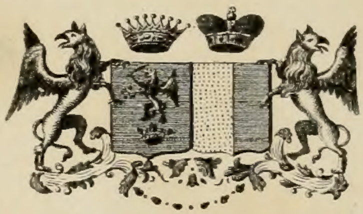

AETERNITATI
VRBANI
VIII
EX SACRIS ORA
CVLIS EXPLICATA
ARCANA
·D·D·

PERPETVITATI
OPT. PRINCIP.
FRANCISCI
BARBER.
S.R.E.C.
MOSAICÆ CONSE
CR. ILLVSTRATA
EXPLICATAQ. ARCA
NA .D.D.

SACRORVM ELAEOCHRISMATΩN MYROTHECIVM ALTERVM

Quod inſcribitur

CONSECRATIONIS.

Explicans compoſitionem, & vſum vnguenti à Deo inſtituti ad Conſecrationem Sacerdotum, Altarium, Tabernaculi, & omnium Moſaicorum vtenſilium, eorumdemq. formas de nouo ex ſacris Litteris cognitas aperiens.

AVCTORE

F. FORTVNATO SCACCHO

Ordinis Eremitarum S. Auguſtini,

APOSTOLICI SACRARII PRAEFECTO;

Opus ſacrarum rerum antiquitate, necnon etiam Hebræorum, Græcorum, Latinorumque moribus, ac ritibus tam ſacris, quam prophanis, vndequaque conſperſum.

IN HOC SIGNO VINCES

yhs

Romæ Apud Haeredem Bartolomei Zannetti M.DC.XXVII

ILL.^MO AC REV.^MO D.

D. FRANCISCO BARBERINO S. R. E. CARDINALI

AVINIONENSI LEGATO

S. D. N. VRBANI VIII.

EX FRATRE NEPOTI. S.

SACRORVM Oraculorum perobſcura interpretatio, quæ inter latebras veterum conſuetudinum, rituum, Ethnicorumq. mores deliteſcebat; pro noſtræ tenuitatis modulo deprompta, & explicata, præſidium captat & lucem, à Tui Nominis Claritudine, Illuſtriſs. ac Reuerendiſs. Princeps: cuius olea ab Herculea claua effloreſcens, quam Tibi inter Academiæ notas aſciuiſti, & Patrui Tui S. D. N. VRBANI Laurus, cum vtriuſque plantæ

ramuſculis, in coronam ſeſe complectentibus, quantum apud Barberinam familiam, optimarum artium ſtudia ſint in pretio teſtantur. Propterea enim ſuæ coronæ ALIT ARTES S. D. N. lemma inſcripſit; Tu verò clauæ effloreſcenti SOLA. SIBI. PRETIVM adpoſuiſti; vt omnibus planè conſtet: quanti virtus ex labore parta, non ſolum à Barberinis æſtimetur; ſed forum, nundinasque litterarias apud Barberinos, omnes auſpicari debere intelligant. Cum igitur à Phœbea Sacerdote, commanducata Lauro, oleaque coronata, oracula fuiſſe prodita, veterum Scriptorum monumenta tradant; atque illa quidem, ambagibus, mendacijs, fraudibusque referta, æquum certè erat; vt noſtra in hoc Myrothecio expoſita, Vera, & Sacroſancta, veterum ſolummodo rituum tecta inuolucris, Tuis Illuſtriſsime, ac Reuerendiſsime Domine Lauro, & Oleæ innixerentur. Tum ne ipſe ancipiti myſteriorum mole oppreſſus omnino ſuccumberem; tum ne aliquem fortaſſe ex aduerſo inſurgentem reformidarem: nam quiſquis negotiari

gotiari

gotiari cogitat forum, & nundinas sibi salutandas meminerit. Quamobrem cum diù quidem mihi perspectum sit, quam beneuolè Sacra hæc nostra studia, & omnes litterarios conatus prosequaris: vt nunc etiam inter Romanæ Aulæ immensa negotia, quæ sustines; veteres Ecclesiæ antiquitates, ac ritus, non rarò peruestigare sit Tibi curæ: has de Mosaicis ritibus, & consecrationibus lucubrationes, Illustrissimæ Dominationis Tuæ Patrocinio fultas volui. Atque hìc de Tuis laudibus agendi, latissimus sanè campus aperiebatur; ceterum abstinere iussit, ingenuus ille, notus mihi & omnibus pudor, & modestia Tua; quam si onerare, quamuis rectissimis, verissimisque laudibus aggrederer, offensam nullis rationibus eluctari possim. Quod quidem in excelso homine, non solum præclaræ indolis, verum etiam amoris in litteras, argumentum est luculentissimum. Accessio enim tam magnæ dignitatis Cardinalatus, de Tua voluntate in bonas litteras, litteratosque omnes, non solum nihil immutauit; imò propensionem mirum in

modum auxit. Habet autem virtus in excelso sita, faciem ac frontem Augustiorem, cuius ipse aspectu non semel recreatus, eidem etiam deberi sum arbitratus, quicquid de Sacerdotum, Altarium, & reliquorum vtensilium Mosaicorum consecratione, in nostro hoc Myrothecio deprompsi. Quamuis enim SOLA. SIBI. PRETIVM virtus sit, vt verè dicis: hæc tamen dignitate, laudeque ab excelsis hominibus prouenientibus, suos etiam ad opus exstimulat clientes; vt in me contigisse fateor, in quo bene agendi, atque scribendi voluntas tantum fuit. Nam ea, ad quam promotus sum Apostolici Sacrarij Præfectura, S. D. N. VRBANI Tui Patrui benignitate, Tuisque studijs, me omnino compellit; non solum vt indies laboribus rei litterariæ, labores adiungam; sed etiam vt meipsum, meaque omnia Illustrissimæ, ac Reuerendissimæ Dominationi Tuæ deuota velim. Cuius obsequentissimæ, & prolixæ erga Te voluntatis meæ, vt in præsentiarum rationem dumtaxat habeas, summis precibus ab Illustrissima, ac Reuerendissima Domina-

minatione Tua contendo. Vtque libens hanc induſtriæ noſtræ fœturam, lucem ſub Tuis auſpicijs affectantem, accipias precor. Enixè autem cupit Proceribus per Te probari, quibus meritò es probatiſſimus. Vale vir ſummè mihi, omnibusque bonarum litterarum amatoribus, & Catholicæ Eccleſiæ fidelibus, vna cum Patruo Tuo S. D. N. VRBANO fœlix, & ſoſpes viue. Dat. Romæ viij. Kalen. Septemb. M.DC.XXVII.

Ill.[mæ] ac Reu.[mæ] D.[nis] Tuæ

Humillimus & deuotus ſeruus

F. Fortunatus Scacchus Apoſt. Sacr. Præfect.

Imprimatur, si videbitur Reuerendissimo Patri Magistro Sacri Palatij Apostolici.

A. Episc. Hierac. Vicesg.

EGO Frater Paulus Ciera Venetus Augustinianus, in Romana Academia publicus Sacrarum Litterarum Professor, & Theologus Illustrissimi, ac Reuerendissimi D. Cardinalis Aloysij Caetani. Vidi, & legi Librum mihi transmissum à Reuerendiss. Patre Magistro Nicolao Rodulfio Sacri Palatij Magistro; cui titulus est: *Sacrorum Elæochrismatωn Myrothecium Secundum*, &c. Auctore Reuerendissimo P. F. Fortunato Scaccho Apostolici Sacrarij Præfecto. Opus sanè non minus arte, ingenio, doctrina, eruditione plenum, quamprimum ab eodem Auctore editum; nihilque in eo animaduerti, quod, aut Catholicæ veritati, aut Christianæ pietati aduersetur. In quorum fidem, &c. Romæ ex Monasterio D. Augustini viij. Non. Febr. 1627.

Ego qui supra F. Paulus Venetus.

NE *quam grauissimi, & eruditi viri, à primi Sacrorum Elæochrismatωn Tomi lectione voluptatem hauserunt, intermittant; Opus, quod primo simile agnouimus, vt in lucem prodeat, facultatem concedimus. Romæ in Palatio Apostolico die xix. Augusti M. DC. XXVII.*

Fr. Nicolaus Rodulfius Ord. Præd. Sac. Pal. Magister.

Lectori meo S.

P*VBLICVM iam videt alterum hoc noſtrum Myrothecium, CONSECRATIONIS inſcriptum; quod iam certè vidiſſet, niſi ſtatim ac primum Myrothecium in Theatrum Litteratorum exijt, graui oppreſſus morbo, ad annum vſque & vltra decubuiſſem. vt vt autem Summi Numinis placitu à decubitu tandem conualui, nil magis mihi in antiquis fuit; quam priori, hoc quoque aliud adiungere, vt Sacrorum Elæochriſmatωn diſtinctioni, in altero explicatæ, quantum in me erat, ſatisfacerem, & Lectori Optimo, vnguentum hoc Conſecrationis deſiderandum minimè eſſet: quod in reliquis etiam, Deo propitio, quoquo modo potero, me facturum ſpondeo. Deterrebat nos Sacrorum Oraculorum* αἰνιγματώσια, *quæ cum tenebricoſa quammaximè ſit; maiori, ſplendidiorique face indigere videbatur: non quod iſtorum, vel dicendi genus intricatum ſit, & abditum, vel voces inſolentes, & verba deſita ex Titinijs, & Pacuuijs ſacer Scriptor, aut Interpres conſectari conſueuerit. Quid enim ſacris Biblijs explicatius? quid verbis ſimplicius? ſed ratio ænigmatis, aut obſcuritatis in nobis eſt; quod non ſatis ab antiquitatis, & veteris memoriæ rebus parati, obſcuritatem nobiſcum ad illarum lectionem afferamus; vel hebetiore ſenſu, vim, argutiam, & acumen, tam Prophetarum, quam Pſalmographi, & Salomonis in Canticis, atque Prouer-*

bijs, alijsque sacræ Scripturæ libris non aſsequamur. Videbatur materia hæc, dicendi elegantiorem formam ſpectare, & Scriptorem minimè admittere, qui totius vitæ ferè ſpatium in Scholaſticis, Theologicisque ſtudijs inſumpſiſſet: ab harum enim dicēdi genere contigit, vt tam hæ, quam aliæ primi Myrothecij noſtræ lucubrationes ſquallidæ, informes, inelegantes, & ab omni cultu alienæ omnino appareant: præſertim in hoc Conſecrationis Myrothecio, in quo ſacrarum Scripturarum ſtudioſis, nobis loquendum cum fuerit, cuncta etiam quodam ſimplici ſtylo deprompſimus. Quamobrem operis mole, propriaquè imperitia deterritus, eò maximè propendebam, vt tam ab iſto, quam à reliquis, quæ remanent libris publicandis, libentiſsimè abſtinerem; & ab inceptis deſiſtere minimè pudebat: ſed neſcio quo fato, viri me doctiores, ad ea publicanda non tam ſuadeant, quam impellant; ea fortaſſe ratione, vt mea imperitia, peritiores, cordatioresque alij fiant, in his, quorum explanatio in Chriſti Eccleſia pernecesſaria cenſebatur; meo muneri ſatisfactum exiſtimantes, rudem materiam alijs in poſterum poliendam præſtitiſſe. Dabit fortaſſe Deus, vt in reliquis, quæ remanent Myrothecijs, culturæ magis ſit opera danda.

De inſcriptione Operis, quid addam ad ea, quæ ad primum Myrothecium dixeram, vix ſupereſt; eamdem enim proſequimur materiam vnguentorum, & oleorum: quamobrem ſub eodem titulo Sacrorum Elæochriſmatωn, hoc quoque Orbis ſcænam ingreditur;

tur. quia verò hoc Myrothecio, vas alterum vnguentarium in nostra officina conspicitur; propterea Consecrationis *propria scheda inscribitur; vt statim primo intuitu in ea ingredientibus occurrat, quid in ipso claudatur. Priori enim, in quo Oleorum, & Vnguentorum vsum in vniuersum contemplabatur; quia de Vnguentis etiam ad mulierum vsum, ex sacris litteris in eo tractabatur;* Sacroprophanum *nos illud inscripsisse constat. In isto autem Myrothecio, quia vnguentum illud clauditur, quo Tabernaculum Mosaicum, Arcam Testamenti, Mensam Propositionis, Candelabrum, Altaria tam aurea ad vsum thymiamatis, quam ærea ad vsum sacrificiorum, & omnia sacrorum vtensilia sanctificabantur; quæ iuxta Dei præscriptum in sacris ministerijs veterum, & Leuiticorum sacrificiorum deseruiebant; nec solum vnguenti huius nomina, sed etiam aromata, quibus hoc Vnguentum componebatur, elucidanda suscepimus; propterea Myrothecium* Consecrationis *illud inscripsimus.*

Dum autem istorum sacrorum vtensilium Consecratio inuestigatur, hacque de causa omnes curæ, cogitationesque nostræ eò verterentur, vt intima sensa, sacrorumque oraculorum mentem, quantum homini datur, penetraremus; formas quoque eorumdem non animaduersas prætermittere, aut inexplicatas præterire, minimè æquum censebatur. In his præter Rabbinos, & Nicolaum de Lira; Arias quoque Montanus in suo Apparatu ad Regiam Bibliam, in Opusculo

quod Aaron à ſacerdotio inſcripſit, & ante illum Abulenſis, Caietanus, & alij, demum verò Ioannes Baptiſta Villalpandus cum Hieronymo Prado, ambo doctiſſimi ex Societate viri, in tribus illis voluminibus, quos Maieſtate Regia dignos, Regis Hiſpaniarum impenſis ediderunt; Auguſtinus Torniellus Clericus Regularis in ſuis Annalibus, & alij doctiſſimi viri plurimum laborarunt: nec nos iſtorum doctiſſimorum virorum feliciſſimè exantlati labores deterruerunt; quin plurima in formis ſacræ Arcæ, Candelabri, Menſæ, Altàris aurei, & quod potius eſt in Altare holocauſti, tam Moſaico, quam Salomonis, & Ezechielis, quæ Templo iam ædificato excitàta fuere; à prædictis doctiſſimis viris, minus aduerſa, atque intermiſſa perſpectaremus. Quãobrem licet omnino nouas, ſacrorum vtenſilium formas comminiſci videremur; ab his quas iam relati Auctores tradiderũt ſatis diuerſas, antiquis tamẽ Lapidibus, Nummis, atque veterum Teſtimonijs excitati, & quod magis eſt, Sacrorũ Oraculorum auctoritate fulti, illas publicare coacti ſumus. ſperantes profectò nequaquam nouas, ſed ad veras, & à Deo inſtitutas ſacræ ſuppellectilis formas, illa omnia reuocaſſe.

Vaſa etiam penè reliqua, quæ in ſacris Iſraelitarũ adhibebantur, quibus potuimus iconibus conſpiciẽda propoſuimus; vt innumerabilia ſacrarum Scripturarum loca inuia, & ignota, noſtris his ſtudijs, quibus veterum mores aperiuntur, peruia fierent; & quæ obſcura erant diuerſorum Scriptorum dictis, ſententijſque illuſtrarentur; ſicubi verò opus fuiſſet, illorum teſtimonijs, ac ta-

bulis

bulis firmarentur: & quæ apud prædictos iam doctissimos viros non habentur, aut sub latebris antiquitatis tecta remanserãt, aut omninò ignota; vi hebraici vocabuli discussa, Ethnicorum quoque κακοζηλίας animaduersa, Græcorum, ac Romanorum ritibus libratis, Poetarum, ac Veterum, tam Græcorum, quam Latinorum scriptis euolutis, non solum sacrorum instrumentorum formæ, sed etiam plurima diuinorum Oraculorum loca, ac etiam non pauca antiquorum Scriptorum monumenta explicata remanerent.

Excurri etiam nunc in ἔθη, & ritus veterum idololatrarum, nunc in mores, & ἤθη, antiquitatis vestigia diligenter persecutus, quãdo vel locus admonebat, vel vsus, & res exigebat. Nec enim alienum à sacris Oraculis, prophanorum Scriptorum testimonia putari debent: nã Israelitæ quoque Deo Opt. Max. in deserto sacra facturi, atque ibidem Tabernaculũ, Arcam, & vasa aurea, & argentea constituturi, ab Aegyptijs, qui ea Israelitis suffurati fuerant, eius materiæ vasa mutuo petierunt, cum Aegyptum egrederentur. Deum autem id iussisse constat; vt proprios repeteret dominos suppellectilis aurea, & argentea, quæ vis, atque tyrannicæ seruitutis ratio, iuris alieni fecerat. Quamobrem æqui, ac boni consulendo, à sacris superstitiosorum hominum, vasa repetere, quæ in cultum Idolorum idololatræ adhibuerant; vt veri, ac Summi Dei religioni restituantur, decet sacrorum Oraculorum Interpretem, sacrorumque vtensilium contemplatorem. Hinc auspice Deo, factum est, vt non solum sacra Oracula, sed etiam

plu-

plurima ex antiquis Lapidibus, Nummis, atque Historijs etiam prophanis manifesta fierent, quæ antiquitatum studiosos iuuare poterunt.

In his verò elucidandis, atque effodiendis, quantum negotij, ac difficultatis sit, viderint hi, qui nos in methodo componendi hoc vnguentum animaduertent, Aromatarij, Vnguentarij, & Myropolitæ munera exercuisse, ac propterea Plinium, Dioscoridem, Theophrastũ, Aristotilem, Matthiolum, Galenum, & alios huius doctrinæ viros grauissimos euoluisse; referant etiam alij, qui numquam satis se dixisse intelligunt, in perscrutãdo solius Altaris holocaustorum formam, quam Dei iussu Moyses in deserto aptauit; cuius tamen formã ex Mosaicis Oraculis monstrauimus: & in Altari Gradus, Craticula, Arula, Foculi, & alia ferè innumerabilia sacrorum ministrorum vtensilia, quæ in tenebris antiquitatis latebant, perspicuè illustrantur. Diuersas Altariũ formas apud Israelitas, Deum minimè vetuisse perspicuum est: quin potius non solum sacra oblata super Altaria, sed in ipsa humo, in sublimioribus excelsisque locis, inter densissimas arbores, gratanter sacrificia admisisse, hilarique fronte accepisse; liquido ex diuinis palam fit litteris. Qua ratione etiam sacrorum ministri, oleo sancto vngerentur, in hoc Myrothecio aperitur: quo ritu, quibus ceremonijs Summi Sacerdotis cõsecratio, à reliquorum minorum Sacerdotum consecratione distingueretur elucidatur. itaque tempus, ac consecrationis forma inobseruata non relinquitur. Sacerdotes quoque minimè vna cum reliquis inanimatis vtensilibus,

bus, ſed poſt illa conſecrata monſtrantur:

Ad quæ elucidanda, non ſolum varijs rerum antiquarum libris, ac nummorum iconibus adiuti ſumus, quos benignisſimè nobis cõmodauit Ill.mus ac R.mus D. Laurentius Card. Magalottus, qui pro ſua, quam in litteras, ac litteratos omnes habet propenſionem, non ſemel, ſed ſæpisſimè nos ad hæc ſtudia ſacra incitauit, ac excitauit, excitata verò iuuit, ac fouit; ſed etiam vſi ſumus Nummis, veterũ Monumẽtis, atque Muſeis, quæ hic Romæ habentur. His etenim ſimpuuia, libatoria, guttique Propoſitionis Menſæ, quadriga Salomonis, quæ Arcam tegebat, foculos Altaris aurei, Thuribula, & alia plura; quodque magis eſt in ipſa ſacra Arca ſacrum Dei Tribunal, ac Imperatorium ſolium, ab alijs quod ſciam nondum cognitum, in propria icone effigiatur, & quantum fieri poteſt, elucidatur.

Quia verò humiliter, ac infimè de noſtris ſtudijs, & lucubrationibus ſentire, propriamque imperitiã fateri non pudet; non ſolum illa omnia iudicio Sacroſanctæ Romanæ Eccleſiæ ſubmiſſa volumus; pro qua Eccleſia, illiusque doctrina ſanguinem fundere parati ſumus; ſed etiam doctioribus viris, & virorum doctiorioribus lucubrationibus, illorumque limæ, noſtra omnia ſcripta, perpendenda, collimanda, eradenda, & ad rectam lineã reuocanda libentisſimè ſubmittimus: nobisque gratisſimum erit, non ſolum ab illis corrigi, verumetiam magno lucro æſtimabitur, ore, ſcriptisque admoneri, vbi aliquid rectæ rationi, aut ſacris oraculis, quæ ſupra rationem ſunt, minus conſonum in noſtris ſtudijs ſuboluerit:

vbique

vbique enim, & semper veritati adlaborare curauimus; quam si alij nos ipsi feliciores assequentur; certè omni conatu eam venerabimur, tuebimur, & amplectemur. Quæcumque verò his nō consentiet, aut doctioribus viris minus probata erunt; ab his deleta, & nostris omnibus scriptis erasa, atque omnino expuncta affirmamus; semper parati, quoties opus fuerit tam in his, quam in sequentibus Myrothecijs palinodiam recantare, cum aliquid minus cordatè à nobis prolatum fuerit.

Methodus scribendi nostra in his fuit, non ea quæ decebat sacrorum Oraculorum Interpretem, sed quam potuimus sumus persecuti: vltra vires nostras aliquid à nos postulare iniquum est. nam etiam rudes lapidet Sculptoribus occurrunt, vt ex illis detractis superfluis, & addendo quæ deesse putantur, pulcherrimas & arte dignissimas forment imagines; quod certè doctiores, & eruditi facere poterunt. Vtinam in reliquis, quæ remanent lucubrationibus, dignius aliquid pro maiestate Sacrorum Oraculorum exhibeamus: quod feruentioribus votis a Deo Opt. Max. efflagito; cui laudem, & gloriam ex nostris studijs, si quid præseferat boni, debetur. Interea Beneuolum Lectorem oro, vt omnia in his ad viuum vnguem ne resecet; sed erratis meis humanissimè ignoscat; & ijs etiam, quæ rectè scripta iudicauerit, non inuideat. Vale.

RE-

R.[mo] P. F. FORTVNATO SCACCHO
Ord. Eremit. S Auguſtini.
SACRARII APOSTOLICI PRÆFECTO.

MAGISTRI F. GEORGII MAIGRETII BELGAE
Carmen Adgratulatorium.

Fortunate, Sacris cui præeſſe
Τοιοῦδ' Ἀρχιερῆος, *haud fauores,*
Sed virtus facit, eruditioque
Tum quos peruigili ſubinde cura
Profers ingenij vndecumque fœtus,
Seù MYROTHECIVM SACROPROFANVM,
Seù præſentia CONSECRATIONIS
Das Oracula, myſticosque ritus
Doctè ſcilicet, ac laboriosè
Libris explicitos, perennibusque.
O ſi Belgiaca fores in ora?
Nongenti tibi baſiatione
Auguſtiniadæ tui ſodales
Laſſarent quater, ampliusque dextram
Nunc verſus properant ad occupatum;
Non quales dare BARBERINA MVSA
Conſueuit faciles & elegantes.
At nulla venere, horridi, trementes
Inter tympana Martis, atque turbas.
Quod ſi Dìs Superis leue, ac decorum
Δοῦναι χεῖρα βροτοῖσι τοῖς πεσοῦσι,
Τόλμα σοῖς ἑτάροισι συμμάχεσθαι,
Εἰ μὲν πάσχομεν ἄλγεα οὐ δικαίως.
A Gigantibus heù minuta turba;
Quod fors audierit Sacer Senatus.
Sic magnus Pater, atque Rex Sacrorum
VRBANVS moderetur æquus Orbem.

CA-

CATALOGVS AVCTORVM, qui in hoc opere citantur.

A

Accursius glosa.
Adolphus Occonus.
Ælianus de instruenda aciæ.
Ælianus de varia historia.
Alciatus.
Alexander ab Alexādro.
Alphonsus Tostatus Episcopus Abulensis.
Alphonsus de Castro.
Andreas Mathiolus.
Antonius August.
Appollonius Argonaut.
Apuleius.
Aquila Bibliæ interpres.
Archidiaconus.
Arias Montanus.
Aristeas.
Aristophanes.
Aristotiles.
Arnobius.
Athenæus.
Auicenna.
S. Augustinus.

B

Baldus.
Baradas.
Barnabas Brissonius.
Bartolus.
Benedictus Arias Montanus.
Benedictus Pererius.
S. Bonauentura.
Brecheus.
Budæus.

C

Caietanus.
Chaldæus paraphr.
Callimachus.
Cassiodorus.
Cæsar Baronius.
Celsus.
Clemens Alexandrinus.
Cicero.
Clusius.
Cointhus.
Columella.
Concilia.
Constantinus.
Cornelius Tacitus.
Cornelius Fronton.
Corrasius.
Couarruuias.

D

Dalemcampius hist. plantar.
Dauid de Pomis.
Diodorus.
Dion.
Dioscorides.
Donatus.

E

Euripides.
Eusebius.
Eustathius.
Erizus.

F

Ferdinandus de Escalante.
Fernellius.
Festus.
Feuardentius.
Forrerius.
Franciscus Ribera.
Franciscus Suarez.
Franciscus Valesius.
Fuluius Vrsinus.

G

Gabriel Vasquez.
Galenus.
Garzias Lusitanus.
Gaspar Bauhinus.
Geminianus.
Genebrardus.
Godescalcus Steuechius.
Goltzius.
Gothofredus, margines digest.
S. Gregorius.
Grutherus.
Guilelmus Coul.

H

Herodianus.
Herodotus.
S. Hieronymus.
Hieronymus Prado.
Homerus.
Horatius.
Hugo Cardinalis.
Hypocrates.
Hugo de S Victore.

I

Iacobus Boulduch.
Iacobus Gutherus.
Iamblicus.
Ianus Parrhasius.
Ioannes Baptista Villalpandus.
Ioannis Caluini Dictionarium correctum.
Ioannes Maldonatus.
Ioannes Medina.
Ioannes Scapula.
Ioannes Spondanus.
R. Ionathan.
Ioseph Bengorion.
Iosephus Hebræus.
S. Isidorus.
Isidorus Clarius.
Iulius Salinus.
Iustiniani Institutiones.
S. Iustinus Martyr.
Iuuenalis.

Lactan-

SE-

SERIES CAPITVM.

CAP.

AD VIRGINEM LAVRETANAM in ſolutionem concepti ab Auctore voti carmen, quo ille ſuas omnes lucubrationes & ſtudia, eidem Beatæ Virgini dicatas oſtendit.

Vt Tibi, quæ ſcripſi Sanctiſſima Virgo, dicaui:
Sic & quæ ſcribo, cetera cuncta dico.

Cur non hoc faciam, ſi à me tam ſæpè rogaris
Ingenio vt præſtes, & calamo auxilium?

Hunc igitur Librum, quem nunc dico, ſume libenter;
Sique boni quid habet; ſenſeris eſſe tuum.

Debentur maiora Tibi Regina Tonantis;
Sed Tibi ſit pro illis, me voluiſſe, ſatis.

SACRORVM ELAEOCHRISMATΩN MYROTHECII SECVNDI

Quod inſcribitur CONSECRATIONIS CAPVT PRIMVM.

Vnguenti Conſecrationis vocabula explicantur.

Ad loca Exodi 30. *Faciesq. vnctionis oleum ſanctum vnguentum compoſitum opere vnguentarij*. & infra: *Hoc oleum vnctionis ſanctum erit mihi in generationes veſtras.* Leuit. 8. *Tolle Aaron cum filijs ſuis, veſtes eorum, & vnctionis oleum.* & ad alia loca.

A

VNGVENTVM quo ex Moſaycis inſtitutis Sacerdotes inaugurabantur; altaria, vtenſiliaque ſacrificiorũ, tabernaculum, altare thymiamatis, candelabrum, ſacra arca, horumque vtenſilia, & reliqua Sacrorum inſtrumenta conſecrabantur; olei ſancti vocabulo ſignificari, iam ad calcem noſtri præcedentis Myrothecij monſtrauimus: quin etiam inter ſancta olea, primam ſedem ſibi vendicare, vnguentum hoc præſtantiſſimum, ſimulq. ſanctiſſimum, certiſſimum eſſe debet. Eo enim non ſolum Sacerdotes, ſacris miniſterijs operam daturi, vt diximus, initiabantur; & vtenſi-

B

lia, ac fupelle&ctilia in Dei Optimi Maximi cultum facraban- A tur: vt meritò hac folum de caufa, hoc oleum SANCTVM appellari poffet; fed quod potius eft, fanctitate ipfiufmet huius vnguenti inftitutoris, cuius Deus ipfe fieri voluit; reliquorum quoque fanctificandi virtute SANCTVM dici debuiffe perfpicuum eft. Quapropter, præcedens Myrothecium, in quo de vnguentis, de quibus facris agitur in litteris, vniuerfali quadam ratione actum fuit; hoc fequitur Confecrationis Myrothecium; vt generi partes refpondeant. B

Vt verò à philofophicis, peripateticisque dogmatibus non recedamus; à quidditate nominis facri huius olei, atque ab eius etymologia exordiamur, neceffe eft. Sunt enim nomina, imagines quædam articulatæ, vocales, fiue fcriptæ, characteribusque depictæ, quibus quæ dictionibus, ac vocibus fignificantur, manifefta fiunt: quamobrem qui diligenter etymologiam tenebit; vimq. nominis notam habuerit; fignificatæ quoque rei notitiam, atque quidditatem perfpicuam habeat C operepratium erit.

Vnguentorum autem nomina fumi folita, nonnumquam ab aromatibus, quæ illius compofitionem ingrediebantur, diximus Myrothec. 1. cap. 21. interdum à loco, in quo præftantiora illa ipfa habebantur vnguenta; nonnunquam ab effectu; aliquando etiam ab artifice, qui illud ipfum vnguenti genus excogitaffet: de quibus omnibus fufius ibi à nobis dictum fuit. Ab aromatibus igitur nomen huic vnguento dare fi veli- D mus, COSTINVM dici poffet: tum ratione cofti, quo nihil in eius compofitione, quam Deus cap. 30. Exodi tradidit, præftantius inter aromata, quæ vnguentum hoc componebant; aut eò dignius ingrederetur: tum etiam, quod vnguenta ex arte vnguentaria ab eo aromate appellabantur; quod poftremo loco vnguentariam compofitionem condiebat. ficuti cap. 22. primi Myrothecij oftendimus.

Si verò

A Si verò à loco huius vnguenti nomen ſumendũ eſſet, SYNAICVM dici deberet. Nam in deſerto Synai Deus Moyſem alloquutus, hoc genus vnguenti apparare iuſſit. Cum enim fœdus in Synai inijſſet cum populo Deus benedictus, & in eodem monte intra caliginem nubis Moyſes introiſſet; vt dicitur Exodi cap. 25. dum Moyſi recenſeret Deus, quas oblationes ſibi admitti vellet, & in cultum tabernaculi offerri; tandem ait, *Oleum ad luminaria concinnanda, aromata in vnguen-*
B *tum, & thymiamata boni odoris*, ſupple accipies, dum filij Iſrael offerent.

Ab artifice nomen huic vnguento tribuentes, DIVINVM appellandũ erit. Deus enim artifex, atque inuentor huius præſtantiſſimæ compoſitionis, qua Sacerdotes, & ſacra vtenſilia conſecrarentur, haberi voluit. & meritò quidem, quod enim in Dei obſequium mancipabatur; ſiue illud animatum eſſet, vt Sacerdotes; ſiue inanime, vt reliqua ſacrorum vtenſilia; di-
C uinitatis quodam charactere materiali inſigniri debuit. cuius characteris, ac materiæ quo illa ſignanda erant; alium quam Deum auctorem habere nequibant. quamobrem dicitur Exodi 30. *Loquutusq; eſt Dominus ad Moyſen dicens: Sume tibi aromata primæ myrrhæ, & electæ quingentos ſiclos, & cinnamomi medium, ideſt ducentos quinquaginta ſiclos, calami ſimiliter ducentos quinquaginta ſiclos, caſiæ autem quingentos ſiclos in pondere Sanctuarij, oleum de oliuetis menſuram Hin*.

D Si verò denique ab effectu, oleum hoc, nomen ſortiri debeat; & à ſacris oraculis nobis recedendum minimè fuerit, etiam quantum ad nomen. oleum CONSECRATIONIS appellãdum erit, vt cap. 29. Exodi appellatur: in quo Deus conſecrari Sacerdotẽ iubet Moyſi, dicens: *Et oleum vnctionis fundes ſuper caput eius, atque hoc ritu conſecrabitur*. & ſæpiſſimè alibi, hoc idem nomen, ſacro huic vnguento tribuitur. ita vt quæ hoc oleo ſãncto vncta non eſſent; nulla ratione ſacra haberentur,

quia Exodi 40. dicitur: *Omnia vnctionis oleo consecrabis, vt sint Sancta Sanctorum.* A

Nec erit prætereundum, quod multiplex cum esset, oleorum, & vnguentorum vsus; non solum apud Gentiles, sed etiam apud Hebræos, vt satis luculenter præcedenti Myrothecio monstrauimus; quibus omnibus ad corpus perungendum veteres vtebantur: oleum tamen hoc, quo Sacerdotes ex diuinis institutis sacrabantur; per antonomasiam, & excellentiam, in sacris litteris, *oleum vnctionis* appellabatur, & hebraicè B שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה *scemen himiscxha:* quasi reliqua vnguenta, vel ad vnctiones nõ essent; vel vnguedine caruissent. Cuius denominationis ratio, vt inuestigetur, obseruare oportet: duobus quidem vocabulis sacra oracula, nostrum vnguentum CONSECRATIONIS appellare consueuisse; aliquando enim *oleum sanctum*, generali quodam nomine dici solet: interdum singulari ratione *oleum vnctionis* illud nominare, mos est in diuinis oraculis, vt ex locis sacris perspicuum est. Nam agitur de C hoc sacro oleo cap. 30. Exodi, in quo ex Dei præscripto illius cõpositionis methodum, Deus ipse, Moysi præscribere dignatus est: & postquam de aromatibus singulis, quæ illius compositionem ingrediebantur, disseruit; subintulit, quasi vellet nomen vnguento imponere, *Faciesq; vnctionis oleum sanctum vnguentum compositum opere vnguentarij:* græcè, καὶ ποιήσεις αὐτὸ ἔλαιον χρῖσμα, ἅγιον μύρον, μυρεψικὸν τέχνῃ μυρεψοῦ ἔλαιον χρῖσμα ἅγιον ἔσται. Septuaginta legunt. hoc est. *Et facies illud oleum vn-* D *ctionis sanctum vnguentum, vnguentatum arte vnguentarij, chrisma vnctionis sanctum erit.* & parum infra eodem nomine appellatur. Similiter Leuit. cap. 8. cum agitur de erectione tabernaculi, altarium, & sacerdotalis dignitatis institutione: quæ omnia sacra huius vnguenti vnctione sacrabantur; dixit Dominus ad Moysem, *Tolle Aaron cum filijs suis, vestes eorum, & vnctionis oleum.* Septuaginta legunt, καὶ τὸ ἔλαιον τῆς

χρί-

A *χρίσεως*. ideſt, *& illud oleum vnctionis*. quo pariter nomine ſacrum hoc vnguentum, pluries in eodem capitulo appellatur. Numerorum cap. 35. huius vnguenti meminit ſacra Scriptura, *& oleum ſanctum* illud appellat. eſt enim ſermo de ciuitatibus; quæ ex Dei præſcripto, ad ſecuritatem illorum futuræ erant, qui caſu & fortuito aliquem interfeciſſent: quæ quidem in vnaquaque tribu Iſraelitica diſtributæ, hinc inde per totam terram promiſſionis diſpergebantur: vt omnibus

B ad refugium præſto eſſent; quouſque (vt ibi dicitur) Sacerdos Magnus, qui oleo ſancto vnctus fuerat, moreretur: qua occaſione, hoc oleum, *Sanctum* ſimiliter appellatur. ſed de illo ſub hoc nomine, egimus libro præcedenti cap. 53. quamobrem nihil nunc de eodem ſub hac ratione; ſed tantum quatenus oleum vnctionis dicebatur, nobis conſiderandũ remanet. quia hoc nomine appellabatur, per ordinem ad conſecrationem, per quam vtenſilia ſacra, in Dei cultum mancipabantur.

C Quia verò harum dictionum, *oleum vnctionis*, etymologia, potiſſimum ex hebraica phraſi attendenda eſt; cuius proprietati, ſignificatio olei vnctionis, cum primis tribuere debemus; propterea hebraicæ voces penſandæ erunt. Appellabatur enim hoc vnguentum hebraicè, vt diximus, שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה *ſcemen hamiſchach*, græcè *ἔλαιον χρίσμα*, & etiam *ἅγιον μύρον*. quaſi poſterior dictio hebraica, & græca epitheta, proprietatem, ac dignitatem huius vnguenti aperire deberet.

D Singulas igitur voces hebraicas cõſiderantes à prima שֶׁמֶן *ſcemen* exordiamur: qua pinguedinem, non tam olei, quam alterius cuiuſcumque rei, in præcedenti Myrothecio cap. 1. ſignificari oſtendimus. propterea enim arbores gignentes picẽ, aut alium quemcumque liquorem ſtilatitium, ſiue oleaginoſum, *arbores olei*, ac pinguedinis, dici conſueuiſſe, & hoc vocabulo שֶׁמֶן *ſcemen*, ſignificari, plurima ſacrarum litterarum loca teſtantur: vt 3 Reg. cap. 6. arbor oliuæ, agitur ibi de materia il-

lorum duorum Cherubim, quos fieri Salomon iussit; & in Dei templo, toto orbi venerando, intra Sanctum Sanctorum reposuit. de lignis oliuarum in nostro textu dicuntur facti: in Hebræo pro lignis oliuarum habetur עֲצֵי שָׁמֶן *nghaze scemen*, idest ligna pinguedinis. quod idem repetitur ibidem in structura ostiolorum, quæ ad oraculi latera posita, aditum ad Deum præstabant: siue sermo sit de postibus, siue de reliquis, quibus illa ostia claudebantur, & ornabantur. Nehemiæ quoque 8. cap. cum de celebratione festi tabernaculorum sub Esdra agitur: Scriptura sacra folia ligni pinguedinis, in constructione tabernaculorum assumenda decernit, dicens, עֲלֵי עֵץ שֶׁמֶן quod interpretatur Pagninus *frondes arboris pinus*, sed magis propriè ad litterã dicemus *folia ligni olei*. Isaiæ c. 41. eiusdem arboris similiter meminit Propheta, dicens עֵץ שֶׁמֶן idest, *arboris olei*, siue pinguedinis. quamuis igitur lateat, quodnam genus arboris illud esset; nec sit præsentis instituti hoc determinare: liquido tamen constat, pinguedinem quamcumque; siue oleum, siue vnguentum, siue resinam, siue balsamum, aut aliud simile fuerit, voce שֶׁמֶן *scemen* significari.

Posteriorem dictionem, nimirum הַמִּשְׁחָה *hamischxah*, quæ oleo, siue vnguento nostro adiungitur; non omittamus. vt ambabus his dictionibus cognitis, vnguenti quoque sancti, de quo agimus, natura fiat nota. ea enim dictione, proprietas vnguenti Consecrationis aperitur; & ab alijs oleis differentia explicatur: quamobrem radicem, significatũque diligentissimè huius dictionis הַמִּשְׁחָה *hamischxah* requiramus oportet. venit enim à radice מָשַׁח *maschiaxh*, quæ in sua stricta significatione, vnxit interpretanda erit. Licet in præcedenti lib. cap. 39. eligere etiam, iuxta diuersitatem rerum, de quibus est sermo, quãdoque significare dixerimus. de quibus nihil in præsentia: sũ, sed tantum ad rem, de qua agimus, sermo noster dirigetur.

qua-

A quapropter licet duæ illæ coniunctæ dictiones, in quodam lato genere significandi, oleum electionis, rectè interpretari possent; cum ad sacerdotium, vel ad regnum qui eligebantur; vt electioni nihil deesset, oleo quoque vngerentur; propriè tamen & strictè; coniunctæ illæ dictiones, *oleum vnctionis* interpretari debent.

Neç prætereundum puto, nomine *olei vnctionis*, nequaquam appellatum in sacris oraculis illud oleum, quo Reges inaugu-B rabantur; de quo sequenti Myrotecio tractabimus; sed illud solummodo, quo Sacerdotes, & vtensilia diuini cultus consecrabantur. Et quamuis non defuerint, qui eodem oleo Sacerdotes initiatos, & Reges inauguratos putauerint; (quod nos in præsentiarum inuestigare nolumus, sed ad nostrum Myrothec. 3. remittendum duximus;) quod tamen sacerdotale tantum oleum, nequaquam verò Regium, *oleum vnctionis* diceretur; non solum olei huius Consecrationis dignitatem, C quam maximè commendat; sed etiam personarum illarum, quæ hoc oleo consecrabantur fastigium extollit: vt propterea dignitas sacerdotalis, solius huius olei consecratione, Regio munere longè dignior haberetur. Quamuis verò eodem oleo Sacerdotes, Regesq; inaugurarentur, vt aliqui dixerunt; nihilominus quia vsus huius olei, ad Sacerdotes consecrandos erat: & hac de causa, quasi per quamdam excellentiam, & antonomasiam, *vnctionis oleum* dicebatur; tam vnguenti, quam illo-D rum, qui eo sacrabantur excellentiam aperit.

Verum Septuaginta Interpretes apertius, me iudice, præstantiam, dignitatemque huius olei attendentes; duobus iam positis epithetis, præstantiam nostri vnguenti exprimere tentarũt: illud enim vnguentum ἔλαιον χρίσμα primo appellarunt, deinde ἅγιον μύρον, vt duplici phrasi eiusdem olei præstantiam declararent. priori dicendi modo, oleum hoc, illud idem fore significarunt; quod χρίσμα per excellentiam à veteribus di-

cebatur . licet enim χεῖσμα idem quod vnguentum valeat: A per anthonomasiam tamen,& excellentiam,inter odoratas,& vnguentarias compositiones, quorum vsus erat in sacris, aliqua fuit, quæ speciali nomine Chrisma appellabatur. Fuisse autem genus quoddam specialis, ac sacratissimæ compositionis, quæ apud sacros Chrisma appellaretur; Ioannes cum dixit, καὶ ὑμεῖς τὸ χεῖσμα ὃ ἐλάβετε ἀπ' αὐτοῦ, aperuit: ita epist. 1. cap. 2. Septuaginta igitur Chrisma hoc vnguentum Consecrationis nominarunt; quasi dicere vellent, hoc oleum Consecrationis B illud esse,quod per antonomasiam Sanctum Vnguētum dicebatur. Sic enim in illo 30.Exodi dixere: καὶ ποιήσεις αὐτὸ τὸ ἔλαιον χεῖσμα; non enim dixere, & facies illud oleum χείσματος, id est, oleum vnctionis ; sed dixerunt, & facies illud oleum χεῖσμα.

Posteriori epitheto, & dicendi phrasi, ἅγιον μύρον, Septuaginta Interpretes, hoc benedictum vnguentum appellarunt: idest, *Sanctum Vnguentum*. quæ vocabula non sunt omni- C no prætereunda; non enim dixere *oleum sanctum*, neque illud appellarunt *Sanctum oleum*, sicut in Psalmis oleum quo Reges inaugurabantur, à Propheta appellatur; sed hoc oleum, de quo agebatur in cap. 30. Exodi, *Sanctum vnguentum* appellarunt; ad differentiam reliquorum vnguentorum, quorum vsus erat apud prophanos:qui etiam præstantissimis odoratis compositionibus, & vnguentis abutebantur in balneis, in poculis, & quod adhuc magis est, in venerem; vt Myro- D thecio præcedenti iam fuse monstrauimus. aliquod tamen vnguentum huic simile, quo vna cum fragrantia, diuinitatis etiam specimen quodam impertiretur; excogitare nequiuerunt . quamobrem hoc vnguentum *Sanctum* dicebatur; quod eo vti præterquam ad vsum Consecrationis, vetitum esset: & quicquid eo vngeretur, sanctificaretur. Sic enim dicitur Exodi 40. *Et assumpto vnctionis oleo vnges tabernaculum*

A *lum cum vasis suis, vt sanctificentur; altare holocausti, & omnia vasa eius labrum cum basi sua, omnia vnctionis oleo consecrabis, vt sint Sancta Sanctorum.*

Sed vt aliqua etiam mystica, præter nostrum morem, in medium afferantur: שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה *scemen hamischxah,* in diuinis oraculis, nequaquam sine mysterio, hoc vnguentum fuisse appellatum putabimus: sed propterea hoc nomine dictum, quasi oleum hoc Messiam respiceret. Eodem enim nomine Messias B nuncupatur, vnctusque interpretatur. Nam per illud oleū vnctionis, sacra vasa, templū, tabernaculum, altare, & Sacerdotes, vt diximus consecrandi erant: quæ omnia Christum Dominū figurabant; qui hostia, Sacerdos, templum, tabernaculum, & altare oblationis, ac sacrificij fuit: per quam oblationem, & sacrificium, omnipotens Deus hominibus propter illorum scelera, meritò indignatus, placatum se voluit. Quia enim Christus Saluator noster, digniori, sacratiorique oleo præ om-C nibus alijs inungendus erat; nimirum oleo gratiæ habitualis, oleo vnctionis hypostaticæ, oleo personæ Spiritus sancti, supra ipsum in columbæ specie descendentis, oleo quoque personalitatis Patris, diuinitate in specie nubis apparente, deq. illius filiatione testimonium præstante; ideo digniori præ cæteris oleo vnctus, Messias per excellentiam est appellatus.

Christi sacerdotium testatur Dauid in Psalmo 109. dicens, *Tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.* Sa-D cerdotem & hostiam fuisse, docuit Paulus ad Hebr. 9. dicens: *Christus assistens Pontifex futurorum bonorum per amplius, & perfectius tabernaculum non manufactum, idest non huius creationis, neque per sanguinem hircorum, aut vitulorum; sed per proprium sanguinem introiuit semel in sancta.* Quibus sane Paulus; Christum Sacerdotem, & sacrificij victimam fuisse, qua Deus placaretur, aperire voluit. cap. vero 3. eiusdem epistolæ Christum altaris rationem habuisse demonstrat; cum

ait

ait: *Habemus altare, de quo edere non habent potestatem, qui tabernaculo deseruiunt*. Quo in loco secundum communem Doctorum opinionem, nomine altaris, Christus intelligitur. Sed etiam templum, & tabernaculum Christus interdum dicitur: quia in ipso, diuinitatis plenitudo habitauit. Nam si de nobis vilissimis homuncionibus dicit Apostolus: *Templum Dei sanctum est, quod estis vos:* multo verius templum Dei Christus dicitur; quemadmodum vbique Patres fatentur. A

Cum igitur Christus, tabernaculum, templum, altare, victima, Sacerdos, & vas sacri ministerij, ad expiationem peccatorum totius mundi fuerit; qui etiam proprio cruore, placato Patre, nobis vilissimis hominibus, qui nascebamur filios iræ, meruit auxilia gratiæ: merito oleum ad illorum consecrationem, ex Dei præscripto factum, *oleum vnctionis* dicebatur. hebraicè שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה *scemen hamischxcha*; quasi dixeris, oleum Messiæ: quia ex meritis Messiæ vis omnis sanctificans, illi oleo communicabatur. vt ab illo vsque tempore, in quo sacra illa vasa in Dei cultum destinata fuere; & oleo à Deo instituto consecrat: non alia ratione ad peccata expianda cœremonias illas prodesse potuisse, significaretur; quam sanguine, & ex meritis Messiæ venturi. cuius nos doctrina illustrati, cohæredes sumus in spem vitæ æternæ. B C

D

CAP.

A

CAP. II.

Numeratæ, appenſæq. pecuniæ antiquiſsimus vſu s, in pretio vnguenti conſecrationis oſtenditur.

Ad locum Exodi 30. *Sume tibi aromata primæ myrrhæ, & electæ quingentos ſiclos, calami ſimiliter ducentos quinquaginta, caſsiæ autem quingentos ſiclos in pondere Sanctuarij, olei de oliuetis menſuram Hin.* & ad alia.

B

SANCTI huius vnguenti, ac olei Conſecrationis præſtantia, ex pluribus, ijsq. non contemnendis capitibus, nobis expiſcanda eſt. nec enim capita deſunt, ex quibus illius dignitas haurire poſſimus. nam quod vſus illius, omnibus, exceptis Sacerdotibus, à Deo prohiberetur, argumentum non infimum, præſtantiæ huius vnguenti præſtat. aromatum quoque excellentia, quammaximè commendat eiuſdem vnguenti fragrantiam. dignitas etiam auctoris, nempe Dei, ex cuius præſcripto, vnguentum hoc parari debuit; cæleſtem illius ſublimitatem explicat. & denique pretium illius vnà cum reliquis, fundamenta quidem ſunt non contemnenda, ad excellentiam, præſtantiam, & dignitatem ſancti huius vnguenti hauriendam.

C

D

Verum reliquis iam ſupra enumeratis capitibus omiſſis, quod vel humanum captum excedant; vel quod infra magis fuſe ſunt explicanda: in præſentiarum vnguenti huius, atque aromatum valor conſiderabimus; & ex eo eiuſdem dignitatem oſtendere tentabimus: de quo Deus cap. 30. Exodi, cum regulam compoſitionis illius præſcriberet, Moyſem his

verbis

verbis alloquitur: *Sume tibi aromata primæ myrrhæ, & electæ quingentos ficlos, & cynnamomi medium, ideft ducentos quinquaginta ficlos, calami fimiliter ducentos quinquaginta, caffiæ autem quingentos ficlos in pondere Sanctuarij, olei de oliuetis menfuram hin.* Ex quibus clarè colligitur pretium iftorum omnium aromatum, fiue fancti huius vnguenti, ex his aromatibus cõponendi, ad fummam mille,& quingentorum ficlorum afcẽdiffe: quem etiam numerum excedet,addito fupradictæ ficlorum fummæ, olei pretio, ex quo vna cum aromatibus, fanctum Confecrationis vnguentum parabatur. A B

Quia vero omnia prædicta aromata, in ea menfura olei infundenda,ea ratione oleo commifcebantur; vt oleum infpiffatum eorundem fubftantiam, ac odoratam qualitatem ebiberet; ac poftmodum fubftantia odorata ex his expreffa, vnguentũ inde pararetur;nec id fieri poterat iuxta regulas artis,nunc ignotæ,fine aromatum concoctione; vt ex cap. 4. Iob oftenditur, cum potentia Behemoth defcribitur per hæc verba: *Ferue-fcere faciet quafi ollam profundum mare, & ponet quafi cum vnguenta bulliunt.* Propterea cogimur fateri, menfuram Hin olei, quæ duodecim libras capiebat, adhuc tantillum diminuendam, ad vnicam totius olei partem: atque hac ratione, vndecim libræ fancti huius præftantiffimi vnguenti, mille quingentorum ficlorum valorem excederet: ex quo fanè pretio, præftantia, excellentia,& dignitas quoque huius vnguenti, non obfcurè colligitur. C D

Sed poffet aliquis fufpicari, nequaquam in facro textu,fermonem de ficlo, aut moneta aliqua numerabili haberi: fed de pondere: quod enim nobis eft in vulgatibus exemplaribus ficlum, hebraicè legitur שֶׁקֶל *fceqel*, quod venit à verbo שָׁקַל *fciaqal*, valetque librare, feu ftatera, aut lance aliquid ponderare. iuxta quam prædicti loci ex cap. 30. Exodi expofitionem;fenfus effet; quingentas libras caffiæ accipi deberi,in hac

facri

A ſacri vnguenti compoſitione; totidem myrrhæ, ducentas ac quinquaginta libras calami aromatici, nec non etiam totidem cinnamomi optimi, vt iam ſicli nomine, pondera accipienda forent.

Verum quam vanum, & à vero ſacrorum codicum ſenſu, alienum ſit tale figmentum; ipſa vnguentaria ars plenè explicat. Fieret enim, vt mille, & quingentæ libræ, præſtantiſſimorum aromatum imbibendæ, in duodecim olei libris eſ-B ſent. tot enim vnico olei hin cõprehendebantur: qua menſura Deus vnguentum ſanctum componi conſtituerat. itaque cuncta recenſita aromata commiſcenda, quaſſanda, puluerizanda, & componenda duodecim olei libris, in vnguentum fuiſſent. quantum verò ab vnguentaria arte hæc diſtent, nemo eſt qui non videat; etiã quod vnguentariæ artis, prima ſolum elementa guſtauerit. Nam ex recenſitis aromatibus in vnguentum componendis, quædam in puluerem redigebantur, C & alia quaſſabantur; quapropter totum illud oleum, in pulueribus vnius, vel alterius aromatis abſorberetur: nec quod adhuc magis eſt, illud idem oleum, quod aromata ebibiſſet; extrahi, aut aliquod vnguenti genus ex illo haberi poſſet, vt Deus ſtatuerat in conſecratione ſacrorum.

Nec aliquem turbent, noſtri vulgatis interpretis verba; qui ſumenda fore hæc aromata, in pondere Sanctuarij præſcripſit: vt propterea de pondere ſacrum interpretem, cum ſicli D meminit, intelligendum velit; nequaquam verò de aliquo monetæ genere. nam ex hebraica lectione ſacri Interpretis, ſenſus perſpicuus fiet. vbi namque nos legimus *in pondere ſanctuarij*, hebraicè habetur בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ *beſceqhel haqhedes*. quod nos reddere poſſumus, & optimè vna cum Pagnino, & Arias Montano in ſiclo Sanctuarij. nam dictio שֶׁקֶל *ſceqhel*, tam monetam, quam pondus ſignificat: ſicut etiam libra apud Latinos, & etiam Italos. cum igitur in ſuperioribus, cum de quan-

titate

titate aromatum sumenda, sermo esset; dictio siclus monetam A significaret, vt diximus; etiam demum pro moneta, eadem dictio intelligenda erit. ita vt pondus in nostra vulgata editione cum dicitur *in pondere Sanctuarij* positũ; non stet pro pondere, seu mensura illorum aromatum; sed pro aliquo monetæ genere, quod siclum appellabatur in sacris oraculis; cuius vsus eo tempore erat, penes Hebræos, ad rerum emptiones, & venditiones appensum ad lances Sanctuarij, vt ostendemus; cuius quidem generis monetæ multoties sacra Scriptura meminit. B Adhuc fortasse dubia res erit apud aliquos: quia antiquitus emptiones, venditionesq. rerum, vt ipsi putant, non nummo, aut moneta; sed rerum commutatione tantum agerentur. etenim longo post tempore, neque apud Romanos, neque apud alias nationes, æris, aut argenti signati vsum fuisse affirmant communiter scriptores: quamobrem rerum commutatione mercimoniam exercere, necessariaque inuicem recipere, consueuisse homines, præclarè testatur Alexander C ab Alexandro lib. 4. genial. dierum cap. 15. Fuit autem adeo nummus, monetaq; signata in odium apud nonnullas nationes; vt illam execrantes, vel nullum nummum ad se afferri sinerent, vt Baleares, vel illum vndique congestum in profunda terrarum receptacula, & abditas solitudines suffoderent; ne pecuniæ commercio ingenia, animiq; indoles eneruarentur: vt de Carmanis, & Bambycatijs, qui in Tigri sunt; memoriæ proditum est. quapropter omnes gentes, & nationes, D in priori illo sæculo, bobus, pecudibus, aut alijs huiusmodi rebus, res coemere consueuisse comperimus. & præterquam quod comprobare hoc optimè possemus; ex vsu Romanorum, qui pecudibus, iumentis, & bobus mercimoniam exercebant, sibiq; necessaria coemebant, vt dicunt aliqui; necnon etiam ex Massiliensibus in Africa, quos pecora, & mapalia, loco pecuniæ habuisse feruntur, teste Alexan. ab Alex. loco

iam

A iam citato. probatur etiam communiter auctoritate antiquissimi Homeri lib. 7. Illiad. qui in Troiana obsidione hac ratione negociasse Achiuos, tradit per hæc carmina.

> Δῶκεν ἰησονίδης ἀγέμεν μέθυ χίλια μέτρα
> Ἔνθεν ἄρ' οἰνίζοντο καρηκομόωντες ἀχαιοὶ
> Ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ' αἴθωνι σιδήρῳ
> Ἄλλοι δὲ ῥινοῖς, ἄλλοι δ' αὐτοῖσι βόεσσιν
> Ἄλλοι δ' ἀνδραπόδεσσι. τίθεντο δὲ δαῖτα θάλειαν.

B Sapientissimus enim reuera, & mirandus Homerus, Lemnios scribit ad Græcorum exercitum vinum in nauibus, comeatumque, duce Iasonide comportasse. Græcos verò non alijs profectò nummis vinum emisse, comeatumque reliquum; quam ære, ferro, pellibus animalium, bobus, atque alijs rebus, ex hostium præda, scribit. sic enim illa interpretātur carmina.

> *Dedit Iasonides ducere vini mille lagenas*
> *Hinc vinum emebant comati Achiui*
> C *Alij quidem ære, alij autem ardenti ferro*
> *Alij autem pellibus; alij autem ipsis bobus*
> *Alij autem captiuis rebus. posuerunt autem conuiuiū abundās.*

Quæ carmina, etiam allegat Iustinianus in lib. 3. Instit. in tit. de empt. & vendi. §. item prætium. vbi etiam ex aliquorum virorum sententia; eam quam diximus negotiationem rerum permutatione, contractari solitam inter veteres probatur: eamq. speciem emptionis, ac venditionis, vetustissimam D esse docent ferè scriptores omnes. Etenim Pollux quoque lib. 9. cap. 6. dixit; nonnullos Auctores testimonio citatorum carminum probasse ab eo vsque tempore; rerum permutatione negotia agi solere: quibus ipse Pollux subscripsit; eo ductus argumēto, quod pellibus, bobusque Homerus meminisset. cum enim boues opponat pellibus, φανερῶς, *inquit*, ἐστὶ, τὸ ζῶον, ἀλλ' οὐ τὸ νόμισμα, idest, *manifestum est his nominibus animal, non numisma*, supple intelligi, inquit Pollux.

Verum

Verum ad rem ab ipsis intentam, nihil hinc probari arbitramur. Frequens enim est, comeatus deferentibus in castris, hunc ipsum à militibus spolijs hostium, hostiliq. præda compensari. quamobrem quod mancipijs, ære, ac ferro, Achiui, ab alijs, comeatus emerint; pecuniarum, siue monetæ vsum, ab eo sæculo nequaquam tollit. nam idipsum hoc nostro sæculo in castris fieri solet; factúque alias in historijs sæpè legimus; quamuis monetæ vsus frequentissimus fuerit. nec enim monetæ vsus derogat permutationi; etenim ipsius monetæ quoque vsus, in negotiationibus, nil aliud est, quam permutatio quædam auri, argenti, aut æris illius, qui emit; cùm re alterius, qui vendit. itaque monetæ vsus permutationem non omnino aufert. A B

Sed pro statuenda rerum permutatione, & excludendo nummorum, metallique signati vsu, magis stare videtur cap. 21. Gen. in quo dissensio inter pastores Abrahami, & Abimelech, deq. puteo effoso à seruis Abraham, lis suborta cum illis fuerat: quod nimirum puteum illud serui Abrahæ in iurisdictione Abimelechi effodisse viderentur. ad controuersiam sedandam sacer textus ait: *Tulit itaque Abram oues & boues, & dedit Abimelech.* quæ oues, bouesque ab Abraham Abimelecho, non alia de causa data censentur, nisi pro loci emptione, in quo serui illius puteum effoderant. dicitur enim ibi: *Septem agnas accipies de manu mea, vt sint mihi in testimonium, quoniam ego effodi puteum istum,* idest vt sint mihi in signum totalis iurisdictionis in puteo isto. Clarius verò ex hebraico textu בַּעֲבוּר תִּהְיָא לִי לְעֵדָה כִּי וג *banghauu hiheie li lengheda chi, &c.* quæ ad verbum sic reddi possent, *Propterea erit mihi ad contestationem.* quod vernacula lingua diceremus, *Sarà il contratto.* his verò satis apertè insinuatum apparet: emptionem, ac venditionem non nummis inter Abimelech, & Abraham; sed permutatione actas fuisse. quæ permutatio adhuc clariora videretur C D

A deretur ex cap. 31. eiusdem libri; in quo Iacob opera sua Labano socero locuturus, non aliud genus pecuniarum accepit quàm pecora. Sed nihil ista me mouent, quo minus nomine sicli pecuniæ vsum intelligam in loco cap. 30. Exodi, & ab eo vsque tempore, & antea, hominibus, nummorum, pecuniarumque vsum concedam.

Æris, ferrique meminisse Homerum constat. signatum nec ne esset, minimè aperuit. (nos infra ostendemus,) quamob-B rem non ineptè quis fortasse suspicari posset; nummos, & monetam sub æris, ferrique nominibus, apud Homerum venire. quamuis enim veteres nonnulli, pecore, boueque in emptionibus ac venditionibus vsi sint; ferro etiam, ære, auro, & argento, rudi atque inculto, vt scribit Alexand. ab Alexand. lib. 4. cap. 15. de Indis & Essenis, qui fuso ære, & auricalcho (quod auro pretiosius ducebant) his metallorum frustulis rerum commercia habebant. Ferri etiam rudis vsus C in emptionibus ex Licurgi legibus fuit apud Lacedæmonas; & etiam apud Bizantios. refert etiam idem Auctor, Lusitanos graui æris sarcina, & argenti frustulis nummi loco vsos esse; quod etiam Græcis contigisse non nego. Verum æris, ferrique signati vsum in commercijs, ignotum fuisse Troiam obsidentibus, cum alijs Scriptoribus, asserere timeo: cùm iam æs, ferrumque signatum apud Romanos sub Numa scripserit Suidas & alij, vt infra referam. Numam verò in Capitolio D sedem imperij habuisse, ante Troianum excidiũ certissimum est. Quamobrem æs, ferrumque Homeri, monetam signatam illius sæculi minimè excludit.

Quin etiam, nomine pellium, bouumque, numismata intellexisse Homerum suaderi potest: tum ex quæsiti scortei nũmo, cum primis in castris; tum etiam ex moneta, quæ bouem sculptum habebat; atque bouis vocabulo appellabatur apud Athenienses. vt inde etiam emanarit vetus prouerbium, *Bo-*

uem habet in ore, pro homine pecunia corrupto. teſtatur iſta A Pollux lib. 9. cap. 6. dicens: τὸ δὲ παλαίον τῦτο ἦν Ἀθηναίοις νόμισμα, καὶ ἐκαλεῖτο βοῦς, ὅτι βοῦν εἶχεν ἐν τετυπωμένον. hoc eſt, *Vetus autem erat Athenienſibus numiſma, Bos appellatum, eo quod bouem inſculptum haberet*. Probatque hoc ipſum Pollux auctoritate illorum, qui ſic Homerum intelligunt; vt ex legibus quoque Draconis, necnon etiam prouerbio veteri, alijsque rationibus, quæ ibi pag. 431. num. 35. & alibi videri poſſunt; quamuis potius Deliorum, quam Athenienſium nu- B miſma bouem fuiſſe alibi tradat. Non immeritò igitur ſuſpicari poteſt; Homerum omnia numiſmatum genera, quibus in caſtris negotia agebantur, voluiſſe recenſeri auro, argento, ære, ferro, atque nomine bouum ac pellium; ac propterea nequaquam animalia ipſa, ſed monetas in ſupra allatis carminibus indicaſſe.

Pecuniarum ab eo vſque tempore, atque etiam multo ante, vſum notiſſimum fuiſſe, ſacræ teſtantur litteræ. nam Geneſ. C cap. 23. Abraham empturus agrũ ab Ephron Ethæo ad vſum ſepulchri, in funere Saræ vxoris, argento agrum comparaſſe ſacra tradidere oracula his verbis. *Quod cum audiſſet Abraham, appendit pecuniam quam Ephron poſtulauerat, audientibus filijs Heth, quadringentos ſiclos probatæ monetæ publicæ*. hebraicè ſic, וַיִּשְׁקֹל אַבְרָהָם לְעֶפְרֹן אֶת־הַכֶּסֶף hoc eſt, *& appendit Abraham Ephroni argentum*. & vbi noſtra editio habet *probatæ monetæ publicæ*, hebraicè habemus כֶּסֶף עֹבֵר לַסֹּחֵר *cheſeph nghouer* D *laſocher*. quæ ad verbum ſic reddenda forent, *Argenti tranſeuntis ad mercatores*. quapropter Chaldæus Paraphr. habet, *Argenti quod recipiebatur pro mercimonijs inter mercatores in vnaquaque prouincia*. qua ſanè dicendi phraſi, apertiſſime Paraphraſtes oſtendit vſum, conſuetudinemque nummi ab illo vſque ſæculo. hoc idem habetur cap. 42. & 43. eiuſdem libri, in quibus locis, pecunia quam fratres Ioſephi in Ægyptum

A ptum ad emenda frumenta attulerant; quam poſtmodum in ſaccis proprijs repererunt; hebraicè dicitur צְרוֹר כֶּסֶף *zeror cheſeph*. ideſt, *colligamentum argenti*. quod nihil aliud ſignificat, quam id quod vulgo dicitur, *Groppo di moneta*.

Reliquum eſt videre, an loca ſacrarum litterarum, de pecunia numerata ſint intelligenda; an vero de pecunia appenſa. Ne vero hinc inde rationes longius protrahantur. quamuis abſque dubio aliquo, de moneta appenſa loca ex Geneſi allata, intelligenda cenſeam; non propterea negamus, numerata quoque pecunia conſueuiſſe veteres negotia agere, eiſdem locis probari. Mos enim fuit apud illius ſæculi homines; non ſolum pecuniam numerare in negotiationibus; ſed eamdem etiam appendere. Communis eſt Doctorum, Scriptorumque conſenſus de appenſione: quod quidem apertè confirmat quod de ære graui Romanorum, tradiderunt Scriptores. de quo ita Feſtus Pauli Diaconi. *Graue æs dictum à pondere; quia deni aſſes, ſinguli pondo libra, efficiebant denarium, ab hoc ipſo numero dictum. ſed bello Punico, Populus Romanus preſſus ære alieno, ex ſingulis aſſibus librarijs, ſenos fecit: qui tantumdem valerent*. Dicebatur igitur æs graue, à pondere monetæ; quod ſinguli aſſes, quorum decem efficiebant denarium, maximi eſſent ponderis, vnius nimirum libræ: atque ab hoc librali pondere factum, vt aſſes & crumenam, ſiue ſaciperium non in zona, ſed in humeris apud Romanos geſtaretur, inde Virgil. in Eclog.

Inde domum ceruice leuis, grauis ære redibis.

rurſum: —— *Neque grauis ære mihi dextra redibat.*

Nam decem æris libræ denarium efficiebant. Alexand. ab Alexand. lib. 4. cap. 15. licet falsò affirmat, Æs graue dictum, quod maſſa æris eſſet, non percuſſa, aut ſignata; appendi, non numerari ſolita. At quicquid ſentiat Alexander ab Alexandro, me iudice, à pondere, & ab vſu illius appen-

ſionis, æs graue; quaſi as graue, pecuniam etiam dictam pu- A tabimus. Nam teſte Varrone lib. 8. de ling. Lat. Æs pro aſſibus accipiebatur ab antiquis. quo etiam ſenſu Æs accipitur in l. Aquilia; & apud Vlpian. l. ſi ſeruus. §. huius legis. ff. de verb. ſignific. Hoc igitur ære graui appenſo, debita exſoluiſſe Romanos, ſcribit Alexan. ab Alexan. lib. 4. cap. 15. quod etiam nos probamus, quantum ad vſum appenſionis. quamobrem Monetam, quam Deam putarunt Romani, ſuſtinentem lances in manibus effingebant: & in nummis perantiquis, quo- B rum etiam aliqui ſunt apud nos, paſſim videri poteſt. quia vero tanto pondere grauabatur moneta; curribus in ærarium pecunia inferebatur; ſi quando eò mittenda fuiſſet. ſimilique modo, vbicumque opus eſſet, moneta curribus transferebatur. ſcribit id Liuius lib. 4. ad fin. *Et quia,* inquit, *nondum argentum ſignatum erat; æs graue plauſtris quidam ad ærarium extrahentes, ſpecioſam eam collationem faciebant*. Et adeò conſuetudo hæc appendendi monetam, homines inuaſerat; vt quam- C uis poſtmodùm Seruius Tullus, pecuniam ſignauerit, vt nonnulli dicunt, non tamen à graui æris nomine deſitum eſt à Romanis, in mulctis indicendis: quippe poſt decem viros, etiam ære graui Romanos vſos fuiſſe, debitaque exoluiſſe ſcriptores tradant. enimuero qui cum appenſione pecuniæ eiuſdem numerandi vſus remanſerat.

In ſacris verò oraculis negotia agi ſolita appenſa pecunia, ac numerata, ſacri libri vndique clamant: quin etiam etymon D ipſius ſacræ monetæ, quæ ſiclum dicebatur; pecuniarum appenſionem probat. nam à verbo שָׁקַל *ſciaqhal,* quod eſt librauit, ſiue ponderauit; vel appendit in libra *ſiclum*, fuiſſe eo nomine dictum liquido conſtat. verum præter ſicli etymologiam ſunt etiam loca ſacrorum oraculorum; quæ pecuniam appendi conſueuiſſe in veteri Teſtamento oſtendunt. nam Geneſ. 23. cùm Abraham ab Ephron emeret agrum, ad ſe-

pelien-

A pelienduṁ Saram, dicitur. *Appendit pecuniam quam Ephron postulauerat audientibus filijs Heth quadringentos siclos argenti.* Qui locus non solum ex veterum consuetudine pecuniam appensam, sed etiam numeratam confirmat. quod negat Alexan. ab Alexand. lib. 4. gen. dierum cap. 15. & alij cum ipso. itaque decipitur ille, dum æs graue dici massam æris putat. Sacra enim oracula nostra, quorum nihil verius, non solum appensam, sed etiam numeratam, in solutionibus pecuniam B tradunt. quadringentorum siclorum numero, Abraham ab Ephrone agrum ad sepulchri ius emisse scribunt; quæ tamen solutio pretij, pondere, numeroque publicam retinuisse rationem lance probatum fuit. Si enim solutiones, ac negotiationes, numerata tantum pecunia agerentur tunc temporis; & Abraham quadringentos siclos, Ephroni pro agro exoluisset; quid opus fuisset, illud idem pretium appendere? vtique id necesse fuit, ex consuetudine temporum: quod nimirum C numerato argento, ære, aut alia moneta, nihilominus iustæ, ac debitæ solutionis ratio, lance attenderetur.

Capite etiam 3. Estheris, Aman volens Iudæorum populum perdere, sic Assuerum alloquitur: *Si tibi placet decerne, vt pereat, & decem millia talentorum appendam arcarijs gazæ tuæ.* Sic etiam 3. Reg. cap. 21. Propheta ille qui occurrit Acabo in via, hac ratione illum alloquutus est: *Seruus tuus egressus est ad præliandum cominus; cumq; fugisset vir vnus; adduxit eum qui-* D *dam ad me, & ait: Custodi virum istum, qui si lapsus fuerit; erit anima tua pro anima eius, aut talentum argenti appendes.* Pari ratione Esdræ lib. 1. cap. 8. dicitur de Sacerdotali ærario; quod ab Esdra Sacerdotibus custodiæ causa traditum fuerat, *Et appendi in manibus eorum, argenti talenta sexcenta quinquaginta & vasa argentea centum, auri centum talenta.* Si igitur pecuniæ dum appendebantur, nequaquam numerarentur; vt volebant Scriptores iam relati: sed rudi massa consignaretur

valor illius; dicendum fuisset sacris oraculis appensum ar- A
gentum, ad pondus sexcentorum quinquaginta talentorum.
Sic etiam apud Esther dixisset Aman se publico ærario præsti-
turum argenti massam, ad pondus talentorum decem millia:
non vero decem millia talenta se appensurum ærario regio.
Quibus quidem dicendi phrasibus, sacra oracula vsi sunt; vt
liquido constet, veterum consuetudinem fuisse, non solum
pecuniam appendere, sed etiam numerare. Nec Romano-
rum æs graue id negat. nam quamuis decem æris libræ dena- B
rium efficerent; non tamen decem æris rudis libræ denarium
constituebant: nisi decem asses numerarentur; quorum singu-
li libram æris haberent.

Tandem antiquissimum numeratæ pecuniæ vsum, probat lo-
cus ex cap. 30. Exodi, in quo de vnguento, & oleo Consecra-
tionis agitur. in quo componendo quingentos myrrhæ præ-
stantissimæ siclos accipi iubet Deus; ducentos, & quinqua-
ginta siclos cynnamomi, totidem siclos calami aromatici, & C
denique quingentos siclos cassiæ: at numeratæ pecuniæ si nul-
lus fuisset vsus eo sæculo; frustra sicli numerarentur. artem
enim componendi vnguenti, explicatiorem Deus tradidisset:
si duas, verbi gratia, myrrhæ libras sumi iussisset, vnam cin-
namomi, alteram calami aromatici, & duas denique cassiæ.
hæc enim omnia, massa hac, vel illa æris, atque argenti com-
parata; perspicuè cōpositio vnguenti aperuisset. sed siclorum
numeratione vsus est Deus, in tradenda sacri vnguenti com- D
positionis methodo, vt ab eo vsque tempore, nobis esset ar-
gumentum, ex quo numeratæ pecuniæ vsum pateret. Ve-
rum numeratæ pecuniæ lances, vt diximus, adhibebantur; vt
illius numeri ratio ad rectam reuocaretur lineam: propterea
in sacro textu numerato iam aromatum pretio, additur pecu-
niam totam in pondere Sanctuarij appendendam fore. hoc
est lance, illam eamdem pecuniam probandam, qua Sanctua-

rij

A rij negotia agebantur. ſic enim ibi legimus, *Sume tibi aromata primæ myrrhæ, & electæ quingentos ſiclos, & cinnamomi medium, ideſt ducentos & quinquaginta ſiclos, calami ſimiliter ducentos quinquaginta, caſsiæ autem quingentos ſiclos in pondere Sanctuarij*, vt appendendæ, numerandæque pecuniæ vetus conſuetudo perſpicua iam fiat.

CAP. III.

B Signatæ monetæ antiquiſsimus vſus probatur.

Ad loca Geneſis 23. *Terra quam poſtulas quadringentos ſiclos argenti valet: iſtud eſt pretium inter me, & te.* & infra. *Quod cum audiſſet Abraham, appendit pecuniam quam Ephron poſtulauerat audientibus filijs Heth quadringentos ſiclos* C *argenti probatæ monetæ publicæ*. 3. Reg. cap. 10. *Fecit quoque Rex Salomon ducenta ſcuta de auro puriſsimo: ſexcentos auri ſiclos dedit in laminas ſcuti vnius.* & ad alia plura loca.

NVMERATAE pecuniæ, nummorumque vſum, capite præcedenti aperuimus. quia verò numeratio, nulla ratione appenſionem, vt vidimus, tollit; & eadem pecu- D nia, quæ numerabatur apud veteres, etiam appendebatur; vt nihil in ea fraudis, committeretur: potuit tamen iſta numeratio, atque appenſio, fieri metallorũ fruſtulis; quæ nullo eſſent percuſſa ſigno. quamobrem vt difficillimæ materiæ breuiter ad noſtri vnguenti vſum tractatio redigatur, ſuperſunt attendenda monetæ ſignatæ exordia: de quibus non minima eſt inter Scriptores

B 4 con-

controuersia: sicut etiam de genere monetæ signatæ, nimirum quæ nam primo signari ceperit: aurum, vel argentum; æs, aut ferrum; nam ex his omnibus metallis moneta signata fuit, tam antiquitus, quam etiam nostro hoc sæculo. A

Æs signatum, & primo cognitum Romanis, in negotiationibus ab exordio Romanæ Reipublicæ sunt qui negent; affirmantes corijs bouum, nummorum loco, Romanos fuisse vsos. ita Alexan. ab Alexan. lib. 4. cap. 15. & cum eo alij plures: eo ducti argumento, quod Numa Pompilius scorteos asses, congiarium populo dedisse, scribat Plutarchus in Numa. subscribit dicto Alexandri, Tiraquellus in adnotationibus. Verum falso Plutarchum adducunt; cum nihil de scorteis assibus in Plutarchi Numa dicatur. Lacedæmonas autem aliquando scorteo numismate vsos tradit Nicolaus περὶ ἐθῶν apud Atheneum; & Stobeus serm. 42. accepit, dicens: χρηματίζεσθαι δ' αἰσχρὸν σπαρτιάτῃ. νομίσματι δὲ χρῶνται σκυτίνῳ. ἐὰν δὲ παρά τινι εὑρεθῇ χρυσὸς, ἢ ἄργυρος, θανάτῳ ζημιοῦται. hoc est, *Pecuniæ studio Spartanum vacare turpe dicitur. Numismate vtuntur scorteo. Aurum, argentumve apud quempiam deprehendi capitale est.* ita Stobeus. de quibus etiam Seneca lib. 5. de beneficijs cap. 13. pariter loquitur his verbis: *Aes alienum habere dicitur, & qui aureos debet, & qui corium forma publica percussum: quale apud Lacedæmonios fuit, quod vsum numeratæ pecuniæ præstat*. hinc etiam fortasse illud Hieronymi in Ruffinum; *Vt cum montes auri pollicitus fueris, ne scorteum quidem nummum de thesauris tuis proferas*. Quibus sanè testimonijs, quamuis scortei vsum aliquando, huic, vel illi Reipublicæ minime eam inficias; id tamen primis Romanæ Reipublicæ temporibus, vsu venisse, antequam æris, aut argenti moneta cuderetur; affirmare minimè ausim. Nec allata testimonia id probant: nec id tacuisset Seneca de Romanis; vbi Lacedæmoniorum meminit: quando nimirum primis temporibus Romanis B C D

manis

A manis ſcorteos aſſes, vſu veniſſe ipſe cognouiſſet. Nam ſcorteis, quoque nummis ſtipendia milites meruiſſe, defectu æris, aut argenti ſæpè legimus in hiſtorijs, non ſolum apud veteres, ſed noſtris quoque temporibus; quamuis pecuniæ ſignatæ vſus frequentiſſimus fuerit: vt propterea ſcortei aſſes, quamuis defectum æris, auri, vel argenti re vera demonſtrent; ſignatæ verò monetæ vſum, atque notitiam minimè tollunt. ea etenim conditione, ex corijs animalium cuſſi aliquando aſſes B fuere; vt hi ipſi poſtmodum publico ærario allati, ærei, vel argentei, ex publico redderentur, ad valorem ſigni publici: cum primum monetarum, æris, vel argenti, defectus publicus ceſſaſſet. quamobrem omnino negamus ex corio bouum, monetam prius cuſſam, quam æream, vel argenteam, vt dicebant relati iam auctores.

Æs primo ſignatum, deinde argentum, poſtremo aurum, ſentiunt communiter ſaniores Scriptores. æris primo ſignati inC uentum, Iano plurimi aſcribunt, Athenæi, Iſidori, & Macrobij auctoritate lib. 1. Saturn. cap. 7. aſſerentis, in honorem Saturni nummum primum cuſſum. *Hic igitur Ianus*, inquit, *cum Saturnum claſſe peruectum, excepiſſet hoſpitio; & ab eo edoctus peritiam ruris, ferum illum, & rudem ante fruges cognitas, victum in melius redegiſſet; regni eum ſocietate munerauit. Cum primus quoque æra ſignaret; ſeruauit in hoc Saturni reuerentiam; vt quoniam ille naui fuerat aduectus, ex vna quidem parte ſui capi-* D *tis effigies, ex altera verò nauis exprimeretur; quo Saturni memoria in poſteros propagaret.*

Et quidem frequens eſt, in numiſmatibus antiquis, nauis, bicipitisque Iani ſignum: vt nemo ſit veterum numiſmatum ſtudioſus, apud quem huiuſmodi numiſmatum plurima non reperiantur. cuius æris ſignati, rationem eamdem, præclarè Ouidius lib. 1. Faſtor. aperuit, dicens:

Multa

Multa quidem didici; sed cur naualis in ære A
Altera signata est; altera forma biceps.

Et deinde infert:

At bona posteritas puppam formauit in ære
Hospitis aduentum testificata Dei.

Quod verò de Iano affirmat Macrobius; vel de antiquiori, vel de posteriori Iano intelligi possunt. iunior enim regnauit in Italia, vt scribit Eusebius in Chronicis, anno centesimo, & quinquagesimo ante aduentum Aeneæ, nimirum sub anno B mundi, bis millesimo septingentesimo secundo à creatione mundi, vt Torniellus colligit in annal. tom. 1. Sed de isto Iano, allata iam supra de hospitio Saturni, minimè intelligi debere puto; quod isti Iano biceps imago nequaquam adaptetur. potius igitur de seniori Iano Macrobius intelligatur; quem Noe fuisse affirmant; à vini fortasse inuentione Ianum dictum, quod יין *Iain* hebraice vinum dicatur, voce à Latinis corrupta. Sed hunc, Saturnum hospitio excepisse, C haud verè dici potest; cum ipse omnium hominum primus in illo sæculo fuerit. nam seniores principes nomine Saturni significabantur antiquitus: neminem verò Ianum, hoc est Noe præcessisse constat. Quamobrem si ad propriam mentem mihi loquendum esset; posteriorem Ianum & iuniorem, cum antiquiori Iano Scriptores veteres confundisse dicerem. nam antiquiorem Ianum, Saturnum illius sæculi homines appellabant, vt Beroso placuit, apud quem seniores aui, Saturni di- D cebantur: quem etiam tradunt Latium appulisse, & à filio Iaphet hac in regione regnantem, hospitio exceptum. Illius igitur memoria vt seruaretur; qui anteriora diluuij, posterioraque viderat; arcaque fabricata, humanum genus, à diluuio redemerat; nummos cussos putarem. licet Ouid. lib. 1. Fast. biceps caput Iani ad anni exordia referat, eoque nomine Ianuarium mensem appellari credat, dicens:

Iane

A *Iane biceps anni tacitè labentis origo*
Solus de Superis, qui tua terga vides.

Sed ſiue antiquior, ſiue iunior Ianus, in ære veteres cuſſerint; profecto prius æs, quam ſcorteos aſſes, Italis, atque Romanis, vſu veniſſe liquido conſtat. contra Alexan. ab Alex. & alios, qui ſequuti illius ſententiam, eamdem ſcripſerunt.

Argenteum nummum primo ſignatum, apud Romanos, dicunt aliqui apud Alexan. ab Alexand. Seruio Cepione, & B Cn. Sempronio Conſulibus poſt Attilium Regulum. At ſi credimus Plin. lib. 33. cap. 3. natur. hiſtor. ſignatum eſt argentum anno Vrbis D. LXXXV. Q. Fabio Conſule, quinque annis ante primum bellum Punicum. qui annus, iuxta Tornielli ſupputationem, reſpondet anno octuageſimo quinto ſupra ter milleſimo, & octingenteſimo; Antiocho ſecundo regnante apud Aſſyrios. Equidem ante victum Pyrrum regem, argento ſignato, nequaquam vſos Romanos, ſcribit Plinius loco ci- C tato. Qui tamen primus ex auro, monetam ſignauerit, Plinius ibidem ignotum putat. apud Romanos tamen, non ante ſignatum aurum, quam anno ſexageſimo ſecundo, poſt nummum argenteum; qui annus, reſpondet vigeſimo tertio principatus Hircani in Iudæam; & ab orbe condito, anno quadrageſimo ſeptimo, ſupra ter milleſimũ, & nonageſimum quartum: quando nimirum Romani Numidas ſubiecerunt, iuxta Tornielli ſupputationem.

D Sed quicquid ſit de ære, argento, & auro ſignatis Romanorum; multo ſanè ante apud Iſraelitas, monetam ſignatam ſacra oracula tradunt: vt ex varijs monetarum nominibus, aperto conuincitur argumento. nam talentum כִּכָּר *chichar* hebraicè dicebatur. ſicel vero, vel ſiclus latinorum hebraicè שֶׁקֶל *ſcequel* appellabatur. obolus minimum monetæ genus hebraicè גֵּרָה *gherah* dictum fuit. Et quidem inter reliqua minutiſſimum erat obolum; quamobrem tantum æreum le-

gimus

gimus obolum extitisse. at siclus æreus, argenteus, & aureus, reperitur. sicuti etiam talentum, auri legimus, & talentum argenti, atque talentum æris. cumque hæc monetarum nomina, & distinctio, vsque à temporibus Moysi in sacris oraculis legantur; illarumque vsum, non solum pondere, sed etiam numero frequens fuerit; perspicuum est, pecuniam non rudibus tantum metalli frustulis distingui consueuisse, sed etiam signis, quæ valorem indicarent.

Hoc verò non solum apud Israelitas, de quibus in sacris historijs cum primis scribitur; sed etiam apud alias gentes. vt ab eo vsque tempore, apud Israelitas, Abrahæ posteros, aliosque illius sæculi populos, signatæ monetæ vsum extitisse constet. Stat pro nobis præclarum Iosephi testimonium lib. 3. Antiq. cap. 2. in quo dum Israelitarum, duce Iosue, & Amalecitarum pugnam describit, de qua in Exodo cap. 17. legitur prædam edisserens, dicit: πολὺς μὲν γὰρ ὁ ἄργυρός τι, καὶ ὁ χρυσὸς ἐγκατελείφθη ἐν τῷ στρατοπέδῳ, καὶ σκεύη χάλκεα, οἷς ἐχρῶντο περὶ τὴν δίαιταν. πολὺ δὲ ἐπίσημον πλῆθος ἑκατέρων. hoc est, *Multum enim argenti, & auri in castris fuit repertum, & vasa ærea coquinaria, & escaria; magnus etiam pecuniæ signatæ numerus.* nam de pecunia cussa intelligi verbum ἐπίσημον non est dubium. Iam ergo Iosephi testimonio, etiam apud Amalecitas, pecuniæ signatæ vsus erat: in quorum castrorum præda Israelitis ditescere licuit. monetarum autem tunc temporis apud Amalecitas copia, frequentissimusque illius vsus, satis ex ea præda probatur. quia verò dicitur in illis castris inuentum aurum, & argentum de metallis signatis non improbabiliter intelligitur; iuxta ea quæ etiã in sacris litteris scribitur: & auri, argentique signati vsum, etiam multo ante, quam æs apud Romanos signaretur, apud Amalecitas, & Israelitas demonstrat. Etenim sicli argentei meminit sacer textus in morte Sarai vxoris Abrahæ, vt vidimus: non quidem quasi de pecunia de nouo ab Abrahamo

exco-

A excogitata, aut cusa; sed potius quasi de re frequenti vsu iam comprobata. id enim probat phrasis sacri textus in cap. 23. Genesis. sic enim Abrahæ respondit Ephron: *Terra quam postulas, quadringentos siclos argenti valet, istud est pretium inter me, & te*. & infra statim: *Quod cum audisset Abraham, appendit pecuniam, quam Ephron postulauerat, audientibus filijs Heth, quadringentos siclos argenti probatæ monetæ publicæ*. Quibus in locis, tam pretij vocabulum, quàm etiam siclorum nomen, B ac numerus quadringentorum, præclarè ostendunt, nomine sicli, non rudes metalli frustulos, sed monetam signatam signo publico intelligendam fore.

Locum enim intelligere de rudis argenti frustulis, nullo signo publico cusi, sicli nomen prohibet. quod vox ista *siclus* cum libra interpretetur; determinatum quoque argenti pondus significare necesse est. Argenti verò rudes frustuli, aut aliquæ eiusdem metalli particulæ, siue alterius cuiuscumque C rei diuisiones, nequaquam determinatum illius metalli pondus, exprimunt; cum quadringenti numero sicli iure sepulchri exsolui ab Abraham deberent. perspicuum est igitur signatos argenti frustulos intelligi in sacro textu; qui pondere, & signo siclum valerent; neque in alio sensu loca illa sacrorum oraculorum explicari debere.

Nec sunt, sacri nostri Interpretis contemnenda hæc verba. *probatæ monetæ publicæ*, quæ hebraicè sic leguntur כֶּסֶף עֹבֵר לַסֹּחֵר D *chesepb nghouer lasochxer*. hoc est, *argenti transeuntis ad mercimonium*. Ex quibus manifestè signatæ monetæ vsum, sacer textus demonstrat: atque in negotiationibus, ab eo vsque tempore, hunc vsum frequentissimum extitisse ostendit. Sarai verò Abrahæ vxoris, funerisque illius studium, anno septuagesimo quinto, supra centesimum, & bis millesimum ab orbe condito contigisse, probant scriptores Annalium. Pari ferè ratione, eodemque sensu de numero siclorum scribitur

cap.

cap.21. Exodi, 27.Leuit. Numer.18. Deuter.22. Iosue 7. & A pluries in sacris oraculis, signati sicli mentio habetur: adeò vt vsum signatæ monetæ negare apud Israelitas, media in luce cæcutire sit.

Aurei sicli signati, similiter non raro meminere sacra oracula: cum primis verò cap. 7. Num. de illo scripsere; in quo sermo est de his, quæ principes duodecim tribuum, obtulerunt: quádo nimirum consecrato iam tabernaculo, & Sacerdotes, ac reliqua sacra vtensilia à Moyse sacro oleo iam inuncta fuissent. B statim enim singulis sequentibus diebus, Principes nomine tribus, cui præerant, *mortariolum aureum appendens decem siclos obtulisse*, in sacro textu scribitur. Non quidem, quod singuli mortarioli haberent, auri libras decem; quod affirmare coguntur, qui sicli nomine non monetam, sed pondus intelligi volunt; erant enim singuli mortarioli ad vsum thymiamatis tantum, quamobrem pondere vsus exigentiam excessissent. sacer igitur textus de moneta intelligi debet; quod nimirum C singuli mortarioli tantum haberent auri ex sacrorum oraculorum sensu, quantum tunc temporis, decem auri sicli æstimabantur.

Sed adhuc multo ante, aurei sicli signati habemus vsum in sacris litteris. dum enim Abraham inter viuos adhuc ageret, seruus ille, qui Genes. 24. ab eo in Mesopotamiam abijt; vt Isaaco filio Abrahæ vxorem quæreret: dedit Rebeccæ (vt dicitur in textu) *inaures aureas appendentes siclos duos, & armillas* D *totidem, pondo siclorum decem*. Nec enim sensus esse potest de pondere; vt sicli accipiantur, in allatis locis pro libra: est enim auri libra vnica, pondus nimis puellæ auribus insolens: quid fuissent duæ auri libræ, vt textus habet; si nomine sicli, libra intelligenda esset? nec minus insolens in armillis pondus decem librarum auri fuisset. quonam enim pacto delicata puella, decem auri libras circa manus, & brachia ornatus gra-

tia

A tia deferre valuiſſet? vt igitur hæc inſolentiſſima declinentur, nobis confugiendum eſt ad ſignatas monetas; & ſicli nomine monetam ſignatam accipere cogimur. etenim ſi prædicta loca de auri fruſtulis intelligerentur; cum ex his, alij maiores, minores alij, fieri ſoleant; valorem inaurium,& armillarum, quas dedit ſeruus Abrahæ Rebeccæ,ſacra oracula minimè binario, aut denario numero expreſſiſſent. vt verò aptè valor inaurium, & armillarum exprimatur; ſolius ſicli nomi-
B ne tam pondus, quam ſignum in ſiclo intelligere cogimur. Aurei ſicli in inauribus,etiam c.8.Iudic.ſacer textus meminit. Innumerabilia habentur in ſacris oraculis penè loca, quibus aurei ſicli vſus comprobari poteſt. nam 3.Reg.cap.10. Salomon ornauit templum, quod ædificauerat aureis clypeis: & de illorum valore in ſacro textu ſic habetur: *Fecit quoque rex Salomon ducenta ſcuta de auro puriſſimo, ſexcenti auri ſiclos dedit in laminas ſcuti vnius*. In hoc igitur loco ſiclum pro ponde-
C re accipere nequimus. nam quilibet clypeus ſexcenta auri pondera, ſeu libras haberet; atque propterea nullius vſui clypei illi extitiſſent.cum tamen re vera ad vſum factos fuiſſe, veteres teſtentur litteræ. antiquis enim temporibus, fortioribus ducibus, clypei aurei concedebantur,ad notam valoris; vt patet ex Statio,& alijs. Ne igitur inconuenientia in medium afferantur; valorque ſcutorum, quæ à Salomone in ornatum templi fuerant poſita, fiat manifeſtus; ad monetam auri ſi-
D gnatam nobis confugiendum erit. Similiter etiam 1.Paralip. cap.20. emit Dauid ab Ornan Iebuſæo, aream ſacrificij de cauſa; areæ vero pretium, auri ſiclis declaratur in ſacro textu his verbis: *Dedit ergo Dauid Ornan pro loco, ſiclos auri, iuſtiſſimi ponderis ſexcentos*. itaque ſolutiones debitorum, non ſolum pondere, ſed etiam monetæ ſignatæ numero determinabantur. qui quidem monetæ aureæ numerus,non ſolum à fruſtulis, ſed etiam à ſigno, quo cuſa erat, diſtinguenda fuit: ne affir-

affirmare falſo cogamur, dediſſe Dauid ſexcentas libras auri, A
pro area Ornan Iebuſæi. quod quam diſſonum à ſacris oraculis ſit, in quibus de loco pro altare erigendo agitur, viderint alij doctiores.

Reliquum eſt aliquid dicere de moneta ærea, & ferrea: inter quas quidem, ex communi Scriptorum ſententia, non erit alienum à ratione, primum æs exiſtimare cuſum, quàm ferreæ monetæ vſum admittere. ferreæ monetæ vſum Romanis, Græcis, Perſis, & omnibus ferè nationibus, veterum mo- B numenta vbique concedunt: ferrei nummi vſus erat apud Bizantios. Erat autem ferreus hic nummus parua quædam moneta, teſte Polluce lib. 9. cap. 6. dicente: Βυζαντίων γὰρ μὴν σιδηρεῦν νομίσματος ἦν, οὕτω καλούμενον. σιδήρεον τὸ νομίσμα λεπτόν. & adeò inualuit aliquando vſus ferri, vt ferri ſolius nomine, moneta intelligeretur. quod ille ipſe Pollux ibidem teſtatur, dicens: ὥς τε ἀντὶ τοῦ τριῶν μικρῶν χαλκῶν λέγειν, τριῶν μικρῶν σιδήρεον. quæ ſic interpretantur: *Byzantiorum autem nummus ferreus erat,* C *ſic appellatus. Ferreum autem numiſma paruum*, ſupple fuit, *ita vt loco dicendi, eme mihi tria ærea, diceretur, eme mihi tria ferrea.* vt ferri ſolius nomine moneta intelligeretur; quemadmodum ſolo ærei nomine, numiſma apud aliquos intelligebatur. quamobrem de Lacedæmonijs quoque idem Pollux ait: σιδηρῷ δὲ νομίσματι, καὶ Λακεδαιμόνιοι χρῶνται, ἐκ πολλοῦ ὄγκου, ὀλίγον δὲ δυναμένῳ. hoc eſt, *Ferrea quoque moneta Lacedemonij vtuntur ingentis magnitudinis, ſed minimi valoris.* hoc ipſum mo- D netæ genus, & æris quoque, fuiſſe frequentiſſimum apud Græcos, Homerus præclarè aperuit, loco iam à nobis citato cap. præcedenti ex lib. 7. Iliad. dicitur enim ibi Græcos pretio cõparaſſe commeatum à Pelaſgis; allatum quem emebant

Ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ᾽ αἴθωνι σιδήρῳ.

hoc eſt, *Alij quidem ære, alij autem ſplendido ferro.*

Nec enim, vt arbitror, rectè ferrum, aut æs commutatum in cõmea-

A cōmeatus;non autē numeratum hinc putant aliqui: hæc enim cum maximè necessaria in castris censeantur; minimè putandum est æs,aut ferrum,quibus arma, galeæ, scuta,loricæ, lanceæ,& alia quæ ad militiam necessaria parabātur,distrahi permissuros Duces: sed potius,æris, ac ferri nomine, monetas intellexisse Poetam putandum,vt cap.2.dicebam.

Apud Israelitas quoque nummos æris, ac ferri frequentissimos fuisse; sacra passim testantur oracula, & apertissimè hoc B licet cognoscere ex cap.17. lib.1. Reg. agitur ibi de lorica illius gigantis Goliath, & dicit textus: *Porrò pondus loricæ eius quinque millia siclorum æris erat*. Qui quidem locus difficillimus est; si Spiritum sanctum loquutum de quinque millia libris æris dixerimus: hæc enim lorica, nullatenus sustineri potuisset ab homine, quamuis haberet sex cubitos altitudinis. Facilis verò illius loci intelligentia fiet, ad valorem siclorum confugientes; dixerimusque tantum ponderis, ornamentique C habuisse loricam illam; vt valor illius, quinque millia siclorum æris, monetæ nimirum æreæ signatæ, attingeret. Eodem etiam sensu intelligendum erit, quod ibidem dicitur de ferro lanceæ illius gigantis, de qua scribitur, fuisse ponderis sexcentorum siclorum ferri: fieri nequaquam poterat, vt tantum ponderis haberet ferrum illud; quantum ponderis habebant sexcenta libræ rudis ferri. fuisset enim ferrum illius lanceæ longitudine, atque latitudine maius quam quinquaginta vo-D meres. Ruit verò difficultas; cū non de pondere, sed de valore locus intelligetur; & ad ferream monetam confugerimus; dixerimusque valorem ferreæ lanceæ illius gigantis Goliath, sexcentorum siclorum monetæ signatæ fuisse; quod certè rationabilius videtur. Ex quibus omnibus, vsum ferri, ærisque signati, negotiorum causa, apud Hebræos notissimum, atque vetustissimum fuisse, perspicuè patet: simulque monetæ signatæ vsum frequentissimum, semper ab exordio sæculo-

C rum,

rum, à primis nimirum vſque temporibus: parum nimirum A poſt diluuium extitiſſe; in auro videlicet, argento, ære, ac ferro: vt ſicli nomen frequentiſſimum in ſacris oraculis, vbique demonſtrat.

CAP. IV.

Sicli, monetarumque nomina vniuerſaliora explicantur. B

Ad loca Geneſis 23. *Terra quam poſtulas, quadringentos ſiclos argenti valet: iſtuà eſt pretium inter me, & te.* Exodi 40. ***Sume tibi aromata*** *primæ myrrhæ & electæ quingentos ſiclos, & cinnamomi medium; ideſt ducentos quinquaginta ſiclos, caſsiæ autem quingentos ſiclos in pondere Sanctuarij.* & ad alia. C

INNVMERABILIA fuiſſe numiſmatum genera, ac nomina pro diuerſitate locorum, Principum, atque temporum perſpicuum eſt: quapropter nummorum genera, nummorumque nomina ſingulorum quærere, præter rem exiſtimauimus; cum paſſim de his inter Græcos ſcriptores Pollux lib. 9. cap. 6. & inter Latinos vetuſtiores Plinius lib. 3. & lib. 18. Alexan. quoque ab Alexand. lib. 4. cap. 15. necnon etiam Budeus, Hierony. Vilalpand. cum Scotto, Georgio Heniſchio, Ioanne à Chokier, & alij egerint. quamobrem eorundem nomina, ſigillatim in aliorum ſpeculationem relinquendo, cum iam antiquitatem pecuniarum, & vſum numiſmatum iam ſupra inueſtigauerimus; aliquid tantum de nominibus generalioribus aperire curabimus; atque propte- D

rea

A rea de moneta, nummo, numiſmate, & ſiclo quoque, propter quem præſens diſputatio eſt inſtituta, aliquid differetur: quatenus valorem noſtri vnguenti expiſcari poſſimus; & breuiter de monetis antiquariæ ſtudioſis aliquid oſtendere rei.

Monetarum nomina, varijs, ac diuerſis ex capitibus, ſumi ſolita, veterum monumenta teſtantur; atque quotidiana oſtendit experientia. Interdum enim à materia tantum ſumitur: hac enim de ratione ſolius aurei nomine, aureum numiſma B intelligitur: ſicuti etiam argenti, & æris ſolius vocabulo, necnon etiam ferrei, nummus intelligitur; vt paſſim Pollux lib. 9. cap. 6. oſtendit, dicens: τὸν δὲ νῦν χαλκὸν οἱ ἀττικοὶ χάλκιον εἰώθασι καλεῖν, ὡ ἀπὸ τοῦ ἀργύρου, ἀργύρειον, καὶ ἀπὸ τοῦ χρυσοῦ χρύσιον. hoc eſt, *Nunc enim Attici ex ære æreum vocare ſolent, vt ab argento argenteum, & ab auro aureum*. Similiter etiam in ſacris oraculis vocabulum כֶּסֶף *cheſeph*, quæ argentum ſignificat, & vox זָהָב *zahab*, quæ aurum interpretatur, pro numiſ-C matibus accipiuntur.

Nonnunquam à Principe auctore, qui numiſmata illa cudere iuſſit; numiſmata nomen ſortita ſunt. Sic Darici veterum, à Dario Perſarum rege, Philippici à Philippo, Alexandri ab Alexandro; & hoc noſtro ſæculo Iulij, Pauli, in Pontificia iuriſdictione à Principe auctore, cuius etiam imaginem ferunt, nominantur.

Interdum à ſigno, quod à tergo videtur numiſmatis, eiſdem D nomen præſcribitur: vt bigati, quadrigati, victonari bos, & aliæ ſimiles monetæ, quarum meminit Pollux lib. 33. cap. 3.

Aliquando etiam à pondere, vt vncia Siculorum, apud Pollucem, dicens: λίτρα, ἀσσάριον, στατὴρ, δεκάλιτρον, ἑξάγγιον, πεντάγγιον. hoc eſt, *Libra, aſſarion, ſtater, decalitrum, ſexuncium, quincuncium*: & ſimilia multa, de quibus apud Pollucem eſt ſermo. In eodem genere reponi poſſunt Romanorum ſextertium, denarium, libra, as, & alia huius generis numiſmata, & apud

Hebræos *ficlus*, hebraicè שֶׁקֶל *sceqhel*, cuius cauſa cum primis A de monetis nobis agendum fuit, vt ſacri vnguenti, de quo agimus, pretium, præſtantiam, atque valorem expiſcari poſſemus. Siclum autem à pondere ſic appellatum fuiſſe, res eſt aperta: & iam oſtendimus.

Monetarum nomina varia vidimus; huius vocabuli ſpecialem etymologiam inquiramus. Monetæ enim nomine dictã pecuniam, veteres grammatici cenſuerunt; quod moneat, ne quid fraudis in ære, ſigno, pondereve fiat. ita Iſidor. lib. 16. B cap. 17. Corraſ. lib. 3. Miſcell. cap. 13. monetam ſic definit Conſtant. lib. 5. epit. tit. 13. Καλεῖται τὸ ἀρχέτυπον σφραγιστήριον, ἢ βουλλωτήριον μεθ' ὧν ὁ τῶν δύο, Τίτος, διαχαράττεται. ideſt, *Vocatur* (ſupple moneta) *archetypos, ſignatus, aut bullatus; ex quibus, quorum duo, Titus, obſignati ſunt.* Veteres, Monetam Deam eſſe dicebant, quæ pecuniæ curam haberet: quamobrem grauiter animaduertebant in eos, qui dolum malum in pecuniam committerent. Suſpicatur Turnebus lib. 4. adu. cap. 2. in fano C Monetæ examen veſparum fuiſſe; & hoc carmine Probæ Falconiæ id probat:

Conuenit vt veſpis, quarum domus arce Monetæ
Turbat agens, ſtrictis per lutea corpora telis.

Quod an verè dictum fuerit à poetrice, an à multitudine concurrentium ad monetariam, ac tẽplum Monetæ, viderint alij: mihi doctiſſimi viri ſenſus non omnino probatur; ſed potius à ſimilitudine multitudinis, concurſum deſcriptum illis car- D minibus puto.

Dictam volunt alij (& quidem verius) Monetam, quod nos ſigni impreſſione, auctorum, ponderis, ac pretij moneat. inde illud Plin. in Panegyr. Traiano dictum: *Hæc ebore reddantur, hæc marmore, hæc in coloribus viuant, hæc in ære moneantur.* Caſſiod. quoque lib. 6. variar. cap. de format. com. 5. ait: *Monetam facis de noſtris temporibus futura ſæcula commonentem.*

Hoc

A Hoc ipſum metallum ſignatum, quod Moneta dicebatur; nummum apud Latinos, veriori ſanè, & antiquiori vocabulo appellari conſtat: Græcum fortè vocabulum fuit; iuxta doctrinam Feſti, qui ait: *Ex Græco vocabulo νοῦμμος, nummum exiſtimant dictum, & tantumdem apud nos, & apud illos valere, quia pleraque nomina à Græcis accepimus, quorum hoc proprium eſt*. & quidem Græcum eſſe vocabulum, & à Græcis ſic appellatam monetam, teſtatur, probatque Pollux lib. 9. cap. 6.

B vult enim Doricum fore nomen; Græcorum quidem proprium, ſed illorum tantum, qui Siciliam incolunt: quamobrem dixit: ὁ δὲ νοῦμμος δοκεῖ μὲν εἶναι ῥωμαίων τοὔνομα τοῦ νομίσματος, ἔστι δὲ ἑλληνικὸν τῶν ἐν ἰταλία, καὶ Σικελία δωριέων. ὁ ἐπίχαρμος τε γὰρ ἐν ταῖς χύτραις φησίν.

> Αλλ' ὅμως καλαὶ, καὶ πῖοι ἄρνες
> Εὑρήσουσι δὲ μοὶ, καὶ νούμμους.

Καὶ πάλιν.

C Κηρύξιων δ' εὐθὺς πριῶ μοὶ δέκα νούμμων μόσχον καλόν. καὶ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ ταραντίνων πολιτείᾳ φησὶ. καλεῖσθαι νόμισμα παρ' αὐτοῖς νοῦμμον ἐφ' οὗ ἐντετυπῶσθαι τάραντα τοῦ ποσειδῶνος, δελφῖνι ἐποχούμενον. hoc eſt, *Nummus verò Romanis videtur numiſmatis nomen. eſt verò Dorienſium Græcorum, qui in Italia, & Sicilia habitarunt. Epicharmus quidem in ollis dicit:*

> *Sed ſimul pulchræ, & pingues oues*
> *Mihi inueniunt nummos.*

D *Et rurſum.*

Præco ſtatim profectus, eme mihi decem nummis, pulchrum vitulum. Et Ariſtoteles in Tarentinorum Republica tradit, numiſma ab ipſis nummum vocari, eique inſculptum eſſe Tarentem Neptuni filium, delphino vectum.

Et re vera inter antiqua numiſmata, plura eo modo inſcripta, tam apud Antonium Auguſtinum, quam etiam apud alios, qui veterum numiſmata è tenebris eruerunt; ſicut apud me

quoque nonnulla reperiuntur. vt iam certissimè ex illo signo A appareat, quod nam monetæ genus, nummus apud veteres Græcos diceretur; licet postmodum nummi nomen, omni monetarum generi sit attributum.

Nummi nomen ex primæua institutione iam tenemus: vocabuli eiusdem etymologia enucleanda superest. Ioannes Caluinus in suo Dictionario correcto, nummum à numero deriuari putat, *quod illius vsus non magis à numero, quam à pondere constet*, inquit. Sed si huius auctoris ratio staret; docere B nos debuisset; cur potius nummus, quam pondus, aut alio à pondere deriuato vocabulo, moneta dicta fuerit. Non enim magis vnum, quam alterum illi ex eius etymologia debebatur nomen. A Numa Rege desumptum nummi nomen, volunt aliqui cum Suida, Isidoro, & alijs. quod is nimirum primus apud Romanos, nummum imaginibus, tituloque sui nominis signauerit; ita Isidor. lib. 16. Orig. cap. 17. *Prius nummus*, inquit, ἄργυρος *nuncupabatur; quia primum ex argento per-* C *cutiebatur; nummi autem à Numa Romanorum Rege vocati sunt, qui eos primum apud Latinos, imaginibus notauit, & titulo nominis sui inscripsit*. Ab eodem Numa nummum deriuari Tranquillus etiam censuit, vt refert Suidas in dictione ἀσσάρια his verbis: Νοῦμας ὁ πρῶτος βασιλεὺς μετὰ ῥωμύλον ῥωμαίων γεγονὼς ἀπὸ σιδηροῦ, καὶ χαλκοῦ πεποιημένα, πρῶτος ἐχαρίσατο ῥωμαίοις. τῶν πρὸ αὐτοῦ πάντων διὰ σκυτίνων, καὶ ὀστρακίνων τὴν χρείαν πληρούντων, ἅπερ ὠνόμασεν ἐκ τοῦ ἰδίου ὀνόματος νουμμία, ὥς φησὶ Τραγκύλλιος. hoc est, D *Numa primus Romanorum Rex post Romulum, ex ferro, & ære factam monetam, Romanis primus donauit: cum omnes qui antecesserant ipsum, per coriaceam, & testaceam necessitatem explerent; quam de proprio nomine, nummos appellauit, vt dicit Tranquillus.* hæc ibi Suidas in dictione ἀσσάρια. Assarium enim moneta minima apud Græcos erat.

Verum Festi doctrinæ, & aliorum nos innitentes, qui num-

mi

A mi vocabulum, non Latinum, ſed Græcum arbitrantur; à Græca etiam voce, nimirum ἀπὸ τοῦ νόμου Latinum nummum deductum, vt pleriſque placet, affirmabimus: quod lege nimirum ad negotiationes prouiſum fuiſſet moneta; vt tanquam σύνθημα quoddam, publica forma cuſum homines negotiarentur, & nummus, vſum, dominiumque, non tam ex ſubſtantia præberet; quam ex quantitate, Magiſtratus auctoritate fultus. cui etymologiæ vocabuli Paul. l. 1. de con-
B trahend. empt. videtur ſubſcribere lib. 8. digeſt. tit. 1. agit enim de cauſa cudendi nummos, & ait: *Sed quia non ſemper, nec facile concurrebat, vt cum tu haberes, quod ego deſiderarem, inuicem haberem, quod tu accipere velles: electa materia eſt, cuius publica, ac perpetua æſtimatio difficultatibus permutationum, æqualitate quantitatis ſubueniret. eaque materia, forma publica percuſſa; vſum, dominiumque non tam ex ſubſtantia præbet, quam ex quantitate.* hæc ibi Paulus, quibus innuit, à lege nummum
C valorem habuiſſe. citatur etiam à nonnullis Vlpianus in eodem titulo, ſed nihil horum ibi.

Numiſma alterum eſt pecuniarum vocabulum, monetæque genus; quod à nominibus Principum dici putat Iſidor. lib. 16. cap. 17. dicens: *Numiſma eſt ſolidus aureus, vel argenteus; qui ideò numiſma dicitur; quia nominibus Principum, effigiebuſque ſignabatur.* Sed quicquid ſentiat Iſidorus, nos vtcumque monetarum vocabulum à Græco verbo νομίζω, quod eſt exi-
D ſtimare, vel vt dicunt alij ἀπὸ τοῦ νομίσειν, quod eſt ſtatuere, ſeu ſancire, deriuatum dicemus; quia nimirum valor nummi, à pondere, hominumque exiſtimatione proueniat. Quare numiſma deriuatum videtur à nummo. ita vt tam numiſma, quam nummum ab eadem etymologia vocabuli deriuari, non ſit improbabile. quod nimirum vtrumque à lege, & exiſtimatione hominum vim habeat. ſic enim Ariſtoteles ſenſiſſe videtur, dicens apud Pollucem: νοῦμμος τοὔνομα ἴσχει, ὅτι οὐ

φύσει, ἀλλὰ νόμῳ ἐστὶ, καὶ ἐφ' ἡμῖν μεταβάλλειν, καὶ ποιῆσαι ἄχρηστον. A
hoc est, *Nummus nomen habet, quoniam non natura, sed lege est & ex nobis transmutare, & facere inutile. Olim enim*, inquit Paulus Iurisconsultus loco iam citato, *non ita erat nummus, neque aliud merx, aliud pretium vocabatur; sed vnusquisque secundum necessitatem temporum vtilibus inutilia permutabat*. itaque lege tantum, hominumque existimatione nummi valorem habent: quamobrem tam numisma, quàm nummum à νόμω, atque etiam à νομίζω, deriuari arbitramur. Adeo verò B hæc duo vocabula inter se coniuncta sunt; vt sicut aliqui numisma à nummo deriuari putant; alij è contrario à numismate, nummum dici arbitrantur, vt Brecheus in l. pecuniæ, ff. de verborum significat. de quibus satis iam diximus, & pro nostro instituto ista cognouisse sufficiat.

Pecunia alterum est monetarum vocabulum; quo metallum signatum ad negotiationes, appellari hodie mos est. ita dictum plurimi arbitrantur à pecude, quo signabatur. vt innuit C Plutarch. in republic. & Plin. lib. 33. nat.hist. cap. 3. & lib. 18. cap. 3. sed horum numismatum, quæ pecude signata essent nullum apparet vestigium; licet ariete, & boue signata nonnulla appareant. quamobrem fortasse verius negotiationum instrumenta pecunia fuere dicta; quod veterum tota substantia, ac totum patrimonium, in pecudibus reponeretur: vt sacræ etiam testantur litteræ; in quibus Abrami, Isahaci, Iacobi, Iobi Labani, filiorum Dauid, & aliorum diuitiæ recen- D sentur. His igitur pecudum gregibus esculenta, poculenta, fundos, domos, & alia omnia necessaria veteres coemebant, vt tradit Columel. in præfatione lib. 6. & Alciat. in l. pecuniæ 4. ff. de verborum signif. quod nimirum pecudum permutatione, negotia omnia apud veteres agerentur. quapropter pecuniæ nomen simpliciter, vt probat Ioannes Caluin. in suo dictionario correcto, in verbo pecunia, non tantum rem mobilem,

A bilem,& quantitatem,ſed etiam rem immobilem,vt corpora, iura,prædia, fundi, domus, & ſi quæ alia ſunt; apud Iuriſconſultos eo nomine ſignificantur. pro qua ſignificatione afferuntur ab eodem l.pecuniæ 4. l.pecuniæ 178. pecuniæ 222. l.ſæpe 53. ff. de verb. ſignif. & alij plures textus ex Iuriſconſultis citantur qui ibi videri poſſunt.

Ab vniuerſalioribus monetarum nominibus,ad ſingularia deſcendentes; venimus ad ſiclum, cuius gratia, reliqua à no-B bis pertractata fuere. Monetam hanc omnium numiſmatum, & monetarum antiquiorem eſſe,ſacra teſtantur oracula; communem etiam apud gentem Hebræam in negotiationibus ſiclum fuiſſe illa ipſa affirmant. adeoque proprium Iſraelitarum fuiſſe ſiclum conſtat; vt apud alias nationes vſum illius nequaquam reperiamus; neque Hebræos ab vſu huius monetæ aliquando diſceſſiſſe perſpicuum ſit. quamobrem licet ſub iudicibus à Deo delegatis,Hebræorum reſpublica gubernaretur; C ſiue poſtmodum ſub regibus, ſiue denique ſub Ducibus, ac ſummis Sacerdotibus regimen Reipublicæ Iſraeliticæ poſitum eſſet, & tandem Græcorum, atque Romanorum Imperio Iudæi ſubijcerentur; ſemper ſiclum inter Iudæorum monetas principaliorem locum obtinuiſſe conſtat.

Siclus hebraicè שֶׁקֶל *ſceqhel* appellatur. quæ vox à verbo venit שָׁקַל *ſciaqhal*, quod ſignificat ponderauit, librauit, appendit; vt etiam ſupra iam diximus. quamobrem inſtrumentum D etiam, quo pondera appenduntur, vt ſtatera, & lanx ab eodem verbo dicuntur מִשְׁקֶלֶת *miſcheleth*. quia verò, vt diximus capite præcedenti,monetæ in negotiationibus,non ſolum numerabantur; ſed etiam appendebantur; & antiquis temporibus fortaſſe appenſio principaliorem locum in negotiationibus obtinebat; metallorum fruſtuli, quibus negotiatio agebatur, quamuis ſignis diſtinguerentur, ab vſu tamen ponderationis שְׁקָלִים *ſceqhelim* appellati fuere.

Siclus

Siclus igitur idem Iſraelitis monetæ genus erat, quod libra Latinis, ἀσσάριον Græcis. ſicluſque non aliud nomen ſortitus eſt; quam ab vſu librandi, & ponderandi metalla, in emptionibus: à quo pariter vſu Græci, & Romani aſſes, & libras monetarũ genera habuerunt. appellatus verò fuit ſiclus, quia iam publica imagine ſignatus, ſuum debitum pondus retinebat; nec indigebat ponderatione: quemadmodum etiam libra, & aſſis, eadem ratione apud Romanos, atque Græcos appellata fuere. Nam libræ numiſmatis, meminere plures, præſertim Pollux lib. 4. cap. 24. & idem valere quod ſtaterem, probat auctoritate Siculorum comicorum dicens: στατῆρα δὲ οἱ τῆς κωμῳδίας ποιηταὶ τὴν λίτραν λέγουσι. τὴν μὲν γὰρ λίτραν εἰρήκασιν οἱ σικελοὶ κωμῳδοί. δίκελλαν δὲ πέντε στατήρων, Κράτης ἐν παρακαταθήκῃ τὴν πεντάλιτρον. hoc eſt, *ſtaterem autem poetæ comici, libram dicunt. & hoc quidem Sicilienſes comici. nam ligonem pretio quinque ſtaterum Crates in Paracatatheca quinque librarum*, ſupple dixit: ita vt iam ſtater, & libra apud nonnullos idem fuerit. Meminit etiam libræ numiſmatis idem Pollux lib. 9. cap. 6. dicebatur etiam ἀσσάριον ideſt *As*. itaque idem erat Græcis στάτηρ, λίτρα, ἀσσάριον, & alia huiuſmodi; quod ſiclus Hebræis in ſacris oraculis.

Sicli duplicem habemus rationem ex ſacrarum Litterarum interpretibus: alter enim fuit publicæ, & communis negotiationis ſiclus; alter fuit ſiclus ſanctuarij: non quod iure diſtinguerentur, vt dixerunt nonnulli, ſed aliquo defectu ponderis interdum ex fraude, vel vſu mercatorum diſtinguebantur. ſed fuſius aliquid in ſequenti capitulo dicemus. Prius appellatus ab auctoribus eſt ſiclus prophanus; quia in publicis prophaniſque contractibus, eo homines vterentur. & de hoc genere ſicli intelligi debere locum Geneſ. 23. tradunt. in quo dicitur de negotiatione Abrahæ cum Ephron. *terra quam poſtulas, quadringentos ſiclos argenti valet; iſtud eſt pretium inter me, & te*. alter appellabatur, ſiclus ſanctus, ſeu ſiclus ſanctuarij, ſeu ſiclus ſancti-

A ſanctitatis. quod nimirum menſura,ac pondere ſanctuarij debitum monetæ pondus,æquandum eſſet. ſicut apud Romanos in templo Monetæ Deæ monetariorum cuſſores, & lances ad monetās æquandas habebantur. de hoc igitur ſiclo ea ratione æquato in pretio noſtri olei conſecrationis, à Deo dicitur ad Moyſem, iuxta prædictam diſtinctionem ſiclorum: *Sume tibi aromata primæ myrrhæ,& electæ quingentos ſiclos; cinamomi medium,ideſt ducentos quinquaginta; caſsiæ autem quingentos ſiclos in* B *pondere ſanctuarij*.

De monetis ſecundum illam diſtinctionem,quā aliqui auctores tradunt, & de ſiclo tam prophano, quàm ſancto, in ſacris Litteris paſſim agitur. Fuit enim talentum ſacrum,talentum prophanum: fuere quoque oboli ſacri, ac etiam oboli prophani: ſi diſtinctionem illam admiſerimus tam de his, quàm alijs monetarum generibus, de quibus ſæpiſſimè ſacris in Litteris, perdoctè Arias Mont. & alij perſpicuè egerunt, ad C quos remittimus lectorem in reliquis cognoſcendis, quæque deſiderari poterunt. Quia verò etiam à materia diſtinguebatur ſiclus; cum ſiclus ferreus, & æreus, argenteus, & aureus reperiantur; de quibus in præcedenti capite iam egimus; & in ſequentibus etiam aliquid de his dicetur. nunc non erit vltra prætereundum. cum tam apud Villalpandum, quàm reliquos citatos auctores ſufficientiſſime haberi poſſint plura, illaque doctiſſima in re nummaria.

D Formam ſicli expiſcari neceſſe eſt; de qua doctiſſime quidem diſſeruit Villalpādus. nos ex ipſo,& Antonio Auguſtino,alijſq. pluribus,ſicli poſterioris iconem hic afferemus,his notis,atque imaginibus ſignatā, quæ quamuis magicis characther ibus,aut Ægyptiorum hieroglyphicis ſimillimæ videantur; antiquitas tamen in his veneranda erit, & in ſacra moneta ſacras etiam venerari litteras debemus.

De

A

B

De hoc ita Anton. August. *Erat princeps hic nummus Hierosolymis, cuius imæ parti, vas impressum instar calicis, alteri verò, flos triplex, circumcirca prodigiosi litterarum characteres visuntur. Quantum ex homine perito colligere licuit, litteræ sunt Samaritanorum. Rabbi quidam Gerundensis vnius latus interpretabatur significari IERVSALEM CIVITAS SANCTA. alterius verò sensum esse aiebat, SICLVS SANCTVARII; flore vero Virgam Aaronis florentem designari asserebat: Calicem autem manna repræsentari; quæ cum virga illa, ac decem præceptorum Dei tabulas, in arca fœderis, & aditis, quæ Sancta Sanctorum dicta erant asseruabantur.* hæc autem accepimus ex doctissimo Episcopo.

C

Quamuis verò, hac icone, quam relati auctores ponunt, rectè siclus à lata lege signari potuerit, & infra, postquam in ditionem Dauid Regis Hierusalem ciuitas Iebusæorum deuenisset; vt legitur 2. Reg. cap. 5. non tamen ita siclus ante latam à Deo legem, temporibus nimirum Abrahæ signatus videtur; cum neque Hierusalem, in potestatem Israelitarum venisset; neque manna descendisset; neque virga Aaron floruisset: sed vel sacrificio Isahaci, vel aliquo alio signo nobis omnino ignoto (quod tamen necesse fuit) pondus, & valorem sicli, publica

D

aucto-

A auctoritate ſignati, manifeſtari oportuit: nam alias fruſtuli argenti, aerei, atque aurei, nullius fuiſſent vſui tunc temporis in negotiationibus, potius quam craſſiores, ac rudiores metalli maſſæ: cum tamen à primis vſque ſæculis monetæ ſignatæ, atque ſicli vſum notiſſimum fuiſſe conſtet, & ex iam à nobis dictis perſpicuum fiat.

CAP. V.

B

Sicli valor vnguenti conſecrationis præſtantiam aperit.

Ad loca Exodi 30. *Hoc autem dabit omnis qui tranſit, dimidium ſicli iuxta menſuram templi. Siclus viginti obolos habet; media pars ſicli offeretur Domino.* Leuit. 27. *Omnis æſtimatio ſiclo Sanctuarij ponderabitur.* & ad alia.

C

VAlorem ſicli expiſcari, cũ primis neceſſe eſt; ad cognoſcendum aromatum pretium, quibus ſacra hæc vnctio conficiebatur: vt eiuſdem ſacræ vnctionis præſtantia, ex pretio lucidior appareat. De ſiclo illiuſque valore multi, ijq. grauiſſimi auctores, copioſius ac diligentius, quam ipſe valeam, tractauerunt: præſertim Ioan. Bapt. Villalpandus in Ezechielem prophetam, Arias Montanus, & alij. quamobrem nobis non eſt longius protrahendus ſermo; ſed tantum valor inquirendus: vt ad pretium pecuniæ noſtri temporis, quantum fieri poteſt, ſacri vnguenti præſtantia accommodetur. valor autem ſicli cognoſci nequaquam poteſt; niſi prius diſtinctionem, quam nonnulli auctores, probabili ſane fundamento, excogitarunt; ſicli nimirum communis, & vſualis, à

D

lis, à siclo alio, quem sanctuarij dixerunt; elucidare conabimur. de siclo sub hac distinctione loquutos agnouimus Nicolaum de Lira in cap. vlt. Leuit. Pagnin. in thesaur. linguæ sanct. & qui additiones ad illum thesaurum adiderunt. Vatabl. Exod. 30. Lipoman. Couarr. in lib. de mon. cap. 2. nu. 9. & alij, vt Barad. in sua concordia Euangelica, Benedictum Arias Montanum, virũ sane de sacris litteris quam optime meritum, linguarumq. peritia celebrem: is enim in apparatu ad regiam Bibliam, cui editioni præfectus adstitit; in opusculo, in quo de monetis, mensurisq. Hebræorũ egit; satis luculenter, & docte, atque eleganter de siclo loquitur; & hanc sicli cõmunis, à siclo sanctuarij distinctionem, locis plurimis comprobauit. at Ribera in cap. 8. Amos proph. nu. 16. & cum eo Vilalp. in Ezech. proph. allatam distinctionem non admittunt, sed vnicum siclum in quibuscunque solutionibus tam sacris, quàm prophanis habuisse Israelitas sentiunt. quod etiam Maldonat. in cap. 17. Matth. nu. 24. probat; & alij fere reliqui omnes qui nostro sæculo de re nummaria egerunt.

Sed adhuc de valore sicli est difficultas; nam quamuis plurimi iam citati Scriptores, sicli prophani à siclo sancto distinctionem admittant; inter se tamen de sicli valore pugnant. nam aliqui, ijque plures, maiorem valorem dant siclo sanctuarij, quam siclo communi, & vsuali; alij vero secus affirmant, sicloque prophano maius pondus adscribunt, quàm siclo sancto. Nec desunt loca ex sacris oraculis, quibus vtraque sententia fulciatur. & ambigendi locus vtrique remaneat. sunt vero alij qui pondus definiant, & dicant; siclum habuisse pondus semiunciæ, cuius rei testis videtur Iosephus; affirmans tales apud Hebræos fore siclos, quales sunt tetradrachmi Attici apud Græcos. quod quidẽ genus monetæ quattuor drachmas complectebatur, vt nomen ipsum tetradrachmæ indicat. est autem inter drachmam Atticam, denariumque Romanorum

rum argenteum, parum aut nihil ferè diſcriminis, imo ſecundum aliquos etiam idem idem omninò ſunt. teſte Alexandro ab Alexandro lib. 4. genial. die. cap. 24. de his ſcribente: idem etiam ex auctoritate Dion. probat;qui voluit centum drachmas, centum denarijs argenteis æquari,qui libram argenti efficiunt. ex Plutarcho etiam, & alijs tradidit Alexander id eſſe perſpicuum. quattuor igitur drachmæ, ex quibus ſiclus integratur, quattuor denarios æquabit; qui cum argenteæ vnciæ dimidium attingant; tale etiam vt illi dicebant, pondus ſicli erit: vt vult etiam Perer. in Geneſ. in cap. 21. & cap.23. quod ex auctoritate Hieronymi in cap.45. Ezechielis probat. nam ſiclum obolos viginti valere, dixit propheta loco citato. quod etiam docet Alexander ab Alexandro vbi ſupra. & ſuaderi poteſt ea ratione,quia quattuor drachmæ,vnde etiam genus illud monetæ, tetradrachmæ, vt dicebamus, nomen accepit;argenti ſemiunciam tantū attingunt. & quamuis ſecus ſenſiſſe videatur Hieronymus; cum in tradit. hebraic. cap.24. in Geneſi dicat: *Bacæ, quod in hoc loco pro didrachma ſcribitur, ſemiuncia eſt. Secel verò, qui Latino ſermone ſiclus corruptè appellatur, vnciæ pondus habet.* Ex quibus D.Hieronymi verbis palynodiam recantaſſe, exiſtimat Pererius; cōtrariumque his, quæ iam alibi docuerat,hic docuiſſe. Sunt tamen,qui neque contraria ſibi ipſi docuiſſe Hieronymum, neque aliquando in his palynodiam recantaſſe velint,ſi tamen rectè intelligatur. quamobrem in Pererium inſurgunt, neque vnde miraretur, habuiſſe tradunt: ſi diſtinxiſſet Pererius ex Hieronymi ſententia,ſiclum Sanctuarij, à ſiclo prophano, illius loca facillimè conciliaſſet. ibi enim in cap. 45. Ezechielis Hieronymus loquutum de ſiclo prophano, dicunt illi; de quo etiam genere ſicli, Propheta loquebatur: & de hoc genere monetæ omnes illi intelligi debent; qui docent ſiclum pendere ſemiunciam argenti: quod etiam Arias Montanus in libro

bro de ponderibus, & mensuris obseruauit. At verò in traditionibus Hebræorum, Hieronymum de siclo Sanctuarij loquutum volunt: cuius omnes mensuræ, vt ipsi arbitrantur, duplo maiores erant, quam prophanæ. quamobrem siclus Sanctuarij erat vnius vnciæ argenti,& quattuor drachmarum Hebræarum, quæ erant duplo maiores, quam Atticæ, vt ex Budæo testatur Ribera in cap. 3. Osee, eius nimirum valoris, cuius erat drachma Æginensium, quæ duplo maior erat Attica,& decem obolis permutabatur. hæc ex Ribera. A B

Et in hoc quidẽ, quod habet de drachma Æginensium maioris valoris, quam drachma Attica Pollucem etiam patronum habet lib. 9. cap. 6. dicentem: ἀλλὰ μὴν τὴν μὲν αἰγιναίαν δραχμὴν, μείζω τῆς ἀττικῆς. δέκα γὰρ ὀβολοὺς ἀττικοὺς ἦνι οἱ ἀθηναῖοι παλαῖαν δραχμὴν ἐκάλουν. hoc est, *Sed equidem Aeginæa drachma maior est Attica. decem enim obolos Atticos valebát, Athenienses drachmam magnam vocarunt.* Ex quibus perspicuum est, Æginæam drachmam maiorem fuisse drachma Attica; sed non duplo maiorem, vt illi dicebant; quia hæc sex obolis permutabatur; Æginæa verò non quidem obolis duodecim ad duplicitatem drachmæ Atticæ, sed tantum decem valebat obolos, vt vidimus. Præterea quattuor drachmæ Atticæ argenti, semiunciam habẽt, iuxta pondus Romani denarij,& vigintiquattuor oboli semiunciam habebunt. at quattuor drachmæ Æginææ quadraginta obolos haberent: itaque argenti vnciam non attingerent;& semiunciam argenti, quattuor Æginææ drachmæ longe excederent. Quod autem siclus Sanctuarij, vnciæ argenti pondus haberet; præter Hierony. affirmat etiam Pagnin. in suo Diction. cum omnibus illis, qui additiones ad illud ediderunt. Marc. Marin. in sua Arca Noe in dictione שֶׁקֶל Auenar, & alij viri eruditissimi in suis Dictionarijs, & ita etiam sensisse Vatabl. non obscurè colligi potest, ex his quæ docuit de Mna sacra in cap. 45. Ezechielis. His etiam subscribit Arias C D

Mon-

A Montan. loco citato; qui duplo maius habuiſſe ponderis, ſiclum Sanctuarij à ſiclo communi, duplicique æſtimatione alterum ab altero diſtingui conſueuiſſe affirmat. quamobrem cum quattuor drachmas Atticas, ſiue Romanos Iulios, ſicli communis valor æſtimaretur, octo valuiſſe ſiclum Sanctuarij vult. his etiam videtur aſſentire D. Eucher. lib. 2. inſtruc. dicens: *Sicel, qui corruptè ſiclus dicitur, vnciæ pondus habet ſcrupula decem*. Daniel in notis ad Petron. nulla facta diſtinctione B in ſiclo, ait: *Sicel, qui Latino ſermone ſiclus corruptè dicitur, Hebræum nomen eſt; habens apud eos vnciæ pondus, apud Latinos verò, & Græcos quarta pars vnciæ eſt, & ſtateris medietas: drachmas appendens duas. vnde cum in diuinis libris legitur ſiclus vncia eſt, cum verò in Gentilium, quarta pars vnciæ eſt*.

At mihi quidem certiſſimum eſt ſiclum tam prophanum, quàm ſanctum ſemiunciam argenti ponderis retinuiſſe, & nihil ſupra: nam vbique in ſacris Litteris dicitur ſiclum viginti C obolorum valorem retinere. ita dicitur cap. 30. Exod. vbi ſermo eſt de ſiclo Sanctuarij, & dicitur. *Hoc autem dabit omnis qui tranſit ad nomen; dimidium ſicli iuxta menſuram templi; ſiclus viginti obolos habet. Media pars ſicli, offeretur Domino*. hoc idem legitur Leuit. 27. vbi de valore ſicli agitur. *Omnis æſtimatio*, inquit textus, *ſiclo Sanctuarij ponderabitur. Siclus viginti obolos habet*. Numer. cap. 3. cum conſecrarentur omnes Leuitæ Domino, pro cunctis primogenitis filiorum Iſrael; D & numerus filiorum Iſrael, numerum Leuitarum excederet; pretio quique ſiclorum exceſſum redimere iubentur, ac dicitur. *In pretio autem ducentorum ſexaginta trium, qui excederunt numerum Leuitarum, de primogenitis filiorum Iſrael, accipies quinque ſiclos per ſingula capita, ad menſuram Sanctuarij. ſiclus habet viginti obolos*. in quibus iam allatis locis vbique ſermo eſt de ſiclo Sanctuarij, cuius valor viginti obolis æſtimatur. Eundem valorem retinuiſſe ſiclum ad prophanas nego-

tiationes cap. 45. Ezechiel. oſtenditur; in quo agitur de ſeruanda debita ponderum, atque menſurarum, necnon etiam monetarum æqualitate: diciturque, *ſiclus autem viginti obolos habet*. cum tamen hic de ſiclo communis vſus, & negotiationis ſermo ſit; non autem de ſiclo dando in aliquod munus tabernaculi: & tamen ſiclus, hic quoque apud Prophetam, valorem viginti obolorum retinet; & omnino æquat ſiclum, quem ad Sanctuarij pondus exhibendum à filijs Iſrael iuſſerat Deus. Exodi 30. Leuit. 27. & Numer. 3. Ezechielem autem loquutum de ſiclo ad communem negotiationem probat contextus illius capituli, in quo Dominus per Prophetam iubet magiſtratibus Iſraeliticis; vt iam rapinis minime operã dent; ſed iudicium, iuſtitiamque diligant. *Sufficiat vobis Principes Iſrael; iniquitatem, & rapinas intermittite, & iudicium, & iuſtitiam facite*, inquit Propheta: & ſtatim de menſuris iuſtis, ac ponderibus eoſdem admonet. perſpicuum eſt igitur commentitiuum eſſe quicquid de duplici ſiclo, prophano nimirum, & Sanctuarij nonnulli comminiſcuntur.

Hunc autem ſiclum non excedere ſemiunciam argenti, ducor auctoritate Septuaginta Interpretum, & aliorum Græcorum Codicum, qui vbique in ſacris litteris, vbi ſermo eſt de ſiclo, toties dixere didrachmam, vel ſtaterem; quæ nummum duarum drachmarum valent. ita Gen. 23. καὶ ἤκουσεν Ἀβραὰμ τοῦ Ἐφρὼν τὸ ἀργύριον ὃ ἐλάλησεν εἰς τὰ ὦτα τῶν υἱῶν Χὲτ τετρακόσια δίδραχμα ἀργυρίου δοκίμου ἐμπόροις. hic autem ſermo eſt de moneta ad prophanas negotiationes: & illud numiſma, quod noſtri ſiclum appellarunt, didrachmam Septuaginta dixerunt. ſic enim interpretantur illa verba: *Et audiuit Abraham Ephron, argentum, quod loquutus eſt in auribus filiorum Chet, quadringenta didrachma argenti, æſtimationis emporij*. ſimiliter etiam Exodi 30. vbi eſt ſermo de numiſmate in reſpectu ad ſacra, & dicitur. καὶ τοῦτό ἐστιν ὃ δώσουσιν ὅσοι ἂν παραπορεύωνται τὴν ἐπίσκεψιν, τὸ ἥμι-

A ἥμισον τοῦ διδράχμου, καὶ τὸ δίδραχμον τὸ ἅγιον. εἴκοσι ὄβολοι τὸ δίδραχμον, τὸ δὲ ἥμισυ τοῦ διδράχμου εἰσφορὰ κυρίῳ. qui locus non ſolum oſtendit idem fuiſſe Hebræis ſiclum, quod Græcis Alexandrinis erat didrachma; ſed etiam, quod didrachma ſanctum, quod idem erat cum ſiclo, non excedebat pondus viginti obolorum. ſic enim interpretatur ille locus Septuaginta: *Et hoc eſt quod dabunt quot veniunt ad viſitationem, medium didrachmi, iuxta didrachma ſanctum; viginti oboli didrachma. medium* B *autem didrachmi oblatio Domino*. Leuit. cap. 27. in quo ſermo eſt de negotiationibus profanis, in agris vendendis & emendis, quorum æſtimatio ad Pontificem, ſeu Sacerdotem pertinebat: Deus enim tamquam Imperator Iſraelitici exercitus, regionem quam armis ipſi acquirebant; ſibi acquiri volebat; & veluti à colonis ab Iſraelitis poſſideri. quia ſiclis negotiationes agebantur; propterea de valore illius dicitur: καὶ πᾶσα τιμὴ ἔσαι σαθμοῖς ἁγίοις, εἴκοσι ὀβολοὶ ἔσαι τὸ δίδραχμον. C hoc eſt, *Et omnis æſtimatio erit ponderibus ſanctis, viginti obolis erit didrachma*. eſt hic ſermo de valore monetæ in negotiationibus prophanis, vt propterea de ſiclo ad prophanas negotiationes locus intelligendus ſit, ſicuti etiam locus Ezechielis cap. 45. cum dicitur, καὶ τὸ σάθμον εἴκοσι ὀβολοὶ ὁ σίκλος. hoc eſt, *Pondus viginti oboli ſiclus*. quæ quidem dicendi phraſes planè indicant commentitium eſſe, quod auctores iam à principio capituli relati de duplici ſiclo, ſancto nimirum & propha- D no comminiſcuntur.

Valorem ſicli, numeratis obolis monſtrauimus, idem magis adhuc explicandus eſt per drachmas. & quamuis auctores de ſiclo tantum profano videantur loquuti, tamen qui dicunt ſiclum plurimi valuiſſe, ad quattuor drachmas illius valorem extendunt; & optimis quidem probant rationibus, Ioſephumque patronum habent. verum qua ratione cum tetradrachma Attico ſtet didrachma Septuaginta Interpretum, videtur

difficillimum; Iofephque nobis, Græcaque exemplaria quam- A
maximè cõtraria videntur. Sed difficultati facile occurremus, & Pollux lib. 9. cap. 9. quo pacto tetradrachma Atticum ftet cum didrachma Septuaginta aperiet: nam planè oftendit drachmam Atticam, minorem fuiffe drachma Æginæa; hanc autem Æginæam drachmam, decem obolos valuiffe oftendit, dicens: ἀλλὰ μὴν τὴν μὲν αἰγιναίαν δραχμὴν, μείζω τῆς ἀττικῆς· δέκα γὰρ ὀβολοὺς ἀττικοὺς ἴσχυεν. ἣν οἱ ἀθηναῖοι παχεῖαν δράχμην ἐκάλουν, μίσει τῶν αἰγιναιῶν, αἰγίναιαν καλεῖν μὴ θέλοντες. hoc eft, *Enimuero* B
Aeginaa drachma maior Attica, habebat enim decem obolos quam Athenienfes drachmam magnam vocabant, odio Aeginorum, Aegineam drachmam appellare nolentes. Cum igitur drachma Attica fex obolos valeret, vt habet Pollux ibidem; quattuorque Atticæ drachmę vigintiquattuor obolos haberent; fieri potuit, vt quia in hebraico textu pro obolo ftat dictio גֵּרָה, quæ non poterat exprimi nifi per obolum; propterea, vbi textus hebraicus habebat viginti גֵּרָה *gherà*, interpretes viginti obolos C
dixerunt: & ficlus, qui viginti valebat obolos, poni ab aliquibus potuit pro tetradrachma Attico: cum verè valeret didrachma Æginæum; atque ideò Græca exemplaria in facris litteris, pro ficlo, vbique dixere didrachma. fiue fortè verius drachma Attica minus valebat, Hierofolymis, quam valeret apud Athenienfes; nam apud hos fex obolis æftimabatur; cum tamen Hierofolymis quinque tantum obolis valeret. ratio autem eft manifefta, quia ficlus vt habet Iofephus, valebat tetra- D
drachma Atticum, ideft quatuor Atticas drachmas; & tamen ficlus viginti obolos non excedebat: quamobrem fingulis drachmis quinque oboli refpondebant.

Iam facile explicatur ficli pondus. quod nimirum fi de argenteo ficlo fit fermo, femiunciam argenti tantum ficlus pendat; & non vltra. euidentiq. argumento, vtputo, oftenditur: nam idem erat ftater apud Græcos, quod ficlus Hebræis. *Eademque*

eft,

A *eſt, & Hebraici, & Græci nominis origo*, inquit Maldonat. in Euang. in cap. 17. Matth. nu. 27. *vtrumque enim pondus ſignificat. itaque idem erat ſtater, & tetradrachmum, ideſt duo drachma: propterea iubet Chriſtus pro ſe, & pro Petro ſtaterem dari, quia vnuſquiſque didrachmum, ideſt dimidium ſicli pendere debebat*. hæc ibi Maldonatus: & plura alia apud ipſum de ſiclo, & ſtatere. quorum pondus ſemiunciam fuiſſe, quatuor nimirum drachmarum Atticas perſpicuè oſtenditur. Et quia vbique, vt vidimus, B ſiclus viginti obolos habere dicitur; & ferè didrachmum Æginæum pendebat; ſiue de ſiclo per reſpectum ad Sanctuarium ſermo ſit; ſiue ad negotiationes laicales reſpiciatur; conſequens erit quodcunque ſiclum ſemiunciam argenti apud Iſraelitas habuiſſe.

Satisfaciendum eſt his, qui diſtinctionem ſicli prophani à ſancto excogitarunt: locis quidem ſacris fulti, in quibus dicitur ſiclum ſoluendum iuxta menſuram Sanctuarij: quæ loca iam C in principio huius capitis attulimus. ſed facili negotio ſoluitur difficultas ex his quæ iam cap. 4. diximus, nimirum quod numiſmata, non ſolum numerabantur, ſed etiam appendebantur; nequid fraudis, aut doli mali in pecunia, & in negotiationibus committeretur. quia vero Deus Iſraeliticam Rempublicam conſtituerat; legibuſque firmauerat; etiam numiſmatum pondus conſtituerat, quod pondus in Sanctuario ſeruari volebat, & ad illius menſuram in quacunque negotiatio- D ne iuſta, pecuniarum ſolutionem fieri non ſolum numiſmata numerando, ſed etiam appendendo iubebat. propterea ſacra oracula habent ad menſuram, ad pondus, & ad normam ſicli, quæ in Sanctuario ſeruabatur, ſiclorum ſolutiones fieri debuiſſe.

Hinc iam pretium vnguenti, conſecrationis eiuſdemque præſtantia ſubodorari poteſt. Mille & quingentis ſiclis emebantur aromata ex Dei præſcripto: hi verò attingebant ſummam

quinquaginta vnciarum argenti supra septingenta; si de si- A
clo argenteo sacra oracula, in illa aromatum æstimatione,
loquuta volumus. totum itaque pondus argenti expendendi
in aromatibus pro compositione vnguenti, septuaginta quinque
librarum argenti summam attinget: quam summam, si ad
nostræ monetæ genus reuocare voluerimus; vt vnicuique libræ
argenti, decem scuta assignemus; pretium huius vnguẽti
erit septingentorum, & quinquaginta scutorum. Quamobrem
cum in compositione huius vnguenti ad vnicam to- B
tius compositi partem, bullitione minuendum foret; vt iam
diximus; & ad summum vndecim libræ illius vnguenti inde
extrahi possent: vna quæque libra vnguenti circa septuaginta
scuta monetæ Romanæ æstimabitur. Quo quidẽ pretio præstantia
huius vnguenti aperitur: comparatione cum primis
vnguenti nardini in obsequium Christi fusi in conuiuio à muliere
illa, quæ Dominum vnxit; cuius vnguenti libra trecentorum
denariorum summa tantum ad minus æstimabatur, C
quæ trecentorum denariorum summa triginta, aut parum supra
huius nostræ monetæ scuta attingere poterit; vt Myrothec.
4. probabimus: & nihilominus adeò Discipulorum
quorundam animum perturbauit; vt quidam illorum scandalizarentur,
non solum de muliere, illorum iudicio, nimis
prodiga in profusione vnguenti; sed etiam de Christo Domino,
in profusione permittenda minus pio: quamobrem hac
de causa quorundam Discipulorum animum adeò à Christo D
alienauit; vt quamuis innumerabilia vidissent ab illo patrata
miracula, nihilominus de illo deserendo cogitauerint. Quanto
præstantius hoc æstimandum erit, quod quamplurimis de
rationibus nardinum vnguentum excedit, ac superat? excedit
profectò in dignitate ab auctore petita; excedit præstantia
& excellentia ab aromatibus accepta, & tandem excedit etiam
pretio. quæ omnia expiscanda suscepimus; vt inde animum
nostrum

A nostrum, & fusione illius, in consecratione Sacerdotum, & vasorum, atque vtensilium quæ in Dei cultum sacrabantur: nequaquam à summi Dei cultu alienare mentem aliquo modo nostram valeat; sed potius in Dei maiestate laudanda in dies ipsi proficiamus, atque excitemur.

CAP. VI.

B *Sacri thymiamatis præstantia mostratur.*

Ad loca Exodi 30. *Sume tibi aromata, stacten, & onycha, galbanum boni odoris, & thus lucidissimũ: æqualis ponderis erunt omnia: faciesque thymiama compositum opere vnguentarij, mixtum diligenter, & purum, & sanctificatione dignissimum. Cumque* C *in tenuissimum puluerem vniuersa contuderis, pones ex eo coram tabernaculo testimonij, in quo loco apparebo tibi.* & ad alia loca.

DVPLICI compositione odorata, coli voluit Deus à filijs Israel in tabernaculo. de quibus Scriptura meminit cap. 30. Exodi, oleo nimirum, siue vnguento suauissimo, atque fragrantissimo; nec non etiam suffitu, nihil minus D odorifero, fragranti, atque suaui: de vtroque egit in eodem capitulo: pro vtrisque aromatiferæ artis regulas præscripsit: vtriusque auctor ipse haberi voluit. Oleo coli voluit in consecratione tabernaculi, altarium, & omnium vasorum, quæ in sacrificijs, vsu venire potuissent; nec non etiam in consecratione Sacerdotum, qui ministraturi fuissent thymiama, cum Sacerdotes oracula adirent. Tam olei, quàm incensi aromata

præstantissima fuere. vnguento colebatur Deus, & linitura vasorum: thymiamate colebatur suffumigio. A

Nomina attendantur sacri huius suffitus, de quo agitur à nobis; vt præstantia aromatum in oleo latius micet. Thimiama dixerunt illum Latini, Græco retento vocabulo, quo θυμίαμα genus hoc suffumigij Græci ipsi appellarunt. קְטֹרֶת *phethoreth* hebraicè dicitur in sacris textibus. notanda verò est phrasis Septuagintà Interpretum in compositione huius suffitus: qui postquam aromatum quantitatem, ac qualitatem præscripserunt, sacer illorum textus subintulit: καὶ ποιήσουσιν αὐτὸ θυμίαμα μυρεψικὸν ἔργον. hoc est, *Facient illud*, idest, illud aromatum, iam dictorum, pondus, *thymiama aromatarium opus*. Dicitur autem thymiama ἀπὸ τοῦ θυμιάω, vel ἀπὸ τοῦ θύω, quod vt Eustathius pluribus in locis ostendit, duo significat: idem nimirum quod θυμιᾶν, idest, suffire, suffumigare, & odores incendere: atque etiam significat immolare, siue occidere, & sacrificare. quin etiam sacrificium θυσίαν dictum volunt ἀπὸ τοῦ θυμιάσεως. quod mortalium primi, ex combustis arboribus, siue plantis, earumque partibus, & fructibus, suffitum Deo impenderent. vt veteres Grammatici tradiderunt cum Porphyrio lib. 2. de sacrificijs, dicente: ἐκ δὲ τῆς θυμιάσεως τῶν ἀπὸ γῆς θυμιατήριά τε ἐκάλουν, καὶ τὸ θύειν, καὶ θυσίας· ἃ δὴ ἡμεῖς ὡς τὴν ὑστέραν πλημμέλειαν ἐκβαίνοντα, οὐκ ὀρθῶς ἐξακούομεν, τὴν διὰ τῶν ζώων δοκοῦσαν θεραπείαν, καλοῦντες θυσίαν. τοσοῦτον δὲ τοῖς παλαιοῖς τοῦ μὴ παραχινεῖν τὸ ἔθος ἔμελεν, ὡς κατὰ τῶν ἐκλειπόντων τὸ ἀρχαῖον, ἐπεισαγόντων δὲ ἕτερον, ἀρασαμένοις, ἀρώματα τὰ θυμιώμενα νῦν προσαγορεῦσαι. hoc est, *Ex suffumigatione illorum, quæ ex terra* (supple sunt) *thymiateria appellarunt, & sacrificare, & sacrum facere. Illud autem est antiquis, sacrificare de more futurum, sicut reliquis veterum.* & infra: τὸ δὲ παλαιὸν διὰ τῶν ποπάνων, καὶ τῶν καρπῶν ἐθύοντο, καὶ θυσίαι, καὶ θυμέλαι, καὶ θυηλαὶ ἐκαλοῦντο, καὶ αὐτὸ τὸ θύειν τοῦ θυμιᾶν εἴχετο, καὶ τοῦ παρ᾽ ἡμῖν λεγομένου ἐπιθύειν ὃ γε ἡμεῖς νῦν θύειν λέγομεν, B C D

μέν, ἔρδειν ἔλεγον. vide hunc locum apud Stuch. pag. 139. Et ideo proprium fuit veteribus verbo θύω vti; pro incendere odores sacrificiorum de causa potius, quam pro mactare victimas; vt nihil desiderari possit. his suffragatur is, qui scripsit, σφάξαι μὲν τὸ ἱερουργῆσαι ζώων, θῦσαι δὲ τὸ θυμιᾶσαι· θύη γὰρ τὰ θυμιάματα. hoc est, *verbum σφάξαι, significat sacrificare animal; θῦσαι autem idem quod suffumigare: suffumigantur enim suffumigia.* itaq. thymiamata idem sunt quod suffumigia. neque aliud Deus præcepit Moysi, nisi vt aromata à se constituta, præparari iuberet, iuxta rationem aromatiferæ artis, in componendis suffumigijs.

Istud ipsum vis hebraicæ dictionis קְטֹרֶת *qhethoret* aperit; quæ *suffumigauit* interpretatur, *adoleuit odores, incendit*. illa autem vox cognationem habere videtur cum voce קִדֵּר *qhadar*, quæ interpretatur, *attractus fuit*, nidor nimirum ex fumo. nam vocem קִדֵּר *qhadar* significare fumum, & suffumigationem, plane colligitur ex illo Cantic. 3. מִי־זֹאת עֹלָה מִן־הַמִּדְבָּר כְּתִימְרוֹת עָשָׁן מְקֻטֶּרֶת מֹר וּלְבוֹנָה hoc est, *Quæ est ista ascendens de deserto sicut virgulæ fumi, suffumigata myrrha, & incenso*. & vbi nos legimus hebraicè מְקֻטֶּרֶת *meqhutereth*, quæ Latinè sonat *suffumigata*, Græcè legitur τεθυμιαμένη. Ex quibus planè liquet, thymiama nil aliud esse, quam suffumigium: sic planè dictum, quod illius vsus in sacris tantum adhiberetur; nequaquam verò ad prophanos vsus. quapropter lex lata fuit à Deo, ne quis hac suffumigatione vteretur: nec vrere compositionem huiusmodi licitum alicui, vel alicubi Deus voluit, præterquam in sacro Dei tabernaculo.

Deum odoribus, aromatibusque delectari, communis antiquorum sensus, totaque ipsa antiquitas existimauit. quapropter inter præcipuos religionis actus, suauiora quæque aromata super ignem inijcere, gratum Deo putarunt: adeò vt hinc adorare videatur deductum, quasi odorari; nimirum odori-

odoribus numen ſibi propitiari. nam & ſi adorandi, adora- A
tioniſque nomen, vt plerique Grammaticorum non male
ſentiunt, ab ore videatur dictum; tamen non alienum, ſed
planè verò ſimilius videtur adorationem, quaſi odoratio-
nem dictam fuiſſe. odores autem in gratiam numinis combu-
rere, reuerentiam, honoremque illi habitum oſtendunt ab his,
qui eorum cauſa odores incendunt. maximam equidem ado-
rationis partem, in odorum ſuffumigationibus veteres polue-
runt. hinc etiam verbum adoleo, vſurpari ſolitum fuit in ſa- B
cris. quamobrem Virgilius dicebat:

Verbenasque adole pingues, & maſcula thura.

& lib. 1. Aeneid. eodem adolendi verbo in ſacris vſus, di-
cebat.

Quinquaginta intus famulæ, quibus ordine longo
Cura penum ſtruere, & flammis adolere Penates.

Verbum in ſacris ſanè, vel ab olei libaminibus vſurpatum,
vt Myrothecio primo dicebamus; vel etiam à præpoſitione *ad*, C
& verbum *oleo*, quod eſt olfacere deductum: quaſi adolere
aliquid, ſit idem quod Deum inuitare, vt olfaciat, quod be-
ne olet.

Nec mirum eſſe debet, Gentiles, odoribus, ſuffimentiſque in
ſuis ſacris vſos fuiſſe: ijſque res quaſuis purificandi, Deoſque
ſuos propitiandi, omnimodam ferè vim tribuiſſe: cum odo-
res, ſi vis illorum, atque natura in genere ſpectetur; vel ip-
ſa ratione, experientiaque teſte locupletiſſima, maximè te- D
nues ſint, ſubtiles, ignis, ac ſpiritus naturam habentes; vt de-
finit etiam Plutar. in comment. de E I foribus templi Del-
phici inſcripto, dicens: δυοῖν δὲ τῶν λοιπῶν ὀσμὴ μὲν ἦν, ἡ ὄσ-
φρησις εἴληχεν, ἀναθυμίασις οὖσα, καὶ γεννωμένη θερμότητι, πυρῶδης ἐστιν.
hoc eſt, *Ex reliquis autem duobus eſt odor. ideſt ex qualitatibus
aeris olfactus arripiens ſuffumigata exiſtens. cum ſit exhalatio à
calore elicita*. quamobrem odores cum celerrimè ſurſum fe-
rantur,

A rantur,& longè,latèque diffundantur;hominum,animalium-que cerebrum penetrandi, varièque afficiendi, vel lædendi, vel recreandi, ſiue reficiendi,maximam vim habeant:ac propterea ſummam habere proportionem videantur cum ſubſtantia ſpirituali; & ex conſequenti Deo, qui ſpiritus eſt, non ſolum quammaximè odores conuenire, præ omnibus ſacrificijs à veteribus cenſebantur; ſed velocius, quam reliqua ſacrificia ad Deum penetrare aromata combuſta credebantur. Qua B ratione ſanctus Dei Propheta dixit in Pſalmo: *Dirigatur oratio mea, ſicut incenſum in conſpectu tuo.* non enim orationem comparandam duxit holocauſtis, aut quibusuis alijs ſacrificiorum generibus, quorum nidore maximè Deum delectari, ſacra manifeſtant oracula; ſed potius ſuffitu aromatico, quod ſubtilioris ſubſtantiæ de cauſa,velocius cælum penetrare,gratiusque naribus illius fore cenſebatur. in Apocalypſi ſimiliter Sãctorum orationes, non holocauſtis, aut victimis comparan-C tur, ſed thymiamatibus,ſacroque ſuffitu à Deo Moyſi præſcripto. ſic enim dixit Angelus ad Ioannem.

Antiquiores Deum coluiſſe ſimplicioribus herbis, ac plantis ſcribit Porphir. lib. 2. de non necandis animalibus. poſtmodum ſuffitus haberi ceperunt ex myrrha, coſto, croco, cinnamomo, & alijs huiuſmodi odoribus pretioſis, tranſmarinis, & longinquis ex regionibus aduectis. in hac ſententia Ouid. lib. 1. Faſtor. ita cecinit:

Ara dabat fumos herbis contenta ſabinis
Et non exiguo laurus aduſta ſono.

Ex quibus perſpicuum eſt laurum ſacram fuiſſe antiquitus, quod etiam Plutar. teſtatur in opuſc. de Delphico E I, in quo laurum Dijs ad vſum ſuffumigationum fuiſſe ſcribit. Sabinam ſacram cenſuit ad eundem vſum ſuffumigationum Propertius, & eidem crepitum laurinum adſcribit, dicens:

Flore ſacella tego, verbenis compita velo

Et cre-

Et crepat ad veteres, herba sabina focos. A

Cumque lauro Ouidius adiunxerit sabinam herbam, & hanc verbenam pinguem dixerit Virgilius; laurum sacram, quam regiam dicunt, intelligendam reor à pinguedine foliorum, quam nomine etiam verbenæ significari, arbitrantur nõnulli. Verbenæ cremandæ vsus in Aris, numinum propitiandorum de causa, Virgilius ostendit, dicens:

Verbenasque adole pingues, & mascula thura.

Sulphure, tædisque lustratos veteres, eorumdem plurima monumenta testantur. Ficus quoque pro thure olim in sacris adoleri solitas, manifestant illa Iuliani Imperatoris verba in epistola ad Serapionem quæ ficuum pariter, atque centenarij numeri egregiam laudationem continent. Verba eius hæc sunt: B

Καθάπερ ἀντ' ἄλλης τινὸς ἀλεξήσεως ἱερᾶς ταῖς, τῶν βρωμάτων ἀδικίαις παρὰ πλυνομένων. καὶ μὴν ὅτι θεοῖς τὸ σῦκον ἀνάκειται, καὶ θυσίας ἐστὶν ἁπάσης ἐμβώμιον, καὶ ὅτι παντὸς λιβανωτῶν κρεῖττον ἐκ θυμιάματος σκευασίαν ἐστίν. οὐκ ἐμὸς ἴδιος οὗτος λόγος, ἀλλὰ ὅστις τὴν χρείαν αὐτοῦ ἔμαθεν, οἶδεν ὡς ἀνδρὸς σοφοῦ, καὶ ἱεροφάντου λόγος ἐστί. hoc est, *Tamquam hoc vnum* (supple fiunt) *pro omnibus sacrum remedium aduersus ciborum iniurias exhibeatur. Enimuerò Dijs eam consecrari, omnibusque aris adhiberi, & quouis thure ad odores aptiorem esse; non mea est oratio, sed quisquis vsum eius didicit; à sapiente aliquo homine, sacrorumque antistite manasse intelligat.* sic etiam & alia plura suffumigia à Scriptoribus recensentur, quibus plantarum vsus in Aris, Dijs gratus ostenditur. C

Verum gummas arborum commiscere solitos veteres, hasque cremare in aris, multipliciter constat apud veteres; quin etiam pro varietate temporum, varia etiam aromata adhibuisse illos; testis est Plutar. lib. de Isid. & Osyr. de Aegyptijs agens. vbi quid mane, quid meridie in aris ipsorum crem etur, aperit. at meminit cuiusdam aromaticæ mixturæ, quæ Kyphi dicebatur. de qua sic loquitur: τὸ δὲ κῦφι, μίγμα μὲν ἐκ- D

κρᾳ δε.

καὶ δέκα μιγῶν συντιθεμένων ἐστὶ· μέλιτος, καὶ οἴνου, καὶ σαφίδος, καὶ κυπέρου, ῥητίνης, καὶ τινὶ σμύρνης, καὶ ἀσπαλάθου, καὶ σεσέλεως, ἔτι δὲ σχοίνου τῆς καὶ ἀσφάλτου, καὶ θρύου, καὶ λαπάθου πρὸς δὲ τούτοις, ἀρκευθίδων ἀμφοῖν (ὧν τὴν μὲν μείζονα τὴν δὲ ἐλάττονα καλοῦς) καὶ καρδαμώμου, καὶ καλάμου συντίθενται δὲ οὐχ ὅπως ἔτυχεν ἀλλὰ γράμματα ἱερῶν τοῖς μυρεψοῖς, ὅταν ταῦτα μιγνύωσιν, ἀναγινωσκομένων. hoc eſt, *Kyphi autem mixtura quidem ſexdecim, eſt rerum in vnum compoſitarum. mellis, vini, vuæ paſſæ, cyperi, reſinæ, myrrhæ, aſpalathi, ſeſelis, adhuc autem iunci odorati, bituminis, folijs ficulni, rumicis, ad hæc autem Iuniperi, vtriuſque* (duas enim nominat, maiorem, ac minorem) *cardamomi, & calami. commiſcentes autem* (ſupple has ſpecies) *non temere ſe habent, ſed litteræ ſacrorum ſeplaſiaris dum iſthæc miſcent, recitantur.* Ex quo Plutarchi teſtimonio liquet aperte, quanta Ægyptij religione tenerentur in cultura, & compoſitione ſuffitus, quo numen propitiari falſo arbitrabantur.

Græcos pariter ſuffumigationibus vſos fuiſſe in cultum Deorum plurima veterum teſtimonia paſſim probant. inter quæ primam obtinent ſedem, locus Sophocl. in Electr. apud quem Clitemneſtra violati coniugij, interfectique viri pœnas datura, ſomnijs agitatur; quæ vt expiet, Deoſque propitios ſibi reddat, ſuffumigationibus ſacris adit Phœbum; ſuffumigationibus inquam ex varijs pulueribus compoſitis. ita Sophocl. in Electr. verſ. 637. his carminibus:

> ἔπαιρε δὴ σὺ θύμαθ' ἡ παροῦσά μοι
> πάγκαρπ' ἄνακτι τῷδ' ὅπως λυπηρίας
> εὐχὰς ἀνάσχω δειμάτων ἃ νῦν ἔχω.

Appellat autem hæc ſuffumigia, thymiamata: tum quod ſacra forent; tum quod ex multiplici arborum gummis, ſiue ſeminibus componerentur: quas quidem gummas κάρπος Poeta dixit; quia inter fructus illorum arborum recenſentur, & ob commixtionem ſeminum, eamdem ſuffumigationem πάγ-

καρπον

καρπου dixit Poeta. vbi Interpres ait: ἐπὶ παν ὄσπρεια ἔθυον τοῖς θεοῖς· idest, illo vocabulo vſus eſt Poeta, quod *omnia ſemina ſacrificarent dijs*. eſt autem aduertendum illo vocabulo ſignificari ſemina, non omnia, ſed illa ex quibus panis non conficitur. & ideò illo vocabulo vſus eſt Poeta in allegatis carminibus: quæ ſic interpretantur.

> *Sollicitè tu thymiamata mihi effere*
> *Omnium frugum, vt Phœbo preces,*
> *Quæ me de his terroribus liberent, effundam.*

Verè tamen propitiari voluit Deus Opt. Max. compoſitionem à ſe inſtituta cap. 30. Exodi, de qua ſic Moyſen alloquitur: *Sume tibi aromata, ſtacten, & onycha, galbanum boni odoris, & thus lucidiſſimum, æqualis ponderis erunt omnia. Faciesque thymiama compoſitum opere vnguentarij, mixtum diligenter, & purum, & ſanctificatione digniſſimum. cumque in tenuiſſimum puluerem vniuerſa contuderis, pones ex eo coram tabernaculo teſtimonij, in quo loco apparebo tibi, Sanctum Sanctorum erit vobis thymiama*. Cuius ſuffitus præſtantia, paucis his verbis variè, ac multipliciter aperuit Deus; argumento ſumpto à generali vocabulo aromatum, quibus illum componi, ac præparari iuſſit. *Samim* סמים etenim illa aromata dicebãtur; quorum corpora vel integra, & pulueriżata, cum ſua qualitate odorata in condimentis ingrediebantur; & σύμματα fortaſſe græcè appellabantur: quæ ab idiſmatibus eo ſecernebantur, quod hæc σύμματα ſolidiora eſſent; (interpretatur enim vox illa ſpiſſamentum, vt videre poteris in Dictionario ſub voce σύφω) & Plinio teſte loco ſupra citato, ſtimmata erant odorifera quædam ſpiſſamenta: quæ ſi quando liquabilibus humoribus commiſcebantur; ea tantum de cauſa addebantur; vt facilius aromata cõmiſcerentur; & in vnũ corpus redigerẽtur, ſolidioraque fierent. Cum igitur ſuffitũ thymiamatis parari Deus Moyſi præcepit, ea aromatũ genera in compoſitione illius adhiberi voluit,

luit, quæ סמים *ſamim* hebraicè appellabantur. quia condimentum illud thymiamatis, eius ſoliditatis, ac ſpiſſitudinis fieri volebat Deus, quæ pulueriza tioni, combuſtioni, atque ſuffumigationi aptaretur. cuius ſuffumigij cauſa, thymiamata, à Græca voce θυμιάω, quod eſt vaporare, à Deo inſtituebatur. Θυμίαμα à Septuaginta Interpretibus hæc compoſitio dicitur his verbis: καὶ ποιήσουσιν αὐτὸ θυμίαμα μυρεψικὸν, ἔργον μυρεψικοῦ συνθέσεως, καθὰ ἔργον ἅγιον. hoc eſt, *Et facient illud ſuffitum odoratum, opere compoſitionis vnguentarij iuxta opus ſanctum*.

Nec ſolum aromatum generali vocabulo, huius cōpoſitionis dignitatem Deus expreſſit; ſed etiam ſingulorum aromatum excellentia eadem micare voluit; ſtacte nimirum, onicha, galbano; quæ inter aromata primam ſedem obtinent. ne verò deciperentur artifices in eo cōponendo, addidit id, quo aromatum magis, ac magis præſtantia aperiretur. ſtacten primo poſuit; vt dignitatem ſuffitus explicaret; quam ſic dictam, puto in noſtro exemplari pro myrrha præſtantiſſima, cuius vſum extitiſſe in ſuffumigationibus numinum, antiquorum monumenta tradunt. ſtat pro ea Euripid. in Troad. in qua Tragœdia Chorus Troianorum mulierum, de Ioue conqueritur, dicens:

> Ναὸν, καὶ θυόεντα βωμὸν
> προὔδωκας Ἀχαιοῖς
> ὦ ζεῦ, καὶ πελάνων φλόγα.
> σμύρνης αἰθερίας τε καπνόν.

hoc eſt,
> *Templum & odoriferam aram*
> *Prodidiſti Græcis.*
> *O Iuppiter, & ſacrificiorum flammam*
> *Et myrrhæ ætereæ fumum.*

Sumi quoque debere *galbanum boni odoris* iubet Deus. ac ne in thure pariter aliqua fraus committeretur, notam perfecti thuris adiecit, dicens: *Et thus lucidiſſimum*. vtque compoſitum

hoc,

hoc, illum expiraret odorem; quem ipſe expetebat; ſingulorum aromatum quantitatem, ac pondus præſcripſit, dicens: *Aequalis ponderis erunt omnia.* quid plura? Huius ſuffitus artifex voluit ipſe fieri; regulasque contuſionis præſcribere, dicens: *Facieſque thymiama compoſitum opere vnguentarij, mixtum diligenter.* adhuc adiecit, *& purum.* nec his contentus addidit: *cumque in tenuiſſimum puluerem omnia contuderis.* & reliqua omnia, ac ſingula tanta diligentia expreſſit; vt me lateat; an medici, qui curandis corporibus medicamenta inſtituunt, ſolertiores, aut æque diligentes reperiantur, in medicamentorum compoſitionibus; ac Deus ſe præſtitit in compoſitione ſacri huius ſuffitus.

Tantique Deus fecit hanc ſuffitus compoſitionem; vt pœnam grauiſſimam indiderit in eum, qui tale, vel ſimile cōpoſitum, proprio vſui aptaret. *Sancta Sanctorum erit vobis; talem compoſitionem non facietis in vſus veſtros, quia ſanctum eſt Domino: homo quicunque fecerit ſimile, vt odore illius perfruatur, peribit de populis ſuis.* audiantur Septuaginta Interpretes, vt ex vtroque textu præſtantia huius ſuffitus lucidior fiat. ἅγιον τῶν ἁγίων ἔςαι ὑμῖν θυμίαμα. κτ̀ τὴν σύνθεσιν ταύτην οὐ ποιήσετε ὑμῖν ἑαυτοῖς ἁγίασμα ἔςαι ὑμῖν κυρίῳ. *Sanctum Sanctorum* dicitur. hoc eſt, inter reliqua quæ Deo conſecrata ſunt, quorū vſus, aut contactus nō conceditur niſi ſolis Sacerdotibus, numerabitur. Recenſetur quoque huius ſuffitus cōpoſitio; non quidem inter ea, quæ ſimpliciter ſancta ſunt; ſed inter ea quæ præcipua ſanctificatione ſunt conſecrata. nec ſatis exiſtimauit ſacer textus dixiſſe, Sanctum Sanctorum erit vobis, niſi etiam adidiſſet. ἁγίασμα ἔςαι ὑμῖν κυρίῳ. hoc eſt, *purificatio,* ſiue *luſtratio erit vobis Domino.* quapropter vetitum fuit ipſis etiam Sacerdotibus ingredi Dei templum, aut tabernaculum ſine hoc ſacro ſuffitu. prohibitioni etiam appoſuit pœnam, qua nulla grauior, dicens. ἀπολεῖται ἡ ψυχὴ ἐκείνη ἐκ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. *perdetur anima illa de populo illius,* hoc eſt, omnino

A nino alienabitur, vel vt dicitur hebraicè נִכְרַת nichrath *eradicabitur anima illa de populo ſuo*: perire namque de populo ſuo, & eradicari, non tam extinctionem tranſgreſſori comminatur; quam toti illius proſapiæ, vniuerſæque cognationi exitium indicit. cùm enim iure naturæ nil magis appetendum ſit homini, quam propriæ proſapiæ continuata ſucceſſio: & tunc temporis perpetuitas nominis, quam maximè expeteretur; non ſolum nomini ea lege, ſed cognationi, poſteritati, tranſ-B greſſori ipſi ruina indicitur. quamobrem ſi quis Dei timore poſtpoſito talem compoſitionem ſibi aliquando paraſſet; pœna capitis à Iudicibus feriri valuit; & hi ſi neglexiſſent, occultum Dei iudicium tranſgreſſori timendum erat.

Tanti denique hanc aromatum præſtantiam fecit Deus; vt in ſummæ indignationis ſuæ manifeſtis indicijs, dum eius ira grasſaretur in populum, hoc ſolo ſacro ſuffitu, placatum ſe præbuerit. nam in ſeditionem verſus fuerat populus Num. 16. C contra Moyſem, & Aaron; tumultus populi, in Dei miniſtros increuerat: quapropter omnino populum delere cum decreuiſſet Deus, ab omnimoda illorum nece ſubſtitit, thymiamatis ſuauitate detentus. ſic enim dicitur. *Dixit Moyſes ad Aaron. tolle thuribulum, & hauſto igne de altari, mitte incenſum deſuper, pergens cito ad populum, vt roges pro eis; iam enim egreſſa eſt ira à Domino, & plaga deſæuit. quod cum feciſſet, & cucurriſſet ad mediam multitudinem, quam iam vaſtabat incendium, obtulit thymiama, & ſtans inter mortuos, ac viuentes, pro populo deprecatus eſt, & plaga ceſſauit.* hæc ibi ſacer textus. vt oſtendat quantum hoc ſuffitu delectaretur Deus. nam & hoc ipſo etiam Aaron à morte ſecurus reddebatur; quoties Dei tabernaculum, ac Sanctum Sanctorum ingrederetur. ita cap. 16. Leuit. agitur hic de die expiationis; in quo Aaron Sanctum Sanctorum numinis propitiandi de cauſa ingrediebatur. ne igitur alicuius irreuerentiæ de ratione, in illum deſæuiret Deus, illi ipſi

tales in ingressu præscribuntur regulæ. *Aßumptoque thuribulo, quod de prunis altaris impleuerit, & hauriens manu compositum thymiama in incensum: vltra velum intrabit in sancta; vt positis super ignem aromatibus, nebula eorum, & vapor operiat oraculum, quod est supra testimonium, & non moriatur.* Quamobrem perspicuum fit ex his quam gratum sanctum thymiama esset Deo; quamque præstantissima aromata, quibus illud componi iusserat.

B

CAP. VII.

Dignitas olei Consecrationis, ab excellentia aromatum illud componentium aperitur.

Ad loca Exodi 30. *Sume tibi aromata primæ myrrhæ, & electæ quingentos siclos, & cinnamomi medium, idest ducentos quinquaginta siclos, calami similiter ducentos quinquaginta, caßiæ autem quingentos siclos in pondere Sanctuarij, olei de oliuetis mensuram hin, faciesque vnctionis oleum sanctum, vnguentum compositum opere vnguentarij, & vnges ex eo Tabernaculum testimonij.* & ad alia.

TRIBUS sanè argumentis sacra aperuere oracula, præstantiam vnguenti, quod parari Deus voluit, pro consecrandis Sacerdotibus, atque vtensilibus sacris: quorum duo in ipso statim exordio aperuit; alterum denique in singulis aromatibus recensendis. primum sumitur à dictione בְּשָׂמִים *besamim*, qua aromata pro vnguento sancto appellantur. secundum à dictione ראש *rosch*, quo præstantissima aromata sumen-

A sumenda mandantur. & tertium denique à singularibus adiunctis, quibus singulorum aromatum qualitates, ac dignitates exprimuntur. quæ fortiorem habent energiam in hebraico exemplari, quod sic legit, וְאַתָּה קַח־לְךָ בְּשָׂמִים רֹאשׁ מָר־דְּרוֹר חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְקִנְּמָן בֶּשֶׂם מַחֲצִיתוֹ חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם וּקְנֵה־בֹשֶׂם hoc est, *Et tu* (supple Moyses) *accipe tibi besamim præstantissima; myrrha electa quingenta, & cinnamomum aromaticum medium illius quingenti, & calamum aromaticum*, &c. Nam quamuis eiusB dem dignitatis, ac excellentiæ, tam aromata huius vnguenti, quam thymiamatis videantur; quia in vulgatis exemplaribus, eadem leguntur verba, dum compositio vnguenti, ac thymiamatis à Deo Moysi præscribitur, sic *Sume tibi aromata*. quæ similiter cum de compositione sacri thymiamatis agitur, leguntur sic, *Sume tibi aromata*: in hebraicis tamen codicibus aliqua vocum dictinctione altera compositio ab altera distinguitur. nam cum aromata pro sacri thymiamatis cõC positione à Deo præscribuntur, hebraicè legitur קַח לְךָ סַמִּים *qhachx, lechxa, samim*: hoc est, *Sume tibi samim*. illæ nimirum species aromaticæ, quæ hoc nomine, iuxta illius sæculi constituta, lingua sancta appellabantur. de aromatibus verò accipiẽdis pro cõpositione sacri olei Consecrationis, in hebraico codice legitur קַח לְךָ בְּשָׂמִים *qhachx, lechxa, besamim*. *Sume tibi besamim*: illæ igitur species aromaticæ assumendæ præcipiuntur, quæ isto nomine *besamim* tunc dicebantur. exemplaria quoque Græca, nonnullam in his vocibus distinctionem cognouerunt. Aquila enim legit, καὶ σὺ λάβε ἀρώματα, cum de vnguento agitur. vbi verò de suffitu est sermo, dicitur, καὶ σὺ λάβε ἡδύσματα. alij è contrario dixere, cum sermo est de oleo, καὶ σὺ λάβε ἡδύσματα. cum verò de suffitu, καὶ σὺ λάβε ἀρώματα dicunt. alia denique exemplaria vtrobique dictionem ἡδύσματα retinent. Et licet vtrobique aromatum vocabulo vsus noster interpres, pari modo transtulerit: nihilominus defectu Lati-

E 2 narum

narum vocum id fecisse, nemini, qui proprietatem linguæ sanctæ cognouerit, dubitandi locus relinquitur. Quamobrem aliquod genus distinctionis, & diuersitatis, inter suffitum aromatibus conditum; atque aromatibus pro oleo Consecrationis fateri, admittereque cogimur.

Diuersitas hæc aromatum, pro diuersitate compositionum, sacer ipse textus, iuxta hebraicum exemplar insinuasse videtur: quia cum de compositione sacri olei loquitur; aromatibus quoddam epitheton attribuit, dicendo: *Sume tibi aromata prima*. nullum vero epitheton, aut adiunctum in posteriori suffitus condimento additur; sed simpliciter legitur: *Sume tibi aromata*. Quamobrem & interpretes hanc diuersitatem attendentes, de priori genere aromatum dixerunt aliqui. *Sume tibi aromata præstantissima*. alij dixerunt: *Sume tibi aromata præcipua*; atque alij aliter; quibus prædictorum aromatum præstantiam, excellentiamque quodammodo significarent, sicuti ex hebraico codice infra probabimus. At cum loquuntur de aromatibus posterioris generis pro sacro thymiamate parandis, nihil addiderunt: vt hoc pacto, quantum hæc ab illis diuersa, & quodammodo viliora forent, optimo argumento insinuarent. Sed exemplaria quoque Græca, quamuis tam hæc pro suffitu, quam illa pro oleo ἡδύσματα dixerint; nihilominus descendentes ad singularia aromata, hæc ipsa distinguunt. Nam in olei compositione sic loquuntur. καὶ σὺ λάβε ἡδύσματα, ἄνθος σμύρνης ἐκλεκτῆς, idest, *& tu accipe florem myrrhæ electæ*. at vero in compositione suffitus dixerunt. λάβε σε αὐτῷ ἡδύσματα, στακτὴν, &c. idest, *sume tibi ipsi idysmata stacten*, &c. itaque in compositione vnguenti, florem myrrhæ, accipi iubetur; in compositione suffitus illa myrrha, quæ appellabatur stachtes, sumenda mandatur.

Cogimur ergo, vt præstantiam, & excellentiam sacri olei consecrationis ex aromatibus perspicere valeamus; & aromatum

diuer-

A diuersitatem intelligamus; harum vocum בְּשָׂמִים *besamim*, & סַמִּים *samim* discrimen, atque diuersitatem, pro viribus inuestigare. Enimuero sanctes Pagninus, & Arias Montan. in sacris Litteris, ac peritia linguæ Sanctæ eruditissimi viri, in eas quas ediderunt translationes, atque etiam in dictionarijs, nullum discrimen inter illa duo vocabula agnoscere videntur; sed tam vno, quam altero eadem significari arbitrantur. Alij aliter sentiunt; inter quos Marc. Marin. Vir peritia linguæ Sanctæ notissimus, ac singularis, inter illa hoc excogitauit discrimen, vt בְּסָמִים *besamim* sit nomen genericum ad omnia aromatum genera, at verò סַמִּים *samim* sit nomen singularis vnguenti: quasi velit hoc postremum nomen, alicuius particularis compositionis fuisse, & aromatibus, quæ superiori vocabulo significantur conflatæ. vt in Dictionario in hac voce בְּסָמִים *besamim* adhuc apertius videri potest. Verum huic doctrinæ ipsemet textus sacer repugnat, qui cum de vnguento conficiendo agit; non illa aromata sumenda tradit; quæ sub nomine סַמִּים *samim* veniunt; sed ea, quæ בְּסָמִים *besamim* appellantur: at in posteriori compositione, in qua non de vnguento, sed de aromatibus comburendis, & suffitu sermo erat; non בְּסָמִים *besamim*, sed סַמִּים *samim*, accipienda mandantur. Sunt alij ob summam eruditionem, & linguæ Sanctæ peritiam non contennendi auctores; notæ verò vilissime, ac nòmine indigni, ob hæresim, in quam turpiter lapsi sunt; qui inter hæc duo vocabula, illud discrimen excogitarunt vt בְּסָמִים *besamim*, odorem pretiosum, siue rem aliquam odoriferam in hortis succrescentem significet; quæ etiam ad cibos condiendos, & ad præstandum odorem medicamentis, atque medicatis potionibus sit perquam iocunda: ita tamen, vt etiam per se simpliciter, & cum alijs rebus eius odor, gratus, & salubris sit. Dictio vero סַמִּים *samim* solum de illis odoratis aromatibus dicatur; quæ vel ad suffumigationes, vel ad vnguenta

pro vngendis corporibus, vsui esse poterant. Verùm adeò A obscure, atque confusè, loquuntur; vt vix quid sibi velint explicent; antiquitatis velo, vt puto, aromatumvè imperitia oppressi.

Verum enimuerò, discrimen hoc, ab his auctoribus assignatum, commentitium esse, sacro textu conuincitur. Duo enim illi affirmarunt. primo quod besamin in hortis colerentur; alterum quod exteriori tantum lituræ, illorum aromatum pinguedines deseruirent. Vtrumque falsò: quia dum de sacri B olei nostri, & vnguenti compositione, ad sacra vtensilia, Sacerdotesque forinsecus liniendos, consecrandosque agitur; aromata illa בְּשָׂמִים *besamim* appellantur, vt vidimus: sub qua voce, cinnamomum, calamum aromaticum, & cassia recensentur; quorum neuter, vt statim videbimus, hominum cultura fœcundè succrescebat. Præterea in posteriori magis adhuc falluntur: nam si aromata, quæ vocabulo illo significantur, ad externam corporũ linituram nequaquam accomodata C forent: vt quid Deus, sub interminatione grauissimæ punitionis, vnguentum ex illis ad corpus vngendum fieri omnibus prohibuisset? sicuti expresse habetur in sacro textu: *Caro hominis non vngetur ex eo*, inquit Deus, *& iuxta compositionem eius non facietis aliud: quia sanctificatum est, & sanctum erit vobis. homo quicunque tale composuerit, & dederit ex eo alieno, exterminabitur de populo suo*. Loquitur textus sacer de vnguento quod his aromatibus conficiebatur; quæ nomine בְּשָׂמִים *besamim* appellabantur. affirmare igitur aromata, quæ vocabulo D illo comprehenduntur ad corpus vngendum esse inepta; falsum esse constat: quia alias frustra præceptum de non vtendo eo vnguento à Deo latum fuisset.

Ipse igitur in diuersitate vocum, rei etiam diuersitatem agnoscere fateor. in hac autem diuersitate assignanda eius sum opinionis, vt illa aromata quæ *besamim* בְּשָׂמִים appellantur: quamuis in

uis in cibos, medicamentaq. venire poſſe non negem; nihilominus hæc aromata liquidiora fuiſſe arbitror. ita tamen, vt quando cibis, aut medicamentis aromata hæc comiſcebantur; nullam ſolidam compoſitionem, aut ſpiſſamentum aliquod facerent; potui, aut fluxibilitati minus accommodatum, ſed ſuauitatem, odoremque, ac gratiam tantum, his conciliarent quibus admiſcerentur: qua propter parum ex his oleo, ſiue alicui, cuicunque liquori adiungerentur. Eaque ratione, ac methodo illa aromata, his commiſcebantur; quatenus humore liquido excollato, oleum odoratum exprimeretur; ſiue quoduis aliud genus condimenti odorati, liquidæ, fluxibiliſque ſubſtantiæ; pro qualitate odoris, & aromatum, quæ in illud condimentum ingrediebantur.

Ducor auctoritate Septuaginta, qui dictionem illam Hebraicam בְּשָׂמִים *beſamim* per hanc ἡδύσματα tranſtulerunt: qua quidem voce, aromata illa, & vnguenta ſignificãtur, quibus odor cibis, condimentis, vel etiam vnguentis conciliatur. vt videri poteſt in Theſar. linguæ Græcæ littera E, tom 1. col. 1433. & in Dictionario Scapulæ ſub dictione ἡδύς, & colligitur ex Galen. lib. 3. de alim. & Athen. lib. 2. & 4. quamobrem teſte Plin. lib. 13. cap. 1. idiſmata appellabantur, nonnulla vnguenta, quæ ex ſuccis aromatum, oleo admixtis conficiebantur: quod etiam Myrothecio primo, in cap. 2. diximus, & cap. 22. latius aperuimus. Ea igitur aromata בְּשָׂמִים *beſamim* meritò appellata fuere; quæ commixta oleo alteriue liquori, eidem fragrantia conciliabatur; ac propterea ea tantum comprehendi illa voce cenſuimus; quæ vel liquida, vel ad liquidum aliquod condimentum conficiendum, vſum habebant.

Quamuis igitur aromata, quæ ad ſanctum Dei thymiama præparandum ſumebantur; præſtantiſſima, pretioſaque forent: quia tamen vnumquodque aroma, natura ſua odoriferum, dum comburitur, vi ipſius ignis expellentis, humidum-

que confumentis, in quo odor refidet. Nequaquam propterea adeò præftantiffima aromata ad thymiama requirebantur; quin multo præftantiora ad vnguenta, & olea odorata paranda opus effent. Vt enim liquida fuauem aliquem odorem ex commixtione, & infufione aromatum admittant, atque conferuent; præftantiffima, ac perfectiffima quæque aromata, neceffario poftulant; eaque humidi odorati copia polleant, neceffe eft; cuius fuperabundantia, fuauitatem, liquido humori communicare valeant. quemadmodum norunt hi, qui rem pigmentariam tractant. Nam expulfione humidi odorati fuffumigia olent: at verò in humidorum commixtione & compofitione vnguenti, humidi odorati complexione, odor eidem conciliatur. Quamobrem aromata, quę בְּשָׂמִים *befamim* in facra Scriptura appellantur cap. 30. Exodi, & pro oleo vnctionis Sacerdotalis componendo, Moyfi fumenda mandantur, multo pretiofiora fuiffe neceffario oportebat; quam, quæ in compofitione fuffiti fancti affumebantur. vt igitur aromatum, ad vnguentum, præftantia pateret: dicitur in textu, fumenda fore aromata prima; ideft præftantiffima, & præcipua.

Hanc aromatum excellentiam, in dictione illa בְּשָׂמִים *befamim* facra oracula præclarè aperuerunt; vt tamen magis adhuc exprimeretur; in hebraico textu, dictio illa ראש *rohs* legitur; dicendo קַח־לְךָ בְּשָׂמִים ראש *quaxh; lechxa, befamim rohs*. circa quam poftremam vocem, difficultas aliqua inter Interpretes exoritur: an debeat nimirum dictioni antecedenti בְּשָׂמִים *befamim* coniungi, vel dictioni fubfequenti מָר *mor*, cum fic dicatur in textu בְּשָׂמִים ראש מָר *befamim rohs mor*. poftremam hanc lectionem vulgatum interpretem tenuiffe videtur, dicēdo, *Sume tibi aromata primæ myrrhæ & electæ, &c.* cui dictioni fubfcribunt, quæ circumferuntur Codices, fub nomine Septuaginta Interpretum, tam in Vaticano, quam in Bafil. codice,

dice, & in quocumque alio, ſic legentes: *καὶ σὺ λάβε ἡδύσματα ἄνθος σμύρνης ἐκλεκτῆς*, ideſt, *Et tu ſume ſuauitates florem myrrhæ electæ*. itaque quod noſter Interpres dixit *primæ* illi *florem* dixerunt, hebraicam vocem ראש *rohs* ſubſequenti dictioni myrrhæ adiungentes. ſecus alij ſenſerunt, ſignificatumque illius vocabuli ראש *rohs* antecedenti adiunxerunt: quamobrem quidam dixerunt, *Sume tibi aromata præcipua*, alij *aromata capitis*, vt Arias Mont. & Marc. Marin. alij dixerunt *odoramenta præſtantiſſima*, ita Vatab. alij *aroma pretioſum*. qui omnes dictionem ראש *rohs*, & ſignificatum illius, antecedenti dictioni בְּשָׂמִים *beſamim* copularunt.

Si vero mihi quoque, cum peritiſſimis viris, balbutire liceret; atque in Domini gazophylacio, minutũ vnum proijciendi facultas daretur. his ipſis poſtremo recenſitis ſcriptoribus adſentirem; & vocem ראש *rohs*, cum ſit in ſtatu abſoluto, non ſequenti dictioni *myrrhæ*, ſed antecedenti *aromata*, fore iungendam dicerem; legendumque ſic, *Sume tibi aromata primæ myrrhæ, &c.* Et ad id ea ratione moueor; quia ſi hoc poſteriori modo, verba illa eſſent coniungenda; fruſtra quodammodo dictio illa *electæ*, adiungeretur *myrrhæ*, dicendo, *primæ myrrhæ, & electæ:* quia reliquorum aromatum qualitatem, ac præſtantiam, vnico adiectiuo, atque epitheton, ſacra Scriptura explicauit. ſic enim ibi de alijs aromatibus legitur: *Cynnamomi aromatici, calami aromatici, oleum oliuæ*; ſupple, *Sume tibi*, &c. quid igitur opus erat duo prænomina, & epitheta afferre; cum de præſtantia myrrhæ agebatur, dicendo, *Sume tibi aromata primæ myrrhæ & electæ?* cum ſatis qualitas aromatis ſumendi pro hoc vnguento declararetur, dicendo; vel *primæ myrrhæ*, hoc eſt pretioſæ myrrhæ, vel dicendo *myrrhæ electæ*, quod idem omnino ſignificat. nec enim tot ſpecies myrrhæ dabantur, vt alia myrrha prima, alia myrrha electa fuiſſet. idem enim prorſus ſunt; ac proinde ex illis duobus adiectiuis, poſitis ad

myr-

myrrhæ præstantiam declarandam, alterum superfuisset. A
Pręterea huic interpretationi adstipulatur accentus hebraicus, qui à Grammaticis dicitur *Munachx*, & in dicto loco sub illa dictione בְּשָׂמִים *besamim*, quæ aromata interpretatur, collocatur: ille autem accentus, non est de numero illorum, qui apud Grammaticos linguæ sanctæ, Regij dicuntur; sed cum sit de numero ministrorum, orationem vlterius ad sequentem dictionem protrahendam fore indicat; nequaquam verò ibi sistendum: quia illi accentui *munachx*, commata Latinorum B respondere nequeunt; quosque accentum Regium oratio attingat, qui in dictione רֹאשׁ *rohs* habetur; quæ significat *prima*, seu *præcipua*, singulari posito pro plurali, iuxta phrasim linguæ sanctæ; & in parte extrema illius dictionis רֹאשׁ *rohs*, in sinistro cornu litteræ שׁ accentus segoleth adest. sic enim legitur בְּשָׂמִים רֹאשׁ cum igitur accentus ille segoleth, simplici Latinorum comati respondeat; nisi quis cecutire velit, in hebraico exemplari, apertè intelliget, necesse esse Latinum co- C ma; nequaquam in dictione *aromata* collocandum, neque ibi sistendum, sed vlterius orationẽ protrahendam, vt post dictionem *prima*, coma Latinum collocetur; & iuxta Hebraicam punctuationem legendum erit, *Sume tibi aromata prima, myrrhæ electæ*, &c.

Stat quoque virgula Machaph, pro hoc interpretandi genere. nam dum in eo sacro textu reliqua enumerantur aromata, inter illud aroma quod recensetur, & adiunctum, quo illius ex- D cellentia exprimitur; *machaph* inter dictionem, & dictionem interponitur. hoc pacto קִנְּמָן־בֶּשֶׂם *qhinmon, boscem*, idest, *cynnamomum aromaticum* קְנֵי־בֹשֶׂם *qhene boscem*, idest, *calamum aromaticum*. cumque iuxta regulas grammaticales hebraici idiomatis, virgula *machaph* dictionem sequentem antecedenti coniungat; & inter dictionem *myrrha*, & dictionem *electa*, virgula *machaph* adsit sic מָר־דְּרוֹר *mor deror*, idest, *myrrha electa*;

A *cta*: perſpicuum eſt dictionem *electam*, adiungi *myrrhæ*, ad illius præſtantiam aperiendam; & ſequentem dictionem priori adiungi, tamquam epitheton illius: nequaquam verò dictionem *prima*, cum dictione *myrrha*; cum accentus ille *machaph* non adſit; ſed diuiſim illa legantur ſic ראש מר *rohs mor*, ideſt, *myrrha electa*; vt liquido conſtet, dictionem *prima*, iuxta hebraicam phraſim, antecedenti iungendam, non verò ſubſequenti: ac propterea coniunctionem, *&*, poſt vocem *myr-*
B *rha*, quæ habetur in noſtra vulgata editione, non haberi in hebraico exemplari; ſicuti etiam neque Septuaginta Interpretes eam retinuerunt; qui dixerunt, ἄνθος σμύρνης ἐκλεκτῆς, ideſt, *florem myrrhæ electæ*, nulla præpoſita copulatiua, dictioni *electæ*. Igitur iuxta hebraicam phraſim legendum erit, *Sume tibi aromata prima, myrrhæ electæ, &c.* vt ex illa dictione *prima*, expiſcari poſſemus; quam præſtantiſſima aromata ſumenda forent; pro ſacro Conſecrationis oleo, ad ſacrorum
C vtenſilium, tabernaculi, ſacerdotumque ſanctificationem, & ad diſtinctionem eorum, quæ pro thymiamate aſſumebantur. Nec propterea aliqua temeritatis nota, me inurere velint, qui forte putarent, me vulgatum interpretem in his reprehendere voluiſſe. abſit hoc à viro catholico. vulgatum interpretem ſumme veneror, & ingenue fateor neminem ſimplicioribus, ſimulque tenacioribus verbis, quam ille, ſacram Scripturam fuiſſe interpretatum: ſed quia hæc noſtra difficultas, non eſt
D de numero illarum; quæ ad dogmata fidei pertinent: poſſumus ſalua conſcientia, in aliqua dictione recedere à vulgato interprete, vt diximus in 1. tom. quæſtion. theolog. diſp. 22. cap. 1. cum ex noſtra hac interpretatione nihil omnino interpreti detrahatur, prædictique loci ſenſus, clarius explicetur. habemus etiam ſanctem Pagn. Arias Mont. Vatab. Iſid. Clar. Marc. Marin. & alios plures linguæ ſanctæ erudititiſſimos viros; qui hanc tueantur interpretationem: noſtra autem diſputatio,

tan-

tantum de vocibus est, quæ sensum in substantialibus, nec im- A
mutant, nec inuertunt.

Nam fortasse antiquitus, quando accentus in sacro textu hebraicè scripto, non aderant; illa etiam lectio, quam habet vultus interpres haberi potuit, in aliquibus exemplaribus græcis, vel hebraicis: quamobrem nil mirum, quod vulgatus Interpres, sensum potius, quam verba attendens, eam amplexus sit interpretationem. Fieri etiam potuit, quod ipse transtulerit. *Sume tibi aromata prima*. incuria verò librariorum, ac B temporum iniuria, transitus facile fieri potuit, ab, a, in ae, diphtongo, & pro dictione prima, lectum fuerit primæ, quæ optimè sequenti dictioni myrrhæ connectebatur. tandem vt melius sententia cohereret sequenti dictioni *electæ*, additam fuisse conuinctionem, &, atque, ita pro antiquiori lectione: *Sume tibi aromata prima, myrrhæ electæ*, &c. irrepserit: *Sume tibi aromata, primæ myrrhæ, & electæ*, prout nunc habetur in vulgatis codicibus. Quæ omnia saluo omni C meliori iudicio sanctæ Matris Ecclesiæ, & piorum hominum; à mè dicta sunto. nobis autem sufficiat, olei consecrationis præstantiam, ex his aperuisse. Cum enim omnimoda excellentia, atque vnguenti cuiuscunque perfectio ab aromatibus, quibus condiuntur proueniat; ex his omnibus aperte cognoscitur, quam fuerit præstantissimum, quam dignissimum, quamque excellentissimum hoc Sacerdotale oleum. Et quia illa externa vnctio, signum erat gratiæ, quæ ab ipso Spiritu sancto in D anima Sacerdotis conferebatur; non immerito inde expiscabitur; qualis, & quanta fuerit dignitas, ac præstantia summi Antistitis, aliorumque Sacerdotum in lege Moysi à Deo lata.

A

CAP. VIII.

Explicatur præſtantia myrrhæ, quæ compoſitionem olei Conſecrationis ingrediebatur.

Ad locum Exodi 30. *Sume tibi aromata primæ myrrhæ, & electæ.*

B OLEI Sacerdotalis præſtantia, atque dignitas ex generali aromatum vocabulo in vniuerſum ſatis probata: de ſingulis ſigillatim ſpeciebus aromaticis, quæ huius ſacri vnguenti compoſitionem ingrediebantur; nobis futurus eſt ſermo: non alio, quam eo quo in ſacro textu recenſetur ordine; vt ex eorum aromatum excellentia, ſacri huius vnguẽti Conſecrationis, cuius ipſe ſummus omnium artifex auctor C fieri voluit, dignitas atque præſtantia magis eluceſcat. primam autem ſedem in hac vnguenti compoſitione myrrha obtinuit; vt dicitur cap. 30. Exodi: nec quodcumque genus myrrhæ, ſed myrrha electa appellatur, vt habet vulgatus Interpres, quæ ἀνθὸς σμύρνης, ideſt, *flos myrrhæ dicitur*, tam in codice Vaticano, quam Baſilienſi apud Septuaginta. Verum quod florem dixere Septuaginta, & vulgatus dixit electa: hebraicus textus מָר־דְּרוֹר *mor deror* dixit; in quo cum dictio דְּרוֹר D *deror* ſignificet libertatem; vocabuli huius energia, in cauſa fuit, vt variè Doctores illam vocem ſint interpretati. nam Pagnin. Arias Montan. & Vatabl. *myrrham ſponte fluentem* illam appellauerunt; ſiue *myrrham liberam*, prout idem Vatabl. in adnot. habet. Rabbi Dauid de Pomis *myrrham optimam*, ſiue *exquiſitam* dixit; quidam dixerunt, *myrrham puriſſimam*; alij denique *myrrham libertatis*. Omnes etenim ad illud vocabulum דְּרוֹר *deror*, atque ad energiam illius ſignificationis rationem

nem

nem habuerunt; iuxta quam significationem, qualitatem myrrhæ, quæ primò sese obijcit, in vnguenti huius compositione, explicare nos quoque cum reliquis tentabimus.

Vt igitur germana illius vocabuli significatio, visque appareat; naturam, proprietates, & varia genera myrrhæ obseruare oportet. Est enim myrrha arbuscula, quæ in Arabia nascitur, vt habet Dioscor. lib. 1. cap. 67. vel 78. vt habetur in Græco exemplari. Sunt enim capita librorum Dioscoridis variè, ad varietatem codicum disposita. de illa ita Dioscorides: σμύρνα δάκρυόν ἐστι δένδρου γεννωμένου ἐν ἀραβίᾳ, ὅμοιον τῇ αἰγυπτιακῇ ἀκάνθῃ. οὗ ἐγκοπτομένου ἀπορρεῖ τὸ δάκρυον εἰς ὑπεστρωμένας ψιάθους, τὸ δὲ ἐπὶ τοῦ στελέχους περιπήγνυται. hoc est, *Myrrha est lacryma arboris, quæ in Arabia gignitur, similis spinæ Aegyptiæ, cuius ex vulnere defluit lacryma in subiectas segetes. quod autem circum caudicem concrescit, &c.* Hoc pariter de myrrha habet Plinius lib. 12. cap. 15. qui hanc arbusculam ad quinque cubitos consurgere dixit. quia verò multis in locis Arabiæ, ac etiam alibi, myrrha gignitur pro diuersitate regionum, diuersa etiam sortitur nomina. quamobrem habetur myrrha Indica, Trogloditica, Caucalis, & Ergasima, quarum omnium postremam ac deterrimam esse, Dioscor. scriptoresque reliqui tradunt. meminit etiam myrrhæ Boeticę Dioscorides lib. 1. cap. 79. & Achaicæ Columella, dicens:

Et melior stacte ponatur Achaica myrrha.

Quod quidem genus myrrhæ, impropriè sic appellatum fuisse, non dubito. numquam enim in regione Achaiæ myrrham nasci comperitur: fortasse verò sic appellatur à Columella; quòd ex Achaia tunc temporis Romæ afferreretur. Alia etiam plura genera myrrhæ Plin. & alij recensuerunt. eius nimirum generis quod *myrrhis* dicitur, siue *myrrhica* Latinis, & μύρρα Græcis, de qua latè in histor. plantar. Dalemcampij, siue Ruelij lib. 6. cap. 32. alterius etiam Dioscorides memi-

A meminit, quæ Animæ, ſeu myrrha Aminca, ſeu Minea à regione dicebatur; de qua in eadem hiſtoria lib. 18. cap. 27. quam improbat Dioſcorides, dicens: καὶ ἡ ἀμμίνεια δὲ καλουμένη ἀποδόκιμος, quæ myrrhæ genera cum noſtro inſtituto minimè deſeruiant, penes Plin. & auctores citatos, quæ ad illorum naturam ſpectant, videri poſſunt. nobis de illa tantum, quæ σμύρνης Græcis dicitur, loquendum erit.

Non defuere igitur inter veteres, qui myrrham de quo loquimur, Deo minimè deberi arbitrarētur: quin etiam neſcio quo B argumento à ſacris fortaſſe illam quoque arcerent. hoc de Sabæis Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 17. refert; quod nimirum cum omnia aromatum genera dijs Sabæi accumularent, myrrhæ tamen nihil impatirentur. *quaſi numinibus ipſis, ſubirati eſſent*, inquit ille, *quod ſolam myrrham ex omnibus odoribus, apud ipſos gigni non ſiuiſſent*. contrario ſanè argumento à Plin. qui lib. 12. cap. 15. propterea non dari myrrhæ portiones Deo C in Arabia, tradit; quod etiam apud alios myrrha naſcatur. Verum reclamant communiter Scriptores veteres, Alexandrumque, erroris arguunt. nam Sabæos quoque, myrrhæ germine gaudere communiter tradunt, & Plin. cap. 16. auctor eſt, cum meminit myrrhæ ſembracenæ ſic dictæ à Ciuitate Sembracena Regni Sabæorum mari proxima. quapropter quo fundamento, minimè apud Sabæos myrrham progerminari, aſſeruerit eruditiſſimus Alexander ab Alex. non D video, ni mendum aliquod in codicibus contigerit. Verum admittere ſi velimus; id quod, Alexander ſcripſit; propterea Sabæos dijs myrrham non obtuliſſe; fatebimur, vel quod de proprijs tantum terræ fructibus, nequaquam vero de peregrinis, Deo munera deberi exiſtimarent; vel quod tanti facerent myrrha, vt ſoli verò Deo naſcituro ſeruandam, & nequaquam falſis dijs offerendam cenſuerint. Ideoque nato Domino. aduenientes Sabæi, aurum, thus, & myrrham Seruatori

tori nostro obtulerunt, vt scribit Matthæus Euangelista. de A quibus Ecclesia in hymno officij dixit:

Regem, Deumque annuntiant
Thesaurus, & fragans odor
Thuris Sabæi, ac myrrheus
Puluis sepulchrum prodocet.

Quanta, verò fuerit in opinione; quantique pretij, arbuscula hæc odorata myrrhæ, liquorque ex ipsa fluens, apud omnes nationes, atque gentes, plurima antiquitatis monumenta testantur. nam Capadoces, ex myrrhinis virgis, vaticinia sumere consueuerunt; si credimus Alexand. ab Alex. lib. 3. gen. dier. cap. 13. quasi aliquod diuinitatis specimen, planta hæc in se haberet. quapropter Mart. lib. 1. epigr. Cæsari Domitiano assentaturus; cui in spectaculis Domino, & Deo feliciter acclamatum fuerat. cum his vocibus acclamationibusque, summopere Domitianum delectatum cognouisset; vt nihil assentationi deesset; Domitiano, veluti Deo odoratorum aromatum munera, vndequaque ab extremis orbis vsque regionibus oblata fuisse, innuit dicens:

Festinauit Arabs, festinauere Sabæi
Et Cilices nimbis hic maduere suis.

meminit verò Arabum, atque Sabæorum, Martialis; non tam distantiæ regionum ratione habita, ex quibus ad illa visenda spectacula homines Romæ confluerant; quam vt assentationis gratia thuris Sabæi, myrrhæ Arabicæ, & Croci Cilici suffumigatio, Domitiano veluti Deo oblata probaret. quamobrem gentium, ac locorum meminit Poeta, pro aromatibus, quæ apud illas gentes nascuntur.

Non erit nobis modo disputandum, quibusnam in locis myrrhæ arbores gignantur, aut nascantur; an nimirum in locis frigidioribus, an verò calidioribus: vera ne an falsificata ad nos aduehatur myrrha; cuius coloris, saporis, ac qualitatis ea opti-

A optima myrrha conquirenda fuerit; de quibus omnibus Dioſcor. lib. 1. cap. 78. Plin. lib. 12. cap. 15. & hiſtor. plant. lib. 18. cap. 4. & cum his, alij plures. nobis ſufficiat obſeruaſſe arbores, ex quibus legebatur myrrha binis fuiſſe generis, ſatiuas nimirum, atque ſilueſtres: & vt Plin. Dioſcor. locis iam citatis, & Ruel. lib. 1. de nat. ſtirp. loco citato tradunt; multo meliorem, atque longè præſtantiorem myrrham, ſatiuas arbores præſtare, quam ſylueſtres. amant enim hæ arbuſculæ pin-

B gue ſolum raſtris, & ablaqueationibus coli teſte Plinio, quo cultu, abundantiorem, copioſioremque myrrhæ quantitatem gignunt.

Legitur verò myrrha, ex arboribus ſui nominis, lacryma erũpente, quæ ab arbore eius nominis myrrha appellatur. optima verò illa eſt, quæ in Arabia gignitur: regio profectò odoribus fœcundiſſima. vnde Strabo aromatiferam illam appellat. & Herodot. in Thalia: *Arabia plena eſt odorum,* inquit,

C *& aromata gignit pretioſiſſima.* quæ quidem aromata, quaſi enumerans Diodor. tradit in Arabiam naſci caſſiam, myrrhã, thus, coſtum, cinnamomumque. ad hanc huius Prouinciæ fertilitatem, atque gignendi aromata fœcunditatem, reſpiciens Proper. lib. 3. Eleg. in ea quam aduerſus auaritiam ſcripſit; vbi aromatum luxus inſectatur, quibus mulierum pudicitia proſtituebatur, ait.

Cinnamon, & multi paſtor odoris Arabs.

D Quamuis igitur cortice inciſo myrrhæ lacryma, ex arboribus eius nominis legatur; vt tradit Dioſcorides in principio huius capituli relati: ferunt tamen præ pinguedine ſoli, in quo arbuſcula hæc plantata fuerit; aliquando etiam cortice non inciſo, myrrham exſudare, auctore Plinio lib. 12. cap. 15. quæ quidem lacryma, ex arboribus ipſis, non expectata inciſione, ſpõte fluens: ſtactem, ideſt, myrrham ſtillatitiã appellari Plin. dixit; à verbo, vt puto, Grȩco στάζειν, quod eſt ſtillo, ſic appellata.

F Eſt

Eſt autem ſtacte duplicis adhuc generis; aliquando enim arboribus iam inciſis, & myrrha iam collecta, expreſſione eiuſdem myrrhæ, pinguedo extrahitur, quæ ſtacte appellatur. nam ſtactem, myrrhæ pinguedinem appellari, auctor eſt Dioſcor. lib. 1. cap. 79. & Marcel. Virgil. eius interpres, & etiam cap. 75. non alia profecto de ratione, niſi quia ob pinguedinem illius extrahitur. ſic enim de ſtacte Dioſcorides cap. 74. στακτὴ δὲ καλεῖται, προσφάτου σμύρνης τὸ λιπαρὸν κεκομμένης μεθ᾽ ὕδατος ὀλίγου, ἀποτεθλιμμένον τε δι᾽ ὀργάνου. εὐώδης τε λίαν, καὶ πολυτελής ἐστι. hoc eſt, *Stacte dicitur pinguedo recentis myrrhæ fuſæ cum exigua aqua, & organo expreſſa; ea eſt, perquam odorata, ac prætioſa.* Hanc copioſè exprimi ex myrrha, quæ *pediaſimos* appellabatur, ex Dioſcoride ibidem cap. 78. habetur. ſed accidit aliquando ex vbertate ſoli, tantam ipſius myrrhæ pinguedinem eſſe; vt non expectata ipſiuſmet gummi expreſſione, ſponte ex ipſa arbore myrrha fluat, atque exſudet liquor, qui etiam verius ſtacte appellatur, auctore Plinio: *Sudant autem* (inquit, ſupple arbores) *ſponte priuſquam incidantur ſtactem dictam, cui nulla præfertur.* hoc autem genus myrrhæ ex ſe copioſam exſudantem ſtactem, gabiream myrrham appellari Dioſcor. cap. 78. tradit. eſt etiam aliud genus ſtactis, quod ita vulgo appellatur, & nil aliud eſſe præter ſtyracem liquidam, optimè probat Ruell. lib. 1. de natur. ſtirp. cap. 98. ſed quia ad rem noſtram nihil conducit, alijs de illo diſputandum relinquimus.

Verum, vt ad ſacra nos transferamus, & perfectiſſimum genus myrrhæ à nobis perquiratur; quod *myrrham electam* dixit noſter interpres, in ſacris oraculis cap. 30. Exodi, veræ myrrhæ varia genera recenſeamus; quæ quamuis diuerſo referantur ordine à Dioſcoride, atque à Plinio, nos reliquis omnibus prætermiſſis myrrhæ generibus, de Trogloditica tantum agemus, de qua Dioſcorides, cum varia myrrhæ genera

recen-

A recenſuiſſet, ait; πρωτεύει δὲ ἡ τρωγλοδυτικὴ καλουμένη, ἀπὸ τῆς φυούσης αὐτὴν χώρας. hoc eſt, *Præcellit autem* (ſupple omnibus myrrhæ generibus) *quæ Trogloditica appellatur, à regione in qua gignitur.*

Myrrhæ verò Trogloditicæ prætioſioris, plura ſunt ad rem noſtram genera; aliud quod corticis inciſionem expectabit; aliud quod nulla expectata corticis inciſione, lacrymam diſtillat; quæ ſtactes appellatur, vt diximus. vt idem ſit, ſacrorum B oraculorum, myrrha ſponte fluens, ac ſtactes, quam Egineta, myrrham ſtillatitiam appellauit.

Aliud genus ſtactis, ex myrrha Trogloditica, liquor ille dicetur; qui ex pinguedine myrrhæ per expreſſionem, vt vidimus, extrahitur, nec aliam ſtactem Marcel. Virgil. interpres Dioſcor. tam ibi, quam cap. 75. agnouit. Etenim quę ſponte ex ſe ab arboribus ſudat; an dicenda ſit ſtactes, nec ne in dubium ille reuocat; nos Medicis iſta diſcutienda relinquimus. hanc C ipſam appellari Styracem, apud Serapionem docet Matthiol. in Dioſcor. Ruell. verò loco iam citato, pinguiſſimum myrrhæ florem, ſtactem iſtam expreſſam appellat: imò etiam ex auctoritate Hieronymi, ſic appellari Marcell. Virgil. affirmat.

Tertium denique ſtactis genus illud eſt; quod ob ſummam myrrhæ pinguedinem, ex ipſamet myrrha, lacryma iam collecta, nulla expectata machinarum inciſione, ſponte non D ab arbore, ſed ex ipſamet pinguedine myrrhæ fluit, atque exſudat. qua ratione intelligendum arbitror, locum ex Theoph. lib. 9. cap. 4. cum ait: τῆς δὲ σμύρνης ἡ μὲν στακτὴ, ἡ δὲ πλαστὴ, ideſt, *in myrrha autem alia stactes, alia plastes*. ſignificat autem plaſtes, artificium humanum: ita vt ſenſus ſit, me iudice, ex generibus myrrhæ, aliud ſtillatitium, aliud factitium fore. perſpicuum verò eſt myrrham, humano artificio, nequaquam fieri poſſe; ſed naturaliter ex arboribus inciſis, vel

non incisis exsudare. & quamuis Marcell. Dioscoridi inter- A
pres in cap. illo 78. & 74. multum laboret in his vocabulis:
ego tamen plasten dici existimo, stactem, siue myrrhæ florẽ,
expressione habitum. simpliciter verò stactem, flos myrrhæ
appellari, qui sponte fluit, atque exsudat; siue ex arboribus
nondum incisis, siue ex lacryma collecta, nondum tamen
expressa.

Odoratissimum quidem, atque præstantissimum liquorem
esse hoc genus myrrhæ, siue stactis, probant scriptores; adeo- B
que celebrant, vt ex se, sine alterius rei admixtione, Diosco-
rides loco citato cap. 74. vnguentum facere scribat: quamo-
brem vnguento eam coniunxit Lucret. lib. 2. dicens:

Aut amaricini blandum, stactæque liquorem.

Et quamuis liquoris nomine, stactes expressa, in hoc poetæ lo-
co rectè accipi posset; nihilominus magis ad rem videbitur;
liquoris nomine & stactis, myrrhæ florem preciosissimum
intelligere, qui ex ipsa arbore non incisa, ob illius pinguedi- C
nem fluit, atque vnguentum exsudat odoratissimum. quam-
obrem Ouidius quoque lib. 1. de arte amandi, vers. 285. myr-
rham ex seipsa vnguentum facere, dixit:

Myrrha patrem, sed non qua filia debet, amauit,
Et nunc obducto cortice, pressa latet
Illius lacrymis; quas arbore fundit odora
Vngimur, & dominæ, nomina gutta tenet.

Præstantiam verò, dignitatemque myrrhæ, stactisque, Plin. D
& Dioscor. locis citatis perspicuè docet. nam odoris huius ex-
cellentiam, vt aliquo modo Dioscor. insinuet, ex myrrha fie-
ri pastillos pingues, & odoratos dixit. parum quoque infra,
de cuiusdam arboris radicibus cum ageret; præstantiores cæ-
teris fore illas radices docet; quæ vulgo dicebantur myrrha
Beotica, quòd odore, suauitatem myrrhæ præseferent. stactis
verò, siue myrrhæ fluentis, ex arbore non inciso, tantam fore
excel-

A excellentiam, tradit Plin. cap. 15. vt nulla myrrha ei præferatur. quod etiam confirmat Matthiol. Gaspar. Bauhin. in addit. ad Matthiol. at vbi omnium doctiorum virorum, aliorumve plurimorum deesset auctoritas; satis myrrhæ, stactisque præstantia, testimonio sacri textus Exodi cap. 30. comprobata foret. nam cum Deus Moysi, sumenda aromata prima, hoc est, excellentissima iussisset, inter hæc excellentissima aromata, primam sedem myrrhæ præstat. Nec contem-
B nendum erit in myrrhæ præstantia, quod nato Domino, prætiosissima quæque suæ Prouinciæ oblaturi Sabæi, vnà cum auro, & thure, myrrham quoque attulerint, inter præstantiora aromata, æqualis apud illos cum auro dignitatis.

Myrrhæ excellentia etiam ex pretio non minimo, me iudice, argumento prostat: de quo Plin. lib. 12. cap. 16. agit in hæc verba: *Pretia ex occasione ementium varia. Stacte à VI. ad quinquaginta, satiuæ summum ad viginti duo. Erithreæ ad*
C *sexdecim: hanc volunt Arabicam intelligi. Trogloditicæ nucleo ad tredecim; eius quam odorariam vocant, ad quatuordecim.* hæc sunt verba Plinij, me iudice, satis, vel ex corrupto codice, vel alia de ratione obscura. nam myrrham Erithream quænam esset, satis in dubium reuocari posset; quod in superiori capitulo 15. vbi de myrrha egerat, nihil Erithreæ meminerit. Arabica enim myrrha quæcumque, Erithræa dici potuit; quod à mare Erithræo transueheretur; ad differentiam reli-
D quarum, quæ in alijs regionibus nascebantur: & ideò subdit, *hanc volunt Arabicam intelligi*. Sed quid sibi velit nucleum Trogloditicæ, non video; nisi fortè legendum esset, *Trogloditicæ pretium ad tredecim*. Verum cum stactem prætiosissimum fore, præ cæteris alijs omnibus myrrhæ generibus, dixerit Plinius: non video qua ratione stare possit, vt adeò vilissimo vendi posset pretio, vt senarium tantum numerum aliquando stactes attingeret. de quo etiam genere monetæ in-

telligendus ſit Plinius; non minimam apud me difficultatem habet. Verum ex proximè ſuperioribus cap. 12. & 14. in quibus de thure, & coſto, & illorum pretio eſt ſermo, cum expreſſione monetæ; monetam quoque in pretio myrrhæ expiſcandam puto. nam cap. 12. vbi de ſpica nardi ſermo eſt, deque folio, ſic legitur. *Pretium ſpicæ in libras x. c. folia diuiſere annonam, ab amplitudine hadrosſerum vocatur maioribus folijs xxxx.* &c. quæ ſic interpretanda reor; vt pretium ſpicæ nardi centum denarij eſſent: hadroſpheri autem libra denarij nonaginta pretium eſſet. capite verò 14. vbi de thure agitur, ſic dicitur: *Iam quacumque itur, aliubi pro aqua, aliubi pro pabulo, aut pro manſionibus, varijsque portorijs pendunt; vt ſumptus in ſingulos camelos denarium DCLXXXVIII. iterumque imperij noſtri publicanis penditur. Itaque optimi thuris libra XVI. pretium habet; ſecunda XV. tertia XIIII.* quamobrem denarios hic intellexiſſe puto Plinium; tum quia in eo genere monetæ camelorum ſumptus recenſuerat; tum quia cap. 12. eiuſdem monetæ pretium cõſtituerat in nardo. cumque auctor eamdem phraſim teneat, cum de pretio myrrhæ ſermonem habet, de denario ſimiliter Plinium intelligemus loquutum. Et quia denarium denos valebat aſſes, ſtactis ſummum pretium erit quinquaginta denariorum, hoc eſt quingentos æreos aſſes.

Ad ſacra iam oracula nos transferamus. *Sume tibi,* inquit Deus Moyſi Exodi 30. *aromata primæ myrrhæ, & electæ quingentos ſiclos.* Erat autem ſiclus Sanctuarij, vt vidimus ſecundũ aliquos, duplo maius ſiclo prophano; quamobrem ſi denarius Plinij, idem cum ſiclo Sanctuarij eſſet; mille ſiclis prophanis, ſumma quingentorum ſiclorum Sanctuarij, & viginti libræ ſtactis reſponderent. Verum pondus hoc ſtactis, vnico olei hin, hoc eſt duodecim libris vix madefieri poſſet, nec enim aliquo tempore hoc aromate caruit orbis, nam Ludouicus Dominicus

A cus in adnotationibus marginalibus ad ſuum Plinium, quem transtulit in linguam Italam, teſtatur lib. 12. cap. 15. maximam myrrhæ copiam, ad hæc vſque tempora, ad vrbem Æthiopiæ Camaram deferri; quamuis ad auri pondus, myrrhæ pondus, venundari affirmet. Vt verò quod ſentio breuiter aperiam, diſtinctionem illam ſicli Sanctuarij, & prophani, vt ſupra probauimus, non admittimus; & ſacrum textum, nulla ratione intelligendum exiſtimo, de ſiclo aureo, ſed de ſiclo B communi æreo: quia quoties de argenteo, vel aureo, textus loquitur; toties id expreſſum voluit Deus. cumque in cap. 30. Exodi, cum ſermo eſt de compoſitione hac ſacri vnguenti, nihil appareat aurei, vel argentei; de æreo, & communi ſiclo ſacra oracula intelligenda reor: quia etiam parum ſupra de ſiclo Sanctuarij, qui valorem habebat viginti obolorum, loquutus fuerat. Idem verò fuiſſe ſiclum æreum Hebræorum cum aſſe Latinorum, à vocis ſignificatione, non obſcurè colligitur. C tam enim as, quam ſicel, libram ſignificant, vt probauimus. erit igitur quingentorum ſiclorum numerus, æqualis quingentis aſſibus; attingetque ſummam quinquaginta denariorum, quo pretio ſtactis libra media, Plinio, vt vidimus, valebat. atque ita dimidia ſtactis, ſiue myrrhæ præſtantiſſimæ libra, vna cum alijs aromatibus, compoſitionem hanc ſacri vnguenti ingredietur.

His illuſtrantur magis adhuc ſacra oracula, atque perſpicuum D fit, quodnam myrrhæ genus in hac ſacri olei compoſitione Deus adhiberi voluerit: nam cum plura genera myrrhæ habeantur apud plantarum ſcriptores, & in his aliud, alijs præſtantius, nobis videndum eſt; quodnam ex his omnibus myrrhæ generibus, ad hoc ſacrum vnguentum, & oleum ſacerdotale componendum, ex Dei præſcripto adhibendum fuiſſet. ex illis etenim verbis Exodi 30. *Sume tibi aromata prima*, præcipua, ideſt, præſtantiſſima, profectò ab hoc ſacro vnguen-

to, myrrha Ergasima, Caucalis, Indica, & cuiuscumque alterius regionis, aut gentis, tanquam imperfecta excludenda fuit. quia verò cæteris perfectior erat, myrrha, quæ ex Arabia Trogloditica, Regio Æthyopiæ sub Ægypto, in sinum Ægyptiũ, & mare Rubrum vergens adferebatur; sola hæc ad sacrum hoc vnguentum parandum, ex Dei præscripto accommodata extitisse constat; quia hæc sola inter prima, & præstantissima aromata referri poterat. A

Verum quia auri sitis mortalium pectora vexat, & ad facinus quodcumque stimulat: hæc eadem sitis homines docuit, qua ratione aromata pura, impuris admixtionibus sordidarent. adulterari autem myrrham docet Dioscor. ac Plinius locis citatis, tum admixtione myrrhæ reliquorum generum, minus perfectorum; tum myrrhæ madefactione in aqua glebis lentisci, & gummi; vna cum succo cucumeris amaritudinis gratia. Quem fortasse paternum incestum, sub fabula Cyniræ patris, Myrrhæque eius filiæ paterno amore captæ, Ouid. lib. 10. Metamor. cecinit: vt mercatorum in adulteranda myrrha studium aperiret. quamobrem ad componendum sacrum vnguentum, sumendam myrrham liberam, ideò dictum putarunt Vatabl. & Dauid de Pomis, vt myrrha adulterata ab hac compositione excluderetur; quæ nequaquam, vt ipsi dicunt, myrrha libera dici debet. Sed quamuis adulteratam myrrham, omnino ab hac compositione excludendam fore certissimum sit: dicendi tamen phrasis illorum Scriptorum, me iudice, non satisfacit; iam enim locus relinqueretur, cuicumque generi myrrhæ non adulteratæ, sacrum hoc vnguentum ingrediendi; quod ex sacris oraculis minimè licuisse constat. sumenda nãque dicuntur aromata præcipua, ac præstantissima. quamobrem non omni generi myrrhæ, licet non adulteratæ, locus erit in hac sacri vnguenti compositione, sed tantum inter sincera, reliquorum omnium præstantius B C D

myr-

A myrrhæ genus, fas erit in hac compoſitione ingredi; nimirum, quæ ex Arabia Troglodita vehebatur.

Adhuc tamen ex arbuſculis, quæ myrrham in Arabia Troglodita gignunt; cum aliæ alijs præſtantiores, atque digniores ſint: quod aliæ campeſtres, aliæ ſatiuæ exiſtant, vt diximus; etiam inquirere cogimur, ex qua nam illarum arborum ſpecie, ex Dei mandato noſtra eſſet legenda myrrha. nam ex prioribus myrrha Pediaſima, iuxta Dioſc. colligebatur; pin-B guis, & odorata à πεδίον, ideſt vallis, ſeu planities dicta, vt hæc diſtingueretur à montana, multo minus perfecta; & à Gabirea, quæ colligebatur ex ſatiuis arboribus, reliquis omnibus myrrhæ generibus præſtantior, dignior, & pinguior, auctore Dioſcor. qui de hac re ita ſcripſit: ἡ δὲ τῆς γαβιρέα λιπαρωτάτη, ἐν συγείοις, καὶ λιπαροῖς τόποις γινομένη, ἣ καὶ πολλὴν ἀνίησι τὴν σακτήν. πρωτεύει δὲ ἡ τρωγλοδυτικὴ καλουμένη, ἀπὸ τῆς γινώσεως αὐτὴν χώρας. ὑπόχλωρος, καὶ δηκτικὴ οὖσα διαυγής. hoc eſt, *Quæ enim* C *Gabirea* (ſupple dicitur) *pinguior eſt, & in optimo & pingui ſolo naſcens, quæ etiam copioſam ſtactem ſtillat. præcedit autem quæ Troglodita dicitur à regione, quæ illam gignit, & eſt ſplendens, ſubuiridis, ac mordens.* Quam vnam, reliquis dimiſſis, ſolam accommodatam, ad ſacrum hoc vnguentum parandum, ex Dei præſcripto, credendum eſt. cum hæc ſola inter præcipua, & præſtantiſſima vnguenta, ſiue mauis aromata, referenda ſit:

D Cum igitur ex genere myrrhæ Gabireæ, cæteris illa præſtantior eſſet; quæ ob pinguedinem ſoli, & humoris copiam, ſponte ex ipſa, arbore non inciſa, fluebat; quam ſtactem, ideſt, ſtillantiam myrrham, iam ſupra appellari docuimus; cæteriſque præſtantiorem, atque odoratiorem ex Plin. & Dioſc. iam monſtrauerimus: quamuis aliud genus ſtactis eſſet, vt vidimus, quod per expreſſionem legebatur ex myrrha; aliud quod ex myrrha iam parata, ob illius pinguedinem, ſponte exſudabat;

bat; nihilominus à compositione sacri huius vnguenti, illud A genus stactis excludendum videtur; quod per expressionem à myrrha colligebatur; illudque solum accommodatum, quod ex ipsa myrrhæ lachryma, iam lecta habebatur; sponte fluens. Si quis verò à tertio hoc stactis genere abnueret: pro eo nequaquam nobis decertandum erit. In dubio tamen reuocari nequit; illam tantum accipiendam fuisse; quæ ab arbore non inciso, sponte fluebat. quia hoc solum genus stactis significatur illi voce דְּרוֹר *deror*, vt iam vidimus, à principio ca- B pituli, ex auctoritate Vatabli, & aliorum, qui illa verba interpretantur myrrham sponte fluens: nimirum, quæ nulla expectata, corticis incisioue, ex se fluit. & quamuis Marcel. Virg. interpres Dioscor. lib. 1. cap. 75. plurimum laboret aduersus Plin. in probando nequaquam dari hoc genus stactis, siue myrrhæ liberè fluentis, ex arbusculis non incisis, fultus auctoritate tum Dioscor. tum Theoph. lib. 9. cap. 4. nos tamen nihil doctrinæ Plinij apud Dioscor. comperimus in verbis à C Marcello relatis, quæ myrrham fluentem, cortice non inciso, respuat. nam cum Dioscorides ait, In myrrhæ generibus, quædam vocatur pediasimos, idest, campestris pinguis, & quæ expressa stactem dat; quædam verò Tabirea omnium pinguissima, pingui & feraci solo proueniens, quæ copiosam stactem etiam reddit; non aperuit Dioscor. vtrum per expressionem, stactes habeatur, ex myrrha quoque Gabirea, an vero nulla adhibita expressione. hoc postremum magis mihi arridet, & D quidem locus ex Theoph. iam supra citato; nisi in sensu quem diximus accipiatur; saltem negari non potest, in hoc posteriori sensu accipi debere, cum ait τῆς δὲ σμύρνης ἡ μὲν στάκτη, ἡ δὲ πλαστή, quibus quidem verbis nil aliud voluit Theophrastus, nisi dari duas species myrrhæ præstantioris, alia stactis, idest stillantia sine artificio aliquo, alia plasti, idest artificio lecta, ex arbusculis. quapropter ex testimonio, & auctoritate tam

Pli-

A Plinij, quam Theophraſti, genus myrrhæ ſponte fluentis, quod ſtactes dicatur, negandum non videtur.

Verum quicquid iſti ſentiant, parum noſtra intereſt; dummodo adſit auctoritas ſacrorum codicum; qui præclare contra Marcellum Virgil. myrrham ſtillatitiam indicarunt, in dictione illa דְּרוֹר *deror* qua libertatem ſignificari, in ſacris Litteris, auctores Dictionariorum Linguæ ſanctæ, optimè probant: apertiusque adhuc patebit, conſiderata etymologia illius vo-B cabuli דְּרוֹר *deror*, quam ex his duabus dictionibus דִּיר *dir*, & רִיר *rir* ſumendam, proculdubio arbitror; quarum prior nimirum דִּיר *dir* ſignificat torrefacere, torridum reddere aliquid vi caloris; poſterior verò nimirum רִיר *rir* irrorationem, ſaliuam, vel aliquid, quod guttatim fluat, ſignificat. Ex illis verò duabus dictionibus iuxta regulas grammaticales poſſe fieri illam dictionem דְּרוֹר *deror* probatur optimè; nam à dictione דיר *dir* cogeris auferre hirich gadol, ſi protrahenda fuerit, vel C componenda; & tunc mutatur in ſceula, & loco dictionis דִּיר reſultat tibi דֵּר *der*; in poſteriori autem dictione ריר *rir* protracto iod in vaù, littera eidē affinitate coniuncta; quia vt norunt Linguæ ſanctæ periti, iod, non eſt aliud, quam, vaù obtruncatum; & vaù, nil aliud eſt, niſi, iod protractum: igitur ſi protrahatur in vaù holem; pro dictione רִיר *rir* habebis רוֹר *ror*, & duplicata littera media ר res: exſurget ſimplex in coniunctione illorum vocabulorum, & pro דְּרוֹר *derrir* fiet דְּרִיר *deror*. &
D nihil aliud ſignificabit, niſi fluor, ſponte fluens, vi caloris torrefactus, & conſtrictus. quibus quidem diſtinctionibus ab ouo petitis, perſpicuum remanet מָר־דְּרוֹר *mor deror*, nil aliud ſignificare, niſi myrrham, quæ ſponte, & libere ex arbuſcula fluit; & vi caloris conſtringitur. hanc autem myrrham idem eſſe cum ſtacte, quam poſuit Plinius, & Theophraſtus, quam etiam pretioſiſſimam eſſe aſſeruerunt, nemo erit iam qui hoc non videat.

Per-

Perspicuum igitur, atque indubitatum, iam remanet apud omnes; quænam sit hæc myrrha electa, quam dixit noster vulgatus interpres sumendam fore ad sacrum hoc oleum parandum; & hebraicus textus מָר־דְּרוֹר *mor deror* appellauit. stactem nimirum fuisse, quæ in Arabia Trogloditica gignebatur, non quidẽ quod exprimebatur ex myrrha; sed vel quod myrrha iã lecta ex se fluebat, vel si non placet, stactes illa erit, quæ ex ipsamet arbuscula non incisa sponte destillabat; libereque exsudabat; & vi solis in ipsomet arbusculæ cortice constringebatur. quæ quidem tantæ semper fuit excellentiæ, atque præstantiæ, vt non solum comendata ab omnibus Scriptoribus fuerit; sed hic etiam cap. 30. Exod. à Deo inter aromata pretiosissima referatur; atque in compositione sacri vnguenti sacerdotalis, primam inter reliqua aromata occupauerit sedem.

CAP. IX.

Præstantia cinnamomi in oleo Sacerdotali componendo monstratur.

Ad locum Exodi 30. ***Sume tibi aromata prima myrrhæ, & electæ quingentos siclos, & cinnamomi medium: idest ducentos quinquaginta siclos.***

ALTERUM explicandum iam agredimur aroma; quod pro sacro Sacerdotali oleo parando, Deus ipse, Moysi assumendum mandabat, in illo cap. 30. Exodi, dicens, ad Moysem, *Sume tibi aromata primæ myrrhæ, & electæ quingentos siclos: & cinnamomi medium; idest ducentos quinquaginta siclos.* cum igitur quid *myrrhæ electæ* nomine significaretur, in præcedenti

A cedenti capitulo pro viribus declarauerimus; cui Deus primam ſedem, in compoſitione vnguenti præſcripſerat. ordo ipſe poſtulat; vt etiam de cinnamomo agamus; & quodnam ſit, ac quale genus cinnamomi à Deo requiſitum fuerit, ad ſacrum oleum componendum, explicemus. Quamuis verò in noſtro vulgato codice, ad eius excellentiam inſinuandam, nullum apponatur epitheton, tamen ſine eo neque Septuaginta Interpretes illud nominauerunt, legentes *cinnamomum* B *benè olens*, vt habetur in Codice Vaticano, vel *cinnamomum odoriferum*, vt habet codex Baſilienſis; neque in Hebræo ſine epitheton ponitur, ſed cum adiuncto קִנְּמָן־בֶּשֶׂם *chinmon bexſem*. ideſt, cinnamomum aromaticum: ad declarandum, fortiusque exprimendum, quonam aromate Deus, hoc ſacroſanctæ vnctionis oleum fieri vellet.

Sunt, qui cinnamomum, illum arboris odoratæ corticem falſo fore putent; qui vulgo *cannella* dicitur, apud Italos aro- C matarios: ſed horum falſum commentum, falſamque opinionem, quæ erat Ruel. lib. 1. de nat. ſtirp. cap. 25. & in qua paſſim ſacrarum Scripturarum expoſitores impingunt; rationibus euidentiſſimis, ſimulque firmiſſimis præclarè reijcit, ille numquam ſatis laudatus in re herbaria Andr. Matthiol. in 1. lib. Dioſcor. vbi de hac planta agitur. Scriptores etiam non pauci falluntur, non diſtinguentes inter amomum, & cinnamomum; quo errore tenentur illi potiſſimum, qui politio- D ribus litteris incumbentes, in explicandis Poetarum loca laborant. diſtingui namque cinnamomum, ab amomo Dioſcorides ipſe aperuit: ſeorſum de vno, atque altero capitulis inſtitutis; cinnamomum μιγνῦται δὲ καὶ τοῖς πολυτελοῦσι μύροις; καὶ καθόλου ἐστὶ πολύχρηστον. hoc eſt, *Miſcetur autem prætioſiſſimis quoque vnguentis; & in ſumma magni eſt ad omnia vſus.* quod nequaquam de amomo dixerat; nec dici potuit. præter alia multa, in quibus differunt; quæ apud illum rectius videri poterunt.

terunt. Est enim cinnamomum, vt docet Matthiol. planta, A quæ nullum ex se progeminat truncum, sed ab vna & eadem radice sex aut septem ramos edit; plures etiam, aut paucio-res, pro soli, radicisque fœcunditate, similis Veratro; qui vul-go Eleborum appellatur; quorum ramusculorum altiores ad dimidium Romani pedis, nequaquam eleuari, ille ipse Mat-thiol. ibidem auctor est; ac etiam ex Dioscor. probare cona-tur. quamuis in hoc longè à Plinio absit, qui cinnamomum bicubitalem altitudinem attingere tradat. sed quicquid sit de B hoc, quod parum nostro negotio deseruit. Cinnamomum in Arabia Trogloditica gigni, testis est Dioscor. & Plin. lib. 12. cap. 19. Arist. Iul. Solin. & alij, qui ab Andræa Matthiolo ci-tantur, ibique videri possunt. Frequens fuit apud veteres cin-namomum in vnguentis mentio, atque existimatio; quamob-rem passim illius meminit Martialis lib. 3. num. 63. vbi Ceci-lium irridet, qui balsama fragraret.

Balsama qui semper, cinnama semper olet. C

Lib. verò 4. num. 13. vbi nuptias Pudentis, ac Violantillæ ce-lebrat; præstantiam cinnamomi, à raritate demonstrat, dicens:

Iam bene rara suo miscentur cinnama nardo.

Eiusdem etiam vsum fuisse in funeribus, ostendit lib. 11. nu-mero 55. vnguentorum, aromatumque furta reprehendens in Zoilum, qui hæc patrare non verebatur, vbi de cinna-momo sic ait: D

Et quæ de Stygio rapuisti cinnama lecto.

De quo etiam plura alia veterum Scriptorum monumenta, passim reperiuntur; quibus vsus, præstantia, & dignitas cin-namomi commendatur. cum primis autem ex sacris oracu-lis, apud quæ non solum in compositione vnguenti, inter præstantissima quæque aromata hoc vnum habetur in nume-ro; sed etiam in apparatu seplassiarum, primam occupat se-dem.

A dem. ſic enim dicitur Eccli. 24. *In plateis ſicut cinnamomum & balſamum aromatizans odorem dedi*. Ex remotiſſima verò regione, barbarieque gentis, (de qua Plinius lib. 5. cap. 8. inquit: *Troglodite ſpecus excauant, hæc illis domus; victus ſerpentium carnes; ſtridorque non vox, adeò ſermonis comercio carent;* non obſcurè habendi hoc aroma difficultatem cognoſcere poſſumus: ac propterea quam fuerit ſemper, & vbique gentium digniſſimum, atque pretioſiſſimum. Quanta denique in B æſtimatione, ac pretio fuerit, inde haurias, licet, amice Lector, quod hominibus fabulas excogitandi cinnamon materiam præſtitit. nam auctore Plinio loco iam citato, fabulati ſunt veteres, Herodoto principe, cinnamomum in ea gigni regione, vbi Liberus pater, nimirum Bacchus, educatus fuerat. Reperiri verò cinnamomum in eadem, non alibi, quam in nido vnicæ in orbe auis Phœnicis. Colligi autem ab his, qui illum quærunt, ſpõte decidens, pondere nimirũ prædæ in nido alla- C tæ à ſingulari volucri: ſic enim diſſoluto nido, cinnamomi ramuſculi, qui in terra ſparguntur, facile colligi tradunt ab his, qui cinnama quærunt: vel denique plumbatis ſagittis nidum incolæ petentes, cinnamomum haberi putant: quibus reſpexiſſe puto Virgilium lib. 2. Georg. dicens:

Aut quos Oceano proprior gerit India lucos,
Extremi ſinus orbis; vbi aëra vincere ſummum
Arboris haud vllæ, iactu potuere ſagittæ,
D *Et gens illa quidem ſumptis non tarda pharetris.*

Quamobrem Martialis quoque lib. 6. num. 55. has ipſas reſpiciens fabulas in Corracinum, ait:

Quod ſemper Caſſiaque, Cinnamoque,
Et nido niger, alitis ſuperbæ
Flagras plumbea Nicerotiana.

Nidum alitis ſuperbæ, dixit Phœnicis nidum. His etiam cõmentis Ariſt. ſummum Philoſophum lib. 9. de hiſt. animal.

cap.

cap. 13. aures præſtitiſſe conſtat. ait enim: φασὶ δὲ, καὶ τὸ κιννάμωμον ὄρνεον εἶναι, οἱ ἐκ τῶν τόπων ἐκείνων, καὶ τὸ καλούμενον κιννάμωμον φέρειν ποθὲν τοῦτο τὸ ὄρνεον, καὶ τὴν νεοττίαν ἐξ αὐτοῦ ποιεῖσθαι. νεοττεύει δ᾽ ἐφ᾽ ὑψηλοῦ δένδρου, καὶ ἐν τοῖς θαλλοῖς τῶν δένδρων· ἀλλὰ τοὺς ἐγχωρείους μόλυβδον πρὸς τοῖς οἰστοῖς προσαρτῶντας τοξεύοντας καταβάλλειν, καὶ οὕτω συνάγειν ἐκ τοῦ φορυτοῦ τὸ κιννάμωμον. hoc eſt, *Dicunt autem & cinnamomum auem eſſe, qui ſunt ex illo loco,* ideſt ex Arabia *& appellari cinnamomum vnde eſt hac auis, & nidum ex eo facere. nidificat autem excelſis arboribus, & ramis arborum, ſed incolæ ſagittis plumbatis nidum petunt; atque ita colligere ex congerie illa cinnamomum.*

Stat etiam pro his auctoribus, atque commentis cinnamomi etymologia, ſi vocabulum hebraicum קִנְמֹן *qhinmon* attendatur, quo cinnamon in diuinis oraculis ſignificatur. nam in negotio nidi fundamentum, atque etymon habere videtur. quodammodo enim deriuata videtur vox illa, ab hac voce קִנִּים *qhinim*, quæ nidos ſignificat. quamobrem ſaltem ſimilitudinem quammaximam habere videtur hæc vox, cum illa; ac propterea idem valere קִנְמֹן *qhinmon*, atque קִנִּים־מָן *qhinim man*, ideſt, nidorum diſtributio; ſeu nidulorum diſſectio, & diſſolutio. Quamuis igitur mihi nequaquam improbabile videatur, auem aliquam fortaſſe reperiri potuiſſe in illis regionibus, quæ ex his ſurculis nidum conſtrueret; atque etiam nidos illos ſagittis peti ab incolis cõſueuiſſe, vt cinnamomi ramuſcula decidentia colligerent; tamen aliter haberi non poſſe cinnamomum, nec alibi quam in nidis illis reperiri potuiſſe, omnino falſum arbitror. his nihilominus fabulis, commentis, laboribus, ac ſtudio incolarum, in cinnamomo colligendo, eiuſdem cinnamomi non ineptè dignitas, atque excellentia præclarè ſubodoratur.

Nec minoris argumenti eſt, ad ſuadendam præſtantiam cinnamomi, ac pretioſitatem eius, etiam ſupra aurum; id quod affirmat

A firmat Plin. loco citato, nimirum Vespasianum Augustum, in templo Iouis Capitolini; ac etiam in templo Pacis, coronas interassiles, ex cinnamomo auro contextas, primum omnium Imperatorum obtulisse, & templis Deorum intulisse: quasi dignissima, ac præstantissima munera: vt in hac vna re, prodigaque, cum Dijs liberalitate, reliquos omnes Imperatores, qui mira, inæstimabiliaque auri, & argenti munera, in templis Deorum pietatis ergo, vel mauis impietatis, intu-B lerant; ipse vnus longè omnes superasse censeretur. In templo quoque Augusti, quem Augusta coniux viro erexerat; cinnamomi radicem magni ponderis, aureæ pateræ impositam, se vidisse, auctor est idem Plinius. quinimmo quasi aliquid diuinitatis cinnamomum in se haberet, Apul. lib. 5. Metamor. Cupidinem Psychis amore deperientem inducit, & cum ea congredientem, cinnamæo vnguento perfusum scribit. Perspicuè id constat, dum Psyches Cupidinem præcatur, C vt sorores sibi aliquando videre permittat, dicens: *Tu modo Zephiro nostro, rursum præcipe fungatur obsequio; & inuicem denegatæ sacrosanctæ Imaginis tuæ, redde saltem conspectum sororum; per istos cinnamæos, & vndique pendulos crines tuos, &c.* Quamuis enim non me lateat capillos hos dici cinnamæos, à præstantia vnguenti cinnamomi, quo capilli vncti cognoscuntur; verum dum cinnamomini vnguenti vsum Dijs concedit; præstantia, ac dignitas huius aromatis non minima D indigitatur.

Arabes quoque Troglodítæ, teste Plinio, in eo legendo, adeò religione tenebantur; vt de licentia solummodo Dei, quē Arabinum appellabant; & hac quadraginta quatuor bouum, arietum, caprarumque extis obtenta, cinnamomum colligere attentarent: non quidem aspiciente Sole; quod cinnamomum colligere in illius conspectu, nefas arbitrarentur; sed in crepusculo matutino, aut vespertino, cinnamomum colligere

G cura-

curabant. cumque Deorum proprium munus, cinnamomum adiudicarent; eo iam collecto, sacerdotali solummodo virga, ab ipsomet Dei, & sacrorum Antistite partiebatur; cuius altera pars Deo cedebat. Ferunt etiam aliqui, tripliciter consueuisse cinnamomũ ab his partiri, quarum altera pars Soli sacra, illicò prodigioso conflagrante igne insumebatur; quandoquidem æquè partitum fuisset: partibus verò non æquè digestis, secus contingebat; quasi tantæ dignitatis ac præstantiæ cinnamomum foret, vt Deorum proprium esset illius vsus; hominibus verò non, nisi Deorum munere concessum. A B

Vt verò hebraicis vocibus, atque dictionibus, ex etymologia petita significatione, ludatur etiam vocabulo hebraico; aliquid enim tale subindicari videtur: קִנָּמֹן *qhinmon*, nam si etymon attendatur ex dictione קִנְיָן *qhinian*, quæ interpretatur acquisitio; & dictione מָן *man*, quæ significat res ignota; quasi res aliqua è cælo hominibus concessa, cinnamomũ affirmare possumus: quasi idem sit קִנָּמֹן *qhinmon*, atque *acquisitio*, siue *opes*, idem enim sibi vult acquisitio, atque opes, iuxta phrasim linguæ sanctæ. in etymologia igitur illius vocabuli agnoscuntur diuitiæ significatæ, opes inquam è cælo allatæ, diuinitus hominibus concessæ, & præ illorum præstantia ignotæ, atque inexplicabiles. C

Minimè igitur mirum esse debet; quod tanti æstimaretur cinnamomum; vt quamuis reliqua aromata illorum essent, qui illa legissent; aut ius in locis, in quibus nascebantur habuissent; cinnamomi tamen omne ius ad Regem regionis, quam Gebaniticam appellatam tradunt, pertinuisse affirment. quamobrem non poterit non esse rarum, simulque præstantissimum genus illud aromatis, cuius vsus Dijs solummodo, ac Regibus concedebatur. quodque adeò rarum fuit, vt Galen. lib. 1. de antidot. affirmet, cinnamomum adeo rarum esse; vt optimum nemo facile consequi possit; nisi repositum D

apud

A apud Imperatores illum intueatur. quamobrem cum à tempore vſque Galeni, apud Imperatores tantum verum cinnamomum haberetur; non erit à vero alienum, quod Matthiol. ſuſpicatur; verum nimirum cinnamomum hac noſtra ætate apud neminem reperiri. quamuis verò decipi Galenus eos affirmet; qui cinnamomum inter illas plantas connumerandũ cenſuerunt, qui ætatem non ſentiunt, neque veteraſcunt; ipſe tamen fatetur nihilominus, cinnamomi præſtantiam tantam B eſſe, vt illius odoris ſuauitas, atque fragrantia ferè inexplicabilis ſit; adeò vt præ cæteris omnibus plantis, ſuauiſſimam quãdam fragrantiam ſpiret; atque deterrimum cinnamomum, perfectiſſimam caſſiam, quam vulgo *canellam* nominant, longè ſuperare atque excedere.

Pretio etiam, argumento nequaquam minimo, cinnamomi dignitas aperitur. de quo ita Plin. *Pretium eſt in libras xx.* deinde parum infra ait: *Pretia quondam fuere in libras denarium* C *mille, auctum id ad dimidium eſt: incenſis vt ferunt ſyluis ira barbarorum,* &c. Auctum igitur fuiſſe ad ſummũ mille quingentorum denariorum; ſuaque ætate venditum libras argenti viginti; videtur colligi ex verbis prioribus: vt non ſolum pretium auctum fuerit parte dimidia, ſed duplo maius. ex quibus Plinij verbis, obiter adnotabimus, non obſcurè colligi, centum denarios, libram vnam argenti, eo quoque ſæculo habuiſſe. nam ſi auctum fuit pretium cinnamomi ad bis mil- D le denarios; tantum igitur duo mille denarij erunt, atque argenti libræ viginti. quamobrem dixerat ſupra, pretium eſt in libras xx. centum ergo denarij tantumdem habebunt valoris, ac habet argenti libra.

Cum igitur ducenti, & quinquaginta ſicli, etiam argentei; ſi dixerimus ſiclum tantũdem valere, quantum denarium Romanum, duas argenti libras cum dimidia, nobis præſtarent; ad quam ſummam, vendi cinnamomum, pro cõponendo vn-

guento sancto, Deus ipse mandauerat : eo pretio solum habebimus vnam cinnamomi vnciam. Si autem de siclo æreo sacrum textum loqui velimus ; & idem siclum Hebræis, quod As Romanis dixerimus; ducenti & quinquaginta sicli, dabunt viginti quinque denarios argenteos, qui quartam partem vnius cinnamomi dramma vix dabunt : si ad Plinij pretium positum ratio habeatur. Quod etiam cinnamomi pretium ita respexit forsitan nomen illud hebraicum קִנָּמֹן *qhinmon*, quasi קִנְיַן־מָנֶה *qhinian maneh* ; idest, acquisitio *Mna*, quæ pondus erat auri, vel argenti maximum. aut quasi קָנָה מָנֵה *qhanah mane*, hoc est, acquisiuit Mercurium, qui erat Deus Mercatorum. quasi hoc nomine significetur, quod qui mercimoniam exercebat in cinnamomo ; tam propitio Deo illam peragebat, vt Deum ipsum, qui mercimoniam felicitabat, sibi emisse videretur. aut קָנֶה מְנִי *qhaneh meni*, hoc est, canna Mercurij : quasi cinnamomi vocabulo, aroma diuinum significaretur. quibus equidem etymologicis significationibus, pretiositas, dignitas, atque excellentia huius aromatis non quidem obscurè, sed satis claro argumento colligitur.

Cinnamomi quinque genera nobis Dioscor. cognoscenda præstitit ; cinnamomique diuersitas à regionum diuersitate haberi scribit, dicens : κινναμώμου ἐστὶ πλείονα εἴδη, ὀνομαζόμενα ἐπιχώριος. hoc est, *Cinnamomi sunt plures species, sic appellatæ à regionibus*. Ex his verò aliud erat, quod odore suo nares offendit ; & tanquam imperfectissimum euitandum docet : aliud candidum, fungosum, aspectu tumens ; quem non multi faciendum Dioscorides affirmat. aliud Mosylico cinnamomo simile, nigrum frequentibus nodulis, atque geniculis, non incisum, affert idem Auctor, equidem odoratissimum, & optimum ; aliud etiam montanum, non adeò perfectum ; aliud denique perfectioris cinnamomi genus illud esse scribit, quod Mosylicum appellant, de quo ita Dioscorides : διαφέρει δὲ τὸ μο-

συλον

A συλλὸν, διὰ τὸ σύστασιν πως ἐμφέρειαν πρὸς τὴν μοσυλιτὶν καλουμένην κασσίαν. hoc est, *Præfertur autem Mosylicum, eo quod referat speciem illius cassiæ, quæ Moselitica dicitur.* Moseliticum autem cinnamomum, dicebatur à portu, & Promōtorio Mosylen, Æthiopiæ emporio celeberrimo, in quo Mercatores conueniebant, cinnamomi emendi gratia; non quod Mosyli nasceretur, vt tradit Matthiol. sed quod ibi à Trogloditis, qui illud collegerant, negotiationis gratia veheretur. Hoc autem cinnamomũ B Mosyliticum, odoratissimum, perfectissimum, atque dignissimum fuisse, auctor est Dioscor. quod autem Mosyli non nasceretur cinnamomum; probat Marcel. Virgil. ex auctoritate Plinij lib. 6. cap. 29. huius etiam cinnamomi sex species, & differentias habes apud Theophr. lib. 9. cap. 5. histor. plant. cuius quidem cinnamomi differentias à vicinitate, seu distantia summitatis ramusculorũ à radice sumebatur. itaque optimũ illud creditur, quod in summo vertice caulis pręscinditur: C vt scribit Matthiol. illud verò deterrimum ex isto cinnamomo Mosylitico, quod radici propinquius residet. ratio etiam pro hoc dicendi genere, stare apparet: quia tota cinnamomi perfectio, in vigore corticis, & floris posita erat; cum igitur ibi vigor, copiosior, recentiorque habeatur: idcirco à summitate ramusculorum perfectio illius sumitur. Quamobrem non tantum sex species, sed plures, vel pauciores pro libito habere poterunt. dummodo omnium perfectissimum sit, D quod in summitate caulis præscinditur. illius verò præstantiæ signa huiusmodi, tradit Dioscorides, vt in cinnamomo nimirum Mosylitico, recentior sumatur. dicit enim sic: καὶ τούτου πρὸς τὸ πρόσφατον, τῇ χρόᾳ μέλαν περιέξον ἐν τῷ οἰνώδει, λέπτον δὲ τοῖς ῥαβδίοις, καὶ λεῖον ὄζοις συνέχεσι κεχειμένον σφόδρα εὐῶδες. hoc est, *Et huius quidem recens, nigro cortice, ex vinoso in cineritium vergens, leue, tenuibus ramulis, & frequentibus nodis cinctum, suauiter olens.* & infra ait: ἀποδέχου δὲ τὸ λευκόν, καὶ τὸ ψωρώδες, καὶ

τὸ ῥυσοκαρφὸν. καὶ λεῖον, καὶ τὸ ξυλῶδες δὲ κατὰ τὴν ῥίζαν ὡς ἄχρειον παραιτοῦ. A
hoc eſt, *Deligito autem album, & ſcabrum, & rugoſum. leue autem & lignoſum circa radicem; veluti inutilem reijcito.* quæ ne contraria ſint prioribus legenda erunt ſic, ἀπολέγου δὲ μὴ λευκὸν. hoc eſt, *Deligito autem non album*, &c. alias in verbis ipſis contradictio eſſet: nam à nigredine corticis paſſim cinnamomum commendatur; vt etiam Martial. lib. 6. nu. 55. in Corracinum dixerit:

Quod ſemper caſsiaque, cinnamoque, B
Et nido niger alitis ſuperbæ
Flagras plumbea Nicerotiana
Rides nos Coracine, nil olentes.

Perſpicuè, & apertè iam conſtat; quonam genere cinnamomi, voluerit Deus, oleum hoc ſanctum ſacerdotale; ſibi parari. cum enim non ſatis intentum Deum aperuiſſe videretur, dicendo, ſumenda fore aromata præſtantiſſima, ſiue aromata capitis, vt iam oſtendimus, ex aliorum tranſlationibus: C
hoc eſt ſumenda fuiſſe in compoſitione huius vnguenti, ex aromatibus, quæ præſtantiora eſſent; de cinnamomo ſigillatim verba faciens, ſumendum eſſe dixit cinnamomum aromaticum, ſiue bene olentem קִנְּמָן־בֶּשֶׂם *qhenmon beſem*, vt dixit hæbraicus textus, quibus profectò, non aliud cinnamomum, quam Moſyliticum, nigrũ, & vinoſum cinereſcens, nodulis ac geniculis frequenter interſectum, acre, & quod guſtum erodat, odoratiſſimum, & denique præciſum in ſummis ramuſculis, recenter ex Arabica trogloditica allato, ſumendum D
Deus voluit; illudque præſtantiſſimum, atque digniſſimum cinnamomum fore, quod iuxta præſcriptum Domini, ad ſacrum oleum ſacerdotale componendum, quærendum erat.

CAP.

A

CAP. X.

Calami aromatici pro oleo Sacerdotali dignitas explicatur.

Ad locum Exodi 30. *Sume tibi aromata primæ, myrrhæ, & electæ quingentos siclos; & cinnamomi medium; idest ducentos quinquaginta siclos; calami similiter ducentos quinquaginta.*

B

TERTIO, Dei iussu, in compositione consecrationis olei, ingrediebatur aroma, quod sacri codices calamum dixerunt. sic enim habet textus. *Sume tibi aromata primæ myrrhæ, & electæ quingentos siclos: & cinnamomi me-* C *dium; idest ducentos quinquaginta siclos, calami similiter ducentos quinquaginta.* quamuis verò in nostræ vulgatæ editionis textu, sine adiuncto, aut epitheton, calamum sumendum dicatur; non tamen ita, neque apud Septuaginta Interpretum, qui calamum bene olentem sumi voluere. vt habetur in exemplari Vaticano; siue calamum odoriferum; vt habetur in codice Basiliensi; nec similiter in hebræo exemplari præ- D stantia huius aromatis sine adiuncto explicatur, in quo per hæc verba קְנֵי־בֹשֶׂם *qhene besem*. hoc est, *calamum aromaticum*, quinam sumendus sit calamus aperitur; & adiuncto præclarè nobis declaratur; quonam genere calami sibi vnguenta, in consecratione tabernaculi, Sacerdotum, atque vtensilium parari vellet Deus. alias enim satis in ambiguo res ipsa fuisset; lisque sub Iudice penderet, si verba nuda editionis vulgatæ, attendenda forent. nam etiam vox illa hebraica קָנֶה *qheneh*,

quemadmodum etiam latina *calamus*, ad omnes species arun- A
dinum, & calamorum extenditur.

Hebraicam dictionem קְנֵי *qhenè* a voce קָנָה *qhanah* certum est deriuari, quæ interpretatur acquisiuit. quamobrem calamum קָנֶה *qheneh* appellatum, nonnulli hebraizantes arbitrantur; quod antiquitus arundinum, & calamorum negotiatione, plurimas diuitias mercatores acquirerent. verũ id sit nec ne, viderint alij: somnijs namque Rabinorum, nobis non est inhęrendum. Calamorum nihilominus vsum adeò multiplicem B extitisse certum est; vt etiam diuitias plurimas ex ipsorum negotiatione parari potuisse à nonnullis improbabile omnino non sit. nam teste Plin. lib. 16. antiquitus quando iaculatores, in bello primariam militiæ sedem retinebant; sagittæ ab eis calamis parabantur: *Calamis* (inquit) *populi Orientis bella conficiunt*. quodque Plinius, in vniuersum loquutus, populos Orientis dixit; distinctius adhuc tradidit Alex. ab Alex. lib. 6. gener. dier. cap. 22. dicens Ethiopum, Arabum, Indorum, C Scytharum, Sarmatum, Batrianorum, & Ægyptiorum calamis, sagitarum loco vti, fuisse consuetudinem. quamobrem apud Virg. Egl. 3. Menalcha, Dametæ obijcit, quod vna cum arcu, calamos quoque iniuriose Daphnidi fregisset, dicens:

Aut hic ad veteres Fagos, cum Daphnidis arcum
Fregisti, & calamos.

Ex calamis etiam instrumenta, ad canendum, inflandumque accommodata fiebant. quæ Syringa à Nympha huius nomi- D nis, dicta fuisse constat: cuius instrumenti musici inuentorem, Pan Deum rusticorum fuisse Poetæ confinxerunt. quod huius instrumenti, vt puto, vsus penes rusticos cum primis in pretio haberetur; quamobrem apud Virg. Elog. 5. Mopsus à Menalca inuitatur; ad calamos inflandum, cui calamo inflanti, carminibus se responsurum perhibet, dicens:

Cur non Mopse (boni quoniam conuenimus ambos)

Tu

A *Tu calamos inflare leuies, ego dicere versus.*

à qua quidem, calami ſignificatione, græci fecerunt verbum καλαμίζω pro fiſtula canere. quo vſus eſt Athen. lib. 16. & alij interpretati ſunt *fiſtula carmen diſperdo*. Erat & calamus piſcatorius ad quem, pendulo filo appoſita eſca, piſces prenduntur. de quo Mart. dixit:

Galbula decipitur calamis, & retibus ales.

& ab hoc genere piſcationis græci dixerunt καλαμίνω *arundi-*B *ne* piſcari. inſtrumenta quoque, quibus ad ſcribendum vtimur, calami dicti ſunt; quia arundineis iam olim, in ſcribendi exordio litteras efformare cœptum fuit. quorum calamorum optimi gignebantur, in Gnido Inſula Veneri ſacra: quamobrem emanauit prouerbium; *Gnidij calami*, deteriores verò habebantur calami arundinei; qui ad lacum anetum in Aſia, ad ſcribendum accomodati, gignebantur. reliquis vero præferebantur Ægyptij calami; propter quamdam cogna-C tionem; quam cum ipſo Papyro habere aſſirmabant, de quo Mart. in diſtich. dixit:

Dat chartis calamos habiles memphytica tellus.
Texantur reliqua tecta palude tibi.

nam calamorum etiam, ad ſcribendum minus accommodatorum apud gentes Septentrionales mos fuit, (quod vſque hodie etiam in Italia durat) tecta tegere: ſed præter hæc qui plura de calamis cognoſcere deſiderat; quotque ſpecies planta-D rum, & aromatum calami nomine veniant, Plin. Theophr. Dioſcor. Matthiol. & alios adeat; ex quibus, non obſcure cognoſcere iſta poterit. quamobrem non omnino à ſcopo ſagittam proieciſſe videtur ille, qui verbum קָנָה *qhanah* deriuatum dixit ab acquirendi ſignificatione: quaſi calamorum, præſertim odoratorum, negotiatione plurimæ acquirerentur diuitiæ. Verum de calamorum negotiatione, obiter his dictis, ſacra petamus oracula, quorum interpretes in interpretatione illorum

rum

rum verborum קְנֵה־בֹשֶׂם *qhenel besem*, minimè conueniunt. aliqui enim calamum aromaticum, alij denique calamum odoriferum dixerunt. quapropter maximi nobis negotij sunt verba illa; vt inter multorũ iurgia, certò affirmare valeamus, de quo calamo sacer textus intelligatur. nam dictio בֹשֶׂם besem, quæcunque aromata odorata significare cum possit; ambigitur non immeritò, de quo calamo, sacra sint intelligenda oracula. Dioscor. lib. 1. cap. 17. calamum odoratum in India nasci testatur. quidam dicunt, calamum aromaticum in Arabiam gigni; alij calamum, odoris fragrantiam spirans, Erithreum appellant; vt Dionys. de situ orbis. sed quia apud Gasp. Bauhin. in adnot. ad Matthi. qui commentat Dioscor. cum de calamo odorato agit, idem prorsus à Theophr. Galen. & alijs calamum aromaticum appellari tradit; quod à Plinio, & Diosc. calamum odoratum appellatum fuit; in interpretandis sacris oraculis, labor noster leuari cœpit, & aditus aperiri, vt illud idem aromatis genus, vtroque nomine significari intelligeremus. nam & Græca exemplaria quoque, hoc loco habent, καὶ καλάμου εὐώδους, hoc est, *calami boni odoris*. quamuis verò Dioscor. lib. 1. cap. 17. hoc idem aroma simplici nomine κάλαμος appellet: & in principio capituli κάλαμος ἀρωματικὸς illud idem nominet; de eodem illud nihilominus intelligendus erit sacer textus; cum nullus detur calamus aromaticus, distinctus ab odorato, aut odoratus distinctus ab aromatico, apud illos, qui plantarum historiam scripserunt. & de hoc ait Dioscor. μίγνυται δὲ, καὶ μαλάγμασι, καὶ θυμιάμασι πρὸς εὐωδίαν. hoc est, *Miscetur autem malagmatibus, & thymiamatibus odoris gratia*. qua de causa in oleo nostro Consecrationis sedem habuisse, perspicuum est.

Arbitrabantur nonnulli calamum odoratum, siue aromaticum, radicem esse illius plantæ, quam iridem, siue accorum vocant; quæque minutis in frustulis concisa, in odoratis pulueribus

A ueribus resoluitur; ex quibus etiam pulueribus odoratis, odorata puluina à feminis religiosis, stomachi gratia, maximè his nostris in regionibus parari solent; quibus & vestimentis, & linteis in arcis seruatis odor conciliatur, & frigidi stomaci calor excitatur. ita scriptum reliquit de Iridis qualitatibus, & illius natura, ex illorum sententia, qui decipiuntur Ruel. lib. 1. cap. 34. & Matthiolus, quorum tamen commentum falsum esse, & vanum; rationibus optimis, atque argumentis Andrææ B Matthioli, vbi cum Dioscoride de calamo aromatico agit, præclarè demonstrat.

Varijs, ac pluribus in locis calamum aromaticum gigni, ex probatissimis auctoribus, idem Dioscorides optimè probat. cui suffragantur Plin. Ruel. & alij. est enim locus in Syria, vbi calamus aromaticus gignatur: non quidem in valle, quæ Aulones dicta fuit, prope antilibanum montem, & lacum Genesaretide, vt falso existimauit Strabo, teste Ruel. loco citato, C & Plin. sed in quadam Syriæ vallicula, quæ inter Libanum montem, & alium quendam collem iacet, auctore Theophr. lib. 9. cap. 5. & Plin. lib. 12. cap. 22. gignitur. Est enim, vt tradunt isti, in prædicto, loco lacus quidam minimus, cuius aquæ in æstate siccantur; & licet calami, atque iunci, aquosa palustria ament; hic tamen calamus aromaticus Syriacus, exiccatis palustribus prosilire, testatur Plinius lib. 12. cap. 22. & Ruell. lib. 1. cap. 34. eius enim est loci illius proprietas, & aquarum D illarum natura, vt iam exiccatis aquis ab humore in subterranea imbibito, calami odorati progerminent; terraque humectata odorati iunci materiam subministret. gigni verò in India quoque, veluti in naturali solo, calamum odoratum Dioscor. & Plin. affirmant. sed præsertim nasci optimum apud Arabes omnes fatentur. quapropter Plutar. in libello, quod bruta ratione vtantur, calamum hunc odoratum, Arabicum appellat. & Dionys. de situ orbis, calamum Erithreum

appella-

appellauit, quod ab Arabibus, vt puto, ad mare Erithreum ve- A
ctus, ad nos inde asportaretur. est & aliud genus calami odorati, quod nasci apud Meothidem paludem auctor est Ruellius vbi supra, & hoc ex aliorum auctoritate; verum reliquis omnibus imperfectiorem esse, ex eo, maxime colligi potest; quod radicibus subalbidis, fore asserat; calamum verò odoratum album deterrimum fore Plin. lib. 12. cap. 22. affirmat. Genera igitur odoratorum calamorum pro regionum diuersitate distinguentes, quatuor habebimus calamorum genera, B
nimirum Meothicum omnium imperfectissimum, Syriacum, Indicum, & Arabicum reliquorum omnium perfectiorem, vt omnes auctores communi sententia, ex auctoritate Plinij fatentur.

Præstantissimum, & dignissimum, atque odoratissimum fore, hoc genus aromatis; suauemque spirare fragrantiam, auctores ipsimet fatentur omnes; & quam accommodatum ad vnguenta fuerit, inde maxime subodoratur, quod ab Hipo- C
crate appellatur καλαμὸς μυρεψικὸς, idest: calamus vnguentarius. Optimi calami odorati signa ex colore hauriuntur: qui fuluus erit, iuxta Dioscor. præstantiam obtinebit. ἐστὶ δὲ, inquit, αὐτοῦ κάλλιστος ὁ κιῤῥὸς πυκνογόνατος, καὶ εἰς πολλοὺς σκινδαλμοὺς θραυόμενος, γέμων ἀραχνιῶν τὴν σύριγγα ὑπόλευκος, ἐν δὲ τῇ διαμασήσει γλίσχρος. hoc est, *Optimus aut est fuluus, geniculatus, & qui in multis ansulis frangitur, plenus araneorum, fistula albicans; & qui in mandendo, aliqua acrimonia est amarus.* Plinius tamen dixit D
qui niger sit. Verum nos quo ad colorem calami odorati, hos auctores, ita accipiamus; vt rufum, nigrescentem, voluerit colorem calami odorati, Dioscor. nigrum rubescentem, & ad rufum tendentem, voluerit Plinius. Bonitatem etiam, ac perfectionem illius expiscandam, ex odore affirmat Plin. vt de longe nimirum nares feriat, suoque odore inuitet. ex tactu, vt sit mollis. ex statura, breuior & crassior; qui cum frangi-
tur

A tur lentescat, & nequaquam in frustulis concidatur, sed in ansulis plurimis secetur. in interiora plurimo araneo conspersus; qui quidem araneus, calami odorati florem auctores appellant; quod nimirum illius copia, odoris præstantia vigeat. Calami aromatici, ex pretio, præstantia expischetur. de quo agit Plin. & in exemplari, lingua Itala translato, opera Ludouici Dominici, pretiũ illius fuisse dicitur, ab vndecim ad quindecim; at in Latino exemplari ita de pretio Plinius: *Calamo*
B *pretium in libras XI. iunco XV*. quæ si de denarijs accipiantur; & ex consequenti de siclis argenteis; quemadmodum ex proximis capitulis, vbi actum fuit de pretio cinnamomi, suspicari posset; omnino pretium hoc stare non potest; cum sacro textu Exodi 30. nam ducenti quinquaginta sicli, calami aromatici emi debere iubet Deus; profectò supra ducentæ libræ calami aromatici, ad sacrum hoc oleum præparandum, assumi debuissent. hæc autem aromatici calami dosis; nulla ratione vni-
C ca mensura olei, per Hin significata madefieri potuisse, nemo non videt. Vt verò veritas subodorari possit, Plinium loquutum putamus de calamo aromatico, siue iunco Syriaco, nulla facta distinctione aromatici calami, ab odorato iunco. at Deus ipse loquitur de calamo aromatico, Indico, aut Arabico. quamuis verò Plinius Syriacum præstantiorem esse tradat calamo Indico, & Arabico, nihilominus Theophrastes, & Dioscorid. solius Indici, & Arabici calami odorati memine-
D runt. Si verò denario argenti libra responderit, vt voluisse Baron. tom. 1. Annal. constat, & Plinius quoque de denario ibi accipiendus esset; vndecim denarij cuilibet libræ calami aromatici adscripti, ducenti quinquaginta sicli, quinque supra viginti libras argenti nobis præstarent: qua pecuniarum summa vix duas tantum haberemus calami aromatici libras in compositione sacri huius vnguenti. Verius tamen arbitror, cum de pretio agitur, Plinium intelligendum de pretio quin-

decim

decim librarum argenti pro fingula libra calami odorati,fic- A
que duodecim fcuti cum dimidio,vnciā vnā haberent aromatici calami. at ducentis quinquaginta ficlis æreis,qui duos fcutos cum dimidio attingerent, duæ circiter drāmæ calami aromatici, ad facrum vnguentum componendum haberentur. Sed nihil certi in hac re ftatuere poffumus; alibi fortaffe, & ab alijs clarius difcutietur: fatis tamen huius aromatis præftantia & excellentia,ex dictis,& communi omnium confenfu, aperta, & probata manet. cum primis in cōponendis vnguen- B
tis;vt ex Diofcoride fupra iam oftendimus.

Poffumus iam certò certius expifcari genus calami odorati, quod adhiberi, atque adiungi voluit Deus reliquis aromatibus in compofitione vnguenti Confecrationis. quod noftra cum primis intereft: fignificatur enim his verbis קְנֵי־בֹשֶׂם *qheneh bofem* in facris oraculis, ideft, *Calamus fuaue olens*. quamobrem Deum accipiendum iuffiffe conftat, calamum aromaticum, perfectiffimum, craffum, breuiffimum,araneo C
plenum,ex India,vel Arabia Troglodítica petitum,quod Erithreum appellaffe Dionyfium iam diximus; quique odore fuo à longè nares attraheret; tantamque fuauitatem fpiraret; vt reliqua quæcumque genera calami aromatici excelleret. deque hoc genere calami aromatici, intelligendum fore cap.30. Exodi, vbi Deus Opt. Max. vnguenti componendi normam,& regulam præfcripfit.

D

CAP.

CAP. XI.

An Caſsia compoſitionem olei Conſecrationis ingrederetur.

Ad loca Exodi 30. *Sume tibi aromata primæ myrrhæ, & electæ quingentos ſiclos, & cinnamomi medium, ideſt, ducentos quinquaginta ſiclos, calami ſimiliter ducentos quinquaginta, caſsiæ autem quingentos ſiclos.*

QVARTO, ſacri conſecrationis olei compoſitionem, cum reliquis aromatibus, aliud aroma ingrediebatur; quod, iuxta vulgati interpretis ſenſum, caſsia dicitur. Exod. 30. *Sume tibi aromata* (inquit) *primæ myrrhæ, & electæ quingentos ſiclos; & cinnamomi medium, ideſt: ducentos quinquaginta ſiclos; calami ſimiliter ducentos quinquaginta; caſſiæ autem ducentos ſiclos.* at hoc aroma quod noſter interpres caſſiam appellauit hebraicè dicitur קדה *qhidah:* ob cuius vocis obſcuritatem, interpretes variè vexati, in diuerſas iuere ſententias. In ipſa igitur ſacri olei compoſitione, noſtræque vnctionis veſtibulo, varietas interpretum, rei difficultatem demonſtrat; noſtramque imbecillitatem non parum turbat; vt vix certò diuinare poſſimus, quid ſtatuendum ſit. nam aliqui vnà cum noſtro vulgato interprete, caſſiam dixerunt. ita Septuaginta quoque interpretes, iuxta interpretationem codicis Baſilienſis; quibus etiam conſenſit Paraphraſis Chaldæa, maximæ auctoritatis præſertim apud Rabbinos, quam Thargum ipſi appellant. nam vocem illam hebraicam קדה *qhidah,* per hanc

aliam

aliam קְצִי עֲתָא *qheçi nghatho* sunt interpretati, quæ Cassiam A similiter significat, si interpreti illius paraphrasis credimus. dictum verò fuit hoc aroma Cassiam, iuxta etymologicum παρὰ τὸ κάσαι, quasi κοσμοῦσαι διὰ τῆς εὐοσμίας τὰς αἰσθήσεις. Satis peruulgarem plantam cassiam extitisse, sæculo atque ætate Plinij, imò etiam ante Virgilij nimirum sæculũ eorumdem auctorum monumenta testantur. nam ad ornandos crines, cassiæ vsus introducitur à Virgilio Eglog. 2. quamobrem dixit: B

Tum cassiæ, atque alijs intexens suauibus herbis,
Mollia lutheola pingit vaccinia Chaltha.

Quin etiam in apium negotio, & opere, nihil magis conducere videtur, ex Virg. nostri doctrina, quam Cassia. Adeò enim frequens, atque communis fuit, cassiæ odoratæ vsus. vt si de renouandis apibus sermo est lib. 4. Georgic. id sine cassia nequit fieri apud Virgilium; qui Vitulo prius occiso, ait: C

Sic positum in clauso linquunt, & ramea costis
Subijciunt fragmenta, thymum, cassiasque recentes.

Apibus verò iam genitis, locus aptus prouideatur, vt in dies aluearia incrementum suscipiant. verum in hoc quoque negotio à Cassia recedendum minimè erit, de hoc autem in secundo Georg. libro, cum de apibus, aluearijsque sibi agendum occurrisset; deque plantis, quibus delectantur apes, inquit.

Vix humiles apibus Cassias, roremque ministrat. D

Vbi cum quis suspicari posset, an de cassia odorata Poeta loquatur; audiendus erit in 4. Georg. libro, de hoc eodem negotio, & aluearijs agens, his verbis:

Hæc circum Cassiæ virides, & olentia latè
Serpilla, & grauiter spirantis copia tymbre.

Vbi sanè de Cassia odorata Virgilium fuisse loquutum, ex attestatione Columellæ lib. 3. de re rust. cap. 8. attendatur. his enim

A enim in laudem Romæ verbis loquitur. *Iudæam, & Arabiam pretiosis odoribus illustrem haberi* (ſupple manifeſtum eſt) *ſed nec noſtram Ciuitatem, prædictis egere ſtirpibus* (ſupple conſtat) *quippe cum pluribus in locis, iam caſsiam frondentem conſpicimus.* de caſſia Arabica igitur, quæ nulla alia eſt, ab odorata loquitur Colummella; quam cum Romæ quoque haberi affirmet. profecto Poetam quoque de hac eadem caſſia loquutum fuiſſe indubitatum erit: quod de illo genere plantæ proculdubio B Poeta loquatur, quæ Romæ tunc habebatur; quam etiam in cibum & nutrimentum apum aptari iubet dicens:

. . . . . paſcuntur & arbuta paſsim
Et glaucas ſalices, caſſiamque, crocumque rubentem.

caſſia igitur odorata, vulgaris Romæ adeò fuit, cum Virg. ſcriberet; vt magis adhuc vulgarem eamdem fuiſſe apud Ægyptios credere oporteat; cum primis verò, in regionibus illis ad mare Erithreum, vbi Moyſes à Deo, vnguenti ſancti compoſi- C tionem didicit. vt ſola ſaltem huius caſſiæ vulgaritas, ab eodem præſtantiam, dignitatemque arcere videatur; ne videlicet inter aromata prima, quæ Deus ſumenda Moyſi præcepit; recenſenda videatur.

Remanet igitur diſcutiendum, communem ferè ſenſum, noſtri vulgati interpretis; & aliorum cum ipſo, qui caſſiam interpretantur hebraicam vocem קִדָּה *qhidah;* ne omnino à communi Interpretũ ſenſu receſſiſſe videamur. cuius quidem aro- D matis plures ſpecies ab his afferũtur, qui de re herbaria ſcripſerunt. nobis tamen nõ eſt ſermo habendus de eo genere, cuius vſus eſt in potionibus, ac medicamentis: nimirum de ea, quam appellant caſſiam fiſtulam, ſiue ſciliquam Ægyptiam, catharticam, aut nigram; neque de ea, quam noſtri herbarij caſſiam ligneam maritimam vocant: ſed quia in ſacro conſecrationis oleo verſamur, de ea tantum caſſia, cuius vſus eſt in vnguentis, atque ſuffitibus; quæ dicitur aromatifra, loquen-

H dum

dum nobis erit. cuius etiam plura genera tradidit Dioscorides, lib. 1. cap. 12. quarum primum, prope odoriferam arabiam, seu ἀρωματοφόρον, idest aromatiferam, gigni tradidit. Est autem hæc casia odorata, coloris fulueſcentis, & pulcherrimi, ita vt corallium quodammodo emuletur; cuius etiam ramusculi, sunt per quam angusti, longi, crassi, odorati, & aromatici: posterius vero casiæ genus, quod similiter ibidem nascitur, multò priore pretiosius, atque præstantius fore affirmat. similiter crassa, purpurea, & nigricans; odorē verò, quam suauissimum, rosisque similem Dioscorides habere testatur. De his rebus disserens Matthiol. in prædicto loco Dioscor. optimis, firmissimisque rationibus ostendit; cassiam odoratam, de qua ibi scripsit Dioscor. illud fore genus aromatis, quod vulgo *cannella* Italicè appellatur; cassiaque odorata nuncupatur. cui etiam subscribit Gaspar. Bauhin. & Lonicer. in hist. plant. vnà cum alijs relatis à Bauhino in adnot. ad Matthiolū. Huius cassiæ odoratæ pleni ramusculi frustulum, à Ferdinando optimæ memoriæ Imperatore, se accepisse Matthiolus scripsit; experimentoque didicisse, interni ligni saporem, nullum esse, qui cum natura sua tenuissimus sit; taliter cortici inheret, vt ab illo nulla ratione, separari, aut diuelli possit. cumque in solo cortice, tota huius aromatis præstantia posita sit; ad hunc habendum, auctore Plinio lib. 12. cap. 29. tale mendacium commenti sunt veteres. Surculos duorum cubitorum à trunco, qui est lauro similis præscindunt: trunco relicto, ad alios progerminandum surculos. surculis igitur sic præcisis, intra recentem, decorticati animalis corium Arabes consuunt, siue obuoluunt; vt putrescente corio, vermes progeniti, vnà cum corio, lignum quoque intra corticem clausum erodant; atque ita præstantissimus casiæ odoratæ cortex habeatur. quod idem Plinius pariter lib. 12. cap. 29. vbi de casia egit, scriptum reliquit. Hæc autem commenta mendacia,

A dacia, excogitarunt veteres negotiatores apud Herodotum, vt aromatum præstantia, atque pretium augeretur; id hodie comprobantibus, qui has ad nos aduehunt merces.

Hoc igitur aroma, sanctam hanc vnguenti sacri, compositionem ingredi debuisse, ex Dei præscripto, eo affirmauerunt plurimi; quod in nostro vulgato codice Bibliorum, & in aliquibus alijs translationibus, absque aliqua alia declaratione cassiam sumendam fore legatur, vt iam in principio huius capi-B tuli vidimus. Plurima tamen, eaque non contennenda argumenta, nos ab hoc aromate alienarunt, illudque in primis, quod Scriptores communiter cassiam à cinnamomo; tantum ratione maioris, aut minoris perfectionis distinguunt. videantur, & conferantur Scriptores, de vtroque aromatæ disputantes; præsertim Dalemcampius in histor. plant. lib. 28. cap. 36. quamobrem cum cinnamomum, iam secundo loco, in hac compositione sumi iussisset Deus; non erat cur iterum, C sub nomine casiæ illud idem genus aromatis, quarto recenseretur in loco. addatur etiam, quod cum quingentos siclos, aromati huius ad compositionem sacri nostri vnguenti, sumi velit Deus; vt vnà cum alijs aromatibus in vnico olei Hin, sacrum hoc vnguentum paretur; in congruum sane videbatur mandatum.

Theophr. lib. 9. histor. plant. cap. 5. & Galen. lib. 1. de antidot. vbi tradit casiam sæpenumero in cinnamomum transmuta-D ri; se vidisse ait eximiæ casiæ ramulos, omni ex parte cinnamomum referentes, & etiam è contra se cinnamomi surculos, vidisse affirmat casię prorsus persimiles. itaque communi consensu Scriptorum; nullatenus hæc duo distinguuntur, nisi maiori, aut minori perfectione. nec ista casia apud Arabes, aut Æthiopes habetur; vt Lusitanorum nauigationibus compertum est; sed in Zeilam Insulam nascitur; quæ perfectissimum dat cinnamomum, siue casiam; & in Iaoam, ac Malauar, quæ

ſatis imperfectiorem cinnamomum dat à caſsia, ſiue cinna- A
momo Zeilami. prius igitur cinnamomum *cannellam* appellarunt negotiatores, qui illam Græcis apud Alexandriam vendebant: quaſi dicerent Ammomum ex China delatum, quia Chinenſes ad Perſas illum transferebant. eam Perſæ, *Darchini:* caſſiam appellarunt, hoc eſt lignum Chinenſe. illud verò genus caſſiæ, ſiue cannellæ, quæ ex Iaoa, & Malauar adferebatur, imperfectiuſque erat; negotiatores Alexandrini, appellarunt vocabulo Chinenſe, *Cais manis*; quod lingua Malaia, B
dulce lignum ſignificat. duo diuerſa nomina, eidem rei, imponentes, in negotiando cum Græcis, vt pretium augerent. cum tamen ſola perfectione, aut imperfectione diſtinguerentur: vt aperte tradunt Luſitani, qui eo nauigant; & fuſius Penna, & Garcias probant, ac Dalamcampius loco iam citato.
Pretio autem quingentorum ſiclorum; ſiue ducentorum, & quinquaginta circiter ſcutorum, præſentis monetæ, tantam caſſiæ odoratæ quantitas, haberi potuiſſet, vt ex Plin. loco ci- C
tato liquet; quantam quatuor olei, Hin; ad eam caſſiæ odoratæ quantitatem madefaciendam nequaquam ſatisfuiſſent. nam noſtro quoque hoc ſacculo, caſſiæ odoratæ, ſiue cannellæ, vt vulgo appellatur; ſi quingenti, & quinquaginta ſicli emerentur, illaque in minutis pulueribus reſolueretur; proculdubio neque duo olei metri (ſic appellatur menſura olei noſtrarum regionum) totam illam caſſiæ odoratæ quantitatem, imbibere valeret. quamobrem ſi quinquaginta olei libræ ſingulo me- D
tro reſpondet, nec ſatis fuiſſent: multo minus credibile eſt, vnico olei hin id fieri potuiſſe; quod duodecim tantum olei libras continebat.

Videtur etiam huic interpretationi repugnare vox ipſa hebraica קִדָּה *qhidah*. plantam enim germinantem, non rectè, ſed quodam ſuiipſius inclinatione, à ſuperiori verticis parte ſignificat. ideoque virgultum non admodum eleuatum ſignifica-

A gnificatum dictione קִדָּה *qhidah*, ex phrasi linguæ sanctæ constat. at Cassia odorata, quæ *Cannella* vulgò appellatur, arborem, lauro non dissimilem, cognouimus ex Bauhino in adnot. ad Matthiolum, in commentarijs supra Dioscor. & alijs Scriptoribus: quapropter Cassia odorata, de qua in nostra compositione, iuxta sacrum oraculum, non procera arbor, sed humile virgultum erat; quod in summo vertice tantisper inclinabatur; quod de Cassia odorata esset affirmãdum. quan-
B do vox illa קִדָּה *qhidah* eam significaret. quæ quam ab huius cassiæ natura, quæ *cannella* dicitur, aliena sint; monumenta illorum, qui de re herbaria scribunt, communiter testantur. quamobrem à compositione nostri olei Consecrationis, cassiam odoratam, quæ vulgò *cannella* dicitur; secludendam liquido, me iudice, constat.

Audiantur igitur alij sacrorum oraculorum interpretes: quorum grauiores ex Græcis exemplaribus petendi erunt. sic
C enim Græca exemplaria in vnguenti compositione habent: καὶ ἴρεως πεντακοσίους σίκλους τοῦ ἁγίου. hoc est, *Et iridis quingentos siclos sancti*; itaque iris, iuxta hanc interpretationem, quarto ingrediebatur, sacri olei compositionem: quam quidem de iride interpretationem, Septuaginta quoque interpretes, in exemplari Vaticano retinuisse, perspicuum est. Aroma igitur illud, quod cassiam dixit vulgatus interpres, per vocem Iridem ab his declaratur, quod græcè sit ἴρεως, & per istam
D vocem, alteram sunt interpretati hebraicam קִדָּה *qhidah*. quam tamen interpretationem, omnino explodendam putamus. nam si de communi iride, græca intelligantur exemplaria; quo fundamento huiusmodi interpretatic retinenda sit, non video. quamuis enim radix huius plantæ geniculata, frustratim concisa, & exiccata, aliquem ex se, satis suauem edat odorem: quin & pulueriżata adhuc, terredinibusque ex vetustate corrosa, non minorem, imò odoratiorem seruet fragran-

 tiam

tiam, teſte Dioſcor. lib. 1. cap. 1. dicens: παλαιόμεναι δὲ τερηδονίζονται, εὐωδέστεραι μέν τοι τότε γίνονται. hoc eſt, *Inueteratæ quidem teredinantur; & quidem ſuauiores tunc fiunt*. Quamuis igitur, quamcumque ſuauitatem, radicibus his iridis concedamus; attamen neque cum myrrha, calamo, aut cinnamomo conferenda videtur: nec pretioſum aroma hoc affirmare quis audeat. à raritate namque, & odore aromata dignitatem, ac præſtantiam ſuſcipere conſtat: iris verò commune eſt aroma, vt ita dicam, omnibus gentibus, atque nationibus, vt experientia ipſa probatur: & Marcel. Virg. in cap. 1. lib. 1. Dioſcor. præclarè teſtatur. Nec ſolum in callidis, temperatiſque regionibus iridis copia habetur; ſed meliores adhuc iridis radices, atque odoratiores in Aquilonari ſolo, ſub frigido cælo, reperiri ex auctoritate Theophraſti, Celſi, Columellæ, & Plinij probat Marcel. Virgil. Pretioſum igitur aroma, quis illud affirmet, quod minima pecuniarum ſumma, ſuiipſius copiam maximam facit? viliſſimoque venditur pretio? nam Plin. cum egiſſet de præſtantiſſimis aromatibus, pretiumque etiam illorum nobis ſcriptum adnotaſſet; tamen lib. 21. cap. 7. quamuis odoratiſſimam, vt re vera eſt, iridem dixerit; iridem tamen inter aromata recenſere veritus eſt.

Præterquam quod, cum omnia hæc aromata ad ſacrum hoc vnguentum præparandum, vnico olei, Hin, perfundenda forent, atque madefienda; & ſolius huius aromatis, quod iridem iſti dixerunt, ſummam quingentorum ſiclorum emendam iuſſerit Deus; qui fieri poſſet, vt vnius Hin olei menſura, illius imbibitioni ſatis eſſe poſſet? nam communi vnguentariorum iudicio, nec quinquaginta olei menſuræ quingenti iridis ſiclis ſuffeciſſent.

Alij fuere in lingua ſancta non contemnendæ peritiæ, qui ad Theſaurum Sanctes Pagnini notas addiderunt, quique vocem קִדָּה *qhidah* per zinziber conuerterunt: & zinziber dixere, vnà

A re, vnà cum alijs aromatibus, ſacri Conſecrationis olei compoſitionem, ingredi debuiſſe. Verum allatis iam argumentis pariter reijciendum arbitror, quod hi, cum aliquibus Rabbinis de zinzibere aſſeruerunt. aromaque illud ea voce קִדָּה *qhidah* ſignificari cenſerunt. nam neque Dioſcor. lib. 2. cap. 154. vbi de zinzibere egit; neque alij Auctores, quod ego nouerim, huic aromati qualitatem aliquam odoratam adſcripſerunt; quæ aliquam ſuauem fragrantiam expiraret; aut a-
B romati dignitatem conciliaret. & quamuis ex India, & Trogloditica Arabia adferri, veterum monumenta tradiderint, nihilominus illis ipſis in regionibus, eiuſdem plantæ copia, eiuſdem dignitatem minuit: nam quaſi gramen apud eos vbique naſcitur; vt auctor eſt Marcel. Virgil. lib. 2. in Dioſc. cap. 146. quamobrem non tantum vulgaris eſt planta, verumetiā abiectiſſimi pretij, niſi fortaſſe zinziberis nomine, hi intelligant pſeudocinnamomum, aut xilocinnamomum; quan-
C dam cinnamomi faciem præſeferentem. ita de his ſub nomine zinziberis Dalemcampius lib. 18. cap. 36. in hiſtor. plant. Decepti fortaſſe ſunt illi, quod Galen. lib. 1. de antidot. eam perfectiſſimam caſſiam dicat, quæ *zizir* cognominatur; à quo Galeni *zizir*, ſuum zingiber illi Auctores hauſerunt.

Cumque ex Dei iuſſu præſtantiſſima, necnon etiam digniſſima quæque aromata ſumenda forent, ad componendum vnguentum Conſecrationis, vt ex iam dictis argumento ſum-
D pto à præſtantia aromatum, necnon etiam à pretio eorundem, conſtat; zinziber verò nullo fuiſſe in loco inter ea, etiam ſi eo nomine, pſeudocinnamomum, vel xilocinnamomum intelligeretur, res eſt manifeſta. Reijcitur etiam hæc interpretatio, eo communi argumento, quod ſolius huius aromatis, de quo nunc noſter eſt ſermo; quingentos ſiclos ſumi debere cum mandaſſet Deus; iſto pretio, pecuniarumque ſumma, tanta zinziberis quantitas haberetur: vt ad componendum ſacrum

hoc vnguentum, olei quadringentas libras; ne dicam duodecim tantum ad mensuram Hin, minimè satis fuissent; quæ cum ita sint, profectò zinziber locum in hac compositione habere nequibat. A

CAP. XII.

Costum, nomine Cassiæ significari in hac compositione ostenditur. B

IN interpretatione hebraicè vocis קִדָּה *qhidah* tota huius loci difficultas posita est. quamobrem in tanta interpretum diuersitate, rationabiliora attendentes, obseruandum censuimus, quod noster vulgatus interpres Cassiam, Rabbi Sahadias, Costum interpretatus est. quæ sanè interpretatio, mihi omnium imperitissimo, quammaximè arridet. C Verum quænam planta, hodie veterum costus dicenda sit; adeò ambiguum, ac subobscurum est, vt nihil certi de eo scriptores de re herbaria habeant. Garzias lib. 1. arom. Indic. cap. 35. *Costus*, inquit, *Arabibus dicitur Cost, aut Cast; in Guzarate Vplot, in Malaca, vbi eius plurimus est vsus, Pachoa, & inde vehitur in Chinarum regione.* Describunt autem costum, qui viderunt, sambuci effigie, & arbuti, aut azimbri magnitudine: azimbri Clusius Iuniperum interpretatur. hæc D ex Garzia descriptio; planè ostendit illum sensisse, non radicem aliquam, sed lignum Costum fuisse. Et hoc quidem expressè docuit lib. 1. cap. 22. de pipere scribens. hæc verò Garziæ de costo sententia, Plinio refragatur; qui disertè costum radicem esse dixit; Dioscorides pariter dum ait: *Helenij Comageni radicibus, adulterari costum:* planè indicat costum non ligni, sed radicis speciem habere.

Sunt

A Sunt qui Angelicam, nigrum coſtum, ſiue Indicum faciant, propter odorem ſuauem, & inſignes vires: ſed non eſt peregrina planta, imò Europæ familiariſſima Angelica: parum adſtrictionis habens, neque exulcerans linguam, vt de coſto Dioſcorides voluit: quamobrem alij, Zedoariam, legitimum coſtum eſſe contendunt, ſiue zinziber. *Eſt autem coſtus*, inquit Matthiol. *planta ferulæ ſimilis, quam alij zedoariam dixerunt*. putat colligi ex Dioſcor. lib. 1. cap. 15. ſed nihil ibi Dio-
B ſcorides in deſcriptione coſti: totus verſatur in diſtinguendo genera, & perfectiores coſti ſpecies; ſi autem de zedoaria Galeni, Matthiolum intelligere velimus; Matthioli coſtus idem erit, cum ea planta, quam anthoram communiter appellant. contra venena potiſſimum, maximèque virium antidothum. vt doctiſſimè probat Matthiol. in cap. 73. lib. 4. Dioſcor. & confirmatur à Gaſpar. Bauhino ibidem. hæc autem de zedoaria, aut zingibere Europæis, nulla ratione accipi poſſunt: quod
C hæc minus odora, minus aromatica, minusque guſtui grata ſit; ſecus ac veteres ſcriptores de coſto tradiderunt.

Verius igitur dixerunt alij, paucis ab hinc annis radix, è Syria & Ægypto Venetias aduehi cœpta, zeboariæ, aut zingiberis effigie, quam Valerandus Doureus materiæ Medicæ peritiſſimus, verum coſtum eſſe iudicauit. Quod ſi non eſt, inquit Penna, quia tamen eximia odoris, ſaporisque gratia pollet, parem cum coſto laudem meretur.

D Præſtantia verò, & dignitas coſti, non in caule, ſed in radice iacet. quapropter coſtum, quatenus accipitur pro aromate odorato, nil aliud eſt, niſi radix odorata, vt præclarè auctores iam citati tradunt, rationibusque ſuadent. hebraica autem dictio קִידָּה *qhidah*, quæ venit à radice קָדָה *qhadah*, & iuxta tradita ab auctoribus Dictionariorum, ſignificat genus arbuſti odoriferi, ſurſum creſcentis; qui in ſummo vertice paululum inclinatur; aut etiam planta humilis; nam קדה *qhadah*, eſt verticem

ticem inclinare, humiliare se. cumque qualitates significatæ per hebraicam dictionem קִדָּה *qhidah* costo, quam optime competant; vt ex illius similitudine ad ferulam, & ferulæ figuram, satis ex dictis apparet, atque perspicuum fit; firmaturque etiam auctoritate Bauhini, dicentis, *Costum esse plantam non magnæ proceritatis, neque caulem nimis altum emittere, nec etiam nimis erectum, sed tantisper inclinatum.* Profecto ex verbis huius viri, in cognitione herbarum peritissimi, quam hæc conformia sint dictioni קִדָּה *qhidah*, nemo non videbit. Quoniam verò, vt diximus, costum ab alijs zedoaria appellatum fuit; & ex auctoritate Gaspar. Bauhini in cap. 155. lib. 2. Dioscor. ex Callecuth Indorum regno, zedoaria quædam ad nos affertur; quæ planta cum graminacea sit; profectò idem quod costum illam ipse iudicat. Hac de ratione, errore fortasse ducti nõnulli Rabbinorum, dictionem illam קִדָּה *qhidah* zinziber, vt vidimus, sunt interpretati: quod zedoariam, quæ costi Syriaci speciem retinebat; apud Indos appellari syluester zinziber comperissent. Propterea costum Syriacum, & Indicum similitudinem zinziberis seruare testantur Dalemcampius lib. 28. cap. 42. & Matthias de Lobel in obseruat. & icon. & radicibus zinziberis: quibus etiam subscribit Clusius, in Garziam herbarium Lugdunensem: & alij, quos refert Bauhinus. de hoc fortasse zinzibere, siue costo posset interpretari, Virgil. lib. 1. Georg. cùm de odorato gramine ait:

Gramina nonne vides croceos vt Tmolus odores
India mittit ebur, molles suo thura Sabæi.

quia vero costum Indicum, Iridis odorem redolet, auctore Bauhino, Clusio in Garzia, & Taberna Montano relati à Bauhino loco citato; hinc fortasse, in nonnullis exemplaribus Septuaginta Interpr. pro costo iridem legimus, ex quibus liquido constat; quod licet vocem illam קִדָּה *qhidah*, nonnulli zinziber interpretati sint; alij iridem, alij verò zedoariam, vel

ali-

A aliter; omnes tamen non aliud quam coſtum, illis vocabulis ſignificare fortaſſe voluerunt: vt interpretatus eſt ille Rabbi Sahadias, qui etiam, vel vt ſignificaret ſimilitudinē coſti, & zinziberis, vel quaſi dubitabundus hæſitaret, quid proprie ea voce קְדָה *qhidah*, ſignificaretur; dixit *zinziber, vel coſtum,* quaſi diceret illa voce ſignificari coſtum, quod ab alijs zinziber appellatur.

Quod verò vſus coſti eſſet apud veteres, etiam falſæ religionis B ſectatores; illoque vterentur, in cultum ſuorum Idolorum, ad ſuffumigationes, auctor eſt Ruel. lib. 1. de nat. ſtirp. cap. 32. & colligitur ex Propert. lib. 4. eleg. in eam, quam de ſacrificio inſcripſit. vbi agens de ſacrificio, & de ſuffumigatione, quæ ad ſacra adhibebatur, deque aromatibus ad illorum vſum, ad numina propïtiandum, ſolius coſti meminit dicens:

Coſtum molle date, & blandi mihi thuris honores.

nam Diabolus in ſua falſa, ac impia religione, ſub pietatis ſpe- C cie, Dei verum cultum, & religionem ſemper emulare conatus eſt. quamobrem ipſe quoque, coſtum ſibi in ſuffumigijs adhiberi voluit. quod Deum Optimum Maximum, coſtum, in vnguento ſacro, ſibi parari iuſſiſſet.

Coſti varias, atque diuerſas ſpecies, conſiderare oportet: vt quæ nam illarum præſtantior eſſet habeamus; Deoque pro ſacro vnguento parando, iuxta illius mandatum obtemperemus. Plin. lib. 12. cap. 12. duo coſti genera prodidit; nigrum D vnum, candicans alter. officinæ communiter Arabes ſecutæ, dulcis, & amari coſti meminere; quæ diſtinctio, qua ratione ſit intelligenda, excuſandaque videatur Dalemcampius in hiſtor. plant. lib. 18. cap. 42. Auicennæ tres ſunt coſti ſpecies lib. 2. cap. 161. *Arabicus eſt*, inquit, *albus, leuis, & aromaticus. Alter eſt Indus, qui eſt magis leuis. Tertius eſt amarus, & grauis odoris qui nominatur gariophilata.* Tria autem coſti genera etiam Dioſcor. lib. 1. cap. 15. prodidit. cuius anteſignanus,

qui

qui cæteras costi species, excellentia,& odore præcellit, aucto- A
re cum Dioscor. Mathiolo ibi, & Bauhino, nec non & Ruell. lib. 1. de nat.stirp.cap. 32. est costus arabicus; quem candicare, leuem esse, & eximiam odoris suauitatem habere ferunt. de quo fortasse loquutus est Horat.cum illum appellauit Achamenium costum, idest Persianum ab Achamene primo Persarum Rege, teste Acron & Herod. lib. 4. à quo omnes etiam Persarum Reges, vsque ad Darium, originem traxerunt; vt Plat. etiam in Alcib.lib. 1. scripsit, dicens: οἱ περσῶν βασιλεῦς Αχα- B
μένης ἔγγονοι. quia enim Arabia troglodítica, dicebatur illa regio, quæ posita est, inter Persicum, Erithreumque sinum; quæ hodie etiam sub dictione Regis Persarum degit; hac de causa, etiam costum allatum ex règione, nimirum ex Arabia Trogloditica, costum Achamenium dictum fuit; qui etiam primum,inter species costi,obtinebat locum. Alteram sedem apud Dioscor. obtinet costus Indicus; qui plenus est, niger, & leuis, vt ferula (sic enim legi debet textus Dioscor. iuxta C
correctiorem lectionem, & hoc ex sententia Matthioli.) Postremum denique locum, inter costi species, assignandum videtur Syriaco costo: quem tradit Dioscor.grauem esse pondere, colore buxeum, & odore ferientem, non verò suauem. Huius plantæ meminit etiam Plin.lib. 12.cap. 12. sed non videtur agnouisse costum Arabicum,sed tantum Indicum:cùm solius nigri costi meminerit; quod etiam obseruauit Ruel. lib. 1. de nat.stirp.cap. 32. si enim cognouisset Arabicum co- D
stum cæteris præstantiorem; vtique de illo aliquid nobis scriptum reliquisset. Garzias inter recentiores, de re herbaria scriptores lib. 1. arom.Ind. cap. 35. vnicum costi genus dumtaxat esse tradit: aitque se perquisisse à negotatoribus Arabibus, Persicis, & Turcis, an alius quispiam Costus apud eos nasceretur, & id eos negasse. idem percunctatum fuisse à Nizamambuchis Medicis; sed negasse se alium costum vidisse vmquam,

A quam, quam qui ex India ad eos deferreretur. Quod autem tam diuersa nomina, & generum varietatem, atque colorum sortitus sit costus; in causa fuisse putat Garzias negotiatores, qui ex varijs regionibus oriundi erant: cum tamen nascatur circa Guzarate inter Bengala, Delli, & Cambaya, in Mardon, & Chitor.

Cum igitur tres costi distinctiones nos habere constet; non solum odore, sed etiam colore inter se distinctas: candicantis B nimirum, quem Arabicum dixit Dioscorides; nigricantis, quem Indicum esse voluit; atque etiam buxeum costum Syriacum ille ipse tradiderit; & huius postremi odorem, acutum esse, ita vt feriat, ac pungat, ipsemet testatus sit. cum tamen Indicum, atque Arabicum, eximiam habere odoris suauitatem, atque fragrantiam; ita vt caput statim tentet; ijdem Auctores ferant: hoc postremum costi genus ad nostrum Cõsecrationis vnguentum componendum, præ ceteris magis C accommodatum erit. Nam ob eius suauitatem, atque præstantiam, vsum incalluisse parandi vnguenta ex costo, non minus quam ex cassia, myrrha, & alijs aromatibus, Matthiol. ex auctoritate Dioscor. affirmat; & hoc idem Theoph. lib. 9. histor. plant. cap. 7. confirmat. Ad hæc verò accommodatissimum illud costi genus esse prodidit, qui candicat, ob suam, qua reliquas superat species, præstantiam: quod & Plin. lib. 12. cap. 12. prodidit; asserens costum candicantem, reliquis D præstantiorem esse, præsertim si recens fuerit, vt Dioscorides dixit. Quo verò recentior, eo suauiorem, atque frangrantiorem, necnon etiam candidiorem esse omnes fatentur.

Quanta verò huius radicis præstantia, dignitasque apud veteres fuerit, satis, me iudice, ex dictis liquet; & verba Plinij, vbi sub nomine Iridis costum appellat, non obscurè hoc indicant, dicens: *Radix, & folium Iridis est maximo in pretio*. adhuc verò magis dignitas illius, ex pretio & raritate, expiscari poterimus.

mus. nam Matthiol. in lib. 5. Epistol. in epist. ad Balthas. Myropolam Bononien. de raritate eius clarissimum habet testimonium; ostendens quam sit difficile repertum. Licet enim hic eruditissimus vir, de re herbaria optimè meritus, & numquam ex hominum memoria delendus, duas costi radices, se habuisse scribat, Arabici vnam, Indici alteram: inde tamen non licet argumentum sumere ad probandum costum inter aromata rarissima, nequaquam fore enumerandum: imò quanti illo faciendum sit, probatur; cum etiam Plin. vbi de costo egit; solius costi nigri meminerit; quamuis candicantem costum agnouerit, & quouis alio perfectiorem esse asseruerit. non tamen vnde afferetur, aut cuius esset qualitatis retulit, quasi de re parum sibi nota. & Dalemcampius loco iam citato, ait: *Nec mirum est, si eius loco vtuntur adulterino, officinæ procul à Lusitania dissitæ; quoniam exigua admodum quantitas costi in Lusitaniam deferretur.* A B

Quod si de pretio noster sit sermo, sexdecim librarum pretium illius fuisse, Plinio auctore habemus, loco iam sæpe citato: quod quidem pretium, si de libris argenteis accipiatur, iuxta ea, quæ iam dicta sunt, & nomine sicli argenteus scutus intelligeremus, centum sexaginta scuti vnicam tantum libram costi Indici attingeret, de quo ibi Plin. loquebatur: & siclorum quingentorum pretio tres vix libræ costi emerentur: sin autem velimus siclum argenteum habere valorem quatuor denariorum argenteorum quingenti sicli duobus millia denarijs dabunt; sicque viginti argenti libras habebitur, & hac summa quindecim costi vnciæ haberentur. Cum autem costus Arabicus, multo Indico præstantior; & costus candidus nigro costo dignior esset, de quo ibi loquebatur Plinius, digniori, atque maiori pretio venditum fuisse, credere par est; quod Israelitis erat ad vsum vnguenti Consecrationis. Si verò de siclo æreo locus Exodi accipiatur, quingēti sicli ærei quin- C D

quagin-

A quaginta ſcuti dabunt, dimidiam nimirum argenti libram: cumque iuxta Plinij pretium centum triginta, & parum ſupra argenti ſcuti, vnciam coſti præſtarent, prædicta ſiclorũ ſumma, vix tres drammæ coſti haberentur, ad ſacrum hoc Conſecrationis vnguẽtum. Quamobrem ſi ex pretio, dignitas etiam atque præſtantia ipſius aromatis requirenda fuerit; vt iam in alijs aromatibus explicandis fecimus: coſti etiam odoratiſſimi, de quo nunc loquimur, excellentia perſpicua habebitur.

B Conſtat iam manifeſtè, coſtum illud fuiſſe quartum genus præſtantiſſimi, digniſſimique aromatis; quod vnà cum myrrha, cinnamomo, calamoque aromatico ex Dei præſcripto aſſumendum fuit; ad ſacroſanctum oleum, & vnguentum conficiendum, pro conſecrandis Sacerdotibus, & omnibus vtenſilibus, quæ ad Dei cultum dicanda fuerant. Quia verò plura genera coſti, alter, altero præſtantior ex dictis iam agnouimus; atque ex Dei mandato digniſſima; ac præſtantiſſima C quæque aromata ſumenda fuerunt: iure coſtus Syriacus, atque coſtus Arabicus ab hac vnguenti compoſitione arcentur; ſicut etiam nigricans, buxeus, atque ſenteſcens coſtus ab ea reijcitur, quod nomine præcipuorum aromatum, illa coſti genera, minimè comprehendantur. quamobrem his relictis, proculdubio coſtum dumtaxat Indicum ſumendum fuiſſe conſtat, huncque candicantem, & cum candore leuitatem retinentem, ſuauiſſimi, atque fragrantiſſimi odoris, vt non pun- D geret, ſed caput tantum ſua ſuauitate tentaret. Inueteratus etiam coſtus, non erat ab Iſraelitis admittendus; ſed in hac ſacri vnguenti compoſitione coſti recentis tãtum vſus fuiſſet: vt ſuauiſſimi odoris ſpiritus, in illo magis, ac magis ſeruarentur; atque ita diuinis mandatis Iſraelitæ ex debito obtemperantes, ad numinis beneplacitum, ſacroſancti olei Sacerdotalis compoſitio pararent.

CAP.

CAP. XIII.

Olei perfectio ad compoſitionem vnguenti Conſecrationis monſtratur.

Ad loca Exodi 30. *Sume tibi aromata primæ myrrhæ, & electæ quingentos ſiclos, & cinnamomi medium, ideſt, ducentos quinquaginta ſiclos, calami ſimiliter ducentos quinquaginta, caſsiæ autem quingentos ſiclos in pondere Sanctuarij, olei de oliuetis menſuram Hin; faciesque vnctionis oleum ſanctum.*

QVÆ ſpectant ad elucidationem aromatum, quæ ſancti olei compoſitionem ingrediebantur, pro modulo noſtro, iam abſoluimus. reliquum eſt, pro munere, de oleo quoque, quo potiſſimum hæc ſacra vnctio conficiebatur, ſermonem habere; ſacra atteſtante Scriptura, præter illa aromata, etiam oleum oliuarum neceſſario requiſitum fuiſſe ad hanc ſancti vnguenti compoſitionem. Nec equidem immeritò, nam in vnguentis parandis ad delitias, voluptatis cauſa, in quibus aromatum tenacitas, potius odoris gratia quærebatur; quam eorumdem fluxus, oleum quammaximè neceſſarium eſſe, auctor eſt Dioſcor. lib. 1. cap. 29. dicens: χρήσιμον δὲ τοιοῦτον, καὶ εἰς τὴν τῶν μύρων κατασκευήν. hoc eſt, *Idoneum eſt tale*, ſupple oleum, *ad præparationem vnguentorum*. Præ cæteris autem generibus oleorum, Venafranum, ad vnguenta ſummè commendat Plin. lib. 15. cap. 2. & hoc quia ob ſuam excellentiam, & præſtantiam, vnguentis, ſuauitatem præſtet, & odorem augeat. quin etiam Venafranum oleum, & in Venafra-

A nafrano agro Licianum, ab vnguentis præstantiam accepisse memorat, dicens: *Principatum in hoc quoque bono obtinuit Italia, toto orbe, maximè Venafrano, eiusque parte, quæ Licinianum fundit oleum: vnde & Liciniana gloria præcipua oliuæ. Vnguenta hanc palmam dedere, accommodato ipsis odore.* Possumus enim existimare, oleum quodammodo necessarium ad odorata vnguenta paranda: quia ex auctoritate Plinij lib. 13. cap. 2. odores multo melius in oleo, quam in reliquis liquoribus B seruantur. quamobrem, vt compositio illa vnguenti, quam ad consecrandum tabernaculum, Sacerdotes, & vtensilia diuini cultus Deus instituit, oleo, suauissima aromata, ac præstantissima imbibi meritò voluit. idcirco cum de illius compositione Deus egit, Moysi præcepit, dicens Exodi 30. *Sume tibi aromata, primæ myrrhæ, & electæ quingentos siclos, & cinnamomi medium, idest, ducentos quinquaginta siclos, calami similiter ducentos quinquaginta, cassiæ autem quingentos siclos in ponde-* C *re Sanctuarij, olei de oliuetis mensuram Hin: faciesque vnctionis oleum sanctum.*

Si de oliuis pertractare voluerimus, iam satis de illis, illorumque generibus varijs, cap. 18. lib. 1. egimus: quibus addere possumus, quod aliæ ex baccis ab oleastro gignuntur; aliæ ab olea; & teste Marcell. Virgil. in cap. 128. lib. 1. Dioscor. vniuersæ Græciæ, in maiori quodam honore fuit oleaster, quam olea; quamuis hanc Pallas sapientissima Dea, illum verò Her- D cules fortissimus hæros, ad eam attulisse gentem fabularentur; ipsiusque frondulis, primus ipse coronam acceperit: auctore Plin. lib. 16. cap. 44. olea doctrinarum omnium præclarissima erat nota; oleaster campum apertum Olympiacis, atque Circensibus ludis, monstrabat. huius ramis victorum capita coronabantur; illa pacis symbolum suis Ciuibus perpetuum præseferebat. Sed tamen tantum valet in humanis pectoribus ambitio, honorisque laus, vt hæc corona præferreretur pa-

cis symbolo; quamobrem certandi quodam studio, incensa A
tota Græcia, oleastrum magis quam oleam amauit: plus ex
agresti, quam ex satiua olea commodi, & honoris sibi sperans.
Sanitatis, aut curationis innumerabilium vitæ nostræ malorum, nulla ratione habita; ad quos medendos in tantum oleũ
iuuat, vt illi non minus vita, quam beatior vita debeatur: quod
multis, præter quotidianos in sanitate vsus, morbis, vitijs, malis intus, forisque remedio sit. Ab his tamen Athenienses excipiendi videntur, qui victores non oleastro, sed olea coronabant. B
Sicuti etiam Romana Maiestas, quæ magnum honorem oleæ præbuit, equitum turmas, idibus Iulij eo coronando, item minoribus triumphis eadem ouantes adornando.

Sed oleastro, quo coronabantur Græci, tantũ ijdem tribuere, vt voluerint corruptibilem illam coronam, post mortem longioris vitæ in Olympia victoribus monumenta fore. nos verò longioris vitæ coronam expectantes, etiam in sacrarum C
litterarum Olympia decertabimus: vt ex oleastro, & olea, petito oleo, quodnam illorum ex Dei præscripto, ad sacrum vnguentum componendũ accommodatum esset, intelligamus. Ex vtroque genere Baccharum, syluestrium nimirum, ac satiuarum, oleum exprimitur; quod natiuum & commune appellatur: ea tamen ratione distinguuntur, quod oleum ex oliuis prioris generis, nimirum ex oleastris lectis, quæ nullo cultu, aut humana industria gignuntur; omnium oleorum D
squallidissimum fore, testatur Matthiol. in cap. 28. lib. 1. in Dioscor. amarum quoque dixit illud Plin. lib. 15. cap. 6. oleum verò, quod exprimitur ex oliuis satiuis, pulchriorem seruat colorem, perfectionem, tenuitatem, ac pinguedinem suauioré habet, naturaque sua multo perfectius est alio. Duplici etiam methodo, vtrumque genus istorũ oleorum, cum ex baccis exprimitur, vt inde oleum extrahatur, parari solet; videlicet, vel

sale

A ſale commiſceri, vel ſine eo exprimi, vt docet Matthiolus. Oleum tamen ſimpliciter præparatum, multo perfectius eſt; quam quod cum ſale exprimitur. Quibus oleorum generibus iam expreſſis, candorem illis communicari poſſe aquæ ablutione, olearia ars docuit: quamobrem aliud oleum dicitur lotum, aliud verò illotum: & ablutio aliquando non ad candorem oleo præſtandam; ſed ad tollendam tantum illi mordicationem adiungi ſolet. Similiter etiam hæc olei ablutio, vel B aqua communi, vel roſacea, aut alterius ſtillatitij generis, fieri conſueuit. Quibus ita conſideratis, reliquum eſt videre, quodnam illorum perfectius exiſtat, quod enim candorem ſine aliquo artificio habuerit; perfectius vtique erit, quam quod arte candeſcet. oleum verò candidum, ſiue lucidum, non lucido eſt perfectius: & inter lota olea, lotum ſimplici aqua, roſacea loto, multo eſt perfectius; licet hoc odoratus illo. cum enim odorem liquidi humoris ſecum admixti reti- C neat, fieri nequit; quin etiam roſaceæ aquæ ſubſtantia, cui odor ille eſt connaturalis, in oleo adhuc aliquo modo retineatur. quamobrem perfectius erit oleum aqua non mixtum, quam aqua roſacea ablutum.

Agatur nunc de generibus oleorum, quæ ex baccis oliuarum ſatiuarum exprimuntur; quæque cultura & ſtudio gignuntur. nam aliud ex baccis oliuarum maturis, & nigris, ſiue rubeſcentibus, aliud ex baccis immaturis viriditate præſtanti- D bus, pinguibus, & plenis pingui ſucco exprimitur; ex quibus illud genus olei habetur, quod communi vocabulo *Omphacinum* appellatur. nam oleum ex diuerſis præparationum generibus, diuerſa ſortiri nomina perſpicuum eſt. Nam oleum omphacinum à communi ſecernitur; quamuis tam commune, quam omphacinum oleum ex oliuis exprimatur; & alter altero perfectius ſit. ideò præter ea quæ iam lib. 1. de varijs oleorum ex locis, vbi naſcuntur, generibus, diximus; vt

I 2 ne-

negotiũ istud de compositione sacri Sacerdotalis olei elucidare valeamus; de varia etiã olei præparatione diligenter agamus: & varias oleorum differentias, radicitus, quantum fieri potest inquiramus: vt cum perfectissimum cognouerimus; eo oleo aromata commisceantur; atque eodem sacrum vnguentum componendum ex Dei mandato censeatur. Omphacinum igitur perfectius est oleo, quod ex baccis iam maturis, & nigrescentibus exprimitur: vtrumque autem hoc genus olei, nimirum omphacinum, & non omphacinum, vel erit recens & nouum, vt mustum, amurca etiam adhuc conspersum, vel tantisper sedatum; quod quidem multo perfectius erit oleo recenti, cuius fæces nondum ad ima descenderint, sed adhuc, cum ipsa olei substantia circumuoluuntur. Olei igitur omphacini illud perfectius erit, quod tantisper antiquatum fuerit, & annum non excesserit. quod idem sentiendum est de oleo non omphacino, ex baccis oliuarum iam maturis expresso. tantisper enim antiquatum oleum, recentem profectò puritate, atque dulcore excedit.

His de oleo consideratis, videamus quale oleum, hanc sancti vnguenti Consecrationis compositionem, cum aromatibus, ex Dei præscripto ingredi debuisset. quamuis enim oleum, vnà cum aromatibus, vnguentorum compositionem ingrediendo quodammodo corrumperetur; quamobrem Virgil. lib. 3. Georg. agens de simplicitate vitæ rusticalis, deque agricolarum felicitate, simulque etiam vrbanos abusus in vestibus pretiosis, ac vsu vnguentorum damnans, inquit:

Alba nec Assyrio fucatur lana veneno,
Nec Cassia liquidi corrumpitur vsus oliui.

Ea verò de ratione Commentatores obseruarunt, dictum fuisse à Poeta, corrumpi oleum Cassia: quia oleum, dum est in sua simplici natura, plurimi est vsus ad varia medicamenta pro varietate morborum; quas tamen perfectiones omnes, cum

A cum vnguentum componit, & aromatibus iungitur, easdem oleum perdere perspicuum est: nec illius vsus tunc aliud erit, quam illud, ad quod vnguentum deseruit. Erat tamen pernecessarius iste olei vsus in vnguentis, quia vbi plurima concurrissent aromata; sine oleo haud commisceri poterant; & ideò ad hanc sancti vnguenti compositionem, non solum aromata dignissima, sed etiam oleum præstantissimum, ex Dei præscripto sumenda præcipiuntur. Quamobrem non aliud profe-

B cto, quam omphacinum; cum istud cæteris perfectius sit. illudque nec nimis recens, nec nimis antiquatum erit accipiendum; sed cuius iam quieuissent fœces, quia hoc defœcatum dicebatur, non illud. Exprimendum verò hoc oleum omphacinum erat, ex baccis oliuæ satiuæ, non syluestris: hoc enim fuisset imperfectius illo. & quia lotum, illotum perfectione excedit; nisi illotum naturaliter ex se adeò clarum, lucidumque fuisset, vt nulla ablutione indigeret; proculdubio ad pa-

C randum hoc sacrum vnguentum, lotum oleum accipiendum fuisset; vbi lotione oleum indiguisset. Lotum, inquam, non rosacea, aut aquis aliquo aromate præparatis, sed pura aqua abluendum fuisset: quia hæc cum non sit leuis vti stillatitia, oleoque ratione grauitatis opponatur, eidem commisceri nequibat; ac propterea oleum nobis purum ac lucidum, naturalis aquæ lotio exhibebit. hocque oleo puro, aromatibus ex Dei præscripto commixto, sancti vnguenti compositio præ-

D parabitur.

Aliena verò à sacris oraculis docere ne videamur; aut quæ sacris Scripturis comprobare non valeant; loca singula vnde hæc claro argumento colligere possumus, expendantur: primumque sumatur ex cap. 25. Exodi, vbi Deus Moysi præcepit, vt filijs Israel primitias Deo offerre iubeat; & explicans quænam rerum genera Deo grata forent, quæque tunc sibi offerri vellet; olei cum reliquis ad luminaria concinnanda

meminit. de quo specialiter agens cap. 27. inquit: *Præcipe filijs Israel, vt afferant tibi oleum de arboribus oliuarum, purissimum, piloque contusum, vt ardeat lucerna.* Quem quidem locum iam lib. 1. cap. 18. cum de oleo candelabri ageremus, pro viribus illustrauimus. Quod autem idem omnino oleum ad luminaria, & ad vnguentum præparandum adhiberi debuisset cap. 35. Exodi textus aperuit; vbi de his quæ oblata fuerant à Principibus populi, & Patriarchis tribuum Israeliticarum agitur. Quas quidem obtulisse oleum ad luminaria concinnanda, & ad præparandum vnguentum, sacer ipse textus prodidit, dicens. *Principes verò obtulerunt lapides onychinos, & gemmas ad superhumerale, & rationale, aromataque, & oleum ad luminaria concinnanda, & ad præparandum vnguentum.* Idem ergo oleum cuius vsus erat ad luminaria, eodem omnino ad componendum vnguentum, vti Israelitæ tenebantur. Quamobrem quæ ibi à nobis dicta fuere hic transferenda erunt: satis enim in loco à nobis relato ex cap. 27. Exodi puritas, ac perfectio olei, quod huic vnguento adhibendum fuit, expressa habentur. Licet enim nihil de oleo huius, vel illius generis cap. 30. Exodi, in quo de compositione huius sacri vnguenti agitur, tacitè tamen hoc indigitatur; vbi de puritate olei ad sacras lucernas sermo est.

CAP.

A

CAP. XIV.

Myſtica compoſitio aromatum, quibus ſacrum oleum Conſecrationis parabatur.

Ad loca Exodi 30. *Sume tibi aromata primæ myrrhæ, & electæ quingentos ſiclos, & cinnamomi medium, ideſt, ducentos quinquaginta ſiclos, calami* B *ſimiliter ducentos quinquaginta, caſsiæ autem quingentos ſiclos in pondere Sanctuarij, olei de oliuetis menſuram Hin; facieſque vnctionis oleum ſanctum, vnguentum compoſitum opere vnguentarij.* & ad alia.

EST doctrina ſanctiſſimi Patris mei Auguſtini C lib. 3. de doctr. Chriſt. cap. 9. inter ſigna, quæ vltra ſeipſa, alterius etiam rei notitiam in animis noſtris gignunt; præter illa, quæ ab hominibus, & etiam à natura conſtituta ſunt: pariter alia quædam ſigna eſſe, diuinitus quidem inſtituta, quæ præter ſpeciem, quam ſenſibus ingerunt, reique notitiam, quam ex ſua natura præſtant, alterius quoque ſupernaturalis doni cognitionem tradunt: hæc verò ſigna, non ſolum nobis D Chriſtianæ Religionis ſectatoribus per Dei filium, è cælo ſunt allata; ſed etiam populo Iſraelitico per Moyſis miniſterium, diuina bonitate tradita fuere. Ea verò vis eſt, atque conditio ſignorum, quæ à Deo immediatè ſunt inſtituta; vt non ſolum ſignificent, ſed etiam efficiant quod ſignificant. Quamuis igitur apud Theologos ſub iudice lis ſit, an ſacramenta veteris legis efficerent gratiam, nec ne; vt videre eſt apud D. Thom. illiusque commentatores 3. par. quæſt. 62. ſanior tamen ſen-

tentia est, me iudice, quæ sacramenta veteris legis contulisse A gratiam ex opere operato negat; vt est apud Suarez 3.par. tomo 3. disp. 10. sect. 1. & 2. Cuius negotiationis ratio est in promptu; quia nimirum illa sacramenta, gratiam non continebant: cum nondum esset solutum pretium nostræ Redemptionis; per quod Deus gratiæ debitor constituitur. in Circumcisione, & in alijs sacramentis, saltem gratia, per fidem venturi Messiæ alicui concessa augebatur, vt Suarez ibidem sect. 3. concedit: atque propterea saltem, modo quodã impro- B prio, affirmare possumus sacramenta illa veteris legis, habuisse vim effectiuam gratiæ; quia per fidem Christi venturi, illis gratia concedebatur: quamobrem de circumcisione scribens Paul. ad Rom. 4. quæ data fuit Abrahæ inquit: *Et signum accepit circumcisionis, signaculum iustitiæ fidei.* nimirum iustificationis. *vt agnoscerent homines,* inquit Augustinus lib. 2. de nupt. & concupisc. cap. 12. *ex signo hoc, se iustificari, fide Christi venturi, non operibus.* Quod idem de reliquis sacramentis ve- C teris legis dicendum erit ex doctrina S. Bonauent. in 4. dist. 1. art. 1. quæst. 5. Sancta igitur hæc Sacerdotalis vnctio ex meritis Christi venturi, Sacerdotibus dignè illam in veteri lege suscipientibus, gratiam vel contulisse, vel saltem eamdem auxisse, credendum erit. nam sacer quoque textus, in illo capite, non obscurè id aperuit cum ait Exodi 30. *Aaron & filios eius vnges, sanctificabisque eos, vt sacerdotio fungantur mihi.* Est enim sanctificare, gratum aliquem reddere summo, & omni- D potenti Deo.

Nec te deterreat, precor amice lector; quod vno, & eodem oleo sancto, vtensilia etiam tabernaculi consecranda essent; quæ proculdubio, sanctitatis, ac gratiæ omnino expertia sunt; nec aliqua ratione sanctificationis gratia capacia fieri possunt. Etenim oleo sancto ea liniebantur, non quidem vt gratiam, siue sanctitatem reciperent; sed vt homines admonerentur in illo-

A illorum vnctione; ex vsu illorum Deum placari, & gratiam recipi ab his, qui digne illis vtensilibus vterentur. quamobrem in eodem capitulo, cum de vtensilibus sacris egisset Deus, statim subintulit, *qui tetigerit ea sanctificabitur*.

Verum in præparatione vnguenti consecrationis, nihil de ponderibus, & mensuris illorum tradidit Deus; sed solius olei mensuram aperuit; de qua nullus ambigendi locus relinquitur. Cum igitur reliquorum aromatum, pondera, & mensu-
B ra, in compositione sacri huius vnguenti perquirenda, inuestigandaque nobis ex munere sint, iuxta regulas vnguentariæ artis procedendũ erit: quæ in componendis medicamentis, eã seruant methodum, vt basim prout finis intenti, exigentia poscit, primũ constituat; dehinc alia adhibeat aromata, quæ basim ad finem intentum, adiuuare valeant; vel etiam aromatis, quod pro basi constitutum fuit, vires corrigere, ac moderare possint, si finis intentus quoquomodo impediretur. de-
C nique alia etiam aromatibus adiungi consueuerunt, quæ ratione subtilioris naturæ, virtutes medicamentorum in se recipiendo, illas pro voto artificis temperarent, corrigerent, atque dirigerent: cuius excipientis locus, in hac nostra sacri vnguenti compositione, oleo committitur; cuius quantitas ad vnius Hin mensuram, Deus vnguenti artifex statuit.

Est autem Hin, mensura quædam liquidorum, antiqua in sacris litteris, quæ duodecim *loghim* continebat; sed quænam
D mensura esset *logh*; quam liquidi humoris quantitatem contineret; apud auctores non satis pro comperto habetur. nam sanctus Hieronymus, non solum pœnitentiæ, sed etiam sacrarum litterarum splendidissimum Ecclesiæ lumen, quoties in sacris Litteris in hebraico textu לוג *logh* legitur; toties ipse sextarium interpretatur. At sextarius iuxta doctrinam Fratris Ferdinandi de Escalante lib. 7. clypei concion. cap. 25. viginti vncias mensurales continebat; quæ decem, & octo vnciarum

pon-

pondus attingunt: quæ quidē decem, & octo vnciæ, Hiſpanicā libram habent. quamobrem ſextarius Hieronymi, idem erit cum Hiſpanico *quartiglio*; quæ menſura, olei libram continere certiſſimum eſt. quæ doctrina cum communi Doctorum ſententia ſtat, quæ idem in liquidis לוג *logh* putat, atque libra. Et licet alij ſint, qui ſubtilius commenſurantes לג *logh* tantam liquidi humoris quantitatem continere dicant; quanta ſex ouorum corticibus contineretur, parum noſtra intereſt. nam cum vnico oui cortice duæ liquidorum vnciæ tribuantur; ſex ouorum corticibus, vnicam Italicā libram olei contineri certiſſimè conſtat. quamobrem vnicus hin, qui duodecim continet *logh*, duodecim olei libras continebit. qua olei quantitate, imbibenda, commiſcendaque erant, ex Dei præſcripto, aromata omnia ad componendum ſacrum Conſecrationis oleum. Aromata autem in difficultate ſunt maxima, cum nihil in ſacro textu, de eorum ponderibus, & menſuris egerit Deus: ſed tantum pecuniæ, ac pretij meminerit, quo emenda fuerant; incertum verò ſit eius ætatis aromatum pretium; quamobrem, diuinandum erit, vt ita loquar, in aromatum pondere inueſtigando: in compoſitione huius vnguenti. *Sume tibi*, inquit Deus, *myrrhæ electæ quingentos ſiclos*. quæ de myrrha electiſſima ſtactes appellata, intelligenda fore, iam docuimus. de cuius pretio ex Plin. lib. 12. cap. 15. ibidem diximus.

Cum autem in medicamentis compoſitis, illud baſis, & fundamenti nomen ſortiatur, quod primo, & per ſe finem intentum ab artifice componente reſpicit; in ſacra huius vnguenti compoſitione, baſis, & fundamentum vt aperiatur; finem tam internum, quàm externum à Deo Opt. Max. intentum, inueſtigare cogimur. etenim ſi finem primarium, ſacræ huius vnctionis quæramus; Sacerdotūque ſanctificationem, per infuſionem gratiæ, vel eiuſdem quoque augmētum dixerimus,

à ſcopo

A à ſcopo me iudice non aberrabimus: nam ſacer textus ſatis id aperuit, tum dicendo: *vnges Aaron, & filios eius, ſanctificabiſque eos*: tum in illis alijs verbis, *facieſque vnctionis oleum ſanctum*. Cum igitur illorũ ſanctificationem meditaretur Deus, odoratã quoque compoſitionem meditatũ fuiſſe, textus ipſe aperuit ſubinferens; *vnguentum* (ſupple facies) *compoſitum opere vnguentarij*. Ne obiter quæſo amice lector vocabulum *vnguentum* percurratur, ſed quæratur quid ſit. *eſt autem vnguentum*
B *vnguinoſum odoramentum*, vt ait Fernel. vir doctiſſimus lib.4. method.meden.cap. 19. ideò enim aromata odorata oleo commiſcentur; vt oleum vim odoratam excipiat. nam hæc auctore Fernel. ibid. cap. 7. non modo oblectant; ſed & corroborant, & corporis ſpiritus vehementer reficiunt; animumque exhilarant. vt ſpiritus igitur Sacerdotum reficeretur, & ad res ſuper naturales, exhilarareturque ad ſeruiendum Deo in lætitia; hinc odoratiora, & digniora aromata, quale eſt ſtactes
C pro ſacri huius vnguenti compoſitione, ſumenda præcepit Deus.

Verum ad gratiæ infuſionem, vel augmentum reuertamur; quam primo, & per ſe à Deo intentam fuiſſe diximus; quæque ſine fide, omnino negatur; iuxta doctrinam Apoſtoli, *Sine fide impoſſibile eſt placere Deo*. quia verò tanta fidei claritate Summi Sacerdotis animus, aliorumque etiam minorum Sacerdotum mentes illuſtrari debuere, vt quodammodo Ange-
D los æquarent, iuxta illud Malach. 2. dicentis: *Labia Sacerdotis cuſtodient ſcientiam, & legem ex ore eius requirent, quia Angelus Domini exercituum eſt*; idcirco myrrha pretioſiſſima & digniſſima, baſis, ac fundamentum huius vnguenti Conſecrationis tenere debuit; quæ ſuo odore cerebrum recreat, ſuperuacuos humores abſtergit, & abſorbet; auctore Fernel. lib. 5. cap. 19. cumque, vt idem auctor tradit lib. 19. cap. 12. cum amaritudine ſumma, tenuis ſit ſubſtantiæ, potentiſſimè extergit,

tergit,

tergit, albugines tollit, caliginem discutit, & scabritiem leui- A
gat. quæ quidem stactis conditiones, quam sint accommodatæ ad significandam claritatem fidei, requisitam in Summo Sacerdote, & alijs sacrorum ministris, nemo non videt. taliter equidem ab omni scabritiæ Sacerdotis mens aliena, tanto etiam lumine illustrata esse debet; tamque ab omni velamine, aut caligine munda; vt si quando dubitatio aliqua in populis oriretur de doctrina fidei, pietatis, ac religionis Sacerdotem Summum consulendum iusserit Deus. B

Verum quia charitate Sacerdos feruere debet, vt muneris sui munia prosequi valeat; propterea cinnamomum Deus myrrhæ addere iussit. nam myrrha licet in ordine calidorum sit ex Dioscor. lib. 1. cap. 75. tamen eam non habet caloris copiam, vt ferueat, nisi aliquo alio aromate iuuetur, ineptè igitur satis Sacerdos legis, & doctrinæ notitiam alijs præstare poterit; nisi à sordibus quoque cordis, ventriculo purgato, charitatisque calore roborato; primus ipse legis, & pietatis doctrinam C
concoxerit. Est enim cinnamomum calidum in tertio ordine calidorum, & ex doctrina Fernel. lib. 5. cap. 21. putredinem exorbet, ad venena est vtile, excalefacit, adstringit, roborat ventriculum, & concoctionẽ iuuat. quamobrem quam istud aroma accommodatum sit ad significandum conditiones requisitæ, ad Sacerdotis munia, res ipsa declarat. Purgare enim illi expedit cordis ventriculum, charitate, diuinæque dilectionis ardore corroborari; vt pietatis doctrinam sibi diuinitus D
communicatam concoquere valeat; & reliquis quoque membris eiusdem corporis, cuius ipse est caput, communicare queat: vt fidei claritas per myrrham eidem communicata, cinnamomi efficacia, ac vritute ferueat.

Doctrina autem sana, in ventriculo sacerdotalis cordis minime concoqueretur; ni hydropis illa vitiorum, superbiæ nimirum ac temulentiæ, omninò sanaretur; sitisque rerum huma-

narum,

A narum, honorum, atque dignitatum inextinguibilis toll eretur: propterea aliud quoque aroma, quò ista sanarentur adhibere necesse fuit; vt priora aromata, myrrha nimirum, & cinnamomum alterius viribus iuuarentur: idcirco calamum aromaticum adiungi Deus præcepit. Ea enim est calami aromatici vis, auctore Fernel. lib. 5. cap. 24. quod leuiter adstringit, ventriculum, & hepar excalfacit, atque roborat, hydropem que sanat. diuinæ namque gratiæ virtute, consuetudo peccandi B necessario fuit tollenda; quæ est hydropisis, fidei lumen obnubilans; & cor, tum à receptione, tum à concoctione eiusdem maximopere impedit: voluit verò Deus effectus hos diuinæ gratiæ, in Sacerdote significari, calamo aromatico, qui vnguentum hoc ingrediebatur.

Nec mirum videri debet, Deum costum, prædictis iam aromatibus adiunxisse. non enim Sacerdoti sufficit; intellectum lumine fidei illustratum habere; ad cognoscendum, & pene- C trandum diuinæ legis arcana: sicuti nec etiam, satis est stomachum calore roboratum, ad legis diuinæ doctrinam, & pietatis scientiam concoquendam habere; cor voluntatemque ardenti charitate inflammatum seruare; etenim adhuc in Sacerdote remanet desiderandum; vt cælestis doctrina, diuinarum rerum fœtus, piorumque operum, ex concepta Dei, & proximi dilectione, partus edat: quos edere minime poterit, nisi conceperit; vt autem tam conceptum, quam partum istum D sibi gratum insinuaret Deus; præ dictis aromatibus costum adiungi iussit. costus enim, auctore Fernel. lib. 5. cap. 26. impurum vterum expurgat, tum potu, tum suffitu, & ad concipiendum maxime iuuat. Volebat igitur bonus Deus, sacra hac vnctione, Sacerdotis intellectum fide illuminatum, significare; charitate & gratia inflammare, atque sanctificare: & demum ad pia opera edenda potissimum præparare; volebat demum Sacerdotum munera aperire; præstantissimisque

illis

illis aromatibus, quales virtutes in ipsis, ipse desideraret insinuare. A

Miraberis fortasse Lector, maxima horum aromatum calliditas; quodque quatuor communes medicamentorum gradus caloris, excedere videatur; quamobrem regulas ex præscripto artis vnguentariæ, transgressisse hanc compositionem videatur. Sacerdotum dignitas intueatur quæso qualis, ac quanta debeat esse. de rebus Fidei cognitio in Sacerdotibus contempletur. de his enim dicebat Petrus, *Paratos esse debemus, rationem reddere eius, quæ in nobis est fidei, & spei*. consideretur quanta in Deum, & proximum charitate feruere, Sacerdotis pectus debeat. quamobrem Paul. ad Timoth. in cap. 6. dicebat, *sectare iustitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem, &c.* perpendatque Lector quos pietatis fœtus Sacerdos edere debeat. Paul. enim ad Titum cap. 2. de hoc dicebat: *In omnibus te ipsum præbe exemplum bonorum operum, in doctrina, in integritate, in grauitate, verbum sanum, & irreprehensibile: vt is qui ex aduerso est vereatur, nihil habens malum dicere de nobis*. Hæc omnia si mente reuoluantur, amice lector, animoque à nobis Sacerdotibus agitentur; summam calliditatem, excellentiamque sacri huius vnguenti nequaquam admirabimur quin potius aperte cognoscemus; quid Deus in his aromatibus significare voluerit; & diuini placiti intentum assequemur. Sacerdotem nimirum teneri, in omnibus perfectionibus, atque virtutibus, communem, vulgaremque terminum transcendere, communemque sanctitatis limites excedere, ni muneri sacerdotali deesse velit: iuxta doctrinam Augustini in regula, *quanto quis in loco superiori, tanto in periculo maiori versatur*. Discant Sacerdotes timere, & certo sciant se acrius à Deo puniendos, si peccauerint. id enim statim post vnctionem, filiorum Aaron, Nabal, & Abiu Deus aperuit, cum enim proprio incũberent ministerio, parumque defecissent;

B C D

A ſent; illicò egreſſus ignis à Domino, eodem repentina morte mulctauit. Cur verò adeò in amicos ſæuierit Deus, teſtatus eſt, dicens: *Sanctificabor in his, qui appropinquant mihi*. vtinam aliorum ruina edocti, noſtræ ſaluti conſulamus.

CAP. XV.

Compoſitio ſacri Conſecrationis olei docetur.

B

Ad locum Exodi 30. *Sume tibi aromata primæ myrrhæ & electæ quingentos ſiclos, & cinnamomi medium, ideſt, ducentos quinquaginta ſiclos, calami ſimiliter ducentos quinquaginta, caſsiæ autem quingentos ſiclos in pondere Sanctuarij, olei de olivetis menſuram Hin; facieſque vnctionis oleum*
C *ſanctum, vnguentum compoſitum opere vnguentarij.*

PONDERA aromatum, quæ ſacrum Conſecrationis oleum ingrediuntur, nihil expendere profuiſſet, niſi ad artem vnguentariam, hæc ipſa redigerentur. ſic enim omnibus numeris completa, abſolutaque diuinæ vnctiones, noſtrique Conſecrationis olei cognitio præſtabitur. hanc
D ipſemmet huius Compoſitionis Artifex ſummus, in ſacro textu breuiſſimis verbis præclarè inſinuauit, loco iam ſæpè citato, dicens: *Facieſque vnctionis oleum ſanctum, vnguentum compoſitum opere vnguentarij*. Ex quibus perſpicuum eſt, quid, & qua etiam arte, ſacrum hoc oleum componendum eſſet. quamobrem ex regulis aromatariæ, ſiue vnguentariæ artis, ſacri huius vnguenti componendi methodus expiſcari tentabimus.

Verum

Verum ne aliquid in tactum relinquatur; quod ad huius sacri olei exactam cognitionem, quoquomodo nos conducere possit; cum duo habeantur vocabula in hebraico exemplari, quibus componendum aperitur שֶׁמֶן *scemen*, nimirum & illud aliud רֹקַח *roqhaxh*; & priori significetur oleum, posteriori verò compositio odorata; perspicuum ex his est, componendum ex his odoratum quemdam liquorem, non quidem inspissatum, sed fluentem ad instar olei; quem vnguentum appellauit sacer noster Interpres. quamobrem vt rei notitia habeatur, vnguenti vocabulum, quasi ab ouo eruendum erit. Vnguentorum itaque significatio, si hac nostra ex ætate attendatur; medicamenta ex varijs aromatibus, herbis, præsertimque oleis condita appellari consueuisse, certissimè constat. quæ vnguenta à Medicis, ac Chirurgis ad medendum humana corpora instituta; diuersitatem nominum sortiuntur, à diuersitate, ac varia vulnerum, atque infirmitatum natura; quæ vnguentis ipsis tollenda, atque medenda erunt. quamuis si rebus nomina respondere debeant; hæc medicamenta, vt præclarè Gaspar. Bauhin. in cap. 41. lib. 1. Dioscorid. obseruauit; potius myrrhocopa, quam vnguenta dicenda fuissent.

Antiquitus autem, vt testis est Dioscor. loco citato, & Galen. lib. 6. simplic. medicam. & Matthiol. in cap. 42. lib. 1. Diosc. vnguenti vocabulo, olea aromatibus condita appellabantur, quibus corpora irrigabantur; vt eorum odore vires animales recrearentur, sicuti etiam nos in primo nostro Myrothecio diximus. Licet verius rigoroso vocabulo, quæ ex solis aromatum succis condiebantur composita; vnguenta propriè, rigoroseque appellarentur; quæ nimirum ex arborum fructibus, aut diuersarum herbarum seminibus, aut stirpium resinis, aut aliquid aliud tale in oleaginosum liquorem extrahebantur; vel aromatibus, odoris gratia, condiebantur: in qua signifi-

A gnificatione, etiam iuxta vetus vnguentariæ artis institutum, nos quoque de oleo sacro Consecrationis loquimur in præsens vnguentumque illud, oleum dicimus; in quo odoris gratia aromata imbibita fuerint. in quo pariter sensu intelligendus est textus sacer; quoties vnguenti nomine, de sacro sancta hac compositione, ad sacerdotalem vnctionem, sacrorumque vtensilium consecrationem meminerit.

Methodus huius compositionis, ex vnguentaria arte, iuxta B illius regulas, aromatibus primo præparatis, petendus erit. quamobrem cum stactes, seu myrrha primo sese offerat, tamquam basis, fundamentumque sacræ huius compositionis; dubitandi locum præstabit, olei myrrhæ, diuersæ apparandi methodus. seccatis namque gallinarum ouis, & eo vsque iam decoctis, quousque duritiem contrahant; si mox per medium scissa, vitellisque extractis, loca media & vacua, stacte, seu myrrha puluerizata repleantur; stactes ipsa, seu myrrha in C oleum liquescit; qui liquor myrrhæ oleum dici consueuit. Liquescet verò myrrha, ouis ipsis humido in loco seruatis. Est & alia huius olei parandi methodus; myrrha nimirum, siue stacte puluerizata, atque in oleo infusa ad malagma conspissandum. ex hoc enim malagmate, si humor exprimatur; oleũ quod myrrhæ, siue stactis dici ab aliquibus consueuit; proculdubio exsudabit. Olea enim quæ aromatibus, herbis, aut alijs rebus componuntur: vel expressione, vel ignis concoctione D parantur; aut solius Soli calore extrahuntur; quæ quidem olea, insolata appellari mos fuit. parantur autem hæc olea insolata florum, aut germinum, surculorum, radicum, aromatum, & aliorum huius generis infusione in oleo, quod per aliquod temporis spatium, in Sole dimissum fuerit. Myrrhæ quoque oleum aliquando hac ratione parari, auctor est Dioscor. lib. 1. cap. 51. in compositione olei Sussini, & cap. 52. cum de oleo Narcissino ageret, & cap. 61. scribens compositionem olei Mendesini. Aliquando myrrha puluerizata, vino imbibenda fuit, ad parã-

dum oleũ; quemadmodum in compositione olei Cyprini cõtingit. vt ex eodem cap. 54. & 55. constat de oleo Irino agens. Adhibebatur verò vinum ad vasa illinienda, in quibus vnguẽta concoquebantur, & illa olea ebulliebãt. Mel quoque ex præscripto artis addebatur; vt ab aromatum pulueribus cõmixtis, atque in offulis diuisis, oleum extraheretur. id accepimus loco cit. cap. 63. cũ de oleo cinnamomino agitur. & cap. 57. vbi de oleo amaracino sermo est. Cum igitur totupliciter, oleum myrrhæ parari posset, inquirendum sub iudice remanet, quæ nam seruaretur methodus in hac sacri vnguenti cõpositione. Dicimus igitur, vt compositionis methodus, quantum fieri potest, perspicua fiat, omnisque ambiguitas euanescat; oleum myrrhæ iam in alluminibus ouorum liquefactæ, ab hac sacri vnguenti compositione omnino arcendum. Nam diuino præcepto statuitur, myrrham ad sacri vnguenti compositionẽ, accipi debere, non oleum myrrhæ; quale illa liquefactio communiter appellari solet. Nec etiam arbitror myrrhã fuisse pulucrizandam, atque melle redigendam in offulis, vt his in oleo iniectis, oleum sic aromatizatum extraheretur. nam mel à sacris à Deo præscriptis, omnino prohibebatur. quod etiam de vino asserendum censeo; quod vinum non necessario, horũ vnguentorum cõpositionem ingrederetur. Nã si Deus, mel, aut vinum, ad huius vnguenti cõpositionem adhiberi voluisset; vtique quemadmodum olei, & aliorum, quæ hanc sacri vnguenti compositionem ingrediuntur, illa quoque expressisset. nam, me iudice, satis nequaquã fuisset dicere, vnguentũ istud arte vnguentarij componendum fore: sic enim libertati artificis relinquebatur, vino, melle, oleoque vti, aut non vti: quia vt diximus, nec vinum, nec mel omnino, nec oleũ oliuarum necessario requirebãtur. potuisset enim oleo, ex myrrha prius extracto, huic addere reliqua aromata. Cũ igitur solius olei Deus meminerit, nõ mellis, nec vini: & hæc ad regulas vnguentariæ artis, pẽdenda forent; profecto excludenda ab hac sacri vnguẽti

cõpo-

A cōpoſitione mel, vinumque omnino fuerūt. Solius igitur myrrhæ pręſtantiſſimæ, ſeu ſtactis in oleo pulueriʒatæ vſus relinquitur; vt oleū extractū, vnà cū alijs aromatibus imbiberetur; atque his ea ratione pulueriʒatis, ſacrū vnguentū cōponeretur. Vſus cinnamomi inquiratur, quod in ramuſculis haberi, iam ſupra oſtendimus, cap. 9. ramuſculorum verò vſus, in arte vnguentaria, duplex eſt methodus, nimirum pulueriʒatione, & tunſione. Quod ſi tunſione aromaticorum ramuſculorum B vſus fuerit, aqua aliquantum perfundebantur; vt Dioſc. lib. 1. cap. 42. docet; vbi roſacei vnguenti compoſitionem aperit; deque iunco odorato ſermonem habet. Et cap. 55. compoſitionem vnguenti Irrini docens, præparationemque ligni balſami, quod roſacei vnguenti compoſitionem ingrediebatur; etiam hoc tundendum tradit. cap. quoque 57. agens de vnguento Amaracino, iunco odorato, & calamo aromatico inſpiſſando, hæc quoque ex eius dictis videntur tundenda: niſi C fortaſſe velit huiuſmodi ligna pulueriʒanda fore; quod etiā alia methodo in ramuſculis odoratis, veteres vnguentarij vtebantur: præſertim cum Dioſcor. in hoc poſtremo loco doceat, huiuſmodi tunſiones, eatenus in mortario fieri debere, quatenus ea cribranda ſint. quod fieri nequiret, ni prius pulueriʒata tunſione, vel lima illa ipſa aromata fuiſſent. quemadmodum de cinnamomo, in componēdo oleo Amaracino cap. 57. lib. 1. Dioſc. docuit. Cū igitur iſtud aroma, quod cū alijs in compoſi- D tione noſtri Cōſecrationis olei, ad offas, ſolius olei miniſterio, conficiendas impaſtandū fuiſſet; vtique etiam pulueriʒādum; nam alias in offulis redigi minime potuiſſet, aut oleo imbibi.

Calamus odoratus in genere cannarum, ſiue arundinum reponitur: propterea proculdubio contundendus, ac frangendus primo, ſicque fractus, atque contuſus, ad oleum inſpiſſandum, eodem imbibendus fuit. quemadmodum Dioſcor. cap. 42. primi libri in compoſitione olei roſacei, & cap. 46. in compoſitione olei telini docuit. aliquando verò, non ſta-

tim ac confractus fuiſſet calamus oleo immiſcebatur ; ſed A antequam oleo commiſceretur ; vino imbibebatur, vt idem docet cap. 51. agens de oleo Suſſino; & cap. 52. agens de oleo Narciſſino; & cap. 56. agens de oleo Glaucino. Sed quia, vt iam diximus, vinum ab hac vnguenti ſancti compoſitione, alienum arbitramur: hinc ſolius fractionis, cõtuſſioniſque calami aromatici vſum, in hac cõpoſitione vnguenti admittimus. quo fracto, atque contuſo, oleo ipsũ ſtatim imbibendũ arbitror ; & eo inſolato, vel cocto, inde ab oleo, calamum odoratũ extrahendum fuiſſe cenſeo; vt in oleo illo calami aromatici virtute relicta, poſtmodũ eodem in oleo, reliqua aromata perfunderẽtur. B Coſtum ſimiliter, cuius virtus in radice poſita erat, in pulue-rem redigendum, ac denique in offulas diuiſum, ex præſcripto artis, ad huiuſmodi vnguenta componenda parari ſolitum Dioſcor. cap. 56. auctor eſt: de vnguento Glaucino agens, in quo coſtum ingrediebatur: & cap. 57. agens de vnguẽto Amaracino, in cuius ſimiliter compoſitione coſtum, locum habebat. C ratione tamen interdicti à Deo vini, & mellis, à compoſitione quam præ manibus habemus; potius coſti offulæ reijciendæ erunt: nec coſtum niſi pulverizatum, & oleo imbibitum vnà cum alijs aromatibus ſimiliter pulverizatis, compoſitionem hanc ingredi potuiſſe, arbitramur: vt ſanctum hoc oleum Conſecrationis ritè perficeretur.

Cuius autem artis eſſet hoc oleum parare, Deus declarauit, dicens, opere vnguentarij parari debere. non quidem illius vn- D guentarij, qui medicamenta ad curandum vulnera parat; ſed eius, qui aromata odoris de cauſa commiſcet, oleaque odorata conficit. præclarè hoc expreſſit textus hebraicus his verbis רֹקַח מִרְקַחַת מַעֲשֵׂה רֹקֵחַ שֶׁמֶן *roqhaxh, mirqhachxat, manghaſeh, roqheahx, ſcemen*. ideſt, (ſupple & facies illud oleum) *pigmentum pigmentationis opere* (ideſt arte) *pigmentantis oleum*. vox enim hebræa מִרְקַחַת *mirqhachxat* propriè ſignificat pigmentationem naribus gratam, & odoratam. quæ ars antiqui-

tus

A tus dicebatur Myropolica; & huius artis magister Myropola. cuius artis illa erat pars pręcipua; vt odores componeret, & vnguenta ad corpora recreanda præpararet: vt ex Plaut. in Cass. liquido constat, dum ait:

Myropolas sollicito omnes, vbicunque vnguentũ lepidum.

Quamobrem myropolium, vnguentaria taberna dicebatur. Myropolica itaque arte, eiusve regulis, ac præceptis, hoc sacrum, præstantissimum, & odoratissimum vnguentum com-B ponendum fuisse, verba ipsius sacri textus indicant.

Sacræ igitur huius compositionis olei methodus hæc erit; vt sumpto vnico olei omphacini Hin, quæ mensura olei libras duodecim capiebat; eius quidem puritatis, atque perfectionis, vt nulla indigeat lotione: prius aliquantulum oleum aromatibus, ex regulis artis inspissari oportebat; vt paulatim odores, & aromatum vim admitteret: propterea in eo oleo calami odorati diligenter fracti, & contusi primum duæ drammæ im-C mittendæ erunt; spatioque aliquorum dierum in oleo relicto calamo, donec in oleo omnino maceraretur; interim tamen sæpius interdiu spatula aliqua oleum cum calamo commiscendo, vt tota substantia, & virtus odorata calami aromatici, eidem oleo communicaretur. Quibus ritè peractis, vt totum hoc malagma olei, & calami aromatici inspissaretur, in balneo maris tantisper malagma concoquendum fuit, quousque aliquam modicam crassitudinem oleum contraherer; dein-D oleo colato, tota eius malagmatis, oleique substantia in vase recepta, eidem reliqua aromata pulverizata, diligenterque cribrata, sigillatim commiscenda erant: nimirum stactis pręstantissimæ libra media, cinnamomi drammæ vnius quarta pars, costi verò drammæ tres sumerentur: oleum verò quod admittere debuit odores, & iuxta regulas artis in hac sacri vnguenti compositione excipiens appellatur, triplam ad minus proportionem ad totum compositum haberet. quod alij dili-

gentiores iuxta regulas artis pigmentariæ, rectius considerare A poterunt, & horum aromatibus dotes præscribere: quibus in omnibus me remitto.

His igitur aromatibus oleo infusis, malagma dimittendum fuisse arbitror, per aliquod temporis spatium, vase quamdiligentissimè clauso, interim interdiu sæpius aliqua spatula, aromata, & oleum commiscendo, mouendo, atque pertentando, vt aromata illa emolescant; oleumque, illorum aromatum virtutem, & qualitatem odoratam ebibat: tandem malagma, B illudque inspissamentum iterum concoquendo, non ad carbonum ignem, quia est nimis efficax, & virtus odorata illorum aromatum forsitan euanesceret; sed in balneo maris, quousque benè, & optimè oleum aromatizetur, & omnem illorum aromatum substantiam, ac virtutem excipiat. hanc vt ebiberit coletur oleum, & torculari, vel aliquo alio instrumento, vnà cum oleo tota illorum aromatum substantia expressa, oleum, & vnguẽtum sanctum habebitur, vt puto, quod C Deus fieri Moysi præcepit; quo Sacerdotes consecrarentur, & reliqua quoque vtensilia, diuino cultui manciparentur. Quam quidem compositionem vnguenti, quãtum laboris nobis fuerit; illud sit argumentum, quod Medici, Aromatarij, Vnguentarijque munera à nobis alienissima obeunda fuerunt: & de vnguento egimus, de quo nemo alius adhùc egit; nulloque duce, inuia perambulauimus sacræ Scripturæ loca, quæ à nobis dicta, si Lectori beneuolo probari comperiemus, nobis D quoque probata erunt. si quis verò rationabiliora ingeniosè excogitauerit, nobis probata certò teneat.

CAP.

A

CAP. XVI.

Quanta religione, ſacrum Conſecrationis oleum colendum iuſſerit Deus.

Ad loca Exodi 30. *Filijs quoque Iſrael dices; hoc oleum vnctionis ſanctum erit mihi, in generationes* B *veſtras, caro hominis non vngetur ex eo, & iuxta compoſitionem eius non facietis aliud; quia ſanctificatum eſt, & ſanctum erit vobis. homo quicunque tale compoſuerit, & dederit ex eo alieno, exterminabitur de populo ſuo.* Exod 19. *Hæc dices domui Iacob, & annunciabis filijs Iſrael,* &c.

C VTinam excellentiam, dignitatemque ſacri conſecrationis olei; quam ex aromatum præſtantia expiſcari tentauimus, aſſecuti ſimus. quod tamen vbi ex voto minime contigerit, ſaltem noſtri ingenioli terminum, ea in re declaranda, aſſecutos eſſe, ſateri minime verebimur: dabit Deus, vt alij perſpicaciori lumine donati, in his elucidandis, ſagittam vlterius à me iaciant, ſcopumque fortiùs attingant. Nunc noſtri eſt muneris eiuſdem ſancti olei dignitatem ex religione quæ- D rere, qua illum reuereri iuſſerat Deus cap. 30. Exodi, qui cum ibidem eius compoſitionem inſtituiſſet; de religione, qua ab hominibus ſanctum hoc oleum venerari cupiebat, agens; ſic Moyſem alloquitur. *Filijs quoque Iſrael dices. hoc oleum vnctionis ſanctum erit mihi in generationes veſtras: caro hominis non vngetur ex eo, & iuxta compoſitionem eius non facietis aliud; quia ſanctificatum eſt; & ſanctum erit vobis. homo quicumque tale compoſuerit, & dederit ex eo alieno exterminabitur de populo*

 ſuo.

suo. Loci huius explicatione, sacri olei reuerentia conside- A
randa occurrit; cum primis verò id pendet ex suprapositis verbis, quærendo an verba illa, vim præcepti teneant; & diuini præcepti transgressor censendus fuisset; quicunque vnguentum huic simile confecisset; vel eo vsus fuisset; siue extraneis tale vnguentum præstitisset. hæc enim tria allato à nobis iam loco complectuntur.

Existimare fortasse aliqui potuissent; verba illa, præcepti vim nequaquam habere; cum non pronuncientur per verbum B imperandi צִוָּה *çiuah*, quod propriè *præcipere*, seu *mandare* interpretatur: & est personæ auctoritatem, ac potestatem habentis. Cum igitur locus allatus, decretumque iam positum, de cultu sacri consecrationis olei, per verbum דִּבֵּר *dibber*, quod *alicui loqui*, cum aliquo sermonem habere; aliquid alicui dicere, verè & propriè significat; videbantur loca allata, à vi præcepti aliena esse. sic enim hebraicus textu habet וְאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר *vehel benè Israel thedabber*. hoc est: *& ad filios Israel* C *loqueris*. intelligentiam verò huius loci, maximè dubiam facit; illud verbum *loquor*. nam si concedere velimus, quod quicquid in Scripturis sacris per verbum, *loquor, loqueris*, exprimitur; vim præcepti habeat; plurima, eaque innumerabilia in Scripturis sacris, præcepta assignanda forent; quæ omninò, vi præcepti carere, communis Ecclesiæ, Interpretumque sensus monstrauit. Quin ipsamet diuina oracula id commonstrant. quoties enim Moyses, aliquid ad populum, Dei no- D mine, afferebat; toties hac dicendi frasi, illum locutum, sacra oracula testantur, quod cum sæpe, atque sæpissime legere contingat; præcipiendi modus, ac præceptorum finis, nullus profectò pro his esset.

Etiam stant pro hac sententia, quæ cap. 19. Exodi habentur. cum Deus Moysem alloquitur dicendo ei. *hæc dices domui Iacob, & annuntiabis filijs Israel*. quibus statim adiunguntur præ-

cepta

A cepta plurima, moralia, cœremonialia, atque iudicialia; Iſraelitico populo tradita, ante initum cum Deo fœdere, ad quæ tamen certum eſt, illum populum, ante initium fœdus, obligatum nequaquam extitiſſe; niſi tantum naturali iure: quia nondum fœdus, pactumque populus ille cum Deo inierat; cuius vigore ad illorum præceptorum obſeruantiam, ſe obligabat. quemadmodum poſtea feciſſe legimus cap. 24. Exodi. igitur vocabula illa *dicere*, & *loqui*, quæ ſimiliter in citato lo-
B co cap. 19. habentur; vim præcepti nequaquam habebunt; nec legis obligationem inducent: alias dicendum eſſet, populum ad obſeruantiam illarum legum, atque præceptorum, ligatum extitiſſe, antequam ſe fœdere vinciſſet. quamobrem illa fœderis, atque paciſcendi ceremonia quam ibi ſeruatam legimus, fruſtratoria omnino extitiſſet.

Satis quidem ſpecioſè, rationibus his ſuaſibile videbatur, cultum ſacri olei, præcepto minime vinciri. nemo tamen his
C moueatur; facillimum namque erit; perplexum fortaſſe lectoris animum, ab his inuolucris liberare, & prædictis rationibus facere ſatis. etenim ad priora capita, quæ illi verbo *loqueris* innituntur; & hebraicè habetur verbum דִּבֵּר *dibber*; affirmare nequaquam veremur; vi illorum verborum, præcipi populo, ne ſacro illo vnguento vtatur; neuè vnguentum aliud, illi omnino ſimile, ad humanos vſus parare audeat. ea propter dictionem illam *loqueris* in textu poſitam, correſpon-
D dens hebraico vocabulo דִּבֵּר *dibber*, vim præcepti, tum reſpectu Moyſis, qui diuino nomine illa ad populum Iſraeliticum, referre cogebatur; tum reſpectu populi, cui illa mandabantur; reipſa habere indubitatum erit.

Nam quamuis illa, illique ſimiles dictiones, cum ab aliquo, penes quem nulla ſit auctoritas, aut poteſtas, pronunciantur; vel etiam ſi dignitatis alicuius exiſtat; ſermo tamen eius, ad inferiores, ſibi ſubditos minime dirigitur; ſed vel ad æquales,

aut

aut ad ſibi ſuperiores, tunc præcepti vim nullam retineant; A nihilominus quando oratio, ſeu ſermo, à perſona aliquo genere auctoritatis, poteſtatiſque præfulgida proficiſcitur; vt à Rege, Principe, vel denique ab ipſo ſummo Deo, Regum omnium Rege ſummo, vocabula vtique illa, vim legis, ac præcepti habebunt; & ſignificationem coactiuam retineant neceſſe eſt. cum primis ſi vocabula illa, *loquendi*, aut *dicendi*, in originali textu hebraico, in coniugatione, quam dicunt, *Dagheſſatam*, habeantur: per eam enim coniugationem, vis quæ- B dam, atque energia in ipſa hebraicæ linguæ phraſi exprimitur; quæ præcipiendi vim, præceptorumque efficaciam iuuant. Magis adhuc prædicta vocabula imperandi ſignificationem retinebunt; ſi alia vocabula ſubſequantur, prohibitionis ſignificationem habentia, vt *non facies*, aut *non dices hoc*, *vel illud*, & huius generis alia: quemadmodum videre licet cap. 20. Exodi, cuius in initio eſt vocabulum וַיְדַבֵּר *vaidaber*. ideſt, *Et loquutus eſt*. cui in initio capituli ſub- C inferuntur plurima præcepta per verba prohibitiua, dicendo לֹא יִהְיֶה *loh iheh*, *non erit tibi*, *&c.* לֹא תַעֲשֶׂה *loh tanghaſeh*, *non facies*. לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה *loh thiſtachxaueh*, *non adorabis*. & reliqua alia plurima prohibitiua; quæ per totum illud capitulum leguntur, adiuncta illi exordio, *& loquutus eſt:* & alibi etiam ſæpè in libris Exodi, Leuitici, Numerorum, atque Deuteronomij; ſicuti etiam in loco à nobis allato, in quo illi exordio, *filijs quoque Iſrael dices*, adiunguntur, *caro hominis non* D *vngetur ex eo*, *non facietis aliud*, & alia verba prohibitiua, adiuncta etiam pœna. Quapropter argumento non minimo, quando vocabula illa, *& loquutus eſt*, atque ſimilia vim præcepti retineant, perſpicuum eſt; quæque de iure præcepti in cultu ſacri vnguenti, adeò certiſſimo fundamento inniti intelliguntur; vt ſi rectè conſiderentur; plurimorum in diuinis oraculis locorum ſenſus, aliàs perobſcurum, lucidiſſimum

fiet,

A fiet, illorumque intelligentia plurimum iuuabitur.

Nec magis nos turbant, quæ ex cap. 19. Exodi, in initio huius capituli allata ſunt. nam vulgati Interpretis vis in dictionibus poſita, vbi non apparet diuerſitas ſenſus, aut hæc ſuſpicari poteſt, ex hebraicis textibus petenda erit. quamobrem cũ in textu allato pro contraria ſententia, non habeatur verbum דִּבֵּר *dibber*, quod interpretatur *locutus eſt*; ſed verbum אָמַר *hamar*, quod interpretatur *dixit*, vim coactiuam nequaquam illud B habere, quemadmodum alterum verbum *dices*, perſpicuum erit. Et quamuis illa præcepta moralia, cœremonialia, ac iudicialia, quæ ibi cap. illo 19. & in ſequentibus habentur, populo propoſita fuerint; antequam populus ipſe cum Deo fœdus feriret, atque cum illo, more aliorum Principum Deus benigniſſimè paciſceretur: his tamen ea quæ docuimus, minimè concutiuntur; ſed firmiſſima noſtra iam poſita doctrina manet. etenim populus ad illorum obſeruantiam, iam ta- C citè quodammodo ad ſingula illa ſe obligauerat; & ſaltem animi conſenſu, illa omnia ſe obſeruaturum promiſerat; conſentiens in electionem Principis, nempe in Deum; qui illos ſignis, & portentis ab Ægypto liberauerat; cuiusque in arte militari peritiã expertus fuerat; illum nimirũ in Imperatorem eligendo, & cũ electione Principatus, pariter in omnibus iuribus, quæ ſunt Principum, conſentiendo. Cum igitur inter Imperatoris, ac Principis iura condere leges primam occupet ſe- D dem, in hoc quoque conſenſiſſe videntur.

Iſta verò pro libito, aut ex proprio marte nequaquam confingimus; ſed ex ſacrorum oraculorum medullis eruimus. Cum enim Moyſes verba Dei, nondum in Principem, ac Imperatorem electum, ad populum retuliſſet; Moyſi reſpondit, aſſentitque populus, ſe omnia facturum promittens, quæcumque illi Deus mandaſſet. ſic enim legimus Exodi 19. *Venit Moyſes, & conuocatis maioribus natu populi, expoſuit omnes ſermones,*

mones, quos mandauerat Dominus. Populum verò ad omnia A illa præcepta obseruanda animo consensisse, & tacitè se obligasse, antequam fœdus de obseruantia legis cum Deo iniret; ex his quæ subinferuntur liquido constat. *Respondítque omnis populus simul, cuncta quæ locutus est Dominus faciemus*: inquit textus. cumque postea in sequenti capitulo verbum דִּבֶּר *dibber* ponatur: cum dicitur וַיְדַבֵּר *vaidabber*, quod interpretatur, *& locutus est*; atque postmodum plurima ex Dei præscripto præcipiantur: legis hæc ac præcepti vim habere, ambi- B gendum minimè erit.

Sed ne frustra nos daghessatæ coniugationis meminisse videamur, attendere licebit in supra posito textu cap. 30. Exodi, quem in præsenti capitulo discutiendum accepimus: verbum illud *loqueris*, in coniugatione daghessata, in textu hebraico haberi sic תְּדַבֵּר *theddabber*. quæ quidem vox est futuri temporis, habet tamen vim imperatiuam, iuxta phrasim linguæ sanctæ, auctoritatesque Magistrorum, qui de re Grammatica C sanctæ linguæ sermonẽ habuerunt: atque propterea post verbum *loqueris*, quod nostra vulgata editio, *dices*, est interpretata, plurimæ aliæ particulæ prohibitiuæ statim subinferuntur. nimirum לֹא יִיסָךְ *loh ijsach*, idest, *non effundetur*, scilicet vnguentum hoc לֹא תַעֲשׂוּ *loh tanghasù*, idest, *non facietis*. aliud nempe vnguentum huic simile. & insuper Deus ipse est, qui loquitur, eiusque sermo ad inferiores dirigitur: nimirum ad Moysem, & ad populum Israeliticum. Ex quibus omnibus D clariori adhuc lumine, & firmiori adhuc fundamento, vim legis, atque præcepti tenere verba illa affirmandum erit.

Nam vt præclarè adnotarunt Alphon. de Castr. lib. 1. de lege pœn. cap. 4. docum. 4. Ioan. Med. C. de Ieiunio, quæst. 7. & vnà cum his Doctoribus etiam Gabr. Vaz. 1. 2. disp. 118. cap. 3. num. 21. verba huiusmodi, *debent, tenentur, non licet, non potest*. & alia huius generis, verbo præcipiendi æquipollent: & legis,

atque

A atque præcepti, his, quæ mandantur vim præstant. cumque in supradicto textu similia verba adsint: vt cum dicitur, *non effundetur* vnguentum hoc; *non facietis* vnguentum aliud illi simile: proculdubio in prædicto textu cap. 30. Exodi in verbis illis; vim legis apparere certissimè tenendum erit; & verba illa, diuino iure, vim coactiuam habere, iure optimo nemini dubitandum relinquitur.

Verum ne frustratorius noster labor sit: atque præter iam di-B cta, alijs adhuc firmissimis fundamentis, eadem comprobare vt studeamus: pro maiori illorũ firmitate addatur; quod quoties in aliqua lege, statuto, atque decreto pœna apponitur; toties illud decretum, ac statutum vim legis, atque præcepti obtinere innuitur, subditosque obligatos ad illius obseruantiam fore significatur. Licet enim inter Doctores Theologos controuersia sit; de illis decretis, atque statutis, in quibus transgressores pœna afficiuntur; an ad culpam tantum obligent; an ve-C rò simul, ac semel culpæ, ac pœnæ transgressores subijciantur: nemo tamen est, qui huiusmodi decretis, atque statutis, subditos obligari neget; illaque ipsa vim legis, atque præcepti tenere, dubio procul nemo non asserit. Quia ergo in prædicto textu ex cap. 30. Exodi, transgressores illius, pœna afficiuntur; cum ibi dicatur, hominem illum de medio populi sui excidendum fore, si hoc sacro vnguento vtetur; vel tale vnguentum composuerit; vel de illo super hominem non sacerdo-D dotem effundet; vel denique aliquem alienum à gente Iudæorum, siue Israelitarum, eo perfundet; vtique ex his verbis euidenti argumento probatur, illud Dei statutum, de cultu huic sacro Sacerdotali oleo exhibendo, vim legis, ac præcepti tenere, & ad sui obseruantiam homines obligare.

CAP.

A

CAP. XVII.

Lex de cultu Sacerdotali oleo præstando, tam Leuitas, quàm Aaronitas ligabat.

Ad loca Numer. 18. *Dixitque Dominus ad Aaron, in terra eorum nihil possidebitis, nec habebitis partem inter eos: Ego pars, & hæreditas tua in medio* B *filiorum Israel* ibidem cap. 1. *Tollite summam vniuersæ congregationis filiorum Israel, per cognationes & domos suas, & nomina singulorum quicquid sexus est masculini.* infra. *Loquutus est Dominus, dicens, Tribum Leui noli numerare, neque pones summam eorum cum filijs Israel.* & ad alia.

C

ACTVRVS Deus de cultu, & obseruantia, huius sacri olei Sacerdotalis cap. illo 30. Exodi Moysem alloquitur; in hac verborum forma. *Hæc dices filijs Israel.* quamobrem non incongrue existimare quis posset; Leuitas, ac Sacerdotes, quique de prosapia Aaron erant, nequaquam vi huius præcepti obligari, neque ad illius obseruantiam adstringi; ac proinde absque præcepti transgressione, Sacerdotibus, Leuitisque D pro libito licuisse, sacro hoc sacerdotali vnguento vti, illud componere, aliud illi omnino simile parare; & denique etiam de illo, alienigenis, atque extraneis, sine transgressionis nota, dare: quæ omnia prohibita fuisse iam capite præcedenti ostendimus. Id vero ea ratione quis sibi persuadere posset: quia præceptum hoc, solum ad filios Israel directum videbatur; vt ex verbis ipsius textus probatum constat. at Sacerdotes, atque Leuitæ,

A uitæ, nomine Israelitarum comprehendi nequaquam censentur, in sacris Litteris; atque propterea, neque ad obseruantiam huius præcepti alligatos existere: cum præceptum illud, fieri ad filios Israel tantum iubeat Dominus, dicens: *Hæc dices filijs Israel*.

Quod autem Sacerdotes, nomine filiorum Israel minime comprehendantur; satis apertè propheta in Psalmo. 113. significasse videtur. nam cum in laudem filiorum Israel cecinisset; *Domus Israel sperauit in Domino, adiutor eorum & protector eorum est*; tanquam de gente, & familia à domo Israelitica diuersa, nec nomine filiorum Israel comprehensa, subintulit statim; *Domus Aaron sperauit in Domino adiutor eorum, & protector eorum est*. & licet hæc loca ad firmandum intentum, firmissima censeri possent; verumtamen veritatis elucidandæ de causa, addatur locus ex cap. 29. Exodi, vbi cum Deus ageret de victimarum mébris, quæ ex sacrificijs Deo à filijs Israel C offerendis ad Sacerdotes pertinebant: *Sanctificabisque*, inquit, *& petusculum consecratum, & armum quem de ariete separasti, quo initiatus est Aaron, & filij eius, cedentque in partem Aaron & filiorum eius iure perpetuo à filijs Israel*. Quibus plane postremis verbis Sacerdotes, nomine filiorum Israel, non cõprehendi declaratur. Quod eo nomine, in adductis sacræ Scripturæ locis si non comprehenduntur; certè nec cap. 30. Exodi, vbi de vnguento agitur eo nomine comprehendentur: quia præce- D ceptum hoc, ad filios Israel dirigitur. Cumque iuxta commune iuris prudentum axioma, pœnæ sint strictè interpretandæ, atque intelligendæ; præceptum hoc de non componendo sacro vnguento, quod ad filios Israel dirigitur, strictè erit accipiendum, & ad filios tantum Israel restringendum: non verò ampliandum ad Sacerdotes, aut Leuitas; qui vt vidimus, nequaquam nomine filiorum Israel comprehendebantur.

Nam etiam ab hæreditate filiorum Israel, Aaronitæ exclusi fuerunt;

fuerunt; vt habetur cap. 18. Num. vbi legitur: *Dixitque Dominus ad Aaron, in terra eorum nihil possidebitis; nec habebitis partem inter eos: ego pars, & hæreditas tua, in medio filiorum Israel.* quo in loco inconsideratè non sunt prætereunda verba illa, *in terra eorum*. quasi dixerit Deus ad Aaronem, in regione non tua, sed aliorum, & ideò Aaron, nihil tibi, tuisque posteris erit ibi possidendum; nulla tibi hæreditas habenda erit, in regionibus, quæ iure hæreditario ad illos pertinebit. quod si ab hæreditate etiam filiorum Israel Aaronitæ, atque Leuitæ excluduntur, profectò cum illis non comprehenduntur. Sacerdotes non comprehendi nomine filiorum Israel, iam probauimus; quid de Leuitis sit sentiendum videre oportet. quamuis enim tam Aaronitæ, quam Leuitæ ab eodem Patriarcha Leuì originem duxerint; solum tamen qui per Aaronem originem trahebant, sacerdotij hæredes erant, & hac dignitate à Leuitis reliquis distincti censebantur. à cœtu igitur, & nomine filiorum Israel, ipsos etiam Leuitas excludi, probatum ex eo constat; quod hæreditatem vnà cum reliquis filiorum Israel minimè acceperint. illi enim tantum, iure merito, nomine filiorum Israel appellandi videntur; qui inter duodecim tribubus recensentur; quique ea in regione hæreditatem acceperunt, quæ sanctissimo viro Iacob Patriarchæ, à Deo promissa fuit; qui post luctam cum Angelo habitam, Israelis nomen sortitus est. quamobrem non tantum illos, qui ex fœmore Iacob descenderunt; sed potius illos, qui in regione promissa hæreditatem sortiti sunt, nomine filiorum Israel appellandos esse, rationi fundatæ in sacris oraculis consentit.

Nam cum aliquando ex Dei mandato populus Israeliticus per manum Moysi numeraretur; qui erant de Leuitica tribu, ab eo numero exclusi sunt: Deo ad Moysem, & Aaron cap. 1. Num. dicente: *Tollite summam vniuersæ congregationis filiorum Israel per cognationes & domos suas; & nomina singulorum,*

A *rum, quicquid ſexus eſt maſculini,* &c. Moyſe verò & Aaron iuſſa explentibus, numerati fuerunt Rubenitæ, filij Simeon, filij Iuda, filij Iſſachar, filij Zabulon, filij Ephraim, filij Manaſſe, quorum poſtremi Ioſephi fuerunt, & ab ipſo Iacobo inter proprios filios adoptati; & ideò ſolum ratione adoptionis, inter filios Iſrael numerabantur: filij quoque Beniamin, filij Dan, filij Aſer, filij Gad, filij Nephtalim recenſiti ſunt: quibus tribuum Iſraeliticarum, duodenarius numerus com-
B plebatur. Sub fine tandem eiuſdem capituli, quaſi Leuitæ de numero filiorum Iſrael non eſſent, ſubditur: *Leuitæ autem in tribu familiarum ſuarum non ſunt numerati cum eis.* & illico ſubinfertur, *Locutus eſt Dominus ad Moyſem dicens: tribum Leui noli numerare, neque pones ſummam eorum cum filijs Iſrael.* Non igitur tribus Leuitica inter filios Iſrael reponenda videtur, neque nomine filiorum Iſrael accipienda; cum neque filijs Iſrael annumeretur, neque inter duodecim tribus Iſ-
C raeliticas locum habuerit.

Veriori tamen, ac firmiori doctrinæ inſiſtendo, dicendum videtur; neminem ex deſcendentibus de fœmore Iacob, ſiue Sacerdotes, ſiue Leuitæ fuerint, ab obſeruantia huius præcepti immunem fuiſſe, aut aliquo iure ab eius obligatione ſolutum iri. Ea propter ipſos etiam Leuitas, & ipſos etiam Aaronitas, nomine filiorum Iſrael, in prædicto loco cap. 30. Exodi comprehendi dicimus. vt præclarè etiam Abulen. quæſt.
D 13. in cap. 30. Exodi docet: & hac ratione probare nititur. quoties laicus aliquid agendo peccat, Sacerdos idem agendo, & committendo proculdubio peccabit; imò eò grauius adhuc, quo maiori ſanctitate, & religione, præſertim in obſeruantia diuinorum præceptorum pollere debet; ſed laici tale vnguentum, contra Dei mandatum componentes, proprium corpus tali vnguento vngentes, de eodem alienis dantes, grauiſſimè peccaſſent: ergo etiam Sacerdotes, & Leuitæ eadem

L facien-

faciendo peccassent: imò etiã eo grauius, quo ipsi, vt vidimus, A
maiori obseruantia in diuinis decretis ligabantur: ergo & ad illos præceptum illud extendebatur. quo vnico fundamento, tota Abulensis doctrina innititur, quam prolixius apud eumdem extensam videre poterit Lector.

Sed licet à sententia doctissimi Abulensis nequaquam dissentiam, me tamen iudice, friuola, nulliusque omnino roboris, quæ ab ipso allata sunt argumenta videri debent cuicumque æqua ingenij lance illa fundamenta, illiusque Doctoris ratio- B
nes considerare volenti. Nam peccatorum grauitas, & ratio ipsa criminum, ex ipsa vi legis, ac præcepti attenditur: quamobrem si quid laico lege vetitum fuerit, non verò Sacerdoti; contra latam legem aliquid faciendo, laicus, non verò Sacerdos peccabit. vt sacrum facere, Sacramenta ministrare, sacra contrectare, laico vetita sunt, non Sacerdoti; quamobrem laicus, non autem Sacerdos illa agendo peccabit. sicut etiam in veteri Testamento, panes propositionis manducare, laicis, non C
Aaronitis vetitum erat; & ideò non isti, sed illi, de panibus illis vescendo, peccabant. contra verò, reperiuntur alia Sacerdotibus, non verò laicis prohibita. vt in Ecclesia Latina vxorem ducere Sacerdotibus, non verò laicis vetitum est: quamobrem isti vxorem ducendo minimè peccant; vtique verò illi, qui sacris initiati fuerint. non ergo bene argumentatur Abulensis; laici peccabant, hoc vnguentum sacræ Sacerdotalis vnctionis componendo, eodem vtendo, de eodem alienis dando. D
igitur multo grauius Sacerdotes, Leuitæque peccassent. nec bonæ consequentiæ regulas tenet; dum deducit ad obseruantiam illius præcepti, istos quoque teneri, eoque præcepto alligari. probandum fuerat ex verbis ipsius præcepti, tam Sacerdotes, quàm Leuitas alligari, & ad vtrosque verba diuinæ legis extendi.

Validiora igitur fundamenta in vi verborum legis stabilita

excogi-

A excogitare cogimur, ad prædictam doctrinam comprobandam; non pro libito, aut ex capite sacra interpretando, sed sacrorum textuum diligentissima discussione. Nam præceptum hoc de non cõponendo tale genus vnguenti, de nõ vtendo eo, deque non dando de eodem alienis, ad filios Israel, vt vidimus, dirigebatur: Deo ad Moysen sic dicente: *Hæc dices filijs Israel*. quod equidem præceptum, antequam Leuitæ à reliquis Israeliticis tribubus separarentur, à Deo latum fuit. nam Leuitæ à B reliquis tribubus Israeliticis, post erectionem tabernaculi, illiusque consecrationem, in Dei obsequium à reliquis separati fuerunt. tabernaculum verò consecrari ceptum est mense primo, prima die mensis anni secundi ab exitu filiorum Israel de Ægypto, vt dicitur cap. 40. Exodi: at Leuitæ cũ omni prosapia Sacerdotum mense secundo eiusdem anni, à reliquis tribubus in tabernaculi, ac Dei obsequium destinati fuerunt. sic enim legimus cap. 1. Num. *Loquutus est Dominus ad Moysem in de-* C *serto Sinai in tabernaculo fœderis*. hoc autem contigit prima die mensis secundi, anno altero egressionis illorum ex Ægypto, dicente Deo, *Tollite summam filiorum Israel*, &c. Verum præceptum istud, de reuerentia huic sacro Sacerdotali oleo præstanda, quo omnibus filijs Israel illius vsus vetabatur; Moysi, & filijs Israel latum fuit, in monte Dei Oreb; quando Dominus Moysi tabernaculi architecturam monstrauit; atque ritus Cõsecrationis illius eumdem docuit, multo antequam Le- D uitæ à filijs Israel separarentur; priusquam Sacerdotes à reliquo populo distinguerentur, & sacris initiarentur: atque vnà cum Leuitis tabernaculo manciparentur. Cum igitur eo præsertim tempore, nomine filiorum Israel, omnes illi, qui de fœmore Iacob egressi sunt, & ab eodem adoptati fuerant, intelligendi necessario venissent; & tam Sacerdotes Aaronitas, quã omnes Leuitas de fœmore Iacob egressi essent, nec adhuc à reliquis separati fuissent; ipsos quoque nomine filiorum Israel

comprehendi liquidò constat; & ad illos etiam extendi hoc A præceptum perspicuum est; & nil minus, quam aliæ tribus Israeliticæ, Leuiticam quoque tribum ad obseruantiam præcepti alligatam extitisse.

Nec allata in principio capituli argumenta, quemquã mouere debent. nam quamuis Leuitæ aliqua ratione agros, ac prædia colenda in terra promissionis, sorte sibi in hæreditate assignata, nequaquam susceperint: nihilominus absolutè affirmare illos in terram promissionis, cum filijs Israel hæreditatem non B accepisse, falsum omnino est. acceperunt enim vrbes, oppida, atque castella, vbi habitarent. nam Leuitis, ac Sacerdotibus à Deo decretæ fuerunt decimæ omnium fructuum, tam in iumentis, quam in prouentibus terræ, quibus alerentur. quod equidem fecit Deus; quia illos cultura agrorum operã nauare non decebat, qui diuino cultui mancipati fuissent: & ideò eo labore exempti, fructus, ac prouẽtus regionis, & terræ receperunt. quamobrem istorum hæreditas, si loqui velimus cũ iuris C prudentibus, potius veniet sub iure legati, quam hæreditatis; cum sit genus quoddã donationis, à testatore nẽpe Deo ipso, Leuitis præscripta; à reliquis tribubus, tanquam ab institutis hæredibus, eisdem præstanda post aditam hæreditatem. *inst. de legat.* §. 1. *& ff. de leg. sec. l. legatum, l. quoties, C. de hæred. instit.* non enim ipsi Leuitæ suo iure, aut propria auctoritate, poterant accipere decimas prouentuum, aut propria auctoritate vrbes, atque oppida sibi eligere, in quibus habitarent; sed à reliquis tri- D bubus tãquã diuinæ dispositionis legitimis hæredibus, vrbes, & oppida, & decimas expectare tenebantur: quemadmodum habetur cap. 35. Num. Deo Moysem alloquente in cãpestribus Moab per hæc verba: *Præcipe filijs Israel, vt dent Leuitis de possessionibus suis vrbes ad habitandum, & suburbana eorũ per circuitũ.* Sed ab his cauillationibus iuris prudẽtum, quorũ opera, plurimæ indies inter homines suboriuntur lites, recedamus; nos qui

sacra

A ſacra pertractamus; ſacra inquã illius ætatis, quæ iuris prudentum tantam peritiam non cognouerunt; nec tot iurgijs, atque inextricabilibus litibus opprimebantur. quamobrem licet phraſi ſacrarum Scripturarum, Leuitas hæreditatem inter filios Iſrael ſuſcipere non debere, legatur: nomine tamen hæreditatis, agrorum poſſeſſio tantum, & prædiorum colendorum ratio accipitur: non verò quod Leuitæ, debitas partes, & portiones, iura, atque loca propria ad inhabitandum non ſuſce-
B perint. quæ quidem ſucceſſio, etiam nomine hæreditatis venit intelligenda apud Iuris prud. inſtit. de fideicõmiſſ. hæred. §. *reſtituta*, *&* §. *ſed quia*, multo igitur rationabilius vocabulo hæreditatis ea ſignificabuntur in ſacris oraculis, ſancto Spiritu dictatis. & quamuis adire hæreditatem ſit de intrinſeca ratione hæredis, quatenus hæres eſt; nemo tamen rectè dicere poterit, id neceſſario requiri ad rationem filij, nam & hi quoque exhæredari poſſunt. gloſ. in §. *ſi tutor*, *inſtit. de inoffic.*
C *teſtam.* nec propterea nomine filiorum priuari poſſunt; quia hoc à natura acceperunt; illud à libera voluntate alterius habetur. quamobrem ſi Sacerdotes, atque Leuitæ hæreditatis filiorum Iſrael non fuiſſent participes; nomine tamen filiorum Iſrael priuari nequibant; ac propterea verbis illius præcepti de reuerentia præſtanda ſacro oleo comprehendebantur; & ad illius obſeruantiam, ſicut & reliqui de populo Iſraelitico alligabantur.

D

CAP. XVIII.

Præceptum de reuerẽtia sacro Consecrationis oleo præstanda, gentiles quoque alligasse videtur.

Ad loca Exodi 30. *Filijs quoque Israel dices; hoc oleum vnctionis sanctum erit mihi, in generationes vestras, caro hominis non vngetur ex eo, & iuxta compositionem eius non facietis aliud; quia sanctificatum est, & sanctum erit vobis. homo quicunque tale composuerit, & dederit ex eo alieno*, &c. Ad Galat. 5. *Testificor autem rursus omni homini circundenti se quoniam debitor est vniuersæ legis faciendæ.* Exod. 12. *Si quis peregrinorum in vestram voluerit transire coloniam, & facere Phase Domini circundetur prius omne masculinum eius*, &c. & ad alia plura loca.

AVGETVR quam maxime dificultas, de reuerentia exhibenda, sacro Consecrationis oleo, si ad Gentiles nostra conuertatur oratio: an Græci nimirum, Romani, aut alterius cuiuscunque nationis ab Israelitica gente, ad obseruantiam huius præcepti tenerentur. tria enim vnico præcepto comprehenduntur; primò enim Deus statuit decretum de non componendo hoc vnguento, de non vtendo illo secundò loco statuitur; denique vltimò de non dando, de hoc vnguento exteris. nimirum his, qui de populo Israelitico non fuerint. nam si de tota veteri lege, populo Israelitico per Moysem à Deo lata, loqui velimus, à communi Theologorum sententia

A tentia nobis recedendum non erit. eam ferè omnes habent cum D. Thom. 1.2. q.98. art.5. vbi Theologi communi consensu affirmant, nullo obligationis vinculo, ad obseruantiam Mosaicæ legis Gentiles extitisse ligatos, præsertim ad præcepta cœremonialia, & ad reliqua, quæ naturæ præceptis ab ipso Deo addita fuerunt: quamobrem doctissimus Abulensis quæst. 14. in cap. 30. Exodi argumentatur; nec etiam obligatos extitisse Gentiles ad præceptum, de non componendo sa-

B crum Consecrationis vnguentum: quod equidem non contemnenda ratione probari posse videtur. nam hoc præceptũ, solum ad filios Israel dirigebatur, Deo ad Moysem dicente: *Filijs quoque Israel dices*: de quorum numero cum Gentiles nõ essent; quod neque præceptum hoc ad illos extenderetur; manifestum fieri constat: ac proinde neque ad illius obseruantiam alligatos, doctissimus Abulensis scribit, atque pro viribus defendere conatur.

C Quod si quis contra sententiam Abulensis insurgat, contrariumque docere velit, & Abulensem ea ratione oppugnare tentauerit, quod Deus Hebræorum, summus Deus, & omnium hominum supremus Dominus existat: ac proinde argumentari is velit, leges eius ab omnibus ex debito seruandas fuisse. Respondet Abulensis, nos posse considerare Deum, & vt Deum; & etiam vt legislatorem singularis cuiusdam populi; nimirum hebraici, in monte Synai leges ferentem; eaque

D ratione vt quandam particularem rempublicam instituente, suaque illius Reipublicæ politia stabiliente. Deus igitur si contempletur à nobis, inquit ille, secundum priorem considerationem, vtique ad omnes homines eo pacto referri, ille concedit, eiusque leges, ea ratione latas ad omnes se extendere: at nequaquam ita sentiendum erit quando, vt Legislator in Synai contemplatur; quo pacto solum ad populum hebræum, & non ad alias nationes reuera referri Abulensis tradit: in quo

quidem populo ſingularem quandam Rempublicam, à reli- A
quis diſtinctam ordinabat: quod quidem liquido conſtat ex
cap. 19. Exodi, in quo Deus populum alloquens: *Si audieritis,*
inquit, *vocem meam, & custodieritis pactum meum; eritis mihi
in peculium de cunctis populis. mea est enim omnis terra, & vos
eritis mihi in regnum Sacerdotale, & gens ſancta.* cuius textus au-
ctoritate probatum videtur; Deum vt ordinatorem, cuiuſdam
particularis Reipublicæ, nequaquam ad homines omnes refe-
rendum: neque omnes homines ad obſeruantiam illarum le- B
gum, quas illi populo, ipſe tradidit obligare voluiſſe.
Quod ſi iterum quis inſurrexerit contra Abulenſis doctrinam,
dixeritque Deum Hebræorum, omnium hominum Domi-
num eſſe; atque ideo ab omnibus colendum; necnon etiam
ſtatuta, & legeſque illius ab omnibus ſeruandas fore. Abulen-
ſis rectè concedet, Deum ab omnibus mortalibus pro viribus
colendum eſſe, ac venerandum fuiſſe; non tamen hoc genere
ſpecialis cultus, aut his ritibus, quibus Rempublicam Iſraeli- C
ticam inſtruebat; ac propterea minimè omnes homines ſuis
tunc latis legibus obligaſſe; nec ipſum Iſraeliticum populum
quouſque fœdus aliquod, ſiue pactum à populo cum Deo Opt.
Max. initum fuiſſet. quamobrem Deus, vt Iudæos ad obſer-
uantiam legis obligaret, quam per manum Moyſis tradidit;
eorumdem conſenſum quæſiuit; vt habetur Exodi cap. 19. quo
habito conſenſu, & non ante; mandata ac ſtatuta nonnulla;
& leges etiam aliquas populo illi dare exorſus eſt, vt ex cap. 20. D
21. 22. & 23. omnibus apertiſſimum eſt. in quibus etiam ca-
pitulis attendere incongruum non erit; quod quamuis He-
bræorum conſenſum habuiſſet; tamen ad obſeruantiam legis
à ſe traditæ, Hebræos obligare noluit; quouſque mactatis vi-
ctimis, earumdem ſanguine aſperſo populo, fœdus cum eo-
dem percuſſiſſet, vt ſcribitur cap. 24. Exodi. & Paulus memi-
nit cap. 9. epiſtolæ ad Hebræos. ea enim ſeruata, aſperſionis
ſangui-

A ſanguinis cœremonia, eoque ſanguine, omnes quodammodo commacularentur; inter mactatas victimas, ijdem quodammodo tranſiſſe cenſebantur; vt ritus feriendorum fœderum, eius etatis, vt infra probabitur, ſeruati cenſerentur.
Hæc dicta ſunt pro ſententia Abulenſis, cui quidem licet, quantum ad obſeruantiam totius legis Moſaicæ abſolutè attinet, libenter ſubſcribam; nec à communi Theologorum doctrina, mihi recedendum putem. verumtamen in hac no-B ſtra difficultate diſtinguendum arbitror. non enim eò dirigitur noſter ſermo, vt de omnibus Gentilibus in communi noſtra procedat difficultas; ſed ſolum de illis nos loquimur, qui vnius Dei veri notitiam habentes, Deum etiam Hebræorum, verum eſſe Deum cognouiſſent; vel ſaltem id probabiliter ſuſpicari potuiſſent. vt de Platone credere à veritate alienum non erit; cum plurimi ijque grauiſſimi Doctores, eum ſacras Hebræorum litteras didiciſſe referant. deque Herme-C te Triſmegiſto ex Dialogo ipſius, qui Aſclepius inſcribitur, apertiſſimè conſtat: vt videre eſt apud Apuleium eius Dialogi interpretem. Plurimos namque apud Romanos etiam extitiſſe, qui Moſaicam legem, & Numen ab eodem prædicatum colerent. Iuuenalis Romanum Poeta id aperuit Satyra 14. dicens.

Quidam ſortiti metuente Sabbato patrem,
Nil præter nubes, & cæli numen adorant.
D *Nec diſtare putant humana carne ſuillam,*
Qua pater abſtinuit, mox & præputia ponunt
Romanas autem ſoliti contemnere leges
Iudaicum ediſcunt, & ſeruant, ac metuunt ius
Tradidit arcano quodcumque volumine Moſes
Non monſtrare vias, eadem niſi ſacra colenti
Quæſitum ad fontem ſolos deducere verpos.

Et ne quis arbitraretur, Iuuenalem loquutum de Iudæis, non verò

verò de Romanis; contrarium ſuadent illa Poetæ verba, *Iudaicum ediſcunt*; quibus quidem patet non de ijs, qui Iudæi naſcebantur, ſed de ijs, qui à Romanis Idololatrijs, ad veri numinis cognitionem tranſibant; de quibus etiam loquutum arbitror Martialem lib. 7. num. 81. cum de Menophilo ait. A

Menophili penem tam grandis fibula veſtit,
Vt ſit comœdis omnibus vna ſatis.
Hunc ego credideram (nam ſæpe lauamur in vno)
Solicitum voci parcere Flace ſuæ, B
Dum ludit media populo ſpectante palæſtra,
Delapſa eſt miſero fibula: verpus erat.

Quæ de Gentili Romano dicta à Poeta, ipſa me iudice, palæſtra ſuadet: nec enim aliquando in palæſtram Romæ deſcendiſſe Iudæos legimus. quamobrem Romanos etiam nonnullos, veri Numinis cognitionẽ habuiſſe, certo cognoſci poteſt. Si verò noſter ſit ſermo, de illis, qui nullam Dei veri notitiam habuerunt; nullo etiam legis Moſaicæ vinculo, eos alligari indubitata res erit. Neque noſter ſermo in præſentiarum eſt de omnibus legis Moſaicæ præceptis, etiam per reſpectum ad illos Gentiles, qui veri Dei notitiam habuiſſent; ſed ſolummodo de ſingulari præcepto, nimirum de reuerentia exhibenda ſacro Conſecrationis oleo: quod vt iam in ſuperioribus vidimus; lege lata ab ipſo ſummo Deo, ſub interminatione pœnæ grauiſſimæ in tranſgreſſoribus, in monte Synai latum fuit; tria vnica lege comprehendens præcepta. C D

Vt verò certa ab incertis, & dubia ab indubitatis ſeparentur; necnon etiam clara ab obſcuris vindicentur: tanquam certum, & indubitatum, primo decernatur. Gentiles etiam non circumciſos, qui ſaltem probabiliter ſuſpicari potuiſſent, Deũ Hebræorum, verum eſſe Deum, vtique ad obſeruantiam, plurimorum præceptorum, quæ in lege veteri continebantur, obligatos extitiſſe. & hoc non ineptè, ſed ſatis accommodatè proba-

A probatum remanet, ex veteri illo, totoque orbi celeberrimo ſapientum axiomate, *ſequere Deum*. quo ſignificabatur; Deo in omnibus obediendum, ac eundum quocunque vocaret. hac igitur ſtante doctrina, vtique Gentiles qui Deum Hebræorum, verum eſſe Deum cognouiſſent, illum ſequi tenebantur. at ſequi aliquem, vt Deum, & Dominum, vt Regem, vt Principem, & vt Ducem, nil aliud eſt quam eidem obedire, legem illius ſeruare, mandatis atque ſtatutis eiuſdem obtemperare. ea propter ex Gentilibus quoque qui Deum Hebræorum, verum eſſe Deum cognouiſſent; mandata illius cuſtodire, præcepta, ac leges obſeruare profecto tenebantur. Naturalis quoque ratio id ſuadet: naturali etenim lumine, nouit homo, ni inſipientem eſſe velit, Deo obediendum eſſe, ac pro viribus etiam colendum. quicunque igitur Deum Hebræorum verum eſſe Deum cognouiſſent, vel id tanquam probabiliſſimum ſuſpicati fuiſſent; vtique huic Deo parendum eſſe, C & hunc ipſum colendum fore nouiſſent. iam igitur iure naturæ, non ſolum hunc Deum, & non alium colere homines obligabantur; ſed hoc etiam, vel illo ſibi placito cultu. quamobrem qui hoc genus cultus Deum ſibi elegiſſe, alterum reprobaſſe cognouiſſent; ipſi quoque hoc genere cultus, & non altero, eumdem colere tenerentur; ac proinde ad obſeruãtiam Moſaicæ legis, ſaltem quoad aliqua præcepta cœremonialia, atque moralia.

D Cœremonialium præceptorum meminimus: quia præcepta omnia Moſaicæ legis, triſariam Doctores ſacrarum Litterarum partiri conſueuerunt: nimirum in præceptis moralibus, cœremonialibus & iudicialibus. quorum poſtremum caput, ad totius tantum Reipublicæ gubernationem, Ciuiumq. concordiam ſeruandam pertinuiſſe conſtat. alterum ad ritus, & ſacrificiorum cœremonias ſpectaſſe manifeſtum eſt: quamobrem cœremonialia appellabantur. priora denique moralia appel-

appellata fuere; quia ad optimos mores quoscunque docendos A
respiciebat; & ad consequendum, diuque seruandum Dei,
proximique amorem; quæ naturæ iure debentur. Quicunque
igitur Gentilis, Deum Hebræorum, verum esse Deum co-
gnouisset, & populo Hebræo hæc, & hæc moralia præcepta,
quæ in duabus lapideis tabulis digito Dei insculpta habeban-
tur, Deum quoque tradidisse nouisset; quamuis Gentilis iste,
circumcisus non fuisset, ad obseruantiam nihilominus illo-
rum præceptorum cogebatur: ea solum de ratione, quod illa B
præcepta moralium dignitatem sortirentur: quo nomine cō-
clusiones quædam ex principijs naturalibus illatæ significan-
tur. probatur verò hæc doctrina auctoritate Apostoli cap. 2.
ad Rom. cum ait: *Gentes quæ legem non habent, naturaliter quæ
legis sunt faciunt*. Horum autem verborum eius est sensus:
quod Gentiles qui legem scriptam, diuino magisterio tradi-
tam non acceperunt; naturaliter quæ legis sunt faciunt. hoc
est, tenentur facere: non quod viribus naturæ illam seruare C
valerent, cum hoc falsum sit; sed quia illa præcepta sunt quo-
dammodo naturalia; natura ipsa inclinante; homines non ex-
pectato expliciter Dei magisterio, præcepta illa, secundum da-
tum sibi liberum arbitrium executioni mandare tenebantur.
Si verò ex Gentilibus aliquis, nimirum ex Romanis, Græcis,
aut alterius nationis, circumcisionis signum accepisset, ad ob-
seruantiam totius Mosaicæ legis & præceptorum, quæ illi re-
gioni consentanea forent, obligaretur. nimirum ad præcepta D
omnia moralia, & ad cœremonialia aliqua, ad quæ videlicet
nec distantia loci, nec regionis ratio impediretur: nec ab ali-
quo illorum immunis extitisset. quod verò nos tenuissimi in-
genij asserimus; sumptum est ex doctrina Pauli cap. 5. ad Ga-
lat. cum illorum opinionem, atque errorem reijcit; qui Gen-
tiles Christi fidem suscipientes, circumcidendos fore doce-
bant. quorum errorem, ea ratione Apostolus redarguit; quia
si cir-

A si circumcidi fideles tenerentur, ad obseruantiam quoque totius Mosaicæ legis obligati existerent: quamobrem ait, *testificor autem rursus omni homini circundenti se, quoniam debitor est vniuersæ legis faciendæ.* quæ pariter doctrina multo antiquior est Paulo: habetur enim cap. 12. Exodi, cum à Deo sanctiones, & ritus celebrationis Paschæ præscribuntur Gentilibus, Pascham iuxta ritum Hebræorum, celebrare volentibus: qua quidem de re, in hæc verba loquitur Deus: *Si quis Peregrino-*B *rum in vestram voluerit transire coloniam, & facere Phase Domini, circuncidetur prius omne masculinum eius, & tunc ritè celebrabitur, eritque sicut indigena terræ. Si quis autem circuncisus non fuerit, non vescetur ex eo.* quod & plures Gentilium fecisse ex cap. 8. libri Esther, non obscurè colligitur; multos enim Gentilium ad legem Mosaicam se transtulisse, ibi leguntur his verbis: *Plures alterius gentis, & sectæ eorum religioni adiungebantur.* quibus quidem ex locis, ad obseruantiam omnium præcepto-C rum, Mosaicæ legis teneri; vt iam diximus perspicuum sit, & probatum manet.

Dicatur à nobis aliquid de præceptis iudicialibus, quæ Hebræorum optimam gubernationem, Reipublicæque statum respiciunt; de quibus proculdubio affirmandum erit, Gentiles in proprijs regionibus, ac sub principibus, alterius gentis ab Israelitica, ad illorum obseruationem nullo modo obligatos extitisse: quamuis Deum Hebræorum, verum esse Deum D cognouissent. Assertum nostrum ea ratione, & optima sufficientissime probatur; quia huius modi leges, & præcepta singularem populorum, ac locorum; statum respiciebant, suaque peculiari politia Israeliticam Rempublicam constituebant. Sed sub ea ratione Reipublicæ, Gentiles qui alterius nationis à populo Hebræorum, & filiorum Israel erant, non comprehendebantur; imò altera ab altera Republica diuersissima cum sit, proprias quoque leges, atque statuta habuisse, veteres

historiæ,

historiæ, & scriptores probant. cum igitur leges alicuius Reipublicæ nemo obseruare teneatur, nisi ille qui de illius corpore est, & qui sub illa adhæsit, vixerit, qua cum & fœdus habere dicitur: igitur ad obseruantiam præceptorum iudicialium, quæ pro recta gubernatione Reipublicæ Hebræorum à Deo lata fuerunt, nullus Gentilis extra terram promissionis obligabatur.

A

Quamuis verò de præceptis iudicialibus ita se res habeat; de præceptis tamen cœremonialibus certissimè tenendum erit; Gentiles agnoscentes Deum Israelitarum, verum esse Deum; ad obseruantiam aliquorum præceptorum cœremonialium interdum obligari: ad ea nimirum, quæ in propria regione, vt diximus, quam inhabitabant; longè à Dei tabernaculo, siue templo constituti, licitè, liberèque in Dei honorem, & proximorum salutem obseruare poterant. Exempli gratia orationibus Deum colere, mentem suam ad illum eleuare, sacrificia Idolis, ac simulachris non offerre, & ad alia. si quando vero sacrificia obtulissent, orationesque fudissent, aut mentem in Deum eleuassent; illam ad ipsum Deum verum, quem cognouerant, dirigere tenebantur. quod hæc vera sint, & ita se gerere Gentilis teneretur, ex cap. 5. lib. 4. Reg. præclare probatur. vbi ille Naaman Syrus, precibus, & mandato Elisei à lepra mundatus, Prophetam sic alloquitur: *Verè scio, quod non sit alius Deus in vniuersa terra, nisi tantum in Israel.* ecce vbi Naaman, se Deum verum cognouisse fatetur: & statim Eliseum alloquitur, dicendo: *Obsecro concede mihi, vt tollam onus duorum burdonum de terra; non enim faciet vltra seruus tuus holocaustum, aut victimam dijs alienis, nisi Domino.* nimirum Deo Hebræorum. Ex quibus quidem sacræ Scripturæ verbis, aperto testimonio conuincitur; nequaquam Gentilem obligatum extitisse iure alicuius præcepti, victimas Deo in propria regione offerre, longè terrarum spatijs à Iudæa, & templo Hierosolymitano

B

C

D

A mitano disſita; ſed ſolum obligatum extitiſſe iure præcepti, ſua ſacrificia, ſi quando illa obtuliſſet, Deo viuo, & vero dirigere, eo modo quo poſſet; quocumque in loco illa obtuliſſet. quæ profectò de orationibus quoque dicenda erunt, & ex eodem ſacræ Scripturæ loco conuincitur; quamobrem ſubditur: *Hoc autem ſolùm eſt, de quo depreceris Dominum pro ſeruo tuo. quando ingredietur Dominus meus templum Remmon, vt adoret, & illo innittente ſuper manum meam: ſi adorauero in templo Remmon, adorante eo in eodem loco: vt ignoſcat mihi Dominus ſeruo* B *tuo pro hac re*. hæc ſunt verba textus, in quibus lector non prætereat; nequaquam dixiſſe Naaman, ſe Idolum illud adorare velle; ſed ſe coactum iri, ad ſe inclinandum, & ad faciendum alia cum Rege, qui brachio illius innitebatur: Naaman tamen non aliò, quam ad verum Deum, ſuam intentionem dirigere velle, profitetur; quam quidem, Deo precibus Eliſei gratam, acceptamque fieri precatur apertè. Igitur ex his ſacrarum Lit- C terarũ ſtudioſus intelligat quod Gentiles, qui veri Dei aliquam cognitionem habuiſſent, ad nonnulla etiam præcepta cœremonialia Moſaicæ legis alligatos extitiſſe. quibus etiam alia ſimilia paſſim habemus in libris Eſdræ, & Danielis.

His pro modulo noſtro de lege Moſaica, in ordine ad Gentiles pertractatis, vt ſolidiora eſſent, quæ nobis dicenda de præcepto reuerentiæ, ſacro Conſecrationis oleo exhibendæ, remanebant; ad illud noſtra nunc conuertatur oratio, vt inſtitu- D to huius capitis reſpondeamus, atque ideò pro certo ſtatuatur; Gentiles Deum Hebræorum, verum eſſe Deum agnoſcentes, rebus ſacris, à Deo inſtitutis, nimirum ſacræ arcæ, tabulis lapideis, in quibus digito ipſius Dei, ſacra lex, inſculpta erat, candelabro, vnguento, alijſque ex diuina inſtitutione ad Dei cultum conſecratis, reuerentiam exhibere obligatos extitiſſe: præſertim ad illa cœremonialia præcepta, quæ ſua in regione, vt diximus, liberè obſeruare ſibi licuiſſent: quamobrẽ

cum

cum nullum afferri possit impedimentum; quo cogerentur, A præcepti de reuerentia sacri Consecrationis olei transgressores existere, huius etiam præcepti vi, in propria regione Gentiles alligatos extitisse videntur; quæ longiori examine, atque indagine, in sequentibus examinabuntur.

Ne quis verò moueatur in contrariam sententiam, rationibus iam in principio capituli allatis, pro sententia Abulensis: quæ sequenti cap. à nobis examinãda erit. verũtamen vt dicta à nobis, ac dicenda firmiora sint; rationibus pro contraria sen- B tentia positis satisfaciamus. Dicimus igitur quod quãuis in illo præcepto sermo ad filios Israel dirigatur; cum de compositione vnguenti, & tabernaculi consecratione agitur; id ea potissimum ratione fit; quia filijs Israel primo publicari præceptum hoc debuit, quos Moyses alloquebatur: propterea enim ait Deus in exordio illius præcepti, *hæc dices filijs Israel:* verum hæc verba vim præcepti habent, solum in ordine ad Moysem, cui præcepti publicatio committebatur: præceptum verò de C reuerentia sacri vnguenti nequaquam in illis posita est; sed in subsequentibus verbis, præcepti ius inchoatur; *Caro hominis non vngetur ex eo*, &c. ad omnes igitur homines cuiuscumque nationis Deus respiciens, præceptum illud statuit.

Sunt etiam in prædicto textu illa verba obseruanda, quæ præcedentibus subsequuntur; nimirum *Homo quicunque tale composuerit, & dederit de eo alieno*, &c. quæ quidem magis adhuc nostrum intentum probant; præsertim si hæbraicus textus ad D verbum reddatur sic. *Homo qui composuerit sicut illud, & qui dabit de illo super alienum*, &c. quæ vt fideliter translata intelligas verba ipsa hebraica apponenda אִישׁ אֲשֶׁר יִרְקַח כָּמֹהוּ וַאֲשֶׁר־יִתֵּן מִמֶּנּוּ עַל־זָר *his hascer irqhach chamohu vahascer iten mimmennu nghal zar*. In quibus verbis duæ clausulæ, duobus distinctæ relatiuis non erunt prætereundæ. prior illa est, *Homo qui composuerit sicut illud*. posterior est, *Et qui dabit de illo super alie-*

A *alienum*; cuius postremæ clausulæ relatiuum, *qui*, certum est referri ad hominem Israelitam, respectu cuius, reliqui homines, dicuntur alieni in sacris litteris: & ita alienus hic appellabitur Gentilis, vt distinguitur ab alio homine, significato illo relatiuo, *qui*: quamobrem manifestum est, totam hanc posteriorem sententiam, ad virum Israelitam referri. cùm necessariò prior sententia ad omnem prorsus hominem dirigeretur, nimirum cum ait: *Homo quicumque composuerit sicut illud*, &c.
B ea propter præceptum illud, de non componendo tale vnguẽtum, ad omnes homines dirigi, dubio omni carebit.

Illa etiam, quæ contra Abulensem obiecta fuerunt; suo remanent in robore: nec illa, quibus ipse prædictis satisfacere nititur, aliquid valent. nam quamuis Deus lator præceptorum iudicialium, in constituenda Israelitica Republica, nouæ cuiusdam politiæ institutor fuerit; tamen vt auctor Sacramentorũ, & rituum, atque cœremoniarum, quæ rectum, & Deo placi-
C tum cultum prospiciunt, omnes quoscumque homines respicit: aliàs non licuisset omnibus ad legem Hebræorum transire: nec fuissent probandi, qui ad eos transissent; quia leges ab illo latæ non omnes respexisset: cum tamen secus ex sacris cõstet oraculis: quia vt Deus & Dominus omnium, & non aliter Sacramenta instituere, tam in noua, quam in veteri lege potuit. in his enim tàmquam Supremus Dominus, & omnium effectuum suprema causa, cognosci ab hominibus con-
D tendebat. illo autem fœdere, & pacto cum filijs Israel inito, ipsi non solum ad obseruantiam moralium, & cœremonialium præceptorum omnium obligabantur, sed etiam ad iudicialia omnia, & ad quæcumque illis Deus mandare voluisset. Quibus equidem omnibus; Gentiles nequaquam ligabantur. perspicuum est igitur, qua ratione Gentiles, ad cultum sacri huius olei obligarentur.

A

CAP. XIX.

Rationibus probatur, Gentiles ligari præcepto, de cultu Olei Consecrationis.

Ad loca Numer. 4. *Nolite perdere populum Cahath de medio Leuitarum, sed hoc facite eis, vt viuant, & non moriantur, si tetigerint Sancta Sanctorum. Aaron, & filij eius intrabunt, ipsique disponent opera singulorum, & diuident quid portare quis debeat: alij nulla curiositate videant, quæ sunt in Sanctuario priusquam inuoluantur, alioquin morientur.* 1. Reg. cap. 6. *Percussit autem Dominus de viris Bethsamitibus, eo quod vidissent arcam Domini.* & ad alia.

B

C

QVAE præsenti capitulo dicenda veniunt, præcedentibus adiunguntur; quod ea ratione fecimus, ne nimia prolixitate Lectorem beneuolum tædio afficeremus: quamobrem per partes ea diuisimus, quæ vnico comprehendi capitulo poterant. Redeamus ergo ad nostrum institutum, nostraque sententia firmioribus doctrinis innitatur. Nec enim desunt loca etiam sacrarum Scripturarum plurima, quibus & Gentiles quoque alligatos extitisse, ad reuerentiam sacro oleo exhibendam probatur. Nam ab his quoque, quanta cum religione diuina mysteria superstitiosa, quæque Deo sacra erant, pertractanda forent, Apul. lib. 11. Metamor. testatur; propriam ad sacra mysteria initiationem referens. Quid enim secum actum sit, nocte illa, quando ad sacrorum augu-

D

ratio-

A rationem acceſſit, ſcribens ſic habet: *Quæras forſitan ſatis anxiè, ſtudioſè Lector, quid deinde dictum, quiduè factum. Dicerem ſi dicere liceret, cognoſceres ſi liceret audire. ſed parem noxam contraherent aures, & linguæ illæ temerariæ curioſitatis.* Cum igitur prophanæ, ac falſæ religionis ſectatores, falſa dogmata tanta cum religione tegerent, atque venerarentur; quanta religione venerati fuiſſent, ſacra verè religionis? vbi ad verum Dei cultum iſta pertinere cognouiſſent? ſed de hoc audiamus Her-B metem Triſmegiſtum; ſic quidem appellatum, quod ter magnus cenſeretur, in ſuo Dialogo Aſclepius plurima perdoctè de vero Deo diſſerens, Aſclepium ſic alloquitur: *Vides ergo ò Aſclepi, in quibus conſtituti, quæ tractemus, aut quæ audeamus attingere.* de Deo etenim loquebatur, & ad Deum conuerſum ſic illum exorat. *Sed Deus ſumme tibi gratias ago, qui me videndæ diuinitatis tuæ illuminaſti lumine.* & conuerſus ad Aſclepium, & alios, quos alloquebatur, ſubdit: *Et vos ò Tati, &*
C *Aſclepi, & Ammon intra ſecreta pectoris, diuina myſteria ſilentio tegite, & taciturnitate ſeruate.* Quibus equidem duobus auctoribus, quanta religione, atque pietate, ſacra in reuerentiam illis eſſent, præclarè habentur. nec incommodè inde argumentari licet, ſumma religiōne veneratum iri ſacrum Sacerdotale oleum ab illo homine, qui Deum Hebræorum, verum eſſe Deum cognouiſſet; quamuis de numero filiorum Iſrael non fuiſſet.

D Ex ſacra etiam Scriptura petitis argumentis, hoc idem probemus; exordiumque ſumamus ab his, quæ Dominus Moyſi, & Aaron præcepit Num. 4. iubet enim ibi Sacerdotes, vaſa Sanctuarij omnia cooperire, ſi quando caſtra alio metare Iſraelitæ compellerentur; & tabernaculum cum omnibus ſuis vaſis hinc inde aſportare, itineris cauſa cogerentur. cuncta enim ſacra vaſa ea ratione aulæis operiri volebat; ne aliquis ſacra illa vtenſilia reſpiceret; quæque in Sanctuario ſeruaban-

tur perſcrutari auderent. hoc autem ſub interminatione A mortis præcipitur in hæc verba: *Nolite perdere populum Cahath* (meminit huius familiæ, quia ad illam pertinebat vaſa Sanctuarij portare, cum iter ageretur à populo in deſerto) *de medio Leuitarum: ſed hoc facietis vt viuant, & non moriantur, ſi tetigerint Sancta Sanctorum. Aaron, & filij eius intrabunt, ipſique diſponent opera ſingulorum, & diuident quid portare quis debeat. alij nulla curioſitate videant, quæ ſunt in Sanctuario priuſquam inuoluantur, alioquin morientur.* Hoc præceptum B tantum dirigi videbatur ad filios Cahath; quia ipſis Sanctuarij vtenſilia, portandi cura cõmiſſa fuerat: at nihilominus non ſolum ad illos, ſed etiam ad alios quoſcumque de populo Iſrael præceptum hoc cultus extendebatur: nec hoc in dubium reuocare licet. Ea propter, Gentiles etiam ad illius obſeruantiam teneri perſpicuum eſt; quemadmodum cap. 6. lib. 1. Reg. ex his quæ Iſraelitis Bethſamitibus acciderunt, probari optime poteſt. de quorum caſu ſic in textu legitur: *Percuſſit autem* C *Dominus de viris Bethſamitibus, eo quod vidiſſent arcam Domini: & percuſſit de populo ſeptuaginta viros, & quinquaginta millia plebis, & luxit populus.* Similiter percuſſi fuerunt Azotij, qui erant Gentiles, vt habetur cap. 5. eiuſdem libri, his verbis: *Aggrauata eſt autem manus Domini ſuper Azotios, & demolitus eſt eos; & percuſſit in ſecretiori parte natium Azotum, & fines eius, & ebullierunt villæ, & agri in medio regionis illius, & nati ſunt mures, & facta eſt confuſio mortis magnæ in ciuitate.* D Nec in contrariam ſententiam Lector abeat, ex his quæ lib. 4. Reg. & apud Danielem leguntur, de aſportatione ſacrorum vtenſilium templi Hieroſolymitani, iuſſu Nabuchodonoſoris facta, vt in Babylonem aſportarentur. quæ licet hoſtiliter aſportata fuerint: quia ſumma cum religione, cultu, atque reuerentia vtenſilia hæc ſacra, illò Nabuchodonoſorem ea aſportaſſe par eſt credere, propterea ſine aliquo diuinæ iræ, ea de-

re,

A re, indicio, ad Babylonem vſque deducta fuerunt. nec ſacra oracula id ſubindicare, ſaltem ſuboſcurè prætermiſſerunt. tum quia Nabuchodonoſorem illa prophanaſſe, neque ob irreuerentiam à Deo punitum aliquando ſcribitur; tum denique quia id vbi fecit Balthaſſar, illius in regno Babylonico ſucceſſor, illicò cælitus, manus in pariete conuiuij miſſa eſt, mortis ſententiam in illum ſcribens; & diuinæ vltionis in ipſum ſeuientis teſtimonium manifeſtans. vt ſcribitur cap. 5.
B Dan. his verbis: *Præcepit ergo iam temulentus,* ſupple Rex, *vt afferentur vaſa aurea, & argentea, quæ aſportauerat Nabuchodonoſor pater eius de templo, quod fuit in Ieruſalem, vt biberent in eis ipſe, & optimates eius, vxoreſque eius, & concubinæ. tunc allata ſunt vaſa aurea, & argentea, quæ aſportauerat de templo, quod fuerat in Ieruſalem, & biberunt in eis Rex, & optimates eius, vxores & concubinæ illius. Bibebant vinum, & laudabant Deos ſuos aureos, & argenteos, aereos, ligneoſque, & lapideos. in eadem*
C *hora apparuerunt digiti quaſi manus hominis ſcribentis contra candelabrum, in ſuperficie parietis aulæ regiæ; & Rex aſpiciebat articulos manus ſcribentis.* Quã Scripturam licet nequiuerint legere ſapientes Babylonici; legit tamen Daniel, agnouitque diuinam ſententiã mortis in Regem in illis verbis: MANE. THECEL. PHARES. quorum verborum ea erat interpretatio; quod appenſus Rex, ob ſua crimina in ſtatera diuinæ iuſtitiæ, atque iudicij iam fuiſſet, minimèque ibi inuentus eius ponderis,
D cuius tenebatur eſſe: non alia profectò de ratione; niſi quia ſacra Dei vtenſilia, prophano vſu commaculauerat; & legem de reuerentia illis exhibenda tranſgreſſus fuerat. Quamobrem de illo vindictam ſumere non diù diſtulit Benedictus Deus; ſed ea ipſa in nocte, cuius in veſpera, hæc Rex commiſerat; & ſacra vaſa prophanare auſus fuerat, eum interfici permiſit, vrbemque Babylonicam ab hoſtili exercitu depopulari; & regnum Babylonicum, ſub Perſarum iugo venire decreuit.

Ex his facræ Scripturæ locis, atque hiftorijs, me iudice, claro A fatis argumento probatur, Gentiles ad reuerentiam, facro Sacerdotali oleo, exhibendam obligatos fuiffe. nam ex illis rationem in hanc formam habere poffumus: (vt etiam Scholafticis Doctoribus in aliquo, aliquando more geramus.) fi Azotij, Accaronitæ, & Balthaffar Babyloniæ Rex, qui Gentiles erant; nullo obligationis vinculo, ex vigore legis, ad reuerentiam debitam, erga Dei Arcam præftandam tenerentur; nulliusque præcepti rigore vetarentur inueftigare, aut fcru- B tari, quid in arca feruaretur; fimiliterque Balthaffar cum fuis Principibus, atque Regni proceribus, nullo præcepto tenerentur, reuerentiam exhibere facris tabernaculi, & templi vtenfilibus; nihil certè hi peccaffent; aut illi Accaronitæ Dei Sacram Arcam irreuerenter tractando, quando illam in templo Dagon conftituerunt; neque Azotij, aut Bethfamitæ curiosè inueftigando, quæ nam in Sacra Dei Arca afferuarentur; neque Balthaffar Rex Babylonis facra vafa prophanando; C igitur non pro meritis, & iuftè à Deo punirentur. Cum igitur ex facris Oraculis liquido conftet; pro iam dictis, veluti pro capitalibus criminibus, Deum de illis vindictam fumpfiffe: de Accaronitis nimirum, quod Sacrã Dei Arcam, propè Idolum Dagon conftituiffent; de Bethfamitis quod curiosè eãdem Sacram Dei Arcã introfpexiffent; vt optimè habet Vatabl. de Babylonijs, quod Sacra Dei vafa, ad prophanos vfus adhibuiffent: dicendum eft igitur, atque certiffimè tenendum, ex his Sa- D cræ Scripturæ locis, euidenti quodammodo argumento colligi; præcepta illa Moyfi, & Ifraelitis lata, de reuerentia rebus facris præftanda, de non curiosè perfcrutando, quænam in Sacra Dei Arca afferuarentur; Gentiles etiam ad illorum obferuantiam obligaffe; ac proinde iure præcepti, etiam ipfos alligaffe, cum hæc Gentilibus in culpam, prædictis in locis detur.

Nunc

A Nunc pari ratione contra doctrinam Abulensis, atque illorum etiam, qui eam sequuntur, affirmatè pronunciamus: præceptum de non componendo tale vnguentum, quale componi mandauerat Deus, ad sacrandum Dei Tabernaculum, sacra illius vasa, necnon etiam Sacerdotes, quo etiam vsus sacri illius vnguenti omnibus prohibebatur, præter quam Sacerdotibus tantum, cum initiarentur; quo præcepto similiter vnguentum alienis communicare interdicebatur; non solum B populum Israeliticum, sed Gentiles etiam ligasse: non quidem omnes, sed illos tantum, qui Deum Hebræorum, verum esse Deum, vel certo cognouissent; vel probabili coniectura id suspicari potuissent. Quemadmodum de Accaronitis, de Azotijs, deque Balthassar Babyloniæ Rege, ex Sacris Scripturis perspicuum est. nam cum filij Israel cap. 4. lib. 1. Reg. Arcam Dei in castris adduxissent, vt defenderent se de Accaronitis, Azotijs, & reliquis Philistæis: *Ingemuerunt Philistijm*, inquit C textus, *dicentes. Veh nobis, non enim fuit tanta exultatio heri, & nudius tertius; veh nobis, quis nos saluabit de manu sublimium Deorum istorum? hi sunt Dij qui percußerunt Aegyptum omni plaga in deserto.* & licet sit hic Deorum vocabulum in plurali; id tamen nequaquam ea ratione factum est, quod Philistijm putarent plures Deos adorari à filijs Israel; sed quia in Hebræo est nomen חֱלֹאִים *helohim*, quod est in plurale; licet in Sacris Oraculis semper accipiatur pro Deo vno, in personarum pluD ralitate. Nam cum Philisthæi remitterēt quoque Arcam Dei; vt certiores fierent, omnem infirmitatem, à Deo illis immissam, ob irreuerentiam, qua Arcam tractauerant; obseruauerunt cap. 6. eiusdem libri, an ad Bethsamitas ferreretur Dei Arca: sic enim Satrapæ Philisthinorum illis consulerunt: *Dimittite eam vt vadat, & aspicietis, & si quidem per viam finium suorum, ascenderit contra Bethsames ipse fecit nobis hoc malum grande*, & infra ait sacer textus: *Ibant autem in directum vaccæ per*

viam quæ ducit Bethsames, & itinere vno gradiebantur, pergentes, & mugientes, & non declinabant neque ad dexteram, neque ad sinistram. Habuerunt igitur Philisthijm, vnde suspicarentur, imò clarè cognoscerent, Deum Israel, verum esse Deum. Nec Balthassar Rex Babylonicus, ab eius cognitione fuit alienus; tum quia Danielem cum tota Hebræorum captiuitate, apud se habebat; tum etiam quia Nabuchodonosor illius prædecessor fassus est, & publico edicto cauit, ne quis Deum Israel blasphemaretur: quod non esset alius Deus, potentior illo. sic enim legitur cap. 3. Daniel. postquam tres pueri, de camino ignis liberati fuissent. *A me ergo positum est hoc decretum, vt omnis populus, tribus, & lingua quæcumque loquuta fuerit blasphemiam contra Deum Sidrach, Misach, & Abdenago, dispereat, & domus eius vastetur, neque enim est alius Deus qui possit ita saluare*. Cum igitur Gentiles haberent, vnde optimo argumento suspicari possent veram Dei Israelitici diuinitatem, præcipientis cultum Sacri Consecrationis olei; vtique ad legem pro illo latam tenebantur: eo argumento, quod quæ à Deo præcepta sunt, in reuerentiam rerum Deo ipsi Sacrarum quoscumque etiam Gentiles, vt probauimus obligabat. at Sacrum hoc vnguentum in numero eorum erat, quę Deus sui iuris fecerat, sibique Sacrauerat; & maximè addition reuereri iusserat: igitur Gentiles quoque ad illius obseruantiam tenebantur; & Sacrum hoc Sacerdotale oleum, reuereri cogebantur. ea propter nequibant licitè aliud illi simile componere, eo vti, aut alienis de eo dare. Probatur intentum, ex textu, Deo ipso attestante, atque dicente: *Hoc oleum vnctionis, sanctum erit mihi in generationes vestras*. Quæ verò sancta Deo dicuntur; taliter sancta sunt, vt nemini ea violare liceat; & nefas sit eadem non reuereri; præsertim cum sub mortis interminatione, reuerenda præcipiantur; ac propterea omnibus verendum, ne si secus fecerint acriter à Deo puniantur. Quod verò his quæ Sancta appellantur;

reue-

A reuerentiam præstare Gentiles, vnà cum Israelitis cogerentur, hoc argumento suaderi potest. Nam licet omnibus in templo Hierosolymitano adorationis debitum cultum etiam Gentilibus summo Deo præstare concederetur; tamen partem illam Templi, quæ Sancta dicebatur, nemini adire, nisi Sacerdotibus permittebatur: pari igitur ratione, sacro huic Consecrationis vnguento, iure sanctitatis reuerentia præstanda fuit, quod ex se Sanctum diceretur: quamobrem omnibus filijs B Israel Sanctum esse debere imperatur. Etenim rationem assignans sacer textus, cur homines tale vnguentum componere prohiberentur; non aliam habet, nisi hæc vna, *Quia sanctificatum est, & sanctum erit vobis*; vel vt habet Hebraica lectio קֹדֶשׁ הוּ *qhodes huh, sanctum ipsum*. supple est: sed quæ ex se Sancta dicuntur, nulli nec etiam Gentilibus violare fas erat: igitur ipsi quoque ad seruandam legem latam, de reuerentia exhibenda huic sacro vnguento, tenebantur.

C Et denique sit hæc ratio noster Achilles. nam Deus capitalem pœnam in transgressores intulit; talis enim censebatur pœna eradicationis de populo suo; & hæc pœna cuicumque Israelitæ decernebatur, qui alicui alieno homini, & ex Gentilium nationibus, sacrum istud vnguentum communicasset: igitur iam ex præcepto Dei sacri huius vnguenti vsus Gentilibus interdicebatur. A fortiori igitur eiusdem vnguenti compositionem, Gentilibus vetitam fuisse ratio postulat; vigore eiusdem D præcepti: pendet enim vsus vniuscuiusque vnguenti ab illius compositione; ea propter his quibus vsus prohibetur, compositionem etiam vetitam esse quis dubitabit? quamobrem licebit concludere, firmissimèque sentire, præceptum latum Israelitis de non componendo sacrum illud vnguentum, deque non vtendo eo, aut alijs dando; quibus capitibus cultus illius clauditur; & reuerentia illi exhibenda præcipitur; Gentiles quoque ad eius obseruantiam obligare.

CAP.

A

CAP. XX.

Transgressores præcepti, de reuerentia oleo Consecrationis præstanda, mortaliter peccabant.

Ad loca Exodi 30. *Caro hominis non vngetur ex eo, & iuxta compositionem eius non facietis aliud; quia sanctificatum est, & sanctum erit vobis*. Lucæ 18. *Vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus*. Exodi 20. *Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem quæ est in cælo desuper*. & ad alia.

B

VT affatim elucidentur, quæ diximus de reuerentia ex Dei præscripto sacro huic Sacerdotali oleo præstanda: adhuc explicandum remanet, æquaque lance librandum: vtrum ne præceptum istud de sacro vnguento Consecrationis non componendo, & de non vtendo illo, quod citato iam sæpe loco Exodi 30. habetur; transgressores, solius culpæ reos faceret; quamobrem mortalis tantummodo peccati labe intra conscientiam reus fieret, quicumque contra illud præceptũ aliud simile oleum parasset, vel eo vteretur; siue denique ad Gentiles, vel ad alienos sacrum hoc vnguentum trãsmisisset; atque ita nulli pœnæ externæ subiaceret; neque transgressores ab his, qui Reipublicæ præerant, pœna aliqua afficiendi forent: siue è diuerso sentiendum sit, vt nimirum labe mortalis culpæ immunis transgressor existens, solius externæ pœnæ subiaceret: cum in textu dicatur: Animam hoc præceptum transgredientem, excidendam esse *de medio populi sui*. Poterit denique à nobis dubitari, an talis, ac tanta vis obligatoria

C

D

A toria præcepti esset, vt transgressores non solum mortalis labe commacularentur; sed simul etiam pœnis ex lege statutis subijcerentur. quia verò de obligatione quam hoc præceptum inducit, tam respectu Israelitis, quam hominis Gentilis, in præcedentibus disseruimus; idcirco, & de vtrisque etiam in præsenti, & sequentibus capitulis, noster erit sermo.

Quamobrem vt rectè intelligantur illa; quæ pro discussione istarum difficultatum dicenda remanent; non erit præter B rem obseruare discrimen, quod inter leges, siue præcepta (pro eodem enim hæc duo hic accipiuntur. nam quod Deo placuit legis habet vigorem. *arg. instit. de iure nat. gent. §. sed*) inter leges inquam & præcepta, quæ tantum ad culpam, & illa quæ tantum ad pœnam obligant. nam præceptum, siue lex illa, quæ transgressores mortalis culpæ tantum reos facit; ita immediatè, & directè ex intentione Legislatoris subditos omnes ligat; vt peccati mortalis labe omnino inquinentur quicum- C que legem transgressi fuerint. Culpa enim est deuiatio à bono, vel aliquid omittendo, vel malum committendo. Bartol. *in l. quod Nerua, ff. depositi*. quam eamdem definitionem per alia verba tradiderunt Theologi in definitione peccati, dicentes; Peccatum nihil aliud esse, quam deuiationem à recta regula rationis; vel vt alij dixerunt, auersio à Creatore, siue ab incommutabili bono; & conuersio ad creaturas, siue commutabile bonum, hæc enim omnia in idem recidunt. Et D quia finis legis potissimum diuinæ, nil aliud est, quam semitam quamdam complanare, qua homo recto tramite ad bonum ducatur: inde fit, vt deuiatio quæcumque à lege, à bono quoque sit deuiatio: in qua deuiatione, vt diximus, formalis ratio culpæ consistit. ea propter, nemo ab illa deuiare valet, quin peccati labe commaculetur.

At verò lex illa, quæ solius pœnæ transgressores reos facit: potius ad magistratus dirigitur, atque ad illos, quibus Reipu-

blicæ

blicæ cura demandata est; quique ex munere habent, legum, A ac præceptorum obseruantiam curare; quam ad subditos, & inferiores. Pœnæ enim rationem habet, hominem aliquo legitimo iure priuare, siue in patrimonio, & iure quæsito, siue in corpore, *cap. dispendia, de rescript. in sexto:* cumque neminē priuare possit alium, legitimo aliquo iure, nisi Magistratus, & qui in Republica præest; ea ratione liquido constat, pœnam ex lege irrogare in transgressoribus, munus illius fore, cui inuigilandum pro legum custodia fuerit: quamobrem lex, quæ ha- B bet annexam pœnam ad illos propriè dirigi dicemus, qui cæteris aliqua ratione præsunt. Exemplis ipsam rem iam satis clarè explicatam firmemus. Audire sacrum in die festo, quod ab Ecclesia sub reatu mortalis culpæ præcipitur; ita inferiores ligat, vt huius præcepti per omissionē trāsgressor, eo ipso culpæ obnoxius fiat, & in die festo nō audito sacro, mortaliter peccet: hos autē pœna aliqua afficere, tantum ratione alterius superadditæ legis, Præsides valent, per aliam nimirum le- C gem pœnā in trasgressoribus indictā. At verò si Princeps exēpli gratia iusserit; ne quis sub pœna vltimi supplicij extra vrbem triticum efferat: huius præcepti ac legis transgressor, nequaquam eo ipso se occidere tenetur; neque eo ipso soluere pœnam, quamuis pœna alterius generis fuisset; vt praeclare habet Archid. *cap. felicis. de pœn. in sex. Gemm. in cap. pro humana, §. sacri.* & facit etiam Bald. *in l. iubemus, §. iconomus, C. de sac. sanct. Eccl.* & Bartol. *in l. Diuus*. sed magistratus, atque eius D qui Reipublicæ præest munus erit, istius legis obseruantiam curare; eiusque transgressores, pœna ex lege statuta punire. Quibus attente consideratis, & æquo animo libratis, eò vnde digressi sumus nostra vertatur oratio; nimirum ad prçceptum, de reuerentia Sacro Consecrationis oleo præstanda; in quo quidem præcepto certum in primis erit; omnes Israelitas vigore, ac vi præcepti, ad illius obseruantiam, sub reatu mortalis

A talis culpæ alligatos extitiſſe. & ratio ex diuinæ legis auctoritate ſumitur; quæ huic præcepto, cum imbibita appareat, noſtram hanc doctrinam euidentiſſimam facit. Præceptum enim hoc à Deo latum fuit Iſraelitis: cumque ſub reatu mortalis culpæ ligent, quæ à Deo præcipiuntur; etiam ſi præcipiantur ab ipſo, tamquam ab inſtitutore alicuius ſingularis Reipublicæ; quia tamen in eadem Republica, vt Deus colitur, adoratur, & acceptatur; fit conſequens, vt mortalis culpæ B labe commacularentur in Republica Iſraelitica, qui præceptum de reuerentia ſacro Conſecrationis oleo præſtanda trãſgrederentur. Fatemur quidem diuinas leges non ſemper tranſgreſſorem mortali culpa ligare; nimirum ſi ratione alicuius circumſtantiæ vinculum pręcepti defecerit, (vt puta materiæ) quod ſolum accidit præceptis illis, quæ reſpiciunt bonum proximi, vel imperfectæ deliberationis; quod in exercitio cuiuſcumque præcepti aliquando cõtingere poteſt: quia C in primo motu voluntatis, ſiue ſit motus primus primi, ſiue motus ſecundus primi, culpa mortalis nequaquam apparere poteſt: tamen vbi deſierint illæ conditiones, quæ venire nequeunt in præcepto, de reuerentia ſacro Conſecrationis oleo præſtanda, dicendum erit, & pro certo firmandum, præceptum hoc, Iſraelitas omnes ad ſui obſeruantiam, ſub pœna mortalis culpæ ligaſſe.

Magis adhuc eo firmari poteſt noſtra doctrina, quod Iſraelitæ D ad id ſe obligauerunt. cum Moyſe Dei verba ad populum referens, vt legimus cap. 19. Exodi, totus ſimul populus reſpondit: *Cuncta quæ locutus eſt Dominus, faciemus:* & hoc idem iterum, atque tertio firmauerunt: vtque maiori vinculo vincirentur, cum ipſo Deo in monte Synai fœdus ferierunt; vt legitur in eodem lib. cap. 24. ſed illa ad quæ obſeruanda, aliquis fœdere aliquo ſe ligauit, ſub reatu mortalis culpæ obſeruare tenetur *cap. 1. de pact. & in cap. iuram. 22. quæſt. 5.* Bald. *in l.*

cum

cum quis, cap. de iuram. igitur Israelitæ quoque ad obseruantiam huius præcepti, de reuerentia sacro huic Consecrationis oleo præstanda, & aliorum diuinorum præceptorum, cæremonialium maximè, sub reatu mortalis culpæ tenebantur. His etiam addere possumus; quod in humanis legibus, quoties aliqua grauissima pœna apponitur, maximè spiritualis in Ecclesiasticis sanctionibus, vt excommunicationis, suspensionis, & huius generis, toties obligatio sub reatu mortalis culpa inducitur. vt communiter Theologi cum D. Tho. 1.2. in materia de legib. tradunt. & plurimi iuris canonici Doctores *in cap. nullus. 11. q. 3. & cap. 1. de senten. excom. in sexto* confirmant. igitur à fortiori in diuinis legibus hoc locum habebit. cumque in præcepto hac de reuerentia, sacro huic Consecrationis oleo, præstanda, pœna grauissima transgressoribus infigenda apponatur; Deo dicente, animam illam, quæ huius præcepti transgressorem existet, excidendam fore de populo suo; (de cuius pœnæ intelligentia, statim dicemus.) ea propter omni dubio procul, præceptum istud, ad suam obseruantiam sub reatu mortalis culpæ Israelitas omnes obligasse, indubitata res erit.

Sed maior adhuc lis est de Gentilibus, de quibus in præcedentibus duobus capitulis locuti sumus, de illis nimirum, qui Deum Hebræorum, verum esse Deum cognouissent; vel hoc probabiliter suspicarentur; certoque scirent Deum legem tulisse de reuerentia sacro Consecrationis oleo præstanda: an nimirum ipsi quoque ad obseruantiam huius præcepti, sub reatu mortalis culpæ tenerentur. Abul. quæst. 15. in cap 30. Exo. stat pro parte negatiua; pro certo affirmans, quod Gentiles nullo modo peccarent, neque aliquam in obedientiæ maculam contraherent, præceptum illud non seruando, & secus, atque ibi habetur faciendo. Pro sua sententia sic, more Scolastico argumentatur. lex non obligat, nisi illos, quos legislator

A tor obligare vult; sed solum gentem Hebræam, voluit Deus obligari, & non alias nationes ad obseruantiam huius præcepti: ergo reliquæ nationes non obligabantur. igitur faciendo contra illud præceptum, nullo modo peccassent; quia nullam legis alicuius, aut præcepti transgressionem incurrerent. minorem propositionem suæ argumentationis, ex eo probat, quod Deus solum cum gente Hebræa federa inijt; & illam solum sibi in populum peculiarem elegit: ergo illam tantum

B ad obseruantiam huius legis, & non alias nationes obligare voluit. igitur etiam si aliquis Gentilis Deum Hebræorum verum esse Deum cognosceret; & præceptum hoc edidisse, de reuerentia sacro Consecrationis oleo præstanda, secus tamen faciendo, ac præceptum postulat, nihil peccaret. & affert Abulensis instantiam; quia quamuis ego scirem Christum alicui homini, aliquid præcepisse, ad illius tamen præcepti obseruantiam, sub pœna peccati nequaquam essem obligatus. quam-

C uis certò apud me esset Christum verum Deum esse. vtque doctrina hæc magis roboretur; exemplum possumus afferre, de eo quod præcepit Christus inueni illo apud Marcum, & Lucam nimirum de contemnendis omnibus, & illum sequendo, cum ait: *Vade, vende omnia quæ habes & da pauperibus, & veni sequere me*; ex his inferret Abulen quod licet Gentilis sciret Deum Hebræorum verum esse Deum; & illis hæc, & hæc præcepta tradidisse; non tamen rectè inde colligitur, Gen-

D tilem vigore illius præcepti obligatum existere, ad ea seruanda, quæ illa lege siue præcepto, mandabantur. quod si contra Abulensem insurrexerit quis, argumentis ex lege Euangelica petitis ad quam omnes tenentur: respondet ille diuersam rationem de hac, atque de Mosaica haberi: quia lex Euangelica lata est à Christo; vt per vniuersum orbem prædicaretur, & obseruantia illius omnibus iniungeretur; Christo Apostolis præcipiente, vt illa vbique prædicarent dicendo: *Euntes in*

mundum

mundum vniuersum prædicate Euangelium omni creaturæ. quod A Mosaicæ legi nequaquam accidit; ac propterea pari passu, in hac, atque in illa non erit incedendum.

Abulensis doctrinam, tamquam doctissimi viri oracula, alij excipiant; nobis in præsenti difficultate, contraria via magis securè incedendũ existimamus; persistendo in his, quæ in duobus capitulis præcedentibus docuimus. quapropter iuxta eam, quæ ibi diximus, certissimè tenemus, Gentilem qui Deum Hebræorum, verum esse Deum cognouisset; huiusque præcepti B de reuerentia præstanda oleo sacræ Cõsecrationis, transgressor existeret, illud conficiendo, aut de eodem vtens, aut alijs etiam ad vsum porrigens, peccati mortalis reus fieret. vt autem hæc nostra sententia firma existat; contrarijs omnino ab Abulense vtamur argumentis. nam vt ostendimus capitibus præcedentibus, hoc præceptum etiam ad Gentiles extendebatur; & ad eius obseruantiam ipsi quoque tenebantur: quicumque igitur ex Gentilibus, (quo nomine omnes nationes ab Israelitis C comprehendebantur) hoc vnguentum composuisset; vel eo vsus fuisset; vel alteri de illo ad vsum dedisset; huius præcepti transgressor existeret. at quæcumque transgressio diuini præcepti, quod vt à Deo recipitur; & ad quod obseruandum aliquis obligatur, est mortale peccatum. igitur Gentilis transgressor existens, dubio procul mortaliter peccasset.

Magis ista roborari possunt, ex impugnatione antecedentis sententiæ, sumpto argumento à contrario, debilitatemque il D lius doctrinæ ostendendo. quia si Gentiles in compositione huius vnguenti, ac transgressione præcepti, de reuerentia præstanda sacro vnguento, non peccassent; nec etiam peccassent Gentiles idola, atque simulachra faciendo, eisque cultum exhibendo. in his tamen grauissime illos peccasse, fatentur omnes, saltem occasionaliter (quod dictum accipe, quia de hoc præcepto, & eius recta intelligentia, quantum ad artem statua-

A ſtatuariam, Deo dante, alibi à me diſputandum erit) igitur etiam mortaliter peccabant tranſgreſſores huius præcepti, in compoſitione, & vſu ſacri vnguenti. Huius verò noſtri argumenti aſſumptum inde probamus, quia præceptum illud de non fabricandis idolis, atque ſimulachris quarumcumque rerum, aut eis cultum exhibendo, ſpecialiter populo Hebræo datum fuit. ſic enim legimus Exodi 20. *Non facies tibi ſculptile:* in quibus verbis illud pronomen ſecundæ perſonæ, *tibi,* B ſatis indicare videtur, Dei ſermonem ad ſolum Hebræorum populum dirigi, & ad ſingulos Iſraelitas; nequaquam verò ad populos alterius nationis. quamobrem ſi ſtandum eſſet Abulenſis regulis, & illorum qui illum ſequuntur, dicendum eſſet; licuiſſe Gentilibus ſimulachra, atque idola facere. Nam illud quoque præceptum datur per multa prohibentia, *non facies tibi*. quemadmodum etiam præceptum de non componendo tale vnguentum, in quo dicitur, *non facietis*. & parum infra ſubditur, *ſanctum erit vobis*. quæ verba inconſideratè non ſunt percurrenda. propterea ſi Gentiles in compoſitione huius ſacri olei, præceptique tranſgreſſione, nullius culpæ rei fierent; nec etiam in traſgreſſione præcepti, quo ſimulachra confici prohibebantur, culpæ fierent obnoxij. Cum autem iſta dicere falſiſſima ſint, profectò, illa quoque falſa erunt; ex quibus abſurda huiuſmodi ſequuntur. quapropter cum pari paſſu argumenta hæc incedant; perſpicuum D erit, in compoſitione huius vnguenti, vtique Gentiles mortalis peccati labem contraxiſſe; ſicut in conſtruendis Idolis, ac ſimulachris, tam Gentiles, quam Hebræi, grauiſſimi criminis ſcelere commaculabantur: licet Iſraelitæ grauiori ſcelere tenerentur, idola, ac ſimulachra faciendo. quia fœdere cum Deo inito de non faciendis ſimulachris, in monte Synai ſe obligauerant.

Nec quemquam vel auctoritas, vel dicta Abulenſis moueat.

nam auctoritati præferenda eft veritas, in ratione firma. eius A
verò dictis fatisfacere, facillimum erit. nam in præcedentibus capitibus, Deum voluiffe hoc præcepto obligare omnes homines, cuiufcumque nationis effent, iam monftrauimus cap. 17. nam quamuis cum folo populo Hebræo fœdera Deus percufferit, pactumque inierit; & fœdera quoque illa, ad inftitutionem cuiufdam particularis politiæ ordinarentur: attamen fpecialis hæc Politia, & Refpublica non præceptis cœremonialibus, aut moralibus, fed iudicialibus cum primis cõ- B
ftituebatur, & ordinabatur. hæc enim funt quæ primo Rempublicam conftituunt: præcepta autem moralia communia funt omnibus hominibus: ea propter Philofophi docent Ethicã facultatem, cõmunem effe omnibus hominibus, & omnibus Rebufpublicis, quia agit de moribus. at verò Politica, quæ agit de recta Reipublicæ gubernatione pro diuerfitate Rerumpublicarum, ipfa quoque variatur. & fit inftantia noftra de Ecclefia Latina, & Statutis, ac facris illius ritibus, vt quid C
de præceptis cœremonialibus fentiendum fit, liquido conftet. nam licet fub fuaui iugo Ecclefiæ Romanæ Itali, Galli, Hifpani, Germani, aliæque plures Refpublicæ degant; quæ eifdem cœremonijs, ac cœremonialibus præceptis, Deo debitum cultum exhibent: diuerfis tamen pro diuerfitate Republicarum, & Regnorum fortiuntur leges iudiciales. Redeuntes igitur ad rem noftram, & ad cœremonialia quæ Dei cultum ex Mofaicis inftitutis refpiciebant. cum ante aduen- D
tum Chrifti non effent vera Sacramenta, quæ gratiam efficerent, quam fignificabant; dummodo ritus ordinarentur, & & dirigerentur ad cultum vnius Dei; parum referebat, cuius generis effent; quamobrem ratione folummodo Diuini beneplaciti, ad hæc potius quam ad alia Ifraelitæ cogebantur. his apertè conftat nihil facere ad rem, quæ de inftitutione fingularis Reipublicæ attulit Abulenfis; cum præceptum hoc re-

uereN-

A uerentiæ præstandæ sacro vnguento nequaquam iudiciale sit, sed inter cœremonialia numerari liquido constet.

Instantia verò quam adfert Abulensis, quod homines vniuersi non teneantur obseruare, quæ Deus præcepisset alicui homini in singulari; & nos pro Abulense exemplum de Christo iubente iuueni illo relinquere omnia sua, illius rationem firmauimus: cuncta hæc, & sexcenta alia similia, nihil omnino valent, nec faciunt ad rem. Est enim argumentum à par-B ticulari ad vniuersale, à præcepto lato vni homini, ad obligationem obseruantiæ ad alios quoscumque; est argumentum à consilijs ad præcepta. Non enim iussit Christus iuuenem illum vendere omnia; sed consilium præstitit, vt ad perfectionem tenderet. In quo quidem genere argumentandi, absurda sunt, quæ inde sequuntur. Iam enim sæpè diximus hoc præceptum de non componendo sacrum hoc vnguentum, & reliquis in eo contentis, ad omnes homines dirigi; nec ad sin-C gularem aliquem hominem latum fuisse; sed saltem ad vniuersam Hebræorum Rempublicam ex Abulensis sententia, & illorum qui illum sequuntur: quamobrem argumenta illius non æquo pede currunt. iam enim ostendimus, omnes istud præceptum comprehendisse homines; atque idcirco omnes peccasse, etiam Gentiles, in transgressione illius, certissimè tenendum erit.

D

CAP. XXI.

Animaduerſionis, & commonitionis pœna indicitur, in tranſgreſsione cultus ſacri olei.

Ad loca Exodi 30. *Homo quicumque tale compoſuerit, & dederit de eo alieno, exterminabitur de populo ſuo.* & cap. 21. *Siquis aperuerit ciſternam, & foderit, & non operuerit eam, cecideritque bos, aut aſinus in eam, reddet Domino pretium iumentorum.* & ad alia.

MAXIMA etenim fuit apud omnes homines, & quaſcumque nationes legum auctoritas; & meritò quidem, quia ſine legibus Reſpublicæ ſtare nequeunt, nec vna Republica altera melior dicitur, niſi quæ perfectioribus, atque ſanctioribus legibus firmata fuerit; atque propterea lex regina rerum omnium merito appellata eſt; vt refert Martian. Iuriſconſultus *lib. de legibus 2.* ex varijs antiquis auctoribus, præſertim ex Chryſippo Philoſopho in *lib. de leg.* quorum verba hæc ſunt. Ο νόμος πάντων ἐστὶ βασιλεὺς θείων τε, καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων. δεῖ δὲ αὐτὸν προστάτην τε, καὶ εἶναι τῶν καλῶν, καὶ τῶν αἰσχρῶν, καὶ ἄρχοντα, καὶ ἡγεμόνα, καὶ κατὰ τοῦτο κανόνα τε εἶναι δικαίων, καὶ ἀδίκων, καὶ τῶν φύσει πολιτικῶν ζώων προστατικὸν μὲν ὧν ποιητέον ἀπαγορευτικὸν δὲ ὧν οὐ ποιητέον. hoc eſt: *Lex eſt omnium diuinarum, & humanarum rerum regina. Oportet enim eam eſſe præſidem & bonis & malis, principemque*

A *que ac ducem, & secundum hoc regulam iustorum, & iniustorum, & eorum animantium, quæ natura ciuilia sunt; præceptricem quidem faciendorum, prohibitricem verò non faciendorum.* Quapropter transgressores legum, Principi, atque Magistratibus inobedientes punire, ac de illis vindictam sumere, ne dicam vtile, imò adeò pernecessarium est Reipublicæ, atque humanæ rationi consonum; vt quamuis naturæ ipsi contrarium videatur, quemquam pœnis torquere, aut vi cohibere,

B ne sua libertate quis vtatur; in qua ab ipsa natura, ipsiusque naturæ auctore creatus est. *instit. de iure person.* §. 1. verumtamen impudentiam quorumdam, vi redarguere, criminosorum quoque hominum effrenatam licentiam, ac libertatem pœnarum fræno, intra legum fines, ac terminos, iuxta legum præscripta ab his, qui præsunt in Republica cohibere, iuris gentium fore, nemo meritò dubitare poterit. Est enim ius gentium, quod naturalis ratio inter omnes gentes constituit;

C & apud omnes populos peræquè custoditur: quemadmodum dicitur *instit. de iur. nat. gent. & ciu.* §. *ius autem, & de rerum diuis.* §. *singulorum*. enimuero sontes, ac legum transgressores, vi cohibere, atque pœnis impositis, hominum quorumdam audaciam frænare, semper, & vbique omnibus nationibus, ac populis commune fuit; vt scitè, doctèque discurrendo per mores, & genera pœnarum, à diuersarum nationum Rebuspublicis, insontibus præscripta Alexan. ab Alexan. *lib. 3. gen. dier.*

D *cap. 5.* demonstrat.

Plato auctor est in Gorgia, & alij plerique non ignobiles Philosophi, puniendorum criminum duplicem causam afferri posse: vnam, quam dixerunt commonitionis, qua is qui peccauerat; ne de cætero tale contraheret crimen commonebatur; quam pœnam per leges inferri mos fuit, cum leuiter aliquis deliquisset: alteram quam animaduersionis appellarunt, quæ viris facinorosis, magnique alicuius criminis obnoxijs inferebatur.

batur: quique propter aliquod summum facinus, pœnas scelerum tam iure, quam lege persoluere cogerentur. Hoc verò postremum pœnæ genus, animaduersionis dictum fuit. quia non propter illum, qui pœnam soluere cogitur, imposita fuit: (nam ille qui fato fungitur, dolorum omnium, atque vitæ humanæ pœnarum finem accipit.) sed reliquorum qui supersunt gratia, vt metu pœnæ, reliqui ab eadem noxa deterreantur. delictum enim quo impunitius, eo effrenatius committitur: proposita enim impunitatis spes, mortalium animos criminibus inuitaret.

Indicabant hoc optimè fasces Romanorum Consulum, securibus alligatæ; ostendebant enim fustibus, & flagris cedendos, qui leuiter peccassent, vt in posterum corrigerentur: vltimo verò supplicio securibus feriendos, qui grauioris criminis obnoxij fuissent; posteris documento futuris, ne ipsi quoque pari crimine vincirentur; atque easdem vltimi supplicij pœnas subire cogerentur. hoc idem Plutarch. in quæst. Roman. pulchrè considerauit, & adnotauit, dicens: διὰ τί τῶν στρατηγῶν αἱ ῥάβδοι συνδεδεμέναι προσηρτημένων τῶν πελέκεων φέρονται; πότερον ὅτι σύμβολόν ἐστι τοῦ μὴ δεῖν πρόχειρον εἶναι, καὶ λελυμένην τὴν ὀργὴν τοῦ ἄρχοντος. ἢ, διὰ τριβὴν, καὶ μέλλησιν ἐμποιοῦν τῇ ὀργῇ τὸ λύειν ἀτρέμα τὰς ῥάβδους, πολλάκις ἐποίησε μεταγνῶναι περὶ τῆς κολάσεως, ἐπεὶ δὲ τῆς κακίας τὸ μὲν ἰάσιμόν ἐστι, τὸ δὲ ἀνήκεστον, αἱ μὲν ῥάβδοι νουθετοῦσι τὸ μεταθέσθαι, δυνάμενον, αἱ δὲ πελέκεις ἀποκόπτουσι τὸ ἀνουθέτητον. hoc est: *Vt quid Imperatorum virgæ colligatæ appensis securibus feruntur? fortè symbolum est, non oportere procliuem esse Magistratum iram, & solutam. aut per solutionem, & cunctationem factam iræ, soluendo paulatim virgas, multoties fuit mutata sententia. nam ex malis aliquod sanabile est, aliquod insanabile: virgis quidem corrigebatur, quod erat sanabile; securibus amputabatur quod erat immedicabile.*

Sic igitur in diuinis legibus, atque statutis & pœnis, quæ ad vlciscen-

A vlciſcendum tranſgreſſores in illis decernebantur. illæ in quibus vltimum ſupplicium tranſgreſſoribus decernebatur, animaduerſionis dicebatur, vt cum dicitur Exodi 21. *Qui percuſſerit hominem volens occidere, morte moriatur*. & ſic pluries in ſacris oraculis habetur, *Occident eum*, vel *interficient eum*, vel *lapidibus obruent eum*, ac ſimiliter, in quibus vltimi ſupplicij pœna in trãſgreſſorem indicitur. Pœna animaduerſionis hæc dicitur, quia reliqui admonentur; ne illis criminibus vinciantur:
B & quia non propter illũ qui pœnam pendit; ſed vt reliqui admoneantur imponitur; propterea dicitur animaduerſionis. Aliæ erant pœnæ aut perſonales, aut pecuniariæ, quæ dicuntur commonitionis, ratione qua diximus: vt cum dicitur Exo. 21. *Siquis aperuerit ciſternam, & foderit, & non operuerit eam, cecideritque bos, aut aſinus in eam, reddat Dominus pretium iumentorum*. & aliæ pariter pœnæ, in quibus vel pecuniaria mulcta indicitur; vel reus pœna vltimi ſupplicij non opprimitur; etiam ſi
C ſint perſonales, vt *oculum pro oculo, dentem pro dente*, & ſimiles.

Denique erat aliud genus pœnarum, quarum exequutio, vt ſtatim videbimus, Deus ſibi reſeruauerat; in quibus genus quoddam vltimi ſupplicij tranſgreſſori comminabatur, & ſimul etiam extinctionem prolis, atque proſapiæ in familijs Iſraeliticis. Erant enim veteres cupidiſſimi prolis habendæ, quia ea nomen vniuſcuiuſque patrisfamilias cuſtodiebatur.
D quod non ſemel legitur in ſacris Oraculis, dum cathalogi familiarum recenſentur. hinc illud Prophetæ in Pſalmo 44. in epithalamio dicentis: *Pro patribus tuis nati ſunt tibi filij, conſtitues eos principes ſuper omnem terram. Memores erunt nominis tui Domine in omni generatione, & generatione*. Et ideò ſummum malum, atque grauiſſimam pœnam arbitrabantur poſteritate, ac ſucceſſione priuari. qua ratione hoc genus pœnæ meritò inter eas enumeratur; quæ animaduerſionis dicuntur,

& eo nomine appellantur: vt cum dicitur cap. 21. *Custodite Sabbatum meum, sanctum est enim vobis: qui pollueris illud morte morietur: qui fecerit in eo opus, peribit anima illius de medio populi sui.* & his similia passim habentur in Scripturis sacris. non enim solum vltimum supplicium transgressori cōminabatur, vt reliqui commonerentur ne talia perpetrarent; sed etiam quia ad numen propitiandum, & Deum placandum sacrificia erant instituta, huiusmodi pœna, potest etiam dici commonitionis, quia admonebatur transgressor, ne talia amplius patrare auderet.

A B

Statuta igitur à Deo in hoc præcepto pœna tam commonitionis, quàm animaduersionis quodammodo dici potest. nam insontis correctionem ea procurabatur; atque etiam culpa vindicata reliqui, ne talia crimina committerent admonebantur. Quia verò transgressori huius præcepti verendum remanebat, ne fortè immatura morte à Deo præuentus, de populo Israelitico excinderetur; siue aliqua alia ratione à Deo puniretur; propterea illi erat vnde pium, misericordemque Deum sacrificijs placare niteretur. hac enim de ratione dicendum est, Sacrificia Deum instituisse, varijs peccatorum generibus accommodata, quibus homines expiarentur; iratumque numen pacatum sibi reddere possent: quin etiam tam Israelitæ, quàm Gentiles, qui huius præcepti transgressores extitissent; quoties in se reuersi diuinam indignationem veriti, Sacrificijs propriam expiare culpam, & Deum placare curassent; toties imminens periculum, vel immaturæ mortis, vel aliud vltionis genus cauere potuisse credibile est.

C D

Nec prætereundum censui, pœnas sontium apud Latinos supplicia, quasi supplicationes appellatas fuisse, quia sæpius Romani Reges, homicidij conscios, arietis damno mulctabant; vt habet Alex. ab Alex. lib. 3. gen. dier. cap. 5. quem in sacrificijs Deorum expendere consueuerunt. quia igitur prisca paupertas,

pertas,

A pertas, ex noxiorum bonis, ſacra Dijs exhibuiſſe fertur: hinc fortaſſe factum eſt, vt mulctis pecuniarijs à Romanis certus fuerit præfinitus modus; quem tranſcendere minimè fas erat; vt ex Liuio Decad. 1. in lib. 4. colligitur. modus verò is fuit, vt maxima illarum, trium millium, & viginti aſſium numerum non excederet; quia vtputo ſacrificiorum habita ratione, plus triginta bobus, & duabus ouibus quempiam mulctari non decebat. Æſtimabatur autem bos centuſſibus; ouis verò decuſ-B ſibus; & hæc maxima erat pœna; minima verò oue tenebatur vna; vt omnia pœnarum genera Sacrorum videretur rationem habuiſſe. Quam rationẽ Deus quoque ſuis in legibus, in criminibus occultis reſpexit; quoties ad forum fori culpa minimè deducta fuiſſet; his etenim expiandis de cauſa ſacrificia inſtituit, vt in Leuitico legitur; vbi pro diuerſitate culparum, diuerſa quoque ſacrificia inſtituuntur: minimè tamen ſacrificiorum rationem habere voluit, niſi ad placandum numen C in foro conſcientiæ, & delendam maculam culpæ ex anima; quoties crimina manifeſta forent, atque ad forum iudiciale deducta: quia hoc expedit ad commune bonum Reipublicæ, quod præ oculis Deum habuiſſe conſtat in inſtitutione Iſraeliticæ, & in omnibus præceptis, quæ hac de cauſa iudicialia in ſtatutis Moſaicis appellantur; quia in illis norma Iudicibus, ac Magiſtratibus ſeruanda præſcribitur.

D

CAP.

A

CAP. XXII.

Posteritate, ac nomine priuabatur; qui à cultu sacri olei defecisset.

Ad loca Exodi 30. *Homo quicumque tale composuerit, & dederit ex eo alieno exterminabitur de populo suo.* Genes. 17. *Masculus, cuius præputij caro* B *circumcisa non fuerit, delebitur anima illa de populo suo.* illustrantur loci 4. Reg 9 *Perdamque omnem domum Achab, & interficiam de Achab mingentem ad parietem.* & Exodi 20. *Ego sum Dominus Deus tuus fortis, & zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem.* & ad alia plura. C

IN explicationem pœnæ à Deo dictæ, in transgressorem cultus sacri Consecrationis olei versamur; in illis nimirum verbis Exodi 30. *Exterminabitur de populo suo*, atque similium pœnarum, quas in sacris Litteris sæpissimè comminatur Deus, aduersus contemptores suarum legum. an nimirum illa dicendi phrasis, de corporali sit intelligenda; an D verò de aliquo alio genere pœnæ, & animaduersionis sacra loquantur oracula. ita enim fiet, vt pœna diuino iure statuta in eum, qui sacrum hoc vnguentum composuisset, vel aliquo modo præceptum illud præuaricatus fuisset, satis explicetur. sic enim ibi legimus: *Homo quicumque tale composuerit, & dederit ex eo alieno, exterminabitur de populo suo.*

Vt verò maturius ista enucleentur; non erit præter rem ex sacris

A cris Litteris obſeruare diuerſitatem dicendi, & phraſium varietatẽ in pœnis indicendis, quibus alicuius diuinæ legis præuaricatores mulctantur. Quædam enim perſonales erant,& in eamdemet tranſgreſſoris perſonam, tranſgreſſionem vindicantes,animaduertebant.quædam aliæ pecuniariæ cum eſſent; tranſgreſſorem nequaquam feriebant; ſed illius bona, aut iura, actiones, poſſeſſiones, & alia huiuſmodi extimabilia à poſſeſſore alienabant. quamobrem in pœna lata Exodi 30. con-

B tra eum, qui à debito noſtri ſacri olei cultu defeciſſet, ambigitur an perſonaliter, an verò aliquo iure priuandus is eſſet; qui legem hanc contempſiſſet. nam in horum expoſitione non modice plurimi, ijque grauiſſimi Doctores laborarunt.

Ab ipſo igitur Doctorum Eccleſiæ lumine P. Auguſtino exordium ſumatur. is enim lib. 15. de Ciuit. cap. 27. quærens quomodo in præcepto circumciſionis, quod habetur Geneſ. 17. verba illa intelligenda ſint: *Delebitur anima illa de populo ſuo*,

C & ambigeretur, de cuius anima loquatur textus: præſertim quia ſi velimus Deum loquutum de anima pueruli, iniuſtum videatur in eo ſæuire, qui nihil peccauit; neque eius culpa omiſſa fuit circumciſio, cum arbitrij, aut ſe circumcidendi compos non fuerit. potius igitur præceptum, & pœna tranſgreſſori indicta, ad parentes referenda fuerunt; quorum culpa circumciſio infantium prętermiſſa videbatur. Cum tamen Deus ibi dixerit: *Delebitur anima illa de populo ſuo*.

D Sanctiſſimus P. Auguſtinus, nõ de morte corporali,ſed de ſpirituali textum intelligit,quæ contingit animæ defectu gratiæ; quam infantes tunc minimè conſequebantur ſi circumciſione caruiſſent. Quam interpretationem etiam lib. 2. contra Pelag. & Cœleſt. cap. 30. complectitur. quærens enim quid peccauerit puer ille, qui circumciſus non fuit; cum verba illa de morte corporali intelligenda viderentur; neceſſarioque ex lege incircumciſus interficiendus eſſet, reſpondet. Sed rectè

profectò

profectò infans ille perditione punitur: quia pertinet ipse ad massam perditionis, & qui ex Adam natus est, iustè intelligitur antiqui debiti obligatione damnandus, nisi inde fuerit non secundum debitum, sed secundum gratiam liberatus. de morte itaque spirituali, locum illum, Augustinus interpretandum, & non de corporali censuit. A

Augustini doctoris sanctissimi eã interpretationem plurimis reijcit Perer. disp. 6. in cap. 17. Genes. nu. 55. & sequentibus, & in illius interpretationis cõfutatione multa, me iudice, nõ satis firma Perrerius docet. excusandum autem Augustinum scribit; quod sequutus Septuaginta Interpretes legit circumcidendum masculum die octauo; quapropter locum illũ de infantibus intellexit, quem de adultis intelligere debuisset; ait Perrerius. quæ an sint vera viderint alij. Sensus enim Patris Augustini, & eius expositio verissima est: non enim negat etiam de corporali pœna locum illum intelligendum fore. nam cum spiritualis etiam interpretatio locorum sacræ Scripturæ sit de mente Spiritus sancti, & argumentum faciat pœnes illos, à quibus recipitur ille sensus; sanctissimique Patris negotium, cum Pelagio, & Cœlestio esset, qui illam de gratia interpretationem non respuebant; propterea ea est vsus interpretatione, quæ erat ad gratiæ argumentum, de qua eius erat sermo: præterquamquod Augustinus non genericè loquitur de sensu pœnæ illius, quoties in transgressores indicitur à Deo; sed tantum versatur circum illum locum de circumcisione. B C D

Aliorum est sententia de pœna corporali tantum verba illa, in cap. 17. Genes. & alia quæcumque illis similia in sacris oraculis habentur, intelligenda fore. In qua sentẽtia est Perrerius loco citato: & pro eadem adducit Caietanum, & Nicolaum de Lira. Potest etiam pro ea interpretatione stare Abulensis quæst. 15. in cap. 30. Exodi, in loco proprio de quo est nostra quæstio, dicens: *Quod Deus mittet in eum*, supple transgressorem,

A rem, *aliquam mortem per ſe, vel tradet eum in manibus alicuius beſtiæ, vel viri, ita quod faciet eum mori.* Hugo de S. Victore, quamuis de ſenſu illorum verborum dubius fuerit, intelligẽda ne eſſent de morte corporali & naturali; an verò de morte ciuili, per exilium nimirum, & expulſionem tranſgreſſoris de populo; potius videtur inclinaſſe in poſteriorem, quam in priorem interpretationem, dicens: *Deleri de populo, eſt vel interfici, vel expelli à populo.* Rabbini communiter duplicem

B pœnam tranſgreſſori præcepti de obſeruantia Sabbati, in quo dicitur: *Qui polluerit Sabbatum meum, morte moriatur. Qui fecerit in eo opus, peribit anima eius de medio populi ſui*, comminari affirmant. vt prior præſcribatur ei, qui in foro fori Sabbatum violaſſe conuinceretur; cui quidem pœna capitalis, ac vltimi ſupplicij indicebatur illis verbis, *morte moriatur*: poſterior verò præſcriberetur illi, qui ſecreto, tantumque in foro conſcientiæ, vt loquamur cum Scholaſticis, Sabbatum violaſſet

C in illis verbis, *Peribit anima eius de medio populi ſui*: cuius peccati pœna erat præmatura mors, vt illi tradunt. Itaque ex iſtorum quoque ſententia illis verbis, mors corporalis indicebatur tranſgreſſori. Eſt enim hic locus de Sabbato non violando, potiſſimum Perrerij argumentum, ad probandum illa verba de morte corporali intelligenda eſſe; hæc autem vel violenta, vel præmatura, vel alio ſimili genere mortis.

At me iudice, neminem mouere debent loca iam allata, præ-

D ſertim præceptum illud de Sabbato, quem ſummi roboris pro prædicta ſententia Perrerius arbitratur. nos enim quamuis in aliquibus præceptis mortem corporalem affirmemus cõminari à Deo in tranſgreſſoribus illorum præceptorum, de quibus infra agetur: at in noſtro nequaquam corporalis mors indicitur; ſed tranſgreſſor priuandus iure hæreditatis inter Iſraeliticas tribus, & ſucceſſionis in poſteritate minitatur: quæ pœna morte ipſa grauior tunc cenſebatur; quãuis non corpora-

lis

lis dicenda esset, sed potius appellanda incorporalis. A
Vt autem nostra hæc sententia lucidior, & clarior appareat, ex doctrinis Iurisperitorum fulciatur. meminisse igitur oportet, quod cum Iurisperiti circa res sensibiles versentur, ea de quibus tractant, in res corporales, & incorporales distinxerunt. quamobrem in Inst. Iustin. lib. 2. habent titulum de rebus corporalibus, & incorporalibus. *Incorporales autem sunt*, inquit Imperator, *quæ tangi non possunt; qualia sunt ea, quæ in iure consistunt; sicut hæreditas, vsusfructus, vsus & obligationes quoquo- B modo contractæ*. hæc ibi Iustinian.
Cum igitur inter iura filiorum Israel, hæreditas inter Tribus Israeliticas recenseatur, vt habetur Num. 17. Deo sic statuente ibi: *Ad filios autẽ Israel loqueris hæc: Homo cũ mortuus fuerit absque filio, ad filiam eius transibit hæreditas. si filiam non habuerit, habebit successores fratres suos. Quod si & hos non habuerit, dabitis hæreditatem fratribus patris eius. Sin autem nec patruos habuerit, dabitur hæreditas his, qui proximi sunt. Eritque hoc filijs Israel sanctum lege* C *perpetua*. Perpetuitas nominis in tabulis erat aliud ius, vt passim legitur præsertim in libro Numer. cap. 26. & Iosue per multa capita, & præsertim ex propagatione posteritatis: qua de causa, etiam si quis sine liberis obiret, legem sanciuerat Deus, de vidua demortui à propinquiori consanguineo ducenda in vxorem ad suscitandum nomen demortui consanguinei, vt habetur Deuteron. 25. & ratio legis hæc est: *Accipiet eam frater eius, & suscitabit semen fratris sui, & primogenitum ex* D *ea filium, nomine illius appellabit, vt non deleatur nomen eius ex Israel*, inquit textus.
Quamuis igitur lex illa: *Morte moriatur*, circa corporalia versaretur, vt statim videbimus; & verè morte corporali mulctãdus esset quicumque transgrederetur aliquod diuinum statutum, cui sub illa verborum forma, illa pœna indicta esset: vbi tamen dicebatur transgressorem periturum de *medio populi sui*,
aut

A aut ſic *excidetur de populo ſuo*. huiuſmodi & aliæ ſimiles comminationes verſantur circa incorporalia, vt cum Iuriſperitis loquamur. Cum igitur pœna appoſita tranſgreſſori præcepti de reuerentia ſacro Conſecrationis oleo præſtanda, ſit huiuſmodi: *Homo quicũque tale compoſuerit, & dederit ex eo alieno, exterminabitur de populo ſuo:* Perſpicuum eſt, non quidem puniendum huiuſmodi tranſgreſſorẽ corporaliter, vt auctores iam relati affirmabant; ſed circa bona incorporalia: priuan-B dum nimirum, iure hæreditatis inter Iſraeliticas familias, iure poſteritatis, atque ſucceſſionis, delendumque etiam nomen illius, à publicis tabulis, in quibus nomina familiarum Iſrael referebantur.

Remanet adhuc, vt magis pateant, quæ dicimus, obſeruandum in ſimilibus dicendi loquutionibus, aliquando apponi notam indiuidualem perſonæ, in quem tranſgreſſio vindicanda erat; vt cum dicitur: *Delebitur*, vel *eradicabitur anima illa* C *de populo ſuo*, ſiue *de populis ſuis*. Interdum verò non apponitur; ſed abſolutè legis pœna in tranſgreſſorem ſtatuitur, dicendo: *Eradicabitur*, vel *delebitur*, ſiue *exterminabitur*. & his ſimiles dicendi phraſes enunciantur: quamobrem ſilentio non eſt tegendum quid vna aut altera locutionis phraſi importetur. vt cuncta, quæ ad noſtri inſtituti elucidationem faciunt; quantum fieri poteſt, intelligantur. Quoties igitur pœna aliqua in tranſgreſſorem legis, dictione indiuiduanti indicitur; vt cum D dicitur, *Delebitur anima illa de populo ſuo*. Adeò ſtrictè pœna in trangreſſorem cadebat, vt ſibi profecto, mortis animaduerſio timenda eſſet. nam anima iuxta phraſim ſacrarum Litterarum hominem, & totum hominem ſignificat. Vt autem oraculis, oracula reſpondeant; noſtrum aſſertum ex cap. 17. Geneſ. confirmetur: in quo Deus præceptum circumciſionis Abrahæ dedit ſub ea pœnæ comminatione, dicens: *Maſculus cuius præputij caro circumciſa non fuerit; delebitur anima illa de po-*

de populo ſuo. vbi Iſidor. clar. in adnot. ad bibl. ea ratione apud Hebræos illam pœnam intelligendam fore tradit; vt tranſgreſſor illius præcepti mori deberet, ante quinquageſimum ſecundum ſuæ ætatis annum, vel non relicturum poſt ſe ſemen. Sed quicquid ſit de anno quinquageſimo ſecundo, vel quinquageſimo tertio ſupra, vel infra, quem neminem niſi tantum Deum præfinire potuiſſe arbitror: præmatura morte trãſgreſſori timendum vtique dubitare non poſſumus, puniendumque tam in perſona propria, quam in ſua proſapia huiuſmodi hominem, mihi non eſt dubium; ideoque in illis præceptis adiungi dictionem *illam*, vt in ipſummet tranſgreſſorem cum primis pœnam cadere intelligeremus.

Practicè id explicemus ex loco Exodi 4. in quo Dominum voluiſſe interficere Moyſem ſcribitur, ſic enim legitur: *Cumque eſſet*, ſupple Moyſes, *in itinere in diuerſorio occurrit ei Dominus, & volebat occidere eum. tulit illico Sephora acutiſſimam petram, & circumcidit præputium filij ſui, tetigitque pedes eius, & ait ſponſus ſanguinum tu mihi es*. itaque Dominus qui Moyſi occurrerat in diuerſorio, non volebat occidere puerum, ſed Moyſem; qui illius præcepti tranſgreſſor extiterat: igitur animam ipſam tranſgredientem diuinum præceptum, non puerum qui aliorum culpa incircumciſus remanſerat; pœna puniendum fuiſſe arbitror.

Quando verò in textu ſacro pœna abſolutè enunciatur, diciturque, quod tranſgreſſor *Excidetur de populo ſuo*, ſiue *eradicabitur*, abſque dictione perſonam puniendam indiuiduante, quæ loquendi phraſis maiorem energiam habet; vt in ſtatuto ad fauorem ſacri olei Conſecrationis habetur. huiuſmodi poena potius in totam illius familiam, ac poſteritatem cadebat, quam ſigillatim in ipſam tranſgreſſoris perſonam; vel verius in perſonam, atque proſapiam, vt nimirum breui tempore ſibi poſteritas deſideranda eſſet; ipſeque tranſgreſſor,

vel

A vel non habiturum filios, vel quos habuisset vnà cum illo breui morituros fore. quemadmodum transgressoribus huius præcepti de reuerentia præstanda sacro Consecrationis oleo, pœna decernitur in illis verbis, *Excidetur de populo suo*, siue *de populis suis*, vel *delebitur*, & similia. & in hebraico textu illud idem significatur verbo נִכְרַת *nichxrath*, nomen nimirum transgressoris delendum de populo Israelitico per extinctionem familiæ in tribubus Israeliticis, vt diximus; vel fortè B etiam per alienationem cultus, transgressore transeunte ad Idololatras.

Auctoritate etiam Septuaginta, sic intelligendam pœnã hanc probare possumus. hi enim in illud cap. 17. Gen. vbi nos legimus, *Delebitur anima illa de populo suo*, dixerunt, *Interibit anima illa de genere suo*. Quid autem aliud est interire de genere suo, quam non conseruari in sua prosapia? quid aliud est deleri de populo suo, aut excidi de populo suo; nisi nomen non C retinere in cathalogo familiarum Israelitarum? hæc igitur timenda populo Israelitico, & transgressoribus diuinæ legis remanebant; quoties in aliquo statuto, pœna per illam phrasim transgressori præscriberetur. num verò id futurum per mortem violentam & immaturam transgressoris esset, vt Abulensis, & alij dicebant; vel alio modo nequaquam sacræ litteræ id significarunt. Grauissimi itaque supplicij loco veteres ducebant, nomen alicuius de populo deleri: quamobrem Iosue D cap. 7. cum in conspectu Dei Israelitas ab hostibus prostratos lamentaretur; nullo alio efficaciori argumento se ad cõmiserationem populi, Deũ prouocare posse existimauit; quã nominis perpetuitate: extinctionem enim nominis Israelitarum cum primis se vereri affirmat, dicens. *Audient Cananæi, & omnes habitatores terræ, & pariter conglobati circumdabunt nos, atque delebunt nomen nostrum de terra*. quamobrem in sacris oraculis laudatur Booz, quod defuncti consanguinei nomen suscitare

O cura-

curauerit, vt ſcribitur cap. 7. lib. Ruth. conſtitutus enim Booz in iudicio coram Magiſtratu dicebat: *Teſtes vos eſtis hodie, quod poſſederim omnia, quæ fuerunt Elimelech, & Chelion, & Mahalon tradente Noemi, & Ruth Moabitidem vxorem Madon in coniugium ſumpſerim, vt ſuſcitem nomen defuncti in hæreditate ſua, ne vocabulum eius de familia ſua, ac fratribus de populo deleatur.* Hoc argumento etiam mulier illa Thecuitis vſa eſt, cum Dauid Regem adit 2. Reg. cap. 14. vt illum iratum in Abſalonem placaret. Simulato enim luctu Regem aggredi non eſt verita, & duos proprios filios rixatos, vt alter ab altero interficeretur, mentita eſt: cuius demortui propinqui interfectum vindicaturi, virum internecioni dari petijſſe fingit; atque pro eo Regem ſe deprecari affirmat; dolens filium à propinquis ad necem quæri, dicens: *Et quærunr extinguere ſcintillam meam, quæ relicta eſt, vt non ſuperſit viro meo nomen, & reliquiæ ſuper terram.*

A

B

Criminoſorum igitur hominum ſcelera Deus vindicare volens, in peccatoribus ſæpiſſimè comminatur non ſolum corporalem mortem, ſed etiam nominis illius extinctionem, vt ſacris in litteris videre licet, per hæc verba, *Deleatur nomen eius de terra*, & alia ſimilia. quemadmodum accidit in tranſgreſſorem præcepti de reuerentia ſacro huic præſtanda oleo Conſecrationis, in quo dicit Deus, *Homo quicumque tale compoſuerit, & dederit ex eo alieno, exterminabitur de populo ſuo.*

C

Sed illud nobis obſeruandum relinquitur, quod Ioſue loco iam citato, nominis Iſraelitarum extinctionem per hoſtium manus cum vereretur; hanc explicuit per verbum hebraicum כָּרַת *charath*, in tertia coniugatione, dicendo וְהִכְרִיתוּ *vehichrithu*, ideſt, *& ſuccidet*: ſimiliter Booz loco citato, cum ſe proteſtatur accepiſſe vxorem propin qui ſui, ne excidatur nomen demortui de terra, per idem verbum in coniugatione paſſiua hoc dicit וְלֹא יִכָּרֵת שֵׁם הַמֵּת *veloh ichareth ſcem-*

D

hamet,

A *hamet*, hoc eſt, *& non excidatur nomen mortui*. inter quas duas dicendi phraſes, illud diſcriminis probabiliter videre reor, quod prior in tertia coniugatione extinctionem nominis huius, vel illius tantum reſpiciat; non verò proſapiæ, aut familiæ affatim. at verò in ſecundo genere phraſis, quæ paſſim in ſacris Scripturis reperitur, ſi attendatur vis illius vocis, in paſſiua præſertim ſignificatione, extinctionem nominis alicuius in ſua proſapia, & poſteritate indicare videtur; quod
B ſupplicij genus apud veteres Iſraelitas, omnium grauiſſimum erat. viderint alij firmiora, & doceant.

Alia plurima ſacrarum Scripturarum loca, & eiuſdem dicendi phraſes ex his elucidata manent. Hinc enim phraſis illa ſacrarum Scripturarum originem traxit; à Prophetis non rarò Dei nomine frequentata, *Delebo vſque ad mingentem ad parietem:* vſurpata quidem ad ſignificandam omnimodam internecionem alicuius familiæ. quaſi dicat, neci dabo non ſolum
C homines illius familiæ, ſed etiam felles & canes. Sunt enim hæc animalia, quæ ad parietes mingere conſueuerunt. illa quoque, *Ego ſum Deus zelotes, viſitans peccata patrum in filios, in tertiam, & quartam generationem:* ab his deducta fuit. quorum quidem locorum intelligentiam multi non ſunt aſſequuti. nō enim locus hic poſtremus in eo ſenſu accipi debet; quod filius, aut nepos pœnas pendere debeant parentum: vt plurimi etiam ex Iudæis falsò antiquitus intelligebant: contra quos
D Deus per Ezechielem inſurgit; & illorum interpretationem reijcit, dicens: *Anima quæ peccauerit, ipſa morietur*. ſed illis verbis ſignificatur Deum optimum maximum, tam pium, ac miſericordem eſſe; vt de ſceleribus hominum vindictam ſumere differat, in tertiam, & quartam generationem; miſericorditer expectans, an filij crimina, ſceleraque parentum imitentur, an verò corrigantur. quod ſi filij minimè corrigantur, imò hæreditariorum criminum obnoxij fuerint; paren-

tesque in his imitentur, adhuc misericorditer vlcisci differt; A expectando, an istorum proles, atque prolis filij, à sceleribus parentum resipiscant; an verò hi quoque parentum, auorum, atque proauorum crimina, vnà cum lacte, & sanguine ebiberint; nec studeant irati meritò Numinis indignationem placare, ne in prosapiæ extinctionem aliquando sæuire cogatur.

Hanc illius loci interpretationem, si cui minus grata videretur; poterit etiam dicere, Deum optimum maximum, iuxta B qualitatem, atque quantitatem scelerum aliquorum, qui præuaricare Dei statuta non sunt veriti, transgressoris nomen aliquando in filios immediatè transgressori succedentes, interdū mitius se habens, vlterius vindictam protraxisse, ad secundam generationem, nimirum ad nepotes vsque, sicque in nepotibus extinguatur transgressoris prosapia, & cum prosapia quoque nomen. interdum adhuc mitius misericorditer alicuius transgressoris prosapia protrahitur; vt iusto Dei iudicio C tandem deleatur. Itaque nunc in filios, modo in tertiam, interdum in quartam generationem, nomine alicuius transgressoris, atque prosapia extincta, vindictam sumpsit Deus de peccatoribus; vt pro qualitate criminis, esset quoque plagarum modus. atque hac ratione dicitur Deum visitare peccata patrum in filios in tertiam, & quartam generationem, extinctione alicuius prosapiæ vsque ad illam differendo.

D

CAP.

A

CAP. XXIII.

Magiſtratuum ius, in tranſgreſſores diuinæ legis explicatur.

Ad loca Exodi 30. *Homo quicumque tale compoſuerit, & dederit de eo alieno, exterminabitur de*

B

populo ſuo. Ibid. cap. 22. *Si quis furatus fuerit bouem, aut ouem, & occiderit, vel vendiderit, quinque boues pro vno reſtituet, & quattuor oues pro vna oue.* & ad alia plura.

C

EXEQVVTIO poenarum in quacumque Republica, iuxta legis præſcripta, illius eſt munus, qui Reipublicæ præeſt, atque in ea ſummam à Deo, & ab hominibus electoribus, auctoritatem obtinet. Quod autem Regna à Deo ſint, non ſolum ſacræ litteræ docuerunt; ſed prophani quoque Scriptores id profitebantur. nam Poetarum

D omnium Magiſter, & Princeps Homerus lib. 1. Illiad. cum loquitur de ſuprema Agamenonis poteſtate in exercitu Græcorum, ad Troianum excidium proficiſcentium; hanc ab Ioue deriuatam ſcribit, dicens:

Σκηπτοῦχος βασιλεὺς ᾧ τε Ζεὺς κῦδος ἔδωκεν.

Quibus quidem verbis, non ſolum Poeta nobis aperit; vnde Agamenoni ſuprema ſit deriuata poteſtas; ſed etiam quam graue onus ſit alijs imperare: nam dictio illa κῦδος, curam

cum anxietate & labore significat; quam curam Regibus ab A ipso Ioue commissam, fatetur in illo carmine, sic ad verbum interpretato.

Sceptriger Rex, cui Iupiter curam dedit.

Sed quid prophana quærimus? nonne in libro Prouer. cap. 8. habetur, Sapientia dicente: *Per me Reges regnant, & potentes iuxta decernunt.* & Paulus scribens ad Rom. cap. 13. docet, nullam esse potestatem nisi à Deo, dicens: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: non est enim poeestas nisi à* B *Deo, quæ autem sunt à Deo, ordinata sunt: itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit.* Quinimò Christus quoque Saluator noster, ac magister, hanc nobis doctrinam aperuit. cum enim coram iudice Pilato constitutus, atque interrogatus, silentium illi obijceretur à Pilato, ea ratione, quod penes Pilatum esset facultas seruandi, eumdemq. perdendi, dicens: *Mihi non loqueris, nescis quia potestatem habeo crucifigere te, & potestatem habeo dimittere te?* respondit ei, *Non haberes in me potesta-* C *tem, nisi datum tibi esset desuper.* Ioan. 19.

Qui igitur alijs præest, atque imperij habenas regendas suscepit; dominium solummodo tale in personis suorum subditorum à Deo habet, quale eidem ab ipso, & à lege conceditur. quamobrem exequi legem eius erit muneris; quoties morté, vel mutilationem membrorum in corpore subditorum, lex ipsa statuet; vt sontes timere discant; modesti tueantur; vnicuique proprium ius seruetur; atque Reipublicæ pax custo- D diatur; ad quæ Reges cum primis inuigilare oportet, quia vt præclarè cecinit Ouid. lib. 2. de Ponto:

Regia, crede mihi, res est, succurrere lapsis,
Conuenit quantus est ipse virum.

Quod etiam Seneca similiter in Octauia verbis non dissimilibus habet, dicens:

Consulere patriæ, parcere afflictis, fera

Cæde

A *Cæde abstinere, tempus atque iræ dare,*
Orbi quietem, sæculo pacem suo.

Hæc sunt quæ Regi, ac Principi conueniunt, quæ nequeunt fieri nisi iuxta legum præscripta; vt mali æquo iure puniantur. qua ratione gladium Principi datum, scripsit Paulus Roman. 13. *Dei enim minister est*, inquit, *tibi in bonum; si autem malum feceris, time: non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister est, vindex in iram ei qui malum agit.*

B Has pœnas dum criminosis Principes inferunt; non odio, aut ira, sed ex munere, & publici boni causa ad id moueri debent; nec obliuisci eisdem pœnis ipsos quoque subiacere aliquando posse. quod etiam admonuit Iuuenalis Saty. 17. dicens:

Si fortuna volet, fies de Rhetore Consul,
Si volet hæc eadem, fies de Consule Rhetor.

& Manilius lib. 4. Astron. hæc eadem considerans, nonnullorum Regum, ac Principum deplorat miseriam, dicens:

C *Quid numerem euersas vrbes, Regumque ruinas?*
Inque rogo Cresum? Priamumque in littore truncum,
Cui nec Troia rogus? quid Xersem maius & ipso
Naufragium pelago? quid captos agmine Reges.

Et alia multa possent afferri ad hanc rem, quibus humanæ vicissitudinis atque miseriæ monerentur Principes. qua fortasse de causa iubebat Deus, Principem sibi describere exemplar legum à se latarum: quæ pariter leges in criminosis debitas D decernebat pœnas, ne absque fræno Israelitis luxuriandum esset. Cum igitur qualem inducat culpam transgressio præcepti de reuerentia sacro Consecrationis oleo præstanda, à Deo lati, viderimus capitibus præcedentibus, ac etiam cui subiaceret pœnæ, qui eiusdem præcepti transgressor extitisset: vt pœnæ igitur grauitas elucescat, profundius perscrutandum arbitramur ad quos nimirum pertineret pœnarum executio, quas Deus in criminosis, atque transgessoribus statuerat; hac enim

ratione clarius elucescet, quid sibi velint verba illa, *exterminabitur de populo suo*; quibus diuinæ legis transgressoribus aliquod genus extremi, atque grauissimi supplicij decernitur. Triplex igitur modus loquendi sacrorum oraculorum attendere necesse est: nam aliquando, idque sæpius, in transgressoribus quorumdam diuinorum præceptorum, sacra Scriptura taliter sæuit; vt in perscribenda pœna, tali vtatur loquutionis phrasi: *qui fecerit* hoc, aut illud, *morte moriatur*. ea propter præter rem non erit, cognoscere quidnam illa verborum reduplicatio velit; quidve sit morte mori, cum non nisi morte quis mori possit. Aliquando etiam agitur de pœna capitis, & vltimi supplicij in transgressoribus alicuius diuinæ legis, sub alia verborum forma dicendo, *Qui* hoc, vel illud *fecerit, occident eum*, vel *interficient eum*: vt cap. 21. Exodi, cum agitur de pœna bubulci, vel alterius cuiusuis hominis possidentis armenta; qui non reclusisset bouem furore agitatum, & cornu petentem, ei pœna decernitur in hæc verba: *Si bos cornupeta fuerit ab heri, & nudius tertius, & contestati sunt Dominum eius, nec recluserit eum, occideritque virum, aut mulierem, & bos lapidibus obruetur, & dominum eius occident*. his passim similia occurrunt in pluribus sacræ Scripturæ locis. Interdum denique de pœna transgressoris alicuius legis, vel præcepti agitur per hæc verba; *Qui* hoc, vel illud *fecerit, exterminabitur de populo suo*, vel, *excidetur anima illa de medio populi sui*, vel, *peribit de populo suo*, vel, *delebitur de populo suo*: & similia sæpissimè. quemadmodum in præcepto isto de cultu, sacro huic Consecrationis vnguento præstando, quo illius compositio & vsus, quibuscũque hominibus omnino interdicitur, & transgressori pœna exterminationis de populo suo cõminatur; quod genus pœnæ grauius quodãmodo erat, quam vltimum supplicium. Quæratur igitur, quid inter hæc tria poenarum genera discriminis reperiatur: sic enim nebulis exclusis, veritas ipsa lucidior

A dior emicabit. Igitur à priori animaduerſionis genere exordiũ ſumentes, in quo poena his verbis indicitur, *morte moriatur*. figuratè Deũ in ſacro textu loquutum fuiſſe, aliquis exiſtimabit, per figuram nimirũ pleonaſmos, & re vera ſic ex Latina phraſi dicendum fuiſſet; tamen cum in his dicendi modis, interpres vulgatus phraſes Linguæ Sanctæ tenuerit; ab ea illius phraſis ratio petenda erit. Nam cum illa vocabulis comparatiuis, atque ſuperlatiuis careat; quorum tamen, tam Græca, quàm B Latina lingua copioſiſſimè abundat; cogitur hac de cauſa Hebræorum idioma, appoſitione præpoſitionis מִין *min* ad vocabulum, quòd comparatiue efferri vult, comparationes formare. quam comparationem multoties ſola littera *Mem* cum puncto *hirich*, ſic מִ *mi* dictioni alicui adiuncta, ſacræ Litteræ oſtendunt. cuius rei exempla dimittimus, cum ſint notiſſima, ne videamur Linguæ Sanctæ grammaticam docere. gradus verò ſuperlatiuos, non adiunctione alicuius præpo- C ſitionis, aut aduerbij, ſed earumdem vocum reduplicatione in Lingua Sancta efficiuntur.

Quibus cognitis, facilis eſt locorum, in quibus reduplicantur voces, intelligentia. vtitur namque ſacra Scriptura reduplicatione illa, *morte moriatur*, in ſtatuendis pœnis; vt tranſgreſſores verè ſibi moriendum eſſe certò ſcirent. quemadmodum etiam in præcepto de non edendo de ligno ſcientiæ boni, & mali lato in Adamum in paradiſo terreſtri, & in alio quocumque lo- D co, in quo ſimiles phraſes habentur; ea reduplicatione certò affirmatur, quod ibi dicitur. quaſi ibi diceretur; omnino & verè moriatur: ſicuti etiam aliquando dicitur *comedendo comedit*. hoc eſt verè comedit; & ſic de alijs ſimilibus dicendi modis, ſentiendum proculdubio erit.

His igitur verbis *morte moriatur* pœna vltimi ſupplicij, taliter contra præcepti tranſgreſſores decernebatur; vt omnino indiſpenſabiliter, tranſgreſſori moriendum eſſet: neque vita

trans-

transgressori donari poterat, ab alijs quibuscumque præter- A quam à Deo, si reus ad forum fori delatum fuisset, atque crimine conuinctum. Quamobrem Iudices, ac Magistratus, qui populo præerant, legis executionem ea ratione curare tenebantur; vt nullo modo in illorum esset potestate, indictam à Deo pœnam mitigare, corrigere, aut permutare. quamobrem cum transgressio ad forum fori deducta fuisset; reus morte omnino plectendus erat. Licet enim sub Regibus mutato Reipublicæ Israeliticæ statu aliter aliquando factum videatur; nos B sumus in castris, in quibus Deus, vt Imperator exercitus populum Israeliticum gubernandum suscepit. Summamus ad probandum, quæ diximus locum in quo de Sabbato obseruando cap. 21. Exodi, & alibi, huiusmodi fertur præceptum. *Custodite Sabbatum meum, sanctum est enim vobis, qui polluerit illud morte moriatur*. Accidit, vt quidam in die Sabbati transgressionis opus fecisset: Moysi videbatur, hominem illum necessitate aliqua coactum id fecisse; colligebat enim nonnulla C lignicula in deserto; quapropter minimè sæuiendum in eo, ex præscripto legis, Moyses suspicabatur: quod nequaquam alicuius lucri de causa illa legisset; sed propriæ indigentiæ curam tantum habens: atque ideò vel dispensandum cum eo, vel pœnam in mitiorem commutandam arbitrabatur. Nihilominus ne in posterum difficultas aliqua in eo præcepto suboriretur, aut ambiguitas de intelligentia legis, deque genere mortis, quo Sabbati transgressor plectendus fuisset, cap. 15. Num. D Moyses Dominum consuluit: *Dixit Dominus ad Moysem*, inquit textus, *morte moriatur homo iste; obruat eum lapidibus omnis turba extra castra*. quæ sententia statim executioni mandatam legimus sic: *Cumque eduxissent eum foras, obruerunt eum lapidibus, & mortuus est sicut præceperat Dominus*. Manifestum est igitur præceptum illud, quod in vltionem transgressoris Sabbati sæuiebat, omnino indispensabile fuisse. nam etiam cap. 24.

Leuit.

A Leuit. agitur de pœna blaſphemi. Erat autem vir Ægyptius, qui in deſerto cum filijs Iſrael deſcenderat; erat enim mater eius Iſraelita, is Dominũ blaſphemauerat, & nomini Dei maledixerat, quo nihil grauius committi poterat. videbatur tamen, vtputo, cum eo diſpenſandum, quod primo animi motu id feciſſet, quod potius Ægyptius quam Iſraelita, ad quos lex fuerat lata cenſeretur; aut quod lex de blaſphemo puniendo, nondum fortè lata fuiſſet; nihilominus blaſphemum in B carcere ſeruandum Moyſes iuſſit; vt expectaretur conſulto oraculo, quid Deus decerneret: *Educ, blaſphemum extra caſtra,* inquit Deus, *& ponent omnes qui audierunt manus ſuas ſuper caput eius, & lapidet eum omnis populus vniuerſus: & ad filios Iſrael loqueris. homo qui maledixerit Deo ſuo portabit peccatum ſuum, & qui blaſphemauerit nomen Domini morte moriatur.*

Tranſeamus ad alterum pœnarum genus, illis verbis, *occident eum*, vel *interficient eum*, & alijs ſimilibus ſignificatum. quibus C quidem verbis quamuis vltimi ſupplicij pœna tranſgreſſoribus imponeretur; non tamen erat huiuſmodi pœna omnino indiſpenſabilis, ſed iudicum arbitrio relinquebatur, concordatis partibus rem componere; deque pœna capitis cum reo diſpenſare, vitam eidem donando, prout caſus, & ratio poſtulabat, conſideratis circumſtantijs in crimine. Quod autem apud Iudices, & Magiſtratus, in hoc genere pœnarum, facultas quam diximus eſſet, locus ex cap. 21. Exodi probat. ibi enim D ille cuius bos virum, vel mulierem cornupetijſſet, & occidiſſet: ipſe quoque ad mortem pœna vltimi ſupplicij puniendus damnabatur; ſi commonefactus bouis impetum non repreſſiſſet, ac proinde iure damnandus fuiſſet. ſic enim dicitur: *Si bos cornupeta fuerit ab heri, & nudiuſtertius, & conteſtati ſunt Dominum eius, nec recluſerit eum, occideritque virum, aut mulierem, & bos lapidibus obruetur, & Dominum occident.* propriam nihilominus reus redimere vitam valebat; rebus

cum

cum his, quibus intererat compositis. & ne longius à loco vnde discessimus abeamus; Dominus ibidem id affirmat, dicens: *Quod si pretium ei impositum fuerit; dabit pro anima sua quicquid fuerit postulatus.* quo statuto proculdubio declaratum relinquitur; hoc genus pœnæ, quamuis ad caput spectaret, & in ea lege transgressoribus vltimum supplicium præscriberetur; nihilominus, non fuisse eiusdem sensus cum antecedenti; sed dispensabilem, vt dicebamus, & in pecuniariam mulctam commutari potuisse.

Sed quia in præsens, nostrum negotium versatur, circa tertium pœnarum genus: prius considerandum censui, quod quantum ad executionem pœnarum iure diuino latarum, de quibus hucusque diximus; silentio nequaquam prætereundum erit; quod quoties in aliqua diuina lege pœna corporalis in transgressoribus decernitur; nequaquam sensus est quemlibet legis huius transgressorem, sibi ipsi mortem inferre debere; præcipitio se collidere, cum alium præcipitem dedisset; aquis se præfocare, si quando contigisset alium quempiam, irato animo, aquis demersisse, ac præfocasse; oculum sibi eruere, dentem sibi euellere, vel alia huius generis facere, quæ diuino iure in transgressores huius, vel illius legis statuuntur. enimuero nequaquam ista voluit lex; cum nemo vitæ, mortis, atque propriorum membrorum dominum esse Deus voluerit; sed diuina lex alicuius præcepti transgressorem, subiacere illis pœnis voluit; quæ in eisdem legibus à Deo latis contra transgressores decernuntur.

At vero quoties in sacris Litteris poena pecuniaria statuitur, vt exempli gratia cap. 22. Exodi, de poena furis agitur, & dicitur: *Si quis furatus fuerit bouem, aut ouem, & occiderit, vel vendiderit; quinque boues pro vno restituet, & quatuor oues pro vna oue.* tunc quia vnusquisque suorum bonorum est Dominus, diuinæ legis sensus erit ipsummet transgressorem in foro con-

scientiæ

A ſcientiæ illam ſoluere pœnam teneri. atque ſi in obſeruanda lege negligens fuiſſet; Iudex ipſe de cuius munere erat iuſtitiam, & æquitatem in ſubditos cuſtodire, ac diuinarum legum obſeruantiam pro viribus curare, exequutioni legis in ſubditum tranſgreſſorem ſtudere tenebatur; atque ad ſolutionem pœnæ à lege impoſita furem cogere, fauore illius cui furata debebãtur. Quemadmodum perſpicuum eſt in ſupra iam aducta lege, in qua decernebatur; vt ſi quis vnum bouem pro-B ximi furatus fuiſſet, quinque reſtitueret: & quamuis furtum occultum eſſet, tamen fur in foro conſcientiæ quinque boues reſtituere tenebatur, vel pretium illorum: quamobrem ſi aliquando furti reus manifeſtaretur, atque legi, & conſcientiæ ſatis minimè feciſſet; eidem reſtitutionem Iudex mandare cogebatur. Qua propter præclarum inter has duas leges diſcrimem obſeruare neceſſe eſt: prior enim, quæ perſonalis erat quantum ad exequutionem ſolum Iudices ligabat, non verò C ſubditos: poſterior verò tam ſubditos ad ſolutionem pœnæ in foro conſcientiæ, quàm Magiſtratus, ac Præſides ad exequutionem curandam obligabat.

Quia verò noſtrum negotium eſt circa tertium pœnarum genus; circa pœnam nimirum, quæ tranſgreſſoribus præcepti de reuerentia ſacro Conſecrationis oleo præſtanda præſcribitur Exo. 30. cum dicitur: *Homo quicumque tale compoſuerit, & dederit de eo alieno, exterminabitur de populo ſuo*. Hebraicè D verò ſic ex וְכְרַת מֵעַמָּיו *vehicxrat menghamau*. nonnumquam verò dicitur *eradicabitur de populis ſuis*, ſiue *excidetur de populis*. huius legis executio, neque Iudices, Principes, ac Magiſtratus, neque ſubditos aliquo iure obligabat; vt in ſeipſis exequi legem ſtuderent; ſed Deum ipſum lex huiuſmodi executorem habebat, & non alium. præcepti enim ſenſum nequaquam illud putari debet, quod tranſgreſſor ſibi ipſi ſtatim mortem inferre debeat, aut in exilium ferri, aut extinctionem pro-

priæ

priæ prosapiæ curare, ne illius nomen diù conseruaretur; aut adire Iudices, qui illum è publicis tabulis eraderet; quæ diuersa hic nos attulimus, pro diuersitate explicationum, quas verba illa admittunt; sed huius præcepti transgressor, qui vnguentum componeret simile illi, quod pro Consecrandis rebus parari mandauerat Deus; eo ipso quod aliqua in lege vetita ex his in quibus, quàm diximus pœna statueretur, commisisset; Deus admonitum voluit, pœnæ exterminationis, seu excisionis de populo illum subiacere. quæ sanè pœna grauior erat, quàm pecuniaria mulcta, aut etiam personalis animaduersionis, vt diximus: quia in pecuniarijs pœnis res tantum minuebatur; in personalibus ipsamet persona quandoque moritura finem habebat; relicto tamen de se nomine in sua posteritate familia & prosapia: at in hac præcepti transgressione, criminosi memoria omnino delebatur; vt illi neque nomen superesset in cathalogo Familiarum Israeliticarum, ad quem ius habebat; neque hæreditas sibi in filijs, ac successoribus sperandum esset; quorum etiam mors illis verbis comminabatur.

Sunt loca in sacris Litteris ex quibus non obscurè hæc colligi possunt. peccauerant filij Heli cap. 2. lib. 1. Reg. quamobrem dicitur in sacro textu. *Erat ergo peccatum puerorum grande nimis coram Domino, quia retrahebant homines à sacrificio Domini.* & Heli quamuis leuiter aliquando corripuerit filios suos, non tamen sacerdotali officio eos priuauit, vt tenebatur. quamobrẽ Propheta Dei nomine, qui illum adijt, sic ait. *Quare calce abiecistis victimam meam, & munera mea quæ præcepi vt offerrentur in templo; & magis honorasti filios tuos quàm me?* ad vlciscendum igitur hoc peccatum solum, de prosapia illius dicitur ibidem. *Pars magna domus tuæ morietur cum ad virilem ætatem venerit. Hoc autem erit tibi signum, quod venturum est duobus filijs tuis; in die vno morientur ambo.* itaque executio pœnarum,

A narum, quæ ſub illa verborum forma ſtatuuntur; Deo ſoli reſeruatur.

Poteſt etiam comprobari hæc eadem, ex caſu Regis Azariæ, qui quamuis in numero Regum cenſeatur in ſacris Litteris, qui recto corde Dominum coluerunt; tamen in eo deliquit, quod auſus eſt ad altare thymiamatis, Deo incenſum offerre, de quo lex erat cap. 30. Exodi. *Homo quicumque fecerit ſimile, vt odore illius perfruatur, peribit de populis ſuis,* & quam-B uis excuſare ſe poſſet Rex; quod minimè incenſum obtuliſſet, vt illius odore frueretur; ſed potius vt Deum coleret; nihilominus lepra à Deo ſtatim percuſſus eſt, vt dicitur 4. Regum 15. & lib. 1. Paralip.cap. 16. ac propterea à conſortio reliquorum de populo ſeparatus, coactus eſt ſeorſum extra regium palatium, & extra vrbem habitare; ne reliqui contaminarentur iuxta Dei ſtatuta de leproſis. *Fuit igitur Ozias Rex*. idem enim qui Azarias dicitur in 4. Reg. Ozias appellatur C lib. 2. Paralip. *Leproſus vſque ad diem mortis ſuæ, & habitauit in domo ſeparata plenus lepra, ob quam eiectus fuerat de domo Domini.*

Sigillatim verò cap. 23. Ezechiel. ſub figura duarum meretricum Deus Samariā, atque Ieruſalē alloquitur; & reprehendens peccata horum duorum regnorum, meminit tranſgreſſionis ſtatuti de thymiamate, ac vnguento non componendo, quæ ad vſos ſacros deſtinauerat; pro quibus etiam exciſionis de D populo pœnam indixerat; illorum plurima recenſet peccata, & ad rem noſtram, propheta Dei nomine ait: *Sediſti in lecto pulcherrimo, & menſa ornata eſt ante te; thymiama meum, & vnguentum meum poſuiſti ſuper eam.* infra verò agens de vlciſcendo illorum peccata, quos idola coluiſſe iam Propheta dixerat, Sabbata etiam prophanaſſe dicuntur; Sanctuarium violaſſe, & alia ſcelera commiſſiſſe, ſtatim ſubditur. *Et lapidentur lapidibus populorum, & confodiantur gladijs eorum filios,*

& filias

& filias earum interficient, & domos earum igne succendent: A quasi Deus decernat has obrui lapidibus, quia Sabbata polluerunt; interfici, quia idola venerati sunt; & tandem omnino familiam extingui; quia transgressi sunt præcepta debiti cultus in thymiamate, ac vnguento; quorum transgressoribus excisionem nominis comminabatur; cuius executio Deo ipsi seruabatur.

CAP. XXIV. B

Communis vsus olei in vtensilibus religionis explicatur.

Ad loca Exodi 30. *Faciesque vnctionis oleum sanctum, vnguentum compositum opere vnguentarij, & vnges ex eo tabernaculum testimonij, & arcam testamenti, mensamque cum vasis suis; candelabrum* C *& vtensilia eius; altaria thymiamatis, & holocausti, & vniuersam supellectilem, quæ ad cultum eorum pertinent, sanctificabisque omnia, & erunt Sancta Sanctorum: qui tetigerit ea, sanctificabitur*. & ad alia.

SPECIMEN quoddam Diuinitatis in oleo, præ D omnibus terræ, atque arborum fructibus, veteres omnes agnouisse: cuicumque sacras, ac prophanas litteras, supremis tantum labijs attrectanti, indubitatum erit. nosque etiam satis, vt putamus in primo nostro Myrothecio cap. 30. illud, idem probauimus: quamobrem oleum apud veteres æternitatis symbolū habuisse auctor est Pier. lib. 53. hierogl. cumque æterni-

A æternitas solius Dei attributum sit, eique soli conueniat; oleum quoque diuinitatis simulacrum præseferre, scitè, & doctè ab eodem Pierio, loco iam citato monstratur, ex quodam nimirum Ælij Lampridij loco in vita Æliogabali. qui quidem grauissimus auctor, Sybaritas eo anno perijsse refert; quo mixtum quoddam, siue compositum ex oleo, & garo commenti fuerunt. de quo sic ibi Ælius: *Sybariticum missum semper exhibuit ex oleo, & garo, quem quo anno Sybaritæ repererunt, perierunt.*
B immò adeò luxuriauit in his lautitijs Heliogabalus; vt idem auctor parum supra dicat: *Hydrogarum Romanorum Ducum primus, publicè exhibuit; cum antea militaris mensa esset, quam postea statim Alexander reddidit.* quid ista sibi velint; quidue portendant; lectori aperire necesse est, vt intelligentia afferatur loci iam à nobis allati, & in eo specimen diuinitatis, quod in oleo subodoratur, agnoscatur.

Garum igitur liquorem quemdam antiquitus fuisse, ex pi-
C scium intestinis sale maceratis liquatum, scire oportet: sic sanè dictum, quod primò cœperit ex Garo pisce parari. est enim Garus, piscis ex genere locustarum: ita Plinius lib. 31. cap. 7. & 8. & lib. 32. cap. 1. licet postmodum, ex quibusque piscium vilioribus partibus, omnino abijciendis, fieri cœperit: de quo Plin. lib. 31. cap. 7. *Aliud etiam num liquoris exquisiti genus*, inquit, *quod garon vocauere, intestinis piscium, ceterisque, quæ abijcienda essent sale maceratis; vt sit illa putrescentium sanies. hoc olim*
D *conficiebatur ex pisce, quem Græci Garon vocabant.* & cap. 8. numerat alios pisces, ex quo fiebat garum: hinc Plato apud Athen. lib. 2. dypnosoph. cap. 30. *In putri garo*, inquit, *me tingentes suffocabant:* appellat illud edulij genus putrem garum; quia vt diximus, ex putrescentibus piscium intestinis fluebat: quamuis in pretio postea habitum, auctore Mart. lib. 13. epigràm. cum ait:

Nobile nunc sitio luxuriosa garum.

P Sed

Sed quia ad rem nostram non attinet, nunc de eo agere, libenter his missa facimus; vt in oleo diuinitatem, & diuinorum contemptũ apud Sybaritas intelligamus. Eo enim oraculi responso prænuntiabatur; tunc Sybaritas perituros, cum ad extremum eumque voluptatis gradum ebrij deuenissent; vt diuina contemnerent. erant enim Sybaritæ populi in magna Græcia omnium voluptatum magistri; omniumque deliciarum genere, adeò effeminati, vt Sybaritica mensa in prouerbium apud veteres abierit. cum Pierio igitur dicemus ex oraculo; tunc perituros Sybaritas cum plus honoris, vilioribus rebus & creatis; quam dignioribus, & diuinis in oleo significatis detulissent. Quamobrem diuini Sybaritarum, illud oraculum cũ accepissent; ea qua diximus ratione interpretãtes, ruinam illis prædixisse ferunt; quod etiam euentu comprobatum extitit. Cum enim apud illos, quidam seruus, ad Domini sæuitiam subterfugiendam, ad Deorũ aras confugisset, quibus immunitas iure debebatur; nihil profecit: at verò vbi ad patris hærilis monumentum se recepisset; paterno monumento, paternæuè memoriæ plus honoris deferens hærus; quam Deorum Aris, siue verius quam ipsi, vt ita dicam diuinitati, numquam satis à creaturis cultæ, ac veneratæ; seruus veniam impetrauit. Quæ quidem honorum præpostera ratio, garum oleo miscere fuisse, vt oracula prænunciabant, euentu probatum est. nam eo anno Crotoniatis bello indito à Sybaritis, licet hi viribus longe essent superiores; cessere tamen, ac periere. Oraculorum igitur testimonio (quod ad rem nostram facit) diuinitatem oleo significari, non obscure probatum remanet.

Ne verò quis existimet ex sacris litteris, vera oracula deesse, quibus diuinitatem in oleo probetur; locus ex cap. 9. Iudic. eius diuinitatem significari monstrabit. in eo enim cum reliquæ arbores, ea ratione conuenissent; vt ex illis aliquam sibi-

ipsis

A ipsis præficerent, promouissentque oliuam: hæc tantum munus declinans, sic reliquas est alloquuta arbores: *Numquid possum deserere pinguedinem meam, qua & Dij vtuntur & homines, & venire vt inter ligna promouear?* Nam olei vsus, qui in textu isto Dijs tribuitur, eiusdem diuinitatem satis aperte, me iudice, manifestat. clarius tamen patebit si hebraicæ legerimus הֶחֳדַלְתִּי אֶת־דִּשְׁנִי אֲשֶׁר־בִּי יְכַבְּדוּ אֱלֹהִים וַאֲנָשִׁים hoc est, *Nunquid deseram pinguedinem meam, quam in me glorificant Dij, &*
B *homines*. siue vt legunt nonnulli in Græcis exemplaribus, ἀφεῖσα τὴν πιότητά μου, ἣν ἐν ἐμοὶ ἐδόξασεν ὁ Θεὸς, καὶ οἱ ἄνθρωποι, hoc est, *Derelinquens pinguedinem meam, quam in me glorificant Deus, & homines*. Quibus quidem duobus, ex varijs dialectis locis, liquet non solum pinguedinem oliuæ, oleum ipsum appellari; sed etiam glorificatum dici à Deo, & ab hominibus; siue vt alij legunt, honoratum ab eisdem; quia diuinissimum cum oleũ ab hominibus putaretur; idem iudicium de eodem
C fieri à Deo existimabant. nihil enim in diuinis reponi licet, quod ad Deũ non pertineat, diuinitateque non polleat. quamobrem aliquod diuinitatis specimen, oleo inesse, ex hominũ existimatione, Spiritus sanctus allato in loco insinuare voluit. Nec præter rem videbitur, si dixerimus, hac forte de causa, diuinum munus oleum creditum: oleam quoque supplicationis symbolum fuisse, vt docet Pierius lib. 53. §. supplicatio. quamobrem Virgil. quoque lib. 8. Æneid. cũ Æneã ad Euan-
D dri regiam perducit supplicaturum, necnon etiam ab eodem auxilium postulaturum, ramum oliuæ lanea vitta obuolutũ, pro more illius sæculi protendentem scribit; & oliuam pacificam appellat, dicens:

Tum pater Aeneas puppi sic fatur ab alta,
Paciferæque manu, ramum prætendit oliuæ.

Polybius quoque lib. 3. cum quospiam induxisset Barbaros cum ramis oleæ, adijcit: τοῦτο γὰρ σχεδὸν πᾶσι τοῖς βαρβάροις ἐστὶ σύν-

θημα φιλίας, καθάπερ τὸ κηρύκειον τοῖς ἕλλησιν. hoc eſt, *Hoc enim ferè apud omnes Barbaros eſt ſymbolum amicitiæ, ſicut caduceum apud Græcos*. Nec prætereundum arbitror, quod Interpres Eurip. adnotauit in Andron. dicens: ἔνθος ἦν τοῖς δεομένοις ἐλαίας κλάδους, καὶ ταῖς χέρσι, καὶ τῷ σόματι ἔχοντας δέεσθαι. ideſt, *Moris fuit ſupplicum ramos oleæ & manibus, & ore tenere*. Pariter igitur Æneam ſic alloquentem coram Euandro, affertur à Poeta:

Optime Graiugenum, cui me fortuna precari
Et vitta comptos voluit prætendere ramos:

Ea propter cum mittebantur Legati, alicubi ſupplicaturi oleæ & lauri ramos, lana inuolutos geſtare ſolitos, teſtantur Auctores. nosque horum noſtrorum Myrotheciorum frontem lauro, ac olea ornauimus; non ſolum quia ex his ramis contexta corona, fuit ſymbolum S. D. N. VRBANI VIII. cui vni omnes noſtros labores dicauimus; ſed ſimul etiam, vt aperiremus quanti ſapiens ille Pontifex faceret, bonarum artium dum adhuc in minoribus eſſet; coronamque ex lauro, & olea in ſui ſymbolum aſciuit; qua ſtudia omnia quo eſſent apud ſe in pretio, indigitare contendebat: quapropter illam ipſam coronam, hac inſcriptione ALIT ARTES condecorauit. Denique id fecimus vt illis ipſis arboribus, quæ nũquam hyemem, aut cariem ſentiunt; æternitati noſtrarum lucubrationum, eiuſdem Summi Pontificis nomine, quantum in nobis erat, conſuleremus. illius enim ſola benignitate ad Apoſtolici Sacrarij Præfecturam vocati ſumus. Simul etiam tandem eiſdẽ arborũ ramis, Lectores ſupplicare ſtuduimus, vt ſi quid in his noſtris Myrothecijs minus rectè dictũ fuiſſet, benigniſſimè condonarent. Interdũ enim auctoris imperitia, interdũ librariorum incuria, nonnumquam pluribus Romanæ Curiæ negotijs, minus valent homines, quam poſſent; vbi à curijs, & curis vacui, litteris tantum operam, oleumq. impenderent.

Quam-

A Quamobrem nisi oleo diuinæ gratiæ, ex speciali auxilio adiuuemur, haudquaquam quæ à nobis dicentur sancta erunt. Sed ab olea, ad oleum iam redeamus; deque illius in consecrandis rebus sanctitatem agamus: profanæ enim religionis veteres sectatores, qui per omnia adeò fuere superstitiosi, vt impiè pietatem summam, ac religionem in cultum idolorum positam arbitrarentur: lapides, ligna, animalia bruta, necnon & horribiles Dracones dum colerent; hæc etiam omnia B oleo inungere, ac consecrare consueuerunt. quod licet apertis testimonijs id de singulis probari nequeat, nisi innumerabilia veterum congesta testimonia, non ob id tamen obscuris testimonijs hoc probatum comperimus: quemadmodum colligere licet ex multigenis ipsorum Gentilium superstitionibus. Nam lapides, siue mauis titulos consecrare consueuisse veterum illius temporis monumenta testantur. mitto nunc, quæ dicenda forent de lapidibus in fundamentis domus alicu- C ius, siue templi ex illorum consuetudine consecratis, atque auspicatis, de terminis tantum in finibus agrorum, noster erit in præsentiarum sermo.

Adeo enim sese extulit, ac vltro in erroribus progressa est, stulta illa, ac superstitiosa Gentilitas; vt non tantum lapides, atque ligna, in hominum, aut brutorum similitudine affabre effigiata, oleo perungerent; sed etiam rudes, atque impolitos lapides, quorum vsus in agris terminandis erat, oleo perunge- D re, ac consecrare solerent: quemadmodum verba illa Siculi Flacci innuunt, de condit. agr. dicens: *Cum terminos disponerent, ipsos quidem lapides in solidam terram collocabant: proximè ea loca, in quibus fossis factis, illos diffixuri erant; & vnguento, & velaminibus, & coronis eos ornabant.* Neque oleo hos lapides illi inunxissent; nisi in oleo, diuini aliquid inesse arbitrarentur; atque etiam aliquid diuinitatis in terminis, vt notum est admisissent. hinc Ouidius in Fastis libro 2. numero 641.

ſcribit, per reſpectum ad hanc conſuetudinem. A

Termine, ſiue lapis, ſiue es defoſſus in agro
Stipes, ab antiquis tu quoque nomen habes.

Solebant enim alicui numini dedicare lapidem terminalem, & tam numinis, quam patroni nomina in lapide inſculpere; propterea Poetam dixiſſe arbitror, terminum habere nomen. vel dicitur habere nomen, hoc eſt diuinitatis ſpecimen, quam eatenus in his lapidibus venerabantur; vt etiam aras his conſtituerent, & ſacrificijs etiam colerent; vt ibidem Poeta ſcribit. B

Venerabantur autem tanta religione hos lapides veteres illi ſuperſtitioſi: vt manu contrectare eoſdem, aut mouere timerent. locus ex Platone lib. 8. de leg. id clarè aperit, ſic enim habet: Νῦν δ' ἐπὶ τοὺς τὴν τροφὴν, καὶ ὅσοι περὶ αὐτὴν ταύτην συνδιαπονοῦσιν ἀναγκαῖον νομοθετοῦντα ἐστὶ τρέπεσθαι. πρῶτον δὲ νόμοι ἔστωσαν λεγόμενοι τοὔνομα γεωργικοί. Διὸς ὁρίου μὲν πρῶτος ὅδε νόμος εἰρήσθω· μὴ κινείτω γῆς ὅρια μηδείς, μήτε οἰκείου πολίτου γείτονος, μήτε ὁμοτέρμονος ἐπ' ἐσχατιαῖς κεκτημένος ἄλλῳ ξένῳ γειτονῶν νομίσας τὸ τἀκίνητα κινεῖν ἀληθῶς τοῦτο εἶναι· βουλέσθω δὲ πᾶς πέτρον ἐπιχειρῆσαι κινεῖν τὸν μέγιστον ἄλλον, πλὴν ὅρον μᾶλλον ἢ σμικρὸν λίθον ὁρίζοντα φιλίαν, καὶ ἔχθραν ἔνορκον παρὰ θεῶν. C hoc eſt: *Nunc ergo circa victum, deque ijs, qui labore ſuo ipſum parant, leges conſtituere neceſſe eſt. primum autem leges ſtatuentur, de ijs, qui dicuntur Agricultores. Iouis autem terminalis prima lex erit. nemo terminos terræ moueat, nec ciuis vicini, nec finitimi peregrini, ſi agri extrema poſſideat. exiſtimet autem immobilia mouere, verè dici: malitque vnuſquiſque ſaxum ingens mouere quodcumque, quam terminum aliquem, aut minimum lapidem terminantem amicitiam, aut inimicitiam, iureiurando firmatam coram Dijs.* His igitur Plato aperuit, quanta religione agrorum termini venerandi forent: quam Platonis legem, à diuinis ſtatutis deſumptam fuiſſe, perſpicuum eſt ex his, quæ leguntur cap. 19. Deuter. *Non aſſumes, & transferes* D

termi-

A *terminos proximi tui, quos fixerunt priores in p ſſeſſione tua, quem Dominus Deus tuus dabit tibi in terra, quam acceperis poſſidendam.* Et inter maledictiones, quibus mala populo imprecari voluit Moyſes, ſtatim ac Iordanem pertranſiſſent filij Iſrael, quas ab omni populo confirmari iuſſit: ex his altera enunciatur contra illum, qui terminos agrorum in damnum proximi commouiſſet, dicens: *Maledictus, qui transfert terminos proximi ſui: & dicat omnis populus, Amen.* Ex quibus clare

B apparet, Platonem perlegiſſe ſacra oracula Moyſis, vt plurimi dicunt. Videtur enim lex illa ad verbum ex ſacris oraculis tranſcripta: licet ſancta polluere, non ſit veritus; non ſolum idololatricis verbis Iouis terminalis, ſed etiam ſuperſtitioſis ritibus atque cœremonijs, quibus in ſtabiliendis terminis prophani illi vtebantur. Nam Deus in ſupraposita lege, rationem habuit ad rem proximi, ab alio minimè concupiſcendam, vt iam in tabulis ſtatuerat; ne verò quòd aliquid numinis in his:

C quemadmodum Plato, & alij, qui in eorum erectione, ac conſecratione eiſdem ſanctificationem, vt impertirentur; oleo lapides, quibuſdam ſeruatis ritibus, & cœremonijs, de quibus ſupra, perungebant.

Ex his autem loca nonnulla ſacrarum Scripturarum aperiuntur. nimirum quiſnam fuerit titulus ille, quem Geneſ. 31. erexit Iacob fœdere inito cum Laban ſocero ipſius. terminū enim ſtatuerunt, vt dicitur in textu, initi fœderis memoriam

D poſteris; nec ſolum initi fœderis memoria ſignabatur, ſed etiam poſſeſſionis terminus præfigebatur, cuicumque illorum; vt quouſque alteri illorum peruenire liceret, altero inſcio monſtraretur. illum verò lapidem defixum, alteri illorum, hoſtili animo præterire nequaquam licebat; quamobrē dicitur ibi: *En tumulus hic, & lapis, quem erexi inter me, & te, teſtis erit. tumulus inquam iſte & lapis, ſint in teſtimonium, ſi aut ego tranſiero illum, pergens ad te, aut tu præterieris, malum mihi*

cogitans. Fuit autem tumulus iste, hoc est lapidum constru- A
ctio, in modum altaris, super quo immolatis victimis, dedicauerunt lapidem illum, locique sanctitatem designarunt. de quo etiam lapidis genere, sumpta metaphora, intelligitur Isaias cap. 19. qui similem lapidem vnà cum altare constituens in termino Canaham, & Ægypti dicit: *In die illa, erit altare Domini in medio terræ Aegypti, & titulus Domini iuxta terminum eius, erit signum, & testimonium Domino exercituum in terra Aegypti*. Meminit autem Propheta altaris, ratione habi- B
ta ad illorum temporum vsus, quando victimis primò immolatis, & sacris ritibus adhibitis, termini constituebantur. In quibus quidem colendis, atque venerandis, fuit adeò procliuis superstitiosa Gentilitas; vt nec oleum aromatibus conditum, nec candelas, nec victimarum sanguinem, in eorum erectione, & cultu prætermitterent. quamobrem Concilij Aphricani decretum extat cap. 51. Arcadio, & Honorio Impp. quo reliquias idololatriæ non solum in simulachris, sed etiam C
in arboribus, lapidibus terminalibus, & lucis, delendas omnino decernitur.

Nec mirum, obseruarunt enim, & rectè Philosophus, & Martyr Iustinus, Clem. Alexand. Origen. Euseb. & complures alij, falsam, vanamque idololatrarum superstitionem, multis in rebus, veræ ac piæ religionis fuisse æmulam: quamobrem cum apud sacros, piosque viros lapidum erectionem, atque consecrationem, olei perfusione factam legissent; ipsi quoque D
impiè, pietatis veræ æmulatores facti, lapides oleo perfundere consecrando curarunt. hæc dicta sint de terminis, qui in finibus agrorum constituebantur.

Verum non solum hos colere lapides, stulta illa veterum antiquitas docuit; sed quibuscumque in locis, vel horror alicuius speluncæ, vel arborum densitas, vel ratio acceptorum beneficiorum illos vocasset; consecrato lapide, vnctoque id signabant;

A bant; ad memoriam loci ſacri; vt ibi viatores ſubſiſterent, Deoſque præcarent. in hanc ſententiam Tibullus Poeta dixit.

Nam veneror, ſeu ſtipes habet deſertus in agris,
Seu vetus in triuio, florea ſerta lapis.

Dicitur verò vetus lapis in triuio à Poeta, & non in finibus agrorum, ea qua diximus de ratione, nimirum ſuperſtitioſi cultus de cauſa. horum nonnullos memorat Apuleius initio lib. 1. Florid. & in his de lapidibus vnctis meminit, ita ſcribẽs:

B *Neque enim iuſtius religioſam moram viatori obiecerit: aut ara floribus redimita, aut ſpelunca floribus inumbrata, aut quærcus cornibus onerata, aut fagus, pellibus coronata, vel colliculus ſepimine conſecratus, vel truncus dolamine effigiatus, vel ſoſpes, libamine humigatus, vel lapis vnguine delibutus.* Hæc Apuleius, ſuperſtitiones illorum veterum referens, qui non ſolum aras coronabant; ſed etiam ex ſpeluncis reſponſa expectabant: quarum celeberrima hac de cauſa erant, quæ Delphis habebatur;

C quod etiam Virgil. innuit lib. 6. Æneid.

In perungendis quidem lapidibus, vt diuini aliquid illis impertiri viderentur; ſuperſtitioſiores, quam in reliquis Gentiles fuerunt. & quamuis Godeſcalcus Steuechius ad Apulei locum, interpretetur illum non de lapidibus, ſed de ſimulachris inungere ſolitis à veteribus, & ex Minutio Felice apertiſſimè probet, cuius hæc ſunt verba: *Vt tam luculento die in lapides eum patiaris impingere effigiatos ſanè, & vnctos, & coronatos*; Minu-

D tio, nos quoque aſſentimur de coronatis, atque vnctis ſimulachris, vt ſupra diximus; locum tamen Apulei, de lapide effigiato, cum Steuechio nequaquam intelligimus; ſed de columna aliqua, aut altare, ſiue de lapide aliquo erecto, & vncto dicimus intelligendum Apuleium, quos veteres venerabantur: & pro noſtra ſententia, pro quo Apulei lapide non effigiato, ſtat locus alter eiuſdem Apulei in prima Apologia pro ſe dicta, in qua contemptum ſacrorum, atque diuorum obijcit

Æmi-

Æmiliano sui accusatori, dicens: *Iste verò nec Dijs rurationis, qui eum pascunt, ac vestiunt, segetes vllas, aut vitis, aut gregis primitias impertit; nullum in villa eius delubrum situm, nullus locus consecratus. & quid ego de luco, & delubro loquor? negant vidisse se, qui fuere, vnum saltem in finibus eius, aut lapidem vnctum, aut ramum coronatum.* quibus equidem Apuleius verbis non solum lapides vngi sacrorum de causa, ab illis veteribus demonstrat solere in loco allato; non quidem effigiatos, quos Deos ipse appellauerat, sed de ineffigiatis, quos lapides vnctos appellat, illum locutum constat. Eius enim oratio de lapidibus erat, qui habentur in agris, & in itineribus inter cespites, atque arbores reperiuntur: quorum apertissimum nobis extat testimonium apud Arnobium, de se ipso agentem, cũ paganismis adhuc teneretur erroribus. illud habet lib. 1. aduersus gent. dicendo: *Venerabar (ò cecitas) nuper simulacra, modò ex fornacibus prompta in incudibus Deos, & malleis fabricatos elephantorum ossa, picturas, veternosas in arboribus tenias. Si quando conspexeram lubricatum lapidem, & ex oliuæ vnguine irrigatum, tãquam inesset vis præsens, adulabar, affabar, & beneficia poscebam, nihil sentiente de trunco.* dicitur autem ab Arnobio lubricatus lapis, idem qui ineffigiatus lapis appellatur; rotundus nimirum & arte expolitus. propriè enim vt auctores latinæ linguæ tradunt; & etiam Valla lib. 4. elegant. habet, locus lubricus dicitur, in quo quis nequit consistere; quales sunt herbæ perfusæ sanguine, aut terra argilosa, humecta, aut marmora leuigata, terra glaciata, aut gelata, cæteraque huiusmodi; vbi commodè vestigium figere non possumus. quæ sanè de lapide effigiato verificari nequeunt, nisi Arnobium impropriè loquutum velimus; aut figuratè, ratione vnguinis, aut olei, quo effigiati etiam lapides vngebantur: ad quam figuratam loquutionem confugere, nullo cogimur argumento. nam in loquutione propria, germanum auctoris sensum, vtique tenemus.

De

A De hoc genere lapidum, ſiue titulorum qui in agris collocabantur; vbi nulla nobis veterum teſtimonia ſuffragarentur; ſacra minimè deeſſent oracula. nã Geneſ. cap. 28. extat hiſtoria illa dormientis Iacob in terra Chanaan, cum Meſopotamiam proficiſceretur: qui cum ſcalam excelſiſſimam intellectualibus oculis fuiſſet intuitus; *erexit lapidem in titulum fundens oleum deſuper*, in textu dicitur: quem lapidem non quidem ſtatim ac experrectus fuit, vnxit; ſed cum mane euigilaſſet, lo-

B cique ſanctitatem, ac præſtantiam cognouiſſet, fudit oleum; vt in loco Deo iam ſacro, & ſancto, lapis quoque ſanctitatis index, oleo conſecraretur. Quod etiam cap. 34. eiuſdem libri iterum Iacob feciſſe ſcribitur; conſecrando ibi lapidem, vbi cum Deo luctatus fuerat, repromiſſiones acceperat, nomenque ſibi permutatum cognouerat; quam conſecrationem, olei tantum libaminumq. effuſione factam fuiſſe legimus in hæc verba: *Ille verò erexit titulum lapideum, in quo locutus fuerat ei*

C *Deus; libans ſuper eum libamina, & effundens oleum*. Ne verò quis ſacrum textum acciperet, de lapide aliquo ad terminandum locum definitum, contrarium ex ſacris perſpicue conſtat. non enim Iacob alicuius terræ poſſeſſionem, tunc terminum affectabat; ſed loci ſanctiorem venerationem curabat: vt nimirum eò tranſeuntes, & lapidem vnctum conſpicientes, loci ſanctitatem, de more veterum venerarentur. quamobrem loca quoque Arnobij, & Apulei de lapidibus ad ſanctitatẽ loci

D deſignandam, in condenſis arborũ finibus, intelligenda erunt. idem enim eſt Arnobij lubricatus lapis, quod Iacobi titulus. ſic enim Græcè legitur hic locus, καὶ ἀνέστη ἰακὼβ τὸ πρωῒ, καὶ ἔλαβε τὴν λίθον ὃν ὑπέθηκεν ἐκεῖ πρὸς κεφαλῆς αὐτοῦ, καὶ ἔστησεν αὐτὴν στήλην, καὶ ἐπέχεεν ἔλαιον ἐπὶ τὸ ἄκρον αὐτῆς. ſimilia quoque, imo clariora leguntur ibidem cap. 35. cum redeunte Iacob ex Meſopotamia apparuit illi Deus, ſic enim legitur, καὶ ἔστησεν ἰακὼβ στήλην ἐν τῷ τόπῳ ᾧ ἐλάλησε μετ' αὐτοῦ, στήλην λιθίνην, καὶ ἔσπεισεν ἐπ' αὐτὴν σπονδὴν, καὶ ἐπέ-

χεεν

χεν ἐπ' αὐτὴν ἔλαιον. hoc est: *& erexit Iacob columnam in loco, in quo locutus est cum eo, columnam lapideam, & libauit super illam libamen, & effundit super eam oleum,* iam igitur de columnis ad sacrificia aptis, nec admodum altioribus, sed rotunditate lubricis, qualis erat, quam erexisse Iacob sacri habent codices; lubribricatum lapidem Arnobij necesse est intelligamus. A

Quæ à nobis vsque modo dicta sunt de lapidum Consecratione per oleũ; non alia de causa allata fuere, nisi vt olei vsum in Consecrationibus monstraremus; etiam ante tẽpora legis Mosaicæ, quo etiam tempore, quæ in Dei cultũ consecranda fuere; vt præcedentibus subsequentia, & temporibus tempora responderent, oleo consecrabantur. vt cap. 40. Exodi habetur ex præscripto Dei dicentis ad Moysen: *Et assumpto vnctionis oleo, vnges tabernaculum cum vasis suis, vt sanctificentur, altare holocausti, & omnia vasa eius, labrum cum basi sua, omnia vnctionis oleo consecrabis, vt sint Sancta Sanctorũ.* Quapropter tanta in oleo à Deo instituto sanctitatis, atque sanctificationis, vis apparere constat; vt nihil Deo sacrum reputari, ex eius institutis liceat, quod oleo non fuerit delibutum: oleo inquam non communi, sed ex Dei præscripto aromatibus condito; de quo in superioribus iam egimus. Quamobrẽ in eodẽ libro cap. 30. de singulis sacri tabernaculi vtẽsilibus scribitur; Deo sic Moysen alloquente: *Faciesque vnctionis oleum sanctum, & vnguentum compositum opere vnguentarij, & vnges ex eo Tabernaculum testimonij, & Arcam testamenti, Mensam cum vasis suis, Candelabrum, & vtensilia eius, Altaria thymiamatis, & holocausti, & vniuersam suppellectilem, quæ ad cultum eorum pertinet, sanctificabisque omnia, & erunt Sancta Sanctorum, qui tetigerit ea sanctificabitur.* Hæc sunt verba textus, in quibus attendat lector vis huius sacri, ac sancti olei: non enim solũmodo oleũ ipsum sanctum erat; sed etiã ab eo sanctificabatur; quicũque oleo peruncta contrectasset. sic enim plurimi accipiunt dictionem illam B C D

sancti-

A ſanctificabitur in paſſiua ſignificatione; vt nimirum qui vaſa conſecrata contrectaſſet, ab his ſanctificaretur: alij imperſonaliter eam dictionem intelligunt; vt nimirũ qui acceſſurus eſſet ad ea, prius ſanctificari deberet. Sed quomodocumque iſta intelligantur, perſpicuum eſt, eius ſanctitatis hoc Oleum fuiſſe, vt ſanctitatem eo alijs impertiretur; & tanta Numinis præſentia, vt ſolius olei linitione ſancta cenſerentur.

B

CAP. XXV.

Quæ ſacro conſecrarentur oleo monſtratur.

Ad loca Exodi 30. *Faciesq. vnctionis oleum ſanctum, vnguentum compoſitum opere vnguentarij, & vnges ex eo Tabernaculum teſtimonij, & Arcam Teſtamenti, menſamque cum vaſis ſuis, candelabrum, & vtenſilia eius, altaria thymiamatis, & holocauſti.* & ad alia plura loca.

C

FORTE ſubdubitandum occurret, quænam ſit ſupellectilis Tabernaculi, ac vtenſilia quæ ſacro oleo perungenda, & conſecranda iuſſerat Deus. Etenim multiplicem fuiſſe ſupellectilem hanc, ipſiuſmet Tabernaculi, ac vtenſilium quæ in Tabernaculo aſſeruabantur, & extra Tabernaculum ad vſum ſacrificiorũ erant, ex ſacris textibus liquido conſtat. Ne verò Deo optimo Maximo inuidiſſe idolorum cultores viderentur; illorum quoque fana profana, multiplici ſupellectili ornari ſtuduerunt. ſacra vaſa quæ apud Eupolidem vrbem ad Deorum cultum aſſeruabantur, Pollux lib. 10. cap. 53. enumerat, dicens: σκευῶν δὲ ἐν Εὐπόλιδος πόλεσι κατάλογος. καρδόποις δὲ, κρατῆρας. ὀκτὼ δὲ χύτρας, δύω ξυβλίω, κνέφαλα τε, καὶ θέρμαστρον, ἐξ θρόνος, χύτραν, κάννας σκαπὶν, κόρημα, κιβωτὸν, λυχνίον.

D

huc

hoc eſt, *Vtenſilium verò in Eupolidis vrbibus catalogus eſt. pilæ, crateres, ollæ octo, bina acetabula, puluinaria, cacabus, ſellæ ſex, olla, caniſtra centum, ſcopæ, arca, candelabrum.* Quibus enumeratis totum opus onomaſticon Pollux claudit. Sed de his nihil ad nos ſacra cum tractemus, ex Moſaicis tantum; & de hoc his verbis ſacra loquuntur oracula. Exodi 40. *Et aſſumpto vnctionis oleum vnges Tabernaculum cum vaſis ſuis, vt ſanctificentur; altare holocauſti, & omnia vaſa eius; labrum cum baſi ſua, omnia vnctionis oleo conſecrabis, vt ſint Sancta Sanctorum.* B Itaque ex vi huius textus habemus, fuiſſe conſecrandum Tabernaculum cum vtenſilibus illius, labrum non quidem cum vtenſilibus eius, ſed tantum cum baſi ſua. at ex cap. 30. Exodi, non tantum Tabernaculum, ſed etiam Arcam Teſtamenti, fœderis nimirum inter Deum & populum initi, Menſam panum propoſitionis cum illius vtenſilibus, his nimirum quæ ad panes ſeruandos, ac inibi reponendos faciebant, Candelabrum cum illius vtenſilibus, Altare aureum, quod thymiamatis dicebatur, & intra ſanctum Tabernaculi collocabatur, cum omnibus vtenſilibus eius, Altare ſimiliter holocauſti, in quo nimirum hoſtiæ cremabantur, cum omnibus illius vtenſilibus. ſic enim legimus in loco citato: *Faciesque vnctionis oleum ſanctum, vnguentum compoſitum opere vnguentarij, & vnges ex eo Tabernaculum teſtimonij, & Arcam Teſtamenti, Menſam cum vaſis ſuis, Candelabrū & vtenſilia eius, Altaria thymiamatis, & holocauſti, & vniuerſam ſuppellectilem quæ ad cultum eorum pertinent, ſanctificabisque omnia, & erunt Sancta Sanctorum.* hoc eſt, & verè ſancta, atque ſanctificata erunt.

Vt verò cuncta clarius explicentur, ſingula percurramus. nam Tabernaculi ſuppellectilis, columnæ intermediæ appellantur, ex quibus velamina illa, atque cortinæ ſuſpendebantur, quæ ſimul aureis vncinis ideò appendebantur, vt his totum Tabernaculum intro tegeretur: necnon etiam velamen

A men illud, quo in Tabernaculo sacratior locus, qui Sanctus Sanctorum dicebatur, & aditus, siue ab alijs, oraculum; ab altero exteriori, qui erat extra velamen distinguebatur. Quo itidem velamine sacra illa Arca, cum Propitiatorio, & vectibus deauratis occultabatur; in quo Deus responsa dabat; vt omnibus prophanis, & laicis locus præcluderetur, ac propterea sacratior haberetur. alia etiam cortina ex hyacinto, & purpura, coccoque bis tincto, & bysso retorta opere plumario B suspendebatur, quæ tentorium in sacris litteris appellabatur. qua tandem totum Tabernaculum ipsum complebatur. quæ omnia, cum alijs quamplurimis vtensilibus, de quibus postmodum agetur, nomine suppellectilis Tabernaculi comprehenduntur.

Erant quoque suppellectilia sacræ mensæ, in qua ex Dei præscripto singulo quoque Sabbato, sublatis veteribus, recentes Panes Propositionis superimponebantur; cum qua vasa illius, C & vectes, ex Dei mandato consecranda fuisse dicuntur. quo vasorum vocabulo catini, siue scutellæ, quibus simila oleo fermentata Deo offerebatur ad altare, accipi debent; quæ accetabula etiam apud nostrum vulgatum interpretem appellantur, simpuuij, cyathi, salini, & alia, de quibus infra sigillatim agetur. Sic enim dicitur de vtensilibus sacræ mensæ cap. 25. Exodi: *Parabis accetabula, & phialas, thuribula, & cyathos in quibus offerenda sunt libamina ex auro purissimo:* quæ tandem D opera absoluta comperimus, studio Beseleel, & Oliab: cap. 37. sic enim sacra tradidere oracula: *Et vasa,* supple fecit Beseleel, *ad diuersos vsus mensæ accetabula, phialas, & cyathos, & thuribula ex auro puro, in quibus offerenda sunt libamina.*

Similiter etiam pro altare thymiamatis, constituita fuisse vtensilia huius propria non est dubium; nimirum acerram, thuribulum, & foculum, de quibus postea agemus, necnon etiam vectes illius deaurati, quibus altare illud, hinc inde asportari

tari posset; coclearia quibus thus examinaretur; quorum quidem ministerium erat ad discernendum, an quæ offerebantur talia forent, qualia ex præscripto legis decernebantur: sicuti etiam nomine vtensilium altaris, batillum ad imponendum ignem in altare, atque alia etiam huius generis, quæ necessaria erant ad adolendum incensum, & vtensilium nomine significantur. A

Lucernæ etiam pro Candelabro, emunctoria, & vasa, in quibus excrementa luminum, iam emuncta proijciebantur: vasa olearia, cum suis infundibulis, & alia plura, quæ ad vsum Candelabri deseruiebant; ac nomine vtensilium Candelabri veniunt; de quibus dicitur ad Moysen cap. 25. Exodi, *Facies & lucernas septem, & pones eas super Candelabrum, vt luceant ex aduerso, emunctatoria quoque & vbi quæ emuncta sunt extinguantur, fiant de auro purissimo.* B

Ad altare etiam sacrificiorum deueniendum remanet; cuius etiam vtensilia recensenda sunt: quo nomine crateres ad offerendum adipes in altari, cyathi, in quibus libamina offerrebantur; craticula, arula, quibus ligna, & ignes sustinerentur; lebetes ad recipiendum sacrificiorum cineres, forcipes quibus prunæ susciperentur, fuscinulæ, & ignium receptacula, quibus prunæ commouerentur, & ignes excitarentur; vectes etiam in vsum altaris, nonnullaque alia, quæ erant ad vsum sacrificiorum, de quibus ad Moysem sic Deus loquitur Exo. 27. *Facies, & altare de lignis setim.* & infra, *faciesque in vsus eius lebetes ad suscipiendum cineres, & forcipes, atque fuscinulas, & ignium receptacula, omnia vasa ex ære fabricabis, craticulamque in modum retis æneam, per cuius quatuor angulos, erunt quatuor annuli ænei, quos pones subter arulam altaris. eritque craticula vsque ad altaris medium.* & cap. 28. facta fuisse scribitur in hunc modum: *Fecit & altare holocausti de lignis setim.* & infra, *& in vsus eius parauit ex ære vasa diuersa, lebetes, forcipes, fuscinulas,* C D

vncinos,

A *vncinos, & ignium receptacula, craticulamque eius in modum rectis fecit æneam, & ſubter eam in altaris medio arulam, fuſis quatuor annulis per totidẽ retiaculi ſummitatibus ad immittendos vectes ad portandum*, quæ omnia nomine ſuppellectilis ad Dei cultum pertinentis ſignificantur: & non ſolum quæ intra Tabernaculum claudebantur; ſacro cum primis ſacranda erant oleo; vt etiã ipſa forent ſancta, contrectantibuſque ſanctitatem impertirent; ſed etiam nonnulla alia, quę extra Tabernaculum B reponebantur, de quibus omnibus ſuo loco dicetur.

Nec tantum vaſa hæc inſenſibilia, & ignobilia, vt ita loquar, oleo perungenda fuerunt; ſed etiam nobiliſſima quæque animata vaſa; ipſi nimirum ſacrificiorum miniſtri. vt enim diuinitatis ſplendor aliquis, ſiue radius miniſtris etiam ſacrorum communicaretur; ſacro hoc oleo deliniri illos præcepit Deus, vt habetur cap. 30. Exodi, cum de vſu ſanctæ vnctionis ageret: *Sanctificabiſque omnia, & erunt Sancta Sanctorum, qui* C *tetigerit ea ſanctificabitur*, inquit. *Aaron & filios eius vnges, ſanctificabiſque eos, vt ſacerdotio fungantur mihi*. non enim alia ratione ad ſacrorum miniſterium Sacerdotes admittere licebat; nec cæleſtialis aliqua dignitas, qualis eſt ſacerdotalis miniſtris impertiebatur, niſi efficacia huius ſacri, ac ſancti vnguenti; quod quidem eius erat excellentiæ dignitatis, atque efficaciæ, ex diuina inſtitutione, vt ſanctitatem rebus, vt diximus impertiret. Nec ipſorum tantum Sacerdotum corpo- D ra, aut corporum membra nonnulla, ſed etiam veſtes quibus Summus Sacerdos, & minores quoque Sacerdotes vtebantur; ſacro oleo aſpergendas mandauit Deus: vt ea omnia, quæ ex Dei præſcripto ad miniſterium ſacrorum, & Dei cultum fabre facta fuere; ſpecimem áliquod diuinitatis, ex huius ſacri olei vnctione in ſe reciperent. ita vt nihil eſſet Sacrũ; quod olei ſancti contactu Sacrum non efficeretur; nõ ſolum apud Gentiles, vt in præcedenti capitulo vidimus; verum etiam apud

sacros, sanctissimosque viros, verè ac sanctè religionis sectatores. A

Cum igitur Sacerdotes sacrificijs, alijsque pijs officijs operam dantes, ea de causa Deum adeunt, vt pijs muneribus eumdem supplicent, propitiumque sibi, ac populo reddant. quemadmodum etiam Plato 8. de leg. dicebat: ὅπως ἄν μία γὲ τὶς ἀρχὴ θύη θεῶν, ἢ δαιμόνων, τινὶ ἀεὶ ὑπὲρ πόλεως τι, καὶ αὐτῶν, καὶ κτημάτων. Loquebatur enim de constituendo sacrorum magistratum in Ciuitate, & rationem assignat, dicens: *Vt vnus aliquis magistratus sacrificet Dijs, aut Dæmoni, aliquo semper pro ciuitate, & suipsius rebus.* propterea igitur Sacerdotes *prius pro suis delictis*, vt habet Paul. ad Hebr. cap. 9. *deinde pro populo* Deum supplicare tenentur. quod etiam apud ethnicos obseruatum inuenimus, vt ex Platone diximus, & auctore Alexan. ab Alexan. lib. 4. gen. dier. cap. 17. Nam rem diuinam facturi Idololatriæ ministri, ad suam leuandam culpam, seipsos in primis reos dicere ex instituto sacrorum tenebantur, noxæ pœnitere, ac fateri admissum. deinde vel ipse, vel publicus præco, sacra præcedens, excitabat populum, vt faueret linguis; silentio nimirum seruato, & numine supplicato: ea propter vtputo Sacerdotes, non oleam more supplicum, quæ illico euulsa ab arbore siccari poterat; sed oleum æternitatis, ac diuinitatis symbolum ferebant. Ferebant inquam, perfusi & vncti oleo: quod etiam quodammodo Patriarcha ille sanctissimus insinuasse videtur; cum oleo vncto iam lapide, quem in titulum erexerat; statim precationem subintulit, dicens: *Si fuerit Dominus mecum, & custodierit me in via per quam ego ambulo, & dederit mihi panem ad vescendum, & vestimentum ad induendum, reuersusque fuero prosperè ad domum patris mei: erit mihi Dominus in Deum, & lapis iste quem erexi in titulum, vocabitur domus Dei.*

B

C

D

Sed siue Sacerdotes oleo vnctos velimus; vt diuinam quamdam

A dam in ſe dignitatem conciperent, ſiue vt Deo ſupplicandi munus acceptare profiterentur; nos vtrumque fatebimur; dicemuſque vſum olei in ſacrandis miniſtris adhibitum, ſupplicandi gratia; atque etiam, quia quæ ad Deum accedunt, deifica efficiuntur. vt igitur Tabernaculum, vaſaque illius, arca fœderis, ſacra menſa, candelabrum, altare aureum, labrum cum baſi ſua, altare holocauſti, necnon etiam Sacerdotes deificarentur; oleum aromatibus conditum parari, & eo B vti in rebus conſecrandis, ſuo populo, vt vidimus, Deus imperauerat.

Quamobrem vt in his pertractandis ab ordine ſacro non recedamus, ſed aliqua methodo procedamus; omnium, quæ ad Dei cultum mancipabantur, & ex Dei præſcripto ſacro perungenda oleo erant, trimembris à nobis diſtinctio fiet, vt ſeorſum ſingula maturius inueſtigare liceat. Priori loco Tabernaculum cum omnibus, quæ ad ipſum pertinent conſide- C rabimus: nimirum velamina, tam ſuperna, quàm interna & externa; Arcam cum ſuis vectibus, & Propitiatorium cum alijs partibus; Menſam cum illius vtenſilibus, Candelabrum cum vaſis, quæ ad ipſum pertinebant; & denique Altare aureum, in quo ſacrum odoratiſſimum thymiama comburebatur. Secundo loco conſiderabimus reliqua omnia, quæ ad extra Tabernaculi collocabantur; nimirum Altare holocauſti, cum omnibus illius vtenſilibus, & Labrum æneum, in quo D aqua aſſeruabatur, ad miniſtrorum ablutionem, quoties Tabernaculum ingreſſuri fuiſſent. Poſtremo denique loco conſideranda animata vaſa erunt, Sacerdotes nimirum, tam maiores quam minores: quamuis enim hi dignitate, atque natura, reliqua omnia iam enumerata præcelleant; quod animata ſint vaſa, ad Numinis imaginem creata; reliqua verò enumerata, inanimata: nihilominus poſtremo loco à nobis in hac rerum ſacrandarum trina diuiſione recenſentur; quia à

sacro textu postremo in loco reponuntur: quamobrem Exodi cap.40. Deum ad Moysen locutum hac forma scribitur: *Et assumpto vnctionis oleo, vnges Tabernaculum cum vasis suis, vt sanctificentur*. in quibus cum sermo de consecratione illorum esset, quæ diuino cultui mãcipabantur; statim ab his exorditur, quæ à nobis primo loco recensita fuerunt. deinde de his quæ secundo loco à nobis referuntur meminit, dicens: *Altare holocausti, & omnia vasa eius, labrum cum basi sua, omnia vnctionis oleo consecrabis, vt sint Sancta Sanctorum*. Denique postremo de ministrorum consecratione agit, dicens: *Applicabisque Aaron, & filios eius ad fores Tabernaculi testimonij, & lotos aqua indues sancti vestibus, vt ministrent mihi, & vnctio eorum in Sacerdotium sempiternum proficiat*. hæc sunt verba sacri textus, & hìc consecrationis epilogus. Illa verò rerum sacrandarum, trimembris nostra diuisio, triplici illa vt reor vnctionis repetitione, in sacro textu explicatur; vt rerum sacrandarum numerus, consecrationisque ritus, atque cœremoniæ omnino absoluerentur. quæ Consecrationis complementum, per verbum *impleo manus*, in diuersis oraculis, vt infra dicemus, significatur; metaphora à consecratione Sacerdotum sumpta, cuius manus in complemento consecrationis, hostijs onerabantur; ad alia etiam inanimata, quamuis nullas habeant manus.

CAP.

A

CAP. XXVI.

Area pro Diuino Tabernaculo ante erectionem designabatur.

Ad loca Exodi 40. *Erexit & atrium per gyrum Tabernaculi & altaris, ducto in introitu eius tentorio.*
B 1. Paralip. 21. *Et ædificauit ibi altare Domino: obtulitque holocausta, & pacifica, & inuocauit Dominum, & exaudiuit eum in igne de cælo super altare holocausti.* & ad alia.

PRIVSQVAM de consecratione Tabernaculi à nobis agatur, non immerito dubitandum occurrit; an totum illud spatium agri, siue area
C illa, in qua sacrum Tabernaculum, Dei monitu, erigendum erat; antequam eò peruenissent sacrorum vtensilium portatores, area aliqua, siue spatium designaretur, cultui sacrorum, & sacrificijs accomodatum; ne sacrorum ministri, à sacris faciendis quodammodo remorarentur. Et in ipso statim huius capitis vestibulo nomen areæ occurrit: vt à nomine exordium sumentes, eius quod intendimus naturam, ac significatū indagemus. Nam licèt area
D in rustica phrasi locum trituræ accommodatum significet, & areolæ quoque in hortis dicantur, loca germinum cultura, per modum areæ accommodatæ: nobis tamen area non est nisi campus spatiosus, ac planities maxima, quæ area in vrbibus dici solet: quod nimirum pura sit, & ædificijs vacua, cui super imponuntur ædificia, in qua significatione Horat. dixit:

Ponendaque domo quærenda est area primum

hac enim ratione loquuntur de area, Iurisconsulti *l. si in area,*

ff. de condit.indeb. quamobrem in aliena area ædificare dicuntur; qui in alieno fundo domum cõstruere audent. *l. 27. §. idem est. l. 37. ff. de rei vind.* quæ etiam manet, depositis ædibus. Nec nobis disputandum erit de area; an propriè de vrbano solo dicatur, an de rustico; vel è contra propriè de rustico, metaphoricè verò de vrbano: viderint ista Iurisconsulti: nobis hoc nomine significatur, locus Tabernaculo erigendo quam maximè accommodatus. nec pro nobis, neque pro Iurisconsultis, desunt veteres lapides, qui sua vetustate, ac suauitate probent, areamlocum esse ædificiorum, atque culturæ vacuo, & sacris, quam primis accommodatum. extat Romæ lapis in hac verborum forma:

A

B

HAEC . AREA . INTRA . HANC . DEFINITIONEM . CIP
PORVM . CLAVSA . VERVBVS . ET . ARA . QVAE . EST
INFERIVS . DEDICATA . EST . EX . VOTO . SVSCEPTO
QVOD . DIV . ERAT . NEGLECTVM . NEC . REDDITVM
INCENDIORVM . ARCENDORVM . CAVSA . QVAN
DO . VRBS . PER . NOVEM . DIES . ARSIT . NERONIA
NIS . TEMPORIBVS . ET . HAC . LEGE . DEDICATA
EST . NE . CVI . LICEAT . INTRA . HOS . TERMINOS
AEDIFICIVM . EXTRVERE . MANERE . NEGOTIARI
ARBOREM . PONERE . ALIVDVE . QVID . SERERE
ET . VT . PRAETOR . CVI . HAEC . REGIO . SORTI . OBVE
NERIT . LITATVRVM . SE . SCIAT . ALIVSVE . QVIS
MAGISTRATVS . VOLCANALIBVS . X . KAL . SEP . OM
NIBVS . ANNIS . VITVLO . ROBIO . ET . VERRE

C

D

Ex quo litterato lapide, plane constat, aream dici, locum vacuum ædificijs, & cultura: atque hoc vocabulo significari, quasi exaruerit, vt placet Festo; vel quod in illo ara super imponeretur, vt placet alijs. sed nostra non interest quid hi, vel illi senserint; sed tantum figendo tabernaculo, spatium aptũ quærendum erit; quod fanum dictum aliquando constat apud veteres Scriptores. ita Liu. lib. 10. primæ decadis, cum ait:

A ait: *In pugna ad Luceriam facta, Iouis statoris ædes fuit vota; vt Romulus ante vouerat, sed fanum tantum, idest locus templo affatus, sacratus fuerat.* Cicer. lib. 13. epist. ad Att. 41. ait: *Sed heus tu, diem meum scis esse iij. non. Ian. aderis igitur. Scripseram iam: Ecce tibi orat Lepidus vt veniam (opinor augures nihil habere) ad templum effandum Saturni* ἀπ' ὄνδε. *videbimus te igitur.* hæc ibi. quamobrem sistere fanum dicebatur, determinare aream, vel spatium, in quo ædificaretur templum: quamobrē B aream concedere, & spatium destinare ad aliquod Templum construendum, publici erat iuris; & ad Decuriones pertinebat: vt constat ex Plin. lib. 10. epist. 9. Illud verò spatium, siue areā Fanum dici, apud veteres puto; quod augures quibusdam affutis verbis terminassent, sacro ædificio aptissimum. quod ex Cicerone loco citato, & Varrone colligitur. Fuit enim vetus Romanorum consuetudo ædibus sacris à parte anteriori aream adiungere. Sic enim, Tarquinio Rege eiecto, ager qui Tar- C quiniorum erat, Marti dicatus, campus Martius dictus est; vt scribit Liu. lib. 2. decad. 1. sic etiam, C. Casij Domus, cui ob affectati regni crimen, dies perduellionis dicta fuit; euersa, & demolita, area ante telluris ædem facta est; teste Liuio ibidem. Sed & Sp. quoque Melij domus, quod turpiter regnum appetere conatus esset; postquam capitis accersitus pœnas dedit, patrimonio publicato Æquimelium dicta est; vt habet Cicer. in orat. pro domo sua, ad Pontif. & Liu. decade 1. lib. 4. Sed ex D antiquis quoque lapidibus, id vsu venisse apud Romanos perspicuum est. probat præclarè nostrum intentum, lapis à nobis iam relatus: sed studiosorum gratia, alter etiam Narbonensis adferatur, in hac verborum forma:

Q. VIRBIVS. Q. F. MAXIMVS
M. VAVS. L. CAPITO
PR. II. VIR. ARAM. VOLCANO
MACERIAQ. AREAM

SAEPIENDAM . PISCINAM
QVE . EX . DD
DE . PECVNIA . PVBLICA
FACIENDA . COER
Q. VIRBIVS . Q. F. MAXIMVS
PROBAVIT

A

Græci quoque Romanis nequaquam inuidere voluerunt in vanis ſuperſtitionibus: propterea in ſacra interdum myſterijs, etiam magicis, aream prius deſignari curarunt; vt templorum in his ædificationes imitarentur: ſic enim legimus apud Lucian. in Dial. Philopſeud. ὁ δὲ καὶ ἄλλα ἐποίησε θαυμάσια ὡς ἀληθῶς. ἐς γὰρ τὸν ἀγρὸν ἐλθὼν ἕωθεν ἐπειπὼν ἱερατικὰ τίνα ἐκ βίβλου παλαίου ὀνόματα ἑπτὰ θείῳ, καὶ δᾳδὶ καθαγνίσας τὸν τόπον περιελθὼν ἐς τρὶς, ἐξήνεσσεν ὅσα ἦν ἑρπετὰ ἐντὸς τῶν ὅρων. hoc eſt, *Hic autem* (ſupple Babylonius, de quo loquebatur) *& alia verè mirabilia fecit. nam in agrum profectus mane, cum pronunciaſſet ſacra quædam nomina ſeptem ex vetuſto libro, ſulphure & face locum luſtrans, circumambulans ter, exciuit quot erant ſerpentes intra montes.* hæc ibi Lucianus. Sed Euripides quoque Luciano longè vetuſtior, meminit Phœbi areæ; necnon etiam lauro, qua illam religiosè vereri conſueuerunt cultores illius. de hoc Euripid. in Ion, & ibi ipſa Ion ita cecinit:

B

C

Αγ᾽ ὦ νεηθαλὲς, ὦ
Καλλίσαι περὶ πολδύμα δάφνας
ἃ τὰν φοίβυ θυμέλαν
σαίρεις ὑπὸ ναοῖς.

D

Et quamuis hic, Ion Euripidis, videatur loqui de templo ipſo; nimirum de area, quæ intra templum erat; nihilominus de area quoque, quæ vel in anteriori parte templi, vel circum circa templum habetur, poſſe illa interpretari conſtat. nam dictio θυμέλαν, qua Poeta vtitur, propriè locum ſignificat, in quo citharedi, tubicines, ſaltatores, atque cantores locum habebant in ludis tragicis. ſic enim de his Pollux lib. 4. σκηνὴ

μὲν

A μὲν ὑποκειτῶν ἴδιον, ἡ δὲ ὀρχήστρα τοῦ χοροῦ ἐν ῇ, καὶ ἡ θυμέλη εἴτε βῆμα, εἴτε βωμός. hoc est, *Thimelas dicitur tabernaculum scænicorum proprium, in quo orchestræ chorus, & saltatio, siue sit tribunal, siue altare.* Itaque pro spatio accipitur, in quo agunt huiusmodi homines: & quia in areis præsertim extra delubra Deorum, cantores, & tubicines locum habebant ad chorum agendum: hac de causa de area extra templum parata Euripidem locutum arbitror: quia cum ignea essent sacra illius ætatis; sub B dio, & in aperto frequentius habebantur, quam intra ipsas ædes. sic enim Latinè illa carmina vertuntur.

Age ò recens natum, ò
Ministerium pulcherrimæ lauri,
Quæ Phœbi aream
Verrit sub templo.

Nec lauro tantum, sed myrto etiam Phœbi aream verrere solitam Ion, idem Poeta ibidem testatur, dicens:

C Μυρσίνας ἱερὰν φόβαν
ᾇ σαίρω δάπεδον Θεοῦ
παναμέριος ἅμ' ἡελίου
πτέρυσι θοῇ
λατρεύων τὸ κατ' ἦμαρ.

Quo in loco Ion cultus gratia, aream Phœbi se myrtho verrere apertissimè testatur. At dictio δάπεδον apertius de area extra ædem interpretatur. significat enim campum, & solum apertum D tum ædificationi aptum; appellaturque δάπεδον, vt nonnullis placet, quasi ἀπὸ τοῦ δάπτω τοῦ κόπτου. sic enim interpretantur hcæ carmina:

Myrti sacram comam,
Quibus verro solum Dei
Quotidie cum solis
Ala celeri
Seruiens quotidie.

Itaque

Itaque solum Dei, dicit Poeta non tantum, quod intra templi parietes, circumclausum habetur; sed etiam totum illud spatium, quod Deo aliquo dicabatur; sic appellatum fuisse ex veterum testimonio, nos credere, ratio postulat. materiæ quoque subiectæ, de qua sermo est apud Euripidem, nimirum ratio templi Phœbæi illud idem nobis suadet. A

Verum ad sacra redeamus oracula: etenim quæ diximus de cultu areæ, quæ fuit apud impiè religionis sectatores, pariter apud Hebræos vsu venisse, aream designare, ante erectionem altarium, sacrorum de causa, si diligentius sacræ peruoluantur litteræ, à veritate nequaquam alienum videbitur; imò litteris sacris quammaximè consonum. Loca plurima sacrorum oraculorum id aperiunt. nam agrum emisse Iacob à Sichimitis, vbi erigeret altare, sacrumque faceret cap. 33. Gen. narratur. sic enim legimus. *Emitque partem agri, in quo fixerat tabernaculum, à filijs Emor, patris Sichem centum agnis, & erecto ibi altare, inuocauit super illud fortissimum Deum Israel.* non enim totum agrum hic emisse scribitur, sed tantum partem; illam nimirũ, quæ iuxta ritus sacros ad rationem altaris, & sacrificij ex consuetudine requirebatur. non enim culturæ, sed sacrorum de causa, partem agri Iacob emisse tunc scribitur. Similiter etiam quando Angelus Dei Israeliticum populum vexabat, ob regis Dauid peccatum; pestisque grassabatur; vt septuaginta millia virorum, breuissimo dierum spatio in Israel extra Ierusalem perierint; vt dicitur in Paralip. 21. & ad Numen placandum Dauidi altare erigere imperatur; antequam altare ab eo erigatur, de area designanda cogitatur; deque parando spatio, cui altare superimponatur. quamobrem aream Ornan emit Rex, & ibi, vt dicitur, *ædificauit altare Domino, obtulitque holocausta, & pacifica, & inuocauit Dominum, & exaudiuit eum in igne de cælo super altare holocausti.* Similiter etiam Salomon templum toto orbi celebre ædificaturus, prius de spatio complanando, B C D

planando,

A planando, areaque aptanda cogitauit; super quam tota ædificij moles construeretur: qui locus cum angustior esset, quam futurum ædificium requirebat; coactus est Salomon, voraginem illi adhærentem, ab imo lapidibus plurimis replere, pontibusque ædificatis complanare: quæ complanatio 3. Reg. 11. causa rebellionis Ieroboam fuisse, sic dicitur: *Et hæc est causa rebellionis aduersus eum, quia Salomon ædificauit Mello, & coæquauit voraginem Ciuitatis Dauid patris sui.* Verum ex Iosepho clariora

B fiunt omnia. is enim lib. 15. Antiq. cap. 14. de colle in quo Area Ornan erat, vbi Salomon templum construxit, ita loquitur: *Tumulus erat petriculosus, arduus à vertice sensim versus Orientem vrbis latus resupinus; huius verticem primus Salomon Rex noster, instinctu Dei, muris circumdedit.* & lib. 1. de bello cap. 6. dicit: *Fanum autem conditum erat, vt dixi, supra durissimum collem, & initio quidem vix templo, atque areæ sufficiebat iacens in summo planities; quòd vndique præceps erat, atque*

C *decliuis. cum autem Rex Salomon, qui etiam templum ædificauerat, muro eius partem ab oriente cinxisset; vna porticus ageri est imposita.* hæc græcè non attulimus, quod non omnino necessarium id duceremus. itaque Salomon templum ædificaturus de area, deque spatio sibi prius cogitandum agnoscit.

At in dedicatione Tabernaculi, nihil neque verbum de Consecratione areæ in sacris legimus; quod silẽtio prætereundum non videbatur. sed Iosephus id nequaquam prætermisit cap. 6.

D Antiquit. lib. 3. iuxta antiquiorem translationem, iuxta verò Græcum exemplar habetur in princip. cap. 5. πάντων δὲ ἑτοίμων γεγενημένων χρυσοῦ τε καὶ χαλκοῦ, καὶ τῶν ὑφαντῶν προεῖπεν ἑορτὴν Μωυσῆς, καὶ θυσίας κατὰ τὴν ἑκάστου δύναμιν, ἵστα τὴν σκηνήν. πρῶτον μὲν αἴθριον διαλογισάμενος. idest, *Omnibus itaque in præparatione iam constitutis auro, & ære, & textilibus, prædicens festiuitatem Moses, & sacrificia pro vniuscuiusque virtute facienda, ad statuendum tabernaculum accersit; prius autem atrium mensus est, &c.*

quæ

quæ apud eumdem Iosephum sequuntur cap. 5. A
Et quidem sacra oracula, spatium, siue aream, in qua tabernaculum erat erigendum, cortinis circumdatam tradidere. quemadmodum ex sacris Ethnicorum quibusdam vittis spatium sacri ædificij, seu sacram aream circumdatam cognouimus ex Alexan. ab Alexan. lib. 6. gen. dier. cap. 14. qui quidem locus areæ, templum etiam dictum comperimus apud veteres; vt adnotauit Ianus Parrhasius in quæsitis suis epist. 57. & Seru. lib. 4. Æneid. ver. 199. Varro lib. 6. de ling. Lat. dicens: B *Curia hostilia templum est, & tamen sanctum non est. hoc est, quicquid palis, hastis, aut aliqua re similis claudi potest*: vnde etiam Festus lib. 11. dixit: *Minora templa fiunt, cum loca aliqua tabulis, aut linteis sepiuntur, ne vno amplius ostio pateant*. In quo genere sanctum atrium, & aream tabernaculi collocare possumus. Illis enim cortinis aream sacri tabernaculi, legimus in Exodo, designari consueuisse. in ea verò sublimitate constituebantur cortinæ; vt prophani, populus, atque etiam ex C lege purificati, possent tabernaculum, & altare sacrificiorum, non quidem de vicino, aut prope, sed tantũ à longè cõspicere, necnon etiam sacra ministeria Sacerdotum, in comburendis victimis contemplari: non tamen atrium cortinis circumdatum penetrare. Quamobrem cortinas illas fibulis quibusdam, atque laqueolis insimul coniungi præceperat Deus cap. 27. Exodi in hæc verba: *Facies & atrium tabernaculi, in cuius australi plaga, contra meridiem, erunt tentoria de bysso retorta. centum cubitos tenebit vnum latus in longitudine, columnas viginti,* D *cum basibus totidem æneis, quæ capita cum celaturis suis habebunt argentea. in latitudine verò atrij*, inquit, *quod respicit ad occidentem erunt tentoria per quinquaginta cubitos, & columnæ decem, basesque totidem*. Similiter etiam quantum ad latitudinem Deus disposuit orientem versus, vbi facies tabernaculi respiciebat; sed quantum ad mensuras cortinarum aliter se

habuit,

A habuit, quam in alijs atrij lateribus, voluit enim hæc aulæa fieri aperta, vt accommodata forent populo, qui sacras, erat quasi ad portam atrij, hostias oblaturus: quamobrem ait; *In ea quoque atrij latitudine, quæ respicit ad orientem quinquaginta cubiti erunt: in quibus quindecim cubitorum tentoria lateri vno deputabuntur, columnæque tres, & bases totidem: & in latere altero erunt tentoria cubitos obtinentia quindecim, columnæque tres, & bases totidem: In introitu verò atrij fiet tentorium cubitorum viginti ex hyacintho & purpura, coccoque bis tincto, & bysso retorta, opere plumarij: columnas habebit quattuor, cum basibus totidem. Omnes columnæ atrij per circuitum vestitæ erūt argenteis laminis, capitibus argenteis, & basibus æneis.* & cap. 40. iterum Deus mandat Moysi designandum fore atrium, siue aream vbi erigendum erat tabernaculum, *Circumdabisque*, inquit, *atrium tentorijs, & ingressum eius*. & statim de executione huius præcepti subditur: *Erexit & atrium per gyrum tabernaculi, & altaris, ducto in introitu eius tentorio:* vt omnibus laicis terminus præscriberetur accedendi. tum ne sacra posthaberentur, dum vndique populus confluxisset; cum etiā ne ministris, sacris incūbentibus, vulgus coaceruatim accedens, impedimento esset. Alia plura adhuc de area, deque vittis supersunt dicenda in sequentibus capitulis, in quibus de lustratione, atque consecratione tabernaculi sermo erit. Iam igitur perspicuum est, spatium, aut aream designandam, & cortinis quasi quibusdam vittis fuisse reuincendam, in sacris Mosaicis, ante tabernaculi erectionem.

CAP.

A

CAP. XXVII.

In quo loco constructum fuerit sacrum Tabernaculum, & vtensilia illius, explicatur.

Ad loca Exodi cap. 38. *Hæc sunt instrumenta Tabernaculi testimonij, quæ enumerata sunt iuxta præceptum Moysis, in cœremonijs Leuitarum,* B *per manum Ithamar filij Aaron Sacerdotis, quæ Beseleel filius Vri de tribu Iuda, Domino per Moysem iubente, compleuerat: iuncto sibi socio Oliab filio Achisamech, qui & ipse artifex lignorum egregius fuit, & polymitarius, atque plumarius ex hyacintho, purpura, vermiculo, & bysso.* & ad alia.

C

TOTA capitis huius difficultas circa initium sacri à Deo instituti olei versatur; tempusque inuestigare contendit; in quo Consecratio sacri Tabernaculi inchoata fuit: inde enim quo tempore sacri Consecrationis olei à Deo instituti vsus cœperit, expiscari facilius possumus. verum ista minimè cognoscentur, nisi cognito loco, in quo artifices ad tabernaculum construendũ operi incumbebant. Circa quæ ambi- D gendũ primo occurrit, quo in loco deserti à Beseleel, & Oliabo opus constructionis Tabernaculi inchoatum, prosecutum, completumque fuerit: an nimirum alibi, quam in medio castrorũ, fabricæ huius Tabernaculi artifices operam dederint; an verò intra eamdem aream, in qua postmodum consecratum fuit, ibidem Tabernaculo operam dederint. Certum est enim non vnico die, sed pluribus mensibus huic operi artifices

A tifices intendisse; vt præclarum illud summi Dei omnipotentis portatile templum, auro, argento, gemmisque fulgidum, diuinæ præsentiæ terrenum habitaculum pararent.

Quia verò artifices huius fabricæ, sapientia, scientiaque à Deo repleti scribuntur: vt sacrorum oraculorum in artificum laudibus abdita pateant; aliqua ad Tabernaculi fabricam pertinentia, & Moysis architectonicam cognitionem, præsupponere necesse est; nimirum quod sacrum Tabernaculum B à Beseleel, & Oliabo, alijsque inferioribus artificibus constructum fuerit; atque vna cum eo parauerint quoque, ac construxerint, quæ ad columnas ligneas auro tectas requirebantur; fusioni quoque metallorum studuerint, vt ex his pararent, quæ ad bases argenteas, aureas, & æreas, ad capitella, & ad paxillos pertinebant; necnon etiam ad altaria, mensam, & candelabrũ; & denique arte textoria, ad velamina, cortinas, aulæa, & tẽtoria incubuerint; & ad reliqua omnia, quæ ad Dei, & Ta-C bernaculi cultum spectabant: tamen Moyses, vt optimè Lira. etiam obseruauit cap. 1. Num. vnus ipse Doctor, vnus ipse Magister omnibus artificibus, ac operarijs præsidebat; vt is cuncta dirigeret ad mentem illius, qui exemplar sibi in monte monstrauerat, & diligentissimè moderaretur; sicque omnia in sacro Dei Tabernaculo fieri, quammaximè inuigilabat.

Dicuntur tamen Beseleel & Oliab à Deo fuisse repletos sapientia in Tabernaculi opere; non quod propria virtute sine Moy-D sis præfectura, tantam molem construere possent; prout Moysi in monte ostensa fuerat; sed vt facile intelligerent, quæ à Moyse dictabantur; executionique mandare possent, quicquid illis à Moyse præcipiebatur. Nec in re tam aperta ambigendi relinquitur locus, si ad normam verborum, & rationis, quæ in sacris litteris habentur, expendantur: quod si quis fortasse in his tantisper dubitaret, cap. 25. 26. 27. 28. & 29. Exodi legere sibi licet; indeque haurire vni Moysi, non Oliabo, aut Beseleelo

seleelo à Deo figuram, & formam omnium operum, ac valorum ad vsum diuini Tabernaculi ostensam fuisse. & cap. 26. eiusdem libri Moysi, non verò Oliabo, aut Beseleelo dicitur *Eriges tabernaculum iuxta exemplar, quod tibi in monte monstratum est.* & cap. 38. in quo de vltima operis manu est sermo, hæc verba habentur: *Hæc sunt instrumenta Tabernaculi testimonij, quæ enumerata sunt iuxta præceptum Moysis, in cæremonijs Leuitarum, per manum Ithamar filij Aaron Sacerdotis: quæ Beseleel filius Vri, filij Hur de tribu Iuda, Domino per Moysen iubente compleuerat; iuncto sibi socio Oliab filio Achisamec; qui & ipse artifex lignorum egregius fuit, & polymitarius, atque plumarius ex hyacinto, purpura, vermiculo, & bysso.* Illi igitur artifices, & operum præfecti Beseleel & Oliab, ad Moysis mandata, opus fieri curabant. Quamobrem Moyses ipse Architectus, & totius operis summus Præfectus erat.

A

B

Manifesta quoque ratio id suadet, quia exemplar Tabernaculi in monte vnus Moyses viderat; solus igitur ipse cognoscere poterat in sacri Tabernaculi structura, eiusdem formã; vt de præscripto illius artificis instruerentur; & ipsi à Moyse prescripta, opere exequerentur. Nec enim aliquando cum Moyse in monte Beseleel, aut Oliab, siue vterque simul extitisse legimus; aut Deum horum mentem illustrasse, vt magisterio alicuius minimè indigerent: quæ quamuis à Deo fieri possent, nec in hoc dubitandum sit; miracula tamen afferre, aut diuinæ omnipotentiæ adscribere, sine necessitate, & sine sacrarum litterarum fundamento, ineptia est Rabinorum.

C

D

Præfectum operis Moysen agnouimus: quod in area sacrum Tabernaculum, cum reliquis illius vtensilibus construeretur, considerandũ superest. non enim à tali fabrica alienũ videtur, rationi artis locum præstare; sed tamquam certum supponendum, neminem futurum, tam væcordem, ac stultum, vt negare audeat, artifices illos, qui in opere Sanctuarij elaborarunt,

regula,

A regula, filo, menſura, æquilibri, & alijs plurimis inſtrumentis indiguiſſe; quorum miniſterio ratio artis architectonicæ vtitur: his enim cuncta ad normam, & regulam Moyſi à Deo præſcriptam, artifices facilius moderabāt. Nam ſi prædicti artifices his non indiguiſſent; Deus minimè indigitare curaſſet quamdiligentiſſimè in libro Exodi, quorumcumque ſacrorū vtenſilium menſuras, hasque ſigillatim deſcribere: ſecus verò cum legamus, ea de ratione, à Deo præſcripta cognouimus;
B vt cuncta filo, & menſura, iuxta rationem architectonicæ artifices commenſurarentur. nam cap. 25. Exodi de Arca, eiusque menſuris in hæc verba agitur: *Arcam de lignis ſetim compingite, cuius longitudo habeat duos, & ſemis cubitos.* Contempletur Lector reliqua etiam omnia; quæ ad Dei cultum deſtinata fuere; & ex minutiſſima deſcriptione, ac commenſuratione illorum omnium, quæ ad vſum Tabernaculi erant, intelliget; artifices illos, quantumuis illuminatos à Deo, regulis, ac menſuris
C indiguiſſe; vt cuncta ad normā artis architectonicæ fierent, Moyſe illis hæc omnia, ex Dei mandato præſcribente.

Menſuræ & regulæ in ſacris oraculis, rebus his præſcriptæ, locum indigitant, in quo artifices operi intendebant. nam dum Tabernaculum artifices conſtruerent; experimento quoque aliquando didiciſſe cogebantur; an tabulæ Tabernaculi altitudinis cubitorum decem, rectè inter ſe connecterentur; ſicque templi illius portatilis parietes, ac latera iuxta debitam nor-
D mam conſtituerentur: an baſibus argenteis rectè tabulæ illæ infigerentur; vt quam rectiſſimè parietes ſacri Tabernaculi ſtare poſſent: an cuncta denique illius ſacri ædificij peraccōmodatè inſimul connecterentur: & alia tandem experiri cogebantur artifices; vt pro ratione artis cuncta moderarentur. quæ omnia eo in ſpatio, atque area experienda fuere, me iudice, vbi proculdubiò erigendum poſtmodum, conſecrandumque ſacrum Tabernaculum erat: ne nobis neceſſe ſit aliā

aream in deserto quærere; in qua Tabernaculum nondum sacrum erigendum fuisset, illius cõstructionis experiundæ causa: an nimirũ iuxta mensurã à Deo præscriptam, fabrefactũ foret. Et quamuis concedatur tabulas, lignaque sacræ arcæ fœderis, seorsum elaborari, & ad inuicem copulari optimè potuisse à Beseleel & Oliabo; in eorum nimirum priuato tabernaculo: atque Arcam ibidem suis vndequaque numeris absoluere; quod etiam de sacro Altare thymiamatis, de Altare sacrificiorum, de Mensa panum propositionis, de Candelabro, atque vtensilibus minoribus, instrumentisque omnibus, quæ ad horum vsum erant affirmari, nullum præsefert inconueniens; nisi loci communis immunditia obstet; hoc tamen de tabulis, ac ligneis columnis, quibus Tabernaculum constituebatur, nequaquam dici potest. Nam quamuis columnas illas, serra scindere, & ascia perpolire, auro, & argento tegere, in proprio domicilio, operum Præfecti peraccommodatè possent; experimento tamen probare, rectè simul connecterentur, nec ne, vectibusque colligarentur, vt Deus iusserat; nullo pacto ex loci inopia, in proprio Tabernaculo, hoc illis recta cum ratione permitti potest: quia tabulas illas, seu mauis dicere columnas quadratas erigere, experimentoque probare, rectè ne simul compaginarentur, an non, nihil aliud erat, quam Tabernaculum construere.

Enimuero inter quinque vectes, qui sacram hanc fabricam constringebant, Tabernaculumque firmabant, digniorem certè locum tenebat vectis ille, qui intra crassitudinem tabularum, siue columnarum introrsum ab extremo ad extremum per Tabernaculi latera decurrebat. vt autem hi vectes tam exteriores, quã interiores, appositè suum constringendi, compaginandique columnas, munus retinere possent; ne latũ quidem vnguem, tabulæ, seu columnæ illæ, inter se altera ab altera discrepare cogebantur; sed potius ad filum tam supernè,

quam

A quam infernè æquari necesse erat: adhibito æquilibrio, debit a-que rectitudine omni studio, ac diligentia obseruata. hæc ve-rò experimento probare artifices illi, & operum Præfecti ne-quibant; nisi tabulæ, seu columnæ insimul coniunctæ, aliquo in spatio erigerentur, stareque compellerentur. ista autem in proprijs domicilijs, ac tabernaculis à Beseleel & Oliabo fieri potuisse, nemo affirmabit: tum quia nullus est Scripturæ sacræ locus, in quo id subodoretur; tum quia angusta ad hæc, illo-

B rum artificum tabernacula fuisse necesse est; & aliud spatium inter castra Israelitica Tabernaculo Dei quærendum fuisset. Quamobrem cum nullo alio in loco aptius, quam vbi ex Dei, ac Moysis præscripto postmodum erigendum erat; status & connexio Tabernaculi experiri posset; vtique ibi dicendum erit, & non alibi fabricam illam Tabernaculi dum fabrefieret, interdum erectam fuisse, vt experimento probaretur ab artifi-cibus; an Dei præscripto corresponderet opus; artificesque di-

C uinis obtemperassent mandatis. Erant enim in aperto, ac de-serto loco; quamobrem necesse fuit Israelitico exercitui ad Ta-bernaculum Dei statuendum, atque firmandum, solum com-planare, eiusdem vacua loca, replere, eleuata, ac tumida etiam humiliare, vt bases columnarum complanato solo, firmissi-mè, atque rectè dispositæ, ad sustinendas Tabernaculi colum-nas firmarentur.

Nec enim more Rabbinorum diuino miraculo cuncta ascri-

D bere nostrum erit; sed concedendũ profectò verum esse, quod obseruauit doctissimus Franciscus Valesius in sua sacra philo-sophia, & alij viri docti; Deum quidem in miraculis operandis, naturalibus quoque aliquando vti causis; nimirũ in mirabili-bus ac miraculis, quæ secundũ substantiam, supernaturalia nõ sunt; sed tantum supernaturalia, quo ad modum: de his enim accipi debent; quòd à viris doctissimis iam relatis, de diuinis mirabilibus affirmatur; in his enim secundi generis miraculis

 ipsas

ipsas quoque naturales causas concurrere ad effectus miraculosos producendos, iuxta proprias naturas, nos etiam affirmamus: non quidem ex vi propria, sed particularis ipsius Dei concursu, & motione suos effectus operando. Hæc vera apparent in pluribus diuinis miraculis; quorum vnum, vel alterum veritatis elucidandæ gratiæ afferamus. sit primum in Eliseo 4. Reg. cum aquas Iericuntinas salis commixtione salubres, ac dulces effecit: nam & alijs aquis impotabilibus sale effici dulces aliquando cōtingit; sed quod aquarum copia maxima, vt in locis palustribus haberi solent, modico sanaretur sale; hoc diuinæ solius fuit potestatis; quæ vim ac virtutem modici salis auxit, adeoque roborauit; vt modico sale aquarum copia dulcesceret, potabilisque fieret. A B

Aliud de mare rubro non omittatur, cuius littora ex annuali consuetudine exiccantur; cum nimirum fluctus, montibus innitentes in extrema maris parte, flantibus ventis australibus in aduersum reprimuntur; cum alias ob litorum angustiam, transire inde volentibus; iter tumentibus vndique fluctibus omnino præcludatur. cuius maris Erithrei proprietatis, testis est Tacit. lib. 5. annal. dum Tiridatis Regis Parthorum ex institutione Romanorum ad illum regnum vocati, Artabaniq. bella scribit, Maris rubri meminit, dicens: *At qui Parthis aduentabant, facile arcebantur, cum alios incessus hostis clausisset; vnum reliquum mare inter, & extremos Albanorum montes æstus impediret, quia flatibus Ethesiarum implentur vada. Hybernus auster reuoluit fluctus, pulsoque introrsus freto breuia litorum nudantur.* C D

Cum igitur Deus Optimus Max. filios Israel, per illud mare siccis pedibus transeuntes in alio litore statuere vellet; vehementissimum tunc flare iussit Austrum, vt dicitur Exodi 14. *Cumque extendisset Moyses manum super mare abstulit illud Dominus flante vento vehementi, & vrente tota nocte, & vertit in siccum.*

A *ſiccum*. quamobrem miraculi vis non ea fuit; quod flante vento vrente & vehementi extrema illa maris rubri pars exſiccaretur; ſed quod ad extenſionem Moſaicæ virgæ flaret auſter; maiori quam ſoleret vehementia, ac impetu; & hoc impetu flatus ad Ægyptiorum caſtra non pertingeret; ſicque extrema illa maris rubri pars, nō ad modicum, ſed taliter exſiccaretur, vt armatorum ſexcenta millia, ſicco veſtigio in aduerſo ſtatueretur litore. In Tabernaculi quoque fabrica, Deus quidem B ſingulari quadam, & excellenti ſapientia in architectonica Beſeleel, & Oliab repleuit; quamobrem ex Dei illuſtratione, plurima quæ conſtructionem Tabernaculi iuuabant artifices cognouerunt; quæ alias minimè cognouiſſent: nihilominus in pondere, menſura ſacri Tabernaculi, vtenſiliumque illius non ſupernaturaliter, & miraculosè, ſed naturaliter operabantur.

Eodem igitur ſpatio, in quo ex Dei mandato, erigendum ſa- C crum Tabernaculum fuit; probabiliſſimum, & rationi quam maximè conſentaneum etiam erit inchoatum, proſecutum, abſolutumque fuiſſe; ibidem erectum, ſtatutum, atque ornatum; reliqua omnia lignea vtenſilia intra idem Tabernaculum constructa, ſuisque numeris abſoluta fuiſſe: Arcam nimirum, Menſam, Candelabrum cum lucernis, Altaria, & quæcumque illorum inſtrumenta, ac vtenſilia. ratio etiā id ſuadet ſumpta à loci opportunitate: nam ex vtenſilibus, quæ ad Dei D cultum, Tabernaculi altariſque miniſterium parabantur; aliqua ad artem fuſoriam pertinebant; vt conca ænea, baſes, & capitella columnarum tam ænea, quàm aurea, & argentea, ciathi, pateræ, & alia huius generis; aliqua ad artem malleatoria, fuſoriaque ſimul, vt candelabrum, & laminæ tam aureæ, quàm argenteæ, & æreæ, quibus arca, altare thymiamatis, menſa, & columnæ tam Tabernaculi, quàm Atrij tegendæ fuerūt; alia denique ad artem textoriam, & acu pictoriam pertine-

bant; vt velamina, tentoria, cortinæ, & quæ in superiora ad tectum Tabernaculi inseruire debuerunt. Pelles quoque rubricatæ alterius erant artis; mitto nunc, quæ ad fabrilignariam attinebant; cuius artis cum primis erat, Dei Tabernaculum constituere. Licet verò huius postremæ artis munera, tam in area & spatio ipsiusmet Tabernaculi, quã intra domestica tentoria satis accommodatè elaborari, parariq. potuerint; necnon etiam laminæ aureæ malleo extendi, ac extensæ suis in locis coaptari; nihilominus, quæ fusoriæ, textoriæque artis erant seorsum à loco Tabernaculi necessario paranda fuerunt: præsertim quod ea, quæ ad textoriam artem spectabant; non hominum, sed mulierum fuisse munus sacræ litteræ in libro Exodi testentur. Quapropter operum præfecti, ad experiundum, an tentoria, velamina, cortinæ, & alia omnia ex Dei, Moysisque præscripto parata fuissent; in tabernaculo, & atrio proprijs in locis illa accommodare, suspendereq. debuerunt: quæ tamen appendi minimè poterant; nisi iam erecto tabernaculo: quamobrem non vna, aut altera dies satis ad tantam molem fuit; neque hebdomada vna, aut altera, mensis vnus, aut alter in construendo illo Tabernaculo artifices studuisse necesse est; sed in eo opere septem mensium spatium fuisse insumptum testatur Ioseph lib. 3. antiq. cap. 9. Ne igitur in lucis medio cum Rabbinis cecutiamus; Tabernaculum, nequaquam vnius diei spatio erectũ fuisse affirmabimus, atque in eodem consecrationem Tabernaculi, Sacerdotumq. inchoatam, vt communiter dicunt; cum solæ erectioni vna dies satis esse nequiret; sed temporis debito seruato interuallo, non alibi quam in eodem spatio, in quò postmodum sacrum Tabernaculum erectum, atque consecratum scimus, in eodem quoque constructum affirmabimus.

CAP.

A

CAP. XXVIII.

Dedicatio ſacri Tabernaculi monſtratur.

Ad locum 3. Reg. 8. *Tunc congregati ſunt omnes maiores natu Iſrael cum Principibus Tribuum, & Duces familiarum filiorum Iſrael ad Regem Salomonem in Ieruſalem, vt deferrent arcam fœderis Domini de Ciuitate Dauid, ideſt de Syon. Conuenitque ad Regem Salomonem vniuerſus Iſrael in menſe Ethanim in ſolemni die: ipſe eſt menſis ſeptimus, veneruntque cuncti ſenes de Iſrael;* & ad alia.

B

C

CVM ſemper ſacrarum rerum, rituum, atque cœremoniarum, quæ in Dei cultum inſtituta fuere, ſuperſtitioſa Gentilitas æmula fuerit; ea propter à ſacra Dei lege, Iſraelitis ab ipſomet ſupremo Numine, per manum Moyſis lata, ritus, atque cœremonias Ethnicos emendicatos fuiſſe ſuſpicabimur; quibus apud ipſos Idolorum templa, ac ædes ſacrarentur. Nam Romani Idolorum omnium cultores, qua ratione Vrbem ipſam, erroris magiſtram ſanctiſſimus Leo Papa merito appellauit; non ſolum in Vrbe, ſed alijs etiam in locis, ritibus quibuſdam proprijs, ac cœremonijs, templa dicabant. quarum cœremoniarum radios, nonnullos conciſſos, quaſi è latebris deſpicientes, quantum à nobis fieri poteſt, elucidare conabimur. Primo igitur verba, verborumque diuerſitas in his conſideranda erit; dum aliqua prophana diuini fiebant cultus. hæc enim ſignificantur

D

per verba, *dedicare, lustrare, expiare, consecrare, & implere* dicitur; iuxta phrasim sacrarum litterarum, initiari possemus hoc dicere. & quamuis *consecrare*, ac *dedicare* promiscuè à Scriptoribus accipiatur, præsertim in recentiori genere Latinæ phrasis; olim tamen apud vetustiores linguæ Latinæ grãmaticos, alia atque alia significatione accipiebantur.

Vt autem à materia aliqua sumatur diuersitas, consecrare dicebatur de quacumque re, siue animata, siue inanimata; quæ ab vsu prophano, ad cultum religionis destinaretur: quamobrem non solum templa, areæ, altaria, statuæ, tituli, termini agrorum, & alia his similia consecrabantur; sed etiam Sacerdotes, & homines, atque animalia, quæ sacris dicabantur. Dedicare verò rebus tantum inanimis conueniebat; ac de his tantum verificabatur, nimirum de templis, statuis, imaginibus, lucis, columnis, altaribus, ac similibus. De lustratione, expiatione, consecratione, & initiatione postmodum agetur: nunc de dedicatione agendum erit. Est enim dedicare, aliquid Deo offerre, & eo vocabulo exprimitur; quasi dedicare sit dicendo aliqua verba, alicui Numini aliquid in obsequium dare, atque in perpetuum eidem mancipare. nam in dedicatione verba necessario requirebantur; ac singularia, determinataque verba effari cogebantur, tam is qui dedicabat, quam Pontifex qui dedicantem præibat; alias dedicatio nulla, & irrita censebatur: & alia etiam requirebantur, de quibus modo sigillatim tractabitur; quarum plurima hoc præclaro lapide perantiquo, quem Grutterus, & Gutherus referunt, conscripta habentur.

L. AELIO. CAESARE. IMP. P. CAELIO. P. F. BALBINO. VI
BVLLIO. PIO. COSS. VII. IDVS. OCTOBRES
CN. DOMITIVS. VALENS. DVVMVIR. I. D. PRAEEVN
TE. C. IVLIO. SEVERO. PONTIF. LEGEM. DIXIT
IN. EA. VERBA. QVAE. INFRA. SCRIPTA. SVNT
IVPPITER. OPTIM. MAXIME. QVANDOQVE. TIBI

HO-

A HODIE . HANC . ARAM . DABO . DEDICABOQVE . OL
LIS . LEGIS . OLLISQVE . REGIONIBVS . DABO . DEDI
CABOQVE . QVAS . HIC . HODIE . PALAM . DIXERO . VT
INFIMVM . SOLVM . HVIVS . ARAE . EST . SI . QVIS . HIC
HOSTIA . SACRVM . FAXIT . QVOD . MAGMENTVM . NEC
PROTOLLAT . ITCIRCO . TAMEN . PROBE . FACTVM
ESTO . CAETERAE . LEGES . HVIC . AREAE , EAEDEM
SVNTO . QVAE . ARAE . DIANAE . SVNT . IN . AVENTI
NO . MONTE . DICTAE . HIS . LEGIBVS . HISCE . REGIO
NIB . SICVTI . DIXI . HANC . TIBI . ARAM . IVPPITER
OPT . MAX . DICO . DEDICOQVE . VTI . SIS . VOLENS
PROPITIVS . MIHI . COLLEGISQVE . MEIS . DECVRIO
B NIB . COLONIS . INCOLIS . COLONIAE . MARTIAE
IVLIAE . SALONAE . CONIVGIBVS . LIBERISQVE
NOSTRIS

Numen igitur cui aliquid dedicabatur, exprimebantur. ſed præter hæc erant quædam verba ſolemnia; & vetera, de quibus Cicero in oratione pro domo ſua ait: *Ego vero ſi omnia ſolemnibus verbis veteribus, & priſcis inſtitutis acta eſſe dicerem.* Sed ad rem noſtram nunc verba non attinent, ſed ſolum Nu-
C minis inuocationem conſideramus; quæ præcedebat omnes & qualcumque alias cœremonias, ac verborum formas, quibus in dedicationibus veteres vtebātur. quæ in noſtro litterato lapide habentur, primo ibi. IVPITER. OPT. MAXIME QVANDOQVE. TIBI. HODIE. HANC. ARAM & deinde infra repetuntur, dicendo: HANC. TIBI. ARAM IVPITER. OPT. MAX. ex quibus Numinis nomen exprimendum in dedicationibus perſpicuum eſt.

D Quamobrem ſimulachrum Numinis, cui templum ſacrabatur, in medio eiuſdem veteres collocaſſe ſcimus: hinc enim Virgil. 3 Georg. Auguſto templum ſe dicaturum affirmans, ſimulachrum illius in medio ſe collocaturum ſcribit, dicens.

At viridi in campo templum de marmore ponam
In medio, mihi Cæſar erit, templumque tenebit
Illi victor ego, & Tyrio conſpectus in oſtro
Centum quadriiugos agitabo ad flumina curſus.

quam-

Quamuis autem à fimulachris Ifraelitæ abftinerent; non tamen Tabernaculum, aut Templum dedicarunt; nifi prius facra in aditis inferreretur Arca, quam Dei tribunal præ fe tuliffe norunt omnes; & vt infra dicemus, in ea Deus in humana fpecie, nube velatus confpiciebatur. Præceffiffe verò Arcã, Tabernaculi dedicationem, dicitur Exodi cap. 40. & fimiliter præceffiffe dedicationem, atque confecrationem Templi fcribitur 3. Reg. cap. 8. *Et intulerunt Sacerdotes arcam fœderis Domini in locum fuum, in oraculum Templi, in Sanctum Sanctorum fubter alas Cherubim.* A B

Accedebat ad dedicationis ritus publica auctoritas; quamobrem non folum publica facrorum loca, fed nec priuata, alicui fine auctoritate publica dedicare conceffum erat. Quod non folum Platonis fententia, fed etiam lege Papiria, ac Curiata apud Romanos cautum erat: ea propter abfque iuffu Principis, ei qui Regia poteftate, vt Conful, Prætor, & Imperator, aut alter, qui fummam apud Romanos teneret dignitatem, Templum, Aram, Statuam, aut aliquid aliud dedicare non licebat. hac enim ratione Ciceronis domum à Q. Clodio Dijs dedicatam, Sacerdotes liberauerunt. quod neque iuffu populi, neque plebis fcitu, dedicata effet. Ratio autem erat, quia in dedicatione, exprimendæ erant conditiones, immunitates, minifteria illius rei dedicatæ, necnon etiam quibus illa Ara, Templum, aut Statua in minifterium futura effet; quæ folius Principis auctoritate firmari poterant; & ideò neceffe erat exprimere in lapide dedicationis, cuius auctoritate res illa dedicata fuiffet; vt in lapide noftro apparet, in quo Imperatoris, Confulum, & Pontificis præeuntis nomina exprimuntur in illis verbis: L. AELIO. CAESARE. IMP. P. CAELIO. P. F. BALBINO. VI. BVLLIO. PIO. COSS. exprimitur etiam nomen Pontif. dedicationem præeuntis in illis verbis: PRAEEVNTE. C. IVLIO. SEVERO. PONTIF. C D

A Reliquum eſt videre quid in dedicatione Templi iuſſa Principis operarentur: vtque plurima prætermittantur; illud ex veterum Scriptorum auctoritate certum eſt; non licuiſſe aliquam rem, aut Templum dedicare, niſi Principis mandato, dedicationi vnus præficeretur; qui cum Sacerdote præeunte poſtem teneret; aliter enim dedicatio erat irrita, atque irreligioſa. hac enim ratione Cicero domum ſuam liberatam dicit. lib.4. ad Attic. epiſt.2. dicens: *Si neque populi iuſſu, neque plebis*
B *ſcitu, qui rem dicaſſe diceret, ei rei nominatim præfectus eſſet.* quæ quamuis minimè requiri in ſacri Tabernaculi dedicatione videantur; tamen vt perſpicuum ſit idololatras, ritus à ſacris Moſaicis mutuatos fuiſſe, vel ſaltim imitatos; videbimus etiam in ſacri Tabernaculi dedicatione, nec Principis placitum, nec auctoritatem Præfecti dedicationis, neque Populi conſenſum deſiderari.

Principis auctoritas non defuit; quia cap.40. Exodi dicitur. lo-
C quutus eſt Dominus ad Moyſem, dicens: *Menſe primo, prima die menſis, eriges Tabernaculum teſtimonij.* & infra: *Et aſſumpto vnctionis oleo vnges Tabernaculum cum vaſis ſuis, vt ſanctificetur;* itaque Deus ipſe, qui vt Imperator Iſraeliticum exercitum regebat; Tabernaculum ſibi fieri, & Moyſis miniſterio dedicari iuſſerat. quod etiam Philo lib.3. de vita Moyſis aperuit, dicens: προσῆκον γὰρ ἦν τῷ ὡς ἀληθῶς ἀρχιερεῖ, καὶ τὴν τοῦ ἱεροῦ κατασκευὴν ἐπιτραπεῖναι ἵν' ἐκ πολλοῦ τὰ πρέποντα ἡρμοσμένας, καὶ σύμφό-
D νους τοῖς δημιουργηθεῖς ποιῆται τὰς ἐκ τῷ ἱεράσθαι λειτουργίας. hoc eſt, (*conueniens enim erat, vt veri Pontificis arbitrio fieret ſacer apparatus; vt præſto eſſet copia rerum optimarum, & conſenſum in miniſterijs ſacerdotalibus.*

Auctoritas etiam Præfecti dedicationis, qui à Principe deſignatus fuiſſet, nequaquam defuit. ipſi namque Moyſi cura hæc à Deo demandata fuit, vt ex loco iam ſupra citato conſtat. quamobrem dicitur in eodem capitulo in exequutionem

diuini

diuini beneplaciti, atque præcepti. *Igitur menſe primo, anni ſecundi, prima die menſis, collocatum eſt Tabernaculum, erexitque Moyſes illud, & poſuit tabulas, ac baſes, & vectes, ſtatuitque columnas.* Ad quam etiam ſacri Tabernaculi conſecrationem, quam Moyſes in deſerto Dei mandato peregit; populi conſenſum aliquo modo non adhæſiſſe, ne quis ſuſpicaretur, à concurſu donariorum, quæ ad illud conſtruendum obtulerunt manifeſtus, atque apertus eſt, populi Iſraelitici conſenſus. nam cap. 25. Exodi, in quo iubet Deus, Moyſen donaria in opus Tabernaculi ſponte oblata à populo Iſraelitico ſuſcipere: *Loquere,* inquit, *filijs Iſrael, vt tollant mihi primitias ab omni homine, qui offert vltroneus accipietis eas.* & cap. 35. eiuſdem libri dicitur: *Egreßaque omnis multitudo filiorum Iſrael de conſpectu Moyſi, obtulerunt mente promptiſſima atque deuota, primitias Domino, ad faciendum opus Tabernaculi teſtimonij.* ita vt nec in auribus, nec annulis, nec armillis, nec ornamentis quibusuis parcerent viri, ac mulieres; quin illa eadem ad ædificium offerent Tabernaculi: imò tanto conſenſu, atque concurſu in opus Tabernaculi conuenerunt omnes, vt plus offerrent Iſraelitæ, quã opus eſſet; neceſſariumque fuit Moyſi, præconis voce prohibere populum ab oblatione pro ædificio ſacri Tabernaculi. ſic enim dicitur ibid. cap. 36. *Vnde artifices venire compulſi dixerunt Moyſi, plus offert populus, quam neceßarium eſt. Iuſſit ergo Moyſes præconis voce cantari: nec vir, nec mulier quidquam offerret vltra in opere Sanctuarij. ſicque ceſſatum eſt à muneribus offerrendis, eo quod oblata ſufficerent, & ſuperabundarent.* Sed in Conſecratione etiam, ac prima Tabernaculi erectione, populi conſenſum præſtitum habitum, Ioſeph in verbis iam alias à nobis citatis, apertiſſimè tradidit. Sacra etiam oracula hunc conſenſum ſubindicarunt cap. 39. Exodi, in quo populum Iſraeliticum, Moyſi obtuliſſe Tabernaculum cum omnibus, quæ ad diuinum cultum pertinebant, ſcribitur his verbis

Num.

A Num. 31. *Perfectum est igitur omne opus Tabernaculi, & tecti testimonij: feceruntque filij Israel cuncta quæ præceperat Dominus Moysi, & obtulerunt tabernaculum & tectum, & vniuersam supellectilem, annulos, tabulas, vectes, columnas, ac bases*, & sic reliqua enumerantur singula, quæ ad religionem faciebant. quæ omnia statim ac completa fuerunt, à filijs Israel Moysi oblata dicuntur, vt consecrarentur. Ex qua communi totius populi oblatione, perspicuum est populi cõsensum: in ea enim B oblatione, dedicatio cum primis posita erat.

Salomonem quoque populi assensum, quodammodo expectasse legimus 3. Reg. cap. 8. cum præclarum, totoque orbe celeberrimum illud templum, Deo optimo maximo dedicauit; ministerio Pontificis, qui tunc sacris Mosaicis præficiebatur. sic enim legimus: *Tunc congregati sunt omnes maiores natu Israel cum Principibus Tribuum, & Duces familiarum filiorum Israel ad Regem Salomonem in Ierusalem, vt deferrent arcam* C *fœderis Domini de ciuitate Dauid, idest de Syon. Conuenitque ad Regem Salomonem vniuersus Israel in mense Ethanim, in solemni die, ipse est mensis septimus, veneruntq; cuncti senes de Israel, &c.* Maiores verò natu dicuntur, vt rectè explicat Pineda in libris de rebus Salomonis cap. 24. ver. 1. Principes Tribuum, non quidem Patriarchæ familiarum, seu progenierum, sed magistratus ipsi, qui Israeliticas vrbes gubernabant, in varijs tribubus distributas; vel etiam illi septuaginta seniores, qui à Moy- D se ad iudicandum populum ex Dei monitu fuerunt destinati: familiarum verò Duces, in allato loco 3. Reg. Patriarchæ dicũtur. quibus quidẽ optimatũ numero, tota Republica Israelitica perficiebatur; quibus apertè colligitur, totum populum Israeliticum conuenisse ad Templi dedicationẽ. à dedicatione igitur Templi deducto argumento, ex coniecturis nõ improbabilibus, & locis sacris tantisper subobscuris, eumdẽ cõsensum, in dedicatione Tabernaculi exquisitũ adfuisse arbitramur.

Qua

Qua autem forma id effecerit Salomon apud Iosephum lib. 8. antiq. cap. 3. scribitur in hæc verba: *Salomon per litteras iussit, Magistratus, ac Seniores Hebræorum, totumque Populum Ierosolymam congregare; ad spectandum Templum, & ad transferendum illuc Arcam Deo sacratam.* Quibus Iosephi epistolis præconem addidit Caldæus paraphrastes, in loco iam citato ex 3. Regum: quæ quidem præconis vox, tum ad conuocandum, tum etiam ad populum iam conuocatum, in Dei cultum, & religionem excitandum, fuit. & optimo quidem iure, populi ad dedicationem sacrarum ædium conueniebant; quod illo religioso, ac pio concursu nil aliud populi omnes contenderēt; quam opem diuinam implorare, necnon etiam diuini Numinis assistentiam in Rempublicam præcari. vt nimirum toti populo, & cuilibet de populo sigillatim, in omnibus actibus præsens adsit, suaq. præsentia cunctos foueat, atque faueat. singulos igitur quosque conuocare æquum erat; vt omnes eò conuenirent, vbi pro omnibus Numen propitiabatur. Plurimæ quoque habendæ erant Deo grates; qui cum immensus, & infinitus sit, nulloue loco contineri possit; inter homines tamen regias, atque basilicas habere dignabatur; in quibus homines conuenientes orare, summique Numinis; in necessitatibus proprijs opem implorare, & adire liberè possent.

CAP.

A

CAP. XXIX.

Dedicantis conditiones aperiuntur.

Ad loca Exodi 25. *Ab omni homine, qui offeret vltroneus accipietis eas.* & cap. 36. *Qui cum instarent operi, quotidie mane vota populus offerebat; vnde artifices venire compulsi, dixerunt Moysi: Plus offert populus quam necessarium est.* & ad alia.

B

VSQVE modo, quæ vniuersaliter requirebantur in dedicatione aperuimus: quæ requirerentur his qui dedicationi præficiebantur; siue vt rem dedicaret; siue vt in dedicatione præiret dedicantem; consideranda remanent: quæ C breuitatis causa, ad quatuor capita reuocanda censuimus; nimirum ad legem, ad manus, ad verba, & ad mentem. hæc enim omnia quam rectè dedicatori dirigenda erant; ne dedicatio irrita, inanisque fieret. Vt nimirum mente in Deum eleuata essent, tam Sacerdos qui præibat, quàm dedicationis Præfectus, ne aliquomodo à cœlestibus, & numinibus, ad terrena distraherētur. Mens enim propter Deos cum primis requirebatur; quod hi etiam, vt Gentiles fatebantur, omnia ex mente D metiantur; quamobrem eam purā, atque integrā etiam Gentiles in dedicante desiderabant. Quā integra verò, ac pura fuerit Israelitarum mens in fabrica Tabernaculi constat, ex his, quæ cap. 25. Exodi scribuntur: deum nimirum iussisse Moysen, donaria recipere ab his, qui sponte illa Domino obtulissent: *Ab omni homine*, inquit Deus, *qui offeret vltroneus accipietis eas*; & cap. 36. tanta promptitudine populum donaria obtulisse scribitur; vt cohibendus fuerit populus decreto publico, ne

quid

quid amplius offerret: *Qui cum inſtarent operi, quotidie mane vota populus offerebat; vnde artifices venire compulſi, dixerunt Moyſi: Plus offert populus quam neceſſarium eſt.* itaque eadem mente pariter, qua munera offerrebant Tabernaculũ, obtuliſſe Senatores Iſrael credendum eſt; cum de illius Conſecratione eſſet agendum: quamobrẽ dicitur de hac oblatione cap. 39. Exodi, & in fine ſubditur: *Obtulerunt filij Iſrael ſicut præceperat Dominus. Quæ postquam Moyſes cuncta vidit completa, benedixit eis.*

Hanc mentem rectiſſimam quoque fuiſſe in Moyſem virum ſanctiſſimum, nemo dubitabit; teſte ipſo Deo, qui de Moyſe dixit in Num. 12. cum de eo Maria eius ſoror, & Aaron illius frater murmuraſſent: *Audite ſermones meos, ſi quis fuerit inter vos propheta Domini, in viſione apparebo ei, vel per ſomnium loquar ad illum. at non talis ſeruus meus Moyſes, qui in omni domo mea fideliſſimus eſt; ore enim ad os loquor ei, & palam & non per ænigmata, & figuras Dominum videt.* quod ſanè teſtimonium, diuino ore prolatum, Moyſi ſerui Dei ſanctitatem manifeſtiſſimè aperit: prætermittantur ſexcenta alia, quæ ex diuinis oraculis depromi poſſent; ſanctitatis Moyſis, mentiſque illius in Deum directæ; & à terrenis omnino ad cœleſtia ſublimatæ teſtimonia apertiſſima.

Prætereundum tamẽ nequaquam arbitror Phylonis teſtimonium præclariſſimum de rectitudine Moyſis. ille enim adnotauit lib. 3. de vita Moyſis, in electione Sacerdotum, ac illorũ, qui ſacris initiandis Deo debitũ cultum exhiberent; Moyſem non propinquitatis rationem habuiſſe, ſed ſanctitatis, atque perfectionis, quæ in miniſtris requirebatur. ſic enim dicit:

τὸν μὲν οὖν ἀδελφὸν ἐξ ἁπάντων ἐπικρίνας ἀριστίνδην ἀρχιερέα· τοὺς δ᾽ ἐκείνου παῖδας ἱερεῖς ἐχειροτόνει, προνομίαν οὐ τῷ οἰκείῳ γένει διδοὺς, ἀλλ᾽ εὐσεβείᾳ, καὶ ὁσιότητι ἃς ἐνεώρα τοῖς ἀνδράσιν ὑπούσας. σαφὴς δὲ πίστις, οὐδέτερον υἱῶν, δύο δὲ ἦσαν αὐτῷ, τούτου τοῦ γέρως ἠξίωσεν, ἀναγκαίως ἂν ἀμφοτί-

A φορτίζεις ἡγούμενος εἴ τινα τιμὴν τῷ φιλοικείῳ ἔνειμε. καθίστη δὲ μετὰ τῆς ἅπαντος τοῦ ἔθνους γνώμης, ὡς τὰ λόγια ὑφηγεῖτο καινότατον τρόπον, καὶ ἄξιον ἱστορηθῆναι. hæc Philo de Moyſe, eiusque rectitudine in Sacerdotum, atque Pontificis electione, quorum verborum hæc eſt interpretatio: *Fratrem igitur ex omnium iudicio elegit Pontificem. Filios verò illius Sacerdotes conſtituit, præeminentiam dans, non domui, aut generi, ſed pietati, atque ſanctitati, quas aduerterat in his viris exiſtere; nihil reſpiciens ſapientiæ, aut fidei filio-*
B *rum. duo namque ei erant, huius autem ſenior creuerat, neceſſe ambos electurus, ſi aliquem honorem, propinquitatis ratione habita reſpexiſſet. hos igitur elegit de communi gentis ſententia, vt iubebant oracula nouo modo, vt dignum in hiſtoria ſcribi.* His, me iudice, ſatis apparet quantæ fuerit perfectionis, & à terrenis ſeiunctus Moyſes, quem Deus præfecit ſacræ, Tabernaculi conſecrationi.

Vocem etiam requiſitam apud Ethnicos in templorum dedi-
C catione, diximus ex Guthero: at hæc per reſpectum ad verba quæ propria dedicationis eſſe debebant. & hæc ſingularis dedicandorum templorum forma eo ſpectabat; vt verba nimirum enuncianda, tam ab eo qui aliquid dijs dedicare volebat, quam à Pontifice præeunte ritè effata forent. ambo enim verba propriæ formæ habebant. dedicantis illa erant, quam habet Cicer. in orat. pro domo ſua. ADES. ADES. LVCVLLE SERVILI. DVM. DEDICO. TEMPLVM. IOVI. VT
D MIHI. PRAEEATIS. POSTEMQVE. TENEATIS Quæ verba non ſunt Pontificis dedicantis; quia eius erat poſtē tenere, & dedicatori præire, non verò alium rogare, vt hæc cũ eo faceret. in quo vt video Guther. & alij decepti ſunt; ab eo Cicer. loco formam dedicationis haurientes; quam à Pontificum verbis petere tenebantur. non enim diſtinxerunt inter vtrorumque verba. Similiter etiã aduertebatur à veteribus, vt forma dedicationis pronunciata à Pontifice, qui Templũ dedi-

S cabat;

cabat; rectè effata forent. & in his nomen etiam Numinis exprimebatur, cui Ara, Statua, Templumuè dicabatur. A

Verborum forma, quæ à præeunte Pontifice pronũciabantur, illa erat: *Do, Dico, Dono,* & similia, quæ tribus vicibus propterea repetebantur; quia in dedicationibus Numen primo inuocandum fuit; cui Statua, Templum, Ara, aut aliud dedicabatur; & ideò in nostro lapide dicitur: IVPPITER. OPTIM. MAXIME. QVANDOQVE. TIBI. HODIE. HANC. ARAM DABO. DEDICABOQVE. Secundo in vniuersum conditiones, sub quibus dedicatio fiebat exprimebantur, & veluti à Numine placitum dedicandi sub illis cõditionibus exquirebatur; vt dicitur in lapide nostro. OLLIS. LEGIS. OLLISQVE REGIONIBVS. DABO. DEDICABOQVE. & ideò hæ in futurum prænunciabantur; quia nihil vsque tunc operabantur; nam futura nihil ponunt in esse. Itaque dedicatio non habebat vim vsque ad prolationem verborum de præsenti, quæ statim legibus enunciatis ponuntur in lapide cum dicitur: HIS. LEGIBVS. HISCE. REGIONIBVS. SICVTI. DIXI. HANC TIBI. ARAM. IVPPITER. OPT. MAX. DICO. DEDICOQVE. tandem dedicatione facta tamquam ad Numinis præsentiam, illud idem præcabatur adesse propitium. vt in lapide habetur. in quo subinfertur à Pontifice, hæc verba: VTI SIS. VOLENS. PROPITIVS. MIHI. COLLEGISQVE MEIS. DECVRIONIB. COLONIS. INCOLIS. COLONIAE. MARTIAE. IVLIAE. SALONAE. CONIVGIBVS. LIBERISQVE. NOSTRIS B C D

Verba dedicationis tam à Pontifice præeunte, quàm à Præfecto dedicationis distinctè, & apertè enuncianda erant. Nam in his adeò superstitiosi fuerunt ethnici veteres; vt non solum verbis ad hoc vterentur specialibus; sed religione tacti, cauerent ne aliquo modo verba interrumperentur; quamobrem nephas ducebant; aliquo verbo non ritè prolato, gemitu, vel

suspirio

A ſuſpirio, præcationem interrumpere; quamobrem Plin. lib. 11. cap. 37. ſcribit Metellum Pontificem, cũ adeò inexplanatę eſſet linguæ, vt cũ difficultate litteram R. exprimeret: multis menſibus fuit tortus, dum meditatur, (in dedicanda æde Opiferæ) illius nomen rectè pronunciare, neuè in littera ſibi infeſta impingeret. ea propter, religione capti auctores grauiſſimi, vt Liu. lib. 2. decad. 1. Dion. lib. 5. Valer. Max. lib. 5. cap. 10. & alij, Horatij Puluilli meminerunt, non ſine admiratione: qui B cum Capitolium dedicaret, ſummoque Ioui conſecraret; ac poſtem Templi, iam pro more teneret, formamque veteris precationis effaretur; filij obitus eidem nunciato, nec poſtem dimiſit, nec precationis formã interrumpere eſt auſus: ne vna cum poſte dimiſſo, aut forma precationis non rectè prolata, religionem violaſſe videretur.

Quod quidem fortitudinis exemplum, Seneca quoque veneratur in Conſol. ad Marc. cap. 13. nam Romano Græcum ho- C minem comparat; cui cum in ipſo ſacrificio, proprij filij mors nunciaretur; tibicinem tantum quod in ſacrificijs adhibebatur tacere iuſſit; coronamq. capiti ſibi detraxit pro more luctus; cætera tamen ad ſacra ſpectantia ritè perfecit; quamobrẽ laudis plurimum ſibi apud ſuos, ac exteros hæc fortitudinis, atque patientiæ nota acquiſiuit: cum tamen & merito Seneca pluris honoris deferendũ exiſtimans Romano, quam Græco homini, ſic dixerit: *Nec nimis admiretur Gracia illũ patrem, qui ipſo in ſacrifi-* D *cio nunciata filij morte, tibicinem tantum tacere iuſſit, & coronam capiti detraxit, cætera ritè perfecit. Puluillus hoc fecit* Pontifex, *cui poſtem tenenti, & Capitolium dedicanti, mors filij nunciata eſt, quam ille exaudiſſe diſſimulans, & ſolemnia pontificalis carminis verba concepit, gemitu non interrumpente præcationem, etiam ad filij ſui nomen Ioue propitiato.* hæc Seneca, qui in huius viri laudes erumpens, ſubdit, *Dignus me Hercule memorabili dedicatione, dignus ampliſſimo ſacerdotio, qui colere Deos, nec iratos*

S 2 *quidem*

quidem destitit. Quæ ſanè Romanorum, atque Græcorum A ſortitudo, nihil aliud reſpiciebat; niſi in forma verborum cum dedicabantur templa, aut alia, à ratione religionis non aberrare, aut contra religionem aliquid committere.

Quænam apud Iſraelitas in dedicationibus, atque conſecrationibus, verborum forma ſeruaretur; ſacra nequaquam aperuerunt oracula; præſertim in prima Tabernaculi erectione. In tẽpli Hieroſolymitani dedicatione aliquid habetur; ex quibus, ad dedicationem nõnulla ſubodorari poſſunt: nimirũ ſupremi Numinis inuocatio; ſæpe enim legimus 3. Reg. cap. 8. Salomonem dicentem, *Domine Deus*, in illa oratione dedicationis Templi. & ibid. nu. 13. offert illi Templũ, dicens: *Aedificans ædificaui domum in habitaculum tuum, firmiſſimum ſolium tuum in ſempiternum.* Deinde vt illam domum acceptet Deum precatur; necnon etiam vt propitietur populo ſuo; dimittatque peccata populi, dicens num. 28. *Domine Deus meus; audi hymnum, & orationem, quam ſeruus tuus orat coram te hodie, vt ſint oculi tui aperti ſuper domum hanc nocte ac die*. Multa etiam plura, longiſſima oratione ſubintulit Salomon, quæ illo capitulo videri poterunt.

B

C

Manus adhibitas in ſacris Ethnicorum, omnes paſſim Scriptores affirmant, qui de hac re ſcripſerunt: Stuchius in ſuo de Sacrificijs, IacobusGuther. lib. 3. de vet. iur. Roman. Pontif. lib. 3. cap. 11. & Alexan. ab Alex. lib. 6. cap. 14. loquitur: *Templi verò conſecratio fiebat; vt qui templum, ædem-ve dedicaturus erat, poſtem tenens, accenſo foculo, & aduocato Numine, cui templum, ædes-ve ſacrabantur; ſe ex prophano vſu, & humano iure, templum, cellam, menſas, arulas, quæque eo pertinent eximere. eaque conceptis verbis ipſi numini (nominat numen) diuina, humanaque omnia conſecrare, dicareque affirmet*. Poſtem verò tenebat Sacerdos in ſacris prophanæ religionis, vt numinis nomine ſe in poſſeſſionem illius numinis locum accipere oſten-

D

A ostenderet; sunt enim manus possessionis indices: sic etiam in aræ dedicatione, ara ipsa manibus præhendebatur. Hæc fierent ne in sacris, incertum est: nam offerentis traditionẽ oblatę rei, & Sacerdotis acceptationem necessario requisitam in sacrificijs cõperimus. quamobrem fortasse has intercessisse putandum est; cum populus Tabernaculum cum vtensilibus obtulit, & Moyses illa omnia acceptauit. Et quamuis manus adhibitas in vsu olei ad consecrandum Tabernaculum sciamus; nec B nobis constet qualiter apud Gentiles consecrarentur aræ, templa, & alia, nunc non sunt ad rem, quia dedicatio à nobis consideratur.

Lex tandem vltimo in dedicationibus consideranda erit. nimirum conditiones, quæ decernebãtur alicui aræ, vel templo, siue cuicumque alteri, quod dedicaretur; quæ in nostro lapide significantur illis verbis: LEGEM. DIXIT. IN. EA. VERBA. QVAE. INFRA. SCRIPTA. SVNT. verba verò legis C inscripta sunt illa. OLLIS. LEGIS. OLLISQVE. REGIONIBVS. & parum infra. SI. QVIS. HIC. HOSTIA. SACRVM. FAXIT. QVOD. MAGMENTVM. NEC. PROTOLLAT. ITCIRCO. TAMEN. PROBE. FACTVM ESTO. CAETERAE. LEGES. HVIC. ARAE. EAEDEM SVNTO. QVAE. ARAE. DIANAE. SVNT. IN. AVENTINO. MONTE. & sic habentur passim in alijs lapidibus. *Magmentum verò*, Festus inquit, *veteres dixerunt, quasi ma-* D *ius augmentum & auxilium, & ex auctione numeri, concursu alienigenarum magmentum dicebatur*. quamobrem aræ illi ad vsum alienigenarum fore conceditur; quoties in ea sacrum facere illi vellent; ea tamen cõditione, ne vltra debitum tempus sacrum protraherent. Nostri verò Tabernaculi cõditiones, ex legibus habentur in illis verbis, *legitimum, sempiternum erit in generationibus vestris*. Quæ non semel, sed sæpissimè in describendis sacris ritibus replicantur.

A

CAP. XXX.

Aream pro Dei Tabernaculo erigendo, aqua lustratam fuisse subodoratur.

Ad loca Num. 31. *Hoc est præceptum legis, quod mandauit Dominus Moysi. aurum, & argentum, & æs, & ferrum, & plumbum, & stamnum, &* B *omne quod potest transire per flammas, igne purgabitur. quicquid autem ignem non potest sustinere, aqua expiationis sanctificabitur.* Leuit. 11. *Fontes verò, & cisternæ, & omnis aquarum congregatio munda erit.* & ad alia.

VIDIMVS aream complanatam, in qua erigendum Tabernaculum, Dei iussu fuit; quibus cæremonijs eadem purgaretur, vt sacri Tabernaculi fieret capax, considerandum superest. veteres enim solitos lustrare vrbes, agros, ouilia, & alia huiusmodi, nota est doctrina ex Macrobio, Virgilio, & alijs, quam tradit etiam Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 27. gen. dier. in cõsecrationibus quoque hanc methodum seruatã constat ex veterum monumentis. prius enim aliquid diuino cultui mancipabatur, quod fiebat dedicatione, vbi res in alicuius fuisset iure; mancipationem sequebatur lustratio; lustrationi accedebat expiatio; postquam res aliqua expiata fuisset, consecrabatur. Quamobrem, cum iam designatam viderimus aream, in qua sacrum Dei Tabernaculum erigendum fuit, lustratam quoque, atque purgatam, aliquibus cæremonijs, extra omne dubium fieri debet. Quod enim vile, atque prophanum

A num eſt;ſacrum eſſe nequit;Plutarcho teſte in lib.de Stoicis ſibi aduerſantibus. Et meritò quidem, quia prophana dicuntur, quæ in alicuius ſunt vſu; at res ſacræ, religioſæ, atque ſanctæ, in nullius debent eſſe bonis, nec in alicuius poſſeſſionem venire; vt veteri lege ſeruatum eſt. & lapis etiam allatus ex parte probat: habetur etiam *l.in tantum, §.ſacræ res,ff.de rerum diu.* vt igitur à prophano vſu, ad ſacrum aliquid tranſeat,ſacræ cœremoniæ requirebantur. Quamuis verò area, ſeu ſpatium il-
B lud, in quo Dei Tabernaculum in deſerto erigebatur, in nullius bonis exiſtimari debuerit; non propterea ſacrum exiſtimari, aut inter res ſacras computari licuit; quia occupari ab aliquo poterat, ſicque fieri in bonis alicuius .Res autem ſacræ, ita extra omnium bona fieri debent; vt nec ab aliquo occupari poſſint; ſed Dijs, more, inſtitutoque ciuitatis conſecratum eſſe; vt dicit Treba. *l. ſacra. ff.eodem.* quamobrem ſpatium in deſerto, quod occupantis fieri poterat; ſacrum minimè
C reputari debuit; aut aptum diuini Tabernaculi erectioni, niſi aliquo ritu, aut inſtituto ſacrum, & diuini quodammodo iuris fieret.

Vetus quidem prophana religio, externæ potius, quam internæ puritati ſtudere videbatur;quamobrem in illa magis,quam in huius cuſtodia incumbebat: qua de cauſa idololatræ frequẽtiſſimè inter aquas in balneis, mari, ac fluminibus luſtrationum cauſa verſabantur: quamobrem non tantum perſonæ,
D ſed etiam loca, ciuitates, regiones, prouinciæ, animalia,agri, prædia, poſſeſſiones, exercitus, vaſa inſenſibilia, veſtes, lecti, ſedilia, & alia omnia immunda cenſebantur; niſi aqua purificata,mundataque fuiſſent. Præſertim verò in his Iſraelitæ ſtudebant,cum ſacra facturi,vel oblaturi veteres eſſent.plura ſunt in hanc ſentẽtiam in ſacris oraculis teſtimonia,maximè in lib. Leu.per plura capita, vt cap. 11.13.14. & alijs ſubſequẽtibus. Purificabantur verò legaliter ab immunditijs quibuſcumque,

& quomodocumque contractis, igne vel aqua: non enim A nunc de expiationibus agimus. nam licet expiare aliquid aliquando sumatur pro purgare in vniuersum: tamen propriè expiatio sanguine fiebat; at quia nunc sanguine non fœdamur, de illa non agimus, sed de purgatione tantum, quæ igne, vel aqua fiebat, & lustratio dicebatur.

Quamuis autem verbum LVSTRARE, pro aspicere, prosequi, pro circumire, alijsque sumatur in significationibus; de quibus Nonius cap. 4. Calepini, & Dictionarij suis in locis agunt: B nunc à nobis LVSTRARE sumitur tantum in ordine ad sacra: quatenus aliquid in vsu sacrorum, à prophanitatibus, prophanoque vsu separabatur: quod Græcè propriè dicebatur καθάρσις, & etiam καθάρσια, hoc est, *purificatio*. Cuius quidem duo erant præcipua instrumenta, nimirum ignis & aqua. Cur hæc duo in lustrationibus adhiberentur, quærit Ouid. in celebrandis Palilibus, quæ in Aprili Romæ habebantur, vndecimo Kalendas Maij: de his agit lib. 4. Fast. & postquam multa dixit in C ordine ad sacra fienda, de lustrationibus agit, & ad hæc ignem & aquam adhibet, dicens num. 775.

His Dea placanda est: hæc tu conuersus ad ortus
Dic quater: & vino perlue rore manus.
Dum licet apposita veluti cratere camella
Lac niueum potes, purpureamque sapam.
Moxque per ardentes stipulæ crepitantis aceruos,
Traijcias celeri strenua membra pede. D
Expositus mos est: moris mihi restat origo
Turba facit dubium: cœptaque nostra tenet.
Omnia purgat edax ignis, vitiumque metalli
Excoquit: idcirco cum duce purgat oues.
An quia cunctarum contraria semina rerum
Sunt duo discordes, ignis, & vnda Dei.
Iunxerunt elementa patres: aptumque putarunt

Igni-

A *Ignibus, & sparsa tangere corpus aqua.*
An quod in his vitæ caußa est. hæc perdidit exsul,
His noua fit coniux: hæc duo magna putant.

Alias etiam longiores rationes Poeta adducit, quæ apud illum videri poterunt. quæ duo purificationis instrumenta, idololatræ à sacris, sua κακοζηλία acceperunt. nam in his quæ sacrorum de causa purificanda erant, regula traditur generalis cap. 31. Numer. in quo Eleazar Sacerdos, milites qui contra Madianitas pugnauerant, de se purificandis alloquitur, hac verborum forma; *Hoc est præceptum legis, quod mandauit Dominus Moysi, aurum, & argentum, & æs, & ferrum, & plumbum, & stamnum, & omne quod potest transire per flammas, igne purgabitur.* iuxta quod lustrationis genus, Vlyssem etiam apud Homerum, post cædem procorum; domum propriam à cædibus sulphure, & igne lustrasse legimus libro 22. in fine, his verbis:

C Οἶσε θέειον γρηῦ κακῶν ἄκος, οἶσε δέ μοι πῦρ
Ὄφρα θεειώσω μέγαρον.

Propter summas quas in medendo sulphur habet vires; appellatur expulsor malorum à Poeta: sic enim interpretantur carmina ex Homero allata.

Porta sulphur anus, malorum medelam, porta etiã mihi ignẽ,
Vt fumigem domum.

Sic etiam Amphitryo apud Theocrit. in Idyl. 24. domum purgari studet, infecta draconum sanguine & cæde, qui Herculis adhuc pueri necem intentauerant. & hoc aqua, atque sulphure consulente Tiresia.

. . . . . Καθαρῷ δὲ πυρὶ ϛᾶτε δῶμα θεείῳ
Πρᾶτον. ἔπειτα δὲ ἅλεσι μεμιγμένον (ὡς νενόμισται)
Θαλλῷ ἐπιῤῥαίνειν ἐστεμμένον ἀβλαβὲς ὕδωρ.

Qua autem ratione domus emundanda esset, si quando immunda censeretur in sacris oraculis, dicitur cap. 14. Leuitici,

& ali-

& alibi, cap. 19. Numer. vbi de funere agitur, & domo mundanda. A

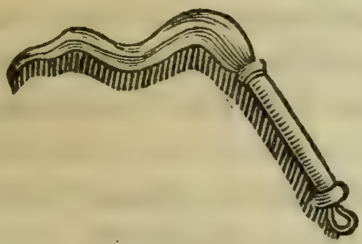
Quia igitur nobis cum sacris est standum, & nequaquam cum prophanis, redeamus ad nostra, & audiamus sacra oracula, quid iubeant de mundandis reliquis, quæ ignem non sustinent, de quibus sic dicitur ibi Num. 31. *Quicquid autem ignem non potest sustinere, aqua expiationis sanctificabitur*. Vt autem quid sibi velit sacer locus, in aqua expiationis intelligatur, & quid hoc nomine in illo capitulo veniat; non erit nunc prætereundum, veteres Israelitas triplicem habuisse aquam, ad aliquid mundandum; quarum prior aqua communis erat, de qua dicitur Leuit. cap. 11. num. 36. in quo de immunditijs est sermo: *Fontes verò & cisternæ, & omnis aquarum congregatio munda erit*: quamobrem communi ablutione aquarum mundabatur, quicquid immundum lege censeretur; nisi aliquid adhuc Deus, vltra illam adhiberi iussisset. Huius aquæ vsus erat in ablutione totius humani corporis, quoties purgatione indigeret, aut alterius integri vasis, seu alterius cuiuscumque rei, quæ mundari debuisset; ablutione quæ dicitur רחץ *rachx* hebraicè; quæ quidem corpus hominis, non verò vestimentum respicit. B C

Alia erat aqua, quæ expiationis dicebatur; hebraicè מים נדה *mahim nidah*, hoc est, *aqua separationis*, quæ hoc nomine appellabatur; quia mulier separata per legalem immunditiam à sacris, ad eadem admittebatur, vbi aqua ista emundata fuisset. Modus conficiendi hanc aquam traditur Numer. cap. 13. per totum. cineribus enim vaccæ rufæ commixtis aqua, hæc parabatur; quæ lustrationis & expiationis appellatur; ibidemque huius aquæ, iure sacrorum, vsus traditur. qui quidem vsus nequaquam ad totius corporis ablutionem extendebatur; sed sola eiusdem aspersione, res communi aqua iam lota, sanctificabatur. D

Deni-

A Denique erat alia aqua communis; quæ in labro, siue mare æneo in Tẽpli atrio, vel Tabernaculi asseruabatur, medio inter altare, ipsumque Tabernaculum; hæc autem non erat ad munditiam legalem, vt falso nonnulli putarunt, quia immundi ad eam non admittebantur; sed tantum Sacerdotibus iam mundis ad labrũ in atrio accedere concedebatur: imò summus Sacerdos, iure munditiæ legalis adeò coarctabatur; vt neque ad patris funus accedere sibi concederetur: & nihilominus B quamuis nullo immunditiæ iure teneretur, huius aquæ vsu adstringebatur. Erat igitur labri ænei aqua, ad manus tantum, & pedes abluendos Sacerdotum, quoties ad Tabernaculum testimonij ingressuri essent; de qua suo loco à nobis infra agetur. Duplex verò in sacris oraculis aspersio habetur, alia dicitur זרק *zaraq*, quæ aspersorio aliquo fiebat; quod iuxta sacrum contextum lana coccinea factum erat, ad formam, vt puto, aspersorij ethnicorum, quæ erat hæc:

C

quamuis materia fortè discreparet. nam hyssopo, & ligno ce-D drino, atque lana coccinea hoc fiebat; itaque aspersorij virga ex cedro erat; summitas illius, quæ aquis immergebatur, & purificanda aspergebãtur; aliquando hyssopo tantum, interdũ verò hyssopo, & lana coccinea circũdabatur; vt purificãda aspergerentur, iuxta statuta legis. Num. 14. 19. & alibi; cuius aspersorij ex cedro vsus, nullus omnino in lustratione areæ fuit. tum quod nondum aquæ ad id institutæ forent; tum etiam quod solis aquis expiationis, illud aspersorium adhiberetur.

Alia

Alia aspersio huius aquæ per verbum הָזָה *hazah* exprimitur; & A quamuis nihil hic de digito exprimatur, nihilominus digito, aut digitis conclusis ad palmã, exclusisq. solitam fieri arbitror, ex alijs sacrorum oraculorum locis. At nunc postremæ aquæ vsum non quærimus; neque alterius, quæ separationis, seu expiationis, & etiam lustrationis aliquando dicitur, quia nondum institutæ, aut paratæ istæ fuerant; cum Tabernaculum nondum erectum fuisset. Area igitur in qua erigendum erat Tabernaculum, si quo modo lustranda fuit; communi tantum B aqua fieri id concedebatur. quamobrem lustrationis aquam, cum iam teneamus, videndum remanet; an spatium, siue area, hæc in qua sacrum Tabernaculũ erigendum fuit; tam in prima sui erectione, quam quoties castra mouenda erant, & Tabernaculum alibi erigendum; aliquo ritu, seu cœremonia, communi aqua area illa lustraretur: quemadmodum ethnicos consueuisse, scimus ex Tacito lib. 20. Annalium, in quo de area quæ sacrabatur, ait: *Vndecimo Kal. Iunij serena luce spatium* C *omne, quod Templo dicabatur euinctum, vittis, coronisque ingressi milites, quibus fausta omnia fœlicibus ramis; deinde virgines Vestales cum pueris, puellisque patrimis, matrimisque, aqua riuis, & fontibus, amnibusque hausta perluere. tum Heluidius Priscus Prætor præeunte Plauto Heliano Pontifice lustrata bouis, taurisque area & super cespitem redditis extis, Iouem, Iunonem, Mineruam, Præsidesque Deos imperij precatus, vti cepta prosperarent, sedesq. suas, pietate hominum institutas, diuina ope attollerent.* D

Sed sacra repetamus, & Tabernaculi aream contemplemur. etenim si sermo sit de prima Tabernaculi erectione in deserto, de qua cap. 40. Exodi agitur. Videbatur dicendum Tabernaculum prius erectum, deinde atrium reuinctum, cortinis, aulæis, atque tentorijs: tantumque post sacri Tabernaculi consecrationem aream aquis lustratam fuisse; aliquis verò ea ratione ad hæc mouebitur; quia Sacerdotibus tantum,

& Le-

A & Leuitis Deo ſacris, poſt luſtrationem, atque conſecrationem ſacrorum vtenſilium, illud atrium ingredi, atque in illo ſpatio verſari lege à Deo lata concedebatur: reliquis verò omnino illo ingredi interdicebatur. Quamobrem ſi atrium, ſeu aream ſacratam fuiſſe dixerimus, antequam Tabernaculum à Moyſe erigeretur; ſolus ipſe Tabernaculum, tantâque molem erigere cogeretur; illud idem diſponere, Candelabrum collocare, Menſam, & ſacram Arcam ſuis in locis ſtatuere, ac denique B Altaria, & vas æneum collocare ſibi neceſſe fuiſſet; & alia denique plura facere, quæ nec à Moyſe ſolo, neque ab ipſo cum alijs pluribus fieri poterant: ſolũ enim Altare, quatuor ad minus homines, ad ſui motionem exquirebat, cum per deſertum portaretur. Quod autem ſolus Moyſes illa omnia facere cogetur; euidenti argumento coniectari conſtat: quia neque Leuitis, neque Aaronitis; aut quibuſuis alijs de populo, nondum iuris diuini facti, eidem ſuppetias ferre, ratione diuini inter- C dicti licuiſſet: nam poſt erectum Tabernaculum, ac conſecratum Sacerdotes etiam poſtmodum initiatos legimus; & leuitas demum diuino obſequio mancipatos ſacra tradidere oracula. quamobrem neque hi, Moyſi ſuppetias ferre, luſtrata iam area licuiſſet.

Atrium igitur, ſpatium nimirum illud, quod Tabernaculi area dicebatur, in qua Tabernaculum erigendum erat, quæque cortinis, & columnis deſignabatur; poſt erectionem Ta- D bernaculi Deo dicatam fuiſſe Spiritum ſanctum, cap. 40. Exo. aperuiſſe arbitrabar. poſtquam enim Tabernaculi erectionem ſacer enarraſſet textus; atrij quoque conſtitutionem ſubintulit, dicens: *Erexit & atrium per gyrum Tabernaculi, & Altaris, ducto in introitu eius tentorio*. hæc ſacra oracula, de prima atrij conſtitutione. Merito igitur ſuſpicari poſſe videbatur, nequaquam eream luſtratam ante Tabernaculi conſecrationem, ſed prius ſpatio deſignato, & in eo ſpatio erecto Tabernaculo, deinde

deinde cortinis circumcirca recincto, tandem fuisse lustratũ. A
His tamen argumentis nemo moueatur; quia distinctio mundorum ab immundis, & lustrales aquæ, Israelitis etiam ante latam legem, vsui erant: quæ etiam sanctificationes dicebantur. nam distinctio animalium mundorum ab immundis legimus, ex quo Noe in arca animalia ad illorum genera seruanda recepit; & ex quo Iacob separatim ab vxoribus in tabernaculo viuebat, quanto studio muliebres immunditias declinarent viri illi, perspicuum est. Nã Laban Rachelis tentorium B scrutari non est ausus, quia illa se menstruis laborare purgationibus finxit. quamobrem statim ingresso illius tabernaculo, ne contaminaretur, idola parum curauit. & cap. 19. Exodi, cum Dominus exercitum Israeliticum vellet alloqui, dixit ad Moysem: *Vade ad populum, & sanctifica illos hodie, & cras, lauentque vestimenta sua*. Est autem sanctificare aliquid, idem quod abluere, & mundare, vt ad res diuinas, atque sacras paratum foret. itaque quamuis lustrata, & purificata area, im- C mundis nequaquam licuisset in eam ingredi; vt Moysem in erigendo Tabernaculo iuuarent; minimè tamen vetitum erat, quo minus Aaron, Sacerdotes, Leuitæ, & quotquot de populo, etiam iam lustrati, & iam mundi, extitissent; Moysi suppetias non ferrent.

Nec locus ex sacris litteris in contrarium vrget: nam quamuis dicatur Exodi 40. prius erectum Tabernaculum quam atriũ, sermo est de erectione columnarum, & aulæorum, quæ cir- D cumcirca Tabernaculum girabant: quæ omnia post Tabernaculi constitutionem, erecta fuisse non negamus; sed cum Moyse, erectionis Tabernaculi causa, & columnarum atrij, illud idem spatium, ingressos fuisse, quotquot mundi erant asserimus. nam etiam quando alibi commigrandum accidisset, atque alibi transferendum Tabernaculum fuisset, atque etiam deponendum, Gersonitæ atrium erigebant in loco quod nu-

becula

A becula signasset, & in spatio iam lustrato: cum tamen illo ingredi Tabernaculo iam erecto, atque consecrato, solis Sacerdotibus concederetur, de quorum numero Gersonitæ non erant. igitur iuuatum Moysen ab alijs, qui mundi fuissent in prima erectione Tabernaculi, etiam post lustratam aream; nullum præsefert inconueniens.

CAP. XXXI.

B

Aream pro Tabernaculo erigendo verè lustratam suadetur.

Ad loca 1. Paralip. 23. *Et erunt sub manu filiorum Aaron in cultum domus Domini, in vestibulis, & in exedris, & in loco purificationis, & in Sanctuario, & in uniuersis operibus ministerij Templi Domini.* Illustratur locus 1. Reg. 7. *Et conuenerunt in Masphath, hauseruntque aquam, & effuderunt in conspectu Domini, & ieiunauerunt in die illa, atque dixerunt ibi, Peccauimus Domino.* & ad alia.

C

D AREAM verò aqua lustratam fuisse, argumentis ex sacris petitis litteris, & his satis probabilibus suaderi ostendimus. Argumentum quod vltimo loco attulimus, ad corroborandã areæ lustrationem extendatur. nã posterioribus sæculis, Tabernaculo iam consecrato, vna cum Sacerdotibus, & Leuitis, quoties exercitui Israelitico alicubi commigrandum fuit, & Tabernaculum vnà cum exercitu, alibi transferendum contigisset; Tabernaculi & atrij cura Leuitis, qui erant de prosa-

prosapia Gerson,& Merari demandata fuit: vt habetur cap. 14. A Numer. cum verò hi ad eum locum, vbi figendum fuisset Tabernaculum peruenissent; prius aream ibi eligere cogebantur, vbi Deus suæ residentiæ locum, columna nubis designasset; deinde columnis erectis, cum iam atrium illi designassent, & cortinis cinxissent, sacrum Tabernaculum erigere tenebãtur; postmodum autem altare, vas æneum, & reliqua Sanctuarij vtensilia, intra Tabernaculum per manus Sacerdotum collocabantur. Hac ratione Israelitarum castra metata fuisse, pro- B bari puto ex cap. 10. Numer. vbi si quando mouenda fuissent castra, præcedebat tribus Iudas, deinde Issachar, postremo Zabulon; has tres tribus Gersonitæ, & Meraritæ sequebantur; qui columnas, atque cortinas tam atrij, quam Tabernaculi deferebant: aliæ tres tribus hos sequebantur, nimirum Ruben, Simeon, & Gad: tandem Cahathitæ, qui Sanctuariũ, & vtensilia illius deferebant, has easdẽ tribus sequebantur. Quamobrẽ totius Tabernaculi fabrica, vtensilia, aulæa, velamina, & alia C quæcumque ad Imperatoris tentorium pertinebant in medio militarium copiarum, iuxta regulas militares portabantur; ita vt à fronte tribus Tribus vtensiliũ pars præueniretur; tribus alijs præcedentia subsequerentur impedimenta, & subsequentia præcederent; & tandem currus impedimentorum, & columnarum Tabernaculi, sex postremæ tribus subsequebantur: ea ratione, vt impedimenta omnia, in medio totius exercitus collocarentur. & hoc ex præscripto rationis militaris, de qua D sic habet Veget. lib. 3. de re milit. cap. 6. *Impedimenta, sagmarij, colones, vehiculaque in medio collocentur; ita vt expedita pars equitum, & peditum subsequatur.* & statim, *A lateribus quoque pari armatorum manu impedimenta claudenda sunt.* vel de his loquendum erit, iuxta Ælianum de instruenda acie: qui circa finem sic loquitur. *Impedimenta haberi in primis necessarium est, & ducem is constituere probum conuenit.* modis quibus possunt

A *poſſunt duci impedimenta, aut enim præcedent copias omnes, aut ſequentur, aut in alterutro latere conſtituentur, aut in medio copiarnm claudentur.*

Nec inobſeruatum remaneat in hoc itinere contemplando, populum Iſraeliticum, nequaquam iter feciſſe more alicuius, vel aliquorum priuatorum hominum, vt aliquis fortè exiſtimans decipi poſſet; ad inſtar enim exercitus ſexcentorũ millium armatorum, præter mulieres, paruulos, & ſenes, caſtra B mota conſtat; Deumq. Iſraelitici exercitus Imperatorem, more militarium copiarum, milites ac reliqui ſequebantur. Quãobrem non omnes ſimul, ac vno, eodemque die, ac tempore moueri poterant; ſed turmatim, iuxta militares regulas, Ducibus, atque vexillis monẽtibus mouebantur: quod non ſemel ſacra admonent oracula; præſertim in libris Numerorum, & Deuteronomij. Quamobrem multoties contingere potuit, vt vbi ad locum, in quo caſtrametari anteriores debebant, perue-[illegible]ſent; de loco verò priori, nec dum reliqui mouiſſent.

[illegible]onſiderandum iam remanet, ad vim argumenti retinendã; [illegible] ſacer textus Meraritas & Gerſonitas, qui cortinas atrij vnà cum columnis, ſiue tabulis, tam atrij, quam Tabernaculi deferebant; præmitti voluerit Cahathitis, qui tribus Ruben, Simeon, & Gad ſequebantur: nam in his quoque tribubus, quæ interponebantur inter anteriores, poſterioresque Leuitas, armatorum exercitum centum quinquaginta, & vnum millia, D ac quadringenti numerabantur: vt ex cap. 1. Numer. liquido conſtat: qui numerus mulieres, lactentes, paruulos, ac ſenes non complectebatur, quòd nequaquam in ſacris litteris armatorum nomine veniant. Cuius præmiſſionis, ac ordinis in itinere ratio videtur, locum Tabernaculo eligendi à Gerſonitis, areamque parandi, atque luſtrandi, & cortinis denique eamdem cingendi, priuſquam ſacrum Tabernaculum, & reliqua ſanctiora vtenſilia à Cahathitis delata, ſuis in locis per ma-

nus Sacerdotum inferrerentur, atque Dei iuſſu diſpoſita collocarentur. Nam alias Tabernaculum iterum conſecrare oportuiſſet, loci non mundi iam coinquinatum; quod tamen factum nullibi ſacra dicunt oracula. Igitur affirmare oportet aream luſtratam poſt deſignationem, prius quam in illa Tabernaculum erigeretur, & ſanctiora vtenſilia ſuis in ſedibus ſtatuerentur.

Quibus autem cœremonijs, quoque ritu area illa, ſiue ſpatium totius atrij luſtraretur, in quo Tabernaculum erigendum erat; ex ſacris Scripturis videtur omnino ignotum; quod nullibi huius dedicationis, ſiue præparationis ſacra Scriptura vel meminiſſe appareat. Conſueuiſſe autem veteres Ethnicos, quæcumque à prophano vſu ad ſacrum transferebantur; aqua luſtrare, atque purgare iam monſtrauimus. Illam quoque aquam luſtralem habuiſſe Iſraelitas, loca plurima ſacrorum oraculorum manifeſtant. & quidem aqua communi aream conſueuiſſe Iſraelitas abluere, perneceſſarium videtur; ſaltem vt ſolum, in quo Dei Tabernaculum erigendum fuiſſet, commo planaretur.

Sed loca ſacra minimè deſunt, ex quibus clarius adhuc, quam ex coniecturis allatis, non ſolum aqua communi complanatum ſolum, ſed luſtrali etiam ſanctificatum, ſubodorari poſſit. Nam quando templum iam fabricandum erat, Leuitas conſtituiſſe Dauid ad mundandum atria Templi dicitur 1. Paralip.cap.23.num.28.in quo dicitur de Leuitis: *Et erunt ſub manu filiorum Aaron in cultum domus Domini, in veſtibulis, & in exedris, & in loco purificationis, & in Sanctuario, & in vniuerſis operibus eius*. Vbi verò dicitur in noſtro exemplari, in loco purificationis, hebraicè dicitur וְעַל־טָהֳרַת *vengal thahorath*, hoc eſt, *& ſuper munditiam*, ſiue *puritatem*. Itaque onus Leuitarum erat verrere, & mundare, ſiue luſtrare, ſi quando opus fuiſſet, totum ſacrum templum, quod Salomone Rege fabricandum erat.

A erat. græcè hoc ibidem dicitur per respectum ad munditiam legalem, καὶ ἐπὶ τὸν καθαρισμόν. itaque quamuis dicatur onus Leuitarum, iuxta communem expositionem fuisse; quinam mundi, vel non mundi essent, recensere; ex his qui ad sacrificia nimirum veniebant. Posset etiam locus interpretari, quod Leuitis incumberet, lustrare Templum, ac Templi atria, & reliqua loca, vt non obscurè ex hoc loco lustrationum vsum ostenderetur.

B Apertius verò cap. 29. lib. 2. Paralip. sub Ezechia Rege Iudææ lustratio, hæc areæ indigitari constat, prophanato namque Templo sub Achaz, de mundando illo Ezechia iam Rege agebatur, de quo dicitur: *Congregaueruntque fratres suos*, supple Leuitæ, *& sanctificati sunt, & ingressi sunt iuxta mandatum regis & imperium Domini, vt expiarent domum Dei. Sacerdotes quoque ingressi Templum Domini vt sanctificarent illud, extulerunt omnem immunditiam, quam intro repererant in vestibu-* C *[illegible]mus Domini, quam tulerunt Leuitæ, & asportauerunt ad te[illegible]tem cedron foras*. & quia verbum sanctificare, vt ex mul[illegible] sacrorum oraculorum constat, significat idem quod purificare, siue per aquam; siue per sanguinem, quod expiare dicitur; siue per oleum, quod per verbum consecrare, solet declarari, & apud Leuitas non esset vsus, neque sanguinis, neque olei, neque expiatio per sacrificia, tunc locum haberet; quia Altare, Templumque prophanata fuerant; perspicuum est igi- D tur Leuitas domum Domini sanctificasse, non alia ratione, quam ablutione.

Explicatur verò clarissimè, quid Leuitæ sanctificauerint, attendentes quod vbi nos legimus illos sanctificasse vestibulum Hebraicè dicitur לְחָצֵר *lachxazar*, est autem חָצֵר *chxaçar* atrium, & ideò Sacerdotes, eduxisse immunditias, quas intra domum sanctam repererant, in atrio ibi scribitur. itaque quamuis ad Sacerdotes tantum pertineret ingredi domum Domini, san-

ctioraque loca penetrare; cum illa ſanguine expiare, & oleo atque victimis non poſſent; quod Altaria prophanata eſſent: verrendo igitur, ac abluendo domum Domini, eamdem ſanctificaſſe dicendum erit. Simili etiam ablutione, à Leuitis ſanctificata atria Templi, certiſſimum eſſe debet. Hæc enim ibi ſignificantur vocabulo domus Dei: cum tamen altera pars הֵיכָל *hecxal* dicatur quæ ſanctior erat. Itaque luſtratio areæ neceſſariò ex loco iſto, conſecrationem tam Templi, quàm Altaris, & omniũ vtenſilium, quæ ad Dei cultum pertinebant; præceſſiſſe certum videtur. Luſtratione in hac areæ, ſiue ſpatij in quo plãtandum Dei Tabernaculum erat, impegiſſe puto Rabbinos, & Nicolaum de Lira: eam enim non agnoſcentes dixere, vltimis ſeptem diebus prioris anni, Dei Tabernaculum fuiſſe conſecratum. quia verò primo die, primi menſis, anni ſecundi mãdabatur à Deo, Exo. 40. erigendum fore Tabernaculum, atque aliter cogitare de Tabernaculi cõſecratione, ex verbis ſacri codicis cõpellebantur prædicti auctores; quodam letargo ſopi[illegible] vt vim ſacri textus effugerent; ſomniarunt nullum præ[illegible] con[illegible]io tium ſeptem dierum, appellari diem erectionis: quod T[illegible] naculum illud, mane erigeretur, & veſperi deponeretur. Attendat lector, quid mendaciſſimi homines cõmiſcantur. etenim quorum nam opera Dei Tabernaculum mane erigendum, veſpereque deponendum fuit? num à ſolo Moyſe? negent neceſſe eſt. vni etenim homini erigendi, deponendique machinam Tabernaculi, & molem vaſtiſſimam nequaquam vires ſufficiunt; ad quam viginti duo hominum millia ex Dei præſcripto deſtinata fuerãt. Neceſſariò igitur in illa Tabernaculi erectione, Moyſes aliorum ope cũ indigeret; inquirendum remanet ab his, quibusnã Moyſes iuuari potuerit: nõ enim Leuitis nondũ ſacratis, neque Sacerdotibus id concedebatur; Tabernaculo à prima vſque die ſacra vnctione iam ſanctificato; quamobrẽ ab hominibus nõ ſacris, aut ſanctificatis Moyſes iuuari

A uari minimè poterat Domino dicente: *Qui tetigerit illud ſanctificabitur*. Hæc verò abſurda facile vitantur; negando per ſeptem poſtremos dies prioris anni Tabernaculum fuiſſe conſecratum, rationibus iam allatis: ſed poſtremis diebus Tabernaculum, cum aream fuiſſe aqua luſtrali mundatam, vt poſtmodum expiationis, atque conſecrationis capacia fierent. Quamobrem ab hoc ritu Iſraelitæ acceperunt, vt poſtmodũ ſub Ezechia Rege in reſtauratione religionis, antequam Templum,
B & Altare reconſecrarentur; illa eadem per ſeptem dies, aqua luſtrarunt, vti oſtendimus.

Adeò ſtudioſos Iſraelitas huius luſtrationis fuiſſe videntur: vt quamuis nos lateat, quibus cœremonijs id ab ipſis fieret; in hac tamen luſtratione ſeptem dies conſumpſiſſe cap. 9. lib. 2. Paralip. ſcribitur. nam prima die menſis ceperunt Sacerdotes domum Dei abluere, & die octauo eiuſdem menſis ſacri Templi conſecrationem exorſos, ſacra dicunt oracula, vel no-
C [illegible] eiuſdem menſis: itaque ſeptem ad minus dies in Templi, te[illegible]ctuarij luſtratione conſumpti fuerunt. quia verò ſeptem [illegible]s, quamcumque conſecrationem abſolui, non ſemel ſacra [illegible]citantur oracula; propterea dicerem, de prima die menſis, paratis his, quæ ad loci emundationem, atque luſtrationem requirebantur, dici in textu, *Ceperunt autem prima die menſis primi mundare*. itaque propriè ſecunda menſis luſtratio illius fuerit proſecuta, & per ſeptẽ dies impleta, atque ita octaua fuerit pri-
D ma reconſecrationis eiuſdem Templi, & Altaris, atque ſacrorum vtenſilium; quamobrem dicitur: *Et in die octauo eiuſdem menſis ingreſſi ſunt porticum Templi Domini, expiaueruntque Templum diebus octo*.

Ex aqua hac luſtrali perdifficilis ille locus 1. Reg. cap. 7. aperitur, in quo Samuel vt reconciliaret populum cum Deo Opt. Max. nouo percuſſo fœdere, populum Deo iterum copulaſſe ſcribitur hacq. de cauſa cõgregaſſe populum in Maſphath, *quia*

locus orationis erat in Maſphath; dicit textus, nec videtur alia de caufa Maſphath locum dici orationis, niſi ob ſacri Tabernaculi præſentiam. ſed mittam nũc diſputare cum Abulenſi, vtrum Tabernaculum fœderis, vnà cum Arca, & reliquis vtenſilibus ſacris, ſteterit aliquando in Maſphath, vel non ſteterit; licet enim hoc ipſe neget, ego affirmandum exiſtimarem. nam cap. 10. eiſdem libri populus in Maſphath congregatus refertur, ad eligendum Saul in Regem; ibique iuribus regis publicatis ſubinfertur: *Et ſcripſit in libro, & repoſuit coram Domino*. reponere verò ex ſacris oraculis, aliquid coram Domino, nihil aliud ſignificat, niſi reponere aliquid in Tabernaculo Domini; ſic enim communiter locus ille ab auctoribus interpretatur. quamobrem inepte inde argumentari liceret in Maſphath ſacrũ Dei Tabernaculum aliquando nõ extitiſſe. Hæc dicta ſint obiter, & ad ea reuertamur, quæ noſtra ſunt. certum eſt enim Maſphath fuiſſe locum orationis, ibique Samuelẽ erexiſſe altare, atque holocauſtum obtuliſſe. hæc enim prædicto in *loco*, cap. 7. ſcribũtur. quapropter, ſiue erigendi Tabernacu[illegible] co[illegible]dio in Maſphath, ſiue altaris tantum de cauſa, ad offeren[illegible] crificia, neceſſario affirmare cogimur, ſpatium aliquod [illegible] aream ibidem à Samuele deſignatam fuiſſe, ſuis finibus terminatam, in qua ſacra fierent; & altare erigeretur, ſacrificiorum de cauſa; ne prophani, & non ſacri turmatim, coaceruatimque ad altare accedentes, impedimento ſacrorum miniſtris fierent: quam aream luſtratam fuiſſe, ac Deo dicatam, textum ipſum ſignificaſſe videtur, reconditis illis verbis: *Et conuenerunt in Maſphath, hauſeruntque aquam, & effuderunt in conſpectu Domini, & ieiunauerunt in die illa, atque dixerunt, peccauimus Domino*.

Is eſt locus adeò perdifficilis, vt in eius declaratione plurimũ torqueantur auctores; nihilque certum auſint affirmare. torquentur autem, quod videre nequeant, quam ob cauſam, aqua

illa

A illa hauſta fuiſſe dicatur. Nicolaus de Lyra Rabbi Salomoni ſubſcribit; qui aquam illam hauſtam, effuſamque fuiſſe affirmabat, in ſignũ humiliationis: quaſi Iſraelitæ illa aqua ſignificare vellent; quod quemadmodum aqua effuſa ad nihilum valet vltra, niſi omnium pedibus calcari; ita ad nihilum ob peccata ſe redactos confiterentur: ac ſi dicerent, nos in cõſpectu tuo nihil ſumus, & ad nihilum valemus, atque legis tranſgreſſione in nihilum ſumus redacti, vt verbis ipſorum loquar. Rab-
B bi Ionathan filius Oziel, locum nõ de naturali aqua, ſed metaphoricè intelligit; docetque hos Iſraelitas, lacrymas ex contritione cordis effudiſſe; atque nomine aquæ, nil aliud quam lacrymas intelligendas voluit. Alij, quos refert Nicolaus de Lira in prædicto loco cap. 7. lib. 1. Reg. dixerunt, in illa aqua, maledicta congeſta fuiſſe, aduerſus Idololatras; Samuelem verò illarum aquarum potu, experimento probaſſe, quiſnam illorum Gentilitatis adhuc teneretur erroribus; idolaque coleret; aut ve-
C rè ab illis iam receſſiſſet: affirmant enim, quod qui Deum ter[illegible]cognouiſſent, & ad illius cultum verè ſe conuertiſſent; [illegible] nulloque impedimento, aquam à Samuele porrectã biberent; qui verò adhuc Gentilitatis tenerentur erroribus, aquã illam deglutire non potuiſſe: quinimò ita labijs bibentium illam aquam adhæſiſſe, vt ab inuicem ſeparari nec labia poſſent: quare labiorum conglutinatione à Samuele cogniti, illicò interficiebantur. ſicut Moyſem feciſſe legimus in deſerto
D cum illis, qui vitulum aureum adorauerant. Abulenſis verò ille toto orbi celeberrimo, q. 28. in cap. 7. lib. 1. Reg. hac difficultate preſſus, & oppreſſus, dicit, aquam ibi hauſtam, Deo in ſacrificium oblatam: hacque de cauſa dici, hauſtã fuiſſe, & effuſam coram Domino. probat verò intentum quibuſdam adeò friuolis coniecturis, vt pudeat virum doctũ his adhæſiſſe nugis. Etenim quam nugatoria ſint hæc, quãque ridicula omnia quæ à Rabbinis, ſine fundamento excogitata ſunt; & quæ ab his au-

ctoribus dicuntur, nemo est adeò imperitus, qui hoc apertè nō videat. nam inter iam allatas expositiones, si alicui illarum fides præstanda fuisset; potissimū ei, quæ tradidit nomine aquarum, lacrymas intelligi debere: nam saltem in sensu morali locum habet, & satis pia, ac religiosa apparet. A

Verum ad morales interpretationes, misticosq. sacræ Scripturæ sensus, me iudice recurrendum non est, dum veram sacri textus intelligentiam quærimus. quamobrem locum allatum minimè de lacrymis, sed de aqua naturali interpretamur; atque propterea aquam haustam dicimus; non quidem libationis, humiliationis, aut emundationis significandæ causa; sed vt area, seu spatium sacrorum de causa destinatum, lustraretur. Erecturi enim filij Israel Tabernaculum in Masphath, aream destinare, complanareq. cogebatur, totumq. illud spatium, in quo Tabernaculum, siue Altare erigendum fuerat; vbi etiam oblatum à Samuele holocaustum legimus; aquis etiam lustrare tenebātur; prout moris erat, ne turmatim ad Altare populi accederent. Propterea die illo, in quo aream aquis lustraru[illegible]dio uitæ, reliqui corpus etiam ieiunio afflixerunt; quemad[illegible] in Tabernaculi erectione, mulieres aliquas in lib. Exo. ie[illegible] legimus. aquæ igitur lustrali, cuius vsus apud Israelitas cap. 31. Num. apertè habetur; ieiunium adhibebant, quia etiam ieiunio Gentiles lustrabantur, qui sacra facturi fuissent, auctore Stuch. in libro de sacrificijs Gentilium. B C

Præterea qui Deo mancipandi fuissent; aqua prius lustrabātur: vt de Leuitis in eorū oblatione, ac sanctificatione constat; deq. alijs omnibus, quoties Deo reconciliandi fuissent; quamobrem sacrificia adire, hostias offerre, Israelitis vetitum erat; nisi aquis prius se purificassent. id enim cum primis legibus suis cauerat Deus. quamobrem Ezechiel. cap. 36. agens de purificatione hominum futura per gratiam Christi, ad ritum veteris lustrationis respiciens ex persona Dei dicit: *Effundam super vos* D

aquam

A *aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris*. de aqua agitur lustrali, prophetæ dictum intelligendum cum sit; ea quoque quæ cap. 7. primi Regum scribuntur, de hausta aqua, & effusa in cōspectu Domini; ad lustrandum vnà cum populo aream, & spatium illud cortinis reuinctum, vt sacri Tabernaculi, Altarisque fieret capax, numinis in populum propitiandi causa, intelligenda erunt.

Nec prætermittendum duxi, locū Iosephi de hac re lib. 6. An-B tiq. cap. 2. dicentis: *συνάγει δ' ἀυτοὺς ὁ Σαμούηλος ἐίς τινα πόλιν λεγομένην μασφάτην. κατοπτευομένον τοῦτο σημαίνει κατὰ τὴν ἐβραίων γλῶτταν. ἐντεῦθεν ὑδρευσάμενοί τε σπένδουσι τῷ θεῷ, καὶ νηστεύσαντες ὅλην τὴν ἡμέραν ἐπ' εὐχὰς τρέπονται*. quæ Iosephi verba, ex interpretatione, vt creditur Rufini, sic reddentur: *Quo facta congregauit eos Samuel in quadam ciuitate quæ vocatur Masphath, quod nomen deorsum inspicere Hebraica lingua significat. hic haurientes aquam immolauerunt Deo, & tota die ieiunantes, in orationibus conuersati sunt*. hæc C Iosephus. quæ tamen de aquæ immolatione, dicūtur in hac interpretatione, mihi omnino ignota sunt. nā immolare dicitur de victimis tantum, de aqua nequaquam, sed aquam effundi legimus: & aquā effundere in cōspectu Domini, nō video quod possit interpretari, de aqua Deo libata; nisi aliquando Israelitas gentilizasse dixerimus: aut libare, his idem valeat quod effundere, & sic interpretandus sit Iosephus: *Congregauit autem illos Samuel in quādam ciuitatem appellatā Masphatim conspicuum id D significat, secundum linguam Hebræorum; ibi aquam haurientes, & effundentes Deo, & ieiunantes totum diem in orationibus versabantur*. ita me iudice interpretatio veriorē retinent sensum. Cum igitur ibi Altare sacrificiorum causa erigendum esset hausta aqua fuit, ad aream complanandam, & atrium illud lustrandum, ne erigeretur Altare in spatio immundo, & ne aliquid sacris ministris, in sacrificijs offerendis, impedimento esset.

CAP.

A

CAP. XXXII.

Quo tempore vſus ſacri Vnguenti, & olei Conſecrationis apud Iſraelitas cœperit.

Ad loca Exodi 40. *Menſe primo, prima die menſis eriges Tabernaculum teſtimonij, & pones in eo Arcam, dimittesque ante illam velum.* Ezech. 43. *Hi ſunt ritus altaris, in quocumque die fuerit fabricatum, vt offeratur ſuper illud holocauſtum, & effundatur ſanguis.* & ad alia plura.

B

VSVS Conſecrationis olei, de quo nos egimus, exordium ſumpſit cum conſecratione ſacri Tabernaculi, & reliquorum ſacrorum vtenſilium: itaque tunc ſacrum hunc vſum inchoaſſe affirmabimus, quando conſecratio[illegible] cœpta eſt. & quia veterum conſuetudines iam antiqua[illegible] manſerunt, ſacræ litteræ obſcuritatis velo vndique teguntur; vt non facile ſit exquirere, atque inueſtigare quid illæ velint. Quamobrem in interpretatione loci ex cap. 40. Exodi, ambigendum remanet, Deo præcipienti Moyſi in hæc verba: *Menſe primo, prima die menſis eriges Tabernaculum teſtimonij, &c.* Quænam dies in ſacris Scripturis dies erectionis dicatur. quamobrem niſi quis ſomniare velit cum Rabbinis; qui aſſerunt, toto tempore antecedente vltimam Tabernaculi conſecrationem, quæ prima ſecundi anni fuit, per ſeptem dies poſtremos anni prioris, Tabernaculum mane fuiſſe erectum, & veſperi depoſitum; tantum verò primã diem primi menſis ſubſequentis, quæ prima anni ſecundi erat, diem erectionis appellari, quia Tabernaculum de mane erectum fuit:

C

D

vt ve-

A vt veſperi non amplius deponeretur; ſed perpetuo ſtaret: nec aliquando deinceps deponendum erat, niſi quando populum, ad Dei nutum, caſtra mouere contigiſſet.

Rabbinorum ſomnia optimo iure reijcit Abulen. quæſt. 3. in cap. 7. Numer. hoc autem pluribus rationibus, quas apud ipſum videri poterunt. Equidem Rabbini illi, & Nicolaus de Lira, qui eis in hoc ſubſcribit; parum, vel nihil cognouiſſe de fabrica illa Tabernaculi videntur; nec mente concepiſſe, B quam immenſæ eſſet molis, portatile illud templum; quamque maximum ædificium, quod in medio exercitus Iſraelitici ſexcentorum armatorum Coloniæ conſtituendæ cauſa collocandum fuit, Summi Imperatoris, diuinæque maieſtatis cultus cauſa: tamen ex ſacris Scripturis perſpicuum eſt; quam auguſtiſſima forent, quæcumque vtenſilia in illa fabrica deſtinabãtur. Sex enim currus ad columnas atrij tantum & Tabernaculi, baſes argenteas, & æreas, necnon etiam cortinas, atque C tentoria per deſertum ferenda, fuiſſe deſtinatos, ſacra teſtantur ora[illegible]; præter arcam, altaria, menſam, & reliqua vtenſilia, [illegible]umeris Cahathitarum, & Sacerdotum portabantur; quæ om[illegible] proculdubio talia, tantaque erant, vt duo ſupra viginti millia homines de tribu Leui, ſoli huic operi ex Dei præſcripto incumbere tenerentur; vt cap. 3. Numer. habetur. quæ magnificentia, atque maieſtas, nulli vnquam Imperatorum ſuppellectili, quamuis excelſiſſimum, habere contigit. Qua D igitur ratione fieri potuit, vt fabrica illa, quæ hominum vigintiduo millia pro ſuo vſu requirebat; ſingulo quoque die erigi, ac deponi poſſet? nondum ſanctificatis Leuitis, nondum Sacerdotibus conſecratis, aut alijs, vſui ſacri Tabernaculi deſtinatis? itaque præter omnem rationem à Rabbinis illud dicitur; & præter omnem rationem fabricam hanc per ſeptem dies, poſtremos primi anni erectam, ac depoſitam affirmant.

Hac

Hac temporis erectionis difficultate oppressus Abulensis, ne A his subscriberet, qui consecrationem Tabernaculi factam sub fine prioris anni affirmabant; quæst. 3. in cap.7. Num. primã diem mensis primi, primam quoque erectionis Tabernaculi fuisse, primamq. consecrationis eiusdem docuit; eamdemque primam quoque Consecrationis Sacerdotum, ac etiam primã oblationis duodecim Patriarcharum: quorum quisque nomine totius suorum contribulorum, ad Tabernaculum accedebat; vt propriæ tribus donaria Deo offerret. Contra quam do- B ctrinam si quis eo argumento insurgat, quod solus Moyses, qui tunc Summi Sacerdotis munus exercebat; supra vigintiquinque hostias offerre cogeretur; quas solus offerre nequaquam potuisset; cum numerus hostiarum, humanas excederet vires: respondet Abulensis, Moysem adiutum fuisse tunc, ad ea omnia munera ab Aarone, & filijs illius; qui in proximo minores Sacerdotes consecrabantur: adiuuerunt vero ipsum, non quidem veluti ex officio, & ex munere ministrantes, sed quasi co- C adiutores; cum etiam Leuitas hoc aliquando munus e[illegible]isse, lib. 2. Paralipom. cap. 19. apertè legatur ex inopia [illegible]dotum.

Sed hæc Abulensis, alias grauissimi viri, doctrina, gratis ab ipso conficta, gratis etiam à nobis reijcienda erit. nam Leuitas aliquando Sacerdotibus ad detrahendum pelles animalium, quæ sacrificiorum causa decorticabantur, opem porrexisse; vt ibi 2. Paralip. legitur; non est sufficiens argumentum, vt affir- D memus hoc etiã permisisse Moysem, minoribus Sacerdotibus nondum consecratis, aut Leuitis nondum sanctificatis: neque ab inconuenienti validum potest desumi argumentum. dicitur enim ibi Leuitis, idcirco hoc permissum fuisse, quia Sacerdotes pauci erant; ac propterea tunc vsque hostias decorticare Leuitis tantum permiserunt; quousque is Sacerdotum numerus consacraretur; qui ad illa opera sufficerent. Nonne lau-

A laudabilius duceretur; eam solemnitatem solemnissimæ oblationis, eousque Moysem distulisse, quousque Sacerdotum sufficiens numerus, ad opus sacrificij haberetur; quam Leuitis permittere, vt ea in Tabernaculo agerent, quæ ex lege eis nondum sanctificatis prohibebantur?

Nec enim quia in sacris Scripturis, iure regio, aliquid factum scribitur; idcirco semper probandum erit. nam etiam multo tempore sub Regibus populum Israeliticum, in excelsis sa-B cra fecisse legimus: vbi etiam Eliam id fecisse testantur sacri libri; nec tamen inde argumentum validum sumere licet, hoc alijs licuisse. Num quia legimus in libro Iudic. Iephthe filiam sibi vnicam, in holocaustum Deo concremasse, iuxta communem antiquorum sententiam, propterea humanas victimas Deo ex voto facere licebit? nequaquã certè: pari ratione in casu nostro dicendũ erit. Retorqueatur igitur locus in Abulensem ipsum: enimuero si lib. 2. Paralip. cap. 29. potius permissũ C fuit Leuitis ea gerere, quæ ad munus Sacerdotale pertinebant; quam Sacerdotibus nondum sanctificatis, & Deo sacris; qui de [illegible]e Leuitico erant; quibusque hæreditario iure ministratio illa debebatur: apertissimum profectò argumentum inde sumere licet; Sacerdotibus nondum sanctificatis, nulla ratione in sacro Dei altare ministrandi à Moyse permissum fuisse. igitur ad ministeria sacri altaris, & ad sacrificia, auxilio Moyses si indiguisset; potius Leuitas, quam Sacerdotes nondum sacros, D sibi in subsidium vocasset: quod ante Consecrationem, cuicumque sub pœna mortis, ad sacrum, & semper venerandum Dei altare, accedere prohibitum esset.

Mihi igitur in hac de tempore erectionis difficultate, dicendum videtur, sacrum Tabernaculum, eo ipso in loco, in quo primo constitutum fuit ab artificibus, qui illius fabricæ incumbebant; ibidem per septem primi anni postremos dies, prius aquis lustratum, postmodum prima dies sequentis mensis,

ſis, quæ fuit primi anni ſecundi, ſacratum fuiſſe, diemque ere- A
ctionis in Scripturis ſacris, appellari dies prima, primi menſis
ſecundi anni, quando illius Conſecratio cœpta eſt. Aliquibus
enim diebus in perfecta, omninoque abſoluta diſpoſitione,
tam Tabernaculi, quam illorum omnium, quæ ad ipſum, &
ad Dei cultum pertinebant conſumptis, & vtenſilibus quibuſ-
que in locis proprijs locatis, tam intra, quam extra Taberna-
culum, tandem abſoluta eiuſdem ſacri Tabernaculi luſtratio-
ne, prima dies primi menſis, anni ſecundi, ab exitu filiorum Iſ- B
rael de Ægypto, eiuſdem Tabernaculi cœpta fuit expiatio, &
conſecratio, per continuatos ſeptem dies primi menſis proſe-
quuta, præſcriptis à Deo ritibus, ac cœremonijs, quibus infra
oſtendemus. Quia verò prima dies primi menſis anni ſecun-
di ſolemnis, feſtiuaque toti populo fuit; quod in illa Taberna-
culi conſecratio exordiretur; idcirco dies illa, dies erectionis
Tabernaculi appellabatur; licet Tabernaculum nondum ſa-
crum, multo ante erectum fuerit, & per dies plurimos ante- C
cedentes ſteterit. quamobrem cum in ſacro textu legit[illegible] pri-
mam diem, primi menſis erigendum fuiſſe Tabernac[illegible] per-
Dei, de initio Conſecrationis illius, ſacra oracula intelligen-
da ſunt.

Vt autem quæ dicimus lucidiora fiant; obſeruandum erit no-
mine erectionis tabernaculi, altaris, & vtenſilium, quæ ad cul-
tum Dei pertinebant, debere intelligi illorũ conſecrationem.
Niſi enim de die conſecrationis illa intelligantur; reliqua im- D
poſſibilia erunt: non enim fieri poteſt, vt ſolus Moyſes, vt ſæ-
pè diximus, tantam molem columnarum, aulæorum, & alio-
rum vtenſilium, quibus ſtabuebatur Tabernaculum in Dei
cultum, ac religioſam obſeruantiam, iuxta ea, quæ in ſacris Lit-
teris traduntur; vnius diei ſpatio ſtatui, ac firmari poſſet, quin
etiam expiationem, & conſecrationem eiuſdem inchoare
hoſtias & victimas offerre, ad Sacerdotum conſecrationem,

quam

A quam Abulensis tradit, & ad alia plura ad quem hominum multitudo non pauca vix sufficeret: quamobrem dicendum certò erit, toto tēpore prioris anni antecedētis, ex quo fabrica Tabernaculi inchoata fuit, firmata, & stabilita, lustrata quoque cuncta fuisse, quæ ad illud pertinebant, prout absoluebantur. Prima verò dies primi mensis anni secundi, eiusdem Tabernaculi, atque vtensilium expiationem, atque consecrationem inchoatam: quod Consecrationis exordium erectio dicitur, quia B ex eo die tentorium illud à prophano vsum ad sacrum destinabatur. Non enim sola lustratione id fiebat, vt infra ostendetur, sed expiatione & vnctione; quamobrem Tabernaculum in illa die fieri Dei Tabernaculum incipiebat.

Huic loquendi modo simile aliud legitur cum de Altari Ezechiel. 43. sermo est. diciturque: *Hi sunt ritus altaris in quacumque die fuerit fabricatum: vt offeratur super illud holocaustum, & effundatur sanguis*. Ad rem nostram attendantur, illa verba: *in* C *quacumque die fuerit fabricatum*. non enim vnico tantum die fabricatum illud altare fuit; neque in eo altari offerre holocaustò, antequam consecraretur, licebat. Sed dicitur dies fabricæ altaris, pro die illius consecrationis. sic igitur à pari Exodi 40. dicitur, prima die mensis erigendum Tabernaculum; quia consecratio ea die inchoanda erat.

Sed vt hæc, aliaque sacræ Scripturæ loca clariora fiant; non est prætereundum, nostrum interpretem in sacris libris ex He- D bræo latinitate donatis, aliquando non verba, sed periodi solum modo sensum, attendere. interdum ob nimiam asperitatem; interpretationis Hebraicę phrasis, in ipsa verborum vi interpres ipse paraphrastici munus subit; interdū Græca exemplaria sequitur; interdum denique in ipsa asperitate, & rigorositate Hebraicarum dictionum stare contendit; prout loquendi phrases tenacitatem sententiarum, cum simplicitate, & veritate significationis stant. vnus est locus is, quem præ manibus habe-

habemus, in quo noster interpres Hebraicæ dictionis rigorositatem, asperitatemque retinens, erectionis vocabulo vsus est, dicens Exodi 40. *Mense primo prima die mensis, eriges Tabernaculum testimonij*, pro consecrabis Tabernaculum testimonij. A

Vt igitur veram huius loci intelligentiam exquirere, & habere possimus; vocis Hebraicæ vim, ac energiam in significando diligenter inuestigemus; vt inde sensum, intelligentiamque hauriamus; liquidoque constet diem erectionis, diem consecrationis appellari. Latino igitur erigendi vocabulo vbique respōdet Hebraicum verbum קום *qhom*, in coniugatione *hiphghil*, prout ratio sermonis postulat, iuxta phrasim Linguæ Sanctæ: nimirum in significatione, interdum actiua, interdum passiua. Huius ergo verbi ea est vis, vt in coniugatione prima, quam Grammatici lenem appellant, & in secūda, quam ijdem daghessatam dicunt; actum surgendi significet, atque per vocem Latinam surgere, quam optimè interpretetur. at in tertia coniugatione, quam *hiphnghil* Grammatici nominant, quia iuxta regulas grammaticales actionem factam per aliam personam significat, & vox הֵקִים *hechim*, in ea coniugatione esset interpretanda fecit surgere; vnica voce Latina nos dicimus, *erexit*. hinc meritò Latini hanc vocem *erexit*, accomodarunt Hebraicè voci הֵקִים *heqhim* in illa tertia significatione. Vox tamen ista Hebraica, non solum eam habet significationem; sed etiam stabilire aliquid, & confirmare; præsertim verò aliquid sancire, atque in Dei cultum consecrare, dedicareque significat. nam cap. 9. Esther, in quo agitur de constituenda solemnitate, siue de diei dedicatione, in memoriam populi Iudaici liberati de manu Ægyptiorum, deque cæde, eidem populo parata iussu impij Amani, qui odio quo prosequebatur Mardocheum in vniuerso Assueri Regno, quoscumque Hebræos, vna statuta die trucidari curauerat: in memoriam B C D

A riam inquam beneficij adeò singularis & insignis, festū diem Hebræi instituerunt;& solemnissimum perpetuis futuris temporibus haberi decreuerunt. quæ solemnitas *Purim* à sortibus appellata fuit. Cuius tamen institutionem,vbi supra his,verbis legimus: *Scripseruntque Esther Regina filia Abihail, & Mardochæus Iudæus, etiam secundam epistolam, vt omni studio dies ista solemnis sanciretur in posterum*. vbi verò verbum *sanciretur*, noster interpres habet hebraicè לְקַיֵּם *leqhaiem* legitur.
B quam dictionem, alij interpretati sunt, *vt roborarent*, alij *vt firmarent*, aliter alij; sed quocumque modo illam interpretentur,à verbo קוּם *qhom*, in secunda coniugatione formari, grammaticis constat; valetque sancire, firmare, roborare,siue dedicare aliquem diem in Dei cultum, & religionem. sequitur textus ibidem: *Et miserunt ad omnes Iudæos, qui in centum viginti septem Prouincijs Regis Assueri versabantur; vt haberent pacem, & susciperent veritatem,obseruantes dies sortium*. hebrai-
C cè לְקַיֵּם אֶת־יְמֵי הַפֻּרִים *leqhaiem heth iemeh hapurim*, idest, *vt solemnizarent dies sortium*. vt firmarent, vt obseruarent cultu sacro, dies sortium; vt diuino cultui dedicarent dies sortium. Ecce locus sacrorum oraculorum,in quo iterum dedicatio alicuius rei in Dei cultum,per verbum קוּם *qhom* dicitur;denotaturque illius diei religiosa,ac solemnis obseruātia.sequitur textus ibidem, *Et suo tempore cum gaudio celebrarent, sicut constituerat Mardochæus, & Esther*. hebraicè illud, *sicut constitue-*
D *rat*, dicitur כַּאֲשֶׁר קִיַּם *cahascer qhiam*, quod alij dixere, *sicut iniunxerat*; potest etiam dici, *sicut sanciuerat*. Sed quomodocumque dicatur, respicit actum sanctificationis, & dedicationis alicuius per respectum ad Dei cultum: & dicitur per illud verbum קוּם *qhom*. adhuc sequitur textus: *Et illi obseruanda susceperunt à se, & à semine suo ieiunia, & clamores sortium dies*. hebraicè dicitur כַּאֲשֶׁר קִיְּמוּ *cahascer qhijemu*. idest, *Quemadmodum obligauerunt*. noster interpres dixit, *obseruanda susceperunt*.

runt. at quomodocumque illa verba interpretentur; ſolemnitatem obſeruandam ſuſcipere, in actum religionis, per illud verbum קום *qhom* ſignificatur. & ex hoc ſolo ſacro textu, me iudice, ſatis liquido conſtat, verbum illud קום *qhom*, quo Moyſes vtitur cap. 40. Exodi in conſecratione Tabernaculi, & per verbum *erigere* à noſtro vulgato interpretatur; inſtitutionem, ſiue dedicationem ſolemnitatis, dierumque aliquorum conſecrationem ſignificare. A

Adhuc dicta à nobis magis corroborare poſſumus ex 1. Reg. 2. in quo ſermo eſt de repudiando Heli, eiusque proſapia à Sūmi Sacerdotij munere, & reliquis ſacris functionibus, alio ſanctiore illo à Deo ſubrogato, in dignitatem Summi Sacerdotij: de quo ſic loquitur Deus ad Samuelem, *Et ſuſcitabo mihi Sacerdotem fidelem*, hebraicè illud *ſuſcitabo*, dicitur per hoc verbum קום *qhom*, hoc modo וְהֲקִימֹתִי לִי הַכֹּהֵן נֶאֱמָן *vehaqhimothi li hachohen neheman*. hoc eſt, *Et conſecrabo mihi Sacerdotem fidelē*. nam quid aliud eſt ſuſcitare ſibi Sacerdotem, ſiue erigere ſibi Sacerdotem, quā illum conſecrare? non enim Sacerdotis munere, aut nomine quis rectè inſignitur; niſi poſtquam ſacro inunctus oleo, & Cōſecrationis vnguine delibutus fuerit. pariter 2. Reg. 24. per Natan Prophetā, iubetur Dauid, fabricare altare in area Areuna Iebuſæi, ad placandum Dominum Deum, in populum peſte ſæuientem: nec ambigendum erit, altare illud conſecrandum fuiſſe; vt in eo ſacra facere liceret. hæc autem dicuntur per verbum illud קום *qhom*, in hæc verba הָקֵם לַיהוָה מִזְבֵּחַ *haqhem ladonai meçbeachx*. *Erige Domino altare*. & licet expreſsè verba illa, non haberent vim denotantem conſecrationem, dedicationem, aut ſanctificationem; id ſignificari, per illud verbum indirectè, in loco iam allegato, nullo modo inficias ire licet. B C D

Cum igitur ex ſacra Scriptura, & locis iam allatis, verbū illud קום *qhom* vim ſanctificationis habeat; vtique eam retinebit in

loco

A loco allato capitulo 40. Exodi, in quo hebraice ſic legitur: *thaqhim heth miſcan hohel monghed*. תָּקִים אֶת־מִשְׁכַּן הוֹאֶל מוֹעֵר quæ iuxta phraſim lib. Eſth. interpretabimur: *Statues ſolemnitatẽ tabernaculi teſtimonij*. vel conſecrabis, vel ſancies feſtum diẽ Tabernaculi teſtimonij. Quando verò in eodẽ capitulo ſubditur: *Factum eſt in menſe primo, in anno ſecundo, in prima menſis*. הוּקַם הַמִּשְׁכָּן *huqham hamiſcan*, quod interpretatur, *Erectum fuit tabernaculum*. Iuxta præallegatam ſignificationem B illius vocabuli, poterit interpretari, *Sancitum fuit ſolemne feſtum Tabernaculi*, vel, *Stabilita fuit ſolemnitas Tabernaculi teſtimonij*. quemadmodum Ioſeph. lib. 3. Antiq. dicebat. Quæ quidem interpretationes, neque à veritate, neque à phraſi ſacrarum Scripturarum ſunt alienæ, ac propterea non reſpuendæ: vt inde nobis liquido conſtet, in loco allato ex cap. 40. Exodi, ſermonem eſſe de ſolemnitate Conſecrationis Tabernaculi teſtimonij, quam Moyſes ſanciuit in populo celebran- C dam; non verò de materiali illius Tabernaculi erectione, quæ tabularum, columnarũque cõſtitutione, reliquorumque omnium debita diſpoſitione, per ſingulas filiorum Iſrael manſiones fieri conſueuerunt; quoties per deſertum caſtra huc, illucque metanda fuerunt: ſicque dicemus, à prima die primi menſis, anni ſecundi ab exitu filiorum Iſrael de Ægypto, cœpiſſe vſum ſacri olei & vnguenti ad conſecrationem ſacrorum vtenſiliũ à Deo inſtituti. Non quidem quod eo die, ſacri olei D vſus cœperit ad conſecrationẽ Sacerdotum: hoc enim negamus, vt infra oſtendemus, ſed tantum conſecratione inſenſibilium vtenſilium, vſus illius cœpit haberi ex Dei inſtituto. itaque prima dies primi menſis anni ſecundi, fuit etiam primum exordium vſus ſacri vnguenti.

A

CAP. XXXIII.

Tabernaculi & partium, ac aliquorum vtensilium illius forma, Consecratioque explicatur.

Ad loca Exodi 40. *Et assumpto vnctionis oleo, vnges Tabernaculum cum vasis suis, vt sanctificentur.* Ibidem. *Mense primo, prima die mensis, eriges Tabernaculum testimonij, & pones in eo Arcam, dimittesque ante illam velum: & illata mensa pones super eam, quæ ritè præcepta sunt. Candelabrum stabit cum lucernis suis, & altare aureum, in quo adoletur incensum coram Arca testimonij; tentorium in introitu Tabernaculi testimonij pones,* &c. Ibidem. *Fecit Moyses omnia quæ præceperat Dominus,* &c. & ad alia plura.

B

C

SACRAE areæ lustrationes iam vidimus: ordo igitur, ratioque postulat; vt ad ipsum Tabernaculum, & ad ea, quæ ad ipsum spectabant, tam ad ornatum, quam ad vtensilia quã primum accedamus. nam apud Romanos hæc tria, Fanum, Ædificium, & Templum, ea ratione distincta tradunt Scriptores, quod Fanum propriè esset area templo destinata, aut structuræ ædificij parata, vt ex Liuio lib. 10. habetur: vbi fuisset constructum Ædificium, antequam sacraretur, Ædificium, siue Ædes, illud idem dicebatur: consecratione accedente, Templum appellabatur. inde illud Ouid. lib. 4. Fastorum.

D

Sancta vocant Augusta patres, Augusta vocantur
Templa, Sacerdotum ritè dicata manu.

At

A At more castrorum, sacrum hoc ædificium, Tabernaculum nominabatur; quia inde quæ ad belli, pacisque pertinebant, à Deo expediebantur.

Romanos etiam militari gloria celebres, in castris habuisse tabernaculum, non solum Prætorium, sed etiã sacrum, in quo signa custodirentur, ac venerarentur; quæ ædicula aliquando appellabatur; antiqua Scriptorum monumenta testantur. Iam dudum enim à temporibus Cæsaris, Pompeij, & Crassi, B Aquila aurea, quæ principalis erat in Romanorum exercitu, sacellum habebat perexiguum; in quo collocabatur, longissimæ hastæ infixa; & gestabatur in omnibus exercitibus, ex delectu comparatis: cuius quidem hastæ pars inferior, peracuta erat; ita vt in terra hasta defigi cum Aquila posset. hæc scribit Dion. in Pomp. Cuius etiam causa, templum fuisse Romæ in castris Prætorianis nota res est. cum enim Prætoriani milites intra Vrbem, passim per domos vrbanas habitarent; Ti- C berius Imperator locum extra Vrbem illos habere iussit. de quo Suetonius cap. 37. ait: *Stationes militum per Italiam solito frequentiores disposuit, Romæ castra constituit, quibus Prætorianæ cohortes, vagæ ante id tempus, & per hospitia dispersæ continerentur*. Sic enim constituerat Octauianus Cæsar, vt Suetonius affirmat. quin etiam locum eorum castris decernit Plin. lib. 4. cap. 5. dicens: *Ad extrema tectorum, cum castris Prætorijs ab eodem milliario per vicos omnium viarum mensura collegit, paulo* D *amplius septuaginta millia passuum*. Fuisse autem hunc locum via Appia, ad locum quem hodie Caput bubulũ vocatur, scribit Sabel. in paraphrases ad Suetonij Othonem Syluium. Quod verò in his castris templum haberetur, in quo signa militaria custodirentur, ac venerarẽtur; quemadmodum etiam in exercitu ædicula habebatur; ex Herodiani libris, satis perspicuum est: cum de Antonino Heliogabalo, & Alexandro fratre illius Imperio agit; quem cum defunctum diuulgasset Heliogaba-

 lus,

lus, vt militum animos pertentaret, Herodianus ait: κατακλείσαντές τε αὐτοὺς ἐν τῷ στρατοπέδῳ, τὸν Ἀλέξανδρον ἐν ἱερῷ ἠξίουν ἰδεῖν. ὁ δ᾽ Ἀντωνῖνος ἐν δέει πολλῷ γενόμενος, παραλαβὼν τὸν Ἀλέξανδρον, συγκαθεσθεὶς αὐτῷ ἐν τῷ βασιλικῷ φορείῳ, ὅπερ διὰ χρυσοῦ πολλοῦ, καὶ λίθων τιμίων πεποίκιλτο, κατῆλθεν εἰς τὸ στρατόπεδον σὺν τῷ Ἀλεξάνδρῳ. ὡς δὲ ἀνοίξαντες τὰς πύλας ἐδέξαντο αὐτούς, ἐς τὸν νεὼν τοῦ στρατοπέδου ἤγαγον, &c. Alia ponit Herodianus, in quibus de templo in caſtris perſpicua tradit, atque in illo occiſum Antoninum ſcribit. ſic nunc locus allatus interpretatur. *Concludentes autem ſeipſos in caſtris* (ſupple Prætorianis) *Alexandrum in templo videre velle dictitabant. Antoninus autem timore multo ictus, aſſumens Alexandrum ſecum, illo conſidente in Imperatorio vehiculo, multo auro & gemmis pretioſiſſimis ornato, contendit in caſtra cum Alexandro, vt autem apertis ianuis ſuſceperunt illos, in templo caſtrorum deduxerunt.*

Alexan. quoque ab Alex. lib. 1. gen. dier. cap. 12. hoc idem teſtatur, dicens: *Fuitque more nouiſſimo ſeruatum, vt in principijs caſtrorum, aut iuxta tabernaculum Ducis, templum, ſiue ædiculam ſimili exemplo milites conſtruant; iuxta quam ſigna, & Aquilam venerarentur, & ſeruarent; vnde cum opus eſſet, extra caſtra, adduci poſſent.* Tertullianus quoque in Apologetico, religionis caſtrenſis meminit, qualis erat apud Romanos, qui Chriſtianos tanquam crucis ſtudioſos accuſabant; cum tamen eos idem feciſſe in caſtrenſi negotio oſtendat, dicens: *Sed & victorias*, inquit, *adoratis cum in tropæis, cruces ſint, inteſtina tropæorum: religio Romanorum tota caſtrenſis ſigna veneratur, ſigna iurat, ſigna omnibus Dijs præponit.* Sed non omittamus ſine animaduerſione, quod dicitur de loco huius ædiculæ ab Alexandro, nimirum de principijs caſtrorum. non enim hic caſtrorum principia ab Alexandro initia locorum, vbi caſtra ipſa metata fuiſſent dicuntur; ſed principiorum nomine veniunt loca in caſtris, vbi Principes milites habitabant; quod etiam dici-

A dicitur lib. 3. Cod. quæ ſit longa conſuetudo, l. 12. in fine, ff. de re militari: & ab his Principibus vna porta Principalis dicebatur in caſtris. Quæ omnis ædiculæ ratio, Gentes ab inſtitutis diuinis hauſerunt; & quæ Deus in caſtris Iſraeliticis tutelæ, ac religionis cauſa decreuerat; idololatrę æmulare non ſunt veriti: ſed in ſtationibus Dei tabernaculum, atque caſtra imitabantur; vt ſub ſpecie religionis populum, ille perimeret leo, qui ſemper rugit, circumiens, & quærens quem deuoret.

B Verum benedictus Deus noluit duplex Tabernaculum in caſtris Iſraeliticis conſtitui, ſed vnicum, in quo tamquam Deus religioſe coleretur; & ex quo ipſe, veluti dux Iſraelitici exercitus, quæ ad militiam ſpectabant, diligentiſſimè curaret: in quo ſtatim occurrit vnde admiremur, quantis fauoribus pijſſimus, ſimulque clementiſſimus Deus, Iſraeliticam Rempublicam proſequeretur; miraculorum omnium fidem excedit, Dei erga illam dilectio, quantumve ſtuduerit, non ſolum

C ſanctiſſimis legibus, pijſſimisque ſtatutis, atque decretis eam ſtabilire; ſed inſtructa acie, alijsque militaribus ſtudijs, victorem de hoſtibus, & militari gloria floridum, populum Iſraeliticum fieri curauit. nam prodigijs, portentisque maximis nō ſemel, ſed ſæpiſſimè hoſtes deterrendo, ad Iſraelitas victoriam inclinare iuſſit. Verū quamuis fauores, quibus Deus populum proſequebatur, innumeri ſint, ſingulari tamen præſentia velle cū populo adeſſe, & inter caſtra quodāmodo verſari, reliquos

D omnes excedit; qua de cauſa ſacrum Tabernaculū Moyſen in caſtris erigere iuſſit. Nequid verò fieret, in ſtructura Tabernaculi maieſtati indecens; exēplar Moyſi in monte moſtrare voluit, vt ad illius formā aliud in caſtris erigeretur; cuius ipſemet Deus, & non alter architectus haberetur: vt ſacra oracula vbiq. prædicant. Si verò fideli oculo cūcta, quæ Deus in Tabernaculi fabrica iuſſit, cōſpiciantur, perſpicuum fiet, Tabernaculū nihil aliud fuiſſe, quā quoddā portatile Templum, cōpaginandum,

V 4 ac

ac diſſoluendum, & pro loci, ac tẽporis indigentia, erigendum ac deponendum. Nam quoties Iſraeliticis caſtris alibi metandum fuiſſet; toties Tabernaculum diſſoluebatur; iterumque erigebatur in loco, in quo Deus caſtra firmanda (ſtante columna) iuſſiſſet: tamquam ſummus Imperator, & populi Iſraelitici Dux, qui in illo Tabernaculo tamquam in tentorio reſidere dignabatur. vt loquamur cum Ioſepho lib. 3. antiq. cap. 6. cum ait: *Ex tali namque materia*, ſupple quam obtulerunt Iſraelitæ, *Tabernaculum fabricatum eſt; quod migratum, & per loca diuerſa deuectum, nihil à Templo differebat*. hùc filij Iſrael in neceſſitatibus, vt Deũ conſulerent, de hijs quæ contigiſſet veniebant: vbi caſtra metanda eſſent, quando leuanda, quando hoſtibus occurrendũ, quando declinandos, ab eo ex Tabernaculo admonebantur: qua ratione etiam hi vel illi punirentur, ſi quando ab obediẽtia ſummo Duci debita, milites defeciſſent, ab eo indicebatur: ſicque alia quæ ſummo Duci congruunt, à Deo militari iudicio, & induſtria decernebantur.

Nec in hoc genere loquendi diſſentimus à Philone, qui lib. 3. de vita Moyſis, ſtatim in principio ſic loquitur: εἰ μὲν οὖν τὴν χώραν εἰς ἣν μετανίσταντο, ἤδη παρειλήφεσαν, ἀναγκαῖον ἦν ἱδρῦσθαι περισημότατον νεὼν ἐν τῷ καθαρωτάτῳ λίθων πολυτελῶν ὕλης, καὶ περὶ αὐτὸ τείχη μεγάλα δείμασθαι, καὶ νεωκόροις παμπληθεῖς οἰκίας, ὀνομάσαντας ἱερόπολιν τὸν τόπον. ἐπεὶ δ' ἔτι κατὰ τὴν ἐρήμην ἐπλάζοντο, τοῖς μήπω παγίως ἱδρυθεῖσιν ἥρμοττε φορητὸν ἔχειν ἱερὸν, ἵν' ἐν ταῖς ὁδοιπορίαις, καὶ στρατοπεδείαις θυσίας ἀνάγωσι, καὶ τἄλλα ὅσα, κατὰ τὰς ἱερουργίας δρῶσι μηδενὸς ἀμοιροῦντες ὧν χρὴ τοὺς ἐν πόλεσιν οἰκοῦντας. hoc eſt, *Siquidem in regionem, iam nunc extruendum fuiſſet templum hoc, & in loco nobiliſſimo, atque puriſſimo ex materia lapidum pretioſorum, & in circuitu illius muro magno ædificato, & ædificijs in vſum Sacerdotum locum nominantes Ieropolim. Quoniam autem adhuc in deſerto errabant* (ſupple Iſraelitæ) *nullamque certam ſedem habebant; conueniebat templum ambulatorium; vt tam in itinere, quam in ca-*

ſtris

A *stris sacra facerent, & alia quæ ex cæremonijs debebant: nihil omittentes ex his, quæ necessaria sunt habitantibus in Ciuitatibus,* σκηνὴν οὖν ἔργον ἱεροπρεπέστατον δημιουργεῖν ἔδοξε, ἧς τὴν κατασκευὴν θεσφάτοις λόγοις ἐπὶ τοῦ ὄρους Μωυσῆς ἀνεδιδάσκετο. hoc est: *Tabernaculum igitur opus sacrum erigi placuit; cuius apparatum diuinis sermonibus super montem Moyses didicit.* Igitur ex Philone disertissimo Hebræorum habemus sacri Tabernaculi fabricam, nil aliud fuisse, quã vt dicebamus, portatile templum. de quibus Festus B etiam lib. 11. ait: *Minora templa fiunt ab auguribus, cum loca aliqua tabulis, aut linteis sepiuntur, ne vno amplius ostio pateant.* quam rationem linteorũ, atque tabularum, seruatam à Moyse, in fabrica diuini Tabernaculi, vbique prædicant sacra oracula: vt meritò minus templum, Tabernaculum illud diceretur. sed per respectum ad castra Israelitica, quæ in deserto erant, summi Imperatoris tentorium dicebatur: studio militiæ à Deo iussum erigi: vt vna cum Tabernaculis militum, C summi quoque Imperatoris Tabernaculum haberetur; ne situs ad castra metanda, quæque summi Imperatoris sunt studia, omisisse videretur.

De quibus quidem studijs, adeò gloriabatur Deus, vt militari gloria cupidus, à Seraphin de hac vnà re voluerit celebrari apud Isaiam, illis dicentibus: *Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus exercituum.* & cum aliquando illi palatium, siue basilicam sanctus Dauid parare vellet: domum renuit, militari glo- D ria cupidus, dicens 2. Reg. 7. *Numquid tu ædificabis mihi domum ad habitandum? nec enim habitaui in Domo, ex die illa qua eduxi filios Israel de terra Aegypti, vsque in diem hanc, sed ambulabam in Tabernaculo, & in tentorio.*

Quia igitur de Consecratione Tabernaculi à nobis est agendum, dubitandũ statim occurrit de partibus singulis sacræ huius fabricæ. cũ enim illud portatile Templum, pluribus compaginaretur tabulis, aureis laminis vndequaque tectis; ex colũ-

nis

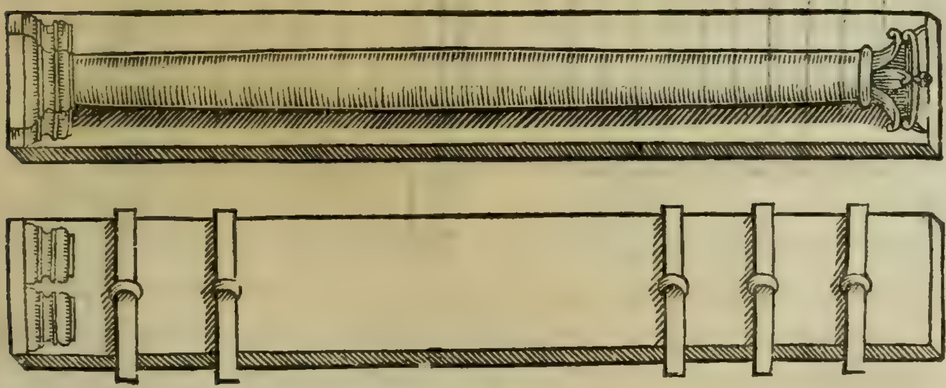
nis etiam, velaminibus, basibus argenteis, & capitellis aureis, vectibus tam ligneis, quàm aureis, alijsque pluribus ad ipsum Tabernaculum pertinentibus, tota illius fabrica constaret: meritò dubitatur an Tabernaculum cum omnibus, quæ ad ipsum pertinebant primò erectum, integratumque fuerit; omnibus etiam vtensilibus, sacrisque illius vasis, proprio in loco dispositis, tuncque demum sacro oleo Consecratum fuerit; an verò singulæ quæque partes Tabernaculi seorsum, singula quæque vtensilia illius, nimirum Arca sacra, Mensa panum propositionis, Candelabrum cum illius vtensilibus, & Altare aureum seorsum consecrata fuerint à Tabernaculo; ac postmodum tabulæ omnes coniunctæ, Tabernaculum constitutum, ac consecratum fuerit. vtroque enim modo consecratio locum habere potest, & verè dici à Moyse sacrum Tabernaculum fuisse consecratum.

Et quamuis ex sacris Scripturis nihil certi habeatur; si tamen ad rationem loquendum est; sana mens refugit credere, aut admittere, separatam illam partium Tabernaculi consecrationem, quod rationi consona nullo modo videatur. Sacrũ enim illud Tabernaculũ, Moysi ex Dei mandato præscriptum, quadraginta, & octo trabibus, siue columnis constabat, quarũ quadraginta sex, cubitum in latitudine, ac dimidium habebant; altitudinis verò cubitos decem; profunditas denique, siue grossities earũdem columnarũ; quatuor digitorum erat: iuxta quam formam, his quadraginta sex tabulis, duæ trabes angulares addebantur; vt ad quadraginta octo essent: quibus si addantur quatuor aliæ columnæ, ex quibus sanctius velum pendebat; inter Sanctum Sanctorum, & Tabernaculi Sanctum distinguens; necnon etiam aliæ quinque columnæ, quæ in extrema Tabernaculi parte, Orientem respiciebant; Tabernaculumque ab atrio separabát; quinquaginta septem columnis, totum integrum Tabernaculum constituetur: quatuor etiam ve-

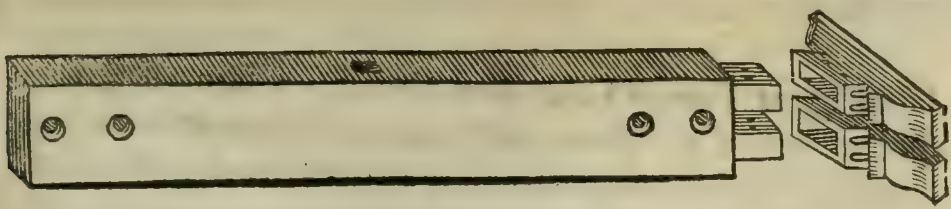
ctes

A ctes aurei ab extra adiungebantur ; & per ſuos annulos aureos immittebantur; quibus omnes tabulæ, ſiue columnæ Tabernaculi, inſimul colligarentur . inſuper etiam vectis vnus ligneus, interiora columnarũ penetrabat, à prima vſque ad vltimá, vt tabernaculum totum ad lineã conſtitueretur ; & totum ædificium firmaretur: quo nil Auguſtius excogitari poterat : nam ſingulas columnas, ac tabulas à parte interiori, totius Tabernaculi, ita vectis conſtringebat ; vt aduerſus vim ventorũ, B ac turbinum, columnæ cum toto ædificio firmarentur . quorũ omnium columnarum, ac tabularum claritatis gratia formam hic delineandam curauimus, iuxta varia Doctorum placita . quæ enim ſignatur A eſt iuxta ſententiã Tornielli . quæ verò ſignatur B eſt ex mente Arias Montani, quam vt rationabiliorem amplectimur . quia verò Torniellus alia exterior, altera interior in tabulis ſacri Tabernaculi ſpecies commentus eſt, nos vtramque conſpiciendam ex ipſo præſtauimus .

A

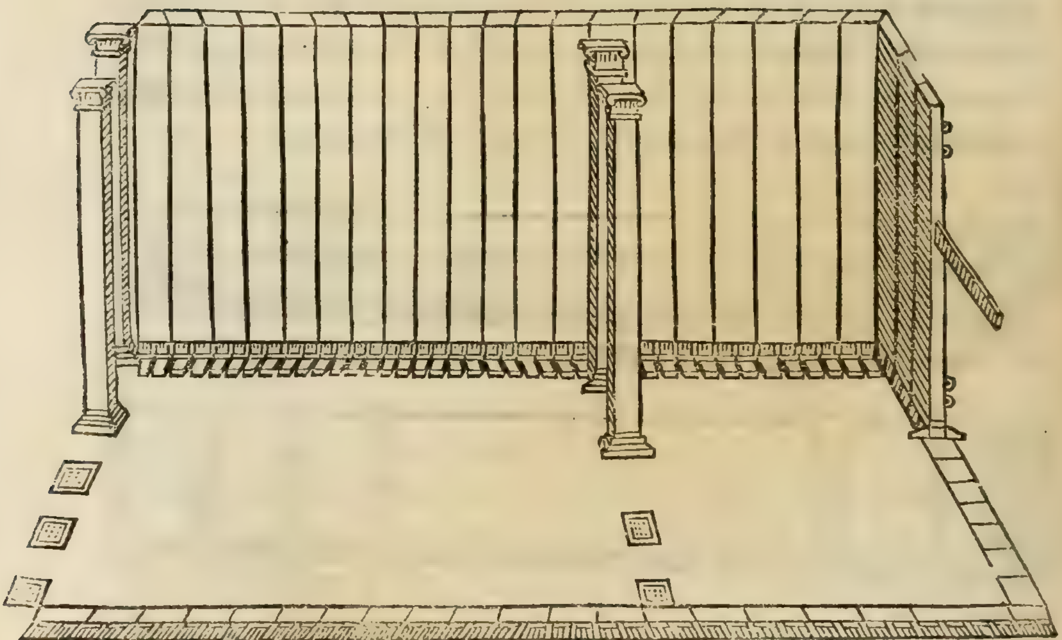

B

Et ne

Et ne quid desiderandum remaneat; tabulis seorsum osten- A
sis, integrum etiam Tabernaculum, Tabernaculique interior
pars, hic delineatam ostẽdere studuimus; vt augustissimæ mo-
lis architecturam, ex aspectu magis admiremur. Sanctum
Sanctorum dicebatur pars minor, ac sanctior; in qua sacra Ar-
ca, Dei tribunal repositum fuit; reliqua sacri Tabernaculi pars
Sanctum appellabatur; in qua Altare aureum ad thymiama,
frontem sacræ Arcæ respiciebat; hinc inde, Austrum versus,
aureum Candelabrũ positum visebatur; ad Aquilonem verò B
Mensa aurea, quæ panes propositionis sustinebat. nihil igitur
in eo admittebatur, quod aureum non esset. forma hæc est.

Cum igitur Templi huius portatilis fabrica hæc esset; per-
spicuum est, à solo Moyse nulla ratione Tabernaculum erigi
potuisse; sed aliorum auxilio in eo erigendo indiguisse. tabu-
larum enim altitudo, decem cubitorum erat, vt diximus. ta-
bulæ

A bulæ istæ, vndique tam ab extra, quàm intra laminis aureis tegebãtur. erant ex solido argento bases, capitella ex solido auro fusa fuisse scribitur: quomodo igitur Moyses Tabernaculum erigere potuisset, capitella columnis super imponere, eisdem bases supponere, vectes aurei hinc, indeque in extremis lateribus Tabernaculi constringere, ac firmare? nulla certe ratione. Postquam etiam Moyses columnas firmasset; tria aulæa, primum ex bysso, alterum ex hiacintho, & purpura, & tertium B denique ex pellibus; quæ eatenus Tabernaculum in superiora, & à lateribus contegebant, vt terram ferè contingerent: solus ille nemine sibi auxilium ferente, quomodo super hæc imponere Tabernaculo, atque extendere potuisset? quæ introrsum denique reponebantur; picturata nimirum aulæa, vt Sanctum Sanctorum, à Sancto distinguerent; & quæ in ostio Tabernaculi aditum præcludebant; poterant ne ab vno tantũ homine suspẽdi, ac extendi? fidem excedit, hæc sine miraculo affirmare. C Quod interponere friuolum est, atque commentitium; cum in Scripturis sacris nihil tale habeatur; nec miracula à viris doctis sint confingenda, nisi vbi Scriptura aliquid narrat, quod sine miraculo intelligi nequit.

Quamobrem solum Moysen tantam molem erexisse, nullum veritatis, specimen prætulit; cum vix plures homines ad id satis esse potuissent. Nam si quando per desertum Tabernaculum aliò transferre Israelitæ cogerentur; sex plaustris Taber-D naculi tabulæ deferebantur, ex munere Meraritarum, vt ex cap. 4. Num. liquido constat; quem quidem Meraritarum numerum, sex millia pertingisse dicitur ibidem cap. 3. Quamuis igitur non omnes, ad deferendum columnas Tabernaculi, & atrij, necessariò requirerentur; sed per stationes, & dies, ac etiã per familias, ad ea onera distribuerentur; licet mille tantum requiri dixerimus; saltem hinc certum erit; solum Moysen tantam molem nequaquam erexisse. ni ridicula aliqua mi-

racula

racula cum Rabbinis fingere velimus; qui nullo inixi funda- A
mento, miraculose Tabernaculum somniant, seipsum in de-
serto erexisse. sed hi portantes velamen in oculis, vt dixit Pau-
lus, in sacris Scripturis interpretandis, nugis adhærent, som-
niaque confingunt; ipsam quoque sacrarum Scripturarum
nudam litteram ignorantes.

Sed vt in hac re, velamem quantum possumus ab ipsorum
oculis auferatur; legatur cap. 40. Exodi, in quo in Hebraico
textu, cui soli fidē Rabbini præstant, cum de erectione Taber- B
naculi per manū Moysis agitur, in hæc verba legitur, hebraico
in codice הוקם המשכן *hucam hamischan*, in quibus Hebraicis
verbis dictionem illam הוקם *hucham*, passiuæ coniugationis
hophnghal aduertēt, & iuxta regulas grammaticæ, repræsentare
rem executioni mandatam ab aliquo, altero præcipiente.
Quapropter illorum verborum sensus erit; Tabernaculū fuis-
se ab alio iussum erigi: idest Moysen nimirum mandante, his
qui ædificij opus construxerant, vt Tabernaculum erigerent. C
Cumque Tabernaculum, Moyse imperante, fuerit erectū ab
alijs; nequaquam se solo, miraculosè, & nullo adiuuante erige-
batur, vt stultissimi illi homines somniant.

Moyses igitur in erectione Tabernaculi, si ab alijs, cum pri-
mis à Beseleele, & ab Oliabo iuuandus fuit; qui totius fabricæ
Tabernaculi, magistri præsides in Architectonica ex præscri-
pto Moysis fuerunt; & hoc necessariò affirmare cogimur. Ne-
que spatium, siue atrium, in quo Tabernaculum erigebatur, D
lustratum fuisse dicemus, nisi Tabernaculo iam erecto, & nō-
dum cōsecrato. Tabernaculi quoque partes, & vtensilia illius,
nequaquā seorsum singula, consecrata fuisse affirmabimus, sed
simul cū Tabernaculo; aliàs Moyses in eorum constitutione à
nemine iuuari potuisset: quia nō omnibus hoc concedebatur;
postquam Tabernaculum, & illius vtensilia sacro fuissent con-
secrata oleo, Deoque mancipata. Sic enim dicitur de Leuitis
cap.

A cap. 1. Numer. *Ipsi portabunt Tabernaculum, & omnia vtensilia eius, & erunt in ministerio, ac per gyrum Tabernaculi metabuntur: cum proficiscendum fuerit deponent Leuitæ Tabernaculum: cum castrametandum erigent, quisquis externorum accesserit occidetur*. De Leuitarum tribu Beseleel, & Oliabus non erant; igitur post columnarum consecrationem, Moysen iuuare non potuissent. Leuitæ autem solummodo post Sacerdotum consecrationem, Deo in opus Tabernaculi dedicati fuerunt; Aa-B ronitæ verò post consecrationẽ Tabernaculi, vt ostendemus, sacro oleo consecrati fuerunt: quibus duobus tantum personarum generibus, sacra illa contrectare concedebatur ex Dei præscripto; reliquis verò interdicebatur, non solum Tabernaculum, aut vtensilia illius contrectare; sed nec habere tentoria circa atrium, aut Tabernaculum: quamobrem 1. Num. dicitur; *Porrò Leuitæ per gyrum Tabernaculi figent tentoria, ne fiat indignatio super multitudinem filiorum Israel, & excubabunt* C *in custodijs Tabernaculi testimonij*.

Ea propter certissimè nobis affirmandum erit; prius Tabernaculum erectum fuisse, omnibusq. suis partibus absolutum, atque perfectum, tectum etiam superimpositum, atque velaminibus ornatum, & postmodum expiatum, ac sacro oleo consecratum, tam Tabernaculum, quam reliqua illius vtensilia, vt diuino cultui consecrarentur, ac supremi Numinis, verique Dei habitaculũ, & Tabernaculum fierent; sicque à pro-D phanis vsibus omnino absoluerentur. Qua etiam ratione non solum Tabernaculum perfectum, ornatum, integratumque fuisse, dicendum est; verum etiam omnia vasa, & instrumenta diuini cultus, nimirum Arca, Mensa Panum propositionũ, Candelabrum, Altare aureum, & reliqua eorumdem vtensilia, quæ sacra censebantur, & intra Tabernaculum reponebantur; prius ibi intromissa fuisse, suisque in locis apprimè collocata, postmodum tam ipsa sacra vasa, quam ipsum sacrum

Ta-

Tabernaculum, sacra vnctione, suis ritibus, ac cœremonijs, de quibus statim dicemus, consecrata. A

Nec desunt sacræ Scripturæ testimonia, quæ allata à nobis probabilissimæ rationi respondere ostendant. Sumatur vel vnus testis ex cap. 40. Exodi, Deo Moysi erectionem Tabernaculi præcipienti in hæc verba: *Mense primo, prima die mensis, eriges Tabernaculum testimonij, & pones in eo Arcam, dimittesque ante illam velum: & illata Mensa pones super eam, quæ ritè præcepta sunt. Candelabrum stabit cum lucernis suis, & Altare aureum, in quo adoletur incensum coram Arca testimonij: tentorium in introitu Tabernaculi testimonij pones, &c.* & ibidem parum infra; quo ordine Moyses Dei, ac Domini iussa expleuerit, sic narratur: *Fecitque Moyses omnia, quæ præceperat Dominus. Igitur mense primo anni secundi, prima die mensis, collocatum est Tabernaculum, erexitque Moyses illud, & posuit tabulas ac bases, & vectes, statuitque columnas, & expandit tectum super Tabernaculum Testimonij, imposito desuper operimento, sicut Dominus imperauerat.* Nudi Tabernaculi, nudam & absolutam constructionem in his enarratur; cui Arcæ, reliquorumque constitutio, ac suis in locis debita dispositio subinfertur, cum subditur: *Posuit & testimonium in Arca, subductis infra vectibus, & oraculum desuper. Cumque intulisset Arcam in Tabernaculum, appendit ante eam velum, vt expleret Domini iussionem: posuit & Mensam in Tabernaculo testimonij, ad plagam Septentrionalem extra velum, ordinatis coram Propositionis panibus; sicut præceperat Dominus Moysi. posuit, & Candelabrum in Tabernaculo testimonij è regione mensæ in parte Australi, locatis per ordinem lucernis, iuxta præceptum Domini. posuit & altare aureum sub tecto testimonij contra velum, & adoleuit super eum incensum aromatum, sicut iusserat Dominus Moysi. posuit & tentorium in introitu Tabernaculi testimonij.* Et licet in his postremis sacræ Scripturæ verbis, vt infra monstrabitur, erectionis

simul

A ſimul, ac conſecrationis, ſacer textus meminerit; in ipſa tamen Tabernaculi erectione; ordo etiam quorumcunque ad ipſum attinentium ideò oſtenditur: vt prius vnumquodque ſuis in locis diſpoſitum fuiſſe, quam ſacraretur; apertiſſimè demonſtraretur. Cum verò in textu dicitur: *Et adoleuit ſuper eum incenſum aromatum*. locus iſte, omnia ſuperius dicta minimè facta fuiſſe tunc cum erecta fuerunt, & in Tabernaculo inducta probat; quia nephas erat in Altari thymiama incẽdere ante B illius conſecrationem, quæ tantum die octaua menſis abſoluta fuit: igitur locus debet interpretari, quod incenſum Moyſes poſtmodum adoleuerit, cum illud Altare, & Tabernaculum conſecraſſet. Multa enim per anticipationem in Diuinis oraculis enarrantur; quæ poſtmodum executioni mandata fuere. illo igitur ordine Moyſen ea feciſſe cõſtat; quia ſubinferuntur hæc verba: *Sicut iuſſerat Dominus*: Is autem illa omnia fieri iuſſerat, non quando Tabernaculum erigebatur; ſed quando poſt C modum Tabernaculum, Altare, & reliqua omnia, quæ in Tabernaculo erant conſecrata fuiſſent. Tunc enim panes ſupra menſam impoſiti fuere; tunc lucernæ in Candelabro ordinatæ dicuntur; tunc tandem ſacrum thymiama ſuaui odore ſacrum Tabernaculum compleuit, foculo in altare aureo accenſo, & denique dimiſſis velis Sanctum Sanctorum à ſancto, & integrum Tabernaculum ab atrio ſeiunctum fuit.

D

A

CAP. XXXIV.

Expiatio, & Confecratio facri Tabernaculi explicatur.

Ad loca Exodi 4. *Et affumpto vnctionis oleo vnges Tabernaculum cum vafis fuis.* Leuit. 8. *Obtulit & vitulum pro peccato. Cumque fuper caput eius pofuiffet Aaron, & filij eius manus fuas, immolauit eum: hauriens fanguinem, & tincto digito, tetigit cornua altaris per gyrum. quo expiato & fanctificato, fudit reliquum fanguinem ad fundamenta eius:* & ad alia. B

RELIQVVM eft in Confecratione facri Tabernaculi, & reliquorum omnium vtenfilium, aliqua de quibus fubdubitari poteft, in medium afferre. Cum primis verò inquirendum erit fanguinis vfus, an nimirum in confecrando Dei Tabernaculo, facri olei vnctionem, aliquod genus expiationis præcederet: aut aliqua alia ratione aqua, vel fanguine Tabernaculum ante vnctionem luftraretur, aut expiaretur. qua quidem in difficultate Abulen. quæft. 8. in cap. 6. Num. & q. 5. in cap 8. Leuit. in quo agitur de Altaris expiatione, partem negantem pro viribus defendit; nec folum hoc de Tabernaculo cenfet; fed etiam de altari holocauftorum, ac fimiliter de quibufcumque alijs vtenfilibus, ac facris vafis, tam altarium, quàm etiam Tabernaculi, illud idem fentire cogitur. quapropter explicans verba illa in expiatione altaris, quæ habentur Leu. 8. in quibus dicitur: *Obtulit & vitulum pro peccato. cumque* C D

fuper

A *ſuper caput eius poſuiſſet Aaron, & filij eius, manus ſuas immolauit eum hauriens ſanguinem, & tincto digito, tetigit cornua altaris per gyrum, quo expiato & ſanctificato, fudit reliquum ſanguinem ad fundamenta eius.* poſtrema verba, dicta putat à ſacro ſcriptore; non quod verè altare expiaretur; ſed quod ſupra illud altare ſacrificium expiationis pro peccato offerretur: vt homines peccatis irretiti, ab eiſdem ſacrificijs expiarentur. pro Abulenſe eiuſque ſectatoribus, Philo ſtare videtur lib. 3. de vita Moyſ.
B nullam enim animalium mactationem præceſſiſſe vnctionem ſcribit. imò poſtquam narrauit Pontificis, ſacri Tabernaculi, & reliquorum vtenſilium vnctionem, animalia mactata fuiſſe tradit; quæ Conſecrationi Tabernaculi, atque vtenſilium, & Sacerdotum initiationi erant in obſequium.

Secus verò omnino ab Abulenſe dicendum videtur; ſacrum nimirum Tabernaculum, ſacro oleo minimè delibutũ fuiſſe, donec eiuſdem expiatio per ſanguinẽ præceſſiſſet. itaque ma-
C nus quam veteres Idololatras poſtibus templorum adhibuerunt; nos in ſacri Tabernaculi conſecratione oleo, & ſanguini quodammodo adhibitas fuiſſe dicimus: eo ducti argumento, quod neque altaris holocauſti, neque æneæ illius conchæ, in qua aqua luſtralis aſſeruabatur, neque Sacerdotum, neque veſtium ſacerdotalium per oleum Conſecrationem, in Scripturis diuinis legamus; quin earumdem rerum expiatio per ſanguinem præceſſerit: ſaltem ſacro oleo ſanguini admixto. qua-
D propter, quod Tabernaculi conſecratio paruo negotio per ſolam linitionem ex ſacro oleo abſolueretur, vt tradit Nicolaus de Lira; falſum, atque commentitium arbitror.

Hæc probabiliſſimis cõiecturis, atque auctoritatibus perſpicua fient; tum ex Scripturis ſacris, tum ex Ioſepho lib. 3. antiq. c. 9. ea tamen conditione; vt prius Arca, & Candelabrum, & Menſa panum propoſitionum, & Altare aureum intra Tabernaculum fuerint collocata, ſuiſque in ſedibus ritè, ac debitè diſpoſi-

ta, vt iam oftendimus, quam facro oleo vna cum facro Tabernaculo linirentur.

Audiamus quæfo Iofephum cap. 12. pag. 89. ea quæ docuimus verbis perfpicuis aperientem, cum loquitur de confecratione Tabernaculi iam completi, & vndequaque abfoluti in hæc verba: *καὶ τοῦ αἵματος τῶν τεθυμένων τήν τε στολὴν τοῦ Ἀαρῶνος, καὶ αὐτὸν σὺν τοῖς παισὶν ἔρραινεν ἀφαγνίσας, πηγαίοις τε ὕδασιν, καὶ μύρῳ, ἵνα τοῦ θεοῦ γένοιντο. ἐπὶ μὲν οὖν ἡμέρας ἑπτά, τοῦτον τὸν τρόπον αὐτούς τε καὶ τὰς στολὰς ἐθεράπευε, τήν τε σκηνήν, καὶ τὰ περὶ αὐτὴν σκεύη ἐλαίῳ τε προθυμιωμένῳ καθὼς εἶπον, καὶ τῷ αἵματι τῶν ταύρων, καὶ κριῶν σφαγέντων καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἑνὸς κατὰ γένος.* hoc eft, *Deinde fanguine mactatorum Stolam Aaronis, & ipfum cum filijs afperfit; purificans fontanis aquis, ac vnguento, vt Dei fierent; atque hoc modo feptem dies, ipfos & Stolas curabat; tabernaculum item, & eius vafa vnguento præparato, vt dicebam, & fanguine taurorum, & arietum mactatorum alternis diebus, quemque fecundum genus.* Ad probandam Tabernaculi expiationem nihil apertius dicere Iofephus potuiffet: fuit enim Sacerdos in Ierufalem, atque propterea omnes ritus Confecrationis optimè nouiffe, æquum eft credere; ac propterea verbis ipfius ftãdum, ex quibus vtenfilium omnium expiatio aperitur.

Nec folum Tabernaculi expiatio ex his Iofephi verbis hauritur; fed eiufdem luftratio per aquam. nam de luftratione Sacerdotum dixerat, *ἀφαγνίσας πηγαίοις τε ὕδασιν*, hoc eft, *Purificans fontanis aquarum*. fimiliter de Tabernaculo fubdit: *ἐθεράπευε τήν τε σκηνήν*, *Purificauit Tabernaculum*. Quæ duo verba quamuis pro quacumque interdum fumatur purificatione; præfertim pro luftratione nunc videntur fumenda. doctiores meliora videant. nunc de expiatione nofter eft fermo. quamobrẽ teftimonio Iofephi probatum remanet in Confecratione illorum, quæ ad Tabernaculũ pertinebant, expiationem præceffiffe Confecrationem. Ratione etiam expiatio oftẽditur.

A ditur. Nam ad diuinum cultum, non ſolum Sacerdotes, ſed etiam altaria, & Tabernaculum conſecrabantur; ſed inexpiata Conſecrationi apta non erant: igitur ſanguine non ſolum Sacerdotes, ſed etiam Tabernaculum, cum omnibus quæ ad illud pertinebant, à Moyſe conſperſa fuerunt; vt ſanguine expiarentur, ac poſtmodum vnguento, ſacroque oleo, diuino cultui manciparentur.

Videamus modo quid de hac Tabernaculi, atque altarium B expiatione, ſacræ litteræ tradant, dum de anniuerſaria expiatione Tabernaculi in lib. Leuit. cap. 16. agunt; in quo etiam ritus expiationis Sanctuarij, per ſeptenam ſanguinis cum digito aſperſionem explicantur; ſanguinis inquam vituli, pro peccato oblati, & ſubdit textus: *Iuxta hunc ritum faciet*, ſupple Aaron, *Tabernaculo teſtimonij, quod fixum eſt inter eos in medio ſordium habitationis eorum*.

Quæ quidem ſacri Tabernaculi expiatio, Sacerdotum expia- C tionem præcedebat. nō quidem Pontificis, quia quemadmodū in prima Tabernaculi erectione Moyſes vices Pontificatus ſupplendo, ſacra vtenſilia expiauit, & conſecrauit; ita Aaronis ſucceſſor & Pontifex illud idem anniuerſariè peragebat: atque propterea licet Pontificis expiationem, Tabernaculi expiatio non præcederet, reliquorum tamen Sacerdotum expiationem præcedebat. ſic enim dicitur ibidem. *Expiabit autem Sacerdos*, hoc eſt Summus Sacerdos, *qui vnctus fuerit, & cuius manus* D *initiatæ ſunt, vt Sacerdotio fungantur pro patre ſuo, indueturque ſtola linea, & veſtibus ſanctis, & expiabit Sanctuarium, & Tabernaculum Teſtimonij, atque altare, Sacerdotes quoque, & vniuerſum populum*. hoc eſt ſanguine expiabit Sanctum Sanctorum, reliquum Tabernaculi, Altare quod eſt in atrio, deinde Sacerdotes, & denique vniuerſum populum. Itaque expiatio Tabernaculi, expiationem Sacerdotum præcedebat, quando iam in anniuerſaria expiatione Sacerdotes, ac Ponti-

fex consecrati erant. Rationabilius igitur quando nec Pontifex, nec Sacerdotes consecrati habebantur; Tabernaculi expiatio reliquorum expiationem præcessisse dicendum erit; atque re vera Tabernaculum expiatũ fuisse. Quod autem expiatio Tabernaculi sanguine fieret, prȩter Iosephũ, sacer etiam textus loco proximè citato habet num. 15. dicens: *Cumque mactauerit hircum pro peccato populi, inferret sanguinem eius intra velum, sicut præceptum est de sanguine vituli, vt aspergat è regione oraculi, & expiet Sanctuarium ab immunditijs filiorum Israel, & à præuaricationibus eorum, cunctisque peccatis; iuxta hunc ritum faciet Tabernaculo testimonij*. & parum infra dicitur: *Postquam emundauerit Sanctuarium, & Tabernaculum, & Altare*, &c. Tabernaculum igitur expiabatur; & hæc expiatio sanguine fiebat, sicut de more fiebat cum alijs, vt infra ostendemus. in prima igitur Tabernaculi erectione, expiatio præcessit Consecrationem.

Aliquis fortasse cum Abulense ea ratione, nequaquam tunc primo sanguine expiandũ Tabernaculum fuisse existimabit; quia de nouo constructum, in deserto erigebatur, atque propterea nec dum peccatis populi fuerat prophanatum; quemadmodum cum per annum iam inter Israelitas perdurasset, eorumdem peccatis inquinatũ, ex more veterum credebatur. sic enim dicitur loco iam citato: *Et expiet Sanctuarium ab immunditijs filiorum Israel, & à præuaricationibus eorum, cunctisque peccatis*. Animaduertant quæso isti, se toto errasse cælo: nam quicquid non est Deo sacrum, prophanum esse reputatur: quamobrem quicquid de nouo Deo dedicatur; cum vsque ad illud tempus prophanum fuerit, non solum lustratione, sed expiatione, & consecratione indigere liquido cõstat. Argumẽtari enim possumus à pari de Altare, & Tabernaculo. nam sacrificiorum altare, quam immunditiam contraxerat in illius primæua erectione? aut quibus sordibus in peccatis filiorum

Israel

A Iſrael ſorduerat? concha illa ænea ad luſtrationem Sacerdotũ poſita, quas maculas ex peccatis filiorum Iſrael contraxerat? & nihilominus tam altare, quam illa ænea concha, ſanguine expianda mandantur, cum primo eriguntur; vt infra ex ſacris litteris probabitur. quinimo à conſecratione Altaris holocauſtorum, & conchæ æneæ, quæ erant extra Tabernaculum; à fortiori argumentari licet, eiuſdem ſacri Tabernaculi expiationem in prima eiuſdem erectione, atque conſecratione. in B eo enim quotidie ſacrum incenſum thymiamatis à Sacerdotibus offerrebatur; in eodem ob eius ſanctitatem, omnibus laicis ingreſſus interdicebatur, ad poſtremum vſque diem expiationem antecedentem; imò etiam in ipſo expiationis die, nemini ingreſſus in Tabernaculum, non tantum non permittebatur, quinimò per viginti cubitos, omnes ſeparabantur à quocumque ſacri atrij latere; cuius termini cortinis, & colũnis ſtatuebantur, ac decernebatur quouſque laicis venire con- C cederetur. nec dici poteſt expiandum Tabernaculum in die anniuerſaria, quod aliquod ſacrificij genus, pro peccatis populorum in illo offerreretur; nullæ enim in eo victimæ pro peccatis populorum cremabantur: quamobrem nullam poterat altare aliquando, ex commercio populorum contraxiſſe maculam: nihilominus ſanguine expiandum, ſemel in anno præcipitur; tanto rigore, vt hircum pro peccato in altari offerre minimè liceret; niſi prius Sanctuarium, Tabernaculum, & D Altare ſacrificiorum expiata fuiſſent. igitur etiam cum primũ Tabernaculum collocatum fuit, antequam diuino cultui deſtinaretur, ſanguine expiandum fuiſſe, indubitatum erit.

Quamuis verò in conſecratione Tabernaculi, vnctio expiationem ſequeretur, vt diximus, vt Tabernaculum ſanctificaretur; ſolius tamen ſanguinis expiatione, Tabernaculum, aut altaria, ac reliqua vtenſilia ſanctificari minimè poterant: nec enim ſacrum, aut ſanctum aliquid habebatur; quod ſacro vn-

guento vnctum non fuisset, vt habetur Exodi cap. 40. vbi agitur de vsu huius vnguenti in hæc verba: *Et assumpto vnctionis oleo, vnges Tabernaculum cum vasis suis; vt sanctificentur.* Sanctificatio autem hic dicitur, pro eodem quod consecrare; hoc enim vocabulum tãquam cõpositum ex *con*, & *sacro*; huius significationem sequitur: propterea, sicut sacrum sumitur, tam in bonam, quàm in malam partem; sic etiam consecratum, & consecrare: sed in malam partem non accipitur, nisi per respectum ad irata Numina, iuxta subiecti rationem, quod consecratur: quamobrem dicitur aliquis homo dijs consecratus, in malã partem; nimirum pro adeò scelesti homine, qui ne suis criminibus cõmaculet alios, ab eisdem segregandus sit, & Dijs deuouendus; vt de illo vindictam sumant, & pro sceleribus, atque criminibus diuino iussu, vel exilio, vel morte à reliquis segregetur, aut igne absumatur: in quo sensu sumitur etiam verbum græcum ἀνάθημα, latinè enunciatum anathema, in sacris oraculis vulgatæ editionis; sic etiam appellantur à Polluce ἀναθήματα sacra donaria; quæque Dijs deuota erant; quamobrem lib. 1. cap. 1. num. 24. dicit ἀνάθημα ποιήσασθαι, ἀναθεῖναι εἰς τὸ νεών, hoc est, *anathema facere, est templo dedicare.* proprio autem vocabulo hebraicè, illud idem per dictionem חֵרֶם *chxerem* significatur; qua ratione dixit Iosue ad filios Israel cap. 6. de Iericunte. *Vociferamini, tradidit enim vobis Dominus Ciuitatem, sitque ciuitas hæc anathema.* & infra. *Vos autem cauete ne de his, quæ præcepta sunt quippiam contingatis, & sitis præuaricationis rei, & omnia castra Israel turbentur. quidquid autem auri & argenti fuerit, & vasorum æneorum, ac ferri Domino consecretur, repositum in thesauris eius.*

In bonam vero partem consecrare, est aliquid religiosum facere, & Deo sanctum, vt dicit Cornel. front. itaque vocabulum consecrare ex sui natura, dicit aliquid deuouere Deo in cultum religionis, & in obsequium ministeriorum, quæ piè à mi-

A à ministris Deo offerũtur, hebraicè dicitur illud idẽ קדש *qhides*, hoc est, sanctificare, vel etiam חנך *chxanacx*, hoc est, gratum facere. Quamobrem si licet ab Etymologia argumentum significationis sumere; dicemus consecrare, esse aliquid Deo mancipare, vt in *l. si quando, 3. cap. de bon. vac.* quo verbo vsus est Iuli. in versione nouel. 6. pro verbo græco χειροτονεῖσθαι, quod significat manus imponere. Hoc enim modo ceptos consecrari in Ecclesia Christi Episcopos, liber Actuum Apo-
B stolorum planè docet; in quò per impositionem manus Spiritum sanctum recipiebant, qui Euangelij deseminandi causa ab Apostolis alicubi mittebantur.

Quamuis verò optimè consecrare per verbum καθιερόω, vel ἐκθειάζω dici possit; quasi per consecrationẽ aliquid diuinum fiat: in quo sensu de Sacerdotibus dicitur Exo. 29. *Sed & hoc facies, vt mihi in Sacerdotio consecrentur.* & infra. *Et thiaram in capite eius, & laminã sanctam super thiaram, & oleum vnctionis super*
C *caput eius, atque hoc ritu consecrabitur.* & cap. 40. eiusdem libri dicitur de Tabernaculo, & omnibus illius vtensilibus. *Et assũpto vnctionis oleo, vnges Tabernaculum cum vasis suis, vt sanctificentur. Altare holocausti, & omnia vasa eius, Labrum cum basi sua, omnia vnctionis oleo consecrabis, vt sint Sancta Sanctorum.* Sicque passim, ac frequentissimè in diuinis oraculis; præsertim in nostro textu, cum tamen in Græcis exemplaribus verbum ἁγιάω legatur. Verbũ tamen χειροθετέω, me iudice, rectius
D, quam reliqua vocabula exprimit vim dictionis consecrare, cũ manuum impositionem significet; & sine opere manuum consecratio, in piã significationem nulla ratione accipi potest. Quamobrem non solum in Ecclesia Christi, in sacramentorum administratione varia manuum impositio requiritur; cum primis in sacramento Ordinis, atque Episcopalis dignitatis; verum etiam apud veteres, prophanæ religionis sectatores, in consecrationibus, manus cum primis in numero habeban-

bantur. refert enim Alex.ab Alex.lib.6.gen.dier.cap.14.quod is, qui Templum dedicabat, poſtem eiuſdem Templi tenere cogebatur; aliquo Pontifice præeunte, qui certa quædam, & ſolemnia verba effaretur. quod etiam teſtatur Val.Max. lib.5. cap.10. & ante hunc Cicer. in orat. pro domo ſua: *Verbone Pontifices putatis*, inquit, *ſi is poſtem tenuerit, & aliquid dixerit domum vniuſcuiuſque conſecrari poſſe?* & ibid. *Poſtem teneri in dedicatione oportere videor*. ita Cicero. ex quibus liquet poſtem tenere debuiſſe eum, quem Senatus dedicationi præfeciſſet; licèt in dedicanda ara, vel ſimulachro manus minimè requirerentur, vt docet Alex.ab Alex.vbi ſupra. Nec ſolum manibus, poſtes Templi, vel Tabernaculi tenebantur, ab his qui Idola colebant; ſed ſabina etiam herba manibus geſtabatur, vt idem auctor ſcribit. in omni igitur Conſecratione manuum miniſterium fuiſſe neceſſarium perſpicuum fit.

Verum nec poſtes Templi Salomonem tenuiſſe, nec tentoria Tabernaculi Moyſem manibus in Conſecratione illorum apprehendiſſe legimus, nec putamus: quia Salomoni Sacerdotum ingredi atrium non permittebatur; in quo Sacerdotum atrio Templi poſtes aperiebantur. nec Moyſen Sacerdotem, & Ducem populi id feciſſe legimus; nondum Aaron conſecrato, qui præiret, verbaque proferret: nec enim idololatras ſacra tractare nouerant; niſi per quamdam κακοζηλίαν, nec nobis ſuadere debemus omnia illos nouiſſe, quæ ad Conſecrationem pertinebant: aut ſacra oracula omnino prophanis ritibus, ac vſibus coarctanda ſunt; vt velimus, quæ apud eos leguntur, in ſacris etiam apparere litteris.

Moyſes igitur in dedicationibus, & conſecrationibus nō poſti, ſed oleo manum admouiſſe legimus Exodi 40. dicente Spiritu ſancto: *Et aſſumpto vnctionis oleo, vnges Tabernaculum cum vaſis ſuis, vt ſanctificentur altare holocauſti, & omnia vaſa eius, labrum cum baſi ſua, omnia vnctionis oleo conſecrabis, vt ſint*

A *ſint Sancta Sanctorum*. & paſſim oleo omnia conſecrata leguntur in Scripturis.

In quibus verbis adhuc requirendum relinquitur: an hæc Tabernaculi ſacra vnctio, aſperſione fieret, an verò linitione. Si enim aſperſione fiebat; ambigendum adhuc ſupereſt; an hæc aſperſio inſtrumento aliquo, an miniſterio digitorum fieret, & ita aſpergendum ſacro oleo Tabernaculum fuerit. His enim tribus modis manus in Conſecratione adhibitas conſtat.

B verum dubitandi locum ademit interpretatio, quam noſter vulgatus habet Leuit. 8. de hac vnctione loquens in hæc verba: *Tulit & vnctionis oleum, quo liniuit Tabernaculum cum omni ſuppellectili ſua*. Quæ verba in hebraico Codice ſic legenda eſſent: *Tulit quoque Moyſes oleum vnctionis, & vnxit Tabernaculum, & omnia quæ in illo erant, ſanctificans ea*. Quamuis igitur hebraica exemplaria, non explicent modum vnctionis; id explicat in verbo *liniuit*, interpres vulgatus. Vtrum

C verò id fieret, in angulis Tabernaculi formata Græca littera K, vt dixit Nicolaus de Lyra, niſi librariorum in meis exemplaribus ſatis peruetuſtis error adſit; vel Græci *Chi*, in hunc modum X, vt docet Rabbi Salomon, vel alio modo, incertum omninò remanet. quamobrem ſi aliter alijs ſentiendum videbitur; illorum iudicio decernenda relinquuntur. Sufficiat nobis olei inunctione, atque linitione Tabernaculum conſecratum cenſeri.

D

CAP.

A

CAP. XXXV.

Sacræ Arcæ materia aperitur, & forma, quam aliqui ponunt improbatur.

Ad loca Exodi 25. *Arcam de lignis setim compingite, cuius longitudo habeat duos & semis cubitos: latitudo cubitum & dimidium: altitudo cubitum similiter, ac semissem*, &c. Ibid. 26. *Facies & velum de hyacintho, & purpura, coccoque bis tincto, & bysso retorta, opere plumario & pulchra varietate contextum: quod appendes ante quattuor columnas de lignis setim, quæ ipsæ quidem deauratæ erunt, & habebunt capita aurea*. & ad alia plura.

B

C

TOTVM sacrum Dei Tabernaculum duabus partibus diuidebatur; nimirum in anteriori, & posteriori, quæ ad Occidentem vergebat, & sex colũnis retro, siue tabulis claudebatur; & à reliquo Tabernaculo quattuor columnis separabatur; non quidem insimul iunctis sicut reliquæ, quæ parietes constituebant; sed inter se ea ratione distinctis, atque dispositis, vt veli suspensuram columnæ tenerent; aditus summo Põtifici tantum aperirent; cæteris verò ita præcluderent, vt nec videre possent quid ibi haberetur intra Sanctum Sanctorum. Hæc Tabernaculi pars Sanctior, vt vidimus, dicebatur; quia in eo Deus responsa consulentibus dabat, & ea quæ ad belli, pacisque exercitui Israelicito concernebant, ipse vnus decernebat. diceretur apud Latinos Aditus, Oraculum, & sacratior Tẽpli pars. Hæc igitur Sanctum Sanctorum, quod tertiam totius Taber-

D

A Tabernaculi partem occupabat, decemque cubitorum erat, claritatis gratia iam ſupra cap. 33. delineatum dedimus. In hac igitur ſacratiori Tabernaculi parte, ſacram Arcam ſeruari, præcepit Deus; vnà cum ſuis vectibus; quibus deferri de loco ad locum poſſet; ſi quando caſtra mouenda eſſent. de his ſic dicitur in ſacro textu, Exodi 26. *Facies & velum de hyacintho, & purpura, coccoque bis tincto, & byſſo retorta, opere plumario, & pulchra varietate contextum; quod appendes ante quat-*
B *tuor columnas de lignis ſetim, quæ ipſæ quidem deauratæ erunt, & habebunt capita aurea, ſed baſes argenteas. Inſeretur autem velum per circulos, intra quod pones Arcam teſtimonij, quo & ſanctuarium & ſanctuarij ſanctuaria diuidentur. Pones & propitiatorium ſuper Arcam teſtimonij in Sancta Sanctorum.*

Hæc loca ſacratiora religionis, quæ Sancta Sanctorum in ſacris litteris dicta fuere, Oracula dicebantur ab Ethnicis, quia in eo idola oracula edere putabantur: quamobrem commu-
C nia fieri oſtentui, atque prodigij loco illi accipiebant. hac de cauſa Herodian. lib. 1. vrbem conflagraſſe ſcribens ſub Commodo Marci filio; eam conflagrationem inter prodigia recenſet: ea cum primis de ratione, quod Palladium in templo Veſtæ ſacrum, viſus palam fuerit. ſic enim ſcribit: καταφλέξαν δὲ τὸ πῦρ τόν τε νεὼν, καὶ πάντα τὸν περίβολον ἐπενεμήθη, καὶ τὰ πλεῖστα τῆς πόλεως, καὶ κάλλιστα ἔργα. ὅτε καὶ τῆς ἑστίας τοῦ νεὼ καταφλεχθέντος ὑπὸ τοῦ πυρὸς γυμνωθὲν ὤφθη τὸ τῆς Παλλάδος ἄγαλμα, ὃ σέβουσί
D τε, καὶ κρύπτουσι ῥωμαῖοι, κομισθὲν ἀπὸ Τροίας ὡς λόγος, ὅτε πρῶτον, καὶ μετὰ τὴν ἀπ' ἰλίου εἰς ἰταλίαν ἄφιξιν, εἶδον οἱ καθ' ἡμᾶς ἄνθρωποι. ἁρπάσασαι γὰρ τὸ ἄγαλμα αἱ τῆς ἑστίας ἱέρειαι παρθένοι, διὰ μέσης τῆς ἱερᾶς ὁδοῦ εἰς τὴν τοῦ βασιλέως αὐλὴν μετεκόμισαν. Quæ ſic interpretantur. *Conſumente autem igne templo,* ſupple pacis, *& omnia quæ circumcirca poſita erant, plurima quoque & pulcherrima ædificia ciuitatis: inter quæ conflagrato quoque ab igne Veſtæ tẽplo, ſic vt Palladis quoque ſimulacrum conſpiceretur, quod colunt & in arcano*

Roma-

Romani habent, à Troia, vt dicunt, primo allatum; & postquam ab Ilio in Italiam deuenit, conspexere apud nos homines. nam virgines sacerdotes, rapientes simulacrum Vestæ, per mediam sacram viam in aulam Imperatoriam transtulerunt. Quæ dolens Ouidius lib. 6. Fastor. num. 437. & referens quæ Metellus magnæ fortitudinis vir fecerit, ab incendio Palladium, & reliqua sacra surripiens, ait: A

Heu quantum timuere Patres? quo tempore Vesta
Arsit, & est tectis obruta pene suis? B
Flagrabant sancti sceleratis ignibus ignes,
Mistaque erat flammæ flamma profana piæ.
Attonitæ flebant demisso crine ministræ,
Abstulerat vires corporis ipse timor.
Prouolat in medium, & magna succurrite voce,
Non est auxilium flere, Metellus ait.
Pignora virgineis fatalia tollite palmis,
Non ea sunt voto, sed rapienda manu. C
Me miserum, dubitatis ait; dubitare videbat,
Et pauidas posito procubuisse genu.
Haurit aquas, tollensque aquas, ignoscite dixit,
Sacra, vir intrabo non adeunda viro.
Si scelus est, in me commissi pœna redundet,
Sit capitis damno, Roma soluta mei.

Ex quibus perspicuè cognoscitur loca in templis habuisse idololatras, in quibus omnibus aditus occludebatur, & sanctiora, atque sacratiora religionis asseruabãtur: quæ prophanari, quauis occasione, mali ominis arbitrabantur; vt vidimus ex Herodiano, & Ouidio: quæ loca Penetralia, Penum, Aditus, & Sacraria etiam dicebantur; illaque adire præterquam Sacerdoti Summo, summum nefas existimabant. vt de Heliogabalo idem quoque Herodianus scripsit lib. 5. dum Deos quoque illuderet, Palladisque simulachrum afferre iussisset, vt Deo suo D

coniu-

A coniugem quæreret: cui dotis loco, omnium templorum donaria auferri voluit, ſuoque idolo dari. Nam etiam Ælius Lampridius in Heliogabalo ſic ſcribit: *Sacra Populi Romani ſublatis penetrabilibus prophanauit. ignem perpetuum extinguere voluit.* & infra: *Et in penum Veſtæ, quod ſolæ virgines, ſolique Pontifices adeunt irrupit, pollutus ipſe omni contagione morum, cum ijs qui ſe polluerant. & penetrale ſacrum eſt auferre conatus, cumque ſeriam, quaſi veram rapuiſſet, quoniam Virgo maxima falſam* B *monſtrauerat, atque in ea nihil reperiſſet; applosam fregit; nec tamen quicquam religioni dempſit; quia plures ſimiles factæ dicuntur, ne quis veram vnquam poſſit auferre. hæc cum ita eſſent, ſignum tamen quod palladium eſſe credebat abſtulit, & auro fictum in ſui Dei templo locauit. Matris etiam Deum ſacra accepit; & adeò debaccatus eſt, vt typum eriperet, & alia ſacra quæ penitus habentur condita.* & infra: *Lapides qui Diui dicuntur, ex proprio templo Dianæ Laodiceæ, ex adito ſuo, in quo id Oreſtes poſuerat, afferre* C *voluit.* hæc ex Lampridio allata ſunt. In quibus nobis minimè diſputandum erit, qui nam ſint Diui lapides Dianæ, de quibus rectè, me iudice, Iacob. Guth. lib. 3. de iure Pontif. cap. 5. neque cum criticis, quærendi ſunt lectionis mendi, & alij reponendi. Sed ſatis cenſuimus probaſſe, vnius teſtimonio, tam Romanos, quam Græcos in ſuis templis, ſacratiora habuiſſe loca, in quibus ſacratiora quoque religionis reponerẽt. neque fas eſſet niſi ſolis Pontificibus ſummis, maximiſque, D loca illa adire. ſicuti etiam ſacrum Dei tabernaculum, in cuius ſanctiori, ac ſecretiori parte Dei iuſſu, Arca fœderis collocata fuit, de qua ſic Philo lib. 3. de vita Moyſ. ἡ δὲ κιβωτὸς ἐν ἀδύτῳ καὶ ἀγάτῳ τῶν καταπετασμάτων ἔσω κεχρυσωμένη πολυτελῶς ἔνδοθεν καὶ ἔξωθεν ἧς ἐπίθεμα, ὡσανεὶ πῶμα τὸ λεγόμενον ἐν ἱεραῖς βίβλοις ἱλαστήριον. hoc eſt, *Arca autem in adyto, & intra vela poſita eſt. inaurata pretioſiſſimè intus & foris, cui operculum impoſitum eſt, dictum in ſacris libris Propitiatorium.*

In

In huius sacræ Arcæ forma minimè mihi laborandum existimabã: nam in ea è latebris eruenda Arias Montanus, Torniellus, Ioannes Baptista Villalpandus, Abulensis, & alij me doctiores, fœlicissimè laborasse cognoueram: cuncta nihilhominus, quæ ad illius fabricam spectant contemplando; plurima in eorum lucubrationibus desideranda videor videre; quæ totam illius structuram illustrent. vt illorum igitur studia, nostrosque labores appareant; sacræ Arcæ nomina, materia, & forma considerandæ erunt: & in forma in qua maior apparet difficultas, Arca ipsa, operculum, siue Propitiatorium, duo Cherubin, & Cherubinorum alæ sigillatim contemplabimur, annulos etiam & vectes ad Arcam hinc inde transferendam, quibus diligentissimè contemplatis totius Arcæ fabrica perspicua fiet.

Aliquid igitur de eius nominibus dicenda remanent, vt sacræ Arcæ notitia plena habeatur. nam Arcam dici ab arcendo fures, sunt aliqui ex Latinis, qui dicant: hanc autem sacram Arcam, de qua loquimur; & in Tabernaculo Dei sanctiorem tenebat locum, similitudine tantum, & nomine Arcam dictam arbitramur. Arca enim quæ communibus vsibus seruit, hebraicè תֵּבָה *theuah* dici solet; hanc autem de qua loquimur אָרוֹן *haron* in sacris oraculis dictam constat: fortasse ab אֶרֶן *heren* lignum cedri, ex quo similia vtensilia apud Israelitas parabantur; ac propterea eo nomine significabantur: sed diuinæ litteræ varijs adiunctis, cum de sacra, aut communi Arca loquuntur, sese explicant. aliquando enim Arca fœderis hæc sacra dicitur, aliquando Arca Testimonij appellatur; interdum Arca sanctificationis, diuersaque tandem sortitur nomina, iuxta diuersitatem respectuum, quæ in populis Israelitis operabatur.

Dicebatur enim Arca fœderis; quia Deus pacto se cum Israelitis conuenerat, de introducendo eos in terra promissionis; nimi-

A nimirum in regionibus Cananæorum; suamque præsentiam, ac opem illi populo, quousque in eam regionem introduceretur, spoponderat: quamobrem quia ratione pacti, nube super Tabernaculum existente, id cauerat Deus; propterea Arcam fœderis illam appellari voluit. Arca testimonij dicebatur, ratione tabularum Legis, digito Dei scriptarũ, quæ testimoniũ appellantur sæpissimè in sacris litteris, vt cap. 25. Exo. dicitur: *Respiciantque se mutuo versis vultibus in Propitiatorium, quo*
B *operienda est Arca, in qua pones testimonium, quod dabo tibi.* Erant enim tabulæ illæ, quasi chirographum pacti initi, inter Deum & populum Israeliticum, quo populus obligabatur ad obseruantiam, & cultum Dei, iuxta leges ab ipso latas, in quibus ille consenserat. Denique dicebatur Arca Sanctificationis, Sanctuarij, siue Sanctitatis; quia inter sanctiora vasa Deo dicata, principem tenebat locum; & in sanctiori adyto locum habebat: tum etiam quia sanctificationis oleo inuncta, tota vndi-
C que consecrata erat; nec ab aliquo contrectari, sed nec videri poterat, præterquam à Sacerdotibus Deo consecratis, sacroque oleo inunctis; ac propterea tota illa Arca sanctificata, sanctificationis etiam erat ijs, qui eam contrectassent, aut vidissent, aut denique debito cultu venerati fuissent. Supra eam duo Cherubim erant, hinc inde in illius extremitatibus positi; de quorum forma nobis statim agendum erit.

Ad ea quę sub pedibus duorum Cherubim iacebant, nimirum
D ad Arcam descendamus. Hæc tota erat lignea, in extremitatibus, ad latera, & in plano inferiori, circumquaque aureis laminis tam intro, quam foris tecta; ita tamen vt in plano superiori circumcirca corona aurea circumgiraretur, & tandem tabula quadam tegeretur, atque clauderetur; non quidem lignea, aut laminis aureis contecta, sed tota ex solido auro: quæ tabula & sacræ Arcę clausura, intra auream coronam complectebatur; vt compagines Arcæ, ac tabulæ aureæ, foris nulla ra-

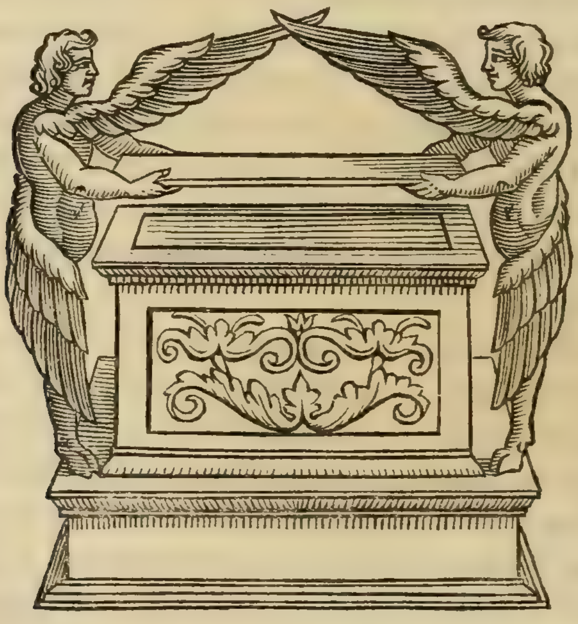
tione apparerent. Dicebatur tabula hebraicè הַכַּפֹּרֶת *hacaporet*, idest tegumentum, coopertorium, ea enim sacra Arca omnino claudebatur, atque operiebatur. hoc negant aliqui, sed potius suspensam eam arbitrantur, supra Arcam manibus duorum Seraphim substentatam. ita Villalpandus eam habet in sua de sanctuario templi delineata figura: verum dictio hebraica הַכַּפֹּרֶת *hacaporeth*, quo vocabulo hæc tabula nominatur, in sacris codicibus, illius sententiæ omnino repugnat: est enim à radice כָּפַר & significat cooperire, contactu eius rei, quæ operitur; ita vt claudatur, sicut ex pluribus sacræ Scripturæ locis patet; quamobrem collocanda erit hæc tabula supra Arcam, ita vt omnino eam claudat, sicut etiam Iosephus apertissimè dixit lib. 3. Antiq. cap. 6. in illis verbis: στρόφιγξιν τὲ χρυσοῖς τὸ ἐπίθεμα προσηνωμένον εἶχεν θαυμαστῶς, ὃ πανταχόθεν ἴσον ἦν, κατ' οὐδέτερον μέρος ἐξοχαῖς τὴν διαρμοσίαν λυμαινόμενον. hoc est, *Cardinibus autem aureis tegmen coaptatum habebat mirabiliter, quod vndique æquale erat, vtriusque partis extremitates, iuxta compagines, non vitians*. non est igitur cur supra Arcam, medio in aëre eleuetur hæc tabula; sed Arcam omnino claudat, necesse est. Græcè dicitur ἱλαστήριον; & latinè *Propitiatorium*. vel quia, vt puto, præcepta moralia ea in Arca claudebantur; quæ qui obseruauerit Deum propitium certo habebit; iuxta illud Saluatoris nostri, hoc fac & viues: vel etiam quia cum expiaretur populus & tabernaculum, & vtensila illius; hæc tantum sacræ Arcæ pars sanguine, expiationis causa, conspergebatur. Dicitur etiam aliquando oraculum, quia erat quasi subpedaneum diuini tribunalis, vnde ipse oracula edebat.

De materia duorum Cherubim nihil dicendum remanet, cũ essent aurea. sic enim de his dicitur Exodi 25. *Duos quoque Cherubim aureos, & productiles facies ex vtraque parte oraculi*. Ne quis verò laminis aureis, & vacuos faciendos hos Cherubim arbitraretur; in textu Cherubim faciendi dicuntur ex auro

A auro ductiles. Quamuis verò ductile dicatur, quod facile malleis extenditur; hoc aurum non propterea tale dicitur, quod auro in laminis extenso malleo illi fieri deberent; sed aurum ductile hic dicitur, vel ad significandam huius auri excellentiam, quo Cherubim effigiabantur; nimirum ex auro puro, quod facile malleis ducitur. vel aurum ductile dicitur, quod in typo aurum liquefactum proijciendum esset. Hebraicè enim apertissimè dicitur זָהָב מִקְשָׁה *zahau miqsciah*, idest B *aurum solidum*, aurum durum. nam dictio קָשָׁה *qhasciah*, à qua illa formatur, significat durum, & difficile aliquid esse. itaque metallum dicitur durum, quod non est inane, aut vacuum, sed solidū, ex quo auro Cherubim hos faciendos, voluit Deus. Græca exemplaria habent χρυσοῦ τορευτοῦ, *auro tornato*. hoc est, torno elaborato auro. Non quidem, quod Cherubim torno elaborari possent; sed tale appellatur metallum solidum & non inane, aut vacuum; vel etiam quia hi duo Cherubim, cum C strijs sub pedibus effigiari necessarium fuit; vt in ipsa aurea tabula, quam sub pedibus habebant rectè firmarentur, inconcussèque starent.

Cherubim forma maiorem difficultatem habet: nam duorum Cherubinorū pedes, fuerint ne in humana specie facti, vt voluit Arias Montanus, an vitulini, vt Villalpandus, & alij senserunt, res est adeò incerta, vt nihil certi in his decerni possit. Nulla verò ratione admittenda videtur Ioannis Baptistæ Vil- D lalpandi, aut illorum sententia, qui sacræ huius Arcæ coronidem inferiorem, duorum Cherubim basim constituunt, & in ea dispositione Cherubinos statuunt per extrema Arcæ; vt hanc supra femora, & circa vmbilicum ipsorum eleuantes, Propitiatorium non quidem eiusdem Arcæ tegumentum, ita vt Arcam claudat, statuunt; sed supra Arcam tantisper eleuatum, duorū Cherubim manibus substentatum, medio in aere suspendunt. huic enim formæ repugnant veteres Hebræorum

Scriptores, & ſacra quoque oracula. nam Philo Iudæus, qui A
Arcam, vt in templo iacuerat, ſaltem ex traditione optimè
nouerat, Propitiatorium baſim ſcribit; in qua duo Cherubim
ſubſtentarentur. ſic enim ait: τὸ δ' ἐπίθεμα τὸ προσαγορευόμενον
ἱλαστήριον, βάσις ἐστὶ τῶν πτηνῶν δυεῖν, ἃ πατρίᾳ γλώττῃ προσαγορεύεται
χερουβὶμ, ὡς δ' ἂν ἕλληνες εἴποιεν, ἐπίγνωσις, καὶ ἐπιστήμη πολλή. hoc
eſt, *Operculum autem appellatum Propitiatorium, baſis eſt duorum volucrum, quæ paterna lingua appellantur Cherubim, vtque græcè dicatur, ſcientia & doctrina multa.* Quamobrem Icon ſa- B
cræ Arcæ ex Villalpando, hic delineari ſtuduimus, vt quæ diximus, & dicenda remanent clariora fiant.

C

D

Ioſephus quoque loco iam citato, de hac Arca loquitur dicens:
τῷ δ' ἐπιθέματι αὐτῆς ἦσαν πρόσυποι δύο χερουβεὶς μὲν αὐτοὺς ἑβραῖοι καλοῦσιν. hoc eſt, *Operculo quidem illius, hoc eſt Arcæ, erant duæ figurationes, Hebræi Cherubinos quidem illos dicit.* Fuit autem Ioſephus Ieroſolymitanus Sacerdos, nobilis genere, Magiſtratibus in propria gente inſignis, doctiſſimus per omnia, & ob

ſolam

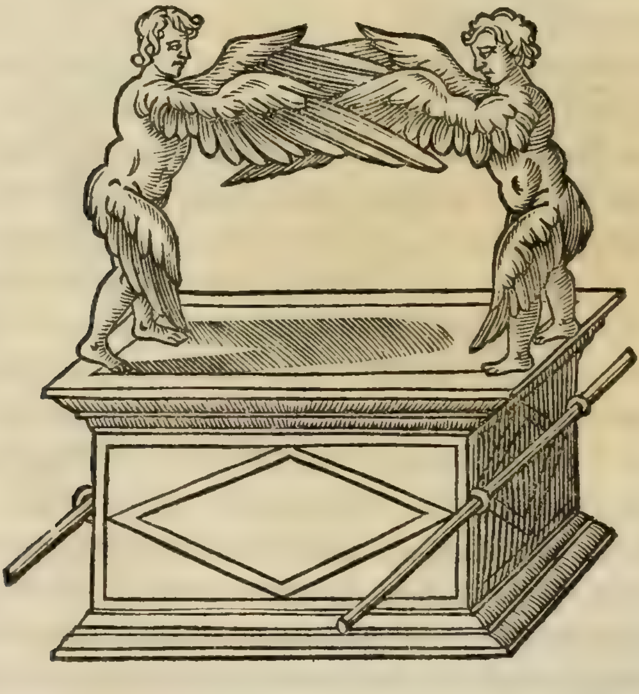
A solam summam scientiam, Vespasiano, ac Tito carus: quamobrem scientiæ causa dubitandum minimè erit, quin veram sacræ Arcæ formam cognouerit. Quibus quidem duorum Scriptorum testimonijs liquet, Arcam non bene figurari, nisi Propitiatorium, eiusdem Arcæ operculum, basis etiam duorum Cherubim constituatur. in quo quidem grauissimè deceptum Ioannem Baptistam Villalpandum, res est notissima, in eam, quam ex eius fabrica Templi sacræ Arcæ figuram,
B iam supra delineatam monstrauimus.

Nam præterquam quod ab hac forma, multa deesse, ex his quæ habentur in sacris textibus videntur: nimirum duorum Cherubinorum alæ, & alia multa quæ capite sequenti monstrabuntur; displicet quammaximè Propitiatorium, manibus duorum Cherubinorum substentatum, sacramq. Arcam nulla ratione claudentem, aut tegentem, vt ex dictis, & allatis Iosephi, atque Philonis testimonijs fieri debuisset. Quorum
C testimonia quam consentanea sint cum his, quæ in sacris dicuntur litteris textus sacer declarat, dicens cap. 37. Exodi: *Duos etiam Cherubin auro ductili* (supple, fecerunt Beseleel & Oliab) *quos posuit ex vtraque parte Propitiatorij Cherub, vnum in summitate vnius partis, & Cherub alterum in summitate alterius partis: duos Cherubim in singulis summitatibus Propitiatorij, extendentes alas, & tegentes Propitiatorium, seque mutuo, & illud respicientes*. hæc sacer textus: ex quibus liquet, Propitiatorium
D sacræ huius Arcæ, pedum quoque Cherubim basim, & subpedaneum fuisse. non enim iubet Deus fieri Cherubinos in summitate extremorum sacræ Arcæ, aut in eiusdem extremis constituit; sed duabus extremitatibus Propitiatorij, duos Cherubinos statuere iubet. Igitur non Arca, sed Propitiatorium, Cherubinorum subpedaneum statuendum voluit; & eodem Propitiatorio sacram Arcam claudi, ac contegi.

Similiter dicendum est, non rectè figurari à Torniello, Arias

Montano, & recentioribus alijs, qui Propitiatorium ſubpedaneum ſtatuunt; & ſuper illud duos Cherubim ſeſe inuicem alis complectentes: ita nimirum, vt vnius alæ extenſæ, ſuis extremitatibus alterius Cherubim alas in extremis ſimiliter partibus ſecet; ſic enim alas re vera extendunt, atque expandunt, vt dicitur Exodi 25. ibid. Exodi 37. nequaquam verò ea ratione extendunt, atque alas expandunt, vt Propitiatorium, quod Arcam operit, & ſub illorum pedibus iacet, tegatur; ſed omnino in tectum, atque diſcoopertum remanet contra præſcriptam à Deo formam. Mitto quòd ex Rabbinis de maſculino, ac fęminino ſexu Arias Montanus in duobus Cherubim dixit. Sunt enim potius irridenda, quam complectenda viro Chriſtiano. hæc ex illis Scriptoribus commixtam Arcam delineatam dedimus.

A B C D

CAP.

A

CAP. XXXVI.

Sacræ Arcæ vera forma oſtenditur.

Ad loca Exodi 25. *Duos quoque Cherubin aureos, & productiles facies ex vtraque parte oraculi; Cherub vnus ſit in latere vno, & alter in altero,* B *vtrumque latus Propitiatorij tegant, expandentes alas, & operientes oraculum, reſpiciantque ſe mutuo verſis vultibus in Propitiatorium quo operienda eſt Arca.* Illuſtratur locus 1. Paralip. 28. *Vt ex ipſo fieret ſimilitudo quadrigæ Cherubin extendentium alas, & velantium Arcam fœderis Domini.* & ad alia plura.

C

VIDIMVS capitulo præcedenti materiam, tam Arcæ, quàm Cherubinorum, in quibus nulla eſt difficultas, circa formam difficultas omnis verſatur. quid doctiſſimi viri ſenſerint de hac forma aperuimus; nunc quò noſtra tendant ſtudia explicare conabimur: & quid de forma Arcæ, ex ſacris oraculis excogitauerimus, pro viribus aperire tētabimus; vt do- D ctiores doctiora à nobis in medium afferant, quibus noſtra inſcitia aperiatur. Verum ne quòd à nobis dicetur, quis ſuſpicetur alienum à ſacro textu; hic illum apponendum cenſuimus, vt in ſacris Biblijs iacet. Sic enim de forma Arcæ cap. 25. Exodi, in ſacro textu dicitur: *Arcam de lignis ſetim compingite, cuius longitudo habeat duos & ſemis cubitos: latitudo, cubitum & dimidium: altitudo, cubitum ſimiliter ac ſemiſſem. Et deaurabis eam auro mundiſſimo intus & foris: facieſque ſupra, coronam au-*

ream per circuitum. Hæc eadem habentur, tam de longitudine, quàm de latitudine, & statura ipsius Arcæ in cap. 37. Exodi. & quia omnia, quæ ad cultum sacrorum instituta fuere portatilia fieri debuerunt: propterea cogitandum fuit, qua ratione Arca portari posset, atque propterea de instrumentis quibus portaretur dicitur: *& quattuor circulos aureos, quos pones per quattuor Arcæ angulos: duo circuli sint in latere vno, & duo in altero. Facies quoque vectes de lignis setim, & operies eos auro. Inducesque per circulos, qui sunt in Arcæ lateribus, vt portetur in eis: qui semper erunt in circulis, nec vmquam extrahentur ab eis*. sunt autem in hac sacra fabrica distinguenda superiora ab inferioribus. In superiora enim habebantur Cherubim, & Propitiatorium, inferius Arca ipsa, si rigurosè loquamur: nō enim totum tribunal dicebatur Arca; sed solum, quæ sub pedibus Cherubinorum erat, & Propitiatorio tegebatur. quamobrem vsus quoque in tota hac fabrica distinguendus erit: & quidem de vsu Arcæ, quæ eius erat formæ, vt in ea seruarētur sacræ legis tabulæ dicitur: *Ponesque in Arca testificationem quam dabo tibi*: sicut etiam de eodem vsu dicitur parum infra: *In qua pones testimonium quod dabo tibi*. Erat autem, sacræ huic Arcæ ligneæ, auro tectæ, in superiora tegumentum totum aureum, quo Arca claudebatur; erat etiam corona aurea qua complectebantur, quę in circuitu per latera Arcæ habebantur. de tegmine longitudine, atque latitudine eadem docentur in sacro textu, ac de Arca dictum fuerat. his verbis de eo: *Facies & Propitiatorium de auro mundissimo: duos cubitos & dimidium tenebit longitudo eius, & cubitum ac semissem latitudo*. Cum igitur Propitiatorium Arcæ operculum tetigimus, Cherubim contemplemur, de quibus dicitur: *Duos quoque Cherubim aureos & productiles facies, ex vtraque parte oraculi. Cherub vnus sit in latere vno, & alter in altero. Vtrumque latus Propitiatorij tegant expandentes alas, & operientes oraculum, respiciantque se mutuo*

versis

A *versis vultibus in Propitiatorium, quo operienda est Arca.* Horum Cherubim vsus nobis considerandus proponitur, & explicatur in sacro textu illis verbis: *Inde præcipiam, & loquar ad te supra Propitiatorium, ac de medio duorum Cherubim, qui erunt super Arcam testimonij, cuncta quæ mandabo per te filijs Israel.* Postrema huius sacræ fabricæ pars, qua illius superiora, describuntur, totius fabricæ formam nobis aperiet. Ex his enim constat; ea ratione collocandos fuisse Cherubim, hinc inde supra

B Arcam, vt Dei sedem constituerent; & Imperatoris tribunal componerent. consuetudo enim fuit Principum omnium, in quacumque Republica, tribunalia, sedesque magnificentissimas, auro, gemmisque contextas habere. nam & Virgil. lib. 1. Æneid. solium Didonis scribens in aduentu Æneæ, ait:

> *Tum foribus Diuæ, media testudine Templi*
> *Septa armis, solioque alto subnixa resedit,*
> *Iura dabat, legesque viris, operumque laborem*
> C *Partibus æquabat iustis, aut sorte trahebat.*

Et quia in re nota versamur, testimonio Scriptorum plurimorum minimè egemus. verum de hoc tribunali, Imperatoriaque sede, quemadmodum etiam de proprio Tabernaculo sibi parando, Deum nihil egisse constat; quousque populus, atque reliqui totius exercitus milites, in castra degentes, illum Ducem summum elegissent; quod infra probabitur. nam & in castris tum Romæ, tum etiam in bello, tribunalia habuisse

D Imperatores Romanos constat. quamobrem Herodian. lib. 1. vbi Marci Imperatoris extremum diem narrasset; statim Cōmodi electionem in Imperatorem scribens, ait: παρηγγέλθη τε δὴ πᾶσιν ἥκειν εἰς τὸ εἰωθὸς πεδίον αὐτοὺς ὑποδέχεσθαι· προελθὼν δὲ ὁ Κόμμοδος, τάς τε βασιλείους θυσίας ἐπιτελέσας, καὶ βήματος αὐτῷ εἰς ὕψος ἀρθέντος ἐν μέσῳ τῷ στρατοπέδῳ ἀνελθεῖν ἐπ' αὐτό. hoc est: *Edictum itaque omnibus* (supple est) *venire in campum, vt de more frequentes. procedens autem Commodus, sacrificauit regias victimas;*

& tri-

& tribunal ei in altum erigentes in medio caſtrorum, aſcendit ſuper illud. Quin etiam aliquando in agro milites dum eſſent; deque imperio, ac pro Imperatore agendum eſſet; tribunal ex arborum frondibus eidem erexerunt. teſte Plin. in Panegyr. Traiano dicto: *Decora facies Conſulis*, inquit, *multa poſt ſæcula tribunal viridi ceſpite extructum, nec faſcium tantum, ſed pilorum, ſignorumque honore circumdatum. augebant maieſtatem Præſidentis, diuerſi poſtulantium habitus, ac diſſonæ voces, raraque ſine interprete oratio.* Imperatoriæ igitur conſuetudini indulgens, non ſolum tentorium more caſtrorum, ſed etiam in tentorio tribunal, ac ſolium ſibi conſtitui iuſſit Deus; ex quo more Imperatorio expediret; tam quæ ad pacem, quam quæ ad bella pertinebant. quamobrem totius Arcæ fabricam formam ſolij Imperatorij habuiſſe, perſpicuum eſſe debet. Clariora hæc fient tum Scriptorum teſtimonio, tum etiam ſacrarum litterarum auctoritate. nam Ioſephus lib. 3. Antiq. cap. 6. de ſacra Arca ſcribens, affirmat Moyſem, propterea hos duos Cherubim Arcæ hinc inde appoſuiſſe, quia illos viderat in Dei ſolio. ſic enim ait: τῷ δ' ἐπιθέματι αὐτῆς ἦσαν προσ- τυποι δύο χερουβεὶς μὲν αὐτοὺς ἑβραῖοι καλοῦσιν. ζῶα δ' ἐστὶ πετεινὰ μορφὴν δ' οὐδενὶ τῶν ὑπ' ἀνθρώπων ἑωραμένων παρὰ πλήσια. μωυσῆς δὲ φησὶν τῷ θρόνῳ τοῦ Θεοῦ προστυπεῖς ἑωρακέναι. hoc eſt, *Operculo autem eius duæ effigies inerant. Cherubim quidem illos Hebræi appellant. animantia autem ſunt volucria, ſpecie quidem nemini ex hominibus vnquam viſa; Moyſes autẽ dixit, throno Dei figurata vidiſſe.* Itaque duo Cherubim, quos ſculpẽdos in ambobus ſacræ Arcæ extremis iuſſit Moyſes; ea de ratione fecit, quia in diuino tribunali ea viderat. quamobrẽ ad omnium ſtructurã, de quibus Moyſes cum Deo egit, nimirum ad Tabernaculũ, & vtenſilia illius ſæpè dicitur: *Fac illa iuxta exemplar quod tibi in monte monſtratum eſt.* Duo igitur hi Cherubini diuinum ſedile conſtituere debent, & ambo diuinum tribunal: propterea

A enim dixit Deus, loquens de vſu horum Cherubim: *Inde præcipiam & loquar ad te ſupra Propitiatorium, atque de medio duorum Cherubim, qui erunt ſuper Arcam teſtimonij, cuncta quæ mandabo per te filijs Iſrael*; in quo Imperatoris formam ſeruauit; dum aliquid militibus faciendum decernebat.

Minimè prætereamus diuini imperij maieſtas: Locus alloquutioni decernit ſupra oraculum de medio duorum Cherubim; quod etiam dicitur lib. Numeri cap. 7. n. 89. *Cumque* B *ingrederetur Moyſes Tabernaculum fœderis, vt conſuleret oraculum audiebat vocem loquentis ad ſe de Propitiatorio, quod erat ſuper Arcam teſtimonij inter duos Cherubim. vnde & loquebatur ei.* Itaque quamuis Deus omnia impleat, & in quacunque parte Sancti Sanctorum eſſet, ac loqui Moyſi, atque Pontifici poſſet; quoquomodo, & quocumque in loco vellet; nihilominus locum ad loquendum inter duos Cherubim elegerat; vt more Imperatorio, ac Regio, de tribunali alloqueretur; ac propterea C de medio duorum Cherubim, qui erant in extremis Arcæ; quaſi medius inter illos ſederet.

Nec omnino aliqua ſenſibili forma carere voluit Deus Optimus Maximus, omnino ineffabilis, & inuiſibilis dum Sacerdotem, aut Moyſem alloqueretur, ſed viſibili ſpecie veſtiri dignabatur. *Loquere ad Aaron fratrem tuum,* inquit Leuit. 16. *ne omni tempore ingrediatur Sanctuarium, quod eſt intra velum coram Propitiatorio, quo tegitur Arca vt non moriatur, quia in nube* D *apparebo ſuper oraculum.* Itaque benedictus Deus viſibili forma, non quidem ſub nubeculæ ſpecie, ſed nube tectus, viſebatur ſupra Arcam à Moyſe, ab Aarone, & à Pontifice ſummo, Sanctum Sanctorum ingrediente; vel etiam in humana forma apparebat, ſed nubecula tectus. Nam de manifeſta & viſibili apparitione diuina hæc intelligenda puto, ex illis verbis, *apparebo,* ideſt me videbit; quæ ex Hebræo clarius habentur; per hæc verba כִּי בֶּעָנָן אֵרָאֶה עַל־הַכַּפֹּרֶת hoc eſt, vt Sanctes Pagninus,

nus, & Montanus interpretantur, *Quia in nube conspiciar super* A *Propitiatorium*. vel magis clarè, *Quia in nube videbor super Propitiatorium* . hoc est, supertegumentum claudentem arcam: id enim significat dictio הַכַּפֹּרֶת *hacaporeth* . græcè sic dicitur: ἐν γὰρ νεφέλῃ ὀφθήσομαι ἐπὶ τοῦ ἱλαστηρίου. hoc est, *Etenim in nube manifestabor super Propitiatorium* . itaque nequaquam in forma nubis, sed humana, vt puto, forma, nube velatum videbatur Deus in Sancta Sanctorum.

Clarius adhuc firmari possunt ista, argumento sumpto à con- B formi apparitione Dei super Arcam, dum Moysen, & Sacerdotem quoque alloqueretur. nam Exodi 25. vbi de fabrica sacræ Arcæ agitur, & de duobus Cherubim dicit Deus ad Moysen: *Inde præcipiam, & loquar ad te de medio duorum Cherubim:* & eodem modo, ac forma dicebatur Deus de Propitiatorio, cum Aaron, & reliquis Sacerdotibus alloqui, quoties Sancta Sanctorum ingrediebantur; vt consulerent sacra oracula; licet id semper illis nequaquam concessum esset. tunc sic argu- C mentari licet; sed Deus Moysi loquebatur, וּמַרְאֶה *vmareh*, visibiliter & manifestè, vt dicitur Num. 12. *Et non in ænigmatibus*, וְלֹא בְּחִידֹת *veloh behidoth*, idest, clarè & apertè, non verò in ambagibus, vt idola faciebãt apud Gentiles וּתְמֻנַת יְהוָה יַבִּיט *vtemunath Adonai iabit*, idest, *& figuram Domini aspiciet*. ex quibus satis, me iudice, manifestatur: Dominum in specie visibili se manifestasse, veluti Imperatorem sedentem in solio, intra Sanctum Sanctorum, in medio duorum Cherubin. nã D illa dictio תְּמֻנַת *temunath*, & illa alia מַרְאֶה *mareh*, nequaquam de gloriosa visione, sed tantum de specie aliqua visibili interpretari possunt. quòd ibi Deus videretur à Moyse, ac reliquis Summis Sacerdotibus, qui eò ingrediebantur, quoties in die expiationis in Sancta Sanctorum illis ingredi concedebatur.

Quod autem aliqua forma, & non alia quam humana Deus conspiceretur, multa sunt loca sacrarum litterarum; ex quibus

A bus id haurire poſſumus; nimirum à facie ab ore, à pedibus, à modo ſedendi, à modo loquendi, & ſimilibus; quæ Deo apparente in medio duorum Cherubim ſupra Arcam tribuuntur, & humanæ formæ ſunt propria. Nam de pedibus diuinis dicitur Exodi 24. quando benedictus Deus ſe conſpiciendum præbuit Moyſi, Aaron, Nadabo, Abiù, & ſeptuaginta de ſenioribus Iſrael. tunc enim dicuntur conſpexiſſe Deum. *Et viderunt,* inquit textus, *Deus Iſrael & ſub pedibus eius, quaſi opus*
B *lapidis ſaphirini, & quaſi cælum cum ſerenum eſt*. Itaque Deum in ea forma conſpexerunt, in qua pedes agnouerunt. de facie locus habetur Exodi 33. in quo dicitur: *Loquebatur autem Dominus ad Moyſem facie ad faciem ſicut ſolet loqui homo ad amicum ſuum*. Itaque in ea figura humanæ faciei, quà homines naturaliter ornantur, & à ceteris brutis diſtinguuntur; in eadem Deus videbatur à Moyſe, eique colloquebatur: vt vox etiam & vocis articuli, in omnibus humanam imitarentur ſpeciem,
C ſonum & articulationem vocum; atque dictionum. de ore ac modo loquendi humano à Deo dicitur. Numeri 12. cum Aaron, & Maria ſoror illius, contra Moyſem quoquomodo murmuraſſent: *Si quis fuerit inter vos Propheta Domini in viſione apparebo ei, vel per ſomnium loquar ad illum. At non talis ſeruus meus Moyſes, qui in omni domo mea fideliſſimus eſt. Ore enim ad os loquor ei, & palam, & non per ænigmata, & figuras Dominus videt*. In quo loco maximè notanda ſunt illa verba *ore*
D *ad os loquor ei*. Hebraicè פֶּה אֶל־פֶּה *peh hel peh*, vbi duo ora ſignificantur eiuſdem formæ; ita vt os diuinum quo loquebatur ad Moyſem, eiuſdem eſſet formæ cum ore humano, quo Moyſes ſimiliter cum Deo loquebatur: loqui verò alicui ex ore eſt more humano loqui, & ex forma humana.

Quam Deum retinuiſſe à poſitura pariter figuræ, in qua conſpiciebatur; ideſt à forma ſedendi non obſcure colligitur. Dicitur enim à Propheta in Pſalmo 79. laudans Deum à ſitu, &

forma

forma, illumque excitans ad fuccurrendum populo, exercituique Ifraelitico, nimis afflicto, & hoc ex debito Imperatorio: quamobrem refpiciens ad figuram, in qua confpiciebatur fuper Arcam: *Qui fedes fuper Cherubim*, ait, *manifeftare coram Ephraim*, &c. & in Pfalmo 98. *Dominus regnauit*, inquit Propheta, *irafcantur populi. qui fedes fuper Cherubim, moueatur terra.* & alia plura ibi à Propheta dicuntur; quæ Deum vt Imperatorem Ifraelitici exercitus compellant. cap. etiam 3. Daniel. pueri illi, qui in fornace ignita inter flammas Deum laudabāt; laudes inchoantes à loco quem elegerat nimirum à Templo illico fe conferunt ad thronum, quod habebat in Templo dicentes: *Benedictus es in throno regni tui, & fuper laudabilis, & fuperexaltatus in fæcula*; & habitu refpectu ad illius tribunal, quo in Arca vifebatur, fubdit: *Benedictus es qui intueris abyffos, & fedes fuper Cherubim*. Itaque ex his omnibus facris teftimonijs, non obfcure colligitur Deum in fpecie humana, non folum patribus ante latam legem, fed Moyfi, Aaron, & Sacerdotibus omnibus, quoufque facra Arca in Tēplo Hierofolymitano ftetit, femper in humana fpecie cunctis apparuiffe, & vifum fuiffe fedentem fupra Arcam, & in ea forma humana, oracula rediditffe.

De forma horum duorum Cherubim, quod Dei fedem conftituebant, quammaximè ambigitur; non folum ratione difpofitionis, & pofituræ alarum; de quibus poftea dicemus; fed etiam de numero ambigitur, quot nimirum alis ipfi contegerentur. Duas illis communiter tribuunt, quattuor alij, verum cum fæpiffimè animaduertiffem in illo Cantico Ecclefiaftico, quod Patri Auguftino tribuitur, verba illa, *Tibi Cherubim, & Seraphim inceffabili voce proclamant*, & iuxta doctrinam Gregorij hom. 34. in Euangel. Angelorum, atque Archangelorum nomina non naturæ, fed muneris fuiffe; Cherubim quoque à Seraphinis minimè natura diftingui arbitrabar;

A bar; sed tantum munere. Licet specificam distinctionem naturarum in sanctis illis, ac supremis diuinæ maiestatis ministris, nequaquam negem; sed de externa tantum horum spirituum specie respectu nostri, & de Cherubinorũ indistinctione à Seraphinis loquimur. Fulciebatur hæc mea opinio, quod apud Ezechielem comperissem, animalia alis distincta in Dei throno se vidisse, ea forma, & hæc eadẽ animalia idẽ propheta Ezechiel appellat Cherubim. Isaias quoque propheta scribens B diuinum thronum, Seraphim sex alarum in eo agnouit. In qua quidem sententia lucubrationibus, doctissimisque studijs Ioan. Bapt. Villalpan. tom. 2. explanation. in Ezech. cap. 43. par. 2. lib. 4. cap. 36. quammaximè sum adiutus. is enim adnotauit ex Clemen. Alexandr. lib. 5. Stromat. easdem imagines sacræ Arcæ, quæ Cherubim dicuntur, easdem ab eodem Seraphim dici, & senas habere alas; quia in illis Clemens significari voluit mundum sensibilem, qui duodecim Zodiaci C signis distinguitur; quæ signorum distinctio in duodecim alis significantur, vnicuique senæ si assignatæ fuerint alæ. hoc argumentum prolixæ ab eodem auctore tractatur, ad quem Lectorem remittimus; nobis sit satis doctissimi viri sententiam indicasse, cui libenter subscribimus. nam facilius quæ dicenda supersunt de sacra Arca, Deique in Israelitico exercitu, in medio castrorum Imperatorio solio, re vera explicabuntur.

Alia plura dicenda supersunt, quibus duorum Cherubim for- D ma magis adhuc explicatur, nunc statim aperienda. In hoc enim solio benedictus Deus responsa dabat; vt ipsemet testatus est Moysi, dicens: *Inde præcipiam, & loquar ad te supra Propitiatorium, atque de medio duorum Cherubim, qui erunt super Arcam testimonij, cuncta quæ mandabo per te filijs Israel.* Ex quibus, & his quæ diximus de Imperatorio tribunali; positura alarum duorum Cherubim expiscanda erit; quæ licet abstrusè quòd illius ætatis consuetudines, antiquatæ sint, sacra oracula

nos

nos docuere, cum de illius fabrica loquerentur: & qualiter disponendæ alæ duorum Cherubim fuerint, aperuerunt in illis verbis Exodi 25. *Vtrumque latus Propitiatorij tegant, expandentes alas, & operientes oraculum, respiciantque se mutuo versis vultibus in Propitiatorium, quo operienda est Arca*. Quæ similiter habentur ibidem cap. 37. *Extendentes alas, & tegentes Propitiatorium, seque mutuo, & illud respicientes*. hæc ibi.

Itaque ita disponendi erant hi duo Cherubim, vt alis tegerent latera Propitiatorij. Dicũtur verò latera Propitiatorij extrema eiusdem per longum, quæ quidem absque dubio superiori figura tegebantur; sed minimè Propitiatorium ipsum operiebatur. præcipiuntur enim quattuor Cherubim facere; tegere nimirum latera Propitiatorij, extendere alas, operire Propitiatorium, & denique illud idem intueri. ita tamen vt vnoquoque Cherubino vnica expandente ala, duabus ita tegeretur Propitiatorium; vt tamen Propitiatorij latera, omnino tecta aliquo modo remanerent. Cum igitur Propitiatorium, siue oraculum in sacris institutis diceretur tabula illa aurea, quæ omnino Arcam in plano superiori tegebat, claudebat, atque sub pedibus duorum Cherubim iacebat, & in ea Cherubim stantes erigebantur; & duabus saltem alis Cherubim cogerentur Propitiatorium cooperire; duas verò reliquas alas extensas in superiora habere, atque vtrumque facere eisdem alis perquam difficile videatur: ea ratione alæ duorum Cherubim disponendæ erunt; vt illi duabus tantum tegant Propitiatorium, reliquas verò duas in altum expandant, alis reliquis pudenda tegant, si quæ pudenda in his excogitari possunt; quæ verò ad tergũ habere excogitantur, quasi in volatum efferant: nam humanam quadam formam habuisse Cherubinos, latè probat Villalpan. tom. 2. Explanat. in cap. 41. Ezechiel. par. 2. lib. 4. cap. 45. duabusque alis texisse inferiora fœmorum, ex Forerio, & alijs doctissimè probat.

Si

A Si enim quattuor alæ duorum Cherubim in plano extendantur, atque conglomerentur; re vera illas expandent Cherubim, tegentque laminam auream, nimirum Propitiatorium quo Arca clauditur; ſed ita Propitiatorium alis tegetur, & alæ ante pectus duorum Cherubim coniungentur, atque conglutinabuntur; vt proſpectandi Propitiatorium, duobus Cherubim nullum remaneat locum: cum tamen de eo proſpiciendo à Cherubinis, cum primis cauiſſet Deus, in B ſacræ Arcæ fabrica dicens; *Reſpiciat ſe mutuo verſis vultibus in Propitiatorium*. quamuis igitur in planum quattuor alæ duorum Cherubim complicarentur; & vbi ſedeat Imperator haberetur; tamen vbi terga Imperatoris, ac ſedentis fulciantur non erit: neque re vera tribunalis, abſque fulcimento, & ſedile, forma ſeruabitur.

Hac igitur ratione tota hæc fabrica effigiabitur; vt nimirum ex quattuor alis ipſorum Cherubim, duę anteriores extendan- C tur in plano ante pectus duorum Cherubim, ſimulque conglomerentur, coniungantur, atque complanentur, ad tribunalis ſedile conſtituendum. quamobrem phraſis ſacri Hebraici textus notanda erit: bis enim loquitur de alis duorum Cherubim in plurali dicens: וְהָיוּ הַכְּרֻבִים פֹּרְשֵׂי כְנָפַיִם לְמַעְלָה סֹכְכִים בְּכַנְפֵיהֶם עַל־הַכַּפֹּרֶת, ideſt, *Et erunt Cherubim extendentes alas ad ſuperiora, obumbrantes in alis ipſorum ſuper Propitiatorium*. Duæ igitur alæ extendendæ erant in ſuperiora; duæ aliæ alæ non D dicuntur expandendæ ad ſuperiora, ſed his obumbrandum Propitiatorium. ſicque dicitur etiam de illis in ſacro vulgato textu, *Tegentes Propitiatoriũ*, hebraicè סֹכְכִים בְּכַנְפֵיהֶם עַל־הַכַּפֹּרֶת *cooperientes in alis ipſorum ſuper Propitiatorium*. idemque iiſdem verbis repetitur cap. 37. ibidem; eſtque notanda dicendi phraſis in illo verbo סֹכְכִים eſt enim à verbo סָכַךְ *ſacxacx*, & ſignificat cooperire, rem opertam non tangẽdo; vt præclarè notant radicum hebraicarum auctores. itaque ſignificat aliquid

Z ſuſpen-

ſuſpenſum ſuper id quod tegitur. Græca exemplaria habent; A
συσκιάζοντες ταῖς πτέρυξιν αὐτῶν ἐπὶ τοῦ ἱλαστηρίου. Aquila dixit *σκεπάζοντες*. hoc eſt, *Obumbrantes alis ipſorum ſuper Propitiatorium*. & ſecundum Aquilam *protegentes*. itaque ea ratione complanandæ fuerunt iſtæ duorum Cherubim alæ anteriores; vt nequaquam tangerent, aut planum ſuperiorem Propitiatorij cōtegerent, ſed quodammodo ante pectus duorum Cherubim contractæ, explanatæque in medio aëre, ſuſpenſæ obumbrarent Propitiatorium, & tribunalis ſacri ſedile conſtituerent. B
Duæ reliquæ alæ Cherubim, nimirum quæ in poſteriora humerum erant, expandendæque dicuntur in ſacro textu: at in hebraico, qua etiam in parte expandendæ forent, explicatur dictione לְמַעְלָה *lemanglah*, hoc eſt, *in altum*. his inquam duabus ſimul coniunctis, & complicatis, conſtituebatur tribunalis ac ſolij fulcimentum; nimirum illud, cui tergum ſedentis innititur. Capitibus verò duorũ Cherubim hinc inde exiſtentibus, Imperatoris brachia ſuſtineri videbantur: quamobrem C
verſis vultibus, & tantiſper inclinatis, ad reſpiciendum Propitiatorium ab illa parte vacua & angulo, quem ala conuerſa complanataque ad pectus reliquit; commodiſſimè inferiora pedum, atque Propitiatoriũ, Cherubini intueri poterant; quod volunt illa verba hebraica capitis 25. וּפְנֵיהֶם אִישׁ אֶל־אָחִיו אֶל־הַכַּפֹּרֶת יִהְיוּ פְּנֵי הַכְּרֻבִים hoc eſt, *Et facies illorum vnus ad alterum, ad Propitiatorium erunt facies Cherubim*. ideſt, conuerſæ ad Propitiatorium, & ad inuicem erunt: quæ forma duorum D
Cherubim verificari nequit, niſi tantiſper inclinentur vultus illorum ad Propitiatorium, quod ſub pedibus habebant.

Qua quidem alarum duorum Cherubim diſpoſitione, his quę ſurſum eleuabantur, poſterius Propitiatorij latus tegebatur; anterius verò reliquis duabus alis æquabatur, quæ ad cōſtituēdum ſacri huius tribunalis ſedile complanabantur. ſicque ex ſex alis duorum Cherubim, duabus, quæ in humeris erant, cōſtitue-

A ſtituebatur tribunal, duabus inferioribus fœmora tegebantur: duæ tamen reliquæ quaſi ad volatum expandebãtur. vt in hac noſtra Arcæ delineatione conſtat.

B

C

Hac noſtra ſacræ Arcæ ſtructura, & Cherubinorum ſex alis, loca plurima ſacrarum litterarum nimis obſcura explicãtur; cum primis quæ de Cherubinis poſitis à Salomone in templo Domini, ſtantes in Sancta Sanctorum habentur. quamobrem miſſis his, quæ ab alijs dicuntur, atque elucubrantur; breuiter D quæ ſentiam aperiam. Nam illi duo Cherubim de lignis oliuarum ideò facti, auroque tecti intra oraculum ſcribuntur; vt Dei Arcam in medio reciperent. Arcam nimirum cum ſuis Cherubinis, prout à Moyſe in deſerto, Dei iuſſu conſtructa fuerat. ſic enim dicitur 3. Regum 6. *Et fecit in oraculo duos Cherubim de lignis oliuarum decem cubitorum altitudinis.* & parum infra num. 28. dicitur: *Texit quoque Cherubim auro.* & 2. Paralip. cap. 3. dicitur: *Fecit etiam in domo Sancti Sancto-*

rũ Cherubim duos, opere statuario, & texit eos auro. Hi enim duo A Cherubim non respiciebant Arcam; nec facies habebant versus Arcam; sed portas, quæ ad templum, & sanctum exterius aperiebantur, prospectabant. vt dicitur 2. Paralip. cap. 3. his verbis: *Ipsi autem,* supple Cherubim, *stabant erectis pedibus, & facies eorum erant versæ ad exteriorem domum.*

Vnusquisque ex illis duas alas ad tergum extendebat, ita vt vna attingeret parietem Sancti Sanctorum; extremitate altera, extremum alæ, alterius Cherubini, qui in eodem B oraculo stabat. vt præclarè describitur in sacro textu, ibidem his verbis: *Alæ Cherubim viginti cubitis extendebantur, ita vt vna ala haberet cubitos quinque, & tangeret parietem domus, & altera quinque cubitos habens, alam tangeret alterius Cherub: similiter Cherub alterius ala, quinque habebat cubitos, & tangebat parietem, & ala eius altera quinque cubitorum, ala Cherub alterius contingebat. igitur alæ vtriusque Cherubim expansæ erant, & extendebantur per cubitos viginti.* hæc sacer textus de alis dua C bus, vtriusque Cherubim, qui stabant hinc inde ab Arca.

Verum præter has alas, duas alias in altum extensas, Cherubinis his adscribere cogimur; quibus superius Arcam protegerent; vt dicitur 2. Paralip. cap. 5. num. 7. *Et intulerunt Sacerdotes Arcam fœderis Domini in locum suum, idest ad oraculum Templi in Sancta Sanctorum subter alas Cherubim: ita vt Cherubim expanderent alas suas super locum in quo posita erat Arca, & ipsam Arcam tegerent cum vectibus suis.* & 3. Reg. cap. 8. nu. 7. dicitur: D *Siquidem Cherubim expandebant alas super locum Arcæ, & protegebant Arcam, & vectes eius desuper.* Itaque præter alas, quas Cherubim à tergo Arcæ recta expandebant, à pariete vnius lateris, ad alium parietem alterius lateris per viginti cubitos; alias quoque alas circa humeros Cherubinis damus; vt in altum his extensis, per modũ tegminis in superiora tegerent Arcam, eãdem cõtegerent, atque obũbrarent, Arcã nimirũ & vectes. Itaque

que

A que non vnã tantum alam ſinguli Cherubini extendere, ſed ſinguli ambas, quas ad humeros habebant; ſuper Arcã explanare cogebantur; vt Arcam, vectesque tegere poſſent; & per modum quadrigæ cooperire; vt Dauid ſibi à Deo reuelatum dixit; 1. Paralip. 28. nu. 18. his verbis: *Altari autem in quo adoletur incenſum, aurum puriſſimum dedit: vt ex ipſo fieret ſimilitudo quadrigæ Cherubim extendentium alas, & velantium Arcam fœderis Domini. Omnia, inquit, venerunt ſcripta manu Domini ad me, vt* B *intelligerem vniuerſa opera exemplaris*. & quia præter has alas duas alias vnicuique Cherubim tribuere decebat; quibus anteriora fœmorum operire poſſent. Satis, vt puto, perſpicuum eſt, hos quoque Cherubim ſex alas habuiſſe, vt oracula oraculis reſpondeant. quamobrem hic quadrigam hanc delineandam curauimus, vt doctiores, ſacris oraculis magis conſona lucubrare non omittant.

A

CAP. XXXVII.

Conſecratio ſacræ Arcæ explicatur.

Ad loca Exodi 30. *Faciesque vnctionis oleum ſanctum, vnguentum compoſitum opere vnguentarij, & vnges ex eo Tabernaculum teſtimonij, & Arcam teſtamenti.* Leuit. 16. *Tollet quoque de ſanguine vituli, & aſperget digito ſepties contra Propitiatorium ad Orientem.* & ad alia plura loca. B

PHILONIS Iudæi ſententiam requiri ſi velimus; in Conſecratione vtenſilium ſacri Tabernaculi ab Altare holocauſtorum exordiri oportuiſſet: illum enim ſacro primum conſecratum oleo docet lib. 3. de vita Moyſ. dicens: C
ὡς δὲ ταῖς ἐσθήσεσιν ἤσκησεν αὐτοὺς, χρίσματος εὐωδεστάτου λαβὼν ὃ μυρεψικῇ τέχνῃ κατειργάσθη, τὰ ἐν ὑπαίθρῳ πρῶτα, τόν τε βωμὸν, καὶ τὸν λουτῆρα κατέχριε ἐπιρραίνων ἑπτάκις, ἔπειτα τὴν σκηνὴν, καὶ τῶν ἱερῶν σκευῶν ἕκαστον, τὴν κιβωτὸν, τὴν λυχνίαν, τὸ θυμιατήριον, τὴν τράπεζαν, τὰ σπονδία, τὰς φιάλας, τ᾽ ἄλλ᾽ ὅσα πρὸς θυσίας ἀναγκαῖα, καὶ χρήσιμα. καὶ τελευταῖον προσαγαγὼν τὸν ἀρχιερέα πολλῷ λίπει τὴν κεφαλὴν ἀλείφει.
hoc eſt, *Ut verò veſtibus veſtiuit eos, vnguentum odoratiſſimum accipiens, vnguentaria arte confectum, ſubdialia primum,* D *altare ſcilicet & labrum vnxit, aſpergens ſepties. poſtmodum Tabernaculum, & ſacrorum vaſorum ſingulum, arcam, candelabrum, altare incenſi, menſam, calices, phialas, cæteraque ſacrificijs deſeruientia. poſtremo adducens Pontificem, multo vnguento caput vnxit.* Philonis igitur ſententia fuit, altare holocauſtorum, prius fuiſſe vnctum, & labrum, quæ erant in atrio ſub diuo, quam Tabernaculum, ac reliqua; quæ intra illum claude-

A claudebantur. nec à ratione omninò aliena videntur, quæ à Philone dicũtur, nam ad expiationẽ, ſanguis neceſſario requirebatur, qui ſolum altare iam erecto, haberi poſſe cenſebatur. Nos verò ordinem ſequuti, de quo diximus cap. 25. Tabernaculi conſecrationem primum conſiderantes, ad interiora illius penetrabimus, nec ab illo recedemus, quouſque internorum etiam Tabernaculi vaſorum conſecrationem viderimus. Quia verò in ſacra Scriptura cum agitur de conſecratione Ta-B bernaculi, ipſum quoque ſacro oleo fuiſſe vnctum, & omnia quæ in illo erant certiſſimè præcipitur; inde apertè conſtat, etiam ſacram Arcam cum vectibus, ſacro fuiſſe delibutam oleo, intus & foris, necnon etiam in ſuperiori parte, eiuſdem Arcæ, oleo ſacro ſanctificatos fuiſſe Cherubinos, atque Propitiatorium, eorundem ſubpedaneum, & ſacræ Arcæ tegumentum; quod excellentiorem eiuſdem Arcæ locum tenebat.

Sacra igitur Arca in Sanctiori totius Tabernaculi parte collo-C cata viſebatur. quemadmodum apud Ethnicos, & Gentiles ſanctiora idola, ac ſimulachra in adito reponebantur; apud quos etiam vſu venit, ſimulachra oleo ſacrare, Numinique dedicare ad cuius honorem, ſimulachrum erigebatur. Auctore vt ferunt aliqui Liu. lib. 1. decad. 5. de ſimulachro Iunonis, Romam aduecto, & oleo conſecrato dicens: *In Templo ipſum quoque*, ſupple ſimulachrum, *prius vnctione dicatum vnà cum ara, & puluinari collocabatur*. Quibus profectò verbis aperit D Liuius, ſi germanus eſt locus, conſuetudinem fuiſſe Romanorum, vnctione ſimulachra dedicare, & ad rem iſta plura Stuchius in libro de ſacrificijs pag. 55. & quamuis locus iſte nobis ſatis rem probaſſet; non incommodè tamen olei ſacri vſus in conſecrationibus ſuſpicari ex eo poteſt, quod in luſtrationibus veteres oleum adhibere ſolebant: vt auctor eſt Alex. ab Alex. lib. 5. gen. dier. cap. 27. ſed & Plutarch. in quæſt. Romanis à Stuchio, in lib. de ſacris antiquorum adducitur, pro multipli-

ci vsu olei in consecrandis præsertim simulachris. Saturni quo- A
que simulachrũ ligneum, aliquando oleo repletum Stuch. refert, tum vt sacraretur, tũ vt à carie vindicaretur. sed ego nihil huiusmodi apud Plutarchum reperi; viderint alij: nobis sufficiat veterum ethnicorum emulationem, cum sacris veræ religionis insinuasse, verumque Dei cultum in vsu olei sacri, quoties consecraretur res aliqua ex Dei mandato ostendisse, vt sacræ Arcæ consecrationem à veteribus etiam immitatam monstraremus. B

Arca igitur prius sanguine expiata, vt diximus de vtensilibus omnibus, oleo fuisse postmodum inunctam, sicque consecratam affirmamus. cuius consecrationis ritus, atque ceremoniæ, tabularum legis introclusione cõplebantur. Singulos ritus consecrationis sacræ Arcæ, si quis cognoscere percuperet, inuestiget ipse. in Scripturis, aut alijs Scriptoribus, nihil haberi fateor; quamobrem diuinandum cum sit; dicerem totam ipsam Arcam intus, ac foris vnà cum Cherubinis, prius aqua C lustrali ablutam; & hoc semel tantum, non per septimanam: lustratio autem præcedebat quamcumque consecrationem, vt diximus, & ex sacris, atque prophanis litteris probauimus. Lustrationem sequebatur expiatio; nihil enim consecrabatur nisi prius expiaretur. Obseruandum est, aliquid dedicari Numini, solius oblatione laicali, vt cum quis aliquid Numini offerret, & Sacerdos qui pro Numine stabat, acceptasset: tunc inter prophana illud iam non cõputabatur; nec prophano vsui D deseruire poterat. Oblatio sacræ Arcæ scribitur Exodi 39. re iam oblata, vt fieret sanctificationi apta, lustrabatur aqua, vel igne si bello capta fuisset. Sacra igitur vtensilia, aqua lustranda fuerunt; vt capacia fierent consecrationis: quæ cum lustrata fuissent à sordibus, ac prophanis maculis, quibus fortè commaculata fuerant, ex contactu immundorum hominum, aut alterius rei immundæ, sanguine expianda erant;

quia

A quia vt dicebat Apostolus, *sine sanguinis effusione non fit remissio.* hoc est, non fit expiatio ab immunditijs. Quo autem ritu fuerit facta expiatio hæc; quamuis certo minimè sciamus; dicerem tamen eo ritu factam, quo expiatio Dei iussu die anniuersaria expiationis fieri solebat; de qua dicitur Leuit. 16. his verbis: *Tollet quoque de sanguine vituli, & asperget digito septies contra Propitiatorium ad Orientem.* Quod autē tunc vnico explebatur die, & singulari tantū aspersione fiebat; in prima tamen B sacræ huius Arcæ cōsecratione septies faciendam arbitramur: semel nimirum singulo quoque die. Expiationem autem consecratio sequebatur; quæ sacri olei vnctione fiebat, septies repetita per septem dies, quia tot requirebantur ad quamcumque consecrationem; vt dicitur Leuit. 8. & nos adhuc probabimus. In expiatione autem non tota ipsa Arca intus, ac foris sanguine liniebatur; sed tantum Propitiatorium sanguine aspergebatur: at verò copiosiorem vsum olei, eidem Arcæ, C in Consecratione concedimus; vt nimirum circumquaque eo inuncta fuerit, tam intus, quàm foris: intus quidem tabularum legis causa, quæ digito Dei scriptæ, in ea seruandæ fuerant: quamobrem consecrari sacro oleo, totam illam Arcam, equum videbatur; vt nihil esset intus non sacrum; quod tabulis illis, diuinitate carachterizatis contrectaretur. propterea nequaquam inclusas in ea Arca tabulas arbitramur; nisi consecrationis, vnctionisque illius, septimana iam absoluta: nō enim D tabulas illas lapideas, Dei ipsius digito sacris characteribus cælatas, Arca claudi decens videbatur, ante eiusdem Arcæ consecrationem, tanti muneris profecto indigna.

Nam aurei Altaris ad thymiama quoque, ac reliquorum vtensilium consecratio, ministerio ad quod fuerant fabrefacta, perficiebatur; nec ad illud ministerium, ad quod destinata fuerant admittebantur; nisi post vnctionem: igitur sacra quoque Arca, quæ ad asseruandum tabulas digito Dei celatas destinata

stinata

stinata fuerat; earumdem tabularum conseruatione, consecrationis vltimam manum recipiet. A

Exterius verò, oleo perfusam sacram Arcam circumquaque propterea diximus; quia Dei tribunalis, ac solij præseferrebat speciem verèque erat, vt diximus. Igitur ipsi quoque Cherubini, in quorum medio Deus in humana specie, veluti sedens visebatur; alæ ipsorum etiam in quarũ duabus insidebat; innitebatur quoque Deus capita Cherubinorũ, quibus brachia sedentis in solio substentari videbantur; ac tandẽ reliqua omnia B oleo sanctificari, rationi consonũ erat; quod sanctitatis auctori in ministerio futura forent. sic enim de Cherubinis Iosephus lib. 3. antiq. c. 8. loquitur: *Super tegmen verò eius erant figurationes duæ, quas Hebræi Cherubim appellant, sunt enim animalia volatilem habentia figuram, quæ à nullo hominum sunt conspecta. Hæc dixit Moyses in Dei se conspexisse sede figurata*, nec mirandum videtur Iosephum dixisse Cherubim animalia: erat enim veterum philosophorũ sententia, Angelos quoque connumerandos inter animalia: quamobrem Porphirius ait: *Sumus enim nos animalia, & Dij*. pedes pariter horum spirituum, qui summo Deo assistunt; quasi planta pedis vituli, se vidisse, dixit Ezechiel. vt propterea non immeritò iuxta humanũ conceptum, animalia dixerit Iosephus Cherubim. C

Hæc igitur sacra Arca oleo consecrata, diuina præsentia sanctificabatur, atque perficiebatur. quamobrem Deus Optimus Maximus, non solum, vt vidimus, verbis hanc sacram Arcam, D suæ Maiestatis tribunalis sedem decreuit; sed etiam propria præsentia declarauit; nube implente omne Tabernaculum statim, atque illius consecratio absoluta fuit. Domino etiam præcipiente, ne pro libito Sacerdotes, aut Pontifex, sacrum aditum vbi erat Arca ingrederentur; quia ibi ipse residebat in nube; sed tantum statutis ab eo temporibus, & conditionibus ab eodem decretis: quamobrem Moysi dixit; *Loquere ad Aaron fra-*

A *ron fratrem tuum, ne omni tempore ingrediatur Sanctuarium, quod est intra velum, coram Propitiatorio quo tegitur Arca, vt non moriatur, (quia in nube apparebo super oraculum) nisi hæc ante fecerit, &c.* dicitur verò intra parenthesim, *quia in nube apparebo super oraculum:* quasi voluerit Spiritus sanctus, sacrorum librorum auctor, aperire; quod alæ Cherubim, quæ supra oraculum extendebantur, velut sedile se habebant; in quo Deus nube tectus sedebat. Duo erant ministeria ad quę Arca destinabatur; nimirum vt solium in ea esset Dei; & sacra Lex in ea asseruaretur: hanc autem nequaquam intra Arcam clausam fuisse constat; nisi absoluta iam septimana consecrationis, quia tunc tantum nebula apparuit, quæ impleret Tabernaculum: per quam nebulam Deus aperire voluit, suam adesse præsentiam, iamque in solio, ac tribunali sedere. Dixerat enim Leuit. 16. vt vidimus se in nube sessurum, in medio duorum Cherubim, super Propitiatorium. quia igitur sacrorum vtensilium consecratio, vt diximus, vsu eiusdem complebatur; munerum nimirum ad quæ illa destinata fuissent; propterea non prima dies, non secunda, sed tantum completa iam consecratione; nebula suam Deus in Tabernaculo, manifestauit præsentiam; vt rectè cuncta fuisse peracta significaret; & se iam Regio more, in proprio Tribunali sedentẽ, Israelitæ venerarentur. sic enim dicitur Exo. 40. *Postquam omnia perfecta sunt operuit nubes Tabernaculum testimonij, & gloria Domini impleuit illud. Nec poterat Moyses ingredi tectũ fœderis nube operiente omnia, & Maiestate Domini coruscante, quia cuncta nubes operuerat.* Quã consuetudinem Deum seruasse quoque legimus 3. Reg. 8. quando Salomon Templum Domino dedicauit; immissa namque Arca in Sanctum Sanctorum, nubes impleuit omnia, ad diuinam præsentia in eo Templo declarandam.

CAP.

CAP. XXXVIII.

Sacræ Mensæ Panum Propositionis forma monstratur.

Ad Exodi 25. *Facies & mensam de lignis setim, habentem duos cubitos longitudinis, & in latitudine cubitum, & in altitudine cubitum ac semissem. Et inaurabis eam auro purissimo: faciesque illi labium aureum per circuitum, & ipsi labio coronam interrasilem altam quattuor digitis: & super illam, alteram coronam aureolam. Quattuor quoque circulos aureos præparabis, & pones eos in quattuor angulis eiusdem mensæ per singulos pedes. Subter coronam erunt circuli aurei, vt mittantur vectes per eos, & possit mensa portari. Ipsos quoque vectes facies de lignis setim, & circumdabis auro ad subuehendam mensam.* & ad alia plura.

A

B

C

SANCTVM Sanctorum egrediamur: sacratissimi loci dignitatem piè veriti. quamobrẽ velo demisso, quo sanctiora, & Sanctum Sanctorum claudebatur; sacram auream mensam in sancto extra velum adeamus. Quæ quidem pari modo, vt de Arca diximus, sanguine expiata, sacroque oleo similiter inuncta, impositione sacrorum Panum Propositionis, diuino cultui mancipabatur; sicque illius consecratio absoluebatur. de ea sic loquitur sacer textus Exodi 40. *Mense primo, prima die mensis, eriges Tabernaculum testimonij, & pones in eo Arcam, dimittesque ante illam velum, & illata mensa*

D

pones

A *pones super eam, quæ rite præcepta sunt.* & infra in eodem capitulo, explicans sacer textus, quænam intelligantur posita à Moyse super mensam ritè, & à Deo præcepta subdit: *Posuit & mensam in Tabernaculo Testimonij, ad plagam Septentrionalem extra velum, ordinatis coram Propositionis panibus sicut præceperat Dominus Moysi.* & cap. 25. de vtensilibus dicitur: *Parabis & acetabula & phialas, thuribula & cyathos, in quibus offerenda sunt libamina, ex auro purissimo, & pones super mensam panes Proposi-*
B *tionis in conspectu meo semper.* capite verò 37. distinctè agitur de sacræ mensæ vtensilibus per hæc verba: *Et vasa ad diuersos vsus mensæ,* supple fecerunt Beseleel & Oliab, *acetabula, phialas, & cyathos, & thuribula ex auro puro, in quibus offerenda sunt libamina.* Quæ omnia vtensilia, sacranda cum mensa iubebantur.

Quamobrem nobis ante Consecrationem, contemplanda erũt mensa, annuli, vectes, acetabula, phialæ, cyathi, & thuribula;
C vt sacræ huius mensæ, quantum fieri potest, plena notitia habeatur. & de vectibus quidem nihil considerandum remanet, præter id quod dictum est, cum de Arca sermo esset. nimirum fuisse hastas quasdam, siue dolones ligneos, laminis aureis cõtectos, quibus mensa, in transferendo Tabernaculo, hinc inde portaretur. Non est tamen prætereundum Iosephum adnotasse, vectes huius mensæ, non immitti in annulis immediatè, sed quibusdam, fibulis annulos & superiora mensæ cõprehen-
D dendo, in his vectes intromitti cõsueuisse, quibus Mensa portaretur. sic enim dicit: δι' ὧν ἴεσαν στελεοὶ χρυσέοι ξύλου τὰ ἔνερθεν ὄντες ἐξαίρετοι. κοῖλον γὰρ εἶχεν ἐπ' αὐτοῖς τὸ κατὰ τοὺς κρίκους κοινωθέντας. οὐδὲ γὰρ εἰσὶν διηνεκεῖς, ἀλλὰ πρὶν συνελθεῖν εἰς τὸ ἄπειρον, εἰς πτερνίδας τὴν ἀρχὴν πλατυτέρας, ὧν ἡ μὲν εἰς τὸ προσανέχον ἐμβαίνει τῆς τραπέζης, ἡ δὲ εἰς τὸν πόδα, καὶ τούτοις κατὰ τὰς ὁδοὺς ἐκομίζετο. hoc est, *Per quos,* supple annulos, *immittebantur vectes firmissimi auri, internè lignei existentes: vacuitatem enim habebat super illos, quæ per annu-*

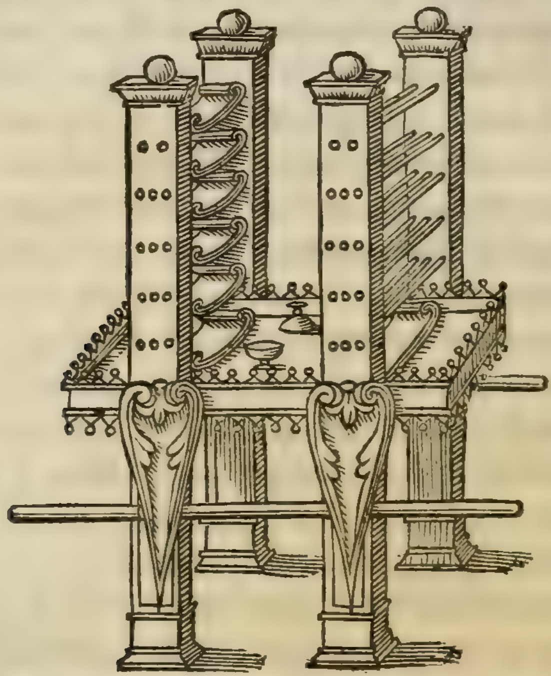
los

los inserebatur . neque enim erant continui, sed antequam in infinitum conuenirent in fibulas, secundum principium desinebant. quarum vna prominentem partem mensæ ingrediebatur , altera in pedem, & his per viam ferebatur . Quæ licet satis asperè à Iosepho descripta sint, tamen ex phrasi hebræa græca, modo quo potest describitur . Certum est his fibulatis zonis quas phrygionicas fuisse credendum est, minus quassari mensam dum vectibus portaretur. vera sint, nec ne alij viderint. Ribera lib. 2. de temp. cap. 10. lucem attulisse videtur, huic Iosephi loco, dicens: *Et per singulos pedes inerant annuli ferè circa summum pedem, adhibebanturque vtrinque duo ceù manubia è ligno firmissimo deaurata, quæ non per circulum vtrumque, vt vectes traijciebantur, sed fibulato morsu, mensæ labrum supernè, infernè pedis annulum comprehendendo, facultatem transferendi quocumque opus esset præbebant*. hæc ille. Reliqua videant alij, nos his subscribimus, qui cum Villalpando par. 2. Explan. in cap. 41. Ezech. lib. 4. cap. 56. tradunt, vectes non semper mansisse in mensam, sed tunc tantum cum aliò, hæc transferenda esset.

De forma igitur Mensæ huius, vt hanc primum aggrediamur, variè loquuntur Doctores. nam de materia nihil nobis dicendum superest, cum cedrinam fuisse , & auro tectam, res sit aperta, & apud Scriptores nihil de materia ambigendum remaneat. de forma tantum est disceptatio. vbi Abul. quæst. 24. in cap. 25. Exodi, quærit an verè dicatur à Iosepho, hanc sacrã mensam similem fuisse Delphicæ mensæ, & id negat; quia hæc de qua loquitur sacer textus , multo tempore antecessit mensam illam, quæ Delphos habebatur: quæ sanè ratio rideant omnes necesse est. non enim dicit Iosephus lib. 3. cap. 9. Deum iussisse Moysi, facere hanc sacram mensam, similem ei quæ Delphis habebatur; sed dicit illã similem fuisse mensæ, quæ Delphis habebatur. ipse enim Græcè scribebat, cũ mensa Delphica celeberrima in tota Græcia iã esset: quamobrem vt aliqua

A aliqua ratione hanc ſacram menſam, de qua ipſe loquebatur, Græci cognoſcerent, Delphicæ menſæ hanc ſimilem dixit.
Verum antequam Doctorum placita diſcutiantur; in medium prodeant; quæ ex diuinis oraculis, de illius ſtructura habētur. de qua ſic dicitur Exodi 25. *Facies & menſam de lignis ſetim, habentem duos cubitos longitudinis, & in latitudine cubitum, & in altitudine cubitum ac ſemiſſem. Et inaurabis eam auro puriſſimo: faciesque illi labium aureum per circuitum, & ipſi labio coro-* B *nam interraſilem altam quattuor digitis: & ſuper illam, alteram coronam aureolam. Quattuor quoque circulos aureos præparabis, & pones eos in quattuor angulis eiuſdem menſæ, per ſingulos pedes. Subter coronam erunt circuli aurei, vt mittantur vectes per eos, & poſſit menſa portari. Ipſos quoque vectes facies de lignis ſetim, & circumdabis auro ad ſubuehendam menſam.* Hæc ſacer textus de fabrica, atque ſtructura huius ſacræ menſæ.
Hanc vt contemplandam porrigerent Rabbini, ſtultiſſima, C atque ridicula ſomniarunt: quæ videri poſſunt apud Philippū d'Aquin in opere, quem nuper edidit de caſtris Iſraeliticis: cuius liber ob multa ineptiſſima, iure merito de albo librorum emaculatorum, Patres delere mandarunt. Non enim ex ſacris, ſacram menſam delineandam Rabbini volunt; ſed pro capite ineptiendo quattuor columnas, in ſuperiora Menſæ, hinc inde alteram contra alteram apponunt. has ad lineam quattuor menſæ pedum attollunt; & quibuſdam piramidulis, deor- D ſum vergentibus, folijsque effigiatis ac celatis, ſuſtentari oſtendunt; quas quidem celatas piramidulas deorſum vergentes, tantum à pedibus ſacræ menſæ ſeparant, quantum annuli ad extra feruntur; in quibus vectes ad menſam portandam inſerebantur. Supra menſam verò, in qua columnæ ſe mutuo reſpiciunt, quibuſdam medijs virgis vacuis, & aureis, iuxta rationem artis, coniunctæ, columnellæ firmantur. Supra hos canales, vel medias fiſtulas dicunt, quod panes Propoſitio-

positionis substentabantur: quam sacræ Mensæ formam, prout A
habetur in auctore iam relato, hic delineandam curauimus.

B

C

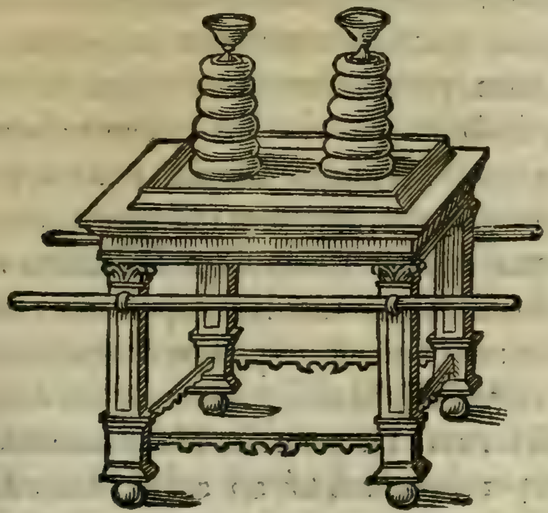
In qua quidem figura, piramidulæ auro celatæ, quattuor columnæ, quæ sese sursum attollunt, ac fistulæ, siue mediæ fistulæ, aut canales, quibus intersecantur, ac firmantur illæ columnæ; omninò commentitia sunt; pro captu, & ex capite Rabbinorum; aliena profectò à sacro textu, in quo nihil penitus de his habetur: verum non est nouum Rabbinis, somniare in expositione sacrorum oraculorum, quoties quæ in his habentur, capere se posse desperant. D

Saniora cum Catholicis contemplemur, qui in forma mensæ nihil ex capite excogitarunt, sed in expositione sacrorum oraculorum dum versantur; laborant in intelligendo quid Deus velit in illis verbis: *Faciesque illi labium aureum per circuitum, & ipsi labio coronam interrasilem altam quattuor digitis,*

& super

A *& ſuper illam alteram coronam aureolam*. & ſtatim infra: *Subter coronam erunt circuli aurei, vt mittantur vectes per eos, & poſsit Menſa portari*. In qua ſacræ Menſæ deſcriptione, Torniellus coronæ nomine intelligendum arbitratur, quod Italicè *cornice* appellatur: ita ille in Annalibus ſub anno mundi 2544. n. 70. & labium dici quod zophorus, Italicè *fregio*, ab Architectis appellari ſolet: coronam labio adiunctam ſcribi, quæ coronix, & Italicè *cornigione*, ab eiſdem Architectis dicitur: tandem coro-
B nam aureolam appellari putat, quæ interius in plano ipſius Menſæ ex puro auro, tantiſper in quadrum eleuabatur à plano Menſæ, vel figura ouata, vt ſentit Arias Montanus, ad panes ſanctos claudendos, ne ex Menſæ motu, motionem aut caſum ipſi quoque paterentur; ſi quando Menſa de loco ad locum circumferreretur: ſub zophoro in ſingulis pedibus circulos aureos poſuit, per quos vectes laminis aureis veſtiti immitterentur: ipſa denique Menſa laminis aureis tota tegebatur. vt in
C hac ex illius ſententia Menſæ delineatione perſpicuum eſt.

D

tandem lineolis quibuſdam, baſes pedum, ſiue columnarum colligat, quibus Menſa conſtringebatur, vt aptius recta

 ſtaret;

ſtaret; & tam pedes, quàm Menſa tota cõmodius firmarentur, ad ſtandũ immobiliter; ac firmius etiam hinc inde portari poſſet. vt intelligentiæ gratia ſupra delineandã ex illo curauimus. In his verò ſacræ Menſæ delineationibus, abſunt ab ea Rabbinorum ineptiæ, & cum diuinis oraculis quam maximè illius auctor ſtare conatur: aliqua tamen in ea ſunt, quæ à nobis minus rationi, & oraculis conſona cenſentur: cum primis verò lineolæ illæ ligneæ, quæ à parte inferiori ſacræ Menſæ pedes colligant; non videntur ad rem: nam quamuis ſtatum Menſæ firmiorem quidem faciant, vt diximus; cum tamen nihil de his in ſacris habeatur Litteris, propterea dubium videtur, an ſint ibi reponendæ nec ne, ad hæc enim nulla neceſſitate cogimur: nam altitudo Menſæ cubiti, & ſemis dicitur, in loco iam à nobis ex cap. 25. Exodi citato. Huius enim altitudinis, pedum pars ſuperior, Menſa ipſa, corona interaſſili, quattuor digitorum lata colligabatur: deinde parum infra pedes ipſi ſimiliter vectibus conſtringebantur; qui numquam ex annulis extrahebantur, vt communiter ab auctoribus ſcribitur. Itaque vix vnius cubiti ſpatium remanebat in pedibus, omni colligatione vacuum. pedes etiam ſunt ex parte in aliquo negotio. viderint alij doctiora, nobis in his balbutire ſat eſt.

Forma ſacræ huius Menſæ, ex aliorum placitis, breuiter viſa; conſideremus quid oracula nobis indigitent. Sunt autem duo præcipuè, quæ Menſæ ſtructuram difficilem reddunt; primum eſt faſcia illa, quæ tabulam ſuperiorem Menſæ, & pedes colligabat: alterum eſt, in pedibus annulorum loca, in quibus vectibus immiſſis Menſa portaretur. & denique ipſorum quoque pedũ forma. De priori ita Hebraicus codex loquitur: וְעָשִׂיתָ לּוֹ זֵר זָהָב *venghaſitah loh zer zahab*. hoc eſt, *& facies ei*, ſupple Menſæ, *coronam auri*. quænam verò, & qualis eſſet iſta corona Græcus ſacrorum Bibliorum codex explicat per verbum *cymatium*, dicens: *καὶ ποιήσεις αὐτῇ στρεπτὰ κυμάτια χρυσᾶ κύκλῳ.*

hoc

A hoc eſt, *& facies flexibilia cymatia aurea circumcirca*. eſt autem Cymatium apud Plinium, & Vitruuium de re Architectonica, faſcia illa, quæ ponitur in ſummo epiſtilij: cum autem epiſtylium ſuperiora teneat columnarum, quod alio vocabulo capitellum dicitur, & capitello inhereret in ſuperiora, ipſa tabula, liquido conſtat hoc labium ſiue coronam, cum Hebræis loquendo, circumcirca Menſam debuiſſe circumgirare; & capitella etiam pedum complecti, atque colligare. ne verò B de forma illius dubitandum eſſet; dicitur cymatium debuiſſe imitari labium. forma nimirum fieri verſatili, atque flexibili, porrigentis ad extra, quaſi circuli pars quarta; quamobrem dixit noſter interpres, *& facies illi labium aureum per circuitum*, dixerunt Septuaginta flexibilia cymatia: ne corona ſcilicet fieret quemadmodũ Rabbini excogitarunt, & neque Ioſephus poſuit. nam hebraicè nõ dicitur faciendam עֲטָרָה *nghatharah*, quæ vox coronam propriè ſignificat, ſed זֵר *zer*, dixit C Moyſes ratione circuitus; quia menſam circumquaque labiũ ambiebat; quod coronides ab Architectis dici ſolet; & corona etiam apud Latinos aliquando appellatur.

Coronæ, ſiue coronidi huic, vt loquamur cum Architectis adiungebatur zophorus; de quo ſic in Hebræo וְעָשִׂיתָ לּוֹ מִסְגֶּרֶת טֹפַח סָבִיב *venghaſitha lo miſghereth toppachx ſauiù*. hoc eſt, *& facies illi*, ſupple coronidi, *clauſuram palmi circumcirca*. hanc clauſuram coronam dixit noſter Interpres, dicens: *Et ipſi la-* D *bio coronam interaſilem altam quattuor digitis*. ſunt enim quattuor digiti, idem quod palmum apud Geometras, dixit eam interaſilis, vt celatam aliquo modo, atque effigiatam, hanc eamdem faſciam ornamenti cauſa oſtenderet. quid in ea celatum eſſet, videat Abulenſis. Nam quod noſter Interpres dixit faſciam fuiſſe latam quattuor digitos, dixit Ioſephus παλαιστὴν, quæ vox ſignificat palmum quattuor digitorum, & diſtinguitur ab alia menſura σπιθαμὴν, quæ palmum ſimiliter ſignifi-

cat, ſed duodecim digitorum. Hanc etiam faſciam præclarè Septuaginta Interpretes expreſſere dicentes: καὶ ποιήσεις αὐτῇ στεφάνην παλαιστοῦ κύκλῳ. hoc eſt, *& facies illi*, ideſt *cymatio, coronam palmi circumcirca*. quamuis verò Septuaginta vſi ſint vocabulo στεφάνη, quod coronam ſignificat; tamen à latitudine palmi liquido cõſtat, nequaquã de corona, propriè ſic appellata loqui, ſed de lignea faſcia, quæ ſub coronide ſuperiori pedes Menſam ſuſtinentes colligabat. Hebraicus textus טֹפַח *toppachx*. ideſt *clauſuram* dixit; quia iſto zophoro deorſum vergente ſuperior coronix ornabatur; & pedes ſuſtinentes Menſam colligabantur, atque firmabantur.

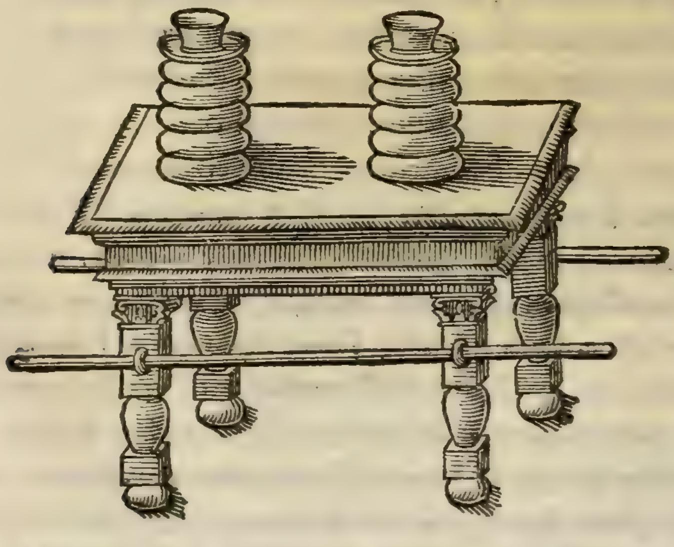
Zophoro tandem alia coronix minor aderat; de qua dicitur in textu, וְעָשִׂיתָ זֵר־זָהָב לְמִסְגַּרְתּוֹ סָבִיב. hoc eſt, *& facies coronam auream clauſuræ eius circumcirca*. itaque coronix claudebat, atque conſtringebat Menſam, & ſacræ Menſæ pedes; iungebaturque ipſi zophoro. Forma verò huius inferioris coronidis erat eadem, cum priori ad modum labij; quemadmodum hebraicus זֵר *zer*, etiam demonſtrat. ſic enim dicitur in græco, καὶ ποιήσεις στρεπτὸν κυμάτιον τῇ στεφάνῃ κύκλῳ. hoc eſt, *& facies flexibile cymatium ipſi coronæ circumcirca*: quod noſter Interpres dixit, *& ſuper illam alteram coronam*. & quia vt dicebamus, cymatium ponitur in ſumo epyſtilij ſiue capitelli, perſpicuè ex his conſtat; omnem hanc ſtructuram coronidis ſuperioris, atque inferioris, cum intermedio zophoro, ſupra capitella pedum, collocandam fuiſſe. licet etiam dicatur hanc inferiorem coronam, faciendam ſuper zophorum; illud *ſuper* non ita accipiendum eſt, quaſi corona hæc, ipſum zophorum tegeret, ac operiret, aut ſuperiora illius teneret, cum potius ſub eo eſſet; ſed dicitur, *ſuper*, hoc eſt connexa eidem zophoro; nimirum vt adhereat eidem infra zophorum: eſt enim phraſis hebraica, & modus loquendi ſacrarum Litterarum.

Loca pro annulis quærenda remanent; ſed nequaquam difficile

A cile inueſtigantur; dicuntur enim in textu, appoſitos fuiſſe annulos in quattuor pedibus menſæ ſub ipſo zophoro, quod ſuper pedes menſæ, vt dicit Ioſephus, eminebat: & huic vltima coronix adiungebatur; cui annuli ad vectes, ſubinferebantur. ſic enim ſcribitur Exodi 25. *Quattuor quoque circulos aureos præparabis, & pones eos in quattuor angulis eiuſdem menſæ, per ſingulos pedes. ſubter coronam erunt circuli aurei, vt mittantur vectes per eos, & poſſit menſa portari.* ſic quoque dixerunt Septaginta, B ὑπὸ τὴν στεφάνην. at in hebræo codice dicitur לְעֻמַּת הַמִּסְגֶּרֶת תִּהְיֶיןָ hoc eſt, *è regione clauſuræ erunt*. nimirum ſub ipſis lignis quæ zophorum faciunt, claudunt, & pedes menſæ colligant. illud verò *è regione* ſignificat annulos nequaquam immediatè ſub ipſo zophoro infigendos, ſed tantiſper à zophoro, ſiue corona, vt loquamur cum Hebræis diſtantes fuiſſe. & hæc de annulis ſufficiant.

Agere denique de forma pedum ſacræ menſæ neceſſe eſt; vt C perfectam menſæ ſacræ cognitionem habere poſſimus. etenim pedum integram quadratam formam, quam Torniellus poſuit, neſcio an ſit conformis, his quæ traduntur ab Auctoribus, & ſacris teſtibus. nam quamuis Philo nihil loquatur de illorum ſtructura; Ioſephus tamen lib. 3. c. 9. in meo codice, qui eſt Lugdunenſis editionis apud Sebaſtianum Gryphium, ſic legit: ἦσαν δ' αὐτῇ πόδες, τὰ μὲν ἐξ ἡμίσους ἕως τῶν κάτω τελέως ἀπηρτισμένοι, οἷς δωρειεῖς προσίθησι ταῖς κλίναις ἐμφερεῖς. τὸ δὲ πρὸς αὐτὴν D ἀνατεῖνον τετράγωνοι τῇ ἐργασίᾳ. κοιλαίνεται δὲ καθ' ἕκαστον πλευρόν, κοιλαίνουσά πως καὶ παλαιστὴν τὸ ἔδαφος, ἕλικος περιθεούσης τὸ τῆς ἄνω, καὶ τὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος. καθ' ἕκαστον δὲ τῶν ποδῶν, καὶ ταύτῃ ἐνήλατο κρίκος, οὐκ ἄπωθεν τοῦ ἐπιθέματος, δι' ὧν ἴεσαν στελεοὶ χρυσέοι ξύλου τὰ νέρθεν ὄντος ἐξαίρετοι. κοῖλον γὰρ εἶχεν ἐπ' αὐτοῖς τὸ καὶ τοὺς κρίκους κοινωθέντας. οὐδὲ γὰρ εἰσὶν διηνεκεῖς ἀλλὰ πρὶν συνῆθεῖν εἰς τὸ ἄπερον, εἰς πτερνίδας τὴν ἀρχὴν τελευτῶντες. ὧν ἡ μὲν εἰς τὸ προανέχον ἐμβαίνει τῆς τραπέζης, ἡ δὲ εἰς τὸν πόδα, καὶ τούτοις καὶ ταῖς ὁδοῖς ἐκομίζετο. hoc eſt, *Erant autem illi*, ſupple-

menſæ, *pedes, qui quidem ex mediatè inferiori vſque ad finem pleni, ſimiles his quos Dorienſes apponunt lectis, pars verò quæ ad ſuperiora tendebat quadrangulati opere erat. excauatur autem per vniuſcuiuſq; latus; excauatio eſt veluti mẽſura palmi volubilis, zona circumeunte ſuperiorem, & inferiorem eius corporis partem, & per ſingulos illius pedes illi inſerebatur annulus, non procul à ſuperimpoſitione, per quos erant manubria aurata ligni, ſubter id quod eminebat*. Colligationem enim quamdam habebat, quæ annulis communicabatur; ſed priuſquam illa imitteretur in circulum in fibulis primum finiebat; quarum quæque in prominentem partem menſæ ingrediebatur, altera in pedem; vt his per viam menſa portaretur. Itaque pedes huius ſacræ menſæ, erant excauati infra medium & tornatiles; quæ pars torno excauata magnitudinis erat, quaſi vnius palmi; ſupra verò & infra, habebat faſciam ligneam quadratam; ex quibus faſcijs, & id quod tornatili opere elaboratum aderat; tota ipſa columna, & pedes menſæ complectebãtur: vt in hac noſtra delineatione apparet.

Et quãmuis poſſet aliquis ſuſpicari Ioſephum loquutum de cymatio; quia tamen de pedibus menſæ loquitur, quibus in ſupe-

A superiora & inferiora fasciam apponit: nos de quadrangulis, quæ superimponebantur, & subponebantur tornatili opere, Iosephũ accipimus, (licet nec illud eamus inficias) cui credere tamquam Sacerdoti Hebræo ratio postulat; in aliquibus ex his, quæ sacris oraculis non contradicunt. An verò pedes stabilirentur globulis in parte inferiori; an plana columnarũ, in plano pauimenti firmarentur, doctiores iudicabunt. quibus omnibus consideratis, supra positam sacræ Mensæ formam B delineandam curauimus.

CAP. XXXIX.

De sacræ Mensæ Consecratione.

Ad locum Exodi 40. *Et assumpto vnctionis oleo, vnges Tabernaculum cum vasis suis, vt* C *sanctificentur.*

CONSECRABATVR tandem sacra Mensa, olei vnctione, & sanctorum Panum impositione: quia, vt diximus supra, ministerio perficiebatur sacrorum vtensilium consecratio. itaque lustrata, atque expiata sanguine de more, sacro hæc quoque oleo, per septem dies deli-D buta sanctificabatur; vt sanctorum Panum capax fieret. Verũ quo ritu, quibusque cœremonijs expiaretur, & qua forma liniretur per septẽ dies, nihil in sacris habetur litteris; nisi quod Exodi 40. præcipitur inungi, cum dicitur: *Et assumpto vnctionis oleo, vnges Tabernaculum cum vasis suis, vt sanctificentur.* Cumque inter vasa, & vtensilia Tabernaculi recenseatur Mensa, perspicuum est, vnctam quoque fuisse, antequã super illã Panes propositionis collocarentur. hac enim de causa mẽ-

ſa parari iuſſerat Deus. quam Conſecrationem teſtatur etiam A Philo lib. 3. de vita Moyſis, dicens: ὡς δὲ ταῖς ἐσθήσεσιν ἤσκησεν αὐτοὺς χρίσματος εὐωδεστάτου λαβὼν ὃ μυρεψικῇ τέχνῃ κατειργάσθη, τὰ ἐν ὑπαίθρῳ πρῶτα τόν τε βωμὸν, καὶ τὸν λουτῆρα κατέχριε ἐπιρραίνων ἑπτάκις· ἔπειτα τὴν σκηνὴν, καὶ τῶν ἱερῶν σκευῶν ἕκαστον, τὴν κιβωτὸν τὴν λυχνίαν, τὸ θυμιατήριον τὴν τράπεζαν, τὰ σπονδεῖα, τὰς φιάλας, τἆλλ᾽ ὅσα πρὸς θυσίας ἀναγκαῖα, καὶ χρήσιμα. hoc eſt, *Vt verò veſtiuit eos ſacris veſtibus, vnguentum ſuaue olens accipiens, vnguentaria arte compoſitum, primum ſubdialia, altare nimirum, labrumque* B *perunxit, aſpergens ſepties, deinde Tabernaculum, & ſacra vaſa ſingula, Arcam, Candelabrum, thymiatirium, menſam, effuſoria, phialas, cæteraque ſacrificijs deſeruientia.* Itaque ſacra Menſa inter vtenſilia ſacri Tabernaculi recenſetur, & illa quoque ſigillatim oleo ſacro perfuſa fuit.

De varijs Panum generibus Atheneus lib. 3. per plura capita ſcripſit; præſertim cap. 25. & cap. 26. Sed de eiſdem agere noſtri nequaquam eſt inſtituti. Sufficit enim cognoſcere, quæ C cognoſcenda, de pane frumentaceo ſunt, qui omnium alimentorum ex terræ ſeminibus perfectior eſt. inde Atheneus lib. 3. cap. 29. ex auctoritate Diphili Siphinij ait: ἄρτοι οἱ ἐκ πυρῶν, κριθίνων εἰσὶ πολυτροφώτεροι, καὶ εὐκονομητότεροι, καὶ τὸ ὅλον κρείττονες. hoc eſt, *Panes ex tritico melioris ſunt alimenti, & præſtantiores, ac omnino obtemperantes naturæ.* Plutar. etiam lib. 6. quæſtion. conuiu. cap. 8. perfectionem panis admiratur; quod omnibus animalibus conformis omnino videatur, dicens: ὃ δὲ θαυμασιώτατόν ἐστιν, οὐκ ἀνθρώπους μόνον, ἀλλὰ καὶ κτήνη μάλιστα πάντων ἐδωδίμων ἀναρρώννυσιν ἄρτος. ὥστε κἂν ἐλάχιστον ἐμφάγωσιν ἵστανται, καὶ βαδίζουσι. [hoc eſt, *Et quod ſummæ mirum eſt, non homines modo, ſed & iumenta præ cætero paſtu recreat panis; adeò vt vel ſi admodum parum eius guſtauerint, confirmentur, atque progrediantur.*

Eccleſiaſtico ſimiliter cap. 29. Spiritus ſanctus affirmat, hominis vitam à pane dependere, dicens: *Initium vitæ hominis panis*

A *nis & aqua*. & ea denique fuit huius alimenti excellentia, vt in ſacris litteris ſolius panis nomine, quicumque cibus ſignificaretur; diuinitatemque in panum inuentore teſtarentur homines, communi quodam conſenſu. ea propter Siculi Cererem, quod vſum panis frumentacei eos docuiſſet, ſummæ venerabantur; atque non ſolum diuinos honores eidem decreuerunt; ſed hanc præ alijs omnibus Numinibus ſummè colebant. In Scolo quoque Beothico, Atheneus locis citatis,

B duas erectas ſtatuas affirmat; quarum altera dicebatur *Megalarti*, ideſt magnorum panum datrici, altera verò *Megalomazi*, ideſt, magnorum mazi datrici: erat enim μάζα, genus quoddam panis ſimiliter ex farina. Sed ſatis de prophanis cultibus veterum loquuti ſumus; quibus quidem veteres teſtabantur, diuinitatis aliquid ineſſe panum datori: quod ſimul cum pane, vitæ quoque dator ille cenſeretur; qui tam magno beneficio homines affeciſſet.

C Hoc igitur vt cognoſcerent filij Iſrael; in ſacro Tabernaculo, non quidem in Sancta Sanctorum, ſed extra velũ in Sanctum, Deus menſam parari iuſſerat; ſuper quã panes duodecim prægrandes, ad numerum tribuum filiorum Iſrael ſuperimponeretur; vt Iſraelitæ vitam, alimentumque ab ipſo ſummo Numine ſibi paratum intelligerent; atque ab alio nemine, quam ab ipſo, vitam quoque ſibi ſeruandam profiterentur. Quam rationem Abulenſis etiam tetigit quæſt. 28. in cap. 25. Exodi:

D dum enim inquirit, cur Deus vellet ſibi hos panes apponi, ait: *Cauſa autem ſpecialis eſt etiam in hac oblatione, vt diſtinguitur contra alias, quia homines recipiunt à Deo multa beneficia, & inter cætera quædam ſunt præcipua; maximum autem per quod homines conſeruantur in vita eſt panis largitio: nã initium vitæ hominis panis, & aqua, vt patet Eccli. 29. vt ergo dentur ſpeciales gratiæ Deo de beneficio alimentationis in pane, ponebantur iſti panes coram Domino.* hæc ibi Abulenſis, & alia multa in hanc ſententiam.

Hos

Hos Panes, qui sacræ huius Mensæ, ex Dei manda to superimponebantur, singulos decem librarum pondus habuisse, Doctores tradiderunt; nimirum Ribera lib. 2. de templo cap. 10. & Torniellus, de quibus panibus sic loquitur sacer textus Leuit. cap. 24. *Accipies quoque similam, & coques ex ea duodecim panes, qui singulos habebunt duas decimas; quorum senes altrinsecus super mensam purissimam coram Domino statues, & pones super eos thus lucidissimum.* Nec nobis inquirendum est; qua methodo, aut ratione panes isti super mensam disponerentur. quæstionem hanc Rabbinis relinquimus, & Abulensi quæst. 28. in cap. 25. Exodi: huic quidem assentimur, in eo quod dicit Israelitas similam tantum, non panes iam coctos, in ministerium huius mensæ, Sacerdotibus offerre consueuisse.

Coquere hos panes, nequaquam munus erat mulierum, quæ appellantur panificæ in regio iure lib. 1. Reg. cap. 10. aut illius celeberrimi pistoris Thearion, cuius meminit Plato in Gorgia, & Athen. loco citato cap. 15. sed Sacerdotes ipsi, qui Moysi in sacris ministerijs succedebant, vt in prædicto textu habetur, panes illos coquere ex munere tenebantur. quod etiam Hieronym. in cap. 1. Malach. affirmat, plurimaque alia ad Sacerdotes pertinuisse docet, quæ ad compositionem istorum panum pertinebant, dicens: *Panes verò Propositionis, iuxta Hebraicas traditiones, ipsi Sacerdotes serere, ipsi demetere, ipsi molere, ipsi coquere debebant.* sed an ita fieret, disputat Ribera loco citato, & Torniel. sub anno mundi 2544. ad quos Lectorem mittimus; non enim ad Consecrationem, aut vnctionem ista spectant. Nostri verò est muneris, ritus inquirere, tam antecedentes, quam subsequentes consecrationem sacræ Mensæ. Ethnicos quoque diuinorum, atque sanctorum rituum emulatores, habuisse sacros panes, quibus sacrificiorum causa vterentur; perspicuum est ex Athen. lib. 3. cap. 25. qui cuiusdam panis, qui dicebatur Acheina, meminit in Cereris honorem

apud

A apud Græcos parari ſolitum, quod auctoritate Semis lib. 8. Deliadis probat, dicens: Ἀχαΐνας τούτου τοῦ ἄρτου μνημονεύει Σῆμος ἐν ὀγδόῳ Δηλιάδος, λέγων τοῖς θεσμοφόροις γίνεσθαι. εἰσὶ δὲ ἄρτοι μεγάλοι, καὶ ἑορτὴ καλεῖται μεγαλάρτια ἐπιλεγόντων τῶν φερόντων.

Ἀχαΐνην στέατος ἔμπλεον τράγον.

hoc eſt, *Achaini* (videlicet panis Acheini) *huius autem panis meminit Simos in octauo Deliadis dicens fieri Theſmophoria* (erant autem Theſmophoria Cereris ſacra) *ſunt autem panes iſti ma-*
B *gni, & feſtus iſte dicitur Megalartia,* (hoc eſt magnorum panum) *cantantibus illis qui portabant,* ſupple panes.

Achainin plenum adipe comedebat.

hæc de his panibus Atheneus. qui Acheina, vt arbitror dicebantur ab Achæis populis, (quod nobiſcum ſentit Caſaubonus) apud quos vſu veniſſe credibile eſt.

Et ne videatur, hos panes diſſimiles fuiſſe ab eos, qui in Tabernaculo Domini, ſacræ aureæ Menſæ ſuperimponebantur;
C vtrorumque magnitudo, eorumdem ſimilitudinem oſtendit. de magnitudine panum huius ſacræ Menſæ, iam diximus, ex Ribera, vel dicemus cum Torniello ſub anno mundi 2544. nu. 71. fuiſſe magnitudinis vnciarum centum & viginti ſex; vt eſſent ſinguli panes librarum decem & ſemis. quæ magnitudo maxima ſanè mihi videtur; cũ duo panum ordines, ſupra Menſam auream conſtituendi eſſent; Menſa verò binos tantum haberet longitudinis cubitos; & præter panes vaſa etiam
D nonnulla ſuper illam, vt videbimus collocanda eſſent. Magnitudini iſtorum Panum, reſpondent etiam illi, de quibus Athenæus; vt colligitur ex nomine diei feſtum illorum Panum, qui Megalartia, ideſt magnorum Panum feſtus appellaretur.

Erant etiam alij Panes ſacri, qui Theiagone ab Ætolis dicebantur; quorum meminit Athen. vbi ſupra cap. 29. ex auctoritate Triphonis lib. 1. de plantis, & Nicandri, qui Panes ſic appella-

pellabantur, quod eſſent Dijs ſacri, & fortaſſe in agonalibus ludis, ac feſtiuis diebus erat illorum vſus, atque propterea à θεοῦ, & ἄγωνος dicebantur θεοιαγώνοι. De magnitudine horum Panum nihil auctores. Panes ſimiles his, quos habebant Iſraelitæ, vel ſaltim aliquid tale, Alexandrinos quoque Hebræorum conterminos habuiſſe, auctor eſt idem Athen. ibidem. hi enim panem carbonarium, ſiue ſubcineritium, vt Atheneo placet, Saturno ſacrificabant; ac in Templo illius omnibus quibuſcũque edere volentibus apponebant. Hunc autẽ panem eumdem putat Athenæus cum eo, qui apud Athenienſes Engryphias dicebatur. cuius etiam meminit Hippocrates lib. 7. leb. morb. Archeſtr. etiam de his Panibus meminit, & Athenis optimos haberi probat in ſua Gaſtronomia, dicens: ἐγκρυφίαν τὴν δ' εἰς ἀγορὰν ποιουμένον ἄρτοι αἱ κλειναὶ παρέχουσι βροτοῖς κάλλιστον Ἀθῆναι. hoc eſt, *Engriphian, quem vt in foro vendant, conficiunt, comedentibus optimum, celebres habentur Athenis.* Noſter verò Panis facierum, ſiue Propoſitionis, cuius ſuperimpoſitione ſacræ Menſæ abſoluebatur conſecratio; quos etiam infermentatos fuiſſe conſtat; non quidem omnibus vt illi, ſed ſolis Sacerdotibus in Tabernaculo Domini in cibum cedebant; vt paſſim ſacra teſtantur oracula. de hoc ſacræ Menſæ plena, abſolutaq. conſecratione per Panum impoſitionem dicitur Exodi 40. *Poſuit & Menſam in Tabernaculo teſtimonij ad plagam Septemtrionalem extra velum, ordinatis coram Propoſitionis Panibus, ſicut præceperat Dominus Moyſi.*

CAP.

A

CAP. XL.

Sacræ Menſæ vaſa, & vtenſilia ex Rabbinis explicantur.

Ad Exodi 25. *Parabis & acetabula, ac phialas, thuribula, & cyathos, in quibus offerenda ſunt libamina, ex auro puriſsimo.* 1. Reg. 21. *Neque enim erat ibi Panis, niſi tantum Panes Propoſitionis, qui ſublati fuerat à facie Domini, vt ponerentur Panes calidi.* & ad alia loca.

B

NVNC de vaſculis, vtenſilibuſque huius ſacræ Menſæ multa, eaque difficillima dicenda ſuperſunt. ſacer enim textus de eis ſic loquitur, Exodi 25. *Parabis & acetabula, ac phialas, thuribula, & cyathos, in quibus offerenda ſunt libamina, ex auro puriſſimo.* Acetabula igitur, phialæ, thuribula, & cyathi, nomine vtenſilium ſacrę Menſæ veniunt: quos etiam ſacer textus enumerat cap. 37. dum Beſeleeli, & Oliabi opera in cultum Tabernaculi commendat. Hæc quoque ſacra vnctione conſecrata fuiſſe, dicitur Exodi 30. *Facieſque vnctionis oleum ſanctum, & vnges ex eo Tabernaculum teſtimonij, & Arcam teſtamenti, Menſamque cum vaſis ſuis.* Itaque Menſa, vectes, acetabula, phialæ, thuribula, & cyathi ſacro oleo, nomine vtenſilium ſacræ Menſæ, conſecranda fuerunt: ac proinde de ſingulis nobis inquirendum eſt. Fuiſſe verò omnia vaſa, quæ ſacræ huic Menſæ ſuperimponebantur aurea, res eſt aperta; quia intra ſacrum Tabernaculum nihil apparebat, quod aureum non eſſet; & ſigillatim vaſa hæc omnia fuiſſe aurea, infra in ſequentibus capitibus oſtendetur. Sed nihil

C D

nunc

nunc de materia. de forma maior est difficultas. A

Videamus igitur primo loco, cuius fuerint formæ acetabula; quæ inter vtensilia sacræ Mensæ primo enumerantur. hæc enim sacer textus appellat hebraicè קְעָרֹת *qengharot*, quæ acetabula aliqui sunt interpretati, alij scutellas appellarunt, catinum, crateres alij dixerunt; vt quid propriè significet ignorari omninò videatur. certum tamen est apud Græcos, genus vasis capacioris significari, quo in libationibus, & solemnioribus epulis ad comiscendum aliquid vtebantur. B

Græci appellarunt hæc vasa τρυβλία. triblion autem idem quod catinum significat; vti diximus etiam in nostro Myrothecio 1. cap. 43. & quidem satis amplũ, ac magnũ hoc genus vasis fuisse videtur apertum, quod dicatur Num. 7. cum enumerantur oblationes tribuum Israelitarum; *Primo die obtulit oblationem suam Nahasson filius Aminadab de Tribu Iuda. Fueruntque in ea acetabulum argenteum pondo centum triginta siclorum.* cum igitur acetabulum vnum, ponderis esset supra sex argenti libras, C vtique genus amplioris erat vasis, in ea forma, qua catinum apud nos. Neque de hoc vase omnino intelligẽdus est locus hic proximè relatus; nam is de quo loquimur, aureus erat; cum superimponeretur sacræ Mensæ intra Tabernaculũ. Existimari posset, fuisse vas ad recipiendos in se Panes inferne; nisi tale vas nulla ratione admitterent Rabbini, & alij, qui affirmant nullũ consueuisse vas panibus subponi, vt eosdem substentaret.

Secundo loco veniunt phialæ in nostro textu, qui sic loquitur. D *Parabis & acetabula, ac phialas.* hebraicè hæc phialæ dicuntur כַּפּוֹת *chapoth*, quam vocem aliqui, maximè ex Rab. coclearia sunt interpretati: sed quid habeant coclearia Rabbinorum cum Latinis phialis, non video; nisi quod forsitan ordo enumerationis in his minimè attendendus videatur; neque in exemplaribus Græcis, neque Latinis, sed integra tantum vasorum enumeratio: sicut in Hebraicis exemplaribus præ

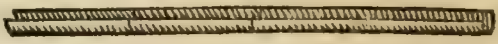
oculis

A oculis cum primis habenda eſt. niſi velimus, vaſa ſecundo loco enumerata in Hebraico textu, quæ dicuntur Latinè phialæ, & ſunt poculorum genera, quæ intus in rotundum excauantur; manubrio à tergo addito ad aliquid puluerulentum ex alio vaſe ſumendum, deſeruire potuiſſe; nimirum ex acerra, vel ſalino, atque propterea minimè improbandi ſint, qui coclearia dixerunt, ad vſum fortè incenſi; quod viderent in ſacris oraculis his adiungi turribula. erant autem hæc vaſa aurea,
B quia ad vſum ſacræ Menſæ deſtinabantur; iungebanturque thuribulis, nimirum accerris, pro more veterum, qui accerra vtebantur ad incenſum: ſed cur in Menſa collocentur hæc ipſa, potius quam in altari aureo, in quo thimiamatis vſus erat me latet.

Enumerantur etiam inter vaſa ſacræ Menſæ, quæ hebraicè dicuntur קְשׂוֹת *qheſoth*. thuribula à noſtro Interprete, & à ſancto Hieronymo appellãtur: ſed vt potius thuribula tertio loco enu-
C merata à noſtro Interprete ſuſpicari poteſt; pro maiori explicatione ſuperioris vaſis, quod phialæ noſter Interpres dixerat. Quid verò ſignificetur hebraico vocabulo קְשׂוֹת *qheſoth*, omnes penè Interpretes, & hebraicarum radicum ſcriptores, ſe ignorare quodammodo fatentur; conueniunt tamen cum Rabbinis, vt ea voce ſignificari conſentiant medios calamos, hoc eſt duas vnius calami per medium ſciſſi partes; quibus panes ſubſtentarentur. His adhæſiſſe Septuagintas ſuſpicari poteſt, cũ di-
D xerunt, καὶ τὰ σπονδεῖα, in plurali; ſunt autem ſpondia veluti calami, in quibus muſicè canitur. Pro iſta huius vocabuli ſignificatione ſtat Pollux lib. 4. cap. 10. nu. 5. vbi cũ de muſica ageret, modos Pythicos recenſens, inter hos ſpondeũ quoque enumerat, dicens: τοῦ δὲ πυθικοῦ νόμου τοῦ αὐλητικοῦ, μέρη πέντε, πεῖρα, κατακελευσμὸς ἰαμβικὸν, σπονδεῖον, καταχόρευσις. hoc eſt, *Pythici verò modi, qui tibia canitur, partes quinque ſunt*, hoc eſt, ſpecies quinque ſũt, *rudimentum, prouocatio, iambicum, ſpondeum, & ouatio*; & quoties

ties de modo; quo tibia canitur sermo est, toties inter hos spondeum, quod græcè *σπονδεῖον* dicitur, recensetur.

Vocabulo igitur græco *σπονδεῖα*, & hebraico קשות *qhesoth*, quod medias fistulas Rabbini interpretantur; aliquod canale per quod sanguis vel vinum in sacrificijs libaretur, vel aliquid aliud simile, ea voce interpretari posse videtur: quorum vel duo hinc inde à panibus positos, coniectari possemus, ad illos sustinendos ne laberentur: vel quod bini calami singulo panum senario apponerentur: vel denique quattuor, ne panes mouerentur: vel duos, aut tres medij calami aurei; vt dicunt Hebræi, singulis supponebantur panibus, vt singuli euentarentur, nullumque mucorem contraherent. certum est enim hæc fuisse instrumenta, inter vtensilia sacræ huius Mensæ destinata. ex hac figura coniectura, iuxta Rabbinorum interpretationem, vocabuli קשות *qhesoth*, magis perspicua fiet. quæ verò Rabbini magis propria censeant, ex sequenti figura patebunt.

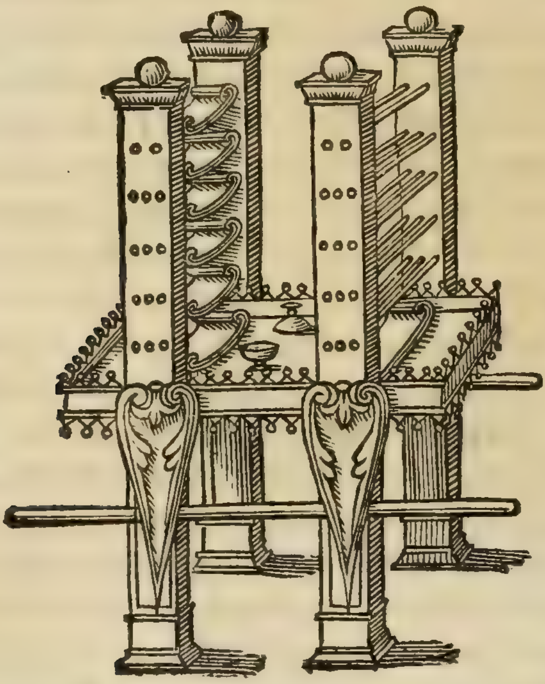
Sed isti nebulones habentes velamen super cor, Scripturasque sacras non intelligentes, vigilando somniant; & inter illos maxima est in admiratione, qui ineptiora in Scripturis sacris attulerit. affirmant enim illorum expositores, panes istos semper ex diuino miraculo calorem conseruasse; ex alio verò capite timent, ne mucorem contrahant; atque propterea medias fistulas singulis subponunt, vt aërem admittant, & nulla ratione fiant mucidi: minimè aduertentes, quam à panibus callidis mucor absit; & quam longè mucor à calore propellatur. quamobrem miracula, diuinis oraculis aduersa, somniare non verentur. nam 1. Reg. cap. 21. in quo sermo est de Propositionis panibus, Dauidi in necessitate constituto, ab Abimelecho Sacerdote oblatis, de mensa sublati dicuntur, vt in ea

alij

A alij calidi apponerentur. *Neque enim erat ibi panis, nisi tantum panes Propositionis, qui sublati fuerant à facie Domini, vt ponerentur panes calidi.* Hæc textus; ex quo Rabbini conuincuntur; & panes inde sublatos nō fuisse calidos probatur: dictio etiam hebraica חֹם *cxhom*, apertissimè de panibus calidis sermonem ibi esse, & nequaquam de recentioribus conuincit: vt propterea perspicuum sit, quam commentitia sint; quæ ipsi tradunt, de medijs fistulis, panibus Propositionis subpositis, ad mucidita-
B tem arcendam.

Vltimo tandem loco recensentur cyathi in nostro textu Exodi 25. vbi sic dicitur: *Parabis & acetabula, ac phialas, thuribula, & cyathos, in quibus offerenda sunt libamina, ex auro purissimo.* hebraicè וּמְנַקִּיֹּתָיו אֲשֶׁר יֻסַּךְ בָּהֵן hoc est, iuxta Sanctem Pagninum: *& cyathos eius, quibus libabitur in eis.* De significatione igitur vocis hebraicè מְנַקִּיּוֹת *menaqhioth*, maxima & numquam plenè cognita difficultas est: quæ vox venit à radice נָקָה
C *naqhah*, vacuum significans; & cyathum communiter Auctores, meritò illud vocabulum interpretantur; quod sit nimirum vas vacuum. Marc. Marin. emundatoria dixit, putatque eo vocabulo significari, instrumentum aliquod, quo emundaretur mensa; & panes expolirentur, ne mucidi fierent. *scopetti* Italicè illa vasa interpretatus est. Verum, me iudice, illi interpretationi refragantur, illa sacri textus verba אֲשֶׁר יֻסַּךְ בָּהֵן *hascer iusacx bahen*, quod nimirum libaretur in eis. non enim
D emundatorijs his, quos M. Marinus posuit, aliquis humor fluxibilis libatur, aut libari potest: sunt enim emundatoria illa ad libamina omnino inepta. Septuaginta dixerunt, καὶ τοὺς κυάθους ἐν οἷς σπείσεις ἐν αὐτοῖς. hoc est, *& cyathos in quibus libabis in eis.* quamobrem ea voce instrumenta ad libamina significata videntur, hisque libare debuisse Moysen. & quamuis libare possit etiam de aridis dici; cyathis tamen libare arida consueuisse numquam legimus: sunt namq. cyathi instrumenta

ad libamina alicuius materiæ fluxibilis. Fuiſſe igitur מְנַקִּיּוֹת A
menaquioth, inſtrumenta, quibus vel panes operirentur, dicunt Hebræi; vel quaſi columnæ hinc inde menſæ appoſitæ panes fulcirentur, atque mediæ fiſtulæ ſuſtinerentur; quibus panes ſuperimponebantur. Quamobrem totam menſam cum panibus comminiſcuntur Rabbini in hanc ſubſequentem formam, quam accepimus à quodam Philippo d'Aquin, ex lib. Gallico, quem nuper edidit, & iuxta conſenſum Rabbinorum ſe loquutum profitetur, de tabernaculo & caſtris B
Iſraelitarum, deque menſa, & alijs. quam etiam iterum ſupra poſuimus, cum de forma huius ſacræ menſæ ſimiliter noſtra eſſet oratio.

C

D

CAP.

A

CAP. XLI.

Forma acetabulorum, & thuribulorum, quæ sacræ Mensæ imponebantur; ex auctoris sententia explicatur.

Ad loca Exodi 25. *Parabis & acetabula, & phialas, & thuribula.* Num. 7. *Primo die obtulit oblationem suam Nahasson filius Aminadab de tribu Iuda, fueruntque in ea acetabulum argenteum pondo centum triginta siclorum, phiala argentea habens septuaginta siclos, iuxta pondus Sanctuarij vtrumque plenum simila conspersa oleo in sacrificium.* 1. Mach. cap. 1. *Et Mensam Propositionis, & libatoria, & phialas, & mortariola aurea.* & ad alia loca.

B

C

NOs sacrorum locorum difficultate, licet maximè fatigemur, atque præmamur; minimè tamen in his difficultatibus, ac scopulis communi interpretationi ex Rabbinis allatæ, consensum præbere potuimus. etenim iam diximus, sic haberi in nostro textu, *Parabis & acetabula, ac phialas, thuribula, & cyathos, in quibus offerenda sunt libamina.* Septuaginta, ac reliqua exemplaria græca dixere: καὶ ποιήσεις τὰ τρυβλία αὐτῆς, καὶ τὰς θυΐσκας, καὶ τὰ σπονδεῖα, καὶ τοὺς κυάθους ἐν οἷς σπείσεις ἐν αὐτοῖς, ἐκ χρύσου καθαροῦ ποιήσεις αὐτά. Itaque vasa illa, quæ acetabula à nostro vulgato interprete, τρυβλία in Græcis exemplaribus, & à Septuaginta Interpretibus dicuntur. at קְעָרוֹת *quengharoth* hebraicè appellantur, vt

D

in principio præcedentis capituli dicebamus. Dicuntur verò à nostro Interprete acetabula; non quidem in eo sensu, in quo aceti vascula enumerantur ab interprete Polluci; illa enim græcè ὀξίφαρα dicuntur à Polluce, quasi acetum ferentia: nostra verò vasa non erant ad acetum, cuius nullus erat vsus in hac mensa, aut in sacris Hebræorum; sed græca τρυβλία, latinè *acetabula*, à verbo latino *accipio*, vt puto, dicebantur; quasi recipientia dixeris: significatur enim tam græco, quam hebraico vocabulo, vas ad aliquid recipiendum. A B

Rabbini, cuius esset vsus in mensa, hæc omnia vasa ignorant; ea propter affirmatè dixerunt, non omnia hic enumerata vasa ad vsum mensæ Panum propositionis fuisse; sed vel ad alios vsus; vel eo nomine significari scutella, in qua incensum super mensam, & panes collocabatur. Sed præterquam quod sacra oracula non stant cum illis; quia vbicumque sermo est de hac sacra Mensa, vbique hæc vasa, in vsum sacrorũ, Mensæ huic superimponuntur. nam & Septuaginta dixerunt, C καὶ ποιήσεις τὰ τρυβλία αὐτῆς. *& facies triblia ei*, idest, eidem mensæ; & hebraicè dicuntur קְעָרֹתָיו *quengarothau*, vbi relatiuum per ו *vau* significatum, acetabula ad mensam, & non ad aliquid aliud referunt. Quamuis igitur affirmare; horum vasorum aliqua, ad alios vsus fuisse, nimirum sacrificiorum, quæ in altari habebantur in atrio; nobis non videatur omnino improbabile; tamen huic mensæ propria fuisse, tamquam illi debita, ex institutis diuinis, negari non potest. D

Falsum etiam puto, acetabula ad vsum incensi fuisse: vbique enim tam lib. 1. Machab. cap. 1. quam Ierem. 52. & 3. Regum 8. & Numer. cap. 7. in quo agitur de oblationibus Patriarcharum, quæ singulo die pro consecratione Tabernaculi oblata sunt; vasa ad vsum incensi כַּפּוֹת *chappoth* dicuntur, & per mortariola à nostro vulgato interprete redduntur. nullibi verò in sacris oraculis illa eadem vasa dicuntur קְעָרוֹת *qhengharoth*

A *gharoth*. Acetabula igitur, quæ τρυβλία à Septuaginta dicuntur, fuiſſe vaſa ad vſum ſacræ huius Menſæ Panum propoſitionis, & aurea fuiſſe certiſſimè affirmo, ſacris fretus oraculis.

Aurea quidem fuiſſe quantum ad materiam, nulli dubium eſt; ſed ad vſum incenſi hæc fuiſſe, non aſſentimur. Nec etiam placet, quod Villalp. in cap. 41. Ezech. tradit tom. 2. par. 2. lib. 4. cap. 57. qui eo nomine duo vaſa quammaxima excogi-

B tauit; quorum ſinguli ſex Propoſitionum panes complecterentur, vndique aurea; in quibus libatoria, & vaſa ad thuris vſum comprehenderentur, atque clauderentur. hæc ille habet pag. 312. col. 1. Nos breuiter dicimus eo nomine, vaſa ad vſum ſimilæ ſignificari, qua vel Panes Propoſitionis conficerentur; ita tamen vt prius in his catinis Deo ad altare pars aliqua eiuſdem ſimilæ offerreretur: vel vaſa in quibus ſimila oleo fermentata, à filijs Iſrael in ſacrificijs oblata offerebatur. quæ

C vaſa alio vocabulo pateræ, vel crateres dicuntur à Ioſepho lib. 8. Antiq. cap. 3. & re vera huiuſmodi vaſa ad ſimilæ oblationem pertinuiſſe, ex cap. 7. libri Numer. conſtat; ſi vocabulo habenda eſt fides. Cum enim ibi ſermo ſit de oblationibus Patriarcharum, dicitur vnumquemque obtuliſſe קְעָרַת כֶּסֶף אַחַת מְלֵאָה סֹלֶת hoc eſt, *Catinum, ſiue ſcutella argentea plena ſimila*. & Septuaginta dixerunt ibidem, καὶ προσήνεγκε τὸ δῶρον αὐτοῦ τρυβλίον ἀργυροῦν ἕν. & infra, πλήρη σεμιδάλεως. hoc eſt, *& obtulit*,

D (ſupple Nahaſon) *munus eius triblion vnum plenum ſimila*. quamobrem ex conformitate vocum, tam hebraicarũ, quam græcarum, conſtat, vaſa quæ aceptabula à noſtro Interprete, & קְעָרוֹת *quangharoth* hebraicè dicuntur, ad vſum ſimilæ fuiſſe. Duplex verò habebatur in ſacra Propoſitionis Menſa genus vaſorum aureorum ad vſum ſimilæ, quæ offerrebatur; aliud erat ad offerrendã ſimilam oleo conſperſam in altari, illam nimirum, quæ ſuper membra mactatorum animalium ibidem

cremabatur; & hoc diſcum latinè dicere poſſumus, ſiue lanx; græcè appellatur πινακή. Aliud vas aureum in Menſa collocatũ erat; in quo pars ſimilæ oblatæ, quæ in altari offerenda erat, prius oleo commiſcebatur, & ſubigebatur; quod Crater appellatur à Ioſepho. Vtrumque ſimilæ vſum, ex ſacris habetur litteris Leuit. 2. in quo de farinacea oblatione eſt ſermo, diciturque: *Anima cum obtulerit oblationem ſacrificij Domino; ſimila erit eius oblatio, fundetque ſuper eam oleum, & ponet thus, ac deferret ad filios Aaron Sacerdotes.* Ecce prima ſimilæ oblatio, deinde ſubdit textus: *Quorum vnus* (ſupple Sacerdotum) *tollet pugillum plenum ſimilæ, & olei, ac totum thus, & ponet memoriale ſuper altare in odorem ſuauiſſimum Domino.* Ex quibus verbis ſimilæ ac olei fermentatio conſtat, in cratere ex Ioſepho fieri ſolitam. nõ enim oleum pugillo concludi poteſt, ſed vaſe in aliquo, huiuſmodi fermentatio ſimilæ, & olei fieri debuit; cum non in crateris, ſed in pateris, vt dicebat Ioſephus, ſimilæ oblatio haberetur.

Is enim lib. 8. Antiquit. cap. 2. enumerans vaſa ſacræ Menſæ, & eiuſdem indigitans ſtructuram, atque numerum penè immenſum ait: τραπεζῶν τε τὸ πλῆθος ἀνέθηκεν ὁ βασιλεὺς, καὶ μίαν μὲν μεγάλην χρυσέαν, ἐφ᾽ ἧς ἐτίθεσαν τοὺς ἄρτους τοῦ θεοῦ. καὶ ταύτης παραπλησίας μυρίας πρὸς αὖ ἑτέρῳ τρόπῳ γεγενημένας ἐφ᾽ ὧν ἐπέκειτο τὰ σκεύη, φιάλαι τε καὶ σπόνδεια, χρύσεα μὲν δισμύρια, ἀργύρεα δὲ τετρακισμύρια. hoc eſt, *Obtulitque Rex multitudinem menſarum, & vnam quidem valde præcipuam auream, ſuper quam ponebãt panes Dei, & huic proximas ſimiles, altero modo factas, ſuper quas vaſa iacebant, ideſt, phialæ, & pateræ aureæ quidem viginti millia, argentearum verò quadraginta millia.* Et parum infra loquens de lancibus à Salomone factis ad vſum altaris, ſubdit: πινάκων δὲ χρυσέων, εἰς τὸ προσφέρειν ἐν αὐτοῖς πεφυραμένοις σεμιδάλεως πρὸς βωμῷ μυριάδας ὀκτὼ, τούτων δ᾽ ἀργυρέους διπλασίονας. hoc eſt, *Lancium item aurearum ad offerendam in eis ſimilam, conſperſam ad altare*

octo

A *octo millia, argentearum verò duplici numero*. Aliud etiam genus vasis ad vsum similæ superimponebatur huic mensæ aureæ; quod aureum etiam erat, & dicebatur Cratera, de quo Iosephus ibidem ait: κρατῆρας δ' εἰς οὓς ἐνέφυρον τὴν σεμίδαλιν μετ' ἐλαίου χρυσέους μὲν ἑξακισμυρίους, ἀργυρέους δὲ δὶς τοσούτους. hoc est, *Crateras autem, in quibus commiscebant similam cum oleo, aureas quidem sexaginta millia, argenteas autem duplex tantum*. Hæc igitur vasa, quæ imponebantur mensæ ad similam, aureaque B erant; non solum ad vsum mensæ, sed etiam in ministeriũ altaris, ad similam offerendam pertinebant; & per catinos, siue lances, aut etiam Crateres à nobis reddere, ac interpretari possunt; quæ à nostro interprete acetabula dicuntur. & in hanc formam, vel similem vas istud delineare possumus.

C

Catinos, lances, aut crateres, aliquis minimè fortasse super hanc Mensam admittet, quod vasis adeò magnis, locum in sacra Mensa duorum tantum cubitorum, vna cum panibus quã maximis, nullum adfuisse locum videatur. quamobrem hæc vasa D parua fuisse, & ad vsum salis, per salinum vocẽ illam interpretari posse dicemus. Nã salis vsus frequentissimus fuit in sacris, sacrificijsque veterũ Hebræorum. quæ cum iam scripsissemus Villalpandum quoque huic mensæ, vas salis concesisse comperimus loco citato. licet hoc salinũ, posteriori vocabulo phialarum significari arbitretur; vel opercula vasorum, in quibus panes complectebantur: quod sanè non placuit. Ac de sale quidem in genere multa Plin. lib. 31. cap. 7. *Vita*, inquit, *sine sa-*

le nequit degere. adeòque neceſſarium elementum eſt, vt tranſierit A
intellectus, ad voluptates animi quoque, nam ita ſales appellantur. omnis vitæ lepos, & ſumma hilaritas, laborumque requies, non alio magis vocabulo conſtat. Honoribus etiam, militiæque interponitur, ſalarijs inde dictis. magna apud antiquos auctoritate, ſicut apparet ex nomine Salariæ viæ, quoniam illa ſal in Sabbinos portari conſueuerat. hæc Plin. & alia multa de ſale. Plutarch. ſimiliter lib. 5. ſympoſ. quæſt. 10. multa de ſalis auctoritate diſſerit. Homerus pariter Illiad. 1. ſalem diuinum appellauit, & ethni- B
ci omnes κακοζηλία quadam, ſine ſale nullum ſacrificium ratum habebant; vt propterea à mola ſalſa ſingula illorum ſacra inchoarentur.

Quia igitur ſal fœderis exquirebat Deus ab Iſraelitis; nullumq. habetur in tota Tabernaculi ſuppellectile, vas ad ſalem ſeruandum; hunc in Menſa illa ſacra poſitum exiſtimari poſſet; vt vnà cum panibus, Menſæ illi ſacræ ſuperimponeretur. ne quid conuiuio, aut humani alimenti in ea deeſſet. De forma illius C
nihil certi dicere poſſumus, niſi eam tenere, quæ in arcu Titi repreſentatur; aut fuiſſe ad formam catini, ſeu ſcutellæ; vas ni-

D

mirum

A mirum concauum in rotundum. nam etiam in arcu Titi duo vascula visuntur, hinc inde posita, ad formam pixidum, quæ salinos fuisse suspicari possunt. Et ex Museo D. Francisci Angelonis Illustrissimi, ac Reuerendissimi Cardinalis Aldobrandini à Secretis, qui de rebus antiquis benemeritus, in gratiam doctiorum virorum multa congessit; salini vtputo, suprapositam formam delineandam optimum duximus.

Salinos igitur acetabulorũ nomine accipi posse, non negamus. B fuisse verò aureos salinos hos, subindicare videntur oracula; quia omnia vasa in sacro Tabernaculo paranda, ex auro purissimo fieri Deum iussisse perspicuum est. Hæc verò eiusdem nequaquam magnitudinis censeri debent; qualia erant illa argentea vasa, quæ Principes tribuum obtulerunt plena simila, vt dicitur Num. 7. istud enim catinum, siue scutella, siue salinum aureum, multo minorem extitisse, ratione vsus salis par est credere. Nam quæ in dedicatione Tabernaculi Patriarchæ C tribuum Israelitarum obtulerunt, ad vsum similæ in altari offerendæ, argentea erant; ac propterea capacioris magnitudinis; minora certè hæc, quæ erant ad sal seruandum.

Etenim Deum iussisse sal apponi in suis sacris, sacra oracula, pluribus in locis affirmant: præsertim Leuit. cap. 2. his verbis: *Quicquid obtuleris sacrificij sale condies; nec auferes sal fœderis Dei tui de sacrificio tuo, in omni oblatione tua offeres sal.* vbi primo ex sacris Mosaicis obseruandum; nullibi inter ea, quæ recensen- D tur à Deo offerri à filijs Israel ex animalibus, sacrificiorum de causa, salis Deum meminisse; sed tantum cum farinaceis oblationibus iussit sal afferri ad Tabernaculum: & nihilominus, vt vidimus sal apponi in omni sacrificio mandauerat. ex hebraica quoque phrasi non erit prætereundum sal non iungi, nisi illi oblationi, quæ farinacea erat, hebraicèque dicebatur מִנְחָה *minchxah*, vt ex eodem Leuitici loco perspicuum est. Præterea salem fuisse amicitiæ, ac fœderis simbolum, nulla

proba-

probatione indiget: quamobrẽ videndum remanet, quodnam eſſet ſal iſtud; quod fœderis Dei, in ſacris decretis appellatur; & nequaquam auferendum iubetur: immo & fœdera, quæ ſale condita, in Scripturis dicuntur, perpetua etiam ſtabilitate firma cenſentur, vt Num. cap. 18. igitur à ſacris fœderibus, ſal etiam fœderis in ſacris Litteris petendum erit.

Deus, fœdere inito cum populo Iſraelitico, illius exercitus Imperatorem, ac Ducem ſe præbuiſſe ſæpè dicitur: ſalis etiam pactum cum Iſraelitis ſe inijſſe dicit Num. 18. & alibi: Arca quoque teſtamenti dicitur Arca fœderis, ratione Chirographi in tabulis lapideis digito Dei ſculptis: totum pariter Tabernaculum, fœderis appellatur. credibile igitur videtur nõ minima coniectura; Tabernaculum illud, non ſolum tabularum lapidearum cauſa, ſed etiam legis, ac ſalis pacti in eo aſſeruati, ſic appellatum, atque perpetuo illud ſal fœderis in Tabernaculo aſſeruatum fuiſſe. cumque nullus ſit locus magis accommodatus, ac proprius ſalis, quam Menſa Panum, (quia vt diximus farinaceæ oblationi iungebatur) ibidem quoque hoc ſal fœderis perpetuo aſſeruatum coniectare licet.

Noſtræ fauet coniecturæ Philo Iudæus, qui lib. 3. de vita Moyſ. agens de hac ſacra Menſa, ſalem cum panibus in ea appoſuit, dicens: ἡ δὲ τράπεζα τίθεται πρὸς βορείοις, ἐφ' ἧς ἄρτοι, καὶ ἅλες, ἐπειδὴ πνευμάτων τὰ βόρεια τροφιμώτατα, καὶ διότι ἐξ οὐρανοῦ, καὶ γῆς αἱ τροφαὶ τοῦ μὲν ὕοντος τῆς δὲ τὰ σπέρματα ταῖς τῶν ὑδάτων ἐπιρροαῖς τελεσφορούσης. hoc eſt, *Menſa autem poſita eſt verſus Septentrionem ſuper quam panes, & ſales. quoniam ſpiritus Borea vegetat maximè, & quia è cælo, terraque alimenta proueniunt. hoc quidem pluente, illa verò ſeminibus per aquas irroratis maturante.* Itaque in Menſa cum Panibus erant quoque vaſa ſalis. non vnum tantum, ſed fortè duo, ideò dixit Philo; καὶ ἅλες in plurali numero. & hebræus codex ſcutellis meminit in plurali, dicens קְעָרוֹת *qhengharot*, quia nimirum plures ſalis ſcutellæ, in eadem Menſa appoſitæ

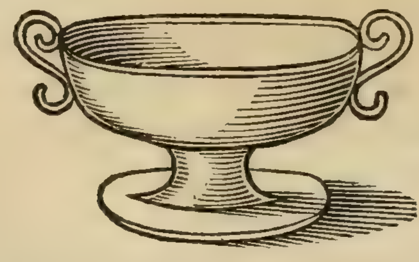
A sitæ cernebantur. Argenteæ erant scutellæ, quæ pro singulis tribubus ad offerendam similam, oblatæ fuerant à Patriarchis, vt constat ex cap. 7. Numer. aureæ verò, quæ ex Dei constituto in Mensa apponebantur pro Sacerdotibus, & pro Populo, in pacto salis.

Phialæ secundo loco à nostro Interprete recensentur, quæ græcè θυΐσκαι appellantur, & hebraicè כַּפֹּת *chappoth*. Rabbini coclearia ista appellant, vt vidimus, sed parum ad rem. Pollux B lib. 1. num. 25. inter sacra dona, Phialas reposuit; sed non explicat cuius essent operis, vsus, aut formæ. & lib. 10. cap. 19. inter vasa potoria phialæ ab eodem enumerantur: sicuti etiam lib. 6. cap. 16. quamobrem phialas secundo loco positas à nostro Interprete existimo, vt hac voce interpretaretur hebraicam כַּפֹּת, græcamque θυΐσκας, & Interpretem respexisse potius sensum quam verba: nam כַּפּוֹת *chappoth*, alibi semper interpretatus videtur per mortariola, & vas ad incensi vsum C reddiderit. nam Numer. cap. 4. primo loco enumerauit thuribula, cum græcè habeantur ζυβλία, vt hinc pateat, non verborum, sed sensus rationem vbique habuisse. Incensi verò vas significari illa voce phiala, phrasis est sacrarum Litterarum: nam seniores illi, quos vidit Ioannes in Apocalypsi, habebant singuli in manibus phialas plenas odoramentorum; ex quibus perspicuum est; phialas dici vasa, in quibus aromata ad thymiama Sanctum seruabantur. Etenim hebraica dictione D vasa ad vsum incensi hic significari nequeunt effugere Rabbini, in dictione illa כַּף *chaph*, ex qua in plurali fit כַּפּוֹת *chappoth*. Nam cap. 7. Numer. cum filij Israel suas oblationes offerrent Moysi post consecrationem Tabernaculi, & Mensæ; recensuissetque sacer textus oblatum catinum & scutellã, plenas simila ab vnoquoque, subdit; *mortariolum ex decem siclis aureis plenum incenso*; hebraicè verò כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת, ex quibus & alijs pluribus sacræ Scripturæ locis, liquido constat

כַּפּוֹת

כַּפּוֹת in plurali, ſignificari vaſa ad vſum incenſi; quæ decem tantum ſiclorum auri pondus haberent. ſicuti etiam Reg. 3. & 4. lib. quoque ſecundo Paralip. Ierem. quoque cap. 25. eodem vocabulo, eadem vaſa ſignificari conſtat. libro quoque Machab. 1. cap. 1. Mortariola noſtri Interpretis, quæ erant ad vſum incenſi ſuper Menſam θυΐσκαι græcè appellantur ſic, καὶ τὴν τράπεζαν τῆς προθέσεως, καὶ τὰ σπονδεῖα, καὶ τὰς φιάλας, καὶ τὰς θυΐσκας τὰς χρυσᾶς. hoc eſt, *& Menſam Propoſitionis*, ſupple abſtulit Antiochus, *& libatoria, & phialas, & mortariola aurea*. Iam igitur ex locis hebraicis, ac græcis liquido conſtat voce כַּפּוֹת *chappoth*, quam per phialas reddidit noſter Interpres, ſignificari vas ad ſeruandum incenſum.

Noſtri Interpretis vocem Ioſephus probat, iuxta quem phialæ vaſa incenſi dicuntur; quæ in Menſa cum Panibus ideò apponebantur; quia eiuſdem panibus ſuper imponebantur; vt dicit lib. 3. antiq. cap. 9. *Ponebatur enim in Templo*, inquit, *ad Aquilonem conuerſa*, ſupple Menſa, *non longè ab adyto: & duodecim panes azimos in ea ponebant, ſenos per partem mundos valde, ex farina duorum aſſaronum, quæ menſura hebraica ſeptem cotylas Atticas habet*. ὑπὲρ δὲ τῶν ἄρτων ἐπέκειντο φιάλαι δύο, χρυσέαι λιβάνου πλήρεις. hoc eſt, *ſuper panes autem ponebantur duæ phialæ aureæ thure plenæ*. Phialā hac forma delineari poſſe putauimus.

ex quibus Ioſephi verbis lucidius micat, noſtri vulgati interpretatio; & phialas vaſa ad incenſi vſum fuiſſe perſpicuum eſt. quas propterea θυΐσκας Septuaginta appellarunt; quia ſimiliter

ea vo-

A ea voce thuribulum, vas nimirum ad incensi vsum, significatur. quamobrem cum non satis apertus censeretur voce phiala, sensus dictionis כַּפּוֹת positæ in secundo loco; vulgatus tertio loco fortè addidit vocẽ thuribula, pro maiori explicatione phialæ; quibus scutellas quasdam, ad vsum incensi, panibus impositis, illis vocibus significari voluit: sicuti etiam Numer. 4. dictionem קְעָרוֹת reddidisse per vocem thuribula videtur; & dictionem כַּפּוֹת, de qua loquimur per vocem mortariola.

B

CAP. XLII.

Libaminum, atque libandi ritus in sacris exprimuntur.

Ad loca Deuter. 32. *De quorum victimis comedebant adipes, & bibebant vinum libaminum.* Numer. 15. *Offeret quicumque immolauerit victimam, sacrificium similæ, decimam partem ephi, conspersæ oleo, quod mensuram habebit quartam partem hin: & vinum ad liba fundenda eiusdem mensuræ dabit in holocaustum siue in victimam.* & ad alia.

C

D VT veram locorum explicationem eruamus; & horum vasorum forma agnoscatur; quæ in sacra Mensa habebantur; conuertamur nos ad libamina veterum: quæ quidem frequentissima fuere, tam in sacris prophanis, quàm in Israeliticis à Deo institutis. Nam ab his libationibus, vasorum, quæ libationum causa sacræ Mensæ imponebantur, plenam cognitionem habebimus. hæc verò vasa, libaminum gratia Mensæ

Mensæ huic imposita fuisse, sacra testantur oracula: sic enim dicitur Exodi 25. *Parabis, & acetabula, ac phialas, thuribula, & cyatos in quibus offerenda sunt libamina.* Ex quibus, & alijs locis pluribus, hæc vasa, quorum formam inquirimus, ad libaminum vsum fuisse perspicuum est; ac propterea à libaminibus notitia significati illius vocis, & vasis forma, de qua ambigitur manifesta fient. A

Vsus enim libationum fuit frequentissimus, in quocumque sacrorum genere; etiam apud Ethnicos, qui quadam κακοζηλία sacros imitari non destiterunt. Vt verò à nomine exordiamur: libare (vt cum Grammaticis loquamur) est aliquid leuiter degustare: & quamuis aliqui putent, hoc verbum dici à libero patre; quod primus tam vini, quàm libationum inuentor existimetur; in quorum sententia iuit Ouid. lib. 3. Fast. nu. 734. atque propterea dixit: B

Nomine ab auctoris ducunt Libamina nomen
Libaque quod Sanctis pars datur inde focis. C

Aliorū tamen sententia est à Græco verbo λιβω, quod est libo, siue sacrifico, deriuatum esse. quod quamuis incertum sit, non tamen caret probabili coniectura. Cum enim Latini, ac veteres Romani, à Græcis sacra didicerint; cum sacrorum cultu ac religione, nonnulla Græca quoque vocabula retinuisse, improbabile non est. Nobis tamen de nominibus, illorumque etymologijs, non est disputandum; sed cognouisse sufficiat adeò sacris Deorum libationes communes fuisse; vt quamuis Latinè nihil aliud libare significet, quam leuiter degustare, vel labiare, idest supremis labijs aliquid attrectare, vt alij dicunt; proptereaque de liquoribus tantum fluxibilibus degustatio verè dicatur; nihilominus adeò coniungebatur sacris libatio; vt libare sumatur passim, pro sacrificare, tam apud Græcos, quàm apud Latinos. Libationum numquam finis in veterum sacrificijs erat. nam statim vt ignis erat accensus, ante victimæ D

macta-

A mactationẽ, frons victimæ vino inſpergebatur; vino fouebatur ignis; vinum thuri iungebatur; ſuper ignem vino madebant exta, & adipes ſacrificiorum; vinum bibebant ſacrificantes; & adeò fuit frequentes libandi ritus, vt numquam in his ſatis. Nam quamuis aliquando aqua libatum in ſacris ſcribat Nonnus Dionyſiac. lib. 4. factum tamen excuſat; quod vini vſus nondum eſſet apud homines: itaque poſt inuentum vinum, nullum ſacrum fuit cui vinum non adeſſet, vino Genio ſup-B plicabatur; quamobrem Perſius ait:

. . . . . . funde merum Genio.

Horatius quoque lib. 3. carmin. dixit:

Cras genium mero curabis, & porco bimeſtri.

meminit verò prius vini quam hoſtiæ, quaſi illud potius ad rationem ſacrificij requireretur. & in eadẽ ſententia in epiſt. ait:

Floribus, & vino genium memorem breuis horæ.

Et adeò eſſentialis libatio in ſacris cenſebatur; vt ab ea ſacrifi-C cium exordium ſumeret, etiam antequam hoſtia mactaretur. Primo enim quotquot ad ſacrificiũ conuenerant, vinum deguſtabant. ita Roſin. lib. 3. cap. 33. ait: *Deinde vinum aſpergebat,* ſupple Sacerdos inquit, *ſed priuſquam id effunderet ſimpulo, ſeu ſimpuuio ligneo, vel fictili admodum paruo, & ipſe leuiter delibabat, & aſtantibus guſtandum deferebat, vt pariter libarent.* ſingulis enim omnibus, qui ſacrificio intererant, hoſtiæ mactatæ pars aliqua deſtinabatur, vt 1. Reg. cap. 1. habetur in ſa-D crificio Elcanæ. quod etiam in ſacris ethnicorum teſtatur Nonn. Dionyſ. lib. 5. num. 31. in ædificatone Thebarum de Cadmo dicens:

. . . . . καὶ Κάδμος ἑλὼν ἐπένειμεν ἑκάστῳ
κεκερμένης ὀρέγων ἰσολίκεα μοῖραν ἐδωδῆς.

eſt enim ſermo de ſacrificio, quod Cadmus inſtituerat in natali Cadmeæ vrbis. ſic enim interpretantur illa carmina.

. . . . . & Cadmus ſumens diſtribuit cuique

Diui

Diuisi præbens æquilibrem partem cibi .

ſicut igitur cibus diſtribuebatur inter eos, qui ad ſacrificium conuenerant; ita etiam diſtribuebatur vinum. Nam de diſtributione carnium dicitur 1.Reg.1. *Venit ergo dies,& immolauit Elcana, deditque Phenennæ vxori ſuæ, & cunctis filijs eius, & filiabus partes: Annæ autem dedit partem vnam triſtis, quia Annam diligebat. Dominus autem concluſerat vuluam eius.* Quæ partitio pariter in vino facta ibi ſubindicatur. Vocabatur hic ritus vinum deguſtandi, libatio, in qua vnus quaſi præſultor, ideſt prægustator, alios præcedebat; qui deinceps ſingulis, pocula plena porrigebat, vini ad libandum: quod ex quibuſdã antiquorum poëtarum locis colligitur: nam Odyſ.lib.3. Piſiſtratus iubet Telemaclum poſtquam libarit; alteri quoque poculum tradere, vt ſimiliter libet: Poeta ſacrarum rerum peritiſſimo dicente:

> αὐτὰρ ἐπὴν σπείσῃς τε, καὶ εὔξεαι ἣ θέμις ἐστὶ
> δὸς, καὶ τούτῳ ἔπειτα δέπας μελιηδέος οἴνου
> σπεῖσαι.

Niſi forte velimus hoc in loco Homeri, non Thelemachum, ſed famulos, qui aſtabant, obtuliſſe conuiuis pocula, vt libarent: & nequis ſuſpicetur ſermonem eſſe hic de effuſione non de prægustatione, ratio conuiuij pro nobis ſtabit; ſic enim allata græca carmina, latinè redduntur.

> *Cæterum poſtquam libaueris, & ſupplicaueris vt decens eſt*
> *Dà, & huic poculum dulciſſimi vini*
> *Libare.*

Sunt & alia plura Homeri loca, ex quibus ritum hunc libationis, atque pocula porrigendi præclarè probari poſſet: eſt oſtendere veteres cõſueuiſſe, poculum ad libamina porrigere, primũ vni ex ſacrificantibus, vel vni ex conuiuis, illi nimirum, qui ſupremum inter aſtantes forſitan teneret locum; vt de Mentore ex Homero perſpicuum eſt; hac de cauſa vt inuicem ſibi porri-

A porrigerent conuiuæ, ac sacrificantes vini vas. quamobrem Virgil. lib. 8. Æneid. eamdem consuetudinem respiciens, ait:

. . . . & pocula porrigite dextris.

& ne à sacris recedamus stat pro isto ritu locus, ille Deuteron. in quo Deus exprobat Israelitis, sacrorum prophanorum cultum, in quibus habebant fiduciam, dicens: *Vbi sunt Dij eorum, in quibus habebant fiduciam, de quorum victimis comedebant adipes, & bibebant vinum libaminum.* Ex quo apertè con-B stat consueuisse sacrificantes, bibere vinum, quod Numini oblatum fuerat: hoc autem fiebat distribuendo pocula. quamobrem Christus quoque Saluator noster, (quod non est prætereundum) cum in nocte ante suam Passionem, vinum in sanguinem permutasset; ex eo ipse gustauit, & statim Discipulis præbuit, dicens: *Diuidite inter vos, & bibite ex eo omnes*: vt sacrificij rationem habuisse, in sacra illa institutione probaretur; & in sacra Eucharistia, sacrificij ritus, Ecclesiæ suæ san-C ctæ tradidisse, perspicuum fieret.

Vbi vinum degustassent ij qui sacrificio intererant; victima mola salsa, & vino inspergebatur. ita Rosinus lib. 3. antiquit: vbi supra, dicens: *His peractis sacrum ab immolatione Sacerdos inchoabat fruges, aut molam salsam in caput victimæ deponebat, addito thure masculo. deinde vinum aspergebat.* hæc Rosinus, ex quibus intelligitur illud Ouid. lib. 3. Fast.

Atque aliquis modo trux, visa vertitur ara

D *Vinaque dat tepidis, farraque salsa focis.*

non enim mactabatur victima, quin prius in altari ignis arderet. quia igitur eadem mola salsa, & vinum, quæ fronti victimæ inspersa fuerant, in altari proijciebantur; propterea Poeta focis dat vina, ac salsa. quia inter cornua victimæ, inter quæ mola salsa proijciebatur, vna cum vino illa iactabatur. hinc illud Virg. lib. 4. Æneid. in sacris Didonis Æneæ nupturę dixit:

Ipsa tenens dextra pateram pulcherrima Dido

Candentis vaccæ media inter cornua fudit. A

& lib. 1. Fastor. Ouid. n. 357. vitem commiseratur à capro corrosa, atque in illum insurgens Poeta, ait:

Rode caper vitem: tamen hinc cum stabis ad aram
In tua quod spargi cornua possit, erit.

Sed fortasse quis locum certũ spargendi vina quæret in hostia: nam inter cornua spargi vina dicuntur; quæ in capite hostiæ supra frontem spargerentur. verum in ipsa fronte vina spargenda fuisse, idem in eodem libro n. 720. aperuit, dicens: B

Thura Sacerdotes, pacalibus addite flammis
Albaque perfusa, victima fronte cadat.

Fundebatur pariter vinum foculo iam accenso; quamobrem Virgil. Georg. 4. ait:

Ter liquido ardentem perfudit nectare flammam
Ter flamma ad summum tecti subiecta relucet.

& Ouid. lib. 5. Tristium eleg. 5. quæ est in natali vxoris suæ, vini super ignem fusi in aram meminit, dices: C

Araque grammineo viridis de cespite fiat,
Et velet tepidos nexa corona focos
Da mihi thura puer, pingues facientia flammas
Quodque pio fusum, stridat in igne merum.

Postquam etiam mactata hostia esset, membraque flammis imposita, in Deorum honorem cremanda; vino similiter tam exta, quàm etiam femora, aris imposita perfundebantur, iterum, atque iterum, & tertio: quamobrem Homer. in descri- D ptione sacrificij Nestor. ait Odyss. lib.

. . . . ἐπεὶ δ' αἴθοπα οἶνον
λεῖβε.

Quæ Homeri sapientissimi loca, in quibus de sacrificijs, atque de libationibus est sermo, vini effusione super hostiarum disecta membra meminit, dum adhuc inter ipsos ignes in altari ea ipsa cremarentur. sic enim illa interpretantur.

super

A . . . . . . *super autem fœmora vinum*
Libauit.

Stat pro isto ritu etiam Virg. lib. 4. Georg. cum describit sacrum conuiuium, illudque magnificum, quo Cyrenæ filium, loco festiuo excepit, in quem aram thure incensam ponit, mediosque iter focos libationes apposuit, dicens:

. . . . *Panchæis adolescunt ignibus aræ*
Et mater Meonij Carchesia Bacchi
B *Oceano libemus ait.*

Macrobius quoque lib. 7. *Pari more*, inquit, *post solitos victus liborum, & pultium, hostiarumque Cæsarum, quo putrefiat facilius, & percoquatur cibus, frequentissimo irrigant, accipiuntque se vino*. Cydipes pariter apud Ouid. scribens ad Acontium in epist. quæ est Poetæ vigesimã, Delum se aduenisse scribit, dicens:

Protinus egressæ, superis quibus insula sacra est
C *Flaua salutatis thura, merumque damus.*

itaque thuris, ac vini meminit statim, vbi religiosi cultus agitur. vna verò cum frugibus, in igne vina immissa dicit lib. 2. Fastor. in quo sermo est de sacris, quæ Deo termino offerrebantur, & n. 651. dicit:

Inde vbi ter fruges medios immisit in ignes
Porrigit incisos filia parua focos.
Vina tenent alij, libantur singula flammis
D *Spectant & linguis candida turba fauet.*

Vt ferè tota sacrificij ratio in effusione, & vini vsu posita videretur. nam ad numerum determinatum etiam libabatur, & in sacrificijs natalitijs, toties vinum in altari super ignem effundebatur; quoti fuissent anni illius pro quo sacrũ fiebat. ita Ouid. lib. 3. Trist. eleg. 13. quæ est de suo natali, ait:

Tumida vngetur florentibus ara coronis
Micaque solemni thuris in igne sonet?

Libaque dem pro te, genitale notantia tempus?
Concipiamque bonas ore fauente preces?

Habebãt etiam veteres, pro his libationibus signata verba, quibus vtebantur; dicebant enim MACTVS. HOC. VINO INFERIO. ESTO. Inferium autem vinum à veteribus, ideò dictum docet Trebatius, ne omne vinum, quod in cellis, & apothecis habebatur, religione obligatum videretur; sed tantum illud, quod effundebatur tunc, vel ad frontem victimæ, vel in altari super sacrificia inijciebatur. quod propriè, vt puto ἀπένδω dicebatur, forsitan à verbo ἀπονδίζω, quod est *vro*, quia nimirum ibi comburebatur.

Vinum etiam sanguini veteres cõmiscebant, ac eisdem aram deturpabant. quamobrem Herodian. lib. 5. scribens Heliogabali insolentissimos mores, ait: Βωμούς τε πλείστους περὶ τὸν νεὼν ἱδρύσας, ἑκάστο τε πρωΐας ἔωθεν, ἑκατομβάς τῶν ταύρων, καὶ προβάτων πολὺ πλῆθος κατέσφαττε τοῖς τε βωμοῖς ἐπετίθει, παντοδαποῖς ἀρώμασι σωρεύων, οἴνου τε τοῦ παλαιοτάτου, καὶ καλλίστου, πολλοὺς ἀμφορέας τῶν βωμῶν προχέων, ὡς ῥεῖθρα φέρεσθαι οἴνου τε, καὶ αἵματος μεμιγμένου. hoc est, *Aras autem plurimas circa templum erigens, singulis autem mane quotidie hecatombas taurorum, & ouium maximam multitudinem immolabat, & aribus superimponebat, omne genus odoribus coaceruatis; vini quoque veterimi & optimi plures amphoras in aris profundebat, vt riui excurrerent vini & sanguinis commixti.* Quæ de vino & sanguine in pateris permixto antequam super ignes effunderetur ex pateris; an verò ita sanguis vino permixtus excurrerit; vt tamen super ignem seorsum vnusquisque prius profusum fuerit; & de his Herodianus sit intelligendus viderint alij. satis sit nobis quod vinum sanguini iungebatur in sacris, quod etiam illud Papinij lib. 6. Thebaid. probat, dicens:

Spumantesque mero pateræ verguntur, & atri
Sanguinis, & rapti grauissima Cymbia lactis.

hac

A hac vini & ſanguinis commixtione in libaminibus, illuſtratur locus Nonnij in Dionyſ. lib. 7. num. 14. vbi oſtendens vini virtutem, & libandi morem, dicit:

. . . . οὔ ποτε λείβη
Ἠερίας ἐμέθυσσε πόρους εὐώδεϊ καπνῷ
Οἰνοβαφής.

Nam dictio hæc poſtrema conſtruitur cum alia priori λείβη, ideſt *libatio*, dicitur autem libatio Οἰνοβαφής, ideſt, *vino tincta*,
B quia ſanguini in libationibus, vinum commiſcebatur ex inſtitutis ſacrorum; propterea Poeta dixit libationem, ideſt ſanguinis effuſionem, quæ fiebat ſuper ignes, & victimam in altari; vino fuiſſe tinctam. ſic enim interpretantur illa carmina:

. . . . *non tunc libatio*
Aërios inebriauit greßus beneuolenti fumo
Vino tincto.

C ideſt, antequam Bacchus vini fructum reperiret; fiebat quidam victimæ mactatæ libatio, ſolo cum ſanguine; at vino nequaquam illa libatio tingebatur: ſed vino reperto, iam libatio ſanguinis, vino quoque tingitur. ne verò innumerabilia congeram, ſatis ſit dixiſſe; numquam libationibus in Ethnicorum ſacris finem fuiſſe. quod irridens Arnobius lib. 6. ait: *Non cæſarum ſanguinem animalium damus, non thura, non fruges ſalſas, non denique vinum liquens paterarum infuſionibus inferimus.*
D Nam ſanguis vino admixtus facilius diluitur; magiſque aptus ad aſperſiones, & ad effuſiones redditur, quæ ſuper hoſtiarum diſecta membra in altari fiebant, ſuper ſtruem lignorum. de quo Nonnus Dionyſ. lib. 5. nu. 270. dicens:

καὶ Διὸς ἱκμαίοιο θυώδεα βωμὸν ἀνάψας
Αἵματι ταυρείῳ γλυκερὴν ἐπεχεύατο λοιβήν.

hoc eſt, γλυκερὴν λοιβὴν, *dulce libamen:* quo nomine vinum appellat ἐπεχεύατο, *effudit*, αἵματι ταυρείῳ, *ſanguine taurino*, nimirũ

admiſcuit. Illud enim ἐπεχεύατο *ſuperfuſionem* ſignificat; vt ex vi vocis perſpicuum ſit; vinum admixtum ſanguine, in altari ſuper ſacrificia effundi ſolitum. ſic enim illa interpretatur Nonni carmina:

Et Iouis humidi flagrans ſacrificijs altare tangens
Sanguine taurino dulce ſuperfudit libamen.

Altarium etiam contactus, iuxta ritus ſacrificiorum, huic effuſioni iungebatur. nam ſanguis ſtatim, ac iugulum exierit congelatur, conſtipaturque adeò, vt humore egeat. vino igitur ſanguis non modico commiſcebatur, vt etiam per canales ad altaris baſim excurreret. membra verò igni impoſita vino fuiſſe conſperſa illud Homeri probat.

ἐπὶ δ' αἴθοπα οἶνον λεῖβε.

hoc eſt, *Super autem fœmora vinum libauit.* Sicut etiam illud Homeri Iliad. lib. 11. de Mentore ſacrificante, & in aureo cyatho libante, de quo Poeta dixit.

γέρων δ' ἱππηλάτα πηλεὺς
πίονα μυεὶ ἔκηε βοὸς Διὶ τερπικεραύνῳ
αὐλῆς ἐν χόρτῳ, ἔχε δὲ χρύσειον ἄλεισον
σπένδων αἴθοπα οἶνον ἐπ' αἰθομένοις ἱεροῖσι.

De cyatho igitur ad ſacrum Poeta loquitur, vel magis propriè de gutto, ſiue patera ſacrificiali illum loquutum dicemus, non enim ibi de libatione antecedente ſacrum, ſed de effuſione vini inter ipſa ſacra agitur. ſic enim interpretantur illa carmina:

Senex equitator Peleus
Pinguia fœmora adolebat bouis, Ioui gaudenti fulmine,
Aule in ſepto, tenebat autem aureum cyathum,
Libans nigrum vinum ſuper ardentia ſacra,

Ex quibus clarè, effuſio vini ſuper membra victimarum ardentium in altari, perſpicua eſt. de quo etiam Cointhus Smyrn. lib. 14. Paralip. num. 101. loquitur de ſacrificijs Græcorum,

A corum, quibus ipſi gratias dijs agebant, Troiana iam abſoluta expeditione, dicens:

> Ἀργεῖοι δ᾽ ἄρα πολλὰ βοῶν ἐπὶ μηρεία θέντες
> Καῖον ὁμῶς σχίζῃσι· καὶ ἱστάμενοι περὶ βωμοὺς
> Λείβεσκον μέθυ λαρὸν ἐπ᾽ αἰθομένῃσι θυηλαῖς
> Ηρα θεοῖσι φέροντες.

In quibus Poeta membrorum victimarum meminit; quæ in altari Græci gaudentes concremabant; vinoque de more ſa-B crorum imbuebant; ne ritus ſacrificiorum omiſiſſe viderentur. ſic enim carmina allata interpretantur.

> *Argiui autem plurima bouum fæmora aris imponentes*
> *Cremabant vna cum fiſſis lignis, at euntes circa altaria*
> *Libabant vinum dulce ſuper incenſas victimas*
> *Gratias dijs agentes.*

Sed quia, vt ſæpè diximus, Ethnici, ſacros ritus, quadam κακοζηλίᾳ ab inſtitutis Moſaycis ſuffurari non ſunt veriti; libami-C na quoque habuiſſe Hebræos, pluribus in locis ſacræ nobis aperiunt paginæ. Libaminum quoque nomine vina, ſiceramque venire, quæ in ſacrificijs offerebantur; non ſolum ad prægustationes, quæ fiebant inter ſacrificãtes Numinis gratia, ſed etiam ad effuſiones eiuſdem vini ſuper ignes, qui ardebat in altari, res eſt certior, quam probatione indigeat. nam Exodi 29. vbi de cultu Tabernaculi, Altarium, & Sacerdotum ſermo eſt; atque poſt eorumdem conſecrationem, ſacrificiorum D ritus exprimuntur, dicitur: *Hoc eſt quod facies in altari: Agnos anniculos duos per ſingulos dies iugiter, vnum agnum mane, & alterum veſpere, decimam partem ſimilæ conſperſæ oleo tuſo, quod habeat menſuram quartam partem hin, & vinum ad libandum eiuſdem menſuræ in agno vno. Alterum verò agnum, &c.* Eſt etiam lex generalis pro omni ſacrificio Num. 15. in quo dicitur: *Cum ingreſſi fueritis terram habitationis veſtræ, quam ego dabo vobis, & feceritis oblationem Domino in holocauſtum, aut*

victimam, vota soluentes, vel sponte offerentes munera, aut in solemnitatibus vestris adolentes odorem suauitatis Domino, de bobus, siue de ouibus: offerret quicumque immolauerit victimam, sacrificium similæ decimam partem ephi conspersæ oleo; quod mensura habebit quartam partem hin; & vinum ad liba fundenda eiusdem mensuræ, dabit in holocaustum, siue in victimam. Hæc dicuntur in vniuersum in sacris libris de sacrificijs. statim etiam ibidem lex sacrificij quotidiani duorũ agnorum reperitur, & vini libamen ad tertiam partẽ eiusdem mensuræ præscribitur. [illegible] in sacris à Deo institutis, tria in quocumque sacrificio offerebantur, nimirum hostia ad mactandum, oblatio quæ farinacea erat, & vina ad libandum. quod etiam cap. 28. eiusdem libri replicatur his verbis: *Libamenta autem vini, quæ per singulas fundenda sunt victimas ista erunt*. & cap. 29. de his sæpissimè agitur. vt perspicuum sit, vinum ad libamen sacrificijs Domini fuisse adeò iunctum, vt nullum sine libamine in lege Mosaica sacrum fieret.

Quamuis verò vt iam vidimus, libare propriè dicatur de prægustatione, quæ sacrificium præcedebat; & nequaquam propriè de effusione vini in altari: quia tamen vno, eodemque vino tam prægustationes, quam effusiones fiebant: hac de causa illa vina dicebantur libamina, & libamenta; præsertim in nostro vulgato Interprete, cum potius dicenda forent vina ad effundendum, sicut habetur in phrasi hebraica; quia illa effusio in Dei cultum fiebat, atque propterea veluti principalior actio in sacrificijs, quæ hac occasione in altari offerebantur, in sacris codicibus vina, ad fundendum appellantur. loca nonnulla iam adduximus ex interprete etiam vulgato, sed in hebraico exemplari passim habentur, pro libamentis, & libaminibus nostri Interpretis, effusiones vini. licet verò vna, eademq. voce à nostro Interprete illa duo significẽtur; distinctis tamẽ dictionibus hebraicè exprimũtur; vt Linguæ sanctæ

peritis

A peritis constat. nam effundere, in cultum etiam religionis per verbum נָסַךְ *nasachx* explicatur; vt locis citatis constat: libarè verò etiam in sacris per verbum שָׁתָה *sciathah* exprimitur: vt Isaiæ cap. 62. in quo sermo est de sacra compotatione, & dicitur: *Et qui comportant illud, bibent in atrijs sanctis meis.* Sic etiam per idem verbum illud exprimitur Deuteron. cap. 32. num. 38. in quo sermo est de cultu idolorum, & dicitur idololatras bibisse vinum libaminum.

B

CAP. XLIII.

Sacri Simpuli forma aperitur.

Ad loca Exodi 25. *Parabis & acetabula, ac phialas, thuribula, & cyathos, in quibus offerenda sunt libamina.* 1. Paralip. 28. *Ad fuscinulas* C *quoque & phialas, & thuribula ex auro purissimo, & leunculos aureos pro qualitate mensuræ pondus distribuit.* & ad alia plura.

DIFFICILIORA remanent explicanda: nam vasa, quæ tertio loco enumerantur ad vsum mensæ in sacris oraculis; קְשׂוֹת *qhesoth* hebraicè appellantur; sed à nostro Interprete thuribula D appellata fuisse monstrauimus: non quidem quod hæc dictio, hebraicæ illi קְשׂוֹת *quasoth* respondeat; sed anterioris vocis elucidationis gratia, vt iam supra explicauimus. Καὶ τὰ σπονδεῖα dixere Septuaginta, vt vidimus. Fuisse autem propriè σπονδεῖον instrumentum ad sacrificiorum vsum, habetur ex sacris, & prophanis litteris: nam lib. 1. Paralip. cap. 28. vbi sermo est de auro, quem Dauid reliquit Salomoni in ædificio domus Domini, & de vasculis in vsum sacræ mensæ

ſæ dicitur: *Aurum quoque dedit in menſas Propoſitionis, pro diuerſitate menſarum, ſimiliter & argentum in alias menſas argenteas: ad fuſcinulas quoque & phialas & thuribula ex auro puriſſimo, & leunculos aureos pro qualitate menſuræ pondus diſtribuit in leunculum & leunculum.* vbi quæ phialæ dictæ ſunt in vulgato; græca exemplaria habent σπονδεῖον. & ſic allatum iam à nobis locum reddunt: εἰς τὸ χρύσιον ἔδωκεν αὐτῷ ὁμοίως τὸν σταθμὸν τῶν τραπεζῶν τῆς προθέσεως, ἑκάστης τραπέζης χρυσῆς, καὶ ὡς αὕτως τὸν ἀργυρῶν, καὶ τῶν κρεαγρῶν, καὶ σπονδεῖον, καὶ τῶν φιαλῶν τῶν χρυσῶν, τὸν σταθμὸν τὸν χρυσῶν, καὶ τῶν ἀργυρῶν, καὶ θυΐσκων κεφουρὲ, ἑκάστου σταθμοῦ. hoc eſt, *Et aurum dedit ei, ſimiliter pondus menſarum Propoſitionis; ſingulæ menſæ aureæ, & ſimiliter argentearum, & fuſcinularum, & libatoriorum, & phialarum aurearum pondus, aureorum & argenteorum thuribulorum Cephuræ cuiuſque ponderis.* ſimiliter etiam inter inſtrumenta ſacra recenſentur ſpondia à Polluce lib. 10. cap. 18. in quo ſermo eſt de libaminibus; ab his libandis, qui ad balnea ingrederentur: poſtquam enim altaris meminiſſet, ait: καὶ τοῦ, καὶ σπονδεῖων ᾧ τὸν οἶνον ἐπισπένδουσι. hoc eſt, *Tum & libatorium, quo vinum libant*, ſic locum communiter reddunt: itaque libatoria fuiſſe ad vſum ſacræ menſæ certiſſimum eſt, quicquid Rabbini, vt vidimus, quibuſdam medijs fiſtulis ſomnient, quibus panes ſubſtentarentur. ſacri etiam codices illorum ſomnia reprobant dum legunt, *Parabis & acetabula, ac phialas, thuribula & cyathos, in quibus offerenda ſunt libamina.*

Cum igitur veterum tam Ethnicorum, quàm Moſaicorum libaminum, viderimus vſum, & frequentiſſimum cultum capite præcedenti; propterea neceſſe quoque eſt, illos habuiſſe vaſa, ad huiuſmodi libaminum cultum. tria igitur hic à nobis vaſorum genera conſideranda erunt; alterum nimirum quo vinum libaminum ad Sacerdotem in atrio adferebatur, iuxta Domini præſcriptio ex ſtatutis ſacrificiorum. de quo dicitur

Nu-

A Numer. cap. 15. *Offerret quicumque immolauerit victimam, sacrificium similæ, decimam partem ephi, conspersæ oleo, quod mensuram habebit quartam partem hin: & vinum ad liba fundenda eiusdem mensuræ dabit in holocaustum siue in victimam.* quod fortasse vas נֶבֶל *naual* dicebatur apud Hebræos. Cum enim in quocumque sacro, tres hostiæ ex communi ritu sacrificiorum mactarentur: prior nimirum pro peccato, altera in holocaustum, & tertia denique appellaretur hostia pacificorum; vnico B vase, totum vinum quod ad tres istas hostias requisitum erat, ab eo qui sacrum agebat portabatur. pro his stat locus 1. Reg. cap. 1. in quo Anna mater Samuelis cum puerum ablactasset, ac in Silo sacrificij causa venisset, dicitur num. 24. *Et adduxit eum secum postquam ablactauerat in vitulis tribus, & tribus modijs farinæ, & amphora vini.* quod aut Latinis est amphora נֶבֶל *naual* hebraicè dicitur. quod quidem vnicum vini vas tribus hostijs respondebat, vt perspicuum est. at alibi C lagena appellatur, vt cap. 10. eiusdem libri, in quo Samuel electionis Sauli in Regem signum, eidem ex sacrificio præstat, dicens nu. 3. *Cumque abieris inde, & vltra transieris, & veneris ad quercum Thabor, inuenient te ibi tres viri ascendentes ad Deum in Bethel, vnus portans tres hædos, & alius tres tortas panis, & alius portans lagenam vini.* quæ vini lagena, tribus similiter hostijs respondens, eodem vocabulo נֶבֶל *naual* hebraicè exprimitur. huius quoque fortasse generis erant lapideæ hy-D driæ, de quibus Ioannes in nuptijs Canæ Galileæ, dicit: *Erant enim ibi lapideæ hydriæ sex positæ, secundum purificationem Iudæorum.* Erat enim purificatio genus cultus, quod sacra respiciebat, vt sæpè diximus: itaque illæ vini hydriæ erant vasa, quæ ratione cultus nuptialis, iuxta mandata legis ad vinum in sacro nuptiali deseruiebant.

Cuius fuerint formæ vasa libaminum ignotum omnino est. ex Gentilibus inuestigare hæc si voluerimus, talem ex lapidi-

bus

bus, nummis, & alijs veterum monumentis exhibebimus A huius vasis formam.

quod vasis genus Præfericulum ab Ethnicis appellatur, & inter religionis instrumenta recensitum cognouimus ex locis iam citatis; quamobrem etiam in lapidibus in religionis notam lauro afficitur, de hoc vase ita Festus Pauli: *Præfericulum vas æneum sine ansa*, supple est, *patens summum velut peluis*, C *quo ad sacrificia vtebantur*. & in schedis Festi ex Fuluio Vrsino adiunguntur, hæc verba: *In sacrario Opis consiuæ*. Lapides verò ac nummi his contradicũt, in eo quod præfericulum fuisse vas sine ansa dicunt, nam vbique ansa affectũ visitur, vti monstrauimus in icone iam posita: vetustate, hæc fiunt obscura. vt autem ad sacra redeamus; ex Græcis exemplaribus parum, aut nihil de his habetur: nam 1. Reg. cap. 1. vocem Hebraicam illa retinuerunt in nomine vasis dicendo. καὶ ἀ- D νέβη μετ' αὐτοῦ ἐν Σηλὼμ ἐν μόσχῳ τριετίζοντι, καὶ ἄρτοις, καὶ οἰφὶ σεμιδάλεως, καὶ νέβελ οἴνου. hoc est, *Et ascendit* (supple Anna) *cum eo in Silo in vitulo triplicato, & panibus & ephi similæ, & neuel vini*. Magis videntur expræsisse vasis genus cap. 10. eiusdem libri, sic enim habent, καὶ ἀπελεύσῃ ἐκεῖθεν, καὶ ἐπέκεινα. καὶ ἥξεις ἕως τῆς δρυὸς Θαβώρ, καὶ εὑρήσεις ἐκεῖ τρεῖς ἄνδρας ἀναβαίνοντας πρὸς τὸν θεὸν εἰς Βαιθήλ, ἕνα αἴροντα τρία αἰγίδια, καὶ ἕνα αἴροντα τρία ἀγγεῖα ἄρτων, καὶ ἕνα

αἴροντα

A ἄρτων ἀσκὸν οἴνου. hoc eſt, *Et abiens inde, & tranſies, & venies vſque ad quarcus Thabor, & inuenies ibi tres viros aſcendentes ad Deum in Bethel, vnum ferentem tres capras, & vnum ferentem tres menſuras panum, & vnum ferentem vtrem vini*. itaque vas, quod primo dixit *neuel*, ſecundo loco dixit *vtrem*. Vulgatus interdum illud idem vas vertit per amphoram, interdum per lagenam. vas à vini his vocabulis ſignificari certum eſt. De forma dubitatur, quapropter aliorum lucubrationibus B hoc dimittendũ cenſui: videatur quid de menſuris Arias Montanus, Villalpandus, & alij ſcripſerunt.

Erat autem adeò ſacrificijs proprium libamen, vt inter religionis notas, vna cum ſimpulo, & lituo vas iſtud in nummis teneat locum, cui ſeceſpita, & aſperſorium etiam aliquando adiungitur. Verum præter iſtud vas duo alia excogitare oportet, nimirum quo vinum prægustabatur ante ſacrificium; & aliud quo illud inter victimæ cornua effundebatur, in ara, C in ignibus, & in toto ſacrificio. nunc de his nobis non eſt loquendum, ſed de priori vaſorum genere, quæ libatoria dici poſſunt: quia, vt diximus, libare eſt ſupremis labijs guſtare, atque propterea libatio propriè dicebatur; pręguſtatio illa, quæ ſacrum præcedebat, & libatoria, vaſa quæ ſacrificium præcedebant. Etenim Græcos ea habuiſſe dictio σπονδεῖα, atque etiam altera λοιβεῖα manifeſtat: illa enim libatoria interpretantur; quorum ſæpiſſimè apud Auctores tam Poetas, quàm alios men- D tio habetur: nam ex multiplici vſu libaminum in ſacrificijs, numerus etiam libatoriorum, penè innumerabilis perſpicuè colligi poteſt.

Quod autem in ſacris quoque Hebræorum, hæc vaſa haberentur, atque illorum multitudo, quodammodo innumerabilis eſſet: ſacer textus declarat, lib. 1. Machab. 1. in quo ſermo eſt de Antiocho Rege Ægypti, qui Templum ſacrum Ieroſolymitanum auſus eſt prophanare. *Et intrauit in ſanctificationem*

cum

cum superbia, ait textus, *& accepit phialas, & mortariola aurea, & velum, &c.* & cap. 2. lib. 3. Esdræ; diuinus cultus per Cyrum Persarum Regem restitutus scribitur; cum reædificatione Ierosolymitani Templi, ac vrbis, omniumque sacrorum vtensilium restitutione, quæ Nabuchodonosor de Templo Ierosolymitano abstulerat, atque in Persidem transtulerat aliqua etiam vasorum supputatio, habetur hac forma: *Et Cyrus Rex protulit vasa sacra Domini, quæ transtulit Nabuchodonosor Rex Babylonis ex Ierusalem, & consecrauit ea Idolo suo. & proferens ea Cyrus Rex Persarum, tradidit Mitridato, qui erat super thesauros ipsius. per hunc autem tradita sunt Salmanasaro Præsidi Iudææ. horum autem hic numerus. libatoria argentea duo millia quadringenta, athiscæ argenteæ triginta, phialæ aureæ triginta; item argenteæ duo milla quadringentæ, & alia vasa mille; omnia autem vasa aurea, & argentea quinque millia octingenta sexaginta.* hæc ibi. quæ quamuis non sint ex scripturis canonicis; sunt tamen ex scripturis quasi canonicis, quæque fuerunt aliquando à nonnullis ex Patribus, & alijs inter Scripturarum loca reposita. Perspicuum igitur est, in Templo Ierosolymitano, non solum vsum libaminum adfuisse; sed etiam libatoriorum: nec vnum, aut alterum tantum habuisse Iudæorum sacra, sed plurima: libatoria quoque inter sacra vasa, quæ ad Mēsam Panum Propositionis pertinebant, pariter primo libro Machabæorum loco citato recensita fuisse.

Formam horum vasorum quærendam esse ratio postulat: nec nolit recedendum erit ab illis, qui in Mensa sacra asseruabantur, & קְשׂוֹת *qesoth* dicebantur; quo quidem vocabulo ex communi consensu interpretum, tam Latinorum, quàm Rabbinorum in explicatione radicum medias quasdam fistulas dictione illa significari dicitur. nos quoque assentiendo huic interpretationi, quæ nam vasa à medijs his fistulis denominationem sumant, inuestigare non veremur. vasa enim quæcumque

A cumque aliquando à materia, interdum ab inuentore, nonnumquam, à re ad quam conſeruandam deſtinantur, ſæpiſſimè à forma, interdum etiam ab his, quæ ad ornatum formæ, & ad vſum etiam faciunt, denominationem ſumpſiſſe, nota res eſt. à materia appellantur alabaſtra, ab inuentore murina, hydriæ nominantur ab aqua ad quam primo ſeruandã deſtinata fuerunt; calices pateræ, & lenticulæ, ac alia huiuſmodi à forma nominantur; gryphi, & alia plura, de quibus Atheneus
B & Pollux, talia à figuris nonnullis dicebantur; quibus ornabatur ipſorum forma; à quibus etiam קשות *qheſoth* Hebræorum, quaſi medias fiſtulas appellata putamus; quod nimirum vſus gratia, medias has fiſtulas, illa vaſa haberent.

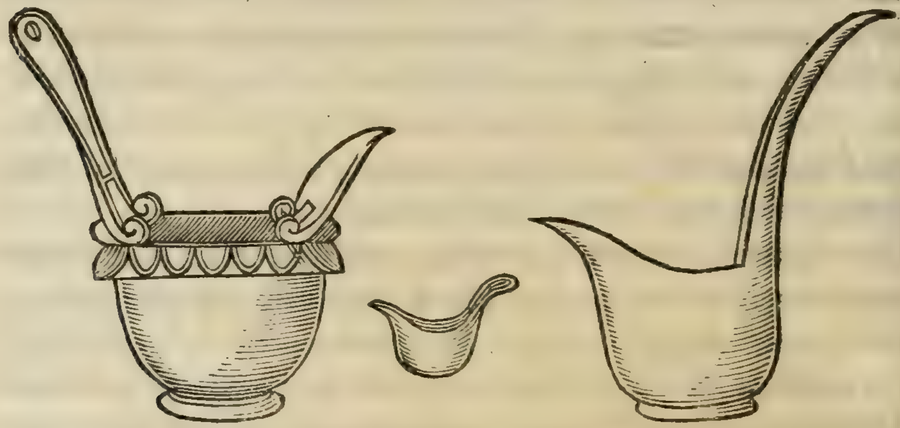
Cum igitur hæc ad vſum ſacrorum eſſent, inueſtigandũ remanet cuius eſſent formæ. de qua ſic Villalp. tom. 2. Explan. par. 2. in cap. 41. Ezech. lib. 4. c. 57. *Vas quodam ductile ſignificabit, ſignis aſperum, ac varijs cælaturis: ita vt aptè expoſuiſſe videatur*
C *Vatablus opercula & crateres, quibus tegentur thus & Panes propoſitionis: nam vt dixi, hæc omnia intra vas primum conſtituta, vno, eodemque operculo vas ipſum claudente operiebatur.* Hæc autem an verè dicantur à Villalpando, viderint alij.

Ex veterum cœremonijs, vocabuli ſignificatione retenta, vaſis forma à nobis expiſcanda erit; & inueſtigandum inter veterum ſacra vaſa, quænam ex illis has medias fiſtulas, ſiue canales excauatos haberent. Nec aliud inter ea occurrit, niſi
D ſimpulum veterum ethnicorum, ſiue ſimpuuium, vt alij dicunt, vel ſimpinium iuxta alios, de quibus vocabulis noſtra non erit controuerſia: hæc enim vaſa certum eſt, has medias fiſtulas habuiſſe non ſolum à tergo, vbi manubrio ſatis longo fulciuntur, vno altero maius, quod veluti quodam canale excauatum habent; ſed etiam in anteriori parte, vnde liquor deguſtabatur, medio canale vas excauatur, ad vinum fundendum, deguſtandum, atque libandum; ſicque extra pro-

tenditur

tenditur, vt ori cum adiungitur vini tantillum exorbere liceat: quod constat ex eius forma, quàm ex antiquis lapidibus, nummis & monumentis, hic delineandam curauimus. nam nos ipsi ex vaticanis hortis, & in his ex vetustissimo lapide, hanc accepimus simpuli delineationem, quæ etiam pluribus alijs in monumentis veterum, vbique conspicitur.

A

B

C

Isto igitur vase, veteres in libationibus Deorum, vsos fuisse lapides, nummi, Scriptores tam poetæ, quàm oratores passim testantur. nam Plin. 35. cap. 12. *In sacris*, inquit, *non murrinis, christallinis-ve, sed fictilibus simpulis prolibabatur innocentius*. Loquebatur enim ille de veteri Romanorum simplicitate, ac paupertate. M. Varro simpula fuisse scribit calices fictiles, & vascula, quibus vtebantur in sacrificijs, à sumendo dicta; quod his vinum minutatim sumerent. verba illius ponam. *Quo vinum dabant, vt minutatim funderent à gutteis, Guttum appellarunt, & quo sumebant minutatim, à sumendo simpulum nominauere. in huiusce locum in conuiuijs è Græcia successit Epythisis, & Cyathus; in sacrificijs remansit guttum, & simpulum*. Nec erit ex Varrone prætereunda vocabuli ethymologia, & in ea non quidem sumptio minuta; quod nimirum vini parumper in vase immitteretur; sed quod in prægustationibus minutatim, & parum

D

rum

A rum ex eo vini ſumerent ſacrificantes; ac propterea ſimpulum hoc vas appellatũ, dixiſſe Varronẽ; quo confirmantur, quę iam capite præcedenti de prægustationibus dicebamus, antecedentes ſacrificium. Fuere enim adeò ex ritibus ſacris debitæ, vt vaſi nomen indiderint; & ſimpulum diceretur, quia minutatim ex eo vinum ſumeretur. quod etiam libatorium appellare latinè poſſumus, quia ſupræmis labijs ex illo vaſe, vinum religionis gratia vix guſtaretur.

B Feſtus quoque Pauli de ſympulo dixit: *Simpulum vas paruum non diſſimile cyatho, quo vinum in ſacrificijs libabatur, vnde & mulieres rebus diuinis deditæ ſimpulatrices dicuntur*. Et quia, vt vidimus, ſimpulum fictile apud Romanos erat, quorum primus poſt Romulum Rex, religione Deorumque cultu ſummè laudatus Numa, in ſacris tradidiſſe ferebant, propterea Iuuenalis horum religionem irridens, dicebat:

Simpulum ridere Numæ, nigrumque catinum.

C Appellat Numæ ſimpulum; quod ei huius vaſis inuẽtum Romani tribuerent. Si verò à forma, nomen ei indicere velimus, canalizatum, ſiue fiſtulatum vas appellari poſſet; quod à tergo, & in anteriori canalibus, ſiue medijs fiſtulis ornaretur. Sed vſque nunc extra Tabernaculum verſamur; Sanctum Domini ingrediamur; ſacramque menſam Iſraelitarum repetamus; ſuper quam Propoſitionis panes imponebantur; vt ſingulis in Sabbatis renouarentur. Non quidem quod liba ſu-

D per eam menſam offerrerẽtur ſingulo Sabbato, quoties panes ſuper menſam ponerentur; quemadmodum Villalpandus exiſtimauit, Ioſephi interpretatione latina deceptus, quam lib. 1. de bello cap. 5. ſic legit: *Pompeius vna cum ſuis comitibus in templum ingreſſus, vbi neminem præter Pontificem adeſſe fas erat, quæ intus erãt Candelabra cum lychnis, & menſis in quibus libare, atque adolere moris eſt, & vaſcula ex auro cũcta ſpectauit*. quamobrem talia fuiſſe vaſa putat, quæ in Arcu Titi ſupra menſam

viſuntur; Ioſephi verò locum minimè pro ſe ſtare aduertiſſet Villalpand. ſi Græco exemplari, non interpretationi Latinè fidem adhibuiſſet. ſic enim legitur. παρελθὼν γοῦν σὺν τοῖς περὶ αὐτὸν ὁ Πομπέϊος εἰς τὸν ναὸν, ἔνθα μόνῳ θεμιτὸν ἦν παρῆναι τῷ ἀρχιερεᾶ, τὰ ἔνδον ἐθεάσατο, λυχνίαν τε, καὶ λύχνους, καὶ τράπεζαν, καὶ σπονδεῖα, καὶ θυμιατήρια ὁλόχρυσα πάντα, πλῆθος τε ἀρωμάτων, &c. quæ ſic interpretari debent: *Veniens igitur Pompeius cum comitibus in Templum, vbi ſoli Pontifici ingredi licet, interiora conſpexit, Candelabrum ſcilicet & lucernas, & menſam, & libatoria, & thymiateria vndique aurea omnia, multitudo etiam aromatum*, &c. Ex quibus conſtat nequaquam Ioſephum dixiſſe, quod in illa menſa mos eſſet vinum libare, aut tunc cum panes illi imponebantur; ſed tantum, quod in illa, libatoria à Pompeio viſa fuerunt.

Sed nullibi in ſacris litteris, huic ſacræ menſæ liba appoſita fuiſſe legimus, nec in prima erectione, neque poſtmodum cum Tabernaculum de loco ad locum tranſueheretur; neque in expiatione Tabernaculi, neque aliqua alia occaſione. Si tamen coniecturis locus eſſet; videretur dici poſſe, Hebræos tūc cum ſimila ad panes commaſſandos, adferebant etiam vinum ad libamina adferri cōſueuiſſe. Id coniectare poſſumus, ex generali regula ſacrorum, qua ſimilæ, & farinæ ſemper portio vini ad libandum Domino reſpondebat. nam cap. 28. Num. poſtquā ſacer textus de iugi ſacrificio meminiſſet, deque eius libaminibus, ſubdit: *Dies autem Sabbati offeretis duos agnos anniculos immaculatos, & duas decimas ſimilæ oleo conſperſæ in ſacrificio, & liba quæ ritè funduntur per ſingula Sabbata in holocauſtum ſempiternum*. Ambigi nunc poſſet, quæ ſint hæc liba, quæ vt dixit ſacer textus, per ſingula Sabbata ritè fundebantur. nam ſi dixerimus fore liba, reſpondentia iugi ſacrificio duorum agnorum; ſubinferam, iam in ſuperioribus iſta ſatis explicata fuiſſe; atque propterea minimè videbatur neceſſarium, addere aliquid aliud de libamentis, aut dictionem

A nem illam ritè apponere, quasi iam dictum, declaratumque præsupponatur, quæ libamenta die Sabbati sint offerenda. Sed rectè responsum putamus, quod de libaminibus ibi sermo sit; quæ vnicuique sacrificio adiungebantur. Non enim in loco allato sermo est de simila, quæ ad Panes propositionis cõmassandos offerebatur; sed de illa quæ cum victima sacrificij quotidiani, quod in Sabbato duplicabatur, ad sacrum altare ex publico afferebatur.

B Cum igitur in Mensa sacra Panis collocaretur, & alia instrumenta, vt vidimus, quæ ad ritum sacrificiorum, in altari holocaustorum faciebant, nimirum ad similam oleo commassatam offerendã, vasa incensi, & alia quoque ad sal, vt monstrauimus ex Philone; fuisse etiam vasa alia ad vini vsum, nimirum ad libamina, certum esse debet.

Quamobrem nullibi legitur, sacrum textum meminisse horum Panum propositionis, in quo etiam non meminerit liba-
C torij. sic enim dicitur Exodi 25. *Parabis & acetabula, ac phialas, thuribula, & cyathos, in quibus offerenda sunt libamina.* vel iuxta hebraicum & nostrum sensum: *Parabis & acetabula, & mortariola, & simpula.* hæc enim vasa, quæ simpula, siue simpuuia apud Latinos dicebantur; à canalibus, siue medijs fistulis, posteriori nimirum, ac anteriori, quo vinum prægustabatur, & vas substentabatur; in numero plurali קשות *qhesot* dicta apud Hebræos putamus: quòd non vnum, aut alterum il-
D lorũ in mensa haberetur, sed ex his plura. Quod genus vasis, nomine phialæ fortasse noster intellexit Interpres; quia vt habet Isidor. lib. 20. cap. 5. *Vasa potoria phialæ dictæ sunt, quod patentes, dispansisque labris sint.* Simpulum anteriori labro expansum fuisse, ex forma ipsius manifestum est; ac propterea phiala dictum simpulum à nostro Interprete, suspicari non immeritò potest.

CAP. XLIV.

Sacri Cyathi ad vina fundenda forma, ex veterum monumentis declaratur.

Ad loca Exodi 25. *Parabis & acetabula, ac phialas, thuribula, & cyathos, in quibus offerenda ſunt libamina*. Illuſtratur locus 1. Paralip. cap. 28. *Ad fuſcinulas quoque & phialas, & thuribula ex auro puriſsimo, & leunculos aureos pro qualitate menſuræ pondus diſtribuit, in leunculum & leunculum. ſimiliter & in leones argenteos diuerſum argenti pondus ſeparauit*. & ad alia plura.

EXPOSITIO ſacrarum litterarum difficillima eſt; quod illius ætatis mores, ac conſuetudines, quæ à veteribus ſeruabantur, tam in ſacris, quam in quibuſcumque quotidianis occaſionibus, adeò ſint antiquatæ; vt nec ipſi Rabbini, iam quicquam ex ſacris intelligant litteris; nec ad veras vocum ſignificationes pertingant. noſtri verò Dictionariorum auctores, eadem de veterum moribus ignorantes, aut vix, aut numquam à Rabbinis interpretando ſacrarum litterarum voces, diſcedunt. quamobrem ex Ethnicorum κακοζηλία, iure optimo veterum mores explicare cogimur; ex illisque veluti ſacrorum inſtitutorum prædonibus, intelligentia diuinorum oraculorum, quantum coniectura concedit, petere non eſt incogruum.

Remanent igitur in hac ſacra menſa inueſtiganda, quænam ſint illa vaſa, quæ מְנַקִּיּוֹת *menachioth* hebraicè, & in Græco ſacro-

A crorum exemplari κύαθοι appellantur: quam vocem retinens noſter Interpres, cyathos dixit, Exodi 25. *Parabis & acetabula ac phialas, thuribula, & cyathos, in quibus offerenda ſunt libamina*. Hebræi recentiores ritus ſacrificiorum ignorantes, ineptire coguntur. Emundatoria, vt vidimus, dixit M. Marin. & cum illo alij quoque hebraizantes, Dictionariorumque auctores.

Rabbini quia nequeunt effugere, hanc vocem deriuari à radi-
B ce hebraica נָקָה ſignificarique illa dictione, aliquod vas vacuum, veluti ſcutella; affirmare audent, hac voce ſignificari quædam vaſa, quibus operiebantur Panes Propoſitionis: nec vident, panes iſtos habuiſſe ponderis decē libras, & ſemiſſem; quamobrē *catini* ea vaſa dicenda fuiſsēt, & nō מְנַקִּיּוֹת *menaqioth* ſed קְעָרוֹת *qhangharoth* hebraicè. Verum cum Rabbini in fundo horum panum, vt ſacræ menſæ imponerentur, vaſa aliqua non admiſerint, vt vidimus cap. præced. nec vaſa
C ad panes operiendos admittere debuiſſent: ea cum primis de ratione, quod ex ipſis ſint plures, qui configant hos panes fuiſſe quadratos; ac etiam cum quibuſdam plicaturis, vt vidimus in figuram ex Philippo allata, vel aliter Propoſitionis panes imaginantur; vt ad illas formas, ſcutellas ineptas fuiſſe conſtet; ſi de tegumento panum agatur. Quæ etiam ſubſequuntur in textu contra Rabbinos ſtare videtur: nam cum de vſu iſtorum vaſorum in illo agitur, dicitur: *In quibus offerenda*
D *ſunt libamina*. Igitur non ad panes tegendos, ſed ad libamina offerenda, horum vaſorum vſus erat.

Qui in prædicta voce de tegumento cogitant; ne verbis quæ ſequuntur opprimantur; nimirum his אֲשֶׁר יֻסַּךְ בָּהֵן interpretanda dicunt, *quibus tegentur in eis*: ita vt dictio יֻסַּךְ nequaquā ſit à radice נָסַךְ quæ ſignificat effundere, ſed dicunt fieri à radice סָכַךְ quæ ſignificat operire. ſed daghes quod eſt in ventre litteræ ס *ſamech*, & antecedentem *nun* deficere oſtendit, men-

dacij secundum regulas grāmaticales illos conuincit. quamobrem velint nolint; de effusione Rabbini textum intelligere coguntur; quæ fiebat vino, oleo, vel aliqua alia materia fluxibili. nam & 1.Machab.cap. 1.& alibi sæpissimè in sacris litteris illa dictio נסך de passiua liquoris alicuius effusione ab omnibus auctoribus interpretatur; vt ad nugas confugere stultissimum sit.

Verum liquoris effundendi ritus in sacrifitijs, petiti ab Ethnicis, diuinorum oraculorum vocabula à nobis quæsita aperient; vna cum alijs plurimis, eiusdem sacrarum Litterarum locis: dummodo non prætereamus, ritu libandi, non solum significari prægustationem vini, quæ hostiæ mactationem præcedebat; sed etiam illam vini effusionem, quæ super hostiarum membra supra ignem in altari, iam posita habebatur. Libandi verbo hæc significabatur, vtputo, à verbo Græco λήβω. ita tamẽ vt Latinum libo libas, quando prægustationem significabat à labijs duceretur; & idem esset libare, quod summis labijs aliquid degustare: cum verò eo verbo significaretur vini effusio à Græco prædicto, quod fundere significat, deriuatum fuerit. quamobrem & lacrymas libare tam Latini, quàm etiam Græci, sæpissimè dixerunt. vt apud Nonnum in Dionysiacis lib. 11.n. 321.& alibi sæpè. Siue etiam quod tam effusio, quàm prægustatio, eodem vino fieret, quod cum victima asserebatur. quia igitur primus vini vsus erat in prægustatione, quæ dicebatur libatio, & hæc principaliorem locum in sacris tenebat; ideò etiam vini reliquus vsus, libatio pariter dicebatur: etiam si in effusione, huius vini vsus positus esset.

Nec nobis immorandum erit in libatione, siue vini priuata effusione, in qua vbi accubuissent ad Mensam conuiuantes, aliquid poculi Deorum in honorẽ, vel in terram, vel in ignem, quod magis religiosum putabant, effusum fuisse legimus, vt apud Virgil. lib. 5. Æneid.

Dixit

A *Dixit & in mensa laticum libauit honores,*

& alibi:

In mensam læti libant Diuosque, precantur.

ſic etiam multibiba illa Plauti lena in curcull. vini quiddam, diffundens ait:

Venus de paulo, paululum hoc tibi dabo lubenter
Nam tibi amantes propinantes vinum dant
Mihi haud ſæpè tales hæreditate eueniunt,

B vel etiam in mari ſi nauigarent, religiosè vina fundebant. vnde illud Virgil. lib. 5. Æneid.

Stans procul in puppi (ſupple Æneas) *pateram tenet, extaq. ſalſos*
Porricit in fluctus, ac vina liquentia fundit.

Sed ad ſacras effuſiones tranſeuntes, quæ vt vidimus cap. 42. in altari habebantur, & frequentiſſimæ erant; vaſa quibus in his vterentur inueſtiganda erunt. & quamuis vt vidimus in altari, ſuper ignẽ, ſimila oleo conſperſa effunderetur; non tamen C propterea ad hanc ſimilæ ſparſionẽ, vaſa hęc adhibenda erant. His enim videntur contradicere verba ſubſequentia textus אֲשֶׁר יֻסַּךְ בָּהֵן nam verbum יֻסַּךְ quod venit à radice נָסַךְ eſtque de verbis defectiuis *peh* נ, vt loquamur cum hebraizantibus, de aridis non dicitur; de quibus nec etiam Latinè dicimus arida effundi, ſed potius proijci: effundere verò, de ſolis liquidis dici poteſt, ſicut etiam hebraicum verbum נָסַךְ cum ſuis deriuatiuis, de liquidis tantũ verificari poteſt: vt propterea verba D illa textus אֲשֶׁר יֻסַּךְ בָּהֵן nulla ratione de ſimila, atque thure fermentatis verificari poſſint, atque pariter vaſa מְנַקִּיֹּת *menaquioth* appellata, ad ſimilam oleo conſperſam, ſuper ignem in altari proijciendam deſeruire nequeant.

Et ne à ſacris textibus recedamus, animaduertenda erunt illa noſtri vulgati verba, *in quibus offerẽda ſunt libamina.* ex his enim vſus iſtorum explicatur; & quamuis verbum libare cõmuniter, vt diximus accipiatur pro ſacrificare, immolare, mactare,

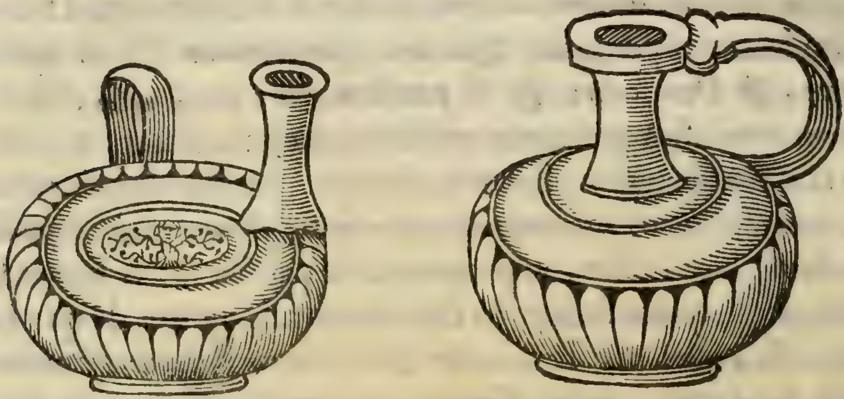
& pro reliquis, quæ ad sacra respiciebant; ac veluti præcipua in sacrificijs actio, per illud verbum exprimatur; propriæ tamen, vt etiam diximus; illam prægustationem vini significabat, quæ victimæ mactationem præcedebat; quam mactatio, sanguinis receptio, atque etiam eiusdem victimæ membra super altare impositio sequebatur; quibus etiam demum vinum superinfundebatur, in honorem Numinis; tum vt vino ignes alerentur; tum etiam vt sacrificiorum fumi, suauiorem expirarent nidorem: tum denique vt sanguis vino dilutus facilis esset ad aspersiones, & effusiones, quæ super altare fiebant. Hæc igitur vascula, quibus vinum fundebatur in aris, siue solũ, siue cũ sanguine cõmisceretur; & quibus sãguinis effusiones ad basim altaris fiebãt, cyathi dicebãtur cõmuni vocabulo. λοιβεία, atque etiam σπονδεῖα propriè Græcis. Licet inter hæc duo vocabula, illud esset discrimen; quod λοιβεῖον commune esset ad effusionem quamcumque tam vini, quàm olei, & aliarum quarumcumque rerum fluxibilium, quarum in sacris vsus esset; at σπονδεῖον de solo vase, quod erat ad vini fusionem dicebatur. Alijs quoque nominibus, tam apud Græcos, quam apud Latinos, hæc vasa significantur. Αλεισον Græcum δέπας, ποτήριον, & similia nomina, ad vascula, quorum in sacrificijs erat vsus, referenda sunt apud Græcos; potissimum verò, quæ dicuntur ἀλεισοὶ, δέπατα, & κύαθοι. Apud Latinos verò communiter, patera in sacrificijs erat vas, quo sanguis fundebatur: dicebatur autem patera à patendo, vt dicit M. Varro. lib. 4. de Ling. Latin. dicens: *Præterea in poculis erant pateræ, eo quod pateant Latinè ita dictæ. hisce etiam nunc in publico conuiuio antiquitatis retinendæ causa, cum magistri fiunt, potio circumfertur, & in sacrificando Deis hoc poculo magistratus, dat Deo vinum.* inde fortasse Virg. lib. 5. Æneid. Æneam troianorum ducem in sacrificando Neptuno pateram tenuisse scribit, dicens:

Stans procul in puppi, pateram tenet, extaque salsos

Por-

A *Porricit in fluctus, ac vina liquentia fundit.*
quæ verò vasa, labra minus extensa habebant; quorumque vsum erat in sacris, ad vina fundenda, patellæ dicebantur, teste M. Varr. loco citato: *Patina à patulo dixerunt*, inquit, *vt pusillas, quod his libarent in cœnis patellas*, & Manlius apud Nonnium Marc. cap. 15. ait: *Quo circa oportet bonum Ciuem legibus parere, & Deos colere, & in patellam dare* μικρὸν κρέας, idest, *parum carnis*, sumpta carne pro sanguine, vt arbitror. & in Fe-
B sto tam Pauli, quàm aliorum, dicitur: *Patellæ vascula parua piccata, item sacris faciendis apta; quæ erant forma velut capitula quædam.* hæc Festus. vt propterea hæ patellæ sacris faciendis aptæ, nequaquam dissimiles sint à sacrorum guttu. de quo M. Varr. lib. 4. de Ling. Lat. dicit: *Quo vinum dabant, & minutatim funderent, à guttis, Guttum appellarunt, & quo sumebant minutatim, à sumendo simpulum nominauere, in huiusce locũ, in conuiuijs è Græcia successit Epichrysis, & Cyathus, in sacrificijs reman-*
C *sit Guttum, & Simpulum.* Ex quibus Varroni verbis, & alijs eiusdem locis, constat patellas, guttos, & cyathos idem fuisse apud veteres in sacris agendis: licet eadem vasa magis propriè, cum de sacris ageretur, patellæ, & gutti appellarentur, quam cyathi; quorum vsus magis propriè, in communi mensa erat. Illud verò inter Simpulum, & Guttum discrimen in ipsis altaribus erat; quod ad libandum vinum simpulum deseruiebat; guttus verò ad idem fundendum in sacris habebatur. quorum
D sacrorum cyathorum formam hanc ex veterũ idololatrarum monumentis haberi possumus; eamque ex Museo Perillustris Equitis Francisci Gualdi Ariminensis habui. hæc verò vascula inter antiquorum Guttos recensendos duxi, paruitate vasculorum ductus, & quod eodem spiraculo, quo vinum admittebant, eodem effundere cogerentur; effundereque vina nequirẽt, nisi aër in his per eodẽ foramine admitteretur; atque propterea singultiendo, ac guttatim illud effundere compellerentur;

tur; propterea cuius etiam formæ fuerint guttus Varronis, ac A effusoria veterum in sacrificijs plane constat. quamobrem non iniucundum Lectori puto horum vasorum conspexisse formam; quam hic delineatam dedimus.

B

His ita veterum auctoritate constitutis, reor quam facillimè intelligi posse, quæ nam vasa dicantur in sacro textu מְנַקִּיּוֹת constituanturque à Moyse intra Tabernaculi Sanctum; & su- C pra sacram Mensam Panum Propositionis ad vsum sacrificiorum collocentur, ad vinum in altari effundendum; quæ eiusdem formæ cum patella cyatho, vel verius cum gutto veterum Romanorum arbitramur extitisse. quamobrem à forma dicebantur מְנַקִּיּוֹת *menaqhioth*, quod vacuitatem, quam habent scutellæ significat. & certè verius appellantur *menaquioth* hæc vasa; quia vacua sunt intro, & circumquaque etiam superius, ita teguntur, atque adeò clauduntur, vt neque sursum pateant; D quemadmodum scutellæ; sed per canale oblongum liquorem ita admittunt, vt per idem effluant; atque propterea rectè, & propriè à verbo נָקָה denominantur.

Quod verò hæc vasa ad vina in sacris essent, loca plurima sacrarum litterarum aperiunt, tam Exodi 25. quam 27. & Numeri 4. ac Ierem. 52. vbi de raptu vasorum sacrorum est sermo in excidio Hierosolymitano; dum populus captiuus duceretur

A retur in Babyloniam: vbique enim vaſa hæc quæ מְנַקִּיּת *mena-qhiot* appellantur; in numero ſacrorum reponuntur. Vini ad libamina ſermo eſt Leuitici 23. cum agitur de die in quo manipulus conſecraretur. *Cedetur* (inquit Deus) *agnus immaculatus anniculus in holocauſtum Domini. & libamenta offerrentur cum eo, duæ decimæ ſimilæ conſperſæ oleo in incenſum Domini, odoremque ſuauiſſimum, liba quoque vini quarta pars hin*, hebraice וְנִסְכָּה יַיִן רְבִעִי הַהִין hoc eſt, *ad libamina illius*, vel *ad effundendum*

B *ei*, ſcilicet oblationi, *vini quarta pars hin*. de ſicera verò ſermo eſt in ſacro textu Numeri 28. & alibi. quapropter perſpicuum eſt, libamina in ſacris oraculis dici de liquidis tantum, rationeque ſolius libaminum poni hæc vaſa. poſtquam enim dixiſſet ſacer textus Exodi 25. facienda fore hæc vaſa, eorumdem vſum aperiens, dicitur אֲשֶׁר יֻסַּךְ בָּהֵן hoc eſt, *quibus effundetur in eis*. vt his verbis, non ſolum textus ſacer aperuerit, vaſa illa fuiſſe ad vſum liquidorũ; ſed etiam vſus quali-

C tatem explicaret: oſtendens non ad ſumendum vinum, ſed ad idem effundendum in ſacris, vſum illorum fuiſſe. non ad libamina, hoc eſt prægustationes, ſed ad effuſiones, quæ fiebant victimis iam mactatis. Nec aliquem turbet noſtrum vulgatum Interpretem, dicentem Exodi 25. *In quibus offerenda ſunt libamina*. quia vſus eſt generali verbo libationis pro quacumque actione ſacrorum. Sumitur enim multoties apud auctores verbum *libare* etiam de aridis; quo etiam ſenſu S. P. Au-

D guſtinus dixit, *ad immolandum in eis*, generali ſacrorum verbo vſus pro ſpeciali actione.

His illuſtratur locus perdifficilis ſacrarum litterarum 1. Paralip. cap. 28. nu. 17. cuius verba ſunt: *Ad fuſcinulas quoque & phialas, & thuribula ex auro puriſſimo, & leunculos aureos pro qualitate menſuræ, pondus diſtribuit in leunculum & leunculum: ſimiliter & in leones argenteos, diuerſum argenti pondus ſeparauit.* ita ſacer textus. In quo ſermo eſt de auro quem ad ſacra à Salo-

mone

mone excitanda parauerat Dauid, & de ſacra Menſa, illiuſque A vaſa. ſed quid ad vaſa leunculos aut leones? quid cum Menſa, & menſis Panum Propoſitionis? aliena ſanè à ſenſu videntur, quæ de leunculis adduximus; cum ibi de effingendis, aut ſculpendis leonibus argēteis, vel aureis agatur: hi autē leunculi non erant ad pedes menſæ ſuſtinendos. audiatur, quæſo, ſacer hebraicus textus. וְהַמִּזְלָגוֹת וְהַמִּזְרָקוֹת וְהַקְּשׂוֹתָיו זָהָב טָהוֹר וְלִכְפוֹרֵי הַזָּהָב בְּמִשְׁקָל לִכְפוֹר וּכְפוֹר וְלִכְפוֹרֵי הַכֶּסֶף בְּמִשְׁקָל לִכְפוֹר וּכְפוֹר idest, iuxta tranſlationem Arias Montani, & Sanctis Pagnini, *Et* B *fuſcinulis & aſperſorijs, & ſimpulis*, dicemus nos, *aurum purum, & crateribus aureis in pondere crateri & crateri: & crateribus argenteis in pondere crateri & crateri*. Senſus eſt, quod Dauid vnicuique crateri tam argenteo, quam aureo, pondus tam auri, quam argenti præſcripſit. Verum quid habeat crater, cum leunculo commune, difficile hauritur.

Hebraici textus difficultas eſt in illa dictione כְּפוֹר quæ quidē venit à radice כָּפַר *chaphar*, quæ ſignificat cooperuit, obliniuit, C & propriè ſignificat aliquid operire, materia aliqua tenaci; nimirum non panno, aut veſte, quæ remoueri poſſunt, ſed aut tabula aliqua, aut bitumine, pice, cemento, aut alia re glutinoſa, qua aliquid opertum penitus abſconditur. hac de ratione operculum aureum, quo ſacra fœderis Arca operiebatur, & legis diuinæ tabulæ occultabātur כַּפֹּרֶת *chaporeth* dicebatur. & quia leunculi in cauernis occultantur, propterea ea dictione leones, aliqui ſignificari putant. Sed quid ad rem noſtram, D cum propoſitionum menſis leunculi aurei, vel argentei?

Dicam quod ſentio breuiter: nimirum illa vaſa, quæ ad vinum effundendū in altari deſeruiebāt, & gutti appellabantur à Latinis, quorum formam iam ſupra ex veterum monumentis retulimus; hæc eadem appellata leunculos fuiſſe à noſtro Interprete; quia vnde effundebant vinum & liquorem, leonis caput effigiatum habebant, vt in ſequenti ſchemate apparet.

Quod

A

B Quod ex eodem Museo Perillust. D. Francisci Gualdi Ariminensis Equitis S. Stephani, cum superioribus guttis accepimus. In hoc enim humor intus existens absconditur tum forma vasis, tum etiam quia medium in quo foramina apparent, tegi etiam operculo consueuisse constat; vt vas aspectu pulchrius appareret, atque etiam vt liquor intus existens, difficilius effunderetur, singultiendoque guttatim exiret, dum aër detinetur. Quamobrem quæ מְנַקִּיּוֹת dicuntur in Exodo כְּפוֹרִים *chipo-*
C *rim*, in Templo Salomonis à forma appellata arbitror. ex Græcis autem exemplaribus, cum in his perturbatissima sint, vel parum, aut nihil certi haberi potest. aliqui enim legunt: καὶ σπονδείων, καὶ τῶν φιάλων τῶν χρυσῶν, τὸν σταθμὸν τῶν χρυσῶν, καὶ τῶν ἀργυρῶν, καὶ θυΐσκων κεφουρὲ ἑκάστου σταθμοῦ. hoc est, *Et fuscinularum, & libatoriorum, & phialarum aurearum pondus aureorum*, supple vasorum, *& argenteorum, & acerrarum cephuræ singulo pondere*. Quid autem voluerint dictione *Cephure* ipsi nouerint. nam
D nec illam notam reperi auctoribus Dictionariorum: arbitror igitur Græca exemplaria retinuisse dictionē hebraicam, cum ignorarent, quid ea dictione significaretur. alia exemplaria legunt: καὶ τῶν φιάλων τῶν χρυσῶν, τὸν σταθμὸν, καὶ τὰ κεφουρὲ τὰ χρυσᾶ ἐν σταθμῷ εἰς κεφὼρ καὶ κεφὸρ. καὶ τὸν σταθμὸν τῶν χρυσῶν, καὶ τῶν ἀργυρῶν ἑκάστου σταθμὸν. hoc est, *Et phialarum aurearum pondus, & ad aurea Cephure in pondere Cephoris & Cephoris, & pondus aureorum & argenteorum singulorum pondus*. idest, quibuscumque

vasis

vasis suum destinauit pondus; siue futura ex auro essent; siue ex argento fieri deberent. hæc quidem ex illis sacris codicibus; sed implicata adeo, vt quid velint, intelligi nequeat. nostra coniectura est, cùm hebraicè *chiporim* dicerentur hæc vasa, eamdem vocem retinuisse, atque Græca exemplaria dixisse cephure.

Multiplicem numerum istorum vasorum, qui legitur in sacris libris, aliquem fortasse turbabit. dicitur enim lib. 3. Esd. cap. 2. cum sermo est de reditu populi in Hierusalem: *Horum autem* (supple vasorum) *hic numerus, libatoria argentea duo millia quadringenta, at hisce argenteæ triginta, phialæ aureæ triginta, inargentatæ duo millia quadringentæ, & alia vasa mille; omnia autem vasa aurea, & argentea quinque millia octingenta sexaginta.* & apud Ioseph. lib. 8. Antiquit. cap. 3. numerantur vasa aurea, & argentea quæ fecit Salomon ad vsum mensarũ, & dicitur: τραπεζῶν τὶ τὸ πλῆθος ἀνέθηκεν ὁ βασιλεὺς, καὶ μίαν μὲν μεγάλην χρυσέαν, ἐφ' ἧς ἐτίθεσαν τοὺς ἄρτους τοῦ θεοῦ, καὶ ταύτης παραπλησίας, μυρίας πρὸς αὐτῆς ἑτέρῳ τρόπῳ γεγενημένας, ἐφ' ὧν ἐπέκειτο τὰ σκεύη, φιάλας τε καὶ σπονδεῖα χρύσεα μὲν δισμύρια, ἀργύρεα δὲ τετρακισμύρια. hoc est, *Obtulitque Rex multitudinem mensarum, & vnam quidem valde præcipuam auream, super quam ponebant panes Dei, & huic proximas decem similes altero modo factas, super quas vasa iacebant, idest phialæ, & pateræ, aureæ quidem decem millia, argenteæ verò quadraginta millia.* Et infra alia plurima subdit de numero vasorum, quæ videntur penè incredibilia; nihilominus credibilia fient, habita ratione sacrificiorum illius tẽporis. Cum enim conuenire tribus vicibus in anno, singuli de populo Israelitico, ad dies festus in Hierusalem tenerentur; ibique sacrificia, singula quæque familia saltem teneretur; cũ ibidem omnes libare vinum; & pro singulis omnibus vinum in sacrificio effundere, diuini esset iuris; minimè mirum videri debet, si ad commodiorem tum Sacerdotum, tum populorum commodum

modum; millia, & decem millia vaſorum aureorum, atque argenteorum, de vnoquoque genere ac forma conſtructa apparerent: quia in Sancto nihil inferre licebat, quod aureum, vel argenteum non eſſet. horum omnium denique vaſorum conſecratio ſacri vnguenti contactu, cum primis, vt arbitror, in interiori eiuſdem vaſculi parte abſoluebatur.

CAP. XLV.

Moſaici Candelabri materia, & forma ex aliorum ſententia explicatur.

Ad loca Exodi 25. *Facies & candelabrum ductile de auro mundiſſimo, haſtile eius, & calamos, ſcyphos, & ſphærulas, ac lilia ex ipſo procedentia.* & ad alia loca.

NOBIS ſermo de thedis, aut facibus non eſt: neque de lampadibus, aut lanternis, & alijs inſtrumentis ad lucẽ, de quibus Polux lib. 10. cap. 26. neque de lucernis; quæ in eo à candelabro diſtinguebatur, quod lucerna diceretur λύχνον in tertio genere; & in ea oleo, vel alia pingui materia ignis foueretur. nam λύχνος Græcè dicitur potius materia ipſa, qua ignis fouetur, per modum candelabri, vt cera, vel alia materia non fluxibilis, quam à materia, & forma candelam diceremus Latinè: cuius candelæ nullus erat in ſacris Ethnicorum, aut Hebræorum vſus. Candelabrum verò, ſiue λυχνίον in tertio genere à politioribus Græcis Scriptoribus, vel etiam λυχνία in fœminino genere dicitur; vt paſſim legitur in Biblijs. itaque candelabrum appellatur propriè tam Græcè, quàm Latinè, illud inſtrumentum, ſuper quod lucerna,

na, vel candela ponitur; vt ab eodem ſubſtentetur. Sic enim de eo Pollux loco citato. *καὶ λυχνίον μὲν ἐφ' οὗ ἐντίθεται ὁ λύχνος, ἢ καλουμένη λυχνία.* hoc eſt: *candelabrum quidem ſupple dicitur, ſuper quod imponitur candela, quæ dicitur lucerna.* Hæc autem lucerna ad multiplicitatem narium, ac luminum dicebatur lucerna diſmyxos, aut trimyxos à narium, & luminum numero; quæ vno eodemque oleo fouerentur, denominatione ſumpta. de his Horatius libro 3. Ode 8. ſic ſcribit ad amicum:

Sume Mæcenas Cyathos amici
Soſpitis centum, & vigiles lucernas
Præfer in lucem procul omnis eſto.

Erat enim lucernarum vſus in ſolemnioribus epulis, ac cœnis, nec vnius tantum, aut alterius, ſed plurium, & luminum, & lucernarum: cum primis verò in cœnaculis lucernis vtebantur, quæ plures nares haberent, quibus totum vndique cœnaculum illuſtraretur; & quamuis plures lychni eſſent; quia tamen vno, eodemque vaſe oleum continebatur; vna tantum lucerna dicebatur, totum illud vas, pluribus naribus circumquaque vallatum. de qua Mart. in 2. part. diſtich. ſic inquit:

Illuſtrem cum tota meis conuiuia flammis
Totque geram myxos, vna lucerna vocor.

nam teſte Polluce ex auctoritate Sophoclis, vt tradunt commentatores, mixæ, nares appellantur. quamobrem lucerna polymixa dicitur, quæ plures habet nares, in quibus plures lichni exiſtant. Sed re vera myxus mucor dicitur, qui ex naribus fluit; quapropter lucerna in tantum polymixa dicitur; in quantum plures habet nares, ex quibus humor ad nutrimentum luminis fluat. Quamobrem ſanctum Dei candelabrum licet Eptamixum dici poſſet, quod ſeptem naribus Dei ſanctum Tabernaculum illuſtraret: quia tamen non omnes myxi ex vna lucerna, ſed ſingulis lucernis ſuum myxum reſpondebat;

debat; nequaquam Candelabrum, de quo loquimur lucerna polymixos appellari poterit.

Candelabrum etiam non dicitur, in quo plura lumina, diuersis stipitibus sustinentur; cuius generis erãt, de quibus Homer. lib. 7. Odys. qui cũ vsum plurium lucernarum in sacris Ethnicorum ostendat, Regiam Alcyoni scribens, in qua iuxta vsum illius ætatis, sacra conuiuia habebantur: meminit etiam centũ puerorum aureorum, vel mauis dicere centum statuarum aurearum, quæ totidem substentabant lampades, dicens:

> Χρύσεοι δ' ἄρα κοῦροι ἐϋδμήτων ἐπὶ βωμῶν
> ἕστασαν αἰθομένας δαΐδας μετὰ χερσὶν ἔχοντες,
> φαίνοντες νύκτας κατὰ δώματα δαιτυμόνεσσι.

Quod autem Poetæ sermo sit de conuiuijs sacris, ex illa dictione βωμῶν, quæ in primo habetur carmine perspicuum fit. Significat enim aram, seu altare Deo sacrum, in quo fiebant sacrificia. Quamuis verò aliquando, etiam per figurã synecdochem, parte pro toto sumpta, totũ etiam templum βωμὸς significet, vt auctor est Ioan. Scapula ex auctoritate Sophoclis: tamen propriè altare significat; & in altaribus statuæ illæ aureæ, quæ faces sustinebant, vel forte verius lumina, sumpta face pro lumine, à Poeta collocantur. vt ex hac illorum carminum interpretatione perspicuum est.

> *Aurei autem pueruli bene ædificatis in aris*
> *Stabant, ardentes lampades in manibus habentes,*
> *Prælucentes per noctes in domibus conuiuis.*

At si fortasse mireris Lector, in Poeta centenarium altarium numerum; & quod hæc altaria in Regia Principis constituta forent; reminiscere præcor veterum more, apud quos publica negotia publicæque personæ, vt Reges, ac Principes in tẽplis, vel circa templa, sedes habebant. quamobrem Romanorum quoque Curia, quæ in Capitolio erat, vna cum Curia, Iouis quoque sacras ædes habebat; in quibus populus sacro-

rum causa cumque Principe, & Senatu conueniebat. Reminiscatur etiam Lector Græcas hecatombas; in quibus centum boues, centum oues, & alterius generis centum hostiæ, sacrificabantur; vt populus omnis conuiuaret. Regium enim erat Sacerdotis munus, vt ex his, alijsq. plurimis, de quibus agere nostri nequaquam est instituti, constat. Centenarius igitur ille altarium numerus, pluribus hostijs in solénioribus festis complebatur; vt omnibus esset vnde conuiuaret. quin etiam puto, ideò super centum aras, apud Homerum, centum pueros aureos impositos scribi, vt vnicuique altari suus imponeretur ignis; neque alter alteri commisceretur. quemadmodum enim vnicuique illorum idolorum, propria erant ligna dicata, quibus tantum & non alijs sacra facere, illi idolo apud Ethnicos licebat; sic etiam singulares habuisse ignes, pro varietate sacrificiorum & idolorum distinctos, credere præter rationem non videtur.

Nec erit vnde miremur centum aras, aut centum aurea infantium simulachra, Ethnicos illos in Phanis suorum simulacrorum, ac centum simul lampadibus vsos fuisse; potius miremur vnicum tantum Candelabrum, Ethnicos aliquando apud Idola habuisse, in quo tot lychni, & lucernæ essent; quot annus dies numerat. ita Alexan. ab Alexan. lib. 1. cap. 14. nam in Prytaneo Tarentino, à Dionysio tyranno Iuniore, in notam dierum totius anni, Candelabrum huiusmodi collocatum fuisse scribitur. Illud igitur verè candelabrum appellari debet, quo lucernæ, siue lumina sustinentur; siue hæc lumina oleo, siue cera foueantur: quamobrem dicit Dominus Matthæi cap. 5. οὐδὲ καίουσι λύχνον, καὶ τιθέασιν αὐτὸν ὑπὸ τὸν μόδιον, ἀλλ' ἐπὶ τὴν λυχνίαν. hoc est, *Neque accendunt*, supple homines, *lucernam, & ponunt eam sub modio, sed super candelabrum*. Inter quæ nostrum sacrum aureum Candelabrum, in Tabernaculum Dei collocatum, ex præscripto ipsius, septem tantum lùcernas

cernas

A cernas habebat, ad lucem ſeptem Planetarum ſignificandam; vt Ioſephus lib. 3. Antiq. cap. 7. docet, & Philo Iudæus lib. 3. de vita Moyſ. dicens: ὅθεν ἓξ μὲν κλάδοι τρεῖς δ' ἑκατέρωθεν τῆς μέσης λυχνίας ἐκπεφύκασιν εἰς ἀριθμὸν ἕβδομον· ἐπὶ δὲ πάντων λαμπάδιά τε, καὶ λύχνοι ἑπτά, σύμβολα τῶν λεγομένων παρὰ τοῖς φυσικοῖς ἀνδράσι πλανήτων. ὁ γὰρ ἥλιος ὥσπερ ἡ λυχνία. μέσος τῶν ἓξ τεταγμένος ἐν τετάρτῃ χώρᾳ φωσφορεῖ τοῖς ὑπεράνω τρισὶ, καὶ τοῖς ὑφ' αὐτὸν ἴσοις. hoc eſt, *Hinc ſex fuere rami, tres quidem ex vtroque latere medij Candelabri produce-*
B *bantur, ad numerum ſeptenarium. Super omnes autem ſummitates Candelabri erant ſeptem lucernæ, ſymbola illarum, quæ à phyſicis dicuntur planetæ. Sol enim tanquam lucerna, medius poſitus inter ſex in quarta parte lucet; tres ſubter habens, & tres alij ſuper ipſum.* Formam igitur ſancti huius Candelabri, cuius conſecrationem cum diuino Tabernaculo inquirimus, inueſtigare tenemur cum omnibus vtenſilibus, quæ ad ipſius cultum ex Dei præſcripto deſtinata fuerant.

C Myrothecio præcedenti cum de oleo quo nutriebantur lucernæ ſacri candelabri noſter eſſet ſermo, ſufficienter vt puto, lucernarum ſacrarũ formam inueſtigauimus; frontem quoque, tergumque huius ſacri Candelabri monſtrauimus: reliquum eſt candelabri formam aperire; vt de conſecratione illius agere licite poſſimus. vaſa etiam ſacri Candelabri aperuimus; vt conſecrationis modus omnis monſtretur. nec ex vno tantum, aut altero Scripturæ ſacræ loco, illius forma explicanda
D erit; ſed locis pluribus diſcuſſis, cuncta quæ de illius ſtructura ſacra tradidere oracula, pro viribus cognoſcere ſtudebimus. Nam ſacrorũ Candelabrorum vſum, etiam Ethnicos, in Templis ſuorum Idolorum habuiſſe conſtat; quo vt puto ignis ſacer fouebatur; quia vt diximus eodem libro, ſacro tantum igne ſacrificia, veteres ſuperſtitioſiores, concremare audebant. quorum etiam Candelabrorum formam, ſi ex parietinis ruinis, præſertim ex lapide in Vaticanis hortis, aſſeruatam intelligere

sit gratum, hanc hic delineandam curauimus. Eam etiam habet Gullielmus Coul, vbi de antiquorum religione sermonem instituit. & communis etiam pagina, quæ æneis incisa laminis in gratiam studiosorum, Romæ typis mandata, ex antiquis lapidibus communiter circumfertur. qua propter cum apud prædictos auctores, atque etiam apud Antonium Augustinum in Dial. antiq. numismatum, & alios habeatur, ab eius nihilominus figura in præsenti abstinendum minimè duximus; vt videre licet.

Multò augustius isto, sacrum à Deo institutum Candelabrum fuit: non solum ratione materiæ, quæ tota erat aurea, sed etiam formæ. de eo sic dicitur Exodi 25. ad Moysen: *Facies & candelabrum ductile de auro mundissimo, hastile eius, & calamos, scypos, & sphærulas, ac lilia ex ipso præcedentia; sex calami egredientur de lateribus, tres ex vno latere, & tres ex altero: tres sciphi quasi in nucis modum per calamos singulos, sphærulaque simul,*

A *mul, & lilium, & tres similiter scyphi instar nucis in calamo altero, sphærulaque simul, & lilium. Hoc erit opus sex calamorum, qui producendi sunt de hastili. in ipso autem Candelabro erunt quattuor scyphi in nucis modum, sphærulæque per singulos, & lilia. Sphærulæ sub duobus calamis, per tria loca, qui simul sex fiunt, procedent de hastili vno. & sphærulæ igitur, & calami ex ipso erunt, vniuersa ductilia de auro purissimo. Facies & lucernas septem, & pones eas super Candelabrum, vt luceant ex aduerso. emunctoria*
B *quoque & vbi, quæ emuncta sunt estinguantur; fiant de auro purissimo omne pondus Candelabri, cum vniuersis vasis habebit talentum auri purissimi.* Hæc sacer textus satis, ac apertè de sacri Candelabri forma; quamuis cum plurima, in his iam antiquata sint; ratione antiquitatis obscura quoque fiunt. his conformant, quæ cap. 37. eiusdem libri habentur; cum de eius fabrica iam completa à Beseleele, & Oliabo, sacer loquitur textus. nec nobis in alijs Scriptoribus immorandum, sed di-
C ligenter quid sibi velint sacra oracula, inuestigandum erit.
Magnificentissimam huius sacri Candelabri structuram, non tantum à materia, quæ aurum purissimum, vt dicebamus erat, sed etiam à quantitate huius materiæ pretiosissimę, quæ in hoc opere insumpta fuit, pensanda est. Talentum integrum insumi in hoc opere, vt vidimus, iussit Deus; illud idem auri pondus à Beseleel insumptum in Candelabri opere dicitur Exodi 37. his verbis: *Talentum auri appendebat Candelabrum*
D *cum omnibus vasis suis*. Cuius rei tota difficultas in cognoscendo talenti pondere, atque valore posita est. nam talentum habuisse centum minas testantur passim omnes. Iosephus 3. antiq. cap. 7. vel 10. iuxta varias editiones, Candelabrum appendisse minas centum scripsit: quapropter talentum cum minis centum, æqualiter æstimandum videtur. quod etiam admittit Torniellus sub anno mundi 2544. suorum Annalium, & communiter omnes.

Sed iam valor minæ Hebraicæ inquirenda videtur, vt Talenti pondus aperiatur. Torniellus in eodem loco docet minam habuiſſe trigintas vncias, hoc eſt duas libras & ſemis. & hoc probat tum auctoritate Ioſephi lib. 14. antiq. cap. 12. tum ratione quia nimirum: *Mina Hebraica pendebat ſexaginta ſiclos, quorum quilibet quattuor efficit drachmas, hoc eſt, ſemiunciam. ergo mina erat pondus triginta vnciarum,* ita ille. Sed in his quæ ſubinfert me iudice, ſibimet repugnat; duplicem enim talentum cum Couarruuia, Abulenſi, & Arias Montano agnoſcit, prophanum nimirum, & ſanctum; atque pariter duplex mina erit danda, nimirum prophana, & ſancta; cui ſexagintæ argenti vnciæ eſſent adſcribendæ: & ſiclus non ſemiunciam, ſed vnciæ valorem habebit; cuius contrarium iam diximus. Aſſentimur igitur Torniello, quod mina duas libras, & ſemis valeret; nam vt etiam ipſe tradidit, Ioſephus id habet, ac etiam Hebraicus codex Ioſephi Ben Gorion lib. 4. cap. 26. idem confirmat, dicens: וְהַמָּנֶה שְׁנַיִם לִטְרֵי וַחֲצִי הוּא hoc eſt: *Et mina duas libras, & dimidiam habet*, quod verò de triginta vncijs pro vna mina Torniellus tradidit ſimiliter admittimus. dicimus enim minam habuiſſe ſexaginta ſiclos; quod ex cap. 45. Ezech. conſtat, dum ait: *Porrò viginti ſicli, & viginti quinque ſicli, & quindecim ſicli minam faciunt.* Cum igitur iam ſupra cap. 5. à nobis monſtratum fuerit, ſiclum ſemiunciam argenti habere; ſexaginta ſicli triginta argenti vncias valebunt. Idem verò minam hebraicam, ac libram græcam aliquando fuiſſe in genere monetarum, non autem in genere ponderabilium, perſpicuum eſt. de libra autem moneta, quæ erat eadem cum hebraica mina; ſic dicit Ioſeph Ben Gorion loco iam citato: אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ אונְקִיאוֹת שִׁשִּׁים הַלִּטְרָא hoc eſt: *quod faciunt vnciæ ſexaginta libram*. ideſt vna libra conſtat vncijs ſexaginta. Libra verò moneta nullibi aliquando legimus apud aliquos Auctores, aut aliquas Nationes ſexaginta vncias habuiſſe, ſed

nomine

A nomine vnciarum, ſicli ſignificantur: ita vt vnciæ nomen non ponderis, ſed monetæ ſit; quæ ſic tunc temporis diceretur. igitur mina quam dixerat habere duas libras, & dimidiam, non de libris monetis, intelligi debet; ſed de libra pondus duodecim vnciarum communium: & quamuis ad pondus viginti quattuor vnciarum alicubi habeatur libra, quæ apud Hiſpanos libra craſſa appellatur; communiter tamen apud quaſcumque Nationes, libra habet duodecim vncias.

B Reducere oportet talenti huius ſummam, ad noſtri temporis monetam: ſi enim mina habebat duas libras & ſemis; talentum verò, vt ex Hebręo Ioſephi conſtat, centum minas; iam talentum habebit ducentas, & quinquaginta auri libras: & hæc erit ſumma auri quantitas, quæ in tota ſacri Candelabri ſtructura, cum omnibus vtenſilibus, quæ ad ipſum pertinebant conſumpta fuit. vt hinc maneat perſpicuum, quam auguſtiſſimum, magnificentiſſimumque eſſet, ſacrum hoc Candela-

C brum, de quo loquitur ſacer textus in Exodo, non tam ratione materiæ, quàm etiam ratione ponderis auri, in illius fabrica inſumpti.

Altitudinem Candelabri, quamuis ex ſacris libris expiſcari non poſſimus; tamen ad tertiam totius Tabernaculi altitudinem, illius ſummitatem pertingiſſe ſi dixerimus; ab ſcopo fortaſſe non aberrabimus. In hac enim ſublimitate poſitus, maieſtatem ſeruabit, & nihil erit, vnde nobis damnum, ſuperiori-

D bus tecti aulæ eſtimendum ſit. de quo Candelabro Torniellus ſcribit, dicens: *Dimenſiones quoque ipſius Candelabri, & ramorum eius, nimirum altitudo & latitudo, nequaquam deſcriptæ comperiuntur, ſed ex auri pondere, quod in ipſo Candelabro, & memoratis inſtrumentis ad vſum eius pertinentibus, inſumptum traditur; licet conijcere ipſum (niſi fortè ex lignis auro textis compactum fuiſſet, quod tamen ex Scriptura ſacra elici nullo modo poteſt) non ad modum grande, altumvè extitiſſe. & ita expediebat*

ne fumus lucernarum, cortinam ſuper Tabernaculum extenſam ſua propinquitate inficeret. Nos tamen de maieſtate Candelabri fabricæ ea ratione ſentimus, vt nihil vile, aut depreſſum in eo aduertamus; ſed Candelabrum duplo ferè maius, quam Altare, & Menſam extitiſſe putamus. trium enim cubitorum geometricorum ad minus ſacri Candelabri altitudo erit; quamobrem cum ignis qui in aureo Altare poſitus, in combuſtione thymiamatis tectum fœderis non offenderet, vtique nec à luminibus ſacrarum lucernarum, in ſublime Candelabri poſitarum, aliquid detrimenti tecto pertimendum erit.

Forma Candelabri maiorem fert ſecum difficultatem; quamobrem in ea ſummè inuigilandum erit; nec aliquid de illa curandum, quæ in Arcu Titi Romæ inter ruinas Romanæ magnificentiæ, ac maieſtatis viſitur. de qua ſic Ioſeph. lib. 7. de bello Iud. ſecundum Ruffini diſtinct. cap. 24. iuxta diuiſionem Græci exemplaris; in quo Ioſephus de triumpho Titi meminit, & de ſpolijs, dicens: *λάφυρα δὲ τὰ μὲν ἄλλα χύδην ἐφέρετο· διέπρεπε δὲ πάντων, τὰ ἐγκαταληφθέντα τῷ ἐν ἱεροσολύμοις ἱερῷ χρυσῆ τε τράπεζα τὴν ὁλκὴν πολυτάλαντος, καὶ λυχνία χρυσοῦ μὲν ὁμοίως πεποιημένη· τὸ δὲ ἔργον ἐξηλλακτὸ τῆς κατὰ τὴν ἡμετέραν χρῆσιν συνηθείας. ὁ μὲν γὰρ μέσος ἦν κίων, ἐκ τῆς βάσεως πεπηγὼς λεπτοὶ δ᾽ ἀπ᾽ αὐτοῦ μεμήκυντο, τριαίνης σχήματι παραπλησίαν τὴν θέσιν ἔχοντος, λύχνον ἕκαστος αὐτῶν ἐπ᾽ ἄκρον κεχαλκευμένος.* hoc eſt, *Ferebatur quidem & alia ſpolia; eminebant autem inter omnia quæ reperta fuerunt in Templo, quod eſt Hieroſolymis, aurea nimirum Menſa, ponderis talentum magnum, & Candelabrum ſimiliter factum eſt, ex auro autem commutatum à noſtræ conſuetudinis vſu. Erat enim media columna innitens baſi; tenues autem canulæ ab ea producebantur, fuſcinæ ſchematis habentes ſimilem conſtitutionem, ſingulis ipſorum ſuper ſummitatem lucerna fabricata erat.* Itaque Candelabrum illud, quod in illo Titi Arcu cernitur, ſimilitudinem aut formam nequaquam retinuit, quam Moyſes conſtituerat, aut quam

Hebræi

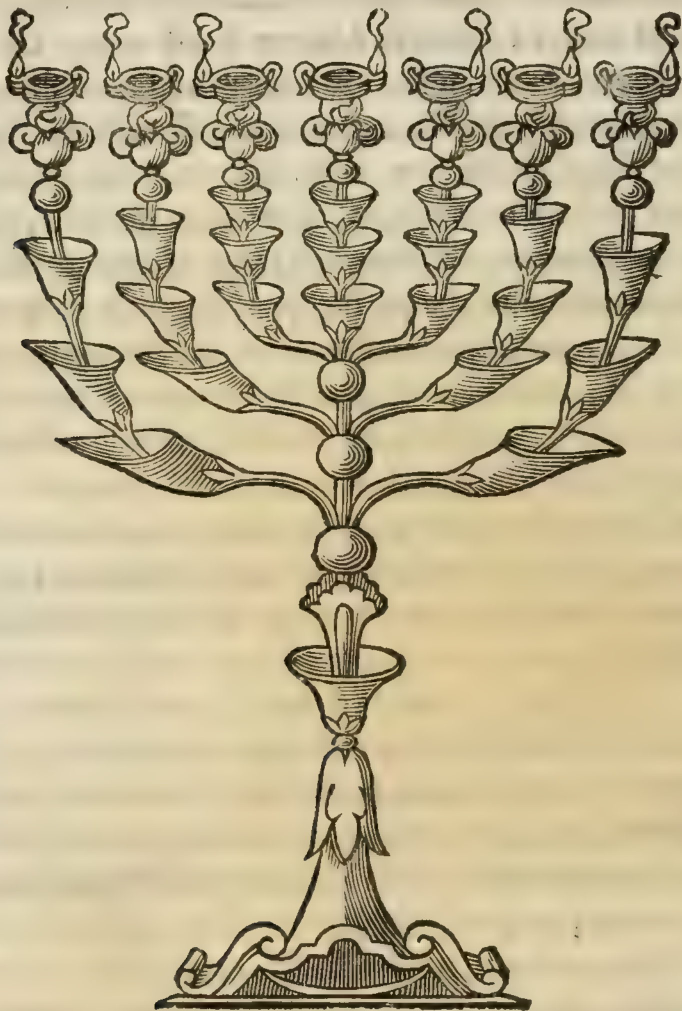
A Hebræi in ſacro Candelabro retinuerunt. quapropter quamuis tale ſchema, non conſentiat diuinis oraculis, nihilominus in gratiam ſtudioſorum antiquitatis, delineatum, prout iacet in illo Arcu Titi habent Torniellus, Villalpandus, & alij Latini Scriptores.

Rabbini de forma Candelabri ſtultiſſima ſomniant, nam in libro quem nuper edideruut Lutetiæ Pariſiorum, Gallica & Hebræa lingua (quia in hoc Candelabro lilia, ad illius ornatum B afferuntur) nō alia lilia agnouerunt, ſi credimus Aquino, quam quæ Reges Galliarum in ſuis ſtemmatibus ediderunt: ignorantes in ſtructura rerum, quæ folijs, floribus, aut alijs ſimilibus ornamentis decorantur; iuxta artem aurificam & architectonicam, alia lilia ab his, quæ in agris & in hortis habentur, nequaquam alicuius fore vſus, nec decorem afferre. qui tamen illorum ineptias agnoſcere cupit, ſchema huius Candelabri delineatum habebit in libello illo de caſtrametatione C Iſraelitarum Philippi de Aquin Gallicè ſcripto.

Antonius Torniellus inter Latinos Scriptores, & recentiores doctiſſimus, in ſuis Annalibus ſub anno Mundi 2544. poſt numerum 72. in quo de ſacro hoc Candelabro agit, & eiſdem poſtmodum typum viſendum tradit; in multis, me iudice, peccat. nam ramuſculi, ſiue brachiola Candelabri; ex medio quidem haſtile exoriuntur in eius typo; at non infra, ſed ſupra primam ſphærulam duo priora brachiola emanant. quā-D obrem ſphærulam ſupra cyathum, ſiue ſcyphum collocare, liliaque abſque ſphærulis, infra lilijs cogitur effigiare, contra textum ſacrum, ex quo ſphærulas ſub lilijs collocandas fuiſſe conſtat. Semper enim iunguntur ſphærulæ lilijs in ſacris codicibus, ita Exodi 25. & 27. quamobrem cogitur lucernas ſacri Candelabri ſphærulis imponere, ſuper quas nulla ratione, aut arte conſiſtere queunt; niſi vel ſtriato calamo ibi retineātur; vel lucernæ cum Candelabro in typo ſimul effigientur;

quod

quod nequaquam in noſtro Candelabro accidit, vt ex ſacris A textibus perſpicuum eſt.
Arias Montanus vir doctiſſimus, deque ſacris oraculis optimè meritus, hanc ſacri Candelabri formam excogitauit, quam hic delineandam duximus.

B

C

D

In qua quidem ſacri candelabri forma, cũ primis Arias Mont. ſcyphis oppreſſus videtur; qui ad modum nucis faciendi in ſacro textu dicuntur; ipſe autem dum amygdalatos ſcyphos voluit

A luit effingere, vt rigorem verborum seruaret, campanas effinxit; atque dum per medium amygdalas ad naturalem iuncturam aperire debuisset; qua ratione scyphorũ figuras amygdalæ retinuissent; per transuersum amygdalas secauit, & pro scyphis, cãpanas tradidit. Deinde quattuor tantũ lilia in Candelabro effigiauit: alterũ inferius in medio hastile: septem reliqua in singulis ramorum summitatibus, ad excipiendas lucernas; cum tamen tot scyphi, quot spærulæ, siue poma, vt loqua- B mur cum illo, & lilia, & quot lilia ac sphærulæ, tot etiam scyphi in hoc opere Candelabri effigiandi essent; ita enim sacrũ textum indigitasse videtur: quia quoties loquitur de scyphis, toties scypho iungit lilium & sphærulam. Iosephus quoque scribit, opus eius Candelabri fuisse Septuaginta partium, quæ nequaquam verificari possunt; nisi tot sint poma, siue sphærulæ, quot sunt scyphi, ac totidem etiam fuerint flores, siue lilia, quot scyphi, ac sphærulæ. Sic enim fient sexaginta C sex, sacri Candelabri membra; quibus si basis tribus fortasse leunculorum pedibus substentanea addatur; iam proculdubio septuagintas Iosephi partes, ac membra Candelabri habebimus. quæ omnia à nobis sunt posita, vt quæ dicenda remanent, lucidiora fiant.

D

CAP.

A

CAP. XLVI.

Forma sacri Candelabri, & partium illius de mente Auctoris aperitur.

Ad loca Exodi 25. *Facies & Candelabrum ductile de auro mundissimo, hastile eius, & calamos, scyphos, & sphærulas, ac lilia ex ipso procedentia.* B Num. 4. *Sument & pallium hyacinthinum, quo operient Candelabrum cum lucernis, & forcipibus suis, & emunctorijs, & cunctis vasis olei, quæ ad concinnandas lucernas necessaria sunt.* & ad alia plura loca.

PRAETERMISSIS his, quæ ab alijs de Cãdelabro traduntur; antequam nostra, de lilijs, C sphærulis, ac scyphis in medium tradatur sententia; duximus attendendum sacri Candelabri structuram, dissolubilem, nequaquam indissolubilem fuisse; ita vt componi, ac deponi commode posset; ex solido auro intus striatum, & cocleo opere factum, vt dissolui iungique illius partes liceret, quoties ab inuicem semotæ alibi transferendum fuisset Candelabrum: atque etiam insimul stryis colligari illius partes possent; quoties firmandũ D erigendumvè esset: hoc voluisse sacra oracula existimamus, quoties de illius structura loquuntur. nam cap. 25. Exodi dicitur ad Moysem: *Facies & candelabrum ductile de auro mundissimo hastile eius, calamos scyphos, & sphærulas, ac lilia ex ipso procedentia*: magis autem explicans, vt reor sacer textus, quænam essent in Candelabro facienda ductilia, subinfert: *Et sphærulæ igitur, & calami, ex ipso erunt vniuersa ductilia de auro pu-*

A *ro puriſſimo*. & cap. 37. vbi de abſoluta ſacri Candelabri ſtructura eſt ſermo, dicitur: *Fecit & Candelabrum ductile de auro mundiſſimo*.

Quid ſibi velit ductile in noſtro vulgato Interprete, videre oportet ex Hebraicis textibus, qui ſic habent Exodi cap. 25. מִקְשָׁה תֵּעָשֶׂה הַמְּנוֹרָה hoc eſt, *Ductile facies Candelabrum*. vel vt alij ad vocabuli proprietatem magis attendentes dicunt, *ſoliditatem facies Candelabrum*. hoc eſt, ſolidum fiet. Ad eius B enim ſoliditatem indicandam, atque verborum proprietatem aperiendam, nomine *thoar*, hoc eſt formæ (vt cum hebraizantibus loquamur) ſacer textus vtitur; quod nomen abſtractum dicunt Dialectici. illud etiam ſatis expreſſerunt Septuag. Interpretes dicẽdo, καὶ ποιήσεις λυχνίαν ἐκ χρυσοῦ καθαροῦ, τορευτὴν ποιήσεις τὴν λυχνίαν. hoc eſt, *Et facies Candelabrum ex auro mundo tornatile, facies candelabrum*. At quia ductilia propriè apud Latinos metalla dicuntur, quæ malleo extenduntur; quis fortaſſe C arbitrari poſſet, Candelabrum ex laminis aureis, malleo extenſis factum fuiſſe, deinde ſupra formam explicatis; ac tandem igne, vt ſuſpicatur Torniellus, inſimul compactis formatum, iuxta typum à Deo Moyſi præſcriptum.

Sed hebraica vox omnem tollit ductilium laminarum opinionem, dicens. Candelabrum faciendum ſoliditatem, nimirum non laminis, ſed ſolidum, & non vacuum, quemadmodum etiam de Cherubinis Arcæ dicebamus, ac de Propitiatorio. D ſolidum, inquam tam haſtile, quam ſex rami, qui ex ipſo producebatur fieri iubebatur; ita vt circumgirari & expoliri poſſent; & volubiles eſſent quaſi torno facti, vt Septuaginta ſunt interpretati. quamobrem Tornielli ſuſpicio de laminis aureis, ſupra lignum extenſis, in ſtructura Candelabri omnino ruit. nam torno perfici Candelabrum minimè potuiſſet; niſi rami ſacri Candelabri in typo ſunderentur. quod re vera factum Ioſephus lib. 3. Antiq. cap. 7. aperuit, dicens: ἵςατο λυχνία ἐκ χρυ-

σοῦ

σοῦ κεχωνδυμένη. hoc eſt, *Erat Candelabrum poſitum ex auro fictili.* Structura igitur Candelabri, & omnium ramuſculorum, quæ ex ipſo prodibant,& in eo erant,fuſo auro in iconibus ex terra factis,eam retinuerunt formam,quam excauata prototypa,celatam ſeruabant; vt in auro redderentur, poſtquam fuiſſet fuſum,& formatum in prototypo; vt malleis & torno,lima, forcipibus,& quibuſcumque alijs,ad rationem artis requiſitis, illius ſtructura perficeretur.

A

Ne quis verò omninò eatenus ſolidum fuiſſe Candelabrum exiſtimaret; vt nihil in eo vacui adeſſet,aut in ramis,qui ex haſtile illius prodibant; dixit Ioſephus loco citato: ἵστα δὲ λυχνία ἐκ χρυσοῦ κεχωνδυμένη, διάκενος σαθμὸν ἔχουσα μνᾶς ἑκατὸν. hoc eſt, *Poſitum erat Candelabrum ex auro fuſum, vacuus, pondus habens mnas centum.* Fuſum itaque erat Candelabrum,& non laminis compactum: quamuis verò ex fuſione ſolida eſſet factum; non tamen omnino ſolidum, ſed vacuum aliqua ex parte erat: vt cochleis nimirum ſtriatis pars vna maſculina, alteri parti, quæ cochleam femellam haberet, commodè iungi, atque diſiungi,componi,atque diſſolui poſſet; ſicque femellam cochleam reciperet, ac retineret maſculinam ſtriam, vt cuncta firma conſiſterent. Hanc cochlearum ſtructuram, cum reliquis inſinuaſſe puto, ſacrum noſtrum Interpretem, verbo ductile; quod quidem,me iudice,ex 5.Pollucis libro cap.24.ſatis apertum fiet,vbi §.2.de ære ſermo eſt, dicens: καὶ τοχίαν μὲν χαλκὸν, τὸν χυτὸν χρὴ καλεῖν. τυπίαν δὲ ὃν αὖ οἱ νῦν εἴποιεν ἔλατον. hoc eſt, *Et orbiculare quidem æs, quod fuſile appellare oportet,informatum autem quod nunc dicemus ductile.* Itaque orbiculare æs dicitur à Polluce, non quod torno elaboratur, ſed quod cochlea ſtriata, ſiue orbita,ita formabatur,vt pars parti adhereret. Cum igitur laminarum ſtructura in ſtriatis cochleis formari, minime poſſint, atque propterea metalla, ea ratione formanda, neceſſario fundenda ſint; ideò illud aurum dicebatur fuſile. Cum

B

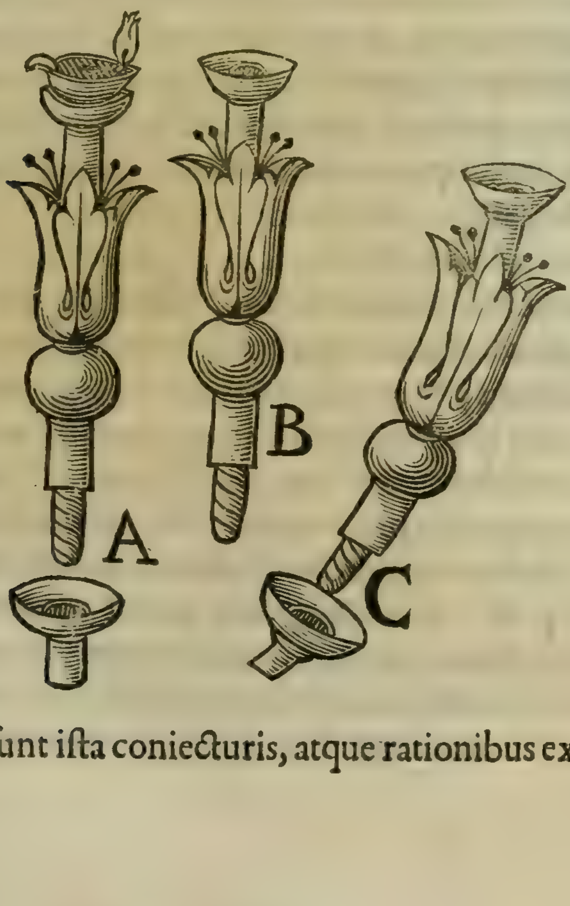
C

D

verò

A verò aurum, aut æs ſine typo effingi in cochleam ſtriatam arti repugnet; & malleis denique omninò perficiantur metalla; ideò dicit Pollux, typium æs appellari, quod nunc etiam ductile nuncupatur. vt ſenſum Pollucis hinc pateat, valde diuerſum eſſe ab illo, quē Rodulphus Galthe. illius interpres tenuit. qui locus certè inſignis eſt ad ſtructurā Candelabri aperiendam. & vocis *ductile* ſignificationē monſtrandā, in opere ſacri Candelabri. Ex hac enim vna voce, non ſolū minimè fuiſſe va-B cuum Candelabri opus, ſed ſolidum ex auro, perſpicuum fit; ſed etiam ex pluribus compactum partibus conſtat. vt hac figura hic delineata ſignificari curauimus. in qua mediū haſtile cū ſua femella cochlea, & maſculina ſtria cū lucerna A, ſignatur. B, maſculinā ſtriam cum ſuperiorem femellam cochleam oſtēdit. quæ verò recipitur in femella ex ramuſculis ſignatur C.

C

D

Firmanda ſunt iſta coniecturis, atque rationibus ex ſacris oraculis

culis petitis. attendendum tamen eſt, quod cum mihi ſermo A eſſet in primo noſtro Myrothecio cap. 12. de vaſis pro ſacro Candelabro, & vas olei aureum, aſſeruatum fuiſſe ab Iſraelitis, medio in ſtipite Candelabri moſtrare conaremur; ex loco Num. cap. 4. id coniectauimus, in quo Cahatitas Candelabrum ex munere debuiſſe portare ſcribitur; eiſdem verò nihil licuiſſe tangere ex his, quæ ad Candelabrum pertinebant, aut ad illius vtenſilia; qua propter vas olei ab eodem Candelabri medio ſtipite pependiſſe dicebamus: non ſolum dum in Ta- B bernaculo Canbelabrum ſtaret; verum etiam dum in itinere portaretur. nunc male nos ex loco Numerorũ coniectaſſe fatemur. quoties enim Iſraelitarum mouenda forent caſtra, & ſacri Tabernaculi vtenſilia alibi transferenda, inter quæ ſacrum Candelabrum computabatur; hoc vti erat in Tabernaculo integrum, ac ſtans Cahatitas, deferre conſueuiſſe arbitrabamur; minimè ad vertentes, nequaquam rationi conſonum id extitiſſe, cum primis propter lucernas, quæ in ſummitate Can- C delabri collocabantur: quamobrem pallium hyacintinum, quo ex Dei præſcripto cooperiendum Candelabrum erat, neceſſariò oleo, aliquomodo fœdendum fuiſſet.

Nunc igitur palinodiam recantantes, maturiuſque cuncta diiudicantes, ſacrum Candelabrum, tum in ſtipite, tum in ramis, ſtrijs ac cochleis compactum, à Sacerdotibus deponi ſolitum affirmamus; & in aliqua Arca ad hæc accommodata repoſitum, cum lucernis fortaſſe etiam accenſis, nec non etiam D reliquis vtenſilibus ac vaſis, portari ſolitum à Cahathitis affirmamus; quoties alibi Iſraelitarum caſtra transferenda fuiſſent: quo ſanè modo, ſacrum Candelabrum facilius, & rationabilius deferri poſſe, quam integrum, res eſt omnino aperta, ac manifeſta. pallium quoque hyacinthinum quo operiendum Candelabrum à Deo iubebatur; non ipſumet Candelabrum texiſſe, ſed Arcam in qua Candelabrum, cum omnibus illius vtenſi-

A vtensilibus repositum erat, pallio tegendam ex Dei præscripto dicimus: & hoc velle sacrum textum, cum ait Num. 4. nu. 9. *Sument & pallium hyacinthinum,* supple Sacerdotes, *& operient Candelabrum cum lucernis, & forcipibus suis, & emunctorijs, & cunctis vasis olei, quæ ad concinandas lucernas necessaria sunt, & super omnia ponent operimentum ianthinarum pellium inducentque vectes.* hæc omnia vasa, quæ cum Candelabro tegenda iussit Deus, in ipsomet Candelabro esse nequibāt; vtique verò cum ipso, & membra illius, aliqua in Arca concludi, tegiq. potuerunt, atque propterea hac ratione, diuinum præceptum intelligendum erit. palynodiam autem, tam in his, quam in alijs recantare non verebimur, quoties, vel à nobis, vel ab alijs sanctiori minerua reperta veritas agnoscetur. est enim sanæ mentis veritas tantum quærere, ac repertam venerari.

Sacrum verò Candelabrum deponi solitum, multa sunt, quæ in sacris oraculis suadent, præter eam, quam attulimus rationem. Nam hoc sacrum Candelabrum, præcipuum locum tenuisse inter sacra Tabernaculi vtensilia, quæ in sancto asseruabātur, nota res est: nihilominus huic annulos fieri, quibus portaretur nullibi Deū iussisse legimus. reliqua verò, quę aureis laminis tegebantur; vt sacra Arca, Mensa Propositionis, Altare thymiamatis, quæque nulla ratione à sua forma mutari volebat Deus, quoties castra mouenda fuissent: his omnibus annulos, ac vectes fieri iusserat; quibus per desertum portari possent; ita enim de Arca dicitur cap. 25. Exodi: *Facies quattuor circulos aureos; quos pones super quattuor Arcæ angulos, duo circuli sint in latere vno, & duo in altero. Facies quoque vectes de lignis setim, & operies eos auro, inducesque per circulos, qui sunt in Arcæ lateribus, vt portetur in eis.* In eodem capitulo de Mensa Panum Propositionis, dicitur: *Subter coronam erunt circuli aurei, vt mittantur vectes per eos, & possit Mensa portari.* & cap. 27. sermo est de altari holocausti: *Craticulamque in modum retis*

 æream

æream, per cuius quattuor angulos erunt quattuor annuli ænei. deinde: *Facies & vectes altaris de lignis setim duos; quos operies laminis æneis, & induces per circulos, eruntque ex vtroque latere altaris ad portandum.* Similiter capite 30. in quo loquitur sacer textus de altari thymiamatis, dicitur: *Faciesque ei*, idest altari, *coronam aureolam per gyrum, & duos annulos aureos sub corona per singula latera, vt mittantur in eo vectes, & in altare portetur.* At quoties de Candelabro aureo isto, de quo loquimur, sacra oracula sermonem habent; nullibi nec verbum quidem de annulis, solum de vectibus, quibus posset portari. sermo est Num. 4. de translatione sacri Tabernaculi, & dicitur: *Sument & pallium hiacinthinum, quo operient Candelabrum, cum lucernis, & forcipibus suis, & emunctorijs, & cunctis vasis olei, quæ ad concinandas lucernas necessaria sunt, & super omnia ponent operimentum ianthinarum pallium, & inducent vectes.* Verum quibus in annulis, Candelabri vectes inducendi essent, non apparet: nec ratio artis habet, quo in Candelabro annulos pro vectibus constituat. Igitur de vectibus sermo hic est; quia his portabatur capsa, in qua Candelabrum, cum omnibus illius vtensilibus, repositum fuerat; atque propterea neque aureis, neque æreis laminis, hi vectes tegendi dicuntur; quia de horum structura nihil Deo curæ fuit; satis enim erat, de simplici ligno vectes haberi, ad illam capsam portandam: quamobrem lucidissime constat, nequaquam Candelabrum hoc, integrum transferendum, sed cocleis, ac strijs solutis; vt per sacerdotes, in aliqua Arca ad id accommodata repositum, à Cahathitis portari posset, ac de loco ad locum, iuxta præceptum Domini transferri; nisi enim còchleis, ac strijs fabricatum Candelabrum extitisset dissolui, ac reintegrari minimè potuisset.

Accedit ad hæc auctoritas sacrarum Litterarum, ex quibus Candelabrum cochleis, ac strijs constructum colligi potest: nam loquens sacer textus de structura ramusculorũ Candelabri,

A bri, dicit Exodi 25. *Tres, ſcyphi quaſi in nucis modum per calamos ſingulos, ſphærulaque ſimul & lilium.* loquens de haſtile medio Candelabri ait parum infra. *In ipſo autem Candelabro erunt quattuor ſcyphi in nucis modum, ſphærulæque per ſingulos, & lilia.* Nunc perconctor illud *per ſingulos*, ad quid nam referatur. non quidem ad haſtile quod vnum erat; ſed neceſſario ad ſcyphos referri debet: vt ſit ſenſus ſingulis ſcyphis, reſpondere debuiſſe ſphærulam, & lilium: ex qua loquendi phra-
B ſi perſpicue conſtat, nō duo tantum lilia, in haſtile medio Candelabri, effigienda fuiſſe, vt volebat Arias Montanus, ſed quattuor lilia, & ſphærulas ad numerum ſcyphorum. Cur autem apertius in ſacro textu iſta non exprimantur, dicendo nimirum in ipſo Candelabro, erunt quattuor ſcyphi in nucis modum, & quattuor ſphærulæ, & quattuor lilia; ſed dicitur, *Sphærulæque per ſingulos, & lilia.* ratio eſt, quia haſtile medium Candelabri, in quattuor partes diſſoluebatur, & vnicuique par-
C ti reſpondebat ſphærula, & lilium, & ſcyphus; in quo cochlea erat femella, ac ſtria maſcula, vt alter in altero reciperetur, ac firmaretur.

His Septuaginta Interpretes capite eodem conſonant dicētes: *καὶ ἐν τῇ λυχνίᾳ τέσσαρες, κρατῆρες ἐκτετυπωμένοι καρυΐσκοις, ἐν τῷ ἑνὶ καλαμίσκῳ οἱ σφαιρωτῆρες, καὶ τὰ κρίνα αὐτῆς.* hoc eſt, *Et in Candelabro quattuor crateres effigiati vt nuces, in quo ſingulo calamo ſpherulæ, & lilia.* Vbi pro recta intelligentia prætereundum non eſt
D illud participium *ἐκτετυπωμένοι*, formatum à verbo *τυπόω.* quod ſignificat formare aliquid, iuxta typum prius factum. dicitur deinde in textu, quod ſingulo calamo, reſpondebant ſpherulæ & lilia; & ſermo eſt de haſtile medio Candelabri; quod quidem vnum exiſtens, non videbatur poſſe dici *ἐν τῷ ἑνὶ καλαμίσκῳ*, *in ciaſcheduna delle canne*, vt verbis vtamur vernaculis, ad Græcam proprietatem retinendam. illis igitur ſacer textus vtitur verbis, quia in quattuor calamos haſtile medium ſacri

Cãdelabri diſſoluebatur; & ſex collaterales ramuſculi,qui tres ſcyphos habebant, in tres diſſoluebantur partes; vt vnicuique parti reſponderet ſcyphum, ſphærula,& lilium . quamobrem totum Candelabrum per partes ſormabatur, fuſo auro in typo partium Candelabri.

A

De ſphærulis, ſiue globulis, aut pomis, vt dicunt, ac interpretantur alij; non eſt nobis controuerſia, neque de lilijs; niſi tãtum de numero, & de hoc iam diximus. de ſcyphis ad inſtar nucum eſt maxima difficultas: quanam ratione ſcyphi ad inſtar nucum fuiſſe intelligantur. Nam Torniellus ſub anno 2544 num. 72. *Puto autem*, inquit, *illud in nucis modum per ſynecdochem, ibique totum pro parte vſurpari, ac ſi diceretur ad ſimilitudinem ſemi nucis nucleo vacuæ: ſiue de nuce amygdalina, vt multi putant, ſiue de quauis alia, aut communi intelligas, nihil refert. nam cum ſcyphus vas eſſet ad bibendum paratum, vt apertè colligitur Geneſ. cap. 44. verſ. 1. quis non videt illud dimidiatæ, quam integræ nuci commodius poſſe aſſimilari?* hæc apud illum, qui etiã Ioſephum calumniatur,quod præter lilia ſphærulas,& ſcyphos,mala punica in Dei Candelabro poſuerit.Sed nihil de malis punicis, vt ille auctor Ioſepho tribuit, deceptus quidem Ioſephi interpretatione. ſic enim Ioſephus lib. 3. Antiq. cap. 7. vel 10. apud alios. πεποίηται δὲ σφαιρία, καὶ κρίνα σὺν ῥοΐσκοις, καὶ κρατηρίδιοις. hoc eſt, *Fecerunt autem ſpherulæ, & lilia cum corymbis, & craterculi*. Itaque quemadmodum Scriptura ſacra tria in ornamentum Candelabri commemorat, nimirum ſphærulas, lilia, & ſcyphos, ita pariter Ioſeph; niſi quod lilijs ornatus gratia corymbos dedit, de quibus nos ſtatim.

B

C

D

Qui dicuntur ſcyphi,à noſtro Interprete, crateres dicuntur apud Septuaginta, & diminuto nomine craterculi,illi ipſi appellantur à Ioſepho. & quia crateres ſunt vaſa potoria, & in hebraico textu dicuntur גְּבִיעִים מְשֻׁקָּדִים *gheuinghin meſciuquadim*, hoc eſt, *ſcypti amygdalati*, ideſt in forma amygdalarum

potius,

A potius, quam nucum iuglandium: quæ alia voce in Scripturis appellantur. amygdalarum igitur forma retinenda erit, quam interpretationem etiam retinuit Aquila inter antiquos, dicens, καὶ τρεῖς κρατῆρες ἐξημυγδαλωμένοι. hoc eſt, *Et tres crateres amygdalati*. idcirco nos quoque hanc ſequuti ſententiam, fuſo auro, ſacri Candelabri ſcyphos, retenta amygdalarum forma, delineabimus.

Torniellus vbi ſupra in Ioſephum adhuc inſurgit, dicens: B *Erunt igitur lucernæ numero ſeptem, ſcyphi verò, & ſphærulæ, ac lilia ſimul computata, non vt ait Ioſephus ſeptuaginta, ſed tantummodo ſexaginta ſex, vt dinumerari poteſt in eius typo.* ita Torniellus. ſed audiamus quæſo Ioſephum, dicentem: πεποίηται δὲ σφαιρεία, καὶ κρίνα σὺν ῥοΐσκοις, καὶ κρατηρίδιοις ἑβδομήκοντα τὰ πάντα ἓξ ὧν ἀπὸ μιᾶς βάσεως συνετέθη, πρὸς ὕψος. hoc eſt: *Fecerunt autem*, ſupple Candelabro, *ſphærulas, & lilia cum corymbis, & craterculos, ſeptuaginta omnia, quorum ſex ab vna baſi in altum aſſurge-* C *bant*. Et quidem ſexaginta ſex tantum ſunt ſphærulæ, lilia, & craterculi: verum ſi his adiungatur vna baſis, cum tribus pedibus, qui tribus cochleis, & totidem ſtrijs, ſub vna baſi iungebantur ad Candelabrum ſuſtinendum, mendacio nequaquam Ioſephus arguetur; ſed ſeptuaginta, vt ille ſcripſit Candelabri partes, effigiatas auro fuſili habebimus, ad componendum, firmandum, & diſſoluendum Candelabrum, pro loci opportunitate, quoties caſtra Iſrael transferenda, & alibi metanda fo- D rent; vt in infra poſito typo videre licet: & pro faciliori intelligentia, legendus erit Ioſephus hac punctuatione: πεποίηται δὲ σφαιρεία, καὶ κρίνα σὺν ῥοΐσκοις, καὶ κρατηρίδιοις. *& hic punctus*, ἑβδομήκοντα τὰ πάντα, *hic punctus alter*, ἓξ ὧν, & reliqua ibi. hoc eſt: *Fecerunt autem ſphærulas, & lilia cum corymbis, & craterculos. ſeptuaginta omnia, quorum ſex ab vna baſi in altum conſurgebant*. ſic enim faciliorem lectionem, & Ioſephi intelligentia haurietur; nihil verò de malis punicis in Ioſepho, ſed

formam liliorum adhuc ornatiorem, & naturaliorem expri- A
mens, cum corymbis illa formari iuſſit. hos enim ſignificat
σὺν ῥοΐσκοις, non verò mala punica. nec hi corymbi, ſacris ora-
culis contradicunt: nam lilia facienda in Candelabro dici-
tur, corymbiculi ſunt connaturales lilijs, nec ſine his facien-
da lilia ſacer textus mandauit. Quæ igitur in eo expreſſa non
habentur; Ioſephus apertius expreſſit dicens, in Candelabro
facienda κρίνα σὺν ῥοΐσκοις. hoc eſt, *lilia cum corymbiculis*. iuxta
quam lectionem, & ſacrorum oraculorum decreta, in hanc B
formam, Candelabrum delineandum decernimus.

C

D

A Nunc de vtensilibus sacri Candelabri cogitare oportet; de quibus Exo. 25. dicitur ad Moysem: *Facies & lucernas septem, & pones eas super Candelabrum, vt luceant ex aduerso. Emunctoria quoque, & vbi quæ emuncta sunt extinguantur, fiant de auro purissimo.* Vasa quoque olei, inter vtensilia Cādelabri cap. 4. Numer. recensentur; sicut etiam cap. 4. Zachariæ, præter vasa olei, quattuordecim infundibula, Candelabro, & lucernis apponuntur; de quibus infundibulis cap. 10. nostri primi Myrothecij satis diximus. itaque inter vtensilia sacri Candelabri, lucernæ, vasa olearia, emunctaria, emunctorum receptoria, infundibula, & denique forcipes recensentur. Formam sacrarum lucernarum ibidem aperuimus cap. 7. Emunctoria verò, quæ & forcipes dicuntur in sacris Litteris, vnde laborem habeat non video. sed vt ista etiam apertius perspicua fiant; tantum adnotabimus, minimè fieri debuisse, iuxta communem formam; in qua non solum abscindendi lychnos est ratio; sed C etiam grauiolentiæ, in præcisione lychnorum; ne scilicet fumo eiusdem lychni extincti, nares vexentur: quamobrem his capsulas quasdam in medio scissas adhibent, quibus præcisi lychni recipiantur; & in eisdem fumus illorum commoriatur. In his verò sacris emūctorijs, solius præcisionis, atque lychni apprehensionis, ratio habebatur: atque propterea nomine sumpto à verbo לָקַח dicebantur *malchachxaim* מַלְקָחַיִם hoc est instrumenta ad apprehendendum aliquid. Vasa pariter illa au- D rea, in quibus vtputo aqua asseruabatur, vt in eis statim lychni extinguerentur, qui emungebantur ex lucernis, ne aliquid graue olens, in Tabernaculo haberetur; quasdam aureas capsulas, aut crateres, aut aliquod aliud huius generis fuisse perspicuum est. Quæ omnia vasa, vna cum Candelabro, sacro oleo inuncta, à Moyse consecrata fuere. sic enim dicitur Exodi 30. *Faciesque vnctionis oleum sanctum, vnguentum compositum opere vnguentarij, & vnges ex eo Tabernaculum testimonij, & Ar-*

cam testamenti, Mensamque cum vasis suis, Candelabrum, & utensilia eius. quæ vbi proprijs in locis collocata essent, sacro etiam oleo consecrata fuisse cap. 40. Exodi dicitur. A

CAP. XLVII.

Aurei Altaris vsus, & forma monstratur.

Ad loca Exodi 30. *Facies quoque Altare ad adolendum thymiama, de lignis setim, habens cubitum longitudinis, & alterum latitudinis, id est, quadrangulum, & duos cubitos in altitudine. Cornua ex ipso procedent. Vestiesque illud auro purissimo, tam craticulam eius, quàm parietes per circuitum, & cornua.* & ad alia. B

C

INTER vtensilia sacri Tabernaculi præcipuum, ac ferè primarium locum, Altare aureum tenebat; quòd sacrum, suaueque thymiama Deo quotidie, super illud cremaretur. quo quidem genere sacrificij, velut ad placandum Numina accommodatissimũ, plurimum etiam Ethnici vsi sunt. quemadmodum enim in sacrificijs Mosaicis, nullum sacrificium oblatum, thure caruit; ita etiã prophani, sine thure idolis victimas immolare, aut sacrificia offerre cauebant. cuius etiam meminit Horatius lib. 3. Ode. 8. agens de festo Kalendarum Martij scribens, in hæc verba: D

Martijs celebs quid agam Calendis,
Quid velint flores, & acerra thuris
Plena miraris, positusque carbo
Cespite viuo.

Nec

A Nec ſilentio prætereundum puto; thurem adeò ſacrificijs germanum, vt nomen ipſum thuris, à verbo græco θυάω, quod eſt ſacrifico, deriuatum fuiſſe, non immeritò plurimi dicant. Exiſtimarunt enim veteres ſuffumigia, ſeu ſuffimenta, odores odoramenta, atque aromata, adeò Dijs grata, atque iocunda fore, vt his propitiari poſſent, ac res quæuis pollutæ, atque contaminatæ ſuffumigijs expiari. Quamobrem ſuffitionum iſtarum, ac ſuffumigationum, incenſorum, atque thymia-

B maton, creberrima apud Scriptores prophanos fit mentio; ita vt proram, & puppim, vt ita loquar, religionem in ſuffumigijs collocaſſe videatur: id autem ex ipſis primum nominibus, apertiſſimum videtur; nam fumus non à *furno*, vel à *furno* deriuatur, vt gramatici volunt, ſed potius ἀπὸ τοῦ βωμοῦ diducitur, mutata B, in F, latinum. βωμὸς autem græca vox, aram ſeu altare ſignificat; quæ nidorum, ſiue ſuffumigiorum de cauſa, fumida, fumoſa, fumantia, fumifera, renidentia, vapora-

C ta dicitur hinc Ouid. lib. 3. Triſt. ait:

Fumida cingantur florentibus ara coronis.

& Virg. in Ætna ait:

Surgit odoratis ſublimis fumus ab aris.

Quamobrem frequentiſſimè etiã aræ, ab Homero dictæ fuerunt θυήεις, ideſt odoræ, ſiue odoratæ; quod nimirum ſacrificium, ſine odore, non ſacrum, ſed prophanum cenſeretur. at ſine victima, ſolius odoris oblatio, & in ara ſuffumigatio, ſa-

D crificium Dijs gratiſſimum arbitrabatur.

Thuris vſus communiſſimus fuit, ac frequentiſſimus in omnibus ſacris, tam Ethnicorum, quàm Iſraelitarum; vt in quocumque genere ſacrificij, thus adhibendum, & in Altari cum victima totum cremandum, iuberet Deus in Leuitico, & alibi ſæpè. Inde enim Pij nomen thus adeptum ſcimus, Sacri, Votiui, & alijs nominibus decoratum fuit apud Poetas, quibus religionem thuris aperiretur. Pium dicitur ab Ouidio:

Supe-

Superis pia thura ferebant. A

Votiuum ab eodem thus appellatur in 3. eleg. dicens:

Aſpicis ara preces, votiuaque thura piorum.

Sacrum dixit thus Cointhus, quia nimirum à thure cũ primis, habebat victima, ſacram fore; quamobrem ſine thure, aris impoſita, nec Dijs grata, nec hominibus putabatur; ſed veluti piaculum, ab aris victima arcenda cenſebatur; hinc illud Poetæ:

Cum thure ſacro ſuſpicias rogo.

Quamuis igitur ſacra quoque Hebræorũ, à Deo inſtituta, thus B admitterent, & frequentiſſimè illud poſtularent; non tamen intra Tabernaculum, neque in Sanctum, neque in Sanctuarium admittebatur; neque ſanctiora diuini cultus loca, thuri concedebantur à Deo, niſi in compoſitione aliorum aromatũ: quæ compoſitio à communi vocabulo aromatum, thymiama appellatur; & hac ſola compoſitione, ſacra loca ſuffumigare, à Deo permittebatur.

Inſtrumentum in quo intra Tabernaculũ ſuffumigia crema- C bantur, erat altare aureum, de cuius nominibus hic agendum erit. Θυσιαστήριον græcè hoc altare, quod nos iugulatorium interpretaremur, dictum reperitur, in Græcis ſacrorum oraculorum exemplaribus, in quibus cap. 30. Exodi legimus: καὶ ποιήσεις θυσιαστήριον θυμιάματος ἐκ ξύλων ἀσήπτων. hoc eſt, *Et facies iugulatorium thymiamatis ex ligno imputribili.* Altare autem Latinè & Græcè βωμὸς verius, communiter interpretatur illa vox; ab vſu ad quod deſtinabatur denominatione ſumpta. li- D cet vocis Græcæ vis, mactationem hoſtiarũ ſpectet. Et quemadmodum altare Latinorum generale vocabulum eſt; ſic etiam Græcum βωμὸς, & hebraicum vocabulum מִזְבֵּחַ Quod hebraicum idioma, non habeat ſingulares dictiones, ac voces, quibus altare ſacrificiorum, ab altare aureo diſtinguat. quamobrem in lingua ſancta, eodem nomine, vtrumque altare, tam holocauſtorũ, quam ſuffitus thymiamatis appellatur.

Quam-

A Quamuis illa vox à radice זָבַח *zauahx*, quæ significat mactare hostias, seu victimas, veniat; & omnis hostiarum sanguis, ab hoc altari arceretur, ratòque sanguine hostiæ mactatæ tingeretur. Nam vox quoque θυσιαστήριον, non quidem ἀπὸ τοῦ θυμιάματος, quod super hoc altare cremabatur; sed ἀπὸ τοῦ θύω, quod est sacrificia, siue hostias macto deriuatur: quamobrem animalia quoque mactata θυσία dicebātur. Nisi velimus à verbo θυάω, quod est suffumigo, θυσιαστήριον deriuari, quia super B illud suffumigia cremabantur. Erit autem θυσιαστήριον vocabulum generale, cuicumque sanè aræ conueniens, siue sit alta, siue infima: quia sine odoribus & suffumigijs sacrificia non cremabantur. quemadmodum etiam generali vocabulo, apud Latinos ara dicitur, vbi sacra cremantur.

Propriè tamen ab aliquibus, hoc altare aureum de quo loquimur θυμιατήριον dici posset; cum Philone lib. 3. de vita Moys. & Iosepho lib. 3. Antiq. nam altare subdiuale Thysiasterium C dictum volunt, quasi τηρητικὸν θυσιῶν, idest, *Seruatorem animalium mactatorum*; quod nimirum animalia, quæ in altari mactabantur, non perirent, sed seruarentur. hoc verò altare aureum, quod erat intra Tabernaculum, ab ipsis thymiamatibus, & à suffitu, Thymiaterium, idem Philo dictum putat. dices Latinè locus, in quo comburitur thymiama, & hoc apud Polluc. lib. 10. cap. 18. legere possumus, dicentem: θυμιατήριον δ' ἄν τις προσονομίζοι. τὸ δὲ αὐτὸ, καὶ ἐσχάριον ἄν τις εἴποι. hoc est, *Thy-* D *miaterium autem aliquis afferat, illud ipsum foculum aliquis dicet.* quæ adhuc magis explicabimus, vt velit, altare illud, super quod ignis imponitur, ad concremandum thymiama, & propriè ab aliquibus foculus dicitur; ab alijs thymiaterium dici. Altare etiam ipsum, super quod hostiæ imponebantur, ac in honore Deorum cremabantur; thymiaterium aliquando appellabatur, teste Polluce lib. 1. cap. 1. dicens: ἐφ' ὧν δὲ θυόμενον ἢ πῦρ ἀνακαιόμενον βωμὸς θυμιατήριον, ἐσχάρα. hoc est, *Super quæ iugu-*

iugulamus, aut ignem accendimus, quod est altare thymiaterium, A
Estia, supple appellatur. magis tamen propriè eo vocabulo vasa, in quibus thus, & alia aromata cremabantur ad suffitum, nuncupabantur.

Potest igitur iure meritò thymiaterium hoc altare aureum appellari, quia sacrum thymiama super illud, ex præscripto Dei concremandum erat. & quamuis aromata quæcumque, apud Ethnicos thymiamata dicerentur, vt habet Pollux lib. 1. cap. 1. §. 24. tamen in Scripturis sacris, particulari hoc vocabu- B lo, illud tantum suffiti genus appellabatur; quod super hoc altare cremabatur; cuius Deus ipse auctor fieri voluit: de cuius compositione iam supra cap. 10. sumus loquuti. & quamuis noster Interpres retenta Græca voce, thymiama hoc suffiti genus dixerit; per anthonomasiam hebraicè קְטֹרֶת *chethoreth*, idest, *suffitus* appellabatur à verbo hebraico קָטַר quod suffire, idest, fumo aromatum Numen placare, atque propitium reddere, significat. Adeò sibi proprium, Deus hoc suffumigium C fieri voluit; vt nemini neque ad modicum, eo vti aliquando permiserit, & quamuis in quocumque etiam sacrificio, atque oblatione, thurẽ adhiberi Deus concederet, in altari subdiuali; tamen intra Tabernaculum, & in Sancta Sanctorum, in quo illius habebatur tribunal; nullum aliud suffumigij genus, nisi hoc thymiama admisit; & illius tantum de causa aureum altare parari mandauit.

Hoc verò aroma, quam gratum reuera Superis esset; obserua- D uit quoque magnus ille Porphyrius, dicens: *Thymiamate, idest thureo suffimine Deos coli videtur conueniens. tum quod gratius, & acceptius, tum quod purius, & emaculatius quam hecatombe. Deos enim sanguis haud quaquam oblectat*. Sacra oracula hoc idem de Deo firmasse videntur: nam in hoc altare aureo, super quod sacri thymiamatis fumus suaue olens, sibi offerri iusserat Deus; cauerat etiam ne in illo sanguis offereretur, aut victima, aut

oblatio

A oblatio farinacea, vt habetur cap. 30. Exodi, dicens: *Non offeretis ſuper eo thymiama compoſitionis alterius, nec oblationem, & victimam, nec libabitis libamina. & deprecabitur Aaron ſuper cornua eius ſemel per annum in ſanguine, quod oblatum eſt pro peccato, & placabit ſuper eo in generationibus veſtris.* id enim magis verba hebraica aperiunt: dicunt enim לֹא תַעֲלוּ עָלָיו קְטֹרֶת זָרָה וְעֹלָה וּמִנְחָה וְנֵסֶךְ לֹא תִסְּכוּ עָלָיו hoc eſt, *Non offeretis ſuper illud thymiama alterum*. hoc eſt, alio modo quam iuſſum B eſt factum. *Neque holocauſtum*, erat autem holocauſtum victima, quæ tota comburebatur in laudem, & confeſſionem diuinæ omnipotentiæ. *Neque oblationem*, erat autem oblatio, quæ מִנְחָה dicitur hebraicè, farinacea, & ſimul cum victimis Deo offerebatur. *Et effuſionem non effundetis ſuper illud*, quò ſane teſtimonio perſpicuè conſtat, Deo thymiama hoc, gratius quã victimas, oblationes, ac libamina acceptaſſe.

Eſt etiam locus non vnus, aut alter in ſacris litteris, quibus id C probari poteſt. nam Deuter. cap. 32. thymiamate diuinum furorem placandum dicitur à Sacerdotibus, dum Moyſes benedicit ſingulas tribus, illarumque laudes extollit, de Sacerdotibus ait: *Hi cuſtodierunt eloquium tuum, & pactum tuum ſeruauerunt, iudicia tua ò Iacob, & legem tuam ò Iſrael, ponent thymiama in furore tuo, & holocauſtum ſuper altare tuum.* ita vt cum aliquando Dei furor ſæuijſſet, in populum Iſraeliticum; non aliter placatus eſt, quam ſacro thymiamate. ſic enim di- D citur Num. 16. *Cumque iacerent in terra, dixit Moyſes ad Aaron, Tolle thuribulum, & hauſto igne de altari, mitte incenſum deſuper, pergens cito ad populum, vt roges pro eis. Iam enim egreſſa eſt ira à Domino, & plaga deſæuit. Quod cum feciſſet Aaron, & cucuriſſet ad mediam multitudinem, quam iam vaſtabat incendium, obtulit thymiama; & ſtans inter mortuos, ac viuentes, pro populo deprecatus eſt, & plaga ceſſauit.* In die quoque expiationis, quando Sacerdoti Summo tãtum permittebatur ingredi

gredi Sancta Sanctorum, vbi erat Arca Domini; sine thymiamate nequaquam permittebatur illi sub pœna mortis. ita Leuit. cap. 16. dicitur: *Loquere ad Aaron fratrem tuum,* (dixit Deus ad Moysem) *ne omni tempore ingrediatur Sanctuarium, quod est intra velum coram Propitiatorio, quo tegitur Arca, vt non moriatur.* & infra præscribens Deus modum, quo licuisset Pontifici Sanctuarium ingredi, postquam vitulum mactare iussit, addidit: *Assumptoque thuribulo, quod de prunis altaris impleuit, & hauriens manu compositum thymiama in incensum, vltra velum intrabit in Sancta, vt positis super ignem aromatibus, nebula eorum & vapor operiat oraculum, quod est super testimonium, & non moriatur.* Diuinæ huius complacentiæ in thymiamate; non obscurè illud monstrat, quod Propheta in Psalmo præstitit, dicens: *Dirigatur Domine oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo.* Dum igitur Propheta orationem suam ad Deum dirigi postulat, non sicut sacrificiorum fumus; non quemadmodum holocaustorum nidores; non vt adipes pacificorũ; non vt sanguis victimæ pro peccato; sed tantum more combustionis thymiamatis; profecto incensum thymiamatis, gratius Deo extitisse, quam illa omnia significauit. ea propter ad cultum istum adeò sibi gratum, in sacro Tabernaculo, & non extra, quemadmodum reliqua, sacrum altare constitui voluit.

Huius præstantissimi Altaris forma, atque structura habetur in sacris oraculis Exodi cap. 30. *Facies quoque Altare ad adolendum thymiama, de lignis setim, habens cubitum longitudinis, & alterum latitudinis, id est, quadrangulum, & duos cubitos in altitudine. Cornua ex ipso procedent. Vestiesque illud auro purissimo, tam craticulam eius, quàm parietes per circuitum, & cornua. Faciesque ei coronam aureolam per gyrum, & duos annulos aureos sub corona per singula latera, vt mittantur in eos vectes, & Altare portetur. Ipsos quoque vectes facies de lignis setim, &*

inau-

A *inaurabis*. hæc ſacra oracula de materia, formaque ſacri huius Altaris aurei.

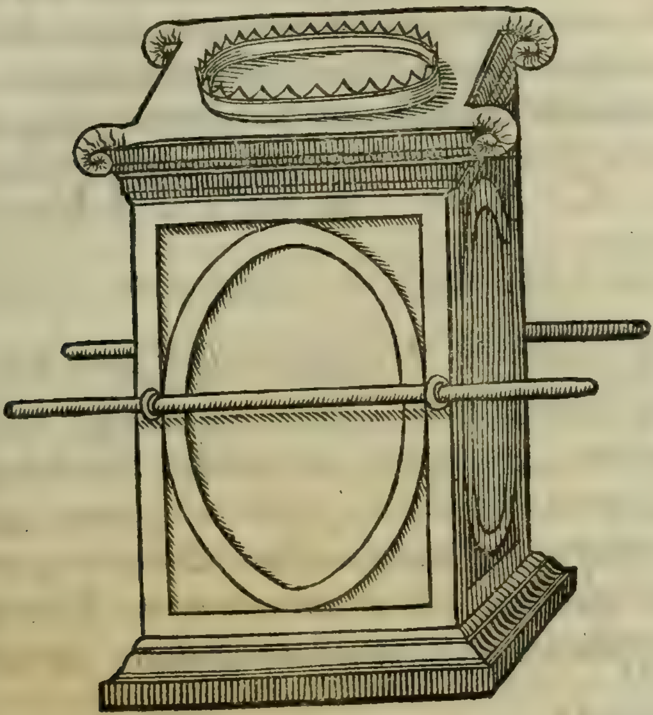
Et quidam de materia, magnitudine, latitudine, & altitudine illius, nulla eſt controuerſia inter Doctores; cum ſatis aperta ſint, quæ in ſacro textu habentur. De craticula ſuperiori, de qua nemo dubitauit, nobis ambigendum erit; præſertim cum dicatur in loco proximè citato Exodi 30. *Veſtieſque illud auro puriſſimo, tam craticulam eius, quàm parietes per circuitum, & B cornua*. Itaque craticula etiam huic Altari concedenda videtur, quemadmodum Altari holocauſtorum: ſicut etiam illi conceſſerunt Scriptores omnes, qui de eo loquuntur; vt Arias Montan. Torniell. Villalpand. & alij omnes. Verum ſi attendantur tenuiſſimi pulueres, in quibus thymiama reſoluebatur, ex Dei præſcripto; perſpicuũ erit parum, aut nihil huius pulueris neceſſario remanſurũ ſuper carbones, ſed pars maior in terrã deciſſura, ſi huic Altari craticulam dederimus; cum tamen C de illo excinerando, aut de colligendo thymiamate, quod infra illum decidiſſet, nihil ſacra oracula loquantur.

Certum igitur eſſe debet, nullam hoc Altare habuiſſe cratẽ in ſuperiori plano, in quo carbones, & thymiama in ſuffumigiũ imponebatur, ſed totum laminis aureis in ſuperiora coopertum, extitiſſe in eius medio foculum aureum, corona circundatum, non perforatum, ſed integrum, intra quod carbones inijcerentur cum thymiamate; quoties mane & veſperi offe-D reretur: quo conſumpto, ab illo ſacro Altari remouebantur tã foculus, quam carbones iam extincti, qui in illo erant. Et ne videamur ex capite hæc commenta excogitaſſe, habebimus patronos Caiet. in cap. 30. Exodi, & Eugubin. Audiamus Ioſephum lib. 3. Antiq. ſic dicentem cap. 7. vel 10. ſecundum alia exemplaria: *μεταξὺ δὲ αὐτῆς, καὶ τῆς τραπέζης ἔνδον, ὡς προεῖπον θυμιατήριον, ξύλινον μὲν ἐξ οὗ, καὶ τὰ πρότερα ἦν σκεύη μὴ σηπόμενα. στερεὰ δὲ περιηλήλατο αὐτῷ λεπὶς, πηχυαῖον μὲν κατὰ πλευρὰν ἑκάστην τὸ πλάτος.*

ὕψος

ὕψος δὲ διπλάσιον. ἐπῆν δὲ ἐσχάρα χρύσεα ὑπὲρ ἀνεστῶσα ἔχουσα κατὰ γωνίαν A ἑκάστην στέφανον, &c. hoc eſt: *Inter illud*, ſupple candelabrum, *& menſam ſitum erat thymiaterium*, ideſt arula ſuffumigatoria, *lignea quidem & ipſa ex imputribili, ſicut erant priora vaſa: ſolida lamina circumquaque contecta, cubitali in quadrum latitudine, altitudine verò dupla, ſuper quam ſtabat foculus aureus, corona aurea circumquaque cinctus, &c.* Vt autem in his Ioſephi verbis innoteſcat diſcrimen, inter foculum, & craticulam, quæ altaribus imponebantur, ſtatim ferè loquens de altare B holocauſtorum, in quo non foculus, ſed craticula erat in medio, vt infra dicemus, ad ſuſtinendum ligna & hoſtias, ait: δικτύῳ τὴν ἐσχάραν ἐμφερής. hoc eſt, *Cratem pro foculo ſuperimpoſitam habens*. Ex quibus manifeſtum eſt ex Ioſepho, cratem diſtingui à foculo; hoc habuiſſe altare aureum, in quo incenſum adolebatur; cratem verò altare holocauſti habuiſſe. Neque his contradicunt ſacri Codices; nam Exodi cap. 30. vbi nos legimus, craticulam altaris aurei tegendam auro puriſſi- C mo, hebraicè non habetur aliquid de craticula, ſed dicitur, וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר אֶת גַּגּוֹ hoc eſt, *Et teges illud auro puro tectum eius, &c.* Significat enim dictio גַּג *gag* planum ſuperiorem altaris, non verò craticulã, quæ מִכְבָּר *micxbar* hebraice dicitur; noſter autem Interpres craticulam poſuit pro foculo. Græca quoque exemplaria mirificè id explicant; nam cum loquuntur cap. 30. Exodi, de altare aureo dicunt: καὶ καταχρυσώσεις αὐτὸ χρυσίῳ καθαρῷ τὴν ἐσχάραν αὐτοῦ, καὶ τοὺς τοίχους αὐτοῦ D κύκλῳ, καὶ τὰ κέρατα αὐτοῦ. hoc eſt, *Et inaurabis illud auro puro, foculum eius; & angulos eius circumcirca, & cornua eius.* Cum verò cap. 27. ſermo eſt de altare holocauſtorum, & de craticula illius dicitur: καὶ ποιήσεις αὐτῷ ἐσχάραν ἔργῳ δικτυωτῷ χαλκῆν. hoc eſt, *Et facies ei*, ſupple altari, *foculum opere reticulato æneum*. Itaque foculum altaris ænei erat reticulatum, non verò foculum altaris aurei, in quo adolebatur thymiama. quamobrem

A obrem hanc Altaris aurei figuram, hic delineari pro maiori intelligentia curauimus.

B

C

Dubitandum fortaſſe occurret de cornibus huius Altaris; ſed quia hæc non erant diſſimilia, ab his quæ in Altari holocauſtorum habebantur; cum de illo ſermonem habebimus, aliquid pro elucidatione cornuum dicetur. De eiuſdem ſitu in Tabernaculo eſt aliqua difficultas inter Doctores, ſacer textus de hoc ſic loquitur: *Ponesque altare contra velum, quod ante Arcam pendet Teſtimonij, coram Propitiatorio, quo tegitur teſtimonium, vbi loquar tibi.* Et vbique ſemper tam apud Ioſephum, quam Philonem, & alios Scriptores, etiam non ſacros, Altare aureum, medium inter Menſam & Cădelabrum ſtatuitur: ſed alij propinquiorem ad velum; alij verò remotiorem illi locum præſcribunt; illud in ipſo Tabernaculi veſtibulo collo-

D

cantes ſtatim poſt auleum, quod erat in introitu Tabernacu- A
li: ita vt Altare aureum in ipſo veſtibulo ſacri Tabernaculi è regione oraculi extra velum locum haberet. Sed de his diſputandum nobis non eſt, cum nihil ex Scripturis ſubodorari poſſit, niſi quod in ſacro Tabernaculo, hoc altare, medium inter Menſam, & Candelabrum ſtatuebatur.

CAP. XLVIII.

B

Vtenſilia in miniſterium Altaris aurei aperiuntur.

Ad loca Exodi 30. *Veſtieſque illud auro puriſsimo, tam craticulam eius, quam parietes per circuitum, & cornua.* Leuit. 10. *Arreptiſque Nadab, & Abiu filij Aaron thuribulis, poſuerunt ignem, & incenſum deſuper, offerentes coram Domino ignem alienum: quod eis præceptum non erat.* Ezech. 8. *Et* C *ecce applicant ramum ad nares ſuas.* & ad alia.

SIGILLATIM de vtenſilibus ſacri huius Altaris, ſatis obſcure ſacra loquuta ſunt oracula; vt cap. 4. lib. 2. Paralip. in quo de operibus Salomonis eſt ſermo, & dicitur, nu. 22. *Thymiateria quoque, & thuribula, & phialas, & mortariola ex auro puriſſimo,* ſupple fecit. & lib. 3. Reg. cap. 7. huiuſ- D
modi vaſa ſimiliter recenſentur; ſed quia confunduntur, cum alijs etiam, quæ erant ad vſum Menſæ, & Candelabri, idcirco locum non adducimus. at verò in Exodo, nihil ſigillatim de his vtenſilibus ſacra oracula, tantum vniuerſali vaſorum vocabulo cōprehenduntur. ſi autem diuinandum eſſet, & ex ritibus Ethnicorū prophana reſanctificare liceret, inter vtenſilia numerarentur vectes, arcula thuraria, foculus, thuribula, & mortario-

A tariola aurea: vbique enim ſacræ Litteræ, dum Moyſen alloquuntur meminere ſolius Altaris, & vectium. & cap. 4. Num. in quo ſermo eſt de filiorum Iſrael profectione, ſacriq. Tabernaculi tranſlatione dicitur, nu. 11. *Nec non & altare aureum inuoluent hyiacinthino veſtimento, & extendent deſuper operimentum ianthinarum pellium, inducentque vectes.* Et de vectibus quidem nihil dicendum remanet; cum omnino ſimiles eſſent, his ipſis quibus Arca portabatur.

B Cochlearia ab hoc Altare, arcenda ſunt; ſolius enim manus miniſterio, & numquam aliter, thymiama thuribulis imponebatur, nec aliter licebat, vt dicunt etiam Rabbini, & ſubodorari poteſt; ex Leuit. cap. 2. vbi de oblatione ſermo eſt, ſic: *Deferet ad filios Aaron ſacerdotes: quorum vnus tollet pugillum plenum ſimilæ & olei, ac totum thus, & ponet memoriale ſuper Altare in odorem ſuauiſſimum Domino.* quemadmodum igitur pugillo, ſimilam oleo cōmaſſatam, in Altare ſuper ignem Sacerdos C imponebat; pariter etiam thus miniſtraſſe dicendum videtur; atque etiam thymiama ad Altare aureum, quod in ratione ſuffumigij eodem modo ac thus ſubminiſtrandum videbatur. ſaniora & doctiora alij ſi dixerint acquieſcam. ſed cap. 16. Leuitici cochlearia ab vſu thymiamatis omnino arcentur.

Elucidentur igitur iam vtenſilia, quæ apertiora videntur; inter quæ primam ſedem occupat foculus; vel ſi loqui velimus cum vulgato craticulam dicemus. Craticulam admittit Vil- D lalpandus, cineres intra Altare decidiſſe non negat, quin etiam Altari à Salomone conſtructo feneſtram in latere Orientali effingit, ad excinerandū Altare. ita in illius figura habetur, quam ponit 2. tom. explanat. in cap. 41. Ezech. par. 2. lib. 4. ante cap. 49. & tandem in eodem capitulo deſcribit. Hæc craticulam & Altare fulcitur auctoritate vulgati Interpretis, qui vſus eſt verbo craticula; quam tamen nos pro foculo poſitam diximus; fulcitur auctoritate Ioſephi, quem certe ille non vidit;

vt capite pręcedenti monftrauimus: nec enim vocabulo ἐσχάρας A craticulam ex Iofepho fignificari ipfe monftrabit, fed potius contrarium.

Nos his miffa facientes, vtique tenemus, atque affirmamus, nullam fuiffe in Altari thymiamatis cratem, fed foculum mobilem. Obfcuriffima funt, & perquam difficilia, quæ de his vtẽfilibus, in facris oraculis habentur: nam 2. Paralip. cap. 4. loco iam citato, in enumerandis vtenfilibus ad vfum incenfi, feu thymiamatis, funt aliqua quæ appellantur הַמְּזַרְקוֹת *hamizraqot.* B thymiateria dixit vulgatus Interpres; pfalteria dixerunt alij, fed minus verè. nam certum eft ea voce fignificari inftrumenta, quædam putationi apta, vel potius palmites, fiue verius inftrumenta aliqua palmitibus, hinc inde, & circumquàque ornata; quamobrem pfalmi quoque, eo vocabulo infcribuntur, vel quod in inftrumentis ea ratione ornatis canerentur; vel quod in Dei Templo tunc cantarentur; dum facrum thymiama in foculo palmitibus ornato cremaretur. vt pro- C pterea 3. Reg. cap. 7. in vfu facrorum eadem vafa thuribulis iunguntur: fignificari igitur ea voce putamus foculũ, qui medio in Altari aureo fitum erat, ad vfum thymiamatis.

Hac dictiones הַמְּזַרְקוֹת *hamizraqoth,* poffet illuftrari locus difficillimus Ezech. c. 8. in illis verbis: *Ecce ipfi applicant ramum ad nares fuas.* in cuius loci expofitione, genus quodam idololatriæ agnouerunt Interpretes, in floribus ac ramufculis pofitum; quæ idololatræ applicata ad idola, poftmodum hono- D ris, ac religionis caufa deofculabantur. Nos locum intelligi poffe putamus, non de ramufculis, fed de foculo thymiamatis; nimirum de thymiaterio, quo contra Dei præceptum fruebantur Ifraelitæ illi, contra quos loquitur Propheta: nam hebraicè fic legimus: וְהִנָּה שֹׁלְחִים תה הַזְמֹרָה אל־אַפָּם hoc eft, *Ecce illi applicant thymiaterium ad nares fuas*: vt odore nimirum vetito perfruerẽtur. Quod etiam alias obiecerat Deus per Prophe-

A tas Hierosolymitis, dicens: *Vnguentum meum, & thymiama meum*, &c. viderint alij doctiora. ramum dixisse vulgatum affirmabimus pro vase palmitibus ornato.

Vt igitur cuncta lucidiora fiant, & loquutiones græcæ intelligantur; notandum erit discrimen huius vocis ἐσχάρα, ab hac alia ἐσχάριον. Priori enim significatur crustula illa, quæ ex combustione, aut ex impositione carbonum ignitorum, alicubi remanet; quamobrem etiam pustulæ in morbis sic ap-

B pellantur. ἐσχάριον verò illud vas seu instrumentum dici potest, in quo carbones recipiuntur, teste Polluce lib. 10. cap. 24. dicens: καὶ μὴν ἐσχάραν εἴποις ἂν τὸ ἀνθράκιον τοῦτο, καὶ ἐσχάριον. idest, *& focum quidem dices, carbonarium hunc & foculum*: & hoc probat testimonio Aristophanis, & Stratis. quasi diceret Pollux, quod locus ille in quo carbones ponuntur, dicitur escara, atque etiam escarion. & lib. 1. cap. 1. nu. 5. definiens locum illum in quo super Altare flamma ardet; ratione nigredinis,

C & notarum combustionis, quas relinquit; escharam locum illum dicit sic, ἐσχάρα δ' ἰδικῶς δοκεῖ μὲν ὧδε ὠνομάσθαι, ἐφ' ἧς τοῖς ἥρωσιν ἀποθύομεν, ἔνιοι δὲ τῶν ποιητῶν, καὶ τὸν τῶν θεῶν βωμὸν οὕτω κεκλήκασιν. hoc est, *eschara autem propriè videtur sic nominari super quam heroidibus sacrificamus. aliqui autem poetarum, Altare quoque Deorum sic vocauerunt*. licet vtraque vox latinè, focum siue foculum interpretetur. vnde Ouid. lib. 6. Fastor. ait:

Et focus à flammis, & quod fouet omnia dictus.

D Dicimus igitur in hoc Altari aureo, fuisse superpositum vas quoddam aureum, in quo reciperentur carbones, thymiamate respersi; propterea thymiaterium dictum arbitramur. nam quamuis quodcumque instrumentum thymiamatis, siue ad seruandum thymiamata, siue Altare super quod thymiama cremabatur, siue illud super quod carbones, ad suffumigandũ thymiamata imponebãtur, ita nominari possit, propriè tamen præ alijs postremum sic dicebatur; teste Polluce lib. 10. c. 18.

dicens: θυμιατήριον δ᾽ἄν τις προσκομίζῃ. τὸ δὲ αὐτὸ καὶ ἐσχάριον ἄν τις A εἴποι. hoc eſt. *Thymiaterium autem aliquis afferat*. illud idem foculum aliquis dicet. huius foculi, atque thymiaterij hæc ſit forma, vel ſimilis, dummodo ſit amouibilis.

B

In medio Altaris aurei erat hoc thymiaterium, ſiue foculus. in quo carbones hauſti de Altari holocauſtorum inijciebãtur, & ſuper carbones thymiama in ſuffumigium; hoc tamen in ipſo thuribulo antequam in foculo carbones inijcerentur, in ipſo ſtatim ſacri Tabernaculi veſtibulo.

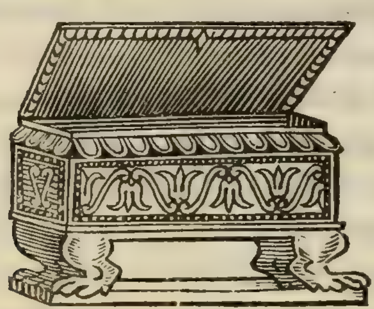
Materiam hius foculi fuiſſe aurum, indubitatum eſſe debet: de qua ſic loquitur Deus cap. 30. *Veſtieſque illud auro puriſſimo tam craticulam eius, quàm parietes per circuitum & cornua*. hæc C ſacer textus. quamobrem me latet vnde hauſerit Torniellus, dicens hanc craticulam fuiſſe æneam, & deſuper inauratam. licet enim aurum, in vaſe clauſum fuſioni ſubdatur; non tamen ita accidit auro aëri expoſito, ex quo calor & fumus facile euaporari poſſunt; vt in incenſarijs, quibus vtitur Eccleſia conſpici poteſt. Præterea in ſacro Tabernaculo nihil Deus admiſit, quod aureum non eſſet; argentum tantum in baſibus columnarum, quæ terram tangebant, vix permiſſum fuit; D quamobrem ab hoc Altare æs abſuiſſe neceſſe eſt.

Quarto loco recenſentur, quæ mortariola appellantur à noſtro Interprete, in loco iam allato ex cap. 4. lib. 2. Paralipom. obſeruandum verò puto antequam vlterius progrediamur; thuribula dici poſſe vaſa, in quibus thus conſeruatur, vaſa in quibus thus crematur, vaſa in quibus pinſitur, & quæcumque ad vſum thuris adhibentur; ſicut etiam thymiateria appellantur, va-

A tur, vaſa quæcumque ad vſum thymiamatis; nimirum illa, in quibus thymiamata ſeruantur; vas in quo thymiama crematur, & etiam altare, in quo carbones thymiamate reſperſi, inijciebantur. Nos igitur non ordinem enumeratorum vaſorum ſequentes, ſed potius thymiamatis vſus præ oculis habentes, de phialis agemus. hæc enim erant vaſa, in quibus thymiamata ſeruabantur, vt iam probauimus, præſertim ex ſenioribus, quos vidit Ioannes in Apocalyſi, habentes ſinguli phialas au-B reas plenas odoramentorum. Latini hanc Arculam nominauere Acerram, hoc eſt arcula ad munus areæ. vel vt dicit Feſtus Pauli: *Acerra eſt ara, quæ ante mortuum poni ſolebat, in qua odores incendebantur*: alij dicunt arculam eſſe thurariam, ſcilicet vbi thus reponebatur. Ex quibus perſpicuum eſt, thuribulum, acerram, thymiaterium, & alia huiuſmodi vocabula, ſumi pro quocumque vaſe ad thuris, aut ſuffumigiorum vſum.

C Quod poſtremo loco de acerra dicitur; facit quammaxime ad rem noſtram: quamobrem in omnibus lapidibus antiquis, in quibus veterum ſacrificia inſculpta cernuntur, iuxta Sacerdotem ſacrificãtem, puerulus cum hac arcula thuraria viſitur. Græcè φιάλαι videntur appellata huiuſmodi vaſa; vt habetur lib. 2. Paralip. loco citato. hæc enim à Polluce etiam lib. 1. cap. 1. inter ſacra donaria recenſentur, in cultum Deorum oblata. non eſt tamen prætereundum, in ſuffumigiorum vſu, va-D ſorum nomina, quæ illis debentur, confundi; vel etiam hæc ſunt illa vtenſilia, quæ Græcè θυΐσκαι appellantur. legunt enim Septuaginta cap. 7. Numer. θυΐσκην μίαν, ſupple obtulit Aminadab, δέκα χρυσῶν πλήρη θυμιάματος, hoc eſt, *Thyiſcam vnam decem aureorum plenam thymiamate*. cum igitur vox θυΐσκα, deriuatur à voce θυΐα, quæ mortarium, ſiue pilam ſignificat: vt propterea inter inſtrumenta ruſtica à Polluce lib. 1. c. 12. §. 15. recenſeantur; ideò mortariola dixit interpres

vulgatus. quod Latini dixerunt thuribulum; magis verò propriè acerram veteres appellarũt; & ex vetuſtis lapidibus, hanc illius formam reddere poſſumus.

Hebræos etiam habuiſſe vaſa hæc, ad ſeruandum odores, nullum eſt dubium; cùm thuris vſus in ſacrificijs, frequentiſſimus eſſet, qui nimirum in altari exteriori habebatur, & thymiama mane, & veſperi cremaretur in Altare aureo. Hæc eadem vaſa thymiateria appellat Ioſephus lib. 8. antiq. cap. 2. dicens: θυμιατήρια δὲ χρύσα, ἐν οἷς ἐκομίζετο θυμίαμα εἰς τὸν ναὸν δισμύρια. ὁμοίως ἀλλὰ θυμιατήρια οἷς ἐκόμιζον ἀπὸ τοῦ μεγάλου βωμοῦ πῦρ ἐπὶ τὸν μικρὸν βωμὸν τὸν ἐν τῷ ναῷ, πεντακισμύρια. hoc eſt, *Thymiateria autem aurea, in quibus deferunt thymiama in Templum viginti millia. ſimiliter & alia thymiateria, quibus ignis ab altari magno defertur ad minus, quod eſt in templo, quinquaginta millia.* Ex quibus Ioſephi verbis, duo genera thymiateriorum habẽtur, alia quibus thymiama in templum, nimirum in Sancto inferebatur; alia quibus ignis ab altare maius, ad altare aureum ferebatur; de quibus ſtatim dicemus. Priora verò ſunt, quæ phialæ, vel mortariola appellantur in ſacris oraculis: quia his thymiama in Templum, & ad altare offerebatur, & in eiſdem thymiama ſeruabatur. de quibus idem Ioſephus lib. 1. de bello Iud. cap. 5. ſcribens captam Hieroſolymam à Pompeo, & illius in ſacrum templum ingreſſus, quæque ipſe ibi viderit, ait: καὶ θυμιατήρια ὁλόχρυσα πάντα, πλῆθός τε ἀρωμάτων σεσωρευμέ-

ρευμέ-

A ϱδμένων. hoc eſt, *Et thymiateria ex auro omnia, plena coaceruatorum aromatum*. Itaque ſanctum thymiama, & aromata, quibus illud parabatur; in Templo ſancto, vna cum Candelabro, Menſa, & Altare ſeruabantur: vaſa quoque in quibus cuſtodiebantur, thymiateria appellabantur.

Duodecim in Tabernaculo oblata fuiſſe thymiateria, colligitur ex cap. 7. Num. in quo ſinguli Patriarchæ Tribuum, pro ſua quæque Tribu, munus in cultum Tabernaculi obtulit: &
B inter hæc enumeratur vas, quod mortariolum dixit noſter Interpres, plenum quidem thymiamate. hoc vas dicitur hebraicè כַּף *chaph*, vt diximus etiam cum de Menſa Panum Propoſitionis loqueremur cap. 41. ſic enim hebraicè legitur cap. 7. Numerorum, cum de oblatione Aminadab Principis Iudæ loquitur textus כַּף אֶחָד עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת hoc eſt, *Mortariolum vnum ex decem ſiclis aureis, plenum incenſo*. Et quia ſumus in auro, ſcutella hæc, quæ à Patriarchis Tribuum oblata
C dicitur, decem auri vncias pendiſſe, ſuſpicari poſſumus. quibus ſimilia ſunt, quæ à reliquis Patriarchis oblata dicuntur, in eodem capitulo. quamobrem ſubodorari licet; hoc vas ad vſum thymiamatis, apud Hebræos non arculæ formam, ſicut Latinorum acerra, ſed ſcutellæ, ſiue mortarioli figuram, apud Iſraelitas habuiſſe: quemadmodum ad vſum Menſæ ſupra cap. 41. diximus.

Vas aliud ad vſum pariter ſancti huius Altaris, & incenſi thy-
D miamatis id erat, quo carbones ignis, ex Altari maius accipiebantur per Sacerdotem; & ad hoc Altare aureum ferebantur: vt igne impoſito in Altari cum thymiamate, in eo ſuffiretur ſanctum Dei thymiama: quamobrem Ioſephus, vt vidimus lib. 8. Antiquit. θυμιατήριον illud appellauit. Huius vaſis meminere ſacra oracula cap. 16. Numer. Deus enim iratus, ſæuierat in multitudinem Iſraeliticam; quod murmuraſſet populus contra Moyſem & Aaron. hæc cum Moyſes cognouiſſet, ad

placan-

placandum Numen iussit Aaron cremare, Deoque offerre A thymiama, dicens: *Tolle thuribulum, & hausto igne de Altari mitte incensum desuper, pergens cito ad populum; vt roges pro eis. Iam enim egressa est ira à Domino, & plaga desæuit.* Illud autem, quod thuribulum dixit noster Interpres, hebraice הַמַּחְתָּה *hamachtha* appellatur, sicuti etiam cap. 10. Leuit. dum narratur Nadab & Abiu interfectos à Domino, quod ignem imposuissent super thuribulum, de Altari non sumpto, vt illis præceptum fuerat. Illud thuribulum vocabulo significa- B tur, quo Græcè dicuntur πυρεῖα, hoc est, ignium receptacula. sic enim tam cap. 16. Leuit. quam 16. Numer. appellatur apud Septuagintas, qui ibi sic legunt: λάβε τὸ πυρεῖον, καὶ ἐπίθες ἐπ' αὐτὸ πῦρ ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου. hoc est, *Accipe receptaculum ignium, & pones super illud ignem*, ab Altari holocaustorum, supple, accipiens illud. Nam illud propriè appellatur θυσιαστήριον. quia verò sacer textus hoc eodem vocabulo vtitur, dum extinctoria lucernarum enumerat, ea propter hæc similia fuisse affir- C mabimus; dummodo manubium à parte posteriori huic cõcedamus; quo hinc inde ab Altari subdiuali, ad aliud aureum, quod erat intra Tabernaculum, deferri posset, carbonibus thymiamate respersis, & per summum Pontificem, semel in anno intra Sanctum Sanctorum allatum.

Vox Græca πυρεῖον, probat apertè Ethnicos quoque huiusmodi vasa habuisse. sic enim de illo Suidas: πυρεῖον θυμιατήριον. οἱ δὲ ἕλληνες κατέλιπον πυρεῖα, καὶ δᾷδα δόντες σίνωνι σκοπὸν ἐσόμενον. ὁ δὲ τὸν D πυρεῖα, καὶ τὸν πυρσὸν ἀνίσχε τοῖς πολεμίοις. ὁ δὲ ἡράκλειος τὰς τῶν πόλεις καθῄρει, καὶ τὰ πυρεῖα διέστρεφε τῶν περσῶν, καὶ σοφοκλῆς. πυρεῖα ὁμοῦ τὰ δ' ἐκείνου τὸ θησαύρισμα σημαίνει τὸ δέ. hoc est, *Pirion est thymiaterium. Græci autem relinquentes piria, & faces dantes Sinoni exploratori futuro. ille autem & pirion & facem accensam hostibus sustulit. & Heraclius ciuitates disperdens, & piria subuertit Persarum. & Sophocles & piria simul ista. thesaurum signum significat*

A *cat istud*. Ex quibus Suidas testimonio veteris historici, nobis minus noti, de Troiana expeditione scribentis, necnon alterius, qui res gesta Heraclij scripsit, & etiam auctoritate Poetarum ostendit vocem Pirion significare ignium receptaculũ ad suffumigationes, quod apud nos thuribulum & thymiaterium dici potest. Romanos quoque habuisse huiusmodi vasa, sacrorum ratio in offerendo incenso idolis, hoc apertè probat; at si coniectare liceret, illud vnum inter piria enumerarem, quod ex Museo Perillustris Domini Francisci Angelonis hic delineandum, antiquitatum studiosis præstitimus.

B

C

D

Æneum est hoc vas, cuius manubrium in posteriora illius positum redarguit; qui pateram illud dicebant; cũ hanc omnino rotundam, lapides vbique commonstrent. Fuisse hoc vas ad vsum sacrorum, laurea corona, qua cingitur, id ostendit,

eadem

eadem enim planta, Sabina quoque dicebatur. est enim hoc vas satis amplum, aptèque permagnum, & tantisper in vmbilico ad modum conchæ descendit; labroque circumcirca, corona ipsa, & totum vas cingitur: sicque quod in icone posita non satis exprimitur verbis, hic aperiendum censuimus. Illud enim vas in gratiam Alexandri, fratris Heliogabali constructum putamus; qui cum bonis artibus ac litteris operam daret, vt testatur Herodianus in fine lib. 5. & 6. suæ historiæ: propterea Mercurium Imperatorem colloquentem, in eo vase fingitur. In eo igitur carbonibus, atque aromatibus impositis, suffumigia Numinibus consueuisse offerri putamus.

Sed prophana relinquendo, sacra iam repetamus, & piria, siue thuribula sacrorum oraculorum contemplemur. Materiam horum thuribulorum, aurum fuisse constat; quia nullum vas licebat intra Sanctum, aut Sanctuarium inferre, quod aureũ non esset: hoc autem thuribulum in Sanctum Sanctorum etiam, & nedum in Sancto inferebatur, vt dicitur Leuit. 16. De formà rotunda ne, quadrata, an fuerit ouata, nihil certi affirmari potest, sed illud Manubrium habuisse existimamus; vt commodius sine lesione manuum Sacerdotis portaretur. in eo enim non solum carbones de Altari holocaustorum assumebantur, vt statim in Tabernaculo inferrerẽtur; sed etiam in eodem vase, thymiama ante ingressum Tabernaculi cremandum, superimponebatur; vt dicitur Leuit. 10. *Arreptis Nadab & Abiu, & filij Aaron thuribulis posuerunt ignem, & incensum desuper, offerentes coram Domino ignem alienum, quod eis præceptum non erat.* Ex quo loco satis apertè colligitur, non consueuisse Israelitas Sacerdotes, quoties Deo thymiama offerre cogerentur; in hoc thuribulo inferre ignem intra sanctum, illoq. imposito in foculo Altaris aurei, postmodum super ignẽ spargere thymiama; sed potius assumpto in thuribulo, seu piriaterio igne, de altari subdiuale, ibidem thymiamate super

carbo-

A carbones impoſito, illud ad Altare holocauſtorum Deo offerre contra velum Tabernaculi, ac tunc euaporante thymiama fumũ, Sanctum Dei ingredi, & in altare aureo in foculo ignẽ & thymiama inuergere, expectando ibidẽ, donec totum thymiama conſumeretur, & carbones extinguerentur. Iam enim Myrothecio primo dicebamus, Sacerdotes cum excinerabant altare à cineribus, adſtare conſueuiſſe, donec fauillas ignis ab altari ſublatas, ſi quę adfuiſſent, omnino extinguerẽtur. ita fieri B ſolitum in comburendo thymiamate credendũ eſt. Non fuiſſe minimum vas, ſed ſatis amplum thuribulum ſuſpicari poteſt; quia multoties per aliquod temporis ſpatiũ, Pontifex cogebatur, cum prunis & thymiamate thuribulũ manibus deferre, dũ Sancta Sanctorum in anniuerſaria expiatione ingrediebatur, vt dicitur Leuit. 16. *Aſſumptoque thuribulo, quod de prunis altaris impleuerit, & hauriens manu compoſitum thymiama in incenſum vltra velum intrabit in Sancta, vt poſitis ſuper ignem aro-* C *matibus, nebula eorum & vapor operiat oraculum, quod eſt ſupra teſtimonium, & non moriatur.* Ex quo loco coclearia, ad vſum incenſi, nullius fuiſſe vſus in ſacris Hebræorum, vt ſupra dicebamus, eſt manifeſtum, ſed manibus, Sacerdotes aſſumpſiſſe aromata, & eadem impoſuiſſe ſuper ignes, ſicut Ethnicos quoque feciſſe, vetuſti lapides oſtendunt. quia verò tam incenſi, quam thuribuli vſum, hic locus præclarè aperit ex lectione Septuaginta Interpretum, idcirco eam afferendam duxi.

D καὶ λήψεται, inquiunt, πλῆρες τὸ πυρεῖον ἀνθράκων πυρὸς, ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ ἀπέναντι κυρίου. καὶ πλήσει τὰς χεῖρας θυμιάματος συνθέσεως λεπτῆς, καὶ εἰσοίσει ἐσώτερον τοῦ καταπετάσματος, καὶ ἐπιθήσει τὸ θυμίαμα ἐπὶ τὸ πῦρ, ἔναντι κυρίου, καὶ καλύψει ἡ ἀτμὶς τοῦ θυμιάματος, τὸ ἱλαστήριον τὸ ἐπὶ τὸν μαρτύριον, καὶ οὐκ ἀποθανεῖται. hoc eſt, *Et accipiet*, ſupple Aaron, *plenum thuribulum carbonum ignis, ab altari holocauſtorum, quod eſt in conſpectu Domini*. hoc enim altare ſignificatur dictione θυσιαστηρίου. ab hoc igitur, & non ab aureo altare, quod

θυμια-

θυμιατήριον dicebatur, carbones ſumendi erant. *& implebit manus thymiamatis compoſiti tenuiſſimi, & introibit intra velum; & imponet thymiama ſuper ignem in conſpectu Domini, & operiet nebula thymiamatis Propitiatorium, quod ſupra teſtimonium & non morietur.* Itaque ab altari, quod erat extra Tabernaculum vſque ad Sancta Sanctorum, tam introeundo, quam exeundo in Sancta Sanctorum, orare tenebatur Pontifex pro ſe, pro domo ſua, deinde pro populo. cuius cauſa delectas habuiſſe preces non ambigitur. cumque toto hoc temporis ſpatio Pontifex manibus thuribulum illud, ſiue pirion ſuſtinere cogeretur, ne læderetur à calore, manubrio aureo afficiendũ vas fuit. Præterea cũ Domini ira, in populum Numeri 16. aliquando ſæuiret, iuſſu Moyſis, aſſumpto thuribulo Aaron, & in eo hauſto igne de altari, ac thymiamate impoſito, expiaſſe populum, Numenque placaſſe ſcribitur; thymiama ipſo offerente ſuper thuribulum, vbi deſæuiebat ira, pluresque mortui iacebant: caſtra autem Iſrael plurima agri milliaria occupaſſe manifeſtum eſt; plurimas igitur horas Aaron ſuſtinuiſſe thuribulum carbonibus plenum perſpicuum eſt: quod facere nequiuiſſet; niſi manubrium vas habuiſſet. Huius igitur vaſis formam, hac ratione delineari poſſe putauimus.

A B C D

De conſecratione vtenſilium ſacri huius Altaris non aliter iudicium ferimus, quam de reliquis vtenſilibus, ſacræ Menſæ, atque Candelabri: quod nimirum quemadmodum illa prius ſanguine expiata, atque aqua luſtrali purificata, poſt modum

inuncta

A inuncta fuere, & ſuis miniſterijs applicata, quibus ſacra fierent; ita dicimus huius ſacri Altaris, eiuſque vtenſilium conſecrationem abſolutam fuiſſe. quod ex Ioſepho lib. 3. cap. 9. iuxta Græcum exemplar habetur. à quo dicitur, Tabernaculum cum omnibus illius vtenſilibus ſanguine taurorum, & arietum expiatum, ac vnguento linitum fuiſſe, vt Dei fieret habitaculum, diuinæque Maieſtatis domicilium.

B

CAP. XLIX.

Labri ad ſeruandum aquam conſecratio.

Ad loca Exodi 30. *Facies & labrum æneum cum baſi ſua ad lauandum, poneſque illud inter Tabernaculum teſtimonij, & Altare*. ibid. 40. *Et aſſumpto vnctionis oleo vuges Tabernaculum cum vaſis ſuis, vt ſanctificentur: Altare holocauſti & omnia vaſa eius: labrum cum baſi ſua: omnia vnctionis oleo conſecrabis*. & ad alia.

C

SACRVM Tabernaculum, iam velo demiſſo egrediamur, & ad ſubdiualia accedamus, vt in atrio verſemur. Agendum igitur nunc erit; de vaſe illo prægandi, quod ad aſſeruandum aquam in vſum ſacrorum, ſtatim Tabernaculo egreſſi primo occurrit. Cultum aquarum luſtralium, habuiſſe quoque Ethnicos in illorum ſacris, atque in cultu idolorum res eſt aperta; vt videre eſt apud rerum antiquarum Scriptores. Nam Ægyptij à quibus reliqui omnes ſacra accepiſſe profitebantur, ſacram pompam, ſine aqua minimè celebrabant, teſte Plutarch. in Iſid. & Oſir. immò aquam nomine Oſi-

D

ne Osiridis intelligi arbitratur, & ait: διὸ καὶ τοῖς τὸν Ὄσιριν σεβομένοις ἀπαγορεύεται δένδρον ἥμερον ἀπολλύναι, καὶ πηγὴν ὕδατος ἐμφράττειν. οὐ μόνον δὲ τὸν Νεῖλον, ἀλλὰ πᾶν ὑγρὸν ἁπλῶς ὀσίριδος ἀπορροὴν καλοῦσι· καὶ τῶν ἱερῶν ἀεὶ προπομπεύει τὸ ὑδρεῖον ἐπὶ τιμῇ τοῦ θεοῦ. hoc est; *Ea de causa Osiridis cultoribus nefas est, arborem domesticam perdere, aut fontem aquæ obturare. non solum autem Nilum, sed omnem humorem absolutè, Osiridis defluxum vocant, ac hydria semper Sacerdotes præcedit, in honorem Dei.* & præter hæc alia plura habentur, ex quibus sacræ aquæ vsus constat. Hac enim vtebantur Sacerdotes sacra facturi; hac lustrabantur, qui hostias obtulissent; hac victimam antequã mactaretur purificabant; hac vestimenta purgabãt, si quando sacra Altaria accessissent; vt fere nihil sacrum habuisse videatur; quod aqua lustratum non esset. De lustratione totius corporis ministrorum, infra agemus: tantum manum, ac pedum munditiam, nunc curabimus; qua de causa poni labrum in sacro Dei Tabernaculo iubebatur. nam corporis ablutionem, præcessisse Sacerdotum consecrationem, nota res est. Manuum lustrationem contemplemur; quarum equidem lustratio, adeò sacris Ethnicorum necessaria, ex illorum institutis censebatur; vt Templis Deorum inscriberent, ne quis intra vasa pura consisteret, qui manibus esset impuris: quam inscriptionem habet Lucian. in dialogo de sacrificijs. Quamobrem Hom. lib. 1. Illiad. dum sacra scribit, quæ Sacerdotes Græcorum habuerunt placandi Apollinis causa, quem iratum credebant, ob raptam Briseidem; antequam cultros hostiarum sanguine tingerent, manus lauisse scribit, id ve ante reliqua sacra dicens:

. . . . . Τοὶ δ᾽ ὦκα θεῷ κλειτὴν ἑκατόμβην
Ἑξείης ἔστησαν ἐΰδμητον περὶ βωμόν
Χερνίψαντο δ᾽ ἔπειτα, καὶ οὐλοχύτας ἀνέλοντο.

quod exponit Eustach. dicens: θύοντες χερνίπτονται οἱ παλαιοί. δεῖ γὰρ καθαρεύειν τῶν θείων γίγνεσθαι. hoc est, *veteres sacrum agentes abluerunt*

A *runt manus oportet enim mũdos eſſe ad Deos accedentes.* Sic etiã Lyſias eodẽ verbo vſus, ἐχερνίψαντο, inquit, ἐκ τῆς ἱερᾶς χέρνιβος. hoc eſt, *Lauent manus, ex aquaminali*. & anonymus quidam apud Suidam de ſacris agens, dixit: χερνιπτομένοις πρὸς αὐτοῖς τοῖς βώμοις ἀπέκτειναν. hoc eſt, *Proluentes manus ad ipſos altares occiderunt*. Eſt autem obſeruandum, quod mola ſalſa ſtatim in primo exordio ſacrorum, victimis inijciebatur; deinde iugulabantur hoſtiæ; verum manuum ablutio etiam molem ſalſam præ-

B cedebat. ſic enim Latinè illa Homeri carmina interpretari poſſunt.

. . . . Hi autem ſtatim Deo glorioſam Hecatombem
Deinceps ſtatuerunt, bene ædificatum circa altare,
Manus autem lauerunt poſtea, & molas ſumpſerunt.

Libro quoque tertio Iliados, de quodam ſacrificio fœderum cauſa interpoſito, agens; ablutionis manum meminit, dicens:

Ατὰρ βασιλεῦσιν ὕδωρ ἐπεὶ χεῖρας ἔχευαν.

C Quem Homeri locum explicans Euſtathius, eius Poetæ interpres eruditiſſimus, ait: ὡς μέλλουσι θύειν. hoc eſt, *Tamquam ſacra facturi*. quod nimirum ſacrificiorum tantum de cauſa, aquam ad Regnm manus datam, ſcribat Poeta, cuius carmen interpretari poteſt ſic.

At ſuper Regum manus aquas fundebant.

Apollonius quoque lib. 2. Argonaut. ſacrificij meminit; manusque ſacrificantium ablutas ſcribit, ea videlicet de cau-

D ſa, quod altare complecti tenerentur. quamobrem Aſterium fulmine ab Ioue percuſſum, ſunt fabulati; quod manibus impuris illius aram tenuiſſet. & Nonnus libro 4. Dionyſiac. ſacrificium Cadmi referens, in Thebarum ædificatione ait, num. 351.

Βοῶν ἱερὴν θυόεσσαν ἐλασσάμενος περὶ βωμόν
Δίζετο πηγαίων ὑδάτων χύσιν, ὄφρα καθήρῃ
Μαντιπόλους ἕο χεῖρας.

Hh hoc

hoc eſt, *Bouem ſacram odoriferam conſtituens ad aram,* A
Quærebat fontalium aquarum fluxum, vt purgarent
Sacrificantes ſuas manus.

Ablutionis ſacræ, apud Scriptores, loca habentur innumerabilia; in quibus vaſa aquaria, inter ſacra vtenſilia recenſentur; quæ etiam Græcis nominibus χερνίβες, χερνίβιον, & χερνίπτειον appellantur: quorum ſæpiſſimè meminit Pollux, & Homerus; & nihil aliud ſunt, niſi vaſa inſtrumentaque ad manus abluendas. Pollux enim lib. 1. cap. 1. §. 29. inter ſacra inſtrumenta B χερνίβες recenſet; & ex auctoritate Antiphanis lib. 10. cap. 18. vbi de libaminibus agit, deque inſtrumentis ſacrificiorum, χερνίβας, & χερνίβιον refert in numerum. Sic etiam inter inſtrumenta menſaria eorumdem vaſorum meminit lib. 10. cap. 13. quæ inſtrumenta Prolubra, & Aquaminalia, Latinè ab aliquibus dicuntur: hoc eſt vaſa ad lauandum manus. Quinimo ſunt etiam qui putent, Delubra, loca Numinibus dicata, ideò ſic dicta fore, quaſi à diluendo: quia videlicet ſacra facturi, prius C manus abluere tenebantur. Sed nihil quod ſciam apud veteres de ablutione pedum; quod nimirum diſcalceatos ad ſacra acceſſiſſe veteres ethnicos, nullibi legatur.

Manuum autem, ac pedum de cauſa, poſitum fuit vas æneum iuſſu Dei, aqua plenum à Moyſe, inter Tabernaculum, & altare hoſtiarum. Huius vaſis fabrica ſcribitur Exodi cap. 30. ſic: *Facies & labrum æneum cum baſi ſua ad lauandum, ponesque illud inter Tabernaculum Teſtimonij, & Altare.* Quamobrem D antequam ad altare accedamus, huius vaſis prægrandis formã, conſecrationemque conſiderare oportet. quod quidem fuiſſe poſitũ ſuper baſim, ſimiliter æneam dicitur cap. 38. his verbis: *Fecit,* ſupple Beſeleel, & Oliab, *labrum æneum de ſpeculis mulierum, quæ excubabant ad oſtium Tabernaculi.* Locus huic vaſi inter Altare & Tabernaculum erat. qua verò de cauſa illud eò loci fuerit collocatum, in priori noſtro Myrothecio cap. 8.

iam

A iam diximus. quamobrem non eſt cur eadem repetantur. Salomonis autẽ ſæculo, in ædificatione Templi, toto orbi celeberrimo, cum Iſraelitarum numerus, & Reſpublica creuiſſet; diuini quoque cultus frequentia, necnon etiam Sacerdotum numerus auctus eſſet: atque propterea vnum, aut alter horum vaſorum, non ſatis cenſeretur; vt ſolemnioribus diebus, Sacerdotes, cunctis ad ſacrificia venientibus, ſacra miniſtrare poſſent; decem vaſa ænea, aquarum de cauſa, quæ quadra-B ginta aquarum batos caperent, Salomonem conſtituiſſe in Templo dicitur 3. Reg. 6. præter quæ, etiam aliud vas erat magnum, quod mare appellabatur; quod duo millia aquarum batos capiebat, vt ibidem dicitur. Hoc poſtremum vas, alterius non erat vſus; quam vt Sacerdotes, non quidem miniſtraturi ad altare ſacrificiorum, ſed ingreſſuri ſanctum Tabernaculum, ſiue miniſtraturi incenſum, ſiue lucernas ordinaturi, aut ſanctiorem aditum adeuntes, manus & pedes abluerent, C atque purgarent; ſicq. abluti ac purgati, & diſcalceati, ſacrum Dei Tabernaculum ingrederentur. ita dicitur Exodi 30. vbi de fabrica, & vſu labri ænei ſcribitur: *Et miſſa aqua lauabunt in ea Aaron, & filij eius manus ſuas, ac pedes, quando ingreſſuri ſunt Tabernaculum Teſtimonij, & quando acceſſuri ſunt ad altare, vt offerant in eo thymiama Domino, ne forte moriantur.* Sacerdotum igitur vitæ conſulens Deus Optimus Maximus, aquam in atrio propè Tabernaculum adhiberi cauit; & vas D ad illorum ablutionem parari, quod etiam concha labrum, & luther dicebatur. Hebraicè illud vas כִּיּוֹר *chior* appellatur; cuius vocabuli radix, quænam propriè ſit in lingua ſancta ignoratur: ſed non incongruè ſuſpicari poteſt, radicem fore iſtam vocem כור *chur*, quæ ſignificat fornacem exciſam, & excauatam; quia nimirum æneo opere conſtitutum vas, in fornace fuſum fuit. vel etiam dici poteſt, radicem illius fore hoc vocabulum כָּרָה *charah*, quod ſignificat excauare; & di-

ctum fuerit כִּיּוֹר *chior*, quasi vas excauatum: quamobrem etiam lebetes, in quibus sacrificiorum carnes coquebantur; eo nomine כִּיּוֹר *chior* appellabantur. A

Istud vas labrum dicitur apud nostrum Interpretem, siue labium, vt habent alij codices, sed ineptè quidem; nulla enim affinitas est inter labrũ, & labrium, dum de vasis ad ablutiones loquimur. Est enim labrum vas in balneis ad lauandum aptũ; & dicitur labrum, quasi lauabrum. hinc illud Cicer. *Labrum in baleno fac vt sit*. Virgil. quoque lib. 8. Æneid. dixit de hoc genere vasis. B

Sicut aquæ tremulum labris vbi lumen ahænis,
Sed repercussum aut radiantis imagine lunæ.

Mare hoc idem genus vasis appellabatur in templo Salomonis, & non incongruè: tum ratione metaphoræ, quod esset maximum vas, duosque millia caperet aquæ batos; tum quia apud Hebræos, quælibet aquarum congregationes, maria dicebantur. à Septuaginta Interpretibus dicitur λουτὴρ huiusmodi vas, sic enim legimus Exodi 30. ποίησον λουτῆρα χαλκοῦν, καὶ βάσιν αὐτοῦ χαλκῆν, ὥστε νίπτεσθαι, καὶ θήσεις αὐτὸν ἀνὰ μέσον τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου, καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ θυσιαστηρίου. hoc est, *Facies & labrum æneum, & basim illius æneam, vt lauentur, & collocabis illud inter Tabernaculum testimonij, & altaris.* C

Dicebatur verò λουτήρ, lauacrum, siue peluis, in qua erat aqua ad lauandum; τὸ λουτῆριον verò cella, in qua peluis stabat ad lauandum, & aqua balnei. Vtrumque verò vocabulum deriuatur à verbo λούω. sic enim dicit magnum etymologicon, λουτρὸν παρὰ τὸ λύω. τὸ λύω, οὐ γὰρ αὐτοὶ καθαίρομεν τὸ ὕδωρ, ἀλλὰ καθαιρόμεθα. hoc est, hæc dictio *lutron fit à verbo luo, quod est lauacrum, non enim ipsi purificamus aquam, sed purificamur*, scilicet ab aqua. quamobrem faciendum hoc vas æneũ fortassis dicitur, & subditur in textu *ad lauandũ*; hoc est, vt purificentur Sacerdotes, quando ingressuri sunt Tabernaculum testimonij. D

Sunt

A Sunt enim nomina lauacri, & luthris accommodatiſſima balneis, atque balneatoribus, & lauationi ipſi: quamobrem Pollux lib. 7. cap. 33. §. 2. dixit: προσήκοι δ' ἂν βαλανέῳ, λουτρὸν, καὶ λοῦσαι, καὶ λουτρῶνες ὡς Ξενοφῶν. καὶ τὸ ὕδωρ τὸ λουτροῦ, λουτρεῖον ὡς Ἀριστοφάνης ἐν ἥρωσι.

Μήτ' ἀπόνιπτρον θύραζ' ἐκχεῖν, μὴ δὲ λουτρεῖον.

& reliqua addit ex Æſchilo idem probans. hæc autem ſic interpretantur. *conuenientes autem balneo,* ſupple ſunt, *lauacrum* B *& lauari, & lauatores vt Xenophon*, ſupple dixit: *& aqua lauacri lutrion*, ſupple appellatur, *vt Ariſtophanes in heroidibus*, hoc eſt in tragœdia, quæ ſic inſcribitur, dicens:

Neque lotoriam pedum aquam, nec lotionem effudit.

& licet ſit difficultas de voce ἀπόνιπτρον. nimirum an ſignificet pedum ablutionem, an manus, vtrumque Ariſtophani interpres vnico illo vocabulo ſignificari voluit, dicens: τὸ τῶν χειρῶν, καὶ τῶν ποδῶν ἀπόνιμμα. hoc eſt, *vocabulum* ἀπόνιπτρον *ſigni-* C *ficat lauationem ſordium tam manum, quàm pedum*. Noſtrum tamen vas conſtitutum iuſſu Dei, inter Tabernaculum, & Altare ſacrificiorum; potius ἀπόνιπτρον dici debet, quam χειρόνιπτρον, quia non tantum ad manus, ſed etiam ad pedes abluendos poſitum erat. dicitur enim in textu Exodi 30. vt vidimus: *Et miſſa aqua lauabunt in ea Aaron, & filij eius manus ſuas, ac pedes quando ingreſſuri ſunt Tabernaculum teſtimonij.*

Ethnici verò habuerunt aquam quandam luſtralem, qua vte- D bantur in ſacris, non enim ex qualibet aqua licebat eis lauari, aut purificari, vt ex illis Thucididis verbis apparet lib. 4. ὕδωρ τε, δ' ἦν ἄψαυστον σφίσι, πλὴν πρὸς τὰ ἱερὰ χέρνιψι χρῆσθαι ἀνασπάσαντας ὑδρεύεσθαι, ideſt: *aquam etiam quam nefas eſſet ipſis fungi, niſi ad abluendas in ſacrificij manus, in alios vſus haurire*. & Dionyſ. Halicarn. ait lib. 7. καὶ καθαρῷ τὰ ἱερὰ περιαγνίσοντες ὕδατι. hoc eſt, *& pura aqua luſtrantes ſacra*, & apud Romanos par eſt credere manus lauiſſe Sacerdotes aqua, qua vniuerſaliter in

sacris vtebantur, & religiosè venerabantur. Nam teste Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 17. aqua hausta ex fonte Iuthurnæ, quæ circa flumen Numiciū labitur tantæ religionis Romanis erat; vt omnibus sacrificijs adhiberetur; & ea aqua primum victima inspergeretur: nec aliter sacrificij digna censebatur; aut in conspectu Numinis offerri licebat. In sacris quoque Vestæ aquam hanc terram attrectasse, piaculum, malumque omen adeò censebatur, vt plurimum horrerent, teste Lactantio, ab aliquibus relato in libro 8. Thebaid. Statij, in illis verbis:

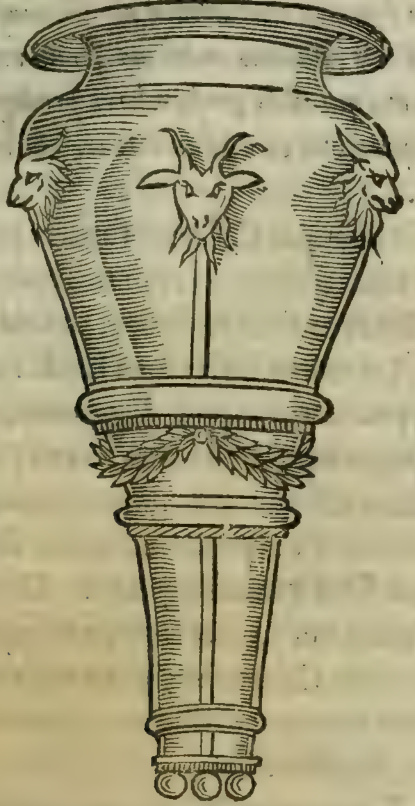
A B

Sicut Achemenius solium, gentesque paternas
Excipit.

Quamobrem vase latioris & pyramidati fundi, eam aquā ipsi hauriebant; ne vas illud in quo hanc aquam attinxissent; supra terram stare aliquo modo posset; sed manibus illud substentare sacrorum ministri cogerentur: quod fiebat vel à flaminicis virgibus, quæ erant sacrorum ministræ, vel manibus puerorum, qui flamini ministrabant; vel manibus ancillarum virginum Vestalium, vel aliorum ministrorum, qui puri & sacri censerentur. Huius vasis formam, nos accepisse putamus ex Guillelmo Choul, in suo de Romana religione libro Gallico idiomate scripto; quamuis verò vas illud ipse dicat in Templorum ingressu collocatū, lustrationum causa, more lustralium aquarum, quæ Templis Christianis, ex instituto Romanæ Ecclesiæ, fidelibus præponuntur, cum aqua falso id ab eo dici putamus. Nec enim apud veteres Scriptores, Idolorum cultores, huius quod ipse ponit vasis mentio aliqua, nec forma quam ponit stare per se potest: religiosum quidem fuisse vas, & cultus causa vectum, hostiarium capita ibi insculpta, apertè hoc indicant: verū à forma pyramidali argumento sumpto, quod per se stare nequiret; dicemus hoc vas fuisse, quo in sacris Vestalibus, vt vidimus, cum aquā deferebatur, quam terram

C D

A ram attrectaſſe nefas erat. cuius formam dare hic conſtituimus delineatam, prout ab eodem auctore accepimus.

B

C

Hoc vas futile dicebatur, Feſto teſte dicente: *Futile vas eſt quodam, quo vtebantur in ſacris Veſtæ. quia aqua ad ſacra Veſtæ in terra non ponitur, quod ſi fiat piaculum eſt*, ita etiam Seruius in illud Virgilij lib. 11. Æneid.

D

. . . . *conſilijs habitus non futilis autor.*

Futilis, inquit Seruius, *quoddam eſt vas lato ore, fundo anguſto, quo vtebantur in ſacris Veſtæ: quia aqua ad ſacra hauſta, in terra non ponitur, quod ſi fiat piaculum eſt, vnde excogitatum vas eſt, quod ſtare non poſſet, ſed poſitum ſtatim effunderetur*. Donatus quoque in Andr. act. 3. ſcen. 5. ibi:

Seruon' fortunas meas commiſſiſſe futili. A
Vas, inquit, *quod futile dicitur, non deponunt miniſtri ſacrorum; quod eſt acuto fundo, & patulo ore, eoque inſtabile eſt. Quamobrem Poeta ſumpta metaphora ab illo vaſe, vt indicet fornas ſuas commiſſiſſe eis, qui eas minimè ſeruaret, dixit commiſſe futili, nimirum ei, qui illas profunderet prodige.* & adeò hanc aquam venerabantur; vt ea ęgros curari, & bonæ valetudini reſtitui putarent.

Simile etiam ferũt de aqua Calithoi fontis apud Athenienſes, B vt dicit Lelius Girald ſyntag. 17. vbi de ſuplic. de aqua Eleutheri apud alios Græcos Pauſan. lib. 2. qui de Corinth. eſt: & ſcribit hac aqua, Oreſtem luſtratum fuiſſe. aqua etiam Nili ſacra habebatur; præſertim apud Ægyptios, & apud Babylonios, quorum Reges aqua Nili tanti fecere, vt inter præſtantiſſimas gazas, illam aſſeruarent. cumque ſacrorum de cauſa aqua Nili, hydria ad Templum humeris fereretur; omnes procumbebant, & Dijs gratias agebant. Gyraldo vbi ſupra auctore. C Apud Gręcos verò, ceteris populis ſuperſtitiſiores tantæ erat religionis fons Callirohe; vt in maximis ſacris, atque nuptialibus, aliam aquam adhibere, nefas cenſeretur. Callimach. quoque in Apollin. ait:

Ασυρίου ποταμοῖο μέγας ῥόος, ἀλλὰ τὰ πολλὰ
Λύματα γῆς, καὶ πόλλων ἐφ' ὕδατι συρφετὸν ἕλκει
Δηοῖ δ' οὐκ ἀπὸ παντὸς ὕδωρ φορέουσι μέλισσαι,
Αλλ' ἥτις καθαρή τε, καὶ ἀχράαντος ἀνέρπει D
Πίδακος ἐξ ἱερῆς ὀλίγη λιβὰς, ἄκρον ἄωτον.

Agit hic poeta de ſacris Cereris, ſcribitq. quantum ſtuduerint veteres in his ſacris, vt limpidam, purã, & ab omni ſorde mundam adhiberent aquam. non enim tantum ad genus fluuij reſpiciebant; ſed etiam è fonte ſacro, ſupremum tantum aquarum florem, hoc eſt ſummum hauriebant; atque in his ſacris bibebant. ſic enim allata carmina interpretantur:

Aſſy-

A *Aßyrij fluuij copiosus fluxus; sed multa*
Sordes terræ, & multa super aquam illuuies trahit
Cereri autem non ex omni aqua offerunt melissæ,
Sed quæ pura, & nulla sorde infecta proserpit
Fonte ex sacro paruum libamen, supræmus flos.

Alia multa de certa aliqua aqua, quæ adhibebatur in sacris legi possunt apud Giraldum, & Alexandrum ab Alexandro locis citatis. at in sacris oraculis, licet in apparatu Sacerdotum B ablutio decernatur; nihil tamen de certa aqua cauetur; tantum fieri lustrationes ex aqua viua dicuntur, nimirũ hausta ex aliquo flumine, aut fonte: quia ad omnes lustrationes, eam aquã adhiberi iubebatur. Quia verò hæc aqua, qua implendum nostrum vas iussit Deus; ad lauandum manus tantum, & pedes Sacerdotum erat, qui iam antequam ad sacrum accederent, totum corpus lustrasse tenebantur; propterea quæcumque aqua, apta ad hoc vas putabatur. De forma huius vasis non est C nobis disputandum, cum nihil in ea difficilis appareat; & alij, vt Arias Montanus, & Torniellus, cum reliquis satis abundè in hanc formam de illa disseruerint.

D

Consecrationem huius vasis, reliquum est post formam considera-

fiderare; quam cum alijs vafis, atque facri Tabernaculi vtenfilibus communem habuiffe, certa res eft. Aqua igitur prius luftratum hoc vas, deinde fanguine expiatum, denique oleo facræ vnctionis delibutum, atque fanctificatum, ac tandem aqua impletum, ficque Confecrationem expletam fuiffe dicimus. nam Exodi 30. habetur, vbi de vnguento agitur: *Et vnges ex eo Tabernaculum teftimonij, & Arcam teftamenti, Menfamque cum vafis fuis, Candelabrum & vtenfilia eius, altaria thymiamatis, & holocaufti, & vniuerfam fuppellectilem,* B *quæ ad cultum eorum pertinent, fanctificabisque omnia, & erunt Sancta Sanctorum*. hæc ibi. Vbi quamuis Confecrationem huius labri, Deum minimè iuffiffe videatur; nihilominus cōprehendi debet fub nomine fuppellectilis totius Tabernaculi, & atrij: cuius tamē Confecratio expreffa habetur Exodi 40. his verbis: *Et affumpto vnctionis oleo vnges Tabernaculum cum vafis fuis, vt fanctificentur, altare holocaufti, & omnia vafa eius, labrum cum bafi fua, omnia vnctionis oleo confecrabis, vt fint* C *Sancta Sanctorum*. Quamobrem non tantum vas aquæ à Deo vngendum, atque confecrandum præcipitur; fed etiam bafis fuper quam firmabatur. cumque vas plenum aqua, facro oleo vngi nequiret, credendum eft, prius facro fuiffe inunctum oleo, poftmodum aqua impletum, vt dicitur in illis verbis: *Labrum inter Altare, & Tabernaculum*, fupple pones, *quod implebis aqua*. Igitur labri Confecratio implendo illud aqua omninò complebatur. D

CAP.

A

CAP. L.

Nomen ineffabile, atque diuinatem Principes sibi arrogare non sunt veriti.

Ad locum Exodi 3. *Ego sum qui sum: Sic dices filijs Israel: Qui est, misit me ad vos. Hoc nomen mihi* B *est in æternum, & hoc memoriale meum in generationem, & generationem.* & ad alia.

NOBIS ad Altarium consecrationem accedentibus, cōsiderandū reliquitur summi Numinis inuocatio, ac status Israeliticę Reipublicæ: qui status à cognitione Nominis ac Numinis in illa præsidētis, pręcipuè pendet, summæ semper C venerationis apud homines. Nam varia Altarium dispositio, tam illorum quæ stabilia erant, quàm aliorum quæ mobilia, & portatilia habebantur; & fœderum, aut amicitiæ gratia erigebantur, explicatu non est facilis; nisi prius cognouerimus statum Israeliticæ Reipublicæ; à quo iura Regia, vis præceptorum ac legum hauriuntur; & denique innotescit, ad quid tenerentur in his Israelitæ.

Consueuere autē Principes, duplici semper nomine decorari; D aliud quo dignitas principatus indicaretur; aliud quo singularis persona significaretur, quæ principatum sustinebat: hoc nomen illud prænomen dicebatur. De diuino nunc nomine erit agendum. & sanè difficillima fore, quæ in sacris Litteris inuestiganda remanent de diuinis nominibus, nota res est. hæc verò reconduntur tum mysterijs, quæ eo habent sanctitatis, quo reconditiora, minusque vulgata sunt; tum quia agendum in his est de substantia, atque

re

re nullo intellectu cognoscibilis; ac denique antiquitatis velo tecta: cuius morum, ac consuetudinum notitia omninò hominibus obliterata est. De nominibus itaque Dei qui ineffabilis, & innominabilis est balbutiemus, vt Altarium erectiones in medium afferre possimus: hac enim de causa diuinorum Nominum (quantum licet humanæ insipientiæ) notitiam necessariam duximus: vt de sacrorum institutione, regimineque Reipublicæ Israeliticæ, ab illius exordio, nimirũ ex quo Populus eductus fuit ex Ægypto, vsque ad subuersionem, & euersionem Ierusalem, aliqua in medium afferre valeamus. interque Nomina, non omnia nostræ considerationi subijciuntur; sed tantum duo præcipua, quæ supremo illi Numini, vt humana mens quodammodo in illius cultum, & amorem consurgere posset; quantum humanæ stultitiæ ad captum illius conceditur; ex eiusdem summi Dei oraculis attribuuntur. De nomine ineffabili dicemus cap. præsenti, de altero nomine *helohim* cap. sequenti loquemur: interim consideranda erit, etiam in nominibus, hominum arrogantia. Nomen autem considerandum suscepimus, quia de Diuina substantia, nec balbutiendo loqui possumus. rectèque dixisse puto Senecam lib. 4. de benefic. cap. 8. *Quocumque te flecteris ibi illum*, supple Deum, *videbis occurrentem tibi, nihil ab illo vacat. Opus suum ipse implet.* Sed de diuinis Nominibus verba faciens in eodem libro cap. 7. insurgit contra illum, qui consueuerat dicere de bonis, quibus probabatur, natura hæc mihi præstat. *Non intelligis te*, inquit Seneca, *cum hoc dicis, mutare Deo nomen? quid enim aliud est natura, quam Deus? & diuina ratio toti mundo, & partibus eius inserta?* non enim loquebatur Seneca in rigore Metaphisico; quod nimirum, idem esset formaliter Deus quod natura; sed conceptu communi, & vulgari loquebatur; affirmans nimirum idem esse Deum, quod auctor naturæ, qui dedit naturæ, vt esset prin-

cipium

A cipium; cauſaque motus & quietis fieret, vt Ariſtotiles de natura dicebat. ſequitur Seneca: *Quoties voles tibi licet, hunc auctorem rerum noſtrarum compellare, & Iouem illum optimum, ac Maximum dices, & tonantem ac ſtatorem: qui (non vt hiſtorici tradiderunt) ex eo quod poſt votum ſuſceptum, acies Romanorum fugientium ſtetit; ſed quod ſtant beneficio eius omnia, ſtator, ſtabilitorque eſt. hunc, eumdemque & fatum ſi dixeris, non mentieris. tot appellationes eius poſſunt eſſe, quot munera*. hæc ille. multaque B alia congerere poſſemus ex varijs veterum ſcriptis; ſed nihil nunc de diuino in genere nomine, ſed tantum de his nominibus, quibus ab Iſraelitis inuocari placuit.

Agitur nunc de nomine ineffabili, quod Tethragrammaton communiter dicitur, ex quadrato litterarum numero; quo non ſine Dei ſpeciali prouidentia, penes principaliora idiomata, diuina natura ſignificatur: ſiue enim dixeris Deus Latinè, ſiue Διος, ſiue Θεὸς græcè, ſiue יְהֹוָה hebraicè, quattuor C characterum, ſcripturam atque ſonum, ſanctum Dei hoc nomen non excedet. hoc autem præſtantiſſimum nomen & ineffabilem יְהֹוָה *Iehoba*, non eſt agnomen, aut prænomen Dei, ſed illi ſingulare, adeoque proprium, vt eo nomine, illius ſubſtantia, eſſentia, vnitas, natura, & perſonarum diſtinctio quoque explicetur. Deriuatur enim à verbo הָיָה *haiah*, vel à verbo הָוָה *hauah*, vt dicunt alij, quod parum intereſt; idem enim ſignificant, nimirum eſſentiam, vel eſſe, aut etiam en- D titatem in abſtracto, non autem in concreto; cum diuina eſſentia in nullo ſubiecto ſit; aut ſubiecto inhærere poſſit.

Hoc autem nomen adeò Dei proprium eſt, vt magis illi conueniat; quam homini cuicumque nomina propria Petri, Ioannis, Andreæ, & ſimilia, quibus alter ab altero diſtinguitur. etenim indiuidualia illa nomina, caſu ſunt poſita, & naturam, aut eſſentiam ſubiecti non explicant: hoc verò ſanctum Dei nomen, ab ipſomet Numine ſibi impoſitum, ſummi

mi Numinis naturam, pro captu noſtro, & ſupra noſtrum captum, explicare ex ſacra Scriptura conſtat. nam cap. 43. Exodi cũ de nomine proprio Deus à Moyſe interrogaretur, reſpõdit: *Ego ſum qui ſum. Sic dices filijs Iſrael, Qui eſt, miſit me ad vos. hoc nomen mihi eſt in æternum: & hoc memoriale meum in generationem & generationem.* ita vulgatus, & hebraicus codex habet. כֹּה תֹאמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶהְיֶה שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם hoc eſt, *Sic dices filijs Iſrael, Qui ſum, miſit me ad vos.* loquitur in prima perſona, quia ipſe loquitur de ſeipſo: quando verò Deus loquitur de nomine ſibi proprio, quaſi abſtractè ſubdit: כֹּה תֹאמַר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם hoc eſt, *Sic dices ad filios Iſrael, Iehoua Dominus patrum veſtrorum, &c.* loquitur in tertia perſona formata ab eodem verbo, aſſumpto *Iod* iuxta regulas grammaticales, & mutato *Iod* in ו *vau* iuxta regulam litterarũ permutabilium: quaſi diceret, *eſt*, ſiue *erit*: ex quibus perſpicuum eſt, nomen hoc Dei dicere entitatem, atque ab eſſe deriuari, ſignificareq. idem, quod *ens exiſtens*, ſi latinè loquendum ſit. quamuis reuera latina vocabula deſint, quibus ſignificatio huius nominis exprimatur: nobis ſit ſatis oſtendiſſe, hoc nomẽ ineffabile, ſingulare ac proprium Dei eſſe, atque propterea nulli puræ creaturæ aliquando communicatum fuiſſe.

Verum adeò hominum mentes excœcauit ambitionis gloria; vt diuinitatem appetere, diuinaque nomina vſurpari illi aliquãdo veriti non ſint: quamobrem de hoc genere hominum accipio, quod habetur Gen. 11. de potentioribus illius ſæculi, quos adinuicem dixiſſe ſcribitur: *Faciamus nobis ciuitatem & turrim, cuius culmen pertingat ad cœlum, & celebremus nomen noſtrum, antequam diuidamur in vniuerſas terras.* certum enim eſt homines illos, nequaquam cogitaſſe cœlum penetrare; non enim adeò ſtulti erant, vt id ſibi in mentem venire potuerit; ſed de honore, cultuque diuino ſibi arrogando, cogitabant; diuinitatem ſaltem apud poſteros expetebant: id enim eſt

cele-

A celebrare ſuum nomen, nimirum cultu dignum illud reddere: quod nequaquam veriti ſunt facere, illorum poſteri; hac enim de ratione tot Iuppiter, apud veteres Ægyptios, Græcos, & Romanos habentur, tot Saturni, tot Martes, & alia numina; vt pro vnaquaque gente, numina propria ab hominibus excogitarentur. Eo enim deuenit hominum inſania, freti potentia, dominio, imperandique libidine, vt inter Deos, ac numina, principes poſt mortem recenſere auſi ſint; atque B propterea in nominibus quoque his, vel illis ſibi arrogandis, dignitatis gloriam cum primis poſitam arbitrarentur. hac de cauſa nominibus, cognominibns, prænominibus Numinum, agnominibus Cæſarum, Auguſtorum, Aureliorum, & aliorum, quos inter Diuos iam retulerant decori ſtuduerunt, & à diuinis etiam nominibus minimè abſtinuerunt.

Quamobrem his quoque antiquiores, Iouis nomen vſurpare auſi ſunt: ſacrum Dei nomen ineffabile, corruptis, atque con-C tractis vocalibus proferendo. cum enim hebraicè proprio nomine Deus in ſancta lingua יְהוָה *Iehoua* appellaretur, Græci hoc idem Διὸς, dixerunt, vnde latinum nomen Deus habuit originem. Latini vero Iouem pro יְהוָה *Iehoua* pronunciarunt. Quod etiam teſtatus eſt M. Varro Romanorum doctiſſimus, ſic enim de eo ſcribit P. Auguſ. lib. 1. de conſ. euang. cap. 22. *Varro quo doctiorem apud ſe neminem inueniunt Romani, Deum Iudæorum Iouem putauit: nihil intereſſe cenſens, quo nomine nun-D cupetur, dum eadem res intelligitur; credo illius ſummitate deterritus. nam quia nihil ſuperius ſolent colere Romani, quàm Iouem; quod Capitolium eorum ſatis, apertèque teſtatur, eumque Regem omnium Deorum arbitrantur: cum aduerteret Iudæos ſummum Deum colere, nihil aliud potuit ſuſpicari, quàm Iouem*. ſic ibi Auguſtinus Pater meus ſanctiſſimus, ac æquè doctiſſimus, quod etiam de ſententia Varronis, in capitis ſequentis initio confirmat.

Prin-

Principes igitur plurimi, qui diuerſis temporibus, ſiue apud Græcos in diuerſis Prouincijs, ſiue apud Romanos, ſiue alias quaſcumque apud Nationes regnarunt, nominis diuinitatem expetentes, quam verè habere nequibant; Iouis nomen vſurpare non ſunt veriti. Quodque peius eſt, ſanctiſſimũ nomen, ſub Iouis appellatione, diuerſis vitijs, ac fœditatibus ſordidarunt: plurima facinora Ioui attribuentes, vt ſpecie religionis, homines ad vitia incitarentur. Quia verò Lelius Giraldus in ſuo eruditiſſimo opere de Dijs gentium in primo ſyntag. hãc Iouis deriuationem irridet, irriſamque ab alijs cognoui; libenter ab illa abſtinuiſſem, ſi aliqua ratione eam irridendam probaſſent. Verum cum nullum ſit facinus, quod hominum ſtultitia non tentauerit; & in nomine Iouis non ſolum vocales, ſed etiam characteres, cum nomine ineffabili יְהוָה ſacrorum oraculorum conſentiant; & à ſacris oraculis ſacra ſua, idololatræ furari non horruerint; rationem non video, cur pariter ex diuerſitate idiomatis, ac vocalium ſono ab יְהוָה *Iehouah*, Iouem facere exteræ Nationes non potuerint: tanta enim ambitione, atque ſuperbia, miſerrimos mortales vexatos ſcimus; vt non ſolum Deorum nomina turpiter inuaderint; ſed etiam diuinos honores, templa, altaria, Deorum formas, Numinum habitus, & alia huiuſmodi expetiuerint, ſibique deferri ſint paſſi.

Honores diuinos Romanos Imperatores ſibi vſurpaſſe teſtantur flamines principibus deſtinati, qui tamen Dijs tantũ conſtituebantur, teſtantur templa, ſtatuæ, imagines, & ſimulachra Imperatoribus erecta, altaria, ſacrificia, & reliqua ſacerdotia, quæ paſſim in nummis, lapidibus, ac antiquis Scriptoribus oſtenduntur. nam de Commodo impijſſimo Imperatore ſcribit Herodian. lib. 1. ἀντὶ δὲ Κομμόδου, καὶ Μάρκου υἱοῦ, ἡρακλέα τε, καὶ διὸς υἱὸν αὑτὸν κελεύσας καλεῖσθαι, ἀποδυσάμενος τε τὸ ῥωμαίων, καὶ βασίλειον σχῆμα, λεοντῆν ὑπεστρώννυτο, καὶ ῥόπαλον μετὰ χεῖρας φέρειν.

hoc

A hoc eſt, *Et pro Commodo Marci filio, Herculem ſe Ioui filium iuſſit appellari. depoſitoque Romanorum, & Regium cultum, leoninum ſubſtrauit, & clauam manu geſtabat.* Erant enim leonina pellis, clauaque manibus geſtata, Herculis notæ. Eſt etiam apud me, nummus Alexandri Macedonici, cornutu amictu, cultuque arietinæ pellis tecti, habitum nimirum Iouis Amonis geſtantis, quem veteres eo cultu venerabantur. Sunt etiam nummi, & alia veterum monumenta, Seueri Im-
B peratoris, leonina pelle tecti. eò enim proceſſit Imperatorũ ambitio, populorum adulatio, vtrorumque inſania; vt non ſolum cum iam Imperatores defeciſſent; diuini eis honores à Senatu decernerentur; ſed etiam dum adhuc in viuis agerent; & quod peius eſt; dum turpiter vitam in vitijs traducerent; Deos eoſdem Senatus proclamaret.

Neque ab hac inſania, ſeueriſsimis animaduerſionibus, à Deo homines liberari potuerunt. Nullus enim mortalium diui-
C nos honores aliquando expetiuit; vt etiam adnotauit Plut. de Iſid. & Oſir. qui grauiter poſtmodum puniti non fuerint. is enim de Iſide, & Oſiride fabulas dũ referret, ad rem noſtrã ait: πολλῶν δὲ τοιούτων λεγομένων, καὶ δεικνυμένων οἱ μὲν οἰόμενοι βασιλέων ταῦτα, καὶ τυράννων δι' ἀρετὴν ὑπερφέρουσαν ἢ δύναμιν, ἀξίωμα τῇ δόξῃ θεότητος ἐπιγραψαμένων τύχαις ἔργα, καὶ πάθη δεινά, καὶ μεγάλα διαμνημονεύεσθαι. hoc eſt. *Multorum enim ſimilium dictorum, & demonſtratorum, qui quidem hoc pacto Regum, & Tyrannorum ſimilia*
D *euenta, dignitatem gloriæ diuinæ ſibi arrogarunt; demum grauibus fortunæ aduerſitatibus & incommodis fuerũt percuſsi.* & poſtmodum parum infra ait: εἰ δέ τινες ἐξαρθέντες ὑπὸ μεγαλαυχίας, ὥς φησιν ὁ Πλάτων, ἅμα νεότητι, καὶ ἀγνοίᾳ φλεγόμενοι τὴν ψυχὴν μεθ' ὕβρεως ἐδέξαντο θεῶν ἐπωνυμίας, καὶ ναῶν ἱδρύσεις βραχὺν ἤνθησεν ἡ δόξα χρόνον. hoc eſt, *Si autem aliqui elati propter ſuperbiam, vt ait Plato, ſimul iuuentute & inſcitia inflammati, animam propter laſciuiam oſtentarunt, Deorum cognominationes, & templa ſibi poni volue-*

runt; eorum gloria breui floruit tempore. Ex quo postremo Plutharchi loco, non solùm perspicuè patet, humanæ superbiæ fastus; sed etiam multo ante, quam apud Romanos Imperatores, ambitio hæc deuenisset; veterum etiam Regum mentes, apud alias nationes, diuinitatis appetitum excœcasse. A

CAP. LI.

Nomen ineffabile, & Deo proprium, ignotum fuit ante Moysen. B

Ad loca Exodi 6. *Ego Dominus qui apparui Abraham, Isaac, & Iacob in Deo omnipotente: & nomen meum Adonai non indicaui eis*. Ibid. cap. 3. *Ego sum qui sum. Sic dices filijs Israel: qui est, misit me ad vos*. & ad alia plura.

C

RELIGIOSI summi Numinis cultores, ac sapientes, tanta semper religione Sanctum Dei nomen venerati sunt; vt nec illud, ex sono vocalium, iure proferre auderent: propterea ἀνεκφώνητον à B. Hieron. idest, *ineffabile* dictum fuit, quod minimè fari, vt sonat liceret; iuxta Theodoretum ἄφραστον, idest, *indicibile* dictum fuit; secundum Damascenum ἄρρητον. hoc est, *ineloquibile* appellabatur; ab eius sono, atque pronunciatione omninò abstinentes: quamobrem pro illo tetragrammaton, nomen *Adonai* quatuor similiter litterarum, veteres pronunciabant. quod vsque hodie religiosè in textibus sacris legendis, Hebræi obseruant, & D. Hieronymus obseruandum docuit. D

Falluntur verò, qui id superstitiosè fieri arbitrantur. Noster enim vulgatus interpres, quem tantopere meritò Catholica

Eccle-

A Ecclesia veneratur; quoties in diuinis oraculis, habuit Sāctum illud Nomen; vbique per dictionem *Dominus* vocem illam translulit; significatum dictionis *Adonai* retinens, cauens nominis ineffabilis significatum exprimere. Septuaginta quoque Interpretes, pro nomine illo ineffabili יְהֹוָה vbique Κύϱιος, idest, *Dominus* dixerunt: non quidem quod ignorarent veram illius nominis pronunciationem, vt falso existimat Pieri. in cap 6. Exodi disp. 2. nu. 13. sed auita religione

B deterriti, ne videlicet Sanctum effarent. dum verò Nominis *Adonai* per dictionem Κύϱιος significatū illi expresserunt; & à significato nominis ineffabilis abstinuerunt; liquido tam Septuaginta, quàm Vulgatus, vbiq. Adonai se legisse aperuerunt, ac eo sono vocis Adonai, pronunciasse vocem nominis ineffabilis יְהֹוָה; atque propterea non quidem superstitiosè, sed ex religione, diuinique Numinis, ac nominis reuerentia, meritò etiam alijs abstinendum monstrarunt.

C Est autem hoc sanctum Dei nomen, summi Numinis proprium: & ideò inter singularia beneficia in Moysem collata, hoc vnū Deus recensuit; nimirum nomen hoc sibi proprium, illi reuelasse, quod nemini Patriarcharum aperuerat. ita ait Exodi 6. *Ego Dominus, qui apparui Abraham, Isaac, & Iacob in Deo omnipotenti, & nomen meum Adonai non indicaui eis.* qui locus quantum obscuritatis habeat, diuersæ auctorū expositiones perspicue aperiunt. quæ omnes, vel circa rem signi-

D ficatam per nomen istud versantur; vel coarctantur ad maiorem, vel minorem Dei cognitionem; aut ad clariorem, vel minus claram Dei notitiam se conferunt: quas longius allatas, si quis videre desiderat, apud Benedictum Perrer. in cap. 6. Exodi, disp. 3. in tom. 1. select. disputationum, eas habebit.

Varijs igitur Doctorum placitis dimissis, breuiter dicimus significari in loco allato, Deum Moysi primo aperuisse, se voca-

ri hoc nomine ineffabili יהוה *Iehouah*, sibique hoc nomen fore proprium; & hoc nomine coli velle ab Israelitis, quod quidem nomen, nulli ex veterum Patriarchis ipse aperuerat. Ratio verò cur tunc Moysi, & non antea prioribus Patriarchis nomen illud reuelasset, fuit; quia tunc primo ritus religionis, & cœremonias cultus, Deus homines docuit; inter quas sacri cultus cœremonias, Numinis nomen cognoscere, necessariũ censebatur, inuocationis causa; vt apud prophanos videre licet. Tunc igitur primo Moysi Deus, quo vocabulo, tanquam proprio nomine nuncuparetur, aperuit, quod anterioribus non indicauit; quia cum illis numquam de cultu, atque sacris cœremonijs religionis, egisse scimus. Quanti æstimandum foret hoc beneficium, Moysi animaduertendum Deus proponit, dicens: *Ego Dominus qui apparui Abraham, Isaac, & Iacob in Deo omnipotente, & nomen meum Iehouah non indicaui eis.*

Nec inficit nostram sententiam; quod Sanctum hoc nomen sæpissimè ante Moysen in Scripturis sacris reperiatur; vt Genes. 15. loquens Deus Abrahæ, ait: *Ego Iehouah qui eduxi te de Vr Caldæorum*, & de Enoch filio Seth dicitur Genes. 5. *Hic cœpit inuocare nomen Domini;* & cap. 15. ipse Abraham videatur compellasse Deum, illo ineffabili nomine dicens: *Domine Deus quid dabis mihi?* hebraicè Iehoua, Helohim, quid dabis mihi? sicque etiam sæpissimè in antecedentibus, sub hoc ineffabili nomine, diuina opera vbique recensentur; vt propterea falsum videatur affirmare, Sanctum hoc nomen ineffabile, Patribus ante Moysen non innotuisse.

Nostra tamen sententia firma consistit; tum quia Deus minimè dixisse videtur; se nemini ex antecedentibus Moysen, nomen illud ineffabile aperuisse; sed illud non reuelasse Abrahamo, Isahaco, & Iacob. quin etiam illud idem Adamo, Noe, Seth, & Enoch reuelasse suspicari posset: quia de Enoch dici-

A dicitur cœpisse *inuocare nomen Domini*; nimirum sacra agere, in nomine Domini, atque propterea affirmare, quod primus Enoch, eo vsus sit in Sacris faciendis, & ritus quoque instituerit; quibus, cum Diuino nomine Sacra facientes vterentur, vt grata illa sacra fierent Numini, & his propitiaretur.

Sed adhuc subobscurum hoc videtur in Sacris litteris: in quibus sæpissimè Deum sub eo nomine inuocatū ab Abrahamo, Isaaco, & Iacobo, legitur; vt propterea nominis ineffabilis, B notitiam eos habuisse apertum censeatur. Nihilominus si Moysem, quinque librorum auctorem fuisse attendatur, & in primo libro sacræ Genesis, creationem rerum omnium contendisse tradere, eorumdemque propagationem, ab exordio mundi vsque ad populum Israeliticum: is vt eumdem ipsum Deum, qui sibi apparuerat, cœlum & terram creasse doceret, homines formasse, diluuium immisisse, Pentapolim subuersisse, Abrahæ apparuisse, & reliqua omnia, de quibus ipse scri- C psit in libro Genesi fecisse; propterea eo nomine vsum intelligeremus; ne forte suspicaretur à diuersitate nominis, qua vtebatur; aliud Numen ab eo, qui illā creauerat, sibi apparuisse, populumque de Ægypto liberasse. quamobrem Deum ad Abraham dixisse scribitur: *Iehouah, qui eduxi te de Vr Caldæorum*: non quòd eo nomine vsus fuerit Deus, quando Abrahæ apparuit; sed vt Israelitæ scirent; illum Deum, qui Moysem alloquebatur; non alium fuisse ab eo, qui Abrahā, D à quo illi descendebant, à propria regione secedere iusserat; eumdemque de Vr Caldæorum eripuerat.

Quia enim parum post diluuium, homines per varias colonias deducti, atque per orbē dispersi has, vel illas regiones inhabitarunt; prout ab hoc, vel illo Angelo, Deo imperante deducebātur: & nihilominus Deo obliti, adeò insanire ceperunt; vt quæque familia numina sibi propria vsurparet; diaboloque sugerente, Idola sibi constitueret; atque etiam à diabolo diui-

nitatis emulo,in varias colonias deducerentur; vt fere omninò Dei obliuifcerentur: Deus benedictus, ne debitus fibi cultus,ab hominum memoria caderet;videreturque propriũ honorem , hominumq. falutem neglexiffe,Abraham prolapiãq. illius fibi delegit; vt ipfe quoque in coloniam illum, illiufque pofteros deducendo,ab his faltem placito fibi cultu veneraretur. Quamobrem iuffit Abraham,propria relicta regione,peregrinum inhabitare folum , fæpifsimèque illi vifum , fidem illius experiri voluit, ac tandem illius pofteritati, regiones Cananæorum fub fœdere promifit dicens, Gen. 15. *Semini tuo dabo terram hanc à fluuio Aegypti vfque ad fluuium magnum Euphraten , Cinæos , & Cenezæos , Cedmonæos , & Hethæos , & Pherezæos , Raphaim quoque & Amorrhæos , & Cananæos , & Gergefæos , & Iebufæos*: idque etiam cum Ifahaco, & Iacobo ratum voluit;Abrahamo prænuncians afflctiones,atque labores in Ægypto, fuæ pofteritati futuros, vt legitur in eodem capitulo.

Moyfes igitur, qui hiftoriam hanc fcribebat Ifraelitis; qui adhuc Ægyptiaca captiuitate tenebantur; vt eos certos redderet liberandos de captiuitate Ægyptiaca, & poffeffuros eas regiones, quas quondam Abrahæ, Ifahaco, & Iacobo Deus promiferat : vt fe ab eodem Deo miffum ad eos liberandos, qui Patriarchis hæc promiferat, profiteatur; nomen Dei proprium,fibi manifeftatũ docet ab eo,illis verbis: *Ego Dominus, qui apparui Abrahã,Ifaac,& Iacob in Deo omnipotente, & nomen meum Adonai non indicaui eis.* clariùs ex hebræo וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי יְהֹוָה׃ וָאֵרָא אֶל־אַבְרָהָם וְאֶל־יִצְחָק וְאֶל־יַעֲקֹב בְּאֵל שַׁדָּי׃ וּשְׁמִי יְהֹוָה לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם hoc eft. *Et loquutus eft helohim ad Moyfem, & dixit ad eum, ego Iehoua, & apparui Abraham, Ifaac, & Iacob in Hel Sadai, & nomen meum Iehoua non manifeftaui eis.* & græcè adhuc perpulchrè hæc ipfe manifeftantur. ficenim legitur, ἐλάλησε δὲ ὁ θεὸς πρὸς μωϋσῆν, καὶ εἶπε πρὸς αὐτόν.

A αὐτὸν. ἐγὼ ὁ θεὸς, καὶ ὤφθην πρὸς ἀβραὰμ, καὶ ἰσαὰκ, καὶ ἰακὼβ, θεὸν ὢν αὐτῶν, καὶ τὸ ὄνομά μου κύριος οὐκ ἐδήλωσα αὐτοῖς. nam cum ex phraſi Septuaginta θεὸς ponatur, vbi helohim hebraicè habetur; & κύριος adſit vbi eſt nomen *Iehoua*; sẽſus illorum verborum erit; quod quamuis manifeſtauerit ſe Deus illis Patriarchis ſub nomine *helohim*, non tamen ſub nomine *Iehoua*; ſic enim interpretãtur illa verba: *Loquutus eſt autem Deus ad Moyſen, & dixit ad illum; ego Deus & apparui Abraham, Iſaac, & Iacob*
B *Deum ipſorum exiſtens & nomen meum Iehoua non indicaui eis.* Quamobrem cum primo Deus alloquitur Moyſ. in cap. 3. Exod. non eſt vſus nomine *Iehoua*, ſed nomine *helohim* dicens: *Ego ſum helohim patris tui, helohim Abraham, helohim, Iſaac, & helohim Iacob.* cum tamen Moyſes referret ad populum, quæ ſibi contigiſſet, nomine *Iohoua* vtitur dicens; ait *Iehoua*, *Iehoua* dixit, *Iehoua* fecit, & alijs ſimilibus loquẽdi fraſibus. Moyſes igitur vt illi ipſi Iſraelitæ ſcirent, ab eodẽ Deo liberandos, qui illa
C promiſerat; vnà cum nomine *helohim* ex patrum & prædeceſſorum traditione Iſraelitis cognitum, nomen quoque *Iehoua* ſemper coniunxit: non quidem tanquam prædeceſſorum ſæculo manifeſtum, ſed veluti cognitum de nouo ab is, quibus ipſe ſcribebat.

Quia autem, vt ſupra dicebamus, nomen hoc à verbo ſubſtantiali deriuatur, & ſubſtantiam indicat; propterea maximè aduertendum eſt, neque Moyſi hoc nomen Deum mani-
D feſtaſſe, niſi poſtquam ſuam eſſentiam, atque ſubſtantialem naturam eidem aperuiſſet. nam Exo. cap. 3. cum de nomine illum interrogaſſet Moyſes, reſpondit Deus: *Ego ſum, qui ſum, ſic dices filijs Iſrael, Qui eſt miſit me ad vos.* & in hebraico codice habetur verbum ſubſtantiuum, ſicut etiam in latino. Mihi tamen prætereundum non erit præclarum, quod hic latet myſterium, Deum nimirum loquutum de ſeipſo in prima, & tertia perſona. Nomen enim ſuum dixit fore:

Qui ſum, dicens, *Ego ſum, qui ſum*. deinde loquitur de ſeipſo in tertia perſona: *Sic dices filijs Iſrael, Qui eſt miſit me ad vos*. Cum verò Moyſes alloquendo Seniores Iſrael diuino vti nomine debuiſſet, dicendum illi videbatur. ille, qui appellatur *Qui ſum miſit me ad vos*. Si verò Deus, nomine proprio appellabatur *Qui eſt*; interrogatus à Moyſe de nomine, debuiſſet me iudice reſpondere, *Ego ſum qui eſt*, nimirum ego nominor *Qui eſt*. Quamobrem non vacare myſterio arbitror, trãſitus iſte in diuino nomine, à prima ad tertiam perſonam in eodem verbo: quod Deum feciſſe puto myſterij incarnationis, ſecundamque perſonã occultandi cauſa. Omnia enim ſacra oracula cauiſſe conſtat, ne trinitas perſonarum, incarnationiſque myſterium, in vulgus prophanaretur: quamobrem ſacratiori velo, hæc tegere, quam diligentiſſimè ſtuduerunt. Quamuis in hoc ſancto Dei nomine, trinitatem perſonarum, cum vnitate eſsentiæ, ex doctrina veterum Rabbinorum, nomina etiam Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, complecti in eo, Galatinus lib. 2. de arcan. cathol. verit. per plura capita, necnon etiam Perer. cap. 6. Exo. diſp. 1. Lelius Girard. ſintag. 1. & alij probent; hæc tamen omnia ſacratiſſimo aulæo tegebantur in ſacris litteris.

Placet ab eo locò Exodi occaſione ſumpta, reconditum arcanũ de templo Delphico aperire. habebat enim is ſuper portã hieroglyficum quoddã, Græcis characteribus inſcriptum ſic E I; non quidem communibus, ſed aureis exaratum litteris; illudque ex Pythagoricis myſterijs, vel ex Triſmegiſto, vel ex alijs antiquioribus deriuatum ferebant. adeò verò reconditũ hoc hieroglyficum cenſebatur, vt nemini fieret peruium. Pluth. de eo præcipuum opuſculum ſcripſit; diſputans quid eo hieroglyfico ſignificaretur: cumque varias aliorum ſententias retuliſſet, tandem cõcludit, numerum quinarium ſacratiſſimum, ac ſimul perfectiſsimum, eo ſignificari, per litteram E

Græ-

A Græcis ſignificatum; quo etiam diuinitatem, in eo numero indigitatam docet. quæ Plutarchi doctrina quam habeat veritatem, viderint alij.

Æternum Verbum, ſecundamque Perſonam Sanctiſſimæ Trinitatis, in eo hieroglyfico ſignificari affirmamus, quæ carnem aſſumptura erat. Etenim apud doctiores dubium non habet; veteri, & antiquiſſima religione, ex Triſmegiſti doctrina, Pythagoræ, aliorumque Ægyptiorum, ſacrorum ora-

B culorum myſteria, fuiſſe velata. Tantiſper igitur tollantur vela myſteriorum à nobis, quibus lux de cœlo fulſit, & verbum ſubſtantiuum *Sum*, *es*, *eſt*, de ſolo Deo Opt. Max. in tempore præſenti verè dici pateat. Nam in Deo, neque præteritum, neque futurum reperitur. Cum igitur græcè illæ tres Perſonæ, efferantur per has voces εἰμι, εἶ, ἐστί. eo hieroglyfico duorum characterum E, & I, quo formatur dyphtongum EI, aureis litteris inſculptũ, ſuper portam templi Delphici: tem-

C plum illud, primi inſtitutores, qui à ſacris oraculis non diſcedebant, ſacrum eſſe ſignificare forſitan voluerunt, vero Deo; præſertim Verbo diuino carnem aſſumpturo, quod etiam ſimul cum Patre, & Spiritu ſancto latria adoratione, nos Chriſtiani colimus; & in veteri lege Iſraelitæ, in hoc nomine ineffabili *Iehoua*, tanquam in Dei nomine proprio venerabãtur. Deus igitur ipſe in tranſitu à prima perſona, ad tertiam verbi ſubſtantiui, me iudice, myſterium hoc ſecundæ perſo-

D næ Trinitatis, Diuinique Verbi occultare voluit. Doctiora, & ſaniora dent alij, vt ego quoque diſcam.

CAP.

A

CAP. LII.

Helohim Deus dicebatur vt Imperator, fœdere initito cum Israelitico populo.

Ad loca Exodi 3. *Ecce constitui te Deum Pharaonis*. Gen. 6. *Videntes filij Dei filias hominum, quod essent pulchræ, acceperunt sibi vxores, ex omnibus quas elegerant*. Deuter. 26. *Dominum elegisti hodie, vt sit tibi Deus, & ambules in vijs eius, & custodias cæremonias illius, & mandata atque iudicia, & obedias eius imperio*. & ad alia plura loca.

B

NOMEN אֱלֹהִים *heloim*, quo licet habeat aliquando singulare, frequentius tamen in plurali sacra oracula vtuntur; de Deo non vt indiuiduale, & proprium dicebatur; sed de illo, vt princeps. Itaque hoc nomen tunc temporis, vel significabat imperium, præsertim in exercitu, quale est apud Latinos nomen Imperatoris: aut erat alicuius principalis dignitatis nomen, quale fuit apud Romanos Cæsaris, & Augusti nomina, apud Ægyptios Abimelechi, & postmodum Pharaonis, apud Babylonios Nabuchodonosoris: quæ nomina deriuabantur ab aliquibus, qui eo nomine appellati cum fuissent, illi Reipublicæ, cui præfuerant, boni nominis, atque ominis aderant. quamobrem postmodum eiusdem boni ominis causa, eadem nomina successores assumebant: vel tandem, quod verius puto, nomen אֱלֹהִים *heloim* ex vi vocis dignitatis erat; qualia sunt apud nos nomina Regis, Ducis, Imperatoris, Papæ, & aliorum similium,

C

D

A lium, quæ nulli ſunt propria, ſed adiunguntur nomini proprio ad ſignificandum, qua fungatur dignitate is, qui tali inſignitur nomine.

Argumento probabili ad ea ducimur. nam Angelis, Principibus, ac viribus inſignioribus, in ſacris oraculis hoc nomen tribuitur: ipſe enim Deus, cũ oratorẽ ſuo nomine ad Pharaonẽ, & filios Iſrael Moyſen mitteret, eo nomine ornauit, dicens: רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹהִים לְפַרְעֹה hoc eſt, *vide conſtitui te Helohim ad* B *Pharaonem:* datum Principibus, qui inter homines dominabantur, locus Gen. 6. probat; in quo de cauſis diluuij agitur, diciturque, *Videntes filij Dei filias hominum*; in Hebræo eſt וַיִּרְאוּ בְנֵי־הָאֱלֹהִים אֶת בְּנוֹת הָאָדָם hoc eſt, *Et videntes filij Haheloim filias hominis*, nomine autem filiorum Haheloim non ſignificantur Angeli, vt nonnulli falſo aſſeruerunt. neque filij iuſtorũ, nempe à Sem, vt puto, eo vocabulo nominantur; non enim viri ſancti & iuſti, omnimodam deprauationem C filiorum conſenſiſſent: potius igitur eo nomine intelligendos arbitror, qui præſidebant inter homines, & dominabantur tunc temporis. qui etiam, vt dicunt Rabbini, operam dabant rapinis, odijs, homicidijs, omnibusque alijs ſceleribus; de quibus in ſacro textu dicitur: *Gigantes autem erant ſuper terram in diebus illis. poſtquam enim ingreſſi ſunt filij Habelohim ad filias hominum, illæque genuerunt; iſti ſunt potentes à ſæculo, viri famoſi.* hoc eſt, filij illorum Principum, qui etiam in Principatibus D patribus ſuccedebant, bella gerere, inſultareque infirmioribus ceperunt. Quod autem Principes eo nomine dicerentur; probat etiam illud Pſalmi 81. *Deus ſtetit in ſynagoga Deorum, in medio autem Deos dijudicat.* vbi dictio *Helohim* de Principibus, & primoribus Reipublieæ, ex communi Doctorum expoſitione accipitur. hac etiam de cauſa, vt puto, idola in ſacris litteris *Helohim*, & hoc ſæpiſſimè dicebantur, quod nil aliud eſſent, quam imagines præteritorum Principum; qui à

popu-

populis huius, vel illius Reipublicæ Principatus causa venera- A
bantur. quamobrem hoc nomen *Helohim* dignitatis extitisse, videtur apertum.

Nostra coniectura iuuatur huius vocabuli etymologia: non enim indubium reuocandum videtur, formari nomen helohim ab his vocabulis אֵל hoc est, *fortis*; & אָלָה quod significat adiurare, nominaliterque illa vox sumpta; significat adiuratione; & ab hac אֱלֹהַ quæ significat aliquid altum. Cum igitur nihil sublimius Deo, etiam ipsum significat; & ab illo sin- B gulare, fit plurale Helohim. Cum enim principes, potentes etiã appellarentur; per dictionẽ אֵל idest *potens* significabãtur: similiter à dictione אָלָה *halah*, quia aliquo fœdere, ac iuramento interposito, Principes eligebantur, atque in sublime aliorum hominum collocabantur. Cũ igitur idola, quæ apud gentes venerabantur, Regum, atque Principum imagines essent; propterea nomine אֵלִים in plurali, & etiam dictione אֵל in singulari passim significantur: quasi dixeris fortes, potentes, bel- C licosi, lingua Itala *valorosi*. Quæ omnia felicissimè de Deo imò verius, quam de reliquis verificari perspicuum cum sit; propterea appellatum Helohim dicemus: nomine ab illis omnibus vocabulis deriuato, sicut & reliqui omnes Principes, qui potentiam significatam in nomine אֵל *hel*, magnopere affectabant. Nec erit prætereundum Deum in hoc nomine Helohim אֱלֹהִים ad dictionem אֵלִים addidisse litterã ה dicens אֱלֹהִים *Helohim*, non autem *Helim*; in qua littera, maximã D energiã adesse constat. nam etiam cum Abrahamo nomen Deus immutant, celebrioremque reddere, vt esset Dux, & Imperator militum; proprio eius nomini eamdem litteram ה adiunxit: dicebatur enim אַבְרָם, iussit eũ vocari אַבְרָהָם Abraham, additione litteræ ה *he*. Est autem vis huius litteræ ostensiua, siue demonstratiua; est etiam relatiua; itaque Imperatoris nomini dat vim, atque vbi אֵלִים *Helim* significat fortes

Duces

A Duces, & Validos, additione illius litteræ ה fit demonstratio. quasi sit sensus, illi validi, illi fortes, diceremus Italicè, *li valorosi, li potenti*, & similes. Deus igitur constituendo Ducem populi Moysem in bello contra Pharaonem; hac ratione dixit illum constituisse *helohim Pharaonis*. Cum verò Imperatoriam dignitatem, militareque magisterium, in copijs Israeliticis ipse exercere vellet; nomen *Helohim* pariter assumpsit; eoque nomine honorari ab Israelitico exercitu, à quo etiam sub eo no-
B mine tamquam Principem, & Imperatorem eligi voluit.

Locus in sacris oraculis hoc apertè declarat; valde quidem, me iudice notandus Deuter. 26. in quo cum iurasset populus in Dei legibus perseuerare, ait Moyses: *Dominum elegisti hodie, vt sit tibi Deus, & ambules in vijs eius, & custodias cæremonias illius, & mandata, atque iudicia, & obedias eius imperio*. quæ hebraicè sic leguntur: אֶת יְהֹוָה הֶאֱמַרְתָּ הַיּוֹם לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים. hoc est, *Iehouah elegisti hodie, vt sit tibi Heloim*. In quo autem hu-
C ius dignitatis ratio posita sit; & ad quid tenerentur illi, qui hac ratione illum elegerant; quidque iuris vigore huius electionis illi concessissent Israelitæ; & in quo hæc electio habendi Deum pro *Helohim* posita esset, Moyses illis verbis explicat: *Vt ambules in vijs eius, & custodias cæremonias illius, & mandata, atque iudicia, & obedias eius imperio*. Quæ verborum forma, Deum vt Imperatorem respicit, & habentem regimen Israeliticæ Reipublicæ, cum iure & auctoritate leges,
D atque mandata constituendi, atque firmandi omnino illam Rempublicam.

Clariora adhuc, quæ diximus fient; si vocabulum fœderis, quo à Deo, statuta in bonum Israeliticæ Reipublicæ appellantur, cognoscere tentabimus. Quoties enim in diuinis oraculis, de lege Israelitico populo tradita est sermo, toties verba fœderis ea lex nominatur, vt Deuter. 29. dicitur: *Hæc sunt verba fœderis, quod præcepit Dominus Moysi, vt feriret cum filijs Israel in*

terra

terra Moab, præter illud fœdus, quod cum eis pepigit in Oreb. & ibid. cap. 4. Moyses ad populum Israel, diuinæ legis statuta vocat pactum, dicens: *Et ostendit vobis*, supple Deus, *pactum suum, quod præcepit, vt faceretis, & decem verba, quæ scripsit in duabus tabulis lapideis*. Liber quoque ille, in quo scripsit Moyses leges à Deo latas in monte, & sanguine aspersit; vt stabilito pacto ex more, & consuetudine illius seculi, eas seruandas præberet populo Israelitico, liber fœderis dicitur Exodi 24. atque in hac phrasi, sacra oracula sæpissimè loquuntur: propterea nomini proprio, & ineffabili *Iehoua*, nomen quoque *Heloim* addidit Deus; quod Principatus, dignitatisque erat, quam ipse in Israelitica Republica ex vi fœderis, & electionis habere volebat.

Vt verò nominis *Heloim*, & fœderis, quibus sacra oracula vtũtur; rationem aliquam afferamus; obseruandum erit, dupliciter nostro modo concipiendi, Deum à nobis considerari posse; nimirum vt Deus est, necnon etiam vt Imperator Israelitici exercitus, siue Israeliticæ Reipublicæ Dux, atque Princeps. In fœdere igitur & pacto, loquendũ de Deo non erit, vt Deus: sic enim supremus Dominus, & Conditor creaturæ vniuersæ cum sit; ad leges ipsius seruandas, etiam nullo interueniente fœdere, homines tenentur. nec solum Israeliticæ Reipublicæ, sed singuli cuiuscumque nationis sint, ad illorum obseruantiam obligantur; ea solũ ratione, quod Dei statuta essent: nihilominus Deus pro sua benignitate, humanæ imbecillitati sese accommodans, cum Israelitis, tamquam alicuius exercitus Imperator supremus, habere se voluit; qui aliquam deducturus Coloniam, Imperatoriam dignitatem, ab eorumdem militum electione expectat. Cuius electionis exẽpla non semel, sed sæpissimè legimus; non solũ in sacris, sed etiam in antiquis Scriptorum monumentis. Deus enim statim ac Imperator electus fuit, cum Israelitis fœdus inijt, de regionibus, atque de præda hosti-

A hoſtili cum militibus partienda: qui milites vice verſa, eidem Imperatori ad obediendum, iuramento militari ſe obligarunt: quo nihil ſanctius in Romana militia, atque apud reliquas gentes erat. Exemplum electionis habemus in Apolon. lib. 1. Argon. apud quem Iaſon profecturus ad Aëtam ſic loquitur.

Ἀλλὰ φίλοι, ξυνὸς γὰρ ἐς Ἑλλάδα νόστος ὀπίσσω,
ξυναὶ δ᾽ ἄμμι πέλονται ἐς αἰήτας κέλευθοι·
Τούνεκα νῦν τὸν ἄριστον ἀφειδήσαντες ἕλεσθε
B ὄρχαμον ὑμείων, ᾧ κεν τὰ ἕκαστα μέλοντο
νείκεα συνθέσθαι τε μετὰ ξείνοισι βαλέσθαι.

Nam veli aurei de cauſa, hi omnes cum Iaſone, Hercule, Areſtoride, & alijs ad Aetam, in longiſſimas regiones mare emenſo abibant; ſed de Duce eligendo, ante omnia agendum conſtituunt; cui cura belli paciſque ſit. ſic enim interpretantur illa carmina in perſona Iaſonis.

Sed ò amici, communis in Græciam reditus poſtea
C *Communis nobis eſt ad Aetam peregrinatio,*
Quapropter nunc optimum, nec ceſſate eligite
Ducem veſtrum, cui ſingula curæ ſint
Certamina, pactaque cum hoſtibus ferire.

De iuramento militari nihil ſupereſt, quod res maximè nota ſit. Deum ſe ita geſſiſſe cum populo Iſraelitico, ſacra vndique, vt puto, aperiunt oracula: & ne longè abeamus, Ioſue moriturus cap. 24. ſuæ hiſt. obijcit populo Iſraelitico, quanta fecerit Deus, D non ſolum quando illum de terra Ægypti educere vellet; ſed etiam cum per deſertum deduxit: hoſtiles incurſus, à quibus liberatus eſſet eidem obijcit; quas victorias conceſſerit aduerſus hoſtes, qui illum agrediebantur; quanto denique ſtudio in potentiſſimas, fœcundiſsimaſque regiones prout promiſerat adduxiſſet. procliuitatem verò eorumdem ad cultum Idolorum prænoſcens, ad Idola eos reuerſuros, & nequaquã in Dei cultum permanſuros affirmat. milites verò Iſraelitæ, pro diui-

no cultu in contrarium inſiſtentibus, vt confirmet; reuocat A
illis in memoriam, quod ipſi elegerint Dominum, dicens: *Teſtes*, inquit, *vos eſtis, quia ipſi elegeritis vobis Dominum, vt ſeruiatis ei, reſponderuntque teſtes.*

Itaque quamuis Deus vt Deus, omnia pro libito moderari, leges ſtatuere, ſtatuta delere, ac immutare poſſit, & pro placito creatura vti; tamen quia Iſraeliticam deducere coloniam, more aliorum ducum intendebat; humanæ imbecillitati ſe ſe accommodans, & temporum cõſuetudini indulgens, ab eiſdẽ B
eligi in Imperatorem nõ detrectauit; vt eiuſdem Iſraelitici populi ſtudio, atque cõſenſu, totius populi imperiũ, regimen, curaque ſibi commiſſa videretur. quare cum Deus ſuam potentiam, Iſraelitico populo oſtentaſſet, animumque illius pertentaſſet; an vellet nimirũ ab eo deduci, ac gubernari, in textu ſubditur: *Reſponditque omnis populus, cuncta, quæ loquutus eſt Dominus faciemus. cumque retuliſſet Moyſes verba populi ad Dominum, ait ei Dominus: Iam nunc veniam ad te in caligine nubis; vt audiat me populus loquentem ad te, & credat tibi in perpetuum.* C
Ex quibus perſpicuum eſt, Deum pro ſua benignitate, ex conſuetudine humanorum Principum, Iſraelitici exercitus voluiſſe expectare placitum, ſuique ab eo populo electionem in Imperatorem.

Cum igitur populi aſſenſum, Moyſes ad Dominum retuliſſet; affirmaſſetque libentiſſimè in Principem, atque Imperatorem à populo electum fuiſſe, eiuſque imperium gratiſſimo animo D
Iſraelitas omnes admiſiſſe, & fauſtis acclamationibus excepiſſe, ſtatim Deus hoc accepto nuncio, de ſe ad populum manifeſtando, cum Moyſe agere cœpit; deque legibus ad eius populi politiam, & cultus ſacros ferendis. Nec enim vſque tunc Deus populo apparuerat, neque illum loquentẽ populus audierat; nec populo Deus leges tradiderat: quas tandem, cum populo audiente, voce tenus tradidiſſet; in fine antequam eiuſ-

dem

A dem populi aſſenſum exquireret: ſe quoque populum introducturum in regiones Chananæorum ſpopondit, dicens Exodi 23. *Ecce ego mittam Angelum meum, qui præcedat te, & custodiat in via, & introducat in locum quem paraui*; & explicans quæ nam hæc eſſent loca, ſubiungit: *Præcedetque te Angelus meus, & introducet te ad Amorrhæum, & Hethæum, & Pherezæum, Chananæumque, & Heuæum, & Iebuſæum, quos ego conteram*. infra quoque aperiens, quibus conditionibus popu-
B lum Iſraelem; velit introducere in illas regiones, ait: *Terrorem meum mittam in præcurſum tuum, & occidam omnem populum, ad quem ingredieris: cunctorumque inimicorum tuorum coram te terga vertam: emittens crabrones prius, qui fugabunt Heuæum, & Chananæum, & Hethæum, antequam introeas. Non eijciam eos à facie tua anno vno; ne terra in ſolitudinem redigatur, & creſcant contra te beſtiæ. Paulatim expellam eos de conſpectu tuo, donec augearis, & poſſideas Terram*. Quia verò Deus
C ſe Dñm vniuerſæ terræ dixerat; ne forte Iſraelitæ crederent, propterea omnem terram ſibi cedendam in poſſeſſionem, terminos præſcripſit, dicens: *Ponam autem terminos tuos à Mari rubro vſque ad Mare Palæſtinorum, & à deſerto vſque ad fluuium: tradam in manibus veſtris habitatores Terræ, & eijciam eos de conſpectu veſtro*. quibus tandem à Deo promiſſis; populus reſpondit vna voce, vt dicitur Exodi 24. *Omnia verba Domini, quæ locutus eſt faciemus*.

D Ex quibus perſpicuum eſt, leges latas Iſraelitico populo, verba fœderis, ac pacti merito appellari; quod omnipotẽs Deus, cum illo populo, paciſci minimè renuerit, humanorum Principũ more; pactorum ac fœderum cœremonias ſeruando, ex conſuetudine illius ſæculi, in electione Principum, & in reliquis contractibus. Fœderum, pactorumque cœremoniæ ſubodorantur ex capite 15. Geneſ. vbi cum Deus poſteritati Abrahæ, Cananæorum regionem promiſiſſet; dixiſſetque Abra-

ham ad illum, *vnde scire possum, quòd posseßurus sim eam? Et respondens Dominus: Sume, inquit, mihi vaccam triennem, & capram trimam, &c.* quæ ibi habentur. Deus autẽ in forma, & similitudine ignis, ex more paciscentium voluit pertransire, inter illas animalium diuisiones. *Cumque sol occumberet*, dicitur in textu, *sopor irruit super Abram, & horror magnus & tenebrosus inuasit eum.* & infra: *Cum ergo occubuisset sol, facta est caligo tenebrosa, & apparuit clibanus fumans, & lampas ignis, transiens inter diuisiones illas.* Quod autem hic transitus, ratione fœderis fuerit dicitur ibidem his verbis: *In illo die pepigit Dominus fœdus cum Abram, dicens: Semini tuo dabo terram hanc, à fluuio Aegypti vsque ad fluuium magnum Euphraten, Cinæos, &c.* Cuius etiam ritus pertranseundi inter victimarum diuisiones, & sanguine firmandi fœdera, meminit Ierem. cap. 34. Transitum verò illum, fœdus feriendi gratia fuisse, Chrysost. homil. 36. confirmat, dicens: *Vide quemadmodum Deus more humano inijt fœdus cum Abram. Quando nos aliquid promittimus, & volumus certum reddere eum, cui promißio fit, ita vt de promissis nihil ambigatur, signum aliquod damus & pignus; vt ad illud spectans scire queat promissa omninò euentura: ita misericors Deus quærenti Abrahæ vnde sciam? respondit: Sume mihi vaccam trimam, &c. attende obsecro in quantam crasitudinem, descendendum sibi fuerit, bonus Dominus; quo Patriarcham, argumentis copiosis certiorem redderet. nam quia olim talis erat mos paciscendi, & pacta firmandi; ideo & ipse Deus hac via ingreßus est.* sic Chrysostomus, quibus in sanguine, & sacrificijs paciscendi ritus ostendit; & Deum more humano ad ritus illius sæculi, pacisci non respuisse. vt etiam id fecisse cum populo Israelitico, in monte & deserto Synai, sacrificijs, ritibus & sanguine confirmante suam electionem, pro certo affirmare non vereamur.

Cum igitur inter fœderis cœremonias, non solum cunctas leges,

A leges, ſed etiam promiſſa illi populo à Deo, Moyſes in libro ſcripſiſſet, vt dicitur Exo. 24. populus iterum auditis legibus, diuiniſque promiſſis, conſenſum præſtitit; & fœdus cum Deo inijt, de obſeruanda illa lege, vt dicitur Exodi 24. *Aſſumensq. volumen fœderis, legit audiente populo: qui dixerunt: Omnia quæ locutus eſt Dominus, faciemus, & erimus obedientes*. quem conſenſum ſtatim, ac populus pro more illius ſæculi præſtitit; ſanguine fœdus firmatum eſt, vt dicitur in textu: *Ille vero ſum-*
B *ptum ſanguinem reſperſit in populum, & ait: Hic eſt ſanguis fœderis, quod pepigit Dominus vobiſcum ſuper cunctis ſermonibus his*. Obſeruanda eſt, hæc poſtrema verborum pars: nimirum firmatum eſſe fœdus inter Deum, & populum Iſraeliticum. eſt enim pactum duorum cõſenſus, vt dicitur in lege pactum: Digeſt. lib. 50. tit. 12. l. 4. & ff. 2. tit. 14. de pac. l. 1. vbi ex Vlpiano dicitur, pactum eſt duorum, pluriumve in idem placitum. & in marginal. Gothfredi ad declarationem ponitur ex
C Eclog. 1. cap. 5. τὰ περὶ ἐξουσιαστῶν καὶ ἡγεμόνων ἐθνῶ πρὸς εἰρήνην τύχεν, ἢ ἄλλο τὶ τοιοῦτον. Harmenopul. 9. §. 4. ideſt, *publica conuentio eſt, quæ per Principes fit, aut belli Duces, veluti ad pacem, aut quid tale:* & quia in pactis conditiones ponuntur ad quas hi qui conueniunt obligantur; ita in Synai Deus cum Iſraelitico populo fœdus inijt. populus enim his conditionibus legibus à Deo traditis ſtare ſe obligabat; Deus verò ex altera parte introducere populum in regionibus gentium, quæ recenſitæ
D fuerant promittebat. Hæc enim duo, ore proprio ſpoponderat Deus, cum populum alloquutus eſt: hæc duo Moyſes quoque retulit plebi, vt dicitur Exodi 24. duo hæc in libro fœderis ſcripta fuerunt. hæc eadem tandem duo audiente populo Moyſes legit cum fœdus firmaretur, & populus admiſit. Vt autem electio iſta Dei veluti Imperatoris, in Synai celebrata, perſpicua fiat, à ſacris non recedamus litteris. de hac enim electione Dei in Dominum, deque electione Iſraelita-

rum à Deo in populum, sæpissimè sacra oracula meminere, praesertim cap. 26. Deut. vbi postquam Moyses admonuisset populum, de obseruanda lege à Deo lata; conuoluens breui compendio totam legem, tam ratione moralium præceptorum, quàm cœremonialium, atque politicorum, ait: *Hodie Dominus Deus tuus præcepit tibi, vt facias mandata hæc, atque iudicia: & custodias ceremonias illius, & mandata atque iudicia, & obedias eius imperio.* In quibus verbis, non est prætereundum, Iudiciorum nomine, & mandatorum, (quatenus dictioni hæc iudicijs coniungitur) significari leges, quæ ad politicam gubernationem pertinebant: Cœremonias verò dici in Scriptura sacra leges, quæ ad sacrificia, & reliquos sacrorum ritus faciebant: Viarum denique nomine significari præcepta moralia, quæ in lapideis tabulis conscripta habebantur. Ex verbis igitur allatis in supra allegato textu, perspicuum est, populum Israeliticum, in electione Dei vt Imperatoris; ad illa omnia seruanda se obligasse, quæ Deus statuisset: quamobrem Moyse legente in libro diuina statuta, & populo in fœdere inito in Horeb assentiente, statim Moyses subintulit: *Et Dominus elegit te hodie vt sis ei populus peculiaris, sicut locutus est tibi, & custodias omnia præcepta illius: & faciat te excelsiorem cunctis gentibus quas creauit.* Manifesta est igitur his sacris textibus mutua fœderatorum obligatio. Deo nimirum eligente Israeliticum populum, cum obligatione dandi illi regiones Chananæorum in possessionem, & reliquarum nationem, quæ illas regiones habitabant; populoque Israelitico vice versa eligente Dominum in Imperatorem exercitus, cum obligatione leges illius seruandi; cuius etiam mandatis, obedire omninò populus profitebantur.

Quia igitur Principes, & Imperatores reliquarum nationum, quos iam mortuos gentes colebant; siue adhuc inter viuos militari gloria conspicui venerarentur אֵלִים *helim* dicebantur:

Deus

A Deus ratione fœderis initi cum populo, Princeps iam & Imperator illius Reipublicæ cõſtitutus, tanquã præ ceteris Principibus dignior & excelſior, apud Iſraelitas nomine Heloim appellari voluit. Vt autem initi fœderis forma clarius eluceſcat; quam Deus cum Reipublicæ Iſraeliticæ Imperator eligeretur, ſeruari voluit; quid ſacra oracula referant, attendatur. nam Exodi 19. Deus miſit Moyſem ad populum, qui ſic illum alloqueretur: *Vos ipſi vidiſtis quæ fecerim Aegyptijs, quo* B *modo portauerim vos ſuper alas Aquilarum, & aſſumpſerim mihi*. In priori parte horum verborum, proponit Deus Iſraelitico populo conſiderãdum, quomodo proſtrauerit militiam Pharaonis miraculoſe, currus falcatos confregerit, rapuerit alios per aërem, vt turbine primum agitati, tandem in mari demergerentur; equites confuderit, ac denique cum pedeſtribus copijs omnes ſubmerſerit: ipſumque Pharaonem Regem Ægypti, qui in re militari peritiſſimus toto orbi cenſebatur; C cum omnibus qui illum ſequebantur tandem occiderit. Populum ſuper aquas Aquilarum portaſſe dicit; vt nullo incommodo ad loca deſerti, ſe populum Iſraeliticum deduxiſſe oſtendat: & Aquilæ comparatione vtitur, vt nihil nocere illis potuiſſe probet: non inimicorum tela, nõ gladios, falcatos currus fruſtra ad id conueniſſe, & omnia denique arma, quibus parati proceſſerant Ægyptij ad prælium, irrita fuiſſe. Tandem illos eoſdem ad ſe aſſumpſiſſe affirmat; quia in ſui protectio- D nem Iſraeliticam gentem acceperat; vt toto orbi manifeſtum fieret quali, ac quanto Duce populus iſte regeretur. Vel ſi cum hebraico textu loqui velimus, dicemus וָאָבִא אֶתְכֶם אֵלָי hoc eſt, *& adduxi vos ad me*. quia enim Deus montem illum Sinai ſibi ſanctificatum declarauerat, dicendo Moyſi: *terra in quo ſtas terra Sancta eſt*, ideſt, *mihi ſacra*; ac veluti in loco Deo ſacro cum veniſſet, eum ſacrificia ibi facere iuſſerat; propterea dixit, *& aſſumpſerim mihi*. ſenſus igitur illorum verborum

eſt. vos cognouiſtis quam potenter, velit nolit hoſtis, hùc vos adduxerim, exſicato etiam Mari rubro, vt ſicco veſtigio huc perueniretis. A

Deinde in eodem capituli textu ſubiungitur: *Si ergo audieritis vocem meam, & cuſtodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis; mea eſt enim omnis terra; & vos eritis mihi in regnum ſacerdotale, & gens ſancta. hæc ſunt verba, quæ loqueris ad filios Iſrael.* qui locus hunc facit ſenſum. Si ergo me in Principem, & Dominum veſtrum eligeritis; de legibus vobis tradendis cogitabo, quæ ſi cuſtodieritis & obedieritis mandatis meis; & non præuaricabitis pactum, quod inibo vobiſcum; præ omnibus populis terræ, quibus impero cum ſim Dominus omnium, & poſſem alias nationes eligere, vos eritis mea hæreditas, meus populus, in quo regnum & ſacerdotium mundũ firmabo; legibus & ceremonijs quibus decet veſtram Rempublicam denique ſtabiliam. Hic verò de legibus iam ſtatutis, non eſt ſermo, ſed de ſtatuendis, vt conſtat ex his quæ ſubinferuntur, in quibus leges Moyſi à Deo traduntur: neque de pacto iam inito, cum in eodem libro cap. 24. ſubſequenti, cœremoniæ pacti legantur, poſtquam hæc verba Deus Moyſi dixiſſet; & poſtquam etiam populi Seniores alloquutus fuiſſet. B C

Tanti verò feciſſe hac populi electione, & in Republica Iſraelitica dominio Deum, tunc potiſſimum, quãdo in deſerto populus arma tractaret; vt Principem, Dominum, Regem, ac exercitus Imperatorem non ſolũ in terris appellari; ſed etiam de militari ſtudio in cœlis celebrari voluit. Nam illi duo Seraphin quos Deum laudãtes vidit Iſaias, Deum Sanctũ dicebant, triplicataque voce, eundem Sanctum celebrabant, canticum verò claudebãt, appellando Deum, *Helohim* exercituum; ideſt Imperatorem exercituum; & ad finẽ vſque ſæculi, Imperatotorem exercitus, in ſua Eccleſia celebrari vult. tantoq. ſtudio D

gloriam

A gloriam militarem, ab eo vſque tempore appetijſſe videtur Deus; vt in curru triumphali, diuina quadam arte constructu, Moyſi Senioribuſque Iſrael in deſerto ſe monſtrauerit; triumphatorem quoque appellari voluit. 1. Reg. 15. vbi cum Saul Samuelem deprecaretur, vt Dominum placaret, ait Samuel: *Porro triumphator in Iſrael non parcet, & pœnitudine non flectetur, neque enim homo eſt, vt agat pœnitentiam.*

Dominij verò nomen frequentiſsimũ in ſacris oraculis, quod B Adonai hebraicè dicitur, & Deo ſæpiſſimè tribuitur, de dominio politico, quod Deus iure electionis profitebatur in populum Iſraeliticum intelligi ſemper debet. Eſt enim locus pulcherrimus in lib. Iud. cap. 8. qui id probet, de quo etiam agemus in cap. ſequenti: nam cum Duce Gedeone, à ſeruitute Madianitarum liberatus fuiſſet Iſrael, & principatum, atque imperium Iſraelitæ Gedeoni obtuliſſent, eiuſque poſteritati, dicentes: *Dominare noſtri tu, & filius tuus, & filius filij* C *tui, quia liberaſti nos de manu Madian,* reſpondit ille: *Non dominabor veſtri, nec dominabitur in vos filius meus, ſed dominabitur in vobis Dominus.* Nulla ratione Gedeon Principatum, atque Imperium ſibi à populo oblatum admiſit; ſed conteſtatus eſt, populi Imperium, ac Principatum ad Deum pertinere. & cap. 8. lib. 1. Reg. cum non bene Samuel ſentiret de petitione populi, quoad Regem: dixit Dominus ad Samuelem: *Audi vocem populi in omnibus, quæ loquuntur tibi. non enim te abie-* D *cerunt, ſed me ne regnem ſuper eos.* & Propheta Pſal. 94. inuitans populum ad laudandum Deum, hac ratione vtitur; quoniam Deus Adonai, & Rex magnus ſuper omnes Deos; vel vt legunt Græca exemplaria nonnulla, ὅτι θεὸς μέγα κύριος, καὶ βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. hoc eſt, *Quoniam magnus Dominus, & Rex magnus ſuper omnem terram.* Ex quibus Regium ius Deo in Republica Iſraelitica tributum conſtat.

CAP. LIII.

Israeliticæ Reipublicæ regimen semper fuisse Monarchicum monstratur.

Ad loca Iudic. 8. *Dixeruntque omnes viri Israel ad Gedeon: Dominare nostri tu, & filius tuus, & filius filij tui: quia liberasti nos de manu Madian. Quibus ille ait: Non dominabor vestri, nec dominabitur in vos filius meus, sed dominabitur in vobis Dominus.* 1. Reg. 8. *Rex enim erit super nos, & erimus nos quoque sicut omnes gentes: & iudicabit nos Rex noster, & egredietur ante nos, & pugnabit bella nostra pro nobis.* & ad alia plura loca.

FOEDVS initum à Deo cum Israelitica Republica, cuius ipse institutor, & rector haberi voluit; præter optimum regimen illius Reipublicæ, nobis qui sacras, & veteres paginas reuoluimus, atque explicare contendimus, plurima in eis loca, quæ satis difficillima in se videbantur, facillimè explicat. Ex hoc enim fœdere, Monarchicum regimen Israeliticæ Reipublicæ perspicuū manet: & quamuis de forma fœderum feriendorum apud veteres, agendum videretur, quia tamē apud altaria, quibusdam seruatis cœremonijs firmabantur, de quibus postea dicemus; nunc de statu illius Reipublicæ agendum est. Tres enim à scriptoribus & politicis, Reipublicæ alicuius status designantur; nimirum Monarchicum, Aristocraticum, & Democraticum; in quo igitur genere reponen-

A ponenda ſit Iſraelitica Republica, à tempore egreſſionis ex Ægypto, vſque ad Reges, ambigitur. Cenſent Ariſtocraticam, nimirum Optimatum Rempublicam, illam fuiſſe ſub Iudicibus Abulen. quæſt. 13. prol. Sigon. lib. 7. de Republ. Hebr. cap. 2. Perrer. lib. de benedict. Patriarch. Feuardent. in Ruth cap. 1. pag. 10. & quamuis aliquando de illius Monarchia, aliquid ſentiant; id tantum concedunt illi Reipublicæ, viuente Moyſe ac Ioſue Reipublicæ Ducibus; nequaquam ve-
B rò poſt illorum mortem. Monarchicam fuiſſe docent Nicol. Sand. lib. de viſib. Monarch. Bellarm. lib. 1. de Pontif. cap. 2. Serar. in lib. Iudic. quæſt. 8. in cap. 1. & alij.

Hanc ſententiam tamquam veriorem amplectimur; ſed nequaquam eo, quo iſti nituntur fundamento. Putant enim hi proximè citati Auctores, penes Iudices qui Ioſue ſucceſſerunt, regimen Reipublicæ extitiſſe; ſicuti etiam Ioſue ac Moyſem veluti Dominos, & Principes gubernaſſe Hebræorum Rem-
C publicam putant. Perrerius & Feuardentius, Moyſen, & Ioſue tantum quaſi Principes Reipublicæ regimen curaſſe tradunt. his tamen extinctis, eamdem Rempublicam ad Ariſtocratiam tranſiſſe docent. Nos verò ea ratione fuiſſe Monarchicum Iſraeliticæ Reipublicæ regimen dicimus; vt nō ſolum ſub Iudicibus, ſed etiam ſæculo Ioſuani, atque Moyſis, numquam à Monarchico regimine deſierit; Deuſque ſua benignitate, more aliorum Principum, ſublatis humanis im-
D perfectionibus, Iſraeliticæ Reipublicæ, curam gerere voluiſſe. Doctrinam hanc à nobis excogitatam, ne quis ſuſpicetur; aſſertores habebimus ſacrorum oraculorum teſtimonia, ac veterum Scriptorū auctoritates non paucas. nam Ioſephus lib. 4. Antiquit. cap. 8. ait ex perſona Ioſuani. Ἀριστοκρατία μὲν οὖν κράτιστον, καὶ κατ᾽ αὐτὴν βίος, καὶ μὴ λάβοι πόθος ὑμᾶς ἄλλης πολιτείας, ἀλλὰ ταύτην στέργοιτε τοὺς νόμους ἔχοντες δεσπότας, καὶ κατ᾽ αὐτοὺς ἕκαστα πράττοντες, ἀρκεῖ γὰρ ὁ θεὸς ἡγεμὼν εἶναι. hoc eſt, *Optimatum quidem regimen*

gimen est optimum, & sub illud viuere, at non est vnde accipiatis aliam Rempublicam; sed hanc diligite, leges habentes dominas, secundum quas singula operantes, præstat enim Deum præsidem esse. hæc Iosephus; in quibus quamuis Iosue laudet Aristocratiam; Israelitis tamen tradidit nequaquam expetendum aliud genus Reipublicæ; sed persistendum in hoc genere regiminis, quod Deus instituerat; moderando nimirum seipsos, suasque operationes, iuxta latas à Deo leges. Rationem assignat: quia præ omni Reipublicæ genere, illud est melius, in quo Deus ipse præsidet. Hebræorum igitur Respublica semper Monarchica fuit, non quia is, vel alter Iudex constitutus esset, qui aliquo modo præesset Reipublicæ, ad Dei placitum explorandum & exequendum; sed quia vnus Deus, veluti illius Reipublicæ institutor eam gubernabat.

Regimen enim illud, illaque politia Monarchica appellatur, in qua non tantum vnus præest; sed insuper ita præest, vt habeat absolutam potestatem condendi leges, pro libito variandi, & annullandi; cum tamen ipse nullis teneatur legibus, vt dicitur in Institutionibus Iustiniani. at verò Iudices, qui Israel post mortem Iosue & Moysis, Rempublicam temperabant; imò & Iosue, & Moyses suo sæculo, legibus tenebantur omnibus, quæ à Deo latæ fuerant; ad illudque regimen ea conditione à Deo præficiebantur; tamquam ab ipso primo præside auctoritatem habentes, solius voluntatis illius interpretes essent, & negotia Reipublicæ ad illum omnino deferrent. Neque igitur tamquam Monarchæ, neque tamquam in Aristocratiam, Reipublicæ illi præficiebantur.

Est etiam alter Iosephi locus, ibidem in eodem sermone Mosaico, in quo leges belli præscribuntur, populo Israelitico; & qualiter hostes aggredi, vel non aggredi debeant, indicitur his verbis: *φρονοῦντας ἐφ' αὐτοῖς ὡς ἰσχύι διαφέρουσιν εἰ δ' ἀδικεῖν ἐθέλοιεν, στρατὸν ἐπ' αὐτοὺς ἀγάγετε στρατηγῷ, μὲν αὐτοκράτορι χρώμενοι τῷ*

θεῷ

A θεῷ, ὑποστρατηγὸν δὲ χειροτονήσαντες ἕνα τὸν ἀρετῇ προύχοντα. hoc eſt, *Prudentiantes in ſeipſis*, ideſt hoſtes confidentes in ſeipſis, *quod fortiter pluſquam vos facturi ſint, atque propterea vexare ſi voluerint*, ſupple vos, *exercitum contra illos educite Deo Imperatore exercitu vtentes, & eligentes Ducem aliquem virtute præcellentem.* Hunc verò Ducem non erit prætereundum, ὑποστρατηγὸν, quaſi pro Imperatore à Ioſepho appellari. quod nimirum vice Dei veri Præſidis, & Imperatoris, militiam, ac militares co-
B pias ad Dei voluntatem gubernaret, ac ordinaret. regimen igitur Iſraeliticæ Reipublicæ, in quo vnus Deus præſidebat, ex auctoritate Ioſephi, alterius generis quam Monarchicum, exiſtimari minimè debet.

Regum ſæculo, Iſraeliticæ Reipublicæ regimen, monarchicũ fuiſſe non ambigitur. verum quod Deus Iſraeliticam Rempublicam, vt Præſidem ea ratione gubernauerit; vt certè Iſraelitica Republica, tam poſt Reges, quam ante, ex quo Deus
C populum alloquutus eſt in Horeb, tradens eis leges, & inſtituta Politica, ſemper Monarchica fuerit, & nequaquam Ariſtocratica, perſpicuum eſt. Stant etiam nonnulla ſacræ Scripturæ loca. nam cap. 8. lib. Iudic. cum Gedeon debellaſſet Madianitas, qui aggreſſi fuerant Iſraelem, cum exercitu centum quinquaginta millium armatorum: voluerunt filij Iſrael principatum Reipublicæ in Gedeonem, & familiam eius transferre, dicentes: *Dominare noſtri tu, & filius tuus, & filius filij tui,*
D *quia liberaſti nos de manu Madian*. Illis non aſſenſit Gedeon, ſed potius dixit: *Non dominabor veſtri, nec dominabitur in vos filius meus, ſed dominabitur in vobis Dominus*. Quod autem Iſraelitæ Imperium, ac Principatum Monarchicum, Gedeoni obtulerint, perſpicuum eſt ex hebraico textu, in quo illud dominium, quod Gedeoni obtulerunt, per verbum מָשַׁל expreſſerunt; quod dominium abſolutum ſignificat, à Gedeone recuſatum; qui mera pietate in Deum, dominium populi

refe-

referendum aſſeruit. Septuaginta illud idem per verbum ἀρχεύω expreſſerunt; quod ſignificat dominari in aliquo, tamquam Princeps, & Imperator, dicentes: καὶ εἶπεν υἱοὶ Ἰσραὴλ πρὸς Γεδεὼν, ἄρχε ἡμῶν, καὶ σὺ, καὶ οἱ υἱοί σου, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ υἱοῦ σοῦ, ὅτι σὺ ἔσωσας ἡμᾶς ἐκ χειρὸς Μάδιαν. καὶ εἶπε πρὸς αὐτοὺς Γεδεὼν· οὐκ ἄρξω ἐγὼ ὑμῶν, καὶ οὐκ ἄρξει ὁ υἱός μου ὑμῶν, κύριος ἄρξει ὑμῶν. hoc eſt, *Et dixerunt filij Iſrael ad Gedeon, Princeps eſto noſtrum, & tu & filij tui, & filius filij tui: quoniã tu ſaluaſti nos ex manu Madian. & dixit ad illos Gedeon: Ego non Principabor veſtrum, neque principabitur filius meus de vobis, Dominus principabitur veſtrum.* Eſt autem adeò proprium verbi ἀρχεύω principatum ſignificare; vt quodcumque principium, & rei alicuius initium, per illud verbum ἀρχεύω ſignificetur; & ab hoc verbo fit ἀρχὴ, nomen quod Initium, Magiſtratus, Imperium, Præfectura, Regnum, Regimen, & quæcumque tandem Principatum, aut Dominiũ important; eo vocabulo paſſim apud Auctores explicantur: ita vt etiam apud Heſych. illud genus Apis, quod rex ſolet appellari ſine aculeo, ac ſpiculo ἀρχὴ dicatur, hoc eſt *Princeps*, ſiue *Rex* reliquorum apum. quamobrem mirum videri non debet, Septuaginta ἀρχεύω, ſignificaſſe Dei dominium, quod vt Præſidem in Iſraelitica Republica habebat.

Stat pro ſtatu Monarchico Iſraeliticæ Reipublicæ in ſacris litteris 1. Reg. cap. 8. in quo de mutando ſtatu Reipublicæ in Regium agitur: de transferendo nimirum dominio, à Principe inuiſibili, qui erat Deus, & per interpretes ſuos, ac Magiſtratus à ſe conſtitutos, iuxta leges à ſe latas, vſque tunc Rempublicam Iſraeliticam gubernauerat; ad Principem viſibilem, Regem nimirũ, à quo regerentur Iſraelitæ tẽpore pacis ac belli. ſic enim dixerunt ad Samuelem: *Rex enim erit ſuper nos, & erimus nos quoque ſicut omnes gentes, & iudicabit nos Rex noſter; & egredietur ante nos, & pugnabit bella noſtra pro nobis.* Cumque diſpliceret Samueli, & iure quidem, ac fleret hanc Prin-

cipis

A cipis commutationem, præſto fuit ſuo famulo Deus; vt illum conſolaretur, dicens: *Audi vocem populi in omnibus, quæ loquuntur tibi. non enim te abiecerunt, ſed me, ne regnem ſuper eos.* Regia igitur poteſtate, vſque tunc Deus, vigore fœderis initi in Horeb, Iſraeliticam Rempublicam gubernauerat, tamquam inſtitutor illius; à qua denique repulſus doluit.

Hæc autem Regia poteſtas; quam præclarè exprimitur hebraicè? ſic enim legimus: כִּי לֹא אֹתְךָ מָאָסוּ כִּי אֹתִי מָאֲסוּ מִמְּלֹךְ עֲלֵיהֶם

B hoc eſt, *Quia non te ſpreuerunt, ſed me ſpreuerunt ne regnem ſuper eos.* In quibus verbis obſeruanda eſt in hoc textu dictio מָלַךְ *malachx*, quæ Regium dominium ſignificat: quod quidem dominium Dei in populũ Iſraeliticũ, in cap. 8 libri Iudicum citato, dicitur per verbum מָשַׁל quæ dominium abſolutum ſignificat: vt ex vtroque textu, Regia & abſoluta in populo poteſtas oſtenderetur, qua ipſe tunc vſque in Iſraelitico populo præfuerat. Quamobrem Septuaginta quoque,

C qui in illo capite 8. Iudicum, dominium hoc Dei dixerant per verbum ἀρχεύω, nunc in 8. Regum vtuntur verbo βασιλεύω, dicentes, ὅτι οὐ σὲ ἐξουθενήκασιν, ἀλλ᾽ ἢ ἐμὲ ἐξουθενήκασι τοῦ μὴ βασιλεύειν ἐπ᾽ αὐτῶν. hoc eſt, *Quoniam non te flocci fecerunt, ſed me flocci fecerunt, vt non regnem ſuper eos.* Eſt autem βασιλεύω regnare, & imperare primaria auctoritate, & à quacunque alia independente; qua Deus voluit ſignificare, ſe Iſraeliticam Rempublicam gubernaſſe, vſque ad illud Saulis tempus.

D Ariſtocratica aliquando, & aliquibus, Hebræorum Republica videtur: Ioſepho etiam id non raró indigitante. verum huius Scriptoris variæ loquendi phraſes, mirum nequaquam videri debent. neque enim hæc duo vocabula *Monarchiæ*, & *Ariſtocratiæ*, in eo rigore à Ioſepho, ac reliquis Rabbinis ſumuntur; quemadmodum à noſtris, & à Græcis etiam Scriptoribus accipi ſolent. Vt autem breuiter ſingula perſtringantur; dicimus, quod ſi Hebræorum Reſpublica à nobis iuxta viſibile

regi-

regimen contempletur; quo à fœdere inito cum Deo in Horeb, vsque ad tempora Regum vtebatur, Aristocratica dici posset; quantum ad personas humanas, ac visibiles, à quibus regebatur. id enim perspicuum fiet ex cap. 18. Exodi, & 1. cap. Deuter. ibi enim legitur, Iethro Sacerdotem Madianitam, socerum Moysis, consilium illi præstitisse de Senatu constituẽdo; qui non solum militares copias regeret, sed lites ac iurgia, quæ in dies occurrebant in populo decerneret; sicut fecisse ibi dicitur. & in Deuter. Moyse illa referente, ait: *Non valeo solus negotia vestra sustinere, & pondus ac iurgia. date ex vobis viros sapientes, & gnaros, quorum conuersatio sit probata in Tribubus vestris, vt ponam eos vobis Principes. Tunc respondistis mihi: bona res est quam vis facere, tulique de Tribubus vestris viros sapientes & nobiles, & constitui eos Principes, Tribunos, ac Centuriones, & Quinquagenarios ac Decanos, qui docerent vos singula.* Hi verò qui à Moyse constituti fuerant; non solum potestatem habebant; in his quæ ad militiam spectabant, vt diximus; verum etiam decidendi, quæ ad iurgia pertinebant. quamobrem subintulit Moyses ad eos, quos in Magistratu posuerat. *Audite illos,* hoc est populos, *& quod iustum est iudicate, siue ciuis sit ille, siue peregrinus: nulla erit distinctio personarum, ita paruum audietis vt magnum, nec accipietis cuiusquam personam, quia Dei iudicium est.* Notanda sunt hæc postrema verba, *quia Dei iudicium est.* idest, non debetis respicere personam hominum; quia hanc potestatem, quam habetis in populo; à Deo tãquam à Rege accepistis; & iudiciũ quod geritis, non est vestrum, sed Dei Imperatoris nostri ac Principis. Hæc fuere acta in deserto Horeb, in exordio constituendi Rempublicam Israeliticam. ex quibus perspicuum est, quod quamuis constitutus à Moyse fuerit Senatus; non tamen propterea illa Republica Aristocratica fuit; quia nequaquam ad proprium placitũ Rempublicã gubernare poterant

illi

A illi Præſides, ſed leuiora iuxta leges decernere, grauiora ad Moyſem referre tenebantur; vt Dominum conſuleret.

His addantur quæ leguntur cap. 11. Numer. de deſignandis ſeptuaginta Senioribus, ad regimen populi, Dei iuſſu electis: qui vt ſeruum ſuum Moyſem ab onere, ſicut petierat ſubleuaret; dati ſunt illi in adiutorium regiminis; de quibus legitur. *Et dixit Dominus ad Moyſem, Congrega mihi ſeptuaginta viros de ſenibus Iſrael, quos tu noſti quod ſenes populi ſint, ac Magiſtri, &*

B *Duces eos ad oſtium Tabernaculi fœderis, facieſque ibi ſtare tecum, vt deſcendam & loquar tibi, & auferam de ſpiritu tuo, tradamque eis, vt ſuſtentent tecum onus populi, & non tu ſolus graueris.* hæc ibi in ſacro textu. Verum ab hac Senatus, ac Magiſtratus deſignatione, nequaquam argumentari licet Reipublicæ Iſraeliticæ regimen Ariſtocraticum fuiſſe. non enim Ariſtocratiæ nomen conuenit; vbi vnus eſt qui præſidet, reliquis Magiſtratibus leges præſcribens, ſecundum quas iudicare illi

C debeant. cum igitur in Iſraelitica Republica Deus præſideret, & leges reliquis Magiſtratibus, ac Senatoribus præſcriberet; Ariſtocraticum regimen illius appellari non debet.

Nec quemquam turbet, quod totius Reipublicæ regimen, in Moyſe videretur tunc poſitum. Ille enim nequaquam propria auctoritate, ſed tamquam à Deo delegatus, & Dux conſtitutus, Reipublicæ ita præerat, vt omnia ad Deum referre, atque cum ipſo conſulere teneretur; vt quæ agenda Deo vide-

D rentur; Moyſi ille iuberet; ac mandatis obtemperare Moyſis eſſet, nõ verò aliquid imperare; proptereaq. Imperatorem, aut Regem illius Reipublicæ dici minimè debeat: taliter enim cum Deo negotia omnia conſultare tenebatur; vt aliquando in deſerto Sinai, dum adhuc populus in Horeb caſtra haberet, & quis ligna in die feſto collegiſſet; licet id lege prohibitum eſſet, & Moyſes iuxta leges de illo ſententiam ferre poſſet; nihilominus de hac re iudicium ferre nequaquam Moyſes

auſus

ausus est; nisi prius Dominum consulisset, qui mortis sententiam in hominem dixit. Aliquando etiam cum siti laboraret populus, & alibi flagraret desiderio carnium; de annona populo prouidenda, nihil Moyses cogitauit; nihil de aquis ad sitim populi extinguendam; sed ad Deum summum populi Imperatorem retulit; quem etiam, vt pro desiderio populi necessaria prouideret, sollicitauit: in quo etiam videtur Moysem dubitasse; quo pacto in deserto, vbi nulla erant animalium pascua, & à mari longè aberant, de annona, & carnibus prouideri populus posset. Nunquid credendum est, virum sanctissimum, ac doctissimum in omni sapientia Ægyptiorum, vt dicitur Act. 7. dubitasse de diuina omnipotentia? minimè quidem: cum verò Deus, non vt Deus, sed veluti Imperator populi Israelitici, deducturus Coloniam, negotium tunc ageret, tam cum Moyse, quam etiam cum populo; propterea dixit Moyses ad illum Num. 11. *Sexcenta millia peditum huius populi sunt, & tu dicis, dabo ei esum carnium mense integro? Numquid ouium & boum multitudo cædetur, vt possit sufficere ad cibum, vel omnes pisces maris in vnum congregabuntur vt eos satiet?* in quibus quidẽ dubitasse Moysem certum est. Nõne plus fuerat Mare rubrum aperuisse, & totũ exercitũ sicco vestigio in aduersum littus cõstituere; & alia plurima quæ viderat in Ægypto facere, quam carne satiare populum? sed quia hæc ante initum fœdus cum populo egerat Deus vt Deus, & post initum fœdus, vt Dux & Imperator populi, à Moyse considerabatur: propterea hæc illi difficilia in deserto videbantur, vbi nulla erant animalia ad esum: quòd quicumque alter Dux, aut Imperator iure ducatus, aut Imperiali sollicitudine, atque industria, talia facere minimè potuisset.

Itaque Moyses nõ vt Imperator populi Israelitici, sed quasi pro Imperatore illius populi curã gerebat; ac quotiescũque seditione populus cõmouebatur; quẽadmodũ inter milites in castris

solet

A ſolet contingere, ad ipſum Dominum Moyſes confugiebat; vt commotam ſeditionem compeſceret: quaſcumque etiam populi Iſraelitici neceſſitates, ad illum in Tabernaculo fœderis, ideò Moyſes referebat; quia omnino nullã in populo auctoritatem, ac poteſtatem ipſe habebat; neque Iſraeliticum exercitum quaſi Imperator gubernabat. Nam cum aliquando populus deſiderio carnium commotus, in ſeditionẽ conuerteretur; deque Moyſes, atque Aaron doleret Exo. 16. ait Moyſes:
B *Audiui enim murmur veſtrum contra Dominum, nos vero quid ſumus, quia muſitaſtis contra nos.* quaſi diceret, nihil ſumus, neque ego, neque Aaron frater meus; non enim nos ſumus Imperatores exercitus; nobiſcum non iniſtis fœdus, ſed cum Domino; proinde quotieſcunque in ſeditionem conuertimini, in ipſum inſultatis; carnes petiſtis, dabit Dominus carnes. Monarchicum igitur vtique, tunc temporis, vſque ad Regum electionem Iſraeliticæ Reipublicæ regimen fuit: Deo illam, vt
C Imperator inito fœdere gubernante.

Iudices poſt mortem Ioſue, ac Moyſis dicebantur, qui ad regimen curandum præficiebantur: non quia aliquam independentem illi haberent poteſtatem; ſed quia à Deo, quaſi vicarij & interpretes eius, quicquid ipſe decreuiſſet in bonũ Iſraeliticæ Reipublicæ, populo aperiebant: vt etiam aliquando mulier nimirum Debora iudicaſſe Iſraelem dicatur; nõ quod verè mulier populum iudicaret; ſed quia mulier ſanctiſſima,
D prophetiæ ſpiritu afflata, voluntatem Domini Iſraelitis manifeſtabat, & per ipſam Principes Tribuum, Deum Imperatorem populi cõſulebant; propterea dicitur Deboram iudicaſſe populum. Vtinam à tanto Imperatore, & Duce numquam miſeri illi deſciuiſſent; numquam enim bella, & captiuitates experti fuiſſent; quibus indies præmebantur; & nunc per totum orbem diſperſi, exules præmuntur.

Erit fortaſſe qui putent, ſolummodo Regum ſæculo Monar-

chicum dicendum fore, regimen Israelitici populi: non tam A rationibns iam allatis; sed etiam quia non assentiet Monarcham eum dici, qui plenam, & absolutā habet potestatem in populo, cōdendi, atque etiam annullandi leges. Nam sub Regibus Monarchicū fuisse regimen Israeliticæ Reipublicæ, negari nequit; cum tamen Reges huiusmodi auctoritatem non habuisse, ex diuinis oraculis perspicuum videatur; & nos quoque libenter admittimus, eam auctoritatem non habuisse Reges Israel in legibus; verum non propterea ab ea ratione B Monarchiæ declinamus; imò totis viribus in ea absoluta potestate, Monarchiæ rationem, positam esse affirmamus.

Vt autem difficultati occurramus, Reges Israel eam non habuisse potestatem omnimodam fatemur: non quia Monarchicè Rempublicam non regerent; sed quia iuramento se alligauerant ad obseruantiam legum cæremonialium; quas Deus tradiderat illi Reipublicæ per manum Moysi. quamuis igitur iure Regio id haberent; quia tamen fœdere inito cum C populo, & cum Deo, quem iam vt Deum tantum, Reges reuerebantur, ad illam obseruantiam se alligauerant; propterea non licebat eis, ab illarum obseruantia declinare. hæc enim in Regem à Deo Deuter. 17. lex dicta fuit: *Postquam autem sederit in solio Regni sui, describet sibi Deuteronomium legis huius in volumine, accipiens exemplar à Sacerdotibus Leuiticæ tribus, & habebit secum, legetque illud omnibus diebus vitæ suæ; vt discat timere Dominum Deum suum, & custodire verba, & ceremonias* D *eius, quæ in lege præcepta sunt*. Quæ licet ab omnibus Regibus transcripta credantur, tamen solum de Ioaso hoc aperiunt sacra oracula, 2. Paralip. 25. dicendo: *Et imposuerunt ei diadema & testimonium, dederuntque in manu eius tenendam legem & constituerunt eum Regem*. Nomine autem legis, verba fœderis puto intelligi, quæ scripta erant in Altari fœderis; vel tantum præcepta ceremonialia, ad quæ obligabatur Rex, & præcepta

mora-

A moralia, quæ duabus tabulis comprehendebantur; & verborum nomine, etiam in Deuteronomio ſignificantur. quamobrem licet in his, atque ceremonialibus, diſpenſandi, Rex poteſtatem non haberet; quod ad hæc ex fœdere, & iuramento ligaretur; licebat tamen illi in plurimis, quæ ad iudicia ſpectabant, ſecum & cum alijs diſpenſare: quod Iſraeliticæ Reipublicæ Princeps abſolutus eſſet; quemadmodum feciſſe ſæpiſſimè in libris Regum legitur, nec ad peccatum id illis imB putatur.

Præcipiebat lex, Regem non habere plures vxores; (nec coarctabatur ad octodecim tantum, vt comminiſcunt Rabbini;) Regem non debere multiplicare ſibi equos, iuſſerat Deus; non theſaurizare diuitias plurimas: & tamen Dauid virum ſanctiſſimum plures accepiſſe vxores, plures habuiſſe theſauros, ſacra tradidere oracula. Salomonem millia multa equorum habuiſſe, nequaquam illi in culpam obijcitur: in ædificio Templi C duos Cherubim ſtantes, Salomonem adiunxiſſe in Sancta Sanctorum legimus; Dauid numerum Sacerdotum auxiſſe in Dei Tabernaculo legimus; & alia multa feciſſe Reges ſcimus; quæ illis non obijciuntur: homicidia patrata legimus, homicidam cognitum, non tamen in eum animaduerſum, iuxta præſcripta legis, ex ſacris Litteris cognouimus; & tamen Reges non arguuntur. ea vt puto de cauſa, quia in his, quæ ad regimen illius Reipublicæ pertinebant; Reges erant ac ReD gio poterant vti iure: neque ad ceremonialia, in Dei cultum ab eo præſcripta tenebantur, niſi vigore fœderis, ac iuramenti vt dixi; ad quod ipſimet, ſeipſos cum in augurabantur, ſponte ſe obligauerant.

Ex quibus ad Reipublicæ Chriſtiane commodum, & ad tollenda iurgia colligere licet, ac certo cognoſcere; quod ſecluſis decē moralibus præceptis, quæ ſunt naturalis iuris, deducta ab illis principijs naturalibus, vnum Deum colendum, & pro-

ximum ſicut ſeipſum diligendum ; reliqua omnia præcepta, à Deo illi populo per Moyſis manum tradita, nequaquam obligationem iuris diuini, nec etiam in populũ Iſraeliticum inducebant; ſed tãtum iuris humani: quia nimirum à Deo, tamquam à Principe, & illius Reipublicæ inſtitutore emanauerant. Quæ enim ſunt iuris diuini, manifeſta ſunt ex principijs naturæ, cuius auctor eſt Deus, aut diuina reuelatione, & ex ſeipſa obligationem inducunt. Leges verò quæ ab electione Principis, à publicatione illarum, à populi aſſenſu, atque à fœderibus populi cum Principe, vigorem habent; humanam tantum inducere obligationem poſſunt; qualem induxiſſe in Iſraelitas, leges illas politicas affirmamus; quouſque Reipublicæ Iſraeliticæ, Deus vt Imperator præfuit. Regimine autẽ Reipublicæ mutato in regium, penes quos erat auctoritas leges condendi, multas illarum Reges Iſrael irritare potuerunt, irritaſſequæ cognouimus. quamobrem modo in Christi Eccleſia, penes Summum Pontificem, in quo abſoluta poteſtas eſt; irritandi etiam facultas erit, quæcumque in illis legibus mandantur, quæ iuris diuini, ac naturalis non fuerint; & ad Reipublicæ Iſraeliticæ regimen, ſiue politicum, ſiue ſacrorum de cauſa inſtitutum, pertinebit.

CAP.

CAP. LIV.

Præceptum Circumcisionis, iure fœderis, tantum ligabat Israelitas, post ingressum in regiones promissas.

Ad loca Exodi 24. *Hic est sanguis fœderis quod pepigit Dominus vobiscum super cunctis sermonibus his*: Gen. 17. *Daboque tibi & semini tuo terram peregrinationis tuæ, omnem terram Chanaan in possessionem æternam, eroque Deus eorum*, & infra: *Et tu ergo custodies pactum meum, quod obseruabitis inter me & vos & semen tuum post te; circumcidetur ex vobis omne masculinum, & circumdetis carnem præputij vestri, vt sit in signum fœderis inter me & vos*. & ad alia plura.

Circumcisionis lex, inter præcipua capita legis Mosaicæ, Israelitæ omnes venerabantur; & inter illa semper fuit reposita, tã in Ecclesia veteri, quàm noua; tam apud nostros Theologos, quàm etiam Theologos Sinagogæ: nihilominus per quadraginta integros annos, filijs Israel in deserto commorantibus, ex filijs qui his nascebantur, nullus certè circumcisus fuit; vt scribitur Iosue cap. 5. in hæc verba: *Populus autem qui natus est in deserto, per quadraginta annos itineris latissimæ solitudinis, incircumcisus fuit*. & infra statim: *Horum filij in locum successerunt patrum, & circumcisi sunt à Iosue: quia sicut nati fuerant, in præputio erant, nec eos in via aliquis circumciderat*. Nec tamen ex

transgressione huius tam essentialis præcepti, audebit aliquis illos condemnare: quin potius Paulus ipse testatur, in pluribus eorum, complacitum fuisse Deum. Qua igitur ratione salua conscientia licuerit eis, huius præcepti obseruantiam contemnere, in dubium excitatur; & à Doctoribus quæritur. Rideatur quæso, quæ à Talmudicis in tractatu Iebamat cap. 8. intermissæ circumcisionis causa affertur. quod nimirum nũquam ventus Boreas, vulneribus quam maxime salutaris flauerit, Deo prohibẽte ne flaret, ne dissiparetur nubes, quæ Tabernaculo fœderis incubabat. Attendatur quæso quid stultissimi homines somnient. nubem cum Angelus Dei gubernaret, etiam Borea flante, dissipari minimè potuisse, nõ vident miseri. Scholastica historia, parentum ipsorum, qui nati sunt culpæ, ac negligentiæ id tribuit; quibus vt filij circũderentur curæ minimè fuit. quibus ad stipulari videtur S. P. Augustinus q. 6. in Exo. fortasse deceptus, veteri versione Septuaginta, qua vtebatur minus correcta; nam in correctioribus, filij eorum, qui ex Ægypto exierunt dicuntur incircumcisi, vt in vulgatis. Perrer. in Genes. cap. 17. disput. 4. putat in pœnam patrum non fuisse filios circumcisos, quasi excluderentur à promissis, probat ex Num. 14. vbi dicitur: *Filij vestri erunt vagi in deserto, & portabunt fornicationem vestram, donec consumantur cadauera patrum in deserto.* Sed hic locus non videtur ad rem; nam portare fornicationes patrum, est in pœnam illorum culpæ, per desertum vagari, non à circumcisione arceri; sic enim filij pro patribus puniretur, contra id, quod dicitur: *Filius non portabit iniquitatem patris.* nec dispensationi præcepti, hic est locus; cum nullibi in sacris Litteris hæc dispensatio appareat.

Communiorem sententiam videtur fuisse, ob incertitudinem profectionis, quæ motu nubis, insidentis Tabernaculo fœderis, indicanda erat; abstinuisse patres à filiorum circumcisione.

A cisione: quia si circumciso aliquo, tunc profectio indicta fuisset; profecto moueri illi cum vitæ periculo non licuisset; qua ratione diuinæ legis præcepta minimè obligare, certum est. in hoc genere dicendi consentiunt D. Tho. 3. p. q. 70. art. 4. Abulen. q. 20. 57. & 59. & tandem Serar. q. 3. in cap. 5. Ios. Sed pace tantorum virorum, ad quorum memoriam flecto genua; responsiones istæ, difficultati minimè omninò satisfaciunt. nonne plures eo tẽpore nati sunt filij? maior igitur dif-B ficultas mulieris puerperæ erit, quam alicuius in motu pueruli circumcisi. is enim trium dierum spatio à vulnere sanatur; illa autem per Septuaginta, aut ad minus diebus quadraginta arcebatur ab omnium consortio; & octo saltem diebus; consulere proprio vitæ discrimini tenebatur: nã quilibet motus est illi ad periculum. qua propter ea ratione, qua mulier iacens ex puerperio, non compellebatur ad nubis motum exire cum vitæ discrimine; ita dicendum est, si circumcisi fuis-C sent pueruli, iuxta præceptum, licuisse pariter illis permanere in Tabernaculo, quousque sanarentur; quamuis nubes indiceret profectionem.

Præterea totus ille exercitus, more mouebatur castrorũ; in cuius quidem militari motu, ex Vegetio, Æliano, & alijs, tribus in mẽbris totus diuiditur exercitus. nimirum in corpore exercitus, in antecedentibus copijs, ac subsequentibus: quæ copiæ vna eademque hora, ac die moueri nequeunt, imò quo nu-D merosior erit exercitus, vti erat Israelitarum in deserto; cuius numerus mulieribus, senibus, atque infantibus computatis ad decem centinariorum millia pertingebat; quamobrem non vno, atque eodem omnes momento atque die, moueri poterant; sed quoties proficiscendum fuisset; licet turmatim, vnusquisque tamen proprio sub vexillo suo, & cum sua Tribu mouebatur. Plures igitur dies ad motum talis exercitus requirebantur, & nequaquam eodem momento, ac nubes profectio-

nem indicasset; illico omnes proficisci tenebantur, vt dicunt Auctores citati; atque propterea circumcisio infantium, impedimento minimè poterat esse; quo minus in dicta profectione, tribus illa, cui indicta fuisset profectio, moueretur.

A

Sacræ Scripturæ loca plurima, quæ diximus demonstrant: nam in castris metandis summo Duci, primo constituitur Tabernaculum ex lege militari; deinde custodes Tabernaculi summi Ducis, qui dicuntur excubitores, statuuntur; deinde circumcirca reliqui castrametantur; locaque militibus præscribuntur, tum in proficiscendo, & castris mutandis, tum etiam in castris ipsis metandis. hæc omnia quanta cũ diligentia curauerit Deus attendamus quæso; nam Num. cap. 1. dicitur: *Cum proficiscendum fuerit, Leuitæ deponent Tabernaculum,* inquit Deus, *cum castrametandum erigent; quisquis externorum accesserit occidetur.* & in fine secundi capitis dicitur: *Castrametati sunt per turmas suas, & profecti per familias, ac domos.*

B

Quibusque etiam Tribubus, loca in quibus figant Tabernacula decernuntur. ad Orientem, hoc est, ad frontem Tabernaculi, Tribus Iuda, ad latus eius dextrorsum Tribus Issachar, ex altero latere castrametabatur Tribus Zabulon. latus Meridianum Rubenitæ habebant, latera illius Tribus Simeon, & Tribus Gad tenebant. tergum Tabernaculi, idest Occidentem versus Tribus Ephraim seruabat; & cum eo Tribus Manasse, ac Tribus Beniamin castrametabantur. ad Aquilonem erant Tribus Dan, Tribus Asser, & Tribus Nephtalim; quæ duo postremæ Tribus latera Dan tenebant. Hi omnes castrametabantur circumcirca Tabernaculũ fœderis; eo tamen ab eodẽ separabantur spatio, vt duo, vel tria ad minus millia passuum ab eo distarent: quia prope Tabernaculum, & circum circa illud, solis Leuitis locus concedebatur, de quibus dicitur cap. 1. Numer. *Porrò Leuitæ per gyrum Tabernaculi figent tentoria, ne fiat indignatio super multitudinem filiorum Israel, & excubabunt*

C

D

A *cubabunt in custodijs Tabernaculi testimonij*.

His etiam loca aſſignantur in caſtris, vbi tentoria circa Tabernaculum figere debeant: erant autem Leuitæ omnes abſque mulieribus vigintiduo millia, vt dicitur cap. 3. eiuſdẽ libri. quãtum autem agri, caſtra viginti duo millia virorum, cum ſuis vxoribus, & filiabus, quæ hunc numerum facile excedebant, occupent; viderint hi, qui militares caſtrametationes conſiderant: nam ex illis legibus intelligent, vtique ſupra tria mil-
B liaria paſſuum, circum circa Tabernaculum Leuitas occupaſſe: totumque Iſraeliticum exercitum, qui per quadrum caſtrametabatur, vltra viginti millia terræ ſpatium, per quodlibet latus occupaſſe.

Caſtrametandi leges à Deo datas vidimus, profectionem attẽdamus. Proficiſcẽdi enim regula datur cap. 10. eiuſdem libri; vbi non ſtatim ac nubes eleuabatur, mouebantur caſtra; ſed primo Tabernaculum Leuitæ cũ Sacerdotibus deponebant;
C poſtquam verò depoſitum fuiſſet, ad primum tubæ ſonitum mouebantur caſtra eorum, qui reliquos milites & exercitum præcedebant; nimirum tribus Iuda cum tribubus Iſſachar, & Zabulon. hos ſequebantur Gerſonitæ, & Meraritæ, vt dicitur cap. 10. erat autem munus Gerſonitarum, portare velamina atrij, velamina & opertoria tecti fœderis, ex cap. 4. eiuſdem. Meraritæ verò ferebant ligneas columnas tam atrij, quam Tabernaculi, cum baſibus tam æneis, quam argenteis, & capi-
D tellis aureis. qui omnes primas copias ſequebantur, atque tamdiu Tabernaculum à Meraritis & Gerſonitis portabatur; donec ad erectionis locum, ex cap. 10. eiuſdem libri perueniſſent. Ad motum verò ſecundæ partis exercitus, quæ ad ſecundum tubæ ſonum vaſa colligebat; Rubenitæ, cum alijs duabus tribubus mouebantur. His Caathitæ, qui deferebant ſanctiora Tabernaculi ſuccedebant; & ſic de alijs: *Iuxta hunc modum reliqui facient, vlulantibus tubis in profectionem*, vt dicitur

citur in textu. præcedebat verò omnes ſacra Arca, quam deferebant Sacerdotes; deque profectione à Monte Sinai dicitur primo: *Anno ſecundo, menſe ſecundo, vigeſima die menſis, eleuata eſt nubes de Tabernaculo fœderis, profectique ſunt filij Iſrael per turmas ſuas de deſerto Sinai, & recubuit nubes in ſolitudine Pharan.* ſic ibi cap. 10. num. 11. itaque ex tunc caſtra mouenda eſſe, & vbi metanda cognouerunt. verum eo deuenire reliqui de exercitu nequibant, niſi triplici dierũ hoſpitio: quamobrem ibidem num. 33. dicitur: *Profecti ſunt ergo de monte Domini viam trium dierum, Arcaque fœderis Domini præcedebat eos per dies tres, prouidens caſtrorum locum. Nubes quoque Domini ſuper eos erat per diem cum incederent.* hæc ſacer textus. Nequaquam igitur ſtatim ac nubes eleuaretur, totus exercitus mouebatur; ſed tantum Sacerdotes, qui Arcam deferebant, & nubem ſequebantur, vſque ad locum in quo illa quieſceret: ita enim militibus, & reliquo populo caſtrorum locum, deſignabatur. demum caſtrorum loco iam deſignato, reliqui mouebantur; non quidem tumultuatim, ſed ad primum ſonitum tubæ, copiæ antecedentes, atque ita ſecundo, & tertio tubis canentibus, ſingulo quoque die, reliqui vaſa colligebant, ac mouebantur. Non itaque caſtra vno, eodemque ſimul die, ad nubis eleuationem mouebantur, ſed ſingulæ copiæ, ſingulis vt puto, diebus. Hæc autẽ eſt ratio, quare inter vaſa ſacri Tabernaculi, & ſanctiora vtenſilia, quæ à Caathitis deferebantur, Sacerdotes non legimus adfuiſſe; qui Arcam, Dei tribunal portarent; ſed viam trium dierum, omnem exercitũ præcedebant. itaque nullum fuiſſet inconueniens, quod is, vel ille circumciſione impeditus, quamuis caſtra metanda forent; intra caſtra, ad ſanitatem vſque detineretur, quemadmodum de puerpera diximus.

Prætereundum etiam minimè erit, in primo caſtrorum motu, Arcam per tres dies præceſſiſſe, reliquum exercitum, caſtrorum

A ſtrorum locum præſcribens militibus, antequam illi mouerentur. ſic enim dicitur cap. 10. Num. *Arcaque fœderis Domini præcedebat eos per dies tres, prouidens caſtrorum locum.* Qui ergo illo die circumciſi fuiſſent; vel ſuos circũcidiſſent infantes; circumciſionis cauſa minimè remorari poterant; quo minus caſtra ſequerentur, poſt tres dies ſequuturi ſacram Arcam, quæ illos iam antecedebat. itaque potuiſſent, vel ſaltem tunc cum mota nubes eſſet, ſuos circumcidere infantes, per annum B in deſerto Sinai iã remorati. Quinimò Tribus Dan, cũ reliquis ſibi cohærentibus, quinque ad minus poſt nubis motum, ſibi ſupererant dies in caſtris. nam anteriores copiæ, nube indicante profectionem, tres dies in primo motu nubis profectionem expectabant; antequam tubis canentibus, illis mouenda fore caſtra, indiceretur; itaque hi quarto die mouebantur: quinto die mouendi fuerunt medij, in ſexto die reliqui omnes; ergo infantes circumcidere vtique potuiſſent. Cõmunis C igitur ratio non ſatisfacit, quæ aſſerit Iſraelitas, præceptũ circumciſionis ideò non ſeruaſſe per quadraginta annos, vt nube indicante profectionem, ad caſtra mouenda præſto eſſent, nulloque circumciſionis vulnere impedirentur, aut in caſtris detinerentur.

Nobis igitur non aliunde, quam ex fœdere, circumciſionis prætermiſſæ, petendam rationem eſſe videtur: atque propterea totos quadraginta annos, quo tẽpore morati ſunt in deſer-D to filij Iſrael, minimè ſuos infantes circũcidiſſe dicimus; quia fœdus non inducebat obligationem: quamobrem in poteſtatem cuiuſque, ſuos infantes circumcidere, vel non circumcidere abſque peccato fuiſſe puto; antequam in terram promiſſionis populus induceretur. huic enim præcepto, non diuinum, ſed humanum tantum erat ius.

Ratione mouemur ad hæc. quia ſtatuta, quæ ad politiam illius Reipublicæ pertinebant, iuris humani, non autem diuini

vim

vim habebant; & nullum habebant vigorem, aut obligatio- A nem inducebant; nisi fœdere iam inito, & populo assensum præstante; tam nomine præsentium, quam futurorum. Nam postquam populus elegisset Deum in Imperatorem, Principemque populi, tam suo nomine, quam etiam posterorum, vt vidimus ex cap. 19. Exodi; tunc & non antea, Populi Israelitici assensu habito, Deus benignitate sua, super montem Sinai descendit; populum Israeliticum alloquuturus, vt Moysem tamquam à se delegatum admitteret. Et quidem inter B statuta, quæ Deus ibi constituit; nihil de præcepto circumcisionis actum est, neque ad illam populus se obligauit. Moyses autem dum fœdus initum inter Deum, & populum firmat sanguine, ait Exodi 24. *Hic est sanguis fœderis, quod pepigit Dominus vobiscum super cunctis sermonibus his*. Fœdus itaque initum fuit, tantum super his, de quibus Deus alloquutus populum Israeliticum fuerat; cuius quidem præcepta Moyses in libro fœderis scripsit: quod quidem fœderis librum, sub C Iosia Rege, & Helcia Sacerdote repertum legimus 4. Reg. cap. 22. & 23. & iterum tertio sub Esdra. Cum igitur præceptum circumcisionis, in libro fœderis scriptum non fuerit; neque de illo alloquutus sit Deus ad populum; ad illius obseruantiã, vigore huius fœderis, nequaquam Israelitæ obligabantur.

Fœderis igitur alterius vigore, circumcisionis præceptum obligationem inducebat: qua ratione non à Deo in Sinai, inter leges præceptum hoc recensitum fuit; sed à Moyse inter reli- D qua statuta politica Israeliticæ Reipublicæ fuit positum: cuius præcepti vigore, homines in illam Republicam adscribebantur, & in albo ciuium illius reponebantur. qua ratione dixit Christus Seruator noster Ioan. 7. *Propterea Moyses dedit vobis circumcisionem, non quia ex Moyse est, sed ex Patribus, & in Sabbato circumciditis hominem. Si circumcisionem accipit homo in Sabbato, vt non soluatur lex Moysis*. hoc est. Moyses circumcisionem

A ſionem vobis iuſſit, non Dominus: ſed propterea Moyſes circumciſionem vobis iniunxit,quia Patribus dictum fuit Abrahæ, nimirum Gen. 17. *Daboque tibi, & ſemini tuo terram peregrinationis tuæ, omnem terram Chanaam in poſſeſſionem æternam, eroque Deus eorum. dixit iterum Deus ad Abraham. Et tu ergo cuſtodies pactum meum, & ſemen tuum poſt te in generationibus ſuis. hoc eſt pactum meum, quod obſeruabitis inter me & vos, & ſemen tuum poſt te: circumcidetur ex vobis omnem maſculinum,*
B *& circumcidetis carnem præputij veſtri, vt ſit in ſignum fœderis inter me, & vos.* quaſi dicat Chriſtus. In illo fœdere,quod initum eſt tempore Moyſis in Horeb, de præcepto circumciſionis nihil actum eſt; vigore igitur illius fœderis non tenebamini; ſed quia circũciſio eſt ex Patribus: hoc eſt;circumcidere tenemini iure fœderis initi à Deo cum Abraham; ideò illã accipitis in Sabbato:& eſt Chriſti argumentum efficaciſſimum. Indignabantur enim Iudæi Chriſto, quod ſanaret hominem
C in die Sabbati: tunc contra eos Chriſtus ſic inſurgit. liberare hominem aliquem ab infirmitate, naturalis eſt iuris; circumciſionem accipere in Sabbato humani eſt iuris. Si igitur iuris humani ſeruandi cauſa, circumciditur homo in die Sabbati; & circumciſio nõ inducit tranſgreſſionem diuini præcepti,de Sabbato celebrando; *Mihi indignamini,* inquit Chriſtus, *quod totum hominem ſanum feci in die Sabbati?*

Aut etiam dici poteſt, Seruatorem noſtrum voluiſſe,præceptũ
D circumciſionis non obligaſſe poſteros Abrahæ,tamquam ex lege, ſed legis vigorem habuiſſe à Moyſe Leuit. 12. ibi enim fertur præceptum de circumcidendo infantulo die octaua. Si enim ab Abraham, circumciſio habuiſſet legis vigorem, lethaliter peccaſſe Moyſem dicendum eſſet; quòd ſuos filios, dum eſſet in Madian minimè circumciderit. itaque Saluator oſtendit circumciſionem non obligaſſe, niſi vigore legis Moſaicæ, non autem diuinæ. hoc eſt, non iure diuino, ſed iure

humano,

humano, tamquam præceptum politicum, præscribens Israelitico populo formam admittendi homines ad Israeliticam Rempublicam. nam alias dixisset Christus: *Si circumcisio accipit homo in die Sabbati, vt non soluatur lex Dei*, aut *vt non soluatur lex Abrahæ*, siue *lex data Abrahæ*. dicendo autem vt non soluatur lex Moysis, manifestè ostendit præceptum circumcisionis non habuisse legis vigorem, nisi ex statutis Mosaicis; ac proinde ab Abraham vsque ad Moysem, legis vigore, nequaquam circumcisionis præceptum, obligationem induxisse.

Lex tamen circumcisionis, quæ per Moysem inter legalia statuta reposita fuit; non alium habebat vigorem, nisi quem dabat illi fœdus initum cum Abraham à Deo. Abrahæ enim primo, posterisque illius circumcisio in signum fœderis data fuit, vt Genes. 17. dicitur. Cum igitur in fœdere cum Abraham inito, Deus posteris Abrahæ, regiones Chananæorum, & alias possidendas dare promiserit: reliquum est posteros Abrahæ, & totum Israeliticum populum, ad circumcisionem obligatos minimè extitisse, donec Deus stãdo promissis, populũ in regiones Chananæorũ immisisset. Quæ ratio aperit, cur per quadraginta annos, dum populus Israel per desertum peregrinaretur, nemo circumcisus fuerit. nam posteros Abrahæ, non omnes circumcisos fuisse constat: Moysem non circumcidisse filium, notum est ex sacris oraculis; & tamen sanctissimum atque Deo gratissimum, tantum virum fuisse, perspicuum est; eo etiam tempore quo filium non circumciderat. Tunc enim alloquutus est illi Deus; & à Deo electus, orator ad Pharaonẽ, & ad populum Israeliticum, qui in Ægypto affligebatur, missus est; quamobrem in hoc minimè peccasse, liquido patet: sicut nec reliqui de populo, qui in deserto fuerunt, ob prætermissam circumcisionem, in sacris oraculis aliquando reprehenduntur.

Magis

A Magis adhuc mirandum eſt. Deus, circumcidi omnes, qui celebraturi fuiſſent paſcha iuſſerat; tanto rigore, vt quemquam ad celebrationem paſchalem, admiſerit, qui circumciſus non eſſet. ſic enim dicitur Exodi 12. num. 43. *Hæc eſt religio Phaſe, omnis alienigena non comedat ex eo. Omnis autem ſeruus emptitius circumcidetur, & ſic comedat; aduena, & mercenarius non edent ex eo.* & parum infrra num. 48. dicitur: *Si quis peregrinorum in veſtram voluerit tranſire coloniam, & facere phaſe* B *Domini, circumcidetur prius omne maſculinum eius, & tunc ritè celebrabit, eritque ſicut indigena terræ. Si quis autem circumciſus non fuerit, non veſcetur ex eo.* Itaque diuina lege prohibentur Paſcham celebrare, non ſolum qui non fuerint circumciſi; ſed etiam qui non circumciderint ſuos infantes: dicitur enim ibi: *Circumcidetur prius omne maſculinum eius*, nihilominus anno ſecundo poſtquam filij Iſrael egreſſi ſunt de terra Ægypti; quando plures vnicuique infantes nati erant, & à patri- C bus minimè circumciſi fuerant, celebratum eſt phaſe, Domino iubente, in deſerto Sinai, antequam inde proficiſcerentur, vt dicitur Num. 9. qua de cauſa arcendi ab hac celebratione ex vi præcepti, quod retulimus ex cap. 12. Exodi videbantur: & tamen in culpam illis nequaquam ceſſit. Cuius traſgreſſionis ratio nulla alia aſſignari poteſt; niſi quod lex iſta iure fœderis initi cum Abrahamo tantum obligabat: atque propterea ſolummodo poſt ingreſſum in terram promiſſionis, ad D circumciſionem filij Iſrael tenebantur: quando nimirum renouato fœdere, altare quoque erectum fuit in monumentum obligationis ad obſeruantiam præceptorum.

Procedamus auctoritate Apoſtoli, qui ſcribens ad Galat. 5. ait: *Teſtificor autem rurſus omni homini circumcidenti ſe, quoniam debitor eſt vniuerſæ legis faciendæ.* Itaque circumciſio fundamentum erat, totius legis traditæ à Deo in Horeb; quam quicumque accepiſſet, tenebatur poſtmodum ad obſeruantiam

totius

totius legis Mofaicæ. Ratio autem Apoftoli non poteft defumi, nifi ex illis verbis 17. Gen. iam recitatis. dixerat enim Deus ad Abraham, præter illa quæ recitauimus: *Et ftatuam pactum meum inter me, & te, & inter femen tuum poft te in generationibus, fuis fœdere fempiterno, vt fim Deus tuus, & feminis tui poft te.* & parum poft, explicans Deus quam conditionem ex parte Abrahæ, & illorum qui in pacto comprehendi volebant, requirat, fubdit: *Hoc eft pactum meum, quod obferuabitis inter me, & vos, & femen tuum poft te: circumcidetur ex vobis omne mafculinum, & circumcidetis carnem præputij veftri, vt fit in fignum fœderis inter me, & vos.* Quia igitur non alia nota eorum, qui veniunt in fœdere, quo Deus fe obligauerat à feruitute Ægyptiaca liberare populum, & introducere illum in terram Chananæorum, & reliquarum gentium, habebatur, quam circumcifio; propterea dixit Paulus, circumcifionem totius legis obferuationem in illum inducere, qui fe circumcidiffet. His ita conftitutis, à pofteriori fumatur noftrum argumentum. Ifraelitæ parum, vel nihil de his legibus feruauerunt, quæ ipfis Deus in Horeb præfcripferat: neque hoc illis ad peccatum imputatum fcimus; Fateamur igitur neceffe eft, ad illarum obferuantiam Ifraelitas toto illo tempore nequaquam obligatos extitiffe. alias in crimen eis vocaretur eo tempore, à legalibus obferuantijs defeciffe; & ad culpam eis omnino daretur, fi circumcifi non fuiffent, quia totius legis obligatos fe effe, circumcifione profitebantur.

Cœremonias autem facras, Ifraelitas in deferto prætermififfe, oftendit facer textus Numer. 28. & fequentibus: in quibus capitulis Moyfes moriturus, leges, atque præcepta repetit, quæ filij Ifrael in pofterum obferuaturi erant: vbique interpofitis conditionibus quibus obligarentur, & quando obligarentur; nimirum cum tranfiffent Iordanem, atque in terram poffeffionis eorum perueniffent, in regionem quam Dominus Deus

eo-

A eorum, eis daturus erat: & his, atque alijs dicendi phrasibus, præcepta & leges à Moyse, illi Reipublicæ decernuntur. apud Amos cap. 5. Deus hoc, Israeli in memoriam reuocat, dicens: *Numquid hostias, & sacrificium obtulistis mihi in deserto quadraginta annis?* quasi dicat, nequaquam: quinimò exprobat illis, coluisse idola, & secum quoque illa in deserto habuisse: vt liquido ex contextu hebraico constat, & in Psal. 96. dicitur de toto illo tempore: *Quadraginta annis proximus fui generationi* B *huic, & dixi, semper hi errant corde: ipsi verò non cognouerunt vias meas*. Nomine autem viæ, in phrasi Scripturarum, præcepta, legesq. à Deo latæ significãtur; vt passim videre licet ex innumerabilibus sacræ Scripturæ locis, præsertim ex Psal. 118. Hæ autem viæ non alia de causa Israelitis ignotæ in deserto dicuntur; nisi quia ab illis minimè obseruabantur: ab obseruantia verò non alia ratione excusari poterant; nisi quia nondum fœdere obligabantur: sicut nec etiam ad circumcisionem, à qua C abstinuisse toto illo tempore perspicuum est ex cap. 5. Iosue, in quo scribitur: *Fac tibi cultros lapideos, & circumcide secundo filios Isral in colle præputiorum*. & infra: *Populus autem qui natus est in deserto per quadraginta annos latissimæ solitudinis, incircumcisus fuit.* Statim verò ac regionẽ Iordane transgresso possederunt, antequam fœderis altare erigerent; in quo se legi traditæ à Deo in deserto, obligari profitebantur; cicumcisus est omnis populus: tum quia hac ratione se legibus obligatos de- D clarabant; tum quia circumcisio erat id, per quod regio iuris eorum fiebat, qui Iordanem transierant; tum denique ratione Paschatis, quod in Galgalis comederunt; vt dicitur in eodem cap. 5. Iosue: à qua quidem ceremonia, vt vidimus, incircumcisi ex lege arcebantur.

A

CAP. LV.

Aræ, & Altaris distinctio explicatur.

Ad loca 1.Reg. 28. *Mutauit ergo habitum suum: vestitusque est alijs vestimentis, & abijt ipse, & duo viri cum eo, veneruntque ad mulierem nocte, & ait illi: diuina mihi in pythone, & suscita mihi quem dixero tibi.* Infra. *Dixitque ei mulier: Quem suscitabo tibi? Qui ait: Samuelem mihi suscita. Cum autem vidisset mulier Samuelem, exclamauit voce magna, & dixit ad Saul: Quare imposuisti mihi? Tu es enim Saul. Dixitque ei Rex: Noli timere: quid vidisti? Et ait mulier ad Saul: Deos vidi ascendentes de terra.* & ad alia plura loca.

B

C

QVÆ consecranda, & sacro oleo inungenda ex diuino præcepto fuerant, iam cap. 25. ad tria reuocauimus capita. de his quæ ad Tabernaculum, & quæ in illo asseruabantur; in superioribus iam pertractauimus: Israeliticæ Reipublicæ regimen, & in hac Republica præsidentis dignitatem sumus contemplati. Sacra iam accedamus altaria, & de Tabernaculo egressi, ac labrum prætergressi, in quo aqua ad Sacerdotum ablutionem conseruabatur; ad altare holocaustorum venire, eiusdem formam ac consecrationem contemplare, nostri iam sit muneris. de quibus dicitur Exodi 40. *Et assumpto vnctionis oleo, vnges Tabernaculum cum vasis suis, vt sanctificentur:* & illico quasi agendum sit de Consecratione re-

D

rum

A rum extra Tabernaculum, ſubdidit: *Altare holocauſti*, ſupple vnges, *& omnia vaſa eius; labrum cum baſi ſua, omnia vnctionis oleo conſecrabis, vt ſint Sancta Sanctorum*. Verum de hoc Altari acturi, magnum ſulcandum Oceanum aggredimur; ſirtesque nō paucas, loca ſcopulis plena, in ſacris litteris explicāda veniunt. & licet quot fuere Ethnicorum Idola, ac Numina, tot quodammodo fuerint altarium formæ, ac diuerſitates: cogimur tamen, ea tantum in his conſiderare, quæ ad B elucidationem ſacrarum litterarum faciunt; & reliqua prætermittere, ne ſacra Ethnicorum conſiderare, aut eadem Diuinis commiſceri velle, videamur.

Antequam igitur conſecrationem altaris ſacrificiorum, pertractandā ſuſcipiamus; nomen ipſum altaris ſilentio minimè prætereamus. hebraicè dicitur מִזְבֵּחַ *mizbeahx*, quod vocabulum à verbò hebraico זָבַח *zauahx* deriuatur. hæc autem dictio interpretatur *ſacrificauit*; ſiue potius mactauit; à princi- C paliori actione ſacrificij; cui voci in ſecunda Hebræorum grammatica coniugatione, addita מ in præſenti participio actiuo, pro מְזַבֵּחַ *mezabeahx* fit. מִזְבֵּחַ *mizbeahx*, quaſi dicas, ſacrificans, vel mactans, ſeu ſacrificatorium. Ad differentiam verò Altaris aurei, quod intra Tabernaculum aſſeruabatur, & מִזְבַּח קְטֹרֶת in ſacris libris dicebatur: illud aliud maius, quod in atrio extra Tabernaculum viſebatur, & à noſtro interprete, Altare holocauſti appellatur: hebraicè ſimiliter מִזְבַּח הָעֹלָה di- D cebatur. Quamuis verò in hoc Altare, non ſolum holocauſtū, ſed etiam victima pro peccato, & pacificorum hoſtia offerretur; nihilominus à principaliori hoſtia, quæ erat holocauſti, tamquam à nobiliori nomen ſortiebatur. Phraſi verò hebraicæ מִזְבַּח הָעֹלָה vox græca θυσιαστήριον præclarè reſpondet: qua vtitur Philo lib. 3. de vita Moyſis, ad ſignificandum hoc ſacrum Altare, in quo hoſtiæ ex Dei præcepto ſacrificabantur. quæ etiam vox græca formatur à verbo græco θυσιάζω. quo

vtitur Athen. lib. 9. & alij; & significat primarium actum sacrificãdi, mactationem nimirũ, & combustionem hostiarum: quamobrem à combustione, Altare πυρατήριον etiã dicebatur. Latinè verò communi vocabulo Altare appellatur, illud idẽ de quo agimus, quasi alta ara. ita Isid. lib. 15. orig. cap. 4. de Altaris etymologia: sed Seruius Honorat. altaria ab alendo dici existimat; quia igni ibi alimenta præstantur, vt nutriatur. A

Verum minimè erit vltra progrediendum; nisi etiam in altaribus superstitiosæ Ethnicorum ceremoniæ attendantur. B obseruauit enim Alexand. ab Alexan. lib. 4. gen. dier. cap. 17. non obiter quamcumque hostiam, pro libito, cuilibet Numini ab Ethnicis oblatam fuisse, sed singulares hostias, singulis Numinibus dicatas illos habuisse: atque quemadmodũ in hostijs discriminis ratio habebatur; ita in lignis, quibus ignis alebatur, & oblata concoquebantur; necnon etiã alia, & alia loca, in quibus sacrum peragerent, pro dignitate Numinum habuerunt: qua de causa in eorum sacris, distinctis vtebantur C altaribus. quamobrem Dijs Superis sacra facturi, altas atque in sublime positas aras Ethnici erexerunt; infimas verò, & terrestres quodammodo aras, imò & nudam humum, terrestribus Dijs collocarunt; Dijs verò inferis, inferas, atque infra terram excauatas scrobes destinarunt.

Huius perantiqui instituti, testes habemus veteres Grammaticos, in quibus Seru. Honor. ait, *Aræ, & Superis, & inferis Dijs consecrata sunt, altaria verò sunt superiorum tantum Deo-* D *rum, quam ab altitudine constat esse nominata.* hinc Virgil. egl. prima.

> . . . . *En quattuor aras,*
> *Ecce duas tibi Daphni, duo altaria Phœbo.*

Et Festus Pauli in eadem sententia. *Altaria sunt*, inquit, *in quibus ignis adoletur, altaria ab altitudine dicta sunt, quod antiqui Dijs Superis in ædificijs à terra exaltatis sacra faciebant, Dijs terre-*

stribus,

A *stribus in terra, Dijs infernalibus in effosa terra*. Quamobrem profunditatem quoque scrobiculorum in faciendo sacro Dijs inferis, Apollon. lib. 3. Argonaut. aperuit, apud quem Iason ex Medeæ consilio, nocturna sacra Hecati facturus; scrobiculum effodit, cubitalis profunditatis, dicens:

Πηχύιον δ' ἄρ' ἔπειτα πέδῳ ἔνι βόθρον ὀρύξας
Νήησε σχίζας· ἐπὶ δ' ἀρνειοῦ τάμε λαιμὸν.
Αὐτόν τ' εὖ καθύπερθε τανύσσατο· δαῖε δὲ φιτροὺς
B Πῦρ ὑπένερθεν ἱείς. ἐπὶ δὲ μιγάδας χέε λοίβας.

Obiter autem his notandum erit, μιγάδας λοίβας appellari à Poeta mellea libamina, quæ in hoc sacro adhibebantur. sed nobis scrobiculi profunditas, erit in illis carminibus aduertenda, quæ sic interpretantur num. 1206.

Cubitaleque deinde in solo fossam effodiens
Extruxit ligna, præterea verò agnæ secuit iugulum,
Ipsamque probe desuper extendit, accenditque ligna
C *Ignem submittens, mistaque superinfudit libamina.*

Et hæc de distinctione foculi in scrobiculo, aræ, & altaris apud veteres: & Lattantius Grammat. apud Rosinum in eadem sententia ait: *Tria fuerunt in sacrificijs loca, per quæ expiationem faciebant. Scrobiculo facto inferis, aris terrestribus, cælestibus extructis focis; vnde denominatæ sunt etiam altaria, ad quæ cum sacrificabant, manus in altum porrigebant*. ita Auctores citati.

Sed re vera confunduntur hæc vocabula; promiscueque sumuntnr altare pro ara, araque pro altari. quamobrem licet D antiquissimis, ac primis ferè temporibns id esset in vsu, & nominibus, iuxta doctrinam illorum Scriptorum, loca ad sacra distinguerentur. postmodum tamen apud Latinos nomina indistinctè sumpta fuisse patet, inde illud Virgil. 4. Æneid. versu 199.

Templa Ioui centum, latis immania regnis
Centum aras posuit, vigilemque sacrauerat ignem.

 Ioui

Ioui igitur supremo Numini, vt idololatræ dicebant; cælestique Deo; aras dicitur posuisse Iarbam, & aræ pro altaribus à sapientissimo Poeta ponuntur. Sic etiam Apollini Numini inter superiores, & Libero patri ex inferioribus heroidibus, aras constitutas legimus in Comœdijs, atque Tragœdijs. quoties enim ludorũ causa Comœdiæ apud veteres habebantur, altera Apollini, altera verò illi Deo, aut Deæ, siue Heroi, in cuius honore ludi celebrabantur, ara construebatur: quæ etiam altaria dicebantur; & erectas scimus Dijs inferis; quod breuitati studens, omittendum duxi. A B

Verum ad antiquiorem superstitionem nos referentes distinctionemque Altarium, atque locorum pro sacris habendis attendentes, ex sacris oraculis à superstitiosa idolatria Hebræorum; illa omnia ortum duxisse affirmamus. Hi enim sunt, à quibus gentes religionem perscrutantes, distinctionem illam altarium, & locorum cognouerunt; vt sacræ Litteræ commonstrãt Israelitarum idololatriam damnantes. quamobrem ab inferorum cultu initium sumentes, quamuis in latebris lateat, quod infra terram scrobibus excauatis, vt vidimus colerentur. ab his tamen alienos nequaquam fuisse Israelitas probabimus, cum pythones hos dici in sacris oraculis cognouerimus; qui manium cultui operam dantes, inferos suscitare studebant; & apud Homerum, aliosque poetas legimus, hos studuisse conuoluendis manibus. etenim in Odyssea Vlissem cultum hunc exhibuisse Dijs Manibus scimus; suscitando quos interrogare volebat. similiter apud Virgilium Æneam fecisse legimus, & Statium quoque lib. 4. Thedaid. de hoc cultu ait: C D

. . . . totidemque satis Acheronte nefastos
Virginibus iubet esse focos. tibi rector Auerni
Quamquam infossus humo.

quibus obseruatis de cultu Manium, & Inferorum Deorum; hos pythones a ppellatos cognoscemus, his obseruatis quæ

cap.

A cap. 28. lib. 1. Reg. de Saule ſcribuntur: *Mutauit ergo habitum ſuum: veſtituſque eſt alijs veſtimentis, & abijt ipſe, & duo viri cum eo, veneruntque ad mulierem nocte, & ait illi: Diuina mihi in pythone, & ſuſcita mihi quem dixero tibi.* hoc igitur genus cultus, qui cum mortuis rem agebat; & mortuos ſuſcitare poſſe credebatur; diuinatio per pythonem dicebatur; & qui huic cultui operam dabant, pythonici appellabantur. ibidem infra: *Dixitque ei mulier: Quem ſuſcitabo tibi? Qui ait: Samue-*
B *lem mihi ſuſcita. Cum autem vidiſſet mulier Samuelem, exclamauit voce magna, & dixit ad Saul: Quare impoſuiſti mihi? Tu es enim Saul. Dixitque ei rex: Noli timere: quid vidiſti? Et ait mulier ad Saul: Deos vidi aſcendentes de terra, &c.* Conferamus nunc locũ iſtum ſacrorum oraculorũ, cum loco Homeri, Virgilij, Statij, Apolonij in Argonaut. & aliorum poetarum, perſpicuumque erit, totum ſtudium pythonicum fuiſſe in cultu Inferorũ, in excitandis animabus mortuorũ, aut verius Dæ-
C monũ in illarum forma; qui à necromanticis ad placitum alicuius, de futuris interrogarentur. Quod peſſimum cultum frequentiſſimum fuiſſe apud Iſraelitas, & Ieroſolymitanos Iſaias aperuit cap. 29. in quo ad Ieroſolymitas futuras ſtrages ac bella prædicit, quæ illis Deus immiſſurus erat, ob peſſima, & hæc turpia, dicens: *Humiliaberis, de terra loqueris, & de humo audietur eloquium tuum: & erit quaſi pythonis de terra vox tua, & de humo eloquium tuum muſſitabit.* hæc ibi propheta, ex
D quibus manifeſtum eſt: circa ſubterranea fuiſſe ſtudium, ac cultum illorum, qui pythones adibant. habuiſſe autem Hebræos multos pythones, atque in his plurimum ſtuduiſſe, ſacra manifeſtant loca in libris Regum, & alibi.

Remanet adhuc probandum, quod cultus iſte, quo Iſraelitæ Deos Inferos, ſeu Deos Manes, vt cum antiquis loquamur, venerabantur; in ſpeluncis, ac ſepulchris, lociſque humo defoſſa, haberetur. Stat verò pro nobis pulcherrimus Iſaiæ locus

 cap. 65.

cap. 65. qui Ierosolymitarum idolatriam redarguens, dicit: A *Populus qui ad iracundiam prouocat me, ante faciem meam semper: qui immolant in hortis, & sacrificant super lateres: qui habitant in sepulchris, & in delubris idolorum dormiunt: qui comedunt carnem suillam, & ius profanum in vasis eorum.* Quia enim vt Myrothecio quinto dicemus; mortuorum sepulchra in hortis à veteribus etiam Israelitis statuebantur; propterea propheta hortorum, ipsorumq. cultus meminit, dicunturque sacra facere in hortis, qui in sepulchris, vel ibidem defossa hu- B mo, super lateres sacra faciebant; quamobrem ab Israelitis pariter cultum idolorum Inferorum in scrobibus, & in locis subterraneis ethnicos accepisse liquido constet.

Genus altarium, qui Heroidibus ponebantur; quorum vsus apud ethnicos pro Dijs Terrestribus erat, Hebræos habuisse probatu difficilius videbatur. verum si diligenter, & ex veterum moribus sacra oracula considerentur; hos quoque habuisse ostendemus: dummodo ad memoriam reuocetur, Ter- C restribus Dijs in ipsa humo veteres sacra fecisse, vt ex Alexan. ab Alex. lib. 4. cap. 17. Rosin. lib. 2. antiq. Rom. cap. 2. Rhodigin. lib. 12. cap. 1. Festo, vt vidimus, Seruio honorat, & alijs veteribus Scriptoribus iam probauimus; quamobrem dixit Statius 4. lib. Thebaid.

> . . . . *Superat tamen agger in auras*
> *Pineus. hunc iuxta cumulo minor ara profundæ*
> *Erigitur Cereri.* D

& adeò terræ inhærebant in his sacrificijs, vt ara nulla ratione à terra eleuarent, sed in ipso solo hærentem imponerent; vt Eumeus apud Homerum lib. 4. Odyss. de quo dicit poeta:

> Οἱ δ' ὗν εἰσῆγον μάλα πίονα πενταέτηρον,
> τὸν μὲν ἔπειτ' ἔστησαν ἐπ' ἐσχάρῃ· οὐδὲ συβώτης
> λήθετ' ἄρ' ἀθανάτων (φρεσὶ γὰρ κέχρητ' ἀγαθῇσιν
> ἀλλ' ὅγ' ἀπαρχόμενος, κεφαλῆς τρίχας ἐν πυρὶ βάλλεν.

Ἀρχιό-

A Αἰγιόδοντος ὑὸς, καὶ ἐπεύχετο πᾶσι θεοῖσι.

vbi ſuper Eſcharam in nudo ſolo, dicitur Eumeum ſacrum feciſſe hoſpitalitatis gratia in excipiendo Vlyſſem. Quoties enim veteres hoſpites admittebant ad conuiuium; nequaquam id faciebant Numinibus non propitiatis; ſed ſtatim ac de conuiuio cogitabant, ſacra facere curabant. ſic enim illa interpretatur carmina:

Hi autem ſuem adduxerunt valde pinguem quinquennem,
B *Hunc quidem poſtea poſuerunt in foculo, neque ſubulcus*
Oblitus eſt immortalium (mentibus enim vtebatur bonis)
Sed hinc incipies, capitis crines in ignem iecit
Albos habentes dentes ſuis, & præcatus eſt omnes Deos.

quem locum non bene intellectum ab Alexandro videtur. eſt autem ἐσχάρα. non quidem craticula; ſed arula ſuper quam carbones nutriuntur: quibus ſacra facturi ceſpitē ex gramine, ſeu verbena apponunt, inquit, Alexander ab Alexandro. quo-
C rum conſuetudinem aduertens Virg. lib. 12. Æneid. dixit:

In medioſque focos, & Dijs communibus aras
Gramineas alij, fontemque, ignemque ferebant.
Velati lino, & verbena tempora vincti.

Non ſolum igitur ſuper aras, aut ſaxis, ſed in nuda quoque humo, in ipſis herbarum ceſpitibus ſacra facere, & Dijs Terreſtribus ſacrificia offerre ethnici conſueuere; quoties nimirum Nymphis, Dijs Marinis, Fluminibus, quos imagine hu-
D mana colere conſueuerunt, Dijs Siluarum, quos inter arbores venerabantur, & alijs huiuſmodi, inter quos lares quoque numerabantur; ſacrorum de cauſa hoſtias offerebant.

CAP.

A

CAP. LVI.

Deum non reſpuiſſe cultum in aris terreſtribus, monſtratur.

Ad loca Exodi 20. *Altare de terra facietis mihi, & offeretis ſuper eo holocauſta & pacifica veſtra, oues veſtras & boues in omni loco in quo memoria fuerit nominis mei.* 3. Reg. 8. *In die illa ſanctificauit rex medium atrij, quod erat ante domum Domini: fecit quippe holocauſtum ibi, & ſacrificium, & adipem pacificorum: quoniam altare æreum, quod erat coram Domino, minus erat, & capere non poterat holocauſtum, & ſacrificium, & adipem pacificorum.* & ad alia plura.

B

C

SATIS ex ethnicis ſacra in aris cognouimus, ad diuinas Litteras nos transferamus; vt eorum auctoritate probemus, ſacrorum cauſa, ſiluas ac lucos Iſraelitas habuiſſe, in quibus terreſtres Deos venerabantur. nullus itaque reperitur idololatriæ cultus apud ethnicos, quò non fuerint commaculati Iſraelitæ: vt ab his ſuperſtitiones accepiſſe gentes ſuſpicari poſſit. Nam vocabulum BAHAL, cuius frequens eſt in Scripturis mentio, vnius ſingularis Numinis nequaquã fuiſſe, certum eſt; ſed cõmune omnibus, quale apud nos eſt idoli vocabulũ; quod omnes falſos Deos ſignificat. qua de cauſa non ſolũ in numero ſingulari, ſed etiã in plurali Bahalim in Scripturis ſæpè legitur. quos quidem non ſolum in excelſis, ac montibus venerabãtur Iſraelitæ; ſed vbique ſicut & reliquæ gẽtes colere

D

non

A non ſunt veriti. ex multis ſacræ Scripturæ locis hoc perſpicuum eſt. nam cap. 4. lib. 3. Reg. vbi de regno Ieroſolymitano, & Tribu Iuda ſermo eſt, dicitur: *Aedificauerunt autem & ipſi ſibi aras, & ſtatuas, & lucos ſuper omnem collem excelſum, & ſuper omnem arborem frondoſam.* vbi duplici Idololatriæ genere, filij Iuda inuruntur; de cultu nimirum Deorum cœleſtium in excelſis, atque de cultu Deorum in planitie, & ſubter omnẽ arborem, ſub quibus Dij Terreſtres ab ethnicis B colebantur. & cap. 28. lib. 2. Paralip. de Achaz dicitur: *Ipſe eſt, qui adoleuit incenſum in Vallebenennom, & luſtrauit filios ſuos in igne, iuxta ritum gentium, quas interfecit Dominus in aduentu filiorum Iſrael.* ex quibus apparet, in turpiſſimo cultu exceſſiſſe humanum captum. Nam lib. 3. Regum dum recenſetur pietas, atque religio Regis Aſa, quantoque zelo Diuinum cultum promouerit, idololatrias Iſraelitarum referuntur, ac dicitur cap. 15. *Et fecit Aſa rectum ante conſpectum Domini, ſi-* C *cut Dauid pater eius: & abſtulit effeminatos de terra, purgauitque vniuerſas ſordes idolorum, quæ fecerant patres eius. Inſuper & Maacham matrem ſuam, amouit ne eſſet princeps in ſacris Priapi, & in luco eius, quem conſecrauerat: ſubuertitque ſpecum eius, & confregit ſimulachrum turpiſſimum, & combuſſit in Torrente Cedron: excelſa autem non abſtulit.* Priapum autem inter terreſtres, & Domeſticos Deos enumerari ab antiquis certa res eſt. Vt autem ſingula breuiter perſtringantur, ex locis ipſis di- D ſtinguendæ veterum Deitates erunt. nam Dij cæleſtes, vt dicebamus, in locis eminentioribus colebantur; præſertim ab Iſraelitis, at verò in vallibus Dij terreſtres. quo argumento Benadad vſus eſt; quando Iſraelem agreſſus, turpiter terga vertiſſet: *Dij montium ſunt, Dij eorum*, inquit, *ideò ſuperauerunt nos, pugnemus in campeſtribus, & obtinebimus eos.* hæc ſacer textus. Ex quo, quamuis plura loca adduci poſſent; ſufficiant tamen alterum ex 2. Paralip. cap. 28. adduxiſſe, vbi ſermo eſt

de

de Achaz Rege Iudææ, de quo dicitur: *Non fecit rectum in* A *conspectu Domini, sicut Dauid pater eius*. & parum infra: *Ipse est, qui adoleuit incensum in valle Benennom, obseruabat somnia, sectabatur auguria, maleficis artibus inseruiebat*. Ex quibus ad rem nostram faciunt; ea solum quæ dicuntur de cultu idolorum in vallibus; quibus cultum Deorum terrestrium, & sacra in aris terrestribus, vel in cespitibus facta significantur: iuxta cultum earum gentium, quæ idola colebant. & quamuis in sacris oraculis non sit hæc distinctio aræ ab altari, sed vocabu- B lo מִזְבֵּחַ quod sacrificatorium interpretari diximus; tam ara, quam altare significetur; tamen ex distinctione locorum, quæ ab Israelitis in cultu idolorum venerabantur; non solum cælorum astra, sed etiam terrestres deos, lucorum, fluminum, atque vallium ab Israelitis cultos fuisse, perspicuum est.

Elucidentur nonnulla sacrarum Scripturarum loca, ex quibus summum Numen, Deumque Optimum Maximum, ab aris & sacrificijs, quæ in humo nuda fiebant, nequaquam abhor- C ruisse subodoratur. pro his aris stat locus 20. Exodi, in quo Deus agens cum Moyse, de legibus seruandis ab Israelitica Republica, circa religionis ritus, sic illum alloquitur: *Altare de terra facietis mihi, & offeretis super eo holocausta, & pacifica vestra, & boues; in omni loco, in quo memoria fuerit nominis mei, veniam ad te, & benedicam tibi*. hæc ibi. Ex quibus non videtur prætereundum, quod quamuis terræ nomine, generali quodam vocabulo, Latinè comprehendantur ædificia omnia; D tam lateritia, quæ fiunt ex terra igne decocta; quam etiam lapidea, cum lapides terrea dicantur: non tamen ita hebraicè, qui textus hoc loco habet vocabulum *hadamah*: quod in Scripturis sacris nudam humum significat; non ædificiū aliquod. sic enim legimus in hebraico textu מִזְבַּח אֲדָמָה תַּעֲשֶׂה לִּי, hoc est, *Altare terram facies mihi*. ad quam etiam nudam humum, respicientes Septuaginta Interpretes, dixerunt: θυσιαστήριον ἐκ

γῆς

A γῆς ποιήσετέ μοι, καὶ θύσετε ἐπ' αὐτοῦ τὰ ὁλοκαυτώματα ὑμῶν. hoc eſt, *Altare ex terra*, vel verius *ſacrificatorium ex terra facietis mihi, & mactabitis ſuper illud holocauſta veſtra*. quaſi dicat, ſuper humum decernes locum ad ſacrum faciendum; & ſuper illum ſacrificabitis holocauſta veſtra. Ne quis verò putaret, quocumque in loco, Iſraelitis licuiſſe tale genus altaris conſtituere, ſubdit licere id, *in omni loco, in quo fuerit memoria nominis mei*, dicatur hebraicè בְּכָל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּר אֶת־שְׁמִי idest, *In* B *omni loco, in quo memorabor nominis mei*. Quod quidem ſacrificium ſibi gratiſſimum futurum, profitetur verbis expreſſis, dicendo ibidem: *Veniam ad te, & benedicam tibi*. Loca verò dicata memoriæ nominis Dei, in ſacris litteris dicuntur illa; in qua aliquando apud Patres, cõſtitutum fuerat altare ad cultum Dei, quod feciſſe Noe, Abraham ſæpiſſimè, Iſaac, & Iacob non raro legimus. In his igitur locis altaria extruere minimè licebat ex lege; ſed quoties ſacra habenda fuiſſent in Dei C cultum, poſita in nuda humo ara, id fieri licebat.

Explicatur iam locus primi Regum, in quo dicitur, Samuelem extruxiſſe altare, & obtuliſſe ſacrificia in Maſphat; cum Dei tabernaculũ ibi non haberetur; & tamen præceperat Deus Deut. 12. ne aliquo modo liceret offerre ſacrificia alibi, quam vbi Tabernaculum erectum haberetur. ſic enim dicitur: *Caue ne offeras holocauſta tua in omni loco, quem videris; ſed in eo quem elegerit Dominus in vna Tribuum tuarum offeres hoſtias,* D *& facies quæcumque præcipio tibi*. quod ſæpiſſimè repetitur in eodem capitulo: & tamen Samuel in Maſphath, & Dauid ad aream Ornan ſecus feciſſe legimus: non alia ſanè auctoritate fulti, niſi quia in his duobus locis, memoria erat diuini nominis, iam alias inuocati à Patribus; & ideò dicitur de priori, *Quia locus orationis erat in Maſphat:* & area Ornan Iebuſei fuiſſe in monte Moria ſcribitur: in illo videlicet monte; in quo Abraham Iſaac filium ſuum vnigenitum, ſacrificare Summo

Deo

Deo voluit; & à diuina apparitione, mons ille Moria dictus A fuit; ac proinde hæc facrificia Deo gratiffima fuiffe, liquido conftat.

Practicè adhuc ifta magis explicentur. etenim viuente adhuc Samuele, tunc certè quando iam populus Ifrael, nouo fœdere, fe ad diuinæ legis obferuantiam alligauerat; vt legitur 1. Regum cap. 7. atque cultus religionis Mofaicæ adeò vigere in populo Ifraelitico cœpit; vt dicatur: *Abftulerunt ergo filij Ifrael Baalim, & Aftaroth, & feruierunt Domino foli.* tunc B ædificaffe Samuelem altare Domino in Ramatha fcribitur; & populum confueuiffe facrificare in Bethel, vbi Tabernaculum non erat, fcribitur ibid. cap. 10. nam inter figna præfcripta Sauli à Samuele, regiæ electionis, hæc dantur: *Cumque abieris inde*, inquit Samuel, *& vltra tranfieris, & veneris ad quercum Thabor, inuenient te ibi tres viri afcendentes ad Deum in Bethel, vnus portans tres hædos, & alius tres tortas panis, & alius portans lagenam vini.* Cum autem in Bethel, diuinum altare C non effet; certum fieri debet; non fuper altare; fed fuper aram in Bethel facrificare licuiffe; in ipfa nimirum humo: iuxta illud Exo. 20. quia in eo loco memoria erat diuinæ apparitionis, & Numinis à Iacobo vifi, vt in facra Genefi legitur. conftat igitur ab aris Deum in facris nequaquam horruiffe. Quamuis verò trium hoftiarum numerus de quibus ibi loquitur; cultum religionis in Bethel præclarè aperiat: vt ambigendi locus in his, cuicumque auferatur, audiatur Iofephus lib. 6. an- D tiq. cap. 5. qui referens prædicta verba Samuelis ad Saulem ait: τούτον δὲ ἔςαι σημεῖον σοι, ὅτε βούλομαι προγινώσκειν· ὅταν ἀπέλθῃς ἐντεῦθεν, καταλήψῃ τρεῖς ἀνθρώπους ἐν τῇ ὁδῷ προσκυνήσοντας τῷ θεῷ πορευομένους εἰς βεθῆλα. hoc eft, *Hoc autem erit tibi fignum, quo poteris hoc præcognofcere: quando abieris hinc, reperies tres homines in via euntes in Bethel, vt offerant Deo.* Locus igitur erat Bethel adorationis & religionis, licet ibi altare non effet.

Lux

A Lux hinc hauritur pluribus ſacræ Scripturæ locis, præſertim cap. 8. lib. 3. Reg. in quo numerus hoſtiarum, & victimarum innumerabilis, atque incredibilis legitur: & cum altare æneum, quod fecerat Moyſes, nequaquam eſſet capax hoſtiarum, in Templi dedicatione iuſſu Regis mactatarum, Salomonem in ipſa humo ſacra fieri iuſſiſſe legimus 3. Regum 8. ſic enim ait: *In die illa ſanctificauit Rex medium atrij, quod erat ante domum Domini. Fecit quippe holocauſtum ibi, & ſacrificium,*

B *& adipem pacificorum: quoniam altare æreum, quod erat coram Domino, minus erat, & capere non poterat holocauſtum, & ſacrificium, & adipem pacificorum.* hæc autem nulla de ratione, niſi qua diximus ex cap. 20. Exodi, licuiſſe manifeſtum eſt. Cultum terreſtrium Deorum, ex ſuperſtitionibus Hebræorum manaſſe, ex ſacris oſtendimus litteris.

Ab eiſdem cæleſtium Numinum cultus proceſſit. nihil enim hi prætermiſerũt, quo Deum irritarent; Numina ſibi in cæle-

C ſtibus ſyderibus effingentes, & ad hæc religiosè colenda, montium excelſiora eligentes. Romanis ara maxima, Herculi dicata, in Circo conſtituta viſebatur; de cuius religione plura Alexander ab Alexan. & antiquiora ac certiora apud Macrobium habentur lib. 3. Saturn. cap. 6. quæ ideò maxima dicebatur, non ſolum quia prægrandis, ſed etiam quia in ſublimi & excelſo loco poſita erat. Nos tamen ab ara maxima, & excelſa idololatrarum, ad ſacra redeuntes oracula, nihil magis

D curæ fuiſſe Iſraëlitis reperiemus; quam ad faciendum ſacra loca excelſa eligere. quam ob cauſam Carmelum venerabatur, ſicut habetur ex 3. Reg. 18. Salomonem quoque mulierum amore captum in excelſis templa conſtruxit, ſacrificiaque obtulit; ſicut etiam plures alij fecere, qui Reginis Iſraeliticis blandiebantur conſtat. 3. Reg. cap. 11. legitur: *Tunc ædificauit Salomon fanum Chamos idolo Moab in monte, qui eſt contra Hieruſalem, & Moloch filiorum Ammon, atque in hunc modum*

fecit

fecit vniuersis vxoribus suis, quæ adolebant thura, & immolabant A
Dijs suis. Quamobrē sæpissimè sacra oracula, de Israelitis conqueruntur, quod colerent militiam cælorum: nimirum Solem, Lunam, & reliqua astra, quæ militiæ cælorum nomine appellantur; vt videre est Deut. 17. & quod hunc cultū in locis eminentioribus illis exhiberent; atque in montibus, collibus, excelsissimisq. locis, altaria Idolis erecta, atque consecrata haberent. propterea 4. Reg. 21. dicitur de Manasse: *Conuersusque est, & ædificauit excelsa, quæ dissipauerat Ezechias pater* B
eius, & erexit aras Baal, & fecit lucos; sicut fecerat Achab Rex Israel, & adorauit omnem militiam cæli, & coluit eam, extruxitque aras in domo Domini, de qua dixit Dominus: In Hierusalem ponam nomen meum, & extruxit altaria, vniuersæ militiæ cæli in duobus atrijs templi Domini.

Adeò verò debacchati sunt Israelitæ in eminentioribus montibus, cælestia numina colendo; vt cum templa adire eis vetaretur; in proprijs domibus super tecta altaria erigerent; sa- C
craque Dijs Superis facerent. Sic enim legitur Ierem. 19. *Et erunt domus Ierusalem, & domus Regum Iuda, sicut locus Topheth immundæ: omnis domus in quarum domatibus sacrificauerunt omni militiæ cæli, & libauerunt libamina Dijs alienis*. Sic etiam Sophon. 1. cōminatur Deus, se vlciscendū de Ierosolymitis, qui super tecta adorant militiam cæli: *Et extendam manum meam,* inquit, *super Iudam, & super omnes habitantes Ierusalem; & disperdam de loco hoc reliquias Baal, & nomina ædituorum cum* D
sacerdotibus, & eos qui adorant super tecta militiam cæli. & Leuit. 26. comminatur Deus populo; si non permanserit in obseruantia mandatorum ipsius; se destructurum excelsa illorum. *Destruam excelsa vestra,* inquit, *& simulacra confringam*. Nihil autem frequentius in sacris litteris legitur; quam hæc excelsa, in quibus filij Israel idola colebant. quamobrem si altaria dicta fuere, quasi altæ aræ, vt vidimus, & hæ Dijs Superis

peris

A peris erigebantur, atque dicabantur. Iure igitur optimo illa tantum ara, in quo Deo Optimo Maximo, Vero Deo, & Soli Deo, Numini omnium Numinum Supremo, ſacrificium offerebatur; verè, ac propriè altare appellanda erit; tum ab altitudine materiali, tum etiam ab excellentia Numinis: multo ſanè verius, quam alia quæcumque Numinibus imaginatis erecta; vt ſuperſtitiosè his victimæ mactarentur, ac concremarentur. De huius ſupremi Numinis ſolummodo altare, & B conſecratione illius loquimur. licet etiam ab alijs altarium generibus, nobis nequaquam abſtinendum ſit: nimirum ab his, quæ fœderum cauſa erecta legimus in Scripturis ſacris, de quibus ſtatim dicemus: ſicut etiam de altaribus erectis in cultum & religionem, nobis agendum erit: ac etiam de altaribus, quæ amicitiæ cauſa erigebantur: ſimulque de portatilibus, & non ſtabilibus ac firmis altaribus, quale erat quod in Tabernaculo Domini erexerat Moyſes, de cuius conſecra- C tione præcipuè tractamus: & huius altaris occaſione, illa omnia conſideranda erant; locaque non pauca ſacrorum oraculorum è latebris antiquitatis in lucem prodibunt. & ſi quid ex Ethnicis in medium afferentur; non quaſi Ethnica, ſed vt illorum furta aliquando ad verum cultum reuocentur; dum ſacris ſaltem oraculis lucem afferunt; intelligentiamque noſtram quaſi coacta iuuant.

D

A

CAP. LVII.

Altaria fœderis explicantur.

Illustratur locus Deuter. 27. *Quando ergo transieritis Iordanem, erigite lapides, quos ego hodie præcipio vobis in monte Hebal, & leuigabis eos calce: & ædificabis ibi altare Domino Deo tuo de lapidibus, quos ferrum non tetigit, & de saxis informibus & impolitis: & offeres super eo holocausta Domino Deo tuo, & immolabis hostias pacificas, comedesque ibi, & epulaberis coram Domino Deo tuo. Et scribes super lapides omnia verba legis huius planè & lucidè.* & ad alia plura.

B

C

LATISSIMVS est campus, simulque innumerābilibus plenus scopulis, vbi veterum altarium explicationem aggredimur: quapropter vt singula breuiter perstringantur, eorundem materiam, & vsum cum forma, enucleanda, atque inuestiganda censuimus; vt postmodum fœlicius, atque facilius, eorumdem altarium consecrationem & Consecrationis ritus elucidentur [1]. Distinguendum igitur duximus primo, in altaribus portatilibus, atque altaribus firmis, quæ lapidea erant, & in templo aliquo, vel in atrijs templorum collocabantur, vt si quando illi Numini sacrum facere contigisset; in eo, & non alibi sacrum fieret. Ex his autem altaribus, quæ stabilia apud veteres Ethnicos dicebantur; super quæ etiam proprijs Numinibus, superstitiosa sacra, facere Ethnici non verebantur: quædam in veteribus

D

A ruinis, ac lapidibus & Nummis visuntur; veluti mediæ columnæ, ad solius, vt puto, thuris vsum erectæ; solo enim thure multoties Ethnicos sacra fecisse, Sanctorum historiæ, ac etiam Scripturarum loca plurima clarè ostendunt. Cum enim mediæ illæ columnæ hostiarum capacia non sint; perspicuum est, potius in his litatum sanguine & incenso fuisse; quam hostijs integris sacrum factum: atque potius appellandas fuisse titulos, quam propriè altaria. sed de his, deque illorum forma, atque materia satis.

B Altaria quæ ex diuinis oraculis nobis exhibentur; nostra oratio quærit: non quidem altaria Abelis, Caini, Noe, aut aliorum veterum Patriarcharum, qui sacra, Deo cultus causa, ante latam legem fecerunt; de quibus postmodum statim à nobis agetur: sed tantum nunc de his, quæ Numini supremo erecta fuere, vel erigenda traduntur in sacris oraculis pactorum, ac fœderum causa: illa nimirũ quæ stabilita fuerunt ab aliqui-

C bus, vt pacta, fœdera, conuentionesque fœderum, ac pactorum stabilirentur, veluti Numine propitiato & teste, conuenta, atque firmata.

Aduertendum autem erit, vt reliqua intelligantur, idem in sacris oraculis significare testimoniom multoties, ac fœdus: qua de causa Tabernaculum, quod dicitur fœderis; etiam testimonij Tabernaculum appellatur: sic etiam Arca, quæ dicitur Testamenti, etiam Arca Testimonij appellatur, ac etiam

D Arca fœderis. Testimonium, ex conscriptis verbis aliquid appellatur, quæ vel ibi seruarentur, vel in fœdere prolata, vel adducta cum essent, in testimonium alicuius cõfœderationis, aut pacti initi inter aliquos: quamobrem illud in quo verba, vel scripta, vel seruata habebantur, testimonium appellabatur. Fœdus & pactum actio paciscendi dicitur: & quia in Arca fœderis, siue Testimonij leges in tabulis duabus, digito Dei scriptæ seruabantur, & liber etiam reliquarum legum sangui-

ne aspersus habebatur; in quo populus ad obseruantiam illarum legum se alligabat; & de illis cum Deo paciscebatur: propterea tam Arca illa, quam Tabernaculum fœderis appellabantur. A

Est autem fœdus, quod à fide, siue ferienda pœna, vt alij volunt, deriuabatur; idem quod pactum, vt communiori vocabulo solet dici: *Pactum autem est duorum consensus, atque conuentio*, inquit Vulpianus, ff. de pollicit. l. prima, & Cicer. 2. de inuent. ait: *Pactum est, quod inter aliquos conuenit, quod iam ita iustum putatur, vt iure præstari dicatur*. Quia igitur in fœdere conuentio requiritur, propterea Iurisconsulti, *pacta conuenta* hæc vocant, quia vt Cicero in libris Rhetoricorum loquitur, ex solo conuentu valent, l. 7. §. pacta, ff. de pactión. & alibi etiã teste Barnab. Brisson. lib. 14. de verbor. significat. vel dicamus, & forte rectius; fœdus aliquod initum inter duos, dici pactum conuentum, ad differentiam pacti nudi, cui non adhibetur conditio, neque causa, quare tales se obligent, atque in sola promissione verborum robur habet; à qua promissione vnusquisque iure recedere potest, quoties libuerit. at non ita in pactis conuentis; nam posita conditione, aut causa propter quam conueniunt partes, iam pactum, de iure ad obseruantiam, paciscentes ligat in foro fori. Tria igitur necessario requiruntur, in quocumque fœdere ritè contracto: causa nimirum, ob quam alter alteri se obligat: debet exprimi id, ad quod vnusquisque se obligat; & conditionem etiam explicari, secundum quam quisque se obligat. Ex qua fœderum ratione, ius in partibus consurgit, vt nulli illorum à conuentis recedere liceat: nisi fœderum transgressores censeri velint. B C D

Vt autem fœdera firma forent; vetus consuetudo fuit, tam Ethnicorum, quam etiam Israelitarum, necnon etiam eorum qui ante Moysem vixerunt; quoties pacta aliqua inirent, sacra

alta-

A altaria erigere, vbi erecta non fuiſſent; ſacrificia adhibere; nec ſolum ſacra facere, ſed etiam Numina euocare, vt teſtes eſſent eorum, in quibus paciſcentes conueniebant: de quorum fœderum forma in ſequenti Myrothecio, Deo dante, fuſius tractabitur. Innumerabilia ſunt Poetarum, Scriptorumque veterum loca; ex quibus quod dicimus, probari poteſt. vbique enim legimus, tam apud Liuium, quam Homerum, Virgilium, Polybium & alios, in fœderibus ſanciendis, hoc ſer-

B uaſſe Ethnicos: ſacra nimirum facere, & ad ſacra altaria fœdera contraxiſſe. Eſt autem locus Euripidi in Tragœd. ſupplices, in qua fœdus perpetuum, inter Theſeum Regem Athenarum, & Adraſtum Regem Argiuorum, firmatum legimus: feriendi fœderis, hanc formam Mineruam Theſeo præſcribit, dicens:

ἐν ᾧ δὲ τέμνειν χρὴ σφάγια σ' ἄκουέ μου·
ἔστι τρίπους σοὶ χαλκόπους εἴσω δόμων
C *ὃν Ἰλίου ποτ' ἐξαναστήσας βάθρα*
σπουδὴν ἐπ' ἄλλην Ἡρακλῆς ὁρμώμενος
στῆσαι γ' ἐφεῖτο πυθικὴν πρὸς ἐσχάραν
ἐν τῷ δὲ λαιμοὺς τρεῖς τριῶν μήλων τέμων
ἔγγραψον ὅρκους τρίποδος ἐν κοίλῳ κύτει.

In quibus Minerua, Theſeum adducere tripodem ſacrificialem admonet; qui apud Troiam celebris quondam fuerat; ſuper quod ſacris factis, fœdus perpetuum firmabatur, cum Argiuis Mineruæ monitu. ſic enim illa Euripidis carmina in-

D terpretantur.

In quo autem cædere oporteat te hoſtias, audi me:
Eſt enim tibi tripos æneus intra domum,
Quem quondam Ilijs ſedibus euerſis;
Ob ſtudium alterius negotij Hercules feſtinans,
Conſtituere mandauit ad Pyticam aram.
In hoc ſecans tria, trium ouium guttura
Inſcribe iuſiurandum, in caua ſuperficie tripodis.

Sed ne à sacris nostris litteris discedamus, Genes.cap.31.cum A Iacob persequeretur à socero Laban; atque conciliatis animis, armisque depositis, in perpetuũ fœdus, amicitiamque firmandam consensissent; non solum sacris factis fœdus inijsse dicuntur; sed altare illos statuisse in testimonium initi ab se pacti, de quo multa ibi. & tandem sic, *En tumulus hic, & lapis quem erexi inter me, & te,* inquit Laban, *testis erit; tumulus, inquam iste, & lapis sint in testimonium; si autem ego transiero illum, pergens ad te, aut tu præterieris, malum mihi cogitans. Deus* B *Abraham, & Deus Nachor, iudicet inter nos, & Deus patris eorum. Iurauit ergo Iacob per timorem patris sui Isaac, immolatisque victimis in monte, vocauit fratres suos, vt ederent panem.* idest, vt comederent conuiuium sacrum, quod super tumulum illum Deo obtulerant.

Magis ad rem nostram facit, quod cap.23. Exodi legitur; in quo Deus agit, de conscribendis, atque ordinandis legibus, pro Israeliticæ Reipublicæ optimo regimine, quas si populus Is- C rael seruauerit, & custodierit leges, eidem regionem Chananæorum, atque victoriam de hostibus promittit: & præter conditionem præscriptam de legibus seruandis, modum quoque scribit, quo se ista facturum spopondit: nimirum se quidem eiecturum illas gentes, non tamen id facturum statim, ne terra desoletur, sed paulatim. Præscribit etiam terminos, ac fines regionum, quas Israelitis dare constituit; ne fortè aliquid vltra ipsi prætenderent: quas leges, & promissiones acce- D ptauit populus, dicens cap.24. *Omnia verba Domini faciemus.* hoc est, omnes promissiones illius, sub eas quas posuit conditiones acceptamus. vt autem fœdus hoc inter Deum, & populum initum firmum esset, altare erigitur. sic enim legitur cap. 24. *Scripsit autem Moyses vniuersos sermones Domini, & mane consurgens ædificauit altare ad radices montis, & duodecim titulos per duodecim tribus Israel.* & infra ceremonias fœderis aperiens

iuxta

A iuxta illorum temporum formam, *Tulitque Moyses dimidiam partem sanguinis, & misit in crateras; partem autem residuam fudit super altare. Assumensque volumen fœderis legit, audiente populo; qui dixerunt omnia quæ locutus est Dominus faciemus, & erimus obedientes.* Hæc est secunda ratificatio obligationis populi Israelitici cum Deo: in qua qui consensum præstabant in fœdere, victimarum sanguine fędabantur. & ideò subdit textus: *Ille autem* (supple Moyses) *assumptum sanguinem respersit* B *in populum, & ait: Hic est sanguis fœderis, quod pepigit Dominus vobiscum super cunctis sermonibus his.* quod nimirum, iuxta omnia quæ Dominus spopondit vobiscum, certissimè faciet; nec à promissis deficiet.

Cum igitur populus Israeliticus, diuinis statutis ea lege se alligasset; quod in regiones Chananæorum, ac reliquarum nationum possessor fieret: statim atque illum Deus immisit, initi cum populo fœderis confirmationem exquirit: vt populus C Israeliticus intelligeret; Deum iam quæ spoponderat perfecisse; ac propterea se iam ad obseruantiam diuinarum legum alligari, quibus in Oreb se obligauerat; atque propterea minimè populo Israelitico iam licere, à præceptis Diuinis, statutis, ac legibus recedere. hoc autem altare confœderationis, seu confirmationis fœderis iam initi, iussit Deus erigi Deuteron. cap. 27. dicens: *Quando ergo transieritis Iordanem, erigite lapides, quos ego hodie præcipio vobis in monte Hebal, & leuigabis eos cal-* D *ces, & ædificabis ibi altare Domino Deo tuo de lapidibus, quos ferrum non tetigit, & de saxis informibus, & impollitis, & offeres super eos holocausta Domino Deo tuo, & scribes super lapides omnia verba legis huius, planè & lucidè.* quia verò Deus se Exodi 19. promiserat accepturum Israeliticam gentem in suum populum, dicens: *Si ergo audieritis vocem meam, & custodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis, mea est enim omnis terra. & vos eritis mihi in regnum Sacerdotale, &*

gens sancta. Propterea statim, ac Deus præceptum illud de ædificando altare refœderationis Deuter. 27. dedit, subditur in textu: *Dixeruntque Moyses, & Sacerdotes Leuitici generis ad omnem Israelem: Attende, & audi Israel: Hodie factus es populus Domini Dei tui, vt audias vocem eius: & facies mandata, atque iustitias quas ego præcipio tibi.* Obseruandum est autem illud *hodie*, non solum stare pro die illa particulari, in qua Deus hoc iussit, aut pro die illa, in qua Moyses populum alloquutus est; sed etiã pro die in qua tale altare reconfœderationis, & renouationis pacti erectum fuit, vt legitur Iosue 8. tunc enim & non antea, cælestis benedictio concessa fuit his, qui Dei statuta obseruassent; & maledictio inflicta est in eos, qui præuaricatores legis à Deo traditæ extitissent. Quia enim Deus fœderis sponsionem adimplesse minimè dicebatur, quousque vltra Iordanem populum transmisisset; tunc tantum & non antea illos obligari voluit; atque hac de causa, erigi altare reconfœderationis ipso in vestibulo terræ, ac regionis Chananæorum mandauit.

Pactum igitur tribus vicibus inter Deum & populum initum cognoscimus: toties pariter altaria fœderum cãsa erecta leguntur; Deumque semper egisse de populo introducendo in regiones Chananæorum, & reliquarum gentium: hacque posita conditione, populum vice versa promisisse Deo, obseruantiam legum latarum. semel & primò in Oreb fœdus initum legimus: iterum antequam Moyses moreretur in terra Moab; quo etiam tempore, renouandi fœderis causa, sacrificia à Moyse iussa fuerunt. de quibus dicitur Deuteron. cap. 29. *Hæc sunt verba fœderis, quod præcepit Dominus Moysi, vt feriret cum filijs Israel in terram Moab, præter illud fœdus, quod cum eis pepigit in Oreb:* deinde beneficia, quæ populo Deus impenderat in deserto, eidem ad memoriam reuocatur, & subditur: *Custodite ergo verba pacti huius, & implete ea, vt intelligatis vniuersa*

A *uersa quæ facitis. Vos statis hodie cuncti coram Domino Deo vestro, Principes vestri, & Tribus, ac maiores natu, atque Doctores, omnis populus Israel.* & infra: *Vt transeas in fœdere Dei tui, & in iureiurando quod hodie Dominus Deus tuus percutit tecum: vt suscitet te sibi in populum; & ipse sit Deus tuus, sicut loquutus est tibi, & sicut iurauit Patribus tuis Abraham, Isaac, & Iacob. nec vobis solis ego hoc fœdus ferio, & hæc iuramenta confirmo; sed cunctis præsentibus & absentibus.* Quod fœdus tertio renouatum B à filijs Israel fuit, Moyse defuncto, sub ducatu Iosue, vt habentur cap. 8. libri ipsius. Victimæ verò, atque hostiæ ibi oblatæ scribuntur: & quidem non alia de causa offerebantur; quam ea qua iusserat Deus Deuter. 27. fœderis nimirum firmandi causa, vt ibi declarauimus. Quia verò diuinæ leges, illi Reipublicæ traditæ, statuta, atque decreta illius, fœderibus his firmabãtur: propterea quoties de diuina lege in sacris litteris est sermo, toties verba fœderis appellatur: & quoties in eisdẽ le- C gibus præuaricasse populum, in sacris oraculis scribitur; toties etiam fœdus violasse dicitur: sicut etiam eadem loquendi frasi seruata, quotiescumque populus, trãsgressionum pœnitens, ad Deum reuerteretur; fędus cum Domino renouasse illa conuersio appellatur: vt sæpissimè in libris Iudicum, Regum, & aliorum in sacra Scriptura legitur.

Prætereunda non est forma, & scriptura fęderum, vt firma essent; quam Theseum Minerua docuit apud Euripidem in D loco citato; in quo de stabiliendo fędere perpetuo, vt diximus, inter Athenienses & Argiuos agebatur: scriptura verò fęderis, ea ratione exaranda videbatur; vt perpetuitatem haberet; & à fędere recedendum, partibus licere minimè putaretur. de qua scripturæ firmitate ita Euripides loco citato.

ἐν τῷδ' δὲ λαιμοὺς τρεῖς τριῶν μήλω τεμὼν
ἔγγραψον ὅρκους τρίποδος ἐν κοίλῳ κύτει
κἄπειτα σῴζειν θεῷ δὸς ᾧ Δελφῶν μέλει

μην-

μνημεῖα θ' ὅρκον μαρτύρημα θ' Ἑλλάδι.

Iubet igitur Minerua ſuper altare illud, ſuper quod ſacra habebantur; ſanguine ipſarummet victimarum fęderis forma, ac iuramenti vtriuſque partis, & conditiones exarari; vt verba illa ſcripta ſuper tripodem, in monumentum ſempiternum ſanciti fęderis eſſent. ſic enim Euripidis carmina Græca iam poſita interpretantur.

In eo ſecans tria guttura trium ouium,
Inſcribe iuſiurandum in caua ſuperficie tripodis,
Deinde des ſeruandum Deo; qui Delphis præſidet,
Vt ſit & monumentum fœderis, & teſtimonium Græciæ.

Hac veteris ſcripturæ forma, qua fędera ſanciebantur, ac firmabantur; vt puto, facile ſoluitur quæſtio, quam habent Scripturæ ſacræ interpretes, in loco Deuter. 27. in quo quærunt, quid fuerit ſcriptum in altare illo, quem Moyſes Dei iuſſu, tranſacto Iordane filios Iſrael erigere præcepit: & in cap. 8. Ioſue erectum legimus. Rabbini, ex Talmud, integros quinque libros ibi inſcriptos ſunt qui dicant; alij legis ſacræ compendium ſcriptum tradunt: decem tantum præcepta in altari exarrata fuiſſe, dixit Lyran. cum aliquibus Hebræorum. Deuteronomium tantũ Abulen. quæſt. 1. cap. 27. Deuter. & quæſt. 27. & 28. in cap. 8. Ioſue, ſcriptum in altari voluit, quod etiam Serarius approbat quæſt. 21. in illo capite.

Aliquam iſtarum ſententiarum, verum ſacræ Scripturæ ſenſum attigiſſe, mihi dubium eſt; quamobrem arbitror non quidem ſuper calcem, qua leuigatum fuit altare, verba fœderis ſcripta fuiſſe; ſed in ſumma altaris ſuperficie, in foculo ipſo verba fœderis tantum ſcripta fuiſſe; quo populus Iſraeliticus fatebatur ſe terram Chananæorum poſſidendam accepiſſe à Domino; ac propterea ad obſeruantiam legum à Deo præſcriptarum, omnino cum ſuis poſteris obligari. nec coniecturam hanc puto vacare teſtimonio ſacrarum litterarum. ſic

enim

A enim ſcribitur Deuter.27. וְכָתַבְתָּ עֲלֵיהֶן אֶת־כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת hoc eſt, בְּעָבְרֶךָ לְמַעַן אֲשֶׁר תָּבֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ *Et ſcribes ſuper illis*, ſcilicet lapidibus altaris, *omnia verba legis huius:* & explicans quid ſit id, quod ſcribere debeat, & quænã hæc lex, ſubdit: *Propter quod ingrediaris terram, quam Dominus Deus tuus dat tibi*. hoc eſt, qui te ductor fuerit declarabis; vt poſſes hanc regionem poſſidere: & qua conditione illuc veneris, nimirum hac, vt cuſtodires mandata data tibi à Deo B in Horeb. itaque non dixit Moyſes ibi ſcribendam legem Domini; neque dixit legem abſolutè; ſed dixit ſcribenda verba legis huius. nam particula demonſtratiua הַזֹּאת coarctat nos ad illa verba præſentia: & alibi ad Deuteronomium, aut ad compendium legis, aut ad decem præcepta, nos abire non permittit. Et quamuis dicat Ioſue deſcripta fuiſſe ſecundas leges Moyſi, per quam multi intelligunt Deuteronomium: ego verbum illud הַשֵּׁנִית non de ſecunda lege, quæ nullibi habe-C tur, ſed de fœdere, quod ſecundo fuit initum à populo, locum intelligerem. Nam primum fœdus ſcriptum legimus in libro Exodi 24. ſecundum verò in hoc altari, & non alibi: in quo fœdere Deus regiones Canahan filijs Iſrael poſſidendas dare promittebat: & hic filij Iſrael illius legibus alligabantur, iuxta à Moyſe præſcriptas fœderis leges. Fuit autem calce linitum altare; non verba fœderis exarandi cauſa, ſed ad perpetuitatem altaris, quod deſtruendum poſt ſacra minimè fuiſſet; immò ad D perpetui fœderis, & obligationis monumentum, perpetuò ſeruandum. viderint alij, quæ rationabiliora in hac difficultate cenſeantur.

CAP.

A

CAP. LVIII.

Amicitiæ, communisque religionis altaria monstrantur.

Ad loca Iosue 22. *Ecce altare Domini, quod fecerunt patres nostri, non in holocausta, neque in sacrificium, sed in testimonium nostrum ac vestrum.* B
Illustratur locus 3. Reg. 18. *Et accedente ad se populo, curauit altare Domini, quod destructum fuerat. Et tulit duodecim lapides, iuxta numerum tribuum filiorum Iacob, ad quem factus est sermo Domini, dicens: Israel erit nomen tuum. Et ædificauit de lapidibus altare in nomine Domini.* & ad alia plura. C

ALIVD altare erectum legimus in sacris oraculis, non solum fœderis, sed etiam amicitiæ causa: nimirum vt communem religionem, aliqui profiterentur, in communitate erecti altaris. Exordium hinc fortasse habuit Ethnicorum ceremonia illa, Numina euocandi, quoties hostili manu, aliquas regiones aggredi vellent: D tunc enim illis ipsis Numinibus, quæ ab incolis illius Regni, aut illius Prouinciæ, aut ciuitatis coli cognouissent; augustiora templa, sublimiora altaria, magnificentioraque sacra spondebat Consul. *Erat enim vetus mos*, inquit Alexan. ab Alexan. lib. 6. cap. 4. *vt in vrbium obsidione, vbi ad vltimam dimicationem ventum esset, tutelares Deos, sub quorum præsidio vrbs foret, certo carmine & verbis conceptis euocarent; templaque*

A *que ampliora, & solemnes aras illis promitterent, nefas opinati, Deos vrbium Præsides, vrbe hostiliter direpta, velut mancipia captiuos habere*. Seruatum id legimus à M. Furio Camillo in Veientana expugnatione, teste Tit. Liu. lib. 5. de quo ita ille: *Tum Dictator auspicato egressus, cum edixisset vt arma milites caperent: tuo ductu, inquit Pythice Apollo, tuoque Numine instinctus, pergam ad delendam vrbem Veios; tibique hinc decimam partem prædæ voueo. Te simul Iuno reginam, quæ nunc Veios co-* B *leris, precor, vt nos victores in nostram, tuamque mox futuram vrbem sequare: vbi te dignum amplitudine tua templum accipias, hæc precatus, &c.* Communitate namque religionis, amicitiam Deorum forte mereri veteres existimabant; & vt coniũctionem, amicitiamque cum his, vel illis populis profiterentur, similibus Deorum aris, & communicatione Numinum eam testabantur. Hac enim de causa, Numinum, altarium, templorum, ac rituum, infinitam multitudinem Romanus C Populus agnouit. nec desunt Poetarum Scriptorumque loca, quibus ex veteri consuetudine id probatum agnoscatur.

Verum ad sacra oracula nos conferamus. nam Iosue cap. 22. Rubenitis & Gaditis, atque dimidiæ tribui Manasses, hæreditaria præscripta regione, quam incolerent vltra Iordanem; hi ipsi altare erexerunt, tumultus & seditionis causa in toto Israel; Summi Numinis zelantes religionẽ & cultum: ad quos cum reliqui filij Israel legationem misissent, vt ab eis ratio D erecti altaris sciscitaretur: amicitiæ tantum causa, & in testimonium communis religionis, cum reliquis tribubus Israeliticis, illud se erexisse dixerunt; vt in eo capitulo scribitur his verbis: *Extruamus nobis altare, non in holocausta, neque ad victimas offerendas*, inquiunt, *sed in testimonium inter nos, & vos, & sobolem nostram, vestramque progeniem; vt seruiamus Domino, & iuris nostris sit offerre holocausta & victimas, & pacificas hostias: & nequaquam dicant cras filij vestri, filijs nostris:*

Non

Non eſt vobis pars in Domino. quod ſi voluerint dicere, reſpondebunt eis: Ecce altare Domini, quod fecerunt Patres noſtri non in holocauſta, neque in ſacrificium, ſed in teſtimonium noſtrum, ac veſtrum. A

Eſt etiam locus, erectionem altaris amicitiæ cauſa indicans, 4.Reg.cap.16. in quo Achaz, vt defenderet ſe à Rege Syriæ, & à Phacea Rege Iſrael, qui eum obſederant; iunctus eſt amicitia cum Theglathphalaſar Rege Aſſyriorum, cui munera miſit; cui etiam in Damaſcum occurrit, vt de belli ratione cũ illo ageret. vt verò quam amicè ei coniunctus eſſet, ſignificaret; Hieroſolymis erigi altare iuſſit, ſimile illi, quem apud Damaſcum in ſacris Theglathphalaſar viderat. ſic enim dicitur: *Perrexitque Rex Achaz in occurſum Theglathphalaſar regis Aſſyriorum in Damaſcum: cumque vidiſſet altare Damaſci, miſit Rex Achaz ad Vriam Sacerdotem exemplar eius, & ſimilitudinem, iuxta omne opus eius: extruxitque Vrias Sacerdos altare, iuxta omnia quæ præceperat Rex Achaz de Damaſco. Cumque veniſſet Rex de Damaſco, vidit altare, & veneratus eſt illud: aſcenditque & immolauit holocauſta, & ſacrificium ſuum, & libauit libamina, & fudit ſanguinem pacificorum, quæ obtulerat ſuper altare.* Nec in his impietatibus Rex impijſſimus quieſcens, ſacrum etiam altare à Salomone conſtructum de loco, & de templo Domini remouere mandauit. Præterea vt in nullo alio altari ſacrificia, atque populi libamina offererentur à Sacerdotibus edixit; niſi ſuper hoc quod ipſe erigi iuſſerat. qua verò de cauſa illud fecerit, dicit ſacer textus: *Muſach quoque Sabbathi, quod ædificauerat in templo, & ingreſſum Regis exterius conuertit in templum Domini, propter Regem Aſſyriorum.* Amicitiæ itaque Regis Aſſyriorum cauſa, hoc altare erectum fuit à Rege Achaz, quod nequaquam eis licebat. B C D

Amicitiæ etiam, & communis religionis teſtem, altare quod antiquitus ante Eliam erectum in Carmelo fuerat, ſubodorari poſſet.

A posset. sic enim legimus: *Et accedente ad se populo, curauit altare Domini, quod destructum fuerat, & tulit duodecim lapides, iuxta numerum Tribuum filiorum Iacob, ad quem factus est sermo Domini, dicens, Israel erit nomen tuum. & ædificauit de lapidibus altare in nomine Domini, fecitque aquæductum quasi per duas aratiunculas in circuitu altaris, & composuit ligna, diuisitque per membra bouem, &c.* Ex quibus diligenter obseruare oportet, duorum hìc altarium sacram Scripturam meminisse, B quæ fuere erecta in honorem Dei. de priori dicitur, *Et accedente ad se populo, curauit altare Domini, quod destructum fuerat.* Posterius altare ibidem, ab Elia in honorem Dei erectum cõstat; cum subditur: *Et tulit duodecim lapides iuxta numerum filiorum Iacob.* & reliqua, vt ibi habentur in loco citato. de priori nunc nobis est sermo, ex quo posteriora aperiuntur. De illo igitur dicitur, *& curauit*, legit hebraicum exemplar וַיְרַפֵּא *viairapeh*, hoc est, *& medicauit*; quibus respondent, C quæ in Græco exemplari habentur, καὶ ἰάσατο, quod verbum est Medicorum, *& sanauit*, significat. Ex quibus Eliam ædificasse altare in Carmelo, in loco, in quo iam antea aliud altare Deo erectum fuerat, perspicuum est. quasi non quidem omnino de nouo Elias altare erexerit, sed destructum iam olim restaurauerit. quamuis verò nouos lapides ad erigendum altare attulisse dicatur; id factum ex lege censeri debet; qua vetabatur altare ædificari, lapidibus contaminatis. restaurauit D igitur vetus altare Elias, nouis allatis lapidibus; quia vetus iam ab idololatris profanatum fuerat.

Inuestigandum igitur remanet; quanam de causa, altare illud in Carmelo iam olim erectum fuisset. nam sacrosanctum & religiosum illud altare extitisse; non verò ad cultum idolorum dicatum, illa verba aperiunt sacri textus, *Et accedente ad se populo, curauit altare Domini, quod destructum fuerat.* Non enim altare Domini appellaretur, nisi sacrosanctum iam olim habi-

habitum fuisset. nec dici potest, eo nomine altare vocari, quod A erigendum in Dei cultum fuerat, ibi ab Elia: apertè enim de altare iam olim ibi erecto sermonem esse ex textu patet. illud enim altare fuisse iam destructū, ante illa Eliæ tempora, perspicuè scribitur: quamobrem videndum remanet; quodnam fuerit hoc altare in Carmelo erectum, in Dei honorem. nam in Carmelo ante ea tempora Tabernaculum extitisse, aut aliquod templum in Dei cultum excitatum, nullibi scribitur. Erat autem Dei præceptum, non licere aliquod altare B excitare, aut sacrificia offerre, nisi in loco, in quo Tabernaculum, vel Templum Dei fuisset; qua de causa ob solam in contrarium suspicionem, commotus est omnis Israel aduersus Gaditas, Rubenitas, & dimidiam tribus Manasses; qui altare erexerant in finibus terræ Chanaam citra Iordanem: adeoque commoti sunt, vt reliqui cogitauerint, perdere illas tribus, sicut Iosue cap. 22. scribitur: nec alia ratione quieuerunt, vt vidimus, nisi quia contextati sunt; illud nequaquam erexisse, C sacrificiorum causa, sed in testimonium cōmunis religionis. quamobrem imposuerunt illi altari nomen, *Testimonium nostrum, quod Dominus ipse sit Deus*.

Posset non absque ratione suspicari, altare in Carmelo iam olim erectum à Iacobo. ibi enim 3. Reg. 18. sacer textus cum altaris erecti ab Elia meminisset, nominis mutationem diuinitus Iacobo concessa meminit, sic: *Et tulit duodecim lapides, iuxta numerum tribuum filiorum Iacob, ad quem factus est sermo* D *Domini, dicens: Israel erit nomen tuum*. Cuius mutatio nominis, non videtur ad rem; nisi ob id sacra oracula huius mutationis meminisse dixerimus; quia vt legitur Genes. 32. in eo loco Iacob luctatus cum Deo, mutationem nominis accepit; cuius rei causa, beneficio tanto affectus Iacob, erexisse altare istud credendum est; de quo 3. Reg. loco citato, fuerat destructum temporibus Eliæ scribitur.

Vel

A Vel etiam suspicari potest, quod quemadmodum Rubenitæ, & Gaditæ cum dimidia Tribus Manasse, qui remanserāt citra Ioardanem; in testimonium communis religionis cum reliquis Tribubus, quæ hæreditatem habebant vltra Iordanem, altare excitarunt; more fortasse illius seculi, quemadmodum postmodum Romanos, ac Græcos sæpè fecisse legimus. Pari vtputo ratione, cum sub Roboamo filio Salomonis, regnum Israeliticum diuisum fuisset; decemque Tribus Ieroboam sibi B Regem elegissent, vt dicitur 3. Reg. cap. 12. hi qui Ieroboamo adhæserant; ne à communi religione Israelitica defecisse viderentur; altare vt arbitror in monte illo extruxerunt, amicitiæ, communisque religionis index. exemplo fortasse Rubenitarum, & Gaditarum, qui aliàs vt vidimus, hoc fecerant: nam populus quoque harum duarum Tribuum, cum reliquis octo, Ieroboamo adhæserant.

Certum enim est, non statim, ac Ieroboam in Regem electus C fuit; illico à veri Dei cultu discessisse: monuerat enim illum Ahias Silonites, qui diuino iussu, Regnum eidem prædixerat; ne à diuina lege discederet, his verbis: *Si igitur audieris omnia quæ præcepero tibi, & ambulaueris in vijs meis, & feceris quod rectum est coram me, custodiens mandata mea, & præcepta mea, sicut fecit Dauid seruus meus, ero tecum.* 3. Reg cap. 11. Quamobrem statim, ac inauguratus fuit, à diuina lege nequaquam discessit: hac enim Regis defectione, Israel vsque tunc in vero D Dei cultu educato, à Rege quoque defecisset; nec ad regnum admisisset, quem à Deo, & à lege eius apostatasse cognouisset. quamobrem non placet coniectura, quam diximus de altare illo à Iacobo erecto, cum sacræ Litteræ nihil de eo habeant.

Ieroboam quoque illud altare Domini, in Carmelo olim erexisse, in testimonium communis religionis Israelitarum, cum Iudæis Ierosolymitis, suspicari potest: quæ coniectura sa-

cris inititur oraculis. nam 3. Reg. 12. dicitur: *Aedificauit autem Ieroboam Sichem in monte Ephraim, & habitauit ibi, & egressus inde ædificauit Phanuel*. & quamuis aliqui putent, nomen istud Phanuel alicuius esse vrbis, vel oppidi sacrorum tamen oraculorum, aliquo testimonio, nequaquam id conuinci potest: nam loci huius appellationem à Iacobo venisse constat ex cap. 32. Gen. cum enim ibi luctatus esset Iacob cum Deo, ac Iacobo mutatum fuisset nomen dicitur: *Vocauit Iacob nomen loci illius Phanuel dicens; vidi Deum facie ad faciem, & salua facta est anima mea*. quamobrem locum hunc celebrem fuisse cõstat, in memoriam diuini beneficij, ac proinde licuisse in eo excitare altare dicitur Exodi 20. Consueuisse autem Israelitas, nomina altaribus indicere, quæ excitabant; pluribus potest probari testimonijs. cum igitur ibi 3. Reg. 12. scribatur Ieroboam in exordio sui regni ædificasse Phanuel, quo nomine diuinitas ibi indigitatur, & nomen Dei exprimitur; de altare isto à Ieroboamo ædificato intelligi hæc possunt, & nomen illi indictum Phanuel. nam in eo etiam loco, quem vt sacrum venerabantur Israelitæ; aliquando templum, Samaritæ sub Sanabalath excitarũt. Illud igitur altare postmodum à Ieroboamo excitatum, eo ad idola declinante, à Sacerdotibus excelsorum dirui potuit: & denique ab Elia denuo excitatum in testimonium communis religionis.

Nam cum Ieroboam primus Rex Israel aduertisset, populum sibi subditum, iuxta præceptum diuinum, ter saltem in anno in Ierusalem proficisci; quod sola experientia agnouit; cœpit fortasse suspicari, ne religionis causa, populus Regi Iudææ iungeretur, & ab eo declinaret; in quam suspicionem, ex frequentia solius religionis, & cultus, venire potuit; vt ex his liquido constet, in primordijs Regni Israelitici, à communi religione, decem Tribus non discessisse; sed tantum postmodum, Rege ad Idola inclinante: qui propterea vitulos aureos

A reos conflauit, ne prætextu religionis populus ab eo discederet, sed eodem prætextu in obedientia, & in Israelitico regno contineretur. Accedente etiam Regio eius edicto, in quo cauebatur, ne quis Ierosolymam prætextu religionis peteret. quod quidem edixisse Ieroboam, suspicari potest ex cap. 11. lib. 2. Paralip. vbi dicitur: *Sacerdotes autem & Leuitæ, qui erant in vniuerso Israel, venerunt ad eum de cunctis sedibus suis, relinquentes suburbana, & possessiones suas, & transeuntes ad Iudam,* B *& Ierusalem: eo quòd abiecißet eos Ieroboam, & posteri eius, ne sacerdotio Domini fungerentur.* & parum infra: *Sed & de cunctis Tribubus Israel, quicumque dederant cor suum, vt quærerent Dominum Deum Israel, venerunt in Ierusalem, ad immolandum victimas suas coram Domino Deo Patrum suorum.* Ex quibus non obscurè colligitur; propterea plurimos declinasse à Ieroboam, quod eos communem Mosaicam religionem relinquere iussisset,

C Illud etiam posterius altare, quod 3. Regum cap. 18. erectum fuisse legimus ab Elia Propheta, de quo dicitur; *Et accedente ad se populo curauit altare Domini, quod destructum fuerat, & tulit duodecim lapides, iuxta numerum Tribuum filiorum Iacob, ad quem factus est sermo Domini, dicens: Israel erit nomen tuum, & ædificauit de lapidibus altare in nomine Domini;* possumus appellare altare communis religionis. Nam quamuis super hoc altare sacrificia obtulerit Elias; non alia tamen de cau- D sa illa obtulit, nisi in testimonium veri Dei. sic enim orauit Elias ad illud altare: *Exaudi me Domine, exaudi me, vt discat populus iste, quia tu es Dominus Deus, & tu conuertisti cor eorum.* nec super illud altare aliquando postmodum, sacrificia oblata fuisse leguntur. itaque in testimonium Deitatis, & communis religionis; quam habere tenebantur Israelitæ, cum Iudæis; vtque cognoscerent, illum solummodo Deum adorandum esse, qui apud Iudæos Ierosolymis colebatur,

propterea erectum fuisse legimus hoc altare ab Elia. A
Quamobrem si de nomine agendum fuerit, eodem vocabulo, hoc ab Elia excitatum, merito appellari debet; quo aliquando Rubenitæ, Gaditæque cum dimidia Tribu Manasses appellarunt, quod erexerunt; nimirum, *Testimonium nostrum, quod Dominus ipse sit Deus:* ita de altari ab Elia excitato dicitur, illum orasse Deum hac forma: *Domine Deus Abraham, & Isaac, & Israel, ostende hodie, quia tu es Deus Israel:* & cum cecidisset ignis de cælo, & consumpsisset sacrificia omnia, quæ in altari erant, populi astantes ceperunt clamare: *Dominus ipse est Deus, Dominus ipse est Deus.* B
Igitur hoc quoque altare appellari poterit, *Testimonium nostrum, quod ipse sit Deus.* Licet illud altare, quod Rubenitæ, atque Gaditæ ad ripam Iordanis erexerant, non ad holocausta, aut sacrificia illud erexisse sciamus; quemadmodum Eliam super hoc Carmelitanum altare fecisse cognouimus ex sacris oraculis: nec mirum, nam miraculo descensus ignis de cælo, hic probanda fuit veritas diuinitatis eius Numinis, quod prædicabat Elias; quæ quidem minimè ambigebatur, quando Rubenitæ, & Gaditæ aliud excitarunt altare. C

D

CAP.

A

CAP. LIX.

Rusticorum altarium structura explicatur.

Ad loca Exodi 20. *Quod si Altare lapideum feceris mihi, non ædificabis illud de sectis lapidibus.* 3. Reg. 18. *Et accedente ad se populo, curauit Altare Domini, quod destructum fuerat; & tulit duodecim lapides, iuxta numerum Tribuum filiorum Iacob, & ædificauit de lapidibus Altare in nomine Domini.* & ad alia plura loca.

B

RELIGIONIS causa, ea altaria excitata iam à nobis dicuntur; quæ sacrorum faciendorum de causa, ex lapidibus in loco aliquo diuinæ memoriæ dicato statuebantur: nam de æneis, ac portatilibus altaribus, cum de Mosaico erit sermo, infra agetur: de Ethnicorum altaribus, agendum à nobis non erit, nisi obiter, pro sacris nimirum explicandis, à quibus nulla ratione recedere oportet. Itaque à tempore, exordio sumpto, inuestigandum occurrit; quando nam, & quo tempore altaria lapidea in sacris litteris excitari cœperint. nam licet de his, in Mosaicis libris consilium habeatur; præceptum tamen nullum extat; vt propterea non ex præcepto aliquo, lapidea altaria excitata appareant; sed tantum cum permissa essent, forma, & qualitas lapidum, ex quibus facienda essent, à Deo præscribitur Exodi 20. his verbis: *Quod si altare lapideum feceris mihi,* supple ò Israel, *non ædificabis illud de sectis lapidibus.*

C

D

Materiam lapidum iam tenemus; altarium istorum exordium ambigitur: & quamuis 1. Reg. cap. 14. primum altare lapi-

deum Deo erectum videatur, ad victoriam celebrandam, A quam populus Iſrael fugatis Philiſthæis obtinuit: de quo in textu dicitur: *Aedificauit autem Saul altare:* hoc autem potius accipitur de aliquo titulo erecto à Rege, ad memoriam reportatæ victoriæ, quam de altare ſacrorum de cauſa: cum ibi nec Tabernaculum, nec ſacra Dei Arca adeſſent. Quibus etiam Ioſephus lib. 4. Antiq. cap. 7. aſſentiri videtur.

Verius igitur, me iudice, dicetur Eſdram, poſt reditum de Babylone, primũ altare lapideum apud Iſraëlitas in Dei cultum B erexiſſe: quod ex cap. 3. lib. 1. eiuſdem colligi videtur. ſic enim ibi legitur: *Et ſurrexit Ioſue filius Ioſedech, & fratres eius Sacerdotes, & Zorobabel filius Salathiel, & fratres eius, & ædificauerunt altare Dei Iſrael, vt offerrent in eo holocauſtomata, ſicut ſcriptum eſt in lege Moyſi viri Dei: collocauerunt autem altare Dei ſuper baſes ſuas, deterrentibus eos per circuitum populis terræ, & obtulerunt ſuper illud holocauſtum Domino mane, & veſpere.* C

Huic tamen lapideo altari pugnare videbantur illa verba, *Collocauerunt autem altare Dei ſuper baſes ſuas:* quæ de aliquo lapideo ædificio accipi poſſe, nequaquam videntur; ſed potius de aliquo altare portatili, vel æreo, quale erat Salomonticum. ſed hebraicus textus lapideam ſtructuram magis propriè ſubindicans, ab his ambagibus nos liberat, cum ita legat: וַיָּכִינוּ הַמִּזְבֵּחַ עַל מְכוֹנֹתָיו hoc eſt, *Et firmauerunt altare ſuper ſubſtructiones ſuas.* Conſueuerunt enim architecti, faſcia aliqua D lapidea, aut lateritia, ornatus gratia, cingere ædificia; cuius fortaſſe generis iſtæ ſubſtructiones fuerunt; ſuper quas Iſraelitæ redeuntes à captiuitate Babylonica, altare ſuperpoſuerunt: qua de cauſa Septuaginta fortaſſe dixerunt: καὶ ἡτοίμασαν τὸ θυσιαστήριον ἐπὶ τὴν ἑτοιμασίαν αὐτοῦ. ideſt, *Et ſtabiliuerunt altare ſuper ſtabilimenta ſua.* nimirum ſuper baſes, ſiue ſubſtructiones quas fecerant ad altare illis ſuperimponendum. cumque

ſuper-

A ſuperimpoſitio altaris verbo τιμάζω, Septuaginta dixerint, & ſubſtructiones, vocabulo ab eodem deriuato explicuerint; liquido conſtat, non ex alia materia, quam ex lapide totum illud altaris ædificium extitiſſe: quod cum Machabæorum tempore prophanatum à gentibus fuiſſet, eo deſtructo, aliud Iudæi reædificauerunt; vt dicitur lib. 1. Machab. cap. 4. his verbis: *Et acceperunt lapides integros ſecundum legem, & ædificauerunt altare nouum, ſecundum illud quod fuit prius.*

B Numerus quoque lapidum in ædificatione altarium, iuxta ſacra oracula, non erit contemnendus; quem maximè præ oculis habuiſſe, zelantiſſimum Eliam ſcimus ex 3. Reg. c. 18. cum fœderis renouandi cauſa, inter Deum, & decem Iſraeliticas Tribus, altare in Carmelo ſummo Numini excitauit. de quo ſic dicitur: *Et accedente ad ſe populo, curauit altare Domini, quod deſtructum fuerat, & tulit duodecim lapides, iuxta numerum Tribuum filiorum Iacob, ad quem factus eſt ſermo Do-* C *mini, dicens: Iſrael erit nomen tuum. & ædificauit de lapidibus altare in nomine Domini.* Et ne quis exiſtimaret lapides iſtos, in ſtructura altaris conglomerandos, atque ſine delectu coaceruandos, dicitur Deuter. cap. 27. *Cumque tranſieris Iordanem, in terram quam Dñs Deus tuus dabit tibi, eriges ingentes lapides, & calce leuigabis eos, vt poſſis in eis ſcribere omnia verba legis huius.* Quamuis autẽ hic nihil de duodenario lapidum numero; quia tamen ibidem parum infra dicitur, altare illud ædificandum D *de lapidibus, quos ferrum non tetigit; de ſaxis informibus & impollitis*; perſpicuè conſtat, in his Deum ad illam legem reſpexiſſe; quam cap. 20. Exodi, iam à nobis hic relato, in Sina tradiderat. & ab hoc ritu Moſaico factum fuiſſe puto; vt deinceps quoties fœdera firmarentur, inter populũ Iſraeliticum & Deũ, vel renouarentur, toties nequaquã duodecim altaria, ſed duodecim tantum lapides rudi, in vnico altari aglomerarentur: qui nulla ratione ferro expolliti aſſumendi iubebantur.

Hæc rudia altaria, lapideis ex tabulis, ædificata fuiſſe, ex aliquo móte, montiſque vena conſtat: ligneo nimirum inſtrumento, aut lapide proſciſſis tabulis, atque alteri altera ſuperimpoſita; donec aptum altare, ex duobus ſaltem lapidum ordinibus conſtitueretur; quorum quiſque, ſex haberet lapides ſuperpoſitos ad holocauſti altare conſtituendum. Horum altarium ſilueſtrium, plurima Iſraelitis excitare licuiſſe; quoties in locis ſylueſtribus, ob memoriam alicuius beneficij à Deo accepti, ſacrum eidem facere vellent, certiſſimè probat, vel illud Prophetæ Pſalm. *Conſtituite diem ſolemnem in condenſis, vſque ad cornu altaris*. vel quia nullibi id prohibuerat Deus; ſed potius expræſſis verbis permiſerat, dicens Exodi 20. *Quod ſi altare lapideum feceris mihi, non ædificabis illud de ſectis lapidibus*. & locũ decernens, ſubdit: *in omni loco, in quo memoria fuerit nominis mei, veniam ad te, & benedicam tibi*.

Ab iſto ruſticorum altarium ritu, idololatræ nequaquam abſtinuerunt; ſed diuinæ maieſtatis æmuli, in omnibus ſacrarum litterarum inſtituta curare non deſierunt. quamobrem apud Apollon. Argon. lib. 1. cum montanæ Iunoni Iaſon ſacrificare deberet, ex vaticinio Mopſi, ſic de altare dicitur verſ. 1123.

> βωμὸν δ' αὖ χεράδος παρενήνεον· ἀμφὶ δὲ φύλλοις
> στεψάμενοι δρυΐνοισι θυηπολιῆς ἐμέλοντο.

hoc eſt, *Aramque hinc de cumulo aceruarunt lapillorum; circum autem folijs*
Coronantes quernis, iam ſacrum curabant.

Cuius eſſet formæ hoc altare Argonauticorum, nobis ignotum eſt; verum ſi ad ad antiqua altaria refugiendum eſſet; huiuſmodi altaris exemplum etiam ex Ethnicis, inter monumenta vetera Brixiana haberemus, relata ab Octauio Roſcio: quamobrem quamuis ex ſacris oraculis, ruſticorum altarium forma, methoduſque coaceruandi, atque conglomerandi lapides, ſacrorum de cauſa, ignota omnino ſit; ſi tamen

A men ab Ethnicis furta suffuranda essent; hanc ex Octauio Roscio rustici altaris formam accipiemus.

B

C

Licuisse autem Israelitis, hæc rustica altaria excitare, illud Saulis cap. 14. lib. 1. Reg. subindicat; vbi dicitur, Saulem ædificasse altare Domino, ob victoriam quã reportauerat de Philisthæis. sic etiam Samuel iturus in Bethlehem, vt Dei monitu, Dauid vngeret; simulauit sacrificij causa se illò ire; quamobrem vitulum quoque secum adduxit: quia nimirum plurima beneficia contulerat Deus, Iacob ibi aliquando pertranseunte. ita pariter Dauidis seculo, cum pestis propter peccatum Regis, in populum grassaretur, vt dicitur 2. Reg. cap. 24. & lib. 1. Paralip. cap. 21. Dauid ædificasse altare Domino, in area Ornan Iebusæi scribitur; in qua Angelum percutientẽ populos conspexerat; quamuis nec Tabernaculum, neque altare holocaustorum, quod Moyses construxerat, in ea area Ornan Iebusæi

D

habe-

haberetur; sed in excelso Gabaon, quò adire timuit Dauid. A sic enim legitur 1. Paral. cap. 21. *Tabernaculum autem Domini, quod fecerat Moyses in deserto, & altare holocaustorum, ea tempestate erat in excelso Gabaon, & non praualuit Dauid ire ad altare, vt ibi obsecraret Deum; nimio enim fuerat timore perterritus, videns gladium Angeli Domini.*

His illustratur locus Ioan. 4. apud quem Samaritæ disidebant; non quidem de cultu cum Iudæis, sed de loco, in quo exhibēdus esset Deo cultus. Iudæi Hierosolymitanum augustissimū B habebant Templum; ibique tantum Deo exhiberi debitum cultum affirmabant. nec enim tunc dum hoc dissidium inter hos esset, Iudæi in Templo Arcam sacram, aut lapideas tabulas digito Dei scriptas habebant, aut Ephod, aut aliquid aliud ex sanctioribus à Moyse latis; sed tantum in illo templo, Deū colendum Iudæi dicebant; quia ibidem, aliud Templum, cum illis sanctioribus, iam olim à Salomone constructum fuisset. Samaritæ in monte Garizim aliud ædificauerunt Templum, C hicque Dei cultum exhibendum monstrabant; quia alias à Iacob in monte isto, Deum adoratum sciebant, ibique Deū plurima in Iacob beneficia cōtulisse. sic enim dixit illa mulier ad Christum Ioan. 4. *Patres nostri in monte hoc adorauerunt, & vos dicitis, quia Hierosolymis est locus, vbi adorare oportet.* Hæc autem Samaritanorum doctrina, aut lis, atque dissidium cum Iudæis; me iudice, legis initebatur fundamento; in qua cap. 20. Exodi, Deus Israelitis, in quocumque loco erigere alta- D ria concesserat; in quo aliquo beneficio singulari homines affecisset; cuius beneficij memoria ibi haberetur; vt in monte illo, fonte, & agro, in quo Iacob erexisse altare Deo ex cap. 33. Genesis cognoscimus; vt propterea Samaritæ in monte illo adorationem licitam fore affirmarent.

Duodenarius autem numerus, quamuis nullibi in sacra lege expressus habeatur; ex hoc tamen facto Eliæ subodorari debet,

A bet: quia enim fœdus tunc inter Deum, & decem tantum ex Iſraeliticis Tribubus, quæ à Rege Iuda receſſerant, renouabatur; non erat Eliæ cur duodecim, & non potius decem ſolum lapides, ad excitandum illud altare aſſumeret: imò denarius lapidum numerus ad rem magis, quam duodenarius censetur. Ad numerum igitur illum duodenarium, Eliam aliqua lege, aut ſtatuto Reipublicæ arctatum fuiſſe, certò tenendum eſt. & re vera numerus hic lapidum, in altaribus, &
B fœderibus, ſubindicatus videtur cap. 24. Exodi, quando fœderis ſtabiliendi cauſa inter Deum, & Iſraeliticã gentem, Moyſem in monte Sina, altare erexiſſe legimus his verbis: *Et mane conſurgens ædificauit altare ad radices montis, & duodecim titulos per duodecim Tribus Iſrael*. Propterea illa quoque, altaris huius lex Deuteronom. 27. in eodem lapidum numero intelligenda erit. Cum igitur ab Ioſue cap. 8. altare ædificatum legamus, atque etiam lib. 1. Machab. cap. 4. in reædificatione,
C ſiue renouatione Templi, altare reædificatum cognoſcamus his verbis: *Et acceperunt lapides integros ſecundum legem, & ædificauetunt altare nouum, ſecundum illud quod fuit prius, & ædificauerunt ſancta, & quæ intra domum erant intrinſecus, & ædem, & atria ſanctificauerunt*. Numerus lapidum ad duodenarius coarctandus erit, nec excedendus, aut minuendus, ne legis ritum tranſiſſe Iudæos putarentur.

Duodecim enim, Exodi cap. 24. altaria conſtituta fuiſſe, iuxta
D numerum filiorum Iſrael, & aliud altare nomine Moyſis, Leuiticæque familiæ, non videtur affirmandum; vt tredecim fuerint altaria; ſed potius vnum altare maius, in quo membra hoſtiarum duodecim cremarentur: duodecim verò lapides erectos cum eo, in quibus duodecim iuuenes, hoſtias mactarent, ſecarent, partirentur, atque fortaſſe etiam ſanguinem cum thure incenderent; propterea non duodecim altaria, ſed duodecim titulos erexiſſe Moyſem dicitur. & lapides qui tituli di-

li in nostro textu dicuntur; in hebraico מַצֵּבָה *maçeuah* appellantur: quod propriè significat lapides stantes, veluti mediæ columnæ; atque etiam quoscumque lapides, in cultu sacrorum ea voce significantur; qui in agris & locis agrestibus statuebantur. Duodecim verò assumēdi dicuntur; quia in fœderibus stabiliendis, ad numerum illorum, qui veniebant in fœdere, altaria erigi consueuisse subodoratur ex Num. 23. cum Balam augur, vt gratificaret Balach Regem Moabitarum, populum Israelem maledicturus accessisset. tunc enim quia septem Regum, ac Gētium nomine, sacra ab eo habebantur, septem aras ædificari Balam iussit. sic enim legitur: *Aedifica mihi hic septem aras, & para totidem vitulos, eiusdemque numeri arietes*. quod secundo & tertio fecisse Balach ibidem scribitur. quamobrē quia pro duodecim Tribubus Israel, fœdus à Moyse cum Deo feriebatur Exodi 24. atque etiam pro tribu Leuitica, quæ inter duodecim tunc adhuc numerabatur; propterea non solum altare, sed etiam duodecim titulos, Moysem ibidem erexisse scribitur.

Sed si quis vellet, non quidem titulos, ea ratione qua diximus, sed verè Moysem erexisse altaria, quia dicitur: *Et mane consurgens,* supple Moyses, *ædificauit altare ad radices montis, & duodecim titulos per duodecim tribus Israel, misitque iuuenes de filijs Israel, & obtulerunt holocausta, immolaueruntque victimas pacificas Domino vitulos*; non videretur improbabile. Nam ex sacro textu, duodecim illos iuuenes obtulisse holocausta videntur, & victimas pacificas, in conuiuium populi suæ Tribus: quamobrem dicitur infra ibidem: *Videruntque Deum, & comederunt, ac biberunt*. De holocausto etiam legitur Num. 23. Balam cōstituente Balac regem, ad vnam ex erectis aris, atque eidem dicenti: *Sta paulisper iuxta holocaustum tuum, donec vadam, si forte occurrat mihi Dominus*. quod secundo & tertio replicauit. Holocausta verò nequaquam super titulos, sed in altari

A tari offerrebantur, atque cremabantur: igitur duodecim quoque titulorum nomine, erecta Exodi 28. duodecim altaria, ad numerum duodecim filiorum Iſrael, holocauſtorum, & pacificorum cauſa, non eſſet improbabile. non enim vnico tantum altare, à Moyſe erecto tunc ad radices montis, videtur potuiſſe duodecim vitulos concremari, pariterque concoqui, in conuiuium totius populi, vt omnes de populo Iſrael, ſacris veſcerentur.

B Simili quoque lege duodenarij numeri, quæcumque altaria erecta fuiſſe, de quibus ſacra loquuntur oracula, exiſtimandũ erit. illud nimirum quod erexit Dauid ad aream Ornam Iebuſæi, 2. Reg. 24. quod etiam poſt mortem Antiochi, à Machabæo excitatum legimus 2. Machab. cap. 10. & alia quæcũque exemplo Eliæ ex 3. Reg. cap. 18. excitata arbitramur. Et de altari in templo Herodis conſtructo, ſic dicitur à Ioſepho lib. 6. de bello Iud. cap. 6. ſecundum Ruffin. vel 14. iuxta Græ-

C cum exemplar: πρὸ αὐτοῦ δ' ὁ βωμὸς πεντεκαίδεκα μὲν ὕψος ἦν πηχῶν, εὖρος δὲ καὶ μῆκος ἐκτείνων ἴσον, ἀνὰ πεντήκοντα πήχεις. τετράγωνος δ' ἵδρυτο, κερατοειδεῖς προανίσχων γωνίας, καὶ ἀπὸ μεσημβρίας, ἐπ' αὐτὸν ἄνοδος ἠρέμα προσάντης ὑπτίαστο, κατεσκευάσθη δ' ἄνευ σιδήρου, καὶ οὐδέ ποτε ἔψαυσεν αὐτοῦ σίδηρος. hoc eſt, *In anteriori verò* (ſupple templi) *ara quindecim quidem cubitis alta erat, latitudo verò & longitudo ſimul vigintiquinque cubitos. quadrataque ſtans, cornutis quaſi angulis eminebat, & à meridie aſcenſus in eam clementer ar-*

D *duus reſupinabatur. parata autem fuerat ſine ferro, & numquam ferrum eam tetigerat.* & ſine ferro paratam dici hanc Aram à Ioſepho, in obſeruantiam legis à Deo latæ Exodi 20. certum eſt. quamobrem in hac quoque erigenda, duodenarium lapidum numerum ſeruatum fuiſſe credere oportet.

Dubitandum non occurrit, cuius capacitatis altaria hæc lapidea eſſent; quæ ab Iſraelitis excitata legimus. nam holocauſta, hoſtiasque pacificas, in conuiuium populi oblata fuiſſe, ſacra teſtan-

testantur oracula. potius igitur de altaribus, & illorum capacitate, quæ ab idololatris in superstitiosum, ac domesticum cultum erecta scimus, dubitandum videtur. hæc enim nec amplitudine fuerunt extensa, nec altitudine eleuata cognouimus; sed fœmora Sacerdotis sacrificantis interdum æquabant, aut vix excedebant: quemadmodum communiter lapides veteres, Nummi, ac veterum monumenta omnia testantur, Romæ inter vrbis ruinas sparsim reperta. Sunt enim alia altaria quadrata, rotunda, trigona etiam, altiora alia, alia minus alta, nulla tamen ferè conspiciuntur in eo genere, nec in lapidibus, nec in nummis, quæ integræ hostiæ tauri, nimirum arietis, aut suis, etiam discissis, ac secatis membris, capacia videantur. quapropter dubium aliquando apud me fuit, num communia Ethnicorum sacrificia, solo sanguine, atque aliquarũ partium pinguium victimarum, vna cum thure fierent; an verò totius victimæ, atque hostiæ combustione, eadem complerentur. quamobrem licet apud Scriptores nihil de hac re dubitatũ aliquãdo viderim; re tamen pro posse animaduersa, distinguendum putaui inter altaria Ethnicorum: vt aliqua nimirũ stabilia, dijsque cælestibus erecta conspicerentur in templis, alia verò Dijs Manibus, atque Heroidibus, Semideis, Laribus, & his similibus, iuxta Ethnicorum distinctionem. Istorum altaria minime grandiora erant; sed in his sanguine, adipe aliquo, & thure sacrificabatur; membra reliqua in sacrificantium conuiuium cessisse, res est aperta. itaque domesticorum, vt diximus, altarium communis erit forma; atque propterea inter ara, altare, & titulum distinguendum arbitror; & hi lapides, in quibus hostiarum capita in nota sacrorum conspiciuntur; nulla ratione intus vacua sint; sed vnico lapide constituta, tituli potius appellandi, quam altaria videantur. ratio perspicua est: nam altaria sic dicuntur ab ara eleuata, & in altum posita; in his autẽ lapidibus nulla apparet ara; sed in pla-

no

A no ſuperiori ignis ad ſacra accendebatur; vt ipſimet huius generis lapides foculi appellari debeant; minimè verò altaris nomen, propriè illis accommodetur. alterum tantum ex illis hic delineatum dedimus, vt ex eo reliqua innoteſcant.

B

C

Sunt autem capita hæc victimarum præciſa, cum feſta fronde, & alijs quæ ibi cernuntur ornamentis, pietatis, ac Ethnicæ religionis ſigna; quæ paſſim in veterum altaribus, ac monúmentis cernuntur; vt hac nota ſacra à non ſacris in lapidibus diſcernantur: cumque apud Iſraelitas tria ſacrificiorum ge-
D nera haberentur; nimirum holocauſtum, ſacrificium pro peccato, & denique ſacrificium pacificorum; ex quibus duobus poſtremis ſacrificiorum generibus, quamuis Sacerdotibus, & his qui ſacra faciebant, membra diſciſſa hoſtiarum in victum, atque conuiuium cedere lege prouideretur; in holocauſto tamen id vetabatur: 'nec enim pars aliqua, aut membrum aliquod hoſtiæ, in holocauſtum oblatæ, in cibum Sacerdotum, aut ſacrificantium cedebat; ſed totum omnino combure-

burebatur. dicebatur enim holocaustum à græco ὁλοκαύτωμα, A voce formata ab ὅλον, quod est totum, & καυτόω, quod est cõburo; quasi diceretur, vt re vera erat, sacrificium totum combustum. Erat enim holocaustum sacrificij genus, quo supremum Dei dominium in creaturis, eiusdemque omnipotentia à populis confitebatur.

Cum igitur inter altaria Ethnicorum ex lapidibus antiquis, nullum viderim vnius disectæ hostiæ capax; dubius semper fui; an Ethnici in numero suorum sacrorum, holocaustum B quoque reponerent. Verum auctoritate Plutarchi, ambagibus occursum est: eo enim auctore cognoui Ethnicos etiam, vt sua κακοζηλία, diuina instituta æmularentur, holocaustum quoque habuisse. ille enim lib. 6. Sympos. quæst. 8. causas quærens Bulimi Græcorum, nimirum quidnam sibi vellet, illa ceremonia eijciendi extra vrbem, captiuorum aliquem verberatum, proclamandique ἔξω βούλιμον, dum eijceretur, ait: ἐδόκει δὲ ἡ βουβρώστις ἕτερον εἶναι. τὸ δὲ τεκμήριον λαμβάνουσιν ἐκ τῶν με- C τροδώρου ἰωνικῶν. ἱστορεῖ γὰρ ὅτι σμυρναῖοι τὸ παλαιὸν αἰολεῖς ὄντες, θύουσι βουβρώστει ταῦρον μέλανα, καὶ κατακόψαντες, αὐτόδορον ὁλοκαυτοῦσιν. hoc est: *Videbantur autem diuersum esse à Bubrosti*, supple bulinum, *argumento sumpto ex Ionicis Metrodori. narrat enim is, Smyrneos Aeolenses Bubrosti taurum nigrum sacrificare consueuisse, & concidentes in frusta vna cum pelle, eumdem taurum holocaustum obtulisse.* Sic etiam apud Apollon. Argonaut. lib. 3. Medæa Iasonem instruit, de sacris agendis in honorem Hecates, D vt illius ope tuto, aureum vellum auferre posset. in his de agna sacrificanda in holocaustum eum admonet, dicens:

> βόθρον ὀρύξασθαι περιηγέα· τῷ δ᾽ ἔνι θῆλυν
> ἀρνειὸν σφάζειν, καὶ ἀδαίετον ὠμοθετήσαι
> αὐτῷ πυρκαϊὴν εὖ νηήσας ἐπὶ βόθρῳ.

Cum igitur hic in sacrificio, præcipiat Medæa, agnam integram supra struem lignorum, igne supposito concremari, &

nihil

A nihil illius cedere in cibum ſacrificantis, aut aliorum; vtique de holocauſti ſacrificio, locus intelligendus erit. ſic enim interpretantur verba Apollonij.

Foueam effode orbicularem, in ea femellam
Agnam macta, & integram impone
Ipſam, rogo probè aceruato ad foueam.

Quem ſacrorum ritum, planè obſeruatum ſcimus à Iaſone, in eodem Apollonio parum infra. Iam igitur Græcos habuiſſe B holocauſtum perſpicuum eſt, præter alia ſacrificia, in quibus pars aliqua ſacrorum, & hoſtiarum membra, in conuiuium Sacerdotum, ſacrificantiumque cedebant.

Romanos quoque holocauſtum habuiſſe, ſuſpicari poſſet; dicente Iſid. lib. 6. Orig. *Holocauſtum illud eſt, vbi totum igne conſumitur quod offertur.* Et ſtatim explicans vtrum veteres illud habuerint, ſubdit: *Antiqui enim cum maxima ſacrificia adminiſtrarent; ſolebant totas hoſtias, in ſacrorum conſumere flamma,* C *& ipſa erant holocautomata, ὅλον enim græcè totum dicitur, καῦσις incenſio, & holocauſtum totum incenſum.* hæc Iſidorus, ex quibus colligi videtur Romanos etiam holocauſtum habuiſſe. ſed quia poſſet Iſidorus interpretari de Iſraelitis tantum, & non de Ethnicis; huic Iſidori loco, Feſtus accedit, qui cuiuſdam meminit ſacrificij, quod Propteruia, apud veteres dicebatur, in quo integra hoſtia comburebatur; vt vult Stuchius in ſuo de Antiquorum ſacrificijs libro; & citat Feſtum Pauli. D quorum verba hæc ſunt: *Propteruiam fuit ſacrificium, quod eſt proficiſcendi gratia Herculi, aut Sanco, qui idem eſt Deus.* Admonuit autem Stuchius nequaquam legendum eſſe Proteruiam, ſed *propter viam*, duabus dictionibus, præpoſitione nimirum Propter, & dictione Viam coeuntibus; & hoc ex auctoritate Antonij Auguſtini. Verum quicquid ſit de lectione, in verbis Feſti nihil, vt conſtat, de totius victimæ combuſtione.

Suſpicarer quidem ipſe Romanos quoque habuiſſe holocau-

 ſtum,

stum; & huius sacrificij de causa, aram maximam Herculi dicatam in Capitolio constitutam extitisse. Obstat tamen tum Macrobius, tum etiam Rosinus in Antiquitatibus, huic meæ suspicioni, cum de Potitijs, atque Pinarijs, Romanorum familijs tractant: apertè enim dicunt hostias Herculi in ara maxima combustas, Sacerdotibus cessisse in cibum: quamobrem totum holocaustũ in illa ara fuisse concrematum, nulla ratione affirmari posse puto; cum sacrificij pars aliqua in cibum sacrificantium cessisse perspicuum sit. Verum his de holocausto missis, altaria habuisse Romanos, in quibus tota posset cremari victima, probat nummus Tiberij in honorem Augusti cussum; in quo conspicitur ara, in superiori plano ab vno extremo ad aliud excauata; cuius pars excauata, frondibus quibusdam terminatur, quæ vt infra dicemus, cratem sustinebāt; super quam strues lignorum parabatur, & membra victimarum imponebantur, vt cremarentur. cuius nummi hoc est exemplar.

Conspiciuntur etiam hic in fronte altaris annuli, quibus porta aliqua claudi videtur, quia hæc altaria erant vacua, vt infra videbimus. & quoties in altaribus forma talis conspicitur; toties altaria stabilia in his agnosci debent, ad vsum templorum, Deorum cælestium, sacrorum solemnium, & distinctionem

A ctionem veram, horum altarium ſtabilium, ab alijs domeſticis; qui potius, vt dicebamus, foculi, & tituli dicendi fuiſſent, quam altaria, quorum formam cap. præcedenti oſtendimus.

CAP. LX.

Altarium ſtabilium apud Iſraelitas celſitudo monſtratur.

B

Ad loca Ioſue 22. *Cumque veniſſent ad tumulos Iordanis in terra Canaham, ædificauerunt iuxta Iordanem altare infinitæ magnitudinis*. 2 Paralip. 4. *Fecit quoque altare æneum viginti cubitorum latitudinis, & decem cubitorum altitudinis*. In Eſdr. cap. 3. *Et ſurrexit Ioſue filius Ioſedech, & fratres eius Sacerdotes, & Zorobabel filius Salathiel, &* C *fratres eius, & ædificauerunt altare Deo Iſrael, vt offerrent in eo holocauſtomata, ſicut ſcriptum eſt in lege Moyſi viri Dei, collocauerunt autem altare Dei ſuper baſes ſuas*. & ad alia plura.

IN his ſtabilibus altaribus, celſitudo eorumdem, ac altitudo, magis debet eſſe ſcripturalibus in negotium; vt ſacrorum oraculorum D vera intelligentia inueſtigantes, ſacrorum altarium formam expiſcari valeant. Excelſa enim declinare Iſraelitæ cogebantur ex lege; omnia enim idololatrarum excelſa, non ſolum demoliri iuſſerat Deus; ſed etiam cauerat quammaximè ſuis legibus, atque ſtatutis, ne Iſraelitæ in excelſis montibus ſacra facerent: quod maximè, vt cælo viciniores eſſent, idololatræ ſtudebát. quam-

obrem Nonnus in Dionyſiac.lib.44.dum Agaues ſacrificium ſcribit num.95. dicens: A

Πειθομένη δὲ γέροντι σοφῷ φιλότεκνος Ἀγάβη
Εἰς ὄρος ὑψικάρηνον ὁμόστολος ἤιε Κάδμῳ
Πενθέος ἐσσομένοιο, καὶ εὐκεράῳ παρὰ βωμῷ
Θῆλυν ὄϊν κερόεντι συνέπορεν ἄρσενι ταύρῳ
Ἧχι Διὸς πέλεν ἄλσος ὀρειάδος ἔμπλεον ὕλης
Ζηνὶ καὶ ἀδρυάδεσι μίαν ξυνώσε θυηλήν.

Illam enim ad cacumen montis aſcendiſſe cum viro Cadmo ſcribit Poeta, ibique in montana ſilua, Ioui ſummo, & Amadriadibus ſacrum feciſſe dixit in illis carminibus, quæ ſic interpretantur. B

Obediens verò ſeni prudenti, filios amans Agaue,
In montem altum cacumen habentem, comes ibat Cadmo
Penthei futuri, & bene cornutum apud altare
Fœminam ouem, cornuto comite maſculo tauro,
Vbi Iouis erat nemus, montanæ plenum ſiluæ, C
Ioui & Adriadibus vnum communicauit ſacrificium.

Sunt etiam paſſim alia plura veterum Scriptorum, & ſacrarum litterarum loca; quibus id idololatris vſu veniſſe probatur, ſimulque Iſraelitis vetitum. quamobrem hæc altarium celſitudo non obiter erit prætereunda, vbi ſecus eos feciſſe apparebit. Licet enim poſtmodum Vero Numini ac Deo, Iſraelitæ quoque in excelſis ſacra fecerint. vt 1. Regum, tempore Samuelis, & Dauid in excelſo Gabaon aſcendere timuiſſe ſcribitur: non eſt tamen nobis ſermo, de celſitudo locorum, in quibus altaria ſtatuebantur, ſed de eorumdemmet altarium excelſa ſtructura. Nam Ioſue cap. 22. cum Gaditæ, Rubenitæ, atque dimidia Tribus Manaſſe, honeſta miſſione à reliquis Tribubus receſſiſſent, vltra Iordanem; quam regionem ſorte inter hereditarias poſſidendas obtinuerant; in ripa Iordanis altare ædificaſſe altitudinis ſummæ ſcribitur ſic: *Cumque venissent* D

A *nißent ad tumulos Iordanis in terra Canaham ædificauerunt iuxta Iordanem altare infinitæ magnitudinis.* Vtinam ab altaris huius ſtructura, hæ Tribus abſtinuiſſent: nec enim in diſcrimen capitis veniſſent; nec adeò reliquas Tribus permouiſſent; vt arma aduerſus fratres capere ſtatuerint; niſi illi qui altare erexerant, reſipiſcerent; de quibus ſic: *Quod cum audiſſent filij Iſrael, & ad eos certi nuncij detuliſſent; ædificaſſe filios Ruben, & Gad, & dimidiæ tribus Manaſſe, altare in terra Cana-*
B *ham ſuper Iordanis tumulos, contra filios Iſrael; conuenerunt omnes in Silo, vt aſcenderent, & dimicarent contra eos.*

Plurima enim à reliquis Tribubus, in hoc altari erigendo, contra legem patrata à Gaditis, Rubenitis, atque Manaßitis cenſebantur: quamobrem reliquæ Iſraeliticæ Tribus ad arma mouerentur. Alibi nimirum ſacrificandum, quam in loco, in quo ſtatuerat Deus, has Tribus ſentire, in fabrica illa altaris videbantur. Deus enim in altari æreo, quod erat in
C atrio Tabernaculi hoſtias ſibi offerre, atque cremari iuſſerat; iſti ædificaſſe hoc altare ideò cenſebantur; vt in eo hoſtiæ cremarentur. In magnitudine quoque & altitudine altaris excelſa idololatrarum imitari hos velle, putabantur; cum tamen Deus omnino excelſa idololatrarum, pluribus in locis delenda iußiſſet. Denique contra ſtatuta diuinæ legis, ad illud altare conſcendere Sacerdotes non valentes, niſi per gradus; tranſgreßio in hoc apparebat diuini præcepti, in quo id
D prohibuerat. Quamobrem meritò altare Sacrilegum appellatur à Phineeſſo, Eleazari filio; qui cum primoribus Iſraeliticis eò, hac de cauſa miſſus eſt: & in legatione Rubenitas, Gaditas, & dimidiam Tribus Manaſſe, verbis his alloquitur: *Hæc mandat omnis populus Domini. quæ eſt iſta tranſgreßio? Cur reliquiſtis Dominum Deum Iſrael, ædificantes altare ſacrilegum, & à cultu illius recedentes?* Ne verò altaris magnitudinem excuſarent; quod terra habitationis illorum

contaminata, immundaque censeretur; ac propterea à terra recedentes, in sublime altare erigentes, superiora aëris, religionis, cultusque causa petijsse affirmarent: excusationi occurrit Eleazarus, ad resipiscentiam illos inuitando; vtque ab illa regione recedentes, reliquis Tribubus Israeliticis vltra Iordanem adiungerentur monet: omnes enim de reliquis Tribubus paratos affirmat; aliquid de regione, quæ sibi in sortem obtigisset, in illorum commodum cedere. *Quod si putatis immundam esse terram*, inquiunt in sacro textu, *possessionis vestræ; transite ad terram, in qua Tabernaculum Domini est; & habitate inter nos; tantum vt à Domino, & à nostro consortio non recedatis, ædificato altari, præter altare Domini Dei nostri*. Ex quibus perspicuum fit, quam graue crimen putauerint filij Israel, qui transierant Iordanem, excelsum constituere altare; & à constituta diuinæ legis, altitudine altaris quodammodo recedere.

Sed facile commotioni Israelitarum occursum est; contestando altare illud, à Gaditis, Rubenitis, & dimidia tribus Manasse, super ripam Iordanis, ab ea parte, quæ reliquas tribus Israeliticas respiciebat; sacrificiorum causa non fuisse erectum, sed tantum in amicitiæ, atque communis religionis testimonium, ac propterea, neque legi alicui de altari detractum: cum lex intelligeretur solum de altari, quod diuini cultus causa erigebatur; vt in eo hostiæ offerrerentur. dixit enim lex Exodi cap. 20. *Non ascendes per gradus ad altare meum*. Cumque altare, quod Gaditæ, Rubenitæ, ac Manassitæ erexerant, altare Dei dici nequiret; quod illius cultus causa excitatum minimè fuisset; vetitum nequaquam videbatur, altaria erigere cuiuscumque altitudinis, aut formæ libuisset; dummodo alia de causa, quam diuini cultus, erecta extitissent. quamobrem quamuis excelsum fuisset illud altare, *& infinitæ magnitudinis*, vt dicitur in textu, non erat reli-

A reliquis Tribubus vnde legis tranſgreſſionem, ex altaris magnitudine ſuſpicarentur. Qua ratione Phineeſſo, reliquisque Oratoribus, qui cum eo venerant ad Rubenitas, Gaditas, & dimidiam Tribum Manaſſes, & reliquo Iſraelitico populo ſatisfactum legimus in eo capitulo: *Reſponderuntque filij Ruben & Gad, & dimidia Tribus Manaße*, inquit textus, *Principibus legationis Iſrael: Fortiſſimus Deus Dominus, fortiſſimus Deus Dominus, ipſe nouit, & Iſrael ſimul intelliget: ſi præuari-* B *cationis animo hoc altare conſtruximus; non cuſtodiat nos, ſed puniat nos in præſenti; & ſi ea mente fecimus, vt holocauſta, & ſacrificium, & pacificas victimas ſuper eo imponeremus, ipſe quærat & iudicet.* Qua autem ratione amicitiæ teſtandæ cauſa, hoc altare erectum fuerit, iam diximus ſupra, & in textu ſubditur: *Quibus auditis Phinees Sacerdos, & Principes legationis Iſrael, qui erant cum eo, placati ſunt, & verba filiorum Ruben, & Gad, & dimidiæ Tribus Manaße libentiſſimè ſu-* C *ſceperunt.* In hac verò huius altaris celſitudine, ac magnitudine, nihil de ſtructura, aut forma illius, quam quærimus.

Clariora ſunt quæ in ſacris oraculis de altari à Salomone in atrio Templi extructo habentur. Hoc enim quadrum extitiſſe, ſacris conſtat ex oraculis; qui apertè tradunt, hoc altare viginti habuiſſe cubitos per quodcumque latus; & decem pariter ſublimitatis, 2. Paralipom. cap. 4. habuiſſe legi- D tur: *Fecit quoque altare æneum*, inquit textus, *viginti cubitorum longitudinis, & viginti cubitorum latitudinis, & decem cubitorum altitudinis.* Quæ altitudo, & latitudo reuera neceſſaria videbatur, Templo iam extructo; tam ratione proportionis cum atrio, quam orandi cauſa. quamuis eam ſublimitatem minimè habuerit illud aliud altare, quod in atrio Tabernaculi, Dei iuſſu, à Moyſe collocatum extitit. Nam in atrio Tabernaculi, altare primo collocatum, cortinis cir-

cumcirca cingebatur: vt propterea his qui ad cortinas adhæsissent, altare occultaretur. Altitudinem enim cortinarum quinque cubitorum fuisse dicitur Exodi cap. 38. in quo cum sermo esset de aulæo in introitu atrij collocato, apud quem hostiæ offerebantur, dicitur: *Et in introitu eius opere plumario fecit tentorium ex hyacintho, purpura, vermiculo, ac bysso retorta, quod habebat viginti cubitos in longitudine, altitudo verò quinque cubitorum erat; iuxta mensuram quam cuncta atrij tentoria habebant.* A B

Humanam igitur staturam aulæorum altitudo excedebat: quapropter nemo proximè ad atrium accedens conspicere potuisset, quæ in altari per Sacerdotes, circumcirca agebantur. Nam Leuitis tantum, in circuitu Tabernaculi, & atrij locus concedebatur: reliquis verò Israeliticis Tribubus seorsum ab atrio & Tabernaculo castrametandum statuebatur; vt à longè, non prope, quæ cremarentur in altari hostiæ, & earumdem fumum cælum petentem, intueri possent, orationibusque concomitari: quamobrem ad hanc consuetudinem respiciens Dauid Psalm. 140. dicebat: *Dirigatur Domine oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo*. Templo autem iam ædificato, & circumcirca varijs porticibus clauso, vt Israeliticus populus sacra offerens, à pluuia, imbribus, & alijs aëris inclementijs tutus, hostias in altari fumantes, orationibus, ac precibus comitari posset; altare in sublime erigi necesse fuit; vt tam de vicino, quam à longè positi, hostias, quæ cremabantur, oculis intueri, & orationibus prosequi valerent: nam si altare in sublime erectum non conspiceretur, sed in plano; quemadmodum in Tabernaculi atrio visebatur; anteriores tantum id spectassent; reliqui posteriores non solum ab aspectu altaris remoti fuissent; sed etiam hostias, precibus comitari minimè valuissent. Imò quo remotiores ab altari, populi recessissent, etiam ab aspectu sacrifi- C D

ciorum

A ciorum longè positi impedirentur: cum tamen dum Tabernaculum in deserto erectum extitit; remotiores commodius quam hi, qui prope extitissent, sacrorum flammam venerarentur. Vt igitur in concursu totius populi Israelitici, nimirum in solemnioribus diebus, quisque sacrorum flammam venerari posset, illiusque aspectu delectari; altaris structuram in sublime erigere Salomoni necesse fuit.

Vt autem forma huius Salomontici altaris, & aliorum quo-
B rum sacrę Litteræ meminere; ex sacrorum oraculorum phrasi innotescat; distinguamus oportet inter altare propriè, & id quod aliquãdo etiam abusiue, in eiusdem structuris, altare dicitur. sic enim totum ædificium super quod altare collocabatur; altare etiam aliquando dictum fuisse constat. in qua loquendi phrasi sacer textus 2. Paralip. cap. 4. loquitur, dicens: *Fecit quoque altare æneum viginti cubitorum longitudinis, & viginti cubitorum latitudinis, & decem cubitorum altitudinis.* &
C cap. 43. ab Ezechiele de altare sibi ostenso dicitur; quod esset quattuordecim cubitorum latitudinis: cũ tamen Deus trium cubitorum altaris altitudinem, & quinque latitudinis, & non vltra designauerit. Quamobrem inter, illa duo distinguendo, altare propriè dicitur, quasi alta ara, illa pars totius ædificij superior, super quam hostiæ, & alia Deo deuota cremabantur: itaque latera proximè contingentia, & substentantia aram de vicino, propriè altare dici debent; vel aliquid aliud simile:
D illa verò quæ altari subinferebantur, substructiones nimirum, super quas altare collocabatur abusiue, & non strictim altare dicebantur, atque in his à sacris oraculis minimè recedatur. Meminisse igitur æquum est, quæ filijs Israel reuertentibus à captiuitate Babylonica, sub Esdræ ducatu, dicuntur in sacris Litteris de altari: *Et surrexit Iosue*, inquit textus cap. 3. lib. 1 Esdræ, *filius Iosedec, & fratres eius Sacerdotes, & Zorobabel filius Salathiel, & fratres eius, & ædificauerunt altare Dei Israel,*

vt

vt off.rrent in eo holocautomata, ſicut ſcriptum eſt in lege Moyſi viri Dei: Collocauerunt autem altare Dei ſuper baſes ſuas. in quibus ſacri codicis verbis, aduertere neceſſe eſt; quod priori altaris vocabulo ſignificatur, vel totum ædificium vna cum ſubſtructionibus, vel ſubſtructiones ſolum, quæ duabus crepidinibus diſtinguuntur in Ezech. 43. quę duæ Ezechielis crepidines, baſes appellantur apud Eſdram. Poſteriori verò altaris vocabulo illud tantum ſignificatur; quod Dei iuſſu Moyſes in deſerto conſtrui voluit; vt ſuper illud hoſtiæ Deo oblatæ, igne ſancto cremarentur in odorem ſuauitatis; quod etiam in ædificio templi ſuper ſubſtructiones collocatū fuit in atrio Sacerdotum. A B

Subſtructiones igitur ſuper quas altare collocabatur, baſes dicuntur apud Eſdram, vt diximus in vulgato Interprete; Hebraicè verò dicuntur מְכוֹנוֹת *mecxonoth*, ideſt, ſtabilimenta; quia nimirum aliquid ſuper impoſitum, eiſdem baſibus ſubſtentabatur: quæ apud Ezechielem, & auctorem libri Paralipomenon הָעֲזָרָה *hanghaçarah*, ideſt, plateæ, ſiue atria appellantur; ſi communem interpretationem tenere velimus; quemadmodum architecti, latitudinem fundamenti ſuper quam ædificium collocant, plateam dicunt: vel verius eo vocabulo hebraico appellantur, quia qui ad necem quærebantur in aſylū erant: nos diximus ſubſtructiones, quod ea ratione cōſtruerentur, vt in eis altare collocaretur: crepidines has eaſdem dixit vulgatus in Ezechiele cap. 43. dicens: *Et de ſinu terræ vſque ad crepidinem nouiſſimam, duo cubiti, & latitudo cubiti vnius, & à crepidine minore vſque ad crepidinem maiorem quattuor cubiti, & latitudo cubiti vnius.* quod quidem crepidinis nomen ſumptum eſt ab Aquila, Græco Interprete, qui κρηπιδώματα, eaſdem baſes, ſiue ſubtructiones nominauit: hoc eſt, *fundamenta*, ſuper quod aliquid collocatur. C D

Quia igitur altare æreum Moſaicum ſuper illas crepidines col-

A collocabatur. ideò apud Eſdram poſtquam de ædificio illarum dictum fuit; *& ædificauerunt altare Dei Iſrael:* de aereo poſtmodũ ſubditur וַיָּכִינוּ הַמִּזְבֵּחַ עַל־מְכוֹנוֹתָיו hoc eſt, *& firmauerunt altare ſuper ſtabilimenta ſua.* Ex quibus me iudice conuincitur ædificationem hanc altaris, de qua loquitur ſacer textus, nequaquam de altare proprio debere accipi, ſed tantum de ſubſtructionibus, quæ impropriè, & quadam vocabuli extenſione altare dicebantur: atque propterea rationi B maximè conſonum videtur, altaria Iſraelitarum, ſuper quæ hoſtiæ cremabantur; vbique & ſemper non quidem lapidea, ſed ærea fuiſſe, vt infra lucidius demonſtrabitur. Lapidea verò ea tantum fuiſſe, quæ vel amicitiæ cauſa, communis religionis, aut fœderum firmandorum ratione, ſiue renouandorum excitabantur; vt quod à Rubenitis, & Gaditis, nec non etiam ab Elia in Carmelo excitata legimus; certiſſimè conſtat. quia nequaquam ſacrificiorum cauſa excitabantur, C ſed ſi quando ſacra fierent in his, ſemel tantum occaſione fœderum, & numquam amplius de ſacris in illis faciendis agebatur; vt contigit altari ab Elia excitato: ſemel ipſe in eo ſacra fecit, in teſtimonium veri Numinis; in eodem poſtmodum ſacra facta, nullibi ſacra oracula dixerunt. quæ igitur Religionis cauſa ex ritu Moſaico excitabantur altaria, non lapidea, ſed ærea fuiſſe affirmamus.

D

CAP.

CAP. LXI.

Diſtinctio altaris à ſubſtructionibus illius explicatur.

Illuſtrantur loca 2. Paralip. 4. *Fecit etiam atrium Sacerdotum, & baſilicam grandem, & oſtia in baſilica, quæ texit ære.* Ezech. 43. *Et de ſinu terræ vſque ad crepidinem nouiſsimam duo cubiti, & latitudo cubiti vnius, & à crepidine minore, vſque ad crepidinem maiorem quattuor cubiti, & latitudo cubiti vnius: ipſe autem Ariel quattuor cubitorum, & ab Ariel vſque ſurſum cornua quattuor.* & ad alia plura loca.

CLARIOR adhuc fit diſtinctio hæc altaris, ab inferioribus ſubſtructionibus, ſuper quas altare collocabatur; prout dicebamus capitulo præcedenti; ſumpto argumento ab altitudine Salomontici altaris, de quo capite 4. lib. 2. Paralip. vbi de altare æneo, quod in ſuo Templo cõſtruxit Salomon, his verbis eſt ſermo: *Fecit quoque altare æneum viginti cubitorum longitudinis, & viginti cubitorum latitudinis, & decem cubitorum altitudinis.* Qui nam fieri poteſt, vt Sacerdotes, qui hoſtias in altare illo, Summo Numini offerebant; in humo deorſum ſtantes, eaſdem ſuper ſtruem lignorum imponere poſſent? cum altare de quo hic in textu dicitur, ad minus ſex cubitis, altitudinem humanæ ſtaturæ ſuperaret? nulla ſanè ratione id fieri poterat; niſi quæ hominem in ædificio ſuperabant, & nomine altaris in ſa-

A cro textu veniunt, non de altari propriè, ſed de ſubſtructionibus, & crepidinibus à Salomone ædificatis accipiantur: ſuper quas, altare olim à Beſeleel fabricatum ex ære, collocandum fuiſſet. Nam vſque ad tempora Salomonis illud altare Moſaicum ſtetiſſe conſtat ex cap. 1. eiuſdem lib. 2. Paralip. à Salomone verò, aut ab aliquo alio diſſolutum fuiſſe, non legimus; omni cultu ac religione caruiſſe, nec legimus, nec credibile eſt; ſed potius eodem altare, vſum fuiſſe Salomonem B & reliquos Iudæorum Reges, vſque ad Babylonicam captiuitatem, & Templi deſtructionem affirmandum reor.

Niſi enim eodem altare Moſaico, in ſuò Templo vſus fuiſſet Salomon, illo nimirum impoſito, ſuper ſubſtructiones ſeptem cubitorum altitudinis; nequaquā diceretur, in textu, Salomonem coactum fuiſſe in pauimento atrij, hoſtias offerre, quia altare æneum, quod fecerat, numero hoſtiarum minus capax eſſet: ſatius enim ipſe ſapientiſſimus vir, & Sadoch Summus C Sacerdos, in eo altare Moſaico, eas hoſtias offerre duxiſſent; quarum altare æneum à ſe extructum capax non erat; quam in pauimento atrij, illas offerre; præſertim quod iam mille hoſtias in Gabaon, ſuper illud Salomon obtuliſſe dicitur cap. 1. libri eiuſdem. De eodem igitur altare Moſaico, intelligendus eſt textus, quod non eſſet capax numero hoſtiarum, quas in ea feſtu Regem obtuliſſe ſcribitur. dicitur verò Salomon ædificaſſe altare, non quidem quod altare fecerit ſupremum, in quo D hoſtiæ cremabantur; iam olim Moyſis ſæculo diuino monitu fabricatum: ſed quia ad ſeptē cubitos in altum crepidines erexerat Salomon; ſuper quas altare Moſaicum collocaretur; propterea altare ædificaſſe in atrio templi dicitur.

Illuſtratur hac diſtinctione ſubſtructionum, & altaris locus perdifficilis eiuſdem capituli 4. lib. 2. Paralip. in quo de Salomonis ædificijs ſermo eſt. & dicitur num. 9. *Fecit etiam atrium Sacerdotum, & baſilicam grandem, & oſtia in baſilica, quæ texit ære.*

xit ære. Vbi quid nomine basilicæ significetur, perobscurum videtur. non enim sanctiorem Templum intelligi potest basilicæ nomine; quia portæ illius auro tantum tegi debuit; vt dicitur 3.Reg.cap.6.num.33. *Fecitque in introitu Templi postes de lignis oliuarum quadrangulatas, & duo ostia de lignis abiegnis altrinsecus, & vtrumque ostium duplex erat, & se inuicem tenens aperiebatur. & sculpsit Cherubim & palmas, & cælaturas valde eminentes, operuitque omnia laminis aureis opere quadro ad regulam*. Portæ igitur æreæ, ad sanctiorem templum minimè pertinere poterant. quamobrem refugere cogimur ad hebraicum textum, in quo sic legitur: וַיַּעַשׂ חֲצַר הַכֹּהֲנִים וְהָעֲזָרָה הַגְּדוֹלָה וּדְלָתוֹת לָעֲזָרָה וְדַלְתוֹתֵיהֶם צִפָּה נְחֹשֶׁת hoc est, iuxta explicationem Montani: *Et fecit atrium Sacerdotum, & atriũ auxilij magnum, & fores ipsi atrio auxilij, & fores eorum texit ære*. nec ab hac interpretatione dissentit Sanctes Pagninus.

At si aduertissent Interpretes, atque expositores diuersas fore voces חֲצַר & hanc הָעֲזָרָה vtique priori significari atrium cognouissent; posteriori quia venit à verbo עָזַר quod auxiliatus est interpretatur; intellexissent significari substructiones altaris, quæ bases appellantur: quæ eo nomine dicuntur; quia altaria in asylum erant fugientibus. Tanta enim pietate ab Ethnicis etiam altaria colebãtur; vt noxijs & sontibus quibusque, asylum tutissimum forent; ad quæ non solum confugere liceret; sed etiam tuti omnino essent, qui ad altaria confugissent: qua de causa apud Ithacenses, Iouis Seruatoris ara erat, à seruando contumaces, qui eo confugissent, Seruatoris dicta: vt auctor est Alexand. ab Alexand. lib. 3. cap. 20. plura de his habentur in Numismatibus Adolphi Occonis, apud Rosinum similiter lib. 2. Roman. Antiquitatum, & apud alios, qui de re antiqua scripserunt. nobis hæc sint satis ad explicandam rationem vocabuli hebraici עֲזָרָה, *nghazarah*.

Altaria enim fuisse in asylum confugientibus etiam apud Israelitas

A raelitas probat cap. 2. lib. 3. Reg. in quo Ioab fugiens ab ira Salomonis, in Tabernaculo se contulit, & cornu altaris tenuit. Nec mentiri Propheta Ezechiel cõcedit, apud quem substructiones, quæ à nostro Interprete, crepidines appellantur, semper הָעֲזָרָה dicuntur. quamobrem sic locum interpretandum reor: *Et fecit atrium Sacerdotum, & asylum grandem, & ostia asylo, & ostia ipsorum texit aere*. Dicebantur verò illæ substructiones altaris asylum grandem; quia confugientes ad il-
B lud tuti erant: cum tamen vsque ad illud tempus habuissent minus altare, ad quod confugerat Ioab; & ex cõsequenti multo minorem asylum. Dixisse verò basilicam nostrum Interpretem putant nonnulli, causa græcæ vocis αὐλῆς, quæ Regiam interdum, & Curiam significat; propterea pro aula basilicam dixisse putant. vel etiam *basem grandem* antiquitus legebatur; quæ tamen vox postmodum Librariorum fortasse incuria, in basilicam permutata fuit: nobis tamen sufficiat, ibi
C significari substructiones, super quas altare collocatum fuit; quæ fugientibus & criminosis in asylum erat.

Dicitur fecisse ostia in basilica, hoc est in illa substructione infima altaris, texisseque illa ostia ære. nam cum in illis altaribus sacrificia fierent animalium, ac victimarum combustione, cineres infra altare caderent; erant hæc ostiola, in infima substructione posita, ad excinerandum altare, & cineres sacrificiorum remouendas: quæ ære tecta fuere, vt toti altari
D structuræ, quæ ærea erat, responderet. His illustrantur veteres nummi ærei Vespasiani, Titi, Augusti, & aliorum, quorum structura ac forma erat, vt in eis visitur, ad similitudinem abaci, ostiolis, & annulis hinc inde in fronte positis, quibus altare, veluti abacus aperiretur, atque clauderetur, iuxta hanc delineatam in hoc nummo formam.

De

A

B

De quibus ostiolis, atque annulis nihil, quod sciam, neque Antonius Augustinus, neque Goltzius, neque alij Antiquarij doctissimi; cum tamen spectatis sacrificiorum genere, & lignorum strue, & animalium membris ibidem combustis, ea altaria vacua fuisse necesse esset: habuisseque ostiola illa, vt cineres ex sacris decidentes extrahi, altareq. mundari possent. His substructionibus altaris, lucem etiam præstat locus Ezechielis 43. in quo de mensura altaris sibi in visione ostensi, C dicitur: *Et de sinu terræ vsque ad crepidinem nouissimam duo cubiti, & latitudo cubiti vnius; ipse autem Ariel quattuor cubitorum, & ab Ariel vsque sursum cornua quattuor*. hæc sanctus Propheta. ex quibus decem circiter cubitos altitudinis altaris ædificium habuisse suspicari posset; hac seruata ratione distinctionis, vt substructiones, quæ crepidines appellantur à Propheta, circa sex haberent cubitos altitudinis, altare verò tres cubitos vsque ad summitatem cornuum, quæ secundum D aliquos pyramides erant; vel vsque ad summitatem, & planum superioris arulæ. sunt autem hæc Prophetæ verba adeò implicita, vt tot sententiæ, quot capita in illarum expositione reperiantur; nos pro modulo nostro, explicare Prophetam contendemus; & huius etiam altaris structuram dare conabimur; in ea altitudine, atque sublimitate, quam Propheta indigitare dignatus est.

Tota

A Tota autem prophetiæ huius difficultas in illa ædificij parte. quæ Ariel dicta fuit reposita videtur. hoc enim vocabulo altare, super duas substructiones, quas crepidines hic Propheta appellat, collocatũ, certissime significari, communis Doctorũ sententia fert. nam quamuis הַרְאֵל *harbel* mons Dei optimè interpretetur; ac etiam הַרִיאֵל *hariel* Leo Dei dicatur, vel *lux mea Deus*, explicetur; & hæc omnia, ita altari in altiori substructionum posito conueniant; vt toti ædificio etiam commodè ap-B tentur: tamen vox ista mons Dei, magis propriè totum ædificium Prophetæ ostensum, quam altare tantum in superiora substructionum collocatum, verè respicit; sicut è contrario, *lux mea Deus*, ratione ignis in Dei cultũ in altare splendentis; vel *leo Dei*, ratione ignis hostias vorantis, & sanguinis quo altare madebat, ebibentis: superius altare tantum, verius dictum videatur, quam inferiores substructiones. His tamen nominibus, non altare seorsum à basibus, non bases seorsum ab altari, C sed totum illud ædificium, quam apposite appellaretur, perspicuum est. quamobrem ex nomine Arielis, non satis firmum sumi potest argumentum, magis pro altare in superiora substructionum collocato, quam pro toto ædificio, aut substructionum aliqua, clarissimè constat: quamuis pro altare tantum, communis stet Scriptorum sententia.

Communem igitur sensum Interpretum, salua omni reuerentia, dimittendum duximus; & nomine Arielis, intimius vi-D sionem Propheticam scrutantes, vel totum ædificium Ezechielis, vel crepidinem maiorem tantum, & verius quidem significari affirmamus, super quam collocatum altare æreum cernebatur. Firmissimum igitur pro superiori crepidine sumatur argumentum, à mensuris spatij, quod remaneret ex doctrina communi, inter altare, & superiori crepidine. Dicitur enim à Propheta: *Et Ariel duodecim cubitorum in longitudine per duodecim cubitos latitudinis; quadrangulatum æquis lateribus.*

bus. & statim subditur: *Et crepido quattuordecim cubitorum longitudinis, per quattuordecim cubitos latitudinis, in quattuor angulis eius*. hæc Propheta. Ex quibus perspicuum est ex mensuris longitudinis, & latitudinis; Arielis nomine, altare vt communiter dicunt, nequaquam significari posse: quia haberet duodecim cubitos in singulis lateribus. cumque crepido inferior, in qua Ariel collocabatur, quattuordecim per latera cubitos haberet, vt etiam Villalpandus admittit, atque fatetur; & Propheta apertè docet; singularem tantum cubitum in circuitu altaris relinqueretur, ad ministrorum vsum: quamobrem in vnico solius cubiti spatio, hostias in altari superimponere, Sacerdotes stare, & sacra munia sacrificiorũ obire, circũcircaque altare ministrare cogerentur, quoties quattuor altaris cornua in sacris faciendis sanguine linire debuissent. Quinimò cum Sacerdotibus pertrãseundum esset, per illud altaris latus quod Templum respicit; ac faciem, non verò tergum versus Templum vertere tenerentur; sine casus periculo, eò verti nequiuissent: qua pariter ratione, neque ministeria circumcirca exercere, vina fundere, hostias cremare, easdem coram Deo eleuare, struem lignorum componere, aliaque innumerabilia facere, sine casus euidenti discrimine, nequaquam eis licuisset. quod vtinã Villalpandus aduertissent, & alij Scriptores; ne cogerentur mẽsuras altaris à Deo Moysi definitas excedere, absque lege & ratione, aut ab Ariele ipso, cum periculo cadere. Ne igitur cum capitis discrimine, tantoque cum periculo, Sacerdotes ministeria sacra peragere dicantur; & nos in angustijs positi ignoremus, quò nos vertere valeamus; Arielis nomine eamdem substructionem superiorem significari affirmabimus; super quam altare æreum collocatum existebat: quod Ariel, alio vocabulo, ab eodem Propheta, dictum fuit crepido maior.

Voluisse Prophetam Arielis nomine superiorem substructionem,

A nem, & nequaquam altare ſignificari, videtur apertum, ſumpto argumento à conformitate menſuræ altitudinis Arielis, & maioris crepidinis. Cum enim de crepidine maiori ipſe loqueretur, ait: *Et à crepidine minore vſque ad crepidinem maiorem quattuor cubiti*. quia verò nomen huius crepidinis erat etiam Ariel, ſiue Harel, ſubdit per repetitionis figuram, *ipſe autem Ariel quattuor cubitorum*. hoc eſt, hæc ipſa crepido, quæ etiam Ariel appellatur, quattuor cubitos habebat altitudinis. Quam
B interpretationem ſtare cum verbis Prophetæ perſpicuum eſt; quia ſtatim ac deſcripſit altitudinem Arielis, longitudinem, ac latitudinem eiuſdem proſequitur, dicens: *Et Ariel duodecim cubitorum in longitudine, per duodecim cubitos latitudinis, quadrangulatum æquis lateribus; & crepido quattuordecim cubitorum longitudinis, per quattuordecim cubitos latitudinis in quattuor angulis eius*. In quibus Prophetæ verbis, nomine crepidinis, ſuperiorem intelligendam voluit Villalpandus, & reliqui com-
C muniter: ſed præterquam quod huic interpretationi obſtant; quæ de ſpatio circumcirca altare ad miniſteria ſacerdotalia obeunda, diximus. defeciſſet etiam Propheta, quia nihil egiſſet de menſuris, ac lateribus nouiſſimæ crepidinis, ac infimæ ſubſtructionis; quòd nulla ratione Propheta prætermiſiſſet. ſi verò de infima crepidine illum loquutum dixerimus; cum eam duorum cubitorum altitudinis, & quattuordecim latitudinis habere dixiſſet; plenè Prophetam tam inferiorem, quam ſupe-
D riorem crepidinem, & totum ædificiũ deſcripſiſſe patebit: ſicuti etiam plenè deſcripſit crepidinem maiorem, cui quattuor cubitos altitudinis dedit, & duodecim in lateribus. De altaris verò menſuris nihil egit; quia à Moyſe ex diuinis ſtatutis, magnitudinem illius, Iſraelitæ iam acceperant.

A

CAP. LXII.

Forma ſtabilium altarium Iſraelitarum explicatur.

Ad loca Exod. 27. *Non ſolidum, ſed inanè, & cauum intrinſecus facies illud, ſicut ſibi in monte monſtratum eſt.* Apoc. 6. *Vidi ſubtus altare animas interfectorum propter verbum Dei.* Ezech. 43. *Et à crepidine maiore quattuor cubiti, & latitudo cubiti vnius, ipſe autem Ariel quattuor cubitorum, & ab Ariel vſque ad ſurſum cornua quattuor.* & ad alia plura.

B

Altare æreum non ſolùm à Moyſe conſtructum legimus, ſed etiam à Salomone in ſuo atrio collocatum, necnon etiam ab Eſdra ſubſtructionibus impoſitum altare ex eadem materia arbitramur: ſicut etiam ab Herode, ex ære altare fieri neceſſe fuit; ita vt in fabrica, & conſtructione altaris Iſraelitici, materia ſemper fuerit ærea. Nam ſtrues lignorum, qua hoſtiæ cremabantur, in ipſius medio, intra craticulam æream componebatur; & ſuper lignorum ſtruem, hoſtiarum membra diuiſa imponebantur: & hæc de materia illius dixiſſe ſufficiat.

C

D

Ad formas igitur altaris deuenientes, neceſſe eſt materiæ æreæ diſpoſitiones, ac qualitates conſiderare, atque menſuras etiam aduertere, non ſolùm altaris, in quo hoſtiæ cremabantur, & holocauſta offerrebantur; ſed etiam ſubſtructionum ſuper quas altare collocabatur. quamobrem à

diſpo-

A dispositione sumpto exordio, altare hoc vacuum fieri cogebatur ab Israelitis, secundũ tradita à Deo in lege Exo. 27. Deo ad Moysem dicente de altari *non solidum, sed inanè, & cauum intrinsecus facies illud, sicut tibi in monte monstratum est*. Quæ quidem lex cum sit negatiua semper obligabat; iuxta regulam quæ de præceptis negatiuis traditur.

Ne verò quis fortasse suspicaretur, satis esse altari, legique satisfactum; si altare ea tantum parte, quæ craticulam excipie-B bat vacuum, in reliquo per quam firmum, ac solidum esset: lex non solùm iubet, altare faciendum *non solidum*; sed addidit *inane:* nec tantum faciendum altare *inane* iussit; sed addidit *vacuum:* quæ tria verba posita fuere ab interprete vulgato, ad declarandam vim vocis נְבוּב *neuuu*, quæ in hebraico exemplari legitur; qua omnimoda vacuitas indigitatur; & à nostro interprete tribus explicatur dictionibus: quam vacuitatem Septuaginta dixerunt sic. κοῖλον σανιδωτὸν ποιήσεις αὐτό.

C hoc est *concauum tabulatum facies illud*. idest altare.

Quòd altarium vacuorum vsus, continuatus esset penes Israelitas; non solùm quæ de ostiolis Salomontici altaris attulimus supra, id perspicuè confirmat; sed etiam in templo Herodiano seruatum id fuisse, non obscurè probari potest, ex illo Apoc. 6. in quo cum Ioannes, ad similitudinem Templi Hierosolymitani loqueretur de gloria; in qua altare aureum se vidisse dixerat; etiam holocaustorũ altare adponit; & in eo con-D scribendo, ad huius vacuitatem respiciens ait: *Vidi subtus altare, animas interfectorum propter verbum Dei, & propter testimonium, quod habebant*. dicit autem sub altare, non verò circa altare, se vidisse animas interfectorum, quia ex Dei præscripto altare vacuum fieri debuit; & ex consequenti, non ex lapide, sed ex ære illud quoque erat; quod in Templo Herodiano Ioannes viderat; ad cuius normam, atque exemplar maiestatem gloriæ Dei describit in sua Apocalipsi: & quæcũ-

que altaria ante illud ab Iſraelitis facta fuere, vacua fuiſſe credibile eſt: non ſolùm vt commodius excinerarentur; ſed etiam vt facilius in ſuperiora ſubſtructionum collocarentur. Altaris huius ærei, collocandi ſupra Ariel menſuræ habentur Exod. 27. his verbis: *Facies & altare de lignis ſetim, quod habebit quinque cubitos in longitudine, & totidem in latitudine, ideſt quadrum, & tres cubitos in altitudine.* quibus ſanè apertiſſimis verbis, longitudo, latitudo, atque altitudo Moſayci altaris clariſſimè deffinitur. Quia verò in ſingulis angulis habebantur piramides; vt voluit Vilalpandus, quæ cornuum nomine ſignificantur, in ſacris litteris, dicentibus *Cornua autem per quatuor angulos ex ipſo erunt:* & nihil omnino in his menſuris de magnitudine & altitudine iſtarum piramidum actum fuerat; cubitum illas habuiſſe, ex Ezech. ſuſpicari poſſet. Nam apud hunc Prophetam cap. 43. ſermo eſt de Ariele; quo nomine Scriptores, ac interpretes communiter intellexiſſe altare, conſtat, quod erat ſuper duas crepidines, in cuius ſummitate quattuor hæc cornua erant, ſiue piramides, quarum altitudinem inueſtigamus: cubitum eas habuiſſe dici poſſet; præſertim fulti auctoritate Græcorum exemplarium, quæ de his ita legunt. ἀπὸ τοῦ ἀριὴλ, καὶ ὑπεράνω τῶν κεράτων πῆχυς. hoc eſt, *& ab Ariel, & ſuperiora cornuum cubitus.* Cum igitur dictum fuerit, quòd Ariel habebat quatuor cubitos altitudinis, & Arielis nomine, communi ſcriptorum ſenſu intelligatur altare; quamuis non ſit omninò certum, vt vidimus; iam igitur relinquitur in altari Ezechielis, cornua ipſa cubitum vnum habuiſſe altitudinis. Poteſt etiam deſumi argumentum pro altitudine harum piramidum, à tota altaris fabrica, ſecundum ſententiam noſtram, quæ de Ariele aliter ſentit: nam in noſtro ſenſu, ſuperior ſubſtructio, quæ crepido maior dicitur, & ſuper quam altare collocatum erat Ariel, vt vidimus appellabatur.

Quod

A Quod autem ſuper hanc crepidinem, quæ Ariel dicebatur, altare eſſet collocatum; ex eiuſdem Prophetæ verbis, apertum videtur. ait enim Propheta: *& ab Ariel vſque ad ſurſum cornua quattuor:* quæ verba cũ ſatis obſcura ſint, illuſtrãtur ex hebraico textu, qui habet וּמֵהָאֲרִאֵיל וּלְמַעְלָה הַקְּרָנוֹת אַרְבַּע. hoc eſt *& ab Ariel, & ſurſum cornua quattuor*: quæ verba ſic explicari, & intelligi poſſunt. & ab ea crepidine, quæ Ariel appellatur, quæ eſt crepido maior, & ſurſum, nil aliud habetur, niſi B quattuor cornua: hoc eſt altare ad ſacrificia. quod quidem habebat quattuor cornua ſupra altare; eleuata quidẽ ad modum pyramidũ, in altitudine vnius cubiti. itaq. ſenſus erit Prophetę, quod à crepidine maiori, quæ Ariel dicitur, vſque ad ſummũ cornuum, quæ ſunt in quatuor angulos altaris, quatuor ſupple cubiti ſunt. defectus enim iſte cubitorum, in hac loquendi formula, ex hebraica phraſi, frequentiſſimus eſt, pluribus in locis, & præſertim in hoc textu in verſu ſubſequente.

C. Cumq. Moſaicum altare æreum trium cubitorum altitudinis eſſet, vt vidimus, & quinque in lateribus, in quadrum, prout à Deo Moyſi fuerat deffinitum & monſtratum, & decẽ totum ædificium; cubitum relinquitur cornibus, in ædificio prophetico; vt altaris altitudo vnà cum pyramidibus, quattuor attingat cubitos, quemadmodum ab Ezechiele dicitur.

Nec enim credibile eſt Salomonem, aut alios fideliſſimos Dei ſeruos, in conſtructione altaris, & pyramidum ſiue cor-D nuum, auſos fuiſſe menſuras excedere, quas Deus Moyſi definiuerat; aut tranſgredi terminos, quos Moyſes ſtatuerat; prout ſibi à Deo imperatum fuerat; ac in exemplari oſtenſum in gloria cognouerat. quoties igitur de altariũ ædificijs, menſuriſque illius in fabrica Salomonis, Eſdræ, aut in viſione Ezechielis, menſuras à Moyſe poſitas, ſacra oracula exceſiſſe videntur; de ſubſtructionibus ſuper quas altare collocabatur, intelligenda erunt. quapropter ſi altari Ezechielis cum cor-

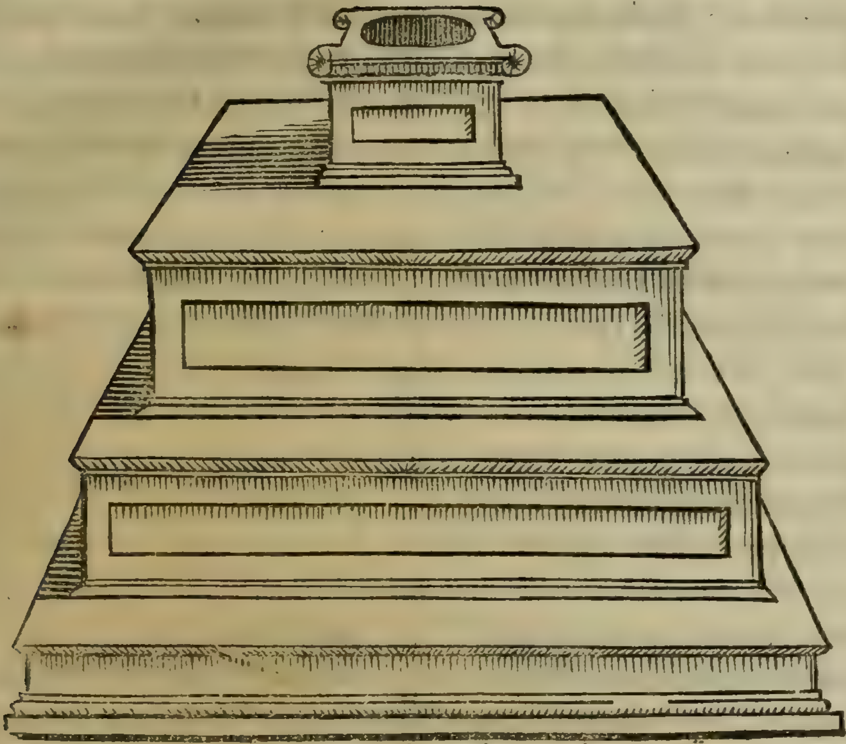
nibus ſurſum erectis; aut cũ gradu, infra altare poſitum, quatuor adſcribemus altitudinis cubitos; ſex tantum relinquentur cubiti ſubſtructionibus; vt decemnarium cubitorum numerum, cum altare totum ædificium attingat. de quo 2. Paralipo. cap. 4. dicitur: *Fecit quoque altare æneum viginti cubitorum longitudinis, & viginti cubitorum latitudinis, & decem cubitorum altitudinis.* A

Subſtructiones itaque altaris in ædificio Salomonis tres erunt excogitandæ; vt ad longitudinem infimæ, proportione ſeruata, totum ædificium vna cum altare ſuperiori, decem cubitos non excedat. infima baſis, ſiue ſubſtructio, per latera viginti habebit cubitos lõgitudinis, vt dicitur in ſacro textu, cubitum ac ſemiſſem altitudinis: de qua licet nihil ex ſacris oraculis habeamus, ex Architechtonicæ, & Opticæ proportionibus, ita excogitandum duximus: media ſubſtructio, ſeu crepido vt loquamur cum vulgato apud Ezechielem, duos habebit altitudinis cubitos, cum ſemiſſe; in lateribus verò decem & ſeptem longitudinis; vt vnum cubitum cum ſemiſſe, ambitus illi circumcirca remaneat: ſuperior denique crepido, ſeu ſubſtructio ſuper quam altare æreum collocabatur; duodecim in lateribus habebit cubitos, altitudinis verò tres cubitos; & duos denique cubitos in circuitu habuiſſe arbitramur; per quos circumgirari crepido hæc poſſet: atque ita totum ſubſtructionum ædificium, ſeptem cubitos in altitudine tenuiſſet. tandem ſuper vltimam ſubſtructionum totius ædificij, altare æreum collocatum ab eo arbitramur, trium nimirum cubitorum altitudinis iuxta menſuras à Deo Moyſi præſcriptas, vt decemnarium attingeretur. tres denique cubiti remanebant cum ſemiſſe, circumcirca altare, Sacerdotibus, ſacriſque Miniſtris, vt apud altare ſtare, & miniſtrare poſſent. Sic enim proportionaliter intelligenda videntur, quæ in ſacro textu, de decem cubitis altitudinis & viginti latitudinis dicuntur. cuius ſacri B C D

ædi-

A ædificij typum in hanc formam delineandum curauimus; vt ſacrarum antiquitatum ſtudioſi, faciliùs quæ in ſacris habentur litteris commenſurari valeant.

B

C

Forma altaris Ezechieli in viſione oſtenſi elucidanda remanet, de quo ita ſacer textus cap. 43. apud Prophetam. *Iſtæ* D *autem menſuræ altaris in cubitu veriſſimo, qui habebat cubitum, & palmum: in ſinu eius erat cubitus, & cubitus in latitudine, & deffinitio eius vſque ad labium eius, & in circuitu palmus vnus, hæc quoque erat foſſa altaris. Et de ſinu terræ vſque ad crepidinem nouiſsimam duo cubiti, & latitudo cubiti vnius: & à crepidine minore vſque ad crepidinem maiorem quattuor cubiti, & latitudo cubiti vnius. Ipſe auoem Ariel quattuor cubitorum, & ab Ariel vſque ad ſurſum, cornua quattuor. Et Ariel duodecim cubitorum*

in

in longitudine per duodecim cubitos latitudinis: quadrangulatum æquis lateribus. Et crepido quattuordecim cubitorum longitudinis per quattuordecim cubitos latitudinis in quattuor angulis eius: & corona in circuitu eius dimidij cubiti, & sinus eius, vnius cubiti per circuitum: gradus autem eius versi ad Orientem: hucusque sacer texus de forma altaris ostensi Prophetæ in visione. Quamuis autem Vilalpandus demonstrare intendat, huius altaris formam, diuersam nequaquam fuisse, ab eo altare, quod erexerat Salomon in suo Templo, nos omninò secus existimamus: nam licet in altitudine conuenirent; non cõsentiebant in substructionibus. Hoc enim altare Ezechielis à Salomontico differebat primò, quod tribus substructionibus illud substentaretur, vt vidimus; Ezechielis verò duabus tantùm: quarum prima apud Ezechielem crepido nouissima dicitur, & duos habebat altitudinis cubitos, at verò in altare à Salomone erecto, vnum tantùm eleuabatur cubitum cum semisse; cum tamen per latera viginti cubitos, hoc haberet; hæc autem altaris Ezechielis crepido, quattuordecim haberet longitudinis cubitos. Sic enim de illa Propheta ibidem vers. 17. *Et crepido quattuordecim cubitorum longitudinis, per quattuordecim cubitos latitudinis in quattuor angulis eius*. quod Propheta loquatur hic de postrema, infimaque crepidine, indicant quæ statim sequuntur verba: *Et corona in circuitu eius dimidij cubiti, & sinus eius vnius cubiti per circuitum*. hæc autem corona, quæ circumambiebat, altaris fossam, in qua etiã hostiarum sanguis fũdebatur; circumcirca infimam crepidinem erat. & quamuis Vilalpandus conetur hanc crepidinẽ, & fossam, atque reliqua, quæ Ezechieli in visione ostensa sunt, ad mensuram altaris reducere, quod in 2. Paralipo. à Salomone ædificatum scribitur; frustrà consumpsisse tempus puto. has enim crepidines in altariũ ædificijs, maiores vel minores extitisse arbitramur; pro vt placuit his, qui ædificio intendebant; habita ratione

A B C D

ne

A ne proportionis ſeruandæ, cum reliquis totius ædificij partibus. Nec prætereundum erit, quod hæ crepidines Ezechielis הָעֲזָרָה *hanghazarah* appellantur: quemadmodum illæ, de quibus capite præcedenti infabrica Salomonis diximus. Differebant etiã, quia in altari Salomonis, duæ priori ſuperimponebantur ſubſtructiones; quæ non alio, ſed eodem vocabulo dicebantur: at verò in altari, Ezechieli oſtenſo, ſuperior crepido, non ſolùm הָעֲזָרָה appellatur, ſed crepido B maior, nec non etiam Ariel dictam fuiſſe cognouimus. Niſi fortaſſe quis vellet, tribus etiam ſubſtructionibus cõponi hoc ædificium Ezechielis, quarum prima, quæ dicitur ſinus totius ædificij, duos haberet altitudinis cubitos, & ſexdecim longitudinis; media ſubſtructio, quæ הָעֲזָרָה *hanghazara* הַגְּדוֹלָה *haghedolah* appellatur; quattuor altitudinis haberet cubitos, & quattuordecim longitudinis; & tandem ſuprema ſubſtructio, quæ Ariel appellabatur duodecim haberet longitudinis, ac la- C titudinis cubitos, quattuor verò altitudinis; quibus tandem altare ſupra poſitum, totius ædificij altitudo quattuordecim fuiſſet cubitorum. Sententia tamen communis, duas tantum habuiſſe hoc altare ſubſtructiones ſenſit; & nos iuxta communem interpretum ſententiam, quam etiam veriorem arbitrati ſumus, in gratiam ſtudioſorum in ſequenti capite delineandam Prophetici altaris formam curauimus. viderint alij meliora, vt nos quoque illis aſſentiri poſſimus. erit igitur media D ſubſtructio quattuor cubitos eleuata; duodecim verò habebit cubitos longitudinis, atque altitudinis.

Herodes Hieroſolymitanus Rex, Auguſtiſſimum ſacri Templi ædificium reddidit; quinimò adeò impensè in illius fabrica totũ ſe dedit, vt ad expenſas minimè reſpexerit; ſed tanta prætioſorum lapidũ, gemmarum, auri, argentiq. copia, illud exornauit; vt dubium ſit aput ſcriptores, an ipſe Salomontici Templi ornatum exceſſerit. Altare ipſe quoque in eo excitauit, ſed à

forma

forma ædificij altaris à Salomone constructi, & ab illo, quod Ezechieli in visione ostensum est; minime sibi declinandum existimauit: licet eorumdem mensuras, ad proportionem ædificij excedere, non dubitauerit. Nam quinque cubitos Salomonticum altare, hoc Herodianum superasse Iosephus scribit lib. 6. de bello cap. 6. iuxta translationem Ruffini, vel cap. 14. iuxta græcum exemplar, sic enim dicit: πρὸ αὐτοῦ δ' ὁ βωμὸς πεντεκαίδεκα μὲν ὕψος ἦν πηχῶν, εὖρος δὲ καὶ μῆκος ἐκτείνων ἴσον, ἀνὰ πεντήκοντα πήχεις. τετράγωνος δ' ἵδρυτο κερατοειδεῖς προανέχων γωνίας, &c. hoc est, *In anteriori verò,* supple Templi, *ara quindecim, quidem cubitis; alta erat, latitudo verò & longitudo simul quinquaginta cubitis; quadrataque stans cornutis quasi angulis eminebat, &c.* Ad rationem architecturæ igitur hoc Herodianũ altare contemplantes, tribus crepidinibus, siue substructionibus illud erigemus; ita vt prior & infima, triũ cubitorũ altitudinẽ haberet; secunda siue media quatuor cubitos surgat; superior verò quinque habuerit altitudinis cubitos: quibus si addantur tres cubiti altitudinis altaris, iuxta Dei præceptum Moysi latum, quindecim altitudinis cubiti in Herodiano altari, iuxta mensuram Iosephi erunt. Latitudo verò per latera substructionũ sic disponatur; vt infima crepido, siue substructio, vigintiquinque habuerit longitudinis, & latitudinis cubitos, iuxta mensuras à Iosepho traditas: (mendum igitur fore in dictione πεντήκοντα existimatur) cubitum verò, & semissem spatij ambientis circumcirca mediam crepidinem. quamobrem tribus, è viginti quinque cubitis, sublatis, viginti duo latitudinis, atque longitudinis cubiti remanebunt, per latera mediæ crepidinis: spatium circumambiens mediam crepidinem in plano superiori, duorum cubitorum cum semisse commensurabitur; vt propotionaliter totum ædificium surgat: quapropter quinque detractis cubitis à plano mediæ crepidinis, quæ erat viginti duorũ cubitorum; decem & septem cubiti remanebunt in latitudinem

A dinem, longitudinemque ſuperioris crepidinis per ſua latera, ab angulo ad angulum, & totius planitiei ædificij, ſuper quod collocandum erat altare: cui tandem ſuperimpoſito altare quinque cubitorum longitudinis, ac latitudinis in quadrum, ſex cubitorum ſpatium remanebit circumcirca altare; in quo Sacerdotes, ſacrorumque reliqui miniſtri hoſtias offerre, ſãguiné, ac vina ſuper ignem effundere, victimas in odorem ſuauitatis ſuper altare concremare, thus adolere, propriaque munia omnia in Dei cultum exercere valerent. Quod loci ſpatiũ, quàm proportionatum, atque ſufficientiſsimum eſſet, ad ſacerdotales functiones ex præſcripto diuinæ legis; tum allatorum altarium formas, tum diuina mandata aperiunt. Licebit ſtudioſis, huius altaris typum, iuxta illud quod ex Salomone poſuimus contemplari: ornare quoque exactiuſque illud commenſurare, pro rei ipſius maieſtate etiam valebunt. Cum itaque altaris huius, quod in Templo Herodiano excitatum fuerat, de quo Ioſephus ibi loquitur, altitudo quindecim cubitorum eſſet, & tamen quod Salomon conſtruxit, decem altitudinis cubitos non excederet, Villalpandus lib. 4. in cap. 43. Ezech. cap. 78. reijciendam omnino hanc Ioſephi menſuram altaris arbitratus eſt: quod illorum altarium menſuras ibi definitas, excedere nefas cenſeat. Sed perperam me iudice coniectatur; nihil enim in ſacris habetur Litteris, quo ædificij altitudo in altaribus prohibeatur; præſertim ſi de ſubſtructionibus intelligantur Salomon & Ioſephus. & quamuis hoc Herodianum altare reliquos excederet, tertia altitudinis parte, proportionem tamen totius atrii tenuiſſe, ſublimitatis, atque altitudinis formam, ex ſupra poſitis iconibus, atque menſuris perſpicuum eſt.

CAP.

CAP. LXIII.

Qua ratione gradus, in altare Iſraelitico, non prohiberentur.

Ad loca Exodi 20. *Non aſcendes per gradus ad altare meum, ne reueletur turpitudo tua.* Eccli. 50. *In aſcenſu altaris ſancti gloriam dedit ſanctitatis amictum.* Ezech 43. *Gradus autem eius verſi ad Orientem.* & ad alia.

CElſitudini altarium, quam in cap. 61. monſtrauimus; ſacratum Scripturarum loca non plurima repugnare videntur. Statuerat enim Deus lege lata Exodi 20. nulla ratione debere Sacerdotes, altare illius per gradus adire, dum ſacra facturi eſſent, dicens: *Non aſcendes per gradus ad altare meum, ne reueletur turpitudo tua*: & ne aliquam ob cauſam ad hunc aſcenſum ſacri miniſtri compellerentur; in fabrica illa altaris, quod in deſerto ſibi à filijs Iſrael parari voluit; humanæ ſtaturæ rationem habuiſſe, liquido patet. ne videlicet altaris altitudo humanam ſtaturam excederet, aut æquaret, quattuor tantum cubitos altitudinis habentem: quamobrem cubitum ſaltem vnum, intra communes terminos humanæ ſtaturæ contineri illud ſtuduit; & trium ſolummodo cubitorum altum altare fieri, in Exodo iuſſit. icone verò altarium à nobis deſcriptorum, eorumdemque ſublimitate, legi à Deo latæ detractum, videbatur.

Ad altare Moſaicum, per gradus Sacerdotes aſcendiſſe, ſacra perhibent oracula. Nam in laudem Oziæ Summi Sacerdotis Spiritus ſanctus, Eccli. 50. de eo ait: *In aſcenſu altaris ſancti*

gloriam

A *gloriam dedit ſanctitatis amictum*. Propheta quoque Ezechiel cap. 43. in deſcriptione altaris, quod in viſione prophetica cognouit, atque in atrio ſui templi collocauit; ſcalarum & graduum, per quos ad illud aſcendebatur, nequaquam obliuiſcitur. quinimo tam perſpicuè de his loquitur, vt aperiet etiam quo verterentur, dicens: *Et gradus eius verſi ad orientem.* Salomon, Eſdra, Ezechiel, Herodes, & alij, ſi qui fuerunt qui altaria erexerint in Templo Hieroſolymitano; adeò in B ſublimi altaria collocarũt; vt Sacerdotes in his ſacra facturi, per gradus aliquos in ſublime aſcendere cogerentur; aliàs ſacra in his facere nequaquam potuiſſent. quamobrem ſacrorum oraculorum Interpretes verſantur inter Scyllam & Charybdim, dum hæc elucidanda contemplantur. Deus in lege ſua ſancta cauit, ne ſacri miniſtri ad altare per gradus aſcenderẽt: qui ſacris fabricis operam dederũt, in Dei cultum altaria adeò in ſublime poſuere, vt abſque gradibus in illis miniſtrare C non poſſet: in Eccleſiaſtieo Spiritus ſanctus laudat Oziam, ad altare aſcendentem: Propheta in prophetica fabrica videt altare cum gradibus, per quos miniſtri aſcendere poſſent. Quamuis autem pro modulo noſtro aliqua dicturi ſimus; implicita tamen ille explicet, qui nihil implicitum habet. Fuere enim viri doctiſſimi, qui ineptiſſima in his elucidandis affirmauerint.

Sunt igitur qui putent, diuinum præceptum latum in lege, D de non aſcendendo ad altare per gradus, nequaquam intelligi de gradibus, qui ad horam miniſtrationis aliquando altari apponerentur, ſed de gradibus coædificatis cum altare, eidemque perpetuo inhærentes. Hos enim gradus ad altare pertinere perſpicuum eſſe dicunt; non verò gradus qui ad horam miniſtrationis apponerentur, in commodum miniſtri ſacra facientis, quo tranſacto miniſterio tollerentur. in quo ſenſu videntur iuiſſe ſanctus Pater Auguſtinus quæſt. 173. ſuper Exo.

Petr.

Petr. Comest. cap. 59. hist. Scholast. & in Exodo cap. 41. Hugo A Cardin. in cap. 20. super illud: *Non ascendes per gradus. Contra*, inquit, *infra legitur, quod Sacerdos quando immolabat, ascendebat per gradus propter altaris altitudinem. Solutio. hic prohibet Dominus fieri gradus perpetuos, & altari immobiliter adhærentes, sed non prohibet scabellum supponi pedibus Sacerdotis volentis immolare, cum non possit aliter propter altaris altitudinem, & de illo scabello intelligitur, de quo dicitur infra: vel forte tantum spiritualiter intelligitur hæc prohibitio graduum altaris.* Glosa etiam B in illis verbis Exodi 27. *Trium cubitorum altitudinis.* gradus prohiberi tantũ putat in altari lapideo; cui gradus eidem altari coædificati essent; non verò scabellum ligneum appositum altari ad horam ministrationis. *Quomodo ergo ministrabatur altari*, inquit, *cum altius supra, gradus habere prohibeatur, ne pudenda reuelentur? sed illius dictum est de altari, quod ex terra, vel lapidibus construitur, vbi gradus ipsi coædificati ad corpus altaris pertinerent. Nunc verò cap. 20. Exodi de tabulis fieri præ- C cipitur, quod si apponatur aliquid ad horam ministrationis, in quo stet minister, ad altate non pertinet.*

Sed hæc interpretatio omnino commentitia videtur; atque minimè vim præcepti euacuare. non enim prohibetur graduum ædificatio, sed ad altare ascendere per gradus lege cauetur. quamobrem siue gradus essent altari coædificati, siue apposititij, Sacerdos hostias in altari offerens per gradus contra statuta legis ascendebat. præterquam quod non vide- D tur facere ad rationem legis expositio ista. nam legis ratio allata à Deo fuit, ne reuelaretur turpitudo ministri: quæ quidem quibuscumque gradibus, siue apposititijs, siue firmis reuelari necesse erat; vbi per gradus, ascensum ad altare concesserimus.

Rabbini suo more somniantes, multa potius risu, quam animaduersione digna in medium afferunt. Rabbi Dauid in

illo

illo Ezech. 43. dicit, vel locum non debere intelligi de gradibus, per quos aſcenderetur ad altare; ſed potius apud Prophetam (qui gradus videtur altari conceſſiſſe, cum ait: *Et gradus eius verſi ad Orientem*) nomine gradus dici aliquem pontem, qui ad altare pertingeret: vel de gradibus per quos aſcenderetur ad atrium, in quo altare poſitum erat, intelligendus erit Propheta. Cui etiam Ionathas ſubſcribit, & reliqui Rabbini ferè communiter; affirmantes ſi aſcendendum ad altare ſacrorum de cauſa fuiſſet; non per gradus, ſed per pontem aliquem illò aſcendiſſe Sacerdotes, qui quidem pons vetitum minimè videtur; quod is gradus non haberet. R. quoque Salomon magnæ inter Iudæos auctoritatis, illud idem de ponte docet. nam locum Ezechiel. 43. *Gradus autem eius verſi ad Orientem.* exponens, *iſte pons*, inquit, *per quem aſcendebatur erat in Auſtro, vt aſcendens verteret ſe ad Orientem. Omnes enim verſiones erant ad latus dexterum: quomodo autem ponitur pons in auſtro, aſcendens per eum, & vertens ſe ad dexteram partem vertit ſe ad Orientem.* cum iſtorum ponte ſtat etiam Ioſeph. lib. 6. de bello cap. 6. dicit enim loquens de altari: *καὶ ἀπὸ μεσημβρίας ἐπ᾽ αὐτὴν ἄνοδος ἠρέμα προσάντης ὑπτίαστο. κατεσκευάσθη δ᾽ ἄνευ σιδήρου, καὶ οὐδέποτε ἔψαυσεν αὐτοῦ σίδηρος.* hoc eſt, *& ab auſtro ſuper illud*, ſupple altare, *aſcenſus clementer arduus reſupinabatur. paratum autem erat*, ſupple altare, *ſine ferro & nunquam tetigerat illud ferrum.* his etiam ſubſcribit Ariſteas in libello de Septuaginta Interpretibus.

Sed in his Rabbinorum ſomnijs, multimodè illi ipſi ineptire coguntur: nam vt quid pontem hi imaginantur, cum perſpicuè dicatur à Propheta aſcenſum altaris, gradus habuiſſe? Nam dictio hebraica מַעֲלוֹת *manghaloth*, de gradibus ſcalarum ſolummodo dicitur, nequaquam verò de lineis tranſuerſis in aliquo ponte, ad pedes detinendos in aſcenſu, ne prolabantur hi qui aſcendunt. & licet Ioſepho fides habenda eſſet,

quod fuerit Sacerdos in Hierufalem, fi fcriptorum illius, ac voluminum fidum exemplar haberetur; quia tamen huius doctiffimi viri fcripta, multis mendis confpurcata Scriptorum vitio conftat; cum grano falis legenda, atque admittenda erunt: quamobrem pontem iftum ab aliquo, iuxta Rabbinorum fenfum pofitum par eft credere. Nam quantum attinet ad priorem commẽtum Dauidis, ac Ionatę, de gradibus afcenfionis ad atrium, eft adeò alienum à vera Prophetæ intelligentia, vt nulla videatur reprobatione indigere. gradus enim per quos ad atrium afcendebatur, pares omninò fuerunt, tam in porta Auftrali eiufdem atrij, quàm Aquilonari, & Orientali; quamobrem non erat prophetæ, cur de illis potius, quam de alijs gradibus atrij diceret: *Gradus eius verfi ad Orientem*; nifi de gradibus alijs ab atrio loqueretur: nimirum de altaris gradibus, de quo eius erat tunc fermo. Quod autem de ponte in Auftrali parte collocato, Rabbi Dauid docere non dubitauit; vt is qui ad altare afcendebat, ad Orientem fe conuerteret: Templi fabricam contemplantes, quam à veritate alienum fit viderint; hi præfertim qui Templum idem, ad Occidentem altaris pofitum agnofcunt. quod vtinam agnouiffet ille Rabbinus, numquam enim pontem ad Auftrum conftituiffet: fiebat enim neceffario, vt Sacerdos ad altare confcendens, facro Templo terga conuerteret; quod maximè Deo inuifum conftat cap. 8. Ezech. *Et ecce viri*, inquit, *propheta dorfa habentes contra Templum Domini, & facies ad Orientem*. nulla enim ratione, qui ad altare per pontem ad Auftrum pofitum afcendiffent, verti fe ad Orientem poterant, quin facro phano terga verterent. Stant etiam contra hunt ineptiffimum virum, prophetę Ezechielis expreffa verba; qui in hebraico quoque exemplari, cui foli Rabbini fidem præftant; non folum docet altare illud, quod fibi monftratum eft, gradus habuiffe; fed etiam ad Orientem hos gradus conuerfos fuiffe affirmatè fcribit. Ratio

A tio quoque ſacrorum,& cultus religionis, hunc graduum aſpectum in altari ſuadet; nam niſi Orientem verſus fuiſſent, ſacrorum miniſter, hoſtias & oblationes ad altare afferrens, Templum non proſpexiſſet, prout tenebatur.

Abulenſis vir doctiſsimus in cap. 20. Exo. quæſt. 47. graduum illam prohibitionem; quæ in eo capitulo legitur; intelligendam cenſet, de ligneis, ac portatilibus ſcalis, ex trãſuerſis lineis compactis, quibus quidem nulla ratione fieri poterat, ait ille, B vt Sacerdotes, alijs miniſtris ſub eiſdem ſcalis manentibus, turpia non reuelarent. Qui quidem doctiſſimi viri ſenſus, qua ratione veritati ſit conſonum minimè apparet: non enim adeò in ſublimi altare hoc porrigebatur, vt ſacrorum miniſtri conſiſtere, aut ſtare poſſent ſub ligneis ſcalis, quæ altaris illius ſupremam coronidem attingerent: tres habebat altitudinis cubitos altare, vt dicitur Exo. 27. & 38. quattuor cubiti humanæ dantur ſtaturæ: ei igitur altari appoſitis ſcalis, ſubtus minimè C miniſtri conſiſtere poſſent, verenda aſcendentis conſpecturi. Quæ ratio quamuis ſatis ridiculam oſtendat ſententiam Abulenſis; addantur tamen etiam alia contra eamdem. altare namque Moſaicum, non eſt imaginandum, ſimile his, quibus nos Chriſtiani vtimur in Templis ad ſacrã Euchariſtiam offerendam, complanati in ſuperiori ara, ad modum menſæ; conuiuia enim ſacra tantum in his peraguntur, in refectionem animarum: illud autem excauatum habebat medium, in quo D hoſtiæ in media crate cremabantur, vt infra oſtendetur: quonam igitur pacto, ambabus manibus victimarum membris onuſtis, aſcendere valuiſſent Sacerdotes lineatam ſcalam; quam vna tantum manu onuſta, aliquis artifex aſcendere vix poteſt? commentitiæ certè, atque omninò à ratione alienæ ſunt ſcalæ iſtæ, ab Abulenſe excogitatæ: quas etiam ſi ſacrorum miniſtri aſcendiſſent, fœminabilibus iam præcincti, inhoneſtè nequaquam ad altare perueniſſent; nec turpitudinem reuelaſſent;

quod potissimum lege cautum videbatur. Fœminalia enim & vestes Sacerdotales, quæcunque turpia sunt in illis occultassent. Fœminalium verò vsum ab eo vsque tempore in Sacerdotibus Mosaicis D. Hieron. ad Fabiolam scribens agnoscit: qui etiam sanctissimus vir de Scripturis, & Ecclesia quam optimè meritus, gradus altari Ezechielis non denegat; sed ad mysticam interpretationem eorundem graduum se confert: ac propterea nihil nobis, cũ eo, qui litteraria in his inuestigamus. Ioannes Baptista Villalpand. lib. 4. par. 2. in 43. Ezech. cap. 79. concedit gradus altari; prohibitionem verò ascensus ad illud, quæ habetur cap. 20. Exo. ad rationem in illa lege positam reuocat; nimirum ad illa verba: *Ne reueletur turpitudo tua.* dicitque hac lege nequaquam prohiberi ascensum ad altare, sed genus sacrorum idololatrarum vetari; qui turpidinem religionis obtentu in sacris sectari consueuerant. quam interpretationem dicit insinuasse S. Tho. 1. 2. q. 102. ar. 4. ad sext. argumen. cum argumentum sumeretur ab illis verbis: *Ne reueletur turpitudo tua. Considerandum*, inquit, *quod hoc etiam fuit institutum ad excludendam idololatriam. Nam in sacris Priapi sua pudenda Gentiles populo denudabant*, sed nihil de sacris Priapi à S. Tho. Liranus hæc pluribus prosequitur. his adheret Villalpan. *Non itaque gradus*, inquit, *fieri prohibentur; sed eorum ascensus in eum finem peruersissimus; quippe cum immanes publicè honestatis hostes, absolutis nefandis asinorum hostijs, ac malis artibus, & è mortuis imaginibus turpitudinum obiectis, non satis incitato ad libidinem populo, viuo exemplo proposito, super ipso altare verbis, & gestis, populum ad omnem turpitudinis actum excitabant; quæ omnia inhonesta scelera, atque turpissima, honestißima dicendi ratione inhibuit Dominus dicens: Non ascendes per gradus ad altare meum, ne reueletur turpitudo tua.* hæc & alia multa ab hoc auctore in hoc sensu loco iam citato dicuntur pag. 400. col. 2. in fine.

Huic

A Huic ſententiæ omninò reuera adhæſiſſem; niſi in ea deſideraretur, aliquod antiquorum Poetarum, aut Scriptorum teſtimonium; quo probaretur conſueuiſſe Sacerdotes Gentiles in ſacris Priapi verenda denudare. Nam quamuis Villalpandus ſatis prolixe ſacra Gentilium, libidini, atque fornicationi fuiſſe coniuncta oſtenderit: nullibi tamen probat Sacerdotum verenda, ab eiſdem ſuper altare aperiri ſolita; vt ad libidinē aſtantes prouocarentur: nam hoc probato, ſtatuti diuini ſenſus, reuera B pateret: nec Diuinæ legi gradus Ezechielis, atque Pontificis Oziæ ad altare aſcenſus, contraria apparerent. quamobrem iuxta hanc doctrinam, non prohiberentur gradus; ſed tantum turpitudinis reuelatio, atque in honeſta manifeſtatio illorum vetaretur, quæ à natura occultata fuere.

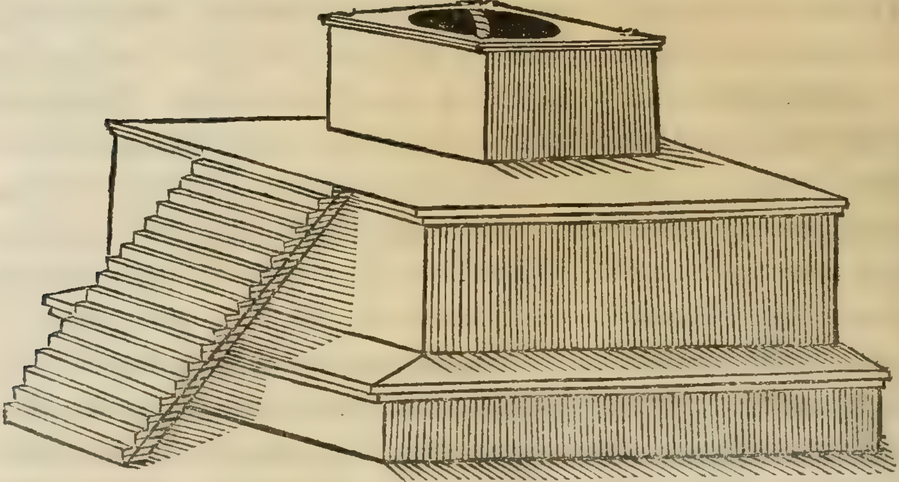
Rationem igitur legis in ſequentibus reijcientes, legis ſenſum pro modulo noſtro inueſtigabimus: & licet grauiſſimi Scriptores, atque Interpretes ſacrorum oraculorum ſint; qui C graduum in altari prohibitionem in lege agnoſcant; cum tamen nec vim rationis pro lege allatæ; nec ſenſum legis ad rationem poſitam coarctare ſtudeant: liceat mihi quoque precor; in tanta Scriptorum varietate, ſacrorumque oraculorum difficultate balbutire, atque graduum, & ſcalarum prohibitionem in illa lege cognoſcere: quam prohibitionem firmiſſimè tenentes, præter legem Exodi latam c. 20. aliquando veniſſe Iſraelitas Salomonē, aut Herodem negamus. Vt igitur D à nobis allata firmiora cōſiſtant; non erit prætereundum, altare propriè ſic appellatum numquam erectum fuiſſe ſupra cubitos tres altitudinis, vna cum cornibus in extremis angulorum: quæ menſura altaris, ſæpiſſimè in ſacris Litteris dimenſa, à Deo Moyſi iuſſa, à Beſeleel fabricata, conſtanter retinuiſſe vbique Iſraelitas, nō raro ſacrę oſtendunt Litteræ. Nam quamuis totum ædificium ſubſtructionum vna cum altare, quod ſuper illas collocabatur, vt capite 62. oſtendimus altare ali-

quando diceretur; propriè tamen sola illa superior pars, super quam cœlestis ignis ardebat, ligna componebantur, hostiæ cremebantur, libaminaque fundebãtur, altare dicebatur: cum tamen substructiones, seu bases, quæ ad altare pertinebant, & eidem supponebantur, altare abusiuè diceretur. Itaque tres tã-tum altitudinis cubitos semper, & vbique altare holocausto-rum retinuisse arbitramur, iuxta definita à Deo; neque hos terminos aliquando Israelitas fuisse ausos excedere affirma-mus: ita vt Sacerdos ministrans in altari, vnum tantum cubi-tum, idem superaret. Sacerdos enim in altari ministraturus, eleuare disectas hostias coram Domino, vel alias oblationes, ligna componere, libamina vini, aut siceræ fundere, disecta animalium membra, eorumdem adipes, sanguinem, thus, & alia huiusmodi, super struem lignorum, quæ in altaris medio cremabãtur, superimponere cum teneretur, iuxta diuinæ legis statuta; satis ei erat vno tãtum cubito altare excedere: sic enim illius cornua in sacris oraculis, sanguine liniri commodè pote-rat, ac reliqua munia, sine aliqua difficultate obire; quamobrẽ ad illa munia in hoc altari obeunda, nullis scalarum gradibus opus erat.

Reliquum est considerare, qui nam esset scalarum vsus, atque gradus, per quos ad altare ascendisse Sacerdotes, sacræ Litte-ræ non semel affirmant. Hæc autem difficultas, quæ Scripto-rum animum tot sæculis contorsit, me iudice facillimè iam soluitur, cum iconibus in præcedenti capitulo iam positis. Etenim gradus habuisse altaria, per quos ad illa ascenderetur; præter dubium scripturalibus esse debet; tum Ezechielis au-ctoritate, qui de suo altari loquitur; tum etiam numero Psal-morum, qui cantica graduum appellantur in libro Psalmo-rum, & incipiunt à num. 119. vsque ad Psalmum 134. exclu-siue. in quorum titulo quamuis multi multa dicant, de ascensu Israelitarum à Babylonica captiuitate in Ierusalẽ, deq. ascensu & con-

A & concursu populi ad Templum sanctum, in solemnioribus diebus: quod essent nimirum cantica, quibus populus per viam lætabatur; & alij alia, de ascensu graduum per portas atriorũ ad Templũ; nostra tamen sententia est; Psalmos hos ordinatos, vt cãtarentur, quoties Summus Sacerdos, in aliquibus solemnioribus diebus ascendebat gradus altaris, vt in eo hostias offerret. Nam quamuis quotidiana sacrificia, per minores Sacerdotes offererentur; tamen etiam summus Sacerdos, præsertim in die B expiationis, ad altare accedebat sacrificiorũ causa; quã ob causam tunc à cantoribus cantabantur hæc cantica. Nam instituta fuisse post Templi fabricam, perspicuum est ex ipsimet canticis, in quibus sæpissimè de domo Domini sermo est; quo vocabulo Templum, & non Tabernaculum significabatur. non tamen illa omnia cantica, tunc composita fuisse arbitror; sed sumpta ex canticis Dauid nonnulla, alia verò denuo composita Salomone, & alijs auctoribus, eo tamen ordine, vt cum ad C vltimum gradum peruenisset Sacerdos cantaretur illud: *Ecce nunc benedicite Dominum omnes serui Domini*. His, me iudice, non obscurè colligitur; quindecim habuisse gradus illa scala, per quam ad altare à Summo Sacerdote ascendebatur; in cuius ascensu, de Ozia dicitur in laudem eius Eccli. 50. *In ascensu altaris sancti gloriam dedit sanctitatis amictum*. in quibus verbis sacer textus respexit, ad vestem sanctam gemmis, & auro fulgidam, nec non etiam ad pectorale sanctum, quod duodecim D gẽmis ex Dei instituto distinctum visebatur, & ad duos onychini lapides in humeribus alligatos, quibus Summi Pontificis amictus, cum hyacintina punicis, ac tintinnabulis splendida, vndique fulgores metallorum, atque gemmarum spargebat: quorum tintinnabulorum sonus, & gemmarum splẽdor, in ascendendo ad altare per gradus, cum longè, latèque fulgeret; de Ozia dixit Spiritus sanctus: *In ascensu altaris sancti gloriam dedit sanctitatis amictum*.

Hi autem gradus altare non attingebant, neque ad illud A pertinebant; ſed tantum ad ſubſtructiones, & crepidines ſuper quas altare collocatum erat. ea propter neque Iſraelitarum Reges, ac Duces qui crepidinibus, has ſcalas adiungere curarunt, nec Sacerdotes ſacra facturi, qui per hos gradus ad ſummam crepidinem perueniebant, vt in altari, quod in ſuprema crepidine collocatum erat, hoſtias foculo ſuperimponerent; ad altare per gradus aſcendiſſe propriè dicebantur; aut contra legem latam Exo. 20. aliquid egiſſe. propterea hic Eze- B chielis altare, cum ſcalarum gradibus delineandum curauimus, vt quæ dicimus lucidiora fiant.

C

D

Non eſt igitur cur ad Idololatriam à Deo prohibitam confugiamus; ſicque cum Villalpando, & alijs, potius myſticas, quam litterales ſequamur ſacrorum textuum interpretationes.

Ne verò omiſiſſe videamur legis allatæ rationem, quidque voluerit Deus, in illis verbis: *Ne appareat turpitudo tua.* Obſeruandũ erit in hebraico exemplari legi dictionem עֶרְוָתְךָ *ngheruathecxa*, quæ ſignificat verenda: interpretanda igitur ſic

ſunt

A sunt illa verba: *Non ascendes ad altare meum, ne detegantur verenda tua*. quæ quidem loquendi frasis tam de pudendis anterioribus, quam posterioribus dicitur. & quia orientales vsi sunt semper vestibus oblongis; propterea enim dicebat Christus, monens nos paratos esse debere ad perfectionem: *Sint lumbi vestri præcincti*; & de domino in obsequium boni serui dicebat, *præcinget se, & transiens ministrabit illis*, & alibi sæpè: ex consuetudine itaque vestium prolixarum apud Orientales: eisdem irridendos videntur Europeos, maximè Germanos, Italos, Gallos, atque Hispanos, qui thoracibus, fœmoralibus, atque tibialibus vtuntur; vestibus nimirum ita accommodatis ad corporis membra, vt posteriora naturæ verenda, manifestè appareant. quia igitur Sacerdotes vtebantur ex lege lineis vestibus, atque vbi aliquo gradu ad altare accessissent; atque in ministerio altaris, igni super imponendo hostias, aliudve agendo se inclinassent, nates quoque extrinsecus protuberassent; populique astantes ad cachinos excitassent; hac de causa Deus per gradus ad altare Sacerdotes ascendere vetuit; & fœminalibus sub vestibus illos vti iussit; ne dum sacra facerent, nates aliquomodo, aut natium vestigium aliquod, ad extra appareret: & ad cachinos excitarentur, qui ad preces inter ipsas sacras oblationes, & sacrificia excitandi fuissent.

D

CAP.

CAP. LXIV.

Stabilia altaria, ac tripodes religiofi monftrantur.

Ad loca 2. Paralip. cap. 4. *Fecit quoque altare æneum viginti cubitorum longitudinis, & viginti cubitorum latitudinis.* & ad alia plura loca.

RELIGIONIS caufa ea altaria excitata à nobis dicuntur, quæ vt facra in eis haberentur in loco aliquo, diuini cultus caufa pofita fuere: licet verò de altare quoque Mofaico, diuino iuffu fabricato, & in Tabernaculo pofitum agere poffemus; cum tamen illud longiorem expofcat confiderationem, in fequentibus reijcimus. De Ethnicorum verò altaribus nobis agendum non eft, nifi obiter pro facris explicandis, à quibus nunc nobis recedendum minimè erit. nihil enim de lapideis illorum altaribus, fed tantum de portatilibus, quæ tripodes appellabantur.

Tripos autem vox græca eft, qua aliquid fignificatur; quod tribus pedibus fubftentatur, vti vox ipfa fonat: & huius fignificationis auctorem etiam habemus Atheneus lib. 2. dipnof. cap. 2. dicentem: τρίποδα δὲ τὴν ὑπόβασιν ἔχοντες τρίποδας ὠνόμαζον. hoc eft, *Ternam bafem habentes, nominarunt tripodes.* Itaque non folum de altari, fed etiam de fedili aliquo, & menfa quoque rectè dicitur, Homero tefte lib. 24. & Callimacho in lauacro Dianæ. Fuit autem aliquis, tefte Rhodig. libro 8. lect. Antiq. cap. 15. qui tripodem interpretaretur infulfiffimè cortinam, fiue vas pulueribus plenum, ex quo perflans fpiritus

A tus Phæbadibus, vaticinij præberet poteſtatem. Lactãtius quoque Grammaticus non minus ineptè, ſuper Papinij verſu, qui eſt Thebaid. 1.

Salue priſca fides tripodum, obſcurique receſſus.

Tripos, inquit, *ſpecies eſt lauri, tribus radicibus Apollini conſecrata, propter triplicem vim diuinationis.* quæ omnia falſo dicuntur ab his. tripodis enim nomine in Delphicis oraculis, ſedile ſiue ſella intelligenda fuit, tres tantum habens pedes; ſuper quam B ſedebat Pythia, quæ ſpiritu afflata, ex Apolline reſponſa dabat. quod ex Ariſtoph. in Pluto probat Rhodiginus ibidẽ, & Strabo, *Auctores*, inquit, *certi memorant diuinum ipſum domicilium*, ſcilicet Apollinis, *profundam, & curuam eſſe ſpeluncam, non admodum lato patentem ore, vnde auram quidem referri, ſacro aiunt efflante Numine; excelſum autem oſtio imminere tripodem, quẽ cum Pythia vates inſcenderit, hauſto diuinationis ſpiritu, Dei reſponſa referre, & metro, & oratione ſoluta.* Amplius in libro C de myſterijs Iamblicus: *Sibilla in Delphis*, inquit, *duobus modis ſuſcipiebat Deum, vel per ſpiritum quendam tenuem, igneumque, qui erumpebat alicubi ex ore antri cuiuſdam, vel ſedens in adyto ſuper ſedem æneam habentem tres, aut quattuor pedes, & Deo dicatam; & vtrobique ſe diuino ſpiritu exponebat, vnde diuini ignis radio illuſtrabatur.* Quod autem de quattuor pedibus dixit Iamblicus, admitteretur à nobis ſi tetrapodes illa ſedes diceretur: verum tripodem dici compertum eſt, id de quo lo-D quimur, ac ſedem fuiſſe perſpicuè patet. Bibliothecem etiam Rhodiginus citat in ſextodecimo volumine, dicentem: *Vatem vnam conſtituere, mox & ſubſtruxere machinam, qua conſcenſa, vaticinari tuto poſset. habebat illa baſes tres, vnde & tripodis nomen inditum.*

Menſas quoque in quibus conuiuantur homines, tripodes dictas, comprobat Atheneus lib. 2. apud Rhodiginum: ſed loco citato, poculum tripodem Bacchi appellari ab Atheneo reperi, non

ri, non verò mensam. Bene tamen tripodas, Senecæ crimini datum constat, apud Dionem in Nerone; nimirum quod diuitum locupletatum calumnijs, ingentes congessisset opes; ac cedrinæ materiæ tripodas haberet quingentos elephantopodes, idest eburneis pedibus, mensas æquales numero, similesque super quibus vescebatur. & Pollux lib. 10. cap. 23. ait de his: ἡ δὲ ὑποκειμένη τοῖς ὄψοις τράπεζα, καὶ τρίπους ἂν καλοῖτο. εἴρηκε γοῦν Αριστοφάνης ἐν τελμισσεῦσι.

καὶ πόθεν ἐγὼ τρίπουν τράπεζαν λήψομαι.

καὶ ἐν ἐκκλησιαζούσαις. supple idem Auctor alias dixit:

καὶ τὸν τρίπουν δ᾽ ἐξένεγκε, καὶ τὴν λήκυθον.

hoc est, *Mensa autem supposita obsonijs, & ipsa tripos vocatur, dixit siquidem Aristophanes in Telmisensibus.*

Et vnde ego mensam tripodem sumam?

& in concionatoribus, supple ait.

Et tripodem extulit; atque lecythum.

Ex quibus locis planè constat, nomine tripodis aliquando mēsam dici, in qua veteres vescebātur. Sed etiam strata, in quibus conuiuæ iacebant ad mensam; tripodes interdum dictos fuisse, auctor est Pollux lib. 6. cap. 12. dicens: ἦσαν δὲ τινες πρῶται τράπεζαι, καὶ δεύτεραι, καὶ τρίται, καὶ τρίποδες μὲν ἐφ᾽ ὧν ἔκειντο. hoc est, *Erant autem mensæ quædam primæ, & secundæ, & tertiæ, & tripodes quidem, super quibus incumbebant.* Et ne Auctores huius vocabuli prætermittat, subdit: καὶ ἔστι τοὔνομα παρ᾽ ἡσιόδῳ, καὶ ἐν τελμισσεῦσιν ἀριστοφάνους. hoc est, *& est nomen hoc apud Hesiodū, & apud Aristophanem in Telmisensibus.* Est enim apud Aristophanem Comedia sic inscripta, in qua tripodes strata dicuntur, iuxta hunc locum Pollucis. Verum in loco iam à nobis superius allato, obseruauimus ex eodem Polluce, quod non tantum mensæ, in quibus apponebantur obsonia; sed strata, in quibus conuiuæ iacebant, tripodes appellabantur.

Verum nihil nobis cum his mensis, aut sedilibus, sed tantum

cum

A cum pertractemus de altaribus; eo nomine dicebantur altaria portatilia, quibus Ethnici in ſacris Deorum faciendis, vel in triuijs, vel in agro, vel quocumque libuiſſet vtebantur: ſuper quæ pars aliqua victimarum, ſiue ex extis, ſiue ex ſanguine cum thure cremabatur. hæc ſimiliter eadem de cauſa triũ pedum, tripodes dicebantur; quia tribus nimirum haſtis, vel ferreis, vel ex alia materia firma, & ſtabili componebantur; quæ ſuperius vas, atque concha regere, ac ſuſtinere poſſent.

B Nam ſuper tribus, tripodis haſtis ſuperimponebatur catinus cum carbonibus, & prunis, quibus ſanguinem, extaque hoſtiarum cum thure concremarentur in Numinis cultum, quem plurimum venerabantur: veteres lapides, numiſmata, & inſcriptiones id probant. Erant etiam tripodes lapidei, optimo argumento, ſic dicti, quia tribus tantũ aſpectibus conſtabant: ſed quia inter ſtabilia potius, quam inter portatilia reponuntur, illorum formam ſubindicaſſe ſat eſt.

C Portatilia igitur petamus, non recedentes à tripodibus, cuius vſus frequentiſſimus fuit apud veteres Ethnicos: quod in ſacris crapulæ potius, quam religioni, Numinumque cultui ab Ethnicis opera daretur; quapropter victimarum, & ceſarum hoſtiarum pars maxima vorantes, parum, vel nihil igne conſumentes, Numinibus conſecrabant. ſatis religioni, & cultui indulſiſſe exiſtimantes, dum victimas Numini oſtendiſſent; aliquiduè ſanguinis cum thure, ac vino eidem obtuliſſent;

D vt nidore fumi aër perflatus, ſuauiores conuiuantibus faceret epulas. Tripodum formæ in Nummis, atque in lapidibus, & antiquis monumentis ſunt multiplices; explicabiles nimirum, non explicabiles, altiores, minus altæ, ſicque variæ ad varietatem placiti illorum, qui his vtebantur. Eſt apud me lucerna quædam antiquiſſima, cuius Myrothecio primo meminimus, in cuius ſuperiori facie, ſacrum inſculptum Priapo viſitur, & ibidem mulieres ſacrificantes gallum gallinaceum,

cuius

cuius sanguinem, catinus in tripode impositus excipit, hac A
forma.

B

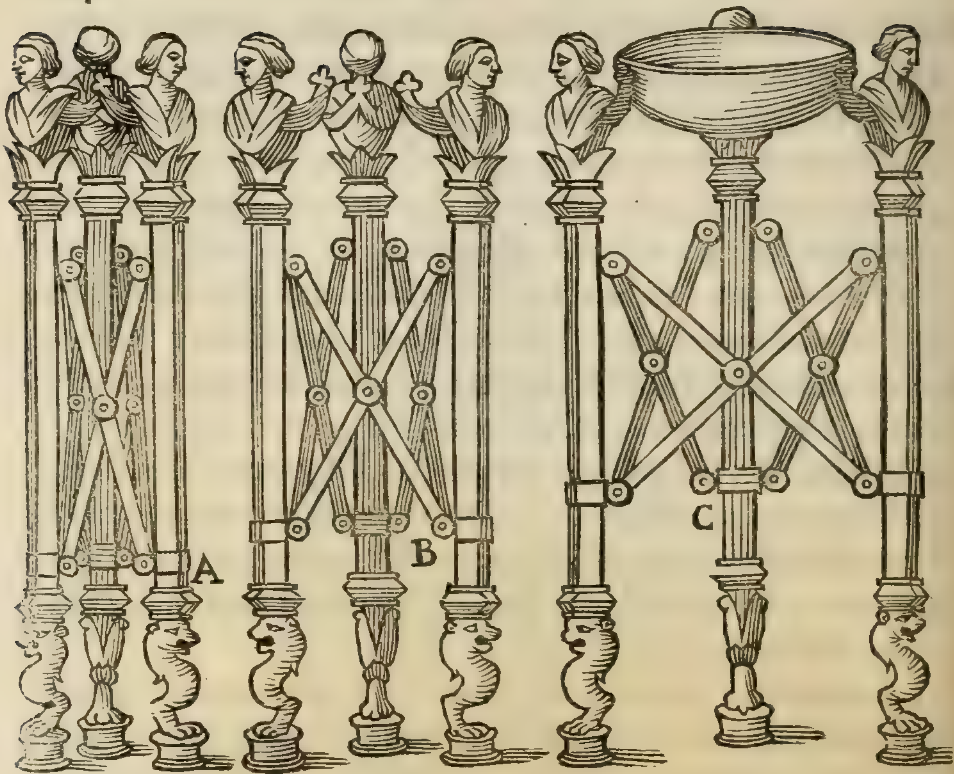
C

Verum inter hos tripodes, sunt qui superiorem concham
firmam habeant; vt hi qui frequentissimè in Nummis, ac
lapidibus conspiciuntur : quorum nimirum pedes contra- D
hibiles, aut explicabiles non sunt. alij sunt tripodes sacri,
quorum pedes ob interclusas, & insimul complicatas lineas
contrahuntur , explicanturque; prout latior, vel angustior
fuerit concha; quæ eidem tripodi superimponitur, pro libi-
to illius, qui sacrum facit. Cuius tripodis forma præclara,
in Arcu Constantini, Romæ prope Amphitheatrum cernitur;
ea in fronte, quæ ad eiusdem Arcus ingressus occurrit his, qui
ad

A ad amphiteatrum pergunt. in ſuperiora enim, arcum ad dexteram contemplantibus, ſacrum ex porco, tauro, & ariete in tripode, mobilem ſuſtinentem concham occurrit; cuius tripodis ſtructura, tam ingenioſa apparet; vt altitudine æquali, tripos ſtet erectus; quæcumque illi ſuperimponatur conca, ſiue anguſtior, ſiue latior fuerit: aſcendentibus, atque deſcendentibus lineis, quæ inuicem interſecantur; ac in pedibus à parte ſuperiori taliter trocleis firmantur, vt immobiliter pedibus B inhærendo, in gyrum moueantur, ad contrahendum, explicandumque tripodem, iuxta latitudinem, vel anguſtiam ſuperpoſitæ illi conchæ. Quæ verò deorſum ſunt lineæ, complectentes tripodis haſtas, ita tranſuerſis lineis coniunguntur, vt mobiles ſint, aſcendendo, atque deſcendendo, prout explicabitur, aut complicabitur tripos; cuius ſupremæ partes bacchantibus in notam religionis ornantur.

Huius autem tripodis forma, quam diximus in arcu Conſtan- C tini conſpici, non comprehenderetur; nec qua ratione conca mobilis, pedesque tripodis contrahi, vel explicari poſſent intelligeretur; niſi aſpectu ipſo iuuaremur: tripode quodam inter vrbis ruinas reperto, atque in muſeo diligẽtiſſimi viri Franciſci Gualdi Ariminenſis, equitis ſancti Stephani, Romæ nunc inter antiqua monumenta cuſtodito. Hic enim vir antiquitatum amantiſſimus, in gratiam ſtudiorum, & muſarum multa antiquitatis monumenta congeſſit; eaque diligentiſ- D ſimè perpolita, domi in ſuo muſeo conſeruat; viriſque omnibus antiquitatum bene meritis, humaniſſimè conſpicienda exhibet. ex eo nonnulla accepi, de quibus Myroth. 1. dixi; & huius Myrothecij gratia, cum guttis, & alijs, de quibus in capitulis præcedentibus, tripodem etiam hunc habui delineatum ſubſequenti forma. quam anguſtiorem B, necnon etiam explicatiorem C, atque contractam denique per A ſignaui; vt eiuſdem tripodis forma omninò ſtudioſis conſpicua foret.

Sed

A B C

Sed ad ſacra oracula iam redeamus; & tantum in his, altarium tam portatilium, quam ſtabilium materia à nobis contempletur; quam quidem æream ſemper fuiſſe certiſſimum arbitramur, ſi de altaribus propriè loquendum ſit. Materiam igitur contemplantes, duo genera illius conſideranda occurrunt, aliud nimirum æneum, & aliud lapideum, quæ in Dei Templo conſtituta, atque ædificata fuiſſe legimus: D hoc ab Eſdra, & illius poſteris, illud à Salomone; de cuius ſtructura, & materia dicitur 2. Paralip. cap. 4. *Fecit quoque*, ſupple Salomon, *altare æneum viginti cubitorum longitudinis, & viginti cubitotum latitudinis, & decem cubitorum altitudinis.* & cap. 8. lib. 3. Reg. ſimilia verba habentur, de altare æreo à Salomone fuſo ad vſum Templi, de quo dicitur: *In illa die ſanctificauit Rex medium atrij, quod erat ante domum Domini.*

Fecit

A *Fecit quippe holocaustum ibi, & sacrificium, & adipem pacificorum, quoniam altare æreum, quod erat coram Domino, minus erat, & capere non poterat holocaustum, & sacrificium, & adipem pacificorum.* quibus etiam concordant, quæ à Iosepho dicuntur libro octauo cap. 2. κατεσκεύασε δὲ, inquit, καὶ θυσιαστήριον χάλκεον πηχῶν εἴκοσι τὸ μῆκος, καὶ τοσούτων εὖρος, τὸ δὲ ὕψος δέκα πρὸς τὰς ὁλοκαυτώσεις. hoc est, *Fabricauit autem*, supple Salomon, *& altare æreum cubitorum viginti in longitudine, & totidem latitudine, altitudo autem decem ad holocausta.* Stetit au- B tem altare hoc, toto tempore Templi à Salomone ædificati; licet aliquando sacrificia super illud offerre, prætermitterent Israelitæ; vt dicitur 4. Reg. cap. 16. num. 15. & nos ostendimus retro cap. 58. contigisse tempore impijssimi Achazi, qui aliud in gratiam Regis Damasceni, in Templo Domini altare constituerat.

Æreum fuisse etiam altare ab Esdra, substructionibus siue C basibus superpositum, Dei statuta & ratio suadet; vt eiusdem etiam materiæ fuisse altare Ezechielis, suspicari ex sacris oraculis satis possit: vbique enim altaria intus vacua fuisse certissimè constat; quod cauerat Deus cap. 27. Exodi, dicens: *Non solidum, sed inane, & cauum intrinsecus facies illud, sicut tibi in montem monstratum est.* Quod non solum, altaris transportationi consultum arbitror, ac leuitati; sed etiam consuetudini cineres ab altari remouēdi, quæ intrò ex sacrificijs & ho- D stijs decidebant, ac descendebant. quæ ratio etiam in altari Salomonis, atque in altari ostenso Ezechieli in visione, locum habet, Templo quoque existente. Et re vera quidem cauum fuisse altare visum in gloria Domini, Ioannes ostendit in Apocalyp. cap. 6. dicens: *Et cum aperuißet sigillum quintum, vidi subtus altare animas interfectorum propter verbum Dei, & propter testimonium quod habebant.* Æreum quoque fuisse altare Ezechieli ostensum, subodorari potest ex eo, quod

cælaturis plurimis cohonestaretur: cum tamen ex sculptis A lapidibus, altaria fieri nefas esset; Deo præcipiente ne ferro attingerentur lapides, ex quibus altaria excitanda forent in sui cultum: nequeunt verò in lapidibus varia exsculpi ornamento, nisi ferro in his sculpturæ, imaginesque effingantur. vt igitur magnificentiæ Templi, altaris quoque structura responderet, ærea illa fieri consueuisse puto: tum quod in illa materia ænea sculpi multa poterant; ferroque attingere eadem prohibitum non erat: tum quod fusilia metalla, dum effunduntur B liquata in cælatis iconibus, ac formis; imagines omnes quæ desiderantur, facillimè, atque pulcherrimæ præstant. Tanta enim sacra oracula de magnificentia Templi Salomonis tradiderunt, deque cælaturis in vtensilibus, ac vasis illius; vt minimè mirum videatur; cur de altari cum agunt illud idem non lapideum, sed ex ære factum tradiderint. quamobrem cum non minora habeantur de Templo Herodiano; imò sub iudice adhuc videatur; quis eorum alter in Templi fabrica C excesserit; similiterq. etiã augustissima sint; quæ ab Ezechiele traduntur de Templo sibi in visione monstrato; fabricam quoque altaris holocaustorum in his Templis augustissimam, iconibus, imaginibus, ac cælaturis conspicuam fuisse, rationi consonat. vt nec etiam substructiones altarium, in quibus recipiebantur cineres, ferro contingi liceret, ne immundarentur; cum cineres in loco mundo seruari, lege cautum esset.

D

CAP.

A

CAP. LXV.

Altaris Mosaici forma explicatur.

Ad loca Exodi 27. *Facies & altare de lignis setim, quod habebit quinque cubitos in longitudine, & totidem in latitudine, ideſt quadrum, & tres cubitos* B *in altitudine. Cornua autem per quattuor angulos ex ipso erunt: & operies illud ære. Facies & vectes altari de lignis setim duos, quos operies laminis æneis: & induces per circulos, eruntque ex vtroque latere altaris ad portandum. Non solidum, sed inane & cauum intrinsecus à facie illud, sicut tibi in Monte monstratum est.* & ad alia plura.

C

RELINQVANTVR Ethnica, sacraque altaria portatilia ex sacris oraculis à nobis considerentur. de quibus dixit Deus ad Moysem: *Facies & altare de lignis setim, quod habebit quinque cubitos in longitudine, & totidem in latitudine, ideſt quadrum, & tres cubitos in altitudine. Cornua autem per quattuor angulos ex ipso erunt: & operies illud ære.* & infra: D *Facies & vectes altari de lignis setim duos, quos operies laminis æneis: & induces per circulos, eruntque ex vtroque latere altaris ad portandum. Non solidum, sed inane & cauum intrinsecus facies illud, sicut tibi in Monte monstratum est.* Quod etiam factum intelligimus postmodum à Beseleel & Oliab in eodem libro cap. 38. hæc de hoc altare portatili sacra tradidere oracula. Forma huius altaris inter Doctorum placita versatur. Sunt qui contra omne fas, altare Mosaicum lapidibus impleri

solitum affirment; quoties super illud sacra facienda fuissent. A ita Abulensis quæst. 6. in cap. 27. Exodi, Ricard. in explan. Tabernac. cap. 11. Historia Scholast. cap. 59. in Exodo, & alij nonnulli. quæ sententia in contrarium sacra oracula omninò, & expresse habet: satisque luculenter à Torniello sub anno mundi 2544. num. 73. reijcitur: apud quem etiam varia Doctorum placita, circa formam huius altaris, atque etiam ex eorumdem sententijs, huius altaris variæ icones videri poterunt. B

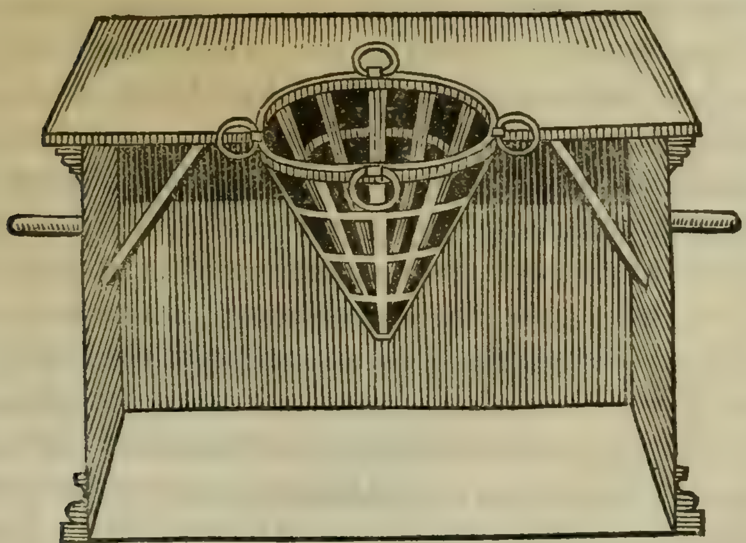
Difficilima porrò cum primis in hoc ædificio Mosaici altaris apparent arula, craticula, annuli, & cornua, quæ erant in hoc altari. de quibus, varijs Doctorum placitis missis, quæ apud eumdem Torniellum videri poterunt; breuiter in medium afferam, quæ sentiam: altare nimirum hoc quadratum extitisse, quinque etiam cubitos latitudinis habens, totidem longitudinis, & tres denique altitudinis; vt cubitum in altitudine, Sacerdoti super illud ministraturo superesset: quattuor C enim cubiti communiter humanæ staturæ adscribuntur. Quæ verò de craticula, & arula ab aliquibus dicuntur; nequaquam intelligenda puto de aliquibus cancellis, quæ circũ ambirent altare ad decorem, & tutamen; ne alij, præter Sacerdotem accederent ad illud, vt ex Iosephi placito, Torniellus affert. nam cum in atrio sacri Tabernaculi Sacerdotes tantum versarentur, sacrorum ministeriorum de causa; non erat quamobrem his cancellis altare tueretur. præterea Sacerdotes his D cancellis circumcirca altare firmatis, femore aliquo eleuato ad illud accedere, atque femora discooperire, vel etiam detegere aliquo modo verenda, sacrorum ministri cogerentur; quod ne fieret lege cauerat Deus: si verò craticula hæc aliqua ex parte aperiretur, vix ea totum altare circumambiri verè diceretur. reliqua alij iudicent.

Minus etiam placet, quod Caietanus asseruit, craticulam & aram

A aram ſub craticula, intra altare in quadrum ſubſtentatas, à trabibus effigenda; ita vt ab altare remoueretur, eidemque pro libito intro poneretur, quoties ſacra facienda eſſent: ſeorſum etiam ab altari ſuis vectibus portarentur; quoties Tabernaculum cum caſtris alibi metandum eſſet. & ſic alia multa reijcienda puto, ab eodem Torniello pluribus rationibus reiecta, quæ apud illum videri poterunt, & iudicio diſcuti.

Arbitror igitur intra medium altaris, rotundam cratem incluB ſam extitiſſe, deorſum infra altare vergens, eius formæ quam infra cap. 72. monſtrabimus. in qua perpetuus aleretur ignis, qui de cælo deſcendit, erecto iam Tabernaculo, vt dicunt ſacri codices: iuxta hanc formam, quam hic infra delineandam curauimus: quæ medium altare interius repræſentat, cum craticula quæ in plano ſuperiori complanabatur, intra altare deſcendebat, & quattuor annulis in ſuperiori ſuperficie ſubſtentabatur, ſic:

C

D

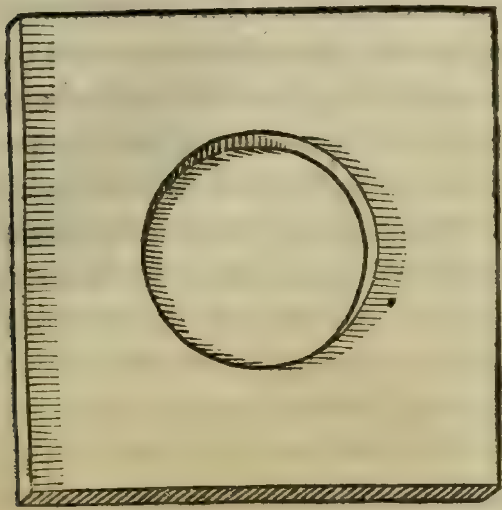
Dicant alij quidquid velint; quæ diximus ex ſacris textibus

confirmentur. Ioſepho enim & reliquis Rabbinis, licet in hoc minima fides habenda ſit; quod aliquando hoc altare Moſaicum non viderit; ſed tantum illud, quod à Machabæis, & ab Herode excitatum fuerat; non tamen omnino illius teſtimonium reijciendum videtur; vel ea maximè de ratione, quod altare ſui ſæculi ſaltem inſpexerit: quod forma Moſaico, ac Salomontico extitiſſe ſimile, credendum eſt. noſtra hæc icon, Ioſephi teſtimonio comprobari poteſt, qui lib. 3. Antiq. cap. 7. ait: ἵδρυτο δὲ καὶ πρὸ τῆς σκηνῆς βωμὸς, χάλκεος ὑπόξυλος, καὶ αὐτὸς ἑκάστην πλευρὰν πέντε πήχεσιν ἐκμεμετρημένος, τὸ δὲ ὕψος τρισὶ ὁμοίως τῷ χρυσῷ κεκοσμημένος χαλκείαις λέπισιν ἐξησκημένος. hoc eſt, *Collocatum autem erat & ante Tabernaculum altare æreum ſubligneum. & illud ſingulo latere quinis cubitis menſuratum, altitudo verò tribus, ſimiliter auro ornatum, & laminis æreis adopertum.*

Sed quid intelligatur nomine arulæ diligenter conſiderare oportet, vt ſacri huius altaris formam inueſtigemus: in qua quidem multi laborarunt, quorum ſententias minimè recenſendas putaui. Arbitror igitur arulæ nominæ tabulam quamdam æneam totam, altaris ſuperiorem ſuperficiem tegentem intelligi debere, quæ etiam ara dici ſolet. Quia verò hæc lamina, in hoc Moſaico altari, nequaquam totam omnino ſuperficiem ſuperiorem altaris tegebat; tum quia in medio os habebat ad recipiendum ligna & ignem qui exalabat per craticulam, ſiue vt hebraicè habetur cribrum perforatum; tum etiam quia intra altaris cornibus continebatur, ſaltem cubiti vnius dimidium, niſi etiam in lateribus altari æquaretur: propterea à Diuo Hieronymo, & noſtro vulgato, arula, & non ara fuit appellata; quòd hebraicè dicitur כַּרְכֹּב *carcob:* & idem ſit in noſtris codicibus arula, quod hebræis erat *carcob*, fortaſſe à circumambiendo flammam, quæ ex ea erumpebat, ſic appellatum, huius vt puto formæ.

His

A

B

His Rabbi Salomon ſubſcribere videtur. dicit enim omne quod circuit quipiam in gyrum, vel in rotundum vocatur כַּרְכּוֹב *carcob*. quod etiam confirmatur auctoritate Rabbi Dauid Chimchi, qui in lib. radicum docet: duplicem planum in altari à ſuis Doctoribus accepiſſe, alterum quo altare tegebatur, & craticula quam diximus ſuſtinebatur, os illi aperiendo in medio, cuius diametrum ad minus duos cubitos cum dimidio habere debuit. alterum priori impoſito, in quo Sacerdotes miniſtrarent, ignem nutrientes, ligna inijcientes, & alia facientes, quæ ſacrificijs neceſſaria erant. Quibus etiam videtur conſentire Chaldæus Paraphraſtes, dicens: *Et pones eam*, ſcilicet craticulam, *ſub circulo altaris deorſum, erat retis vſque ad dimidium altaris.* Noſtra hæc coniectura quammaximè iuuatur Græcis textibus, ac etiam gloſſematibus. nam cap. 27. Exodi, in quo Deus præcepit Moyſi altare erigere, formamque altaris eidem deſcribit inter vaſa altaris, hæc enumerantur num. 3. καὶ ποιήσεις στεφάνην τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ τὸν καλυπτῆρα αὐτοῦ, καὶ τὰς φιάλας αὐτοῦ, καὶ τὰς κρεάγρας αὐτοῦ, καὶ τὸ πυρεῖον αὐτοῦ, καὶ πάντα τὰ σκεύη αὐτοῦ ποιήσεις χαλκᾶ. hoc eſt, *Et facies coro-*

C

D

nam altari & operimentum eius, siue tegumentum eius, & phialas eius, & creagras eius, & ignium receptaculum eius, & omnia vasa illius facies ænea. & eadem omnino habentur in cap. 38. hinc fortaßè transcripta, quia hæc capita in græcis exemplaribus perturbatißima sunt. interim satis nobis erit voce καλυπτῆρα significari quoddam tegumentum altaris, quod illud operiebat, & inter vtensilia sacranda oleo debet recenseri; quia hoc inter vtensilia altaris enumeratur: alias non esset quid in Latinis textibus Græcis exemplaribus respondeat, cum inter reliqua hoc etiam tegumentum enumeratur. quod quamuis à Latino Interprete sigillatim inter alia vasa non recenseatur; indigitatur tamen cum dicitur in Latinis codicibus, annulos craticulæ sub arula collocandos; vt hinc pateat præter altare, arulam quoque, idest paruam aram, fieri Deum iussisse; quæ ideò talis dicitur, vt ex vi nominis super aram altaris collocãdam fuisse constet; nam aliàs frustra diceretur arula, quæ deorsum ab ara, aut alibi, quam cum ara altaris, collocanda fuisset.

Clarissimè verò hoc tegumentum altari imponendum fuisse dicitur in Græcis exemplaribus cap. 4. Numer. in quo sermo est de distributione sacrorum onerum inter Leuitas Num. 35. cum sermo esset de altari holocaustorum sic dicitur: καὶ τὸν καλυπτῆρα ἐπιθήσει ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, καὶ ἐπικαλύψουσιν ἐπ᾽ αὐτὸ ἱμάτιον ὁλοπόρφυρον, καὶ ἐπιθήσουσιν ἐπ᾽ αὐτὸ πάντα τὰ σκεύη αὐτοῦ ὅσοις λειτουργοῦσιν ἐν αὐτοῖς, καὶ τὰ πυρεῖα, καὶ τὰς κρεάγρας, καὶ τὰς φιάλας, καὶ τὸν καλυπτῆρα, καὶ πάντα τὰ σκεύη τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ἐπιβαλοῦσιν ἐπ᾽ αὐτὸ κάλυμμα δερμάτινον ὑακίνθινον. καὶ διεμβαλοῦσι τοὺς ἀναφορεῖς αὐτοῦ. hoc est, *Et tegumentum imposuit super altare, & inuoluit super illud vestimentum totum purpureum, & superposuit super illud omnia vasa eius, quibus ministrabant in eis, & ignium receptacula, & creagras, & phialas, & tegumentum, & omnia vasa altaris, & inuoluent super illud velamentum pelliceum hyacin-*

A *thinum, & imittes vectes eius*. Ex quibus, me iudice, perſpicua ſunt, quæ de tabula illa Carcob hebraicè dicta, ſuperimponenda altari ſubodorauimus.

Illuſtratur hac arula, locus perdiffilis ſacrarum Scripturarum Num. 16. quando in ſeditione Dathan, Abiron, & Core commotus populus, plurimi his adhæſeunt, qui Sacerdotium, & Dominatum in exercitu Iſraelitico appetebant: qui omnes dum illis fauent, extincti ſunt, de quibus dicitur in textu: *Sed* B *& ignis egreſſus à Domino, interfecit ducentos quinquaginta viros, qui offerebant incenſum. Locutuſque eſt Dominus ad Moyſen, dicens: Præcipe Eleazaro filio Aaron ſacerdoti vt tollat thuribula quæ iacent in incendio, & ignem huc illucque diſpergat: quoniam ſanctificata ſunt in mortibus peccatorum: producatque ea in laminas, & affigat altari, eo quòd oblatum ſit in eis incenſum Domino, & ſanctificata ſint*. hæc ſacer textus, quæ ſi attentè conſiderentur; non poſſunt non ingerere difficultatem Lectori. Iam C enim altare constructum fuerat, à Moyſe conſecratum, & omnino abſolutum: qui nam igitur fieri potuit, vt thuribulis ducentis, ac quinquaginta in laminis productis tegeretur altare? nec enim defuerunt Scriptores, qui dixerint, laminis horum thuribulorum, fuiſſe tectum altare ligneum à Moyſe conſtructum, & cap. 38. Exodi ſic legerent in enumerandis, quæ à Beſeleel facta fuerant: καὶ ἐποίησε τὸ θυσιαστήριον τὸ χαλκοῦν ἐκ τῶν πυρείων τῶν χαλκῶν, ἃ ἦσαν τοῖς ἀνδράσι τοῖς καταστασιάσασι μετὰ τῆς Κορὲ συ- D ναγωγῆς. hoc eſt, *& fecit altare æreum ex thuribulis æreis, quæ erant hominibus ſeditioſis, cum congregatione Core*. Hoc autem falſum eſſe annorum computatio, apertè demonſtrat. nam triginta ferè annos, poſtquam Deus altare iuſſerat Moyſi facere; Core ſeditionem accidiſſe colligitur: aliud ergo ad vſum altaris, ex his thuribulis factum intelligimus. Erat enim quinque cubitorum in quadrum, & trium altitudinis habebat altaris ædificium; iam tectum erat laminis æneis; ſi verò ſu-

per

per iam poſitas laminas, aliæ adderentur in numero ducentorum quinquaginta thuribulorum, quæ acerræ dicuntur à Ioſepho latino; vtque iam oſtendimus, erant in formam arcularum manualium, quibus carbones igniti recipiebantur; vtique altaris forma deformaretur. quamobrem ne deformationi altaris Moſaici conſentire videamur, & difficillimo loco ſacro, lucem afferamus; arbitror his ducentis & quinquaginta æneis arculis, fuſo illorum omnium ære, elaboratam fuiſſe aliam æneam tabulam, eiuſdem formæ cum illa, quæ Carcob dicebatur; ſuperimponenda quidẽ altari, & ſuperiori illius ſuperficiei, quoties altera tolleretur. Sic enim altare mundius aſſeruabatur: nec numerus thuribulorum erit in negotio, cum tabula hæc, quæ Carcob dicebatur, ſolida fieret, & craſſitudinis haberet ad quattuor digitos: ſic enim igni continuo perdurare, & ligna altaris, quæ laminis tegebantur, à calore defendi poterat, ne calore corrumperentur.

Hæc videntur indigitaſſe ſacros codices, ſic enim legimus in hebræo Num. 38. וְעָשׂוּ אֹתָם רִקֻּעֵי פַחִים צִפּוּי לַמִּזְבֵּחַ hoc eſt, *Et facient illa*, nimirum thuribula, *extenſiones laminarum operimentum altari*. itaque laminæ iſtæ erant ad opus aliquod quo tegeretur altare; non quidem in fronte, aut tergo, ſed in ſuperiori parte: hæc enim eſt vis dictionis צִפּוּי à verbo צָפָה. Nec aliquem turbet, quod dicantur faciendæ laminæ in plurali numero, quia non vnum tantum, ſed etiam plures Carcob fieri potuerunt, his ducentis & quinquaginta thuribulis. Nam & Septuaginta Interpretes dixerunt: καὶ ποίησον αὐτὰ λεπίδας ἐλατὰς περίθεμα τῷ θυσιαστηρίῳ. hoc eſt, *Et facies altari perithema*. & quamuis hæc dictio aliquid circumponendum ſignificare videatur; tamen ſic dictam tabulam illa arbitror; quia faciebat quaſi coronam foculo, ſiue craticulæ, quæ medium altaris tenebat. niſi fortaſsè legendum ſit περίθερμα, qua voce ſignificatur aliquid circumcirca calidus, quale neceſſe fuit fieri illud

Carcob

A Carcob hebræorum, & Iosephus lib. 4. antiq. cap. 3. dixit: Μωυσῆς δὲ τούτων ἀπολωλότων, βουλόμενος τὴν τιμωρίαν αὐτῶν μνήμῃ παραδοθῆναι, καὶ τοῖς αὖθις ἐσομένοις αὐτὴν μαθεῖν ἐκέλευσεν Ἐλεάζαρον, τὸν Ἀαρῶνος υἱὸν τὰ θυμιατήρια αὐτῶν παρὰ τὸν χάλκεον καταθέσθαι βωμόν. hoc est, *Moyses autem horum perditorum volens perpetua ipsorum memoria tradere, & vt eßet illis ad doctrinam iussit Eleazarum Aaronis filium thuribula ipsorum ad æneum altare deponere.* hoc est vt arbitror, facere ex illis ad vſum altaris tabulam B illam, quæ ſuperimponi, & deponi poſſet; qualem figurauimus Carcob: viderint alij, quæ ſint meliora, & ad vſum altaris aptiora.

Annuli huius altaris ſunt etiam nobis ad laborem: quamuis enim craticulam quoque annulos habuiſſe, certum ſit; non tamen annuli illi erant ad vſum vectium, & hæc eſt ratio obſcuritatis in his textibus. quia in altare octo deſignantur annuli, quattuor ad vſum altaris, alij quattuor ad craticulam; C atque propterea ad hos annulos vectes non adhibebantur, vt dixerunt nonnulli; quemadmodum in alijs qui in lateribus altaris apponebantur; in quibus vectes immittebantur: quorum tantum duo in hac ſtructura altaris poſitos legimus in ſacris oraculis. quamobrem vectes erant tantum ad vſum altaris, & non craticulæ. propterea ſacri textus quoties ſermonem habent de ſtructura annulorum; ad vſum vectium in fabrica altaris, cum primis reſpexiſſe videntur. ex hebraico textu, id D poſſet probari, ſic enim legitur וְעָשִׂיתָ עַל הָרֶשֶׁת אַרְבַּע טַבְּעוֹת נְחֹשֶׁת עַל־אַרְבַּע קְצוֹתָיו quæ verba interpretari aliquo modo, ſic poſſent: *Et facies vltra cribrum, quattuor annulos æneos ſuper quattuor extremitatibus illius.* nimirum altaris; vt relatiuum ſignificatum per ו in hebraico, referatur ad altare potius, quam ad craticulam altaris. Quia enim vt moris eſt ſacri textus, poſtquam de ſtructura altaris in vniuerſum meminiſſet, ad fabricam vaſorum deſcendit, inter quæ enumeratur hæc craticula,

cula; de ftructura, ac fabrica illius, poftquam facer textus lo- A quutus fuiffet, redit ad reliqua, quæ ad altare fpectant, in quibus de annulis loquitur, præcipiens vltra craticulam faciendos etiam quattuor annulos, vt in his vectibus immiffis, altare portari poffet: & ita intelligenda, hæc loca poffent, videant alij meliora, & iudicent.

Concedimus autem quattuor annulos craticulæ, vt dicemus infra, & de his verè loquutum allegatum textum intelligimus: hos verò nequaquam fuiffe ad vectium vfum dicimus; nimi- B rũ vt craticula hæc portari poffet feorfum ab altari, vt dicebat Caietanus: fed annulos craticulæ adfuiffe dicimus, vt ab altare craticula fublata, ac repofita, iuxta exigentiam munditiei, & facrorum, à cineribus, fumo, ac fuligine purgaretur. quia verò fuperiori plano altaris, in quo reponebatur craticula, alia ærea tabula, vt diximus, in medio perforata, reponenda erat, quæ arula appellabatur; ad id explicandum facer textus, ne forte aliqui exiftimarent, hos quattuor cribri annulos fu- C perficiei arulæ fuperpofitæ fupra altare, fuperimponi craticulam debuiffe, & per illius os medium intra altare ea ratione immitti, vt annulos fupra arulam remanerent. meritò ad illius declarationem, dixit nofter Interpres, annulos hos craticulæ reponendos effe fub arula; hoc eft medios, inter planum altaris ære tectum, & fuperiorem arulam, quæ tota ænea erat; annulos debuiffe adaptari.

Reliquum eft aliquid dicere de cornibus facri huius altaris, D circa quæ Auctores, numquam fatis digladiantur; nulla ratione apprehendentes ad quid cornua in hoc altare ftatuantur: quamobrem ad figuratas, vel ad myfticas fe conferunt interpretationes, vel radios nomine cornuum intelligendo, vel coronidem, vel angulos ad extra protenfos, vt Arias Montanus, vel quattuor pyramidulas turbinatas, in quattuor altaris angulos cornua hæc fuiffe, cum Villalpando, & alij exifti-

A ſtimant; quibus velamina vel tantiſper eleuarentur dum portaretur altare; vel etiam ornatus gratia poſita fuiſſe arbitrantur; vt conſpicuum redderetur.

Sed dicant alij quidquid volunt, de veris figuris cornuum taurinorum, ſiue hircinorum ſacrum textum accipimus; quæ ad notam religionts in ſacris altaribus Moſaicis habebantur: in angulis eorumdem altarium, ea ratione diſpoſita, vt in extremis angulis in plano ſuperiori exeuntia, rurſum ad altaris an-B gulum contorquerentur: in angulum exeuntes quidem ſicuti facerent cornua arietum, vel taurorũ prodeuntia, ſi in eodem angulo locarẽtur. Nec hoc videatur rarũ; cum cornua veteris religionis, diuiniq. cultus inſignia tunc cenſerentur. Teſtantur hoc loca plurima, in quibus ſacra oracula de his cornibus loquuntur. apertiſſimè verò id, ex Gentiliũ altaribus habetur; in quibus, ſicuti etiam in nummis, taurorum caluariæ, & arietina capita feſtis frondibus inſignita, eorumdem cornua hinc C inde perſpicua, altarium religioſorũ, in cultu Numinum erectorum, notæ ſunt. Tantique hac nota eos feciſſe conſtat; vt ſolis ex cornibus aliquando altaria excitata fuiſſe cõſtet. ita Callimachus hymno in Apollin. dum ipſum altare erexiſſe ſcribit, quo nihil ſanctius veteres venerabantur; nil magis in antiquis habuit, quam cornibus meminiſſe. ſic enim ait:

Τετραέτης, τὰ πρῶτα θεμείλια φοῖβος ἔπηξε,
Καλῇ ἐν Ορτυγίῃ περιηγέος ἐγγύθι λίμνης
D Αρτεμις, ἀγρώσσουσα καρήατα συνεχὲς αἰγῶν
Κυνθιάδων φορέεσκεν, ὁ δ᾽ ἔπλεκε βωμὸν Απόλλων
Δείματο μὲν κεράεσσιν ἐδέθλια, πῆξε δὲ βωμὸν
Εκ κεράων, κεραοὺς δὲ πέριξ ὑπεβάλλετο τοίχους,
Ω δ᾽ ἔμαθεν τὰ πρῶτα θεμείλια φοῖβος ἐγείρειν.

Loquitur enim in laudem Orthygiæ vrbis, Callimachus, in qua Apollo, & Diana religione ſumma colebantur: eam vrbem ab his ædificatam aſtruit, aramque ipſam ab eiſdem erectam,

ctam. propterea fic loquitur in illis verfibus. A

Cornua quadrimus pofuit fundamina Phœbus
In pulchra Ortygia, curuam prope paludem
Diana venenata capita affiduè caprearum
Cynthiadum afferebat, ipfe verò compingebat aram Apollo,
Conftruxit quidem cornibus fundamenta, compegitq; altare
Ex cornibus: cornua item circum parietes pofuit,
Sic didicit prima fundamenta Phœbus iacere.

Et fuit adeò religioni annexa nota cornuum; vt inter feptem B miracula recenfeatur à Martiale, primo fpectac.num. 1. ara cornea. inde illud ad Domitianum, dum commendat Amphitheatrum Imperatoris, in cuius comparatione reliqua fordefcere putat, dixit:

Nec Triuiæ templo molles laudantur honores,
Diffimulatque Deum, cornibus ara frequens.

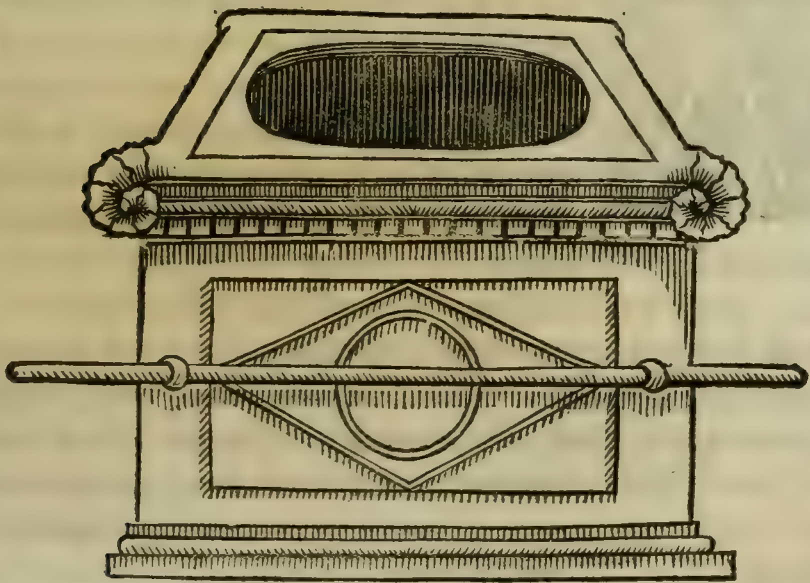
Nec mihi difputandum remanet, de qua ara, aut de quo templo loquatur Martialis, fed probaffe fit fatis frequentiam cor- C nuum in altaribus, ad notam religionis fpectaffe. & Cydipes ad Acontium apud Ouidium epift. 20. meminit fimiliter aræ cornibus infignis, dicens:

Miror & innumeris ftructam de cornibus aram.

Altaria lapidea, quæ paffim confpiciuntur inter parietinas Vrbis ruinas, religionis notam in cornibus oftendunt. quamobrem Dianæ, aræque illius in lucis conftitutæ, ceruorum cornua, per ipfas vicinas arbores paffim affixa fparge- D bantur. Sed quid fibi velint verba illa facra, *Cornua ex ipfo erunt*, non funt omnino contemnenda. ita enim facer textus quoties de cornibus altaris tam aurei, quam ærei, & holocaufti fermonem habet: quid enim eft *ex ipfo?* Nam ex dicit materialem caufam, fi cum Metaphyficis loqueremur; verum abeft ab his Metaphyfica. hebraicè Exodi 27. dicitur מִמֶּנּוּ תִּהְיֶיןָ קַרְנֹתָיו ideft, *De ipfo erunt cornua illius*. & eadem loquutionis forma habe-

A habetur cap. 30. vbi de altare aureo ſacer loquitur textus; & poſſet accipi de eadem materia, nimirum ærea, vel aurea facienda cornua, de qua altare erat. ſed breuiter dicimus, quod cornua dum complicantur in ſeipſis, poſſent vel ad extra protendi per angulos altaris ad formam radiorum, vt dicebat Arias Montanus de radijs, aut ſurſum dirigi recta, vt de Obeliſcis Villalpandus docebat: cum autem nihil horum concederet Deus in hoc altate; ſed potius inuergi eadem, altare B verſus vellet; ſicut etiam in antiquis lapidibus conſpiciuntur; dixit cornua facienda ex eodem, ideſt in eodem altare ad angulos illius inuergenda, vt in hac altaris forma conſpicitur.

C

D

Multi multa dixerint, alijs diſcutienda hæc relinquimus; vt meliora in dies excogitantes viri docti, ſacrarum litterarum notitia quotidie planior, apertiorque fiat.

CAP.

CAP. LXVI.

Septem dierum ſpatio altare conſecrabatur.

Ad loca Leuit. 16. *Poſtquam emundauerit Sanctuarium, Tabernaculum, & Altare, tunc offeret hircum viuentem.* Exodi 40. *Et aſſumpto vnctionis oleo, vnges Tabernaculum cum vaſis ſuis.* Exodi 29. *Septem diebus expiabis altare, & ſanctificabis, & erit Sanctum Sanctorum, omnis qui tetigerit illud ſanctificabitur.* & ad alia plura.

ALTARIVM Iſraeliticorum formam, per plura vſque nunc capita contemplati ſumus; & quantum fieri potuit implicita explicauimus, difficultateſque maximas enodauimus; remanet iam olei Conſecrationis vſum circa altraria explicare. quòd ſanè ſacrum vnguentum, tunc ſolummodo altari inſeruiebat, cum iam luſtrato, ac ſanguine expiato, conſecrandum fuiſſet; vt in ſequenti capite magis fusè explicabitur, poſtquam de expiatione egerimus. in præſentiarum duplicem conſecrationem quam Abulenſis commentus eſt enodabimus. verum ad illarum difficultatum explicationem, progredi nobis non licet; niſi in dedicatione & conſecratione altaris prius tempus, ſacrificia & vnctiones contemplabimur.

Et quidem de tempore ſeptem dierum ſpatio altare conſecrari ſolitum, ſacra vndique prædicant oracula. nam Exodi 29. dicitur: *Septem diebus expiabis altare, & ſanctificabis, & erit Sanctum Sanctorum.* Quibus ſeptem conſecrationis diebus expletis, ſuccedebat octaua, quæ ſemper apud Iſraelitas ſolem-

A nissima fuit. Nullibi enim dedicationis altaris solemnitatem in sacris oraculis legimus; quin octauæ diei solemnitatem, atque Consecrationis eiusdem festum, non legamus. nam lib. 1. Machab. cap. 4. altaris erectio, & consecratio octo dierum spatio celebratur; & istorum dierum octaua solemnissima habetur. & in eodem libro sacer textus renouationem Templi factam à Machabæis referens, quod altare holocaustorum nimirum prophanatum fuisset impij Antiochi bellis; illud cum B diruissent Iudæi, & nouũ excitassent, aliud consecrauerunt altare ad vsum sacrificiorum: quia verò septem dierum spatium in altaris consecratione requirebantur, & dies octaua solemnis erat, dicitur, *Et fecerunt dedicationem altaris diebus octo, & obtulerunt holocausta cum lætitia, & sacrificium salutaris & laudis.* cap. etiam 43. Ezech. vbi agitur de Consecratione altaris, septem pariter diebus absolutam fuisse traditur: & tandem subintulit sacer textus: *Expletis autem diebus*, supple septem, C *in die octaua, & vltra facient Sacerdotes super altare holocausta vestra, & quæ pro pace offeruntur, & placatus ero vobis, ait Dominus Deus.* Quibus sanè testimonijs, claro, me iudice, argumento, non solum consecrationem altaris, septem dierum spatio, celebrari debuisse monstratur; sed etiam ex his oraculis conuincitur, octauam diem dedicationis altaris, solemnissimam semper in populo Israelitico habitam, iuxta consuetudinem dedicationum, vt legitur 3. Reg. cap. 8. in dedi- D catione Templi, & in Exodo ac Leuitico in dedicatione Tabernaculi, atque altaris, quam præ manibus habemus.

Octaua autem dies quarumcumque festiuitatum, cum terminis solemnitatis esset, & solemnissimè celebraretur; inter reliquos solemnitatis dies, multoties in sacris oraculis non connumeratur. quamobrem ipsius quoque Paschæ solemnitas quamuis octo dies perduraret, septem tantum dierum spatio celebrandam in sacris oraculis aliquando scribitur: vt videre

Tt est

est cap.6. lib. 1. Esdræ, cum dicitur: *Et fecerunt solemnitatem azymorum septem diebus*. Cum tamen reuera octo dierum spatio sacrum Pascha absolueretur. A

Hoc temporis spatium in consecrationibus, tam altarium, quàm sacerdotum requiri, non ignorauit Abulensis; nihilominus aliquibus difficultatibus pressus, quęst. 8. in cap. 7. Num. duplicem altaris dedicationem, siue consecrationem commentus est: alteram generalem cum reliquis Sanctuarij, Tabernaculique vtensilibus, quam eandem diem actam fuisse asserit; in qua Tabernaculum erectum, & consecratum fuit; vniusque diei cultu absolutam affirmat: alteram singularem solius sacri altaris, holocaustorum, spatio septem dierum, vt ipse putat completam. B

Sed quam longe à vero abeat doctissimus iste vir; viderint alij, hebraicarum antiquitatum veri indagatores, nec non etiam sacrarum rerum me peritiores: ego enim paucis, quæ mea in hac re sit sententia absoluam; argumento sumpto à vi vocabulorum & vocum, quibus in his sacra vtuntur oracula: nam altare holocausti, quod extra Tabernaculum, in atrio positum fuerat à Moyse; nomine vasorum, quæ ad Sanctuarium pertinebant, comprehendi falso affirmari, sacrarum Litterarum studiosi, vident. enimuero quicumque attentione debita sacrum textum perlegerit cap. 16. Leuit. perspicuè cognoscet, ibi tria hæc distingui: nimirum Sanctuarium, Tabernaculum, & Altare, quasi tria sint omninò diuersa. nomine igitur vasorum vnius, nequaquam comprehendi, quæ ad alterius ministerium pertinent; id non solum loca plurima demonstrãt; sed etiam ipsa vocabula tam græca, quàm latina, & hebraica perspicuè ostendunt. Verum vt cuncta lucidiora fiant; verba sacri textus in eo loco allata attendantur. agitur in eo capitulo de annua expiatione, his verbis: *Postquam emundauerit*, supple Sacerdos, *Sanctuarium, & Tabernaculum, & Altare* C D

tunc

A *tunc offerat hircum viuentem*. Quibus equidem diſtinctis vocabulis, tria hæc diuerſa fore liquido conſtat: nam Tabernaculum diſtingui à Sanctuario ſupra Deus apperuerat, docens qua ratione Sanctuarium expiandum eſſet, cum ait: *Et expiet Sanctuarium ab immunditijs filiorum Iſrael, & à præuaricationibus eorum, cunctiſque peccatis: iuxta hunc ritum faciet Tabernaculo Teſtimonij*. aperiens vero Deus in principio, capituli, quid nomine Sanctuarij intelligeretur, ait: *Loquere ad Aaron fra-*B *trem tuum, ne omni tempore ingrediatur Sanctuarium, quod eſt intra velum coram Propitiatorio, quo tegitur Arca*. Ex quibus, vocabulo Sanctuarij ſolummodo ſacratiorem partem Tabernaculi accipi debere, perſpicuum eſt. qui quidem ſacratior locus, occiduam eiuſdem Tabernaculi partem occupabat intra velũ. itaq. Sanctuarium non dicebatur niſi ſacri Tabernaculi pars ſanctior, in qua Arca aſſeruabatur: licet interdum etiam extenſiuè totum Tabernaculum nomine Sanctuarij in ſacris C oraculis appelletur. Cumque altare holocauſti, nihil attineret ad illam partem Tabernaculi, in qua ſacra Arca repoſita fuerat; perſpicuum manet altare holocauſtorum, nequaquam nomine vaſorum Sanctuarij comprehendi debere. quo quidem vocabulo, vt iam diximus, illa tantummodo vaſa ſignificabantur; quorum miniſterium intra ipſum Tabernaculum ſolummodo reſeruabatur.

Nec erit prætereundum, quod licet aliquando, cum ſer-D mo in Scripturis ſacris de Tabernaculi conſecratione eſt, atque de ijs, quæ intra illud aſſeruabantur, nimirum de Candelabri, Menſa, Altare thymiamatis, ac de reliquis vtenſilibus, quæ ad ipſum, & ad hæc pertinebant; nequaquam ſacræ litteræ ſigillatim de his meminerunt; ſed hæc omnia generali quodam vocabulo, *vaſorum* nimirum nomine *Tabernaculi* illa omnia complexæ ſunt. vt cum dicitur Exodi cap. 40. *Et aſſumpto vnctionis oleo vnges Tabernaculum cum vaſis ſuis.*

quo in loco, nomine vasorum Tabernaculi, Mensa, Candelabrum, Altare thymiamatis, sacra Arca, & reliqua vasa, quæ ad istorum ministerium deseruiebant, iam enumerata significantur; sicut in præcedentibus declarauimus. Statim tamen sacri textus oratio, tamquam ad aliquid ab his distinctũ, ad sacrum altare holocausti conuertitur, de quo agimus in præsenti. liquido igitur constat, altare sacrificiorum quod erat in atrio extra Tabernaculum, nomine vasorum Tabernaculi nequaquam comprehendi, vt volebat Abulensis, sed ab his omnino distingui, atque diuersum esse.

Ratio quoque sacris litteris inixa; duplicem illam altaris dedicationem ab Abulense excogitatam omnino reijcit. nam cum sacri Altaris dedicatio septem dies, ex diuino instituto postularet; vbi duplicem dedicationem altaris concesserimus, generalem nimirum vnam, primo die factam cum reliquis sacris vtensilibus, vt volebat Abulensis, & alteram particularem solius altaris; necessario dicendum esset, octauam diem dedicationis Tabernaculi, septimam fuisse posterioris dedicationis Altaris, quam Abulensis ponebat. tunc verò vel cessasset diei octaui solemnitas dedicationis Tabernaculi, & reliquorum, quæ ad Tabernaculum pertinebant; vel adhuc protrahenda fuisset illa solemnitas ad nonam diem; quod affirmare sacris repugnat litteris. Nec enim dici potest octauam dedicationis Tabernaculi, solemnissimè actam, veluti totius consecrationis terminum, si altare sacrificiorum nondum completè consecratum fuisset: si verò solemnitas illa diei octauæ celebrata fuit, nondum altare consecrato, altaris cõsecratio septem dierum spatio tantum absoluta fuisset; nec octauæ diei solemnitatem habuisset. quod falsum esse, ex ipsismet sacris litteris constat.

Quod autem nisi altaris consecratio fuerit inchoata, simulque absoluta vnà cum Tabernaculo, & reliquis vtensilibus ad sacra

A cra, nulla ratione potuisse octauam solemnissimè ab Israelitis celebrari, manifestum est ex sacris litteris, ineuitabili quodam argumento. nam holocausta, sacrificia pro peccato, sacra pacificorum, oblationes, & reliqua, quæ Deo in altari offerebantur, altare nondum per totos septem dies consecrato, offerri nefas erat, aut Deo in odorem suauitatis in igne cremari. cautum enim legimus apud Ezech. cap. 43. ne vsque ad octauam dedicationis altaris, sacrificia in altari offerre auderent Israelitæ. Est ibi sermo de altaris consecratione, & dicitur: *Hi sunt ritus altaris, in quacumque die fuerit fabricatum, vt offeratur super illud holocaustum, & effundatur sanguis.* Sequitur Propheta ritus expiationis scribens, de quibus capite sequenti videbimus. subdit tandem Propheta: *Septem diebus expiabunt altare, & mundabunt illud, & implebunt manum eius. Expletis autem diebus, in die octaua, & vltra facient Sacerdotes super altare holocausta vestra, & quæ pro pace offerunt, & placatus ero vobis, ait Dominus Deus.* Itaque ex hoc loco Prophetæ, apertè constat; solum in die octaua consecrationis altaris, quæ solemnissima erat, licuisse Israelitis holocausta, & hostias Deo gratas offerre. & cap. 29. Exodi dicitur: *Septem diebus expiabis altare, & sanctificabis, & erit Sanctum Sanctorum.* Est autem in his locis sanctificare, idem quod apud Latinos consecrare: quamobrem idem est de altari dicere, *& erit Sanctum Sanctorum*, ac dicere, *& erit plenè, ac verè consecratum:* seruatis nimirum per septimanæ tempus his, quæ ad altaris expiationẽ ritè præcepta sunt. Nec aliquando inueniri poterit in sacris litteris, sacrificia, aut hostias pacificas, vel holocausta Deo oblata in altari fuisse, dum expiaretur; nimirum intra terminum & spatium septimanæ, sed tantum octaua die, vt habetur Leuit. 9. quando etiam de cælo ignis descendit, & sacrificia quæ in altari erant vorauit. Immolabatur quidem illis septem diebus hostia pro peccato, in expiationem altaris, quæ offereba-

tur ad ostium Tabernaculi, non verò ad expiationem totius, aut alicuius de populo: cumque octaua dies consecrationis Tabernaculi, holocausta oblata fuerint in altari, cum adipibus animalium, quæ omnia, ab igne de cælo descendente vorata scribuntur Leuit. 9. *Apparuitque gloria Domini omni multitudini, & ecce egressus ignis à Domino deuorauit holocaustum, & adipes qui erant super altare.* Igitur octaua dies consecrationis Tabernaculi, octaua etiam consecrationis altaris fuit; aliàs nefas fuisset altare nondum consecrato, holocausta eidem superimponere & adipes offerre in odorem suauitatis.

Nec quemquam turbare debet, quod in sacro textu dicatur: *Facto autem octauo die.* quasi voluerit Moyses, qui illa scripsit; ignem de cælo descendisse, & holocausta ibi imposita vorasse, transacto iam die octauo, idest nono consecrationis Tabernaculi, quæ fuisset octaua dedicationis altaris; quia falsò turbaretur in his commentitijs excogitatis. Est enim illa dicendi phrasis nostri vulgati Interpretis; qui volebat aperire, contigisse quæ ibi narrantur eodem die octauo, & sensus est: Factum est id, quod hic narratur, octauo die: vel cum aduenisset iam octaua dies, contingerunt quæ hic scribuntur. & liquet hoc ex codice hebræo. sic enim legitur וַיְהִי בְּיוֹם שְׁמִינִי idest, *Et fuit in die octaua,* hoc est, quæ narrãtur in hoc capitulo, contingerunt in octauo die: quod firmissimè semper omnes sacræ Scripturæ Interpretes asseruerunt. & Ioseph. dixit lib. 3. Antiq. cap. 9. in Græco exemplari: τῇ δὲ ὀγδόῃ κατήγγελεν ἑορτὴν τῷ λαῷ, καὶ θύειν προσέταξε κατὰ δύναμιν. οἱ δὲ ἀλλήλοις ἁμιλλώμενοι, καὶ ὑπερβαλεῖν φιλοτιμούμενοι, τὰς θυσίας ἕκαστος ἐπιφέρει τοῖς λεγομένοις ὑπακούων. ἐπικειμένων δὲ τῶν ἱερῶν τοῦ βωμοῦ αἰφνίδιον ἐξ αὐτῶν πῦρ ἀνήφθη αὐτόματον, καὶ ὅμοιον ἀστραπῆς λαμπηδόνι ὁρώμενον τῇ φλογὶ, πάντα ἐδαπάνα τὰ ἐπὶ τοῦ βωμοῦ. hoc est, *Octaua autem indixit festum populo, & sacrificare iussit, iuxta possibilitatem. qui certantes, alter alterum ambitiose superare victimas singuli offerrebant*

A *bant dictis obediendo. superpositis autem sacris altari, subito ex ipsis ignis apparuit sponte sua, & similis fulguris splendens flamma emicuit, omnibus absumptis quæ erant supra altare.* hæc Iosephus. In quibus perspicuum est illum loqui de octaua consecrationis Tabernaculi, de quo ipse tunc loquebatur, & non de octaua consecrationis altaris distincta à consecratione Tabernaculi: si admitteremus duplicem illam altaris consecrationem, quam Abulensis commentus est.

B Affirmandum igitur est, primo consecrationis Tabernaculi die, altaris quoque consecrationem inchoatam, & nequaquam primo inchoatam Tabernaculi consecrationem, & cum eo habitam quoque generalem quandam altaris cõsecrationem; & demum postera die altaris consecrationem fuisse exorsam, vt volebat Abulensis. Dicimus itaque octauam consecrationis Tabernaculi, etiam consecrationis altaris octauam fuisse, atque propterea solemnissimam: neque contrarium sacra tradunt C oracula, sed tantum consecrationem altaris, distinctis ceremonijs à consecratione Tabernaculi factam docent. Diuersi enim ritus, atque ceremoniæ seruatæ fuerunt, in consecrando altare, atque in consecrando Tabernaculo, vt statim videbimus capitulo sequenti. quamobrem singulis septem diebus, eadem sacrificia ad expiationem, & vnctiones ad consecrationem altaris reiterabantur. quod etiam eodem dierum spatio factum puto, in dedicatione Tabernaculi, & omnium D quæ in illo continebantur; & in Dei cultum mancipabantur. quod apertum videtur, ex his quæ legimus 3. Reg. cap. 8. in dedicatione Templi Salomonis: cuius quidem dedicatio cum solemnissima fuerit; occasione festus Tabernaculorum quasi duplicato dierum numero celebrata fuit; quamobrem de ea sic legitur: *Fecit ergo Rex Salomon in tempore illo festiuitatem celebrem, & omnis Israel cum eo, multitudo magna ab introitu Emath, vsque ad riuum Aegypti coram Domino Deo*

noſtro ſeptem diebus, & ſeptem diebus, ideſt quattuordecim diebus, & in die octaua dimiſit populos, qui benedicentes Regi profecti ſunt. hæc ibi. Conſtat igitur populum Iſraeliticum fèciſſe quattuordecim dies ſolemnitatis: non quidem quod quattuordecim dies Templi ſolius conſecratio requiſierit; vel ſeptem altaris, ſeptemque alij fuerint dies conſecrationis Templi; ſed ſeptem ſimul conſecrationis Templi & altaris, atque illorum vaſorum, quæ ad horum miniſterium deſeruiebant, dies fuere attributi, ſeptem verò alij ad feſtum Tabernaculorum ſpectarunt; vt præclarè etiam docet Vatablus; ita vt dies octaua conſecrationis Altaris & Templi, prima in ſolemnitate Tabernaculorum eſſet; quæ erat ſolemniſſima. & quia dies octaua in feſto Tabernaculorum, ſolemniſſima ſimiliter habebatur; & ritus omnes in illa ſolemnitate abſoluebantur; ea propter dicitur octauo die fuiſſe dimiſſum populum Iſrael à Rege Salomone. itaque diei octauæ vocabulo, nequaquam intelligitur octaua conſecrationis, ſed poſtrema dies totius feſtiuitatis, quæ erat ſolemniſſima dies, octaua appellatur, ex phraſi ſacrarum litterarum. quamobrem à pari dicendum erit de die octaua conſecrationis Tabernaculi, in qua ignis de cælo deſcendit.

CAP.

A

CAP. LXVII.

Offerre aliquid & implere manus, quid in ſacris Litteris ſignificet.

Ad loca Ezech. 43. *Hæc dicit Dominus Deus: Hi ſunt ritus altaris in quacumque die fuerit fabricatum: vt offeratur ſuper illud holocauſtum, & effundatur ſanguis. Et dabis Sacerdotibus, & Leuitis, qui ſunt de ſemine Sadoc, qui accedunt ad me, ait Dominus Deus, vt offerant mihi vitulum de armento pro peccato.* Illuſtratur locus Iſaiæ 2. *Proiecisti enim populum tuum, domum Iacob: quia repleti ſunt vt olim, & augures habuerunt vt Philiſthijm, & pueris alienis adhæſerunt.* & ad alia.

B C

PROPVLSA iam, atque veluti improbabili reiecta, duplicem illā altaris dedicationem, quam commentus fuerat Abulenſis: erit fortaſſe, qui falſo putet; ſola ſacri olei inunctione altaria, tabernaculū, atque alia ſacrorum vtenſilia Iſraelitas conſecrare conſueuiſſe: vt igitur ſacri ritus aliqua ex parte cognoſcantur; quorum vſus apud Iſraelitas in rebus conſecrandis erat; non videtur prætereundum, aliud eſſe in ſacris offerre, aliud expiare, aliud conſecrare, aliud initiari. Nam oblatio fiebat rebus allatis, & in Dei cultum deſtinatis, expiatio ſanguine agebatur, conſecratio ſacri olei inunctione, initiabantur verò aliqua, exercitio miniſterij, ad quod fuerat conſecratum: & hoc ordine mancipata fuiſſe, quæ ad rationem tabernaculi, altarium, & ſacrorum vtenſi-

D

vtenſilium pertinebant, ſacræ teſtantur Litteræ. nam cap. 39. A
Exodi verſ. 32. dicitur: *Et obtulerunt tabernaculum, & tectum, & vniuerſam ſuppellectilem annulos, tabulas, vectes, columnas, & baſes opertorium de pellibus arietum rubricatis.* & ſic de reliquis dicitur, omnibus ibi enumeratis; quæ in tabernaculi, & Dei cultum mancipabantur; & de altari dicitur: *Altare æneum,* ſupple obtulerunt, *retiaculum, vectes, & vaſa eius omnia.* quibus autem verbis ex ceremoniali Iſraelitarum fieret, tunc oblatio incertum eſt. Facta oblatione rerum, quæ luſtranda B erant luſtrabantur, & hæc luſtratio aqua tantum fieri ſolebat apud Iſraelitas: quamobrem altare quoque hoc æneum, luſtratum fuiſſe, non eſt omnino improbabile. oblationem & luſtrationem expiatio conſequebatur, & hæc ſanguine fiebat; quia *Sine ſanguinis effuſione*, vt Apoſtulus ait, *non fit remiſſio.* eo enim à maculis, & ſordibus peccatorum aliquid emundari putabant: itaque quamuis altare iam à filijs Iſrael Deo fuiſſet oblatum; vt purgaretur à ſordibus, quas contraxiſſe videba- C tur, contactu communium rerum, expiatione opus erat; de qua ſtatim agemus.

Enimuero apud Ethnicos, etiam fuere ritus aliqui, pro aris conſecrandis: nam quamuis in Templi dedicatione neceſſe eſſet, vt is qui edes conſecrabat poſtem manu teneret, idque ritè ac debitè, ne piaculum crederetur; nequaquam verò dedicando aram, vel ſimulachrum, vt auctor eſt Alex. ab Alex. lib. 6. genial. dier. cap. 14. Sed ab hebræis aberrant hi ritus; D apud quos licet ſola oblatione res aliqua in Dei cultum dedicaretur, vt ſtatim videbimus; & ſacri olei inunctio ad conſecrationem requireretur; emulatione quadam Ethnicos religionis ritus ab Hebræis ſuffuratos fuiſſe videntur. cum enim hi aliquid offerebant Deo, ſemper manus adhibebant. ita quoties legimus holocauſtum, ſacrificia, & oblationes in Dei cultum attuliſſe Iſraelitas. toties eoſdem iuſſu Dei ma-

nus

A nus imposuisse super victimas legimus; & caput illarum, illasque tenendo obtulisse: quod etiam seruasse illos arbitror, dum vtensilia in cultum religionis iam fabrefacta offerrent: hæc autem oblatio rei consecrandæ, adeo necessaria existimabatur in sacris Moisaicis; vt etiam in consecratione Sacerdotum seruata fuerint. Moyse offerente Aaron, & filios eius antequam illos consecraretur. sic enim legitur cap. 8. Leuit. *Fecit Moyses vt Dominus imperauerat; congregataque omni turba ante fores* B *tabernaculi ait: Iste est sermo, quem iussit Dominus fieri. Statimque obtulit Aaron, & filios eius. Cumq; lauisset eos*, &c. Statim enim ac aliquid Deo oblatum fuerat lustrabatur. sic etiam cum Leuitis actum legimus cap. 8. Numer. *Et locutus est Dominus ad Moysen, dicens: Tolle Leuitas de medio filiorum Israel, & purificabis eos iuxta hunc ritum: Aspergantur aqua lustrationis, & radant omnes pilos carnis suæ. Cumque lauerint vestimenta sua, & mundati fuerint, &c.* & parum infra: *Et applicabis Leuitas* C *coram tabernaculo federis, conuocata omni multitudine filiorum Israel. Cumque Leuitæ fuerint coram Domino, ponent filij Israel manus suas super eos. & offeret Aaron Leuitas, munus in conspectu Domini à filijs Israel, vt seruiant in ministerio eius.* Omnis igitur alicuius rei oblatio, per impositionem manus, eius qui illam offerebat, super id quod offerebatur, peragi consueuisse sacra ostendunt oracula.

Vt autem reliqua omnia, quæ à Propheta traduntur, & sacro- D rum oraculorum loca plurima explicentur; obseruare oportet quod offerre aliquam hostiam, vel quodcumque aliud, mulpliciter accipi potest ex phrasi sacrorum oraculorum. Interdum enim sacra oracula loquuntur de oblatione hostiæ antequam mactaretur; aliquando loquuntur de hostia iam mactata, & membris discissa. Prior oblatio fiebat ad portam atrij Templi, aut atrij Tabernaculi, antequam Templum ædificaretur, ad aulæum nimirum, quod ad portam atrij pendebat, vt di-

vt dicitur in cap. 1. Leuit. *Si holocaustum fuerit eius oblatio, ac de armento masculum immaculatum offeret ad ostium Tabernaculi Testimonij*. non quidem quod offerens ingrederetur atrium, quod nefas erat; sed Tabernaculum hic extensiuè accipitur pro atrio Tabernaculi: in quo sensu passim loquuntur sacræ litteræ, cum dicunt, *Anima quæ obtulerit*. Cum verò sermo est de posteriori genere oblationis, nimirum victimæ iam mactatæ; per Sacerdotes ad altare, & coram Domino, hæc fiebat oblatio; in quo sensu passim loquuntur sacra oracula; vt per plura capita in Leuitico, & alias sæpè habetur. in consecrando igitur sacrum altare, primum hoc offerebatur; deinde hostia ad atrium Tabernaculi, vel Templi, in expiando mactabatur. In Tabernaculo Mosaico oblationem altaris iam vidimus, & Propheta Ezech. cap. 43. ait: *Et dabis Sacerdotibus & Leuitis, qui sunt de semine Sadoch, qui accedunt ad me, ait Dominus Deus, vt offerant mihi vitulum de armento pro peccato*. De vitulo igitur adhuc viuo, in dedicatione altaris primò offerendum pro peccato, loquitur Propheta: qui eisdem ceremonijs offerebatur, quibus in Leuitico hostiæ pro peccato: propterea non ad ipsum altare, aut super ipsum oblatum vitulum intelligi debet; sed loquitur Propheta de oblatione, quæ fiebat ad portam Templi. Vnà verò cum vitulo hircum quoque pro peccato offerebatur: nam quamuis Propheta Ezechiel vituli tantum meminisse videatur, & non aliùs hostiæ; tamen idem Propheta subintulit: *Et in die secunda offeres hircum caprarum immaculatum pro peccato, & expiabunt altare, sicut expiauerunt in vitulo*. Perspicuum igitur est, hircum cum vitulo, oblata fuisse simul pro peccato, omnibus diebus in dedicatione altaris. dicitur enim à Propheta: *Septem diebus facies hircum pro peccato quotidie, &c.* Cum igitur septem dierum spatio altare consecraretur; & septem diebus faciendus esset hircus pro peccato, octauaque consecrationis solem-

nis

A nis foret; si postera dies à vitulo, hircus consecrationis offerendus fuisset, & non statim à prima die vna cum vitulo; octauam diem, altare nondum fuisse consecratum constaret: quia non totis septem diebus, in expiationem altaris hircus mactatus fuisset.

Verum pro intelligentia plurimorum locorum sacrę Scripturæ, prætereundum nequaquam erit; quod cum altaria in sacris litteris fabricata, erecta, constituta, & alijs dicendi phrasi-
B bus multoties dicantur; eorumdem altarium his phrasibus consecratio explicatur. Nam sicut apud Latinos vis verbi facere est latissima; ita etiam in sacra Scriptura latissimus est campus verbi עָשָׂה, quod facere interpretatur. itaque altare erectum, & fabricatum dicitur, pro erecto & consecrato, sicut apud Ezechielem Prophetam in illis verbis: *Hi sunt ritus altaris: in quacumque die fabricatum fuerit, vt offeratur, & effundatur sanguis*. sic etiam ædificare altare dicitur in li-
C bro 1. Esdræ. Facere altare dicitur etiam pro erigere, & consecrare altare, vt 1. Machab. 4. dicitur, Iudæos obtulisse holocausta super altare nouum, quod fecerunt: hoc est, quod consecrauerunt postquam illud erexerunt. non enim licebat in eo holocausta offerre nisi post illius expiationem, atque consecrationem. Sequitur Propheta aliqua, & tandem subdit: *Septem diebus expiabunt altare, & mundabunt illud, & implebunt manum eius*. Est autem implere manus in phrasi linguæ san-
D ctæ idem quod apud Latinos initiari; hoc est applicari ad aliquod ministerium, postquam consecratum fuerit. Hoc apertè ostenditur cap. 29. Exodi, in quo dicitur in textu hebraico, qui habet שִׁבְעַת יָמִים תְּמַלֵּא יָדָם *sciughat iamim themaleh iadam* hoc est, *Septem dies implebis manus eorum*, idest Sacerdotum, siue Latinè dixerimus, *Consecrabis manus eorum*. Quibus ex verbis Exodi obseruare oportet, prædicta verba, *Et consecrabis manus eorum,* non dici à propheta Moyse de Sacerdotibus tantum,

tum; ita vt relatiuum *eorum*, ſiue pronomen, non referatur ad A ſolos Sacerdotes; ſed etiam ad altare referatur, de quo ibi ſtatim erat ſermo.

Quod autem implere manus, idem valeat quod initiari ex phraſi linguæ ſanctæ: ex alijs quidem locis non obſcurè probari poteſt. nam Ezech. cap. 43. cum de conſecratione altaris Propheta loqueretur, ait: *Septem diebus expiabunt altare, & mundabunt illud, & implebunt manum eius*: hebraicè וּמִלְאוּ יָדָיו *vmilehu iadau*. hoc eſt, *Et conſecrabunt manus eius*, ſupple altaris. de hoc enim loquebatur; & ad illud refertur τὸ *eius*. B

Cum igitur implere idem ſit quod conſecrare; propterea Propheta agendo de conſecratione altaris dixit, *implendam manum eius*; atque per verbum *implere* conſecrationem ſignificauit. Quia igitur in Exodo, ſermo erat de conſecratione Sacerdotum & altaris; ea propter quando cap. 29. Exodi, iam præallegato dicitur, *Septem diebus conſecrabis manus eorum*. illud pronomen *eorum*, tam ad Sacerdotes, quam ad altare, & C reliqua omnia ſacra vaſa referri debet; de quorum conſecratione tunc agebatur.

Illuſtratur his locus perobſcurus Iſaiæ prophetæ cap. 2. in quo Deum Hieroſolymitas, & eorum populos reprobaſſe, multis quidem rationibus ſcribitur; ſed his præcipuè, *quia repleti ſunt, vt olim*, ait textus, *& augures habuerunt, vt Philiſthijm, & pueris alienis adhæſerunt*. Quid eſt autem *repleti ſunt vt olim*? ex hebraico textu, interpretatio Latinè phraſis haurietur, ſic D dicente כִּי מָלְאוּ מִקֶּדֶם in quibus verbis מָלְאוּ quæ venit à verbo מָלֵא quod ſignificat *implere*, latinè dicitur conſecrare. Dicitur verò conſecratio hebraicè per verbum *impleo*, quia implendo, & onerando manus Sacerdotum, animalium membris, illi ijdem initiabantur, ſiue conſecrabantur: ſicut etiam cum conſecratum fuiſſet altare, eidem ſuperimponebantur membra hoſtiarum; & hac membrorum animalium impoſitione,

A tione, altare plenè initiatum censebatur: quamobrem non à proprietate verbi, quam tenuit noster vulgatus, sed à principaliori ritu, ac ceremonia, qua consecratio perficiebatur, vocabuli vis sumpta, in phrasi sacrarum litterarum, implere dicitur pro consecrare. loci igitur allati ex Isaia sensus est: quoniam consecrati sunt ab oriente, vel consecrauerunt ab oriente, aut iuxta nostrum Interpretem, quia consecrati sunt, vt olim. Propheta itaque respexit ad Idolorum cultum, quem B anterioribus sæculis, Israelitæ aliquando habuerunt: vel ad genus cultus superstitiosi, quem aliqui Hierosolymitarum in odium Dei sectabantur; orientem versis vultibus respicientes; dorsibus verò Templum, in quo occidētem versus, Deus adorationem instituerat; illi verò orientem versus hostias ac victimas offerre non dubitabant. de quibus loquitur, ac dolet Deus cap. 8. Ezech. dicens num. 16. *Et introduxit me in atrio domus Domini interius, & ecce in ostio Templi Domini inter vestibu-* C *lum & altare, quasi vigintiquinque viri dorsa habentes contra Templum Domini, & facies ad orientem, & adorabant ad ortum Solis*. quod genus adorationis ita Deus abominabatur; vt vltimo loco inter abominationes, & genera idololatriæ grauissima, veluti omnium pessima ab eo recenseatur.

Neque oscitanter prætereundum erit illud Prophetæ: *Vt offeratur super illud holocaustum, & effundatur sanguis*. Totius enim allati prophetici loci sensus est: *Hæ sunt ceremoniæ con-* D *secrationis altaris, quoties eo fine fabricatum fuerit, vt super illud holocausta offerantur, & sanguis ad basim illius effundatur, iuxta præscriptum sacræ legis*. Quæ sanè verba, à Propheta nequaquam casu dicta fuisse putandum est; sed potius quia nonnumquam altaria constructa fuerūt fœderis, & amicitiæ causa, vt iam supra diximus, necnon etiam vt eiusdem religionis symbola forent, vt in lib. Iosue cap. 22. non verò sacrificiorum offerendorum causa; cumque apud Prophetam Ezechie-

lem

lem fermo eſſet de altari confecrando,quando iam Sacerdotes initiati habebantur; quorum erat altaria Deo confecrare; propterea ait quando fabricatum fuerit, *Vt offeratur fuper illud holocauſtum, & effundatur fanguis:* quia de altari facrificiorum cauſa,loquebatur,quorum confecratio ad Sacerdotes pertinebat, ideò fubdit: *Et dabis Sacerdotibus, & Leuitis qui funt de femine Sadoch.*

CAP. LXVIII.

Cuius hoſtiæ fanguine altare expiaretur.

Ad loca 1. Machab. 4. *Et ante matutinum furrexerunt quinta & vigefima die menfis noni, hoc eſt menfis Casleu, centefimi quadragefimi octaui anni, & obtulerunt facrificium fecundum legem fuper altare holocauſtorum nouum, quod fecerunt.* Ezech. 43. *Et dabis Sacerdotibus, & Leuitis qui funt de femine Sadoch, qui accedunt ad me, ait Dominus Deus, vt offerant mihi vitulum de armento pro peccato.* & ad alia plura.

OFFEREBANTVR à populo, quæ confecrãda fuiſſent, atque in Dei cultum mancipanda: vna verò cum rebus confecrandis, animalia quoque offerebãtur, quæ in facrificio cedenda fuiſſent, quorumque fanguine expianda erant quæcũque confecrabantur. Cum igitur altaris confecratio habeamus præ manibus, confiderandum iam remanet, quibus nam hoſtijs primo initiaretur altare; atque quorum fanguine expiaretur. id facile intelligeretur, vbi facrificiorum ordinem

ex

A ex lege Mosaica aduerterimus. Hic suspicari quis posset, argumentis nō improbabilibus, sacrificium duorum agnorum, præcessisse reliquos ritus, atque ceremonias consecrationis tā altaris, quam Tabernaculi; simile quidem ei sacrificio, quod iuge appellabatur; quia nimirum iugiter, & numquam intermissa dierum serie, ex Dei præscripto offerebatur: huius igitur sacrificij sanguine, madefactum altare, & aliqua ratione expiatum pariter quis suspicari posset. Ita me quoque opinasse aliquando fateor; pluribus equidem ductus argumentis. nam
B lib. 1. Machabæorum cap. 4. cum Iudas altare, quod ab impio Antiocho, eiusque exercitu profanatum fuerat; demolitus fuisset, & aliud erexisset: in eo consecrando, iuge illud sacrificium, siue alterum eidem simile, reliquos omnes consecrationis ritus præcessisse videtur. sic enim ibi legimus: *Et ante matutinum surrexerunt quinta & vigesima die mensis noni, hoc est mensis Casleu, centesimi quadragesimi octaui anni, & obtulerunt*
C *sacrificium secundum legem, super altare holocaustorum nouum, quod fecerunt.*

Ex quo sanè textu altare hoc nouum fuisse, iam constat: quod autem de altaris consecratione in eo textu agatur; parum infra exprimitur. à tempore igitur oblationis holocausti, quod summum mane fuisse describitur, sumpto argumento; iuge sacrificium, vel aliud huic simile, expiationem altaris præcessisse, existimari posset: hoc enim secundum legem, in
D crepusculis matutino & vespertino offerebatur. Cumque hanc altaris consecrationem, iuge sacrificium præcesserit, vel aliud simile, non est cur illud idē sacrificiū in prima Tabernaculi, Altaris, & reliquorum consecratione, oblatū fuisse negetur. Consecrationem enim noui altaris, & consecrationis ritus inuestigamus; quæ norma omnium dedicationum posterioribus sæculis populo Israelitico futura erat: ad cuius etiam præscriptum, illud quoque altare à Iuda Machabæo erectum,

dedicatum, ac consecratum fuisse certissimè, atque indubitanter credendum est. A

Coniectura hæc iuuari posset cap. 3. lib. 1. Esdræ, vbi agitur de reædificatione Templi: in quo cum altare primo erectum fuisset; iuge quoque, vel aliud simile holocaustorum sacrificium oblatum tradi videtur. verba textus aduertantur: *Et ædificauerunt altare Deo Israel, vt offerrent in eo holocaustomata, sicut scriptum est in lege Moysi viri Dei: collocauerunt autem altare Dei super bases suas, deterrentibus eos per circuitum populi terrarum, & obtulerunt super illud holocaustum mane, & vespere.* hæc habentur in textu, in quo super altare, holocaustum matutinum & vespertinum oblatum fuisse videtur, statim ac erectum fuit; antequam aliud super idem altare sacrificium offerreretur. quamobrem ex vi sacri textus insinuatum videtur in dedicatione altaris; hoc sacrificium matutinum præcessisse eiusdem altaris expiationem, vnctionem, & quemcumque alium ritum, qui ex præscripto Dei, pro illius consecratione habendum fuisset. B C

Nec ab his dissentire videntur, quæ cap. 29. Exodi traduntur: in quo capitulo de ritibus seruandis in consecratione Sacerdotum agitur; de quibus postquam in textu pertractatum fuit, statim textus sacer, de ritu consecrationis altaris verba facere instituit, in hac forma: *Septem diebus expiabis altare, & sanctificabis, & erit Sanctum Sanctorum.* quasi verò iam explicetur quid in altari faciendum esset, ante illius expiationem, & sanctificationem per septem illos dies subditur. *hoc est, Quod facies in altari, agnos anniculos duos per singulos dies iugiter, vnum agnum mane, & alterum agnum vespere:* vbi Sepauaginta pro illis verbis *in altari*, habent *super altare*; quæ verba Vatablus in adnotationibus sic interpretatur, *altaris causa*. Si ergo hoc sacrificium, altaris causa fiebat; vtique affirmandum erit, expiationem altaris, ac eiusdem consecrationem, atque vnctionem D

nem

A nem, hoc ſacrificium matutinum & veſpertinum præceſſiſſe. Cumque ſacrificium hoc matutinum & veſpertinum, de quo loquitur ibi ſacer textus, altaris cauſa offereretur; mirum eſſe nequaquam debet, nos exiſtimare hoc non fuiſſe iuge ſacrificium, quod cap. 28. Numer. offerendum præcipitur; ſed tamen, aliud quantum ad tempus eidem ſimile: argumento ſumpto à duplicitate eiuſdem. nam in die Sabbathi ſacrificium iuge duplicabatur, vt cap. illo 28. & alibi legitur. at hic cap. B 29. Exodi, in quo agitur de altaris conſecratione: de hac ſacrificij duplicitate, nec verbum quidem; ſed tantum Scriptura meminit duorum agnorum offerendorum, alterùm mane, & alterum veſperi: ex quibus argumentũ ſumebatur ſuſpicandi; vel hoc ſacrificium fuiſſe illud idem, quod iuge appellabatur; vel aliud illi ſimile, quod mane & veſpere offereretur. ſed ſiue illud, ſiue aliud, (quod parum noſtra intereſt) fuerit; aliquod tamen holocauſti ſacrificium, præceſſiſſe reliquos con-C ſecrationis ritus indubitatum videbatur.

Attentius tamen poſtmodum re conſiderata, neque illud iuge ſacrificium duorum agnorum, neque aliud ſacrificiorum genus, ſuper altare Deo oblatũ, aut crematũ fuiſſe arbitramur, ante altaris expiationem atque conſecrationem. Ritus verò, ac ceremoniæ in expiando, dedicandoque ſacrum Dei altare, luculenter, atque præclarè ſcribuntur cap. 43. Ezechielis, his verbis: *Et dixit ad me, Fili hominis hæc dicit Dominus Deus:* D *Hi ſunt ritus altaris, in quacumque die fuerit fabricatum, vt effundatur ſanguis*. Iam incipiunt ritus conſecrationis, & primo ſeſe offert altaris eiuſdem oblatio, dicens: *Et dabis Sacerdotibus & Leuitis, qui ſunt de ſemine Sadoch, qui accedunt ad me, ait Dominus Deus*. Victimæ oblatio, ſequebatur oblationem altaris; præcedebat verò reliquos ritus: & quia ſanguine vituli expiandum erat altare, ideò Propheta ait: *Vt offerant mihi vitulum de armento pro peccato, & comburent eum in ſeparato loco*

to loco extra Sanctuarium. Et in die secunda offeres hircum caprarum immaculatum pro peccato: & expiabunt altare, sicut expiauerunt in vitulo. Cumque compleueris expians illud, offeres vitulum de armento immaculatum, & arietem de grege immaculatum. Et offeres eos in conspectu Domini: & mittent Sacerdotes super eos sal, & offerent eos holocaustum Domino. Septem diebus facies hircum pro peccato quotidie: & vitulum de armento, & arietem de pecoribus immaculatos offerent. Septem diebus expiabunt altare, & mundabunt illud: & implebunt manum eius. Expletis autem diebus, in die octaua & vltra, facient Sacerdotes super altare holocausta vestra, & quæ pro pace offerunt: & placatus ero vobis, ait Dominus Deus.

Hæc sunt verba sacri prophetici textus, quæ ritus expiationis altaris præclarè exprimunt; & re vera magis apertè quam alter quicumque sacræ Scripturæ locus. Nec in dubium reuocari potest, de huiuscemodi ritibus in eo textu agi: hoc enim illa Ezechielis verba probant: *Hi sunt ritus altaris, in quacumque die fabricatum fuerit.* Quorum verò animalium sanguine, altare expiaretur; Propheta in illis verbis expressit: *Vt offerant mihi vitulum de armento pro peccato.* & in illis alijs: *Septem diebus facies hircum pro peccato quotidie, & vitulum de armento, & arietem de pecoribus immaculatos offerent; septem diebus expiabunt altare, & mundabunt illud, & implebunt manum eius.* Iam autem explicauimus cap. præcedenti, quod implere manus valet id, quod initiari. vituli igitur, hirci, & arietis sanguine altare consecrandum expiabatur; quod adhuc clarius infra monstrabitur.

Ea verò quæ ad consecrationem altaris spectabant, & Ezechieli ostensa fuere, semper ac vbique seruata fuisse apud Israelitas, quoties altare consecrandum esset, apertissimè in Scripturis sacris habetur. nam Exodi cap. 29. cum de consecratione altaris & Sacerdotum agitur, vitulo expiandum altare, dicitur:

A tur: *Septem diebus conſecrabis manus eorum, & vitulum pro peccato offeres ad expiandum per ſingulos dies; mundabiſque altare cum immolaueris expiationis hoſtiam, & vnges illud in ſanctificationem: ſeptem diebus expiabis altare, & ſanctificabis, & erit Sanctum Sanctorum.* Quibus verbis liquido conſtat, ſeptem dierum ſpatio fieri ſolitam, ſanguine vituli expiationem altaris. Hircum quoque habet Ezechiel Propheta, mactari ſolitum in conſecratione altaris: itaque non ſolius hirci, aut vituli ſo-

B lius ſanguine, ſed vtriuſque ſimul ſanguine, altare à ſordibus mundabatur.

Confirmari iſta poſſunt, ex ritu annuæ expiationis altaris, quæ ſcribitur Leuit. 16. & dicitur de Summo Sacerdote: *Cum autem exierit ad altare, quod coram Domino eſt* (ſic autem appellatur altare holocauſti) *oret pro ſe, & ſumptum ſanguinem vituli atque hirci, fundat ſuper cornua eius per gyrum; aſpergenſque digito ſepties expiet, & ſanctificet illud ab immunditijs filiorum*

C *Iſrael*. Hircum igitur & vitulum in expiatione altaris iam habemus; quibus aries quoque adiungebatur. Quod autem his tribus hoſtijs expiaretur altare; ſuaderi poteſt non ignobilibus argumentis. nam nomine expiationis, quæ כִּפֻּר *chipor* dicitur hebraicè, purgationem ab immunditijs legalibus ſignificatur; his verò tribus hoſtijs paſſim purgari homines ab immunditijs, habetur in Leuitico non ſemel, ſed iterum, atque iterum, & pluries. expreſsè verò dicitur à Propheta Ezechiele

D cap. 43. cum ait: *Septem diebus facies hircum pro peccato quotidie, & vitulum de armento, & arietem de pecoribus, immaculatos offerrent.*

Quia verò ſuſpicari aliquis poſſet in prædicto cap. 29. Exodi, nequaquam ſermonem eſſe, de hoſtia expiationis altaris, vt ſenſit Rabbi Salomon, & Nicolaus de Lyra eius ſectator; ſed tantum de hoſtia expiationis Sacerdotum. Fatear licet ſatis perobſcurè oracula ſacra in allato loco fuiſſe loquuta, nec re-

 fugere

fugere prædictam expositionem: quia tamen sacri textus, non solum quæ sequuntur, antecedenter referunt; sed etiam multoties videntur historica gesta confundere; præsertim cum de eadem re iterum ac iterum est sermo; propterea non est improbabile allata sacri textus verba, tam de consecratione Sacerdotum, quam etiam altaris intelligi posse; nisi ineuitabile argumentum obstaret, sumptum à diuersitate sanguinum, quo expiabantur Sacerdotes & altare. Sacerdotes enim non quidem vituli, sed arietis sanguine expiabantur; vt dicitur apertè Leuit. 8. at altare cum Tabernaculo, & reliquis sacris vtensilibus, sanguine vituli, arietis, & hirci expiabatur. quamobrem non est cur aliter textus sacer ibi intelligatur.

Vt igitur lucidius pateat, textum hunc cap. 29. Exodi, loqui de altaris expiatione, aduertendum erit; quod vbi sacer textus de victima pro peccato Sacerdotum loquutus fuit; & septem diebus ritus illos repetendos ostendisset; tandem vlterius nihil agit de consecratione Sacerdotum, sed ad consecrationem altaris sermonem conuertit; inter cuius consecrationis ritus, vituli oblatio, atque mactatio reliqua præcedebat, idcirco sacer textus ait: *Et vitulum pro peccato offeres per singulos dies ad expiandum*. & subdit: *Mundabisque altare cum immolaueris expiationis hostiam*. Illa igitur hostia qua altare expiabatur, atque mundabatur, vitulum fuit, de quo statim supra loquutus fuerat. quod etiam cognouit Vatablus, si attentè legatur, textuique ipsius, paraphrases in annotationibus positæ adiungantur in hunc modum. *Et iuuencum peccati facies, idest pro peccato offeres per singulos dies, pro expiationibus, vel propter expiationes, idest ad expiandum scilicet altare*. hæc habes ex Vatablo. vbi velim obserues, dici pro expiationibus in numero plurali, quia eodem sanguine vituli pro peccato altaris mactati, Arca fœderis, Tabernaculum, Mensa Panum Propositionum, Candelabrum, Altaria, & omnia alia sacri Taber-

A bernaculi vaſa, & reliqua, quæ ad hæc pertinebant, expiabantur.

Sed attendamus quæſo verba hebraici textus, & proculdubio iſta clariſſimè nobis innoteſcent וּפַר חַטָּאת תַּעֲשֶׂה לַיּוֹם עַל־הַכִּפֻּרִים וְחִטֵּאתָ עַל־הַמִּזְבֵּחַ בְּכַפֶּרְךָ עָלָיו וּמָשַׁחְתָּ אֹתוֹ לְקַדְּשׁוֹ qui locus ſic ad verbum interpretari debet: *Et vitulum peccati facies per diem ſuper propitiationes, & peccabis ſuper altare in propitiando ſuper illud, & vnges ipſum ad ſanctificandum illud.* quorum

B verborum talis eſt germana, veraque ſignificatio, vt ſingulo quoque die debuerit immolari vitulum peccati: appellatur autem vitulũ peccati altaris: ille nimirum qui offertur pro peccato, iuxta phraſim Linguæ ſanctæ: ideſt qui offerebatur pro immunditia altaris: hoc eſt non ſolum vt altare de prophano ſacrum fieret, quod fiebat dum offerebatur: ſed vt à ſordibus, quibus aliquid etiam inanimatum à ſacrorum vſu arcebatur, illo ſanguine purgaretur.

C Pro cuius loci, & eorum quæ dicenda ſunt intelligentia, obſeruare oportet: quod lex Moſaica, quantum ad ceremonias omnino circa externa verſabatur: vt tam homines, quam animalia, & etiam vaſcula, munda eſſent à contactu illorum, quæ in ſacris non admittebantur. quamobrem contactu immundorum animalium, ſanguinis, putris, fluxi, menſtrui, ſtercoris, cadaueris cuiuſcũque, tam animata quam inanimata immundarentur, atque luſtratione, ac etiam ſacrificijs indigerẽt

D aliquando vt mundarentur; & in vſu ſacrorũ admitterentur. iſtæ igitur immunditiæ peccata dicuntur in phraſi ſacrarum Scripturarũ, ex vi hebraicæ phraſis, quæ verbo חָטָא exprimit, quod latinè diceremus immundauit. ſacrificia igitur, quæ ad expiandum aliquid ab his immunditijs offerebantur; ſacrificia pro peccato dicebantur, & illud offerre per verbum peccare, in ſacrarum litterarum phraſi explicatur.

Aperiens igitur ſacer textus cap. 29. Exodi, vt quid fieret il-

le vitulus peccati, subdit עַל־הַכִּפֻּרִים *nghal hachipurim*, idest, super propitiationes: nimirum vt cultui diuino, instrumenta illa fierent accommodata, quæ sanguine vituli contrectabantur: & Deus propitius fieret his, qui illis instrumentis vterentur, diuinamque opem implorarent. Explicans adhuc sacer textus, pro quibus vitulum peccati mactaretur; & quænam essent, quæ propitianda forent; atque quorumnam rerum prophanitates, vituli sanguine tollendæ essent, ait: *Et peccabis super altare*, וְחִטֵּאתָ עַל־הַמִּזְבֵּחַ *vechxitetha nghal hamizbeaxh*, idest, offeres vitulum peccati pro altare, in propitiando tu super illud. illius enim immunditiæ tollebantur in sacrificio pro peccato, pro quo peccabatur, vt loquitur hebraica phrasis: cum igitur dicatur in textu peccandum esse pro altare, illius certè immunditiæ eo sacrificio tollebantur.

Quia verò singulo quoque die, expiationes repetendæ erant, statim subdit, שִׁבְעַת יָמִים תְּכַפֵּר עַל־הַמִּזְבֵּחַ *sciungath iamim techxaper nghal hamizbeahx*, hoc est, *Septem dies propitiaberis super altare*. cum enim dixisset immolandum fore vitulum peccati singulo quoque die, propitiationum causa; illudque offerendum pro altari, cui propitiandum erat; ideò subdit septem diebus repetendas esse propitiationes super altare: vt apertè manifestet, septem diebus offerendum esse vitulum peccati, pro immunditijs altaris; quod sanguine vituli liniendum erat, vt propitiaretur. quod etiam similibus verbis dixit Ezech. cap. illo 43. vbi postquam dixisset, immolandum fore vitulum in sanctificationem altaris, subdit, וְחִטֵּאתָ אֹתוֹ וְכִפַּרְתָּהוּ *vechxithethà hotho vecxipartau*, hoc est, *& peccabis illum, & propitiaberis eum*. quorum verborum germanus sensus est, *& sacrificio illo oblato pro peccato*, sanguine nimirum vituli, *altare à peccato expiabis*. illud enim relatiuum הוּ *hu* refertur ad altare, vt perspicuum est in textu. nam si ad Sacerdotes refereretur; dixisset textus וְכִפַּרְתָּהֶם *vechxiparthehem* relatiuo plurali, nõ

verò

A verò relatiuo ſingulari. quamobrem non video, quid clarius dici in Scripturis ſacris potuerit; ad oſtendendum in prædicto textu cap. 29. Exodi, de expiatione altaris agi. nec ſolum in allato textu vitulus pro peccato altaris immolãdus oſtenditur; ſed etiam quod ſacrificium iſtud pro peccato oblatum, quoſcumque alios ſubſequentes ritus conſecrationis altaris præcedebat. ſtudioſi linguæ ſanctæ ibi videant, an ita ſe res habeat.

B Nec auctoritate Rabbi Salomonis moueri debemus; quem adeò imperitum in Scripturis ſacris cognouimus; vt commenta tantum aliquando impudentiſſima, ſæpiſſimè futilia, ac inhoneſta etiam mendacia multoties, in ſacrarum Scripturarum expoſitione dederit. ſi enim ille linguæ ſanctæ notitia polleret, vt ex munere tenebatur; conſideraſſet profectò verba iam à nobis relata, integrum adeò habere verſiculum, ſiue *paſuq*, vt cum Rabbinis loquamur, vt integræ ſententiæ ſenC ſus illius eſſet: poſtremaque pars optimè explicata apertè oſtendit, in eo verſiculo ſermonem eſſe, non de Sacerdotum, ſed de altaris expiatione. Nicolaus de Lira aliqua ratione excuſandus videtur, quod aliquando Iudæus fuerit, ſectatorque Rabbi Salomonis, quemadmodum omnes alij Hebræi; atque propterea ſacram Scripturam curſim more Rabbinorum interpretando, lapſus ſit. iſti enim non legerunt, aut ſi legerunt non aduerterunt locum Ezech. nam ſi attentè legiſſent, nulD latenus in re adeò aperta turpiter allucinarentur: nec ſolum vituli ſanguine altare expiari cognouiſſent; ſed etiam hanc vituli oblationem, præcedere alios quoſcumque conſecrationis ritus, nec apud illos iuge ſacrificium, niſi conſecrato iam altare locum habuiſſet.

Nec aliquem turbent verba illa, quæ habentur cap. 29. Exodi, *Hoc eſt quod facies in altari agnos anniculos, &c.* quæ pro contrario ſenſu allata fuerunt. Eſt enim ibi ſermo de ſacrificio iugi,

iugi & continuato, holocaufti tam matutini, quam vefpertini, quod ftatim poft altaris confecrationem exordiebatur, vt conftat ex ipfo textu, vbi enim dictum fuiffet: *Septem diebus expiabis altare, & fanctificabis illud, & erit Sanctum Sanctorum, omnis qui tetigerit illud fanctificabitur.* illico fubditur: *Hoc eft quod facies in altari, &c.* ideft, poftquam expiatum, fanctificatum, & confecratum fuerit altare; hoc facies in cultum illius: & ideò dicitur in verbo futuri temporis, quod fi aliter Vatablus fenfit, cum inquit faciendum effe altaris caufa, proculdubio deceptus eft.

Nec maiori vi vrget locus ex lib. primo Efdræ cap. 3. pro cuius loci intelligentia, notes velim, optimè Lector, in ipfo ftatim feptimi menfis initio, feftum celebrari folitum ab Hebræis ex præcepto quod habetur cap. 23. Leuit. quo fimiliter tempore in prædicto Efdræ loco, à Iofue filio Iofedech, & Zorobabele altare confecratum fuiffe legitur: quamobrem à populo duæ fimul feftiuitates eodem tempore habebantur; nimirum confecrationis altaris, & feptimi quoque menfis. quibus verò ritibus, ac ceremonijs, altaris confecratio habita tunc fuerit; quo facrificio expiatum altare, in prædicto textu non explicatur; fed dicitur ædificatum fuiffe altare, vt in eo offererentur holocauftomata, & alia facrificia fecundum legem Dei. ædificatum verò dicitur altare pro confecratum: quando verò fubditur ibidem; *Et obtulerunt fuper illud holocauftum Domino mane & vefpere.* Non loquitur textus de facrificijs oblatis in ipfamet die erectionis altaris, aut pro confecratione illius, fed de facrificijs quæ confecrato iam altare poftmodum filij Ifrael, iuxta præfcriptum legis obtulerunt; nimirum decimo die expiationis, quintodecimo Tabernaculorum. quamobrem præclarè hoc infra in eodem textu explicatur; cum dicitur ibidem: *Et poft hæc holocauftum iuge tam in Calendis, quam in vniuerfis folemnitatibus Domini,* fupple obtule-

A tulerunt. iuge igitur ſacrificium, nimirum holocauſtum matutinum & veſpertinum, oblata fuiſſe traduntur à Spiritu ſancto; poſtquam geſta fuerunt, quæ in ſuperioribus eiuſdem capituli narrabantur: nimirum, *feceruntque ſolemnitatem Tabernaculorum, ſicut ſcriptum eſt*. Et ſtatim quaſi iam de alia re ſermo ſit, ſubditur: *Et holocauſta diebus ſingulis per ordinem ſecundum præceptum opus diei in die ſuo*. Si verò quis poſtulet quænam ſint hæc, holocauſta & ſacrificia varia, ad diuerſitatem B dierum; reſpondebimus verba allata intelligenda fore, de varia holocauſtorum oblatione, quæ habebatur ſingulis diebus ſolemnitatis Tabernaculorum, & expiationis decimo die mẽſis ſeptimi poſt conſecratum altare.

Nec aliquid amplius, aut fortius ſententiam noſtram officit, locus allatus in principio capituli ex primo lib. Machab. quod enim ibi habeatur, Machabæos cum reliquo populo ſurrexiſſe ante matutinum, non rectè argumentari licet, hoc illos C feciſſe holocauſti matutini offerendi cauſa; quod ante Solis ortum, atque poſt eius occaſum in altari Deo cremabatur; ſed meminiſſe oportet, quæ ſupra de luſtratione areæ diximus; quæ quidem areæ luſtratio mane, ſerenaque luce habebatur. Ad quam luſtrationem, in expoſitione huius textus, ſi nos receperimus, intelligemus quid ſibi velint verba illa, *Et ante matutinum ſurrexerunt*: cum de altaris conſecratione agitur. Ea propter non puto dictum in ſacro textu, quod vt illi ſurre-D xerunt, obtulerint holocauſtum iuge, neque ſimpliciter aſſeritur illos obtuliſſe holocauſtum; ſed dicitur illos obtuliſſe ſacrificium ſecundum legem: quæ verba nihil aliud, me iudice, volunt, niſi oblatum fuiſſe vitulum pro peccato altaris, & ſacrificium ſecundum legem conſecrationis, & dedicationis altaris, vt ſupra oſtendimus ex cap. 43. Ezechielis. quamobrem ſubditur in textu Machabæorum: *Et fecerunt dedicationem altaris diebus octo, & obtulerunt holocauſta cum lætitia, & ſacri-*

& sacrificium salutaris, & laudis. Quæ omnia intelligi debent, oblata fuisse post altaris consecrationem. quamobrem apertum videtur post altaris dedicationem & consecrationem tantum, licuisse offerre sacrificia holocausti matutini, & vespertini; atque propterea non sanguine istorum animalium, sed eorum quæ diximus, altare primum maduisse, atque expiatum fuisse. A

CAP. LXIX. B

Expiationis Altaris ritus, ac ceremoniæ explicantur.

Ad loca Ezech. 43. *Et assumens de sanguine eius, pones super quattuor cornua eius, & super quattuor angulos crepidinis, & super coronam in circuitu, & mundabis illud, & expiabis*. Leuit. 16. *Cum autem exierit, ad altare quod coram Domino est, oret pro se, & sumptum sanguine vituli, atque hirci, fundat super cornua eius per gyrum, aspergensque digito septies expiet, & sanctificet illud ab immunditijs filiorum Israel*. & ad alia loca. C

OBLATIONEM sacrificij pro peccato prope altare in eius consecratione, altaris expiatio consequebatur: expiatio vnctionem præcedebat. quamobrem cap. 29. Exodi dicitur: *Et vnges illud ad sanctificandum illud*. quæ verba propterea posita videntur, vt oblationem vituli, expiationis causa fieri pateret. vnctionē vero ad consecrandum altare: quæ consecratio ex frasi hebraica, sanctificatio dicitur: expiationis autem D

ritus

A ritus nunc nobis explicandi sunt. cuncta autem radicitus enucleabuntur, & verbi *expio* compositio, à præpositione EX, & verbum PIO, formata, significationem eiusdem aperiet. Nam præpositio *ex* ad casum auferendi pertinet; propterea vis illius præpositionis, aliquid aufert à significatione alterius vocis, cui adiungitur: cum igitur verbum *pio*, licet aliquando in bonum sensum accipiatur; nempe pro colere, & teneriter amare; attamen pro contaminare etiam aliquando accipi-
B tur: propterea quando verbo *pio* præpositio *ex* adiungitur, & dicitur *expio*; tunc verbum *pio*, in malum sensum accipitur; & præpositio *ex* aufert ab illo verbo contaminationem; & *expio* significat propriè, à contaminatione, & prophanitate aliquid mundare, ac purgare. à sanctificare verò discrepat; quia sanctificare est aliquid iam purgatum, lustratum, & à prophanitate mundatum, aliqua ceremonia, diuino cultui mancipare, quod nos consecrare dicimus: expiare autem, aliquid
C præcedens sanctificationem, consecrationemque significat.

Græci plurima habent vocabula, quibus hæc eadem significantur; sed frequentiora in sacris sunt hæc, καθαρόω, ῶ, quod significat purgo, & mundum reddo; siue ἁγνίζω, cuius vis est castum, siue mundum facio: quibus quidem verbis propriè significatur illud idem, quod per verbum Latinum *expio* explicatur. Expiationem verò cõsecratio sequitur; quæ per verbum *sanctificare* dicitur aliquando; præsertim si ad vim hebraici
D textus, Latina interpretatio restringenda fuerit, quod ἁγιάζω dixere Græca exemplaria.

At hebraici textus oracula, magis propriè, omnes ritus consecrationis alicuius rei expresserunt, quattuor dictionibus: quarum prima est, חָטָא *chxatha*, quæ peccauit interpretatur: & eodem verbo dicitur sacrificium, seu victima quæ offerebatur Deo ad aliquid mundandum à peccato. quo sensu dicitur ab Apostolo, *Christum pro nobis factum peccatum*. non quod ipse ali-

aliquando peccatum fecerit; quod quidem cogitare nefas esset: sed dicitur pro nobis factum fuisse peccatum, quia obtulit seipsum Deo in sacrificiũ, vt nos à peccato mundaret. aliud vocabulũ est כִּפֵּר *chappar*, quod purgauit interpretatur: quia verò non purgantur, nisi quæ immunda, & sordibus contaminata sunt; propterea huic vocabulo respondet germanè Latinum verbum *expio:* hoc est, à piaculis purgo. Est & alia vox קִדֵּשׁ *qhides*, quæ sanctificauit interpretatur: quæ quamuis propriè, & rigorosè sanctificare significet; cum tamen de Altari, Sacerdotibus, aut aliquid in Dei cultum destinatum dicitur: quorũ sanctificatio aliquo ritu fieret, idem omnino valet, quod consecrare. Est tandem vltima vox תָּמַל *tamal*, quæ *impleuit*, vt diximus capite præcedenti significat; & verè valet idem quod aliquid absoluit, atque perfecit, cum sanctificationibus adiungitur: propriè tamen significat idem, quod Latinè diximus per verbum *initior, initiaris:* & semper adiungitur dictioni יָדַיִם *iadaim*, hoc est manus. & quamuis propriè apud Latinos de solis hominibus verbum initiari verificetur; tamen transtulimus vocem ad altare etiam; vt significatum hebraicæ vocis, latinè quantum fieri poterat, explicaretur.

Peccati oblationem, vt hebraicè loquamur, monstrauimus cap. præcedenti; quæve hostiæ hac de causa, in consecratione altaris offererentur: reliquum est de הַכִּיפֻּר *hachipur*, hoc est, de expiatione, eiusq; ritibus hic agere: vt autem à quocumque confusionis genere abstineamus, expiationis materia & forma consideranda erunt. Ad materiam expiationis pertinent, altaria, quæ expiantur, & sanguis quo expiantur: solo enim sanguine, quodcumque mũdari à sordibus, sacra oracula docent: in quo sensu dixit Apostolus, *Et sine sanguinis effusione non fit remissio:* hoc est purgatio à sordibus, quibus ab vsu sacrorum tam animata, quam inanimata arcebantur. nam quamuis solius aquæ ablutione purgarẽtur homines, in qua cineres vaccę

rufæ

A rufæ fuiſſent immerſæ: nulla tamen ſolēnis purgatio erat, quæ hoſtiam pro peccato non haberet: cumque altare ſolemniſſimè expiandum foret, ſanguine opus fuit, vt paſſim ſacra dicunt oracula. Ea verò in expiationum ritibus, & oraculorum intelligentia, ſeruanda erit à nobis regula, quam indigitauit Ioſeph. lib. 3. Antiq. cap. 9. Græcæ editionis; nimirum non alia ratione hoſtias in Altaris, & Tabernaculi erectione atque conſecratione oblata fuiſſe, quam ex Dei præſcripto pro peccato oblatis ſacris, fieri ſolebat in annuis expiationibus, & purificationibus, in quibus ſolo ſanguine fiebat expiatio.

B

Hunc purgandi altaris in illorum conſecratione, ſanguinem ſuffurati ſunt à ſacris libris Ethnici, in ſuis aris tauroboliatis. Quid ſit autem taurobolium, aut criobolium facere, dicemus infra, cum de conſecratione Sacerdotum, atque Pontificum nobis agendum erit: nam taurobolare aram, ſiue altare indigitaſſe videtur, illa vetus Romana inſcriptio, quam ex Rigaltio

C ponit Salmaſius in Ælio Lampridio in pag. 103. ad num. 23. quæ ſic habet.

ἐκ δέκα πέντ᾽ ἀνδρῶν φοίβου τε φανήφορος ἱερὸς
κρήσκης ἠγάθεος τε λεόντιος εὔσοφοι ἄνδρες,
ὃς μὲν ἀπ᾽ ἀνατολίης ὃς δ᾽ ἄρ᾽ ἀφ᾽ ἑσπερίης
ὄργια συνρέξαντε θεᾷ παμμήτορι φρείῃ
κριοβόλου τελετῆς, καὶ ταυροβόλοιο φερείστης
ἤμασι μυστιπόλοις βωμὸν ὕπερθ᾽ ἔθεσαν.

D hoc eſt, *E quindecim viris Phœbi, Phanephorus ſacerdos,*
Creſcens & ſacer Leontius bene ſapientes viri,
Hic quidem ab Oriente, ille autem ab Occidente
Orgia ſimul ſacrificarunt Deæ omnium matri Phebæ
Crioboli expiatione, & Tauroboli optima
Diebus ſacris altare ſupra poſuerunt.

Sacerdos verò primarius in collegio illius numinis, vel Phanephorus dicebat, quaſi Solis Sacerdos, quia φάνης Sol appellatur,

latur, vel Phanephorus dicebatur: quod lumen primarius Sacerdos deferre soleret. & quamuis expiatio illa, de qua inscriptio loquitur, possit in Sacerdotes illos referri: potest etiam ad aram, seu altare referri; ita vt altare hoc positum ab his Sacerdotibus prius Crioboli, & Tauroboli sanguine expiatum dicatur, quam constitutum ab illis fuerit.

Quamobrem non solum homines, qui sacris initiabantur, in cultum idolorum sanguine Criobolij, atque Taurobolij fœdabantur; sed etiam, vt puto, altaria ipsa his sanguinibus fœdata consecrabantur. Huic ceremoniæ fortasse respicit, vetus illa fracti lapidis inscriptio, quæ Romæ habetur, & inter Gruterianas pag. 28. num. 5. recensetur; in qua dicitur: EX PERCEPTIS. TAVROBOLIIS. VI. ARAM constituisse: aram nimirum erexisse Tauroboliatam. Sed licet in dubium reuocari posset, quicquid supra ex Græca, & Latina, inscriptionibus allatum est. Certo stat pro ara Tauroboliata vetus inscriptio, quam affert Iacob. Guth. lib. 3. cap. 5. de veteri iure Roman. Pontific. dicitur enim in illa inscriptione, Æmiliam (vt probabile est) petram Tauroboliatam posuisse. quod licet auctor ille petram Taurobolatam arbitretur dici, lapidem alibi erectum; qui sacrificij monumentum ad posteritatis memoriam contineret, nos hoc de altare dici putamus. inscriptio sic habet.

AEMILIA
SERAPIAS
TAVROBOLIVM. FECIT
PETRAM. TAVROBOLIATAM
POSVIT
PER. SACERDOTE
VALERIO. PANCARPO
IDIB. MAIS. ANVLLINO. II
ET. FRONTONE. COS.

Sed

A Sed allatæ iam inſcriptiones, in quibus de aris & altaribus perſpicuè ſermo eſt; Gutherum falli apertè monſtrant. nam cum Taurobolium, tauri ſanguine in ſcrobe inſtillato fieret: quidnam obſtat; quo minus ſcrobe in terram excauata, petra, ſiue ara in eadem immiſſa ac ſanguine fœdata, poſtmodum in area ſacrificiorum cauſa conſtitueretur; & hæc diceretur ara, ſiue petra Tauroboliata? Petra enim Tauroboliata, quæ in illa inſcriptione dicitur poſita; Latinè Ara, & βῶμος Græcè appellatur.

B Verum ad ſacra iam redeamus. nam cap. 29. Exodi, poſtquam ritus conſecrationis Sacerdotum à Moyſe traditi fuerunt; quãuis hi ritus poſteriores eſſent ad altaris cõſecrationem; tamen ritus quoque conſecrationis altaris in eodem capitulo breuiter in hæc verba traduntur: *Et vitulum pro peccato offeres per ſingulos dies ad expiandum, mundabisque altare cum immolaueris expiationis hoſtiam, & vnges illud in ſanctificationem*. Quæ C quidem ſacri Codicis verba ſunt adeò aperta; vt altaris expiationem nemo inficias ire queat; aut in his dubitare: niſi fortaſſe cecutire velit, aut in hoc quoque labi, auctoritate fortaſſe doctiſſimi Abulenſis quæſt. 5. in cap. 8. Leuit. qui interpretans illa verba, in quibus altare aſpergendum fuiſſe ſanguine dicitur, vt expiaretur; affirmat ita dictum, non quod altare expiaretur; ſed quia ſupra ipſum altare fiebat expiatio pro peccato. quæ interpretatio quem locum teneat viderint alij; qui ex di- D ctis à nobis capite præcedenti, & ex pluribus alijs ſacræ Scripturæ locis, clarè cognoſcere poterunt; ad altare fieri quidem expiationem pro peccatis aliorum, non quidem hoſtiam ſuper illud cremando, quod lege vetitum erat. nam eadem ratione, qua victima pro peccato oblata erat, extra caſtra cremari lex ſtatuebat: ſed dicitur fundendum ſanguinem in illo capitulo 8. Leuit. vt expiarentur Sacerdotes; vt verè dicebat Abulenſis; quia altare iam erat expiatum, & conſecratum; aliàs

sacrificia in eo offerre, aut cremari minimè licuisset; neque holocausta offerre. ibi enim non de consecratione altaris agebatur, sed tantum de consecratione Sacerdotum.

Sed iam ad discussionem loci allati ex cap. 29. Exodi reuertamur: ex quo, vt altaris expiationem ex eo monstremus, considerari oportet; sacrum textum, vituli pro peccato Sacerdotum oblati meminisse; statimque de altero vitulo loquitur, quo expiandum altare erat. ac propterea subdit וְחִטֵּאתָ עַל־הַמִּזְבֵּחַ *vechxitetha nghal hamizbeax*, idest, *peccabis*, hoc est, *immolabis pro peccato altaris*, vt omnino declararet sacer textus; sacrificium illud fuisse, non quidem pro peccato eorum qui Sacerdotes consecrabantur, aut pro illorum expiatione; sed pro peccato altaris, & ad expiandum altare.

Expiationis altaris materiam iam tenemus; quærantur nunc ceremoniæ, ac ritus huius expiationis, qui ad formam pertinent. in qua vt distinctè procedatur, loca altaris, quæ sanguine erant madefacienda primo videbimus, deinde modus seruandus in apponendo sanguine expiationis. Loca tria fuisse in altari portatili constat, quatuor verò in eo qui super substructiones collocatus extitisset; nimirum cornua altaris, vt loquamur cum oraculis, parietes altaris, in quo hostiæ cremabantur, substructiones, & canalis, qui erat ad fundamentum altaris circumcirca. quamobrem vt à primis exordiamur nimirum à cornibus altaris, difficultas est in forma rerum, quæ significantur hoc nomine & vocabulo. Nomine verò cornuũ altaris, sunt qui putent intelligi aliquid protensum, in extremis angulis altaris, quasi cornu acuminatum, vt existimauit Arias Montan. in suo Aaron. secundum quam sententiã, quattuor hæc cornua altaris, in quattuor angulis constituta, non quidem rotundæ figuræ, sed in planum altaris posita, ad extra protensa ab eo imaginantur. vel vt docet Ribera lib. 2. de templo cap. 8. ex auctoritate Caiet. & Lypom. Exodi cap. 27. & 30. cornua

A cornua nil aliud erant, nisi quidam elegantes radij sursum erecti, in modũ obeliscorum, super quattuor angulos altaris in superiori superficie; quod etiam Villalpandus, & alij sentiunt: nec nobis improbabile videtur; imò præcedenti sententiæ magis conueniens arbitramur: ea potissimum ratione ducti, quod sanguine & oleo circumgiranda dicantur in sacris litteris, vt videbimus, quoties de expiatione, aut consecratione sermo est. quæ circumgiratio statuta cap. 16. Leuit. obelisco-B rum, siue radiorum rotunditati, quammaximè accommodatur, at non ita planis illis radijs in altaris angulis ad extra protensis, vt Montanus dicebat.

Sed quæcumque fuerit radiorum, siue cornuum altaris forma, iam supra explicauimus, parum nostra interest: in præsenti verò negotio certum sit primo, sanguine hæc cornua madefieri debuisse: propterea Leuit. cap. 16. dicitur, quando agitur de expiatione altaris: *Cum autem exierit ad altare, quod* C *coram Domino est, oret pro se, & sumptum sanguinem vituli, atque hirci, fundat super cornua eius per gyrum, aspergensque digito septies, expiet atque sanctificet illud ab immunditijs filiorum Israel.* Quos sanè ritus seruatos quoque censeo, cũ ipsa ænea concha, cuius expiationem per sanguinem quamuis non legamus, probabile tamen est, ritus eosdem in expiatione, & consecratione seruatos fuisse. nam expiatio semper consecrationem præcedebat.

D Verum lucidius hoc idem nobis Ezechiel aperuit cap. 43. sæpè citato, dicens: *Et assumens de sanguine eius, ponent super quattuor cornua eius, & super quattuor angulos crepidinis, & super coronam in circuitu, & mundabis illud, & expiabis.* Ex quibus perspicuè patet, sanguinem vituli, & sanguinem hirci, atque arietis pro peccato oblatis, tribus in locis, altaris prophetici adhibendum fuisse, vt altare expiaretur. primò, circumliniebantur quattuor cornua, in quattuor angulis posita: hæc autem

prima vnctio fignificatur verbis illis: *Et pones de fanguine eius fuper quattuor cornua eius*. Eiufdem hoftiæ fanguine pro peccato mactatæ, vt ab enumeratione prophetica nõ recedamus, quattuor anguli crepidinis maioris liniebantur, fupremæ nimirum fubftructionis, quæ Ariel etiam dicebatur; cui fuperimpofitum altare erat. Quia verò crepido illa, fiue afylum, vt loquamur cum Propheta, non erat fanguine liniendũ in plano fuperiori angulorum; fed tantum ad extra, vt fanguine angulum fieret; & eo contrectaretur vtrumque latus; proptere a quod dicit nofter Interpres, *& fuper quattuor angulos crepidinis*, dixit textus hebraicus clarius וְאֶל אַרְבַּע פִּנּוֹת הָעֲזָרָה *vehel harbangh pinoth hanghazarah*, in quo textu dictio illa פִּנּוֹת *pinoth*, vt præclarè adnotauit Marcus Marin. angulũ in externa fuperficie, duo latera quadrati coniungentem, & ad plura loca refpicientem fignificat. Ad fundamentum altaris tandem reliquus fanguis circum circa proijciebatur; vt totũ altaris ædificium complecteretur, vbi erat foffa excipiens fanguinẽ, dimidium cubitum diftans à fubftructione infima. qui locus apertè indicant verba illa textus ואֶל־הַגְּאוּל סָבִיב *vehel hagheuul fauiu*. ideft, *& ad finem*, ideft bafim altaris, *fundes fanguinem circumcirca*. Parietes denique altaris etiam, in quo hoftiæ cremabantur, & fuper fubftructiones impofitum erat; fanguine in expiationem madefieri debuit, vt dicitur Leuit. cap. 16. fæpè repetito: quod fortaffe faciendum fuit, folum ad frontem altaris, quæ orientem profpectabat.

Quia enim altare habebat quattuor latera: nimirum occidentale, quod refpiciebat Tabernaculum, fiue Templum; auftrale, & aquilonare, quibus atrij latera, fiue porticus hinc inde pofiti in fabrica Templi profpectabantur; necnon etiam orientale, cui neceffario inhærebat Sacerdos, dum hoftiæ ad altare ab ipfo offererentur: iftud tantum latus fanguine confpergendum fuiffe dicimus, nõ verò reliqua latera: tum ne Sacerdos

A cerdos Tabernaculo, aut Templo terga, aut humeros verteret; quod impijssimum erat in lege Mosaica: tum etiam quia in quacumque sanguinis pro expiationibus aspersione, siue fieret intra Sanctuarium contra Propitiatorium, siue intra Tabernaculum contra velum Sanctuarij, siue denique extra Tabernaculum ad aulæum eiusdem, siue alibi, Sacerdos sanguinem aspergens, faciem habebat versus occidentem; & sanctum Propitiatorium respiciebat. quamobrem dicitur Le-B uit. 16. in anniuersaria totius populi expiatione, Tabernaculi, & aliorum: *Tollet quoque de sanguine vituli, & asperget digito septies contra Propitiatorium ad orientem*. Itaque pars orientalis Propitiatorij tantum, sanguine conspergenda fuit: qui ritus cum seruandi fuissent vbique, dicendum pariter est, in expiando altare, orientale solummodo latus, sanguine expiandum fuisse.

Modus in rebus omnibus, ad formam illarum spectat: quam-C obrem ritus huius expiationis aperire nequimus; nisi modum in singulis effusionibus sanguinis perquiramus. ab altaris cornibus exordiamur, quæ priori loco enumerata sunt; hæc enim tingenda sanguine cum forent: vtrumne sanguinis effusione fieret, an linitione, an aspersione eiusdem, ambigebatur. Et pro effusione videtur stare cap. 16. Leuit. cum dicitur: *Cum autem exierit*, supple Pontifex, *ad altare, quod coram Domino est, oret pro se, & sumptum sanguinem vituli, atque hirci fundet* D *super cornua eius per gyrum*. Verum in hebraico habetur verbum נָתַן *nathan*, idest *dabit*: quod verbum est generale, & non magis effusionem, quam linitionem, aut sanguinis aspersionem significat: verbaque subsequentia *per gyrum* effusioni contradicit; quæ fieri nequiret, nisi superficies altaris eo sanguine madefieret; quod nefas esset: tantum enim cornua illius, sanguine madefacienda dicuntur, non verò altare: Et quidem sanguine vituli, cornua altaris circumcirca linien-

da fuiſſe conſtat; tum verbo latino *per gyrum*, tum hebraica A
dictione סָבִיב, quæ ibi in textu habetur. itaque nõ ſanguinem
fundendo, aut colando ſuper ipſis cornibus altaris, fieri de-
buiſſe hanc altaris expiationem, perſpicuum etiam eſt: quia
ſanguinis effuſio, aut percollatio diceretur hebraicè per ver-
bum יָצַק *laçaq*: ſanguinis aſperſio per verbum הִזָּה, vt infra
dicetur. Digito igitur, & non aliter circumcirca linienda
erant cornua altaris: nam vbi effuſio, aut percollatio, ſiue ſan-
guinis aſperſio locum non habet; ſoli linituræ locus rema- B
net. quam etiam colligo, quia vbi nos legimus, *& fundet*, he-
braicè, tum cap. 16. Leuit. tum apud Ezech. cap. 43. habetur
וְנָתַן *venathan*, *& dabit ſuper cornua*. Dare autem, vbi illa
verborum propria ſignificatio, locum non habet; verbo *lini-
re* rectiſſimè interpretatur: quo ſæpiſſimè vulgatus vtitur.
Eadem linitione, vt diximus cum de locis altaris madefacien-
dis ageremus, anguli maioris crepidinis, ſanguine ſignandi
erant; & demum reliquum ſanguinem in canale ad baſim al- C
taris, Moyſes effundere debebat tenebatur.

Hi verò ritus conſecrationis altaris ab Ezechiele præſcripti, re-
ſpondent his, quæ de conſecratione, & expiatione eiuſdem
Leuit. cap. 16. in hæc verba habentur: *Cum autem exierit*, ſup-
ple Sacerdos, *ad altare, quod coram Domino eſt, oret pro ſe, &
ſumptum ſanguinem vituli, atque hirci, fundat ſuper cornua eius
per gyrum, aſpergensque digito ſepties, expiet & ſanctificet illud
ab immunditijs filiorum Iſrael*. ad fundamentum autem altaris D
effundebatur ſanguis pro more hoſtiæ pro peccato oblatæ.

Ethnicis quoque commune fuit, ſanguinem victimæ, ad ba-
ſim altaris circumcirca fundere; vt ferè nihil ſacrum intactũ
relinquerent; quo non vterentur prophani illi in cultu ſuo-
rum idolorum. hæc ſanguinis effuſio perſpicua eſt ex verbis
Luciani irridentis Gentilium ſuperſtitiones, atque dicentis:
ὁ δ' ἱερεὺς αὐτὸς ἕστηκεν ᾑμαγμένος, καὶ ὥσπερ ὁ Κύκλωψ ἐκεῖνος ἀνατέ-
μνων,

A μιων, καὶ τὰ ἔγκατα ἐξάγειν, καὶ καρδιουλκεῖν, καὶ τὸ αἷμα τῷ βωμῷ περιχέων. quorum verborum hæc est interpretatio: *At qui ſacrificus ipſe ſanguine fœdatus, & ſicut Cyclops ille pecudem incidit, & inteſtina educit, & cor reuellit, & ſanguinem aræ circumfundit.* ſed aſperſio parietum, ſanguine pro peccato mactatæ hoſtiæ, vt aperiatur, maiori opus habet indagine. nihil in Ezechiele tamquam de re ſatis expreſſa in expiatione altaris, & cuiuſcũque alterius expiationis. Fuit autem frequentiſſimus ſanguiB nis vſus intingendo altare apud Ethnicos: quamobrem Cidipes apud Ouidium ſcribens Acontio ait:

Dumque parens aras votiuo ſanguine tingit,
Feſtaque fumoſis ingerit exta focis.

Verum quamuis nihil de hac aſperſione, & vſu ſanguinis in Ezechiele habeatur, habetur tamen cap. 16. Leuit. num. 18. in illis verbis: *Cum autem exierit ad altare, quod coram Domino eſt, oret pro ſe, & ſumptum ſanguinem vituli, atque hirci fun*C *dat ſuper cornua eius per gyrum, aſpergensque digito ſepties, expiet & ſanctificet illud ab immunditijs filiorum Iſrael.* In annuali expiatione Altaris, Sãctuarij, & reliquorum ſacrorum vaſorũ, ſanguinis aſperſio neceſſaria erat; iuxta aliàs repetitas regulas ex Ioſepho; pari ratione dicendum erit de conſecratione illius, quia eodem genere hoſtiæ hæc ipſa expiabantur in prima conſecratione, ac in anniuerſaria expiatione. Nam licet cum peccaſſet Summus Sacerdos, vel Princeps aliquis, ſanguis D intra Tabernaculum inferreretur, aſperſioque fieret contra velum Sanctuarij; & cum peccaſſet ſingularis aliquis homo, ſanguis hoſtiæ pro peccato, extra Tabernaculum ſolum aſpergeretur. at verò in expiatione altaris, illud idem, ſanguine aſpergebatur. quamobrem Septuaginta dixerunt Leuit. cap. 8. καὶ ἔρραυεν ἐπ' αὐτοῦ ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον ἑπτάκις. hoc eſt, *Et irrorauit ſuper illum ſuper altare ſepties*. Addiderunt enim reduplicationem ſuper altare, vt innoteſceret quid irrorandum, ſiue aſper-

gendum ſanguine eſſet. niſi velimus ſermonem hic eſſe, de expiatione Sacerdotum tantum. & cap. 16. dixerunt: καὶ λήψεται ἀπὸ τοῦ αἵματος τοῦ μόσχου, καὶ ἀπὸ τοῦ αἵματος τοῦ τράγου, καὶ ἐπιθήσει ἐπὶ τὰ κέρατα, τοῦ θυσιαστηρίου κύκλῳ, καὶ ῥανεῖ ἐπ' αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ αἵματος τῷ δακτύλῳ αὐτοῦ ἑπτάκις. hoc eſt, *Et accipiet*, ſupple Sacerdos, *de ſanguine vituli, & de ſanguine hirci, & imponet ſuper cornua altaris circumcirca, & aſperget ſuper illud de ſanguine, digito ſuo ſepties.* A

Aſperſionis cauſa aſpergillum habuiſſe Ethnicos, nummi veteres, lapides, & ſi quæ alia ſunt antiquorum Scriptorum monumenta, oſtendunt: cuius formam tam in nummis, quàm in lapidibus habetur, & ab his ſumpta retulit Choul in lib. vbi de veterum religione. ſed nihil nobis cum hoc aſpergillo, cuius tantummodo luſtrationis cauſa vſum fuiſſe, iam diximus: at verò hic de aſperſione, quæ ſanguine fiebat agimus; cuius aſperſionis inſtrumentum fuiſſe digitum, ſacra tradidere oracula. ſed qua ratione digito hæc aſperſio fieret, non eſt omnino perſpicuum. varijs enim modis in aſpergēdo digitis vti poſſumus: nimirum in ſanguine hoſtiæ pro peccato, intinctis, ac in ſeipſis complicatis, demumq. verſus altare explicatis, ſicque irrorando Sanctuarium, Tabernaculum, atque etiam Altare. Nam dictio latina aſpergo, non obſcurè id inſinuaſſe cenſetur: eſt enim aſpergo, quaſi ad aliud ſpargo, & aliquantulum madefacio: quòd explicatione digitorum aptiſſimè fieri poteſt, ſi digiti prius humore aliquo maduerint. B C D

Hoc etiam non obſcurè dictio hebraica יַזּ *vaiaz*, cuius eſt in illis locis vſus videtur inſinuaſſe. quæ quidem vox eſt à radice הָזָה *hazah*, & ſignificat id quod vulgariter diximus *ſpruzzo:* quem quidem actum vulgari vocabulo hebræi dicunt *hazahah*. ſic enim hebraicè in illo loco Leuit. 16. 19. dicitur וְהִזָּה עָלָיו מִן־הַדָּם בְּאֶצְבָּעוֹ שֶׁבַע פְּעָמִים hoc eſt, *& aſperſit ſuper illud*, hoc eſt altare, *de ſanguine in digito ſuo ſeptem vices*. cum au-

A autem aſperſio hic dicatur per verbum הָזָה *haçah* ſit clarum, idem eſſe, quod *ſpruzzare* italicè: quæ non niſi explicatione digitorum fieri poſſe videtur, ſi humore illi maduerint.

Sed huic digitorum explicationi, in hoc altare inſpergẽdo, ſacra obſtare oracula videntur; quæ digito in ſingulari, non autem digitis in plurali, faciendam hanc aſperſionem tradunt: igitur non explicatione digitorum madefactorũ in ſanguine, ſed tantum vnico digito altare aſpergendum erat. Opponitur B digito vnico aſpergente, quod videatur præter rationẽ; niſi dixerimus indice dexteræ manus in sãguine intincto, atque pollici coniuncto in circulum complicari, vt illos digitos explicando, humor ab indice expelleretur; ſicque ſanguinis aſperſio in altari, ad Propitiatorium, ad velum Sancti Sanctorum, ad Aulæum Tabernaculi, & ad reliqua fieret vtenſilia.

Digito fieri hanc altaris expiationem iubebat Deus; modus ſub obſcurus eſt: nec rem intellexiſſem aliquando; niſi adfuiſſent C veterum gentilium monumenta, quæ me in alterius ſanguinis expiatione, per aſperſionem reuocaſſent. Nam ſacrificium Priapi quod aliquando Maceratæ, vt dixi in priori Myrothecio, in ſuperiori lucernæ plano cõſpexeram; tandem dono accepi, lucernę eiuſdem antiquiorem planum, ab Æſinate, qui veterum monumentum delectatur: opera & cura nobiliſſimi, ſimulque doctiſſimi viri Marci Antonij Coccini, qui bonas litteras plurimum cum amet; dum Gubernatoris munus D in ea ciuitate exerceret; meaque ſtudia plurimum iuuare conaretur: poſtmodum, cum in eodem munere Fanum regeret, omnem lapidem mouit, vt monumenti illius copia mihi eſſet: in quo etiam plurimum ſtuduit, tum Peruſiæ, tum Fulginas, tum alibi; & nunc demum Beneuenti ad regimen illius vrbis Præfectus, veterum monumentis me plurimum iuuare conatur. ſacrificij illius hæc eſt forma.

Hic

A

B

C

Hìc mulieres Priapo sacrum facientes conspiciuntur; inter quas Sacerdos adest, Numinis opem implorans; quod etiam aspergens sanguine, propitiari sibi studet: quamobrem in sanguine galli gallinacei madefacto, pollice sinistræ manus, pollice & indice dexteræ, complexa pollicem sinistræ sanguine madidum, Numen versus eumdem explicat; vt sanguine Numen cõspergat, ac irroret: quam irrorationem sanguine fieri, gallus gallinaceus aperit ibidem ad iugulum actus, vt sanguis in tripode subposito effluat. nam quamuis hæc irroratio, non magis sinistræ pollice, quam dexteræ fieri posset; non tamen adeò commodè, ac propriè quemadmodum fit; pollice, & indice dexteræ; pollicem sinistræ humore madidũ D

com-

A comprimentibus: vt experientia ipsa perspicuũ est. quapropter hæc ex veterum monumentis habita, qui κακοζηλία ritus sacros prophanauerunt; solitam quoque ab Israelitis, eodem ritu sanguinis irrorationem fieri arbitramur, quæ in sacris oraculis aspersio traditur, in Sanctuarij Tabernaculi, Altaris, & reliquorum expiatione. doctiora atque clariora viderint alij, quibus sacra Dei oracula in dies illustrentur. nos pro modulo, atque paupertate nostra, minuta duo in Dei gazophilatium mit-B tere tentauimus.

Obseruandum erit tandem in expiationis explicationem; huiusmodi septenam altaris aspersionem, nequaquam fuisse septem vicibus iterandam, singulo quoque die; sed singulis diebus, vnicè sanguine aspergendum altare: quia in sacris litteris non dicitur, aut indigitatur, singulo quoque die septies altare aspergendum; sed in illius consecratione, quæ per septem dies habebatur, septies tantum altare, ac reliqua conspergenda. C licet enim aliquando septenam sanguinis aspersionẽ adhibendam in vnica expiatione, sacræ doceant litteræ: id tantum præcipiunt sacra oracula, quoties expiatio vnica tantum die absoluebatur, vt de leproso mundando dicitur Leuit. cap. 14. & cap. 16. eiusdem libri, in quo de annua expiatione Sacerdotum populi, Tabernaculi, & illorum quæ in Tabernaculo asseruabantur sermo est. septena igitur sanguinis aspersio, in expiatione sacrorum vtensilium, per septem dies distribuenda D affirmamus, quod illius expiatio ad septem dies protraheretur.

CAP.

A

CAP. LXX.

Consecratio altaris holocausti explicatur.

Ad locum Exodi 40. *Et assumpto vnctionis oleo, vnges Tabernaculum cum vasis suis, vt sanctificentur: altare holocausti & omnia vasa eius: & labrum cum basi sua: omnia vnctionis oleo consecrabis, vt sint Sancta Sanctorum.* & ad alia loca.

B

VIDIMVS sacri altaris expiationem, consecratio eiusdem, & reliquorum illius vtensilium, videnda remanet. expiato sanguine fiebat; consecratio quam etiam sanctificationem dicunt sacra oracula, si hebraicæ vocis vis attendatur, oleo sancto à Deo instituto complebatur. Verum sicut sacrum dupliciter apud latinos accipitur, vt alibi diximus; nimirum in malum, & bonum sensum ita consecratio, vt diximus supra cap. 34. itaque ante consecrationem, licet aliquid sit Deo oblatum, ac etiam sanguine expiatum, hoc est à prophanitatibus mundatum, ac expurgatum, non tamen adhuc consecratum reputatur; quia non est aliqua vnctione sanctificatum. apud græcos enim licet aliquid sacrum diceretur ἁγίασμα, hoc est sanctificatio, & alijs vocibus, de quibus loco citato; magis tamen propriè voce καλλιέρημα quasi verè sacrum exprimebatur.

C

D

Omittamus ethimologias, & sacra tractemus oracula; apud quæ vt diximus, conserare dicebatur per verbum sanctificare: non verba aliqua proferendo, in his quæ sanctificabantur; sed re aliqua, quæ sancta esset eadem contrectando, quale erat oleum à Deo institutum, de quo Exodi 30. *Faciesque vnctio-*

A *nis oleum ſanctum.* Nec præterire oportet dixiſſe Dominum in allato loco cap. 40. Exodi; quod ea, quæ contactu huius olei ſacra fiebant, ea ſanctitate decorabantur; vt eſſent Sancta Sanctorum. hoc eſt, verè ſancta eſſent (id enim illa reduplicatio importat) præterea Sancta Sanctorum dicuntur, quia ſanctum aliquid dicitur, ex ſacrarum Scripturarum fraſi, quod eſt mundum, & à legalibus immunditijs alienum: quia igitur omnia ſacra vtenſilia, ſolum ad vſum illorum erant, qui B mundi fuiſſent; & immũdi omnino à Tabernaculo, ab altare, ab oblationibus, & ſacrificijs arcebantur; propterea mundi homines dicuntur ſancti, ex fraſi ſacrorum oraculorum. hinc illud Exo. *Sancti ſitis, quia ego Sanctus ſum.* toties repetitum in veteri lege. Cum igitur his ſolum liceret vti ſacris vtẽnſilibus, propterea in illorum conſecratione dicitur, *vt ſint Sancta Sanctorũ,* hoc eſt, vt ſint ad vſum mundorum tantum, & non immundorum. Quamobrem quæ vncta fuiſſent, non ſolum C virtute ſacri vnguenti, verè ſancta erant; ſed talem ſanctitatis vim, rebus vnctis impartiebatur; vt etiã ſanctitatem cõferrent omnibus, qui vncta contrectati fuiſſent; & omnino his tantum qui conſecrati fuiſſent, ad hæc ſancta accedere liceret. propterea dixit ibid. num. 29. *Sanctificabiſque omnia, & erunt Sancta Sanctorum, qui tetigerit ea ſanctificabitur.*

Hoc itaque ſacro vnguento, altaris ſacrificiorum conſecratio, & omnium vtenſilium quæ ad illud pertinebant abſolue- D batur. quamobrem Exodi 40. num. 9. vbi de tempore erigendi Tabernaculum agitur, Moyſi à Deo dicitur: *Et aſſumpto vnctionis oleo, vnges Tabernaculum cum vaſis ſuis, vt ſanctificentur altare holocauſti, & omnia vaſa eius, labrum cum baſi ſua, omnia vnctionis oleo conſecrabis, vt ſint Sancta Sanctorum.* Similiter etiam cap. 8. libri Leuitici, cum eſſet ſermo de Sacerdotum initiatione, obiter etiam meminit ſacer textus de altaris conſecratione, quæ per oleum ſanctum fiebat, & ait:

Tu-

Tulit & vnctionis oleum, quo liniuit Tabernaculum cum omni suppellectili sua; cumque sanctificans aspersisset altare septem vicibus, vnxit illud, & omnia vasa eius, labrum cum basi sua, sanctificauit oleo. Hæc & alia ex sacris textibus habentur, de vsu sancti vnguenti in cōsecratione, siue vt loquamur cum sacris, in sanctificatione altaris, & aliorum sacrorum vtensilium.

Poterat sanè dubitari quoties, & quotuplex sacrum altare, reliquaque diuina vtensilia, sacro oleo conspergenda fuissent, nisi clarè sacer textus id aperuisset, Leuit. 8. in illis verbis: *Cumque sanctificans aspersisset altare septem vicibus, vnxit illud, & omnia vasa eius.* Septies igitur altare aspergendum sacro hoc oleo fuit: non quidem vno, eodemque die, sicuti adnotauimus in præcedenti capitulo de expiatione, sed semel singulo die. nam omnium quæ ad Dei cultum pertinebant consecratio, septem dierum moram, & spatium cum requirerent; ita pariter singulo quoque die, sanguine expianda erunt, & oleo sancto inungenda.

Sed quo ritu altare hoc esset sacro oleo inungendum, maximè aduertendum est. quod enim latinè dicimus *vnxit*, hebraicè dicitur per verbum מָשַׁח *masciachx*. Est autem significatio huius vocabuli generica; vngendique actum in vniuersum declarat, modum vnctionis minimè explicans. Potest enim aliquid vngi, oleo effuso super aliquid; quod per verbum *effundo* latini explicant. Potest etiam aliquid vngi per linitionem, leuiter expandendo oleum, in eo quod vngitur; & per verbum *linire* à Latinis significatur. Potest similiter aliquid vngi irrorando, siue oleum aspergendo super illud, quod vngitur, & verbo *aspergo* communiter à Latinis id exprimitur.

Hoc loquendi discrimen, Græcis fuit proprium, & per verbū χρίω vngendi actum dixerunt: modum verò per alia verba explicarunt, vt per verbum χέω, & compositis, nimirum ἐκχέω, & alijs fusionem humoris explicarunt: linitionem verò

per

A per verbum χρίω, & compoſitis ἐπιχρίω, nimirum & alijs; vel magis propriè per verbum ἀλείφω, quod ſignificat aliquid vngere per expanſionem olei, aut vnguenti: per verbum tandem ῥαίνω explicarunt Græci aſperſionem, ſiue irrorationem.

Hebræi pariter ſuas habuere dictiones, quibus vnctionis modum explicarent; de quibus nos alibi. nam per verbum יָצַק *iazach*, fuſionem humoris ſignificarunt. per verbum הָזָה *hazah* aſperſionem dixerunt. at quia linitio eſt ſola oleagiſinorum humorum, & non aqueorum: propterea eodem verbo מָשַׁח *maſciachx*, quo vnctio in vniuerſum ſignificatur, eodem linitionem ſignificarunt.

B

Expendatur tandem modus, quo altare conſecrabatur; modum inungendi illud ſeruando, de quo Leuitici cap. 8. aliquid ſubodoratur, quo diuerſitatem in vngendo vnius ab alio, ex vtenſilibus perciperemus. ſic enim dicitur: *Tulit & vnctionis oleum, quo liniuit Tabernaculum cum omni ſuppellectili ſua. cumque ſanctificans aſperſiſset altare ſeptem vicibus, vnxit illud, & omnia vaſa eius, labrum cum baſi ſua ſanctificauit oleo.* Aſperſione igitur conſecratum fuit altare, cum omni eius ſuppellectili. verum quodnam genus aſperſionis in conſecratione altaris tenendum eſſet, liquet magis ex hebraico exemplari, quod ſic habet: וַיַּז מִמֶּנּוּ עַל־הַמִּזְבֵּחַ שֶׁבַע פְּעָמִים וַיִּמְשַׁח אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת הַכִּיֹּר וְאֶת כַּנּוֹ לְקַדְּשָׁם hoc eſt, ſi ad verbum interpretentur: *Et aſperſit de illo*, ſupple oleo, *ſuper altare ſeptem vicibus, & vnxit altare, & omnia vaſa eius.* Itaque vnctio Tabernaculi, & omnium quæ in illo erant; à ſacro textu explicatur per verbum מָשַׁח *maſciachx*; altaris verò conſecratio, & labri cum baſi ſua, per duplicem verbum exprimitur, nimirum per הָזָה *hazah*, & per verbum מָשַׁח.

C

D

Apparet iam, me iudice, quæ fuerit forma vnctionis in conſecrandis quæ Deo mancipabantur: vt nimirum Tabernaculum, Arca fœderis, Menſa, Candelabrum, Altare thymiama-

tis,

tis, & omnia vtensilia istorum, per olei sancti linitionem consecrata fuerint. nam quamuis verbum מָשַׁח *masciachx*, vnxit in vniuersum significet: quia tamen per *liniuit* exprimitur à nostro vulgato; nec id à significatione hebraici vocabuli dissonat; imò rei consecrandæ quammaximè accommodatur: nos auctoritate ipsius fulti, linitione illa omnia consecrata fuisse arbitramur.

Quæ verò extra Tabernaculum in atrio erant; altare nimirum holocausti, labrumque cum sua basi, sacrata fuisse, duplici sacri olei vsu arbitramur; nimirum aspersione, & linitione. Primum namque significatur per verbum הִזָּה *hazah*, alterum per verbum מָשַׁח *masciachx*. Et quamuis Abulensis quæst. 5. in cap. 8. Leuit. videatur non agnouisse hanc sacri olei in altare, & basi irrorationem, sed tantum linitionem; nos tamen ex vi vocabuli illam agnoscentes, arbitramur hæc oleo sacro primum fuisse irrorata, deinde eodem linita. dictio enim *vnxit*, quam solam cognouit Abulensis; cuius dictionis auctoritate fulciri suã sententiam existimat: non significat aliquod genus vnctionis in verbo hebraico מָשַׁח *masciachx*; quod etiam aspersione significari non queat; sed potius quemdam vnctio, quæ aspersionem subsequebatur. Nam cum de Sacerdote ibidẽ loquitur textus, ac dicitur Moysem fudisse de sacro oleo vnctionis super caput Aaron; sequitur quoque vnxisse illum. quamobrem dictio *vnxit*, nil aliud significat, nisi effectum subsequens sacri olei effusionem, linitionem, irrorationem, & quemcumque olei contactum. Eadem igitur dictio in eodem sensu posita, in altaris consecratione, non negabit irrorationem; sed dicet vnctionem, quæ in altare ipso, oleo iam irrorato, relinquebatur.

Cum labro etiam hos eosdem ritus intelligimus seruatos, in illius consecratione, quia subinfertur in textu, *Labrum cum basi sua sanctificauit oleo*. quæ verba si attendatur copulatiua,

quæ

A quæ pro *&*, & in hebraico codice illud ו *vau*, quod consecrationem altaris antecedentem, subsequentibus iungit: vtique intelliget Moysem sanctificasse labrum cum basi sua, eisdem ritibus atque altare consecratum fuerat; septenaria videlicet aspersione sacri illius vnguenti, quod ad rerum consecrationem Deus instituerat: quæ nunc elucidantur à nobis, ad maiorem explicationom illorum, quæ retro cap. 49. dicta fuere, cum de consecratione labri ageretur.

B Aspersionem sacri olei in consecratione altaris, etiam exemplaria græca agnouerunt. Sic enim legunt: καὶ ἔρραναν ἀπ' αὐτοῦ ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον ἑπτάκις, καὶ ἔχρισεν ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, καὶ ἡγίασεν αὐτὸ, καὶ πάντα τὰ σκεύη αὐτοῦ. καὶ τὸν λουτῆρα, καὶ τὴν βάσιν αὐτοῦ, καὶ ἡγίασεν αὐτά. hoc est, *Et aspersit de eo super altare septies, & vnxit super altare, & sanctificauit illud, & omnia vasa eius: & labrum & basim eius, & sanctificauit omnia*. Quia verò, vt dicebamus cap. præcedenti, verbi græci ῥαίνω vis est, conspersionem significare, quasi irrorationem; & sub hoc vno verbo, tam altaris, quã

C etiam ænei labri sanctificationem, græci agnouerunt; propterea vtrumque eadem forma inunctum diximus.

Hanc aspersionem, linitio, vt putamus, subsequebatur. Moyse nimirum in prima altaris consecratione, digito expandente sacri olei guttas, quæ per aspersionem in altare remanserant. Qua de causa Græca exemplaria postquam dixissent, καὶ ἔρρανεν ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, idest, *& aspersit super altare:* subintulerunt,

D καὶ ἔχρισεν ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον. hoc est, *Et vnxit super altare:* vt ostẽderent eodẽ oleo, quò altare aspersum fuerat; cuius aspersionis stillæ in altaris parietes remanserant, postmodũ à Moyse fuisse altare linitum. sicut Interpres noster dixit, aspersit primo, & postmodum vnxit.

Remanent tandem in consecratione altaris, vnctionis, aspersionisque instrumenta contemplari; in quorum instrumentorum contemplatione, ne aliqua dubitatio suboriri posset, sa-

cra oracula eisdem verbis loquuntur de aspersione hac; atque de alia, quam diximus adhiberi expiationis gratia. quamobrē quemadmodum expiatio digito fiebat; sic etiam hæc olei sacri aspersio digito fieri consueuisse non dubitamus. vtraque enim dicitur à græcis per verbum ῥάνω: & in textu hebræo dicitur per verbum הָזָה *hazah*. Ne verò ambigeretur in illo cap. 8. Leuitici; & quæ in loco citato de aspersione sanguinis ad expiationem dicuntur; de oleo ad consecrationem interpretari non possent; præmissum in sacro textu habetur, *Tulit & vnctionis oleum*. & postea subditur in hebræo וַיַּז מִמֶּנּוּ hoc est, *& aspersit de eo*: nimirum de eodem oleo. Græci dixerunt, καὶ ἔῤῥανεν ἐπ᾽ αὐτοῦ, hoc est, *& irrorauit de eo*. nam præpositio ἐπὶ, licet valeat idem quod *super*, tamen constructa cum genitiuo valet idem quod, *de*, Latinorum. itaque perspicuum est non de sanguine, sed de oleo prædictam aspersionem intelligendam fore.

Aspersionem tandem quæ digito fiebat, subsequebatur in parietes altaris olei linitio: quæ eodem, vt puto, sinistræ pollice fiebat, vel fortasse verius pollice, & dexteræ medio, quibus cōpressum, expressumque fuerat pollex sinistræ; vt oleo quo erat madidum, ea quæ consecranda erant aspergerentur: cuncta enim commodius dextera manu, quam sinistra fiunt. Quamobrem commodissimè medio, & pollice dexteræ potuit Moyses in prima altaris consecratione, vel Summus Sacerdos in posterioribus consecrationibus altaris expandere guttas olei, quibus altare & labrum æneum cum basi sua inspersa fuerant; sicque illa consecrare: quod sanctificare dixerunt communiter sacra oracula, vt vidimus. hæc à nobis pro captu nostro dicta erunt, doctiores doctiora excogitabunt, quibus nos assentiri valeamus.

Complebatur consecratio tota, & ritus omnes dedicationis sacrorum vtensilium; vnumquodque ad id quod erat sui muneris

A ris applicando: quod complementum consecrationis per impletionem manus in sacris oraculis significabatur, vt iam diximus. quamobrem hostijs superpositis in altari, & earumdẽ combustione, quæ Deo oblatæ in holocaustum fuissent, & pro gratiarum actione, quæ pacificæ dicebãtur; totalis dedicatio altaris perficiebatur. dummodo holocausto super altare imposito, oblatio similaginea oleo conspersa ad pugillum, & thus ei adderetur; vt cũ hostijs in altare omnia cremarentur.

B Sacer textus cap. 40. Exodi, hæc indigitasse videtur; cũ de solemnitate illorum dierum consecrationis Tabernaculi & Altaris, ait: *Posuit & altare holocausti in vestibulo Testimonij, offerens in eo holocaustum, & sacrificia.* Nomine verò sacrificiorum hic significari oblationes, quæ ex farina similaginea offerri iusserat Deus; eiusdem loci explicat hebraica dictio מִנְחָה *minchxa*. nam capite etiam 2. Leuitici, in quo de ceremonijs sacrificiorum agitur; hæ duæ hebraicæ dictiones קָרְבָּן

C *qhorban*, & מִנְחָה *minchxah* significatione differunt. quamuis enim dictio illa קָרְבָּן *qhorban* sit nomen genericum accommodatum omni generi oblationum, ac etiam illa, quæ significatur dictione illa מִנְחָה *minchxah*; vt passim constat ex eodem capitulo: tamen quando seorsum & sigillatim sumuntur, hoc vocabulum מִנְחָה *minchxah*, aliquid diuersum à קָרְבָּן *qhorban* significat, nimirum oblationem farinaceã. Imponebatur denique sal super victimã holocausti, in signum fœde-

D ris, ad quod obligabantur filij Israel ex pacto cum Deo inito: quamobrem dicitur cap. 43. Ezech. in hæc verba: *Cumque compleueris expians illud, offeres vitulum de armento immaculatum, & arietem de grege immaculatum, & offeres eos in conspectu Domini, & mittent Sacerdotes super eos sal, & offerent eos holocaustum Domino.* sicque complebatur altaris, & omnium vtensilium illius sanctificatio.

A

CAP. LXXI.

Craticulæ quæ Altari inserebatur, forma explicatur.

Ad loca Exodi 27. *Craticulamque in modum retis æneam, per cuius quattuor angulos erunt quattuor annuli ænei, quos pones subter arulam: eritque craticula vsque ad altaris medium.* Ibid. cap. 38. *Craticulamque eius in modum retis fecit æneam, & subter eam in altaris medio arulam, fusis quattuor annulis per totidem retiaculi summitates.* & ad alia plura.

B

VTensilia altaris, quæ sanguine expianda fuerunt, & oleo consecranda, consideranda supersunt; de quorum structura sacer textus his verbis loquitur cap. 27. Exodi: *Facies in vsus eius*, nimirum altaris, *lebetes ad suscipiendos cineres, & forcipes, atque fuscinulas, & ignium receptacula: omnia vasa ex ære fabricabis, craticulamque in modum retis æneam, per cuius quattuor angulos erunt quattuor annuli ænei, quos pones subter arulam altaris, eritque craticula vsque ad altaris medium. Facies & vectes altaris de lignis setim duos, quos operies laminis æneis, & induces per circulos, eruntque ex vtroque latere altaris ad portandum.* Instrumenta itaque altaris sunt Vectes, Craticula, Lebetes, Forcipes, Fuscinulæ, Vncini, & vasa ad ignes recipiendos, quæ ignium receptacula in locis allegatis dicuntur מַחְתּוֹת. Quantum verò attinet ad formam vectium, res est satis clara, & aperta, ac propterea non est nobis in con-

C

D

A in controuersia de forma illorum aliquid vocandum: cum ad vsum Arcæ, Mensæ, Altarisque thymiamatis, vectes pariter apponerentur; vt illa ipsa per desertum portari possent.

Craticula igitur Altaris, siue vt hebraicè dicitur מִכְבָּר *michxbar* primo considerabimus: & merito quidem, quòd inter altaris vtensilia, eidem cum primis deseruiret. nã ea ratione altari incorporabatur; vt non solum in ea craticula sacrificia cremarẽtur, sed etiam ad altaris fabricam, & omnimodam integrita-

B tem conduceret. hanc ἐσχάραν communiter dictam à Græcis, eorumdem exemplaria sacra ostendunt, tam cap. 27. quam cap. 38. in quibus semper vbi exemplaria nostra habent *craticulam*; communes illorum codices habent ἐσχάραν. Sunt qui illam etiam παράθεμα appellent: legitur enim sic cap. 38. Exodi in quodam cod. num. 4. καὶ ἐποίησεν αὐτῷ παράθημα ἔργον δικτυωτὸν κάτωθεν τοῦ πυρείου ὑπὸ αὐτὸ ἕως τοῦ ἡμίσους αὐτοῦ. hoc est, *Et fecit ei*, supple Beleleel altari, *aditamentum opere retis, descen-*

C *dente ignis receptaculo, sub eo vsque ad medium illius*. Dicebatur autem hæc craticula aditamentum altari; quia propriè altari in medio inserebatur.

Verum nulla voce græcè magis craticula explicari potuit, quam ista ἐσχάρα. hoc enim vocabulo propriè significabatur locus ignis, in quo prunæ detinebantur, ad consumendum quæ supraponebantur: ligna videlicet, vel carnes, teste Polluce lib. 10. cap. 24. vbi de instrumentis coquinarijs agit, dicẽs:

D καὶ μὴν ἐσχάραν εἴποις ἂν τὸ ἀνθράκιον τοῦτο, καὶ ἐσχάριον. idest, *Et quidẽ quod dices foculum, illud ipsum anthracium, & craticulam*. Eodem quoque nomine appellari foculum, qui in altari erat, super quem sacrificia cremabãtur; dixit idem Auctor lib. 1. cap. 1. sect. 1. num. 5. dicens: ἐσχάρα δ' ἰδικῶς δοκεῖ μὲν, ὧδε ὠνομάσθαι ἐφ' ἧς τοῖς ἥρωσιν ἀποθύομεν. hoc est, *Eschara quidem sigillatim videtur hic appellari, super quam heroidibus sacrificamus*. Quæ doctrina ex Porphyrio in lib. de sacrificijs sumpta videtur: cũ

distinguit inter βωμὸν, & ἐσχάραν, atque μεγάραν. Ex quibus perspicuum est, quid propriè significare velint græca exemplaria sacra, quæ illa voce vtuntur.

Nomina vidimus, situm in altari, materiam, formam, & denique vsum huius foculi considerare, nostra interest; vt consecrationem quoque, siue sanctificationem illius cum altare cognoscamus. Et quidem materiam huius craticulæ ambigendi locum non aperit; nam æneam fuisse sacra apertè dicunt oracula Exodi cap. 27. & 38. Forma potius illius opinandi locum expositoribus præstitit. sic enim cap. 27. Exodi de ea dicitur: *Craticulamque in modum retis æneam,* supple facies, *per cuius quattuor angulos erunt quattuor annuli ænei, quos pones subter arulam altaris; eritque craticula vsque ad altaris medium.* Itaque craticula hæc habebat quattuor annulos in quattuor angulis; & altari ea ratione inserebatur; vt quattuor anguli illius sub arula ponerentur: longitudo & latitudo eiusdē, ad duos cubitos extendebatur, profunditas vsque ad altaris medium.

Singulæ nunc partes huius craticulæ discutiantur; & ab ore eiusdem exordiamur: rotundum ne scilicet, an ouatum, an denique quadrum esset. Rotundum fuisse Villalpand. tom. 2. Explan. in cap. 43 Ezech. lib. 4 cap. 81. arbitratur; cuius verba ibi videri poterunt, nos breuitati consulentes ea dimissimus. In quibus quidem, multa in superioribus iam à nobis reiecta habentur. sed quod ad præsens negotium attinet, ea ratione se craticulæ os rotundum effinxisse affirmat; quod putauerit Sacerdotem in expiando altare, & sanguine tingendis cornibus, id nequaquam facere potuisse, nisi altare ipsum conscenderet; atque in ipsa vacuitate, quæ remanet in recessu formæ circularis à quadrata altaris, illæsus ille ab igne, cornua in angulis posita, sanguine perquam commodè tingeret, & digito contrectaret.

Deceptum verò arbitramur doctissimum virum, longitudine, ac lati-

A ac latitudine altaris; quod duodecim cubitos attingere putaretur; cum tantũ quinque ex Dei præcepto habere debuiſſet, vt iam mõſtrauimus ſupra cap. 66. Inſuper in expiatione altaris, deerat ignis; quia nondum altare conſecrato, holocauſta, aut ſacrificia in eo offerre Sacerdotibus vetitum erat: quæ ſi aduertiſſet Villalpandus, non tam facile deciperetur: quamobrem Sacerdos ſanguine cornua altaris tincturus liberè in expiatione illius illæſus ab igne miniſteria ſua explere commo-
B dè potuiſſet. Sed quis non videat, quam indecens eſſet; dum ſacrificia in altari cremarentur; Sacerdotem altare conſcendere? Sic enim turpitudo illius, quam tantopere velandam iuſſerat Deus; veſtibus ſubtilioribus à tergo protuberantibus, ad formam turpium membrorum corporis extrinſecus apparuiſſet: quod etiam iam declarauimus cap. 50. quapropter nulla ratione Sacerdotem ſacra operantem, altare conſcendiſſe; ſed in ſuprema crepidine conſiſtentem, ſacra miniſteria om-
C nia obijſſe, indubitatum arbitramur.

Nec eſt quod Villalpandum turbet altaris altitudo; hæc enim tres cubitos non excedebat, vt dicitur Exodi 27. & 38. nec enim huic menſuræ, cornibus altaris addebatur; vt videtur ſuſpicari ex Ezech. 43. in illis verbis: *Et ab Ariel vſque ad ſurſum cornua quattuor.* Nihil enim aliud Propheta voluit; niſi ſupra Ariel extitiſſe poſitũ altare, quod habebat cornua quattuor; non verò quod excreſceret. quæ altitudo non eſt nobis
D pertimeſcenda, comparata humanæ ſtaturæ. nec enim imaginare debemus, cubitum maiorem communi cubito, quorum quattuor humanam æquant ſtaturam. quamobrem Sacerdos aliquis numquam fuit, qui intincto in ſanguine digito, & brachia ad modicum eleuata, etiam ſi pyramides altari concederentur, quæ humanam ſtaturam æquabant; ſanguine cornua tingere nõ poſſet. Menſuram altaris ad cubitum ordinarium referendam oſtendit, ipſa altaris portatilis, per deſer-

tum, & in terra promissionis huc, illucque circumlatio: nam super humeros portari nequiuisset, huc, illucque deferri vectibus, cubitum & semis altare infra vectes descendendo; si cubiti mensura, maior communi extitisset. itaque ad communem mensuram reuocando cubitum, Sacerdoteque superiori in crepidine consistente, ad sua ministeria obeunda, non erit quare craticulæ os, ad rotundum reuocare cogamur. A

Potius igitur rotunditatem huius craticulæ, quæ in altaris medio inserebatur; à ratione sacrorum, & ex antiquis ritibus subodoranda erit. Sæpè enim in sacris litteris, flamma de medio altaris erumpens, dum sacrificia cremarentur, columnæ comparatur: quamobrem in rotundum potius abijsse flammam, fumumque intelligenda, quam alia forma videntur; & ex consequenti eamdem formam, os craticulæ in altari, in qua sacra cremabantur, habuisse dicetur. Si verò à Gentibus, sacra etiam sint subodoranda, orbicularem formam effodere Iasonem, Medæa iussit; dum sacra nocturna Hecati illum facere docet apud Apollon. lib. 3. Argonaut. num. 1031. dicens: B C

> Βόθρον ὀρύξασθαι περιηγέα τῷ δ᾽ ἔνι θῆλυν
> Ἀρνειὸν σφάζειν, καὶ ἀδαίετον ὠμοθετῆσαι
> Αὐτῷ.

Orbicularem autem foueam, sacrorum de causa illic præcipi, par est credere; ad formam cratis, quæ altari inseri mos erat, vt sacra in eo fierent. sic enim locus Apollonij interpretatur:

> *Foueam effode orbicularem, in ea femellam*
> *Agnam macta, & integram impone*
> *Ipsam, &c.* D

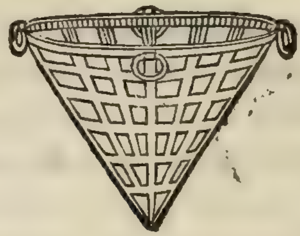
Ex vi etiam hebraicè vocis, rotunditatem craticulæ expiscamur: quia nimirum sacra oracula, in ea describenda nullibi angulos acutos, quemadmodum altari eidem adscripserunt. hi enim anguli quadrati altaris, hebraicè dicuntur פִּנּוֹת *pinoth*, quemadmodum interiores anguli in concauo alicuius rei, dicun-

A cuntur מִקְצֹעַ *miqzoangh:* quibus dictionibus, ſacri textus minimè vtuntur; cum de craticula ſermonem habent; ſed potius hac alia קְצוֹת *qhezoth*, vt Exodi cap. 27. num. 4. vbi ſermo eſt de craticula: atque propterea rectè interpretantur illa, quæ dicuntur de angulis craticulæ, per vocem *extremitatem:* itaque legendum erit, in loco allato ex cap. 27. Exodi, *Et facies annulos ſuper quattuor extremitates illius.*

Sumpto etiam argumento ex nomine huius craticulæ, quo B vtuntur ſacri codices, nimirum à dictione מִכְבָּר *michxbar:* qua cribrum ad purgandum fermentum ſignificatur; vel aliud tale inſtrumentum, quod à crebris foraminibus, eo vocabulo dictum etymologici arbitrantur; & ex vi nominis, à forma rei per vocabulum illud ſignificatæ, hoc eſt à forma cribri: necnon etiam à voce illa קְצוֹת *qhezoth*, per quam, loca in quibus annuli collocandi erant in craticulæ ſtructura ſignificantur; ex qua extremitates, quæ cuicumque figurę, tam circulari, quã C quadratæ conueniunt, exprimuntur; non verò anguli qui in quadrata ſolum forma reperitur: perſpicuum videtur rotundum os habuiſſe craticulam hanc, atque ſub ea forma intra altare deſcendiſſe.

Et quamuis Villalpandus, hanc craticulam in modum conchæ marinæ, non verò cilindrica forma imaginetur: nos profundius penetrantes intra altare, & ad ſacrificiorum commodum reſpicientes, in acutum demittendam craticulam, & ad D inſtar turbinis terminandam paulatim, nimirum ab ore dehiſcens cenſuimus: vt ignis, ligna, hoſtiæ & alia quæ in his inijciebantur, ad medium altaris confluerent; vt ſemper ignis in eis depaſceretur, donec omnino hoſtiæ, ligna, aromata, & quæcumque in ſacrificium offerebantur, conſummerentur: quamobrem luciditatis gratia illorum quæ diximus, hanc craticulæ iconem hic delineandam cenſuimus.

Sic

A

Sic enim nihil in lateribus altaris, vel cratis incombuſtum remaneret; vt certè remanſiſſet; ſi craticulæ huius fundum planum fuiſſet, aut in acutum non deſijſſet. Plerumque etiam B accidiſſet; vt lignis in latere altero incombuſtis manentibus, ignis ex altero, vel in medio altaris, abſumpta iam materia extingueretur; quod piaculum grande fuiſſet. His Ioſephus quoque lib. 3. Antiq. cap. 7. aliquo modo ſubſcribere videtur, dicens: δικτύῳ τὴν ἐσχάραν ἐμφερὴς, ἐξέδεχε τὸ γὰρ ἡ γῆ τὸ ἀπὸ τῆς ἐσχάρας πῦρ καταφερόμενον, τῆς βάσεως διαπαντὸς οὐχ ὑποκειμένης. hoc eſt, *Crate ſuſtinente carbonem*, loquebatur de altari, *excipiebat enim terra; quicquid ex crate ignis demittebat, quia nulla* C *baſis ſubiacebat*. hæc Ioſephus, ex quibus, facillimo hoc cinerum deſcenſu, vtique forma turbinata, & acuta cratis indigitata videtur. Ab hac enim forma, deſcenſus lignorum, carbonum, & cinerum facilitatem habet; quam nulla ratione habuiſſet, marinæ conchæ figura, quam in crate Villalpandus excogitauerat. & quamuis eidem aliquis concedatur deſcenſus, non tamen eius facilitatis, quam habet in forma craticulæ; quam ſupra delineatam oſtendimus. D

CAP.

A

CAP. LXXII.

Vſus craticulæ in altare Moſaico explicatur.

Illuſtrantur loca Exodi cap. 27. *Craticulamque in modum retis æneam, per cuius quattuor angulos erunt quattuor annuli ænei, quos pones ſubter*

B *arulam altaris*. Ibid. cap. 38. *Craticulamque eius in modum retis fecit æneam, & ſubter eam in altaris medio arulam, fuſis quattuor annulis per totidem retiaculi ſumitates*. & ad alia loca.

PROFVNDITAS craticulæ ad illius formam ſpectat, quam cubitum cum ſemiſſe habuiſſe, ſacra aperiunt oracula, cum dicunt;

C *eritque craticula vſque ad altaris medium*. quæ verba profunditatem intra altare reſpiciunt, alias nullum haberent ſenſum. Sed apertius in hebraico ſic cap. 38. Exo. תַּחַת כַּרְכֻּבּוֹ מִלְּמַטָּה עַד חֶצְיוֹ idest, *Sub arula illius deorſum vſque ad medium illius*. itaque craticula deſcendebat intra altare; cuius altitudo iuxta Dei ſtatuta cum eſſet trium cubitorum, relinquitur vt cubitus & ſemis medium altaris teneat. De longitudine atque latitudine

D illius per diametrum non eſt aliquid addendum, vltra id quod diximus cap. 44. de arula quæ *Carcob* hebraicè dicebatur: neceſſe enim erat os craticulæ, aperturæ arulæ ſuperiori conuenire; ea enim de cauſa arula ſuperior, in medio aperta erat, vt flamma ignis, qui in craticula ardebat, per circulum apertum arulæ erumperet, ſurſumque eleuaretur. Quamobrem decipitur Villalpandus, qui ad duos cubitos craticulæ profunditatem dimiſit. nam altare tres cubitos, & nihil vltra altum

fieri

fieri iusserat Deus. nec Propheta aliud voluit, vt supra ostendimus. A

Huius verò cratis annuli, quos diximus aptandos fuisse in extremitatibus illius, nimirum in superiori circulo oris, prout à Deo statutum legimus; vehementer sacrorum Interpretes sollicitant atque vexant: non solum ratione vsus, sed etiam situs causa, & positurae quam habebant in altari. Et quidem quantum ad vsum annulorum certum sit; non fuisse ad vectes immittendos, vt his nimirum craticula tolleretur, & B portaretur. nam in exemplari hebraico non leguntur illa verba *ad immittendos vectes, ad portandum*, licet habeantur illa fusis quattuor annulis per totidem retiaculi summitates, quæ statim superiora præcedunt. neque in cap. 27. Exodi, in quo craticulæ forma plenè à Deo Moysi describitur, habetur verbum, de vectibus immittendis in annulos craticulæ, quæ altari inserebatur. quapropter apertissimum arbitror ex sacris codicibus, annulos in summitatibus retiaculi, nequaquam fuisse ad vsum vectium, (qui ex Græcis codicibus in C hac parte perturbatissimis, fortasse in nostris exemplaribus irrepserunt) vt nonnulli falso putarunt, ex obscura intelligentia loci sacri in Exodi 38. *Craticulamque eius in modum retis fecit æneam*, inquit vulgatus, *& subter eam in altaris medio arulam, fusis quattuor annulis per totidem retiaculi summitates, ad immittendos vectes ad portandum; quos & ipsos fecit de lignis setim, & operuit laminis æneis, induxitque in circulos, qui in lateribus altaris eminebant*. D

Si enim annuli huius craticulæ fuissent ad vsum vectium; quattuor iam vectes ad portandum altare & cratem, faciendos sacri codices certè iussissent: cum tamen nullibi quattuor, sed duo tantum vectes ad vsum altaris statuantur. & quamuis hos textus fatear esse perobscuros; & quæ hic leguntur, quodammodo contraria, his quæ habentur in cap. 27. eiusdem libri

A libri Exodi: ne igitur contraria videantur; cum re vera diuersa fore nequeant, nisi vel incuria Librariorum, aut aliorum vitio; ita explicarem hunc textum cap. 38. vel incipiendo versum, & legendo hac ratione בַּתִּים לְבַרִים וַיַּעַשׂ אֶת הַבַּרִים עֲצֵי שִׁטִּים hoc est, *Domos, vectibus, & fecit vectes de lignis setim*; & sequatur agere de vectibus ad vsum altaris: vel lectio sic ordinetur, וַיִּצֹק אַרְבַּע טַבָּעֹת בְּאַרְבַּע הַקְּצוֹת לְמִכְבַּךְ הַנְּחֹשֶׁת בָּתִּים לְבַרִים quæ sic interpretantur, *Et fudit quattuor annulos in quattuor extremi-*
B *tatibus craticulæ æneæ, domos vectium*: & hic finis sit versus: nec illa habeantur ad immittendos vectes ad portandum. Itaque postremam partem illius versus, nimirũ *domus vectium*, posita in hebraico exemplari existimamus; ad explicandam formam illorum annulorum, qui facti fuerant in summitate craticulæ; dicendo, quod illi annuli erant quales alij, qui fabricati fuerunt in altari ad immittendos vectes, quibus altare portaretur. quamobrem locus allatus sic interpretandus erit:
C *Et fudit quattuor annulos in quattuor extremitatibus craticulæ æneæ, ad instar circulorum, in quibus vectes immittuntur*. vel si legetur לַבַּרִים כְּהֶם sensus erit, *Quemadmodum ad vectes*. sunt enim plurimi huiusmodi errores in Biblijs, vt perspicuum est his, qui diuersitates lectionis nostri vulgati ab hebraico exemplari obseruant.

Posset etiam dici; quod sacer textus loquutus cum fuisset, de forma retiaculi, loqui incipiat iam de vectibus, & ait: *Ad im-*
D *mittendos vectes*, & ad portandum fuisse quidem factos annulos, non craticulæ, de qua iam loqui desierat; sed annulos altaris. explicans verò vectium formam & materiam, ait: *Quos & ipsos fecit de lignis Setim, & operuit laminis æneis, induxitque in circulis, qui in lateribus altaris eminebant.* itaque nõ dixerit sacer textus, vectes illos factos fuisse ad portandã craticulam, aut immissis in annulis, qui erant in summitatibus craticulæ, sed in lateribus altaris fuisse immissos dixerit. ex quibus sanè constat,

ſtat, nulla ratione affirmandum vectes hos factos fuiſſe ad craticulam portandam.

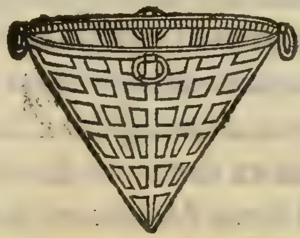
Situm etiam iſtorum annulorum, & locum quem in altari habebant, dum eidem craticula inſerta fuiſſet, cognoſcere nõ eſt facile; ratione diuerſitatis, quæ in textibus ſacris perſpicitur, cum de illis loquuntur. de his ita noſtri Codices Exo. 27. *Craticulamq; in modum retis æneã, per cuius quattuor angulos erunt quattuor annuli ænei, quos pones ſubter arulã altaris* Itaque apertè in hoc capitulo dicitur, ſub arula altaris, quæ כַּרְכֹּב *Carcob* hebraicè dicebatur, ponendos fore annulos, qui erant in ſummitatibus craticulæ. at cap. 38. eiuſdem libri dicitur: *Craticulamque eius in modum retis fecit æneam, & ſubter eam in altaris medio arulam, fuſis quattuor annulis per totidem retiaculi ſummitates*. Itaque ſacer textus, qui cap. 27. Exodi iam citato, annulis retiaculi, ſub arula locum aſcripſerat; hic cap. 38. retiaculo locum dare ſupra arulam videtur. & quia annuli dicuntur collocandi in ſummitatibus retiaculi; ex conſequenti annuli, non quidem ſub arula, ſed ſupra arulam erunt complicandi. quamobrem contraria dixiſſe videntur, licet contraria non ſint, quæ ex oraculis habentur, ſed inueſtigare veritatem, & rectam illorum intelligentiam nobis relinquitur.

Ex hebraico igitur exemplari Interpretis noſtri, vera intelligentia petenda erit: illud autẽ ſic habet Exodi 38. וַיַּעַשׂ לַמִּזְבֵּחַ מִכְבָּר מַעֲשֵׂה רֶשֶׁת נְחֹשֶׁת תַּחַת כַּרְכֻּבּוֹ מִלְמַטָּה עַד חֶצְיוֹ hoc eſt, *Et fecit altare cribrum opere retis æneæ ſub Carcob illius, deorſum vſque ad medium illius*, ſupple altaris. Nam huius cauſa dixerat factum fuiſſe illud cribrum: itaque conſtantiſſimè habent ſacra exemplaria ſub arula collocandam fuiſſe craticulam æneã: non autem arulam ſub craticulam. Si enim arula conſtitueretur intra altare ſub hac craticula, vt nonnullis cum Caietano placebat; ad ignem ſuſtinendum, qui impoſitas hoſtias abſumeret; quis ignem prohibuiſſet, ne intra concauum altaris

A taris vagaretur, aut ne calor & flamma extenderentur intra altare, atque ligneas tabulas depaſcerentur? non enim æneis laminis altares tegi interius, quemadmodum exterius iubebatur. aut ſi pari ratione interius quoque tabulata ære tecta fuerunt; igne accenſo in arula, ſub ærea craticula, calefactis æneis laminis, qui ligneas altaris tabulas tegiſsent, ipſas quoque tabulas ledi, & concremari neceſſe fuiſſet: nec aliquis prohibere potuiſſet, quominus ſaltem intra paucos dies, altare abſu-
B meretur; nam in eo altare ignis ex Dei præcepto ſemper ardebat: cum tamen ex ſacris conſtet litteris vſque ad tempora Salomonis, illud altare Moſaicum perueniſſe, in eoque mille hoſtias Regē obtuliſſe. Huius altaris diſſolutio, cum nullibi in ſacris legatur litteris; vlterius quoque fortè perdurauit; vtque puto vſquequo templum à Salomone conſtructum ſtetit, hoc quoque altare ſtetiſſe credibile eſt; quouſque nimirum templum à Babylonis dirutum ſcribitur.

C Vſum denique craticulæ liquido ex dictis conſtat; dum illius turbinatam, & in acutum deſinentem formam aperiremus. remanet diſcutiendum vſum annulorum eiuſdem craticulæ, qui duplex, me iudice, erat; nimirum ad ſuſtinendum cribrum, atque firmandum, ne aliqua ratione commoueretur huc, illucque nutaret; Sacerdotibus in eo hoſtias imponentibus, ſtruemque lignorum componentibus. Annuli igitur iſti nequaquam immobiles erant, aut vna cum ſummo circulo
D retiaculi formati, ſed in eo minoribus fuſis circulis, in his annuli immiſſi exiſtebant, vt commoueri, & circumgyrari poſſent; ſic enim ſub arula faciſlimè complicabantur; & ſuperficiei altaris ære tecti complanabantur. ſicut de his dicitur Exodi cap. 27. his verbis: *Craticulamque in modum retis æneam, per cuius quattuor angulos erunt quattuor annuli ænei, quos pones ſubter arulam altaris.* Vt igitur firmius craticula altari inhæreret, aliquo inſtrumento, vel medio circulo æneo ibidem

dem fortasse annuli firmabantur, atque complectebantur: A
qui etiam annuli, & craticula, superposita arula, firmiores
reddebantur. Hac craticulæ icone cum annulis, tam forma il-
lius, quam annulorum in ea situs, & vsus commodissimè ex-
plicatur.

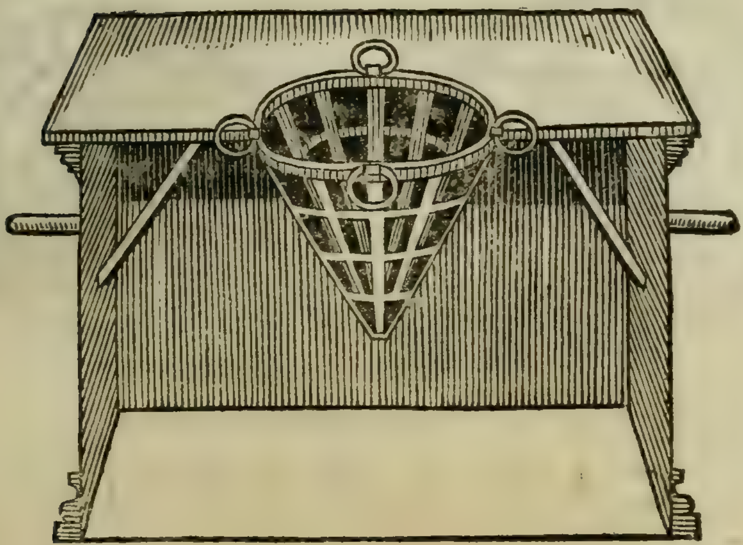

B

Alter annulorum vsus erat; ad tollendam ab altari hanc cra-
tem, si quando altare à cineribus, fuligine, & ab alijs ignium
excrementis mundandum fuisset; præsertim ab excrementis,
quæ ex carnibus sacrificiorum, craticulæ inhærere fortasse
poterant. quamobrem craticula hac de causa ab altari remo- C
uenda cum foret, his annulis extrahebatur, & hac extracta
tam ipsa, quam etiam altare à sordibus purgabatur; multo-
ties verò id fieri necesse fuit, igne continuo in altari ardente;
at holocausta sero & mane concremante, præter alia sacrificia,
quæ in Kalendis; Neomenijs, festis Israeliticis, & populorum
deuotione offerebantur. Fuligo enim est connaturale excre-
mentum ignis; & quamuis edax ignis omnia consumere cre-
datur; suos tamen ipse condensat, constipat, ac etiam nutrit D
excrementa; vt nulla ratione negandum sit intra concauum
altaris, quamuis æreis tegeretur laminis, fuliginis multum
inhæsisse, vt necessario non semel, sed pluries mundandum
fuisset; quod remota craticula tantum fieri poterat. vt hac
medij altaris icone, quam hic cum craticula delineatam ite-
rum damus, perspicuum est.

Expli-

A

B

Explicantur hac craticula & annulis, lunulæ, & folia quæ in
C extremis, aut circa medium altarium Gentilium conſpiciuntur in nummis: quorum foliorum, ac lunularum, quæ in ſuperiori plano altaris viſuntur; nemo antiquitatum ſtudioſus, nec vſum, nec nomina aperuit. illarũ verò lunularũ, ac foliorũ vſum, eumdẽ cum annullis altaris Moſaici fuiſſe conſtat: nimirum ad craticulã ferream, vel æneam in medio altaris ſitã, ſuſtinendam, tollendã, atque reponendam, in qua hoſtiæ cremabantur. Hoc planè demonſtrant folia, quæ in plano ſuperiori altaris numiſmatis Tiberij infra poſiti, ab vno extremo
D ad aliud explicata habentur: reliquum altaris vacuum conſpicitur; vt in eius vacuitate, ligna, animalium membra, & ignis arderent. ad eumdẽ vſum erant lunulæ ſemiplenæ, quæ in eodem plano, in numiſmate Neronis conſpiciuntur; vt hic apparet in nummo. qua ratione fortaſſe à Nonno in Dionyſ. lib. 44. verſ. 97. altare cornutum dicitur, nummos hic delineatos dedimus.

CAP. LXXIII.

Instrumentorum in cultum altaris, formæ declarantur.

Ad loca Exodi cap. 27. *Faciesque in vsus eius lebetes ad suscipiendos cineres, & forcipes, atque fuscinulas, & ignium receptacula, omnia vasa ex ære fabricabis.* Ibid. cap. 38. *Et in vsus eius parauit ex ære vasa diuersa lebetes, forcipes & fuscinulas vncinos, & ignium receptacula.* & ad alia.

EX sacris vtensilibus in vsum sacrificiorum, aliqua ad carnes coquendas in loco mundo, alia ad mactandas victimas faciebant, vt cultri; alia ad excipiendum mactatæ victimæ sanguinem erant; alia ad abluendas carnes, quæ in altari concremandæ fuissent; alia denique in alios vsus, potius ad conuiuium sacrificantium, quam ad Deum in altari colen-

A colendum pertinebant. De his nihil; ſed tantum de illis, quæ ad altaris vſum erant, & cum altari ſanguine expiabantur, oleoque conſecrabantur, nobis agendum erit. De craticula tamquam de principaliori inter enumerata inſtrumenta iam diximus, reliqua remanent conſideranda, de quibus ita Exodi 27. *Faciesque in vſus eius lebetes ad ſuſcipiendos cineres, & forcipes, atque fuſcinulas, & ignium receptacula, omnia vaſa ex ære fabricabis.* vbi verò ſermo eſt de vaſis factis à Beſeleel, & Oliab

B ad vſum altaris, vncini adduntur, ſic: *Et in vſus eius parauit ex ære vaſa diuerſa, lebetes, forcipes, fuſcinulas, vncinos, & ignium receptacula.* & cap. 4. Numer. in quo ſacrorum vtenſilium onera inter Leuitas diſtribuuntur, ſanctioraque Caathitis deſtinantur, & cum his altare holocauſti quoque recenſetur; batilla inter vtenſilia enumerãtur, ac dicitur: *Sed & altare mundabunt cinere, & inuoluent illud purpureo veſtimento, ponetque cum eo omnia vaſa, quibus in miniſterio eius vtuntur, ideſt ignium re-*

C *ceptacula, fuſcinulas, ac tridentes, vncinos & batilla.* & 3. Regum 7. inter opera Hirami, vaſa ad vſum altaris recenſentur his verbis: *Fecit ergo Hiram lebetes, & ſcutras, & hamulas, & perfecit omne opus regis Salomonis in templo Domini.* & 2. Paralip. 4. de eadem fabrica eſt ſermo ſic: *Fecit autem Hiram lebetes, & creagras, & phialas, & compleuit omne opus retis in domo Dei.* Itaque ex ſacris oraculis ad vſum altaris habentur; Lebetes ad cineres, Forcipes, Batilla, Fuſcinulæ, Vncini, Hamulæ,

D & Ignium receptacula, Phialæ, & ſi quæ alia in ſacris litteris recenſentur, æquo iure ad hæc reuocantur: alijs etiam pluribus in locis, de ſacris inſtrumentis ſermo eſt; verum iſta ſufficiant, vt his declaratis, reliqua facile intelligantur. Neque de materia erit aliquid cõſcribendum, dũ de altari holocauſtorũ agitur; hanc enim æs fuiſſe, vbique ſacra oracula prædicant. Ne igitur ab ordine ſacri codicis recedamus, à lebetibus ſermonem exordiemur; quæ in ſacro exemplari primam ſedem

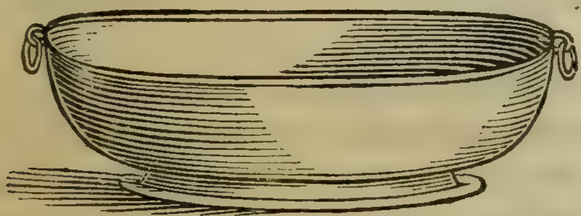
occupant; lebetumque formam ac vſum in ſacro altari contemplemur. Quæ autem dicuntur à noſtro Interprete lebetes; ollæ in hebraico exẽplari appellantur, in quo ſic legimus, וְעָשִׂיתָ סִירֹתָיו לְדַשְּׁנוֹ hoc eſt, *Et facies ollas eius ad excinerandum illud*. Similiter cap. 38. hæc eadem vaſa סִירוֹת *ſiroth* dicuntur. ſic etiam appellantur 2. Paralip. locis citatis, & alibi. Hoc autem nomine, ſignificari vas ad vſum foculi, Scriptores omnes, atque Interpretes fatentur: quin etiam hoc vocabulo, vaſa ad vſum balnei, imò & ipſum balneum, atque hypocauſton ipſum, apud Hieremiam ſignificari, iam in primo Myrothecio cap. 36. docuimus. Pariter igitur hoc loco ſignificari vas, cuius vſus eſſet; non quidem ad carnes coquendas, aut ad aliud miniſterium ſuper altare, ſed ad cineres excipiendas, quæ decidebant de craticula, vt in loco mundo aſportarentur, iuxta Dei ſtatuta, perſpicuum eſt.

Græca exemplaria in eo cap. habent: καὶ τὸν καλυπτῆρα αὐτοῦ, καὶ τὰς φιάλας αὐτοῦ, καὶ τὰς κρεάγρας αὐτοῦ, καὶ τὸ πυρεῖον αὐτοῦ, καὶ πάντα τὰ σκεύη αὐτοῦ ποιήσεις χαλκᾶ. quæ exẽplaria lebetes prætermiſiſſe videntur, in altaris vtenſilia recenſendis. ſic enim locus ille interpretatur, vt retineamus Græcè phraſis rigorem: *Et operimentum eius, & phialas eius, & creagras eius, & ignium receptacula, & omnia vaſa eius facies ænea*. Et eadem vaſa habentur cap. 38. & cap. 4. Num. cum enim recenſentur onera Leuitarũ in depoſitione Tabernaculi, atque vaſa, quæ in miniſterium altaris & ſacrificiorum erãt facta, in quibus ſacra peragebantur, dicitur: καὶ ἐπιθήσουσιν ἐπ' αὐτὸ πάντα τὰ σκεύη αὐτοῦ, ὅσοις λειτουργοῦσιν ἐν αὐτοῖς, καὶ τὰ πυρεῖα, καὶ τὰς κρεάγρας, καὶ τὰς φιάλας, καὶ τὸν καλυπτῆρα, καὶ πάντα τὰ σκεύη τοῦ θυσιαστηρίου. hoc eſt, *Et imponent ſuper illud omnia vaſa illius, quibus miniſtrant in eis, & ignium receptacula, & creagras, & phialas, & operimentum, & omnia vaſa altaris*. Quid autem ſit hoc operimentum, quod καλυπτῆρα dicebatur à Græcis, ſupra iam explicauimus. quia verò

in his

A in his enumerandis vtenſilibus, tam in Græcis exemplaribus, quam etiam in Latinis, ordo perturbatus conſpicitur. quamobrem enumerationis in his non erit attendendus ordo, ſed totius periodi ſenſus.

Lebetum igitur, aut ollarum tantum, quæ primo enumerantur, formam, vt infra oſtendere tentabimus. quorum vaſorum vſus, cum ad cineres remouendas de altari eſſet; poſt factis ſacris; & alibi monſtrauerimus, vaſa hæc ad vſum balneorum B etiam fuiſſe; nos formam, attenta vi nominis hebraici in balneo retinentes, & ſolio vaſi lebetes ſimiles effingentes, formam illarum ad excinerandum altare, ſic delineatam, aptiſſimam fore ad vſum ſacri altaris exiſtimauimus.

C

Nam in ſacrificijs illis, cum hoſtiarum combuſtione fierent; cineres pariter à foculo deſcendere neceſſe fuit, quas in terram deſcendiſſe ex altari Moſaico, dicit Ioſephus lib. 3. Antiquit. vt iam ſupra monſtrauimus. Verum vt ab altare, ad locum mundum cineres deferrerentur, vaſe aliquo neceſſe erat, quo transferri poſſent. His enim illuſtrantur, & aperiuntur D portæ illæ, quæ in altaribus antiquiſſimis, tam in lapidibus, quam in nummiſmatibus conſpiciuntur: quas portas habent altaria in fronte, & aliquando ſemiapertas; cuius vſus nullus antiquorum rituum ſtudioſus explicauit: quas tamen ad excinerandum altare fuiſſe conſtat. Aperiuntur iam portæ illæ, de quibus dicitur 2. Paral. cap. 4. *Fecit etiam atrium Sacerdotum, & baſilicam grandem, & oſtia in baſilica quæ texit ære.* Nam vt diximus ſupra cap. 49. baſilicæ nomi-

ne intelligitur substructio maior; in qua erant portæ ad exci- A
nerandum altare. lucidiora hæc fiunt lapidibus plurimis, quæ Romæ conspiciuntur, & his nummis.

B

Secundo loco veniunt monstranda tam cap. 27. Exodi, quam cap. 38. eiusdem libri, ea vasa quæ hebraicè dicuntur הַיָּעִים *haianghim*. Certum enim est, hac dictione, emundatoria C quædam significari, quibus aliquid verritur, aut emundatur. nostrũ Interpretẽ videtur aliquando per forcipes, eam dictionẽ hebraicam conuertisse: licet propriè hæ מַלְקָחַיִם *malqachxaim* appellentur hebraicè. hæc enim instrumenta sunt, quibus vtimur ad ignes, & prunas hinc inde circumferendas, atque tollendas, ne manus lædantur. Vsum quidem forcipum fuisse in altari Mosaico affirmare necesse est; tum auctoritate Isaiæ, qui forcipe Seraphim de altari carbonem D ignitum abstulisse dixit; tum etiam necessitate vsus. nam quotiescumque thymiama in sacro Tabernaculo inferendum fuisset; toties prunas de altari sumendas Deus in Leuitico voluit: imò quia non eas Nadab & Abiu filij Aaron sumpsere de altari, in quo igne sacro, qui tunc primum de cælo descenderat holocausta cremabantur, capite crimen luerunt. Quamobrem cum craticula, & foculus in quo carbones erant,

intra

A intra altare deſcenderet; commodius ſanè ab his, prunæ ardentes forcipe tollebantur, quam batillo.

Scopas interpretati ſunt Arias Montanus, Pagninus, Hebræi, & hebraizantes omnes illam dictionem à radice יָעָה *ianghah*, quæ *verrit* interpretatur: & quemadmodum iam primo enumeratum inſtrumentum, ad cineres de altari remouendas reſpiciebat; ad eas nimirum, quæ ſub altari ex craticula decidebant colligendas; ita ea voce ſcopæ ſignificentur, ad tollen-

B das de ſuperficie altaris cineres, quæ ex fauillis decidentibus in ſuperiori plano altaris eidem inhærebant: vt lebetibus altare tam ſupra, quam intra excerneretur; cineresque extra caſtra in locum mundum ad hoc deſtinatum reponerentur. cuius verò eſſent formæ hæc inſtrumenta, an ſcilicet alterius quam communes ſcopæ, non video.

Fortaſſe & quidem verius, me iudice, hoc nomine batilla, ſiue palæ ſignificantur; quibus cinis ex craticula introrſum deciſus

C colligeretur, ac in lebetibus reponeretur; vt in loco mundo, quocumque Deus iuſſiſſet, iuxta legis mandata exportaretur. Hunc autem fuiſſe vſum *haianghim*, argumentum à materia ſumi debet. Dicuntur enim facienda ex ære, aut ex ænea materia; quæ quidem materia ad ſcopas componendas minus apta cenſetur: formam autem battilli magis commodam eſſe ad vſum altaris & ignis, qui in eo Dei iuſſu iugiter ardebat, quam ſcoparum, liquido conſtat.

D Alterum locum occupant inſtrumenta, quæ in hebraico dicuntur מִזְרָקוֹת *miçraqhot*, quæ à verbo זָרַק *zaraq*, formantur; & propriè aſpergere ſignificat: quamobrem illa dictio *mizraqhot*, propriè ſignificat vaſa ſparſoria: non quidem inſtrumenta ad ſpargendum aliquem liquorem; ſed potius vaſa illa, in quibus ſanguis, vel alter liquidus humor colligebatur, in vſum aſperſionis. quamobrem eam vocem pelues ſparſoriæ aliqui interpretãtur. Hæc eadẽ vaſa noſter vulgatus ex Hiero-

nymi correctione dixit *phialam*. Quod quidem vas inter poculorum genera numerari perſpicuum eſt ex Polluce lib. 10. cap. 19. Non quidem quodcumque poculi genus, eo nomine ſignificari nonnulli volunt; ſed quodam poculorum genus reliquis capacius, atque ita dictum arbitrantur; quaſi πιάλη, κατ' ἀντιστοιχίαν παρὰ τὸ πιεῖν ἅλις παρέχειν. hoc eſt, *Ab eo quod affatim ad bibendum ſuppeditet*. Nec nos mentiri ſacra oracula permittunt, aut aliena ſunt ab hoc ſenſu. nam Amos 6. cap. contra opulentes, ac diuites exclamat Propheta, dicens: *Bibentes vinum in phialis, & optimo vnguento delibuti*. vbi pro phialis, in Hebræo eſt vox מִזְרְקֵי Inter ſacras quoque oblationes, Numinumque donaria, phialas recenſeri debere, auctor eſt Pollux lib. 1. cap. 1. num. 25.

A

B

Duplicem verò fuiſſe vſum huius vaſis in ſacris Moſaicis arbitror: primum nimirum in excipiendo ſanguine mactatæ victimæ; quo ſanguine aſperſiones in altari ſuper ignẽ fiebant, circumcirca parietes, atque altaris latera verſus Sanctuarium, & alibi, ſi quo aſperſio ſanguinis facienda lex eſſet ex inſtitutis Leuiticis: quamobrem capaciſſimum vas in eo intelligi oportet; quod iugulati tauri ſanguinem interdum excipere debuiſſet. & quia in ſacris, hæc aſperſio primam ſedem retinebat; propterea ab illa, vaſibus his aſcripto nomine מִזְרָקוֹת *mizraqhot* illa eadem dicebantur.

C

Alter vſus erat ad commixtionem olei, thuris, farinæ, adipis, & reliquorum, quæ in Dei cultum ſuper ignem in altari cremabantur; ac ſanguine ſacrificij commixta inijciebantur: de quibus omnibus in Leuitico agitur, iuxta diuerſitatem ſacrificiorum & oblationis. Non enim illa quæ inijcienda in altari Sacerdotis manu iubentur à Deo, abſque aliquo vaſe fieri poterãt, quo ad altare illa deferri poſſent; quamobrẽ de vaſe aliquo cogitandum erit. Nam ſi ex Gentilium ceremonijs iſta expiſcari voluerimus; ita de his Orpheus, qui Moſaicas leges non igno-

D

A ignorauit, in Argonaut. num. 311. ſcribit:

καὶ τότε δὴ κεραντῆρα βοῶν περιμυκέα ταῦρον
σφάζον ἀνακλίνας κεφαλὴν εἰς αἰθέρα δῖαν
ζωοτόμων περὶ δ' αἷμα πυριχέον ἔνθα, καὶ ἔνθα.

Hoc eſt, ſi ad verbum interpretentur:

Tunc quoque mugitu præſtantem, & robore taurum;
Viuentem, ad Superos dura ceruice reflexa,
Occidi iugulans. ſanguis autē circū ignē funditur hìc & hìc.

B Et infra de commixtione viſcerum, adipis, ac reliquorum, quæ in ſacrificio veniebant, ait:

Αὐτὰρ ἐπεὶ κραδίην θραύσας περπάνοισιν ἔθηκα,
λάψας ὑγρὸν ἄλειον ἐπ' αὐτῷ δὲ γλάγος ἄμνης.

Et infra ſubdit:

θῆκα δ' ἄρ' ἐν μέσσῳ τεῦχος κυκεῶνος ἐρείσας,
ὀστράκεον τῷ πάντα περιφραδέως ἐμέμικτο
Δήμητρος μὲν πρῶτα φρέσβιος ἀλφίτου ἄκτη
C αἷμα δ' ἐπὶ ταύρειο, θαλάσσης θ' ἁλμυρὸν ὕδωρ.

Quæ carmina ſic ad verbum interpretantur; nulla carminum ſeruata ratione, ſed ſenſus tantum, quo ſacra inſtituta aperiuntur.

Ipſa ſuper, infringens corda placentis impoſui.
Fundens purum oleum: ſuper illud autem lac agnæ.

Et infra:

Conſtituit in medio patula vrna colligens,
D *Figulina omnia circummiſcens docta manu,*
Adipem primum, cerealiaque dona farinæ,
Sanguine ſuper taurino, & maris ſalſa aqua.

Ex quo ritu ſacrificandi, commiſcendique libamina, & oblationes, quæ ſacris adhibebantur, Orpheo auctore, qui ſacra Moſaica ſtuduit; quammaxima, capaciaque hæc vaſa forent, non obſcurè colligitur. quamobrem ſacra oracula pariter inter donaria, quæ obtulerunt Principes in cultum Tabernaculi,

culi, postquam consecratum fuisset à Moyse; huius generis A vasa, quæ phialæ dicuntur, non solum recensuerunt; sed etiam pondus illarum aperierunt. itaque illo vocabulo, significari genus poculi capacioris, veluti patera Idolatrarum, in qua sanguis mactatæ hostiæ reciperetur, certissimum arbitror. quo sanguine tandem in consecratione sacrorum vtensilium, à Moyse aspergebatur tentorium, quo Tabernaculum claudebatur; labrum etiam altare holocausti, velum ante Arcam dependens, & quæcumque alia aspergenda forent, tam in prima B rerum expiatione, atque consecratione, quam postmodum in reliquis sacris, atque expiationibus hoc sanguine lustrabantur. alij meliora videant, & proferant.

Erat aliud genus instrumenti inter ea, quæ ad cultum altaris pertinent repositi; quod hebraicè appellatur מִזְלָגוֹת *mizlegot*. fuscinam, & fuscinulam auctores interpretantur; pro instrumento nimirum bisulcato, seu trisulcato, quo carnes capiuntur, atque etiam quo prunæ in foculo commouentur, triden- C tes alij interpretantur. Erat autem hoc veluti sceptrum Neptuni; vnde Cicero de natura Deorum ait: *Dant etiam Deo arcum, hastam, clypeum, fuscinam*. eo etiam retiarij in gladiatorijs ludis vtebantur. inde Iuuenal. Satyr. 2. ait:

Vicerat hoc monstrum tunicati fuscina Gracchi.

Et Martial. lib. 1. *Fuscina dente minax.*

Et re vera talem fuisse formam, & vsum huius instrumenti, probatum videtur, tum ratione, tum etiam vocabuli etymo- D logia. nam cum deriuetur à radice זָלַע *zalangh*, quam vocem communiter interpretantur per *diffisus est, sulcatus est, & trisulcatus est*; eo nomine intelligi potest, *vna forcina di tre punte* Italicè dicemus. Et quidem illo vocabulo hebraico significari fuscinulam, probat apertè locus 1. Reg. cap. 2. in quo sermo est de filijs Heli, & dicitur: *Porrò filij Heli, filij Belial, nescientes Dominum, neque officium Sacerdotum ad populum: sed*

quicum-

A *quicumque immolaßet victimam, veniebāt puer Sacerdotis dum coquerentur carnes, & habebant fuſcinulam tridentem in manu ſua, & mittebat eam in lebetem, caldariam, aut ollam, ſiue in cacabum, & omne quod leuabat fuſcinula tollebat Sacerdos ſibi.* In quo loco pro fuſcinula eſt dictio מִזְלָע *mizlanhg*. Fuiſſe verò fuſcinulam inſtrumentum ad ſacrificia, tum relatus locus, tum alia omnia, in quibus de hoc inſtrumento ſermo eſt in ſacris, apertè hoc probant.

B Græci dixerunt hoc idem *creagra*, κρεάγρα ἀπὸ τοῦ κρέατος, quod eſt *caro*, & à verbo ἀγρέω, quod eſt *rapio*. quamobrem ad carnes capiendas hoc inſtrumento vtebantur coqui, carnarumque venditores; vt teſtis eſt Pollux lib. 7. cap. 6. & alibi, non ſemel. quamobrem cum adeps incenderetur in altari; fuſcina fortaſſe illum imponere Sacerdos ſuper ignem conſueuerat, vt adoleretur. propterea 1. Reg. cap. 2. ille qui ſacrificia obtulerat, tollenti puero carnes dicebat: *Incendatur primum iuxta*

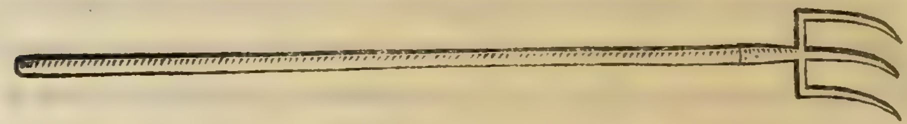
C *morem hodie adeps, & tolle tibi quantumcumque deſiderat anima tua.* At quamuis interpretetur מִזְלָעִי *mizlaghe* hebraicum, per vocem latinam *fuſcina*, & apud græcos per vocem κρεάγρα; tamen neque Latina dictio, neque Græca, plenè exprimunt vim vocis hebraicæ; atque propterea vbi hæc habent מִזְלָעִי *mizlanghe*, illi indiguerunt explicatione, & ideò dixerunt, κρεάγρα τριόδους; Latini verò dixere, *Fuſcinulam tridentem*.

Adduntur inter inſtrumenta altaris à vulgato Vncini: non

D quidem quod in modum vncini hoc inſtrumentum eſſet, aut quod acumen trium linearum complicaretur, quia nequiuiſſent carnes tolli; ſed dicuntur vncini, ipſæmet fuſcinulæ, ad maiorem explicationem vocabuli. & quamuis fuſcinæ in altare ad vſum ignis minimè neceſſariæ videantur, craticula altaris, deorſum ad altaris medium intra illud deſcendente; & deſcendente craticula prunas quoque deſcendere, ac in vnum congregari neceſſe eſſet; tamen illius vſum in altare;

vel

vel ignis de causa, negari non posse videtur ex cap. 28. lib. A 1. Paralipom. num. 17. vbi legitur fecisse Salomonem fuscinulas aureas. hæ verò fuscinulæ aureæ, ad vsum carnium, aut adipis deseruire non poterant; quia neque adeps, neque carnes in Tabernaculo sancto inferebantur. vtebantur igitur Sacerdotes fuscinulis aureis ad ministerium ignis in altari aureo, æneis verò in altari holocaustorum, & ad carnes in igne reponendas: ad easdem quoque prunas voluendas fuscinulæ æneæ, sicut etiam aureæ pro igne componendo in altare thy- B miamatis erant; quamobrem nonnihil complicatæ in summitatibus, vt puto, visebantur: qua ratione hamulæ fortasse aliquando apud nostrum Interpretem dicuntur; ratione complicationis trium linearum, quæ in summitatibus fuscinularum complicabantur, huius vt puto, figuræ.

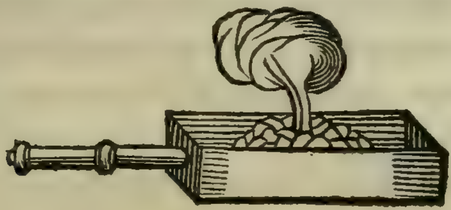
C

Denique in sacro textu, inter altaris holocaustorum instrumenta veniunt, quæ dicuntur מַחְתּוֹת *machxthot:* ignium receptacula dixere Latini, sicque interpretantur communiter Doctores prædictam vocem, quam thuribula interpretatus est D. Hieronymus. alij dixere acerrã, vt Arias Montanus, & alij recentiores: sed male, quia vt diximus supra, acerra erat arcula thuraria, in qua thus, & alij odores, vt thymiama apud D Israelitas conseruabantur, non verò vas in quo odores suffumigarentur: at thuribula, siue מַחְתּוֹת *machxthot*, erant vasa, in qua reponebantur carbones, & vt alibi diximus, super his carbonibus, odores incendebantur, nidoris, odorisque gratia, religionis causa. in his etiam vasculis consueuisse Sacerdotes in altari offerre Deo thus; eo tamen ordine, vt prius prunis in his thuribulis sumptis, thureque in illis imposito, ac fumigan-

te,

A te, ſic Deo offerrent: ac denique oblatione facta, totum quod in thuribulo prunarũ ac thuris remanebat; ſupra altare inuergerent in igne, in quo iam impoſitæ hoſtiæ cremabantur. Horum igitur formam, eamdem arbitramur fuiſſe, cũ thuribulis, quæ erant ad vſum thymiamatis; quam ſupra cap. 45. poſuimus ſic delineatam: illa aurea, hæc ad vſum altaris ænea erant.

B

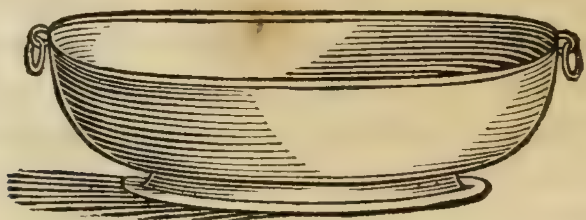

Inſtrumenta hæc ad prunas fouendas fuiſſe, ex vi vocabuli conſtat: cum autem prunæ in altaris craticula fouerentur; atque ſuſtentarentur: ad incenſum etiam vix horũ inſtrumentorum, atque vaſorum aliquis eſſet vſus: ambigendum relinquitur; cur inter inſtrumenta altaris recenſeantur. Licet enim C cum ſæuiret Dominus in exercitum; Aaron iuſſu Moyſi, vaſe iſto Domino thymiama adoleuerit; & quando in ſeditione Core probandi fuerunt, qui Sacerdotium concupiebant; ænea thuribula ſeditioſos habuiſſe dicantur: hæc tamen à ſeditioſis tunc tantum parata fuiſſe videntur. & quamuis Aaron ad placandum Numen iratum, thuribulum huius generis ſumpſiſſe dicatur; non tamen aperuere ſacra oracula, aureum D ne, an argenteum illud thuribulum fuerit. quamobrem adhuc ſub iudice ambigendum relinquitur cuius eſſet vſus hoc genus inſtrumenti in altare holocauſtorum. In qua difficultate breuiter, præter ea, quæ dixi ſubinferrendum putaui; eodem vocabulo inſtrumenta ærea ſignificari, quibus prunas tollere Sacerdotes de altari conſueuerant; quoties cineribus, & prunis altare, & craticula fuiſſent mundanda; atque etiam quoties alibi aſportandum eſſet altare holocauſtorum, vna

cum

cum Tabernaculo, & reliquis sacris vtensilibus. in quibus instrumentis veluti in quibusdam conchis prunæ fortasse reponebantur, vt arbitror, & per viam intra cineres claudebantur ne extinguerentur. interdum enim per triduum, exercitum nullibi constitisse, in sacris oraculis scribitur: quamobrem toto illo triduo, prunæ sancti ignis, qui de cælo descenderat deferendæ fuerunt. Cum igitur ignis sanctus per viam deferendus fuisset, atque curandum, ne aliqua ratione extingueretur; totoque illo tempore sacris nulla daretur opera; sanctis cineribus ignis fouendus necessario fuit; ne quem Deus lege sua nutriendum cauerat; Israelitarum negligentia innutritus deficeret. Dicendum est itaque consueuisse Israelitas in deponendo altare holocaustorum, sacrum ignem, cineribus tectum in aliquibus conchis ferreis, vel æneis reponere; quibus ignis inclusus conseruaretur; sicque conclusus fortasse etiam intra aliquam arcam vase reposito, eò vbi erigendum fuisset altare illum transferre. hæc verò vasa hebraicè מַחְתּוֹת appellata. hoc idem instrumentum Græci dixere πυρεῖον, idest foculum, quia nimirum hoc vase ignis fouebatur. cuius formam ea ratione qua suspicamur, hic delineandam curauimus.

A B C

D

CAP.

A

CAP. LXXIV.

Quo tempore Tabernaculum, Altare, & Sacerdotes conſecrata fuerint.

Ad loca Exodi 29. *Mundabisque altare cum immolaueris expiationis hoſtiam, & vnges illud in ſanctificationem: ſeptem diebus expiabis altare, & ſanctificabis, & erit Sanctum Sanctorum.* Numer. 7. *Factum eſt autem in die qua compleuit Moyſes Tabernaculum, & erexit illud, vnxitque, & ſanctificauit cum omnibus vaſis ſuis, altare ſimiliter, & omnia vaſa eius, obtulerunt Principes Iſrael.* & ad alia plura.

B

C

VIDEBATVR minimè ad rem pertinere, tēporis indagare, ordinem, in quo ſacri huius vnguenti vſus, in populo Iſraelitico haberi cœpit; quia tamen ab eius inquiſitione multa recondita in ſacris oraculis aperiuntur; & rei noſtræ quammaximè conducit; propterea ab eius inquiſitione abſtinendum minimè putauimus. & licet iam ſupra cap. 32. quo tempore cœperit vſus ſacri vnguenti Conſecrationis, viſum à nobis fuerit; nunc tamen quæritur, an ſimul Tabernaculum, altaria, & vtenſilia religionis cum Sacerdotibus cōſecrarentur; an verò primum illa per ſeptem dies, poſtmodum Sacerdotes poſterioribus ſeptem diebus, oleo inungerentur. quamlibet enim Conſecrationem, ſeptem dierum ſpatio abſolui ſæpè iam diximus.

D

Conſecrata itaque Tabernaculum, & Altare, cum reliquis vten-

vtensilibus, seorsum à consecratione Sacerdotum. primum affirmari non posse videtur: & re vera id negat Torniellus sub anno mundi 2545. num. 2. fultus etiam auctoritate Abulensis cap. 1. Leuitici, quæst. 8. & cap. 9. quæst. 1. qui affirmant prima die anni secundi, coram omni multitudine, cœpisse Moysen solemniter celebrare consecrationem altaris holocausti, & simul Aaronis, ac filiorum eius in Sacerdotes Domini. Quæ sententia videtur habere fundamentum in sacris oraculis; quia iuxta præceptum Domini, quod habetur cap. 40. Exodi, illa omnia simul consecranda videntur. Nam mense primo sequentis anni ab exitu filiorum Israel ab Ægypto, prima die mensis Tabernaculum fuit erectum, decima quinta verò eiusdem celebratum fuit Phase, nimirum Pascha, vt habetur cap. 9. Numeri: quod solemnissimum festum haberi incongruum videbatur, nondum Sacerdotes consecratos; qui sacra peragerent in Tabernaculo, & Deo oblationes consuetas Paschales in altari concremarent. Nam dies octaua consecrationis, fuit solemne festum, atque per continuatos duodecim dies immediatè subsequentes, vt putat Abulensis, Principes Tribuum, singuli suas oblationes ad Tabernaculum attulerunt. hi autem Patriarchæ suas oblationes & munera, necnon & sacrificia offerre cœperunt; cum Moyses Tabernaculi consecrationem consummasset, vt videtur haberi cap. 7. Numer. in his: *Factum est autem in die qua compleuit Moyses Tabernaculum: & erexit illud, vnxitque, & sanctificauit, cum omnibus vasis suis, altare similiter, & omnia vasa eius. Obtulerunt Principes Israel, & capita familiarum, qui erant per singulas Tribus, præfecti eorum qui numerati fuerant, munera eorum Domino, &c.*

Ne verò aliquis suspicari posset ex allato textu; nequaquam aperte colligi, Principes Tribuum sacrificia, ac munera, offerre cepisse absoluta iam Tabernaculi consecratione, sed tantum

ex te-

A ex textu haberi, propria munera illos obtulisse post erectum Tabernaculum; quod prima die mensis, anni secundi erectum constat; altera itaque die, nimirum secunda eiusdem mensis, Patriarchæ sua offerre munera inchoare potuerunt; dum adhuc Tabernaculum consecraretur: sic enim oblationes absoluerentur, antequam Paschalis celebritas cepisset; atque ita nullum impedimentum Patriarchæ attulisse censerentur Paschali celebritati: quæ vt constat, decimaquarta eiusdem B mensis, ad vesperam, suum sumebat exordium.

His certè occurrit sacer textus, in quo Spiritus sanctus non solum docet, oblationes Principum cœpisse, postquam Tabernaculum erectum fuisset, sed addidit, *Et erexit illud, vnxitque, & sanctificauit cum omnibus vasis suis*. Itaque absoluta rerum sacrarum consecratione, Patriarchæ munera sua offerre cœperunt. & quidem clarius hoc apparet, si vim hebraici textus in declarationem nostri vulgati diligenter perpenderimus C cap.7. Num. sic enim ibi legere licet וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה לְהָקִים *vahihi beiom chaloth mosceh lehaqhim*, idest, *Et fuit in die finiendi Moyses ad erigendum*, siue *ad consecrandum*, vt supra cap. 32. declarauimus. Itaque non in ipso die erectionis, sed diebus erectionis iam absolutis; & postquam perfecta fuit erectio Tabernaculi, quæ complebatur cum consecrabatur; tunc & non antea Principum etiam oblatio exorsa est. quod etiam Vatablus optimè exposuit, dicens in cap. citato, in interpreta- D tione illorum verborum: *Factum est autem eo die, cum absoluisset Moyses Tabernaculi erectionem, vnxissetque ipsum, consecrassetque ipsum, & cuncta vasa eius; aram quoque & vniuersa instrumenta eius: cum talia inquam vnxisset & consecrasset*, inquit Vatablus, *cœperunt Principes Israelis, suas offerre oblationes & munera*. Sed de his postmodum, nunc ad tempus consecrationis.

Erit enim qui fortasse arbitretur, Principes, atque Patriarchas

duodecim Tribuum, statim post Tabernaculi,& Sacerdotum A consecrationem, donaria suarum Tribuum offerre cepisse; quia dicitur in cap.7. Num. post Tabernaculi, & altaris completam consecrationem cepisse Principes sua offerre munera: sigillatimque meminit sacer textus consecrationis Tabernaculi, atque altaris nulla facta mentione Sacerdotum; quos si diuerso tempore à Tabernaculo & altare consecrati fuissent; vtique aliquo modo sacer textus hoc indigitasset. Simul igitur eodemque tempore consecratos Sacerdotes Tabernacu- B lum Altare, & reliqua sacrorum vtensilia consecrata fuisse, ex communi sententia affirmandum videtur.

Noster igitur sensus contraria omnino graditur via: pro certo enim affirmamus, primis septem diebus prioris mensis, anni secundi ab exitu ab Ægypto filiorum Israel, Tabernaculum cum his,quæ in eo reponebantur,& altare cum suis vtensilibus consecrata fuisse, vt alibi diximus:postmodum per alios septem subsequentes dies,Sacerdotes consecratos. Argumenta C in Scripturis sacris, pro nobis sunt, quod prius consecrationis Tabernaculi, altaris, & vtensilium sacri textus meminerint; deinde Pontificiæ consecrationis,& reliquorum minorum Sacerdotum. Sic enim legitur Exodi 40. *Et assumpto vnctionis oleo vnges Tabernaculum cum vasis suis, vt sanctificentur: altare holocausti & omnia vasa eius: labrum cum basi sua: omnia vnctionis oleo consecrabis, vt sint Sancta Sanctorum*. hæc de consecratione Tabernaculi,& vtensilium inanimatorum,quæ D ad Dei cultum pertinebant. Statimque textus sequitur de vasis animatis, nimirum de Sacerdotibus, dicens: *Applicabisque Aaron & filios eius ad fores Tabernaculi testimonij, & lotos aqua indues sanctis vestibus, vt ministrent mihi, & vnctio eorum in sacerdotium sempiternum proficiat*. ritus vero consecrandi sacerdotes, iam supra cap. 29. & infra Leuit. 8. traditi fuere à Deo. Itaque prius Tabernaculum,& reliqu a fuere consecrata postmodum

A modum Sacerdotes. Exodi quoque cap. 20. in quo traditur ritus ſacerdotalis conſecrationis; poſtquam de Sacerdotibus ſacer textus loquutus eſt; altaris cōſecrationem ſubinferens, ait: *Et vitulum pro peccato offeres per ſingulos dies ad expiandum. Mundabiſque altare cum immolaueris expiationis hoſtiam, & vnges illud in ſanctificationem.* in quibus verbis, obſeruare neceſſe eſt; vitulum hunc non pro Sacerdotibus oblatum, ac immolatum fuiſſe, quorum conſecrationis ritus illis verbis abſoluun-
B tur: *ſeptem diebus conſecrabis manus eorum.* quæ verba ſtatim, ac dicta ſunt; ſermo eſt de altaris conſecratione, & quæ ſupra retulimus afferuntur. Similiter cap. 30. Exodi, in quo de compoſitione, & vſu vnguenti ſancti ſermo eſt, dicitur: *Facieſque vnctionis oleum ſanctum, vnguentum compoſitum opere vnguentarij, & vnges ex eo Tabernaculum teſtimonij, & arcam teſtamenti, menſamque cum vaſis ſuis, candelabrum, & vtenſilia eius, altaria thymiamatis, & holocauſti, & vniuerſam
C ſupellectilem quæ ad cultum eorum pertinet. Sanctificabiſque omnia, & erunt Sancta Sanctorum: qui tetigerit ea, ſanctificabitur.* His dictis, ſtatim quaſi de alia conſecratione ſacer textus ageret, ſubdit: *Aaron & filios eius vnges, ſanctificabiſque eos, vt ſacerdotio fungātur mihi.* Itaque in omnibus his ſacris textibus, Tabernaculi, & vtenſiliū conſecratio, à Sacerdotali ſecernitur. Et quamuis textus Leuit. 8. videatur innuere ſimul & eodem tēpore Sacerdotes, ac reliqua ſacrorū vtenſilia conſecrata fuiſ-
D ſe, quia dicitur: *Tulit & vnctionis oleum, quo liniuit Tabernaculum cum omni ſupellectili ſua. Cumque ſanctificans aſperſiſſet altare ſeptem vicibus, vnxit illud, & omnia vaſa eius, labrumque cum baſi ſua ſanctificauit oleo. Quod fundens ſuper caput Aaron, vnxit eum, & conſecrauit: filios quoque eius, &c.* tamen hic textus ſi hebraica fraſis attendatur, à qua interpres vulgatus non receſſit; imò voluit in ea, quorumcūque dicit, requiri ſenſus, ac intelligentia; diuiſionem conſecrationis indigitare, in

ſua fraſi hebraica patebit, ſic enim legimus: וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וַיִּמְשַׁח אֶת־הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בּוֹ וַיְקַדֵּשׁ אֹתָם׃ וַיַּז מִמֶּנּוּ עַל־הַמִּזְבֵּחַ שֶׁבַע פְּעָמִים וַיִּמְשַׁח אֶת הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־הַכִּיּוֹר וְאֶת־כַּנּוֹ לְקַדְּשָׁם וַיִּצֹק מִשֶּׁמֶן הַמִּשְׁחָה עַל־רֹאשׁ אַהֲרֹן hoc eſt, *Et accepit Moyſes oleum unctionis, & vnxit Tabernaculum, & omne quod in illo, & conſecrauit illa, & aſperſit de illo ſuper altare ſeptem vicibus, & vnxit altare, & omnia vaſa illius, & labrum, & baſim illius ad conſecrandum illa, & fudit de oleo unctionis ſuper caput Aaron, &c.* Non igitur hoc textu innuitur eodem tempore conſecratum fuiſſe Aaron, & Tabernaculum, ſed tantum eodem oleo. Propterea prius retulit ſacer textus; quid cõſecratum fuerit cum illo oleo, & quam diuerſa ratione vncta fuerint vaſa: deinde eodem oleo vnctum fuiſſe Aaronem ſcribit. Sed argumentum præcipuum ſumitur pro noſtra ſententia; quod in conſecratione Aaronis, & reliquorum Sacerdotum filiorum eius, tres hoſtiæ offerebantur Domino; nimirum pro peccato illorum erat prima, holocauſtum erat altera, demum hoſtia pacificorum. huius poſtremæ inteſtina, & aliquæ partes Domino ſuper altare cremabantur; reliqua cedebant in cibum ipſorum, qui conſecrabantur: de hoſtia pro peccato Sacerdotum adipes cremabantur in altari; holocauſtum verò totum in altari conſumebatur. quæ tria genera hoſtiarum in cõſecratione Sacerdotum mactata legitur cap. 8. Leuit. Sed in altare nondum conſecrato, antequam ſeptem dies Conſecrationis illius abſoluerentur; nefas erat ſacra facere, ignemque ſuper illud, hoſtiarum cauſa accendere. quamobrem Exo. 29. num. 36. prius agitur de conſecratione altaris, & poſtmodum expletis ſeptem diebus conſecrationis illius, de ſacrificio holocauſtorum agitur; quod altare iam conſecrato Deus iugiter in illo cremare volebat. nam etiam cap. 16. Leuit. num. 18. in die expiationis mactato vitulo pro omnium expiatione dicitur: *Et poſtquam egreſſus,* ſupple Sacerdos, *obtulerit holocauſtum ſuum,*

A *suum, ac plebis, rogabit tam pro se, quam pro populo, & adipem qui oblatus est pro peccatis adolebit super altare.* Est autem adolere in Scriptura sacra, idem quod facere odorare, idest cremare in odorem, & honorem Dei. & lib. 1. Esdræ cap. 3 primo dicitur ædificatum altare, vt offerrent in eo holocausta; & postmodum illos obtulisse holocaustum iuge scribitur. & cap. 43. Ezech. vbi ritus Consecrationis altaris describitur; numquam Propheta meminit holocausti, aut sacrificij toto B tempore expiationis altaris, sed tantum hostiarum pro peccato. tandem concludit Numer. 26. *Septem diebus expiabunt altare: & mundabunt illud, & implebunt manum eius.* idest consecrabunt illud, vt alibi declarauimus. & statim: *Expletis autem diebus, in die octaua, & vltra, facient Sacerdotes super altare holocausta vestra, & quæ pro pace offerunt.* Cum igitur in Sacerdotum consecratione, ex Dei instituto, holocausta, sacraque alia facienda forent in altari, vt dicitur Exodi 29. & Le-C uitici 8. perspicuum est igitur Sacerdotum consecrationem, subsecutam fuisse, altaris cõsecrationem; quæ requirebat septẽ dierum spatium; & in his prioribus primi mensis diebus consecratum altare, deinde in alijs subsequentibus Sacerdotes vnctos, & ad sacra ministeria admissos.

Obseruanda est etiam sacrorum oraculorum phrasis sacrificiorum, nimirum hæc vocabula. Sacrificium, Holocaustum, Sacrificium pro peccato, Pacifica, Oblatio, siue Donum, D seu Munus, & similia, quæ aliquando vno, interdum alio proferuntur vocabulo Latino; cum tamen hebraicè suis proprijs vocabulis explicentur. Linguæ igitur sanctæ proprietas in his obseruanda est; quia quamuis apud Latinos permutentur vocabula, interpresque interdum vno, interdum alio vtatur, quia latinè sunt quodammodo eiusdem significationis; tamen apud Hebræos firmiter retinentur vocabula, quæ sunt propria ministerij, quod significare intenditur: quamobrem

ab illorum proprietate recedere, numquam Latinus Interpres ftuduit; fed vfus his vocibus eft, quibus Latinè potuit; quarum fignificationis proprietas in Interprete, ex hebraica voce petenda eft.

Diftinctè igitur vt procedatur, obferuandum erit, duobus vocibus genericè fignificari confueuiffe, quicquid Deo offerebatur: nimirum קָרְבָּן *qhorban*, & מִנְחָה *minchax*: priori fignificantur hoftiæ, quæ Deo ex animalibus offerebantur; pofteriori verò quicquid aliud ex farina, cum oleo, aut odoribus, Deo ex populi deuotione offerebatur. Nofter verò interpres vfus eft voce *facrificium*, interdum ad hoftias ex viuentibus, interdum etiam ad oblationes farinaceas fignificandas, licet זֶבַח *zeuahx*, quæ vox propriè fignificat iugulauit; de folis animantibus dicatur; & paffim à noftro Interprete per vocem facrificium reddatur; quæ communis eft tam animatis, quam inanimatis. Sed fub vocabulo קָרְבָּן tria genera facrificiorum comprehenduntur: nimirum חַטָּה *chxatha*, ideft peccatum, & dicitur peccatum illud facrificium, quod pro peccato offertur: עֹלָה *ngholah*, ideft holocauftum, & dicebatur holocauftum, ea voce quæ fignificat afcenfionem, quia tota victima fuper ignem altaris ponebatur, ac cremabatur: tertium denique genus facrificij animati dicebatur שְׁלָמִים *fcelamim*, hoc eft pacificorum; quia in eo victoria ex hoftibus tam internis, quàm externis rogabatur; etiamque pro gratiarum actione facrificium hoc Deo offerebatur.

His obferuatis in fignificatione illarum vocum, fcire eft operepretium; quod vnicuique horum facrificiorum generi, determinatæ erant oblationes, ac propria vniufcuiufque libamina, vt fæpè in libris facræ legis videre licet. Dum verò confecraretur altare, neque oblationes, neque libamina oblata fuiffe, aut offerri debuiffe legimus: cum tamen in confecratione Sacerdotum has oblationes, & hæc libamina offerenda præcipian-

A piantur cap. 8. Leuitici, & alibi cap. 29. Exodi. Igitur altare & Sacerdotes cum Tabernaculo, ſimul conſecrari non poterant; ſed Sacerdotes, expletis ſeptem diebus conſecrationis altaris, ipſi quoque conſecrati fuerunt.

Dies igitur octaua menſis, non illa fuit; in qua dicitur ignem de cælo deſcendiſſe: ſed menſis octaua, conſecrationis Tabernaculi, & omnium quæ in eo repoſita fuerant octaua fuit; cum vtenſilibus illorum, atque etiam altaris, æneique labri, B in quo aqua aſſeruabatur in ablutionem Sacerdotum. Hæc autem dies octaua primi menſis, & cõſecrationis Tabernaculi, prima conſecrationis Sacerdotum fuit; ita vt quartadecima menſis fuerit vltima conſecrationis Sacerdotum: eiuſdem verò menſis decimaquinta, quæ erat prima azymorum, atque ſolemniſſima, duplici ſolemnitate celeberrima fuit: nimirum azymorum, quorum prima feſtiuiſſima, ex lege celebrabatur; & octaua etiam totius ſolemnitatis, & conſecrationis omC nium fuit, quæ in Dei cultum mancipabantur.

Nec deſunt ſacrarum Scripturarum loca; quibus noſtra coniectura duplicis conſecrationis, quoquomodo iuuetur; in quibus octaua nequaquam ordine numerali appellatur, ſed quæ omnium conſecrationum erat terminus. Locus habetur lib. 2. Paralip. cap. 29. in quo ſub Rege Ezechia, ſacrum Templum à Salomone ædificatũ, impuritatibus, atque idololatrijs Achazi prophanatum, reconſecrandum erat: ſed antequam de illo D conſecrando agerent Sacerdotes, de illius emundatione, ſiue de luſtratione tractandum, optimum cenſuerunt. Hæc autem luſtratio, prima die menſis cœpit, & in die octaua, tamquam ſolemniori, luſtratio iam, ac purgatio cum completa eſſet, Sacerdotes vſi ſunt atrio eiuſdem Templi Domini, & ceperunt conſecrationem Templi. Sic enim dicitur: *Cæperunt autem prima die menſis primi mundare:* deinde loquitur textus de conſecratione eiuſdem, dicens: *Et in die octa-*

uo eiusdem mensis, ingressi sunt porticum Templi Domini, expiaueruntque Templum diebus octo. A

Vt autem sacra oracula intelligantur, meminisse oportet, Templum Domini appellari totum ædificium, hebraicè הֵיכַל *hechxal*, & sanctior pars totius ædificij, quæ latinè dicitur *Domus Domini*, hebraicè appellatur בֵּת יְהוָה *beth Adonai.* quibus obseruatis dictionibus, sciẽdum est; quod antequam compleretur sanctificatio sanctiorum omnium vtensiliũ, quæ ad Dei cultum pertinebant; illa ipsa vtensilia in atrio à Sacerdotibus posita fuere, coram holocausti altare; vt in sacro scribitur textu, ab omnibus, & à Rege ipso conspicienda: ex eo igitur textu apertè colligitur, nonam mensis, fuisse primam Templi consecrationis: nam decimasexta eiusdem mensis fuit solemnissima; tuncque cœperunt super altare sanguinem effundere, hostiasque cremari. sic enim dicitur: *Et in die sextadecima eiusdem mensis, quod cœperant impleuerunt.* Si verò dixerimus decimamsextam, oblata fuisse sacrificia pro populo, prout ibi scribitur; dicemus quintamdecimam fuisse octauam consecrationis, & in altare iam consecrato, ea solum sacrificia oblata, atque combusta, quæ octauæ consecrationis debebantur: decimasexta verò quæ Regi, & populo debita erant. Verum hæc parum nostra interest, sufficit probasse dies lustricos, de quibus iam cap. 31. egimus, distingui à diebus consecrationis: multoque rationabilius inter consecrationem Tabernaculi, & Sacerdotum distinguendum fuisse tempore Moysis; decimamque sextam mensis, vel decimamquintam, octauam consecrationis appellari posse, nec id sacris Scripturis repugnare.

B C D

Nec quemquam turbent dies azymorum: quia re vera quartadecima dies ad vesperam, quando comedebatur Pascha; absoluta iam, atque completa erat, consecratio Sacerdotum. nam si primam mensis, dixerimus fuisse primam con-

A ſecrationis Tabernaculi; & nonam menſis primam conſecrationis Sacerdotum;iam enim decimaquarta ad veſperã,quando azyma exordiebatur,Sacerdos liberè ab atrio ſancto potuiſſet domi proficiſci, ibique comedere Paſcha. ſed licet nondũ completa fuiſſet conſecratio; intra atrium licuiſſet eis comedere azyma paſchalia: non enim lex locum comeſtionis agnis paſchalis deſignabat, ſed tantum vnumquemque mactare victimam paſchalẽ iubebat; vtque de agno paſchali à ſe macta-
B to, aut à vicino,debito tempore comederetur,ſiue domi, ſiue foris lex præcipiebat: dũmodo quis liber à legalibus immũditijs eſſet. imò credibile eſt Sacerdotes, & præſertim Pontifices quotannis paſchalia azyma in domo Domini comediſſe,in loco ſancto,& mundo.quamobrẽ quod tempore conſecrationis arcerentur Sacerdotes ab eſu agni paſchalis, nec veſtigium quidem,in ſacris habetur Litteris. Solemnitas etiam paſchalis, quæ habebatur decimaquinta illius menſis,noſtrum inten-
C tum, maximè comprobat: nam Moyſem feſtum eo die indixiſſe conſtat, tum ex Ioſepho lib.3. Antiquitat. tum ex ſacris oraculis: igitur octauam diem conſecrationis Sacerdotum, quintadecimam menſis fuiſſe affirmamus, in qua ignis de cælo deſcendit. octaua verò dicitur, non quod eſſet octaua menſis, ſed quia erat vltima totius ſolemnitatis & conſecrationis tam Sacerdotum, quam altarium, & Tabernaculi.

Quamuis igitur locus ſacræ Scripturæ Leuit.9.dicat:*Facto au-*
D *tem octauo die, &c.* & in eo deſcenſus ignis cæleſtis habeatur; facile tamen reſponderi poteſt, quod ſenſus ſit,tranſacto die octauo; non verò quod in ipſa octaua die illud acciderit, vel ignis decenſum admittamus in octaua die. Quod autem nomine diei octauæ intelligi debeat decimaquinta, totius ſolemnitatis terminus; eſt locus alter huius fraſis ſingulariſſimus cap.8. lib.3. reg. in conſecratione Templi Salomontici, quod fuit dedicatum menſe ſeptimo,inſtante feſto Tabernaculorum,

culorum, & dicitur num. 64. *Fecit ergo Salomon in tempore illo festiuitatem celebrem, & omnis Israel cum eo, multitudo magna ab introitu Emath, vsque ad riuum Aegypti coram Domino Deo nostro septem diebus, & septem diebus, idest quattuordecim diebus, & in die octauo dimisit populos.* Ecce sacri texti locus, in quo dies solemnissima, & terminus totius solemnitatis consecrationis, octaua dicitur: quemadmodum in solemnitate consecrationis Sacerdotum, Tabernaculi, Altaris, & aliorum contigisse dicebamus. A

B

Nec admittenda est illorum Scriptorum sententia; qui cum Torniello ex auctoritate Abulensis, & aliorum putant; octauam diem primi mensis, Sacerdotes cepisse ministrare in Tabernaculo Domini, iuxta præscriptum Moysis: sed iuxta ea, quæ de illorũ consecratione diximus, affirmandum erit; munia nimirum sacerdotalia, Sacerdotes cepisse obire decimaquinta, vt diximus eiusdem mensis: atque post sacrorum vtensilium cõsecrationem, Tabernaculi nimirum, atque Sacerdotum, celebratos fuisse dies azymorum, sicque in reliquis eiusdem primi mensis diebus, Leuitas fuisse à reliquo populo segregatos, ac sub præfectura Aaronis, filiorumque illius conscriptos; non solum vt onera sacra curarent; sed etiam vt excubias Tabernaculi Dei, veluti Tabernaculum summi Imperatoris in exercitu stiparent, ac seruarent. C

In cuius verbi significatione lapsus est Abulensis, & alij. cum enim cap. 8. Leuit. in quo agitur de consecratione Sacerdotum dicatur: *De ostio quoque Tabernaculi non exhibitis septem diebus, vsque ad diem quo complebitur tempus consecrationis vestræ*, in quæst. 13. in cap. 8. Leuit. quærit an licitum esset Sacerdotibus toto illo tempore; exire ad leuandum onera naturæ. in qua dubitatione vbi probauit, quantum haberet secum immunditiæ egestio excrementorum, ait: *Sed respondendum est Sacerdotes habuisse in Sanctuario vasa huius immundi ministerij, in* D

quibus

A *quibus recipi poterant sordes eorum, & efferri extra castra.* Sed si vim verborum attendisset, quæ subinferuntur, cum dicitur: *Die, ac nocte manebitis in Tabernaculo, obseruantes custodias Domini ne moriamini:* cognouisset profecto vir doctissimus, obseruare custodiam alicuius, & excubare, verba esse militaria, quæ horarias militum stationes explicat; quæ in hebraico textu perdictionem מִשְׁמָרוֹת *mismeroth* explicantur; à verbo שָׁמַר *sciamar*, quod interpretatur seruauit deriuatam. quæ quidem ex-
B cubiæ, atque stationes militares, licet nunquam intermittantur, & die, noctuque teneantur; per horas tamen militibus decernuntur, vt in custodiam Principis destinatis sibi horis inuigilent; in reliquis verò vnicuique liberũ sit, proprijs vacare curis. mandatum igitur de non discendendo de Tabernaculo toto cõsecrationis tempore, ea ratione Moyses præcepit Aaron & quattuor eius filijs, vt obseruarent custodias Domini; nimirum vt militum more, stationes horarias in Tabernaculo Do-
C mini haberent. Non tamen propterea, quin ad leuandum onera naturæ abirent de Tabernaculo, illis vetabatur; non enim noctu toto illo tempore vigilabant; sed noctu militares vigilias, eo ordine seruabant; vt dum aliqui vigilarent, alij ex ipsis somnum caperent. quas militares custodias, diuinique exercitus rationem, si aduertisset Abulensis, nequaquam immunditiam in atrio, aut Dei Sanctuario admisisset. ab his tandem vigilijs, & excubijs post illorum consecrationem, filij
D Aaron cum patre liberati, Leuitica Tribus, vt dicitur Num. 3. & 8. ad militares custodias designata fuit.

Decipiuntur autem, qui arbitrantur Leuitas, Deo oblatos fuisse in primo mense; nimirum eodem tempore, in quo Tabernaculum, & Sacerdotes consecrati fuerunt. idque perspicuum est ex cap. 7. Num. in quo dicitur: *Obtulerunt Principes Israel, & capita familiarum, qui erant per singulas Tribus, Præfectique eorum qui numerati fuerant, munera coram Domino, &c.* Iam ergo

ergo ex textu, Israelis numeratio præcesserat, quando Principes Tribuum quæ numeratæ fuerant, solemnissimas hostias, oblationes, & munera Deo offerre cœperunt. Quam quidem filiorum Israel numerationem, in principio secundi mensis factam sacra oracula tradunt.

Hanc autem Leuitarum, ad militares sacri Tabernaculi stationes designationem, in principio secundi mensis decretam fuisse constat; quando iã Sacerdotes consecrati fuerant. Nam vt dicitur cap. 8. Numer. Aaron ordinauit lucernas sacri Candelabri in Tabernaculo. & ibid. Aaron obtulit Leuitas coram Domino, vt Dei Sacerdos: alias enim nondum initiatus, nequaquam potuisset offerre coram Domino Leuitas; erat enim Sacerdotale munus, oblata coram Domino à populis, acceptare, & eadem Deo offerre. quamobrem num. 21. dicitur: *Eleuauitque eos*, hoc est Leuitas, *Aaron in conspectu Domini & orauit pro eis, vt purificati ingrederentur ad officia sua in Tabernaculum fœderis coram Aaron, & filijs eius*. Iam igitur Sacerdotum, & altarium consecratio absoluta fuerat; quando Leuitæ sub præfectura Aaron, & filiorum eius destinati fuerunt. Cumque post consecrationem Sacerdotum, dies azymorum protraherentur vsque ad vigesimam secundam diem inclusiuè: vtique post hos dies, Leuitas fuisse sanctificatos, & in obsequium Tabernaculi mancipatos dicendum erit.

Quamobrem si de tempore sanctificationis Leuitarum aliquid decernendum sit; potius tenendum erit, Leuitarum oblationem in ministerium Tabernaculi, in principio mẽsis secundi contigisse: quia prima dies huius secundi mensis, populus Israel militari studio, & ratione numerati fuere. sic enim dicitur Numer. 1. *Loquutusque est Dominus ad Moysem in deserto Sinai, in Tabernaculo fœderis, prima die mensis secundi, anno altero egressionis eorum ex Aegypto, dicens: Tolle summam filiorum Israel*, &c. In hac autem filiorum Israel enumeratione Leui-

A Leuitæ non ſunt numerati. non quidem quod in Tabernaculi fœderis obſequium, ad Dei cultum iam deſtinati forent; ſed potius quod in proximo deſtinandi eſſent ad cuſtodiam Tabernaculi, vt ibi dicitur his verbis: *Tribum Leui noli numerare, neque pones ſummam eorum cum filijs Iſrael, ſed conſtitue eos ſuper Tabernaculum Teſtimonij, & cuncta vaſa eius, & quidquid ad ceremonias pertinet*. Nondum igitur Leuitæ oblati Deo fuerant, prima dies ſecundi menſis; cũque vigeſima eiuſ-B dẽ nubes eleuata de Tabernaculo, proceſſerit de deſerto Sinai, ad deſertum Pharan, filijque Iſrael cœperint caſtra mouere; & ante motionem caſtrorum iam vnaquæque Tribus, ſingulo quoque die, ſua munera Deo obtuliſſet: igitur die ſeptima ſecundi menſis ad ſummum, Principes Tribuum ſua munera offerre ad Tabernaculũ fœderis cœpiſſe, dicendum erit; vt die decimanona ſaltem oblationes complerentur: ne ſi vigeſima dies, eleuata fuiſſet nubes, dum homines poſtremæ Tribus ob-C lationes, vel ſacrificia ſua offerrent; Deum eleuata nube non admittere illorum munera, ſed potius reſpuere videretur, quæ ab illis ad Tabernaculum offerrebantur.

His addamus argumentum ex capite 7. Numer. in quo poſtquam Moyſes erectionem Tabernaculi, vnctionem illius, & ſanctificationem compleuiſſet; illorumque omnium, quæ ad Dei cultum pertinebant; dicitur Principes duodecim Tribuum ſuas oblationes offerre cœpiſſe: inter quas, præter ob-D lationes, & libamina, ſinguli hoſtias vnam ſupra viginti obtulerunt: nimirum hircum pro peccato, bouem & arietem, & agnum in holocauſtum; in ſacrificio pacificorum boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. quibus ſi addiderimus continuata, atque quotidiana ſacrificia, neceſſario affirmandum erit, Sacerdotes iam vnctos ac conſecratos fuiſſe: alias nequiuiſſet ſolus Moyſes; ſi primo menſe, dum altare, & Tabernaculum conſecrabatur, priores ſeptem

ptem Principes sua obtulissent munera, vt Abulensis & alij docebant; victimarum, & sacrificiorum numerum persoluere, suisque ritibus, ac ceremonijs Deo in altari concremandas imponere: aut extra castra sacrificia pro peccato oblata cremanda transferre. quæ tamen facile persolui potuerunt, Pontificem adiuuando minores Sacerdotes iam consecrati, & Leuitæ: victimas nimirum lustrando, ac transferrendo extra castra, quæ pro peccato offerrebantur. igitur affirmare cogimur consecratos iam Leuitas fuisse, cum Principes sua munera ad Tabernaculum fœderis attulerunt. A B

Vnica verò die, quæ fuit prima mensis secundi, totius Israelitici populi numeratio absolui non potuit: fuere enim supra sexcenta millia hi, qui venerunt in tabulis. Leuitæ antequam ad ministeria Tabernaculi destinarentur, post illos recensiti sunt. postmodum ad Tabernaculum fœderis Domino oblati, consignati sunt Aaroni; qui iussit eos aquis lustrari, & pro eisdem oblatis sacrificijs, expiati in Deique cultum destinati fuere. denique partita sunt inter Leuitas munera Tabernaculi, quæ portanda fuerunt ab vnaquæque familia, quoties proficiscendum esset, & Tabernaculum fœderis alibi transferendum quemadmodum scribitur Num. 4. Quæ omnia in principio mensis secundi acta fuisse constat; quia quando Principes cœperunt solemniora munera offerre, iam Tabernaculi onera inter Leuitas distributa fuerant. Septimo igitur die mensis secundi Leuitæ Aaroni consignati iam fuerant: quamobrem sic disponendum totum hoc tempus existimaui. C D

Vltimo mēse prioris anni, filij Israel, nimirum Principes Tribuum obtulerunt Moysi Tabernaculum, cum omnibus vtensilibus, quæ ad ipsum pertinebant; & septem postremis diebus sacrum Tabernaculum, cum omnibus illius vtensilibus lustratum fuit.

Prima die, mensis primi, anni secundi ab exitu filiorum Israel

de

A de Ægypto, Moyſes exorſus eſt conſecrationem Tabernaculi, altaris, & omnium vtenſilium ſacrorum; quæ conſecratio per ſeptem dies celebrata fuit.

Octaua die menſis primi, eiuſdem anni, completa iam Tabernaculi, & Altaris conſecratione, Moyſes cœpit conſecrare Sacerdotes, quæ conſecratio ſimiliter dierum ſeptimanam integram ex lege requirebat.

Decimaquinta eiuſdem menſis conſecrationibus abſolutis, B prima azymorum ſolemniſſima fuit; tum quia erat terminus conſecrationum tam Tabernaculi, quàm Altaris, & Sacerdotum, tum denique, quia azyma inchoabantur; & ſolemniſſima erat; quia Deus coli hunc diem iuſſerat, in memoriam egreſſionis filiorum Iſrael ex Ægypto. hac igitur die ignis de cælo deſcendit, filijque Aaronis incenſi ſunt, atque extincti coram altari, vt dicitur cap. 9. Numer. & à decimaquinta, vſque ad vigeſimam ſecundam incluſiuè, azymorum dies à C filijs Iſrael celebrati fuerunt.

Reliquis diebus, vſque ad finem menſis, Moyſem occupatum arbitror in præceptis cœremoniarum, de quibus ſæpè ſermo eſt in lib. Leuitici, cum dicitur, loquutum fuiſſe Dominum ad Moyſem in Tabernaculo fœderis: & quamuis alias ſæpè Dominum Moyſi loquutum in Tabernaculo fœderis dicatur; tamen ſtatim, atque erectum fuit Tabernaculum; quæ Moyſi in Tabernaculo fœderis tradita leguntur; quæque ad ritus, & D cœremonias ſpectabant; his diebus tradita fuiſſe, ratio ipſa ſuadet.

Prima dies, menſis ſecundi, cum tribus fortaſſe ſubſequentibus, populus Iſrael numeratum fuiſſe credimus; quia prima die, huius menſis, hanc enumerationem Deum iuſſiſſe conſtat cap. 1. Numer.

Quarta die, eiuſdem menſis, numerati ſunt Leuitæ; quorum numeratio, minus quam in vna die abſolui nequiuit.

Quinta

Quinta die Leuitæ postquam recensiti fuissent; Deo à Senatoribus, & Principes Tribuum oblati sunt; & Aaron iussit eos lustrari, atque mundari, vt essent parati ad expiationem. A

Sexta die sacrificijs pro illis oblatis Leuitas expiatos fuisse, credimus; vt dicitur Num. cap. 8. sicque in Dei cultum mancipati retenti sunt, & ad opera Tabernaculi destinati.

Septima die partita fuere ministeria, & onera Tabernaculi inter Leuitas, & vnicuique familiæ destinata sunt à Moyse onera, ad quæ vnaquæque incubere tenebatur. B

Die octaua Princip[illegible] munera, & oblationes solemnissimas ad Tabern[illegible] fœderis offerre cœperunt, vt dicitur cap. 7. Numer. quorum oblatio, & festum, vsque ad decimam nonam diem inclusiue protrahebatur. erant enim duodecim Tribus, singulisque diebus, vnius tantum Tribus munera offerebantur.

Die vigesima eiusdem mensis secundi, à deserto Sinai versus Pharan nubecula eleuata est, vt dicitur Numer. cap. 10. & castra filiorum Israel mota sunt, vt Deum Imperatorem exercitus sequerentur. Arca verò fœderis, quæ à Sacerdotibus portabatur, præcedebat totum exercitum, & nubem sequebatur. reliqui mouebantur militari more per turmas: signa & vexilla; ne tumultuariè si moti fuissent, Imperatorem rationes militares ignorasse censeretur. C

D

CAP.

A

CAP. LXXV.

Sacerdotum lustratio, præcedebat eorumdem consecrationem.

Ad loca Exodi 40. *Applicabisque Aaron, & filios eius ad fores Tabernaculi Testimonij, & lotos*

B *aqua, indues sanctis vestibus, vt ministrent mihi, & vnctio eorum in Sacerdotium sempiternum proficiat.* Leuit. 22. *Qui tetigerit immundum super mortuo, & ex quo egreditur semen quasi coitus, & qui tangit reptile, & quodlibet immundum, cuius tactus est sordidus, immundus erit vsque ad vesperum, & non vescetur de his quæ sanctificata*

C *sunt, sed cum lauerit carnem suam.* & ad alia.

EA in veteri lege sacri huius olei vis, atque virtus ex diuinis institutis erat; vt solo illius contactu omnia sanctificarētur. Isto etenim oleo, vt nunc vsque vidimus; non solum in sensibilia quæque, quæ ad Dei cultum pertinebant, consecrabantur, atque sacrabantur; de quibus vsque modo in

D superioribus per plura capita loquuti sumus: sed etiam sensibilia & rationalia diuini cultus instrumenta, nimirum Sacerdotes, ac ipsimet sacrorum ministri; hoc eodem sacro oleo consecranda præceperat Deus. Hæc enim, iuxta iam supra à nobis factam, trinam rerum sacrandarum diuisionem, in postremo rerum sacrandarum ordine reijciuntur. cumque de reliquis, vsque modo, egerimus, de Sacerdotum consecratione, atque expiatione agendum remanet.

Et quidem Sacerdotum lustratio, reliquos ritus præcedebat, A sequebatur expiatio quæ sanguine, cõsecratio vnctione, actualisque initiatio sacrorum ministerio, atque hostiarum oblatione fiebant; de quibus dicitur Exodi 40. *Applicabisque Aaron & filios eius ad fores Tabernaculi Testimonij, & lotos aqua indues sanctis vestibus, vt ministrent mihi, & vnctio eorum in Sacerdotium sempiternum proficiat.* Quo quidem in loco textus sacer quinque præcipuè refert, quæ in illorum consecratione seruãda erant, ablutionem videlicet, amictum sacra- B rum vestium, expiationem, vnctionem, atque cõsecrationem, & denique Sacerdotalem potestatẽ; quam initiationis nomine significari posse arbitramur. de quibus omnibus sigillatim, & breuiter pro nostro captu, in vsu sacri olei dicere, præsentis nostri instituti munus fore cognouimus.

Totius veteris religionis cultus, in exteriori munditia positus videbatur: non solum apud Israelitas, sed etiam apud Idolorum cultores, vt dicebamus retro cap. 30. hac de causà nihil C frequentius legitur apud omnes antiquorum Scriptores, in vsu religionis, quam ablutiones, ac lustrationes, seu mundationes, vt loquamur phrasi sacrarum litterarum: immundi enim, idest non loti, à quibuscumque sacris arcebantur. Immundabantur verò homines, quocumque contactu alterius hominis immundi, contactu animalis immundi, aut cuiuscumque alterius rei immundæ: hac de causa leprosi arcebantur à locis habitatis, atque etiam stercus, & quæcumque ex- D crementa prohibebantur ab eisdem. Alia etiam plura ad mũditiam populorum in religionis ceremonijs statuuntur; quæ in diuinis statutis in libro Leuitici videri poterunt. Nam de significatione vocis latinè *munditia*, non erit nobis nunc disputandum; satis enim putamus adnotasse, modis varijs sumi, variaque significatione acceptari. propriè autem ad rem nostram facit, quod græcè dicitur καθάρσια, & ἁγνία. nam priori

qui-

A quidem voce *mundatio*, siue *purgatio* à sordibus significatur; posteriori verò *castimonia* monstratur. Ex quibus rigorosis vocum significationibus, proprietas quoque illarum haberi potest; iuxta sacrarum vocum distinctionem, ex phrasi sacrarum litterarum: in quibus lustratio ab expiatione differt, vt alibi diximus, quod illa aqua, expiatio verò sanguine fieret. Aquæ enim aspersione corporis labem tolli, & castimoniam præstari, veteres illos existimabant, vt auctor est Alexan. ab B Alexan. lib. 4. gen. dier. cap. 17. vbi etiam tradit hoc commune fuisse omnibus quibuscumque sacrificijs, vt Sacerdos immolaturus, & rem diuinam facturus, prius corporis ablutione purgaretur, & à venere abstineret; lotusque ac purus ad sacra tractanda accederet.

Adeò obseruantiores ceteris gentibus, Israelitæ in his fuere, vt 1. Regum cum Dauid à Saule fugeret, rogaretque Sacerdotem, sibi panem ad famem sedandam porrigi; Sacerdos roga- C rit eum, an milites, qui cum eo erant mundi essent, & à mulieribus abstinuissent. *Si mundi sunt pueri, maximè à mulieribus*, inquit, *& respondit Dauid Sacerdoti, & dicit ei: equidem si de mulieribus agitur, continuimus nos ab heri, & nudiustertius, quando egrediebamur, & fuerunt vasa puerorum sancta.* hoc est vestimenta, & arma, quibus ego & milites vtimur; antequam egrederemur, purificata atque mundata fuere. quæ obiter dicta sunt pro intelligentia loci sacri obscurissimi; sed D via per quam venimus fortasse polluta erat; ideò subdit: *Porrò hæc via polluta est, sed sanctificabitur hodie in vasis.* nam sicut alibi diximus, solo contactu rerum, quæ munda non existerent, immundari homines lege sancitum erat. præsertim verò à mulieribus ante sacra per triduum abstinendum fuit: quod perspicuum est loco iam citato, & Exodi 19. in quo Deus adloqui totũ exercitum volebat; quamobrem misit Moysem qui nunciaret populo se allocuturum toto exercitui,

proptereaque illos parari iuberet. de quo dicitur: *Defcenditque Moyfes de monte ad populum, & fanctificauit eum. cumque lauiffent veftimenta fua, ait ad eos: Eftote parati in diem tertium, & ne appropinquetis vxoribus veftris.* Præceffit verò hoc ablutionis præceptum; quia caftimoniam præftaria, quæ ablutione arbitrabatur. quapropter vi vocis ἁγίσμου, quæ ab ἅγιυ deriuatur, purgatio fignificatur; quæ aquis fiebat, & à nobis latinè *luftratio* dicitur: at verò voce καθαρισμοῦ, quæ deriuatur à verbo καθαρέω, quod propriè fignificat *mundum facio*; & vis illius eft in ordine ad facra, fignificatur id quod nos expiationem dicimus. quia vt dicebat Apoftolus, *Sine fanguinis effufione non fit remiffio.*

Quia verò nobis cum facris oraculis negotia funt; ad vim vocum, quæ illi funt propria, noftra erit oratio conuertenda. Sunt enim plurimæ voces in lingua fancta, quibus mundities fignificatur, vel actus mundationis, vel res per quam quis mundatur, & alia ad hæc fpectantia, quæ minimè à nobis confideranda erunt. nam quamuis verbum רחץ abluit, fiue lauit fignificet: hoc tamen genericè, & in vniuerfum, de aqua præfertim dicitur; actumque mundandi explicat, tam in ordine ad facra, quã etiam ad alia. dictio verò בָּרַר *barar* explicat effectũ, qui ablutionem fequitur, interpretaturque purus fuit: nec magis munditiem ex facra ablutione, quam naturalem, aut ex non facra fignificat. dictio autem נִקָּה *niqhah* munditiam ex iudiciali poteftate repræfentat, latinè dicemus *abfolutionem.* nihil in hoc ad facrum. at dictio טָהַר *thoar* id fignificat quod purum; latinè dicemus *mundum* in ordine ad facrum vfum. præfertim verò fignificatur id, quod aqua purgatur. & quamuis innumerabilia fint loca in facris oraculis, quibus id probari poffet; fufficiat nunc illud Pfal. 50. *Afperges me hyffopo, & mundabor, lauabis me, & fuper niuem dealbabor.* Quamobrem propriè explicabitur latinè per luftrationem,

A nem, frequentius tamen הַמַּיִם נִדָּה *hamaim nidah*, dicebatur aqua lustralis. Id verò quod expiare dicitur per vocem כִּפֵּר vt diximus, significatur; & in sacrificijs per vocem חִטֵּא *chxiteh* quod peccauit significat; ac per translationem etiam expiauit aliquando vertitur.

Hoc autem lustrationis genus, quod aquarum ablutione fiebat, communissimum fuisse, vsitatissimumque etiam apud Gentes, auctor est Alexan. ab Alexan. lib. 5. gen.dier. cap. 27: B & nos plura diximus supra cap. 49. cum de ablutione manuũ ageremus: quamobrem etiam apud illos, pernecessaria censebatur ablutio his, qui cum Dijs acturi essent. Prisca enim illa ætas, oblata sacrificia ab impuris hominibus, Dijs minimè accepta vtique nouerat; vt etiam adnotauit Ioannes Spond. in lib. 1. Illiad. in illud Homeri:

. . . . ἀπολυμαίνεσθαι ἄνωγεν.

Hac de ratione varia lustrationũ genera veteres instituerunt, C ita vt singulis ferè Dijs, suas destinarent lustrationes; atque pro diuersitate sacrorum, diuersæ quoque ceremoniæ, ac ritus lustrandi haberent. Mittamus nunc varia lustrationum genera: quæ quamuis multiplicia fuerint, & igne etiam idololatræ lustrarentur: qua de re Iuuenal. Satyr. 2. vbi de Domitiano loquitur, ait:

Tot bellorum animæ, quoties hic talis ad illos
Vmbra venit; cuperent lustrari, si qua darentur
D *Sulphura cum tædis, ac si fortè humida laurus*
Illic. . . . . .

Nihil tamen nunc nobis cum igne, de lustrali aqua, & hoc lustrationis genere agendum est: quod fuit frequentissimum, & communissimum apud Israelitas. Communi enim regula Israelitarum, aqua naturalis ex vena erumpens, huic lustrationi aptissima erat: dicebatur enim aqua viua, & acrioris virtutis ad purgandum putabatur; propterea fluminum aquæ, ad

luftrationes aptiffimæ cenfebantur; propterea Ioannes Baptifta ad fuum baptifmum Iordanis fluenta elegit. Sed ad facra Mofayca redeamus; in quibus neceffe erat, vt facra oblaturi, ftatuto diuino duplici aqua abluerentur; nimirum aqua viua balnei, & poftmodum fingulari quoque quadam aqua, in qua cineres vaccæ ruffæ merfæ fuiffent. Prior aqua, ad communem munditiam luftrationis caufa neceffaria erat: hæc autem pofterior, fingularis cuiufdam cultus de caufa, fola afperfione hominem mundabat. non enim totius corporis ablutione mundabantur, qui hac aqua luftrabantur: propterea quoties facra facturi fuiffent Ifraelitæ aquis abluebantur.

A B

Luftrationibus omnibus, aqua marina aptiffima cenfebatur, vt teftatur Alexan. ab Alex. lib. 5. gen. dier. cap. 27. cuius rei eam reddit rationem, ex Euftachio Homeri expofitore, quod illa aqua propter vim igneam, magnopere purgationibus, atque luftrationibus & munditijs corporalibus accommodata fore cenferetur. Stat pro ifto luftrationum genere Cicer. in orat. pro Sexto Rofcio, dicens: *Mare quo omnia, quæ violata funt expiari putantur.* Huius luftrationis exemplum habemus apud Homer. lib. 1. Iliad. vbi cum Agamemnon dimiffa Bryfeida, magni Sacerdotis Apollinis filia, iratum Numen placare conaretur; cuius potentiam fui exercitus cæde, fuo cum mœrore experiebatur; iuffit purgari populum ad facram offerendam hecatombem; quod erat facrificium centum hoftiarum apud Græcos frequentiffimum. hac de re fic fcripfit Homerus.

C D

λαοὺ δ' ἀτρείδης ἀπολυμαίνεσθαι ἄνωγεν

οἱ δ' ἀπελυμαίνοντο, καὶ εἰς ἅλα λύματ' ἔβαλον

ἕρδον δ' ἀπόλλωνι τελήεσσας ἑκατόμβας.

Quorum Homeri carminum germanus fenfus, & vera interpretatio eft; milites, Agamenonis iuffu, antequam facrificarent luftratos fuiffe; & hoc marina, vt diximus, aqua: quod

hæc

A hæc præſtantiores vires habeat, aqua dulci, propter illius ſalſuginem. Salis autem facultatem eſſe καθαρτικὴν, docet Oribaſius in Medicis Collectaneis lib. 15. & de virtute ſimplic. medicamen. lib. 2. itaque in ſacrificijs, quæ aliquis ſui purgandi cauſa propter cædem, aut commiſſum ſcelus inſtituebat; mos erat in aquam ſalem inijcere, & ea aqua locum inquinatum leuiter irrorare. cum itaque crederent veteres, vim talem ſali ineſſe; hinc fortaſſe vſque nunc remanB ſit in Eccleſia, vt ſal inijciatur in aqua luſtrali; qua fideles templum ingredientes purificantur. Proximitate igitur maris, Græci in expeditione Troiana ſacra operaturi, aqua marina potius, quam alia vtebantur. qua etiam fortaſſe de ratione, vas illud, quod in Templo à Salomone, & in Tabernaculo à Moyſe, in luſtrationẽ Sacerdotum, collocatum legitur; mare æneum dicebatur. ſed quicquid ſit de hoc, noſtra intereſt probare, Homeri milites luſtratione præueniſſe ſacrificium;
C & aqua marina illos luſtratos fuiſſe; vt illa carmina aperiunt, quorum hæc eſt interpretatio:

Populos autem Atrides luſtrari iuſſit,
Illi autem luſtrabantur, & in mari ſordes iaciebant,
Sacrificabat autem Apollini perfectas hecatombas.

Quo in loco dum ſordes omnes in mari proiectæ ſcribuntur; ipſam quoque aram, in qua ſacrificium hoc celebratum fuit, in litore ædificatam fuiſſe ex ſacrificij loco, perſpicuum eſt:
D atque non alia aqua, quam marina, totum pariter luſtratum fuiſſe exercitum, ſacrificandi cauſa, ipſa ratio loci, temporis, atque proximitatis docet. quod etiam affirmandum videtur de illa Virgiliana luſtratione Æneid. 3. cum in perſona Æneæ, inquit Poeta:

Luſtramurque Ioui, votiſque incendimus aras.

In cuius carminis expoſitione, optimè dixit Seruius: *Luſtramur*, ideſt, purgamur, ſiue expiamur; *vt Ioui ſacrificemus.*

nam & hoc sacrum Æneæ in littore factum fuisse constat. A
quamobrem marina aqua lustratos fuisse Troianos milites pro more illius ætatis, liquido constat.

Cũque Idololatræ Numinibus fictis, sacra facturi, aqua abluerentur, vt puritatem ostentarent: multo rationabilius erat, vt Israelitæ diuinę legis doctrinam tenentes, hoc idem seruarent; puritatemque internam, atque externam sacrorum ministri, & Sacerdotes quærerent; qui Summo, veroque Deo sacra facturi erant; tunc præsertim cum primum sacris initiabantur. B
Hoc etiam idolorum sacros ministros seruasse constat; in Lucio illo quem in Asinum conuersum, & postea hominem restitutum, Apuleius scribit lib. 11. Metamor. docet enim Lucium suum fuisse initiandum Sacerdotem, magnæ Deæ Isidis. de qua ceremonia ait: *Iamque tẽpore, vt aiebat, Sacerdos id postulante, stipatum me religiosa cohorte, deducit ad proximas balneas, & prius sueto lauacro traditum, præfatus Domini veniam purissimè circum rotans abluit*. hæc ille. Rationabilius verò id fieri decebat; cum his, qui ad sacra Summi & veri Dei consecrandi fuerunt: quamobrem lotos fuisse Aaron, & filios illius in eorum consecrationem legimus cap. 8. Leuit. in hæc verba: *Statimque obtulit*, supple Moyses, *Aaron & filios eius; cumque lauisset eos, vestiuit, &c.* quod etiam in alijs, iam à nobis in principio capituli allegatis testibus habetur. C

In hac Sacerdotum ablutione, quærit Abulen. quæst. 2. in cap. 29. an in prima Sacerdotum initiatione manus tantum, & pedes Aaron, atque filiorum illius, aqua lustrati fuerint; an verò totum ipsorum corpus fuerit aqua mundatum: qua in difficultate, suam aperiens sententiam, tandem concludit, Aaron, & filios illius in hac prima eorumdem consecratione, toto corpore ablutos fuisse. Probat ex eo, quod maior solemnitas in illa lotione requireretur, per quam Aaron, & filij illius sacrorum ministri, & Sacerdotes instituebantur; quam in alia D

per

A per quam Sacerdotale ministerium exercebant. Sacro quoque textu id comprobare contendit: quia vbi de consecratione Sacerdotum cap. 29. Exodi, lauandum patrem cum filijs dicitur; de sola quidem manuum, ac pedum ablutione minus rectè dici videatur. ea propter affirmat doctissimus iste vir, totum corpus Aaron, & filiorum illius lota, in prima illorum consecratione fuisse; ne in illis aliqua vetustatis macula relicta videretur.

B Si autem Abulensi obijciatur aliquis locus, ex quo contrarium probari videatur: solius nimirum manus ac pedum ablutio, de qua sic legitur Exodi 30. *Et missa aqua lauabunt in ea Aaron, & filij eius manus suas, ac pedes, quando ingressuri sunt Tabernaculum Testimonij, & quando accessuri sunt ad altare, vt offerant in eo thymiama Domino, ne forte moriantur.* Cum locus iste satis apertè Abulensis sententiam prosterneret; satisfacere contendit, affirmans, textum allatum de communi ibi, quotidianaque lustratione loqui, quam Sacerdotes habere
C consueuerant, cum ministraturi ad altare accederent: non verò de ablutione quam sacrorum ministri habere cogebantur; cum primum ad Testimonij Tabernaculum adducti fuerunt, vt sacris initiarentur.

Verum quamuis sententia Abulensis, de totius corporis lotione admitteretur, tamen ratio, atque fundamentum, quo illius sententia initur, minimè nobis probatur. nam quam-
D uis certum sit toto fuisse corpore ablutos Aaron, & filios, cum sacris initiarentur; ablutionem tamen hanc totius corporis, intra Tabernaculum eos accepisse, negamus. negamus etiam ea aqua, quæ in labro asseruabatur eos lotos fuisse; vt Abulensis sententia indigitabat. Hoc enim vas ad ablutionem tantũmodo manuum, atque pedum sacerdotum, collocatum in atrio à Moyse scribitur; & de hac solũ ablutione est sermo, quoties de illa aqua sacer loquitur textus; vt probari potest ex

cap.

cap. 40. Exodi, vbi agitur de consecratione Tabernaculi, & omnium valorum, quæ ad Dei cultum pertinebant, deque illorum vsu, ac ministerio. nam de labro sic legimus, loco citato: *Labrum quoque statuit inter Tabernaculum testimonij, & altare, implens illud aqua, laueruntque Moyses, & Aaron, & filij eius manus suas, ac pedes cum ingrederetur tectum fœderis, & accederent ad altare, sicut præceperat Dominus Moysi.* Quo in loco obseruandum discrimen verborum erit, variamque loquendi phrasim, ab ea, quæ habetur cap. 29. eiusdem libri, cum dicitur: *Cumque laueris patrem, cum filijs suis aqua.* Hic enim solummodo meminit sacer textus, ablutionis Aaron, filiorumque eius, quæ præcedebat eorumdem sacrum vestitum, cum consecrandi essent. at hic cap. 40. etiam de ablutione Moysis cum Aaron, & filijs agitur; quoties Tabernaculum ingrediebantur, siue ad diuina responsa excipienda, siue ad munia sacra obeunda: tunc enim ex diuinis statutis manus, pedesque abluere cogebantur; quia discalceati sacrũ Dei sanctuarium, vtputo ingredi tenebantur. Vsus igitur aquæ, quæ in labro habebatur, ad ablutionem totius corporis minimè erat, sed tantũ ad manus, pedesq. abluendos: in quo decipitur Abulensis, nec aliter legitur aliquando in sacris textibus; quamobrem dicitur Exodi cap. 30. *Et missa aqua, lauabunt se in ea Aaron, & filij eius manus suas ac pedes, quando ingressuri sunt Tabernaculum testimonij, & quando accessuri sunt ad altare, vt offerant in eo thymiama Domino.* Aqua igitur ista, Sacerdotum manus, nequaquam abluebantur; quoties holocausti, aut sacrificij de causa atrium ingrederentur; aut ad altare maius accederent; vt in eo aliquid sacrificij causa concremarent: sed solum cum Sanctuarium ingressuri fuissent, siue ad illud expiandum in anniuersaria die expiationis, aut thymiama in altare offerendi causa. Quia enim Moyses per septem dies consecrationis Tabernaculi, cum omnibus vtensilibus

sacris,

A ſacris, ſacerdotali officio fungebatur; quod pariter feciſſe conſtat, ſeptem alijs conſecrationis Sacerdotum diebus, & toto vitæ illius tempore ad excipiendum diuina reſponſa ingreſſurus Tabernaculum fœderis erat; hac de cauſa dicitur Exo. 40. labri aqua lauiſſe manus, ac pedes Moyſem, Aaron, & filios eius.

Eſt etiam euidens ratio cōtra doctrinam Abulenſis; per quam clariſſimè conſtat, labri ænei aquam, neque ad legalem munditiam fuiſſe, neque legalem immunditiam, ea aqua tolli potuiſſe. aqua enim quæ in labro æneo aſſeruabatur, non erat niſi ad Sacerdotum ablutionem, nec aliquis præter ipſos ea vti poterant; at Sacerdotes adeò ſtudere munditiæ legali tenebantur; vt Summus Pontifex, ſiue Sacerdos Summus, nec etiam ad funus patris, matris, filij, aut filiæ, exire poſſet; aut iure funeris immundari. ſic enim dicitur Leuit. 21. nu. 10. *Pontifex, ideſt Sacerdos Maximus inter fratres ſuos, ſuper cuius caput fuſum eſt vnctionis oleum, & cuius manus in Sacerdotio consecratæ ſunt, veſtitusque eſt ſanctis veſtibus, caput ſuum non diſcooperiet, veſtimenta non ſcindet, & ad omne mortuum non ingredietur omnino, ſuper patre quoque ſuo, & matre, non contaminabitur, nec egredietur de Sanctis, ne polluat Sanctuarium Domini, quia oleum ſanctæ vnctionis Dei ſui ſuper eum eſt.* hæc ibi. Quo loco Summum Sacerdotem Iſraelitam perpetuo mundum manere debuiſſe conſtat; nullaque occaſione immundari ſibi licuiſſe: & tamen quamuis nulla teneretur legali immunditia; tam ipſe, quam filij illius, cum eſſent aliquid miniſterium habituri intra Tabernaculum, manus, ac pedes illa aqua lauare tenebantur. Ex quibus perſpicuum eſt, aquam illam non fuiſſe ad tollendas immunditias legales, atque propterea nequaquam lotos fuiſſe Aaron, atque filios illius luſtrãdi cauſa; cum primò acceſſerunt ad atrium, vt Sacerdotes à Moyſe conſecrarentur.

Admittimus igitur lotos Aaron, & filios illius luſtratos fuiſſe, in exor-

in exordio consecrationis, negamus tamen lotos ea aqua qua A
impletum labrum fuerat; quodque inter altare & Tabernaculum Moyses collocauerat; sed eos communi aqua fuisse lotos affirmamus. Duo enim quantum ad aquam lustralem, cum primis ab Israelitis curabantur. alterum ne alia aqua quam currenti & fluxibili, atque scaturienti, in mundandis legalibus immunditijs vterentur; quia hæc sola munda censebatur in lege, in qua dicitur Leuit. 11. nu. 36. *Fontes verò, & cisternæ, & omnis aquarum congregatio munda erit*. nam aqua B
scaturiens, dicitur aqua viua, cuius meminit Leuit. cap. 14. & 15. de mundando illo, qui renum distillationem passus fuisset: qui cum mundandus esset, totus lauandus in aquis viuentibus dicitur. & cap. 22. Leuit. lex generalis de immunditia traditur his verbis: *Qui tetigerit immundum super mortuo, & ex quo egreditur semen quasi coitus, & qui tangit reptile, & quodlibet immundum, cuius tactus est sordidus; immundus erit vsque ad vesperum, & non vescetur his, quæ sanctificata sunt, sed* C
cum lauerit carnem suam aqua, & occubuerit sol: tunc mundatus vescetur de sanctificatis, quia cibus illius est. Quamobrem si mundandi causa, lauandique in aliquo vase aquam hausissent, in eaque aqua se lauissent; illico illam euacuare tenebantur, aut verius curabant eam per canalia effluere, vt dum alia, aliæ aquæ in eadem piscina succedit; prior efflueret; sordesque vna cum illa difluerent, & alia mundior aqua piscinam ingrederetur: ne commaculata sordibus aqua, qui mundari vole- D
bat, iterum commacularetur. hac de causa in fluminibus, atque marinis vndis, libentius quam alibi lauabantur.

Denique in lustrationibus aduertebant, vt quãuis vnusquisque propria vestimenta lauaret; tamen quantum ad ablutionem corporis, à mundo illo lauari studerent, vt mundiores essent; dum ab alio mundo mundarentur. quamobrem vetus illud adagium, ex ceremonia ista ortum habuit, *A puro non nisi*

pura

A *pura defluit aqua*. de quo plura diximus in primo noſtro Myrothecio. Ea propter dum conſecrandi fuiſſent Sacerdotes; antequam ſanctis veſtibus induerentur à Moyſe, toto corpore lotos fuiſſe conſtat; vt dicitur Exodi cap. 29. *Et Aaron, ac filios eius ad oſtium Tabernaculi Teſtimonij, cumque laueris patrem cum filijs ſuis aqua, indues Aaron veſtimentis ſuis, &c.* & cap. 40. dicitur: *Applicabisque Aaron & filios eius ad fores Tabernaculi Teſtimonij, & lotos aqua indues ſanctis veſtibus.* &

B cap. 8. Leuit. in quo ritus conſecrationis Sacerdotalis deſcribuntur, ſic dicitur: *Statimque obtulit Aaron & filios eius*, ſupple Moyſes, *cumque lauiſſet eos, veſtiuit, &c.* itaque Moyſes ipſe lauit Aaronem, & filios in ipſorum conſecratione.

Illuſtratur nunc locus difficillimus cap. 19. Exodi, in quo volens Benedictus Deus exercituum, Imperatorque populi Iſraelitici alloqui populum, quemadmodũ Imperator milites: *Vade ad populum*, inquit, *& ſanctifica illos hodie, & cras, lauentq;*

C *veſtimenta ſua, & ſint parati in diem tertium.* & infra dicitur: *Deſcenditque Moyſes ad populum, & ſanctificauit eum.* Eſt autem ſanctificare verbum generale, quod de quacumque expiatione ad ſacra verificatur, ſiue ſanguine, ſiue aqua, ſiue oleo fieret. conſtat id ex ſacrarum litterarum locis; quos hic adferre abſurdum eſſet, loquimur enim ſapientioribus. Quamobrem Moyſem ſanctificaſſe populum eſt ſingulis de populo poſuiſſe manum, luſtrandi cauſa: non quod ipſe lauerit om-

D nes, quotquot in exercitu militabant, ſed maiores natu; in quorum luſtratione duos dies inſumpſit. ſatis enim fortaſſe putabatur, aqua Moyſem illos tetigiſſe; ita tamen, vt reliqua quæ ad luſtrationem requirebantur; ab illis qui cum ipſo iam mundi, montem conſcenderant, perſolueretur. itaque ibi ſanctificare, eſt aqua populum luſtrare: in quo ſenſu dicitur Numer. 31. nu. 23. *Quidquid autem ignem non poteſt ſuſtinere, aqua expiationis ſanctificabitur.*

Cum

Cum igitur aqua hæc, quæ in labro intra atrium asseruabatur, non esset expiationis aqua, vt probatum remanet: igitur nequaquam Moyses hac aqua Aaronem, & filios illius mundare, aut purgare potuit, sed aqua communi scaturienti, & hoc extra Tabernaculum. nam communi illa aqua omnibus hominibus munditiеs conciliabatur; quamobrem totum corpus mundandi causa ea abluebatur. Ablutionem, sacrarum vestium amictus consequebatur; de quibus nihil à nobis agendum erit, quia tantum sacra olea tractamus: neque in forma horum vestimentorum aliquid elucubrandum superest; vltra ea, quæ de sacris vestibus doctissimè Iosephus, Abulensis, Liranus, Arias Montanus, Torniellus, & alij doctissimi viri scripserunt. Augustissima fuisse hæc vestimenta, ratio ipsa diuini Numinis, Pontificalisque dignitatis suadet: vt Principis Deorum omnium, (vt Gentiliter loquamur), summique Numinis minister, non solum moribus, sed etiam vestibus fulgentissimus, conspicuusque omnibus appareret: vt illius solummodo conspectu, ad venerationem Summi, ac veri Dei hominum corda sollicitarentur. quemadmodum contigisse scimus Alexandro Macedoni, qui cum omnibus bellica sua virtute terror esset; solius tamen Summi Sacerdotis Hebręorum aspectu, adeò territus est; vt in solo procumbere illumque adorare, minime coram suis proceribus puduerit.

CAP.

A

CAP. LXXVI.

Sacerdotum dignitas, & ordo ostenditur.

Ad loca Exo. 19. *Sacerdotes quoque qui accedunt ad Dominũ sanctificentur.* Ibid. 29. *Tolles quoque arietem alterum, super cuius caput Aaron & filij eius ponẽt manus, quæ cũ immolaueris sumes de sanguine* B *eius, & pones super extremum auriculæ dexteræ.* Illustratur locus Genes. 25. *Da mihi de coctione hac rufa, quia opido lassus sum. quam ob causam vocatum est nomen eius Edom. Cui dixit Iacob: Vende mihi primogenita tua. ille respondit, En morior, quid mihi proderunt primogenita.* & ad alia.

C RELIGIONIS cultus, naturæ humanæ adeò insitus est, vt nullæ vmquam fuerint nationes, nullæ vnquam gentes; quæ sacrorum Præfecti, atque ministri non habuerint, apud quos etiam summæ nõ foret dignitatis sacrorũ Præfectura. Nam in lege naturæ Sacerdotes extitisse, sacrorum oraculorum loca plurima, in quibus de sacrificijs est sermo, sub Abele, Caino, Enos, Noe, Abraamo, Melchisedecho, Abimeleco, Isaac, Iacobo, & alijs ostendunt. nam & sæ- D culo Moysis, cum Deus alloqui vellet Israeliticum populum dicitur Exodi 19. *Sacerdotes quoque, qui accedunt ad Dominum sanctificentur, ne percutiat eos.* Nec enim de Sacerdotio Mosaico intelligi locus ille potest, cum nondum fuisset institutum; sed adhuc naturali lege homines ad sacra tenerentur. Tantæ etiam dignitatis Summũ Sacerdotium existimabatur; vt emisse Iacob ab Esau eam dignitatem, ferant communiter

Au-

Auctores in Gen. 25. quorum quidem communis consensus A maximopere ad rem nostram facit: hoc enim argumento probatur satis apertè, quod quocumque in sæculo, & quacumque in gente, Sacerdotalis dignitas principem locum obtinuit.

Quamobrem inter iura primogeniti, ex sacris litteris, vt sentiunt auctores, Sacerdotium recensetur. hinc illud Hieron. in loco ex Gen. allato: *Ex hoc loco,* inquit, *tradunt hebræi primogenitos functos officio Sacerdotum, & habuisse vestimentum sacerdotale, quo induti Deo victimas offerebant, antequam Aaron in sacerdotem eligeretur.* & doctissimus Abulens. in illo Genes. loco cap. 25. octo primogenituræ veluti priuilegia notauit. Primum, quod primogeniti essent Sacerdotes: alterum, quod primogeniti reliquos fratres præcedebant in mensa: tertium, quod cæteri fratres à primogenito benedicebantur: quarto, pretiosa veste in festiuitatibus, & actionibus solemnioribus primogenitos vti: quinto, primogenitos dominium quod- C dam in reliquos fratres habuisse: sexto, duplices partes hæreditatis adipisci: septimo, primogeniti in lege quinque siclis redimebantur, quasi speciali ratione ad Deum pertinentes: octauo à parentibus morientibus benedicebantur; sicque gubernationi domus, sacrorisque religionis præficiebantur.

Quibus omnibus constat, quantum dignitatis, ac maiestatis summum sacerdotium, etiam ante latam legem ab antiquis temporibus præ se ferret; vt non immerito ex agro Esau ve- D nienti, famæque, vel potius vitio gulæ laboranti, dicentique fratri suo Iacob: *Da mihi de coctione hac rufa quia opido lassus sum*, occurrerit Iacob, dicens: *Vende mihi primogenita tua*. ad cuius fauorē cū Esau iuramento primogenita firmasset; is Esau concessit, quicquid postulabat. de quibus sic in sacro textu: *Ille respondit. en morior quid mihi proderunt primogenita? ait Iacob: iura ergo mihi. iurauit ei Esau; & vendidit primogenita. &*

sic

A *sic accepto pane & lentis edulio, comedit & bibit, & abijt, paruipendens quod primogenita vendidisset.*

Vendidisse Esau primogenita Iacobo; in illumque sacerdotalia iura transtulisse vili esca, sacra testantur oracula. In hac declaranda esca, omnes simul Scriptores, & sacrorum oraculorũ expositores affirmant, pro lentis edulio illa vendidisse. His tamen ego assentiri numquam potui: arguméto primo sumpto à statu, & ætate vtrorumque, in qua primogenita vendidisse B Esau scribitur: à debilitate communis argumenti, quod habetur pro lente: à crimine etiã Esau: ac denique à colore cibi, quo primogenita Esau vendidisse traduntur. quæ omnia sacris à nobis oraculis stabiliẽtur. Nam si ab ætate vtrorumque fratrum argumentum sumere licet; videndum erit, cuiusnam ætatis Esau & Iacob essent; quando quod vnus vendidit, alter emit: in quibus si credimus Perrerio in præfat. ad cap. 27. Genes. iam Iacob, & Esau septuagesimum septimum attige- C rant annum, vel circiter, vt alijs placet. itaque dicendum minimè erit, rationis defectu, Esau iura primogenituræ vendisse, quod præponderare non posset, aut experientia cognoscere; quantum primogenitus reliquis fratribus, dignitate, dominio, hæreditate, ac reliquis priuilegijs fratribus præfereretur. quamobrem nulla ratione Esau, iam ferè octuagenarius excusandus erit; quod iura primogenituræ vendiderit. Sicut nec sacer textus illum excusauit; imò acriter dam- D nauit, quod primogenita contempsisset, dicens in fine cap. 25. *Et sic accepto pane, & lentis edulio, comedit, & bibit, & abijt; paruipendens, quod primogenita vendidisset.*

Nec excusandus videtur Esau necessitate cibi: fame nimirum illum impellente, ad venditionem primogenituræ; quia dixit: *Da mihi de coctione hac rufa, quia opido lassus sum.* & quia requisitus à Iacob, vt primogenita illi venderet, dixit: *En morior, quid mihi proderunt primogenita?* Hæc enim omnia vitiosè,

 & gula

& gula illectus, ab eo dicta accipi debent. Fieri ne potuit, A vt in domo ditissimi viri Isaac, cui Abraham tradiderat omnia sua bona, vt dicitur cap. 25. cui Dominus benedixerat, hoc est bona multiplicauerat, vt ibidem dicitur (hic enim est sensus illorum verborum) non esset panis ad expellendam famem, sustinendamque naturam, ne fame corrueret? in domo ne viri perillustris, quem Reges, & Principes omnes plurimũ tunc venerabantur; cui erant pecora multa, greges, & armenta, vt dicitur cap. 26. Genes. deesset caseus, poma non essent, B fructices deficerent, & alia plurima, quibus filius primogenitus, iam octuagenarius famem depelleret, vt dixerit, *En morior?* absit ista cogitare viro prudenti.

Potius igitur dicendum est, ferocitate naturæ, consueuisse Esau, Iacobum insultare, pietatemq; illius contemnere: & pro nihilo duxisse, non quidẽ primogenita vendidisse, sed tali viro humilissimo vendidisse: à quo non solum pro libito speraret, quæcumque iura insolentissimè surripere, præsertim cum C nondum iura primogenituræ, benedictione paterna, in Iacob translata fuissent; sed simul etiam Esau paruipendisse iura sacerdotalia; quod tantum temporalia sibi cordi essent: & dominium in reliquos fratres, quem sibi deberi sciebat; nec inter iura primogenituræ vendita computabatur: benedictioneque paterna certo adipisci posse arbitrabatur. Quæ si ex Scripturis subodorari licent, confirmabuntur argumento satis claro. nam si necessitate famis compulsus, Esau primo- D geniti iura vendidisset, culpandus minimè fuisset: nequaquam peccasset; nec ei vitio daretur, quod vitam à morte, edulio etiam lentis redimisset: & tamen contra Esau ob hanc vnam culpam Doctores omnes, Sancti omnes, iura omnia, omnia tandem sacra oracula clamant. nam Apostolus ad Hebræos cap. 12. profanum Esau appellat, quod vendidisset primogenita.

Suma-

A Sumatur iam argumentum à colore, aduersus communem sensum expositorum, qui pro lente Esau primogenita vendidisse tradunt. nam iste cibus, quod sibi Iacob parauerat, & pro quo Esau vendidit primogenita, rubrum fuisse, ruboreque adeò purpurasse in sacris litteris dignoscitur; vt dixerit Esau Iacobo, *Da mihi de hac coctione rufa*. Cuius etiam coctionis color efficacius adhuc hebraicè monstratur, cum dicitur: הַלְעִיתֵנִי נָא מִן הָאָרֹם הָאָרֹם הַזֵּת idest, *Da mihi de rubeo rubeo isto*.

B in qua duplicatione vocis, est obseruanda regula Grammaticorum linguæ sanctæ: qui docent superlatiuum gradum, duplicatione vocis in sacris oraculis explicari. quamobrem apparet pulmentum illud Iacobi, ruborem in gradu superlatiuo habuisse; & sacra hoc indigitant oracula; nam à colore illius cibi, Esau ex tunc, *Edom*, hoc est rubeus appellatus dicitur. *Quam ob causam*, inquit sacer textus, *vocatum est nomen eius Edom*. Quod quidem nomen tam efficaciter illi adhæsit;

C vt omnes posteri illius Edomei appellati fuerint. Cuiuscũque autem generis sumatur lens, nullibi apud plantarum, aut rerum naturalium Scriptores, neque in sacris, neque apud Græcos, aut Latinos lens purpurasse reperitur; rubore adeò inflammato, vt purpurea verè appellari possit. quin à rubore tantum abest; vt cineritij potius lens sit coloris, quam purpurei; ac propterea ipsius color sacris oraculis in hoc cap. 25. Genes. minimè conuenire videatur.

D Communis opinionis, atque sententiæ pro lente argumentum dissoluatur. quia enim dicitur ibidem num. 34. *Et sic accepto pane, & lentis edulio comedit, & bibit, & abijt*; communiter Interpretes habent; pro edulio lentis, Esau primogenita vendidisse. quia nimirum illius cibi cum primis specialis mentio habeatur: quod quidem argumentum valeret plurimum, si alicubi sacra oracula, lentem petijsse Esau indicassent. Verum cum id non indicauerint; quod edulium lentis infra

inter illa recenseatur; quæ venditis iam primogenitis, à Iacob Esau accepit, non satis est validum argumentum. nam dicitur de pane, ***Et sic accepto pane:*** non tamen hinc argumentum sumere licet; quod pro pane vendiderit primogenita. dicitur etiam *& bibit*; & tamen minimè licet argumentari, quod pro potu vendiderit primogenita. quamobrem cum illa non valeant, & affirmare nequaquam possimus, Esau pro pane, aut potu primogenita vendidisse. ergo neque lentis edulium, quia ibi eius est specialis mentio, erit in argumentum; vt pro lente vendidisse Esau primogenita credatur.

Quid verè affirmari possit; mihi in re adeò obscura, incertum est: quæ veniant in coniectura aperiam. Vt enim vitio gulæ reprehendatur Esau; cibo delicatissimo opus est. Nam quamuis veteres, ab Eliano lib. 3. de varia historia victus parcimonia comedentur; dum *Arcades*, inquit, *glandibus vesci consueuerant, Argiui pomis, quæ appia dicuntur, Athenienses ficubus, Corinthij siluestribus piris, Indi arundinibus, Carmani palmis, milio Moetæ, & Sauromate terebinto, & nasturtio Persæ*. Reprehendendum fuisse Esau, & parcimonia cõmendandum Iacob, sanctitas illius ostendit: quin tamen aliquando delicatioribus vterentur; sanctitati non contradicit. quamobrem Esau hac venditione, iam probauimus, culpandum atque peccasse illum certissimum est, vt ostendimus. homo verò ferox, licet ætate iam octogenarius, cibi delitia captus est, & vitio gulæ adeò illectus, vt iura primogenituræ vendiderit, contractumque venditionis iuramento firmauerit: ea propter affirmare oportet, delicatissima aliqua esca eum captum fuisse, imò adeò peregrina, exquisitaque, vt illis temporibus in regione feracissima Chanaan, cibus iste, eximio in pretio haberetur, vt nihil vltra desiderandum remaneret. Excusandus autem omnino videretur Esau, si fame compulsus, etiam illa esca, iura primogenituræ contempsisset. lentes

A tes verò neque ibi, neque alibi aliquando inter delicatiora edulia repositas fuisse scimus.

Sed quid sentiendum sit, de qualitate cibi, quem sibi parasse Iacob cognoscimus, incertum est. Verum si consideranda sit dictio הַלְעִיטֵנִי *halnghiteni* hebraica, quam noster vulgatus interpretatus est, *Da mihi de coctione*, & aliter alij; omnes tamen actionem comedendi, aut deglutiendi sequuntur in interpretatione illius verbi; quod constat in coniugatione effari,

B quam dicunt Grammatici *hiphinghil*, atque propterea formari à radice לָעַט *langhat:* quam quidem vocem orientalium sono pronunciata, potius *loohath*, quam aliter sonabit. Hi enim hebraicè sonant ָ *camets*, quasi duplicem *o*, sicut veteres græci ω pronunciabant: litteram verò ע *nghain* orientales Hebræi, nullo edito sono, solius spiritus lenis impulsu, veluti H illam pronunciant: itaque iuxta illorum pronunciationem, radix illa sic pronuncianda erit *loohat*. Latinis autem vel Itali-

C cis litteris sonus illius dictionis exprimi non potest. Cumque הַלְעִיטֵנִי *halghiteni*, in coniugatione sit; quæ actionem per aliũ factam significat; & fortasse radicali voce, lotum antiquorum exprimere sacra oracula voluerunt; significatio illius vocis in coniugatione *hiphghil* erit, *fac me lotire:* hoc est, *Da mihi comedere de loto*. quamobrem suspicor lotum, ad esum paratum sibi à Iacobo, expetiuisse Esau, & isto cibo illectus primogenita vendidisse.

D Fuisse autem lotum, antiquis temporibus summo in pretio habitum, nemo est qui nesciat. nam & Virgil. 2. Georg. vbi de insitione est sermo loti meminit, dicens:

> *Prætereat genus haud vnum, nec fortibus vlmis,*
> *Nec salici, lotoque, nec Ideis Cyparissis.*

sic etiam ouibus lotum augere lactem tradidit in 3. Georg. dicens:

> *At cui lactis amor; cythisum, lotosque frequentes*

Ipſe manu, ſalſasque ferat præſepibus herbas. A

Tãtaque voluptate in loto, capi homines veteres crediderunt; vt ab eius excellentia, prouerbium *lotum guſtauit*, natum voluerint; pro his qui guſtata voluptate, ad ſaniora ſtudia minime redibant: aut pro his, qui cum extra patriam peregrinantur; de redditu nequaquã cogitant. Loti Indici meminit Nonnus lib. 23. Dionyſiac. n. 262. dicens: λώτου καιομένοιο, μαραινομένου τε κυπείρου. eſt enim hic ſermo de bello Bacchi cum Indis, in quo Bacchum igne exicaſſe flumen Hydaſpen ſcribitur. inter ligna verò, quæ aduſtione illa conſumpta ſunt, meminit loti, & cyperi, dicens: B

Loto ardente, combuſtoque Cypero.

Huius enim præſtantia, fabuloſis Græcis, poetizandi materiã præſtitit. Credebant enim, ſpeciali quadam in inſula lotum gigni, tantaque voluptate in eius guſtu affici homines; vt qui ſemel ibi appulliſſent; & lotum guſtaſſent, patriæ, parentum, domeſticorumque taliter obliuiſci, vt de reditu nequaquam cogitarent. Homer. lib. 9. Odyſſ. abundè hæc teſtatur, dicens: C

Οὐδ' ἄρα λωτοφάγοι μήδοντ' ἑτάροισιν ὄλεθρον,
Η μετέροις ἀλλὰ σφίδοσαν λωτοῖο πάσασθαι
Τῶν δ' ὅστις λωτοῖο φάγοι μελιηδέα καρπὸν,
Οὐκ ἔτ' ἀπαγγεῖλαι πάλιν ἤθελεν, οὐ δὲ νέεσθαι.
Αλλ' αὐτοῦ βούλοντο μετ' ἀνδράσι λωτοφάγοισι
Λωτ' ἐρεπτόμενοι μενέμεν, νόστου τε λαθέσθαι
Τοὺς μὲν ἐγὼν ἐπὶ νῆας ἄγον κλαίοντας ἀνάγκῃ, D
Νηυσὶ δ' ἐνὶ γλαφυρῇσιν ὑπὸ ζυγὰ δῆσα ἐρύσας.
Αὐτὰρ τοὺς ἄλλους κελόμην ἐρίηρας ἑταίρους
Σπερχομένους νηῶν ἐπιβαινέμεν ὠκειάων.
Μὴ πώ τις λωτοῖο φαγὼν, νόστοιο λάθηται.

Quo in loco, Vlyſſes Alcinoò, ſua incipit narrare pericula, atque peregrinationes: in his ad lotophagos appulliſſe dicit; nimirum ad viros, qui ea in inſula, loto victitabant. qui quam-

uis

A uis libentiſſimè admiſiſſent viros, quos ipſe ad eos miſerat; eius tamen cibi delicijs illi capti, ad naues reddire recuſabant: quamobrem vi adigere illos, Vlyſſes coactus eſt, & reliquorũ ſolicitare redditus, ne ipſi quoque loti voluptate capti, patriæ reddituſque obliuiſcerentur. proptereaque quam primum ſoluere ab ea inſula ſe compulſum affirmat. ſic enim ait:

Neque ſane lotophagi parabant ſocijs mali quippiam
Noſtris, ſed ipſis præbuerunt lotum guſtare.
B *Horum quicumque, loti commediſſent dulciſſimum fructum,*
Non iam renunciare rurſum voluit, neque reddire:
Sed illìc volebat, cum viris lotaphagis
Lotum edendo manere, redditusque obliuiſci.
Hos quidem ego ad naues ducens, flentes, neceſſitate
Nauibus in cauis, ſub tranſtra ligaui attractos,
Cæterum alios iuſſi iocundos ſocios,
Feſtinantes naues conſcendere celeres,
C *Ne fortaſſe quis lotum comedens, redditus obliuiſceretur.*

Quamobrem quo in pretio, temporibus illis lotum eſſet, ſatis apparet. & licet plura dici, afferrique poſſent; iſta tamen ſufficiant: vt coniectura noſtra, & argumentum ſumptum à præſtantia cibi, validitatem habeat.

Color loti, hunc cibum Iacob paraſſe ſuadet. nam quamuis loti plures ſint; Aphricanũ tamen primum tenere locum ſentiunt omnes. de illo ſic in hiſtoria plantarum. *Genera eius plura,* D *fructibus diſtincta. Fructui magnitudo fabæ, qui velut vuarum botri matureſcit, colores mutans.* & infra, *magnitudo huic fabæ; color croci.* ſed de alia loto, quam Plinij ſcriptores appellant; fabamque græcam eſſe volunt; tandem ſic de ea dicitur in eadem hiſtoria plantarum: *Flore in medio purpuraſcente, quatuor foliolis diſtincto, herbaceis ramis ſic incumbente, vt petiolo carere videatur; fructu ceraſorum figura, antequam maturauerit candido, cum maturiuit rufo, prominente è medio, tenui quodam velut*

aculeo, ramis, & ſurculis ſine pediculo adherente, guſtu dulci, palato non inſuaui. hæc ibi & infra: *cortice diluto, rubore iocundo blandiſſime oculos excipere, & quod verisimile eſt, pelles tingi poſſe radice, & lanas, vt mirum ſit Mathiolum ſua loti, cortici triſtiſsimo tribuiſſe, quod Plinius de huius cortice litteris prodiderat; cuius tictura, colorem rufum fieri ipſemet alibi ſcripſit. rufant & capillum defluenteſque cohibent*. Itaque iam non eſt mirum dixiſſe Eſau Iacobo הַלְעִיטֵנִי נָא מִן הָאָדֹם הָאָדֹם הַזֶּה hoc eſt, *fac me lotire quæſo de rufo, rufo iſto:* ipſumque Eſau cum tota ſua poſterita- te Edomeos dictos fuiſſe, hoc eſt, *rubeos*. Quapropter à colore, à qualitate, à ſuauitate fructus non immerito ſuſpicamur, lotum peregrinum fructum illis in regionibus, paraſſe ſibi Iacob, prandendi cauſa, vna cum alijs cibis plurimis, & potum: illius tamen cibi voluptate, ac vitio gulæ irretitus Eſau, primogeniti iura Iacobo vendidit; venditionemq. iuramento firmauit. quæ tamen vt accepit Iacob, non ſolum lotum, quem Eſau petierat; ſed totum prandium fratri reliquit; vt pro libito conuiuaret.

Nec quemquam turbet in ſacris oraculis dici: *Et ſic accepto pane & lentis edulio, comedit, & bibit, & abijt; paruipendens quòd primogenita vendidiſſet:* vt pro lente ſtare hunc locũ quis putet. Nam vt vis ſacrorum oraculorum hic percipiatur; meminiſſe neceſſe eſt; panis vocabulo, quoſcumque cibos, integrumq. conuiuium ſignificari: ſicut etiam hebraica dictione לֶחֶם *lechxem*. omnibus ſacræ Scripturæ ſtudioſis manifeſta dicimus; quamobrem probatione opus non eſt. Quando igitur in textu Geneſ. cap. 25. dicitur: *Et ſic accepto pane*; refertur ad cibum quod petierat Eſau à Iacobo; & ille panis nomine ſignificatur; ſenſuſque eſt: *& ſic accepto loto*. Quod quidem loti ferculum dictum fuiſſe lecythodem, & valde expetitum, tradit ex auctoritate Theophraſti Rodigin. lib. 27. cap. 17. antiq. lect. quia verò cum loto, lentem quoque ſibi parauerat Iacob ſudditur:

Et

A *Et lentis edulio, comedit, & bibit, & abijt; paruipendens quòd primogenita vendidisset*. Itaque nequaquam pro lente, sed pro loto, iura primogenituræ Esau vendidisse coniectamur. viderint alij nostræ coniecturæ fundamenta, detrahant, vel addant: nos quidem verioribus studijs, doctioribusque locubrationibus, nostra studia libenter subijci profitemur.

Ex quibus sanè liquet, quantum exstimarentur, tunc sacerdotalia iura. & quamuis Iacobus Boulduc lib. 4. de Ecclesia ante B legem cap. 8. à benedictione paterna iura hæc, sacerdotalia pependisse doceat; vt ante illam minimè valorem habere iudicet: id non admittendum putaui. Distinguendum igitur arbitror; vt benedictione paterna, hæreditarium ius primogenito concederetur, distinctum quidem à Sacerdotio. Cum enim Esau temporalibus potius, quam religionis bonis adictus esset; propterea spreuit, iura Sacerdotalia fratri Iacobo vendidisse; nequaquam verò hæc spreuisset, si illo edulio iu- C ra temporalia vendidisset; quæ profectò paterna benedictione sibi reseruata arbitrabatur: propterea quando cognouit Iacobum à patre benedictum dixit cap. 27. num. 36. *Iustè vocatum est nomen eius Iacob, supplantauit enim me en altera vice, primogenita mea ante tulit; & nunc secundo surripuit benedictionem meam*. Itaque distinguebantur iura primogenituræ, à iuribus benedictionis.

Primogenituræ erãt annexa iura Sacerdotalia, quousque inter D fratres versaretur primogenitus; nec familiam propriam, domumq. sibi instituisset: vt vt verò ab alijs secessisset, tamquam paterfamilias in domo propria, Sacerdotalia iura exercebat. Dominium in fratribus, & iura hęreditaria, benedictione concedebantur: quamobrem cum Esau patrem rogaret, vt sibi benediceret, ait Isaac num. 37. *Dominum tuum illum constitui, & omnes fratres eius seruituti illius subiugaui*. Nihil autem de Sacerdotalibus iuribus egit; quia hæc iam Iacob ab Esau emisse sciebat.

sciebat. quod autem benedictione paterna, hæreditaria, & dominij iura, vim obtinerent; probat tum hoc, tum illam commutationem manus, quā legimus fecisse Isaac cap. 30. Genes. ea enim minor frater, perlatus est maiori, vt constat. Itaque de solo iure Sacerdotali, locus allatus est intelligendus, vt perspicuum sit, quantæ essent dignitatis illa iura. Quamuis in primogenito residerent tamquam in maiori Sacerdote; reliquos tamen fratres minorum Sacerdotum locum obtinuisse suspicamur. Sacerdotum collegia veteres habuisse constat; quia non vnicum tantum, aut alter sacrorum minister aliquando Gentes admiserunt, sed plures in cultum sacrorum habere voluerunt Sacerdotes; vt non solum dignitate, atque ministerio Numina venerarentur, sed etiam ministrorum pluralitate; neà recto cultu tantillum discederent.

Diabolus autem Diuini cultus, ac Religionis insolentissimus æmulator, ex sacris ritibus atque ceremonijs, nullā aliquando prætermisit, quam imitari à suis ministris non curauerit; quāobrem collegio quoque sacrificulorum sibi comparato per orbem sparsit, qui hostias, ac victimas indies sibi offerrent; eiusque honoris, ac adorationis causa idolothita commanducarent. Veræ quoque religionis instituta sectatus, inter sacrificulos suos, Monarchicum statum maiorum, atque minorum Sacerdotum, superiorum, & inferiorum, vt in diuinis statutis cognouit, constituit. Nam licet tempore Sullæ Dictatoris, Patritiorum dignitas, in Sacerdotio sublimata quammaximè fuerit; tamen etiam ante hæc tempora Sacerdotum collegium erat, atque in eo maiorum, minorumque Sacerdotum distinctio. Sulla tamen plebeiorum, ac plebis depressa auctoritate, ex quindecim Pontificibus, octo Patritios fieri voluit, & hi maiores dici sanciuit; septem verò plebeios, qui minores appellarentur, Festo auctore in verbo minorem Pontificem. In vnoquoque Sacerdotum collegio fuisse superio-

res

A res & inferiores, teste Apul. lib. 11. Metamorphos. videtur apertum, cum agit de consecratione sui Lucij; maiorum, minorumque meminit, quos antistites sacrorum nominat. omnium verò Præfectum ex Antonomasia Sacerdotem dicit: aliquando etiam Primarium Sacerdotem vocat, dicens: *Nec minus indies mihi magis, magisque accipiendorum sacrorum cupido gliscebat; summisque precibus Primarium Sacerdotem sæpissimè conueneram: petens vt me noctis sacræ tandem arcanis initiaretur*. & eundem quem Sacerdotem, sacrorum Antistitem, primariumq; Sacerdotem appellarat; multoties quoque Pontificem nominat. Nam apud veteres Latinos, Sacerdotis, & Pontificis nomen non discrepabat; sed ille idem, qui aliquando Sacerdos, ille idem Pontifex appellabatur. Locus Apulei, veteres lapides, Nummi, & omnia ferè antiquorum monumenta, hunc ordinem, & monarchicam Sacerdotum dispositionem testantur: qui volet videat de hac re Iacobum C Gutherum in lib. de iure Pontif.

Dicebantur verò sacrorum Præfecti Pontifices, siue à Pontis Sublicij cura, atque factura, vt M. Varroni placuit lib. 4. de ling. Lat. siue verius à posse, & facere, vt videtur velle Gutherus, vbi supra lib. 1. cap. 4. ex auctoritate Sceuolæ Pontificis Maximi. dicebantur autem Pontifices & Sacerdotes apud Græcos ἱερεῖς. Sic etiam apud Hebræos, commune nomen erat כֹּהֵן *cohen*, tam maiorum, quam minorum Sacerdotum. Sed & D Philost. lib. 4. de vita Apol. meminit sacrorum Epidauriorũ, apud quos sacrorum antistitem, Ierophantam appellari tradit. Iärcham verò apud eosdem, Summum sacrorum Principem dici testatur, quasi ἱερεὺς ἀρχῆς, idest, *Sacerdos princeps*. Nunc verò Pontifices apud Latinos distinguuntur à Sacerdotibus; vt Pōtifex dicatur Sacerdotum Princeps. Antiquitus tamen cum hæc nomina non distinguerentur, additione alicuius epitheti, quo Principatus iste declararetur; dignitates quoque distingue-

guebantur vna cum perſonis, vocibus illis ſignificatis. A
Nam apud Romanos omnium errorum magiſtros; vt (cum ſanctiſſimo Leone loquamur) quamuis collegium Pontificum dignitatis, & honoris plurimum eſſet, vt Numa quoque, apud Romanos ſacrorum inſtitutor, ſe quoque primum rectorem, ac Pontificem conſtitui voluerit; vt auctor eſt Alexan. ab Alex. lib. 2. gen. dier. cap. 8. eoque in collegio plures Pōtifices eſſent, ſacrorum ex munere indictores, ac moderatores: tamen inter illos, qui Pontifex Maximus dicebatur, genere, ac dignitate B præcipuus erat, & aliorum Pontificum longè princeps. itaque addendo dictionem Maximus declarabatur, quis eſſet ſacrorum Priuceps. Pari ratione apud Hebræos dictione גָדוֹל *gadol* deſignabatur Sacerdotū princeps, qui dicebatur כֹּהֵן גָדוֹל *cohen gadol*, hoc eſt, *Sacerdos magnus*.

Dignitas Summi Pontificis, ac Sacerdotis ſummopere fulgebat in Moſaica lege; imò ab illa vna lege Plato, Pythagoras, Iamblicus, Numa, & quotquot fuerunt legum, Numi- C numque cultores, ſacros ritus didicerunt: in ſacris autem Moſaicis à Deo inſtitutis, in miniſterium diuini Tabernaculi, duplex Sacerdotum ordo erat, maiorum videlicet ac minorum. horum minorum Sacerdotum numerus à prima ſua inſtitutione indeterminatus fuit: quotquot enim de proſapia Aaron per virilem ſexum deſcendiſſent; Sacerdotes conſecrabantur; niſi ratione alicuius corporalis defectus, ex lege hoc munere, miniſterio, & dignitate priuarentur; iuxta ea quæ in D lib. Leuit. à Deo decernuntur. Cum tamen in eodem collegio, in familia Aaronis ex lege firmato, vnus tantum præſideret, cæterisq. maior eſſet; qui & Sūmus Sacerdos, ſiue Pontifex dicebatur: reliqui Maximo ſubijciebantur, & ad nutum illius ſacra faciebant, atque indicebant. quæ ſumma Sacerdotis dignitas à patre in primogenitū hęredē ex diuinis ſtatutis tranſmittebatur, iuxta ea quæ tempore legis naturæ fieri conſueuerant.

CAP.

A

CAP. LXXVII.

Sacerdotum expiatio explicatur.

Ad loca Exodi 19. *Sacerdotes quoque qui accedunt ad Dominum ſanctificentur*. Ibid. 29. *Tolles quoque arietem alterum, ſuper cuius caput Aaron & filios eius ponent manus, quos cum immolaueris, ſumes de ſanguine eius, ac pones ſuper extremum auriculæ dexteræ, ac filiorum eius, & ſuper pollices manus eorum, ac pedis dexteri, fundesque ſanguinem ſuper altare per circuitum*. & ad alia.

B

QVIBVS ritibus, atque ceremonijs in lege naturæ primogeniti Sacerdotes conſecrarentur, omnino in ſacris oraculis ignotum eſt; nec alicubi eorum conſecrationis ritus leguntur, aut ſubodorantur. Moſaica igitur tractabimus, quorum conſecrationis ritus expreſſi habentur. Luſtrationem enim, ſacrumque ſacerdotale amictum, de quibus iam diximus, ſequebatur expiatio per ſanguinem in Leuitico Sacerdotio, quæ ſacra expiatio nota eſt. ſic enim legitur Exodi 29. *Tolles quoque arietem alterum, ſuper cuius caput Aaron, & filij eius ponent manus, quem cum immolaueris, ſumes de ſanguine eius, & pones ſuper extremum auriculæ dexteræ Aaron & filiorum eius, & ſuper pollices manus eorum, ac pedis dexteri, fundensque ſanguinem ſuper altare per circuitum*. Itaque ſanguine Sacerdotes tam maiores, quam minores expiabantur; & ſanguine quidem hoſtiæ pro peccato mactatæ, vt ipſi quoque à peccatis expurgati Dei fierent Sacerdotes.

C

D

Hinc

Hinc fortaſſe veteres idololatræ ſuum Taurobolium, necnon Criobolium ſumpſerunt: tãtam enim in ſanguine expiationis vim, etiam idololatræ agnouerunt; vt quodammodo perpetuo, vel ad viginti annos mundus cenſeretur, qui Taurobolium, aut Criobolium feciſſet. Hac enim purgatione expiatus Summus Sacerdos in annum viceſimum, purus, mundusque permanere exiſtimabatur: poſt quod temporis ſpatium ſacra Taurobolij prophani illi Sacerdotes repetebant, vt ad vigeſimum adhuc annum, purgatio protraheretur. vnde Romana inſcriptio: ITERATO. VIGINTI. ANNIS EX. PERCEPTIS. TAVROBOLIIS. ARAM CONSTITVIT. quamobrem & vetus Poeta ait:

Viuere quod ſperas viginti mundus in annis.

Tanti quidẽ meriti hoc genus expiationis, atque purgationis ab Ethnicis putabatur, vt per eã ſe renaſci idololatræ crederẽt; nullaque alia indigere expiatione, aut conſecratione, qui illorum animalium ſanguine expiatus, ſeu potius fœdatus fuiſſet. hinc illa inſcriptio: TAVROBOLIBVSQVE. IN AETERNVM. RENATVS. Vt autem in explicationem huius expiandi ritus à vocibus exordiamur; Taurobolium erat ſacrificij genus, quod fiebat tauri percuſſione. Dicebaturque Taurobolium à Græcis vocabuli ταυρὸς, quod eſt *taurus*, & verbum βωλέω, quod eſt *percutio*. ſicut etiam Criobolium arietum immolatione fiebat. nam κριὸς Græca voce eſt *aries*. itaque arietis percuſſione Criobolium fiebat in Attini honore; Taurobolium verò in ſacris matris Deorum habebatur; vt communiter litterati affirmant. Licet non ſolum in cultu illorum Numinum, ſed etiam in quorumcumque Deorum expiatione Tauroboliari licuiſſe putemus. Nec tamen omnibus quibuſcumque Taurobolium recipere concedebatur; ſed tantum Sacerdotibus: nec his omnibus, ſed maximis ſolummodo, Præfectisque tantum, Taurobolium

reci-

A recipere dabatur: vt ex verbis Pontificis, Hierophantæ, Patri ſacrorum manifeſtum eſt. Stat pro nobis Prudentius in Periſtephanon, vbi de Romano Martyre agit, & Taurobolij ritus præclarè deſcribit, num. 3203. dicens:

Summus Sacerdos nempe ſub terram ſcrobe
Acta in profundum conſecrandus, mergitur.

Itaque Summum Sacerdotem hunc vocat, qui Taurobolio conſecrabatur. quem etiam Pontificem appellat; diſtinguens B eumdem à minoribus Sacerdotibus, quorum curæ erat, mactatum bouem, à ſuperiori rimato ponte remouere, quos Flamines dixit Prudentius infra num. 3233. dicens:

Poſtquam cadauer ſanguine egeſto rigens
Compage, ab illa Flamines retraxerint,
Procedit inde Pontifex viſu horridus.

Sunt inſcriptiones veteres, quæ id probent Romæ habetur:

VETTIO. AGORIO. PRAETEXTATO. V. C
C PONTIFICI. VESTAE
PONTIFICI. SOLIS
QVINDECIM. VIRO
AVGVRI
TAVROBOLIATO
CVRIALI
NEOCORO
HIEROPHANTAE
D PATRI. SACRORVM

In qua inſcriptione VETTIVS iſte AGORIVS, qui Tauroboliatus dicitur; Sacerdos Veſtæ, Sacerdos Solis fuit, de collegio quindecim virorum, erat in collegio Augurum; & vt in lapide indigitatur; non magis vni Numini, quam alteri Tauroboliatus ſcribitur. in cultu verò Numinum, quibus initiabatur, non minoris Sacerdotis locum tenebat, ſed ſupremi. quæ dignitas cum non videatur ſatis expreſſa

Ponti-

Pontificis vocabulo, additur in eo lapide dictio *Hierophantæ*, A & denique *Pater facrorum* appellatur.

Eft & alia Infcriptio fimilis, in qua Taurobolium, & Criobolium habentur; tam in honore Matris Deorum, quam etiam Attidis percepta. & eft huius formæ:

M. D. M. I
ET. ATTIDIS. SANCTO
MENOTYRANNO
Q. CLODIVS. FLAVIANVS B
V. CL. PONT. MAIOR
XV. VIR. S. F. SEPTEM
VIR. EPVLONVM
TAVROBOLIO. CRIOBO
LIOQVE. PERCEPTO

Fateor hoc expiationis genus, non omnibus veterum monumentorum Scriptoribus fuiffe peruium; ceteris melius id cognouit Salmafius, qui plura etiam nobis fubminiftra- C uit. fed quamuis vir doctiffimus Taurobolium tantum matri Deorum, Criobolium Attini folummodo facrum fuiffe dicat; quod quidem ex primæua fui inftitutione fortaffe non negarem: verum Infcriptiones omnes, quæ huius generis facrorum meminere; videntur aperuiffe, quod hi qui Taurobolium, Crioboliumque perceperunt; non vni tantum Numini, fed pluribus facri erant, vt dicebamus. nam non folum VETTIVS. AGORIVS. PRAETEXTATVS, de quo pri- D ma Infcriptio loquebatur, Veftæ, Solis, & Quindecim virorum Sacerdos traditur; fed etiam vetus Infcriptio Romana, in laudem Fabiæ Agoniæ Paulinæ, quæ Taurobolium receperat Sacerdotem pluribus Dijs, Deabusque facram fuiffe apertè teftatur. Infcriptio hæc eft.

FABIAE.

A FABIAE. AGONIAE. PAVLINAE. &c. SACRATAE APVD. ELAEVSINAM. DEO. IACCHO. CERERI ET. CORAE. SACRATAE. APVD. AEGINAM DEABVS. TAVROBOLIATAE. ISIACAE HIEROPHANTRIAE. DEAE. HECATAE, &c. Cuius fortaſſe Fabiæ Agoniæ Paulinæ, Coloſſea imago, in hortis Pontificijs ad Quirinalem conſpicitur; ex quibus hanc, prout ibi habetur, hic delineandam curauimus.

B

C

Cuius Coloſſeæ imaginis caput tectum, amictus Gabinus, necnon etiam mytra, quæ capillos contegit, ſacerdotium oſtendunt. Tauroboliatæ Sacerdotis imaginem hanc eſſe; ornamenta illa, ſeu vittæ ſerta, quæ à temporibus hinc inde in ea diſcurrunt; apertè teſtantur. ſic enim de hoc ritu Prudentius:

D

Summus Sacerdos, nempe ſub terram ſcrobe
Acta in profundum conſecrandus mergitur,
Mirè infulatus, feſta vittis tempora;
Nectens coronam, tum repexus aurea,
Cinctu gabino, ſericam fultus togam.

Fuiſſe verò ornamenta illa quæ à temporibus dependent, ſacrorum feſta; qui viſuntur in antiquis lapidibus, bracteati bo-

ues ad ſacrificium ducti demonſtrant, qui quidem eiſdem A ornamentis vittarum cornua condecorata deferunt; hinc inde enim colligatæ vittæ in feſtis nodulis, à temporibus & cornibus eorum dependent. alij meliora iudicabunt.

Verum ex allatis lapidibus perſpicuum videtur; non vni, aut alteri Numini ſacrum fuiſſe, qui Taurobolium, aut Criobolium accipiebat; ſed vtique pluribus etiam dicatus Numinibus, ſacra Taurobolij, aut Criobolij percipere potuiſſe. Illud tamen cum maximè in re erat, eius qui Taurobolium, aut B Criobolium percepiſſet; vt in collegio ſacrorum, primam teneret ſedem, vt dicebamus. Nam VETTIVS. AGORIVS de quo Inſcriptio loquitur, HIEROPHANTA. ET. PATER. SACRORVM appellatur. & quamuis hoc eſſet nomen Præfecti in ſacris Mithriacis; illud in ſacris Hecates, vtrũque tamen nomen Præfecturam ſacrorum indicabat. FABIA etiam AGONIA Hierophantica dicitur; hoc eſt ſacrarum ceremoniarũ magiſtra. CLODIVS pariter FLAVIA- C NVS, de quo loquitur alia Inſcriptio, Pontifex maior appellatur. vt in hac nimirum expiatione, Maximus Sacerdos ab alijs diſtingueretur, qui infra eum continebatur. inde vetus Inſcriptio: TAVROBOLIQVE. SIMVL. MAGNI DVX. MISTICE. SACRI.

Ritus qui in hac celeberrima gentilium expiatione ſeruabantur, in gratiam litterarum non erunt contemnendi. nam is qui taurobolium accipiebat, eoque ritu expiandus, ſiue conſecran- D dus fuiſſet; in ſcrobem profundam, terra egeſta, ad hoc ipſum factam, demittebatur, vt vidimus ex Prudentio. deinde ſcrobs illa, plancis, vel tabulis, quæ multis in locis eſſent foraminatæ, conſternebatur, de quo Prudentius:

Tabulis ſupernè ſtrata texunt pulpita
Rimoſa rari pægmatis compagibus
Scindunt ſubinde, vel terrebrant aream,

Cre-

A *Crebroque lignum perforant acumine,*
Pateat minutis, vt frequens hiatibus.

Super quem pontilem ſtratum, taurus, ſiue aries, auratis cornubis mactabatur; vt ſanguis per foramina in ſcrobem deflueret, de quo ſic ille:

Huc taurus ingens fronte torua, & hiſpida
Sertis reuinctus, aut per armos floreis,
Aut impeditus cornibus deducitur,
B *Nec non & auro frons corruſcat hoſtiæ*
Setasque fulgor bractealis inficit.

Quã religioſe hæc hoſtia mactaretur; ſanguis qui per rimulas deorſum fluebat, à Põtifice in ſcrobẽ acto exceptus oſtẽdit: quẽ capite, naribus, oculis, auribus, & toto denique corpore excipiebatur à Sacerdote, in ea ſcrobe defoſſo; & tauri ſanguine in taurobolio, ſiue arietis ſanguine in criobolio ſe abluebat:

Hic vt ſtatuta eſt immolanda bellua,
C *Pectus ſacrato diuidunt venabulo,*
Eructat amplum vulnus vnda ſanguinis
Feruentis, inque texta pontis ſubditi
Fundit vaporum flumen, & latè æſtuat:
Tum per frequentes mille rimarum vias
Illapſus imber, tabidum rorem pluit,
Defoſſus intus, quem Sacerdos excipit.
Guttas ad omnes turpe ſubiectans caput,
D *Et veſte, & omni putrefactus corpore.*
Quin os ſupinat, obuias offert genas,
Supponit aures, labra, nares obijcit,
Oculos & ipſos perluit liquoribus,
Nec iam palato parcit, & linguam rigat,
Donec cruorem totus atrum combibat.

Sequitur poeta oſtendere Pontificem ſanguine taurino madentem, ex illa ſcrobe exeuntem, quem fœtidum, ac ſordidum

quamuis inde exeat, ab omnibus tamen in ſummo habetur honore, ac religiosè colitur, dicens: A

Poſtquam cadauer ſanguine egeſto rigens,
Compage ab illa Flamines retraxerint,
Procedit inde Pontifex viſu horridus,
Oſtentat vdum verticem, barbam grauem,
Vittas madentes, atque amictus ebrios.
Hunc inquinatum talibus contagijs,
Tabo recentis ſordidum piaculi B
Omnes ſalutant, atque adorant eminus
Vilis quod illum ſanguis, & bos mortuus,
Fœdis latentem ſub cauernis lauerint.

Sed nihil fœditati huic ſimile in noſtro Leuitico ſacerdotio, in quo non quicumque cuperent Sacerdotes, hoc ſacro initiabantur, & ſanguine expiabantur: ſed illi tantum, qui ex genere Aaron per maſculinam proſapiam deſcendiſſet; in ſacrorum albo ſcribi concedebatur; & in numero Sacerdotum recenſeri: dummodo nihil diſtortum, aut maculoſum inter membra corporis haberet. iuxta legem Leuit. 21. ſed inter maſculos, licet omnibus inter Sacerdotes nomen dare conceſſum eſſet, vt diximus; vnus tamen ſolus Sacerdos Maximus, qui Pontifex dicebatur, reliquis præerat. C

Quemadmodum igitur Summi Sacerdotis dignitas, minoribus Sacerdotibus præficiebatur; ita etiam non ſolum veſtes illius, colore, pretio, & dignitate, auguſtiores erant, ſed etiam forma conſecrationis: quamuis in expiatione veſtium, & aliquorum rituum minores maioribus æquarentur. nam expiatio ſanguine oblatæ iam hoſtiæ fiebat: erat tamen in conſecratione diſcrimen. D

Nam in conſecratione Sacerdotum tres hoſtiæ Deo offerrebantur, nimirum vitulum pro peccato, & arietes duo; quorum alterum ad holocauſtum erat; aliud ad Sacerdotum conſecra-

tio-

A tionem mactabatur. cum his etiam oblationes farinaceæ offerebantur. ſic enim dicitur Exodi 29. *Sed & hoc facies, vt mihi in ſacerdotio conſecrentur. Tolle vitulum de armento, & arietes duos immaculatos, paneſque azymos, & cruſtulam abſque fermento, quæ conſperſa ſit oleo, lagana quoque azyma oleo lita, de ſimila triticea cuncta facies*. & iuxta hæc dicuntur alia ſimilia cap. 8. Leuit. ſed ad rem noſtram non eſt in his ſacrificijs immorari, ſed tantum de expiatione agere.

B Erat autem in conſecratione Sacerdotum duplex expiatio; nimirum communis, qua expiabantur omnes quoſcumque, in ſanguine hoſtiæ oblatæ pro peccato, quo cornua altaris commaculabantur, Sanctuarium conſpergebatur, aliaque iuxta ſtatutas ceremonias fiebant; de quibus in libro Leuitici per plura capita, & quia in conſecratione Sacerdotum, vitulum pro peccato oblatum fuerat; hac de cauſa in ſanguine vituli Sacerdotes expiabantur, communi expiationis genere; quæ fie-
C bat tingendo cornua altaris circumcirca, & effundendo reliquum ſanguinem ad baſim, & fundamentum altaris: ita tamen vt eo ſanguine, illi ipſi qui expiabantur, nequaquam tingerentur: quamobrem de conſecratione Sacerdotum dicitur Leuit. 8. *Obtulit & vitulum pro peccato; cumque ſuper caput eius poſuiſſet Aaron, & filij eius manus ſuas, immolauit eum, hauriens ſanguinem. & tincto digito tetigit cornua altaris per gyrum, quo expiato, & ſanctificato fudit reliquum ſanguinem ad*
D *fundamenta eius*. ſimiliter dicit Exodi cap. 29. & iure quidem id agebatur: nam cum is qui Sacerdos conſecrabatur, mediatoris inter homines, & Deum munus ſuſciperet; antequam facultatem reciperet, aliorum munera Deo offerendi, æquum erat, vt ipſe mundaretur à peccatis; atque propterea, vt ſanguine vituli pro peccato oblati, aut alterius hoſtiæ pro peccato mactatæ expiaretur.

Eo igitur ſanguine, communi expiatione, Deo iam grati filij

Ddd 3 Aaron

Aaron Sacerdotes iam conſecrandi fuerant, eiſdem facultate, ac poteſtate data miniſtrandi in Sanctuario, & altare. Quamobrem hoſtia etiam conſecrationis offerebatur; cuius cauſa aries mactabatur; in cuius ſanguine Sacerdotes expiabantur ad conſecrationem. quia enim ſanguinis effuſio, in ſtatutis Moſaicis ad remiſſionem erat; hac de cauſa huius ex ariete ſanguinis vſus, ad ſingularem Sacerdotum expiationem fuiſſe diximus, quo tantum Sacerdotes eo ſanguine expiabantur, vt conſecrarentur. Expiatio hæc conſecrationis, contactu huius ſanguinis fiebat: quo extremum auriculæ dextræ pollices dextræ manus, & pedis dexteri tingebantur. ſic enim dicitur Exodi 29. nu. 19. *Tolles quoque arietem alterum, ſuper cuius caput Aaron, & filij eius ponent manus. Quem cum immolaueris, ſumes de ſanguine eius, & pones ſuper extremum auriculæ dextræ Aaron, & filiorum eius, & ſuper pollices manus eorum, ac pedis dextri, fundesque ſanguinem ſuper altare per circuitum.* Itaque expiatio iſta Sacerdotalis plurimum differebat à communi expiatione: nam in illa ſanguine hoſtiæ pro peccato tingebantur cornua altaris; ſanguine verò huius arietis, qui conſecrationis cauſa mactabatur, auricula, manus, & pes dexter Sacerdotis tingebantur. Sanguis reliquus hoſtiæ pro peccato fundebatur ad baſim altaris, in canale quod erat circumcirca altare. Huius autem arietis conſecrationis ſanguis, ſuper parietes altaris fundebatur circumcirca, ſanguinem eoſdē conſpergendo, dum adipes, & reliqua ex inſtituto hoſtiæ pro peccato, tandem in altaris medio cremarentur, vt dicitur Leuit. 8. num. 24. *Obtulit & filios Aaron, cumque de ſanguine arietis immolati tetigiſſet extremum auriculæ ſingulorum dextræ, & pollices manus, ac pedis dextri, reliquum ſudit ſuper altare per circuitum.* Qui ritus expiationis per dies ſeptem proſequebatur. Ex quo fortaſſe ritu Moſaico ſumpſere idololatræ ſuum Taurobolium, atque Criobolium; de quibus iam diximus. qui

eo

A eo magis forſitan verſabantur, atque deturpabantur in ſanguine; vt magis expiarentur: atque propterea non ſolum auriculam vnam, pollices manus, ac pedis dextri, ſed oculos, auriculas, frontem, labia, barbam, manus, pedes, veſtimenta, & reliqua corporis membra ſanguine comaculare non verebãtur.

CAP. LXXVIII.

B *Sanguis ſacro oleo commiſcebatur ad conſecrandum Sacerdotes.*

Ad loca Exodi 29. *Cumque tuleris de ſanguine, qui eſt ſuper altare, & de oleo vnctionis, aſperges Aaron, & veſtes eius, filios, & veſtimenta eorum, conſecratisque ipſis, & veſtibus, &c.* Leuit. 8. *Aſſumensque vnguentum & ſanguinem qui erat in* C *altari, aſperſit ſuper Aaron & veſtimenta eius, & ſuper filios illius, ac veſtes eorum.* Ibid *Et aſperſit Moyſes ſanguinem ſuper altare in circuitu.* Exodi 24. *Miſitque iuuenes de filijs Iſrael, & obtulerunt holocauſta, immolauerunt que victimas pacificas Domino vitulos duodecim.* & ad alia.

D VNCTIONIS genus, quod Deus præſcripſerat in conſecratione Sacerdotum, ſanguine arietis oblati pro Sacerdotum conſecratione, & ſacro vnguento, quod ad vtenſilium ſacrorum ſanctificationem inſtituerat Deus, componebatur. qua quidem ſancta olei, & ſanguinis commixtione veſtes, tam maioris, quam minorum Sacerdotum aſpergebantur, ſicque ſacrabantur. de quo dicitur Exodi 29. *Cum-*

que tuleris de ſanguine, qui eſt ſuper altare, & de oleo vnctionis, A
aſperges Aaron, & veſtes eius, filios, & veſtimenta eorum; conſecratisque ipſis, & veſtibus, &c. & Leuit. cap. 8. vbi ritus conſecrationis Sacerdotum referuntur, de aſperſione ſcribuntur, hæc verba: *Aſſumensque*, ſupple Moyſes, *vnguentum, & ſanguinem qui erat in altari aſperſit ſuper Aaron, & veſtimenta eius, & ſuper filios illius, ac veſtes eorum.* Nam tres vt vidimus hoſtiæ in Sacerdotum conſecratione offerebantur; cuius verò hoſtiarum ſanguine expiarentur, vt Dei fierent Sacerdotes, nulla dubitandi ratio apparet. ex contextu enim illorum locorum liquido conſtat: non ſanguine vituli, qui pro peccato offerebatur ſacerdotalem expiationem fieri, neque ſanguine arietis oblati in holocauſtum, cuius ſanguis nullius erat vſui hominibus; ſed tantum ſanguinem arietis, qui conſecrationis dicebatur, adhiberi ſolitum in ſacerdotali conſecratione perſpicuum eſt. Hac autẽ admixtione ſacri vnguenti, & ſanguinis, non ſolum veſtes minorum Sacerdotum, ſed Pontificis etiam aſpergebatur, in prima Sacerdotum inſtitutione: quia hac commixtione, quæ minoris conſecrationis erat propria; minores tantum Sacerdotes inſtituebantur; cum nemini ad Summum ſacerdotium aſcendere liceret; qui prius minoris Sacerdotis conſecrationem non accepiſſet. Propterea in prima Sacerdotum inſtitutione, non tantum minorum Sacerdotum, ſed etiam Aaronis Summi Pontificis veſtes, ea admixtione conſecratæ, ſanctificatæque fuerunt. cum tamen in poſterioribus conſecrationibus, & ſæculis, quando iam qui ad Summi Pontificis apicem euehebatur ex minoribus Sacerdotibus, nequaquam hac commixtione vnguenti, & ſanguinis conſecrandus eſſet; ſed ſola ſacri vnguenti effuſione, vt dicemus, ſummi apicis dignitatem conſequeretur.

Dubium tamen remanet circa hanc commixtionem ſanguinis, & vnguenti: vnde nam ſanguis ſumi deberet: cum ſanguinem

A nem ſuper altare, poſitum ſumendum dicatur. An nimirum ſanguis iam ſuper altare fuſus aliquo inſtrumento eligendus eſſet, & oleo commiſcendus; vt horum commixtione, Sacerdotes conſecrarentur: an verò de eodem ſanguine ſumi deberet, quo altare aſperſum fuiſſet; cuius ſanguinis pars aliqua in aliquo vaſe, poſt conſperſionem ſuper altare ſeruato reman ſiſſetq. de ſanguine iſto intelligendus ſit diuinum præceptum; quo in Sacerdotum ſanctificationem, ſanguinem de altare ac-

B cipi mandatur.

Rabbi Salomon omnium mendaciorum refertiſſimus, quem Iudæi velamen ſuper oculos habentes, ſtupore mentis capti tanti faciunt, vt ראש הַמְפָרְשִׁים illum dictitent: hoc eſt omnium ſacræ Scripturæ interpretum caput, & Princeps; cui ſubſcribit Nicolaus de Lira, cum reliquis Rabbinis; eligendum fuiſſe affirmant ſanguinem, quem antea effuſum in altaris cornibus, ſacra tradiderant oracula, & in eo ſanguine intincto digi-

C to aſpergendos Sacerdotes: effuſionem enim ſanguinis arietis conſecrationis in cornibus altaris faciendam tradunt. Quemadmodum de priori hoſtia pro peccato oblata, in textu dicitur, per hæc verba: *Sumptumque de ſanguine vituli pones ſuper cornua altaris digito tuo*. Quibus ſi obijcias verba illa, *per circuitum*, in præallegato textu; & ab his quæras, qua ratione ſtare poſſit, quod ſanguis per circuitum fuſus dicatur; cum duo tantum altaris cornua contradictoriè oppoſita, eo ſanguine

D tincta Rabbini conſtanter doceant. nugas ſuo more hi comminiſcuntur; affirmantque dici *per circuitum* fuſus ſanguis; quod in duobus angulis altaris contradictorie poſitis effuſus; ad quattuor latera altaris reſpiciat. quamobrem ex habitudine duorum angulorum, ad quattuor latera altari, eiuſdem altaris commenſurandus circuitus blaterant.

Celleberrimus ille vir Alphonſ. Toſtat. Epiſcopus, Abulenſ. quæſt. 11. in cap. 29. Exodi; hanc Nicolai de Lira, & Rabbi-

norum

norum expoſitionem, optimo iure redarguit: ex diuerſarum ſacrarum Scripturarum fraſi ſumpto argumento, in qua aliud eſt ſanguine aliquid tingere; aliud verò ſanguinem ſuper aliquid effundere. nam aliquid ſanguine tingere, eſt digito in ſanguine iam intincto, eodem res ſanctificandas linire: at verò ſuper aliquid ſanguinem effundere dicimus, cum ſanguis ſuper illud quod ſacratur inſtillatur. Cum igitur in ſacrificio vituli pro peccato oblati cornua altaris tingenda dicantur; & cum agitur de ſacrificio conſecrationis, ſanguinem fundendum eſſe ſuper altare circumcirca mandetur: idque plurimum differat ab hoc, quod eſt cornua altaris tingere; perſpicuum eſt, quantum in his Rabbini, & ſequaces delirent.

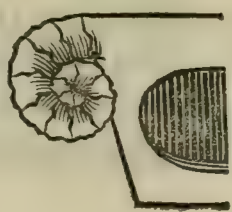
Redarguit etiam Rabbinorum dicendi modum; quia madefacere cornua altaris, contradictoriè oppoſita, nequaquam ſanguinem effundere, per altaris circuitum erit; vt præſcribitur in textu. & denique contra eamdem expoſitionem inſurgit Abulenſis: quia quemadmodum in ſacrificio pro peccato, & in holocauſto oblato in ea Sacerdotum conſecratione; ceremoniæ, ac ritus aliorum ſacrificiorum pro peccato oblatorum, & holocauſtorum ad lineam ſeruabantur; ita in hoc ſecundo ariete pro ſacrificio conſecrationis oblato, ceremoniæ, ritusque pacificorum ſeruari debuerunt. Cum igitur nullibi in ſacrificijs pacificorum, aut holocauſti cornua altaris ſanguine tingenda dicantur; ita neque in hoc ſacrificio cõſecrationis talia Rabbinorum commenta, à diuinis oraculis aliena, excogitare licitum erit.

His rationibus, ſententia expoſitioque Nicolai de Lira, & Rabbinorum reiecta, Abulenſis ſententiam propriam in medium affert; docetque ſanguinem accipiendum deſuper de altari ideò dici; quia hoſtia conſecrationis iugulata, cruor hoſtiarum in pateris recipiebatur; atque de ſanguine arietis, qui conſecrationis appellabatur, pars aliqua ſupra parietes altaris aſper-

A aſpergebatur; pars verò reliqua in ipſis crateris ſeorſum ſuper altare reponebatur. Cui tandem ſacrum conſecrationis oleum admiſcebatur; vt eo Sacerdotales veſtes, tam maiorum, quam minorum Sacerdotum aſperſæ ſacrarentur. ſicque intelligenda putat, quæ habentur Leuit. 8. & Exodi 29. cum Dominus Moyſi ait: *Cumque tuleris de ſanguine, qui eſt ſuper altare, & de oleo vnctionis, aſperges Aaron, & veſtes eius, & filios, & veſtimenta eorum.*

B Duo ſunt à nobis in præſentiarum aduertenda, quibus noſtra ſententia aperiatur, & fulciatur: falſo nimirum dici à Lirano, & Rabbinis, duo altaris cornua, in arietis immolatione ſanguine tincta, & per habitudinem duorum cornuum, ad quatuor altaris latera, dici fuſum ſanguinem per circuitum altaris, vt rectè Abulenſis reprobat; cui etiam de ſanguine iugulatis hoſtijs in pateris recepto aſſentimur: ſed non videmus, ſacrarum Scripturarum neceſſitate, compelli ad crateras ſuper C altare reponendas, vt volebat Abulenſis: commentitium quidem fore, quod de ſanguine arietis conſecrationis, Rabbini cum Lirano excogitarunt, ſacra hebraica exemplaria eiſdem aperte oſtendunt.

Vt igitur hi expergiſcantur: obſeruandum erit, duplicem tantum ſanguinis vſum in ſacris apparere Moſaicis; alter in ſacrificio pro peccato, quo cornua altaris per gyrum tinguntur. de quo dicitur Leuit. 8. in ritibus conſecrationis Sacerdotum D *de ſanguine vituli immolauit, hauriens ſanguinem, & tincto digito tetigit cornua altaris per gyrum*. Qui quidem tingendi cornua per gyrum, erat iuxta formam, & figuram cornuum, vt claritatis gratia ex hac figura conſtat.

Et

Et quia ab vtroque latere tingebantur; propterea per gyrum A tingenda traduntur. Quo facto ex legis præscripto, quicquid in cratere remansisset sanguinis; ad basim altaris per circuitum in canali hac de causa ibi parato effundebatur: qui ritus semper in sacrificio pro peccato seruabantur : in sacrificio verò pro peccato Sacerdotis, vel populi, sanguine oblatæ victimæ, cornua etiam altaris thymiamatis per gyrum liniebantur, vt suis locis dicitur: ita tamen, vt semper residuum sanguinis, ad basim altaris exterioris atrij fun- B deretur.

Alter ab isto erat sanguinis vsus, in sacrificio holocausti, vel pacificorum: vtrobique enim sanguis iam receptus in cratere, supra parietes altaris circumcirca aspergebatur. quamobrem tam quando sermo est de holocausto, quam cum agitur de pacificis. hæc verba in hebraico textu habentur, Leuitici 8. וַיִּזְרֹק מֹשֶׁה אֶת־הַדָּם עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב *vaizroqh mosceh heth hadam nghal hamizboach sauiù*. quæ ad verbum interpretata, sic red- C denda erunt: *Et aspersit Moyses sanguinem super altare circumcirca*. Similiter Exodi 29. per idem verbum זָרַק aspersio illa significatur. quæ quidem dictio, *aspergere*, non verò digito linire significat: cum linire dicatur per verbum נָתַן *nathan*, quod interpretatur *dedit*. quamobrem ex sacro textu perspicuum est: quod dum agitur de linitura quattuor cornuum, quæ sanguine hostiæ pro peccato oblatæ fiebat; illa per verbum נָתַן dicitur. quoties verò agitur non de aspergendo, D sed de effundendo sanguine hostiarum, toties hæc aspersio per verbum יָצַק *iaçah*, quod interpretatur *fundere*, exprimitur. fiebat autem dimittendo liquorem, seu distillando sanguinem super illud, quod sanguine expiandum fuisset.

Cum igitur tam in sacrificio pacificorum, quam in holocausto sacra Scriptura vtatur verbo זָרַק *zaraqh*, quod interpretatur *aspergere*; & in consecratione Sacerdotum, asper-

gendum

A gendum ſanguinem ſuper altare circumcirca dicatur; de ſanguine ſuper altaris parietes aſpergendo intelligendus erit: Quod etiam Gentilium argumento probari poſſet; nam Lucianus in dialogo de Sacrificijs, vbi idololatrarum ritus irridet, ait: *Atque ſacrificus ſanguine fœdatus, neque aliter quam Ciclops ille pecudem incidit, inteſtina educit, cor reuellit, cruoreque altare circumfudit*. Non igitur planum altaris, ſed parietes circumcirca, cruore perfundebantur; & ſanguine arietis immo-

B lati pro Sacerdotum conſecratione aſpergebantur. Nam cum in plano altaris flamma arderet; ſacer textus non dixit circumcirca flammam, ſed circumcirca, tam in holocauſto, quã in ariete conſecrationis, altare ſanguine conſpergendum fuiſſe. Igitur vtrobique idem erit ſanguinis vſus; aſperſione nimirum, & non effuſione, aut linitione; ſicque Rabbinorum commenta, atque excogitata facillimè euaneſcent.

Aderit quoque Ioſephus Hebræorum Sacerdos lib. 3. Antiq.

C cap. 10. duplicem iſtum ſanguinis vſum, in ſacrificijs Hebræorum admittens; quorum ipſe non ſemel, aut bis, ſed ſæpiſſimè miniſter fuit. nam agens de holocauſto, ait: *σφαγέντων δὲ τουτῶν τὸν κύκλον τῷ αἵματι δεύουσι τοῦ βώμου οἱ ἱερεῖς.* hoc eſt, *His*, ſupple victimis, *iugulatis, Sacerdotes aram circumquaque ſanguine horum tingunt*. & infra de pacificis idem ait: *Cum verò pro gratiarum actione ſacrificant, eorumdem generum animalia mactant, ſed quæ vitio careant; & anniculi ſint maiora, & maſcula*

D *fœminis copulata*. Sed parum ad nos de ſacrificijs, ritum ſanguinis quærimus, de quo ait: *θύσαντες δὲ ταῦτα φοινίσσουσι μὲν αἵματι τὸν βωμὸν.* hoc eſt, *His iugulatis ſanguine aram imbuunt*. Demum cum loquitur de ſacrificio oblato pro peccato, ſubdit: *ὁ μὲν γὰρ κατ' ἄγνοιαν εἰς τοῦτο περιπεσὼν ἄρνα καὶ ἔριφον, θήλειαν τῶν αὐτῶν ἐτῶν προσφέρει, καὶ τῷ μὲν αἵματι δεύει τὸν βωμὸν ὁ ἱερεὺς οὐχ' ὡς τὸ πρῶτον, ἀλλὰ τῶν γωνιῶν τὰς ἐξοχὰς.* hoc eſt, *Nam qui per ignorantiam peccauit, agnum & hædum, fœminam eiuſdem ætatis offerret, Sa-*

cer-

cerdosque sanguine irrigat, non vt ante, aram, sed angulorum fastigia. Est autem imbuere aram sanguine,(vt Iosephum intelligamus) liquore vel odore aliquid inficere. quamobrem apud Virgil. quoque Eglog. 1. qui agebant de sacrificijs Dijs persoluendis, dicebant: A

Namque erit mihi semper Deus, illius aram
Sæpè tener nostris ab ouilibus imbuet agnus.

De hac igitur infectione aræ, sanguinis aspersione, intelligendus erit Iosephus, cum dixit in holocausto, & sacrificio pacificorum, aram sanguine imbuendam fore. nam imbuere, significat etiam facere imbibere. quamobrem Horatius lib. 1. Epist. dixit: B

Quo semel est imbuta, recens seruabit odorem
Testa diu.

Quæ igitur in sacris oraculis de aspersione sanguinis per circuitum altaris traduntur; intelligenda sunt de aspersione non in cornibus, vt Rabbini volebant, neque in plano superiori altaris, sed circumcirca altaris parietes. C

Sanguinem iugulatarum hostiarum, in pateris, atque crateris recipi solitum, rectè docet Abulensis. nam & apud Gentiles, eorumque sacra id vsitatissimum fuit. quamobrem Virgil. Egloga 1. ait:

. . . . paterisque cruorem
Suscipiunt tepidum.

His similia habes apud eumdem lib. 6. Ænæid. vbi inter varia ministrantium munera, illorum quoque meminit, qui cruorem in pateris recipiebant. multa possent hic dici à nobis de pateris, crateribus, aliorumque vasorum generibus: sed de cratere, crateraque diximus in Myrothecio primo; multòque plura haberemus de hac re, si Eustath. Homer. commenta longa hic afferre liceret. nobis ista sufficiant. D

Verum in eo, quod Abulensis de loco pateræ in altari docet,

nec

A nec ab eo diſſentimus, nec conuenimus. nulla enim ex ſacris oraculis neceſſitate cogi arbitramur, deſuper altare à Moyſe ſumendam fuiſſe pateram, in qua ſanguis arietis conſecrationis ſeruaretur: quia dicitur Exodi 29. nu. 21. *Cumque tuleris de ſanguine qui eſt ſuper altare, & de oleo vnctionis, aſperges Aaron, & veſtes eius, filios & veſtimenta eorum.*

Partem quidem ſanguinis ſupra parietes altaris fuiſſe aſperſam fatemur; partem verò remanſiſſe in patera, ſeu cratere
B dicimus; nullo verò argumento affirmare cogimur, neceſſario craterem illum in altari repoſitum extitiſſe. quod enim ad expiationem Sacerdotum ſanguinis pars aliqua, in cratere ſeruaretur; ex ſacris Scripturis non improbabiliter ſubodorari poteſt. nam Exodi 24. cum populus paciſci cum Deo vellet. ſic legitur de ritibus illius ſacrificij: *Miſitque*, ſupple Moyſes, *iuuenes de filijs Iſrael, & obtulerunt holocauſta, immolaueruntque victimas pacificas Domino, vitulos duodecim.* & in-
C fra: *Tulit itaque Moyſes dimidiam partem ſanguinis, & miſit in crateres: partem autem reſiduam fudit ſuper altare.* hæc ibi: quamobrem in crateris ſimiliter cum altaria, vtenſilia, Tabernaculum, Sacerdotesque conſecrarentur, ſanguinem fuiſſe repoſitum, nõ improbabili argumento affirmare poſſumus. Sed quo in loco ſanguinis crater ſeruaretur; vtrum ne ſuper altare, an ſeorſum ab altare, non video vnde nobis id colligendum ſit. quamobrem ad ſufficientem ſacrorum oraculo-
D rum interpretationem, dici poſſe putamus, ſumptũ fuiſſe ſanguinem de altari; dum miniſter, ſanguinem ſeorſum ſeruatum in cratere accepiſſe dicitur; de quo ſanguine in cratere ſeruato, parietes altaris aſperſi iam fuerant. quæ interpretatio litterali ſenſu optimè accommodatur.

Sanguis & oleum, quo Sacerdotes conſecrabantur; commixta ne, an ſeorſum ſumenda, Sacerdotumque veſtimenta, inſpergenda forẽt, adhuc inueſtigandum remanebat: ſed nihil certi ſubo-

subodorari potest. Scripturis sacris magis conforme arbitratur Abulens. quæst. 11, in cap. 29. Exodi. Sanguine seorsum ab oleo, Sacerdotes fuisse aspersos, oleum à sanguine seorsum similiter, consecrata fuisse Sacerdotum vestimenta. quæ si veritatem tangunt; dicendum esset, vestimenta prius sanguine ad expiationem cõspersa, deinde oleo consecrata; quia sanguis erat ad expiationem, oleum ad consecrationem; & expiatio consecrationem præcedebat. doctiora alij viderint; nos quæ licuit, diximus. A B

Verum de modo, & forma huius aspersionis est aliqua dubitatio: nec desunt inter grauissimos Scriptores, qui animo pendeant, idque decernere nequeant. an videlicet huiusmodi, Sacerdotum, & sacrarum vestium, consecratio oleo ac sanguine cõmixtis, effusione, vel aspersione fieret. illud certè affirmare horrent, ne præstantissimas, ac dignissimas sacrorum vestes, commixtione sanguinis & olei commaculatas, ac deturpatas fateri cogantur. Nec enim illas ablui licuisse, emaculandi causa putant; tum ne variam & præstantissimam ex auro, argento, gemmis, margaritis, & alijs dignissimis rebus texturã, dum à maculis emundare nitũtur, fricatione perderent; (præsertim Abulensis id timet; qui olei maculas simplici ablutione non tolli docet) tum denique quia dum vestes illas purgare, maculasq. tollere niterentur Sacerdotes, ad tollendam consecrationẽ studium adhibuisse censerentur: quamobrem non desunt, qui affirment Dei miraculo, vestimenta sacerdotalia, ea olei effusione nequaquam maculata remansisse. Abulensis contra horum comentum merito insurgit: vt quid enim multiplicare miracula sine necessitate? nam miraculo adscribere, quæ sine illo fieri, rectèque sacras litteras interpretari possunt; à viro docto aliena esse debent. Est enim Hebræorum stultitia, Rabbinorumque ignorantia, oracula omnia, quæ aliquam vix difficultatem inuoluunt; diuinæ adscribere omnipoten- C D

A potentiæ; vt intimius rectam ſacrarum Scripturarum intelligentiam, & ſenſuum magnalia in ſacris litteris requirere non cogantur.

Rectius verò ſenſerunt, qui non effuſione, ſed vera aſperſione olei & ſanguinis, nullo concurrente miraculo, conſecrari veſtes Sacerdotales, ex more dixerunt. nam maculæ illæ ſacris in veſtibus receptis, non ad horrorem, ſed ad honorem; non ad fœtorem, ſed ad odorem; non ad turpitudinem, ſed ad pul-B chritudinem; non ad turporem, ſed ad decorem Sacerdotibus ceſſiſſe, non eſt ambigendum. Etenim quis non videat, profanorum vnguentorum vſum, ac luxum, etiā apud Gentiles eo deueniſſe in pretio, vt honoris ac dignitatis eſſet, ex odoratis vnguentis, cōmaculatas deferre veſtes? ſicut præcedenti Myrothecio abundè oſtendimus. Eo enim laſciuia veterū Ethnicorum deuenerat; vt columbas in conuiuijs aromatibus infectas, huc, atque illuc ſuper conuiuas dimitterent; vt conſiden-C tes ſuper conuiuarum veſtes, vnà cum maculis, ſuauiſſimum quoque odorem, veſtimentis communicarent: quamobrem regium nepotini illi arbitrabantur vnguentis præſtantiſſimis inquinari. hinc apud Homerum lib. 7. Odyſſ. Vlyſſes ad Regiam Alcinoi accedens, veſtimentis præſtantiſſimis, à mulieribus eidem præſtitis, induitur; quæ à Poeta his verbis deſcribuntur:

καὶ καιροσέων δ' ὀθονέων ἀπολείβεται ὑγρὸν ἔλαιον.

D Vbi meminit olei ſtillantis ex illis veſtimentis. de olei quidem aromatizati proculdubio intelligendus eſt Poeta; tum dictione καιροσέων, qua præſtantia vnguenti aperitur; tum quia de veſtibus agitur, pro vſu regiæ domus, eadē in Regia à mulieribus ſimul cum Regina contextis. ſic autem interpretatur poſitum Homeri carmen:

Tramatis autem è veſtibus diſtillabat humidum oleum.

Quod ſi hæc ita ſe habebant in præſtantiſſimis Regum veſti-

mentis; vt decoris eſſent maculæ contractæ, ex vſu prophanorum vnguentorum: illud quoque decus, veſtibus Sacerdotalibus ex ſacro chriſmate non erit denegandum; quarum maculæ conſecrationis cauſa contractæ, characteres dignitatis cenſendæ videbantur. His igitur maculis nequaquam terremur, quo minus ſacras Sacerdotum veſtes, olei, ac ſanguinis commixtione conſperſas fateamur.

Sed aſperſio ex Dei præſcripto, qua ratione ac forma fieret, ambigendum remanet; aſperſorio ne, an denique digitis prius intinctis in eadem olei, & ſanguinis commixtione, in ſeipſis nimirum primum compreſſis, demumque à conſecrante in veſtibus conſecrandi relaxatis, vt ſanctificarentur. In qua difficultate, cum non habeat Abulenſis quid decernat; minimum referre arbitratur, ſiue hoc poſtremum, ſiue primum affirmetur. ſuam de hac re ſententiam aperiens, *Dicendum ergo*, inquit, *videtur, quod aſpergebantur veſtes Sacerdotum, & ipſi Sacerdotes oleo vnctionis, mixto cum ſanguine; ſiue illa aſperſio fieret digito Moyſis, ſiue aliquo alio aſperſorio non refert*. Plurimum verò id cognoſcere referre nos arbitramur, qui ritus inueſtigamus; & ex ceremoniarum vera intelligentia, innumerabilia ſacrarum Scripturarum loca reſerari cognouimus.

Pendet verò iſtarum cognitio, ex recta hebraicarum vocum intelligentia, & ex illarum dictionum, quæ in prædictis locis habentur, propria ſignificatione. Ea propter ipſamet ſacrorum textuum verba nobis in medium afferenda erunt. Primus locus habetur cap. 29. Exodi, Deo ad Moyſem dicente: *Cumque tuleris de ſanguine, qui eſt ſuper altare, & de oleo vnctionis aſperges Aaron, & veſtes eius, filios, & veſtimenta eorum*. Quæ verba habentur in hebraico ſub hac forma וְלָקַחְתָּ מִן הַדָּם אֲשֶׁר עַל־הַמִּזְבֵּחַ וּמִשֶּׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְהִזֵּיתָ הָאַרוֹן וּבְגָדָיו בָּנָיו וּבִגְדֵם *velaqhachxatha min hadam haſcer ngal hamizbeaxh vmi-*

ſcemen

A *scemen hamischxah uehizetha haharon vbegadau bene vbegadam.* quæ sic erunt ad verbum interpretanda: *Et accipies de sanguine qui super altare, & de oleo vnctionis, & asperges Aaron, & vestimenta illius, filios, & vestes illorum.* quod idẽ repetitur per idem verbũ נָזָה *nazah*, tamquam iam factũ c. 8. Leuit. dum agitur de ritibus in consecratione Sacerdotum seruatis, variata solummodo coniugatione prædicti verbi נָזָה: quod quidem legitur vel in coniugatione, quam Hebræi vocant *hiphghil*, vt B Exodi 29. in loco allegato illa dictio הִזֵּיתָ vel in coniugatione lene, quam vocant *chal* magistri linguæ sanctæ, vt Leuit. 8. vbi habetur dictio וַיַּז *vaiaz*, quæ est ab eadem radice נָזָה *nazah*, & similiter *aspergere* significat.

Vt autem rectam intelligentiam prædictorum locorum expiscari possimus; attendatur, quodnan discrimen, inter effundere, aspergere, & alia similia reperiatur ex hebraicis vocibus: quidque discriminis appareat inter dictiones שָׁפַךְ C *sciaphax*, יָצַק *laçaq*, & נָזָה *nazah*. quæ omnia verba, actum effundendi liquorem, & quodammodo aspergendi significant: inter quæ tamen illud est discrimen, ex hebraicis Dictionarijs, quod verbum שָׁפַךְ *sciaphachx*, spargendo effundere significat: siue effundendo spargere: quamobrem tam de liquidis, quam de aridis verificatur; adeò vt tam de aqua, quam de vino, de sanguine, alijsque liquoribus non solum dici possit; sed etiam de puluere, de lapidibus, atque alijs simi- D libus: qua ratione Psal. 7. dicitur: *Vltio sanguinis seruorum tuorum, qui effusus est.* vbi hebraicè ea effusio, per illud verbum שָׁפַךְ explicatur. At verbum *iazaqh*, effusionem alicuius rei significat; quæ non quidem spargendo, sed distillando fit: & de liquidis tantum, non verò de aridis dicitur. hinc Leuit. 8. & alibi sæpè, cum agitur in sacrificio pro peccato, de effusione sanguinis hostiæ, cuius sanguis in canali ad basim altaris excauato effundebatur; vbique in sacris litteris, sanguinis ef-

fusio ista, per verbum *iazaqh*, quod effusionem stillando repræsentat, exprimitur. A

Sed verbum זָרַק *zaraqh*, à superioribus differt; quia eius vis est effusionem, quæ fit cum aspersorio, significare. itaque licet liquidis, & aridis propriæ tribuatur, non tamen absque instrumento illæ aspersiones intelligi debent. Ea propter instrumenta, quibus sanguis super altaria in sacrificijs aspergebatur; per deriuationẽ ab eo verbo, מִזְרָקוֹת *mizraqhot*, dicebatur. quod rectè nos interpretari possumus *aspersoria*. quamobrem Exodi cap. 24. vbi nos in vulgato codice legimus: *Tulit itaque Moyses dimidiam partem sanguinis; & misit in crateras, partem autem residuam fudit super altare*, &c. in hebraico textu sic legimus וַחֲצִי הַדָּם זָרַק עַל־הַמִּזְבֵּחַ *vechxahzi haddam zaraqh nghal hamizbeachx*. quæ sic interpretanda erunt: *Et dimidium sanguinis aspersit super altare*. Quæ aspersio, aspersorio facta intelligi debet, ex vi verbi atque vocabuli. quoties verò sacra Scriptura de aspersione sanguinis super altaris parietes agit, toties eo verbo vtitur. B C

Significatum tandem verbi נָזָה *nazah*, licet sit neutrum; & solum impersonaliter à nobis interpretari possit; tamen verbum הִזָּה *hiçeh*, quod ab illo deriuatur; non aliter latinè exprimere possumus, quam per verbum *aspergere*. sed magis propriæ vernacula lingua dicitur *spruzzare*: & alia voce dicitur *schizzare*: Hispanicè verò dicitur *salpicare*. quæ liquidi humoris aspersio, instrumẽto nõ fiebat; sed vel casu ex ipsamet liquida materia (tantum enim de liquidis verè dici potest verbum illud) vel manu digitis in humore liquido intinctis, & ad eamdem manum complicatis, ac demum solutis, eiusdem liquidi humoris fiebat aspersio. locũ aliquem afferamus, & sumatur ex cap. 4. Leuit. vbi nos legimus: *Cumque intinxerit*, supple Sacerdos, *digitum in sanguinem asperget eum septies coram Domino*. hebraicè sic legimus וְטָבַל הַכֹּהֵן אֶת אֶצְבָּעוֹ בְּהַדָּם וְהִזָּה וג D

ve-

A *vetaual hacohen beth heçbangho behadam vehizah*, &c. quæ ad verbum ſic interpretari licet: *Et intinget Sacerdos digitum ſuum in ſanguine, & aſperget*, &c. quæ verba vernacula lingua perappoſitè ſic verſi poterunt: *Et intingerà il Sacerdote il dito ſuo nel ſangue, & ſpruzzerà del ſangue ſette volte*, &c. quamobrem vbique in Scripturis ſacris, in hac ſignificatione habebis vſum prædictæ vocis הִזָּה

Liquido ex his conſtat; parum rectè Abulenſem, vim illius B dictionis contempſiſſe. affirmans nihil referre, an aſperſio iſta fieret digito Moyſis, an aliquo inſtrumento. multum enim referebat cum ad ritus Conſecrationis à Deo præſcriptos ritè ſeruandos, illa dictio faceret. Digito igitur tantum fieri debuiſſe, ac licuiſſe, iuxta Dei præſcriptos ritus, aſperſionem hanc ſanguinis, & olei affirmandum erit: deque tali aſperſione ſacri intelligendi ſunt textus, quoties in Sacerdotum conſecratione, Moyſem ſanguine & oleo veſtimenta, C Sacerdotesque aſperſiſſe tradunt. tam cap. 29. Exodi, quam cap. 8. Leuit. ſemper enim loquitur ſacer textus per verbum נָזָה *nazah*; quod digito aſpergere aliquid ſignificat. hæc enim in prædicto loco ſunt verba hebraici textus. וַיִּקַּח מֹשֶׁה מִשֶּׁמֶן הַמִּשְׁחָה וּמִן הַדָּם אֲשֶׁר עַל־הַמִּזְבֵּחַ וַיַּז עַל־אַהֲרֹן עַל־בְּגָדָיו וְעַל־בָּנָיו וְעַל־בִּגְדֵי וגו׳ *vaiqhaxch Moſche miſcemem hamizchxah vmin haddam haſcer nghal hamizbeachx vaiaz nghal haharon nghal begadau venghal banau venghal bigde*, &c. & hæc ad verbũ ſic erũt D interpretanda: *Et accepit Moyſes de oleo vnctionis, & de ſanguine qui ſuper altare erat, & aſperſit ſuper Aaron, ſuper veſtimenta ipſius, & ſuper filios eius, & ſuper veſtimenta*, &c. quamobrem lingua vernacula optimè ſic reddi poſſet: *Et pigliò Moisè dell'oglio, dell'vngimento, e del ſangue, che ſopra l'altare era, & ſpruzzò ſopra d'Aarone, ſopra le ſue veſtimenta, e ſopra li figliuoli di quello, e ſopra le veſti*, &c. ideſt, ſuper veſtes filiorum eius cum illo, & hæc eadem omnino per eadem verba

habentur Exodi 29. Concludendum igitur erit; quod digito prius in illa olei & sanguinis commixtione intinctis, & eisdem compressis, ac demum solutis, ita vt liquor ille ad Aaronem, & vestes illius, ac filiorum pertingeret; minorum Sacerdotum consecratio persolueretur.

CAP. LXXIX.

Pontificum consecratio effusione vnguenti monstratur.

Ad loca Leuit. 8. *Labrumque cum basi sua sanctificauit oleo. Quod fundens super caput Aaron, vnxit eum, & consecrauit.* Exodi 29. *Et pones tiaram in capite eius, & laminam sanctam super tiaram, & oleum vnctionis fundes super caput eius: atque hoc ritu consecrabitur.* & ad alia.

QVIBVS ritibus, quibusque ceremonijs, olim iam Summi Sacerdotes in lege Naturæ sacrarentur, difficile est cognoscere. mitto nunc, quas postmodum Gentilium errores, in sacris Idolorum induxere ceremonias: nam ipsi quoque sacris Isiacis, Eliacis, Persicis, & Mythricis initiabantur: quid vltra afferam? nobis cum his sermo non est; sed cum sacris stare conamur. etenim in lege Naturæ consecrari oleo Sacerdotes consueuisse, pro certo Bolduch. lib. 3. de Eccles. ante leg. cap. 8. affirmat, & ex illo Iob 29. probari contendit, qui de seipso loquitur, dicens: *Quando lauabam pedes meos butyro, & petra fundabat mihi riuos olei.* qui auctor iuxta hebraicam frasim legit: *Et petra fusa mecum riuorum olei.* vbi petræ nomine vnguentarium alabastrum intelligit; cuius effione

A ſione Prophetam patientiſſimum, initiatum ad ſacra, intelligit. Quem ſanè locum pace doctiſſimi viri, parum ad rem facere exiſtimarem: cum ibi Iob loquatur de temporibus feliciſſimis; quando ipſe delicijs fruebatur, quando nimirum inter Orientales opulentiſſimam ipſe occupabat ſedem: potius enim de oleario vaſe Iob intelligendus eſſet; & petræ nomine illud ſignificari concedendum: non quidem de vaſe ſacro, quo initiabantur Sacerdotes, ſed de vnguentaria lenticula, quã B mos erat, ſanctioribus etiam viris, ſecum ferre: ſicuti de Iacobo legimus. vel petram fudiſſe ſibi riuos olei Iob dixit, ad oſtendendum, quod omnia illi copioſiſſime tunc temporis ſuccedebant; atque arida ſibi fertiliſſima fiebant: quæ felicitas & agrorum fertilitas, oleo in Scripturis aliquando ſignificatur: ſic enim dicitur vinea in cornu olei; pro vinea, quæ multum fructificat apud Iſaiam. Rationabilius igitur in conſecratione veteri ante latam legem, vnctionẽ Summi Sacerdotis ab odo- C re veſtimentorum Eſau me iudice hauritur; quam dicitur Gen. 27. Iacob ad patrem loco Eſau pergentẽ induiſſe; vt fratri benedictionem ſurriperet. de quorum veſtimentorum fragrantia dicitur in textu: *Statimque vt ſenſit veſtimentorum illius fragrantiam benedicens illi, ait: Ecce odor filij mei ſicut odor agri pleni cui benedixit Dominus.* qui ſanè veſtimentorum odor (quam maximè obſeruandum eſt) non antea ad Iſaacum perueniſſe; quam vbi ad oſculum Iacob acceſſit: vt hinc D non immeritò ſubodorari liceat; ex veteri, & perantiqua vnctione ſacerdotali, in veſtibus illis odorem defluxiſſe olim, atque tunc vſque perduraſſe. Sed quicquid ſit de Sacerdotibus in lege Naturæ, de quibus nihil certi habere poſſumus: certum tamen eſt ex diuinis inſtitutis, Summum Sacerdotem, capitis vnctione, à reliquis ſecerni ſolitum. Triplex autem ſacri olei vſus, ſacra nobis oracula exhibent, linitionẽ nimirũ, effuſionẽ & aſperſionẽ, qua minores conſecrabantur Sacerdotes.

Summus autem Sacerdos, an facri olei linitione, an verò effu- A
fione eiufdem confecraretur : funt qui dubitent.

Sorditiem veftimentorum, vt aliqui, in Pontifice hebræorum declinarent; effufionē vnguenti, ab albo confecrationis remouendam duxerunt : quamobrem Nicolaus de Lyra, qui cum Rabbinis quandoque delirat; in præfenti difficultate ex doctrina Rabbi Salomonis, cui ipfe fubfcribit: Genebr. in Pf. 135. ex doctrina Rabbi Elias in Thisbit. & alij etiam auctores à Toftato quæft. 2. in cap. 29. Exo. relati, communiter fentiunt; B nequaquam facri vnguenti effufione, fed linitione verticis, Summum Sacerdotem confecrari confueuiffe. & quidem neceffariò ita fentire coguntur; quotquot characteres in Summi Sacerdotis vertice effigiari imaginantur. Quamobrem Lyra ex Rabbi Salomon. doctrina, in facrando Summo Sacerdote, character quoddam, digito formari folitum affirmat, quale erat græcorum *caph*. Sed in horum auctorum doctrina, in primis irridendum duco; quod de græco *caph* tradunt. C ego enim nullum, in toto græco alphabeto videre potui character; quod *caph* nominaretur; fed vtique character in eo cognoui, quod *cappa* appellatur; & eft huius formæ, atque figuræ K. vnde verò tantus irrepferit error in Nicolao de Lyra, vt pro *cappa*, *caph* legeret fufpicari nequeo; nifi ex græcæ linguæ ignorantia. Fortè enim cum prædicta apud Rabbinos legiffet: qui vocem illam hebraicis litteris exprimere nequibant; nifi hoc pacto כַּפָּ *cappa*. ipfique Rabbini in fuis li- D bris, quafcumque voces fine punctis fcribant; & prædictum græcum *cappa*, his duobus characteribus fcripfiffent כפ Nicolaus de Lyra, fiue alij fine *daghes* legendo litteram פ pro *cappa* quod fonabat vox illa cum *daghes*, legerunt *caph*.

Perfiftentes igitur in germano fono pędictæ vocis græcæ *cappa*, iuxta doctrinam illorum Rabbinorū: character ille, quod facro vnguento in vertice Summi Sacerdotis figurabatur, veluti

A luti græcum *cappa* tale K erat. ad quod formandum linea vna protrahebatur ab auricula ad auriculam; & ex medio vertice duabus protractis lineis ad ſupercilia oculorũ, figura characteris formabatur: prout conſpicere licet in hac ſequenti figura.

B

Alijfuerunt Rabbinorum ſimiliter, qui linitionem affirmantes ex ſacro illo vnguento, cum Elia in Thesbith; in Summi C Sacerdotis vertice, græcum *gamma* minuſculũ inuerſum hoc pacto γ figurandũ tradiderunt: vt figura hac Sacerdotis nobis ſignare placuit. in qua ab occiput in ſummo vertice, ad oculum, & ſupercilium dextrum vſque protracta linea, & à ſumma fronte vbi linitura frontem ingrediebatur, alia ducta linea ad ſupercilium ſiniſtri oculi, græcũ *gamma* conſpicitur:

D

Quibus

quibus etiam accesserunt alij quos refert Genebrar. loco iam citato, qui in vertice Summi Sacerdotis *Chi* græcum, in hunc modum X delineandum fuisse affirmarunt; vt in figura hic delineata monstratur. in qua ad linituram sese consecantibus lineis in summo vertice, character illud apparet. ita tamen, vt oculos versus, lineæ hinc inde penderent, atque dirigerentur. A

B

Et denique alij quorũ meminit Abulensis, figuram græci *Thita*, hoc pacto Θ in summo vertice Sacerdotis cum consecraretur effigiatam docẽt, sicut sequens ostendit figura. itaque totum Summum Sacerdotis caput linitione sacri olei circumdabatur; lineolam verò in summo vertice consecrandi, eodem oleo signabatur, vt in sequenti conspicitur figura. C

D

Hi

A Hi tamen omnes linitione, fieri consueuisse sacram Summi Sacerdotis inaugurationem, fateri coguntur: alias enim figuræ, & characteres illi in summo vertice Sacerdotis ruerent; nullaque ratione effigiari potuissent. Sed verius erit, sacrisque oraculis magis consentaneum dicere, linitionem nullum habuisse locum: sed in consecratione Sacerdotis Summi, sacrum illud vnguentum, super ipsius caput tantum effusum fuisse. quod etiam Abulensis quæst. illa 2. in cap. 29. Exodi affirmat.

B & quidem expresse vox ipsa textus nostri vulgati indicat: qui tam Exodi 29. quam Leuitici 8. semper eo verbo fundere vtitur. Est autem fundere, cum de liquidis dicitur illud idem quod stillando spargere; vnde Claudian. inquit:

Pessima fudit vina cadis.

Expressius verò, & apertiùs hoc declarat hebraicus textus; cum tam Exodi cap. 29. quam Leuitici 8. constanter retineat, & vtatur verbo יָצַק *iazaqh*. nam Exodi 29. sic legimus hebraicè

C וַיִּצֹק מִשֶּׁמֶן הַמִּשְׁחָה עַל־רֹאשׁ אַהֲרֹן *vaiçaqh miscemen hamischxah nghal ros haharon*: hoc est, *Et fudit de oleo vnctionis super caput Aaron*. Quibus liquido constat, Spiritum sanctum vbique retinuisse vocem, & verbum illud יָצַק *iaçaq*, quod vt obseruãt, & meritò Auctores Dictionariorum, & nos quoque capite præcedenti obseruauimus; de fusione liquidorum tantum, & de metallis etiam quatenus liquescunt, vbique in sacra Scriptura pronunciatur. Cumque iota vnum, aut apex vnus in-

D obseruatum dimittere, sit nefas; & vbique sacer textus cum est de maiorum Sacerdotum consecratione, retineat verbum *fundere*; præter rationem dicetur sola linitione maiores Sacerdotes consecrari consueuisse.

Nam si linitione consecrari solerent Pontifices, satis fuisset dicere in textu, *Accipies de oleo vnctionis, & linies caput illius?* vel, *& vnges caput illius?* Nam vngere, quod dictione מָשַׁח *masciahx* explicatur: de ea linitione, quæ vnguento fit perap-

positè

posité dici potest. vt autem ostenderetur, nequaquam linitione fieri consueuisse Pontificis consecrationem, non incongruè in sacro textu verbo יָצַק iaçaq, quod effusionem significat, dictio הַמִּשְׁחָה hamischxah adiungitur; sed vt pateat Summi Sacerdotis consecrationem, nequaquam liniendo, sed stillando, seu effundendo vnguentum, supra caput illius, qui Sacerdos fuisset electus, fieri debuisse.

A

Copiam huius effusionis sancti olei, subindicat Propheta in Psal. 133. dum per barbam fluens, necnon etiam vsque in ora vestimentorum, discurrens vnguentum affirmat, dicens: *Sicut vnguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron, quod descendit in oram vestimenti eius.* Verum ad propheticam frasim subodorandam, remanet discutiendum, quid nomine oræ in psalmo intelligendum veniat: ex illius namque intelligentia huius vnguenti copiosa effusio manifestatur. Nam Genebrar. in præallegato Psalmo, nomine oræ, supremam partem vestis accipit, quæ collum cingit. quia tamen in prædicto loco Psalmi legimus עַל פִּי מִדּוֹתָיו nghal phi mithothau, idest, *Super oram vestimentorum eius.* Posset etiam suspicari, vestimentorum ora à Propheta appellari, vestimentorum inferiores limbos: quia inter vestimenta, quibus Sacerdos amiciebatur, ephod tantum collo præ alijs adhærebat. Quamobrem si de superiori ora Propheta intelligendus esset; potius in singulari, quam in plurali ei loquendum videbatur. Cumque in plurali, Propheta vestimenta nominet; potius de parte inferiori singulorum vestimentorum Sacerdotalium, quam de superiori verba præallegata, accipienda erunt. In superiora enim Sacerdos amiciebatur ephod; qui vsque ad femora protendebatur; infra illum tunica hyacinthina; infra hanc, linea tunica erat, quæ ad pedes vsque, & infra sub hyacinthina extendebatur: itaque versus inferiorem Sacerdotis partem, pluræ vestimentorum oræ dabantur. Interpretationi

B

C

D

A tationi igitur Genebrardi ſtare ſi vellemus prophetæ ſuffeciſſet dicere, vnguentum illud deſcendiſſe in oram veſtimenti eius. at ſanctus propheta Spiritu ſancto ductus, vt copiam effuſionemque maximam vnguenti huius, in Summo Sacerdote conſecrando inſinuaret; ad extremas, & infimas vſque oras ſacrorum veſtimentorum, illud vnguentum pereffluiſſe aperuit. vt à capite per barbam diſcurrens ſuper ephod, inde irrigarit tunicam hyacintinam, & denique biſsinam, ad extremam vſque illius partem.

B Verum oræ nomine, ſiue ſuperiora veſtimentorum, ſiue inferiora accipiantur: certum eſt ex loco Pſalmi effuſionem vnguenti, non linitionem colligi. Friuola iam apparent; quæ Rabbini ſomniarunt de illis characteribus, & figuris. eluduntur quoque, quæ ab eiſdem, de linitione capitis dicta fuere: quoniam vt ſtatim probabimus, Sacerdos Summus, cidari tecto capite, ſacro hoc vnguento conſecrabatur. quamob-

C rem nulla ratione characteres illi, in capite Sacerdotis formari potuiſſent; neque aliqua profectò me iudice erit ars; quæ id effingere valeat.

Hæc quidem capitis vnctio per olei effuſionem, adeò ſolius Summi Sacerdotis erat propria; vt in hoc potiſſimum à conſecratione, & vnctione minorum Sacerdotum, Pontificis conſecratio diſtingueretur. Minores enim Sacerdotes quoties ſacrabantur, vtique ſacro oleo vngebantur; ſed nequaquam in

D capite ſacram vnctionem, ſed ſuper veſtes tantũ ſuſcipiebant, quod etiam Nicolaus de Lyra, & Abulenſ. in cap. 29. quæſt. 2. optimè agnouerunt: neque ſimplici oleo, ſed oleo ſanguine mixto aſpergebantur, vt Exodi 29. dicitur. primo enim ibi de conſecratione Summi Sacerdotis agitur, & fuſio ſacri chriſmatis in capite illius oſtenditur: quamuis verò poſtmodum de conſecratione minorum Sacerdotum ſermo inſtituatur; nullibi ſacra oracula meminere vncti capitis filiorum Aaron,

qui

qui minorum Sacerdotum munere functuri erant. A
Commentitiam autem vnctionem manuum minorũ Sacerdotum, quam excogitauit Abulen.q.2. in c.29. Exo. non admittimus. Hæc quidem illius ſententia, nullo argumẽto fulcitur, niſi quod conſecratio minorũ Sacerdotum in Moſaici cenſenda videatur; quemadmodum nunc in Eccleſia conſecratio minorũ Sacerdotum à conſecratione Epiſcoporum diſtinguitur. Epiſcopi namque tam in capite, quàm in manibus ſacra vnctione liniuntur; at verò minorum Sacerdotum ſolummodo manus conſecrantur. hoc verò quia in Summo Sacerdote auctoritas, & miniſterium etiam tunc aderat; in minoribus verò Sacerdotibus, vt ipſe ait, ſolum ac ſimplex miniſterium reperiatur: hoc vnctione manuum ſignificatum, illud capitis, & manuum conſecratione repræſentatur. B

Sed quamuis, quæ Abulen. docet de conſecratione Epiſcopi, & minorum Sacerdotũ in Eccleſia Chriſti, vera ſint; quod tamen in lege Moſaica, id fieret, nullo probatur argumento; ſed gratis comminiſcitur ab Abulenſe, gratis igitur etiam à nobis reijcitur; & quouſque appareat aliquis ſacræ Scripturæ locus, quo probetur Abulenſis ſententia; nos minorum Sacerdotum manus ſacro oleo conſecratas fuiſſe negamus. quod etiam Nicolaus de Lyra ibid. negauit: & quidem optimo argumento; quia nequaquam id fuiſſet prætermiſſum in ſacra Scriptura cap.29. Exodi, vel cap.8. Leuit. vbi ex inſtituto agitur de conſecratione Sacerdotum. cũ igitur de hac manuum vnctione, nihil his in locis dicatur, illud ſine fundamento affirmare, ex loco aliquo ſacræ Scripturæ, omnino commentitium eſt, & imaginarium. nam quamuis aliquando in ſacra Scriptura oleum vnctionis eſſe ſuper Sacerdotes etiam minores dicatur. de vnctione ſanguine commixta, loca illa intelligi debent; qua veſtes illorum perfundebantur, & conſecrabantur. C D

CAP.

A

CAP. LXXX.

Effuſionem ſacri vnguenti, in conſecratione Pontificis, neceſſario requiſiri monſtratur.

Ad loca Exodi 29: *Veſtem autem ſanctam, qua vtetur Aaron, habebunt filij eius poſt eum, vt vngantur in ea, & conſecrentur manus eorum ſeptem diebus, vtetur illa qui Pontifex pro eo fuerit conſtitutus de filijs eius.* Num. 20. *Tolle Aaron & filium eius cum eo, & duces eos in monte Hor. Cumque nudaueris patrem veſte ſua, indues ea Eleazar filium eius, & Aaron colligetur, & morietur ibi.* & ad alia.

B

C

HÆC ſacri vnguenti profuſio, in conſecratione Pontificis nonnullis nequaquam viſa eſt eſſentialis, atque neceſſaria: quamobrem capite non vncto Summum Sacerdotem aliquando conſecrari poſſe cenſuerunt. ſi verò contra hanc ſententiam argumentum ſumatur à vi præcepti; affirmant de ſolo ſucceſſore Aaronis intelligendum eſſe; atque in reliquis eius ſucceſſoribus nequaquam habere locum; quia Exodi cap. 29. leguntur hæc verba: *Veſtem autem ſanctam qua vtetur Aaron, habebunt filij eius poſt eum, vt vngantur in ea, & conſecrentur manus eorum.* Cum igitur filij Aaron tantum poſt ipſum; in ſancta Summi Sacerdotis veſte vngendi dicantur; videtur nequaquam ſeruandos fuiſſe eoſdem ritus conſecrationis cum reliquis, qui poſt filios Aaronis, ad Summi Sacerdotij apicem aſſumebantur.

D

Sunt

Sunt etiam, qui neque cum Eleazaro filio Aaronis, qui proximè patri in Summo Sacerdotio cooptatus est, ritus & ceremonias consecrationis seruatas fuisse dicant; quia in libro Numer. cap. 20. in Eleazari ad Summum Sacerdotium inauguratione, nihil de ritibus consecrationis legitur. quamobrẽ quemadmodum tunc in monte Hor, sola sacrorum indumẽtorum expoliatione Aaron, Summo Sacerdotio cessit: ita pariter solius sacrorum vestimentorum amictu, Eleazarum Aaronis filium, Summum Sacerdotem constitutum, paternaque dignitate condecoratum affirmant. Quod etiam sensit Abul. quæst. 15. in cap. 29. Exodi: ea ratione; quia ritus præscripti ex lege, ad consecrandum Summum Sacerdotem, cum Eleazaro in monte Hor seruari non potuerint. nam consecratio Summi Sacerdotis, iuxta præscripta à Deo Moysi, in Tabernaculo Domini facienda videbatur; cum ad ostium Tabernaculi applicari deberet, qui consecrandus fuisset Sacerdos; at Eleazarus extra castra in monte Hor, sacri Pontificatus infulis decoratus legitur cap. 20. Numer. quod autem in eo monte, Dei Tabernaculum tunc erectum, hac de causa non fuerit, certum est. Cum igitur Eleazarus in monte, Summi Sacerdotis apicem adeptus sit, vt affirmare cogimur; capitis vnctio, atque sacri vnguenti effusio de essentia consecrationis Sacerdotum maiorum nequaquam affirmanda videtur.

Sed licet hucusque allata, specimen veritatis præseferant; & auctoritas venerandi semper Abulensis in eã sententiam nos flectere debuisset; cum tamen veritati standum sit; hæc ab ea sententia nos reuocat: & potius certissimè tenendum dicimus, præceptum consecrationis, & sacræ vnctionis effusio, extendi non tantum ad Eleazarum primogenitum Aaronis, & reliquos illius filios, sed etiam ad omnes posteros primogenitos, quotquot descendentes ex semine Aaron, Sacerdotes Summi consecrandi fuerunt. Quia verò nostrum est cuncta sa-

A ſacrorum oraculorum verba, atque apices quamdiligentiſſimè elucidare; ea propter ſacri textus verba in medium afferantur: vbi eſt ſermo de morte Aaron. Sunt verò hæc cap. 20. Numer. *Tolle Aaron, & filium eius cum eo, & duces eos in montem Hor. Cumque nudaueris patrem veſte ſua, indues ea Eleazarum filium eius, & Aaron colligetur, & morietur ibi. Fecit Moyſes vt præceperat Dominus, & aſcenderunt in monte Hor coram omni multitudine. Cumque Aaron ſpoliaſſet veſtibus ſuis,* B *induit eis Eleazarum filium eius, illo mortuo in ſupercilio montis, deſcendit cum Eleazaro.* Hæc ſunt verba textus.

Intelligentia huius textus haurietur, ſi attendantur, quænam veſtes hæ fuerint; quibus Aaron expoliatus, Eleazarum Moyſes Dei miniſter veſtiuit. in his enim decepti ſunt, Abulenſis, & quotquot in eius ſententia iuere; exiſtimantes has veſtes, de quibus textus in morte Aaron loquitur, eaſdem omnino cum ſanctis, & ſacris veſtibus fuiſſe; quibus nimirum C Summus Sacerdos in Sanctuario Domini vtebatur, dum ſacris miniſtrabat; quod arbitrari nefas eſt. Nam veſtes, quibus Pontifex in Dei Sanctuario veſtiebatur, auro, margaritis, gemmis textura, & opere fulgidis, ſanctæ erant; (vt cum Scripturis loquamur), easque ſolummodo Summus Sacerdos induebatur; quando Dei ſanctuarium, & Tabernaculum ingrediebatur; vt coram Domino, ſacra myſteria, in miniſterio ex munere obiret: in die præſertim expiationis, Deum optimum D maximum pro ſe, & pro populo rogaturus, eundem iratum placaturus, & in neceſſitatibus conſulturus, diuinaque excepturus oracula. ſic enim legimus capite 28. Exodi: *Facies veſtem ſanctam Aaron fratri tuo in gloriam, & decorem, & loqueris cunctis ſapientibus corde, quos repleui ſpiritu prudentiæ, vt faciant veſtes Aaron, in quibus ſanctificatus miniſtret mihi.* & infra: *Et veſtietur ea Aaron in officio miniſterij.* Quibus equidem verbis liquido conſtat, Pontificem ea ſacra veſte nequa-

Fff quam

quam vestiri consueuisse; nisi in officio ministerij Summi Sacerdotij. Cum igitur ad hoc ministerium nequaquam tunc Aaron vocaretur; quãdo vnà cum Moyse, Montem Hor ascendit, vt ibi moreretur: nec eã vestem sanctam induisse constat. Duo igitur genera vestimentorum, Summo Sacerdoti, reliquisque Dei ministris, necessariò destinare cogimur: quotidianum nimirum, & festiuum. Et inter quotidianas vestes distinguendæ erunt domesticæ à publicis: sicut etiam Summo Sacerdoti dandæ erunt vestes domesticæ, publicæ; & inter publicas à nõ sacris different sacræ, & inter sacras aliæ erunt minus solemnæ, quibus Sũmus Sacerdos vtetur in festiuitatibus, & solemnitatibus quando diuinis mysterijs assistet; aliæ erunt solemniores, quibus ipsemet oracula consulebat, excipiebatque; & sacrificijs, oblationibusque ipsemet operam dabat. & de his dicitur Exodi 29. num. 29. *Vestem autem sanctam, qua vtetur Aaron habebunt filij eius post eum, vt vngantur in ea, & consecrentur manus eorum.* Quam etiam vestium differentiam Græci, Persæ, & alij Ethnici, & Romani quoque habuerunt; apud quos alia erant vestimenta sacra Sacerdotis Summi; alius verò minorum Sacerdotum amictus. quamobrem Lucan. lib. 1. ciuil. bel. dum lustrationem vrbis, Pontificis, & minorum Sacerdotum iussu factam describit, ait:

Mox iubet, & totum pauidus à ciuibus vrbem
Ambiri, & festo purgantes menia lustros
Longa per extremos pomeria cingere fines
Pontifices sacri, quibus est permissa potestas
Turba minor, ritu sequitur succincta Gabino.

Minorum igitur Sacerdotum turba amictu vtebatur Gabino; toga nimirum sic in sinistrum humerum reiecta, vt vna lacinia à tergo reuocata, hominem cingeret; quo amictu Summus Romanorum Sacerdos nequaquam vtebatur; nisi in die propriæ expiationis, quando sub scrobe effosus, hostiæ sanguinem

A nem, veſtibus, capillo, vultu, genis, oculis, labris, ore, ac lingua excipiebat: tunc enim illum etiam vſum fuiſſe Gabino amictu, Prudentius in Romano Martyre inſinuaſſe videtur. Erant itaq. Summo Sacerdoti Hebræorũ veſtes ſacræ, & non ſacræ; quibus etiam à minoribus Sacerdotibus, Leuitis, & reliquo populo diſtingueretur, domiq. inter domeſticos vteretur. Quis enim audeat cogitare, nedum affirmare, Aaronem, cubitum iturum, pranſurum, excrementa egeſturum, cum vxo-
B re coiturum, & alia plura ex naturalibus neceſſitatibus, atque indigentijs facturum, ſanctis indutum veſtibus, ea omnia feciſſe? nefas ſit viro prudenti iſta cogitare. Etenim & filijs Aaron, qui minorum Sacerdotum miniſterio, ac munere initiati fuerant; ſua à Deo ex officio linea veſtimenta deſignata fuerunt: non quidẽ quibus domi vterentur; nam de his Deus nihil mandauit; ſed quibus ad altare, & in Dei Tabernaculo ex munere miniſtraturi ornarẽtur: quæ quidẽ à veſtibus Summi
C Sacerdotis plurimum differebant. de quarum forma eruditè ſatis, ac doctè Arias Montanus in ſuo Aaron, Torniellus, & alij recentiores viri docti abundè tractant. de quibus ita legimus Exo. 29. *Porrò filijs Aaron tunicas lineas parabis, & balteos, & thiaras in gloriam & decorem.* Quo etiam amictu lineo Summus Sacerdos, in die expiationis in Sanctuario Domini amiciebatur, vt legitur cap. 16. Leuit. Cum igitur & veſtes iſtæ lineæ Summi Sacerdotis, aliæque auro contextæ,
D merito in ſacris litteris ſanctæ dicerentur; illorumque vſus in ſancto tantummodo miniſterio concederetur: proculdubio dicendum erit tam maiores, quam minores Sacerdotes; alias quoque ad communes, & quotidianos vſus habuiſſe veſtimenta; ea tamen conditione, ac lege, vt veſtimenta Sacerdotalia à laicorum veſtibus, & minorũ Sacerdotum, pro quotidianis ſimiliter vſibus diuerſa eſſent: vt ipſo amictu dignitas, atque excellentia Summi Sacerdotij dignoſceretur, venerandaque

conspiceretur. vt nunc etiam in solemnioribus vestibus Presbyterorum, Episcoporum, necnon etiam Summi Pontificis, eandem diuersitatem conspicimus. A

Possunt etiam hæc comprobari his, quæ Iosephus in Antiquit. de Stola Pontificia scribit; quæ tanti decoris, ac venerationis erat, vt suo tempore in Turri Antoniana, sub custodia, & ditione Romanorum Militum seruari consueuisse referat. quod nequaquam de vestibus domesticis Sacerdotum fieri solitum scribit: vt hæc à communi, & quotidiana veste Summi Sacerdotis quam longè differret perspicuum sit. Igitur in præallegato cap. 20. lib. Numeri, in quo legimus, Aaronem extremum clausurum diem, sua veste nudatum fuisse, eaque ibidem Eleazarum Aaronis filium indutum; non quidem de veste sacra, sed de communi veste, quam ad quotidianos vsus vestiebatur Aaron, sacer textus intelligendus erit. Quamobrem non licet haurire Abulensi; ex eo quod vestibus Aaronis indutus Eleazar fuerit in monte Hor; illicò harum vestium vigore, Summi Sacerdotij apicem adeptum fuisse; Eleazarumque Summum Sacerdotem statim sine alia ceremonia consecratum extitisse: sed potius communi tunc Summi Sacerdotis veste amictus est Eleazar, vt postmodum suis ritibus, & ceremonijs vngeretur, atque consecraretur; ritusque omnes cum eo seruarentur, quæ ad consecrationem Summi Sacerdotis ex præscripto legis pertinebant: vt ad sancta altaria, & in Sanctuario Eleazarus licitè ministrare posset. B C D

Quod autem præceptum illud à Deo Moysi latum, de ritibus, atque ceremonijs consecrationis Pontificum, non solum ad omnes posteros Aaronis, quod aliqui negabant; sed etiam ad Eleazarum contra Abulensem extenderetur. Sacræ Scripturæ loca, me iudice, in quibus de his agitur, aperiunt. nam de vestibus, & infulis Summi Sacerdotis, Deus *Vestem*, inquit, *autem sanctam, qua vtetur Aaron, habebunt filij eius post eum:* in

A in quo textu erit obſervandum illud plurale, *filij eius poſt eum.* nam ſi de ſolo Eleazaro proximo Aaronis ſucceſſore tantum ſermo eſſet; vt placebat nonnullis: aut Eleazarus ab his excluderetur, vt placebat Abulenſi: ad quid illud plurale *filij*? non enim ignorabat Deus, quem ex filijs Aaron, in Summum Sacerdotem aſſumpturus eſſet poſt patrem; perſpicuèque dicere potuiſſet: *Veſtem autem ſanctam, qua vtitur Aaron, filius eius tantum habebit poſt eum.* quia ſic oratio ferebat, ſi de ſolo B ſucceſſore Aaronis ibi ſermo eſſet, vt illi ſentiebant. Cum igitur ſacer textus apertè doceat filios Aaron poſt ipſum, in plurali numero, veſtem pontificalem amiciendos fore; profectò voluit Deus loqui de tota Aaronis poſteritate: & quotquot Summi Sacerdotij apicem tenere debuiſſent, eiſdem ritibus, ac ceremonijs in eadem veſte conſecrandos eſſe, ac ipſemet Aaron tunc conſecrabatur.

Præterquam quod communis ſacrarum Scripturarum fra- C ſis eſt; vt nomine filiorum, non ſolum filij proximè geniti, vel generandi, ſed tota poſteritas alicuius familiæ intelligatur. hinc illud Pſalmi 130. *Si dereliquerint filij eius legem meam, & in iudicijs meis non ambulauerint, ſi iuſtitias meas prophanauerunt, & mandata mea non cuſtodierint, &c.* Quo in loco, & alijs ſexcentis ſimilibus, in toto ſacrarum Scripturarum campo, nomine filiorum, non tam proximè deſcendentes à patre intelliguntur; quam tota Dauidis poſteritas, ibi eo nomine D ſignificatur. Lex itaque iſta, ea ratione, ad omnes Aaronis ſucceſſores extendebatur; vt ſine ſacri olei, ac vnguenti effuſione, nemo in tota Aaronis poſteritate Sũmi Sacerdotis munus fungi poſſet; cuius caput ſacro oleo non fuiſſet conſecratus. Colligitur hoc ex ipſo ſacro textu, vbi dicitur: *Veſtem autem ſanctam, qua vtetur Aaron habebunt filij eius poſt eum, vt vngantur in ea, & conſecrentur manus eorum.* Liquido autem conſtat hic ſermonem eſſe de Summo Sacerdotio, de-

que illius consecratione: quia nemini ex minoribus Sacerdotibus, veste Aaronis vti licebat. Nam quando filij Aaronis, minoris Sacerdotij munere initiabantur, linea veste, ephod lineo, & linea mitra ornabantur; non verò hyacinthina, superhumerali, rationali, aut ornamentis induebantur; quæ solius Summi Sacerdotis, Pontificalisque dignitatis erant.

Sumatur igitur argumentum à loco posito, & vis argumenti sit, in illis duabus dictionibus *vngantur, & consecrentur*: ex quibus effusionem vnguenti super caput de essentia consecrationis fuisse ostendatur. Explicans enim sacer textus, sanctæ illius vestis vsus, duorum meminit; consecrationis nimirum, & vnctionis. ne quis verò in phrasi hebraica aliquo modo impingeret, quod *impleantur* legendũ videatur, vbi nos legimus, *& consecrentur*: meminerit consecrationem impletionem appellari apud hebræos; iuxta phrasim linguæ sanctæ, vt cap. 76. declarauimus: in qua manuum impletionem, quia dabatur ordinato potestas offerendi; propterea initiationem, illam impletionem, appellandam censuimus. Præterundum etiam non erit in præallegato textu, antequam de consecratione agatur; nimirum de manuum impletione, (vt loquamur ex vsu sacrarum litterarum) prius vnctionis sacrum textum meminisse: non igitur de illa vnctione, quæ per olei, & sanguinis cõmixti aspersionem fiebat intelligi debet sacer textus; quia hæc locum tãtum habebat cum minores Sacerdotes consecrabantur: nomine igitur vnctionis, qua vngebatur, qui sacra veste vestitus fuisset, capitis vnctio accipi debet: quia nemo ad summum sacerdotium perueniebat; & veste illa sacra vestiebatur, qui Sacerdos minor consecratus iam non extitisset, vt iam diximus cap. 78. in loco autem iam allegato ex cap. 29. Exodi, in quo de successore Aaronis loquitur textus, deque sacro vestitu in successore agitur; prius vnctionis, deinde consecrationis textus meminit; quia in consecratione quoque

Sum-

A Summi Sacerdotis, prius caput Pontificis ſacro perfundebatur vnguento;deinde hoſtiarum,ac victimarum membra in illius manibus ſuperimponebãtur;vt eas ad altare offerret: quæ conſecrationis vocabulo in ſacris oraculis ſignificantur. Cũ igitur cap.29.Exo. Deus agens de conſecratione Summi Sacerdotis ad Moyſen dixerit: *Oleum vnctionis fundes ſuper caput eius, atque hoc ritu conſecrabitur:* & in præallegato textu idem Deus affirmet; veſtem illam ſanctam Aaronis aſſumendam ab illo B fore,qui Summus Sacerdos Aaronis loco conſtituebatur; vt in ea vngeretur: & nõ de vnctione ſacri olei ſanguine commixti, loca illa interpretari poſſint;ſed de ſola effuſione vnguenti ſuper caput illius qui conſecrabatur: vtique hæc ſacri vnguenti effuſio, adeò de eſſentia Põtificalis ſanctificationis erit;vt eiuſdem Pontificis manuum impletionem omnino præceſſerit. Eleazarum quoque Aaronis filium,nequaquam ſacrarum veſtium ſolo amictu ad ſummi ſacerdotij munus aſſumptum C fuiſſe contra Abulenſem affirmamus: ſed omnibus omninò ritibus, ceremonijs, necnon ſacri vnguenti effuſionibus, quibus Aaron, & reliqui poſteriores Pontifices, ex Dei præſcripto, ad illud ſacerdotale munus aduehebantur; ad Pontificatum ſublimatum fuiſſe ſentimus. Probatur ex verbis ipſiuſmet Dei in ſupra iam allegato textu, in quo dicitur, veſtes illas Aaronis ad id deſtinatas fuiſſe, vt filij ipſius, in ſummo ſacerdotio ſucceſſores, in ea veſte, ſacro perungerentur oleo: D vt autem ambiguitati locus præcluderetur,ſubdit: *Septem diebus vtetur illa qui Pontifex pro eo fuerit conſtitutus de filijs eius.* & cap. 8. Leuit. dicitur: *Septem diebus finitur conſecratio, ſicut in præſentiarum factum eſt, vt ritus ſacrificij compleretur.* Eſt autem ſermo hic, de ritu ſacrificij in conſecratione Summi Sacerdotis; & in poſterum textus loquitur, vt liquido conſtat ex illis verbis: *Septem diebus finitur, conſecratio ſicut in præſentiarum factum eſt.* quorum verborum ſenſus, & intelligentia

eſt; quod conſecratio Sacerdotum in poſterum, ſeptem dierum ſpatio abſoluenda eſſet; iuxta ritus ſacrificiorum, quæ ab ipſo Moyſe in conſecratione Aaronis oblata fuerant: cuius conſecrationis occaſione, illam Deus præſcripſit legem; atque propterea in poſterum ſeruanda erat. Cum igitur veſte illa, diebus ſeptem Summum Sacerdotem vti debere iuſſiſſet Deus, in ſupra allegato iam textu Exodi 29. profectò de vſu ſacræ veſtis, ſpatio ſeptem dierum conſecrationis & vnctionis, locum allatum intelligi oportet; quia dicitur veſtem illam ſanctam inter filios Aaron, illum vti debuiſſe, qui pro eo Summus Sacerdos fuerit conſtitutus. Eleazarus igitur, qui loco patris fuit Summus Sacerdos conſtitutus, diuino cogebatur præcepto veſte illa ſancta vti ſeptem diebus conſecrationis; & in eadem ſancta veſte, ſacro oleo vngi: igitur in conſecratione etiam illius, ſeptem dierum ſpatium inſumptum fuit; & cum ipſo quoque ſtatuta de ritibus, ac ceremonijs ſacræ vnctionis, ſeruata dicemus; vt ipſe quoque Eleazarus ſummo ſacerdotio fungi licite valeret.

Loca ab abſurdo non multiplicia attendentes, confirmentur quæ de Eleazaro tradidimus. nam ex præſcripto diuinæ legis, Summo Sacerdoti vetitum erat, ſuper mortuum immundari; quapropter nec eis licebat ſacrum Tabernaculum egredi, niſi ad neceſſaria naturæ. immundari verò ſuper mortuum dicebantur ex lege, qui cadauer contrectaſſent; vel aliquibus ad cadaueris vſum deſtinatis vterentur, cuiuſcumque generis illa forent; vel contrectata ab his qui curando cadaueri curam geſſiſſent; vel honoris cauſa his adeſſet, qui luctum celebrabant: adeoque ſtrictè Sacerdoti Summo, iſta à Deo prohibebantur; vt neque patre, aut matre mortuis, funus celebrare Pontifici concederetur. ſicuti habetur cap. 21. Leuit. Si ergo Eleazarus antequam pater Aaron ſupremam clauderet diem, ſacris amictus iam veſtibus in monte Hor adfuiſſet; Summi

Sa-

A Sacerdotis dignitate iam honestatus, atque condecoratus; quanā ratione sine piaculo paterno funeri interesse potuisset? cum solus etiam accidentalis contactus, cuiuscumque cadaueris, aut illorum quæ ad illius vsum destinata fuissent; homines ex legis præcepto eatenus coinquinaret; vt ab illis omnem omnino auferret sanctificationem? sicut in lege de munditia, & sanctificatione statuitur. Cum igitur Aaron, coram filio suo Eleazaro, diem clauserit extremum, vt certissimum est; ne-B nessariò quoque funeri illius, Eleazarus interfuit; quod similiter ex sacris litteris certum est. igitur contra Dei præceptum Eleazarus egisset; diuinæque legis transgressor existeret; paterno funeri interueniendo, quod Summo Sacerdoti prohibebatur. sic enim dicitur Leuit. cap. 21. *Pontifex, idest, Sacerdos Maximus inter fratres suos, super cuius caput fusum est vnctionis oleum, & cuius manus in sacerdotio consecratæ sunt, vestitusque est sanctis vestibus, caput suum non discooperiet, vestimenta non* C *scindet; & ad omnem mortuum non ingredietur omnino. super patre quoque suo, & matre non contaminabitur.* Qua in lege tria considerande sunt, fusio olei vnctionis, manus in sacerdotio consecratæ, & amictus sanctarum vestium: ex quibus constat ante vnctionem capitis, & manuum consecrationem, sanctarumque, vestium amictum, vetitum minimè fuisse primogenito Sacerdotis, patris celebrare funus; ac proinde Eleazaro ante summi apicis adeptionem, & in minori adhuc sa-D cerdotio constituto, paterno funeri in monte Hor interesse, nequaquam vetitum fuisse; & vnà cũ Moyse, & patre Aaron, montem Hor ascendere, vt habetur cap. 20. lib. Numer. dicendum itaque est, Eleazarum paterno adfuisse funeri; suique patris cadauer, auitæ matri terræ, pia diligentia religiosè comendasse, dum adhuc minorum tantum Sacerdotum lege teneretur; nondum verò Pontificatus apicem fuisset adeptus.

CAP.

A

CAP. LXXXI.

Pontificalis consecrationis, & consecrandi capita deteguntur.

Ad loca 3. Reg. 2. *Abiathar quoque Sacerdoti dixit Rex: Vade in Anathoth ad agrum tuum, equidem vir mortis es: sed hodie te non interficiam, quia portasti Arcam Domini Dei coram Dauid patre meo, & sustinuisti laborem in omnibus, in quibus laborauit pater meus. Eiecit ergo Salomon Abiathar, vt non esset Sacerdos Domini.* Leuit. 10. *Capita vestra nolite nudare, & vestimenta nolite scindere ne forte moriamini.* & ad alia.

B

C

NEC enim dubitatur de prima Sacerdotum, Tabernaculique consecratione, cum in titulo de ministro quæritur. Moysen etenim huius sacri Chrismatis fuisse ministrum, sacræ ipsæ paginæ testantur, in libro Exodi in fine; & hoc tum ex diuina dispensatione, tum quia summi sacerdotij munere fungebantur; difficultas igitur de ministro circa futuras consecrationes post tempora Moysis versatur: & quæritur quis nimirum Summo Sacerdote vita functo, alium ei successorem sacro inungeret, & consecraret oleo.

D

Primogenitum Summi Sacerdotis, qui iure hæreditario in locum demortui patris subrogabatur; si sacro oleo ab ipso patre, antequam supremum clauderet diem, inungendum dixerimus; vt eo mortuo, nullis alijs adhibitis ceremonijs, ac ritibus, iure hæreditario Summi Sacerdotis ministerium susciperet;

A ret; iam duo ſimul Summi Sacerdotes in Iſraelitica Synagoga, nobis eodem tempore concedendi eſſent; quod affirmare in ſacris oraculis abſonum videtur: ne duo ſimul capita in Eccleſia militanti, quæ tunc penès populum Hebræum exiſtebat, concedere videamur. huic etiam doctrinæ ſacer ipſe textus ſe opponit. quamuis enim cap. 20. Numer. Eleazarum Sacerdotem Summum, in montem Hor, patre adhuc viuente, declaratum fuiſſe legatur; non tamen ſacro oleo vnctum, neque B Sacerdotem Summum à patre Aaron conſtitutum cognouimus.

Poſſet fortaſſe in contrarium ſuſtineri; quod Summo Sacerdote vita functo; ſucceſſor à minoribus Sacerdotibus ſacro inungeretur oleo: ille nimirum cui iure hæreditario, dignitas ſacerdotalis debebatur: ſicuti etiam modo in Eccleſia Chriſti, Summus Pontifex, à Cardinali Hoſtienſi conſecratur. Huius ſententiæ Abulenſis fuiſſe videtur; quamobrem ex hac C doctrina, iam non tantum Summus Sacerdos, ſed etiam alij inferiores Sacerdotes, huius ſacri Chriſmatis, & vnguenti, miniſtri extitiſſent. Doctrina hæc illud præſefert inconueniens; quod alium conſecrare, munus auctoritatem habentis videatur. nam inter Summi Sacerdotis ceremonias, dum conſecraretur vna erat; manibus conſecrandi, victimas, & hoſtias iam mactatas, & Deo oblatas ſuperimponere; vt in altari concremandas conſecrans demũ offerret; illas accipiens D de manibus illius qui conſecrabantur; & ſuper ſtruem lignorum, & ignem imponebat: mactatas autem victimas concremandas in manu alterius tradere, ad habentem poteſtatem pertinet. cumque ex minoribus Sacerdotibus, nullus eſſet, qui in Summum Sacerdotem ſuperioritatem haberet: ea propter à minoribus Sacerdotibus, Summum Sacerdotem conſecrari, nequaquam rationi, neque Scripturis conſentaneum videtur.

Mihi

Mihi verò, vt quæ ſentiam breuiter aperiam, nullum in lege Moſaica præſetuliſſe inconueniens videtur; quod plures Summi Sacerdotes, ſimul apicis culmen tenerent. & ſanè hoc liquido conſtat ex Euangelica hiſtoria: nam eo tempore, quo Deus ipſe homo factus, cum hominibus conuerſari, & infantilibus pannis inuolui, pro hominibus dignatus eſt: duo ſimul in populo Hebræo Summos Sacerdotes fuiſſe, Annam ſcilicet, & Caypham, ſacræ aperiunt paginæ. quorum vtrumque manus tunc conſecratas extitiſſe, nemini dubium eſſe debet: alias neque dignitatem Sacerdotalem, viciſſim retinere potuiſſent: neque in Summo Sacerdotio miniſtrare; cum tamen ſecus feciſſe illos conſtet. quamobrem Lucas Euangelicam prædicationem Baptiſtæ ſcribens cap. 1. *Factum eſt*, inquit, *verbum Domini ſuper Ioannem Zachariæ filium in deſerto*. Tēpus quoque prædicationis poſtmodum Chriſti & Baptiſtæ deſignans, ſubdit: *Sub Principibus Sacerdotum Anna, & Caypha*. Eo etiam tempore, quando Hebræorum Republica maximè floruit in religione, obſeruantiaque legis Moſaicæ, ſub optimis Regibus Dauide, & Salomone: Salomonem Abiatharum Summum Pontificem depoſuiſſe legimus; & Sadoch illius loco ſubrogaſſe habetur 3. Reg. cap. 2. in hæc verba: *Abiathar quoque Sacerdoti dixit Rex: Vade in Anathoth ad agrum tuum, & quidem vir mortis es, ſed hodie non te interficiam, quia portaſti Arcam Domini coram David patre meo, & ſuſtinuiſti laborem in omnibus, in quibus laborauit pater meus. Eiecit ergo Salomon Abiathar, vt non eſſet Sacerdos Domini*. Apud Ioſephum etiam eruditiſſimum rerum Iudaicarum ſcriptorem lib. 20. Antiq. cap. 8. ſtatim in initio, licet videre Agrippam exauctoraſſe à Summo Sacerdotio Ioſephum, illiuſque loco quemdam Annam ſubrogaſſe, filius illius Annæ, qui conſilio congregato aduerſus Seruatorem noſtrum interfuit; & piam ſententiam, impia mente eructauit. ibidem etiam hæc verba legun-

A guntur: *Eodem Rege iubente, Iesus Gamalielis filius, in Summo Pontificatu successit Iesu Dannei filio, non libenter sibi cedenti.* Hæc & similia passim occurrent in Hebræorum historijs à Iosepho editis. Ea propter, duos Summos Sacerdotes simul consecratos in populo Hebræo habere, nullum me iudice præsefert inconueniens: ea tamen conditione, vt licet duo consecrati existerent, nihilominus apud vnum tantum, summi apicis ministerium reponeretur. quamobrem quod Summus Sa-

B cerdos adhuc vivens, antequam moreretur, filium sibi successorem designaret; ipsumque consecraret, nec incongruum, nec absonum apparet.

Necessarium etiam quodammodo videtur; duos simul consecratos Pontifices in Dei cultũ extitisse, vt sacrorum rituum obseruãtia apud Israelitas haberetur. Ex eo id probare possumus; quod iuxta præscriptũ legis Mosaicę, aliqua erant munera, quæ soli Summo Sacerdoti concedebantur, reliquis minoribus Sa-

C cerdotibus vetabantur. quemadmodum semel in anno, Sanctum Sanctorum in expiationis die, ingredi. Quid si fortè Sacerdotem Summum, eo tempore aliqua infirmitate detineri contigisset? vtique defuisset, qui Sanctum Sanctorum ingrederetur; populum, ac Sanctuarium expiaret; Deumque sibi placatum redderet. Ne igitur ad huiusmodi absurda populus ille adduceretur, & hæc incommoda omnino declinentur; necessario affirmandum censeo, vna cum patre, filium

D quoque sibi successorem, à suomet patre consecratum, Summi Sacerdotis dignitatem, & consecrationem tenere potuisse: vt aliquo accedente casu ex Summi Sacerdotis impedimento, in sacris muneribus, alter alterius vices supplere posset.

Ista tamen nequaquam nos adeò arctant, quo minus etiam ministerium sacri olei, minoribus quoque Sacerdotibus concedere possimus. nam quamuis à principio nascentis Syna-

gogæ,

gogæ, Moyse à Deo delegato, vt illam Rempublicam suo nomine institueret, ac ordinaret; tantum post mortem Summi Sacerdotis alium Sacerdotem, priori successorem, consecrari statuatur; cogimur tamen quodammodo ex necessitate concedere, sacri olei ministerium, penes inferiores etiam, ac minores Sacerdotes extitisse. hanc vtramque consuetudinem, tradit Iosephus lib. 20. Antiq. cap. 8. dicens: *Nam à principio Pontificibus non succedebatur, nisi mortuis, deinde viuentibus etiam subrogari ceperunt alij*. Cum igitur à principio post mortem tantum vnius Pontificis, alter subrogaretur; ille profectò qui in demortui locum subrogabatur, à minoribus Sacerdotibus tantum consecrari, sacroque vnguento consecrationis inungi poterat. vnum verò post mortem tantum alterius subrogari potuisse, ex ipso sacro textu probari potest, cap. 29. Exodi, in quo dicitur: *Vestem autem sanctam, qua vtetur Aaron, habebunt filij eius post eum, vt vngantur in ea, & consecrentur manus eorum. Septem diebus vtetur illa, qui Pontifex pro eo fuerit constitutus de filijs eius; & qui ingredietur Tabernaculum Testimonij, vt ministret in Sanctuario*. Quia igitur his vestibus tantum post Summi Pontificis mortem vti successori permittebatur; dicendum erit, successores Aaron, ab exordio nascentis Synagogæ, nec consecrari, nec sacro oleo vngi potuisse, iuxta illam Dei legem; nisi altero tantum iam Summo Sacerdote vita functo; ac propterea necessario à minoribus Sacerdotibus, consecratio maioris fieri debuisse.

Si igitur Summi Sacerdotis successor, post mortem tantum antecessoris consecrabatur; vtique ab alio nemine, quam à minoribus Sacerdotibus consecrari poterat. itaque sacri olei ministerium non solum apud Summum Sacerdotem; sed etiam penes inferiores Sacerdotes concedere cogimur. neque hoc aliquem turbet; cum etiam Moyses, qui eo tempore erat purus Leuita, ex diuina dispensatione huius sacri olei minister,

A ſter, in conſecratione illorum omniũ fuerit, quæ ad Dei cultum pertinebant. nam quamuis Moyſem Sacerdotem fuiſſe dixerimus: non tamen ex lege, ſed iure naturæ Sacerdotiũ illi conceditur. Nullũ igitur præſefert inconueniens, quod vſum huius ſacri olei, penes inferiores quoque Sacerdotes exiſteret. Etenim intra Sanctuariũ miniſtrandi, minores Sacerdotes ius habebant; ſacrũ Dei thymiama in aureo altare concremandi, ſacrum Dei Candelabrũ accendendi, & alia plura, in ipſo ſa-
B cro Dei Tabernaculo facere minoribus Sacerdotibus concebantur; qu ęcum eſſent ſancta, & à ſanctificatis tantum contrectari poſſent, iuxta illud Spiritus ſancti, & ſacræ legis dictum in locis plurimis, *qui tetigerit illa ſanctificabitur*. igitur ſacrum hoc vnguentum contrectare, ac miniſtrare, eiſdem Sacerdotibus vetitum nequaquam fuit. Nam cap. 1. lib. 3. Reg. Sadoch, qui erat tunc ex numero minorum Sacerdotum, de Tabernaculo cornu ſacri olei ſumpſit, & oleum contrectauit;
C quod iuxta probabilem plurimorũ grauiſſimorum virorum doctrina, erat eiuſdem generis cum illo, quo Sacerdotes conſecrabantur, & Salomonem vnxit. non igitur à miniſterio huius ſacri olei minores Sacerdotes arcebantur.

Sed tamen ambigendum adhuc remanet ad calcem huius Myrothecij; an Summus Sacerdos capite operto, an verò aperto ſanctificaretur. etenim huius vnctionis meminit ſacer textus, cum de conſecratione Summi Sacerdotis agit Exo-
D di 29. in hæc verba: *Et pones thiaram in capite eius*. ſcilicet in capite Summi Sacerdotis, de quo loquitur Deus ad Moyſen: *Et laminam ſanctam ſuper thiaram, & oleum vnctionis fundes ſuper caput eius, atque hoc ritu conſecrabitur*. quod etiam factum fuiſſe, atque executioni mandatum cap. 8. Leuit. legimus. Nũc formam, modumque inueſtigemus; & re vera quotquot linitioni, atque characteribus nomen dant, ex his Scriptoribus, quos ſupra retulimus, quaſi ex conſequenti dicere coguntur;

Sum-

Summos Sacerdotes capite aperto, nequaquam verò operto consecrari solitos. linitione enim sacri vnguenti Sacerdotes sanctificati ab ipsis traduntur. quibus in hac parte etiam Abulensis ex his, quæ docet quæst. 2. citata assentiri tenetur. quod idem Vatabl. in adnot. ad præallegatum cap. 29. Exodi clarissime tradidit: nam verba illa textus explicando: *Accipies oleum vnctionis, & fundes super caput eius, subintellige, ait, deposita mitra.* ex quibus constat, communem fuisse sententiam Doctorum, Summum Sacerdotem hebræorum, capite aperto sacro oleo sanctificari consueuisse.

Secus nobis sentiendum arbitramur: nimirum nequaquam aperto; sed operto ac velato capite, sacro perungi oleo Sacerdotes tam Summos, quam inferiores consueuisse. eo autem ducor argumento, quia antiquitus apud Romanos etiam, impiæ pietatis, & superstitiosæ religionis primos magistros, detectum caput deferre, mœroris, atque tristitiæ fuisse indicem perspicuum est. quemadmodum venerationis, adorationisque index caput cooperire. Quod sexcentis alijs omissis, potissimum expiscari, comprobareque possumus ex his, quæ Suetonius de Aulo Vitelio scribit, deque eius mira arte in adulando Caium Cæsarem Caligulam: *Qui idem*, supple Vitelius, inquit, *miri in adulando ingenij, primus Caium Cæsarem adorari, vt Deum instituit; cum reuersus ex Syria non aliter eum adire ausus esset, quam capite velato, circum vertens se & deinde procumbens.* quem locum Suetonij Beroaldus explicans, quid sibi velint verba illa: *Capite velato*, declarans, *more*, inquit, *& habitu eorum qui Deos venerantur.* & Plaut. in Pseud. reprehendens quemdam, qui Æsculapium vt Deum venerari ausus fuerat, ait: *Quis hic est, qui operto capite Aesculapium salutat?* Virgil. quoque lib. 3. Æneid. introducit Helenum sic Æneam affantem, deque sacris ritibus eum instituentem:

Purpureo velare comas adopertus amicto

Ne

A *Ne qua inter sanctos ignes in honore Deorum*
Hostilis facies occurrat, & omnia turbet,
Hunc socij morem sacrorum, hunc ipse teneto,
Hac casti maneant in religione nepotes.

Ecce locus Virgilij Poetæ grauissimi, qui Macrobij testimonio, cunctos Religionis ritus optimè norat: non solum ex instituto Æneæ comas velare homines eos, qui sacra facturi erant; sed etiam hunc ritum successoribus Æneæ perpetuò B seruandum iubet. nam & lib. 12. cum pro singulari certamine Turni, atque Æeneæ fœdera firmarentur; & fœderis de causa, sacra fierent, ait Poeta:

In mediosque focos, & dijs communibus aras
Gramineas, alij fontemque, ignemque ferebant,
Velati lino, & verbena tempora victi.

Et Plutarch. in quæst. Roman. quæ alio vocabulo Problem. inscribuntur; omnes viros, & eos maximè, qui Romanorum C legibus vtebantur, solere velatis capitibus Deos adorare testatur. Licet Saturno & honori, rem diuinam aperto capite fecisse Romanos, Plutarchus fateatur; in reliquis verò sacris Deos salutantes caput operire. Cur verò id fieret, rationem assignat Plutarchus in hæc verba: *Deos verò idcirco sic adorabant; vt aut operiendo capite seipsos humiliores redderent; aut metu ne quid ignominiosum, ac tristè, inter precandum aliunde auribus accideret; idcirco vestem ad aures vsque attollebant.* & infra: *Aut* D *illud est, quod Castor dicit; mores Romanos Pythagoricis comparãs, genium, qui vnicuique nostrum inest Deos, qui extra sunt rogare, & caput velando supplicare: animi scilicet velamentum, ac reuelationem per corpus quoddam ænigmate ostendentem.* hæc Plutar. de institutione, & ratione illius velamenti. Sed ex his, nobis sufficiat probasse, caput operire consueuisse veteres; quando cum Dijs negotiandum sibi fuisset.

Sacra iam repetamus, & quidem perspicuum erit Hebræo-

rum quoque veri, ac Sũmi Dei Sacerdotes, tecto capite Deum adorasse: Summumque Sacerdotem, velato capite, & non aliter, sacra oracula excepisse. ita perspicuè habetur cap. 16. Leuit. vbi agitur de annuali Summi Sacerdotis ingressu in Sanctum Sanctorum, in ipso expiationis die. Erat enim locus ipse Sacrorum omnium sacratissimus; & nihilominus capite operto, ac velato illò introire Sacerdos iubebatur. in hæc verba loquitur sacer textus: *Tunica linea vestietur, fœminalibus lineis verenda celabit; accingetur zona linea, cidarim lineam imponet capiti: hæc enim vestimenta sunt sancta.* Quod autem his omnibus ornamentis tectus, ac velatus Sanctum Sanctorum ingredi debuisset Summus Sacerdos; ex toto capituli contextu, satis dilucidè apparet. & tandem subinfertur: *Induetur-que stola linea, & vestibus sanctis, & expiabit Sanctuarium, & Tabernaculum Testimonij, &c.* Cum igitur in hac die, expiationum omnium suprema, Sacerdos ipse tecto capite intra Sanctuarium diuina accepturus Oracula, Deum adijsse sciamus; quid in reliquis Sacerdotalibus functionibus, ac muneribus facere consueuerit, par est credere? vtique Sacerdotes illius seculi, Deum tecto capite adorare consueuisse ambigendum non erit. Cuius tegendi caput consuetudinis, tanta fuit obseruantia apud Israelitas, vt secus facere graue piaculum existimaretur.

Hoc reuerentiæ, atque honoris cultu; illustratur locus ille Isaiæ cap. 6. in quo duo illi Seraphin, qui habebant alas senas, atque sacrum Dei tribunal constituebant; duabus velabant caput, duabus tegebant pedes, & duabus denique volabant. sic enim Propheta ait: *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum & eleuatum, & ea quæ sub ipso erant replebant Templum. Seraphim stabant super illud, sex alæ vni, & sex alæ alteri: duabus velabant faciem eius, & duabus velabant pedes eius, & duabus volabant.* Tegendo namque caput, cultum, reuerentiam-

A rentiamque Deo debitam profitebantur; quia velare caput, adorationis,cultusque ritus fuit. Non enim diuinum velabant caput, duabus illis alis Seraphim, vt nonnulli falsò putarunt; sed proprium caput duabus alis velabant, adorationis caussa. Duabus autem velabant pedes,ideſt colligebant alas ad fœmora. Duabus denique volabant;non quidem quod re vera volarent,quia volando diuinum formare solium nequiuissent; sed quia has duas postremas alas extendebant, vt figurauimus B in sacra Arca more volantium; propterea dicitur à Propheta duabus alis eos volasse. Quia verò tota religio Israelitarum, in cultu legis, atque ceremoniarum versabatur; & in basi diuini solij arca erat, in qua legis tabulæ claudebantur; propterea dixit Propheta: *Et ea quæ sub ipso erant replebant templum*: quia Templi, cultusque totius religio,& sacrificia,quæ in altari offerebantur, obseruantiæ legis adicta erant.

Verum in consecratione Sacerdotum, eos tecta habuisse ca- C pita iam probetur; vt vnde digressi sumus reuertamur: nam Exodi cap. 29. iam allato, cum de consecratione Sacerdotis agitur; pro illius Consecrationis ritibus,hæc habentur verba: *Cumque laueris patrem cum filijs suis aqua, indues Aaron vestimentis suis; ideſt linea & tunica, & superhumerali, & rationali: quod constringes baltheo, & pones thiaram in capite eius, & laminam sanctam super thiaram.* & Leuit. 8.vbi agitur de actuali Sacerdotum consecratione hæc leguntur: *Cumque lauisset* D *eos, vestiuit Pontificem subuculam lineam,accingens eum baltheo, & induens eum tunica hyacinthina, & desuper humerale imposuit, quod astringens cingulo, aptauit rationali, in quo erat doctrina & veritas. Cidari quoque texit caput, & super eam contra frontem posuit laminam auream consecratam in sanctificationem, sicut præceperat ei Dominus. Tulit & vnctionis oleum,quo liniuit Tabernaculum cum omni suppellectili sua.* & infra: *Quod fundens super caput Aaron, vnxit eum & consecrauit.* Sacerdos ita-

que Summus, capite detecto vngi, consecrarique non debuit: A si enim hoc seruandum fuisset, profecto Deus vnctionis meminisset, antequam cidari, Summi Sacerdotis caput texisset. Erat enim cidaris capitis ornamentum, atque tegumentum, & supra cidarim lamina sancta alligabatur. Cidaris igitur, atque laminæ sanctæ sacer textus antequam de vnctione agat, propterea meminit; quia vnctio tecto capite adhibenda fuit: nam aliàs postquam cidari texisset caput Sacerdotis; eamdem vnà cũ lamina sancta, de capite Sacerdotis tollere cogeretur Moyses in vnctione Aaronis; quod sacer textus minimè prætermisisset. B Cum igitur in sacris oraculis, ritus consecrationis, ordine quo diximus tradantur; affirmandum erit, capite operto Sacerdotes consecrari, oleoque perfundi consueuisse.

Hoc quoque non obscurè subindicarunt verba Prophetæ in Psal. 133. qui fratrum vnitatem sacro huic vnguento comparans, ait: *Sicut vnguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron*. nam si aperto capite Sacerdotem Summum, C inungi ex more soleret; Dei propheta, capillorum quoque, in præallegato loco, quemadmodum barbæ meminisset: cuius quidem barba, cum Sacerdos consecraretur, & ad sacra ministeria inauguraretur; eo præstantissimo oleo ex suauissimis vnguentis, & aromatibus, (vt à principio huius libri vidimus,) condito, non solum ipse sacrabatur; sed etiam suauissimo odore vndequaque tam barba, quam vestes perfundebantur. nam si capite aperto Pontifex sacraretur, quis non videt D sacra vnctione potius inquinatos capillos capitis, quam barbæ pilos? & nihilominus Propheta nihil de illis, sed tantum de barbæ vnctione agit.

Ritus istos in Sacerdotis Summi consecratione seruandos probari possunt, etiam ab inconuenienti; nimirum quia detegere caput, mœroris, atque luctus antiquitus signum erat. non solum apud Ethnicos, vt vidimus, sed etiam apud Israelitas,

A cum primis in ſacrorum miniſtris: quod non obſcurè ex ſacris colligitur litteris. nam Leuit.cap. 10. cum Nadab & Abiu à Deo conflagratione extincti remanſiſſent; Moyſes ſic affatur patrem, ac fratres illorum, qui fuerant interfecti: *Capita veſtra nolite nudare, & veſtimenta veſtra nolite ſcindere, ne forte moriamini.* quo in loco Vatabl. vir doctiſſimus docet, meritò hoc præcepiſſe Deum, ne diſcooperirent caput more lugentium. & ibid. cap. 21. Summis Sacerdotibus datur lex ſeruanda in B funeribus cõſanguineorum; deque Summo Sacerdote talis lex fertur: *Pontifex, ideſt Sacerdos Maximus, inter fratres ſuos, ſuper cuius caput fuſum eſt vnctionis oleum, & cuius manus in Sacerdotio conſecratæ ſunt, veſtitusque eſt ſanctis veſtibus; caput ſuum non diſcooperiet, veſtimenta non ſcindet.* vbi Vatablus pro huius loci explicatione ait: *Præcipitur hic Sacerdotibus, vt abſtineant ſe à ceremonijs lugentium, qui nudatione capitis, & veſtimentorum diſciſſione, luctum, & mærorem, pro more illius ætatis* C *oſtentabant.* Cum igitur caput operire, ac velare, reuerentiæ, honoriſque index eſſet, erga illum, coram quo caput tegebatur; ea propter ſacra facientes non ſolum Iſraelitæ; ſed etiam Orientales omnes, caput aperire minimè conſueuerunt: multoq. minus id feciſſe Sacerdotes dicendũ eſt dũ cõſacrarentur. Tectos igitur Sacerdotes caput habuiſſe, dum ſacrarẽtur dico, & penes Summum Sacerdotem, cum primis vſum & miniſterium huius ſacri olei extitiſſe cenſeo: licet non negauerim D alijs quoque minoribus Sacerdotibus miniſterium huius ſacri olei, interdum permiſſum: Principatum tamen habuiſſe Pontificem in vſu illius eſt; ad quem certũ Altarium, & ſacrorum vaſorum, necnon etiam Templi primi & ſecundi conſecratio, eorumdemque inſtauratio, luſtratio, expiatio, & denique initiatio ſacræ ſuppellectilis, & omnium vtenſilium pertinebat. Initiatio enim, quæ totius Conſecrationis Sacerdotum erat terminus, membris hoſtiarum complebatur, quas ſuper

manus ad altare deferebat Sacerdos, qui conſecrandus erat, & à conſecrante in Altari cremabantur; iuxta ſtatuta legis, quæ ibidem habentur per hæc verba: *Qui poſtquam leuauerunt ea coram Domino, rurſum ſuſcepta de manibus eorum adoleuit ſuper altare holocauſta, eo quod conſecrationis eſſet oblatio in odorem ſuauitatis ſacrificij Domino*. atque hoc ritu per ſeptem dies iterato, vnà cum aſperſione & vnctione, totius Conſecrationis Sacerdotum, Tabernaculi, Arcæ, Candelabri, Menſæ, & Altarium ceremonia abſoluebatur. Nos quoque vltimam huic noſtro Myrothecio Conſecrationis manum imponimus, ad laudem eius Numinis, cui nos decet quotidie canere, rudi noſtra minerua: *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus, pleni ſunt cœli, & terra gloria tua*. Amen.

MYROTHECII SECVNDI FINIS.

INDEX LOCORVM,

Quæ ex sacris Litteris, & veterum Scriptorum monumentis, singularibus explicationibus in hoc Myrothecio Secundo Sacrorum Elæochrismatωn illustrantur.

Ex libro Deuteron.

Ex lib. 1. Regum.

Ex lib. 3. Regum.

Ex lib. 1. Paralip.

Ex

INDEX LOCORVM SACRÆ SCRIPTVRÆ,

Quæ in hoc Sacrorum Elæochrismatωn Myrothecio Secundo citantur, & expenduntur.

Ex libro Exodi.

Eritque

Ex Leuitico.

Ex libro Numeri.

Perfe-

Ex Deuteronomio.

Ex libro Ioſue.

Teſti-

tortas

Ex lib 2. Regum.

Ex lib 3 Regum.

ris

Ex lib. 4. Regum.

Ex lib. 1. Paralip.

Ex lib. 2. Paralip.

Deo

Ex lib. 1. Esdræ.

Ex lib. 3. Esdræ.

 phia-

Ex

Ex Daniele.

Ex Amos.

Ex Sophonia.

Ex Malachia.

Ex lib. 1. Machabæorum.

Ex Euang. Marci.

Ex Euang. Lucæ.

Ex Euang. Ioannis.

Ex Epistola ad Romanos.

Ad Galatas.

1. ad Timoth.

Ad Titum.

Ad Hebræos.

Ex Apocalypsis.

INDEX RERVM

Verborum, & Sententiarum,

Quæ in hoc Sacrorum Elæochrismatων Myrothecio secundo notatu digna visa sunt.

A

Alta-

B

Cir-

Cor-

D

Deus

F

G

H

Liba-

M

Mo-

N

O

Odores

Oleum

Q

per

Samim

FINIS.

ERRATA CORRIGENDA.

Experientia comprobatum est, nulla vnquam diligentia, satis occurri posse Impressorum mendis: testantur id codices Antuerpienses, Plantini, Mureti, Veneti Manutiani, & aliorum, qui omnem lapidem quamuis mouerint; vt codices ab se impressis, emendatissimi prodirent; minimè tamen id assecuti omninò sunt. Qui etiam errores tunc magis abundant; cum Auctor ipse correctioni impressionis incumbere cogitur, vt nunc accidit: quamobrem humanissimus Lector, errata vt infra corrigat, humanaeque imperitiae, ac negligentiae indulgere meminerit.

Primus numerus paginam, alter lineam decernit: & vocabula secundo loco posita correctionem monstrant.

Pag.	Lin.	Erratum	Correctio
2	10	peripatheticisq. *lege*	peripateticisque
8	2	anthonomasiam	antonomasiam
ibid.	3	quorum	quarum
19	23	saciperium	sacciperium
25	8	cussi cum vnico s, vbique in eadem pagina, & alibi.	
26	4	puppam	puppim
ibid.	23	confundisse	confudisse
27	14	ter millesimo, & octingentesimo *lege* ter millesimum & octingentesimum	
ibid.	32	minutissimum erat obolum *lege* minutissimus erat obolus	
29	20	signatos argenti frustulos *lege* signata argenti frustula	
30	12	singuli mortarioli	singula mortariola
35	32	denarium	denarius
53	12	quodcumque	quemcumque
59	21	ceperunt	cœperunt, & sic deinceps cum œ.
69	28	ioeunda	jucunda
71	3	comiscebantur	commisc bantur
ibid.	10	excollato	excolato
72	29	vulgatū interpretē	vulgatus interpres
ibid.	31	quæ	qui
95	13	Liberus	Liber
107	2	odorata puluina	odorati puluini
109	5	expischatur	expiscetur
ibid.	13	ducenti quinquaginta sioli *lege* ducentos quinquaginta siclos	
112	6	imò	immò
113	28	sciliquam	siliquam
119	5	cens.runt	censuerunt
123	17	æmulare	æmulari
	25	alter	alterum
126	26	millia	millibus
130	1	symbolum	symbolo
131	31	alter altero	alterum altero
142	3	maxima calliditas.	maximā calliditatem
ibid.	6	transgressisse hanc compositionem *lege* transgressa fuisse hæc compositio	
145	9	petendus	petenda
146	13	alluminibus	albuminibus
153	2	fœdere	fœdus
	12	vincisset	vinxisset
155	1	iuuabitnr	iuuetur
163	30	Aaronitas, quā omnes Leuitas *lege* Aaronitæ, & omnes Leuitæ	
169	21	Romanum	Romanus
171	13	insipientem	insipiens
176	4	alligatos	alligati
ibid.	28	metare	metari
181	32	iugo	iugum
187	4	Israelitis	Israelitæ
191	19	iuueni illo	iuueni illi
203	7	extimabilia	æstimabilia
214	29	Conuenit quantum est ipse virum. *lege* Conuenit et tāto, quantus es ipse viro.	
216	4	Triplex igitur modus *lege* Triplicem igitur modum	
218	3	conuinctum	conuictum
220	1	quibus	quorum
226	18	hærilis	herilis
ibid.	19	hærus	herus
238	29	suppellectilis	supellectilis & sic deinceps.
242	5	eumdem	eidem
ibid.	13	Deum	Deo
247	12	affutis	affatis
263	19	concissos	concisos
274	32	nephas	nefas
285	31	eream	aream
286	6	girabant	gyrabant
293	11	studiosos Israelitas	studiosi Israelitæ
299	5	quas	quæ
336	9	considerandæ	consideranda
338	5	substentatam	sustentatam & sic deinceps.
ibid.	26	subpedaneum	suppedaneum & sic deinceps.
341	29	statuere	statui
344	13	rigurose	rigorose
346	28	ea	eos
347	6	maiestas	maiestatem
348	3	claudentem	claudens,
358	16	illum	illud
360	5	emulationem	æmulationem
371	5	inhereret	inhæreret
374	9	imitteretur	immitteretur
379	15	Et ne videatur, hos panes *lege* Et ne videantur hi panes	
ibid.		eos	eis
382	20	is	illud
ibid.		aureus	aureum
383	8	turribula	thuribula & sic deinceps.
388	13	scutella	scutellam
390	1	lanx	lancem
393	2	pixidum	pyxidum
397	19	conuertamur	conuertamus
402	1	corrosa	corrosam
409	31	quem	quod
410	32	præscriptio	præscriptum
414	26	nolit	nobis
421	10	scutella	scutellam

Vario-

425	17	Varroni	Varronis
427	20	nostrum vulgatum Interpretem *lege* noster vulgatus Interpres	
ibid.	32	quem	quod
431	18	thedis	tedis
ibid.	19	lanternis	laternis
433	28	præcor	precor
ibid.		more	moris
434	1	conuiuaret	conuiuaretur
439	25	estimendum	extimendum
446	29	adhereret	adhæreret
455	17	grauiolentiæ	grauεolentiæ
457	1	thurem	thus
460	14	anathonomasiam	antonomasiam
ibid.	20	thurem	thus
466	1	auleum	aulæum
483	5	alter	alterum
484	6	labrium	labium
ibid.	15	millia	mille
486	17	virgibus	virginibus
495	20	Tethragrāmaton	Tetragrammaton
495	3	Iuppiter	Iouεs
498	2	Plutharchi	Plutarchi
499	9	effarent	effarentur
501	30	ceperunt	cœperunt & sic deinceps.
502	1	emulo	æmulo
505	5	hieroglyfico significari affirmamus *lege* hieroglyfi:o fortasse significari eos voluisse affirmamus	
ibid.	15	dyphtongum	diphtongos
ibid.	16	insculptum	insculpta
507	5	viribus	viris
518	9	eligeritis	elegeritis
527	26	Imperatorem, aut Regem *lege* Imperator, aut Rex	
531	11	comminiscunt	comminiscuntur
534	30	communiorē sententiam	communior sententia
539	23	petendā rationē	petenda ratio
540	21	ad populum	populum
542	27	illi	illum
544	12	fœdere	fœdus
558	19	sacrificare	sacrificari
569	18	frasi	phrasi & sic deinceps.
571	14	descriptam	descriptas
ibid.	15	quam	quas
596	26	celsitudo	celsitudine
597	17	offerre	offerri

609	9	sanctiorem	sanctius
614	10	piramides	pyramides & sic deinceps.
633	9	irridendos videntur Europeos, maximè Germanos, Italos, Gallos, atque Hispanos *lege* irridendi videntur Europei, maximè Germani, Itali, Galli, atque Hispani	
637	20	cesarum	cæsarum
646	14	exalabat	exhalabat
650	17	sacros	sacri
652	20	annulos	annuli
654	16	dimissum populū	dimissus populus
666	22	edes	ædes
ibid.	29	suffuratos	suffurati
668	18	offerendum	offerendo
ibid.	23	hircum	hircus
ibid.	28	oblara	oblatum
673	8	opinasse	opinatum fuisse
673	23	vitulum	vitulus
679	10	vitulum	vitulus
691	6	circumgiranda	circumgyranda
704	20	quendam	quædam
726	19	nostrū interpretē	noster interpres
727	30	alter	alius
730	3	aperierunt	aperuerunt
733	21	seditiosos	seditiosi
751	22	Dñm loqutum	Dominus locutus
755	32	toto exercitui	totum exercitum
756	5	præstaria, quæ	præstari, aquæ
761	3	lauandū patrem.	lauandus pater
762	8	variamque loquendi phrasim *lege* variaque loquendi phrasis	
775	18	lotum	lotus
778	10	alter sacrorum minister *lege* alterum sacrorum ministrum	
780	2	Romanos omniū.	Romanos quondā om.
788	31	vitulum	vitulus
ibid.	32	aliud	alter
789	15	vitulū oblatum	vitulus oblatus
793	1	sumendū dicatur.	sumēdū fuisse dicatur
797	1	aspergēdū sanguinē.	aspergēdus sanguis
ibid.	2	aspersuro intelligendus *lege* aspergendo intelligenda	
807	16	vnctionem	vnctio
808	15	quoddam	quidam
ibid.		solitum	solitus
810	5	illud	ille
818	11	solemnæ	solemnes

REGESTVM.

a A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Sſ Tt Vu Xx Yy Zz

Aaa Bbb Ccc Ddd Eee Fff Ggg Hhh Iii Kkk Lll

Omnes ſunt Quaterniones, præter a, *quæ eſt Sexternio.*

ROMÆ, Apud Hæredem Bartholomæi Zannetti.
M. DC. XXVII.

SVPERIORVM PERMISSV.